یوسوپ خاس هاجب

قوتادغو بلمك

مسلة تلمزيه شريباتى

215
I291.522/18

يۈسۈپ خاس ھاجىپ

قۇتادغۇبلىك

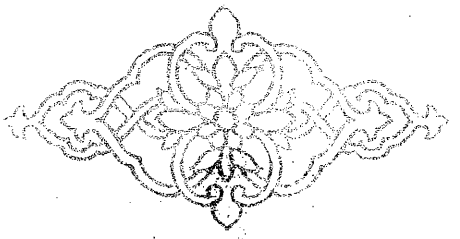
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائى پەنلەر
ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات
ئىنستىتۇتى تەرىپىدىن تەشكىللەپ تەييارلاندى

21500004710

مىللەتلەر نەشرىياتى

Yusuf Has Hajib

KUTADGU BILIK

MILLƏTLƏR NƏXRIYATI

نەزمى يەشمىسى ئىشلىگۈچىلەر:

ئابدۇرېھىم ئوتكۇر

ئەخمەت زىيائى

مەمتىمىن يۇسۇپ

تىرانسكرىپسىيىلىك مەتبەئى ئىشلىگۈچىلەر:

ئابدۇشۇكۇر تۇردى

ئابدۇللا مۇھەممەدى

مەھمۇت زەيىدى

مۇقاۋا، نەقىش ۋە ھوسنىخەتلەرنى ئىشلىگۈچىلەر:

تۇرسۇن غازى

سا يىغو

ھوشۇر ئىلى

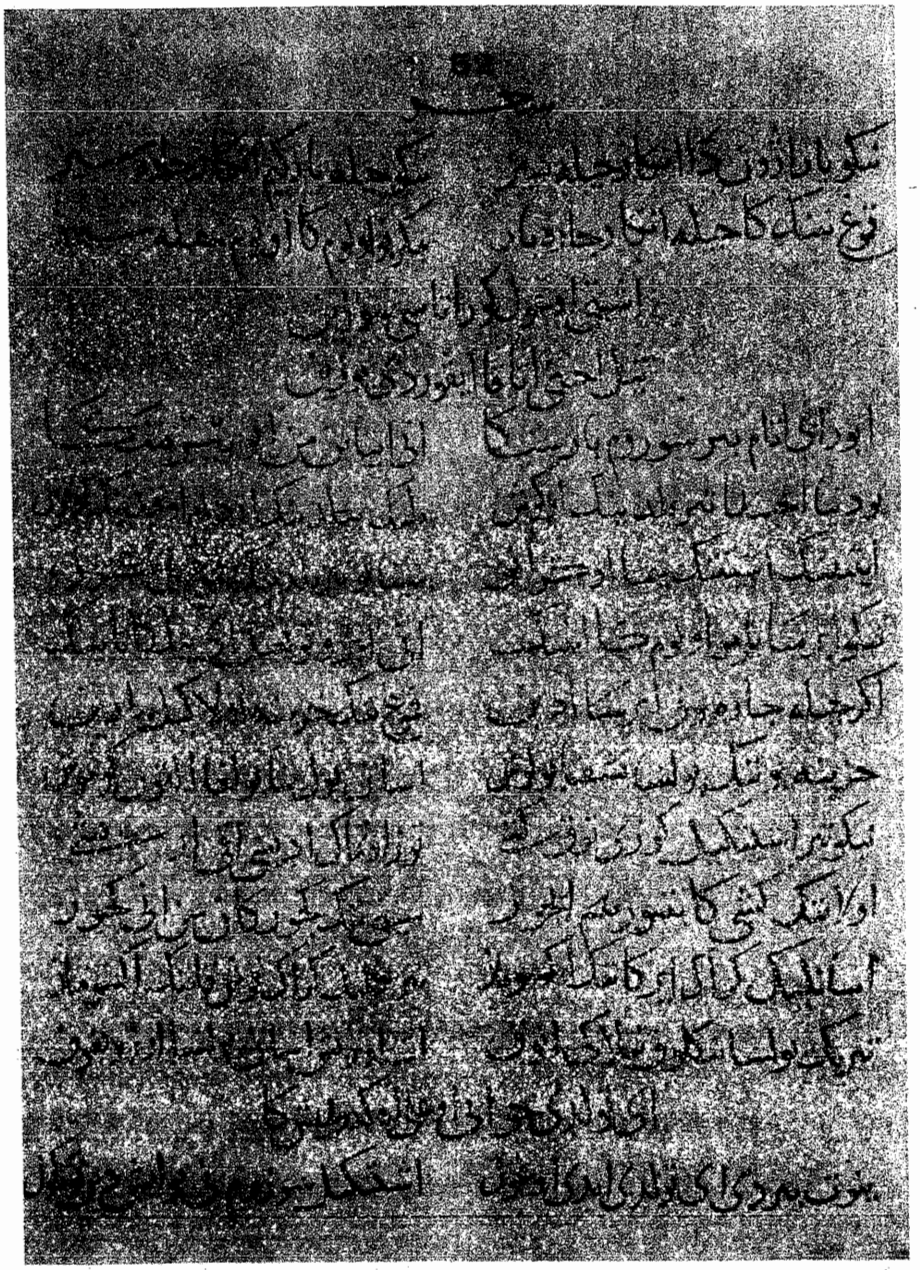

سۈرەتنى ئابدۇكېرىم نەسرىدىن سىزغان

ۋېنا نۇسخىسىنىڭ 68 ـ بېتى

پەرغانە نۇسخىسىنىڭ 75 ـ بېتى

قائىرە نۇسخىسىنىڭ 52 ـ بېتى

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

«قۇتادغۇ بىلىك» (بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشتۈرگۈچى بىلىم) ـ ـ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 ـ ەسىردە ياشىغان بۈيۈك مۇتەپەككۇر شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ تەرىپىدىن يېزىلغان چوڭ ەجىملىك داستان. بۇ داستان قەدىمقى زامان ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىدىن ھازىرچە زىنىڭ دەۋرىمىزگە يېتىپ كەلگەن يېگانە بەدىئى ئەسەر ۋە 11 ـ ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىي ملىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىسى بولۇش بىلەن ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز جۇڭگونىڭ مەدەنىيەت ەزنىسىدىكى بىباھا گوھەرلەرنىڭ بىرى ۋە خەلقىمىزنىڭ ئېپتىخارى ھىساپلىنىدۇ. شۇنـ اقلا، بۇ ئەسەر ئۇزىنىڭ ئىلمي ۋە بەدىئى قىممىتى بىلەن جاھان مەدەنىيىتى سەھنىسـ دىمۇ ئىنسانىيەت تەپەككۇرىنىڭ ئىسىل دۇردانىلىرىدىن بولغان مەشھۇر ئەسەرلەر قاتارىدا ۇزۇندىن بۇيان پەخرى ئورۇن تۇتۇپ كەلمەكتە.

پارتىيە ۋە ھوكۇمەت بۇ ئەسەرنىڭ ئەنە شۇنداق قىممىتى ھەمدە ئىلمي تەتقىقاتتىكى ۇھىم ئەھمىيىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى نەشر قىلىش ئىشىغا ئىنتايىن كوڭۇل بولدى. ەتنجىدە، 1980 ـ يىلى 8 ـ ئايدا يولداش ھامۇت ئىمىنوپ مەسئۇللىغىدا بىر تەھرىر ھەيـ ىتى قۇرۇلۇپ، بۇ ئەسەرنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى نەزمى ھەم نەسرى يەشـ سى بىلەن خەنزۇچە تەرجىمىسىنى، ئاخىرىدا ئىندېكس (سوزلۇك) قىسمىنى نەشرگە ەييارلاش قارار قىلىندى.

مەزكۇر قارارغا ئاساسەن، بۇ ۋەزىپە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائى

پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئىنستىتۇتىغا تاپشۇرۇلدى، تەتقىقات ئىنستىتۇتى كوللېكتىۋى مەمتىمن يۈسۈپ، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇرېھىم ئوتكۇر، لىيۇ زىشياۋلاردىن تەركىپ تاپقان مەخسۇس گۇرۇپپىنىڭ يېتەكچىلىگىدە «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنىڭ قولىكىزدىكى بۇ نۇسخىسىنى نەشرگە تەييارلاپ چىقتى. بۇ نۇسخا ھەققىدە توۋەندىكىچە ئىزاھات بېرىمىز:

1) بۇ نۇسخا «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنىڭ ئەسلى مەتنى (تېكىستى)گە بېرىلگەن تىرانسكرىپسىيە بىلەن ئۇنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئىشلەنگەن نەزمى يەشمەسىدىن ئىبارەت.

2) بۇ نۇسخىنىڭ نەزمى يەشمىسى ۋە تىرانسكرىپسىيىسىنى ئىشلەشتە، «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ۋېنا نۇسخىسى، قاھىرە نۇسخىسى ۋە پەرغانە نۇسخىسى ئاساس قىلىندى. رەت تەرتىۋى تۈركىيە ئالىمى پروفېسسور رېشىت رەھمىتى ئارات تەرىپىدىن 1947-يىلى نەشر قىلدۇرۇلغان تىرانسكرىپسىيىلىك تولۇق مەتنىنىڭ رەت نومۇرى ئاساسىدا ئىشلەندى.

3) بۇ نۇسخىنىڭ نەزمى يەشمىسىنى ئىشلەشتە، رېشىت رەھمىتى ئاراتنىڭ يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان تىرانسكرىپسىيىلىك تولۇق مەتنى بويىچە تۈركچىگە قىلغان نەسرى تەرجىمىسى (1952-يىل، ئەنقەرە)، «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ پەرغانە نۇسخىسى بويىچە سوۋېت ئىتتىپاقى ئالىمى قېيۇم كەرىموپ تەرىپىدىن ئۇزبېك تىلىغا قىلىنغان ئەسرى تەۋسىپى (1972-يىل، تاشكەنت) ۋە باشقا ئالاقىدار ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىلدى.

4) نەزمى يەشمىسىنى ئىشلەشتە، مۇئەللىپنىڭ ئۇزى قوللانغان ۋەزننى ئەينەن ساقلاشقا ۋە مىسرالارنى سوزمۇ-سوز ئېلىشقا ئەھمىيەت بېرىلدى. شۇنداقتىمۇ شېئىرىيەت زورۇرىيىتى بىلەن بەزى مىسرالارنى مەزمۇنەن ئېلىشقا توغرا كەلدى؛ بەزى مىسرالار ئالماشتۇرۇلدى؛ ۋەزىن ۋە قافىيە تەقەززاسى بىلەن ئايرىم مىسرالاردا قەدىمقى سوزلەر ئىزاھات بىلەن ئىشلىتىلدى.

5) ئىزاھاتلار تەرتىپ نومۇرى بويىچە كىتاپنىڭ ئاخىرىغا بېرىلدى.

«قۇتادغۇبىلىك»نىڭ تىرانسكرىپسىيىسى توغرىسىدا

1) «قۇتادغۇبىلىك»نىڭ تىرانسكرىپسىيىلىك تېكىستىنى ئىشلەشتە، تۈركىيە ئالىمى رېشىت رەھمىتى ئاراتنىڭ ۋېنا، پەرغانە، قاھىرە نۇسخىلىرىنى تەپسىلى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق تىكلەپ چىققان تولۇق مەتندىكى بېيىتلار سانى ئاساس قىلىندى. يازما نۇسخىلاردا بولمىغان، ر. ئاراتنىڭ تېكىست مەزمۇنىغا قارىماپ قوشقان بەزى ماۋزۇ ۋە ئايرىش بەلگىلىرىمۇ ئەسلى پېتىچە ئەينەن ساقلاپ قېلىندى.

2) يازما نۇسخىلارنى سېلىشتۇرۇش ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، يازما نۇسخىلارنىڭ شەرتلىك بەلگىسى (ۋېنا نۇسخىسى A، پەرغانە نۇسخىسى B، قاھىرە نۇسخىسى C) ۋە بەت نومۇرى ئۇز ئورنىدا كۆرسىتىلدى.

3) «قۇتادغۇبىلىك»نىڭ تىرانسكرىپسىيە بەلگىلىرى ئۈچۈن، ئاكادېمىيەمىزنىڭ تىل تەتقىقات ئىنىستىتۇتىنىڭ «دىۋانۇ لوغاتىت تۈرك» تە قوللانغان ئۇيغۇر يېڭى يېزىغى ئاساسىدىكى تىرانسكرىپسىيە بەلگىلىرى ۋە تىرانسكرىپسىيە پىرىنسىپلىرى ئاساس قىلىندى*، لېكىن ئەرەپچە سوزلەردىكى "ذ" بىلەن تۈركى سوزلەردىكى "ذ" (d>z>y)نى پەرقلەندۈرۈش يۈزىسىدىن تۈركى سوزلەردىكى "ذ" تاۋۇشى ḏ بەلگىسى بىلەن ئىپادىلەندى ۋە سوزۇلما سوزۇق تاۋۇشلار يازما نۇسخىلاردا ئىپادىلەنمىگەنلىگى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئايرىم بەلگە

* «دىۋانۇ لۇغەتىت تۈرك»كە قارالسۇن. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىنىڭ 1981 ـ يىلى نەشرى، 53 ـ بەت.

بېرىلمىدى.

4) ئەرەپچە، پارسچە سوزلەرگە ئىمكان قەدەر ئەرەپ، پارس تىلىدىكى تەلەپپۇز بويىچە تىرانسكرىپسىيە بېرىلدى. پارسچە سوز باغلىغۇچىلار ۋە سوز ئالدى قوشۇمچىلار ھەمدە ئەرەپچىدىكى تەشدىد ئارقىلىق ئىپادە قىلىنىدىغان تەكرار ئۈزۈك تاۋۇشلار سىزىقچە (-) ئارقىلىق، ئەرەپچىدىكى سوز بىرىكمىسى تەشكىل قىلغۇچى "ال" (ئەلىف، لام) ئايرىش بەلگىسى (') ئارقىلىق ئۇزەكتىن ئايرىپ كورسىتىلدى.

5) ئەسەردىكى ئەرەپچە، پارسچە سوزلەرنى ئىپادىلەشتە، ئۇيغۇر تىلىدا بولمىغان ئايرىم تىرانسكرىپسىيە بەلگىلىرى قوللىنىلدى. ئۇلار: ث—ṡ، ح—ḥ، ذ—ż، ص—ṣ، ض—ẓ، ط—ṭ، ظ—ẓ، ع—ʿ، ۇ—W

شۇنداق قىلىپ «قۇتادغۇ بىلىك» تېكستىنىڭ تىرانسكرىپسىيىلىك بەلگىلىرى بىھىستىمسى تووەندىكىچە بولدى:

a, b, d, ḍ, f, g, h, ḥ, ḫ, i, ī, j, k, k,
l, m, n, ṇ, o, ɵ, p, q, r, s, ṣ, ŝ, t, ṭ,
u, ü, v, w, x, y, z, ż, ẓ, z, ǫ, ə, ə, ʻ

مۇقەددىمە

ئۇيغۇرلار ــ ئۇزۇن تارىخقا، مول مەدەنىيەتكە ۋە قىممەتلىك مەدەنى مىراسلارغا ئىگە قەدىمىي بىر مىللەت. ئۇلۇغ ۋەتەنىمىز جۇڭگونىڭ بىرلىككە كەلگەن كۆپ مىللەتلىك ۋە پارلاق مەدەنىيەتكە ئىگە مەملىكەت بولۇپ شەكىللىنىشىدە، ئۇيغۇر خەلقىمۇ، باشقا قېرىنداش مىللەتلەرگە ئوخشاشلا، تۇرلۇك تارىخىي دەۋرلەردە سىياسى، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنى جەھەتـ لەردە مۇھىم رول ئويناغان، بولۇپمۇ ۋەتەنىمىزنىڭ مول مەدەنىيەت غەزنىسىنى بېيىتىشقا چوڭ توھپىلەرنى قوشقان ئىدى. ئەنە شۇنداق توھپىلەرنىڭ بىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 ـ ئەسىردە ياشىغان بۇيۇك مۇتەپەككۇرى ۋە دانىشمەن شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئۇلمەس ئەسىرى «قۇتادغۇ بىلىك» داستاندۇر.

بۇ داستان ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلامىيەت قوبۇلىدىن كېيىنكى يازما ئەدەبىياتىدىن ھازىرچە زامانىمىزغا يېتىپ كەلگەن تۇنجى بەدىئى ئەسەر؛ 11 ـ ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىسى ھەم قاراخانىلار دەۋرى ئىجتىمائى ھاياتى بىلەن ئىجتىمائى ئىدىئولوگىـ يىسىنىڭ روشەن ئىنكاسى ۋە ئىپادىسىدۇر. بۇ داستان پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تارىخىدىكى پارلاق نامايەندە بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيىتى تارىخىدىمۇ زور قىممەتكە ئىگە.

1

10 ـ، 11 ـ ئەسىرلەردە، بىزنىڭ ھازىرقى بىرلىككە كەلگەن كوپ مىللەتلىك ۋەتىنىمىزدە بىرقانچە ھاكىمىيەت تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئىدى. شىمالىي جۇڭگودا كىدان (قىتان)لار ھاكىمىيتى، جەنۇبىي جۇڭگودا سۇڭ سۇلالىسى، غەربىي شىمال ئىگىزلىگىنىڭ بىر قىسمىدا تاڭغۇتلار ھاكىمىيتى، خېشى كورىدورىدا گەنجۇ ئۇيغۇر ھاكىمىيتى، تۇرپان ئويمانلىغى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى بىر قىسىم جايلاردا قوجۇ (ئىدىقۇت) ئۇيغۇر ھاكىمىيتى، كۇچارنىڭ غەربىدىن تارتىپ بۇخاراغىچە ۋە شىمالدا ئىسسىق كولدىن تارتىپ جەنۇبىتا خوتەنگىچە بولغان كەڭ زېمىندا قاراخانىلار ھاكىمىيتى مەۋجۇت ئىدى. دەسلەپ بالاساغۇن① شەھرىنى، ئاندىن قەشقەر (ئوردا كەنت)نى پايتەخت قىلغان قاراخانىلار ھاكىمىيىتىمۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەجداتلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان بىر سۇلالە بولۇپ، بۇ سۇلالە مىلادى 9 ـ ئەسىردىن 13 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە دەۋر سۈرگەن ۋە پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنىڭ ئىقتىسات ھەم مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا مۇھىم رول ئويناغان ئىدى. قاراخانىلار سۇلالىسى بولۇپمۇ 11 ـ ئەسىردە زور گۈللىنىش دەۋرىگە كىردى. بۇ دەۋردە، بىر تەرەپتىن، ئاللىقاچان باشلىنىپ كەتكەن يېزا ئىگىلىك ۋە قول ھۈنەر سانائىتى ئىجتىمائى ئىشلەپچىقىرىش كۈچىنىڭ ئاساسىي قىسمى بولۇپ قېلىش نەتىجىسىدە، ئولتۇراقلىشىش ۋە شەھەرلىشىش ئومۇملىشىپ كەتتى. قەشقەر، بارچۇق (مارالۇبشى)، بالاساغۇن، ئوتتار، فاراب، سەمەرقەنت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش يىرىك ئىقتىسات، سودا ۋە مەدەنىيەت مەركەزلىرى مەيدانغا كەلدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇزۇن تارىخقا ئىگە مىللى ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت ئاساسىدا، ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ ئوتتۇرا ئۇزلەشكىلىگى مەدەنىيىتىنىڭ مۇنەۋۋەر ئامىللىرىنى قوبۇل

① بالاساغۇن شەھرىنىڭ ئورنى ھازىرقى سوۋېت قىرغىزىستانى توقماق رايونىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ.

قىلىش بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدا يېڭى بىر دەۋر باشلاندى. بۇ يېڭى دەۋر مەدەنىيىتى (تاكى 13 ـ ئەسىرگىچە) غەرپ مەدەنىيىتىدىن ئېشىپ كەتكەن ئىدى. ئەنە شۇ چاغلاردا قاراخانىلار سۇلالىسى تەۋەسىدە ئەبۇ ئابباس پەرغانى، ئەبۇ نەسىر فارابى، ئەبۇ رەيھان بىرۇنى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، مەھمۇت قەشقىرى قاتارلىق ئۇلۇغ ئالىم، مۇتەپەككۇر ۋە شائىرلار مەيدانغا كەلدى. شەرقتىكى بۇددا‌چى "ئىدىقۇت" ئۇيغۇرلىرى ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان تۈركۈك قاتارلىق بۇيۇك ئالىم ۋە تەرجىمانلار يېتىشىپ چىقتى. دىنىي ئايرىمىلىقلاردىن قەتئىي نەزەر، ئۇز دەۋرىگە نىسبەتەن يۇكسەك سەۋىيىگە ئىگە بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋۇجۇدقا كەلدى.

«قۇتادغۇ بىلىك» داستانى ئەنە شۇنداق بىر تارىخىي شارائىتتا مەيدانغا كەلدى.

2

بۇ داستان قەشقەردە يېزىلغان بولۇپ، مۇئەللىپىنىڭ ئېيتىشىچە، ھىجرىيىنىڭ 462 ـ يىلى 18 ئايدا تاماملانغان. شۇنىڭغا قارىغاندا، داستاننىڭ يېزىلغان ۋاقتى مىلادى 1070 ـ 1069 ـ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ. مۇئەللىپىنىڭ ئۆزى بالاساغۇنىدا تۇغۇلۇپ، ئىجادىي پائالىيىتىنى قەشقەردە ئوتكۈزگەن.

تەگۈردى ماڭا ئەلگىن ئەلىگ ياشىم،
قوغۇ قىلدى قۇزغۇن تۇسى تەگ باشىم.
(تەككۈزدى ماڭا قولىن ئەللىك يېشىم،
قوغۇ① قىلدى قۇزغۇن تۇسىدەك بېشىم.)

① قوغۇ ـــ ئاققۇ.

بۇ مىسرالاردىن مۇئەللىپنىڭ بۇ داستانىنى يېزىۋاتقان چاغلىرىدا ئەللىك ياشلاردىن ئاشقانلىقى، داستاننى يېزىپ بولغان ۋاقتى بىلەن سېلىشتۇرۇپ قارىغاندا، تەخمىنەن مىلادى 1018 ـ ياكى 1019 ـ يىلى تۇغۇلغانلىقى مەلۇم بولىدۇ.

داستان يېزىلىپ بولغاچ، مۇئەللىپ ئۇنى قاراخانىلار ھوكۇمدارى تاۋغاچ بۇغرا قاراخان ئەبۇ ئېلى ھەسەنگە تەقدىم قىلغان، ھەسەن بۇغراخان مۇئەللىپكە خاس ھاجىپلىق① ئۇنۋانىنى بەرگەن.

داستاننىڭ ئەسلى قولىيازمىسى تېخى تېپىلغىنى يوق. ھازىر ئىلىم دۇنياسىغا مەلۇم بولغىنى ئۇز زامانىسىدىن خېلى كېيىن كوچۇرۇلگەن ۋېنا، قاھىرە، پەرغانە (ياكى نەمەنگان) نۇسخىلىرىدىن ئىبارەت.

ۋېنا نۇسخىسى مىلادى 1439 ـ يىلى ھىرات شەھىرىدە ھەسەن قارا سايىل شەمس دېگەن كىشى تەرىپىدىن قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىغىدا كوچۇرۇلۇپ، مىلادى 1474 ـ يىلى ئىستانبۇلغا كەلتۈرۈلگەن ۋە كېيىن ئاۋستىرىيىلىك شەرقىشۇناس ھاممىر پورگىشتال بۇ نۇسخىنى ۋېنا ئوردا كۇتۇپخانىسىغا كەلتۈرگەن، بۇ ھازىرمۇ شۇ كۇتۇپخانىدا ساقلانماقتا (بۇ نۇسخا ھىرات شەھىرىدە كوچۇرۇلگىنى ئۈچۈن، ھىرات نۇسخىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ). 1823 ـ يىلى فرانسۇز شەرقشۇناسى ژائۇبېرت ئامبىدى تۇنجى بولۇپ مەتبۇئاتتا «قۇتادغۇ بىلىك» ھەققىدە خەۋەر ئېلان قىلىش بىلەن تەڭ ئۇنىڭدىن بەزى نەمۇنىلەرنى نەشر قىلدۇرغان. 1870 ـ يىلى ۋېنگىرىيە ئالىمى ۋامبىرى شۇ نۇسخا بويىچە «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ ئەڭ مۇھىم قىسىملىرىنى نېمىسچىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇرغان.

قاھىرە نۇسخىسى ئەرەپ ھەرپىي ئاساس قىلىنغان ئۇيغۇر يېزىغىدا كوچۇرۇلگەن بولۇپ، قاھىرەدىكى "ھىدىۋ" (ھازىرقى قىرال) كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا، بۇ نۇسخىنى 1896 ـ يىلى نېمىس ئالىمى مورىتىز تۇنجى قېتىم ئاشكارىلىغان ھەم 1897 ـ يىلى مەشھۇر رۇس ئالىمى

① ھاجىپ ـــ (ئەرەپچە) ئاربچى، ۋاكالەتدار، خانىنىڭ ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچىسى دېگەن مەنىلەردىكى سوز بولۇپ، مەھمۇت قەشقىرىنىڭ ئېيتىشچە، بۇ سوزنىڭ قەدىمقى تۈركچىسى "تايائۇ" يەنى تايانچ، سەلتەنەت تايانچى، دولەت تۈۋرۈگى دېمەكتۇر. («دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك»، فوتو نۇسخا 230 ـ بەت.)

رادلوفقا شۇ نۇسخىنىڭ كوچۇرمىسىنى ئەۋەتكەن، رادلوف ۋېنا نۇسخىسى بىلەن بۇ نۇسخىنى سېلىشتۇرۇپ، نۇرغۇن ئەسىگەك سىڭدۈرگەنلىكىنى كېيىن، 1910-يىلى «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ تىرانسكرىپسىيىسى بىلەن نەشىرىنى تەرجىمىسىنى نەشر قىلدۇرغان. 1943-يىلى قاھىرە نۇسخىسىنىڭ فوتو نۇسخىسى تۇركىيىگە كەلتۈرۈلۈپ، قايتا بېسىلىپ چىققان.

پەرغانە نۇسخىسى ئەڭ ئاساس قىلىنغان ئۇيغۇر يېزىغىدا كوچۇرۇلگەن ۋە ھەممىدىن تولۇق نۇسخا بولۇپ، بۇ نۇسخىنى تۇنجى قېتىم تاتار ئالىمى زەكى ۋەلىدى 1914-يىلى پەرغانىنىڭ نەمەنگان شەھرىدىكى مۇھەممەت ھاجى ئىشان لالەرىش دېگەن كىشىنىڭ شەخسى كۇتۇپخانىسىدا كۆرگەن ۋە بۇ ھەقتە خەۋەر ئېلان قىلغان. 1924-يىلى ئۆزبېك ئالىمى پىتر ەت بۇ نۇسخىنى قولغا چۈشۈرۈشكە مۇۋەپپەق بولغان ۋە بىر يىلدىن كېيىن بۇ نۇسخا ھەققىدە ماقالا ئېلان قىلغان، ئاندىن 1928-يىلى بۇ نۇسخىنىڭ ئايرىم پارچىلىرىنى زورۇر ئىزاھلار بىلەن ئۆزبېك تىلىدا نەشر قىلدۇرغان. يۇقۇرىدىكى 3 خىل كوچۇرمە نۇسخىدا بېيىتلار سانى ھەر خىل ئىدى. مەسىلەن: قاھىرە نۇسخىسى 5.400 بېيىتتىن، پەرغانە نۇسخىسى 6.095 بېيىتتىن تەركىپ تاپقان. ۋېنا نۇسخىسى تېخىمۇ تولۇقسىز ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، 3 نۇسخىدا دېگۈدەك كوچۇرگۈچىلەردىن كەتكەن ئايرىم خاتالارمۇ بار ئىدى. كېيىن، تۈركىيە ئالىمى رېشىت رەھمىتى ئارات يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان 3 نۇسخىنى تەپسىلى سېلىشتۇرۇپ تولۇقلاش بىلەن 1947-يىلى «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ A. نەسرى مۇقەددىمە؛ B. نەزمى مۇقەددىمە؛ C. باپلار مۇندەرىجىسى؛ D. «قۇتادغۇ بىلىك» تېكىستى؛ E. مۇئەللىپ تەرىپىدىن ئىلاۋە قىلىنغان ئۇچ پارچە لېرىكىدىن ئىبارەت تىرانسكرىپسىيىلىك تولۇق مەتىن (تېكىست)نى تۈرغۇزۇپ چىقتى. شۇ مەتىن بويىچە ئېيتقاندا، «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى 85 باپقا بولۇنگەن بولۇپ، 6.645 بېيىت، يەنى 13.290 مىسرادىن تەركىپ تاپقان (كېيىن قوشۇلغان نەسرى ۋە نەزمى مۇقەددىمىلەر بۇنىڭ سىرتىدا).

داستان ئايرىم توتلىكلەرنى ھىساپقا ئالمىغاندا، مەسنەۋى (ئىككىلىك) شەكلىدە ئاروز ۋەزنىنىڭ مۇتاقارىپ بەھرىدە يېزىلغان بولۇپ، 3.800-ۋە 3.801-بېيىت بىلەن ئاخىرلىدا

ئىلاۋە قىلىنغان 3 لېرىكىنىڭ ئىككىسى مۇتاقارىپ مۇسەممەنى سالىم (يەنى فەئۇلۇن، فەئۇلۇن، فەئۇلۇن، فەئۇلۇن) ۋەزنىدە، قالغان بىنىتلارنىڭ ھەممىسى مۇتاقارىپ مۇسەممەنى مەھزۇپ ياكى مەقسۇر (يەنى فەئۇلۇن، فەئۇلۇن، فەئۇلۇن، فەئۇل) ۋەزنىدە يېزىلغان.

«قۇتادغۇ بىلىك» ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان ھەجىم جەھەتتىن چوڭ، ژانىر ۋە ئۇسلۇپ جەھەتتىن ئوز دەۋرى ئۇچۇن تامامەن يېڭى بىر بەدىئى ئەسەر بولۇش بىلەن بىللە، شۇ زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭمۇ مۇجەسسەم قامۇسىدۇر. مەشھۇر سوۋېت ئالىمى س. ي. مالوفمۇ "«قۇتادغۇبىلىك» ــ ئۇيغۇرلارنىڭ يېزىلغان يىلى مەلۇم بولغان ئەڭ قەدىمقى ئىسلام دىداكتىك مەزمۇندىكى يادىكارلىغدۇر"... ئۇنىڭ "ئەرەپ ئىلىپبەسى بىلەن يېزىلغان نۇسخىلىرى 11 ـ ئەسىردىكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ تاۋۇشلىرىنى بىرقەدەر روشەن ئەكس ئەتتۇرىدۇ" دەيدۇ.①

3

«قۇتادغۇ بىلىك» ئوزىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە مەزمۇنى بىلەن ھەممىدىن بۇرۇن بىر ئەدەبىي ئەسەر ۋە ئۇيغۇر داستانچىلىغىنىڭ تىپىك نەمۇنىسىدۇر. ئۇنىڭدا لىرىكا ئاساسلىرى بىلەن ئېپىك بايان، دىراممىلىق ئېپىزوتلار بىلەن تەبىەت تەسۋىرى، ئوبرازلىق تەسەۋۋۇر بىلەن شەخس (ئادەم) خاراكتېرى، پەلسەپىلىك تەپەككۇر بىلەن مەجاز (مىتافورا) ناھايىتى ئۇسـتىلىق بىلەن جىپسلاشتۇرۇلغان. لېكىن ئۇ مۇھەببەت داستانى ياكى قەھرىمانلىق داستانى ئەمەس، شۇنداقلا، بەزىلەرنىڭ ئېيتقىنىدەك، نوقۇل پەند ـ نەسىھەت (دىداكتىكا) كىتابىمۇ ئەمەس. بۇ ئەينى زامان ئىجتىمائى ھاياتى بىلەن زىچ باغلانغان، ئوز دەۋرىگە نىسبەتەن رىيالىلىغى ئىنتايىن كۇچلۇك بولغان ئەدەبىي ئەسەردۇر. «قۇتادغۇ بىلىك»تىكى

① س. ي. مالوف: «قەدىمقى تۇركى يېزىقلار يادىكارلىقلىرى» 229 ـ بەت. 1959 ـ يىل، موسكۋا ـ لېنىنگراد.

نۇرغۇن تەسۋىرلەردە رىيالىزىم نۇرى چاقناپ تۇرىدۇ، مۇئەللىپ ئوز دەۋرىدىكى ئىجتىمائى تۇرمۇشنى قۇرۇق پەندـنەسىھەتكە تايىنىپ ئەمەس، بەلكى بەدىئى ئۇسۇل بىلەن پىرسۇناژلار ئوبرازىنى يارىتىپ، كونكىرىت ۋەقە ئىپىزوتلىرى ئارقىلىق ئەكس ئەتتۇرىدۇ. ئەسەردىكى توت پىرسۇناژ ئوز ئارا بىر بىرىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ خاراكتىرىدىكى پەرقلەر پىرسۇناژلارنىڭ بىر بىرىگە تامامەن ئوخشىمايدىغان ھايات پەلسەپىسى ۋە پائالىيەتلىرى ئارقىلىق گەۋدىلەندۇرۇلىدۇ. مانا بۇ نۇقتا «قۇتادغۇ بىلىك»داستانىنى باشقا ھەرقانداق پەندـنەسىھەت خاراكتىرىدىكى ئەسەردىن پەرقلەندۇرۇپ تۇرىدۇ.

ئەسەردىكى ھوكۇمدار كۇنتۇغدى مۇئەللىپ تەرىپىدىن يۇكسەك دەرىجىدە غايىۋىلەشتۇـرۇلۇپ، "ئادىل قانۇننىڭ سىمۋولى" قىلىنغان. ئۇ مۇنداق دەپ جاكالايدۇ:

كونىلىك ئۇزەلە كەسەرمەن ئىشىگ،
ئادىرمازمەن بەكسىگ يا قۇلسىغ كىشىگ.
(قىلۇرمەن ئادالەت بىلەن ھەل ئىشىن،
ئايرىماسمەن بەگ ۋە قۇل دەپ ھىچ كىشىن.)

كەرەك ئوغلۇم ئەرسە ياقىن يا ياغۇق،
كەرەك بارقىن ئەرسە كەچىگلى قونۇق،
(كىرەك ئوغلۇم ئولسۇن، يېقىن تۇققىنىم،
يولۇچى، ئوتكۇنچى، بىرەر قونىغىم.)

تورۇدە ئىكىگۇ ماڭا بىر سانى،
كەسەردە ئادىن بولماغاي ئول مىنى،
(ماڭا تەڭ ئىككىسى قانۇن ئالدىدا،
بولەكچە بولماسمەن ھوكۇم ۋاقتىدا.)

ئەسەردىكى ۋەزىر ئايتولدى ئۇزىنىڭ بەخت-سائادەت سىمۋولى ئىكەنلىگىنى، ئەمما بەخت-سائادەتنىڭ قارارسىزلىغىنى، تۇتۇشنى بىلمىسە، ئۇنىڭ تېز قېچىپ كېتىدىغانلىغىنى ئېيتىدۇ ۋە بەخت-سائادەتنى تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىلى گۈزەل ئەخلاقلىق بىر كىشى بولۇش ئىكەنلىگىنى تەكتلەيدۇ.

ۋەزىرنىڭ ئوغلى ئوگدۇلمش ئەقىل-پاراسەت سىمۋولى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇبرازى ئاتىسىنىڭ ئوبرازىدىنمۇ يارقىنراق، ئۇ بىرمۇنچە ئالىجاناپ پەزىلەتلەرنى تولۇق ئىگەللىگەندىن تاشقىرى، يەنە يۈكسەك ئەقىل-پاراسەت ۋە بىلىمگە ئىگە ھەم ئاشۇ ئەقىل-پاراسەت ۋە بىلىم ئارقىلىق دولەت ۋە پۇقرالار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ئىنتىلىدىغان بىر ئوبرازدۇر.

ئەسەردىكى قانائەت سىمۋولى ئودغۇرمش ھەممىدىن مۇرەككەپ شەخس. ئۇ زور ئالىم، دانىشمەن، پەيلاسوپ، لېكىن، رىيال دۇنيادىن قول ئۈزگەن زاھىت. ئۇ، بۇ دۇنيانى بىر قونالغۇ (ئوتەڭ)، كىشى ئۈچۈن ئازغىنا يىمەكلىك بىلەن بەدەننى ياپقۇدەك بىر پارچە لاتا كۆپايە، باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىھۇدە ئاۋارىگەرچىلىك دەپ قارايدۇ. كۇنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ساراي خىزمىتىگە تەكلىپ قىلىپ يازغان خېتىگە قاتتىق جاۋاپ قايتۇرىدۇ. لېكىن، ئاخىرىدا ئوگدۇلمش بىلەن كۇنتۇغدى ئېلىگتىڭ: خەلققە پايدىلىق بولۇش كېرەك، خەلققە خىزمەت قىلغان كىشىلەرلا ھەقىقى بەختكە ئېرىشىدۇ، خەلقىقە خىزمەت قىلىشنىڭ ئۇزىمۇ بىر ئىبادەت دىگەن مەزمۇندىكى گەپلىرىگە قايىل بولىدۇ ۋە ئوگدۇلمشكە: سېنىڭ ماڭغان يولۇڭ توغرا، سەن شۇ يولدا مېڭىشنى داۋام ئەت، دەپ ئىپادە بىلدۇرىدۇ.

دىمەك، مۇئەللىپ ئۇزىنىڭ بىر پۈتۈن ئىدىيە سىستېمىسىنى ئەنە شۇ توت پېرسۇناژ، يەنى ئادالەت سىمۋولى كۇنتۇغدى ئېلىگ (ھوكۇمدار)، بەخت-سائادەت سىمۋولى ئايتولدى (ۋەزىر)، ئەقىل-پاراسەت سىمۋولى ئوگدۇلمش (ۋەزىرنىڭ ئوغلى)، قانائەت سىمۋولى ئودغۇرمش (زاھىت) ئارىسىدىكى دىئالمىلىق سوھبەتكە سىڭدۈرۈپ، ئۇزىنىڭ دولەت ۋە جەمىيەتنى قانۇن، بىلىم ۋە ئەخلاق-پەزىلەت بىلەن ئىدارە قىلىش ھەققىدىكى بىرقاتار غايىۋى قاراشلىرىنى نامايەن قىلىدۇ. ئۇز دەۋرىدىكى رىيالىلىقنى ئىسلاھ قىلىشقا قارىتىلغان بىر قاتار ئىجتىمائى تەشەببۇسلارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ، ئۇ، قاراخانىلار دەۋرىدىكى يۇقۇرى

تەبىقىغە مەنسۇپ شەخس بولسىمۇ، ئىجتىمائى زىددىيەتلەردىن ئۆزىنى قاچۇرماستىن ۋە رىيالىلىقنى پەدەزلىمەستىن، بەلكى ئۇنىڭدىكى مەۋجۇت ئىللەتلەرنى دادىلىق ۋە رەھىمسىزلىك بىلەن ئېچىپ تاشلايدۇ ھەم سوكىدۇ. مەسىلەن:

ئەي ئېلىگ، ئوتاچى سانى سەن بۇ كۈن،
بۇدۇن بارچا ئىگلىگ ساڭا مۇڭلۇغۇن.
(ئېلىگ سەن تىۋىپقا ئوخشارسەن بۇ كۈن،
ساڭا مۇھتاج ئېرۇر ئاغرىق ـ خەلق پۈتۈن.)

قايۇسى كوتۇرمىش بولۇر كۆچ ئىرىنچ،
قايۇسى چىغايلىق بىلە يىر ساقىنچ.
(بىرى چەككەچ زۇلۇم، بەختى قارادۇر،
بىرى يوقلۇق غېمىدە بىنەۋادۇر.)

قايۇ ئاچ، قايۇسى يالىنمىش بولۇر،
قايۇ قادغۇ بىرلە ئۇنىمىش بولۇر.
(بىرى ئاچ، ئۇ بىرسى يالاڭقاچ يۈرۈر،
بىرى قايغۇ ـ غەمدە پىغانلار چېكۈر.)

سېنىڭدە تۇرۇر، كور، بۇلارنىڭ ئەمى،
ئوتاغىل دارۇ بىرلە، بولغىل قامى.
(سېنىڭدە تۇرۇر، كور، بۇنىڭ دورىسى،
داۋالا بولۇپ سەن ھېكىم ـ ئۇستىسى.)

قالى قىلماسا سەن ئەمى يا ئوتى،
بودۇنقا بولۇرسەن تىرىگلىك يۇكى.
(بېرىپ دورا ـ داۋاسىن قىلمىساڭ گەر،
سېنىڭدىن بۇ خەلقە پالاكەت كېلەر.)

مۇئەللىپ يەنە بىرقانچە بېيىتتا شۇ ۋاقىتتىكى رىيال جەمىيەتكە بولغان كوزقارىشىنى توۋەندىكى مەزمۇنلار بىلەن ئىپادىلەپ بېرىدۇ:

"ئەي بىلىملىك كىشى، ئەتراپىڭغا بىر باق. نىمىلەرنى كورەرسەن، بىلىملىكلەر خارلانغان، ئېتىۋاردىن چۇشكەن، چەتكە قېقىلغان... ئەقىللىقلار تىلسىز، ئۇلار ئاغزىنى ئاچماس... ھالالنىڭ پەقەت ئېتىلا قالدى، ھەممە ياقنى ھارام قاپلىدى، بۇنى سەزگەن كىشى يوق..... ۋاپا ئورنىنى جاپا ئىگەللىدى، توغرا يولدا ماڭغان كىشى نەدە؟!"

ئوز دەۋرىدىكى رىبيالىلقا قارىتا، يۇسۇپ خاس ھاجىپ ئوزى ياراتقان غايىۋى پىرسۇناژلار ئاغزىدىن ئادىل قانۇن يۇرگۇزۇش، بىلىم، ئەقىل ـ پاراسەت ۋە ئەخلاقنى ئىززەتلەش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان ئىجتىمائى غايىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بۇنداق بىر ئىجتىمائى غايىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ئەينى دەۋرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بىر "ئوتوپىيە" (خىيال) بولسىمۇ، شۇبھىسىزكى، ئۇ مەلۇم دەرىجىدە ئەينى دەۋردىكى خەلق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ۋە مەنپەئەتىنى ئەكس ئەتتۇرگەن، تارىخىي تەرەققىيات تەلىۋىنى ئىپادىلىگەن، شۇڭا بۇ مۇئەييەن ئىلغارلىققا ئىگە. ئەنە شۇ نۇقتىلار بويىچە ئېيتقاندا، «قۇتادغۇ بىلىك» باشقا بارلىق مۇنەۋۋەر كلاسسىك ئەدەبىيات مىراسلىرىغا ئوخشاشلا، روشەن خەلقچىللىق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە ئەسەردۇر.

شۇنى ئالاھىدە تەكتلەپ كورسىتىش كېرەككى، «قۇتادغۇ بىلىك» تىل ۋە شېئىرىي ئۇسلۇپ جەھەتتىكى ئالاھىدىلىگى بىلەن ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ 11 ـ ئەسىرىدىلا خېلى يۇقۇرى سەۋىيىگە ئېرىشكەنلىگىدىن دالالەت بېرىدۇ. مەسىلەن: ئەسكەر باشلىغى يۇرەكلىك ۋە جەسۇر بولۇشى لازىم، شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ جەڭچىلىرىمۇ جاسارەتلىك بولالايدۇ، دىگەن پىكىر

مۇنداق گەۋدىلەندۈرۈلگەن:

كور، ئارسلان بولۇ بىرسە ئىتقا باشى،
بۇ ئىت بارچا ئارسلان بولۇر ئوز تۇشى.
قالى بولسا ئارسلانغا ئىت باشچىسى،
ئول ئارسلان بولۇر بارچە ئىت ساقىشى،
(بولىۋەسە ئىتقا، كور، باش ئارسلان،
بولۇر ئىتلار ھەممە ئارسلانسىمان.
ئەگەر بولسا ئىت ئۇ ئارسلانغا باش،
بولۇر ئارسلانلار ھەم ئىتتەك ھامان.)

مۇئەللىپ ئادەمنىڭ مەنىۋى كامالەتكە ئېرىشىش ۋاقتى ياشلىق چېغىنى ئىگەللىگى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

بودۇم ئوقتەگ ئەردى، كوڭۈل ئەردى يا،
كوڭۈل قىلغۇ ئوقتەگ بودۇم بولدى يا،
(بويۇم ئىدى ئوقتەك، كوڭۈل ئىدى يا،
كوڭۈل قىلغۇ ئوقتەك، بويۇم بولدى يا.)

تەبىەت تەسۋىرىگە بىر مىسال:

قالىق يىرتتى كەدىمش قارا كوڭلەكىن،
ئاچىلدى يارۇق يۈز كوتۇردى ئەگىن.
كۈلە باقتى ئورلەپ تانۇ قىز يۈزى،
يارۇدى بۇ دۇنىيا ئىرى ھەم قوزى.
(پەلەك يىرتتى كەيگەن قارا كوڭلەگىن،

كوتەرىپ پەرەنجە، ئۇ ئاچتى يۇزىن،
كۈلۈپ باقتى ئورلەپ گۈزەل قىز يۇزى،
يوردى جاھاننىڭ ھەر ئىككى يۇزى①.)

«قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بولۇپمۇ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى يەنە بىر مۇھىم تۇھپىسى شۇكى، ئۇنىڭدا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى بەزى نادىر ژانىرلار (مەسىلەن: رۇبائى، تەجنىس، تۇيۇق)نىڭ شۇ دەۋرلەردىن تارتىپ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە مەۋجۇت ئىكەنلىگى، يەنى بۇ ژانىرلارنىڭ قەدىمدىن قالغان مىللى مىراسلىرىمىز ئىكەنلىگى روشەن نامايەن قىلىنغان. بۇ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى ۋە ئەدەبىيات نەزىرىيىسىدىكى بەزى چىگىش مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا بەك مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

رۇبائىلارغا مىسال:

نەگۇ ئەر بولۇر، كور، مىڭەر دۇشمانى،
مىڭەر سوزلەمەسە كۇنگە ئانى.
بورىمۇ بولۇر كورگىل ئىتتە قايار،
ئۇدۇلا ئىشتسە مىڭ ئىتلەر ئۇنى.
(نىچۇك ئەر سانالۇر مىڭەر دۇشمنى،
مىڭ غەيۋەت قىلمىسا ئۇنى ھەر كۇنى.
كور، ئىتتىن قاچقان ئۇ بورى بولۇرمۇ،
ئائىلانسا كەيندىن مىڭ ئىتنىڭ ئۇنى.)

قۇت ئول بەگ، بودۇنقا قۇتادغۇ كەرەك،
قۇتادسا بودۇن قارنى تودغۇ كەرەك.

---

① ئىككى يۇزى ــ كۇنگەي ۋە تەسكەي.

بۇ بەگلەر تەڭىز ئول تۇپى يىنچۇلۇڭ،
تەڭىزكە ياغۇغلى بايۇغۇ كەرەك.
(بەگدۇر بەخت، ئەلگە بەخت بەخش قىلماق كېرەك
بەخت بەرسە، ئەل قارنىن تويدۇرماق كېرەك.
بۇ بەگلەر دېڭىزدۇر، تۇڭى ئۇنچىلىك،
دېڭىزگە يېقىنلار بېيماق كېرەك.)

مانا بۇ كوبلىتلاردا رۇبائىنىڭ ھەمپە ئالاھىدىلىكلىرى، يەنى چوڭقۇر پەلسەپىلىك پىكىر، ھەنا جەھەتىدىن مۇستەقىللىق ۋە تولغۇنلۇق، تىل ۋە ئۇسلۇپ جەھەتىدىن پىشىق ھەم ئىخچاملىق، شەكىل جەھەتتىن توتلۇق بولۇش خۇسۇسىيەتلىرى تولۇق ئىپادىلەنگەن.

تەجنىس ۋە تۇيۇق ئۇمۇنىم سوزلەردىن پايدىلىنىپ يېزىلغان بىر خىل شېئىر شەكلى بولۇپ، ئۇتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى بولۇپمۇ ئۇيغۇر شېئىريىتىدە كەڭ تارقالغان بىر خىل نادىر سوز سەنئىتىدۇر. بۇ خىل شېئىر شەكلى قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە، بەلكى تەرەققى قىلماقتا. «قۇتادغۇ بىلىك»تە مانا شۇ سوز سەنئىتىنىڭ ئاللىقاچان ئاساس سېلىنغانلىغىنى كۆرىمىز.

مەسىلەن: "قىز" دېگەن سوز قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا ھازىرقى مەنىسىدىن تاشقىرى، "قىس"، "كەم"، "نادىر" دېگەن مەنىلەرنى بېرەتتى. شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ بۇنداق يازىدۇ:

بۇ مۇنداغ كىشىلەر بولۇر ئىزى① قىز،
بۇ قىز قىزلىغى قىلدى قىز ئاتى قىز.
(مۇشۇنداق كىشىلەر بولۇر بەكمۇ قىز،
بۇ قىز قىزلىغى قىلدى قىز ئاتى قىز.)

① ئىزى — (قەدىمقى ئۇيغۇرچە) بەك، بەكمۇ.

"همساپ" دىگەن سوز قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا "ساقش" دىيىلەتتى. "ساقش" سوزىنىڭ ئېتىمولوگىيىسى (كېلىپ چىقىشى) "ساق ئىش" بولغاچقا، شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ مۇنداق يازغان:

ساقش ساقلىغىن بولدى ئاتى ساقش،
كورۇ بارسا ساقش ئىزى ئوك ساق ئىش.
(همساپ ساقلىغىدىن ئاتالدى "ساقش"،
كورۇرسەن همساپ ئۇ ئوزى بەك ساق ئىش.)

"قەسر"، "ساراي"، "ئوردا" سوزلىرى قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا "قارشى" دىيىلەتتى. "قارشى" سوزى يەنە هازىرقى مەنىسىدىمۇ ئىشلىتىلەتتى. شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ مۇنداق يازغان:

بۇ بەگلەر ئەۋى ئاتى قارشى تۇرۇر،
بۇ قارشى ئىچىندەكى قارشى تۇرۇر.
(بۇ بەگلەر ئويىنىڭ ئېتى "قارشى"دۇر،
بۇ "قارشى" ئەھلى ئوز-ئارا قارشىدۇر.)

"ئوگ" دىگەن سوز قەدىمقى زامانىدا ئەقىل-ئىدرەك، ماختىماق، چوڭ ياكى بۇيۇك دىگەن مەنىلەردە قوللىنىلاتتى، شائىر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ناهايىتى ئوبدان تۇيۇق (مۇختەسىلات) يازغان:

قايۇ ئەردە بولسا ئۇقۇش بىرلە ئوگ،
ئانى ئەر ئاتاغىل، نەچە ئوگسە ئوگ،
ئۇقۇش ئوگ بىلىك كىمدە بولسا تۇگەل،
ياۋۇز ئەرسە كەدتى، كىچىك بولسا ئوگ.
(ئەگەر كىمدە بولسا ئاڭ-ئىدرەك ۋە ئوگ،

ئۇنى ئەر ساناپ سەن قانچە ئوگسەك ئوگ.
ئەقىل-ئاقىل، بىلىم كىمدە بولسا تولۇق،
يامان بولسا خوپ دە، كىچىك بولسا ئوگ.)

بۇ يەردە "ئوگ" سۆزى بىرىنچى مىسرادا ئەقىل، ئىككىنچى مىسرادا ماختىماق، توتىنچى مىسرادا چوڭ دېگەن مەنىسىلەردە كەلگەن.

«قۇتادغۇ بىلىك»تە مول ۋە كېشىنى چوڭقۇر ئويلانىدۇرىدىغان پەلسەپىلىك پىكىرلەر شەرھىلەنگەنلىگى، يۇكسەك بەدىئىلىك ئىپادىلەنگەنلىگى ئۈچۈن، ئۇ دۇنياغا كېلىشى بىلەنلا قاراخانىلار تەختىنى ۋارىسسىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى كەڭ رايونلاردا چوڭقۇر تەسىر قوزغىغان. كىتابقا شۇ دەۋرلەردىلا باشقىلار تەرىپىدىن ئىككى مۇقەددىمە يېزىلغانلىغى ۋە 14-ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىغىچە ياشىغان "ئالتۇن ئوردا" دولىتىنىڭ مەركەزلىرىدىن بولغان سارايچىق شەھرى خارابىسىدىن 1909-يىلى تېپىلغان بىر كوزىدا «قۇتادغۇ بىلىك»كە تەقىلىدەن يېزىلغان مىسرالارنىڭ ئۈچرايدىغانلىغى بۇنىڭ جانلىق دەلىلىدۇر.

12-ئەسىرنىڭ ئاخىرى بىلەن 13-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان ئەدىپ ئەخمەت يۈكنەكىنىڭ «ئەتەبەتۇل ھاقايىق» (ھەقىقەت ئىشىگى) ناملىق دىداكتىك داستانىنىڭ مەزمۇن، ئۇسلۇپ ۋە تىل جەھەتتىن «قۇتادغۇ بىلىك»كە ئوخشايدىغانلىغى، «قۇتادغۇ بىلىك»تىن 250 يىل كېيىن نەسىردىن رابغۇزى تەرىپىدىن يېزىلغان «قىسسەسۇل ئەنبىيا» ناملىق ئەسەرنىڭ بېشىدىكى «باھار ھەققىدىكى مەدھىيە»دىمۇ «قۇتادغۇ بىلىك» ئەدىبىي ماھارەت تەسىرىنىڭ كۈچلۈكلۈگى «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ دولەت، سىياسەت ۋە ئىجتىمائى ئىدىيىلەر جەھەتتىلا ئەمەس، بەلكى ئەدەبىيات جەھەتتىمۇ كېيىنكىلەرگە قانچىلىك كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەنلىگىنى ئىسپاتلايدۇ.

4

يۇقۇرىدا بايان قىلىنغانلاردىن مەلۇم بولىدۇكى، «قۇتادغۇ بىلىك» يېزىلىدىن ئايىغى

چىقىپ، تايتاڭلاپ مېڭىۋاتقان بىر مەدەنىيەتنىڭ ئەمەس، بەلكى قەدىمىي ۋە يۇكسەك بىر مىللى مەدەنىيەتنىڭ بىۋاستە مەھسۇلى. ئۇ، ئەدەبىي ئەسەر بولۇش بىلەن بىللە ھەم تارىخ ھەم پەلسەپە، ھەم "سىياسەتنامە" ياكى دولەتشۇناسلىق، ھەم ئىجتىمائى تەلىم-تەربىيە ۋە ئۇزاق ئوتمۇش ھايات بىلەن قاراخانىلار دەۋرىدىكى رىيال ھاياتنى ئوزىدە مۇجەسسەملەشتۇرگەن سىستېمىلىق بىر ئىلمىي ئەسەر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ، شەرق مەدەنىيىتىنى ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركى تىللىدا سوزلىشىدىغان خەلقلەر تارىخىنى، بولۇپمۇ قاراخانىلار سەلتەنىتى تارىخى بىلەن ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى تارىخىنى، قەدىمقى ئەجداتلارنىڭ پەلسەپە، ھوقۇق (قانۇن)، ئېتىكا (ئەخلاق)، تەلىم-تەربىيە، دىنىي ئېتىقات، دۇنياقاراش ئوربۇ-ئادەتلىرىنى تەتقىق قىلىشتا زور ئىلمىي ئەھمىيەتكە ئىگە.

شۇنداق بولغاچقا، ئوتكەن ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپلا، بۇ ئەسەر خەلقارادا ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ زور دەرىجىدە دىققەت-ئېتىۋارىنى قوزغىدى، ھەرقايسى مەملىكەت ئالىملىرى ۋە تەتقىقات خادىملىرى «قۇتادغۇ بىلىك» تەتقىقاتىدا كوزگە كورۇنەرلىك نەتىجىلەرنى ياراتتى. ھەقىقەتەنمۇ «قۇتادغۇ بىلىك» ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخىدىكى يازما يادىكارلىقلار ئىچىدە ھەممىدىن كوپ تەتقىق قىلىنغان ئەسەر، بۇ ئەسەر خەلقارا ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ مۇھىم تەتقىقات تېمىلىرىنىڭ بىرسى بولۇپ كەلمەكتە. بىزنىڭ ئېلىمىزدىمۇ مارکسىزىملىق مەيدان، نۇقتىنەزەر ۋە ئۇسۇل بىلەن «قۇتادغۇ بىلىك» ئۇستىدە ئومۇمىي يۇزلۇك ۋە سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىلماقتا. ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، «قۇتادغۇ بىلىك» 11-ئەسىرگە تەئەللۇق بىر ئەدەبىي ئەسەر بولغاچقا، بارلىق كىلاسسىك مەدەنىي مىراسلارغا ئوخشاشلا، بۇ ئەسەر ۋە ئۇنىڭ مۇئەللىپىمۇ بەزى جەھەتلەردە سىنىپىي ھەم تارىخىي چەكلىمىلەردىن خالى بولالمىغان. شۇڭا، بىز تارىخىي ماتېرىيالىزىملىق نۇقتىنەزەر بىلەن، ئۇنىڭ شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ، مېغىزىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى پايدىلىق تەرەپلەرنى سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز لازىم.

«قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئوز ۋەزنى بىلەن نەزمىي

ەكىلدە ئىشلەش تۈنۈجى قېتىم بولۇۋاتقان ئىش. سەۋىيەمىزنىڭ چەكلىك بولۇشى تۈپەيلىدىن بۇ نۇسخىدا بەزى يېتىشسىزلىكلەرنىڭ كورۈلۈشى تەبىئى. كىتابخانلارنىڭ قىممەتلىك مىكرلىرىنى ئايىماسلىغىنى ئۈمىت قىلىمىز.

«قۇتادغۇ بىلىك»نى نەشرگە تەييارلاش گۇرۇپپىسى

1983 - يىل ماي.

MUNDƏRIJƏ

	biyit	bət
A. nəsri muḳəddimə	(1 — 38)	2
B. Nəzmi muḳəddimə	(1 — 77)	8
C. fihristü 'l-əbwab	(1 — 82)	22
D. ḳutaḍoḳu bilig		
1. tənṛi 'əzzə wə jəllə əgdisin ayur	(1 — 33)	36
2. yalavaq 'ələyḥi's-səlam əgdisin ayur	(34 — 48)	44
3. tərt şəḥabənin əgdisin ayur	(49 — 62)	48
4. yaṛuḳ yaz fişlin uluoḳ buoḳra han əgdisin ayur	(63 — 123)	52
5. yəti yulduz on iki əkəkni ayur	(124 — 147)	64
6. yalṇuḳ ooḳlanï aqïrlïḳï bilik uḳux birlə ərdükin ayur	(148 — 161)	70
7. til ərdəmin münin asïoḳïn yasïn ayur	(162 — 191)	74
8. kitab iḍisi əz 'uzrin ayur	(192 — 229)	80
9. əḍgülük ḳïlmaḳ əgdisin asïoḳlarïn ayur	(230 — 286)	88
10. bilik uḳux ərdəmin asïoḳïn ayur	(287 — 349)	100

مۇندەرىجە

A. نەسرى مۇقەددىمە..... 3

B. نەزمى مۇقەددىمە..... 9

C. باپلار مۇندەرىجىسى..... 23

D. ئەسلى مەتىن (تېكىست)..... 37

بىرىنچى باپ ھەممىدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ بولغان تەڭرىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا..... 37

ئىككىنچى باپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسالامنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا..... 45

ئۈچىنچى باپ توت ساھابىنىڭ مەدھىيىسى بايانىدا..... 49

تۆتىنچى باپ پارلاق باھار پەسلى ۋە ئۇلۇغ بۇغراخان مەدھىيىسى بايانىدا..... 53

بەشىنچى باپ يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرج بايانىدا..... 65

ئالتىنچى باپ ئادەم بالىسىنىڭ قىممىتى بىلىم ۋە ئەقىلدىن ئىكەنلىگى بايانىدا..... 71

يەتتىنچى باپ تىلنىڭ پەزىلىتى بىلەن قۇسۇرى ۋە پايدىسى بىلەن زىيىنى بايانىدا... 75

سەككىزىنچى باپ مۇئەللىپنىڭ ئۆز ئۆزىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا..... 81

توققۇزىنچى باپ ياخشىلىق قىلماقنىڭ مەدھىيىسى ۋە پايدىسى بايانىدا..... 89

ئونىنچى باپ بىلىم بىلەن ئەقىلنىڭ پەزىلەت ۋە پايدىلىرى بايانىدا..... 101

11. kitaḃ atï yərügin yəmə avuqoɣalïḳïn ayur (350 — 397) ····· 112
12. səz baxï kün tooɣdï əlig əzə (398 — 461) ····· 122
13. ay toldï kün tooɣdï əlig tapuoɣïŋa kəlmixin ayur (462 — 580) ····· 134
14. ay toldï kün tooɣdï əlig tapuoɣïŋa kərünmixin ayur (581 — 619) ····· 160
15. ay toldï əligkə əzi dəwlət ərdükin ayur (620 — 656) ····· 170
16. ay toldï əligkə dəwlət şifətin ayur (657 — 764) ····· 178
17. kün tooɣdï əlig ay toldïḳa 'ədil şifətin ayur (765 — 791) ····· 200
18. kün tooɣdï əlig ay toldïḳa 'ədil şifəti nətəg ərdükin ayur (792 — 954) ····· 206
19. ay toldï əligkə til ərdəmin səz asïoɣlarïn ayur (955 —1044) ····· 238
20. ḳut ḳïvlïḳïn dəwlət ərsəlḷikin ayur (1045—1157) ····· 258
21. ay toldï ooɣlï əgdülmixkə pənd bərmixin ayur (1158—1277) ····· 280
22. ay toldï ooɣlï əgdülmixkə ətləmixin ayur (1278—1341) ····· 304
23. ay toldï kün tooɣdï əligkə ḳumaru bitik bitimixin ayur (1342—1547) ····· 316
24. kün tooɣdï əlig əgdülmixni oḳïmïxïn ayur (1548—1580) ····· 352

ئون بىرىنچى باپ كىتاپنىڭ نامى، مەنىسى ۋە مۇئەللىپنىڭ ئۇز قەبرىلىغىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....113
ئون ئىككىنچى باپ سوز بېشى كۇنتۇغدى ئېلىگ ھەققىدە.....123
ئون ئۇچىنچى باپ ئايتولدىنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىگ خىزمىتىگە كىرگەنلىگى بايانىدا...135
ئون توتىنچى باپ ئايتولدىنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىگ ھوزۇرىغا كىرگەنلىگى بايانىدا....161
ئون بەشىنچى باپ ئايتولدى ئوزىنىڭ بەخت-سائادەت ئىگەنلىگىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....171
ئون ئالتىنچى باپ ئايتولدىنىڭ ئېلىككە بەخت-دەۋلەتنىڭ سۇپىتى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى 179
ئون يەتتىنچى باپ كۇنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۇپەتلىرى ھەققىدە ئېيتقانلىرى 201
ئون سەككىزىنچى باپ كۇنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا ئادالەت سۇپىتىنىڭ قانداقلىغىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....207
ئون توققۇزىنچى باپ ئايتولدىنىڭ ئېلىككە تىلىنىڭ پەزىلىتى ۋە سوزىنىڭ پايدىلىرىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....239
يىگىرمىنچى باپ بەختنىڭ داۋامسىزلىغى ۋە دەۋلەتنىڭ تۇراقسىزلىغى بايانىدا.....259
يىگىرمە بىرىنچى باپ ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئوگدۇلمىشكە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا...281
يىگىرمە ئىككىنچى باپ ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئوگدۇلمىشكە نەسىھىتى.....305
يىگىرمە ئۇچىنچى باپ ئايتولدىنىڭ ئېلىككە ۋەسىيەتنامە يازغانلىغى بايانىدا.....317
يىگىرمە توتىنچى باپ كۇنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشنى قەچقىرتقانلىغى بايانىدا...353

25. əgdülmix kün tooqdï ǝlig tapuoqïna kərünmixin ayur (1581—1590) ····· 360

26. əgdülmix kün tooqdï ǝlig tapuoqïna kirmixin ayur (1591—1849) ····· 364

27. əgdülmix ǝligkə uḳux şurətin ayur (1850—1920) ····· 414

28. bəglikkə səza boloqu təg bəg nəgü təg kərəkiṅ ayur (1921—2180) ····· 430

29. əgdülmix bəglərkə wəzir boloqu nəgü təg ər kərəkin ayur (2181—2268) ····· 476

30. əgdülmix ǝligkə sü baxlar ər nəgü təg kərəkin ayur (2269—2434) ····· 492

31. əgdülmix ǝligkə uluoq ḥajiḃlïḳḳa nəgü təg ər kərəkin ayur (2435—2527) ····· 522

32. əgdülmix ǝligkə ḳapuoq baxlar ər nəgü təg kərəkin ayur (2528—2595) ····· 540

33. əgdülmix ǝligkə yalavaq ïḍoquḳa nəgü təg ər kərəkin ayur (2596—2671) ····· 554

34. əgdülmix ǝligkə bitikqi ïlïmoqa nəgü təg kərəkin ayur (2672—2742) ····· 568

35. əgdülmix ǝligkə aoqïqï nəgü təg ər kərəkin ayur (2743—2827) ····· 582

يىگىرمە بەشىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىگ هوزۇرىغا كىرگەنلىگى بايانىدا...361
يىگىرمە ئالتىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىگ خىزمىتىگە كىرگەنلىگى بايانىدا.....365
يىگىرمە يەتتىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئەقىلىنى سۇرەتلەپ بەرگەنلىگى بايانىدا.....415
يىگىرمە سەككىزىنچى باپ بەگلىككە لايىق بەگنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا.....431
يىگىرمە توققۇزىنچى باپ بەگلەرگە ۋەزىر بولىدىغان كىشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا ئوگدۇلمىشنىڭ ئېيتقانلىرى.....477
ئوتتۇزىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئەسكەر باشلىغۇچى كىشىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى.....493
ئوتتۇز بىرىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئۇلۇغ هاجىپلىققا قانداق كىشى لازىملىغى توغرىسىدا ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....523
ئوتتۇز ئىككىنچى باپ ئىشىك ئاغىسىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى هەققىدە ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....541
ئوتتۇز ئۈچىنچى باپ ئەلچىلىككە ئەۋەتىشكە قانداق كىشى يارايدىغانلىغى توغرىسىدا ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....555
ئوتتۇز توتىنچى باپ پۇتۇكچى قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا ئۇگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....569
ئوتتۇز بەشىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ غەزىنىدارلىققا قانداق كىشى لازىملىغى توغرىسىدا ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....583

36. əgdülmix əligkə ax baxqï han salar nəgü təg kərəkin ayur (2828—2882) ····· 598

37. əgdülmix əligkə ïdïxqï baxï nəgü təg kərəkin ayur (2883—2956) ····· 610

38. əgdülmix əligkə tapuoqqïlar ḫəkï bəglər əzə nəgü təg ərdükin ayur (2957—3186) ····· 626

39. kün tooqdï əlig oḍoqurmïxḳa bitik bitip ïḍmïxïn ayur (3187—3288) ····· 670

40. əgdülmix oḍoqurmïx tapa barmïxïn ayur (3289—3317) ····· 690

41. oḍoqurmïx əgdülmix birlə munaẑərə kïlmïxïn ayur (3318—3511) ····· 696

42. oḍoqurmïx əgdülmixkə dunyanïn əyïblarïn ayur (3512—3645) ····· 732

43. əgdülmix oḍoqurmïxḳa dunya birlə ʻuḳbï ḳazoqanoqusïn ayur (3646—3712) ····· 756

44. oḍoqurmïx əligkə bitik bitip ïḍmïxïn ayur (3713—3895) ····· 770

45. kün tooqdï əlig oḍoqurmïxḳa ikinq bitik ïḍmïxïn ayur (3896—3970) ····· 806

46. əgdülmix oḍoqurmïx birlə ikinq ḳata munaẑərə kïlmïxïn ayur (3971—3030) 822

47. əgdülmix oḍoqurmïxḳa bəglərkə tapïnmaḳ tərüsin toḳusïn ayur (4031—4664) ····· 834

ئوتتۇز ئالتىنچى باپ باش ئاشپەزنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا ئوگدۇلـ
مىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....599
ئوتتۇز يەتتىنچى باپ ئىچىملىك بېشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا
ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....611
ئوتتۇز سەككىزىنچى باپ خىزمەتچىلەرنىڭ بەگلەر ئۈستىدە قانداق ھەقلىرى بارلىغى
ھەققىدە ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە ئېيتقانلىرى.....627
ئوتتۇز توققۇزىنچى باپ كۈنتوغدى ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشقا خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىگى
بايانىدا.....671
قىرىغىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىش قېشىغا بارغانلىغى بايانىدا.....691
قىرىق بىرىنچى باپ ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىش بىلەن مۇنازىرە قىلغانلىغى بايانىدا...697
قىرىق ئىككىنچى باپ ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە دۇنيانىڭ ئەيىپلىرىنى ئېيتقانلىغى
بايانىدا.....733
قىرىق ئۈچىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا دۇنيا ۋاستىسى بىلەن ئاخىرەتنى
تېپىش مۇمكىنلىگىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....757
قىرىق تۆتىنچى باپ ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىككە خەت يېزىپ ئەۋەتكەنلىگى بايانىدا.....771
قىرىق بەشىنچى باپ كۈنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشقا ئىككىنچى قېتىم خەت يازغانـ
لىغى بايانىدا.....807
قىرىق ئالتىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن ئىككىنچى قېتىم مۇنازىرە
قىلغانلىغى بايانىدا.....823
قىرىق يەتتىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا بەگلەرگە خىزمەت قىلىشنىڭ
قائىدە-يوسۇنلىرىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....835

48. əgdülmix qapuoqdaqï ər at birlə nəgü təg tirilgüsin ayur (4165—4319) ····· 858

49. əgdülmix oḍoqurmïxqa qara 'am boḍun birlə nətəg qatïloqu kərəkin ayur (4320—4335) ····· 886

50. 'ələwilər birlə qatïlmaqnï ayur (4336—4340) ····· 890

51. bilgə 'alimlər birlə qatïlmaqnï ayur (4341—4354) ····· 892

52. otaqïlar birlə qatïlmaqnï ayur (4355—4360) ····· 896

53. mu'əzzimlər birlə qatïlmaqnï ayur (4361—4365) ····· 898

54. tüx yoroquqïlar birlə qatïlmaqnï ayur (4366—4375) ····· 900

55. yulduzqïlar birlə qatïlmaqnï ayur (4376—4391) ····· 904

56. xa'irlər birlə qatïlmaqnï ayur (4392—4399) ····· 908

57. tarïoqqïlar birlə qatïlmaqnï ayur (4400—4418) ····· 910

58. satïoqqïlar birlə qatïlmaqnï ayur (4419—4438) ····· 914

59. igdixqilər birlə qatïlmaqnï ayur (4439—4455) ····· 918

60. uzlar birlə qatïlmaqnï ayur (4456—4468) ····· 922

61. qïoqaylar birlə qatïlmaqnï ayur (4469—4474) ····· 926

62. əvlik nəgü təg almaqnï ayur (4475—4503) ····· 928

63. ooqul qïz tooqsa nətəg igiḍgüsin ayur (4504—4526) ····· 934

64. əlig asraqïlarïoq nəgü təg tutoqusïn ayur (4527—4572) ····· 940

65. əgdülmix oḍoqurmïxqa axqa barmaq tərüsin ayur (4573—4643) ····· 950

قىرىق سەككىزىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ساراي ئەھلى بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى.....859

قىرىق توققۇزىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا ئاۋام بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى.....887

ئەللىگىنچى باپ پەيغەمبەر ئەۋلاتلىرى بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....891

ئەللىك بىرىنچى باپ ئالىملار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....893

ئەللىك ئىككىنچى باپ تەۋىپلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....897

ئەللىك ئۈچىنچى باپ ئەپسۇنچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....899

ئەللىك تۆتىنچى باپ چۇش ئورۇگۇچىلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....901

ئەللىك بەشىنچى باپ مۇنەججىملار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....905

ئەللىك ئالتىنچى باپ شائىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....909

ئەللىك يەتتىنچى باپ دىخانلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....911

ئەللىك سەككىزىنچى باپ سودىگەرلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....915

ئەللىك توققۇزىنچى باپ چارۋىچىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....919

ئاتمىشىنچى باپ قول ھۈنەرۋەنلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....923

ئاتمىش بىرىنچى باپ پېقىرلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا.....927

ئاتمىش ئىككىنچى باپ ئويلىنىشنىڭ قانداق بولۇشى بايانىدا.....929

ئاتمىش ئۈچىنچى باپ پەرزەنتلەرنى قانداق تەربىيىلەش بايانىدا.....935

ئاتمىش تۆتىنچى باپ خىزمەتچىلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىش بايانىدا.....941

ئاتمىش بەشىنچى باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا زىيادە تەكەببۇرلۇق قىلىپ قائىدە-يوسۇن-لىرىنى ئېيتقانلىقى بايانىدا.....951

66. əgdülmix oḍoqurmïxḳa axḳa okïmaḳ tərüsin ayur (4644—4679) ····· 964

67. oḍoqurmïx əgdülmixkə dunyadïn yüz əvrüp barïna tapï bolmaḳïn ayur (4680—4933) ····· 972

68. kün tooqdï əlig oḍoqurmïxnï üqünq yolï ündəyü ïḍmïxïn ayur (4934—5030) ····· 1018

69. oḍoqurmïx əgdülmix tapa kəlmixin ayur (5031—5034) ····· 1038

70. kün tooqdï əlig oḍoqurmïx birlə kərüxmixin ayur (5035—5131) ····· 1040

71. oḍoqurmïx əligkə pənd bərmixin ayur (5132—5466) ····· 1060

72. əgdülmix əligkə əl ətgü tərüsin ayur (5467—5631) ····· 1120

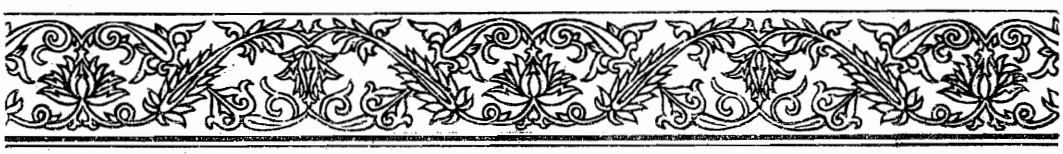
73. əgdülmix kəqmix tiriglikkə aqïp təwbəḳa ooqramïxïn ayur (5632—5720) ····· 1150

74. oḍoqurmïx əgdülmixkə kənəx bərmixin ayur (5721—5761) ····· 1168

75. kənilikkə kənilik kixilikkə kixilik ḳïlmaḳïn ayur (5762—5952) ····· 1176

76. oḍoqurmïx iglig bolup əgdülmixni ündəmixin ayur (5953—5992) ····· 1212

77. əgdülmix oḍoqurmïxḳa tüx yərügin ayur (5993—6031) ····· 1224

ئاتمش ئالتىنچى باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا زىياپەتكە چاقىرىش قائىدىلىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى.....965

ئاتمش يەتتىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكە دۇنيادىن يۈز ئوروپ، بارغانائەت قىلىش ھەققىدە ئېيتقانلىرى.....973

ئاتمش سەككىزىنچى باپ كۈنتۇغدى ئېلىگنىڭ ئودغۇرمشنى ئۇچىنچى قېتىم دەۋەت قىلغانلىغى بايانىدا.....1019

ئاتمش توققۇزىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمش يېنىغا كەلگەنلىگى بايانىدا....1039

بەتمشىنچى باپ كۈنتۇغدى ئېلىكنىڭ ئودغۇرمش بىلەن كورۇشكەنلىگى بايانىدا....1041

بەتمش بىرىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئېلىككە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا.....1061

بەتمش ئىككىنچى باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇللىرى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى.....1121

بەتمش ئۇچىنچى باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئوتكەن ھاياتىغا ئېچىنىپ تەۋبە قىلغانلىغى بايانىدا.....1151

بەتمش توتىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكە كېڭەش بەرگەنلىگى بايانىدا....1169

بەتمش بەشىنچى باپ توغرىلىققا توغرىلىق، ئادەمگەرچىلىكىكە ئادەمگەرچىلىك قىلىش بايانىدا.....1177

بەتمش ئالتىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئاغرىپ قېلىپ، ئوگدۇلمشنى چاقىرغانلىغى بايانىدا.....1213

بەتمش يەتتىنچى باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا چۈش تەبىرىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....1225

78. oḍoɣurmïx əgdülmixkə tüx kərmixin ayur (6032—6036) 1232
79. əgdülmix oḍoɣurmïx tüxinə tə'bir ḳïlmïxïn ayur (6037—6046) 1234
80. oḍoɣurmïx bu tüxkə aḍïn yərüg ayur (6047—6086) 1238
81. oḍoɣurmïx əgdülmixkə pənd bərmixin ayur (6087—6285) 1246
82. ḳumaru əgdülmixkə oḍoɣurmïxnïŋ əlmixin ayur (6286—6292) 1284
83. ḳumaru əgdülmixkə tə'ziyət ḳïlmïxïn ayur (6293—6298) 1288
84. əgdülmix oḍoɣurmïxḳa yas tutmïxïn ayur (6299—6303) 1290
85. əlig əgdülmixkə tə'ziyət ḳïlmïxïn ayur (6304—6520) 1292

E (ilawilər)

1. yigitlikkə aqïp avuqoɣalïḳïn ayur (6521—6564) 1334
2. əḍlək artaḳïn dostlar jəfasïn ayur (6565—6604) 1342
3. kitab iḍisi yusuf uluoɣ ḫajib əziŋə pənd bərür (6605—6645) 1350

يەتمش سەككزىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكە چۇش كورگەنلىگنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....1233

يەتمش توققۇزىنچى باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمش چۇشىگە تەبىر بەرگەنلىگى بايانىدا.....1235

سەكسىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ بۇ چۇشكە باشقا تەبىر بەرگەنلىگى بايانىدا.....1239

سەكسەن بىرىنچى باپ ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا...1247

سەكسەن ئىككىنچى باپ قۇمارۇنىڭ ئوگدۇلمشكە ئودغۇرمشنىڭ ئولگەنلىگنى ئېيتقانلىغى بايانىدا.....1285

سەكسەن ئۈچىنچى باپ قۇمارۇنىڭ ئوگدۇلمشكە تەزىيە بىلدۇرگەنلىگى بايانىدا....1289

سەكسەن توتىنچى باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا ماتەم تۇتقانلىغى بايانىدا.....1291

سەكسەن بەشىنچى باپ ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە تەزىيە بىلدۇرگەنلىگى بايانىدا.....1293

E. ئىلاۋىلەر

I يىگىتلىككە ئېچىنىپ، قەرىلىق ھەققىدە ئېيتقانلىرى.....1335

II زامانىنىڭ بۇزۇقلۇغى ۋە دوستلارنىڭ جاپاسى توغرىسىدا.....1343

III كىتاپ ئىگىسى يۈسۈپ ئۇلۇغ خاس ھاجىپنىڭ ئۆزىگە نەسىھىتى.....1351

قوتادغوبلك

A

B1 C2

BISMI'LLAḤI'R-RƏḤMANI'R-RƏḤIM

A2

1. ḥəmd-u sipas-u minnət wə əküx əgdi tənri
2. 'əzzə wə jəlləḳa kim uluoɣluḳ iḍisi tükəl

3. ḳudrətlïoɣ padixah turur yərli kəkli yarat-

4. oɣan ḳamuoɣ tïnlïoɣlarḳa ruzi bərgən nəni
5. kim tilədi ərsə ḳïldï yəmə nəni tiləsə ḳïlur

6. yəf'əlu'llaḥu ma yəxa' wə yəḥkumu ma

7. yurid taḳï sansïz səlam-u durud həlḳlarda
8. yəgi yalavaqlarda əḍrüntüsi uluoɣ savqïsï

9. muḥəmməd-i muṣṭəfa əzə bolsun taḳï
10. ma anïn əxləri 'əziz aoɣïrlïoɣ şəḥabələr əzə

11. riẓwanu' llaḥi 'ələyḥim əjmə'in bu kitab
12. yavlaḳ 'əziz turur qin ḫukəmalarïnïn əm-

A

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(ئايغۇچى ۋە كويۇنگۇچى تەڭرىنىڭ ئېتى بىلەن باشلايمەن)

1. ھەمدۇ-سانا، مىننەت ۋە سانسىز مەدھىيىلەر
2. ئەزىز ۋە ئۇلۇغ تەڭرىگەكىم، (ئۇ) ئۇلۇغلۇق ئىگىسى ۋە كامال
3. قۇدرەتلىك پادىشادۇر. (ئۇ) يەرنى، كوكنى ياراتقان،
4. بارلىق جانلىقلارغا رىزىق بەرگەن. ئۇ، نىمىنىكى
5. خالىدى، شۇنى قىلدى؛ ھەمدە نىمىنىكى خالىسا، شۇنى قىلۇر.
6. يەغمۇرلۇلاھۇ مايەشا ۋە يەھكۇمۇ مايۇرىد (خۇدا خالىغىنىنى قىلىدۇ ۋە ئىرادىسى بويىچە ھوكۇم قىلىدۇ).
7. يەنە سانسىز سالام ۋە دۇرۇتلار ئىنسانلارنىڭ
8. ياخشىسى، پەيغەمبەرلەرنىڭ سەرخىلى (ۋە تەڭرىنىڭ) ئۇلۇغ ئەلچىسى
9. مۇھەممەت مۇستاپاغا بولسۇن، يەنە
10. ئۇنىڭ يارەنلىرى بولغان ئەزىز ۋە مۇھتەرەم ساھابىلاردىن
11. ئالىلا رازى ئولغاي.
12. بۇ بەك ئەزىز بىر كىتاپتۇر، (ئۇ) چىن ھېكىملىرىنىڭ

13. ŝalləri birlə bəzənmïx maqin ‘uləmalarïnïŋ
14. əx‘arlarï birlə arəstə kïlïnmïx turur bu
15. kitabnï okïoqlï bu bəyitlərni mə‘lum kïlïoqlï

16. kitabdïn yakxï ‘əzizrak turur qin-ü maqin
17. ‘alimləri wə ḫəkimləri kamuoq ittifak
18. boldïlar kim məxrik wilayətində kamuoq
A3 B2
19. türkistan əllərində buoqra han tilinqə türk
20. luoqətinqə bu kitabdïn yakxïrak hərgiz kim

21. ərsə təşnif kïlmadï bu kitab kayu padixaḫ-
22. ka ya kayu iklimka təgdi ərsə oqayət
23. uzlukïndïn niḫayəttin kəqə kərklüglükin-
24. din ol əllərniŋ ḫəkimləri ‘alimləri kəbul

25. kïlïp təgmə biri bir türlüg at ləkəb urdïlar
26. qinlïoqlar ədəbü’l- müluk atadïlar maqin

27. məlikiniŋ ḫukəmalarï ayinu’l-məmlikə

28. tədilər məxriklïoqlar zinətü’l-ümərа təp

29. aydïlar iranlïoqlar xaḫnamə-i türki atamïx-
30. lar bə‘zïlarï ma pəndnamə-li muluk təmix-

31. lər turanlïoqlar kutadoqu bilik təp aymïxlar
32. bu kitabnï təşnif kïlïoqlï balasaoqun məw-
33. ludluoq pərḫiz idisi ər turur əmma bu

13. همکمەتلری بىلەن بىرەلگەن، ماچىن ئالىملرىنىڭ
14. شەھرلری بىلەن ياسانغاندۇركى،
15. بۇ كىتابنى ئوقۇغان ۋە بۇ بىيىتلەرنى (باشقىلارغا) بىلدۈرگەن (كىشى بۇ)
16. كىتابتىنمۇ ئەزىزراقتۇر. چىن ـ ماچىن
17. ئالىملری ۋە ھېكىملرىنىڭ ھەممىسى بىر قارارغا
18. كەلدىلەركى، مەشرىق ۋىلايىتىدە،
19. پۈتۈن تۈركى خەلقلەر ياشايدىغان يەرلەردە، بۇغراخان تىلىدا
20. تۈركى سوز بىلەن (ھەچكىم) بۇنىڭدىن ياخشىراق كىتابنى ھەرگىز
21. يازغىنى يوق. بۇ كىتاپ قايسى پادىشالىققا
22. ياكى قايسى ئىقلىمغا يەتسە، غايەت
23. ئۈزلىگى ۋە پەۋقۇلئاددە گۈزەللىگىدىن،
24. ئۇ ئەللەرنىڭ ھېكىملری بىلەن ئالىملری قوبۇل قىلىپ،
25. ئۇنىڭغا ھەر بىری بىر تۈرلۈك ئات ۋە لەقەپ بەردى.
26. چىنلىقلار «ئەدەبۇلمۇلۇك» (شاھلارنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىلری) دەپ ئاتىدى؛ ماچىن
27. مۇلكىنىڭ ھېكىملری «ئايىنۇل مەملىكە» (مەملىكەتنىڭ دەستۇری)
28. دىسە، مەشرىقلىقلار «زىننەتۇلئۇمرا» (ئەمرلەر زىنىتى) دىدى؛
29. ئىرانلىقلار «شاھنامەئى تۈركى» دەپ ئات قويدى؛
30. بەزىلری «پەندنامەئى مۇلۇك» (پادىشالارغا نەسىھەت) دەپ ئاتىدى؛
31. تۈرانلىقلار «قۇتادغۇ بىلىك» دەپ ئات قويدى.
32. بۇ كىتابنى يازغۇچى بالاساغۇنىدا
33. تۇغۇلغان بىر تەقۋادار زاتتۇر؛ ئەسما،

34. kitabnï kaxoɣər ǝlində tükəl ḳïlïp məxrik
35. məliki tavoɣaq buoɣra han üskinə kigürmïx
36. turur məlik buoɣra han ma anï aoɣïrlap
37. uluoɣlap ǝz haş ḫajiblïḳïnï ana bǝrü yarlï-
38. ḳamïx turur anïŋ üqün yusuf uluoɣ haş

C3

39. ḫajib tǝp atï qavï azunda yayïlmïx turur
40. bu ‘əziz kitab tərt uluoɣ aoɣïr ul ǝzə bina

A4

41. ḳïlïnmïx turur bir ‘ədil ikinqi dəwlət
42. üqünqi ‘əḳil tərtünqi ḳəna‘ət yana təgmə
43. birinə türkqə bir at bǝrmïx turur ‘ədilḳa
44. kün tooɣdï ǝlig at bǝrip padixaḫ ornïna

B3

45. tutmïx turur dəwlətḳa ay toldï at bǝrip
46. wəzir ornïna ḳoḍmïx turur ‘əḳilḳa əgdül-
47. mix at bǝrip wəzirniŋ ooɣlï yǝrində tutmïx
48. turur ḳəna‘ətḳa oḍoɣurmïx at bǝrip wəzir-
49. niŋ ḳarïndaxï tǝp aymïx turur taḳï anlar
50. ara munaẑərə suali jəwabï kəqər təg səzlər
51. səzləmix turur okïoɣlïniŋ kəŋlï aqïlïp
52. muṣannifni əḍgü du’a birlə yad ḳïlsun tǝp

34. بۇ كىتاپنى قەشقەر ئېلىدە تاماملاپ، مەشرىق
35. شاھى تاۋغاچ بۇغراخان ھوزۇرىغا سۇنغاندۇر.
36. شاھ بۇغراخانمۇ ئۇنى قەدىرلەپ
37. (ۋە) ئۇلۇغلاپ، ئۇنىڭغا خاس ھاجىپلىقنى
38. ئىلتىپات قىلغان (ۋە) شۇنىڭ بىلەن يۇسۇپ ئۇلۇغ خاس
39. ھاجىپ دەپ نام-شوھرىتى دۇنياغا يېيىلغاندۇر.
40. بۇ ئەزىز كىتاپ توت ئۇلۇغ (ۋە) مۇھىم ئۇل ئۇستىگە بىنا
41. قىلىنغان: بىرى، ئەدىل (ئادالەت)؛ ئىككىنچىسى، دەۋلەت (بەخت)؛
42. ئۇچىنچىسى، ئەقىل؛ توتىنچىسى، قانائەت بولۇپ، يەنە (ئۇلارنىڭ)
43. ھەر بىرىگە تۇركچە بىر ئات قويۇلغان. ئەدىلگە
44. "كۇنتۇغدى ئېلىگ"[1] ئېتى بېرىلىپ، پادىشا ئورنىغا
45. قويۇلغان؛ دەۋلەتكە "ئايتولدى" دەپ ئات قويۇلۇپ،
46. ۋەزىر ئورنىغا قويۇلغان؛ ئەقىلغە
47. "ئوگدۇلمىش" دەپ ئات قويۇلۇپ، ۋەزىرنىڭ ئوغلى ئورنىغا قويۇلغان؛
48. قانائەتكە "ئودغۇرمش"ئېتى بېرىلىپ، ۋەزىرنىڭ
49. قېرىندىشى دەپ ئېيتىلغان. شۇنىڭدەك، (مۇئەللىپ ئوز پىكرلىرىنى)
50. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى مۇناسىرە ۋە سوئال-جاۋاپلىق سوزلەر ئارقىلىق
51. ئىپادىلىگەن، تاكى (بۇنى) ئوقۇغانلارنىڭ كوڭلى ئېچىلىپ،
52. مۇئەللىپنى ياخشى دۇئا بىلەن ياد قىلسۇن دەپ.

B

1 uoɣan bir bayat ol ḳamuoɣda oza
ɵküx ḫəmd-u ɵgdi aṇar oḳ səza

2 uluoɣluḳ iḍisi uoɣan żü'l-jəlal
yaratoɣan tərütgən mə ḳadir kəmal

3 ay yər kək iḍisi hələyiḳ bilə
ruzinï anutmïx yəgil sən külə

4 saḳïxsïz bərigli ḳamuoɣḳa ruzi
yətürür ḳamuoɣnï ma yəməz ɵzi

5 aqïn ḳoḍmaz hərgiz ḳamuoɣ tïnlïoɣïoɣ
yətürür iqürür təzü sanlïoɣïoɣ

6 nətəg kim tilədi mə boldï ḳamuoɣ
kimi kim tiləsə ḳïlur ol uluoɣ

7 durud ol ɵḍürmix rəsulḳa sələm
yənə əxlərinə sələm ḫəm ulam

8 muḫəmməd yalavaq hələyiḳ baxï
ḳamuoɣ barqalarḳa ol ol kəz ḳaxï

A5

9 yəmə bu kitab ol əḍi ḫək 'əziz
bilikligkə boloɣay bilikdin təṇiz

B

1 قادىر بىر خۇدا ئۇ، جىمىدىن ئۇزا،
تولا كوپ شۇكۇر، مەدھ ئاڭالا سازا[2] .

2 ئۇلۇغلۇق ئىگەسى، قادىر زۇلجەلال[3] ،
ياراتقان، تورەتكەن ۋە قادىر كامال.

3 يەر، ئاسمان ۋە مەخلۇق ئىگەسى يەنە،
تەييار قىلدى رىزقىك، يىگىن سەن كۆلە.

4 بېرۇر ئۇ جىمىگە ساناقسىز روزى[4] ،
جىمىگە يىگۈزۈر، يىمەس ئۇ ئۆزى.

5 ئۇ قويماس ئاچ ھەرگىز جىمى تىنغۇچىن،
يىدۇرۇر، ئىچۈرۈر ئۇ زات ھەممىسىن.

6 نىچۈك خالىدى، بولدى شۇنداق قامۇغ[5]
تىلەسە ئۇ كىمنى قىلۇر ئۇ ئۇلۇغ.

7 تاللانغان رەسۇلغا دۇرۇت ھەم سالام،
يەنە يارلىرىغا سالام-ئىھتىرام.

8 مۇھەممەت رەسۇلدۇر خالايىق بېشى،
ئېرۇر ھەممىنىڭ ئۇ كوزى ۋە قېشى.

9 يەنە بۇ كىتاپتۇر ناھايەت ئەزىز،
ئالىملارغا بولغاي بىلىمدىن دېگىز.

C4

10 bəzənmix aoɣïrlïoɣ biliklər bilə
ḳalï kim xükür ḳïl ḳəna'ət tilə

11 ḳamuoɣ barqasïṇa bəgülər səzi
tizip yinqüləyü ḳamuoɣ tüp tüzi

12 bu məxriḳ məliki maqinlar bəgi
biliklig uḳuxluoɣ azunda yəgi

13 ḳamuoɣ bu kitabnï alïp əzləmix
həzinə iqində urup kizləmix

14 birindin biriṇə miraŝlar ḳalïp
aḍïnlarḳa bərməz əziṇə alïp

15 asïoɣlïoɣ turur bu yoḳ ol ḥiq yasï
əküx türklər uḳmaz muniṇ mə'nisi

16 kitabdïn əxitgən bilür ux anï
oḳïoɣan bitigən uḳumaz munï

17 əlig kəz tutar kər kitab səzləri
ikigün azunda ətər ixləri

18 maqinlər ḥəkimi bu qin yumoɣïsï
təzü barqa aymïx muniṇ yaḳxïsï

19 bu məxriḳ əlində ḳamuoɣ türk-ü qin
munï təg kitab yoḳ azunda aḍïn

20 kitab ḳədrini mə biliklig bilir
uḳuxsuz kixidin aḍïn nə kəlir

21 ay təgmə kixikə kitab bərməgü
apaṇ dostuṇ ərsə əmin bolmaoɣu

10 بىزەنگەن ئۇ قىممەت بىلىملەر بىلە،
ئەي كىمسە، شۇكرى قىل، قانائەت تىلە.

11 ھېكىملەر سوزىنى جىمگە يېزىپ،
گوھەر ـ ئۇنچىلەردەك قويۇپتۇ تىزىپ.

12 ماچىنلار بېگى[6] ، شەرق سۇلتانلىرى،
بىلىملىك، ئاقىل، دۇنيا ياخشىلىرى،

13 جىمىسى كىتاپنى ئوزىنىڭ قىلىپ،
يوشۇرغان غەزىنە ئىچىگە قويۇپ.

14 بىرىدىن ـ بىرىگە مىراس قالدۇرۇپ،
بولەكلەرگە بەرمەس ئوزىگە قويۇپ.

15 ئېرۇر پايدىلىق، ھىچ زىيان ئۇندا يوق،
تولا تۇركلەر ئۇقماس مەنىسىن تولۇق.

16 كىتاپنى چۈشەنگەن بىلۇرلەر ئۇنى،
ئوقۇپ، يازسىلا ئۇ بىلەلمەس مۇنى.

17 بېرۇر يولىورۇق بۇ كىتاپ سوزلىرى،
ھەر ئىككى جاھاندا تۇزەر ئىشلىرى.

18 ماچىن، چىن ھېكىمى ئۇلار بارچىسى،
گۇزەل دەپ ماختىدى ئۇنى ھەممىسى.

19 پۇتۇن تۇرك، چىن، شەرق ئېلىدە دىمەك،
مۇنىڭدەك كىتاپ يوق جاھاندا بولەك.

20 كىتاپ قەدرىنى ھەم بىلىملىك بىلۇر،
ئەقىلسىز كىشىدىن بولەك نە كېلۇر؟

21 كىتاپنى ھەر ئادەمگە بەرمەس كېرەك،
ئەگەر بولسىمۇ دوست، ئىشەنمەس كېرەك.

22 nətəg kim biliksiz bilüməz munī
uḳuxluoḳ uḳupan küzətür anī

23 bu buoḳra han wəḳitī iqrə anī
yəmə han tilinqə bu aymïx munī

24 munī təg kitabnī kim aymïx oza
kəḍin mə kim ayoḳay munī təg uza

25 kim ərsə munī təg ətərmu ḳanī
ətigli bar ərsə əgər mən anī

26 ḳayu kənd ulux ordu ḳarxī yərə
kitabḳa ənin at atamïxlara

C5

27 ol əlniṇ bəgüsi ḫəkimi turup
at urmïx ol əlniṇ tərüqə kərüp

28 qinilər ədəbü' l-müluk təp ayar
maqinlar ənisü'l-məmalik atar

29 bu məxriḳ əlində uluoḳlar munī
zinətü' l-ümərа təyürlər kəni

A6

30 iranlïoḳlar xaḫnamə tərlər muṇar
turanlïoḳ ḳutaḍoḳu bilik təp uḳar

31 nə türlüg bu səzlər ənin tildəki
kigürmix muṇar kər ḳamuoḳ əldək

32 yəmə bu kitabḳa at urmïx uluoḳ
bayat yarlïḳasu ol əḍgü ḳuluoḳ

33 ay ol bu kitabḳa ḳəbul boldukī
bu türklər tilində 'əjəb kərdüki

22 نەچۈككىم، بىلىمسىز بىلمەس قەدرىنى،
ئەقىللىق ئوقۇبان كۆزەتۈر ئۇنى.

23 بۇ بۇغراخان ۋاقتى مۇئەللىپ ئۇنى،
يەنە خان تىلى بىرلە ئېيتمىش بۇنى.

24 مۇنىڭدەك كىتاپتى كىم ئېيتقان ئەۋەل،
كېيىن كىممۇ ئېيتار بۇنىڭدەكنى دەل؟

25 كىم ئولسا مۇنىڭدەك يازارمۇ، قېنى؟
يازۇچى بار ئولسا، مەن ماختاي ئۇنى.

26 كى ھەر بىر ساراي-ئوردا، كەنت ھەم شەھەر
كىتاپقا ئالاھىدە نام بەرىلەر.

27 ھەر ئەلنىڭ بىلىملىك ھېكمى تۇرۇپ،
ئوتۇپتۇ شۇ ئەل رەسمىچە ئات قويۇپ.

28 بۇ چىنلىق «ئادابۇلمۇلۇك» ئاتىدى،
ماچىنلىق «ئەنسۇل مەمالىك»[7] دىدى.

29 بۇ شەرق ئەللىرىدە ئۇلۇغلاپ ئۇنى،
«زىننەتۇلئۇمۇرا» دىدىلەر كونى[8].

30 ئىرانلىقلار «شاھنامە» دەپ ئاتىشار،
تۇرانلىق «قۇتادغۇ بىلىك» دەپ ئاتار.

31 نە تۇرلۇك ئەللەردە، تۇرلۇك تىل ئارا،
ئاڭا تۇرلۇك ئاتلار قويۇلمىش، قارا.

32 يەنە بۇ كىتاپقا قويۇچى بۇ ئات
ئۇلۇغ قۇللىرىنى كەچۈرسۇن بايات[9].

33 ئايا، بۇ كىتاپنى قوبۇل قىلغۇچى،
بۇ تۇركچە ئەسەرگە ئەجەپلەنگۈچى،

34 yạnə bu kitab kər ḳamuoḷḳa yarar
məliklərkə artuḳ ə̣lig kənd tutar

35 kim ol ma bu mülkni tutuoḷlī ḳayu
kərəklig anar bu ḫəkimlər ayu

36 məliklər ḳoruoḷī ma əsbab tüzə
bu tərtib-u xərṭī əmarət əzə

37 bu mülknin hərabī bəḳasi nədin
ya mülkət ḳalurī barurī aḍīn

38 yạmə bu qərik sü ər at ma ḳamuoḷ
nəgü təg tirilgü yạr buloḷu yoluoḷ

39 munīn tərtibin mə kitabda aḳa
aḍirmix əḍürmix ḳamuoḷnī səqə

40 yana bərk bu mülkni tutuoḷlī kixi
yaraoḷlïoḷ ərənkə buyurdï ixi

41 kərəklig uḳuxluoḷ birisi onay
yulaḳa nəgü təg aqïoḷ ḳildï ay

42 boḍunnïn ḫəḳī bar məliklər əzə
məliknin ḫəḳī ma boḍundïn tüzə

43 ýạnə bu rə'iyyət küḍəzgü anï
məlik mə küzətsə təni mə janī

C6

44 ḳayu ol məlik kim toḳïx ḳiloḷunī
uruxlar əḍində qərik tüzgüni

45 ayur ḳər nəgü təg ə̣tingü ḫilə
bu duxmən qərikin sïoḷuḳa tilə

34 قارا، بۇ كىتاپكى جەمگە ياراز،
بولۇپمۇ شاھلارغا، كى ئەل-يۇرت تۇتار.

35 ئەل-يۇرتنى ئىدارە قىلۇچىلار كەم،
ئۇنىڭ نە كېرەكنى دەمىشتۇر ھېكىم.

36 نەمىكى ئۇ قوغدار ھوكۇمدارىنى،
كېرەكلىك نىزام ۋە شەرتلەر بارىنى؛

37 بۇ شاھلىق خارابى، باقاسى نەدىن،
ئۇنىڭ تۇرۇشى، كېتىشى نەمەدىن؛

38 يەنە چېرىك-لەشكەر، خادىملەر بارى،
نەچۇك توپلىنۇر، قونۇر، سەپەر يوللىرى؛

39 بۇلارنىڭ تەرتىۋىن كىتاپتا ئېچىپ،
سەرەلەپ ئايرىغان بارچىسىن يېشىپ.

40 يەنە ئەلنى مەھكەم تۇتۇچى كىشى،
ياراملىق كىشىگە بۇيۇرسۇن ئىشى.

41 ئەقىللىق ۋە لايىق كىشىلەر كېرەك،
گويا ئاي چىراقتەك ئېھسان ئولغاندەك.

42 خان ئۇستىدە باردۇر خەلقلەر ھەققى،
خەلق ئۇزرە خانىنىڭمۇ ھەققى بار تېخى.

43 يەنە پۇقرالار ھەم كۇزەتسۇن ئۇنى،
شاھلارمۇ كۇزەتسۇن ئۇنىڭ جان-تېنى.

44 بۇ شاھلار نەچۇك ئەيلەسۇنلەر ئۇرۇش،
ئۇرۇشقاندا لەشكەرنى قانداق قۇرۇش.

45 يەنە ئېيتۇر نەچۇك قىلماقنى ھىلە،
يېگەي دىسە ياۋنى بىر ھىلە بىلە.

46 məlikkə nəgü təg ətingü kərək
özi təg boḍunlar kənülgü kərək

47 bu yanlïoɣ məlikni boḍunlar səvər
yüzini kərəy təp aḍïnlar əvər

48 kutï bar yakïn təp tapuoɣ kïloɣuka
kimini yaoɣutup yïrak koyoɣuka

49 bir anqa bəkitip yakïn tutoɣunï
bu kutsuz yavuz təp yïrak saloɣunï

50 yana bir siyasət baxïn kəsgükə
ikinqi fərasət kənül bərgükə

A7

51 ukuxluoɣ biliklig tona alp yürək
həzinə tolulap akïtoɣu kərək

52 rə'iyyətka bolsa öküx takəti
kamuoɣ ix iqində bulur raḫəti

53 bu kaq ḫərfkïna mən kumaru sana
koḍundum unïtma du'a kïl mana

54 baka kər kitabnï bu tərgən kixi
hünərlïoɣ ər ərmix kixilər baxï

55 bu türlüg fəẓayil ukuxlar bilə
arastə ol ərmix yorïmïx külə

56 pütünlük mə ḫurmət bu zuḫdlïoɣ özə
sakïnuk biliklig arïoɣlïoɣ oza

57 bu tənï turuoɣlaoɣ kuz ordu əli
tüp əşlï nəsəbdin yorïmïx tili

46 بۇ شاھ ھەركتىدە نە ئەتمەك كېرەك،
كى خەلق قىلسا ھەركەت ئۇنىڭ كۆڭلىدەك.

47 شۇ ياڭلىغ بولسا شاھ، ئۇنى خەلق سويەر،
يۇزىنى كورەي دەپ كىشى تەلمۇرەر.

48 دىبان كىمنى قۇتلۇق ئاڭا بەرسۇن ئىش،
ئوزىدىن يەنە كىمنى نېرى قىلىش؛

49 ئۇ كىمنى ئوزىگە يېقىن تۇتقۇلۇق،
ئۇ كىمنى ياماڭ دەپ يىراق قىلغۇلۇق؛

50 سىياسەتلە كىمنىڭ بېشىن چاپقۇلۇق،
پاراسەتلە قانداق كۆكۈل ئالغۇلۇق.

51 ئەقىللىق، بىلىملىك، باتۇر شىر يۈرەك،
نېچۈك غەزنە توپلاپ، تاراتماق كېرەك.

52 خەلق ئۇزرە كوپ بولسا بەگ قۇۋۇەتى،
پۇتۇن ئىش ئىچىدە بولۇر راھەتى.

53 بۇ بىرنەچچە سوزنى ۋەسىيەت ساڭا ــ
قىلىپ قويدۇم، ئۇنۇتما، دۇنيا قىل ماڭا.

54 كورەرسەن كىتابنى بۇ يازغان كىشى،
ھۇنەرلىك ئەرەنكەن، كىشىلەر بېشى.

55 بۇ تۇرلۇك پەزىلەت، ئەقىل ــ ئاڭ بىلە
ئۇ ئەرمىش بىزەنگەن، يۈرەرمىش كۆلە.

56 ئۇ توغرا، باھورمەت بىر زاھىت ئېرۇر،
بىلىملىك ۋە تەقۋا، ئېرىنىڭ ــ پاك يۈرۈر.

57 تۇرۇغلۇق ماكانى "قۇز ئوردۇ"[10] ئىلى،
تۇپ ئەسلى نەسەپتىن خەۋەرچى تىلى.

58 bu tooɣmïx ǝlindin qïkïp baroɣanï
kitabnï kǫxupan tükǝl kïloɣanï

59 barusïn bitimix yǝtürmix niẑam
bu kaxoɣǝr ǝlindǝ kǫxulmïx tǝmam

60 mǝliknin ǝnindǝ okïmïx munï
bu tavoɣaq kara buoɣra hanlar hanï

C7

61 aoɣïrlamïx artuk oküx hil'ǝti
kǫlǝmnin ḫǝkï tǫp ukux ḫurmǝti

62 bu has ḫajib atïn tǝgürmix muna
munï bu ǝzinǝ yaoɣutmïx yana

63 bu mǝ'ni üqün kǝr aoɣïrlar anï
yusuf haş ḫajib tǫp ayurlar kǝni

64 yana bu kitabnïn bǝyanïn ayur
bu tǝrt nik xǝriflǝr ǝzǝlǝ kïlur

65 birisi mǝ 'ǝdl ol kǝnilik ǝzǝ
ikinqi bu dǝwlǝt kut ikbal tüzǝ

66 üqünqi hirǝd ol uluoɣluk bilǝ
tǝrtünqi kǫna'ǝt wǝ 'afyǝt bilǝ

67 bu tǝgmǝ birinǝ at urmïx ǝnin
bu yanlïoɣ atïnï atamïx kǫdin

68 'ǝdilka kün tooɣdï ǝlig tǫp atar
anï kǝr mǝliklik kurïna tutar

69 bu ay toldï dǝwlǝt atanur kǝni
wǝzirlïk yǫrinǝ tutar kǝr munï

58 ئۇ تۇققان ئېلىدىن كېتىپتۇ چىقىپ،
كىتاپنى نەزىمگە قوشۇپ تۈگىتىپ.

59 پۈتۈن ھەممىسىگە بېكىتكەچ نىزام،
ئۇنى قەشقەر ئىچىندە قىلغان تامام.

60 ھوزۇرىدا خانىنىڭ ئوقۇغان مۇنى،
ئۇ تاۋغاچ قارا بۇغراخانلار خېنى—

61 قەدىرلەپ ئۇنى كوپ بېرىپ خىلىستى[11]،
قەلەم ھەققى دەپ كوپ قىلىپ ھورمىتى،

62 ئۇنىڭغا بېرىپ خاس ھاجىپلىق ئېتىبن،
ئۇنى ئەيلەمىشتۇر ئۆزىگە يېقىن.

63 بۇ مەنە ئۇچۇن، كور، قەدىرلەر ئۇنى،
يۇسۇپ خاس ھاجىپ دەپ ئاتارلەر كونى.

64 يەنە بۇ كىتاپنىڭ بايانىنى دەر،
بۇنى توت ئۇلۇغ ئۇل ئۇزرە ئۇ تۇزەر:

65 بىرى، توغرۇلۇق ئۇزرە ئادالەت ئېرۇر،
ئىككىنچىسى، دەۋلەت ۋە ئىقبال تۇرۇر.

66 ئۇچىنچى، ئەقىلدۇر ئۇلۇغلۇق بىلە،
توتىنچى، قانائەت، ئاپىيەت ئىلە.

67 بۇنىڭ ھەر بىرىگە بېرىپ باشقا نام،
ئاتاپ باشقا ئات بىرلە قىلمىش تامام.

68 ئادالەتنى كۇنتۇغدى ئېلىگ ئاتار،
ئۇنى كور، بۇ شاھلىق ئورۇندا قويار.

69 بۇ ئايتولدى دەۋلەت ئاتالدى كونى،
ۋەزىرلىك ئورۇندا تۇتار ئۇ مۇنى.

70 hirədqa atadï bu ol ögdülmix
munï ma wizirnin ooqlï tәp tәmix

71 qəna'ətqa oḍoqurmïx atï bәrür
munar ma wəzirnin yaoquqï tәyür

72 munïn ḫikməti kər bu tərt nən özə
kitabnï tükətmïx bularnï tüzə

A8

73 'ərəbqa təzikqə kitablar öküx
bizin tilimizqə bu yumoqï uqux

74 biliklig bilür ol munïn ḫurməti
uquxluq uqar ol bilik qiyməti

75 bu türkqə qoxuoqlar tüzəttim sana
oqïrda unïtma du'a qïl mana

76 barur mən azundïn əxit sən özün
öküx 'ibrət aloqïl ma aqoqïl közün

77 ilahi sən ök sən təzü yarlïqa
ruzi qïl qamuoq mü'minlarqa liqa

70 ئەقىلنى ئاتاپ ئۇ دىدى ئوگدۇلمش،
بۇنى ئۇ ۋەزىرىنىڭكى ئوغلى دىمش.

71 قانائەتكە ئودغۇرمش ئاتىن بېرىپ،
بۇنى ھەم ۋەزىرىنىڭ يېقىنى قىلىپ،

72 بۇنىڭ ھېكمەتىن، كور، مۇشۇ توت ئۆزە،
كىتاپنى تۇگەتكەن بۇلارنى تۇزە.

73 ئەرەپچە، تاجىكچە كىتاپلار تولا،
بىزنىڭ تىلىمىزدا بۇ يالغۇز، شۇلا.

74 ئىلىملىك بىلۇرلەر بۇنىڭ ھورمىتىن،
ئەقىللىق ئۇقارلەر بىلىم قىممىتىن.

75 بۇ تۇركچە قوشاقلارنى تۇزدۇم ساڭا،
ئوقۇردا ئۇنۇتما، دۇئا قىل ماڭا.

76 كېتۇرمەن جاھاندىن، ئىشىت سەن ئوزۇڭ،
تولا ئىبرەت ئالغىن ۋە ئاچقىن كوزۇڭ.

77 ئىلاھىم سەنلا سەن، بىزنى يارلىقا[12]،
نەسىپ قىلغىن پۇتۇن مومىنگە لىقا[13].

C

FIḤRISTÜ'I-ƏBWAB

C8

1. bab tənṛi 'əzzə wə jəllənin əgdisin ayur
2. bab yalavaqïmïz uluoɩ muḥəmməd-i muṣṭəfa əgdisin ayur
3. bab yalavaqïmïznïṇ tərt ạxlərinin əgdisin ayur
4. bab yaz ſəṣlïn buoɩra han əgdisin ayur
5. bab yạti yulduz on iki ükəkni ayur
6. bab yalṇuḳ ooɩlï aoɩïrlïḳï uḳux bilik birlə ərdükin ayur
7. bab til ərdəmin münin asïoɩïn yasïn ayur
8. bab kitab iḍisi əz 'uẓrin ayur
9. bab əḍgülük ḳïlmïxḳa ət sav ərig tutuzur

C

باپلار مؤنده‌ربجسی*

1. باپ ئه‌زىز ۋه ئۇلۇغ ته‌ڭرىنىڭ مه‌دهىيىسى بايانىدا
2. باپ پەيغەمبىرىمىز ئۇلۇغ مۇهەممەت مۇستاپانىڭ مەدهىيىسى بايانىدا
3. باپ پەيغەمبىرىمىزنىڭ توت يارى مەدهىيىسى بايانىدا
4. باپ ياز پەسلى ۋە بۇغراخان مەدهىيىسى بايانىدا
5. باپ يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرج بايانىدا
6. باپ ئىنسان ئوغلى هورمىتىنىڭ ئەقىل ۋە بىلىم بىرله ئىكەنلىگى بايانىدا
7. باپ تىلىنىڭ پەزىلىتى، قۇسۇرى، پايدىسى، زىيىنى بايانىدا
8. باپ كىتاپ ئىگىسىنىڭ ئوز ئوزرىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا
9. باپ ياخشىلىق قىلماق خۇسۇسىدا ئوگوت ۋه نەسىهەت

* بەزى ئالىملارنىڭ تەتقىق قىلىشچە، بۇ مۇنده‌ربجه مؤئەللىپنىڭ ئوزى تەرىپىدىن ئەمەس، كىتاپنى كوچۇرگۇچىلەر تەرىپىدىن قوشۇپ قويۇلغان، شۇڭا، بەزى ماددىلىرى تېكست مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

B4

10. bab bilik ukux ərdəmin asïoqïn ayur
11. bab kitab atï yərügin yəmə avuqoqalïkïn ayur
12. bab kïlïk kïlïnq artakï yasïn ayur
13. bab səz baxï kün tooqdï əlig 'ədil şifətin ayur
14. bab ay tóldï kün tooqdï əligkə kəlmixin ayur
15. bab ay toldï kün tooqdï əligkə kərünmixin ayur
16. bab ay toldï əligkə əzi dəwlət ərdükin ayur

B5

17. bab dəwlət şifəti kïlkï ərsəllikin ayur

C9

18. bab kün tooqdï əlig ay toldïka əzin bəlgürtmixin ayur
19. bab kün tooqdï 'ədil şifəti nətəg ərdükin ayur
20. bab ay toldï əligkə suaï kïlmïxïn ayur
21. bab əlig jəwabï ay toldïka
22. bab til ərdəmlərin səz asïoqlarïn ayur
23. bab ay toldï wəzir suali əlig jəwabï

10. باپ بىلىم ۋە ئەقىلىنىڭ پەزىلەت ھەم پايدىسى بايانىدا

11. باپ كىتاپنىڭ نامى، مەنبىسى ۋە ئۇزىنىڭ قېرىلغى بايانىدا

12. باپ قىلىق ۋە خۇي-پېئىل بۇزۇقلۇغىنىڭ زەرەرى بايانىدا

13. باپ سوز بېشى كۇنتۇغدى ئېلىگ بىلەن ئادا-لەتنىڭ سۇپىتى بايانىدا

14. باپ ئايتولدىنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىگ ھوزۇرىغا كەلگەنلىگى بايانىدا

15. باپ ئايتولدىنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىككە كورۇنگەنلىگى بايانىدا

16. باپ ئايتولدىنىڭ كۇنتۇغدى ئېلىككە ئۇزىنىڭ بەخت-دەۋلەت ئىكەنلىگىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

17. باپ بەخت-دەۋلەتنىڭ سۇپىتى ۋە تەبىئىتىنىڭ ۋاپاسىزلىغى بايانىدا

18. باپ كۇنتۇغدى ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا ئۇزىنى كورسەتكەنلىگى بايانىدا

19. باپ كۇنتۇغدى ئېلىگنىڭ ئادالەتنىڭ قانداقلىغىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

20. باپ ئايتولدىنىڭ ئېلىگدىن سوئال سورىغانلىغى بايانىدا

21. باپ ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

22. باپ تىلىنىڭ پەزىلەتلىرى ۋە سوزىنىڭ پايدىلىرى بايانىدا

23. باپ ۋەزىر ئايتولدىنىڭ سوئالى ۋە ئېلىگنىڭ جاۋابى

B6

24. bab sözləməkmü ədgürək azu xük turmaḳmu

A9

25. bab ḳut ḳïvlïḳïn dəwlət ərsəllikin ayur

26. bab ay toldï ooɣlï əgdülmixni ətləmixin ayur

27. bab ay toldï əligkə ḳumaru bitik bitmixin ayur

28. bab əlig əgdülmixni oḳïp tapuoɣḳa kərünmixin ayur

29. bab əlig suali əgdülmixkə

30. bab əgdülmix jəwabï əligkə

31. bab əgdülmix əligkə uḳux şifətin ayur

B7

32. bab bəglər nəgü təg kərəkin ayur

33. bab wəzirlər nəgü təg kərəkin ayur

34. bab sü baxlar ər nəgü təg kərəkin ayur

35. bab uluoɣ ḫajïp nəgü təg kərəkin ayur

36. bab ḳapuoɣ baxlar ər nəgü təg kərəkin ayur

C10

37. bab yalavaq nəgü təg kərəkin ayur

38. bab bitikqi ïlïmoɣa nəgü təg kərəkin ayur

B8

39. bab aoɣïqï nəgü təg kərəkin ayur

24. باپ سوز سوزلىمەك ياخشىراقمۇ ياكى شۇك تۇرماقمۇ

25. باپ بەختىنىڭ تۇراقسىزلىغى ۋە دەۋلەتىنىڭ ۋاپاسىزلىغى بايانىدا

26. باپ ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئوگدۇلمشكە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا

27. باپ ئايتولدىنىڭ ئىلىككە ۋەسىيەتنامە يازغانلىغى بايانىدا

28. باپ ئىلىگىنىڭ ئوگدۇلمشنى قىچقىرتقانلىغى ۋە ئۇنىڭ ئىلىككە كورۇنگەنلىگى بايانىدا

29. باپ ئىلىگىنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

30. باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئىلىككە جاۋابى

31. باپ ئوگدۇلمشىنىڭ ئىلىككە ئەقىل سۇپىتىنى ئىيتقانلىغى

32. باپ بەگلەرنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

33. باپ ۋەزىرلەرنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

34. باپ لەشكەر بېشىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

35. باپ ئۇلۇغ ھاجىپنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

36. باپ ئىشىك ئاغىسىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

37. باپ ئەلچىنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

38. باپ كاتىپنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

39. باپ غەزنىدارنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

40. bab ax baxqïsï han-salar nəgü təg kərəkin ayur

41. bab ïḍïxqïlar baxï xərabdar nəgü təg kərəkin ayur

42. bab tapuoɣqïlar ḥəḳḳï bəglər əzə nəgü ərdükin ayur

43. bab ə̣lig suallərinə̣ əgdülmix jəwablarïn ayur

44. bab kün tooɣdï ə̣lig oḍoɣurmïxḳa bitik ïḍmïxïn ayur

45. bab əgdülmix oḍoɣurmïx tapa barmïxïn ayur

B9

46. bab əgdülmix oḍoɣurmïx birlə munaẑərə ḳïlmïxïn ayur

47. bab əgdülmix oḍoɣurmïxnï oḳïmïxïn ayur

48. bab dunya ərdəmin asïoɣïn yasïn həbər bə̣rür

49. bab oḍoɣurmïx əgdülmixkə dunyanïn münin ‘əyïblarïn ayur

50. bab əgdülmix oḍoɣurmïxḳa fani dunya birlə baḳi ‘uḳbi ḳazoɣanoɣusïn ayur

51. bab oḍoɣurmïx ə̣ligkə pənd bitip ïḍmïxïn ayur

52. bab ə̣lig oḍoɣurmïxḳa ikinq yolï bitik ïḍmïxïn ayur

40. باپ باش ئاشپەزنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

41. باپ باش ساقىينىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى بايانىدا

42. باپ خىزمەتچىلەرنىڭ بەگلەر ئۈستىدە قانداق ھەقلىرى بارلىغى بايانىدا

43. باپ ئېلىگىنىڭ سوئاللىرىغا ئوگدۇلمىشىنىڭ جاۋاپلىرى بايانىدا

44. باپ كۈنتۈغدى ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشقا خەت ئەۋەتكەنلىگى بايانىدا

45. باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىش قېشىغا بارغانلىغى بايانىدا

46. باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن مۇنازىرەلەشكەنلىگى بايانىدا

47. باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشنى دەۋەت قىلغانلىغى بايانىدا

48. باپ دۇنيانىڭ پەزىلىتى، پايدىسى ۋە زىيىنى بايانىدا

49. باپ ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە دۇنيانىڭ قۇسۇر ۋە ئەيىپلىرى ھەققىدە ئېيتقانلىرى

50. باپ ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا بۇ پانى دۇنيا بىلەن باقى ئاخىرەتكە ئېرىشىش ھەققىدە ئېيتقانلىرى

51. باپ ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىككە نەسىھەتلىرىنى يېزىپ ئەۋەتكەنلىگى بايانىدا

52. باپ ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشقا ئىككىنچى قېتىم خەت ئەۋەتكەنلىگى بايانىدا

53. bab əgdülmix oḍoqurmïx birlə ikinq munaẑərə ḳïlmïxïn ayur

B10

54. bab bəglərkə tapïnmaḳ tərüsin toḳusïn ayur

55. bab kapuoqdaḳï ər at birlə nəgü təg tirilgüsin ayur

C11

56. bab ḳara boḍun birlə nəgü təg ḳatïloqusïn ayur

57. bab ʻələwilər birlə nətəg ḳatïloqusïn ayur

58. bab ʻilim adamlarï birlə ḳatïlmaḳïn ayur yəmə otaqïlar muʻəzzimlər muʻəbbirlər munəjjimlər xaʻirlər tarïoqqïlar igdixqilər uzlar qïoqaylar birlə ḳatïlmaḳ nəgü təg ḳərəkin kərəkməzin ayur

59. bab əvlik almaḳ ooqul ḳïz igiḍməkni ayur

60. bab əlig asraḳïlarïoq nətəg tutoqusïn ayur

61. bab axḳa okïmaḳ ḥəm baroqu barmaoqusïn ayur

62. bab axḳa barsa nəgü təg yəgüsin yəməgüsin ayur

63. bab yumoqïḳa okïmaḳ bəyanï ḳïlïnur

B11

64. bab oḍoqurmïx dunyanï yərip ʻəyiblarïn aytïp ḳəna'ət əgmixin ayur

65. bab oqafillïḳtïn oḍanmaḳ bəyanï ḳïlïnur

53. باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمىش بىلەن ئىككىنچى قېتىم مۇنازىرىلەشكەنلىگى بايانىدا

54. باپ بەگلەرگە خىزمەت قىلماقنىڭ ئەدەپ ۋە ئۇسۇللىرى بايانىدا

55. باپ ئوردا خادىملىرى بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

56. باپ ئاۋام خەلق بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

57. باپ پەيغەمبەر ئەۋلادى بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

58. باپ ئالىملار، تەۋپىلار، ئەپسۇنچىلار، چۇش ئوربگۇچىلەر، مۇنەججىملەر، شائىرلار، دىخانلار، چارۋىچىلار، ھۇنەرۋەنلەر ۋە پەقىرلەر بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

59. باپ ئويلىنىش ۋە ئوغۇل-قىز پەرزەنتلەر تەربىيىسى بايانىدا

60. باپ ئېلىگ خادىملىرى بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانىدا

61. باپ زىياپەتكە چاقىرىلىش ۋە بېرىش-بارماسلىق بايانىدا

62. باپ زىياپەتكە بارغاندا، غىزانى قانداق يېيىش-يىمەسلىك بايانىدا

63. باپ چايغا چاقىرىش قائىدىلىرى بايانىدا

64. باپ ئودغۇرمىشنىڭ دۇنيادىن بېزىپ، ئۇنىڭ ئەيىپلىرىنى ئېيتىپ، بارغا قانائەت قىلىشنى ماختىغانلىغى بايانىدا

65. باپ غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغانماقلىق بايانىدا

66. bab əgdülmix oḍoɣurmïxnï ziyarət üqün okïoɣalï barmïxïn ayur

67. bab oḍoɣurmïx əlig tapa kəlmixin ayur

68. bab oḍoɣurmïx əligkə pənd bərmixin ayur

69. bab əgdülmix əligkə əl ətgü tərüsin ayur

70. bab əgdülmix əkünüp təwbəḳa ooɣramïxïn ayur

B12

71. bab kixilikkə kixilik yanut ḳïlmaḳïn ayur

72. bab oḍoɣurmïx iglig bolup əgdülmixin okïmïxïn ayur

73. bab oḍoɣurmïx tüx kərmixin ayur

74. bab oḍoɣurmïx tüxinə tə'bir ḳïlmïxïn ayur

75. bab oḍoɣurmïx əgdülmixkə pənd bərmixin ayur

76. bab əgdülmix əligkə oḍoɣurmïx igləmixin ayur

77. bab əgdülmix ḳadaxï tapa barmïxïn ayur

C12

78. bab əgdülmix oḍoɣurmïxḳa yas tutmïxïn ayur

79. bab tiriglik yava ḳïlmïxḳa əkünməkin ayur

66. باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشنى زىيارەت ئۇچۇن چاقىرىشقا بارغانلىغى بايانىدا

67. باپ ئودغۇرمشنىڭ ئېلىگ قېشىغا كەلگەنلىگى بايانىدا

68. باپ ئودغۇرمشنىڭ ئېلىككە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا

69. باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە مەملىكەتنى ئىداره قىلىش ئۇسۇللىرىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

70. باپ ئوگدۇلمشنىڭ پۇشايمان چېكىپ، تەۋبه قىلماقچى بولغانلىغى بايانىدا

71. باپ ئادەمگەرچىلىكىنى ئادەمگەرچىلىك قىلىش بايانىدا

72. باپ ئودغۇرمشنىڭ ئاغرىپ قېلىپ، ئوگدۇلمشنى چاقىرتقانلىغى بايانىدا

73. باپ ئودغۇرمشنىڭ چۇش كورگەنلىگى بايانىدا

74. باپ ئودغۇرمشنىڭ چۇشىگە تەبىر بەرگەنلىگى بايانىدا

75. باپ ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا

76. باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىكىنى ئودغۇرمشنىڭ ئاغرىپ قالغانلىغىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

77. باپ ئوگدۇلمشنىڭ قېرىندىشى قېشىغا بارغانلىغى بايانىدا

78. باپ ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا ماتەم تۇتقانلىغى بايانىدا

79. باپ ئۇموۇرنىڭ بىھۇده ئوتكەنلىگىگه ئېچىنغانلىغى بايانىدا

80. bab yusuf qalbaxï yigitlikkə əkünüp avụqoqalïḳïn ayur
81. bab əḍlək artaḳïn dostlar jəfasïn ayur

82. bab kitab iḍisi əziṇə pənd bərip ‘uźrin ḳolur

80. باپ يۇسۇپنىڭ ياشلىقىغا ئېچىنىپ، قېرىلىق هەققىده ئېيتقانلىرى

81. باپ زامانىنىڭ بۇزۇقلىغى ۋە دوستلارنىڭ ۋاپاسىزلىغى بايانىدا

82. باپ كىتاپ ئىگىسى ئۈزىگە نەسىهەت قىلىپ، ئۈز ئۈزرىنى ئېيتىدۇ

D

B13

BISMI'LLAḤI'R-RƏḤMANI'R-RƏḤIM

1
TƏNRI 'ƏZZƏ WƏ JƏLLƏ ӨGDISIN AYUR

1 bayat atï birlə sözüg baxladïm
tərütgən igiḍgən kəqürgən iḍim

2 ökü̱x ögdi birlə tümən miṇ šəna
uoɣan bir bayatḳa aṇar yoḳ fəna

3 yaoɣïz yə̱r yaxïl kək kün ay birlə tün
tərütti həlayiḳ öḍ ödlək bu kün

4 tilədi tərütti bu bolmïx ḳamuoɣ
bir ök bol tə̱di boldï ḳolmïx ḳamuoɣ

D

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(ئايغۇچى ۋە كويۇنگۇچى تەڭرىنىڭ
ئېتى بىلەن باشلايمەن)

بىرىنچى باپ

ھەممىدىن ئىلگىرى ئۇلۇغ بولغان تەڭرىنىڭ ھېكمىتى بايانىدا

1 خۇدا ئاتى بىرلە سۆزۈم باشلىدىم،
تورەلتكەن، ئوستۇرگەن، كەچۈرگەن ئىزىم[14].

2 تولا مەدھى بىرلە تۈمەن مىڭ سەنا
قادىر بىر خۇداغا، ئاڭا يوق پەنا[15].

3 قوڭۇر يەر، يېشىل كوك، كۈن، ئاي بىرلە تۈن—
ياراتتى زامان، ۋاقىت، مەخلۇق ۋە كۈن.

4 ئۇ خالاپ ياراتتى، يارالدى پۈتۈن،
ئۇ بىرلا دىدى "بول"، بار ئولدى پۈتۈن.

5 kamuoɣ barqa munluoɣ tərütülmixi
munï yoḳ iḍi bir anar yoḳ əxi

6 ay ərklig uoɣan mənü munsuz bayat
yaramaz sənindin aḍïnḳa bu at

7 uluoɣluḳ sana ol bəḍüklük sana
sənindin aḍïn yoḳ sana tux tənə

8 aya bir birikməz sana bir aḍïn
kamuoɣ axnuda sən sən əndün kəḍin

9 sakïxka katïlmaz sənin birlikin
təzü nənkə yətti bu ərkliglikin

10 səziksiz bir ək sən ay mənü aqu
katïlmaz karïlmaz sakïxka saqu

A11 C13

11 ay iq tax biligli ay həkku'-lyakïn
kəzümdə yïrak sən kənülkə yakïn

12 barïn bəlgülüg sən kün ay təg yaruḳ
nətəglikkə yətgü kənül əgdə yoḳ

13 nə ərsədin ərməz sənin birlikin
nə ərsələrig sən tərüttün sənin

14 kamuoɣ sən tərüttün nə ərsələrig
yoḳaḍur nə ərsə sən ək sən tirig

B14

15 tərütgən barïna tərütmix tanuḳ
tərimix iki bir tanukï anuḳ

16 anïn okxaoɣï yoḳ azu mənzəgi
nətəglikkə yətməz hələyik əgi

5 بۇ بارچه يارالغان مۇهتاجدۇر ئاڭا،
ئىگەم سەن بىهاجەت، يوق هەمرا ساڭا.

6 ئەي قادىر ۋە مەڭگۇ بىهاجەت بايات،
سېنىڭدىن بولەككە ياراشماس بۇ ئات.

7 ئۇلۇغلۇق ساڭا هەم بۇيۇكلۇك ساڭا،
سېنىڭدىن بولەك يوق ساڭا تۇش-تەڭا.

8 ئەي بىر سەن، بىرىكمەس ساڭا باشقا بىر،
بۇرۇن سەن جەمىدىن، جەمىدىن ئاخىر.

9 ساناقتا قېتىلماس سېنىڭ بىرلىگىڭ،
پۈتۈن نەرسىگە يەتتى قۇدرەتلىگىڭ.

10 گۇمان يوقكى، بىر سەن، ئەي مەڭگۇ خۇدا،
ئۇزۇڭ هەر نەچۇك سان-ساناق سىرتىدا.

11 ئىچۇ-تاش بىلۇچى ئەي هەققۇلىيەقىن[16]،
كوزۇمدىن يىراقسەن، كوڭۈلگە يېقىن.

12 ئېرۇر بارلىغىڭ كۇن ۋە ئايدەك يورۇق،
تېگىگە يېتۈچى كوڭۈل-ئەقىل يوق.

13 نىمەلىكتىن ئەرمەس سېنىڭ بىرلىگىڭ،
ياراتتىڭ جىمىنى، جىمىسى سېنىڭ.

14 پۈتۈن بار نىمەنى يارالتقۇچى ئۇزۇڭ،
يوقلۇر جىمىسى، تىرىك سەن ئۇزۇڭ.

15 ياراتقان بارلىغىنا يارالغان تانۇق[17]،
يارالغان ئىككى بىر تانۇقى ئېنىق.

16 ئۇنىڭ ئوخشىشى يوق ۋە ياكى تېڭى،
نەچۇكلۇگىگە يەتمەس خالايىق ئېڭى.

17 yorïmaz nə yatmaz uḍïmaz oḍuoɣ
nə mənzəg nə yanzaoɣ kətürməz boḍuoɣ

18 kəḍin ənḍün ərməz nə soldïn onun
nə astïn nə üstün nə otru orun

19 orun ol tərütti orun yoḳ anar
anïnsïz orun yoḳ pütün bol munar

20 ay sïrḳa yaḳïn ay kənülkə əḍiz
tanuḳ ol sana barqa şurət bəḍiz

21 tərüttün tümən min bu sansïz tirig
yazï taoɣ tənïz kətki oprï yərig

22 yaxïl kək bəzədin tümən yulduzun
ḳara tün yaruttun yaruḳ kündüzün

23 uquoɣlï yorïoɣlï tïnïoɣlï nəqə
tirilgü sənindin bulup yər iqə

24 əḍiz ‘ərxtə altïn ŝəraḳa təgi
təzü barqa munluoɣ sana ay iḍi

25 aya birkə pütmix tilin birlə əg
kənül pütti xəksiz amul tutoɣïl əg

26 nətəglikkə kirmə küḍəzgil kənül
barïna pütün boloɣïl amrul amul

27 ḳalï ḳanqaḳa kirmə tutoɣïl əzün
ḳalï ḳanqasïz bil uzatma səzün

C14

28 ay munsuz iḍim sən bu munluoɣ ḳuluoɣ
suyurḳap kəqürgil yazuḳïn ḳamuoɣ

17 ئۇ يۇرمەس، ئۇ ياتماس، ئويغاق، ئۇخلىماس،
ئۇنىڭدىن يىراقتۇر تەسەۋۋۇر-قىياس.

18 نە ئالدا، نە كېيىن، نە ئوڭ-سولدا ئۇ،
نە پەستە، ئىگىزدە، نە ئوتتۇرىدا ئۇ.

19 ئورۇن ئول ياراتتى، ئورۇن يوق ئاڭا،[18]
ئۇنىڭسىز ئورۇن يوق، ئىشەنگىن بۇڭا.

20 ئەي سىرغا يېقىن، ئەي كوڭۇلگە ئەزىز،
گۇۋاھۇر ساڭا بارچە سۇرەت ۋە ئىز.

21 ياراتتىڭ تۇمەن مىڭ تىرىك، سانىقسىز،
قورۇقلۇق، چوقۇر، تاغ، دالا، دوڭ، دېڭىز.

22 بىزەتتىڭ يېشىل كوكنى يۇلتۇز بىلە،
يورۇتتۇڭ قارا تۇننى كۇندۇز بىلە.

23 ئۇچارلىق، ماڭارلىق، تىنارلىقكى بار،
سېنىڭدىن ئىچىپ، يەپ تىرىكلىك قىلار.

24 ئىگىز ئەرش ئۇستىدىن يەر ئاستىغا تا،
پۈتۈن بارچە مۇھتاج ئەي ئىگەم ساڭا.

25 ئايا ھەققە پۈتكەن، ئاچ ھەمدىگە تىل،
دىلىڭ پۈتسە شەكسىز، يورۇتمە ئەقىل.[19]

26 ئۇ قانداق دىمەكتىن كوڭۇلنى كۇزەت،
پۈتۈپ بارلىغنا ئاسايىشقا يەت.

27 نېچۇك، قانچە دەپ يۇرمە، تۇتقىن ئوزۇڭ،
نېچۇك، قانچسىز بىل، ئۇزارتما سوزۇڭ.

28 بۇ مۇڭلۇق قۇلۇڭنى، ئەي مۇڭسىز ئىگەم،
كەچۇرگىن گۇناينى ئەيلەپ كەرەم.

29 saŋar oḳ sïoḳïndïm umïnḳïm saŋa
muŋaḍmïx yərimdə əlig tut maŋa

B15

30 səvüg savqï birlə ḳopuroḳïl məni
əlig tuttaqï ḳïl kənilik küni

31 təzü tərt ə̣xiŋə tümən miŋ səlam
təgürgil kəsüksüz tutaxï ulam

32 uluoḳ kündə kərkit olarnïŋ yüzin
əlig tuttaqï ḳïloḳïl ə̣dgü sözin

A12

33 sə̣ni ərdükün təg ögüməz özüm
sə̣ni sənmət öggil kəsildi sözüm

29 ساڭالا سغنندىم، ئۇمىدىم ساڭا،
قىينىلىق يېرىمىدە مەدەت قىل ماڭا.

30 سويۇملۇك رەسۇل بىرلە تۇرغۇز مېنى،
قولۇم تۇتقۇچى قىل قىيامەت كۈنى.

31 ئۇنىڭ توت ياريغا تۇمەن مىڭ سالام،
يېتىشتۇر مېنىڭدىن داۋام ۋە داۋام.

32 ئۇلۇغ كۈندە كورسەت ئۇلارنىڭ يۈزىمن،
قولۇم تۇتقۇچى ئەيلە ياخشى سوزىمن.

33 سېنى ماختىيالمايمەن لايىق ئوزۇم،
سېنى سەنلا ماختا، كېسلىدى سوزۇم.

2

YALAVAQ 'ƏLƏYḤI'S-SƏLAM ӨGDISIN AYUR

34 səvüg savqï ïḍtï baoqïrsaḳ iḍi
boḍunda talusï kixidə kəḍi

35 yula ərdi həlḳḳa ḳaranḳu tüni
yaruḳlukï yaḍtï yaruttï səni

36 okïqï ol ərdi bayattïn saṇa
sən ətrü kəni yolḳa kirdiṇ toṇa

37 atasïn anasïn yuluoq kïldï ol
tiləḳ ümmət ərdi ayu bərdi yol

38 künün yəmədi kər tunün yatmadï
səni ḳoldï rəbda aḍïn ḳolmadï

39 səni ḳoldï tün kün bu əmgək bilə
anï əg sən əmdi səvinqin tilə

40 ḳamuoq ḳaḍoqusï ərdi ümmət üqün
ḳutulmaḳ tilər ərdi raḥət üqün

ئىككىنچى باب

پەيغەمبەرلەيھىسالامنىڭ مەدھىيسى بايانىدا

34 ئەۋەتتى رەسۇلنى رەھمىلىك ئىگەم،
كىشى ياخشىسى، تاللىنىلغىنى ھەم.

35 چىراق ئىدى خەلقىگە قاراڭغۇ تۇنى،
يورۇقلۇقنى چاچتى، يورۇتتى سېنى.

36 خۇدادىن دەۋەتچى بۇلدى ئۇ ساڭا،
يىگىت، توغرا بىر يولنى تاپتىڭ، شۇڭا.

37 ئاتاسىن، ئاناسىن پىدا قىلىدى ئول،
تىلەك ئۇممەت ئەردى، بايان قىلدى يول.

38 كېچە ئۇخلىماستىن ۋە كۇندۇز يىمەي،
سېنى سوردى ھەقتىن، بولەكنى دىمەي.

39 تىلەدى سېنى كۇن-تۇن ئەمگەك بىلە،
ئۇنى ماختا ئەمدى، رىزاسىن تىلە.

40 پۇتۇن قايغۇسى ئەردى ئۇممەت ئۇچۇن،
قۇتقۇزماق تىلەر ئەردى راھەت ئۇچۇن.

41 atada anada baoqïrsaḳ bolup
tilər ərdi tutqï bayattïn ḳolup

42 bayat rəḥməti ərdi həlḳï əzə
ḳïlïnqï silig ərdi ḳïlḳï tüzə

B16 C15

43 tüzün ərdi alqaḳ ḳïlïnqï silig
uvutluoq baoqïrsaḳ aḳï kəṇ əlig

44 yaoqïz yər yaxïl kəktə ərdi kəsüx
aṇar bərdi təṇri aoqïrlïḳ əküx

45 baxï ərdi əṇdün ḳamuoq baxqïḳa
kəḍin boldï tamoqa ḳamuoq savqïḳa

46 kəṇül badïm əmdi anïṇ yolïṇa
səvip səzi tuttum pütüp ḳavlïṇa

47 ilaḥi küḍəzgil mənin kənlümi
səvüg savqï birlə ḳopur ḳopoqumï

48 ḳiyaməttə kərkit tolun təg yüzin
əlig tuttaqï ḳïl ilaḥi əzin

41 ئاتادىن، ئانادىن بولۇپ مېھرىۋان،
تىلەيتىتى خۇدادىن شۇنى ھەر زامان.

42 خەلققە ئىدى ئۇ خۇدا رەھمىتى،
قىلغى سىلىقتۇر، تۈزلوك خىسلىتى.

43 ئىدى ئۇ مۇلايىم، قىلغى سىلىق،
ھايالىق، قولى كەڭ، سېخى رەھىمىلىك.

44 قوڭۇر يەر، يېشىل كوكتە ئەردى ئەزىز،
ئاڭا بەردى تەڭرى قىممەت ئېيتىقۇسىز.

45 بۇرۇندىن ئىدى باش پۇتۇن باشچىغا،
كېيىن بولدى تامغا پۇتۇن ساۋچىغا[20].

46 ئۇنىڭ مەن يولىغا كوڭۇل باغلىدىم،
ئىشەندىم، سويۇپ ھەم سوزىن ئاڭلىدىم.

47 ئىلاھا، كۇزەتكىن بۇ كوڭلۇمنى سەن،
قوپاردا رەسۇلله قوپار مېنى تەڭ.

48 قىيامەتتە كورسەت تولۇندەك يۇزىن،
قولۇم تۇتقۇچى قىل ئىلاھا ئوزىن.

3

TƟRT SƏḤABƏNIṆ ƟGDISIN AYUR

A13

49 aṅïṇ tərt əxi ol avïnoɣu kərüp
kəṇəxqi bular ərdi birlə turup

50 iki ḳaḍïn ərdi küḍəgü iki
bular ərdi əḍrüm boḍunda iki

51 ʻətiḳ ərdi axnu ḳamuoɣda oza
bayatḳa pütügli kəṇül til tüzə

52 yuluoɣ ḳïldï malï təni janïnï
yalavaq səvinqi tilədi kəni

53 basa faruḳ ərdi kixi əḍrümi
tili kəṇli bir təg boḍun kəḍrümi

54 bu ərdi basutqï kəni dinḳa kək
xəriʻət yüzindin kətərdi əxük

55 basa ʻusman ərdi uvutluoɣ silig
kixidə əḍürmix aḳï kəṇ əlig

ئوچىنچى باب
توت ساھابىنىڭ مەدھىيسى بايانىدا

49 ئۇنىڭ توت ھەمرىيى سويۇنچى ئىدى،
ھەر ئىشتا بىللە ھەم كېڭەشچى ئىدى.

50 قېيناتا ئىككىسى، كىياۋ ئىككىسى،
تاللانغان كىشىلەر ئىدى توتىسى.

51 جەمىدىن ئاتابەكر ئىدى ئەۋۋەلى،
خۇداغا ئىشەنگەن تىلى ۋە دىلى.

52 پىدا قىلدى مالى، تېنى ـ جانىنى،
رەسۇلنىڭ رىزاسى ئىدى كۆتكىنى.

53 كېيىن پاروق[21] ئەردى كىشىلەر خىلى،
تىلى ۋە دىلى بىر، خەلق ئىسلى.

54 ئىدى ئۇ ياردەمچى ۋە ھەق دىنغا ئۇل،
كوتەردى توساقنى شەرىەتتىن ئول.[22]

55 ئوسماندۇر مۇلايىم، ئۇياتچان تېخى،
كىشىلەر خىلى ھەم قولى كەڭ سېخى.

B17

56 fida kïldï barïn nənin həm özin
yalavaq anar bərdi iki kïzïn

57 'əli ərdi munda basakï talu
kür ərsig yürəklig mənəsi tolu

C16

58 akï ərdi əlgi yürəki tədük
biliklig sakïnuk kər atï bədük

59 bular ərdi din həm xəri'ət kəki
bular yüdti kafir munafik yüki

60 bu tərt əx mana tərt tadu təg turur
tüzülsə tadu qïn tiriglik bolur

61 mənindin bularka əküx min səlam
təgürgil idim sən kəsüksüz ulam

62 olarnï mənindin səvindür tuqï
uluoı kündə kïloıïl əlig tuttaqï

56 پىدا قىلدى بارچە مال ھەم ئۇزىنى،
رەسۇل بەردى ئاڭا ئىككى قىزىنى.

57 سوڭ ئاندىن، سەرە-خىل مەردان ئېلىدۇر،
ئەقىللىق يىگىت ئەر، يۈرەكلىك جەسۇر.

58 ئوچۇق قول ئىدى ئۇ، يۈرەگى سۈزۈك،
بىلىملىك ۋە تەقۋا، ئېتىدۇر بۈيۈك.

59 ئۇلار ئىدى دىن ھەم شەرىئەت كوكى[23]،
كوتەردى مۇناپىق ۋە دىنسىز يۈكى.

60 بۇ توت يار ماڭا توت. تادۇدەك[24] ئېرۇر،
تۇزۇلسە تادۇ چىن ھاياتلىق بولۇر.

61 مېنىڭدىن ئۇلارغا تۇمەن مىڭ سالام،
يەتكۈزگىن ئىگەم سەن ئۇزۇكسىز داۋام.

62 سويۇندۇر مېنىڭدىن ھامان كوڭلىنى،
قولۇم تۇتقۇچى قىل قىيامەت كۈنى.

4

YARUQ YAZ FƏŞLIN ULUƟI BUƟIRA HAN ƟGDISIN AYUR

63 tooɣardïn əsə kəldï əndün yəli
azun ətgükə aqtï uxtmah yolï

64 yaoɣïz yər yïpar toldï kafur kətip
bəzənmək tilər dunya kərkin ətip

65 ərinqig kïxïoɣ sürdi yazkï əsin
yaruk yaz yana kurdï dəwlət yasïn

66 yaxïk yandï boloɣay yana ornïna
balïk kuɖrukïndïn kozï burnïna

A14 B18
67 kurïmïx yïoɣaqlar tonandï yaxïl
bəzəndi yipün al sarïoɣ kək kïzïl

B18
68 yaoɣïz yər yaxïl torku yüzkə badï
hïtay arkïxï yaɖtï tavoɣaq əɖi

69 yazï taoɣ kir oprï təxəndi yaɖïp
ətindi kolï kaxï kək al kəɖip

توتىنچى باپ

پارلاق باھارىنىڭ ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن ھېسسىيات ھالىتى

63 ئېسىپ كەلدى شەرقتىن باھارنىڭ يېلى،
بىزەشكە جاھان ئاچتى جەننەت يولى.

64 قوڭۇر يەر ئىپار تولدى، كافۇر[25] كېتىپ،
بىزەنمەك تىلەر دۇنيا كوركەم ئېتىپ.

65 جاپا قىشنى قوغلاپ يازغى ئېسىن،[26]
پارلاق ياز يەنە قۇردى دەۋلەت ياسىن.

66 قۇياش ياندى بولغاي يەنە ئورنىغا،
بېلىق قۇيرۇغمدىن قوزى بۇرنىغا.[27]

67 قۇرۇغان ياغاچلار كىيىندى يېشىل،
بىزەندى يىپۇن[28]، ھال، سېرىق، كوك، قىزىل.

68 قوڭۇر يەر يېپىندى يېشىل تورقىنى،
تاۋغاچ رەختى يايدى قىتان كارۋىنى.

69 دالا، تاغ، قىر، ئويمان توشەندى يېيىپ،
بىزەندى ۋادىلار يېشىل، ھال كىيىپ.

70 tümən tü qəqəklər yazïldï külə
yïpar toldï kafur azun yïḍ bilə

71 şəba yəli koptï karanfil yïḍïn
azun barqa pütrü yïpar burdï kin

72 kaz ərdək kuoqu kïl kalïkïoq tudï
kakïlayu kaynar yokaru koḍï

c.

73 kayusï kopar kər kayusï konar
kayusï qapar kər kayu suv iqər

74 kəkix turna kəktə ünün yaŋkular
tizilmix titir təg uqar yəlkürər

75 ular kux ünin tüzdi ündər əxin
silig kïz okïr təg kənül bərmixin

76 ünin ətti kəkḷik külər katoqura
kïzïl aoqzï kan təg kaxï kap kara

77 kara qumoquk ətti sïta tumxukïn
üni ooqlaoqu kïz üni təg yakïn

78 qəqəkliktə sandvaq ətər min ünün
okïr şurï 'ibri tünün ḥəm künün

79 əlik külmiz oynar qəqəklər əzə
sïoqun muyoqak aoqnar yorïr təp kəzə

80 kalïk kaxï tügdi kəzi yax saqar
qəqək yazdï yüz kər külər katoqurar

81 bu əḍtə azun əz əziŋə bakïp
küvənip səvinip əḍiŋə bakïp

70 تۇمەن رەڭ چىچەكلەر ئېچىلدى كۆلۈپ،
ئىپار، كافۇر ھىدىغا دۇنيا تولۇپ.

71 ئېسىپ تاڭ شامالى قەلەمپۇر پۇراق،
ئىپار بۇيىغا تولدى دۇنيا بىراق.

72 غاز، ئۆدەك، قىل[29]، ئاققۇ خوشاللىق بىلەن،
قاقىلداپ ئۇچۇشۇر يۇقۇرى-تۆۋەن.

73 ئەنە كور، بىرى قونسا، ئۇچار ئۇ بىرى،
بىرى ئۇزسە ئۇيناپ، ئىچەر سۇ بىرى.

74 تىزىلغان توگىدەك كوكش[30] تۇرنىلار،
ئۇچار، يەلپۇنەر ھەم ئۇنىن ياڭرىتار.

75 ئۇلاي قۇش سايرىدى ئۇندەپ يولدىشىن،
گۈزەل قىز قىچىرغان كەبى سويمىشىن.

76 قاقىلدادى كەكلىك، كۆلۈپ قاتقارا[31]
قىزىل ئاغزى قاندەك، قېشى قاپقارا.

77 قارا قۇچقاچ ئوتتى ستا تۇمشۇغىن،[32]
ئۇنى نازىنىن قىزنىڭ ئۇنگە يېقىن.

78 چىچەكلىكتە مىڭ خىلدا بۇلبۇل ئۇنى،
ئوقۇر سورى ئەبرىشىم[33] كۆن ھەم تۇنى.

79 ئىلىك ۋە جەرەن گۈل ئارا ئويىنىشۇر،
ئارقار، تاغ ئوچكىسى جۇپ-جۇپ سەكرىشۇر.

80 قاشىن تۇردى ئاسمان، كوزى ياش چاچار،
چىچەكلەر يۇز ئاچتى، كۆلۈپ قاتقارار.

81 بۇ ۋاقتا جاھان ئوز-ئوزىگە قاراپ،
سويۇنۇپ، قۇۋانىپ مىلىغا قاراپ،

82 ilətü maṇa aqtï dunya səzin
ayur kərmədiṇmü bu haḳan yüzin

83 uḍïr ərdiṇ ərsə tur aq əmdi kəz
əxitmədiṇ ərsə əxit mạndə səz

B19

84 tümən yïlda bərü tul ərdim tulas
bu tul tonï suqlup ərüṇ kəḍtim as

85 bəzəndim bəgim boldï haḳan uluoɣ
ətündüm munu ḳolsa janïm yuluoɣ

86 bulït kəkrədi urdï nəwbət tuoɣï
yaxïn yaxnadï tarttï haḳan tuoɣï

87 biri kïnda qïḳtï sunup ạl tutar
biri küsi qavï azunḳa yətər

88 azun tuttï tavoɣaq uluoɣ buoɣra han
ḳutaḍsu atï bərsü iki jəhan

89 ay din ‘izzi dəwlətḳa naşir mu‘in
millətḳa taj ay xəri‘ətḳa din

90 bayat bərdi barqa tiləmix tilək
bayat oḳ bolu bərsü arḳa yələk

91 ay dunya jəmali uluoɣluḳḳa kərk
ay mülkətḳa nur ay yayïoɣ ḳutḳa erk

92 bolu bərdi əvrən ạlig bərdi təht
tuta bərsü tənri təht birlə bəht

93 azun tïndï ornap bu haḳan əzə
anïn ïḍtï dunya taṇuḳlar tüzə

82 ماڭا كوز يۇگۈرتكەچ ئۇ ئاچتى سوزىن،
دىدى: كورمىدىڭمۇ، بۇ خاقان يۇزىن؟

83 ئەگەر ئۇيقۇلۇقسەن، تۇر، ئاچ ئەمدى كوز،
ئىشتىمگەن ئولساڭ، ئىشت مەندىن سوز:

84 تۇمەن يىل تۇل ئەردىم، سۇلغۇن يۇز ئىدىم،
سىلىپ تۇل كىيىم، كىيدىم ئاق ئاس[34] كىيىم.

85 ئۇلۇغ خان بېگىمدۇر، ياساندىم شۇڭا،
قوبۇل قىلسا، جانىم پىدادۇر ئاڭا.

86 بۇلۇت گۈكرەپ چالدى خان دۇمبىغىن،
چېقىن چاقىندى، تارتتى خاقان تۇغىن.

87 بىرى چىقسا قىنىدىن، ئەل بويى سۇنار،
بىرى شان-شوھرىتىن جاھانغا يايار.

88 جاھان تۇتتى تاۋغاچ ئۇلۇغ بۇغراخان،
قۇتاتسۇن ئېتى، تاپسۇن ئىككى جاھان.

89 ئەي دىن ئىززىتى، دەۋلەتكە يار-مۇئىن[35]،
ئەي مىللەتكە تاج، ئەي شەرىەتكە دىن،

90 خۇدا بەردى بارچە تىلىگەن تىلەك،
ساڭا بولسۇن ھەق مەڭگۈ يارۇ-يولداش.

91 ئەي دۇنيا جامالى، ئۇلۇغلۇققا كورك،
ئەي مۇلك نۇرى، ئەي بىۋاپا بەختكە ئورك[36]،

92 زامان بەردى ساڭا دەۋلەت ۋە تەخت،
بېرىۋەرسۇن تەڭرى بۇ تەخت بىرلە بەخت.

93 جاھان تىندى چىققاچ خاقان تەختىگە،
جاھان سۇندى سوغات خاقان بەختىگە.

94 əsirdin kəligli ḳalïḳ ḳuxlarï
ḳayu ray-i ḥindi ḳayu ḳəyṣəri

95 əgər atïn ündəp ünin türtüxüp
küvənq birlə avnur səvinqkə tuxup

96 bu türlüg qəqək yəṛdə munqa bəḍiz
yazï taoɣ ḳïr oprï yaxïl kək mənïz

97 ḳayusï yïḍï birlə tapnur tapuoɣ
ḳayu kərk mənïz birlə aqtï ḳapuoɣ

98 ḳayusï əlig sundï tütsük tutar
ḳayu büvkirər kin azun yïḍ ḳopar

B20
99 ḳayusï tooɣardïn tutar minɣ tanuḳ
ḳayusï batardïn tapuoɣqï anuḳ

A15
100 tapuoɣḳa kəlip ḳut ḳapuoɣda turur
ḳapuoɣda turuoɣlï tapuoɣda turur

101 bu yanlïoɣ tapuoɣḳa ətindi azun
yaoɣï boynï əgdi kətürdi özün

102 azunda qavï bardï haḳan küsi
kərüməgli kəzlərdə kətti usï

103 azun inqkə təgdi tüzüldï tərü
tərü birlə atïn ḳopurdï ərü

104 aḳï ṣurətin kim kərəyin təsə
kəlip kərsü haḳan yüzini usa

105 jəfasïz wəfalïoɣ tiləsə ḳutun
yüzi kər ḳïlïnqï wəfa ol pütün

94 پازادىن كېلۇچى ساما قۇشلىرى،
بىرى رايى ھىندى[37]، بىرى قەيسەرى[38].

95 ئېتىن ئاتىشپ، بەسلىشپ سايرىشۇر،
سويۇنۇش، خوشاللىق ئارا يايرىشۇر.

96 گۈزەل مەنزىرە، يەردە گۈل خىلمۇ-خىل،
دالا، تاغ، ئېدىر، قىر يۈزى كوك، يېشىل.

97 بىرى خۇش ھىدى بىرلە قۇللۇق قىلار،
بىرى كورك يۈزلە ئىشكنى ئاچار.

98 بىرى قول سۇنۇپ ئاڭا ئىسرىق تۇتار،
ئىپار بىرلە بىرى جاھان تولغۇزار.

99 بىرى شەرقتىن تۇتار مىك ئارمغان[39]،
بىرى غەرپتىن تىكەر خىزمىتىگە جان.

100 تۇرار بەخت ئىشكىتە خىزمەتكە كېلىپ،
قىلاي دەپ بىر خىزمەت ئۈمىتلەر قىلىپ.

101 شۇ ياڭلىغ خىزمەتكە تەييارىدۇر جاھان،
بويۇن ئەگدى دۇشمەن، يوقالدى شۇئان.

102 يېيىلدى جاھانغا خاقان داڭقىسى،
قېچىپ كورمىگەن كوزلەرنىڭ ئۇيقىسى.

103 تۇزەلدى قانۇن ۋە تىنچلاندى جاھان،
قازاندى نام ئۇستۇن قانۇن بىرلە خان.

104 دىسە كىم، كورەيمەن سېخىنىڭ ئوزىن،
كېلىپ كورسۇن ئۇ ئۇشبۇ خاقان يۈزىن.

105 جاپاسىز، ۋاپا، بەخت تىلەسە كىشى،
يۈزىن كورسۇن ئۇنىڭ، ۋاپادۇر ئىشى.

106 asïoq ḳolsa barqa əzüŋ yassïzïn
bərü kəl tapuoq ḳïl kəŋül bər isin

107 tüzün ḳïlḳï alqaḳ baoqïrsaḳ kəŋül
kərəyin təsə kəl munï kər amul

108 ay əḍgü ḳïlïnq əşlï əḍgü uruoq
azun ḳalmasunï sizinsiz ḳuruoq

109 bayat bərdi dəwlət ay tərkən ḳutï
anïŋ xükri ḳïloqu okïp miŋ atï

110 iḍi kəqki səz ol məsəldə kəlir
ata ornï atï ooqulḳa ḳalïr

111 ata orni ḳaldï atï ma bilə
aḍïn ma taḳï bolsu miŋ miŋ ula

112 talu nəŋ taŋuḳ tuttï miŋ miŋ əlig
munu ḳïl taŋuḳï ḳutaḍoqu bilik

113 olarnïŋ taŋuḳï kəlir həm barïr
mənïŋ bu taŋuḳ boldï mənü ḳalïr

114 nəqə təɾsə dunya tükər alḳïnur
bitisə ḳalïr səz azun təzginür

B21

115 kitabḳa bitindi bu haḳan atï
bu at mənü ḳaldï ay tərkən ḳutï

116 ya rəb üstə dəwlət tükəl ḳïl tilək
ḳamuoq ixtə boloqïl sən arḳa yələk

117 səvərin əsən tut yaoqïsïn kətür
səvinqin tolu tut saḳïnqïn ḳotur

106 زەرەرسىز مەنپەئەت كورەي دىسەك گەر،
يېقىن كەل، ئىشىن قىل، ئىسىن، كوڭۈل بەر.

107 ئىسىل، خۇلقى كەمتەر، دىلى مېھرىۋان—
كىشى كىم؟ دىسەك، كەل، ئۇنى كور بۇئان.

108 ئەي خۇيى گۈزەل، پاك نەسەپ، پاك ئۇرۇق،
جاھان قالمىسۇن سەندىن ھەرگىز قۇرۇق.

109 ساڭا ھەق بەردى بەخت، ئەي ساھىپقىران.
ئۇقۇپ مىڭ ئېتىنى ئاڭا قىل شۈكران.

110 تولا كونا بىر سوز مەسەلدە كېلۈر،
ئاتا ئورنى، ئاتى ئوغۇلغا قالۇر.

111 ئاتانىڭ ئېتى، ئورنى قالدى ساڭا،
قوشۇلسۇن يەنە باشقا مىڭ-مىڭ ئاڭا.

112 قىممەتلىك سوغات تۈتتى مىڭ-مىڭچە قول،
قۇتادغۇ بىلىكتۈر مېنىڭ سوغام ئول.

113 ئۇلارنىڭ سوغاتى كېلەر ھەم كېتۈر،
مېنىڭ بۇ سوغاتىم تا مەڭگۈ قالۇر.

114 نىچە يىغسا دۇنيا تۈگەيدۇ يوقاپ،
قالۇر سوز پۈتۈلسە، جاھانغا تاراپ.

115 كىتاپقا يېزىلدى بۇ خاقان ئېتى،
بۇ ئات، ئەي ھوكۈمدار، قالار شۇ پېتى.

116 خۇدايا، ئاشۇر دەۋلەتىن، بەر تىلەك،
پۈتۈنۈ ئىشتا بولغىن سەن ئارقا يولەك.

117 ئېسەن ئەيلە دوستىن، يېغسىن يوقات،
خوشال قىل دائىما، قايغۇدىن ئازات.

118 yaoɣa tursu yaoɣmur yazïlsu qəqək
kurïɱux yïoɣaqtïn salïnsu küzək

119 bolu bərsü əvrən tuqï əvrilü
koḑï bolsu duxman baxï kavrïlu

120 yaoqïz yər bakïr bolmaoqïnqa kïzïl
ya otta qəqək ənməginqə yaxïl

121 tirilsüni tərkən kutï min kutun
yalïnsunï kərməz karakï otun

122 takï ma nəgü ərsə arzu tilək
bayat ok bolu bərsü arka yələk

123 səvinqin avïnqïn küvənqin əli
axasu yaxasunï lukman yïlï

118 يېغىپ تۇرسۇن يامغۇر، چىچەك گۈللىسۇن،
قۇرىغان دەرەختە بىخلار كۆكلىسۇن.

119 پەلەك چاقى تۇرسۇن دائىم ئايلىنىپ،
توۋەن بولسۇن دۇشمەن بەشى ئېگىلىپ.

120 قوڭۇر يەر بولمىغۇنچە مىستەك[40] قىزىل،
يا ئۇتتا چىچەك ئۇنمىگۈنچە يېشىل،

121 بۇ ساھىپقىران كوپ ياشاسۇن ئۇزۇن،
ھەسەتخور كۆزى ئوتتا كۆيسۇن پۈتۈن.

122 تەخى بولسا نەسە ئۇنىڭدا تىلەك،
ئاڭا بولسۇن داۋام ھەق ئارقا يولەك.

123 ھۆزۇر ۋە ھالاۋەت، ئىشەنچىتە ئېلى
ئىچىپ، يەپ، ياشاسۇن ئۇ لوقمان يىلى.[41]

5
YẹTI YULDUZ ON IKI ӨKƏKNI AYUR

124 bayat atï birlə sözüg baxladïm
tərütgən igiḍgən kəqürgən iḍim

125 tərütti tilək təg təzü ‘aləmïoɣ
yaruttï azunḳa künüg ḥəm ayïoɣ

126 yarattï kər əvrən tuqï əvrilür
anïŋ birlə təzginq yẹmə təzginür

127 yaxïl kək yarattï əzə yulduzï
ḳara tün tərütti yaruḳ kündüzi

B22

128 bu kəktəki yulduz bir anqa bəzək
bir anqa ḳulavuz bir anqa yəzək

129 bir anqa yarutmïx hələyiḳḳa oï
bir anqa ḳulavuz bulur yitsə yol

130 ḳayusï ərürək ḳayusï koḍï
ḳayusï yaruḳraḳ ḳayu əksüdi

بەشىنچى باب

يەتتە يولتۇزۇڭ ئىككى بوۋاق بايانداا

124 خۇدا ئاتى بىرلە سوزۇم باشلىدىم،
تورەلتكەن، ئوستۇرگەن، كەچۇرگەن ئىزىم.

125 ياراتتى ئالەمنى ئۇ خالاپ ئوزى،
يورۇتتى كۇن، ئاي بىرلە دۇنيا يۇزى.

126 ياراتتى پەلەك، كور، دائىم ئايلىنۇر،
هايات هەم ئۇ بىرلە تىنماي چورگىلۇر.

127 ياراتتى يېشىل كوكتە يۇلتۇزنى ئۇ،
ياراتتى قارا تۇن ۋە كۇندۇزنى ئۇ.

128 كوكتىكى يۇلتۇزلار بەزىسى بىزەك،
يول باشلار بەزىسى، بەزىسى يەزەك[42]؛

129 كىشىگە يورۇقلۇق بېرۇر بەزىسى،
يول يۇتسە كورستۇر يەنە قانچىسى.

130 بەزىسى، ئىگىزدە، بەزىسى توۋەن،
غۇۋادۇر بەزىسى، بەزىسى روشەن.

A16

131 bularda ən üstün səkəntir yorïr
iki yïl səkiz ay bir əvdə qalïr

132 anïnda basa boldï ikinq onay
bir əvdə qalïr on aḍïn iki ay

133 üqünqi kürüd kəldi kəksün yorïr
qayuqa bu baqsa yaxarmïx qurïr

134 yaxïq boldï tərtinq yarutti azun
yaqïxsa yarutur baqïxsa özün

135 səvüg yüz urundï bəxinqi səvit
səvə baqti ərsə sən özni avït

136 basa kəldi arzu tilək arzular
qayuqa yaoquxsa anar öz ular

137 bularda ən altïn bu yalqïq yorïr
yaxïq birlə utru baqïxsa tolïr

138 on iki ükək ol bularda aḍïn
qayu iki əvlig qayu birkə in

139 qozï yazkï yulduz basa uḍ kəlir
ərəntir quqïq birlə sanqu yorïr

140 kər arslan bilə qoxnï buoqday baxï
basa ülgü boldï qaḍan ya əxi

141 basa kəldi ooqlaq kənək həm balïq
bular tooqdï ərsə yarudï qalïq

142 üqi yazkï yulduz üqi yayqï bil
üqi küzki yulduz üqi qïxqï bil

131 بۇلاردىن ئەڭ ئۇستۇن سەكەنتىر[43] تۇرۇر،
ئىككى يىل سەككىز ئاي بىر بۇرجدا قالۇر.

132 ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ ئوڭاي[44]،
قالۇر بىر بۇرجدا ئۇ دەل ئون ئىككى ئاي.

133 ئۇچىنچى كۇرۇددۇر[45] غەزەپتە يۇرۇر،
قايان بارسا بارلىق ياشارغان قۇرۇر.

134 توتىنچى قۇياشتۇر، يورۇتار جاھان،
يېقىن ھەم ئۇدۇل كەلگەننى ھامان.

135 بەشىنچى سەۋىتتۇر[46]، سويۇملۇق ئوزى،
ئۇ باقسا كورەرسەن خوشاللىق يۇزى.

136 ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئارزۇ[47] كېلەر،
ئۇ كىمگە يۇقۇشسا، تىلەككە يېتەر.

137 بۇلاردىن توۋەنرەكتە يالچىق[48] تۇرار،
قۇياشقا ئۇدۇل باقسا تولۇن بولار.

138 ئون ئىككى بۇرج باردۇر بۇلاردىن بولەك،
جۇپ ئويلۇق بەزىسى ۋە بەزىسى يەك:

139 قوزى يازغى يۇلتۇز، كېيىن ئوي كېلۇر،
جەۋزا بىلەن سەرتان تۇرتۇشۇپ يۇرۇر.

140 ئېرۇر خوشنا بۇغداي بېشى. ئارسلان،
كېلەر ئارقىدىن قەۋس، ئەقرەپ، مىزان.

141 كېلەر ئاندىن ئوغلاق، سوغا ھەم بېلىق،
تۇغۇلسا بۇلار كوك بولغۇسى يورۇق.

142 ئۇچ يۇلتۇز باھارنىڭ، ئۇچى يازغىدۇر،
قىشنىڭدۇر ئۇچىسى، ئۇچى كۇزگىدۇر[49].

B23

143 üqi ot üqi suv üqi boldï yəl
üqi boldï tuprak azun boldï əl

144 bularda birisi birinə yaoqï
yaoqïka yaoqï ïdtï kəsti qooqï

145 karïxmaz yaoqïlar yaraxtï iqin
kərüxməz yaoqïlar kətürdi əqin

146 ətikli bayatïm ətə bərdi əz
ətə bərdi tüzdi yaraxturdï tüz

147 basa aydïm əmdi munu yalnukuoq
aoqïrlïkï boldï bilik əg ukuoq

143 ئۇچى سۇ، ئۇچى يەل، ئۇچى بولدى ئوت،
ئۇچى تۆپراق، بۇلاردىن دۇنيا ۋۇجۇت.

144 يېغدۇر بۇلارنىڭ بىرىگە-بىرى،
قويۇپ ياۋغا ياۋ، قىلدى جەڭنى نېرى.

145 ئۇرۇشماس بۇ ياۋلار، ياراشقان ئۇچۇن،
كۇرەشمەس بۇ ياۋلار كوتەرگەچ ئوچۇن.

146 يېتىشلىك ئىلاهىم سېلىپ ئىزغا ئوز،
ياراتتى ئۇلارنى، ياراشتۇردى توز.

147 بۇ ئىنسان بايانىن قىلاي ئەمدى مەن،
قەدىر تاپتى ئەقلى، بىلىم-ئاڭ بىلەن.

6

YALŊUQ OƠILANÏ AƠÏRLÏĶÏ BILIK UĶUX BIRLƏ ƏRDÜKIN AYUR

148 tərütti əḍürdi səqü yalŋuĸuoɪ
aŋar bəṛdi ərdəm bilik əg uĸuoɪ

149 kəŋül bəṛdi ḥəm mə yorïttï tilig
uvut bəṛdi ĸïlĸ ḥəm ĸïlïnqï silig

150 bilik bəṛdi yalŋuĸ bəḍüdi bu kün
uĸux bəṛdi ətrü yazïldï tügün

151 bayat kimkə bəṛsə uĸux əg bilik
əküx əḍgülükkə uzattï əlig

152 bilikni bəḍük bil uĸuxnï uluoɪ
bu iki bəḍütür əḍürmix ĸuluoɪ

153 bu səzkə tanuĸï munu kəldi səz
bu səzni əxitgil səzüŋ munda üz

154 uĸux ĸayda bolsa uluoɪluĸ bulur
bilik kimdə bolsa bəḍüklük alur

ئالتىنچى باپ

ئادەم بالىسىنىڭ قىممىتى بىلىم ۋە ئەقىلدىن ئىكەنلىكى بايانىدا

148 ياراتتى ۋە يۈكسەلتتى تاللاپ ئادەم،
بېرىپ ھۇش-ئەقىل، پەزىل، ئىلىمنى ھەم.

149 ئىلىمنى چىقارىپ، ئاڭا بەردى دىل،
ئۈيات بەردى يەنە گۈزەل، خۇش پېئىل.

150 بىلىم بەردى، ئىنسان زورايدى بۇ كۈن،
ئەقىل بەردى، شۇڭا يېشىلدى تۈگۈن.

151 خۇدا بەرسە كىمگە ئەقىل-ھۇش، بىلىك،
تولا ياخشىلىققا ئۈزاتۇر ئىلىگ[50].

152 بىلىمنى بۇيۇك بىل، ئۇقۇشنى ئۇلۇق،
بۇ ئىككى يۈكسەلتۇر قۇلنىمۇ تولۇق.

153 بۇ سوزگە گۇۋادۇر توۋەندىكى سوز،
بۇ سوزنى ئىشتكىن، سوزۇڭ بۇندا ئۈز:

154 ئەقىل قايدا بولسا، ئۇلۇغلۇق بولۇر،
بىلىم كىمدە بولسا، بۇيۇكلۇك تاپۇر.

155 uḳuxluoɣ uḳar ol biliklig bilir
bilikli uḳuoɣlï tiləkkə təgir

B24
156 bilik mə'nisi bil nəgü tər bilik
bilik bilsə ətrü yïrar ərdə ig

157 biliksiz kixi barqa iglig bolur
igig əmləməsə kixi tərk əlür

158 yorï ay biliksiz iginni ota
biliksiz otïn sən ay bilgə ḳuta

159 uḳux ol burunduḳ anï yətsə ər
tiləkkə təgir ol tümən arzu yər

160 uḳux bolsa ərkə kər asoɣï əküx
bilik bilsə ətrü bolur ər kəsüx

A17
161 uḳux birlə ixlə ḳamuoɣ ix küḍük
bilik birlə bəklə bu bulmïx əḍüg

155 ئەقىللىق ئۇقار ئول، بىلىملىك بىلۇر،
بىلىملىك، ئەقىللىق تىلەككە يېتۇر.

156 بىلىم مەنسىن بىل، بىلىم نىمە دەر،
بىلىم ئۇ ساقايتۇر كېسەل بولسا ئەر.

157 بىلىمسىز كىشى بارچە ئاغرىق بولۇر،
داۋالانمىسا ئۇ تىرىكلا ئولۇر.

158 كېسەلنى داۋالات، بار، ئەي بىلىمگەن،
ئەي ئالىم نادانغا داۋا ئەيلە سەن.

159 ئەقىلدۇر بۇرۇندۇق، ئاڭا يەتسە ئەر،
تۆمەن مىڭ تىلەگى ھەم بولسا يېتەر.

160 كىشىگە ئېرۇر كوپ ئەقىل پايدىسى،
بىلىم بىلسە ئىنسان ئەزىز بولغۇسى.

161 جىمىكى ئىشىڭنى ئەقىل بىرلە قىل،
بىلىم بىرلە ۋاقتىڭنى ساقلاشنى بىل.

7

TIL ƏRDƏMIN MÜNIN ASÏOIÏN YASÏN AYUR

162 uḳuxḳa bilikkə bu tïlmaqï til
yaruttaqï ərni yorïḳ tilni bil

163 ḳixig til aoqïrlar bulur ḳut kixi
kixig til uquzlar barïr ər baxï

164 til arslan turur kər ixiktə yatur
aya əvlig ər saḳ baxïṇnï yəyür

165 tilin əmgəmix ər nəgü tər əxit
bu səz ixkə tutoqïl əzünə əx ət

166 məni əmgətür til əḍi ək təlim
baxïm kəsməsüni kəsəyin tilim

167 səzünṇni küḍəzgil baxïṇ barmasun
tilinṇni küḍəzgil tixiṇ sïnmasun

B25
168 biliklig bilik bərdi tilkə pïxïoq
aya til iḍisi küḍəzgil baxïoq

يەتتىنچى باب

تىلنىڭ پەرقلىق بىلەن قوشۇمچا ۋە پائىدىسى بىلەن زىيىنى ھاقىدا

162 ئەقىل ھەم بىلىم تەرجىمانى بۇ تىل،
روشەن تىل كىشىنى يورۇتقۇچى، بىل!

163 قەدىرلىك قىلار تىل، تاپار بەخت كىشى،
قىلار ئەرنى تىل خار، كېتەر ھەم بېشى.

164 ئىشكىتە تۇرار ئارسىلاندۇر بۇ تىل،
ئەي ئويلۇق ھەزەر قىل، بېشىڭ يەيدۇ، بىل.

165 نىمە دەيدۇ تىلدىن جاپا كورگەن ئەر،
قۇلاق سال، ئەمەل قىل، دىققىتىڭنى بەر:

166 جاپا سالدى تىلىم ماڭا كوپ قېتىم،
كېسىلمەستە باشىم، كېسەي مەن تىلىم.

167 سوزۇڭنى كۇزەتكىن، بېشىڭ كەتمىسۇن،
تىلىڭنى كۇزەتكىن، چىشىڭ سۇنمىسۇن.

168 بىر ئالىم دىدى تىل ئۇچۇن پۇختا سوز،
ئايا تىل ئىگەسى كۇزەت باشنى ئوز.

169 əsənlik tiləsə sənin bu əzün
tilində qīkarma yaraoɣsīz səzün

170 bilip səzləsə səz bilikkə sanur
biliksiz səzi əz baxīnī yəyür

171 əküx səzdə artuk asīoɣ kərmədim
yana səzləmixtə asīoɣ tulmadīm

172 əküx səzləmə səz birər səzlə az
tümən səz tügünin bu bir səzdə yaz

173 kixi səz bilə koptī boldī məlik
əküx səz baxīoɣ yərkə kīldī kəlik

174 əküx səzləsə yanxadī tər bilik
yana səzləməsə aoɣīn tər tilig

175 kalī mundaoɣ ərsə yorīk utru ur
yorīk utru ursa kixig yoklatur

176 tilig kəd küdəzgil küdəzildi bax
səzünni kīsuroɣīl uzatīldī yax

177 til asoɣī təlim bar yasī ma əküx
ara əgdilür til ara min səküx

178 kalī mundaoɣ ərsə bilip səzlə səz
səzün bolsu kəzsüz karaoɣuka kəz

179 biliksiz karaoɣu turur bəlgülüg
yorī ay biliksiz bilik al ülüg

180 tooɣuoɣlī əlür kər kalīr bəlgü səz
səzün ədgü səzlə əzün əlgüsüz

169 ئىسەنلىك تىلەسەڭ ئەگەر سەن ئوزۇڭ،
تىلىڭدىن چىقارما ياراقسىز سوزۇڭ.

170 بىلىپ سوزلىسە سوز، بىلىم سانلۇر،
بىلىمسىز سوزى ئوز بېشىنى يىيۇر.

171 تولا سوزدە ئارتۇق پايدا كورمىدىم،
يەنە سوزلىمەيمۇ پايدا تاپمىدىم.

172 تولا سوزلىمە سوز، بىرەر سوزلە ئاز،
تۇمەن سوز تۇگۇنىن بۇ بىر سوزدە ياز[51].

173 كىشى بولغۇسى شاھ ئوسۇپ سوز بىلەن،
تولا سوز بېشىڭنى قىلار يەر توڭەن.

174 بىلىم دەر "مەمەدانە"، كوپ سوزلىسەڭ،
گاچا دەيدۇ سوزنى ئەگەر دىمىسەڭ.

175 پاساھەت[52] بىلە قىل شۇڭا سەن سوزۇڭ،
پەسە بولسا تىلىڭ، ئوسەرسەن ئوزۇڭ.

176 تىلىڭنى كۇزەت بەڭ، كۇزىتىلەر باش،
سوزۇڭنى قىسقا قىل، ئۇزارتىلار ياش.

177 بۇ تىل پايدىسى كوپ، زىيانمۇ تولا،
ئارا ماختىلۇر، مىڭ سوكىلۇر ئارا.

178 ئەگەر مۇنداغ ئولسا، بىلىپ سوزلە سوز،
سوزۇڭ بولسۇن كوزسىز قارغۇ ئۇچۇن كوز.

179 ئېنىقكى، بىلىمسىز بىر قارغۇ ئېرۇر،
بىلىمدىن نەسىپ ئال، بىلىمسىز، يۇگۇر.

180 تۇغۇلغان ئولەر، كور، قالۇر بەلگۇسىز،
سوزۇڭ ياخشى بولسا، ئوزۇڭ ئولگۇسىز.

181 iki nəŋ bilə ər ḳarïmaz əzi
bir əḍgü ḳïlïnqï bir əḍgü səzi

182 kixi tooɣdï əldi səzi ḳaldï kər
əzi bardï yalŋuḳ atï ḳaldï kər

B26
183 tiriglik tiləsə əzüŋ əlməgü
ḳïlïnqïŋ səzüŋ əḍgü tut ay bəgü

184 tilig əgdüm anqa ara səktüküm
tiləkim səz ərdi saŋa yərdüküm

185 ḳamuoɣ səzni yïoɣsa uḳux taplamaz
kərək səzni səzlər kixi kizləməz

186 səzüm ooɣluma səzlədim mən toŋa
ooɣul məndə altïn maŋa nə təŋə

187 saŋa səzlədim mən səzüm ay ooɣul
saŋa bərdi bu pənd əzüm ay ooɣul

188 kümüx ḳalsa altun mənindin saŋa
anï tutmaoɣïl sən bu səzkə təŋə

A18
189 kümüx ixkə tutsa tükər alḳïnur
səzüm ixkə tutsa kümüx ḳazoɣanur

190 kixidin kixikə ḳumaru səz ol
ḳumaru səzüg tutsa asoɣï yüz ol

* * *

191 bu kün tügmə ḳaxïŋ ay bilgə bəgü
əzüm ‘uzrin aysa yəmə əymənü

181 ئەر ئىككى نىمەدىن قېرىماس ئوزى،
بىرى ياخشى ئىش، بىرى ياخشى سوزى.

182 كىشى تۇغدى، ئولدى، سوزى قالدى، كور،
ئوزى كەتتى ئىنسان، ئېتى قالدى، كور.

183 ئولۇمسىز ھاياتنى تىلەسەڭ ئوزۇڭ،
قىل ياخشى، ئەي ھېكىم، خۇلقۇڭ ھەم سوزۇڭ.

184 قىلىپ مەدھى تىلنى، ئارا سوكمىگىم،
ساڭا سوز ئۇقتۇرۇش ئىدى تىلىگىم.

185 پەقەت سوزلىمەسلىكنى ئەقىل خالىماس،
كېرەك سوزنى سوزلەر كىشى، يوشۇرماس.

186 سوزۇمنى دىدىم مەن بالامغا، باتۇر،
مېنىڭدىن توۋەن ئۇ، نېچۇك تەڭ بولۇر؟

187 ئەي، ئوغلۇم دىدىم مەن ساڭا بۇ سوزۇم،
ساڭا بۇ ناساتمنى بەردىم ئوزۇم:

188 كۇمۇش قالسا ئالتۇن مېنىڭدىن ساڭا،
ئۇنى تۇتمىغىن سەن بۇ سوزگە تەڭا.

189 كۇمۇشنى ئىشلەتسە، تۇگەر، يوقىلۇر،
سوزۇمنى ئىشلەتسە، كۇمۇش قازىنۇر.

190 كىشىدىن ـ كىشىگە مىراس سوز قالۇر،
مىراس سوزنى تۇتساڭ يۇز پايدا بولۇر.

191 قاۋاق تۇرمە بۇگۇن، ئەي دانا ماڭا،
يەنە ئوزۇر ئېيتسام ئەيمىنىپ ساڭا.

8

KITAB IḌISI ӨZ ‘UZRIN AYUR

192 tiləkim səz ərdi ay bilgə bəgü
kəḍin kəldəqikə əzüm səzləgü

193 uḳux kəldi utru ayur pütrü kər
səzün bolsa yaṇluḳ saṇa boloɣa ḳor

194 boḍun tili yavlaḳ səṇi səzləgəy
kixi ḳilkï kirtüq ətiṇṇi yəgəy

195 baḳa kərdüm ərsə yəṇik boldï yük
əzüm aydï səzlə səzün barï tək

B27
196 nəgülük təsə sən ayayïn saṇa
əxitgil səzümni ay ərsig toṇa

A-
197 bu yalṇuḳ atï boldï yaṇluk üqün
bu yaṇluḳ uruldï bu yalṇuḳ üqün

198 yaṇïlmaz kixi kim ayu bər maṇa
yaṇïlmïx tümən miṇ ayayïn saṇa

سەكسەنچى باب

مۇئەللىپنىڭ ئوزئوزىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

192 تىلەگىم ئىدى، ئەي ھېكىم، سوزلىمەك،
كېيىنكىلەرگە بىر يادىگار قالغىدەك.

193 ئەقىل كەلدى قارشى، دىدى دىققەت ئەت،
سوزۇڭ بولسا يېڭىلىش، بولۇر ساڭا سەت.

194 ياماندۇر خەلق تىلى سېنىڭ سوزلىگەي،
كىشى خۇلقى قىزغانچ، ئېتىگىنى يىگەي.

195 قاراپ كورگىنىمچە يېنىكلەندى يۈك،
ئوزۇمگە دىدىم سوزلە، بار سوزنى توك.

196 نىمىشقا دىسەڭ مەن ساڭا ئېيتايىن،
سوزۇمنى ئەي ھۇشيار يىگىت ئاڭلىغىن:

197 كىشى ئاتى يالڭۇق[53]، يېڭىلغاق ئۇچۇن،
دىيىلدى ئۇ يالڭۇق، يېڭىلغان ئۇچۇن.

198 يېڭىلمەس كىشى كىم، دىگىن سەن ماڭا،
تۇمەن مىڭ يېڭىلغاننى دەيمەن ساڭا.

199 biliklig ǝḍi az biliksiz ökük
uḳuxsuz ökük bil uḳuxluoɣ kösük

200 biliksiz bilikligkä boldï yaoɣï
biliksiz bilikligkä ḳïldï qooɣï

201 kixidä kixi aḍruḳï bar tälim
bu aḍruḳ bilikdin ayur bu tilim

202 bilikligkä sözlädim ux bu sözüm
biliksiz tilini bilümäz özüm

203 biliksiz bilä ḥiq sözüm yoḳ mäniṇ
ay bilgä özüm ux tapuoɣqï säniṇ

204 sözüm sözlämixkä saṇa äymänü
özüm 'użri ḳoldï saṇa ux munu

205 sözüg sözlädäqi azar ḥäm yazar
uḳuxluoɣ äxitsä oṇarur tüzär

206 burunduḳluoɣ ol söz tävä burnï täg
barur ḳanqa yätsä titir boyṇï täg

207 bilip sözlädäqi kixi bar öküx
anï bildäqi är maṇa käḍ kösüx

208 ḳamuoɣ äḍgülüklär bilik asoɣï ol
biliḳ birlä buldï mäŝäl kökkä yol

209 bilik birlä sözlä ḳamuoɣ sözni sän
bilikin bäḍük bil ḳamuoɣ özni sän

210 yaxïl köktin indi yaoɣïz yärkä söz
sözi birlä yalṇuḳ aoɣïr ḳïldï öz

199 بەك ئازدۇر بىلىملىك، تولا بىلىمسىز،
ئەقىلسىز تولادۇر، ئەقىللىق ئەزىز[54].

200 بىلىمسىز بىلىملىككە بولدى يېغى،
نادانلار ئالىمغا قارشى ھەر چېغى.

201 كىشىدىن ـ كىشىنىڭ تولا پەرقى بار،
بىلىمدۇر بۇ پەرق، سوز شۇ ئۇزرە بارار.

202 بىلىملىككە سوزلىدىم مەن بۇ سوزۇم،
بىلىمسىز تىلىنى بىلمەيمەن ئۇزۇم.

203 بىلىمسىز بىلەن ھىچ سوزۇم يوق مېنىڭ،
ئەي ئالىم، ئۇزۇم بىر قۇلۇڭمەن سېنىڭ.

204 سوزۇمنى دىگەلى سەندىن ئەيمىنىپ،
قويارمەن بۇ ئوزرۇمنى ئۇمىت قىلىپ.

205 سوز ئېيتقان كىشىلەر ئازار، ئالدىرار،
ئەقىللىق ئىشتىسە، تۇزەتىپ بارار.

206 بۇرۇندۇقلۇق ئول سوز توگە بۇرنىدەك،
ماڭار نەگە تارتسا ھەگگان توگىدەك.

207 بىلىپ سوزلىگۈچى كىشى كوپ ئېرۇر،
ئۇنى بىلگۈچى ئەر ماڭا خوپ ئېرۇر.

208 پۇتۇن ياخشىلىقلار ئىلىم نەپئى ئول،
بىلىم بىرلە تاپتى مىسال كوككە يول.

209 بىلىم بىرلە سوزلە پۇتۇن سوزنى سەن،
بۇيۇك بىل بىلمى بىلەن ئەرنى سەن.

210 يېشىل كوكتىن ئىندى[55] قوگۇر يەرگە سوز،
كىشى تاپتى قىممەت سوزى بىرلە ئوز.

B28

211 kixi kəŋli tüpsüz təŋiz təg turur
bilik yinqü sanï tüpində yatur

212 təŋizdin qïkarmasa yinqü kixi
kərək yinqü bolsun kərək say taxï

213 yaoqïz yər katïndakï altun tax ol
kalï qïksa bəglər baxïnda tux ol

214 biliklig qïkarmasa bilkin tilin
yarutmaz anïŋ bilki yatsa yïlïn

215 ukuxlï bilikli ədi ədgü nəŋ
kalï bulsa ixlət uqup kəkkə təŋ

216 nəgü tər əxitgil bu əl kənd bəgi
ukuxka bilikkə yətürmix əgi

217 azun tutoquka ər ukuxluoq kərək
boḍun basoquka əg kərək həm yürək

218 ukux birlə tuttï azun tutoquqï
bilik birlə bastï boḍun basoquqï

219 azunka apa inmixində bərü
ukuxluoq uru kəldi ədgü tərü

220 kayu ədtə ərsə bu kündə burun
bilikligkə təgdi bədükrək orun

221 ukux birlə aslur kixi artakï
bilik birlə süzlür boḍun buloqakï

222 bu ikin ətüməsə koḍoqïl bilik
kïlïqka təgürgil sən ətrü əlig

211 كىشى كۆڭلى تۇپسىز دېڭىزدەك ئېرۇر،
بىلىم ئۇنچە ئوخشاش تۇغدە ياتۇر.

212 دېڭىزدىن چىقارمىسا ئۇنچە كىشى،
قالۇر پەرقسىز بولۇپ ئۇنچە ساي تېشى.

213 قوڭۇر يەر تېگىدە ئالتۇن ئىدى تاش،
گەر چىقسا بەگلەرگە بولۇر باشقا تاج.

214 گەر ئالىم ئىلمىنى چىقارمىسا تىل،
يورۇتماس ئۇنىڭ ئىلمى ياتسمۇ يىل.

215 ئەقىل ۋە بىلىم ئول ئۆز نەرسىدۇر ئەڭ،
ئەگەر بولسا ئىشلەت، ئۇچۇپ كوككە تەڭ.

216 نىمە دەيدۇ ئەلنىڭ بېگى ئاڭلىغىل،
ئۇقۇشقا، بىلىمگە يۈگۈرتۇپ ئەقىل:

217 جاھان تۇتقىلى ئەر ئۇقۇشلۇق كېرەك،
كېرەك يۇرت سوراشقا ئەقىل ۋە يۇرەك.

218 ئەقىل بىرلە تۇتتى جاھان تۇتقۇچى،
بىلىم بىرلە تۇتتى ئەلنى سورغۇچى.

219 قاچانكىم جاھانغا چۈشۈپتۇ ئادەم،
ئاقىللار تۇزەپ كەلدى ياخشى نىزام.

220 قايۇ ۋاقتا بولسۇن، بۇ كۇندىن بۇرۇن،
بىلىملىككە تەگدى بۇيۇكرەك ئورۇن.

221 ئەقىللە ئېسىلغاي ئادەم ئەسكىسى،
بىلىمله بېسىلغاي خەلق پەتنىسى.

222 بۇ ئىككى يول بىلەن ئىش پۈتمىسە ھىچ،
بىلىمنى قويۇپ ئال قولۇڭغا قىلىچ.

223 bəgü bilgə bəglər boḍunḳa baxï
ḳïlïq birlə ətmïx biliksiz ixi

224 azun tutoḳuḳa ər uḳux bilsə kəḍ
boḍun basoḳuḳa ər bilik bilsə kəḍ

225 bu iki biriksə bolur ər tükəl
tükəl ər azunuoḳ təmam yər tükəl

B29
226 apaṇ iki azun ḳolur ərsə sən
otï əḍgülük ol ḳïlur ərsə sən

227 ḳalï əḍgü bolmaḳ tiləsə özüṇ
yorï əḍgülük ḳïl kəsildi səzüṇ

228 kixi mənü bolmaz bu mənü atï
anïṇ mənü ḳaldï bu əḍgü atï

A18
229 özüṇ mənü ərməz atïṇ mənü ol
atïṇ mənü bolsa özüṇ mənü ol

223 بىلىملىك، ئاقىل بەگ بولسا ئەل بېشى،
قىلىچ بىرلە تۇگەر بىلىمسىز ئىشى.

224 جاھان تۇتماق ئۈچۈن ئەركە ئاڭ كېرەك،
ئەل-يۇرتنى سوراشقا بىلىم ئەڭ كېرەك.

225 بۇ ئىككى بىرىكسە بولۇر ئەر تولۇق،
تولۇق ئەر جاھان نېمەتىن يەر تولۇق.

226 ساڭا ئىككى دۇنيا گەر ئولسا تىلەك،
ئامالى ياخشىلىق ئېرۇر ئەيلىمەك.

227 ئەگەر ياخشى بولماق تىلەسەڭ ئۆزۈڭ،
يۇرى، ياخشىلىق قىل، قوي ئۆزگە سۆزۈڭ.

228 كىشى مەڭگۈ بولماس، كى مەڭگۈ ئېتى،
شۇڭا مەڭگۈ قالدى بۇ ياخشى ئېتى.

229 ئۆزۈڭ مەڭگۈ ئەرمەس، ئېتىڭ مەڭگۈ ئول،
ئېتىڭ مەڭگۈ ئولسا، ئۆزۈڭ مەڭگۈ ئول.

9

ƏḌGÜLÜK ḲÏLMAḲ ÖGDISIN ASÏOŋLARÏN AYUR

230 ḳalï bolsa əlgiṇ boḍunḳa uzun
ḳamuoŋ əḍgülük ḳïl ḳïlïnqïn səzün

231 yigitlik ḳaqar ol tiriglik uḳar
bu tüx təg azundïn özüṇ tərk kəqər

232 tiriglikni mün ḳïl asïoŋ əḍgülük
yarïn boloḳa əḍgü yəgü kəḍgülük

233 nəgü tər əxitgil kixi əḍgüsi
yorïp tïn toḳïoŋlï ahir əlgüsi

234 azunda nə yaṇlïoŋ ərən tooŋdï kər
bir anqa yorïdï yana əldi kər

235 kərək bəg kərək ḳul nə əḍgü əsiz
özi əldi ərsə atï ḳaldï iz

236 saṇa təgdi əmdi kəzikqə orun
ḳamuoŋ əḍgülük ḳïl sən əḍgü burun

توققوزىنچى باب

ياخشىلىق قىلماقنىڭ مەسىلىسى ۋە پايدىسى بايانىدا

230 ئەگەر بولسا، خەلق ئۈزرە قولۇڭ ئۇزۇن،
ئەمەل سوزدە قىل ياخشىلىقنى پۈتۈن.

231 يىگىتلىك قاچار ئۇ، تىرىكلىك ئۇچار،
بۇ چۈشتەك جاھاندىن كىشى تەز كېچەر.

232 ھايات ــ دەسمىيە، پايدا ــ ئەزگۈلۈك[56]،
بولۇر ساڭا تاڭنا يىمەك ــ كەيگۈلۈك.

233 نىمە دەيدۇ ئاڭلا كىشى ياخشىسى:
تىنارلىق، ماڭارلىق ئاخىر ئولگۈسى.

234 جاھانغا نە يالڭلىغ ئەر تۇغۇلدى، كور،
بىر ئازلا يۈردى ــ دە، يەنە ئولدى، كور!

235 بەگ ئولسۇن ۋە يا قۇل يا ياخشى ــ يامان،
ئوزى ئولدى، قالدى ئىتتىدىن نىشان.

236 ساڭا تەگدى ئەمدى بۇ نوۋەت ئورۇن،
قىلىپ سەن ياخشىلىق، ياخشى بول بۇرۇن.

237 tirig ɵlgü ahir tɵxəngü yąrig
kixi ɵlsə ədgün kər atï tirig

238 iki türlïg at ol bu tildə yorïr
bir ədgü bir ąsiz azunda kalïr

B30

239 ąsizkə sɵküx ədgü ɵgdi bulur
ɵzünkə baką kər kayusïn kolur

240 ɵzün ədgü bolsa atïn ɵgdilig
kalï bolsa ąsiz sɵküx ay silig

241 sɵküxlüg nəlük boldï ząhhak otun
nəlük ɵgdi buldï fəridun kutun

242 biri ədgü ərdi anï ɵgdilər
biri ąsiz ərdi anï sɵktilər

243 ąsizmü sana yąg azu ədgümü
sɵküxmü kolur sən azu ɵgdimü

244 kayusïn tiləsə üdürgil birin
ąsiz ədgü bolsa ɵkünmə yarïn

245 munar mənzətür sɵz sïnamïx kixi
sïnamïx kixi bildi ąl kün ixi

246 kixi ədgü atïn kər alkïx bulur
atïkmïx ąsiz ɵlsə karoqïx bulur

247 nəqə mə sïnadïm ąsiz kïloquqï
kątə bardï kündə üzüldi küqi

248 nəqə kɵrdüm ərsə ąsizlər ixi
ozu bolmadï ay biliklig kixi

237 تىرىك ئولۇر ئاخىر، توشەك بولۇر يەر،
تىرىكتۇر ئېتى، ياخشى بولسا ئەگەر.

238 كىشىدە ئىككى ئات، بۇ تىلدا يۇرۇر،
بىر ياخشى، بىر ئەسكى جاھاندا قالۇر.

239 يامانى سوكۇلۇر، ياخشى ماختىلۇر،
قاراپ كور ئوزۇڭگە قايۇسى ياقۇر!

240 ئوزەڭ ياخشى بولساڭ، ئېتىڭ ماختىلۇر،
ئەي ھۇشيار، يامان ئات بولسا سوكىلۇر.

241 يامان خۇيلۇق زاھاك[57] سوكۇلدى نېچۇن؟
نېچۇن ماختىنىلدى قۇتلۇق پەرىدۇن[58]؟

242 بىرى ياخشى ئەردى، ئۇنى ماختىدى،
يامان ئەردى بىرسى، ئۇنى قاغىدى.

243 يامانلىق كېرەكمۇ، ياخشىلىق ساڭا؟
قاغىشلىق كېرەكمۇ، ماختاشلىق ساڭا؟

244 قايۇسىن تىلەسەڭ، بىرىن تاللىغىن،
يامان ـ ياخشىلىقنى ئوكۇنمە كېيىن.

245 بۇ ياڭلىغ سوز ئېيتتى سىناغان كىشى،
سىناغان كىشى ئۇ بىلەر ئەل ئىشى:

246 كىشى ياخشى ئات بىرلە ئالقىش ئالۇر،
يامان ئاتلىق ئولسا، ئۇ قارغىش ئالۇر.

247 نېچە مەن سىنادىم يامان قىلغۇچى
ئوتۇپ كۇنمۇ ـ كۇنلەر ئازايدى كۇچى.

248 كورۇپ قانچە ئوتتۇم، يامانلار ئىشى ـــ
راۋاج تاپمىدى، ئەي بىلىملىك كىشى.

249 əsizlik ot ol ot kөyürgən bolur
yolïnda kəqik yoķ ətülgən bolur

250 kөrü tursa bizdə oza baroɣuqï
ķara tut ya bəglər azun tutoɣuqï

251 bularda ķayu buldï ərsə bilik
olar urmïx өḍ kün azunķa əlig

A19

252 bilik kimdə ərsə azun bəgləri
tөrü əḍgü urmïx kixi yəgləri

253 bu kün mə kim əḍgü atansa kixi
olar boldï axnu ol əḍgü baxï

B31

254 bөgü bəg kim ərsə bilikkə yaķïn
biliklig kixig ķïlmïx өzkə yaķïn

255 əlig urmïx ixkə baķïp ixləmix
bilik ixkə tutmïx boḍun baxlamïx

256 əlin ətmix ətrü bayumïx ķara
ķara baylïķïn ķïlmïx өzkə tura

257 atï əḍgü bolmïx atanmïx aķï
aķï ölsə atï tirig təp uķï

258 ölürin bilip ķïlmïx өzkə ətik
bitip ķoḍmïx atïn tirigkə bitik

259 bu kün kim oķïsa olarïoɣ bilir
anar ötgünür andïn əḍgü kəlir

260 nəgü bar azunda bilikdə kөsüx
biliksiz təsə ərkə kөrksüz sөküx

249 يامانلىق ئېرۇر ئوت، بۇ ئوت كويدۇرۇر،
ئوتۇشكه يولىدا كېچىك يوق ئېرۇر.

250 كورەرسەنكى، بىزدىن بۇرۇن ئوتكۇچى،
ئاۋام خەلق ۋە يا بەگ جاهان تۇتقۇچى،

251 ئۇلاردىن بىلىملىك بولۇر قايسىسى،
بولۇپ ئوتتى دۇنيا-زامان ئىگسى.

252 جاهان بەگلىرىدىن كىم ئالىم ئىكەن،
ئۇلار ياخشى قانۇن تۇزەپ، ئورلىگەن.

253 بۇ كۇندىمۇ ياخشى ئاتالغان كىشى،
ئەڭ ئاۋال ئېرۇر ئۇ ياخشىلار بېشى.

254 كىم ئاقىل خان ئولسا، بىلىمگه يېقىن،
قىلىپتۇر بىلىملىكنى ئوزگه يېقىن.

255 تۇتۇنغان ئىشنى بىلىپ ئىشلەر ئۇ،
بىلىمنى ئىشلىتىپ ئەلنى باشلار ئۇ.

256 تۇزەدى ئەلنى ئۇ، بېيمدى قارا،
خەلق بايلىغىن قىلدى ئوزىگه تۇرا[59].

257 چىقاردى ياخشى ئات، ئاتالدى سېخى،
سېخى ئولسه، ئېتىن تىرىك بىل تېخى.

258 ئولۇشنى بىلگەچ تەييارلىق قىلىپ،
قويۇپتۇر تىرىككه پۇتۇك، ئات يېزىپ.

259 بۇ كۇن، كىم ئوقاركەن ئۇلارنى بىلەر،
ئالۇر ئۇلگه ئۇندىن ياخشىلىق كېلەر.

260 جاهاندا نىمه بار بىلىمدىن قىممەت،
بىلىمسز دىسه ئەر ئۇچۇن بەكمۇ سەت.

261 nəgü tər əxitgil biliklig kixi
azunda sïnayu yətilmix yaxï

262 biliksizkə tərdə orun bolsa kər
bu tər əlkə sandï əlig buldï tər

263 ḳalï bilgəkə təgsə əldə orun
ol əl boldï tərdə taḳï kəḍ burun

264 bilikkə turur bu aoɣïrlïḳ ḳamuoɣ
azunḳa kərək tər kərək əl ḳapuoɣ

265 iki türlüg ol kər bu əşlï kixi
biri bəg biri bilgə yalnuḳ baxï

266 anïnda naru barqa yïlḳï sanï
tiləsə munï tut tiləsə anï

267 sən əmdi ḳayu sən maṇa ay aqa
ikidə biri bol üqünqtə ḳaqa

268 ḳïlïq aldï biri boḍunuoɣ tüzər
ḳələm aldï biri yorïḳ yol süzər

B32
269 olardïn ḳalu kəldi əḍgü tərü
ḳumaru turur təgsə ḳoprur ərü

270 ələügdin tirigkə ḳumaru səz ol
ḳumaru səzüg tutsa asoɣï yüz ol

271 biliksiz ḳaraoɣu turur bəlgülüg
ay,kəzsüz ḳaraoɣu bilik al ülüg

272 kixi kərki səz ol bu səz ək təlim
yorï əḍgü səzlüg kixig əg tilim

261 نمه دەيدۇ ئاڭلا بىلمىلىك كىشى،
جاھاندا سىنالغان، يېتىلگەن يېشى:

262 بىلىمسىزگە تۇردە ئورۇن بولسا، كور،
بۇ تور بولدى پەگا، پەگا بولدى تور.

263 بولۇپ قالسا پەگا ئالىمغا ئورۇن،
بۇ پەگا بولۇر تور تەخى ئەڭ بۇرۇن.

264 بۇ ھورمەت پۇتۇنلەي بىلىمگە ئېرۇر،
ئۇ مەيلى ئىشكىتە يا تۇردە تۇرۇر.

265 ئىككى خىل ئېرۇر، كور، بۇ ئىسىل كىشى،
بىرى بەگ، بىرى ئالىم—ئىنسان بېشى.

266 بۇلاردىن بولەكنى سەن يىلقى سانا،
تىلەسەڭ بۇنى تۇت، ئۇنى سەن ۋە يا.

267 ئوزۇڭ قايسىسى سەن ماڭا تىلىڭ ئاچ،
ئىككىدىن بىرى بول، ئۇچىنچىدىن قاچ!

268 ئېلىپ قولغا قىلىچ، بىرى ئەل تۇزەر،
قەلەم بىرلە بىرسى، ھەق يول كورسىتەر.

269 ئۇلاردىن قېلىپ كەلدى ياخشى نىزام،
مىراس بۇ، كىم ئالسا، ئۇ ئورلەر تامام.

270 ئولۇكتىن تىرىككە مىراستۇر بۇ سوز،
مىراس سوزنى تۇتسا بولۇر پايدا يۇز.

271 بىلىمسىز ئېرۇر ئۇ قارغۇ بەلگۈلۈك،
ئەي كوزسىز، بىلىمدىن سەن ئالغىن ئۇلۇگ[60]

272 كىشى كوركى سوزدۇر، كوپتۇر سوز تۇرى،
تىلىم، ماختا خۇش سوز كىشىنى، يۇرى!

273 məŝəl kəldi türkqə muŋar mənzətür
anï səzlədim mən munu yaŋzatur

274 uķux kərki til ol bu til kərki səz
kixi kərki yüz ol bu yüz kərki kez

275 tili birlə yalŋuķ səzi səzlənür
səzi yaķxï bolsa yüzi suvlanur

276 kərü barsa əmdi bu türk bəgləri
aẓun bəglərində bular yəgləri

277 bu türk bəglərində atï bəlgülüg
toŋa alp ər ərdi ķutï bəlgülüg

278 bəḍük bilki birlə əküx ərdəmi
biliklig ukuxluoɣ boḍun kəḍrümi

279 nə əḍrüm nə kəḍrüm nə ərsig ərən
aẓunda tətik ər yəḍi bu jəhan

280 təziklər ayur anï əfrasiyab
bu əfrasiyab tuttï əllər talap

281 əḍi artuķ ərdəm kərək əg bilik
aẓun tutoɣuķa ətrü sunsa əlig

282 təziklər bitikdə bitimix munï
bitikdə yoķ ərsə kim ukoɣay anï

A20

283 əḍi yaķxï aymïx azïoɣlïoɣ kür ər
azïoɣlïoɣ ərən bərk tügünlər yazar

284 miŋ ərdəm kərək bu jəhan tutoɣuķa
kər arslan kərək bu ķulan basoɣuķa

273 كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ تۇركچه مەسەل،
بۇنى ئېيتايىن مەن مۇشۇ يەرده دەل:

274 ئەقىل كوركى تىلدۇر، بۇ تىل كوركى سوز،
كىشى كوركى يۈزدۇر، بۇ يۈز كوركى كوز.

275 كىشى تىل بىلەن دەر سوزىسنى ئوزى،
سوزى ياخشى بولسا، يورۇيدۇ يۈزى.

276 بۇ تۇرك بەگلىرىگه سېلىنسا نەزەر،
جاهان بەگلىرىنىڭ ياخشىسى شۇلەر.

277 بۇ تۇرك بەگلىرىدىن ئېتى بەلگۈلۈك،
توڭا ئالپ ئەر[61] ئىدى بەختى بەلگۈلۈك.

278 ئىلىمده بۇيۇك، كوپ پەزىللىك دىلى،
بىلىملىك، ئەقىللىق، جەلقىنىڭ خىلى.

279 ئىدى ئۇ سەرەـخىل، زىرەك ئەر ئوغلان،
دۇنياغا زىرەكلەر بولۇر هوكۇمران.

280 تاجىكلار ئۇنى دەيدۇ ئەفراسياپ،
بۇ ئەفراسياپ تۇتتى ئەلىلەر تالاپ.

281 جاهاننى تۇتاي دەپ سۇنۇشقا ئىلىگ،
كېرەك كوپ پەزىلەت بىلەن كوپ بىلىك.

282 تاجىكلار كىتاپتا پۇتۇپتۇ بۇنى،
كىتاپقا پۇتمىسە، كىم ئۇققاي ئۇنى.

283 ئەجەپ ياخشى ئېيتقان جەسۇر باتۇر ئەر،
جاسارەتلىك ئەر چىڭ تۇگۈننى يېشەر.

284 پەزىلەت كېرەك مىڭ تۇتۇشقا جاهان،
قۇلان تۇتقىلى، كور، كېرەك ئارسلان.

B33

285 azunqïḳa ərdəm kərək miṇ tümən
anïn tutsa ə̣l kün kə̣tərsə tuman

286 ḳïlïq ursa pïqsa yaoqï boynïnï
tərü birlə tüzsə ə̣li boḍnïnï

285 هوكۇمدارغا خسلەت كېرەك مىڭ تۇمەن،
ئۇنۇڭلە تۇتسا ئەل، يوقالۇر تۇمان.

286 قىلىچ بىرلە كەسسۇن يېغى بويىننى،
قانۇن بىرلە تۇزسۇن ئېلى ــ خەلقنى.

10

BILIK UḴUX ƏRDƏMIN ASÏ0ŒÏN AYUR

287 tiləkim səz ərdi ay bilgə bəgü
uḳuxuoɣ bilikig əzüm səzləgü

288 uḳux ol yula təg ḳaraṇḳu tüni
bilik ol yaruḳluḳ yaruttï-sənï

289 uḳuxun aoɣar ol bilikin bəḍür
bu iki bilə ər aoɣïrlïḳ kərür

290 muṇar pütməsə kər bu nuxïn rəwan
uḳux kəzi birlə yaruttï jəḥan

291 tərü tüz yorïttï bayudï boḍun
atïn əḍgü ḳïldï ol əḍgü əḍün

292 muṇar təgdi mundaoɣ biliklig səzi
tamudïn yïrar təp tamuluḳ əzi

293 kiqig ooɣlanïoɣ kər uḳuxḳa ulam
yaxï yətməginqə yorïmaz ḳïlam

ئونىنچى باب

بىلىم ئىزدەن ئەقىلنىڭ پەزىلىتى ۋە پايدىلىرى بايانىدا

287 تىلەگىم ئىدى سوز، ئەي ئالىم ھېكىم،
ئەقىل ۋە بىلىمدىن سوزلەش مەقسىدىم.

288 ئەقىلدۇر چىراقتەك قاراڭغۇ تۇنى،
بىلىم — ئۇ يورۇغلۇق، يورۇتقاي سېنى.

289 ئۇسەر ئەر ئەقىلدىن، بىلىمدىن بۇيۇر،
بۇ ئىككى بىلەن ئەر قەدىرلىك بولۇر.

290 بۇڭا پۇتمىسەڭ كوركى، نوشىن راۋان[62]،
ئەقىل كوزى بىرلە يورۇتتى جاھان.

291 بېيىدى ئېلى، تۇز يۇرۇتكەچ نىزام،
ئەجىپ ياخشى ۋاقتا قويۇپ ياخشى نام.

292 دېمىش بىر ھېكىم سوز ئۇنىڭغا ئاتاپ،
دەۋزىخى بولسىمۇ ئاڭا يوق ئازاپ.

293 گودەككە قارا، ئۇ تاپۇر ئەقىل ھەم،
يېشى تولمىغۇنچە يۇرۇتمەس قەلەم.[63]

294 uqux luoq kixi kər qarïsa munar
uqùx kətti tąp hąm kələm mə tïnar

295 qalï tąlvə ursa kər əlsə kixi
əlüm yoq anar hąm bąrilməz xixi

296 nəgülük tąsə sən ukuxsuz turur
ukuxsuz kixilər ülügsüz turur

297 ukuxqa turur bu aoqïrlïq ątik
ukuxsuz kixi bir avuqqa tətik

298 kərü barsa yaqxï ayur bu səzüg
ukuxsuz biliksiz bądütməz əzüg

B34
299 kərü barsa barqa urur bu kądük
ukuxluoq biliklig kər əşlï kąd ək

300 ukux bolsa əşlï bolur bolsa ər
bilik bolsa bəglik qïlur qïlsa ər

301 kimində ukux bolsa əşlï bolur
qayuda bilik bolsa bəglik bulur

302 yaoqïz yąr əzə yalnuq ooqlï əlig
kətürdi qamuoqqa yətürdi bilik

303 ukux birlə əşlï atanur kixi
bilik birlə bəglər ątər ąl ixi

304 tümən min tü ərdəm əküx əgdilər
ukux birlə qïlmïx üqün əgdilər

305 ukux azïn azlanma asoqï əküx
bilik azïn azlanma ərkə kəsüx

294 ئەقىللىق كىشى ھەم قەبرىسا ئازار،
ئەقىل كەتتى دەپ ھەم قەلەمۇ تىنار.

295 ئەگەر تەلۈە بىر ئەرنى ئولتۇرسە راس،
ئۇنىڭغا ئولۇم يوق، ئېلىنماس قىساس.

296 نىمىشقا دىسەڭ، ئۇ ئەقىلسىز ئېرۇر،
ئەقىلسىز مۇكاپات، جازاسىز ئېرۇر.

297 ئەقىلدىن بولەككە ھورمەت بولمىغاي،
ئەقىلسىز ئادەم ئۇ بىر ئۇچۇملا لاي.

298 قاراپ كور، مۇنۇ سوز ياخشى ئېيتىلغان:
ئوزىنى بۇيۇتمەس ئەقىلسىز نادان.

299 ھەر كىمنىڭ كىيىمى بولۇر ئۇستىدە،
ئەقىللىق، بىلىملىك ئەزىز ئەسلىدە.

300 ئەقىل بولسا، ئىسىل بولۇر بولسا ئەر،
بىلىم بولسا، بەگلىك قىلۇر قىلسا ئەر.

301 ئەقىل كىمدە بولسا، بولۇر ئۇ ئىسىل،
بىلىم كىمدە بولسا، بولۇر خان ئۇ، بىل.

302 كىشى ئوغلى سۇندى قوڭۇر يەرگە قول،
بىلىم بىرلە تاپتى ھەر نەرسىگە يول.

303 ئەقىل بىرلە ئىسىل ئاتىلۇر كىشى،
بىلىم بىرلە بەگلەر قىلۇر ئەل ئىشى.

304 تولا ئالقىش ئالغان تۇمەن پەزلىلەر،
قىلىنغاچ ئەقىل بىرلە ماختالدىلەر.

305 ئەقىل ئازىنى ئاز دىمە، نەپئى كوپ،
بىلىم ئازىنى ئاز دىمە، قەدرى خوپ.

306 bu tərt nəŋ azïn azqa tutma nəgü
bəgü səzləmix səz əxitgü əgü

307 bu tərttə biri ot birisi yaoqï
üqünqi ig ol kər tiriglik aoqï

308 basasï bilik ol bularda biri
bu tərt nəŋ uquz tutma yüksək təri

309 bu təgmə biri asoqï yasï təlim
qayusï bərim təg qayusï alïm

310 bilik kimya təg ol nəŋ irklü turur
uqux ordusï ol nəŋ üglü turur

311 yïparlï bilikli təŋi bir yaŋï
tutup kizləsə bolmaz əzdə əŋi

312 yïpar kizləsə sən yïdï bəlgürər
bilik kizləsə sən tilig ülgülər

A21
313 bilik baylïq ol bir qïoqay boloqusuz
təgip ooqrï təvlig anï aloqusuz

314 kixən ol kixikə bilik həm uqux
kixənlig yaraoqsïzqa barmaz əküx

B35
315 səvügrək atïn ər kixənlig tutar
kərəklig atïn kər küdəzlig tutar

316 kixənlig kürəməz kərəkqə yorïr
tuxaoqlïoq yïramaz tiləkqə barïr

317 uqux ol saŋa ədgü andlïoq adax
bilik ol saŋar kəd baoqïrsaq qadax

306 هېكمىلەر سوزىنى ئىشىت ۋە چۈشەن،
بۇ توت نەرسە ئازىنى ئاز دىمە سەن:

307 بۇ توتنىڭ بىرى ئوت، بىرىدۇر يېغى،
ئۇچىنچى، كېسەللىك ــ ھايات تۇزىغى.

308 ئۇلاردىن كېيىنكى بىرىدۇر ئىلىم،
بۇ توتنىنى بوش كورمە، بەكمۇ مۇھىم.

309 بۇلاردا بولۇر كوپ پايدا يا زىيان،
بېرىم يا ئېلىمدەك بولۇر ھەر قاچان.

310 بىلىم كىمىيادەك[64] يىغار نەرسىنى،
ئەقىلدۇر سارايى، يىغار ھەممىنى.

311 ئىپار بىرلە بىلىم كېتەر ئوخشىشپ،
تۇتۇپ بولماس ئۇنى ئوزدە يوشۇرۇپ.

312 ئىپارنى يوشۇرساڭ، بويى بىلدۇرەر،
بىلىمنى يوشۇرساڭ، تىلىڭ كورستەر.

313 بىلىم بايلىق ئول، گادايلاشمايدىغان،
قاراقچى ۋە ئوغرى ئالالمايدىغان.

314 كىشىگە ئەقىل ۋە بىلىمدۇر كىشەن،
يامانلىق قىلالماس ئەر كىشەن بىلەن.

315 كىشى ياخشى ئاتنى كىشەنلەپ تۇتار،
كېرەكلىك ئېتنى كۇزەتىپ تۇرار.

316 كىشەنلىك قاچالماس، كېرەكچە يۇرۇر،
تۇشاغلىق كېتەلمەس، تىلەكچە بولۇر.

317 ئەقىلدۇر ساڭا ئانت قىلىشقان ئاداش،
بىلىم چىن مېھرىۋان ساڭا قېرىنداش.

318 biliksizkə bilki ḳïlïnqï yaoqï
aḍïn bolmasa tap bu iki qooqï

319 muṇar mənzətü kəldi türkqə məsəl
oḳïoqïl munï sən kənül əgkə al

320 uḳuxluoq kixikə əxi tap uḳux
biliksiz kixikə atï tap səküx

321 bilikligkə bilki tükəl ton ax ol
biliksiz ḳïlïnqï yavuz ḳoldax ol

322 uḳuxluoq kəḍ ər əvkə əzdin yïrat
biliklig bəg ər puxma əḍgü ḳïl at

323 bu iki bilə ixkə yaḳma əvə
ḳalï yaḳsa ḳïldïṇ tiriglik yava

324 əkünqlüg bolur tutxï əvkə ixi
yazuḳluoq bolur ixtə puxsa kixi

325 amulluḳ kərək ərkə ḳïlḳï oṇay
ərüglük kərək bəgkə tooqsa kün ay

326 tüzünlük kərək ḥəm biliklig kərək
uḳuxluoq kərək ḥəm biliklig kərək

327 uḳuxluoq kərək kəḍ əḍürsə kixig
biliklig kərək kəḍ pütürsə ixig

328 yaraoqlïoq yaraoqsïznï tətrü kərüp
kərəklig kərəksizni ḳərtü sorup

329 aḍïrsa əḍürsə səqə bilsə əz
ḳamuoq ix iqində yitig tutsa kəz

318 نادانغا يېغدۇر بىلگەن ـ ئەتكىنى،
يېتەر شۇ ئىككىنىڭ جەدەل ـ غەلىينى.

319 بۇڭا ئوخشاپ كېلەر تۇركچە مەسەل،
ئوقى ھەم كۆڭۈلدە بۇڭا قىل ئەمەل:

320 ئاقىلغا ئوز ئەقلى ئەشلىككە[65] يارار،
نادانغا ئېتى بەس، قاغىش ياغدۇرار.

321 بىلەبلىككە ئىلمى تولۇق تون ۋە ئاش،
بىلىمسىزگە قىلقى يامان بىر ئاداش.

322 ئەي ئاقىل، غەزەپنى قىل ئوزدىن يىراق،
ئاچچىقتىن يىراق بول، ئال ياخشى ئاتاق.

323 بۇ ئاچچىق، غەزەپتىن سەن ئەيلە ھەزەر،
يېقىن كەلسەڭ ئولغاي ھاياتىڭ خەتەر.

324 غەزەپلىك ئىشىڭ ئۇ پۇشايمان بېرۇر،
قىزىققانلىق ئولساڭ ئىشىڭ بۇزۇلۇر.

325 كىشىگە چىداملىق، ئېغىرلىق كېرەك،
كۇن ـ ئاي تۇغسا بەككە تەمكىنلىك كېرەك.

326 يۇمشاقلىق كېرەك ھەم سىلىغلىق كېرەك،
ئاقىل ھەم بىلىملىك بولماغلىق كېرەك.

327 ئەقىل كوپ كېرەكتۇر، تاللاشقا كىشى،
بىلىم بەك كېرەكتۇر، قىلىشقا ئىشى.

328 ياراملىق، يارامسىزنى ئايرىپ كورۇپ،
كېرەكلىك، كېرەكسىزنى ئوبدان تونۇپ،

329 راسا تاسقىسا چىڭ، ئېنىق تاللىسا،
پۇتۇن ئىشقا ئوتكۇر نەزەر تاشلىسا؛

B36

330 bolur ətrü ixlər pütün ḫəm pïxïoq
biliklig kixilər pïxïoq yəŗ axïoq

331 tiləkkə təgir ol bu.yanlïoq kixi
ikigü azunda ətiklig ixi

332 puxaḳlïḳ bilə ərkə əvkə yavuz
bu iki bilə tutqï əmgər ət əz

333 əxitgil nəgü təŗ bəgü bilgə tən
bu səz ixkə tutoqïl aya kïzoqu ən

334 puxï bolsa yalnuḳ biliksiz bolur
ḳalï əvkə kəlsə uḳuxsuz kïlur

335 puxïlïḳ yavuz ərkə əltür bilik
otunluḳ kïlur puxsa kïlkï silig

336 əxitgil nəgü təŗ biliklig kixi
biliklig səzi qïn səvüg jan tuxï

337 bu bir ḳaq nən ol kər kixikə yavuz
munï bilsə yalnuḳ ïlïḳar ət əz

338 bularda birisi bu til yaloqanï
munïnda basasï səzüg kïyoqanï

339 üqünqi takï bir bor iqsə səvə
səziksiz bu ər boldï birtəm yava

340 takï biri ərkə bu arḳuḳ kïlïnq
bu arḳuḳ kïlïnqlïoqka bolmaz səvinq

341 yana bir arïoqsïz bu kïlkï otun
kixilər əvində bu koprur tütün

330 شۇ چاغدا بولۇر ئىش پۈتۈن ۋە پىششىق،
بىلىملىك كىشى يەر ئۈستىنى پىششىق.

331 يېتەدۇر تىلەككە ئاشۇنداق كىشى،
چۈشەر ئىككى دۇنيادا يولغا ئىشى.

332 غەزەپ بىرلە ئاچچىق كىشىگە يامان،
چېكەر تەن ھەمىشە بولاردىن زىيان.

333 ئىشتىكىن، نەچۈك قىلدى ئالىم خىتاپ،
بەختلىك كىشى ماڭ بۇ سوزگە قاراپ:

334 قىزىققان بولسا ئىنسان بىلىمسىز بولۇر،
غەزەپلەنسە ئادەم ئەقىلدىن قالۇر.

335 غەزەپ ئەرگە ياماندۇر، بىلىم كەتكۈزۈر،
غەزەپتە يۈمشاقمۇ قوپاللىق قىلۇر.

336 نەمەدەر بىلىملىك كىشى ئاڭلىغىن،
بىلىملىك سوزى تەڭ شىرىن جانغا چىن:

337 بۇ بىر نەچچە نەرسە كىشىگە ياۋۇز[66]،
بۇنى قىلسا كىشى بۇزار ئۆزىنى-ئۆز:

338 بىرى يالغان ئېيتماق ئىرۇر سوزىدە،
ئىككىنچى، تۇرماسلىق قىلغان ۋەدىدە؛

339 ئۈچىنچى، ھاراقىقا بولۇش مۇپتىلا،
بۇ ئەر ئۆمرى شەكسىز كېتەر بوشقىلا.

340 يەنە بىرسى كاجلىق، جاھىللىق قىلىش،
جاھىللىق جاھاندا ياشاتمايدۇ خۇش.

341 ئىرىنغسىز قىلىقىنىڭ بىرى قوپاللىق،
قىلۇر ئۇ كىشىلەر ئۈيىن توزانلىق.

342 yana **bir** tili ạl puxï əvkəlig
ulïtur kixig səksə aqsa tilig

343 bu ḳaq nəṇ biriksə birəgü əzə
anïṇdïn yïrar ol ïḍuḳ ḳut təzə

344 bolu bạrməz əvrən baxï təzginür
anïṇ birlə ḳïlḳï yaṇï təzginür

B37
345 yorï əḍgülük ḳïl ay əḍgü kixi
ạtiklig bolur tutqï əḍgü ixi

A22
346 nəgü tạr əxit əmdi ḳïlḳï silig
sïnayu təgip ạlkə sunmïx əlig

347 karïmaz bu əḍgü nəqə yïllasa
ạsizlik əḍikməz nəqə əḍləsə

348 yaxï ḳïsoɋa ạsiz əkünqün karïr
uzun yaxlïoɋ əḍgü əkünqsüz yorïr

349 tiləkin bulur əḍgü kündə yaṇï
ạsiznïṇ küniṇə miṇ artar muṇï

342 بىكارغا چېچىلىپ، ئاچچىغلاش بىرى،
تىلىن ئاچسا يارا بولۇر ئەل دىلى.

343 كىشىدە يىغىلسا بۇ نەرسىلەر گەر،
مۇبارەك سائادەت ئۇنىڭدىن تېزەر.

344 پەلەكمۇ يار ئولماس، بېشى ئايلىنار،
بۇنىڭلە خۇلقىمۇ ئىزىدىن چىقار.

345 يۇرى، ياخشىلىق قىل ئەي ياخشى كىشى،
ئوڭۇشلۇق ھامانە ياخشىنىڭ ئىشى.

346 نىمە دەر ئىشتىكىن مۇلايىم كىشى،
سىناپ ئالغۇچى قولىغا دولەت ئىشى:

347 قەھرىماس ياخشىلار يىل ئوتكەن بىلەن،
تۇزەلمەس يامان، مىڭ تۇزەتكەن بىلەن.

348 يامان—ئومرى قىسقا، ئوكۇنچىتە قەھرۇر،
ئۇزۇن ياشلىق، ياخشى ئوكۇنچسىز يۇرۇر.

349 تىلەككە يېتەر ياخشى كۇندە يېڭى،
كۇنىگە مىڭ ئارتار يامانىنىڭ مۇڭى.

11

KITAB ATÏ YӨRÜGIN YẠMӘ AVUQƆIALÏḴÏN AYUR

350 kitab atï urdum ḳutaḍoḳu bilik
ḳutaḍsu okïoḳlïḳa tutsu ӛlig

351 sӛzüm sӛzlӛdim mӛn bitidim bitik
sunup iki azunnï tutoḳu ӛlig

352 kixi iki azunnï tutsa ḳutun
ḳutaḍmïx bolur bu sӛzüm qïn pütün

353 bu kün tooḳdï ӛlig tẠdim sӛz baxï
yӛrügin ayayïn ay ӛdgü kixi

354 basa aydïm ӛmdi bu ay toldïnï
anïndïn yaruyur ïḍuḳ ḳut küni

355 bu kün tooḳdï tẠgli tӛrü ol kӛni
bu ay toldï tẠgli ḳut ol kӛr anï

ئون برنجی باب

كتابنڭ نامی، نسبی ۋه مۇەللىپنڭ ئۇقتۇرمىلىغنى بايانىدا

350 كىتاپ نامی قويدۇم قۇتادغۇ بىلىك،
قۇتاتسۇن ئۇقۇچىنى تۇتسۇن ئىلىگ.

351 سوزۇم سوزلىدىم مەن، پۇتىدىم بىتىك،
سۇنۇپ ئىككى دۇنيانى تۇتسۇن ئىلىگ.

352 كىشى تۇتسا بەخت بىرلە ئىككى جاھان،
بەختلىك بولۇر، بۇ سوزۇم چىن ھامان.

353 بۇ كونتۇغدى ئىلىگنى قىلدىم سوز بېشى،
ئىزاھلاي يۇنى ھەم، ئەي ياخشى كىشى.

354 ئۇنىڭ كەينىدىن ئېيتتىم ئايتولدىنى،
يورۇيدۇ ئۇنىڭدىن سائادەت كۇنى.

355 بۇ كۇنتۇغدى توپ ـ توغرا قانۇن ئۇزى،
بۇ ئايتولدى ـــ بەخت ھەم سائادەت سوزى.

356 basa aydïm əmdi kər ögdülmixig
uqux atï ol bu bəḍütür kixig

357 anïnda basasï bu oḍoqurmïx ol
munï ‘aqibət tạp özüm yormïx ol

B38
358 bu tərt nən özə sözlədim mən sözüg
oqïsa aqïloqay yitig qïl közüg

359 səvinqin yorïoqlï ay əḍgü yigit
sözümni yava qïlma kənlün əxit

360 qatïoqlan yanïlma kənilik yolïn
yigitlik yava qïlma asoqïn alïn

361 kəsüx tut yigitlik kəqər sạndə tərk
qaqar bu tiriglik nəqə tutsa bərk

362 sənində bar ərkən yigitlik küqi
yava qïlma ta‘ət tapuoq qïl tuqï

363 küsərmən yigitlikkə öknür özüm
öküngüm asïoq yoq kəsər mən sözüm

364 kimiq qïrqta kəqsə tiriglik yïlï
əsənləxti ərkə yigitlik tili

365 təgürdi mana əlgin əlig yaxïm
quoqu qïldï quzoqun tüsi təg baxïm

366 oqïr əmdi altmïx manar kəl tạyü
pusuoq bolmasa bardïm əmdi naru

367 kimiq yaxï altmïx tükətsə saqïx
tatïoq bardï andïn yayï boldï qïx

356 كېيىن ئېيتتىم ئەمدى ئوگدۇلمىشىن،
ئەقىلىڭ ئېتى ئۇ، زورايتۇر كىشىن.

357 كېيىن ئېيتتىم ئودغۇرمىش ئۇزرە سوزۇم،
ئۇنى ئاتىدىم "ئاقىۋەت" دەپ ئوزۇم.

358 سوزۇم ئوشبۇ توت نەرسە ئۈستىدەدۇر،
ئوقۇساڭ دىققەتلە، مەنا ئاچىلۇر.

359 خوشاللىقتا يۇرگەن ئەي ياخشى يىگىت،
سوزۇمنى زايا قىلما، ئوبدان ئىشت.

360 تىرىش، توغرا يولدىن ئاداشما ھامان،
يىگىتلىك كەتمىسۇن بىكار، پايدىلان!

361 ئەزىز تۇت يىگىتلىكنى، تېز كەتكۈسى،
تۇتساڭمۇ قانچە چىڭ، ئاخىر قاچىقۇسى.

362 سېنىڭدە بار ئىكەن يىگىتلىك كۇچى،
زايە قىلما، بول تائەت، خىزمەت قىلغۇچى.

363 بۇ ياشلىقتا ھەسرەتتە پۇشايمان ئوزۇم،
پۇشايماندا يوق پايدا، كەستىم سوزۇم.

364 قىرىقتىن ئوتسە كىمنىڭ تىرىكلىك يىلى،
ۋىدالاشتى ئۇندىن يىگىتلىك تىلى.

365 تەككۇزدى ماڭا قولىن ئەللىك يېشىم،
قوغۇ[67] قىلدى قۇزغۇن تۇسىدەك بېشىم.

366 مېنىڭ قىچقىرىپ ئاتىمىش، دەيدۇ ئۇ كەل!
بارارمەن ئەگەرچە يەتمىسە ئەجەل.

367 ئەگەر تولسا ئاتمىشقا ئادەم يېشى،
كېتىپ زەۋق، ئۇنىڭ يازى بولۇر قىشى.

368 otuz yïoɣmïxïn yandru aldï əlig
nəgü kïlоɣay altmïx təgürsə əlig

A23

369 nəgü kïldïm ərki əlig mən saŋa
nəlük türdün əmdi bu əqkə maŋa

370 tatïoɣ ərdi barqa yigitlik ixim
aoɣu kïldï əmdi maŋa yər axïm

371 boḍum ərdi oḳ təg kəŋül ərdi ya
kəŋül ḳïloɣu oḳ təg boḍum boldï ya

372 yigitlik nəgü yïoɣdï ərsə maŋa
ḳarïlïḳ kəlip aldï kəlgəy saŋa

B39

373 aya qərgüqi kəl məni qərgülə
yïl ay tutoɣunï boldum əmgək bilə

374 kixənsiz külündi maŋumaz aḍaḳ
tünərdi yarumaz kərügli ḳaraḳ

375 tatïoɣ bardï əqti ḳuruoɣsaḳ otï
yïradï mənindin yigitlik atï

376 oḍunoɣïl ay kəkqin əlümkə anun
bu kəqmix kününkə sïoɣït kïl ünün

377 kəqip bardï əḍ kün yavalïḳ bilə
bu ḳalmïx künün birlə ʻuzrün tilə

378 ay muŋsuz iḍim məŋü tutqï tirig
əlümkə tərüttün bu sansïz tirig

379 tilər mən səniŋdin duʻam bu səzün
tirig tutoɣïl anqa yaxïm kïl uzun

368 ئوتتۇز يىققاننى ئالدى ئەللىك مانا،
قولىن ئۇرسا ئاتمىش نەقىلغاي تاڭا.

369 نىمە قىلغان ئەردىم ئەي ئەلسىلىك ساڭا،
نىمە شۇنچە سەن ئوچ ساقسىزلىك ماڭا.

370 يىگىتلىكتە تاتلىق ئىدى ھەر ئىشىم،
ئوغا قىلدى ئەمدى مېنىڭ يەر ئېشىم.

371 بويۇم ئىدى ئوقتەك، كوكۈل ئىدى يا،
كوكۈلنى قىلغۇچە ئوق، بويوم بولدى يا.

372 يىگىتلىك نىمە يىققان بولسا ماڭا،
قېرىلىق كېلىپ ئالدى، كەلگەي ساڭا.

373 ئايا، كەل نىجاتچىم، قۇتۇلدۇر مېنى،
بولۇپمەن جاپادا يىل، ئاي تۇتقۇنى.

374 كىشەنسىز پۇكۇلدى، ماڭا لىباس پۇتۇم،
قارايدى ـــ يورىماس بولۇپ نۇر كوزۇم.

375 كېتىپ زەۋق، ئوچتى ھەم كوكۈلنىڭ ئوتى،
ئۇزاقلاشتى مەندىن يىگىتلىك ئېتى.

376 ئويغان ئەي بوز چاچسلىق، ئولۇمگە ئىشەن،
بۇ كەچمىش كۇنىڭگە يىغلا ھەم ئوكەن.

377 ئوتۇپ كۇن بىكارغا، تۇگىدى ھايات،
بۇ قالمىش كۇنىڭنى تەۋبىلە ئۇزات.

378 ئەي ئىگەم سەنلا مەڭگۇ مۇڭسىز تىرىك،
ياراتتىڭ ئولۇمگە بۇ سانسىز تىرىك.

379 دۇنيا بىرلە سەندىن تىلەيمەن شۇنى،
ئۇزارتىپ يېشىمنى، تىرىك قىل مېنى.

380 sənindin ḳolup küq bu səz baxladīm
tėkəl ḳīloḳuḳa küq sən ėk bir iḍim

381 tilim tīnma ėggil yaratīoḳlīnī
yaraoḳsīznī məndin yīratīoḳlīnī

382 ėḍürdi tėrütti yarutti kėnül
kėnī yol ėzə tutti kėnlüm amul

383 ḳaranḳuda ərdim yarutti tünüm
tünəriktə ərdim tooḳurdi künüm

384 azip yügrür ərdim ayu bərdi yol
kėyər ərdim otḳa küḍəzməsə ol

385 ėḍürdi aḍīrdī kətürdi məni
azuḳlar yolīndīn kətərdi məni

386 kėnülüg bəzədi yaruḳluḳ bilə
tilimni bəzədi tanuḳluḳ bilə

B40

387 kėnül bərdi kəz həm ukux ėg bilık
aqa bərdi səzüm yorittī tilig

388 ḥəbib savqī yolī məni yəttəqi
ol ol savqī bolsu əlig tuttaqī

389 bu barqa iḍim fəẓlī ərdi ḳamuoḳ
aoḳīrladī məntəg tapuoḳsuz ḳuluoḳ

390 munīn xükrī əmdi nətəg ėtəyin
tirig bolsa ėzüm yīlīn həm ayīn

391 ilahi bilür sən bu 'ajizlīḳim
sanar oḳ aqar mən munum həm taḳim

380 بۇ سوز باشلىدىم سەنـدىن تىلەپ مەدەت،
تاماملاشقا سوزۇم ماڭا بەر قۇۋۋەت.

381 تىلىم تىنما، ماختا ياراتقۇچىنى،
يامانلىقنى مەندىن يوقاتـقۇچىنى.

382 ئۇ تاللاپ ياراتتى، يورۇتتى دىلىم،
ئىمان بىرلە تېچ يولنى تاپتى دىلىم.

383 قاراڭغۇدا ئەردىم، يورۇتتى تۇنۇم،
زۇلمەتتە ئىدىم مەن، تۇغۇلدى كۇنۇم.

384 يۇرەتتىم ئېزىپ مەن، ئۇ كورسەتتى يول،
كويەتتىم مەن ئوتتا، قۇتۇلدۇردى ئول.

385 كوتەردى، تاللىدى، ئايرىدى مېنى،
ئازغىنلار يولىدىن قايرىدى مېنى.

386 بىزەتتى دىلىمنى يورۇقلۇق بىلە،
تىلىمنى بىزەتتى گۇۋالىق بىلە.

387 ئۇ بەردى كوڭۇل، كوز، بىلىم، ئاڭ، ئەقىل،
سوزلەشكە يول ئاچتى، راۋان قىلدى تىل.

388 ھەبىپ[68] ئەلچى يولى كېپايە ماڭا،
شۇ ئەلچىلا بولسۇن ماڭا باشپانا.

389 بۇ ھەممە ئىگەمنىڭكى پەزلى ئىدى،
مېنىڭدەك ئاسى قۇلـنى قەدىرلىدى.

390 بۇنىڭ شۇكرىنى مەن نېچۇكمۇ ئوتەي،
ئەگەرچە ياشاسامۇ يىللار ۋە ئاي.

391 ئىلاھا بىلەرسەن بۇ ئاجىزلىغىم،
ئاچارمەن ساڭا بار مۇشكۇلۇم، غېمىم.

392 ḳīlumaz ma xükrüṇ saṇa mən birə
mənińdin xükür kīl saṇa sən sira

393 kəni yol əzə tüz tuta bər mạni
suqulma mənińdiṇ bu iman tonī

394 tənimdin qīkarda mənin bu janīm
xəḥadət bilə kəsgil ahir tīnīm

395 əzüm ḳalsạ yalṇuz ḳara yər ḳatīn
maṇar ïḍoqïl anda əküx rəḥmətiṇ

396 tapuoqsuz ḳuluṇ mən yazuḳum əküx
əzuṇ fəẓlī birlə kəqür ay kəsüx

397 ḳamuoq mü'minïoq sən təzü yarlïḳa
yarïnḳï bəḳadïn bu kün ḳïl liḳa

392 قىلالمايمەن ساڭا مەن لايىق شۇكۇر،
مېنىڭچۇن ئۇزەڭ قىل مۇۋاپىق شۇكۇر.

393 مۇشۇ توغرا يول ئۇزرە تۇتسقىن مېنى،
مېنىڭدىن چۇچۇلما[69] بۇ ئىمان تونى.

394 تېنىمدىن چىقاردا مېنىڭ بۇ جېنىم،
شاھادەت بىلە كەس ئاخىرقى تىنىم.

395 ئۇزەم يەر ئاستىدا قالغاندا تەنھا،
تولا رەھمىتىڭنى ماڭا توك خۇدا.

396 تائەتسىز قۇلۇڭمەن گۇنايىم تولا،
ئۇزۇڭ پەزلى بىرلە كەچۇر ئەي خۇدا!

397 مومىنلەر بارىنى ئۇزۇڭ ئەپۇ ئەت،
ئۇ باقى جاھانىڭ دىدارىن كورسەت.

12

SӨZ BAXÏ KÜN TOƟDÏ ƏLIG ӨZӨ

398 ukux ətgünür kər bilik·bildürür
yayïoɣ dunya ḳïlḳïn saṇa uḳturur

399 bu ərsəl yayïoɣ ḳïlḳï ḳurtoɣa azun
ḳïlïnqï ḳïz ol kərsə yaxï uzun

400 ara ḳïlḳï ḳïz təg ḳïlïnqï silig
səvitür sunup tutsa bərməz əlig

B41

401 səviglini səvməz kəyik təg ḳaqar
ḳaqïoɣlïḳa yapqur aḍaḳïn ḳuqar

402 ara kərsə yügrür bəzənip uḍu
ara kərmədük təg ḳïlur yər ḳoḍu

403 ara kərsə əvrər yana tərk yüzin
avaoɣlar nəqə tutsa bərməz ezin

404 əküx bəg ḳarïttï ḳarïmaz əzi
təlim bəg kəqürdi kəsilməz səzi

ئون تۆتىنچى باب

سوزبشى كۆتۈرگدى بۇلۇق همه قققده

398 ئەقىل ئەرز ئېتەر، كور، بىلىك بىلدۇرۇر،
قارارسىز جاهاننى ساڭا ئۇقتۇرۇر.

399 قېرى بۇ قارارسىز، ۋاپاسىز جاهان،
قىلىغى قىز كەبى، ئوزى قېرىغان.

400 ئېرۇر بەزى خۇلقى قىز خۇلقىدەك خوپ،
ئوزىن سويدۇرەر، قولنى بەرمەس تۇتۇپ.

401 ئۇ، سويگەننى سويمەس، كىيىكتەك قاچار،
قاچقانغا يېپىشىپ، پۇتىنى قۇچار.

402 ياسانىپ ئۇ بەزى ئارقاڭدىن چاپار،
سىلىپ بەزى كورمەسكە تەتۇر قارار.

403 قاراساڭ ئۇ بەزەن تېز ئورەر يۇزىن،
قىلىپ نازنى نەچچە تۇتقۇزماس ئوزىن.

404 تالاي بەگنى قېرىتتى، قېرىماس ئوزى،
كەچۇردى تالاي بەگنى، تۇگمەسِ سوزى.

* * *

405 bəg ərdi azunda bəgü bilgə bax
bu bəglik əzələ uzun boldï yax

406 bu kün tooɣdï ərdi atï bəlgülüg
azunda qavïqmïx ḳutï bəlgülüg

407 ḳïlïnqï kəni ərdi ḳïlḳï oŋay
tili qïn pütün həm kəzi kənli bay

408 biliklig bəg ərdi uḳuxluoɣ oḍuoɣ
əsizkə ot ərdi yaoqïḳa yoḍuoɣ

409 yana kür küvəz ərdi ḳïlḳï kəni
küniŋə kətürdi bu ḳïlḳï ani

410 bu yaŋlïoɣ bəg ərdi bu bilki əzə
tirildi yorïdï ḳïlïnqïn tüzə

411 siyasət ḳïlur ərdi ḥimmət bilə
bu ḥimmət yaraxur mürüwwət bilə

412 muŋar məŋzətü kəldi xa'ir səzi
oḳïsa aqïloɣay oḳïoɣlï kəzi

413 kərək ərkə ḥimmət mürüwwət təŋi
yavuz yunqïoɣ andïn yïrasa əŋi

414 kixilikkə ḥimmət mürüwət kərək
kïxi ḳədri ḥimmət mürüwwət yaŋï

415 bu kün tooɣdï əlïg bu ḳïlḳï bilə
yarudï azunḳa kün ay təg yala

* * *

405 بەگ ئەردى جاھاندا بىلگىچ، ھېكىم، باش،
بۇ بەگلىكتە بولدى ئۇزۇن ئاڭا ياش.

406 بۇ كۇنتۇغدى ئەردى، ئېتى بەلگۇلۇك،
جاھان ئىچرە مەشھۇر قۇتى بەلگۇلۇك.

407 مىجەزى ئىدى تۇز ۋە خۇلقى ئوڭاي[70]،
سوزى چىن، پۇتۇن ھەم كوزى، كوڭلى باي.

408 ئەقىللىق ۋە ئويغاق بىلگىچ زات ئىدى،
يامانغا بىر ئوت، ياۋغا ئاپەت ئىدى.

409 جەسۇر، مەغرۇر ئەردى ۋە قىلقى كونى،
يۇكسەلتتى كۇندىن-كۇن بۇ خۇلقى ئۇنى.

410 مۇشۇنداق بەگ ئەردى بىلىمى بىلە،
ياشادى ۋە يۇردى تۇز خۇلقى بىلە.

411 سىياسەت قىلۇر ئەردى ھىممەت بىلە،
بۇ ھىممەت ياراشۇر مۇرۇۋەت بىلە.

412 بۇڭا ئوخشاپ كېلۇر بىر شائىر سوزى،
ئوقۇسا ئېچىلغاي ئوقۇچى كوزى:

413 مۇرۇۋەت ۋە ھىممەت بىردەك كېرەك،
يىراقلاش ئۇچۇن پەس- ياماندىن دىمەك.

414 مۇرۇۋەت، ھىممەتلە قەدىر ئولچىنۇر،
كىشىلىككە ھىممەت، مۇرۇۋەت كېرەك.

415 مۇشۇ قىلقى بىرلە بۇ كۇنتۇغدى خان—
كۇن-ئايدەك چېچىپ نۇر، يورۇتتى جاھان.

416 uqʻuxluoq kim ərsə oqʻittī anī
biliklig kim ərsə bəḍütti anī

B42
417 yumīttī anar bək azun eḍrümi
uqʻuxluoq biliklig boḍun kəḍrümi

418 əzi ətti tüzdi kər ə̨l kün ixi
taqʻï ma tilər ərdi eḍrüm kixi

419 əziŋə basut qʻilsa ix baxlasa
əzi tïnsa anqa ol ix ixləsə

* * *

A25
420 muŋaḍïp ayur bir kün oldrup əzi
bəḍük ix bu bəglik ixi ḫəm səzi

421 bax aoqʻrïoq kəp ol kərsə ixi əküx
əküx ixni süzgən uqʻuxluoq kəsüx

422 qʻïlumaz əzüm bu qʻamuoq ə̨l ixin
maŋa ər kərək tə̨r bilir ix baxïn

423 kərək tə̨r maŋa əmdi eḍrüm kixi
uqʻuxluoq biliklig kixilər baxï

424 baoqʻïrsaq pütün qïn qʻïlïnqï kəni
tili kəŋli tüz bolsa bilsə munï

425 qʻïlu bə̨rsə ərdi mənin ixlərim
kərü barsa ərdi iqim taxlarïm

426 nəgü tə̨r əxit bu sïnamïx kixi
baxïnda kəqürmix yətürmix yaxï

416 ئاقىل بولسا كىم، ئۇ چاقىرتتى ئۇنى،
كىم ئالىم بولسا ئۇ، بۇيۇتتى ئۇنى.

417 يىغىلدى يېنىغا جاھان خىللىرى،
ئەقىل ھەم ئىلىمدە تاللانغانلىرى.

418 ئوزى ئىشلىدى، تۇزدى ئەل ئىشىنى،
تىلەيتتى يەنە ئۇ سەرخىل كىشىنى.

419 كى ياردەم قىلسا، ئىش باشلسا ئۇلار،
ئوزى تىنسا بىر ئاز، ئىشلىسە ئۇلار.

* * *

420 دىدى ئولتۇرۇپ غەمدە بىر كۇن ئوزى:
بۇيۇك ئىش بۇ بەگلىك ئىشى ھەم سوزى.

421 كورەرسەن، ئېرۇر كوپ باش ئاغرىق ئىشى،
سۇزەر بۇ كوپ ئىشنى ئەقىللىق كىشى.

422 قىلالماسمەن يالغۇز پۇتۇن ئەل ئىشىن،
كېرەك ماڭا بىر ئەر بىلۇر ئىش بېشىن.

423 كېرەكتۇر ماڭا بىر سەرەـخىل كىشى،
ئەقىللىق، بىلىملىك، كىشىلەر بېشى.

424 كويۇمچان بولسا، راست ھەممە قىلغىنى،
تىلى، كوڭلى تۇز بولسا، بىلسە بۇنى.

425 قىلىپ بەرسە ئەردى مېنىڭ ئىشلىرىم،
كورۇپ تۇرسا ئەردى ئىچۇـتاشلىرىم.

426 نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، سىناغان كىشى،
تولا ئىش كەچۇرۇپ چوڭايغان يېشى:

427 basutqï kərək ərkə yarïqïlar
uquxluoq biliklig bəgü əlqilər

428 basutqï kərək barqa ixni bilir
bilip ixləsə ər tiləkkə təgir

429 basutqï təlim bolsa bəg əmgəməz
ixi barqa ətlür tərü artamaz

430 basutqï kərək barqa ixtə bilin
bu bəglik ixinə takï kəp kïlïn

431 basutqï tiləp bulmadï kər əlig
təgürdi əzi barqa ixkə əlig

B43
432 təgir boldï kündə kər əmgək əküx
ərəz kolsa əmgək təgir ol ülüx

433 kərü barsa yakxï ayur ux bu səz
sïnap səzləgüqi ïduk kutluoq əz

434 ərəz kolsa əmgək tutaxï barïr
səvinq kolsa kadoqu tutaxï yorïr

435 nəqə ər bədüsə bax aoqrïoq bədür
nəqə bax bədüsə bədük bərk kədür

436 əlig kəz kulak tuttï əldə kamuoq
aqïldï anar barqa bəklig kapuoq

437 yaraoqsïznï booqdï əligdə urup
əsizig yïrattï əlindin sürüp

438 bu sakïk bilə kər əlin baxladï
kutï kündə arttï ərü yokladï

427 كېرەك ئەرگە قولداش ۋە ياردەمچىلەر،
ئەقىللىق، بىلىملىك دانا ئەلچىلەر.

428 كېرەكتۇر ئىش بىلەر ياردەمچى دىمەك،
بىلىپ ئىشلىسە قولغا كەلگەي تىلەك.

429 ياردەمچى كوپ ئولسا، بەككە جەۋر كام،
ئىشى يولغا چۈشكەي، بۇزۇلماس نىزام.

430 كېرەكتۇر ھەر ئىشتا ياردەمچىلەر، بىل،
بۇ بەگلىك ئىشىدە ئۇنى تولا قىل.

431 تىلەپ ياردەمچىنى تاپالماي ئىلگ،
پۈتۈن ئىشقا سۈندى ئۇ ئاخىر ئىلگ.

432 قىينالدى ئۇ شۇنداق ئەمگەك ئىچرە كوپ،
ھالاۋەت ئىستىگەن ئەمگەك چېكەر خوپ.

433 بۇ ھەقتە سوزىنى سىناپ سوزلىگەن—
بىر قۇتلۇق ئەزىز ئەر مۇنۇنى دىگەن:

434 ھالاۋەت ھەمىشە جاپا بىرلەدۇر،
سويۇنۇش قايغۇلە دائىم تەڭ يۇرۇر.

435 باش ئاغرىق چوڭايۇر، چوڭايسا كىشى،
يوغان بوك كىيۇر گەر زورايسا بېشى.

436 پۈتۈن ئەلگە سالدى كوز-قۇلاق ئىلگ،
ئىچىلدى ئۇنىڭغا بېكىگلىك ئىشىك.

437 يارامسزنى قولدىن تۇتۇپ باغلىدى،
يامانىنى ئىلىدىن سۇرۇپ قوغلىدى.

438 زىرەكلىك بىلەن ئۇ باشقۇردى ئىلىن،
يۇكسەلدى، ئىشىپ ھەم بەختى كۇنمۇ-كۇن.

439 ḳamuoḳ yạ̄rdə ərkə bu saḳlïḳ kərək
bu bəglik ixiṇə taḳï saḳ kərək

440 bu saḳlïḳ oḍuoḳluḳ bu ạ̈l ixiṇə
təzü asoḳï boldï uzun yaxïṇa

441 muṇar mənzəyü kəldi xa'ir tili
bu xa'ir tili boldï səzkə ulï

442 oḍuoḳluḳ bu saḳlïḳnï əgdi ərən
usallïḳ bilə əldi ər miṇ tümən

443 usal bolma saḳlan ḳamuoḳ ixtə sən
bu saḳlïḳ bilə iki azun tilən

444 kixi əmini kər usallïḳ ḳïlur
yaoḳï yətsə əṇdün usallar əlür

445 nəgü tạ̄r əxit bu azun tutmïx ər
tükəl saḳlap ətrü yaoḳïoḳ utmïx ər

A26
446 ạ̈lig ḳolsa saḳlan azunqï kixi
bu saḳlïḳ ərür ḥəm xəri'ət ixi

447 usal ər təgər kəz usalïn uḍïr
usal bolma saḳlan ay ḳïlḳï ḳaḍïr

448 ạ̈lig saḳlïḳï ḳïldï ạ̈lkə asïoḳ
bu saoḳï bilə boldï ạ̈ldə tatïoḳ

B44
449 ạ̈lin ạ̈ttı tüzdï bayudï boḍun
bəri ḳoy bilə suvladï ol əḍün

450 səvigli səvinqin anï əgdilər
yaoḳïlarï əxtip boyun əgdilər

439 دىمەك، ئەرگە دائىم ھۇشيارلىق كېرەك،
بۇ، بەگلىك ئىشىغا كېرەك يەنە بەك.

440 ھۇشيارلىق، ئويغاقلىق بىلەن ئەل ياشار،
بۇنىڭ بىرلە دولەت ئۇزۇن چاغ تۇرار.

441 ئوخشايدۇ بۇنىڭغا بىر شائىر تىلى،
بۇ شائىر تىلىدۇر بۇ سوزنىڭ ئۇلى:

442 ئويغاقلىق ۋە ساقلىقنى ماختىدى ئەر،
غاپىللىق بىلەن ئەر تۇمەنلەپ ئولەر.

443 غاپىل بولما ساقلان، پۇتۇن ئىشتا سەن،
تىلە ئىككى دۇنيا بۇ ساقلىق بىلەن.

444 كىشى بولسا بىغەم، ئۇ غاپىل قالۇر،
يېغى كەلسە ئاۋال غاپىللار ئولۇر.

445 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، جاھان تۇتقان ئەر،
يېغىنى سەگەكلىك بىلەن ئۇتقان ئەر:

446 دىسەڭ ئەل تاپاي، ساق بول ئەي ھوكۇمدار،
ساق ئولماق شەرىئەت يولىدىمۇ بار.

447 يۇمۇپ كوزنى غاپىل غەپلەتتە ئۇخلار،
غاپىل ئولما، ساقلان، ئەي پەيلى ناچار.

448 ساق ئولسا ئەگەر خان، پايدا ئەلگەدۇر،
بۇ پايدا بىلەن ئەر ھوزۇرغا تولۇر.

449 ئىلى بولدى باي، يۇرتنى تۇزگەچ خاقان،
بورى، قوي سۇ ئىچتى بىر جايدا شۇئان.

450 سويۇپ دوستلىرى ماختىدىلار ئۇنى،
بۇنى ئاڭلاپ يېغى ئەگدى بوينىنى.

451 ḳayu sïoḳnu kəldi tilədi kəxik
ḳayu kəldi əpti əligkə ixik

452 nəgü tər əxit əmdi kənli oḍuoḳ
səzi kər qəqək təg tümən tü boḍuoḳ

453 bu bəglik uluoḳluḳ əḍi əḍgü nən
yorïḳï kəni ərsə ay ḳïzoḳu ən

454 əḍi əḍgü bəglik takï əḍgürək
tərü ol anï tüz yorïtoḳu kərək

C17
455 nə ḳutluoḳ bolur əḍ boḍunḳa küni
bəgi əḍgü bolsa yorïsa kəni

456 nə ḳutluoḳ ḳut ol ərkə əḍgü atï
bu əḍgü atï bardï mənü ḳutï

457 nə əḍgü bolur bəg ol əḍgü kixi
kixilik bilə ətsə əl kün ixi

458 təzü əlkə təgdi əlig əḍgüsi
azunḳa yaḍïldï bu qavï küsi

459 du'a arttï əldə kər əḍgü atï
bəḍüdi küniṇə atï ḥəm ḳutï

460 azun boḍnï əxtip anï arzulap
ava yïoḳlu kəldi anar əz ulap

461 azunḳa badï kər tügəl ḳut ḳurï
ḳozï birlə ḳatlïp yorïdï bəri

451 سغىنىپ بىرى كەلدى، ئىستەپ پانا،
بىرى ئوپتى كېلىپ ئىشىگىن يانا.

452 نىمەدەر، ئىشىت، ئەمدى كوڭلى ئويغاق،
سوزىدە چىچەكتەك تۇمەن مىڭ بويىاق:

453 بۇ بەگلىك، ئۇلۇغلۇقنى خوپ نەرسە بىل،
يۇرۇشى تۇز ئولسا، ئەي مەڭزى قىزىل.

454 بولاتتى بۇ بەگلىك تېخى ياخشىراق،
گەر يولغا قويۇلسا قانۇن توغرىراق.

455 بېگى ياخشى بولسا ھەم خۇلقى كونى،
شۇ چاغدا نە قۇتلۇق بولۇر خەلق كۇنى.

456 نە قۇتلۇق بەخت ئەرگە بۇ ياخشى ئېتى،
بۇ ياخشى ئېتىدۇر مەڭگۇلۇك قۇتى[71].

457 نە ياخشى بولۇر بەگ ئۇ ياخشى كىشى—
كىشىلىك بىلە قىلسا ئەلنىڭ ئىشى.

458 پۇتۇن ئەلگە يەتتى ئېلىگ خىسلىتى،
يېيىلدى جاھانغا ئۇنىڭ شوھرىتى.

459 كوپەيدى دۇئا ئەلدە، ياخشى ئېتى،
زورايدى كۇنمۇ-كۇن ئېتى، دەۋلىتى.

460 جاھان خەلقى ئاڭلاپ ئۇنى ئارزۇلاپ،
توپلاشتى ئەتراپقا ئوزىنى ئۇلاپ.

461 جاھان باغلىدى، كور، تولۇق بەخت قۇرى،
قوزى بىرلە قېتىلىپ يۇرۇشتى بورى.

13

AY TOLDÏ KÜN TOƟDÏ ƏLIG TAPUƟÏÏŅA KƏLMIXIN AYUR

462 bir ay toldï atlïoɣ ər ərdi tətik
əxitti bu qavïoɣ ətindi ətik

463 yigit ərdi ooɣlan ķïlïnqï amul
ukuxluoɣ biliklig ḫəm əglüg kənül

B45
464 yüzi kərklüg ərdi kərüp kəz ķamar
səzi yumxaķ ərdi tili tüz tamar

465 ķamuoɣ türlüg ərdəm tükəl əgrənip
yorïr ərdi ərdəm əligkə alïp

* * *

466 əziŋə baķïp aydï mən mə bu kün
tümən ərdəmim birlə əldə burun

467 nəgükə yorïr mən bu yərdə ķuruoɣ
əligkə barayïn ķïlayïn tapuoɣ

ئون ئوچىنچى باب

ئايتولدىنىڭ كونتوغدى ئېلىگ خىزمىتىگە كىرگەنلىگى ياياندا

462 بار ئەردى ئايتولدى ئاتلىق تىتىك،
بۇ شوھرەتنى ئاڭلاپ ئىتىندى ئىتتىك[72].

463 يىگىت ئوغلان ئەردى مىجەزى بېسىق،
بىلىملىك، ئوچۇق دىل، ئاڭلىق، ئەقىللىق.

464 چىرايلىق يۈز ئەردى، كورۇپ كوز قامار،
سوزى يۇمشاق، تىلىدىن توغرىلىق تامار.

465 پۈتۈن پەزىلەتنى تامام ئۈگىنىپ،
يۇرەتتى پەزىلەتنى قولغا ئېلىپ.

* * *

466 ئوزىگە قاراپ ئېيتتى: مەنمۇ بۇ كۈن،
ئېرۇرمەن پەزىلەتتە ئەلدىن بۇرۇن.

467 نىمشقا يۇرۇرمەن بۇ يەردە قۇرۇق؟
بارايىن ئېلىككە، خىزمەت قىلغۇلۇق.

468 əligkə tusulsun bu ərdəmlərim
aqïnsun mənin kətsü əmgəklərim

469 ukuxluoq biliklig bəg ərmix amul
tilər ərmix ərdəm idilərin ol

A27 C18
470 ukux kədrini həm ukuxluoq bilir
bilik satsa bilgə bilklig alïr

471 səzin aydï xa'ir munar mənzətü
tili ləfzï birlə anar yanzatu

472 bilik kiymətini biliklig bilir
ukuxka aoqïrlïk bilikdin kəlir

473 nəgü bilgə təlvə bilik kədrini
bilik kayda bulsa biliklig alïr

* * *

474 bu ay toldï ətti kər at ton tolum
ayur kəndürəyin tapuoqka yolum

475 əzinə kərəkin ətindi ətik
əligkə yüz urdï bu bilgə tətik

* * *

476 yana aydï mundïn barur mən turup
əlig tapoqïna bu əzüm yüz urup

B46
477 oqəriblïk yərində kərək boloqa nən
bu əlgim tarusa sarïoq kïloqa ən

468 ئېلىككە يار ئولسۇن پەزىلەتلىرىم،
ئېچىنسۇن[73] ماڭا، سىڭسۇن ئەمگەكلىرىم.

469 ئەقىللىق، بىلىملىك خان ئەرمش بېسىق،
تىلەرمش پەزىلەت ئىگىسىن ئېنىق.

470 ئەقىل قەدرىنى ھەم ئەقىللىق بىلۇر،
بىلىم ساتسا ئالىم، بىلىملىك ئالۇر.

471 مۇشۇ خىلدا بىر سوزنى شائىر دېدى،
تىلى، لەۋزى بىرلە شۇ خىلدا ئىدى:

472 بىلىم قىممىتىنى بىلىملىك بىلۇر،
ئەقىلنى قەدىرلەش بىلىمدىن كېلۇر.

473 نېچۇك تەلۋە بىلگەي بىلىم قەدرىنى؟
بىلىم نەدە بولسا، بىلىملىك ئالۇر.

* * *

474 بۇ ئايتولدى ئات، تون، قورال راسلىدى،
سالاي خىزمىتىگە يولۇمنى، دىدى.

475 ئوزىگە كېرەكنى ئىتىندى ئىتىك،
يۇزلەندى ئېلىككە، بۇ ئالىم تىتىك.

* * *

476 يەنە ئېيىتتى: مۇندىن بارۇرمەن تۇرۇپ،
ئېلىگ خىزمىتىگە ئوزۇمنى ئۇرۇپ.

477 غېرىپلىق يېرىدە بۇ مال بەك زورۇر،
قولۇم قىسقا بولسا، يۇزۇم سارغىيۇر.

478 ǝḍi kǝḍ ḳatïoɣ bu oɣǝriblïḳ ixi
oɣǝriblïḳta yanɣlur talu ǝr baxï

479 sǝziksiz kǝrǝk boloɣa altun kümüx
ǝzüm ixlǝtǝyin tǝsǝ mǝn ǝküx

480 nǝgü tǝr ǝxit ǝmdi bilki tǝniz
sǝzin yanɣzatur kǝrsǝ ḳïzoɣu mǝniz

481 kim ǝrsǝ tapuoɣḳa kirǝyin tǝsǝ
iki nǝn kǝrǝk bil sǝz aydïm kǝsǝ

482 tiriglik kǝrǝk bir tuqï igsizin
tapïnsa ḳïyïksïz yarutsa yüzin

483 taḳï bir sav altun kǝrǝk ay tǝtik
anï ixlǝtip ǝtsǝ ǝzkǝ ǝtik

484 anïnda basala yarar bu tapuoɣ
munï bilsǝ bolmaz bu bǝklig ḳapuoɣ

485 kǝtürdi sav altun kümüx nǝn tavar
ayur ǝz muɳaḍsa maɳa bu yarar

* * *

486 ǝvindin turup qïḳtï kǝldi bǝrü
bir anqa yorïyu bir anqa turu

C19

487 kǝlip tǝgdi ǝlig turur orduḳa
ǝgi kǝnli ḳolmïx tilǝk arzuḳa

488 kirip kǝnd iqindǝ tilǝdi tüxün
tüxün bulmadï kǝr tarudï azun

478 ناھايەتمۇ قاتتىق غېرىپلىق ئىشى،
غېرىپلىقتا قاتقاي تولا ئەر بېشى.

479 كېرەك بولغاي ئالتۇن-كۈمۈش بىگۇمان،
ئۇنى خەرج قىلايىن دىسە ھەر قاچان.

480 بۇڭا ئوخشىتىپ ئۇ، ئاڭلا، نىمە دەر،
بىلىمى دېڭىزدەك، مەڭزى قىزىل ئەر:

481 دىسە كىمكى خىزمەت قىلىشقا كىرەي،
كېرەك ئىككى نەرسە، سوزۇمنى كېسەي:

482 بىرىنچى، كېرەكتۇر كېسەلسىز ھايات،
يۇزىنى ئاقارتقاي قىلىپ ئىشنى راست.

483 ئىككىنچى، ساپ ئالتۇن كېرەك، ئەي تىنىك،
ئۇنى ئىشلىتىپ قىل ئوزۇڭگە ئىتىك.

484 ئاشۇ چاغدا خىزمەت ياراملىق بولۇر،
ئۇنىڭغا ئېتىكلىك ئىشىك ئېچىلۇر.

485 ئۇ ساپ ئالتۇن ئالدى كۈمۈش ھەم تاۋار،
دىدى: باشقا كۇن چۈشسە بۇ ئەسقاتار.

* * *

486 ئويىدىن چىقىپ ماڭدى يولغا چۈشۈپ،
يۇرۇپ يول گاھىدا ۋە گاھى تۇرۇپ.

487 كېلىپ يەتتى ئېلىگ تۇرار ئوردىغا،
يېتىپ كوڭلى كۇتكەن تىلەك-ئارزۇغا.

488 شەھەرگە كىرىپ ئۇ سوراشتى ماكان،
تاپالماي، كوزىگە تار ئولدى جاھان.

489 muŋaḍtï muyanlïḳta tüxti barïp
kạqə yattï anda tünədi sərip

490 nəgü tạr əxitgil uḳuxluoŋ bilip
saŋa səzlədi səz bilikdin alïp

491 ạḍi tərs bolur kər bilixməz kixi
ḳalïn yat araˌ kirsə yalŋuz baxï

492 ạḍi sarp bolur bu yaŋï kəlgüqi
bilixi yoḳ ərsə muŋaḍsa tuqï

B47
493 bilixməz kixilər ḳaraoŋu sanï
ḳaraoŋu yorïḳ yazsa səkmə anï

494 kixi kirmədük ạlkə kirsə ḳalï
kəlin təg bolur ər aoqïn təg tili

A28
495 yatïoŋ yarlïḳaoqïl iqür bạr yạgü
ümәg ạḍgü tutoqïl ay bilgə bəgü

496 yatïoŋ ạḍgü tutsa yarur ər kəzi
ümәg ạḍgü tutsa yaḍïldï səzi

497 kixikə kərək təgmə yạrdə bilix
bilix birlə ạtlür ḳamuoŋ türlüg ix

498 bu ay toldï anqa yorïdï bu yaŋ
oŋəriblïḳ saḳïnqï sarïoŋ ḳïldï əŋ

499 bilixti yạmə ol kixlər bilə
otaoŋ tuttï əzkə yarudï külə

500 yạmə tuttï ạx tux yaḳïn ḳïldï əz
uluoŋḳa kiqigkə aquḳ tuttï yüz

489 مۇساپىرخانىغا چۈشۈپ، مۇڭلۇنۇپ،
تۇنەدى قىلىپ سەۋر، ئۇ يەردە قونۇپ.

490 نىمە دەر، ئاڭلىغىن، ئەقىللىق بىلىپ،
ساڭا سوز سوزلىدى بىلىمدىن ئېلىپ:

491 تولا قېينىلۇر، كور، تونۇشسىز كىشى،
كىرىپ قالسا يات ئىچرە يالغۇز بېشى.

492 تولا كوپ كۇچەنۇر يېڭى كەلگۈچى،
قالۇر غەم ئارا، يوق ئولسا بىلگۈچى.

493 تونۇشسىز كىشىنى بىر قارغۇ سانا،
يول ئازسا ئەگەر قارغۇ، سوكمە يانا.

494 كىشى كىرمىگەن ئەلگە كىرسە ئەگەر،
كېلىن يا كىكەچكە ئوخشاپ قالۇر ئەر.

495 كەچۇر يات كىشىنى، يىگۈز، بەر ئىچىم،
مۇساپىرنى خۇش تۇت، بىلىملىك ھېكىم.

496 مۇساپىرنى كۇتسە يورۇيدۇ يۇزى،
مۇساپىر كۇتكەنىنىڭ يېپىلۇر سوزى.

497 كىشىگە كېرەكتۇر ھەر يەردە تونۇش،
تونۇشلار بىلەن ھەل بولۇر تۇرلۇك ئىش.

498 شۇ خىل تۇردى ئايتولدى بىر قانچە ۋاخ،
غېرىپلىقتا سارغايدى رەڭگى بۇۋاخ.

499 تونۇشتى كىشىلەر بىلەن ئاخىر ئۇ،
ماكانىمۇ تېپىلدى، كۇلدى يۇزىمۇ.

500 تۇتۇپ دوست-يولداش، بولۇشتى يېقىن،
ئوچۇق تۇتتى چوڭ ھەم كىچىككە يۇزىن.

501 bu ay toldï əzkə kər ətti əxig
adaxtï kəŋəxti bir atlïoq kixig

* * *

502 adax tuttï ay toldï əḍgü kixi
küsəmix atï ərdi əḍgü ixi

503 aŋar aqtï ay toldï kənli səzi
nə ərmix tiləki kim ərmix əzi

C20
504 yərindin bu əlkə nəlük kəlmixin
ayu bərdi barqa əzi bilmixin

* * *

505 əligkə yakïn has ḥajib ərdi bir
ayï ərsig əlig bilə səzkə sïr

506 küsəmix aŋar bardï bir kün turup
səzin səzlədi səzkə ul tüp urup

507 ayïttï bu ḥajib səzin yətrürək
tiləki nə ərmix takï pütrürək

508 küsəmix ayu bərdi barqa səzin
nə ərdi tiləki kim ərmix əzin

ḤAJIB JƏWABÏ KÜSƏMIXKƏ

B48
509 ḥajib aydï axnu maŋa kəlsüni
kərəyin anï mən məni kərsüni

510 yana ukturayïn əligkə bu səz
kayu kün kərüngü kaqan kəlgü əz

501 ئوزىگە ئايتولدى تاپتى بىر قاياش،
تۆتۈپ دوست كېڭەشتى، بولۇشتى ئاداش.

502 ئاداش تۆتتى ئايتولدى ياخشى كىشى،
كۇسەمش ئىدى ئاتى، ياخشى ئىشى.

503 ئاڭا ئاچتى ئايتولدى كۆڭلى-سوزى،
تىلەگى نىمەدۇر، ئېرۇر كىم ئوزى.

504 يېرىدىن بۇ ئەلگە نېچۈك كەلگىنىن،
ئاڭا بەردى ئېيتىپ جىمى بىلگىنىن.

* * *

505 ئېلىككە يېقىن خاس ھاجىپ بار ئىدى،
ئوزى مەرت، ئېلىككە ھەم ئەسرار ئىدى.

506 كۇسەمش ئاڭا باردى بىر كۈن تۇرۇپ،
گېپىنى باشلىدى، سوزگە يول تېپىپ.

507 بۇ ھاجىپ ئۇنىڭ ھەر سوزىن ئاڭلىدى،
تىلەگى نىمە دەپ، ئېنىق سورىدى.

508 ئاڭا ئېيتتى كۇسەمش بارچە سوزى،
تىلەگى نىمە ھەم كىمكەن ئوزى.

ھاجىپنىڭ كۇسەمىشكە جاۋابى

509 دىدى ھاجىپ: ئاۋال ماڭا كەلسۇن ئۇ،
كورەيىن ئۇنى مەن، مېنى كورسۇن ئۇ.

510 يەنە مەن ئېلىككە بۇنى ئۇقتۇراي،
كورۇنگەي ۋە كەلگەي قاچاندا، سوراي.

KÜSƏMIX SƏZI AY TOLDĬҚA

511 küsəmix turup qĭқtĭ andĭn yana
kəlip aydĭ ay toldĭ tooqdĭ künə

512 yorĭ bar bilix əmdi ḫajib bilə
tiləkin nəgü ərsə andĭn tilə

513 sᾳni kərsü bilsü əxitsü səzün
tiləkiᾳ nə ərsə tilin ay özüᾳ

514 aᾳar səzlədim mən səzüᾳni nəqə
taқĭ məndə yᾳgrək sən ayoqĭl aqa

515 ᾳdi yaқxĭ aymĭx tili kᾳli tüz
kərü barsa yətrü kəni ək bu səz

516 kixi səzlər ək kər kixiniᾳ səzi
kixidə baoqĭrsaқ öz ixkə özi

517 nəqə kᾳd kixi bolsa özkə yaқĭn
özində baoqĭrsaқ bolurmu saқĭn

518 baoqĭrsaқ tiləsə özüᾳkə özüᾳ
özüᾳdə baoqĭrsaқ yoқ ol kəs səzüᾳ

* * *

519 tonĭn kᾳdti ay toldĭ turdĭ ərü
küsəmix bilə qĭқtĭ bardĭ naru

520 қapuoqқa təgip tüxti kirdi yorĭp
kərü aldĭ ḫajip kixisi kəlip

كۇسەمشنىڭ ئايتولدىغا ئېيتقانلىرى

511 كۇسەمش يېنىپ چىققاچ ئاندىن يانا،
دىدى: ئايتولدى تۇغدى كۇنۇڭ مانا.

512 قېنى، ماڭ، تونۇش ئەمدى ھاجىپ بىلەن،
تىلەگىڭ نە ئولسا، ئۇنىڭدىن تىلەن.

513 سېنى بىلسۇن كورۇپ، ئىشەنسۇن سوزۇڭ،
تىلەگىڭ نە ئولسا، ئۇنى ئېيت ئوزۇڭ.

514 سوزۇڭنى دىدىم مەن ئۇنىڭغا، بىراق—
ئوزەڭ سوزلە، مەندىن ئېچىپ ياخشىراق.

515 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ دىلى-كوڭلى توز،
كورەرسەنكى، بەكمۇ توغرى ئۇشبۇ سوز:

516 كىشىنىڭ سوزىنى كىشىمۇ قىلار،
كىشى ئوز ئىشىغا مېھرىۋان بولار.

517 ھەرقانچە بولسىمۇ يېقىن ئۇ كىشى،
ئوزەڭدىنمۇ كويۇمچان بولۇرمۇ كىشى؟

518 كويۇمچان تىلەسەڭ ئوزۇڭگە-ئوزۇڭ،
ئوزەڭدىن كويۇمچان يوق، بەس قىل سوزۇڭ.

* * *

519 تونىن كېيدى ئايتولدى، تۇردى شۇئان،
كۇسەمش بىلەن چىقتى، ماڭدى ئۇيان.

520 قوۋۇققا يېتىپ كەلدى ئاخىر يۇرۇپ،
قارشى ئالدى ھاجىپ كىشىسى تۇرۇپ.

* * *

C21

521 küsəmix kirip tuxtï yandru qïkïp
alïp kirdi ḫajïb taparu okïp

* * *

522 kərü aldï ḫajib orun bẹrdi tər
isig səzlədi səz tilin yaḳxï kər

ḪAJIB SUALI AY TOLDÏḲA

A29

523 ayïttï ḫajïb əmdi kənlün nətəg
kəlip ḳayda tüxtün nə ornuṇ nətəg

B49

524 bilixiṇ nə barmu adax ya ḳadax
kərügli nə barmu yẹgü iqgü ax

525 yana ma ayïttï tiləkiṇ nə ol
nəgü ix ḳïlur sən kərəkiṇ nə ol

AY TOLDÏ JƏWABÏ ḪAJIBḲA

526 bu ay toldï aydï ay ḫajïb ḳutï
əxittim bu kün tooɣdï əlig atï

527 əxittim yïraḳtïn anïṇ qavïnï
bilikin uḳuxïn silig savïnï

528 ɵzüm arzuladï anïṇ tapoɣïṇa
tapïnoɣalï kəldim anïṇ ḳapoɣïṇa

* * *

521 كۆسەمش هاجىپلە ئۇچرىشىپ چىقىپ،
كورۇشتۇردى هاجىپلە باشلاپ كىرىپ.

* * *

522 هاجىپ قارشى ئالدى، ئورۇن قىلدى تور،
مۇلايىم سوزلىدى، ئىغىز ئېچىپ، كور.

هاجىپنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

523 هاجىپ سورىدى: ئەمدى كوئىلۇڭ نېچۇك؟
قونالغۇڭ قەيەر، چۇشكەن ئورنۇڭ نېچۇك؟

524 تونۇشۇڭ بارمۇ يا قېرىنداش، ئاداش،
كۆتكۈچىڭ بارمۇ، يەپ-ئىچمىگىگە ئاش؟

525 يەنە ئېيتتى: سەندە نىمەدۇر تىلەك،
نىمە ئىش قىلۇرسەن، ساڭا نە كېرەك؟

ئايتولدىنىڭ هاجىپقا جاۋابى

526 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي هاجىپ قۇتى،
ئىشىتتىم كۆنتۇغدى ئېلىگىنىڭ ئېتى.

527 ئىشتىكەچ يىراقتىن ئۇنىڭ شوهرىتىن،
ئەقىللىق، بىلىملىك، نادىر خىسلىتىن،

528 قىلىپ ئارزۇ مەن ئۇنىڭ خىزمىتىن،
ئىشىگىگە كەلدىم قىلاي دەپ ئىشىن.

529 tilək bu ə̧ligkə tapïnsa əzüm
yaraoɣ kərsə ḫajib ətünsə səzüm

* * *

530 kərüp səvdi ḫajib bu ay toldïnï
tilində yorïttï ḳamuoɣ əgdini

531 yüzi kərki ḳïlkï ḳïlïnqï əzi
ḳamuoɣ yaḳxï kərdi tili uz səzi

532 ə̧di səvdi kənḷün anï tapladï
ə̧lig topoɣïn̈a bu yaraoɣay tə̧di

533 nəgü tə̧r əxitgil səvitmix kixi
səvitsə kixi kər mün ərdəm baxï

534 kimi səvsə ʻəybï kər ərdəm bolur
kimi səvməsə ərdəm əktəm bolur

535 bu səzkə tanuḳï munu kəldi səz
oḳïoɣïl munï sən aya ə̧dgü əz

536 kənḷül kimni səvsə mün ərdəm bolur
ḳamuoɣ tətrüsi on̈ ḳoḳuzï tolur

537 kənḷül kimni səvsə ḳamuoɣï səvüg
kərür kəzkə ursa kərünməz bolur

ḪAJIB JƏWABÏ AY TOLDÏḲA

C22
538 yanut bə̧rdi ḫajib kər ay toldïḳa
ayur əmdi ə̧vmə maṇa tur baḳa

529 تىلەگىم ئېلىككە ئىشلىسەم ئۆزۈم،
لايىق كورسە ھاجىپ دىسكەن سوزۈم.

* * *

530 ھاجىپ ياخشى كوردى بۇ ئايتولدىنى،
دىدى ئوز سوزىدە تولا مەدھىينى.

531 يۇزى، كوركى، خۇلقى-مىجەزى ئوزىن،
ئۇز كوردى ھەممىنى، تىلىن ھەم سوزىن.

532 ئۇنى چىن يۇرەكتىن سويۇپ قوللىدى،
ئېلىگ خىزمىتىگە لايىقكەن، دىدى.

533 نەدەيدۇ ئىشتىكىن، سويدۇرگەن كىشى،
سويدۇرسە بولۇر ئەيىپ پەزىلەت بېشى:

534 سويۇلسە كىشى ئەيبى پەزل سېزىلۇر،
سويۇلمىسە، پەزلى قۇسۇر تۇيۇلۇر.

535 بۇ سوزنىڭ گۇۋاسى ئېرۇر ئۇشبۇ سوز،
ئۇقۇغىن بۇ سوزنى سەن ئەي ياخشى-ئۇز:

536 كوڭۇل كىمنى سويسە مۇن[74] ئەردەم[75] بولۇر،
تەتۇرى بولۇر ئوڭ، كېمىمۇ تولۇر.

537 كوڭۇل كىمنى سويسە، ھەر ئىشىن سويۇر،
كورەر كوزگە ئۇرسا، كورۇنمەس بولۇر.

ھاجىپنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

538 بۇ ئايتولدىغا بەردى ھاجىپ جاۋاپ،
دىدىكىم، قاراپ تۇر، كەتمە ئالدىراپ.

539 mən axnu ayayïn əligkə sözün
nə ərmix tiləkin kim ərmix özün

B50
540 sənі bilsü ötrü yüzün kərsüni
uquz tutmasunï aoɣïr tutsunï

541 sana mən kərəkin baka turoɣa mən
kamuoɣ ixlərinni səvə kïloɣa mən

* * *

542 öküx əḍgü sözlər tilin sözlədi
ixin ətgə mən təp katïoɣ kur badï

543 bu yanlïoɣ bolur bu kixi əḍgüsi
kixi əḍgüsi ol boḍun yüḍgüsi

544 nəgü tər əxitgil boḍun baxlar ər
kamuoɣ ixni yətrü kərüp ixlər ər

545 kimin dəvləti bax kətürsə ərü
kamuoɣ əḍgü kïloɣu boḍunka tərü

546 kimin əlgi bolsa boḍunka uzun
silig boloɣu kïlkï kïlïnqï tüzün

547 yorïk bolsa kimin boḍunka sözi
süqig tutoɣu til söz mə koḍkï özi

548 yayïoɣ ol bu dəvlət ətər həm buzar
nə ərsəl turur tərk iriksə təzər

549 bu kutka inanma usa əḍgü kïl
bu kün munda ərsə yarïn anda bil

539 ئېلىككە مەن ئېيتاي ئەڭ ئاۋال سوزۇڭ،
تىلەگىڭ نىمە، كىم ئېرۇرسەن ئۇزۇڭ.

540 يۇزۇڭنى كورۇپ ئۇ، سېنى تونۇسۇن،
سېنى خارلىماستىن، ئەزىز ئەيلىسۇن.

541 كېرەكلىكلەرنىگە تۇرارمەن قاراپ،
قىلۇرمەن ئىشىڭنى سويۇپ ياخشىلاپ.

* * *

542 شۇ ياڭلىغ تولا ياخشى سوز سوزلىدى،
ئىشىڭ ھەل قىلاي دەپ بېلىن باغلىدى.

543 كىشىلەر ياخشىسى مۇشۇنداق بولۇر،
ياخشى ئەر خەلقىنىڭ يۈكىن كوتىرۇر.

544 ئىشىتكىن، نىمەدەر ئېلىن باشلار ئەر،
پۈتۈن ئىشنى ئوبدان كورۇپ ئىشلەر ئەر:

545 ئەل ئىچرە كىم ئالسا بىر ئۇستۇن ئورۇن،
تۇزىسۇن ئەل ئۈچۈن بىر ياخشى قانۇن.

546 قولى بولسا كىمنىڭكى ئەلدە ئۇزۇن،
سىلىق بولسۇن قىلىغى، خۇلقى تۇزۇن[76].

547 ئوتەر بولسا كىمنىڭ خەلقە سوزى،
چۈچۈك بولسۇن تىلى، مۇلايىم ئوزى.

548 ۋاپاسىز بۇ دەۋلەت بۇزار ھەم تۇزەر،
تۇراقسىز بولغاچقا زېرىكسە تېزەر.

549 ئىشەنمە بۇ بەختكە، ياخشىلىقلا قىل،
بۇ كۇن مۇندا بولسا ئەتە ئاندا، بىل،

550 bu ḳutḳa küvənmə ay ḳut buloɣuqï
kəligli turur ḳut yana baroɣuqï

A30
551 ay dəwlət ə̣disi bu dəwlət bilə
turayïn tə̣sə tur sən ə̣dgü tilə

552 sana təgsə bəglik uluoɣluḳ oḳa
kiqiglik anuḳ tut ərün boloɣuḳa

553 yana aydï ḥajib sən əmdi yorï
səvinqin tirilgil badïn ḳut ḳurï

554 sən az ə̣vmə ixlər ə̣diṇə tapuoɣ
ə̣di kəlsə aqlur bu bəklig ḳapuoɣ

B51 C23
555 yə̣mə yaḳxï aymïx biliklig səzi
biliklig səzi kərsə barqïn təzi

556 ḳayu ixkə ə̣vsə uzar kə̣q ḳalur
ə̣və ḳïlmïx ixlər əkünqlüg bolur

557 ə̣diṇə küḍəzgü ixig ə̣vməgü
ḳamuoɣ ix ə̣dində bolur ay bəgü

AY TOLDÏ JƏWABÏ ḤAJIBḲA

558 əxitti bu ay toldï barqa səzüg
ayur sərnəyin mən tutayïn əzüg

559 mə̣ni kərdi ḥajib səzüm tïṇladï
yaraoqï kərü tursu wəḳtï ə̣di

560 ḳayu ə̣dtə ḥajib tiləsə mə̣ni
ol ə̣dtə kələyin tə̣di səz küni

550 گۈۋەنمە بۇ بەختكە ئەي بەخت تاپقۇچى،
بۇ بەخت كەلگۈچىدۇر يەنە كەتكۈچى.

551 ئەي دەۋلەت ئىگىسى بۇ دەۋلەت بىلە—
تۇراي مەن دىسەڭ سەن، ياخشىلىق تىلە.

552 ساڭا تەگسە بەگلىك، ئۇلۇغلۇق نوقۇل،
ئاقارغىچە باشىڭ، كىچىك پىىل بول.

553 يەنە ئېيتتى ھاجىپ: سەن ئەمدى يۇرى،
خوشال ياشا، باغلاندى بەختىڭ قۇرى[77].

554 سەن ئالدىرما، خىزمەتكە بىر پەيت كېلۇر
پەيت كەلسە ئېتىگلىك قوۋۇق ئېچىلۇر.

555 ئەجەپ ساز دىيىلگەن بىلىملىك گېپى،
بىلىملىك گېپىدۇر يىپەك رەخ كەبى:

556 ئۇزارىپ قالۇر كەچ، ئالدىرالسا ئىش،
ئالدىراش ئىش بولۇر پۇشايمان يىيىش.

557 ئالدىرماي كۆتكۈلۈك ئىشقا پەيتنى دەل،
ئەي ھېكىم، ئىش بولۇر ئۇز پەيتىدە ھەل.

ئايتولدىنىڭ ھاجىپقا جاۋابى

558 ئايتولدى بۇ سوزنى تولۇق ئاڭلىدى،
ئۇ ھالدا قىلىپ سەۋر، كۆتەي مەن، دىدى.

559 سوزۇم تىڭشىدى، كوردى ھاجىپ مېنى،
ئۇزى بىلسۇن بۇ ئىشنىڭ ۋاقت-چېغىنى.

560 قايۇ ۋاقتا قىچقىرسا ھاجىپ مېنى،
كېلەي مەن شۇ ۋاقتا—دىيىلگەن كۆنى.

* * *

561 turup qïqtï ay toldï andïn yana
əviŋə kəlip kirdi yazdï tona

* * *

562 ḫajib kərdi ay toldï kïlkï yaŋï
ərəndə aḑïnsïoɣ kixidə əni

563 ayur kərmixim yoḳ bu yaŋlïoɣ kixi
biliklig uḳuxluoɣ boḑunda baxï

564 bu mundaoɣ kixilər bolur əḑi kïz
bu kïz kïzlïkï kïldï kïz atï kïz

565 kayu nəŋ kïz ərsə ux ol nəŋ kəsüx
kəsüx nəŋ tiləp bulmaz əmgər əküx

566 bu mundaoɣ kixilər əligkə kərək
əligkə kərək nəŋ kər əlkə kərək

567 kamuoɣka tusulur kər ərdəmlig ər
bu ərdəm bilə ər tilək arzu yər

* * *

568 əḑi boldï ḫajib əligkə səzin
aqa aydï ay toldï kïlkï təzin

569 ayu bərdi kïlkïn kïlïnqï yaŋïn
sayu bərdi bilkin uḳuxï təŋin

* * *

561 تۇرۇپ چىقتى ئايتولدى ئۇندىن يانا،
ئويىمگە كىرىپ سالدى تونىنى مانا.

* * *

562 كورۇپ ھاجىپ ئايتولدىنىڭ قىلىقلىرىن،
كىشىلەردىن بولەكچە پەرق بارلىغىن،

563 دىدى: كورگىنىم يوق بۇ ياڭلىغ كىشى،
بىلىملىك ــ ئەقىللىق، خەلقىنىڭ بەشى.

564 مۇشۇنداق كىشىلەر بولۇر بەكمۇ قىز،
بۇ قىز قىزلىغى قىلدى قىز ئاتى قىز[78].

565 ئەزىزدۇر شۇ نەرسە ئۇ گەر بولسا كەم،
تېپىلماس ئەزىز كوپ قىلسا ئەجىر ھەم.

566 مۇشۇنداق كىشىلەر ئىلىككە كىرەك،
ئىلىككە كىرەك نەرسە ئەلگە كىرەك.

567 پەزىللىك كىشىدىن ئۇمۇم نەپ ئالۇر،
بۇ پەزلى بىلەن ئەر تىلەككە يېتۇر.

* * *

568 ئىلىككە ئىيتتى ھاجىپ ۋاقىت تېپىپ،
بۇ ئايتولدىنى تولا تەۋسىپ ئېتىپ.

569 ئۇنىڭ ھالى، ھەركىتى، خۇلقىنى دىدى،
ئەقىلغە مۇناسىپ ئىلمىنى دىدى.

ƏLIG JƏWABÏ ḤAJIBḴA

B52

570 əxitti əlig aydï kəldür ḳanï
ḳayuda turur bir kərəyin anï

571 tilər ərdim əmdi bu yanlïoɣ kixig
uḍu barsa ḳïlsa bu bəglik ixig

C24

572 tilək barqa buldum bu ol bir səzüm
bu yanlïoɣ kixikə munaḍur əzüm

573 yorï bar oḳïoɣïl anï sən mana
tapuoɣḳa kəründür ay ərsig tona

* * *

574 turup qïḳtï ḥajib ḳapuoɣḳa təgip
bir ooɣlan yügürtti tilin səz ïḍïp

575 bu ooɣlan yügürdi təgürdi səzi
tonïn kəḍti turdï səvinqin əzi

576 atïn mindi kəldi ḳapuoɣḳa tüxüp
yorïp utru ḥajib oḳïdï tuxup

577 aoɣïrladï ḥajib orun bəṛdi tər
ədəb birlə ay toldï oldurdï kər

* * *

578 ḥajib kirdi əlig tapa yüz urup
əligkə ətündi aḍaḳïn turup

ئېلىگنىڭ ھاجىقا جاۋابى

570 ئىشتىكەچ ئېلىگ، دىدى: كەلتۇر قېنى،
ئېرۇر قانچىلىك، مەن كورەيىن ئۇنى.

571 تىلەر ئەردىم ئەمدى مۇشۇنداق كىشى،
كۆزەتسە، بېجىرسە بۇ بەگلىك ئىشى.

572 تىلەگىمنى تاپتىم، لېكىن بىر سوزۇم
كى، شۇنداق كىشىگە مۇھتاجدىم ئۇزۇم.

573 يۇگۇر، ماڭ قىچقىرغىن ئۇنى سەن ماڭا،
كەلتۇر خىزمىتىمگە، ئەي جەسۇر توڭا.

* * *

574 چىقىپ ھاجىپ ئويدىن، ئىشىككە كېلىپ،
يۇگۇرتتى بىر ئوغلان خەۋەرچى قىلىپ.

575 يۇگۇردى بۇ ئوغلان خەۋەر يەتكۈزۈپ،
ئايتولدى كىيىندى سويۇنچكە تولۇپ.

576 ئېتىن مىندى، كەلدى قوۋۇقتا چۇشۇپ،
بېرىپ ھاجىپمۇ، ئۇنى ئالدى كۆتۈپ.

577 قەدىرلەپ ھاجىپ توردىن بەردى ئورۇن،
ئەدەپ بىرلە ئايتولدى ئالدى ئورۇن.

* * *

578 ئېلىگ قېشىغا كىردى ھاجىپ يېنىپ،
ئېلىكتىن ئوتۇندى ئۇ ئوره تۇرۇپ.

ƏLIG JƏWABÏ ḤAJIBḴA

579 ələig aydï ündə maṇa kirsüni
kərəyin anï mən məṇi kərsüni

* * *

580 ḥajib qïḳtï aydï ay ay toldï tur
tapuoɣḳa kərüngil ḳutuṇ badï ḳur

ئېلىگنىڭ ھاجىپقا جاۋابى

579 ئېلىگ ئېيتتى: قىنچقار، ماڭا كىرسۇن ئۆ،
كورەيىن ئۆنى مەن، مېنى كورسۇن ئۆ.

* * *

580 ھاجىپ چىقتى، ئېيتتى: ئەي، ئايتولدى تۇر،
ئېلىككە كورۈنگىن، بەختىڭ تاپتى قۇر.

14

AY TOLDÏ KÜN TOƆDÏ ƏLIG TAPUƆÏÑA KƟRÜNMIXIN AYUR

581 bu ay toldï kirdi kƟründi sƟküp
aqïldï ƏlIg kƟnli ol yüz kƟrüp

582 yükündi ƏligkƏ kƟr aqtï sƟzin
süqitti sƟzi hƏm sƏvitti Ɵzin

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

583 ƏlIg aydï kim sƏn nƏgü ol atïn
qayudïn kƏlir sƏn nƏgü ol yatïn

* * *

B53
584 amulluq bilƏ aqtï ay toldï til
siliglik bilƏ Ɵz sƟzin aydï bil

* * *

ئون تۆتىنچى باپ

ئايتولدىنىڭ كونتوغدى ئېلىگ ھوزۇرغا كىرىلگەن بايانى

581 بۇ ئايتولدى كىردى، كورۇندى چوكۈپ،
ئېچىلدى ئېلىگ كوڭلى ئۇنى كورۈپ.

582 يۈكۈندى ئېلىككە، كور، ئاچتى سوزىن،
قىلىپ سوزنى شىرىن، سويدۇردى ئۇزىن.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

583 ئېلىگ ئېيتتى: كىم سەن، نىمەدۇر ئېتىڭ؟
قايەردىن كېلۇرسەن، قايەردە يۇرتۇڭ؟

* * *

584 بېسىقلىق بىلەن ئاچتى ئايتولدى تىل،
سىلىقلىق بىلەن ئۇ سوزىن ئاچتى، بىل،

* * *

A31

585 amulluq siliglik uqux kilki ol
uquxsuz kixilər qamuoq yilki ol

586 munar mənzətü aydi xa'ir bu bəyt
ixin tüxsə əvmə şəbir birlə ayt

C

587 əvə kirmə ixkə şəbir kil sərin
əvə kilmix ixlər əkünqi yarin

588 qamuoq ixtə əvmə sərin əz tutun
sərinsə bulur qul bu bəglik qurin

AY TOLDI JƏWABI ƏLIGKƏ

589 bu ay toldi aydi ay əlig quti
tapuoq birlə hox boldi qulluq ati

590 atim qul tapuoqqi kər ornum qapuoq
kilinqim kənilik mə kilkim tapuoq

591 sana kəldim ooqrap uzun yol yorip
tiləkkə bu kün təgdim arzum qanip

592 tiləkim bu ol sən məni yərmədin
tapuoqqa yakin tut mana ərmədin

* * *

593 əxitti bu səz kər səvindi əlig
tilək təg bululdi sinadi ərig

585 بېسىقلىق، سىلىغلىق ئاقىل خۇلقى ئول،
ئەقىلسىز كىشىلەر تامام يىلقى ئول.

586 بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ بېيت،
ئىشىك بولسا شاشما، سەۋر بىلەن ئېيت:

587 ئالدىراش قىلما ئىش، سەۋر بىرلە قىل،
ئالدىراپ قىلغان ئىش تاڭنا پۇشمان، بىل.

588 تۇتۇپ ئوزنى، ئالدىرما، ئىشتا پۇتۇن،
تاپار قۇل سەۋرلە بۇ بەگلىك ئورۇن.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

589 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ئېلىنگ قۇتى،
بولۇر خىزمەتلە ياخشى قۇللۇق ئېتى.

590 ئېيتىم — قۇل، تاپۇغچى[79]، ماكانىم قوۋۇق،
ئادىتىم ئىشلەشتۇر، خۇيۇم — توغرۇلۇق.

591 ساڭا كەلدىم ئوزۇم ئۆزۇن يول بېسىپ،
مۇرادىمغا يەتتىم بۇ كۇن مەن قېنىپ.

592 تىلەگىم شۇ: مېنى يامان كورمىسەڭ،
سېلىپ ئىشقا، لېكىن ئوزۇڭ بەزمىسەڭ.

* * *

593 سويۇندى ئېلىنگ ئاڭلاپ، ئۇنىڭ بۇ سوزىنى،
سىناپ كوردى ھەم بەك ياقتۇردى ئوزىنى.

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏҚA

594 ələig aydï ay toldï kərdüm səni
səvitti bu kərkün bu kïlkïn məni

595 tapïn əz ooqurluoq baoqïrsaklïkïn
kapuoqda asunoqïl mana bol yakïn

596 mənindin aqïoq bolsu səndin tapuoq
tapuoq bolsa ətrü aqar kut kapuoq

597 bu kündə naru sən kïyïlma tapïn
tapïnsa ətər bəg tapuoqqï həkïn

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

598 yər əpti kər ay toldï aydï ələig
yarutsa kəzin bərdi dəwlət ələig

B54
599 tapïnmak üqün kəldim əvdin turup
uzun yol yorïdïm sana yüz urup

600 bayat bərsü küq bu tapuoq kïloquka
küdəzsü sanar əz tapuoq yazoquka

* * *

601 turup qïktï səvnü kapuoqka külə
əgi kənli aqïlïp yarudï yula

602 nəgü tər əxit bu kutun kopmïx ər
kutï birlə arzu tilək bulmïx ər

* * *

ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

594 ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى كوردۇم سېنى،
سويۇندۇردى كوركىڭ، قىلىغىڭ مېنى.

595 ساداقەت بىرلە ئىشلە، بول مېھرىۋان،
ئىشكىتە تۇر، ماڭا يېقىن بول ھەرئان.

596 مېنىڭدىن سېخىلىق، سېنىڭدىن تاپۇغ،
بۇ خىزمەت تۇپەيلى ئاچار بەخت قووۇغ.

597 كىرىشكىن سەن ئىشقا بۇ كۇندىن كېيىن،
ئوتەر بەگ ئىشلىگەن خىزمەتچى ھەققىن.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

598 يەر ئۇپتى ئايتولدى، دىدى: گەر ئېلىگ ــ
سويۇنسە، بېرۇر بەخت ئىشچىغا ئىلىگ.

599 بۇ خىزمەتنى دەپ كەلدىم ئويدىن تۇرۇپ،
ئۇزۇن يولنى يۇردۇم ساڭا يۇزلۇنۇپ.

600 بۇ خىزمەت ئۇزە ھەق مەدەت ئەيلىسۇن،
خىزمەتتە خاتادىن مېنى ساقلىسۇن.

* * *

601 خوشال چىقتى ئايتولدى ئىشككە كۇلۇپ،
ئەقىل ـ كۆڭلى ئېچىلىپ چىراقتەك يورۇپ.

602 نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، بەخت قۇچقان ئەر،
قۇتى بىرلە ئارزۇسىغا يەتكەن ئەر:

603 külə baqsa bəglər kixikə kəzün
əgi kəŋli tirlür küvənür əzün

604 yaruq tutsa bəglər kixikə yüzi
yarur ər kəzi ħəm yarayur səzi

605 kimi tutsa bəglər əziŋə yaqïn
qamuoɣ nəŋ yaqïnlïq qïlur kər baqïn

606 qut ol bəg yaqïn bolsa qutqa kixi
tiləkin bulur barqa ətlür ixi

* * *

607 tapïndï bu ay toldï andä naru
tapuoɣda qïyïlmadï ərtə turu

608 künün turdï turoɣaq tünün yatoɣaqïn
tapïndï qïyïqsïz baoɣïrsaqlïqïn

609 əligkə kirü ħəm qïqa türqidi
əlig əḍgü kəzün baqa türqidi

610 tapuoɣ arturu bardï kündə yaŋï
aoɣïrladï əlig küniŋə əŋi

611 tapuoɣ birlə bəglər aoɣïrlar quluoɣ
tapuoɣ siŋsə boldï kiqig əz uluoɣ

612 tapuoɣ qïl tapuoɣ birlə qul bəg bolur
tapuoɣ siŋməginqə tilək kim bulur

613 əxit əmdi bilgə səzi nə təyür
səzin yaŋzatur səzkə yinqkə ayur

603 كىشىگە كۆلۈپ باقسا بەگلەر كوزى،
دىلى، ئەقلى تىرىلىپ گۈزىنۈر ئوزى.

604 كىشىگە ئوچۇق بولسا بەگلەر يۈزى،
يورۇيدۇ كوزى ھەم يارايدۇ سوزى.

605 بەگ كىمنى ئوزىگە يېقىن تۇتسا گەر،
كورەرسەن، يېقىنلىق قىلۇر ئوزگىلەر.

606 بەگ بىر بەخت، يېقىن بولسا بەختكە كىشى،
يېتىپ ھەممە مەقسەتكە، پۈتكەي ئىشى.

* * *

607 چۈشۈپ ئىشقا ئايتولدى شۇندىن بۇيان،
سەھەر تۇردى، قايماي ئىشىدىن ھامان.

608 قوزۇقچى، گۈزەتچى بىلەن كۈن ۋە تۈن—
بولۇپ قىلدى خىزمەت ئۇ سادىق پۈتۈن.

609 كىرەتتى، چىقاتتى ئىلىگ يېنىغا،
ئىلىگمۇ ئىشەنچلە قارايتتى ئۇنا.

610 ئۇ خىزمەت ئاشۇردى كۈنىدە يېڭى،
ئىلىگمۇ قەدىرلەپ تۇردى ھەر تېڭى.

611 بېگى قۇلنى خىزمەت بىلە قەدىرلەر،
ئەگەر سىنسا خىزمەت كەچىكمۇ ئوسەر.

612 خىزمەت قىل، خىزمەت بىلە قۇل بەگ بولۇر،
كىم ئەمگەك سىنىدۇرمەي تىلەككە يېتۈر؟

613 ئىشت ئەمدى ئالىم سوزىن، نىمە دەر،
بۇ گەپنى ئىنچىكە ئىپادە ئېتەر:

B55

614 təgimsiz tapuoɣ birlə tərkə təgir
yaraoɣsïz yaransa kər əlkə təgir

615 tapïnoɣu kïyïksïz tapuoɣ kïloɣuqï
tapuoɣ siŋsə ətrü tiləkkə təgir

616 bu ay toldï kündə yətürdi tapuoɣ
əlig mə aqïoɣ birlə aqtï qapuoɣ

617 küniŋə ərü bardï iqrək bolu
qoquz boldï qaḍoɣu səvinqi tolu

618 tapuoɣqa süqindi bu ay toldï kəḍ
əlig mə aqïndï yarï arttï əḍ

A32

619 qamuoɣ türlüg ixkə sïnadï əlig
tilək təg tükəl buldï tapnur ərig

614 تىگمىسز خىزمەت بىرلە تورگە چىقۇر،
يارامسز نە قىلسا ئىشكتە قالۇر.

615 خىزمەتنى قايماستىن راست ئىشلەش كېرەك،
قوبۇل بولسا خىزمەت تىلەككە يېتۇر.

616 بۇ ئايتولدى كورسەتتى كۇندە تاپۇغ،
ئىلىگمۇ سېخىلىكلە ئاچتى قوۋۇغ.

617 ئىلىككە يېقىنلاشتى ئۇ كۇنسېرى،
ئىشىپ خۇشلىغى، كەتتى قايغۇ نېرى.

618 بېرىلدى خىزمەتكە بۇ ئايتولدى بەك،
ئىلىگ قىلدى ئېھسان، كوپەيدى يولەك.

619 ئىلىگ ھەممە ئىشتا سىنادى ئۇنى،
كوڭۇلدە كۇتكىنىدەك بىلدى ئۇنى.

15

AY TOLDÏ ẹLIGKƏ ƟZI DƏWLƏT ƏRDÜKIN AYUR

620 ẹlig bir kün oldurup ezi yalnuzun
okïp kirdi ay toldï sevnür ezün

621 kirip turdï ay toldï utru erü
ẹlig imlədi kelgil oldur berü

622 qïkardï topïk koqtï ay toldï ker
anï ystanïp etrü oldurdï ker

623 ayïttï ẹlig tegmə türlüg bilik
yanut berdi ay toldï aqtï tilig

624 sevindi ẹlig ker yaruttï yüzin
anï kerdi ay toldï yumdï kezin

625 sezin kesti ẹlig hiq ündəmədi
kezin yumdï ay toldï hiq aqmadï

626 yana aytu kirdi ẹlig ez sezin
yanut berdi ay toldï tügdi yüzin

ئون ئىنچى باب

ئايتولدى ئوزىنىڭ بەخت-سائادەت ئىگىسى بېتىقانلىغى ھايانداڭ

620 ئېلىنگ تەنها بىر كۈن ئوزى ئولتۇرۇپ،
چاقىردى، ئايتولدى كىردى خوش بولۇپ.

621 كىرىپ تۇردى ئايتولدى ئۇدۇلدا تىنك،
كەل ئولتۇر، دىدى ئۇنى ئىملەپ ئېلىنگ.

622 چىقاردى بۇ ئايتولدى بىر توپنى، كور،
ئۇنى قويۇپ ئاستىغا ئولتۇردى، كور.

623 بىلمىدىن سوز ئاچتى ئېلىنگ قانچىلاپ،
ئېچىپ سوز ئايتولدىمۇ بەردى جاۋاپ.

624 سويۇندى ئېلىنگ، كور، يورۇتۇپ يۈزىن،
كورۇپ ئايتولدى بۇنى يۈمدى كوزىن.

625 دىمەي ھىچنىمە، كەستى ئېلىنگ سوزىن،
بۇ ئايتولدى ئولتۇردى ئاچماي كوزىن.

626 ئېلىنگ باشلىدى سوزىنى بىردەم تۇرۇپ،
جاۋاپ بەردى ئايتولدى تەرىن تۇرۇپ.

B56

627 baḳa kərdi əlig ḳamuoɣ türlügün
tükəl buldï bilki uḳuxï əgün

628 səvə baḳtï əlig avïttï əzin
bu ay toldï tərkin əvürdi yüzin

ƏLIG SƏZI AY TOLDÏḲA

629 əlig puxtï artuḳ ḳararttï mənïz
ayur ay əvəklik kixikə əsiz

630 yanïldï bu tüxtə mənin bu əzüm
nəgü təg aqayïn kixikə səzüm

631 nəgü tər əxïtgil biliklig tilin
əvə ḳïlmïx ixlər əkünqi yïlïn

632 əvə ḳïlmïx ixlər nəqə yig bolur
əvə pïxmïx axnï yəsə ig bolur

633 əvəklik turur barqa yanḷuḳ baxï
amulluḳ turur barqa əḍgü ixi

634 əvəklik bu ərdi sənï bilmədin
yaḳïn tuttum əzkə tapïndurmadïn

635 ḳayu ərsə bəglər tapuoɣqï ḳulïn
tapïnduroɣu ətrü aqïnsa yolïn

636 pïxïroɣu tapuoɣda sïnaoɣu kərü
aoɣïrlasa ətrü kətürgü ərü

627 ئېلىگ ئاڭا كوز سالدى ئوبدان قاراپ،
تولۇق تاپتى ئەقىل-ھوش، ئىلىمنى سىناپ.

628 خوشال باقتى ئېلىگ ئاۋۇتتى ئوزىن،
بۇ ئايتولدى بەك تېز ئوربدى يوزىن.

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا ئېيتقانلىرى

629 ئېلىگ كايىپ ئارتۇق، قارايدى يوزى،
دىدى: ئالدىراڭغۇلۇق يامان ئىش ئوزى.

630 بۇ نوۋەت بۇ ئىشتا يېڭىلدىم ئوزۇم،
نىمشقا كىشىگە مەن ئاچتىم سوزۇم.

631 نىمە دەر بىلىملىك، سوزىن ئاڭلا، بىل،
شېشىپ[80] قىلغان ئىشنىڭ پۇشايمانى يىل.

632 شېشىپ قىلغان ئىشلار ھامان خام قالۇر،
چالا پىشقان ئاشتىن كىسەللىك كېلۇر.

633 ئېزۇر بۇ شاشماقلىق، يېڭىلىش بېشى،
تەمكىنلىك بىلەندۇر ياخشىلىق ئىشى.

634 بولۇپ ئالدىراقسان، سېنى تونۇماي،
تۇتۇپمەن يېقىن، ئىشلىتىپ قارىماي.

635 نىمچۇك بولسىمۇ بەگلەر خادىم قۇلىن—
سېلىپ ئىشقا سوڭ، ئاچقاي ئېھسان يولىن.

636 ئاۋال پۇشۇرۇپ ئىشتا، كورسۇن سىناپ،
قەدىرلەپ كوتەرسۇن بۇنىڭغا قارىاپ.

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

637 bu ay toldï aydï ay ƫlig kutï
nəgükə puxar ərki toldï otï

638 yazukum nə ərki bilüməz özüm
ayu bƫrsü əvrə əxitsü sözüm

639 bar ərsə yazukum kïna ərk sana
yok ərsə yüzünni karatma mana

640 nəgü tƫr əxitgil ukux mənzətü
kïyas mə'ni birlə anar yanzatu

641 tapuoɣqï yanïlsa okïtoɣu kərək
nəgükə yanïlmïx ayïtoɣu kərək

B57
642 yazukï bar ərsə kïnaoɣu tutup
yok ərsə min ədgün avïtoɣu kərək

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

643 yana ok puxup aydï ƫlig sözi
ayur ay biliksiz kixi munduzï

644 özünkə baka kər kim ərdin mana
kayudïn kəlir bu fuzulluk sana

645 tapuoɣluoɣ tƫsə mən özün tapoɣï yok
tusuoɣluoɣ tƫsə mən yana asoɣï yok

646 tapuoɣsuz aoɣïrlap aqïndïm sƫni
orun bƫrdim ərsə basïndin mƫni

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

637 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي، ئېلىگ قۇتى،
نىمىشقا كايىپ مۇنچە تاشىتى ئوتى؟

638 گۇنايىم نىمكىن، بىلمىدىم ئوزۇم،
دىسە ئۇنى، سوڭرە ئىشتىسە سوزۇم.

639 گۇنايىم بار ئولسا، قىينا، ئەرك ساڭا،
يوق ئولسا، يۇزۇڭنى قارايتما ماڭا.

640 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئەقىل ئوخشۇتۇپ،
قىياس مەنا بىرلە ئۇنى ئۇقتۇرۇپ:

641 خاتا قىلسا خادىم چاقىرتماق كېرەك،
نىمىشقا يېڭىلدى، سورىماق كېرەك.

642 گۇنايى بار ئولسا، تۇتۇپ قىينىسۇن،
يوق ئولسا، دىلنى ئاۋۇتماق كېرەك.

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا جاۋابى

643 ئېلىگ قىلدى سوزنى تېخىپ ئاچچىغى،
دىدى: سەن بىلمىسز، كىشى ئاچمىغى.

644 ئوزۇڭگە قارايباق، كىم ئەردىك ساڭا،
بۇ گۇستاخلىق كەلدى قەيەردىن ساڭا؟

645 دىسەم خىزمىتىڭ بارمۇ، يوق خىزمىتىڭ،
دىسەم تەگدى پايداڭ، يوق مەنپەتىڭ.

646 كورمەي خىزمىتىڭنى قەدىرلەپ سېنى،
ئورۇن بەردىم ئەرسە، سەن باستىڭ مېنى.

C25

647 topïk yastadïŋ əmdi olduroɣuka
nə oldruoɣ yąri bu ma kənlün uka

A33,

648 saŋa səzlədim mən səzün tïŋladïm
kəzün yumduŋ ərsə əzüm taŋladïm

649 kəqürdüm yana səzlədim səz saŋa
nəlük yüz əvürdün ayu bąr maŋa

650 əxitməzmü ərdiŋ bəgüdin bu səz
yakïn bolsa bəgkə küḍəzgü kəḍ əz

651 ayu bąrmədimü ataŋ ya anaŋ
ay ooɣlum bəginkə əzün kïlma təŋ

652 tutuzmadïmu kər saŋa hil baxïŋ
basïnma bəginni küḍəzgil baxïŋ

653 bu bəglər ot ol otka barma yaoɣuk
kalï bardïŋ ərsə kəyürmək anuk

654 usal bolma bəglər kəyər ot turur
kəyər otka yaksa anar yut turur

655 baka kərsə bəglər kəyər ot sanï
basïnsa üzər bax sorar əz kanï

656 baka tursa artuk anïn korku tur
kalï korkmasa sən küqün korkïtur

647 قويۇپ توپنى ئولتۇردۇڭ ئۇستىده سەن،
بۇ توپ ئولتۇرۇر يەرمۇ، ئوبدان چۈشەن.

648 ساڭا سوزلىدىم ھەم سوزۇڭ ئاڭلىدىم،
كوزۇڭ يۇمغىنىڭدا ئوزۇم تاڭلىدىم[81].

649 كەچۈردۇم، يەنە سوز سوزلىدىم ساڭا،
نىچۇن ئوربدىڭ يۇز، قېنى ئېيت ماڭا؟

650 ئىشتىمەپمىدىڭ سەن ھېكىمنىڭ سوزىن،
يېقىن بەككە بولساڭ، كۆزەتكىن ئوزۇڭ.

651 ساڭا دىمىگەنمۇ ئاتاڭ يا ئاناڭ،
ئەي ئوغلۇم بېگىڭگە ئوزۇڭ قىلما تەڭ.

652 نەسىھەت بەرمىدىمۇ ساڭا توپ بېشىڭ،
بېگىڭنى باسما سەن، كۆزەتكىن بېشىڭ.

653 بۇ بەگلەر ئېرۇر ئوت، يېقىن بارما ئەر،
كويۇشۇڭ ئېنىقتۇر، بارارسەن ئەگەر.

654 غاپىل بولما، بەگلەر كويەر ئوت ئېرۇر،
يېقىنلاشماق ئوتقا پالاكەت بولۇر.

655 دىققەت قىلما بەگلەر كويەر ئوتتەڭ ئول،
غادايسا ئۆزەر باش، شورار قانىنى ئول.

656 ساڭا باقسا ئارتۇق قورقۇنچ ئىچرە تۇر،
ئەگەر قورقمىساڭ، كۆچ بىلەن قورقىتۇر.

16

AY TOLDÏ ẹLIGKƏ DƏWLƏT ŞIFƏTIN AYUR

B58

657 külə aydï ay toḷdï uḳtï özüm
ayïttïṇ munï sən əxitgil səzüm

658 uḳup kïldïm əmdi bu ixlərni mən
kərək ərdi sən mə munï uḳsa sən

659 munu mən mə əmdi saṇa kəldüküm
mənïṇ kïlkïm ərdi bu kərkittüküm

660 orun bạrdïṇ axnu mən oldurmadïm
orun yoḳ maṇa sən munï uḳ tạdim

661 topïḳ yạrdə urdum bu səz bərkitü
özüm yaṇzaoqïnï saṇa kərkitü

C26

662 nətəg kim orunsuz topïḳ yuvlunur
anï təg mə dəwlət özüm yolunur

ئون ئالتىنچى باب

ئايتولدىنىڭ ئىلگىرىكى ھەۋالىتىنىڭ سۆھبىتى

توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

657 كۆلۈپ دىدى ئايتولدى: ئۇقتۇم ئوزۇم،
بۇنى سەن دىدىڭ، ئەمدى ئاڭلا سوزۇم.

658 بىلىپ قىلغان ئەردىم بۇ ئىشلارنى مەن،
كېرەك ئەردى بىلسەڭ بۇ ئىشلارنى سەن.

659 مانا ئەمدى مېنىڭ ساڭا كەلمىشىم،
ئىدى خۇي ۋە پەيلىمنى كورستىشىم.

660 ئورۇن بەردىڭ ئاۋال مەن ئولتۇرمىدىم،
ئورۇن يوق ماڭا، ئۇق دىمەكچى ئىدىم.

661 بۇ توپ يەرگە قويدۇم سوزۇم بېكىتىپ،
ئوزۇمنىڭ ئوخشىشىنى ساڭا كورسىتىپ.

662 نەچۈككىم دوموُلار ئوزىچە بۇ توپ،
بۇ دەۋلەتمۇ شۇنداق كېتەر سۇرۇلۇپ.

663 səvə baqtïŋ ərsə kəzüm yümdüküm
saŋa kərkitür mən nəgü ərdüküm

664 bu kün mən mə dəwlət qaraoqu sanï
maŋa kim ilinsə tutar mən anï

665 yana səzlədiŋ sən yəmə səzlədim
səvə baqtïŋ ərsə yüzüm kizlədim

666 əzüm kərkitür əz kïlïnqïn saŋa
ayur kïlqïm ərsəl ïnanma maŋa

667 nəgü tər əxit əmdi türkqə məsəl
baxïnda kəqürmix bu kəkqin saqal

668 küvənmə əzüŋ qutqa qutluoq kixi
ïnanma əzüŋ qutqa atlïoq kixi

669 aqar suv yorïq til bu qut turmadï
azuŋ təzginürlər yorïp tïnmadï

B59
670 ïnanqsïz turur qut wəfasïz yayïoq
yorïrda uqar tərk aḍaqï tayïoq

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

671 əlig aydï uqtum aqïldï səzüŋ
yazuq 'uzri qolduŋ qutuldï əzüŋ

672 maŋa ayoqïl əmdi nə ol ərdəmiŋ
bəḍük səzlədi səz bu əktəm tiliŋ

663 سويۇپ باققىنىڭدا كوزۇم يۇمۇغۇم،
ساڭا كورسىتىشتۇر نىمە مەن ئۆزۈم.

664 بۇ كۈن مەنمۇ دەۋلەت، دىگىن كور مېنى،
ماڭا كىم ئىلىنسا تۇتارمەن ئۇنى.

665 يەنە سوزلىدىڭ سەن، مەنمۇ سوزلىدىم،
خوشال باققىنىڭدا، يۇزۇم ئورىدىم.

666 بۇ ئەردى كورسەتمەك ئوزۇمنى ساڭا،
دىمەك مەن تۇراقسىز، ئىشەنمە ماڭا.

667 نىمە دەر، ئىشىت ئەمدى تۇركچە ماقال،
كوپ ئىشلار بېشىدىن كەچكەن ئاقساقال:

668 گۈۋەنمە بۇ بوش بەختكە، قۇتلۇق كىشى،
ئىشەنمە بۇ بەختكە ئاتاقلىق كىشى.

669 ئاقار سۇ، گۈزەل سوز، بۇ بەخت توختىماي—
كېزەرلەر جاھاننى، يۇرۇپ تىنمىغاي.

670 ئىشەنچسىز، ۋاپاسىز بەخت بىقارار،
يۇرەر ھەم ئۇچار تېز، ئايىغى تايار.

ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

671 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم ئېچىلدى سوزۇڭ،
گۈنا ئوزىڭنى ئېيتتىڭ، قۇتۇلدۇڭ ئوزۇڭ.

672 ماڭا ئېيتقىن ئەمدى نەدۇر ئەردىمىڭ،
يوغان سوزنى قىلدى بۇ ئوكتەم تىلىڭ.

AY TOLDİ JƏWABİ ƏLIGKƏ

673 bu ay toldï aydï kər ərdəm əküx
mənıŋdin təgir təgsə ərkə ülüx

674 kïlïnqïm onay kərsə yaxïm kiqig
ḳamuoɣ bəg bəḍükkə mənıŋdin kəqik

675 yüzüm kərki kərklüg nə ḳïlḳïm sılig
tiləmix tiləkkə yətürdüm əlig

676 əzüm ḳayda bolsa ḳamuoɣ arzular
mənıŋ birlə yügrür maŋa əz ular

677 ərəz məndə əmgək mənıŋdin təzər
səvinq məndə saḳinq maŋa yol azar

678 maŋa əznəsə kim əzəlip əlür
maŋa kim boyun əgsə arzu bulur

C27
679 urayïn təgüqi əzi ursuḳar
basayïn təgüqi əzi bassïḳar

A34
680 muŋar mənzətü kəldi əmdi bu səz
munï əxtip uḳsu biliklig kəḍ əz

681 bu ḳut ḳayda bolsa boyun bər yarax
ḳalï əznəsə ḳutḳa ḳaḍoɣun kürəx

682 bu ḳut kəlsə yalŋuḳ ḳutaḍur kəni
tümən arzu birlə talulap yər ax

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

673 دىدى ئەردىسم كوپ، ــ بۇ ئايتولدى، كور،
كىشىلەرگە مەندىن نەسىبە تېگۈر.

674 خۇيۇمدۇر مۇلايىم، يېشىمدۇر كىچىك،
پۇتۇن بەگ، بۇيۇككە ئېرۇرمەن كىچىك.

675 يۈزۈم كورىكەم مېنىڭ، مۇلايىم خۇيۇم،
تىلەگەن تىلەكلەرگە يەتتى قولۇم.

676 ئوزۇم قايدا بولسام، پۇتۇن ئارزۇلار ــ
يۇرەر مەن بىلەن ھەم ماڭا باغلىنار.

677 ھوزۇر مەندە، مېھنەت مېنىڭدىن قاچار،
سويۇنچ مەندە، قايغۇ مەندە يول ئازار.

678 ماڭا كىم غادايسا يوقالۇر، ئولۇر،
كىم ئەگسە بويۇن، ئۇ، ئۇمىدىن تاپۇر.

679 ئۇرايمەن دېگۈچى ئوزى ئۇرىلۇر،
باسايمەن دېگۈچى ئوزى بېسىلۇر.

680 بۇ سوز كەلدى ئەمدى بۇڭا ئوخشىشپ،
بىلىملىك چۈشەنسۇن بۇنى ئىشتىپ:

681 بۇ بەخت قايدا بولسا بويۇن ئەگ، ياراش،
قېرىنشاڭ ئۇنىڭلە قاتار غەمدە باش.

682 بۇ بەخت كەلسە ئىنسان كونى قۇتلىسىپ،
تۇمەن مىڭ تىلەككە يېتىپ، يەيدۇ ئاش.

ƏLIG SUALI AY TOLDĪQA

683 əlig aydī uktum bu ərdəmlərin
münün barmu ayoqīl biləyin sənin

AY TOLDĪ JƏWABĪ ƏLIGKƏ

684 bu ay toldī aydī mana yas kīlur
münüm yok wəlikin kixilər ayur

B60
685 münüm bu məni yalnuk ərsəl təyü
ayīoqlap yorirlar kixikə ayu

686 mün ərməz mana kər bu ərsəllikim
yanī nən talular ma əzkə bəkim

687 kamuoq əski nənlər ərinqig bolur
ərinqig yüki kər yərinqig bolur

688 yanī nən bolurda bu əski nərək
talu nən bolurda yavuz nə kərək

689 yanīda bolur kərsə barqa tatīoq
tatīoqnī tiləp ər kər əmgər katīoq

690 yayīoq təp səkərlər bu kilkim üqün
mana mün ururlar bu atīm üqün

A38
691 munar mənzətü aydī alp ər aquk
anīn mə'nisi kər bu səzkə tanuk

692 tərümix nən ərsə yokaloqu turur
tərütügli halik nə kolsa kīlur

ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

683 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ ئەردەملىرىڭ،
قۇسۇرۇڭ بارمۇ، ئېيت، بىلەي مەن سېنىڭ.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

684 دىدى ئايتولدى: توھمەت ماڭا قىلمىشۇر،
قۇسۇرۇم يوق، لېكىن بار دەپ ئېيتىشۇر.

685 قۇسۇرۇم شۇدۇركى، تۇراقسىز ئاتاپ،
يۇرەرلەر كىشىلەر ئارا يامانلاپ.

686 تۇراقسىز بولۇشۇم ماڭا ئەيپ ئەمەس،
تاللايمەن ئۇزۇمگە يېگۈ نەرسە، بەس.

687 پۈتۈن كونا نەرسە يېقىمسىز بولۇر،
يېقىمسىز يۈكى، كور، كۆڭۈلسىز كېلۇر.

688 يېگۈ نەرسە بولسا، كونا نە كېرەك،
سەرە نەرسە بولسا، يامان نە كېرەك.

689 پۈتۈن تەم ۋە لەززەت يېگىدا بولۇر،
بۇ لەززەتنى ئىستەپ كىشى قىينىلۇر.

690 تۇراقسىز دەپ ئېيتار بۇ قىلىغىم ئۈچۈن،
ماڭا ئەيپ قويۇرلەر شۇ ئاتىم ئۈچۈن.

691 بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى بىر قەھرىمان،
بۇ سوزگە گۇۋادۇر مەنىسى ھامان:

692 تورەلگەن نىمەلەر بارى يوقىلۇر،
تورەلتكەن بىر ئاللا، نە قىلسا قىلۇر.

693 tiriglik tədükün bu yəl təg kəqər
qaqar tutsa bolmaz anï kim bulur

694 küvənmə bu qutqa kəlir həm barïr
ïnanma bu dəwlət bərür həm alïr

C28
695 yayïoq ərməz ərsə bu dəwlət özi
nə ədgü nən ərdi bu qut ay qozï

696 kəlip barmaz ərsə bu dəwlət yana
tünərməgəy ərdi yarumïx künə

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

697 əlig aydï uqtum bu ərsəllikin
ərip kətgü yərdə bolurmu bəkin

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

698 bu ay toldï aydï mənin bu özüm
kəyik təg turur kïlkï kəstim səzüm

699 məni tərk bulumaz tiləgli səvə
qalï bulsa tutmaz kïlur tərk yava

A39 B61
700 məni buldaqï ər tutup bəkləsə
qaqumaz mən andïn səz aydïm kəsə

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

701 əlig aydï ayoqïl bu bərkin qayu
nəgü təg kixən ol səni bərkləgü

693 تىرىكلىك دىگەن ئۇ شامالدەك كېتەر،
قاچار، تۇتسا تۇرماس، ئاڭا كىم يېتەر؟

694 گۈڭۈنمە بەختكە، كېلەر ھەم كېتەر،
ئىشەنمە، بۇ دەۋلەت ئالار ھەم بېرەر.

695 تۇراقسىز ئەمەس بولسا دەۋلەت ئۇزى،
نە ياخشى ئىدى بۇ بەخت ئەي قوزى[82].

696 كېلىپ كەتمەس ئولسا بۇ دەۋلەت يانا،
يورۇق كۈن قارايماس ئىدى، كور، مانا.

ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

697 ئېلىگ دىدى: بىلدىم تۇراقسىزلىغىڭ،
بولۇرمۇ كېتىپ يەنە كەلمەكلىگىڭ؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

698 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: مېنىڭ بۇ ئۇزۇم—
قىلىغىم كىيىكتەك، قىلاي بەس سوزۇم.

699 سويۇپ ئىستىگەن تېز تاپالماس مېنى،
قاچۇرسا ئەگەر، تېز تۇتالماس مېنى.

700 مېنى تۇتسا چىڭ گەر كىشىلەر تېپىپ،
سوزۇم شۇكى، كەتمەيمەن ئۇندىن قېچىپ.

ئېلىگىنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

701 دىدى خان: نەدۇر سېنى باغلاش يولى،
كېرەك نە كىشەن سېنى چىڭ تۇتقىلى؟

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

702 bu ay toldï aydï maŋa bərk kixən
bu bir ḳaq nən ol kər bərəyin nixan

703 məni buloḳuqï ḳïlḳï alqaḳ kərək
kənül ḳoḍḳï til səzdə yumxaḳ kərək

704 əzini küḍəzsə ayï ərtməsə
yavuz yunqïoḳ ixkə ayḳïn turmasa

705 təŋi birlə tutsa tərilmix nəŋin
yorïḳ tüzsə ḳïlḳï kïlïnqï yaŋïn

706 əzində uluoḳka tapuoḳ ḳïlsa əz
əzində kiqigkə süqig tutsa səz

707 kixig satoḳamasa küvəzlik bilə
basïtmasa əzdə kiqigkə külə

708 yavalïḳ bilə borḳa bax soḳmasa
yavalïḳḳa boxlaoḳ nəŋin saqmasa

709 oyunḳa ḳatïlmasa əlgin tilin
kənilik əzə tutsa ḳïlḳï yaŋïn

710 yayïoḳ ḳut kixəni bu nəŋlər turur
bu yaŋlïoḳ basa ḳutnï ḳaqmaz ḳalur

711 bu səzkə tanuḳï bu xa'ir səzi
bu xa'ir səzi səzkə ḳattï tuzï

C29

712 kəyik sanï dəwlət kixikə təzik
ḳalï kəlsə bəklə tuxa ḫəm tizig

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

702 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ماڭا چىڭ كىشەن ــ
ئېرۇر قانچە ئەرسە، بەرەيمەن نىشان:

703 تاۋازۇلۇق ئولسۇن مېنى تاپقۇچى،
كىچىك پېيل ھەم سوزنى يۇمشاق قىلغۇچى.

704 ئوزىنى تۇتسا ئۇ ئاشماي ھەددىدىن،
يامان ـ ئەسكى ئىشلارغا بارماي يېقىن.

705 يىغلغان مېلىنى بۇزۇپ چاچمىسا،
تۇزەپ خۇلقىنى ئۇ، پەيلىن بۇزمىسا.

706 ئوزىدىن ئۇلۇققا خىزمەت قىلسا ئۇز،
ئوزىدىن كىچىككە چۇچۇك قىلسا سوز.

707 كىشىنى كىبىر بىرلە رەنجىتمىسە،
كىچىكلەر كۇلۇپ ھەم بوزەك ئەتمىسە.

708 بىكاردىن ھاراقنا بېشىن تىقمىسا،
بىكاردىن ـ بىكارغا مېلىن چاچمىسا.

709 ئويۇنغا بەرمىسە تىلۇ ـ قولىنى،
دۇرۇس قىلسا دائىم خۇيى ـ پەيلىنى.

710 تۇراقسىز بەختكە شۇلاردۇر كىشەن،
مۇشۇ خىلدا باغلانسا، قاچماس، چۇشەن.

711 بۇ سوزنىڭ گۇۋاسى شائىرنىڭ سوزى،
شائىرنىڭ سوزىدۇر بۇ سوزنىڭ تۇزى:

712 سائادەت كىشىگە ھۇرككەك كىيىكتەك،
ئەگەر كەلسە ساقلا چۇشەپ تېز ۋە بەك.

713 tuta bilsə dəwlət təzüməz turur
kalï təzsə təgməz yana tərk kəzik

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

B62
714 əlig aydï uktum aya kut sŋni
katïoq səvdim ərdi ərər sən mŋni

715 yayïoqlïk yok ərsə bu ərsəllikiŋ
nə əḍgü ix ərdi səniŋ kəlməkiŋ

716 wəlikin yayïoq sən özüŋ bi-wəfa
wəfa kərkitür sən kïlur sən jəfa

717 anada atada baoqirsak bolup
ayada tutar sən külər yüz urup

718 ara kərmədük təg yüz əvrər özüŋ
aḍinsïoq bolur barqa kïlkïŋ sözüŋ

719 tərər sən yumïtsa saqar sən kamuoq
okïr sən yüz ursa yapar sən kapuoq

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

720 bu ay toldï aydï ay əlig kutï
münüm ərdəmim barqa aydïm atï

721 mŋni kim bulup bərk tutayïn təsə
ayu bŗdim ol nənni tutsun usa

722 mana urmasa ərk mŋni tuttaqï
kəyik təg kaqar mən kim ol yəttəqi

713 تۇتۇشنى بىلسە دەۋلەت قاچماي تۇرۇر،
قېچىپ كەتسە كەلمەس يېنىپ تېز گېزەك.

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا جاۋابى

714 ئېلىگ ئېيتتى: ئەي بەخت ئۇقتۇم سېنى،
سېنى بەك سويۇپتىم، تاشلارسەن مېنى.

715 ئەگەر بولمىسا بۇ تۇراقسىزلىغىڭ،
نە ياخشى ئىش ئىدى سېنىڭ كەلمىگىڭ.

716 لېكىن سەن تۇراقسىز، ئۇزۇڭ بىۋاپا،
ۋاپا كورىستىپ، قىلىسەنكەن جاپا.

717 ئاتادىن، ئانادىن بولۇپ مېھرىۋان،
ئالقاندا كوتەرىپ، كۆلۈپ باقىبان؛

718 گەھى كورمىگەندەك ئورۇيسەن يۇزۇڭ،
بولەكچە بولۇپ ھەر قىلغىڭ، سوزۇڭ.

719 تېرەرسەن، يىغارسەن، يەنە چاچارسەن،
ھەم چىللاپ، يۇزىگە ئىشىك ياپارسەن.

ئايتولدىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

720 ئايتولدى ئېيتتى: ئەي، ئېلىگ بەختيار،
دىگەنتىم مېنىڭ پەزىل، قۇسۇرۇمۇ بار.

721 مېنى كىم تېپىپ چىڭ تۇتايىن دىسە،
ئېيتتىم چىڭ تۇتۇشنىڭ يولىنى، بىلسە.

722 مېنى تۇتقۇچى گەر يۇگەن سالمىسا،
كىيىكتەك قاچارمەن، يېتەر كىم ماڭا؟

723 nəgü tər əxitgil sïnamïx qarï
sïnamïx qarïlar səzi səz qurï

724 kəlir qut tuta bilməsə sən barïr
bərür nən yəyü bilməsə sən alïr

725 yayïoq qutnï bulsa əḍi bəkrü tut
qalï bəkləməsə yana bardï püt

726 qutaḍmïx kixi kər saqïnmïx kərək
qamuoq tənsiz ixtin yïramïx kərək

727 arïoq bolsa əzi yorïsa kəni
munïn baoqï mundaoq bilingü munï

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

C30
728 əlig aydï uqtum münün ərdəmin
bu ay toldï atïn nə ol bu sənin

729 nəgü ol munïn mə'nisi ay mana
biləyin uqayïn pütəyin sana

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

A40
730 bu ay toldï aydï mənin atïmï
bəgü mənzətür ayqa bu qïlqïmï

B63
731 bu ay tooqsa axnu əḍi az tooqar
küninə bəḍüyür yoqaru aoqar

732 tolun bolsa tolsa azunqa yarur
azun həlqï andïn yaruqluq bulur

723 نمەدەر ئىشت، كوپنى كورگەن قەرى،
قەرىلار سوزىدۇر ئۇ سوز گوھرى:

724 كېلۇر بەخت، تۇتۇشنى بىلمىسەڭ، كېتۇر،
بەرۇر مال، يىيىشنى بىلمىسەڭ، ئالۇر.

725 تۇراقسىز بەختنى تاپساڭ مەھكەم تۇت،
تۇتمىساڭ ئەگەر چىڭ، كېتەر يەنە، پۇت.

726 بەختلىك كىشى ئۇزنى ساقلاش كېرەك،
پۇتۇن ئەسكى ئىشتىن يىراقلاش كېرەك.

727 ئۇزى پاكىزە، توغرا بولسا ئىشى،
بەختىنىڭ باغى[83] شۇدۇر، بىلسە كىشى.

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا سوئالى

728 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم قۇسۇر ئەردەمىڭ،
بۇ ئايتولدى ئىسمىڭ نەدىمەك سېنىڭ؟

729 نىمەدۇر مەنسى بۇنىڭ، ئېيىت ماڭا،
بىلەي مەن، ئۇقاي ھەم پۇتەي مەن ساڭا.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

730 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: مېنىڭ بۇ ئىتىم،
خۇيۇم ئوخشىتىپ ئايغا قويمىش ھېكىم.

731 ئاي ئاۋال تولامۇ كىچىك تۇغۇلۇر،
كۈندىن-كۈن چوڭىيىپ يۇقۇرى چىقۇر.

732 تولۇن بولسا تولۇپ، جاھان يورۇتار،
جاھان خەلقى ئۇندىن يورۇقلۇق ئالار.

733 tükəl bolsa kər ay bu aoqsa əḍiz
yana ərlü türqir kətər kərk mənıiz

734 yarukłukï əksür yana yok bolur
tooqar kəqə azïn yana ok tolur

735 mənin bu əzüm mə bu yanłïoq turur
ara bar bolur ma ara yok bolur

736 nəqə yunoqïoq əzkə yüz ursa əzüm
baru kərki artar kəsər mən səzüm

737 bayusa bəḍüsə yaḍïlsa qavï
kətər mən anïndïn kətər yüz suvï

738 yana saqlur andïn tərilmix nənı
səki təg bolur yandru kïlkï yanï

739 munar mənzətü kəldi xa'ir səzi
bu xa'ir səzi ol biliksiz kəzi

740 kəlir kut kixikə atï qavlanur
yanï ay təg artar yarukï tolur

741 yayïoq təlvə dəwlət kənül bamaoqïl
tolun təg bu dəwlət yana ərilür

742 takï bir bu mə'ni ayayïn sana
əxitgil anï sən munu püt mana

743 bu ay ornï boldï əvi münkəlib
orunsuz bolur münkəlib nən kïlïp

C31
744 bu ay burqï sərtan bu əv əvrilür
əvi əvrilür həm əzi qəvrilür

733 تولۇپ ئاي ئىگىزگە ئورلىگەچ، كېيىن—
كېمىپ ئاستا، كوركى كېتەر يۇزىدىن.

734 يورۇغى ئاز-ئازدىن يەنە يوقىلۇر،
تۇغۇلۇپ كىچىك ئۇ، قايتىدىن تولۇر.

735 مېنىڭ بۇ ئۇزۇمۇ شۇنداق ئېرۇرمەن،
بەزى بار، بەزىدە يوقاپ كېتۇرمەن.

736 ھەرقانچە ئاجىزغا قاراتسام يۇزۇم،
ئاشار كوركى ئۇنىڭ، قىلاي بەس سوزۇم.[84]

737 بېيىسا، چوڭايسا، ئاشسا شوھرىتى،
كېتەرمەن ئۇنىڭدىن تۇگەر ھورمىتى.

738 ئۇ يىقىلغان جىسمى مال چېچىلىپ كېتەر،
ئۇزىمۇ بۇرۇنقى ھالىغا چۈشەر.

739 بۇڭا ئوخشۇشۇپ كەلدى شائىر سوزى،
بۇ شائىر سوزىدۇر بىلىمسىز كوزى:

740 بەختنى كەلسە ئەرگە، ئېتى يېيىلۇر،
يېڭى ئايدەك ئېشىپ يورۇغى تولۇر.

741 تۇراقسىز تەلۈدۇر بەختى، بەرمە دىل،
بۇ دەۋلەت تولۇنئاي كەبى كېمىيۇر.

742 يەنە بىر مەننىڭ مەن ئېيتاي ساڭا،
بۇنى سەن ئاڭلىغىن، ئىشەنگىن ماڭا:

743 بۇ ئاينىڭ ئويى ھەم ئورنى مۇنقەلىپ[85]،
مۇنقەلىپ قالۇر ئويسىز ئاخىر بېرىپ.

744 بۇ ئاي بۇرجى سەرتان، بۇ بۇرج ئوزگىرۇر،
ئويى ئوزگىرۇر ھەم ئوزى چورگىلۇر.

745 kayu əvkə kirsə bu ay tərk qīkar
qīkarï üqün tərk yatarïn yïkar

B64

746 mənin mə özüm kər anar okxadï
ara kïlkïm ildi ara yokladï

747 kəlir mən barïr mən yorïr mən burun
azunuoı kəzər mən mana yok orun

748 bu mə'ni üqün atïm ay toldï təp
atadï biliklig sözin yinqkə yip

749 munu mən mə dəwlət münüm ərdəmim
ayu bərdim əmdi igim həm əmim

750 aqa sözlədim söz mana əmdi püt
ïdayïn təsə ïd kalï tutsa tut

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

751 əlig aydï barqa əxittim sözün
yaruttï sözün həm yaradï özün

752 tilər ərdim əmdi səni təg kixï
bayat bərdi arzu ay ərdə baxï

753 bayat kimkə bərsə tilək arzusï
anïn xükri boldï yanut kïloqusï

754 bu kündə naru bu özüm tïnmadïm
munïn xükri kïloqu kərək ərmədim

755 nəgü tər əxit əmdi bilgə tətik
özi bardï kodtï bizinə bitik

745 قايۇ ئويغه كىرسه بۇ ئاي تېز چمقار،
چىقىشقا ئالدىراپ ئويىن تېز بۇزار.

746 ئوزۇممۇ ئاڭا ئوخشىشۇرمەن، قارا،
گەھى مەن ئىگىزدە، توۋەندە ئارا.

747 كېلۇرمەن، كېتەرمەن، يۇرۇرمەن بۇرۇن،
كېزەرمەن جاھانئى ماڭا يوق ئورۇن.

748 شۇ مەنا ئۇچۇن ئاتىم ئايتولدى دەپ،
ئاتادى بىلىملىك سوزىن ئىنچىكلەپ.

749 مانا مەنمۇ دەۋلەت، پەزلىم، قۇسۇرۇم،
كېسەلىم، داۋايمنى ئېيتتىم ئوزۇم.

750 ئوچۇق ئېيتتىم سوزۇم، ماڭا ئەمدى پۇت،
قاچۇرساڭ قاچۇر، گەر توتاي دىسەڭ تۇت.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

751 ئېلىگ ئېيتتى: بارچە ئىشىتتىم سوزۇڭ،
يورۇتتى سوزۇڭ ھەم يارادىڭ ئوزۇڭ.

752 تىلەر ئەردىم ئەمدى سېنىڭدەك كىشى،
خۇدا بەردى ئارزۇ، ئەي، ئەرلەر بېشى.

753 خۇدا كىمگە بەرسە تىلەك-ئارزۇنى،
كېرەكتۇر جاۋابەن دىمەك شۇكرىنى.

754 بۇ كۇندىن كېيىن مەن ئوزۇم تىنمايىن،
زېرىكمەي ئۇنىڭكىم شۇكرىن ئېيتايىن.

755 نىمە دەر ئىشىت ئەمدى ئالىم تىتىك،
ئوزى كەتتى، قويدى ئۇ بىزگە بىتىك:

756 xükür kïl əy ni'mət iḍisi unur
xükür kïlsa ni'mət bayat arturur

757 bu ni'mət iḍisi unïtur əzin
munïŋ xükri kïlsa əvürməz yüzin

C32
758 az əḍgükə artuk əküx xükri kïl
əküx bolsa ni'mət anïŋ kədri bil

759 xükür kïlsa ni'mət biri on bolur
biri on bolup kər əvi nəŋ tolur

* * *

760 əlig bərdi alkïx kər ay toldïka
ayur tünlə kündüz maŋa tur baka

B65
761 təlim nəŋ tavar bərdi əgdi əküx
aoqïrladï bərdi kər altun kümüx

A41
762 anar səzlədi səzni barqa əlig
anïndïn tilədi kamuoq əg bilik

763 kər ay toldï ma bu aoqïrlïk bulup
tapïndï pütün qïn baoqïrsak bolup

764 bir anqa yorïdï sïnadï əlig
kamuoqdïn tükəl boldï bulmïx ərig

756 ئەي نەمەت ئىگىسى سەن قىلغىن شۈكور،
شۈكۈر قىلسا نەمەتنى ھەق ئارتتۇرۇر.

757 بۇ نەمەت ئىگىسى ئۇنىتۇر ئۇزىن،
شۈكۈر قىلسا نەمەت ئورنىمەس يۇزىن.

758 كىچىك ياخشىلىققا تولا شۈكۈر قىل،
تولا بولسا نەمەت، ئۇنىڭ قەدرىن بىل.

759 شۈكۈر قىلسا، نەمەت بىرى ئۇن بولۇر،
بىرى ئۇن بولۇپ ھەم ئوي مالغا تولۇر.

* * *

760 كور، ئايتولدىنى ئېلىگ ئالقىشلىدى،
ماڭا قارىغىن كېچە-كۈندۈز، دىدى.

761 تولا مال-تاۋار بەردى ماختاپ ئۇنى
ھەم ئالتۇن-كۈمۈش بەردى، قەدىرلەپ ئۇنى.

762 ئاڭا ئېيتتى ھەممە سوزىنى ئېلىگ،
ئۇنىڭدىن سورادى ئەقىل ھەم بىلىك.

763 بۇ ئايتولدى بۇ قەدىر-ھورمەتنى كورۇپ،
خىزمەت قىلدى ئۇ چىن كويۇمچان بولۇپ.

764 ئېلىگ بىرنەچچە ۋاق سىناپ كوردى ئۇ،
تېپىلغان كىشىنى كامىل تاپتى ئۇ.

17

KÜN TOƟIDÏ ƤLIG AY TOLDÏḴA ‘ƏDIL ṢIFƏTIN AYUR

765 ƥlig bir kün oldurup ƏzI yalŋuzun
əvin ḳïldï hali ƥrikti Əzün

766 oḳïdï kər ay toldïḳa ḳïldï yol
bu ay toldï kirdi ḳavuxturdï ḳol

767 ƥlig ətrü turdï aḍaḳïn ərü
ƥlig səzləmədi bir anqa turu

768 baḳïp kərdi ƥlig kəzin imlədi
ixarət bilə kəlgil oldur tƏdi

769 bu ay toldï oldurdï aḳru amul
kəzin yƥrkə tikti yaruttï kəŋül

770 ƥligkə baḳa kərdi yaxru kəzin
ḳaxï kəzi tügmix aqïtmïx yüzin

771 kümüx kürsi urmïx Əzə oldurur
bu kürsi aḍaḳï üq aḍrï turur

ئون تۆتىنچى باب

كۆتۈرگەدىن ئىلگىنىش ئايتولدىغانلارنىڭ سۆزىنى تارىش ھەققىدە ئېيتقانلىرى

765 ئىلىگ ئولتۇرۇپ يالغۇز بىر كۈنى،
زېرىكتى ۋە قىلدى خالى ئويىنى.

766 بۇ ئايتولدىنى قىنچقىرىپ بەردى يول،
بۇ ئايتولدى كىردى، قوۋۇشتۇردى قول.

767 ئۇ تۇردى ئىلىگنىڭ ئۇدۇلىدا تىك،
ئولتۇردى سوزلىمەي بىر مەھەل ئىلىگ.

768 قاراپ بىردەم ئىلىگ، كۆزىن ئىملىدى،
ئىشارەت بىلە كەلگىن، ئولتۇر، دىدى.

769 بۇ ئايتولدى ئولتۇردى تىپ-تىنچ، كىلىپ،
يورۇپ كۆڭلى، كۆزىنى يەرگە تىكىپ.

770 ئىلىككە يۈگۈرتتى يوشۇرۇنچە كۆز،
تۇرۇلگەن قاش-قاپاق، پۇرۇشتۇرمە يۈز.

771 كۆموش كۆرسى ئۈستىدە جىم ئولتۇرۇر،
بۇ كۆرسىنىڭ پۈتى ئۇچ، چېتىقسىز تۇرۇر.

772 bəḍük bir piqəkig əligdə tutar
solïndïn uraoqun onïndïn xəkər

C33
773 anï kərdi ərsə bu ay toldï qïn
ḳatïoq ḳorḳtï əzkə ḳoḍi aldï tïn

ƏLIG SUALI AY TOLDÏḲA

B66
774 bir anqa turup bax kətürdi əlig
bu ay toldïḳa aydï təprət tilig

775 nəlük səzləməz sən aoqïn təg bolup
məni munda yalnuz bu yanlïoq bulup

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

776 bu ay toldï aydï ay əlig ḳutï
mənin səzləgükə əzüm yoḳ xatï

777 aḍïnsïoq kərür mən bu kün ḳilḳ ətik
anar əymənür mən ay bilgə tətik

778 ḳaraḳa bilik bərdi bilki aquḳ
puxar əḍtə bəglərkə barma yaoquḳ

779 taḳï yaḳxï aymïx biliklig bəgü
puxar əḍtə bəglər bolur ot aoqu

780 ḳalï bolsa bəglər puxup əvkəlig
yaḳïn turma anda ay ḳilḳï silig

781 puxar bolsa bəglər kəlip əvkəsi
yïraḳ turoqïl anda təgürgəy yasï

772 قولندا تۆتۆغلۇق يوغان بىر پىچاق،
شېكەر ئوكدا، سولدا ئۇراغۇن[86] بىراق.

773 كورۇپ قورقتى ئايتولدى، ئاشتى غېمى،
ئۇنى باستى تىترەك، كېسلدى دېمى.

ئېلىگنىك ئـايتولدىغا سوئالى

774 ئېلىگ باش كوتەردى بىر ئازدىن كېيىن،
دىدى ئايتولدىغا: قېنى سوزلىگىن.

775 نېچۈك سوزلىمەيسەن گاچادەك بولۇپ،
مېنى مۇندا يالغۇز بۇ ياكلىغ كورۇپ؟

ئايتولدىنىك ئېلىككە جاۋابى

776 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ساھىپقىران،
سوزلەشكە مادار يوق مەندە بۇ زامان.

777 كورەرمەن بۇ كۈن سەندە يات ھال ئوزۈم،
ئەيمەندىم ئەي ئاقىل، شۇڭا يوق سوزۈم.

778 بىر ئالىم خەلقە ببرىپ بىر ساۋاق،
دەپتۇ بەگ غەزەپلىك چاغدا بول يىراق.

779 بىلىملىك بىر دانا خوپ ئېيتمىش تېخى،
بولۇر بەگ زەھەر، ئوت-غەزەپلىك چېغى.

780 غەزەپتە قىزىشسا ئەگەر ھوكۈمدار،
ئۇنىڭغا سەن يېقىن بارما، ئەي ھوشيار.

781 غەزەپكە كېلىپ بەگ كايىغان زامان،
يىراق تۇر ئۇنىڭدىن، تېگۈر كوپ زىيان.

782 munar mənzətü kəldi əmdi bu səz
kənülkə alïnoqïl küdəzgil kəd əz

783 puxar ədtə bəglərkə barma yaoquk
kalï bardïn ərsə uquzluk anuk

784 kər arslanka okxar bu bəglər əzi
puxursa kəsər bax ay bilki yaruk

ƏLIG SUALI AY TOLDİKA

785 əlig aydï kəldür mana ay səzün
nəgüni tanïrkadï əmdi əzün

AY TOLDİ JƏWABİ ƏLIGKƏ

786 bu ay toldï aydï tanïm bu mənin
kümüx kürsi ornun nə ol bu sənïn

787 bu oldruoq nə kürsi yəri ol sana
bu mə'ni ukayïn ayu bər mana

788 ikinqi əligdə nə ol bu piqək
munï ma əzüm yətrü bilgü kərək

A42 B67 C34

789 üqünqï onundïn nəgü ol xəkər
solïndïn uraoqun nə ol bu sanar

790 baka kərdüm ərsə əzün əvkəlig
munï kərdüm ərsə yitürdüm bilik

791 bu yanlïoq kərüp bu əzüm əymənip
ətüg ətnüməz mən tilimni yazïp

782 بۇ سوز كەلدى ئەمدى بۇڭا ئوخشۇشۇپ،
كۇزەت بەك ئوزۇڭنى، كوڭۇلدە تۇتۇپ:

783 يېقىن بارما بەككە غەزەپلەنسە گەر،
ئېنىق خارلىنۇرسەن، بارۇرسەن ئەگەر.

784 بۇ بەگلەر خۇددى بىر ئارسلان ئوزى،
ئەي ئالىم، غەزەپلەنسە باشنى كېسەر!

ئېلىگنىڭ ئىايتولدىغا سوئالى

785 ئېلىگ ئېيتتى: كەلگىن ماڭا ئېيت سوزۇڭ،
نىمشقا تېڭىرقاپ تۇرۇرسەن ئوزۇڭ؟

ئىايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

786 بۇ ئايتولدى ئېيتتىكى، ھەيرىتىم مېنىڭ،
نېچۇندۇر كۇمۇش كۇرسى ئورنۇڭ سېنىڭ؟

787 بۇ كۇرستا ئولتۇرۇش نالايىق ساڭا؛
ئۇنىڭ مەنىسىنى دېگىن سەن ماڭا.

788 ئىككىنچى، قولۇڭدا پىچاق نە دېمەك،
بۇنى ھەم ياخشىراق بىلىشىم كېرەك.

789 ئۇچىنچى، ئوڭۇڭدا نىمشقا شېكەر،
سولۇڭدا ئۇراغۇن، نە مەنا بېرەر؟

790 سېنى مەن غەزەپلىك شۇ ھالدا كورۇپ،
يۇتتۇردۇم بىلگىنىم تامام ئۇنۇتۇپ.

791 بۇ ھالنى كورۇپ مەن ئوزۇم ئەيمىنىپ،
ئوتۇنچ قىلمىدىم مەن تىلمىنى يېرىپ.

18

KÜN TOƆIDÏ ƏLIG AY TOLDÏҚA ‘ƏDIL ŞIFƏTI NƏTƏG ƏRDÜKIN AYUR

792 əlig aydï uқtum sözüŋ bəlgüləp
aqayïn sözümni saŋa ülgüləp

793 səni mən oқïdïm əŋ axnuқï kün
aoqïrlïқ bilə bərdim ol kün orun

794 bu taŋ taŋsuқ ixlər maŋa kərkitip
puxurduŋ məni sən ixiŋ bərkitip

795 kərüp puxtum ərsə iləndi özüŋ
sərildim saŋa mən tügüldi yüzüŋ

796 sən aydïŋ maŋa қut mən bilgil məni
saŋa uқturu қïldïm uқoqïl munï

797 nəgü қïlmïxïŋnï sən aqra səqə
yora bərdiŋ uқtum қamuoqnï aqa

ئون سەككىزىنچى باب

كونتوغدى ئېلىكنىڭ ئاتولدىغانادالەت سۆزىتىنىڭ قانداقلىغىنى ئېيقانلىغى ھالىنىڭ

792 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم سوزۇڭ بىر-بىرلەپ،
ئاچايمەن سوزۇمنى ساڭا شەرھىلەپ.

793 قىچقىردىم سېنى مەن ئەڭ ئاۋالقى كۈن،
قەدىرلەپ شۇ كۈن ھەم بەردىم مەن ئورۇن.

794 ئەجەپ تاڭسۇق ئىشلار ماڭا كورسىتىپ،
كايىتتىڭ مېنى سەن، ئوزۇڭ بەك تۇرۇپ.

795 كورۇپ قەھرىلەنسەم، رەنجىتتىڭ ئوزۇڭ،
چىداپ تۇرسام يەنە تۇرۇلدى يۇزۇڭ.

796 دىدىڭ سەن ماڭا: مەن بەخت، بىل مېنى،
ئۇقتۇراي دەپ قىلدىم، سەن ئۇققىن بۇنى.

797 نىمە قىلغىنىڭنى سەن ئايرىم يېشىپ—
دىدىڭ ماڭا، مەنمۇ چۈشەندىم يېتىپ.

798 kəqürdüm mən anda sənin ʻużrüni
aoqïrladïm ətrü ol ərdəm təni

799 bu kün mə mənin bu əzüm kïlklarïn
sana kərkitür barqa ərdəmlərin

800 munu mən mə kərgil kənilik tərü
tərü kïlklarï bu baka tur kərü

801 bu kürsi əzələ əz oldurdukï
adakï üq ol kər ay kənlüm tokï

B68

802 kamuoq üq adaklïoq əmitməz bolur
üqəgü turur tüz kamïtmaz bolur

803 kalï üq adakta əmitsə biri
ikisi kamïtar uqar ol əri

C35

804 kamuoq üq adaklïoq kəni tüz turur
kalï bolsa tərt kər bir əgri bolur

805 kayu nən tüz ərsə kamuoqï uz ol
kamuoq uz kərü barsa kïlkï tüz ol

806 kayu nən əmitsə kər əgri bolur
kamuoq əgirilər əsiz uroqï bulur

807 kayu tüz əmitsə turumaz tüxər
kayu nən kəni bolsa tüxməz sərər

808 mənin kïlkïm ol kər əmitməz kəni
kəni əgri bolsa kənilik küni

809 kənilik əzələ kəsər mən ixig
adïrmaz mən bəgsig ya kulsïoq kixig

798 كەچۈردۇم ئاشۇ چاغدا ئۇزرۇڭنى. مەن،
قەدىرلەپ بۇ پەزلىڭنى هورمەت بىلەن.

799 بۇگۈن كورستەي مەنمۇ ئەمدى ساڭا ـ
قىلىق، ئەردىممنى، قاراپ تۇر ماڭا.

800 ئادالەت ۋە قانۇن ئۇزۇم مەن، قارا،
قانۇننىڭ ۋەسپنى بۇلاردىن سورا:

801 مۇنۇ مەن ئولتۇرغان بۇ كۇرسىغا باق،
ئەي كوڭلۇم توقى، بار ئۇندا ئۇچ ئاياق.

802 پۇتۇن ئۇچ ئاياقلىق قىڭغايماس بولۇر،
تۇرۇر ئۇچ پۇتى تۇز هەم قايماس بولۇر.

803 قىڭغايسا بىرى ئۇچ ئاياقنىڭ ئەگەر،
قايار ئىككىسى، ئولتۇرۇچى چۈشەر.

804 پۇتۇن ئۇچ ئاياقلىق توغرا، تۇز تۇرۇر،
ئەگەر بولسا توت، كور، بىر ئەگرى بولۇر.

805 نىمكى تۇز ئولسا، پۇتۇن ئۇز بولۇر،
نىمكى ئۇز ئولسا، دىمەك تۇز بولۇر.

806 نىمكى ئېگىلسە، ئۇ ئەگرى بولۇر،
پۇتۇن ئەگرى، يامانلىق ئۇرۇغى بولۇر.

807 قايسى تۇز ئېگىلسە، تۇرماس، يىقىلار،
نىمكى تۇز ئولسا، يىقىلماي تۇرار.

808 مېنىڭ هەم قىلىغىم ئېگىلمەس ئېرۇر،
ئېگىلسە دۇرۇسلۇق، قىيامەت بولۇر.

809 قىلۇرمەن ئادالەت بىلەن هەل ئىشىن،
ئايرىماسمەن بەگ ۋە قۇل دەپ هىچ كىشىن.

810 bu bəgdə piqək kim əligdə turur
pïqïoqlï kəsigli turur ay unur

811 piqək təg bïqar mən kəsər mən ixig
uzatmaz mən də'wi kïlïoqlï kixig

812 xəkər ol kixi bir anar küq təgip
tərü bulsa məndin kapuoqka kəlip

813 xəkər təg süqiyü barïr ol kixi
səvinqlig bolur anda yazlur kaxï

814 uraoqun yəmə ol kixilər iqər
əzi küqkəy ərsə kənidin kaqar

815 mana kəlsə tütxü tərü bərsə mən
uraoqun iqər təg aqïr kərsə mən

816 bu kaxïm tügüki bu kərksüzlüküm
küqəmqi kəlirkə bu yüzsüzlüküm

B69
817 kərək ooqlum ərsə yakïn ya yaoquk
kərək barkïn ərsə kəqikli konuk

818 tərüdə ikigü mana bir sanï
kəsərdə adin bolmaoqay ol məni

819 bu bəglik ulï kər kənilik turur
kəni bolsa bəglər tiriglik bolur

820 munar mənzətü sözlər əglüg kixi
kim əglüg sözin tutsa ətlur ixi

A43 C36
821 kənilik əzə boldï bəglik ulï
bu bəglik kəki ol kənilik yolï

810 بۇ خەنجەر ـ پىچاقكىم، قولۇمدا تۇرۇر،
پىچار ھەم كېسەر بىر قورال، ئەي غەيۇر

811 پىچاقتەك كېسەرمەن، پىچپ ئىشىنى،
ساقلاتماي دەۋاغا كەلگەن كىشىنى.

812 شېكەر شۇكى، بىركىم زۇلۇم يەتتى دەپ ـــ
ئىشىگىمگە كەلسە ئادالەت تىلەپ،

813 شېكەردەك لەززەتلە يانۇر ئۇ كىشى،
سويۇنۇپ ئېچىلۇر يۈزى ھەم قېشى.

814 بۇ تۇرغان ئۇراغۇن شۇنداقلار ئېچەر،
كى زورلۇق ئىشلىتىپ، ئەدىلدىن كېچەر.

815 تۇتۇشۇپ ماڭا كەلسە قىلسام ھوكۇم،
ئۇراغۇن ئىچكەندەك بولۇرلەر چوقۇم.

816 بۇ قاشىم تۇرۇگى، بۇ كوركسىزلىگىم،
زۇلۇم قىلغۇچىغا بۇ يۇزسىزلىگىم.

817 كېرەك ئوغلۇم ئولسۇن، يېقىن تۇققىنىم،
يولۇچى، ئوتكۇنچى، بىرەر قونىغىم،

818 ماڭا تەڭ ئىككىسى قانۇن ئالدىدا،
بولەكچە بولماسمەن ھوكۇم ۋاقتىدا.

819 بۇ بەگلىك ئاساسى ئادالەت ئېرۇر،
ئادىل ئولسا بەگلەر، تىرىكلىك بولۇر.

820 مۇنىڭدەك دىدى سوز ئەقىللىق كىشى،
كىم ئاقىل سوزىن تۇتسا تۇزىلەر ئىشى؛

821 ئادالەت ئۇستىدە بۇ بەگلىك ئۇلى،
بۇ بەگلىك ئاساسى ئادالەت يولى.

822 tərü kïlsa əlkə kəni bolsa bəg
tilək arzu buloqay bu kolsa kalï

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

823 yana aydï ay toldï əlig kutï
nəlük boldï kün tooqdï əlig atï

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

824 əlig aydï bilgə mənin kïlkïmï
kərüp mənzətü urdï bu atïmï

825 künüg kər ərilməz tolu ok turur
yaruklukï bir təg talu ok turur

826 mənin mə kïlïnqïm anar okxadï
kənilik bilə toldï əksüməd

A34
827 ikinqi tooqar kün yarur bu azun
təzü həlkka təgrür yokalmaz ezün

828 mənin mə tərüm bu yokalmaz ezün
kamuoq həlkka bir təg nə kïlkïm səzüm

829 üqünqï bu kün tooqsa yərkə isig
qəqək yazlur anda tümən min tüsig

830 kayu əlkə təgsə mənin bu tərüm
ol əl barqa ətlür tax ərsə korum

831 tooqar kün arïoq ya arïoqsïz təməz
kamuoqka yarukluk bərür əksüməz

822 هوكۇم قىلسا ئەلگە ئەدىل بىرلە بەگ،
تىلەك-ئارزۇسىغا بولۇر يەتكىلى.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

823 يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئېلىگ قۇتى،
نېچۇن بولدى كۇنتۇغدى ئېلىگ ئېتى؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

824 ئېلىگ دىدى: ئالىم بۇ قىلغىم كورۇپ،
قويدى بۇ ئېتىمنى كۇنگە ئوخشۇتۇپ.

825 قارا، كۇن ئۇۋالماس — ھەمىشە پۇتۇن،
يورۇغى بىرەكلا ۋە پارلاق تولۇن.

826 مېنىڭمۇ قىلغىم ئاڭا ئوخشىدى،
ئادالەت بىلەن تولدى، كەم بولمىدى.

827 ئىككىنچى، تۇغار كۇن، يورۇر بۇ جاھان،
ئومۇمغا چاچار نۇر، كېمەيمەس ھامان.

828 مېنىڭمۇ ھوكمۇم شۇ، يوقالماس ئۇزۇم،
پۇتۇن خەلقە بىرەك قىلغىم سوزۇم.

829 ئۇچىنچى، ئىسسىيدۇ يەر، تۇققاندا كۇن،
چىچەك ئاچىلۇر ئاندا تۇمەن مىڭ تۇسۇن.

830 قايۇ ئەلگە كىرسە، مېنىڭ قانۇنۇم،
ئۇ ئەل تۇزىلەر بولسا تاش يا قۇرۇم[87].

831 تۇغار كۇن ئېرىغ يا ئېرىغسىز دىمەس،
ئومۇمغا يورۇقلۇق بېرەر كېمەيمەس.

B70

832 mənin mə kilīnqīm bu ol bəlgülüg
təzükə təgir barqa mandin ülüg

833 yana ma bu kün burjī ŝabit turur
bu ŝabit tədüküm tüpi bərk bolur

834 bu kün burjī arslan bu burj təprəməz
əvi təprəməzi üqün artamaz

835 mənin kilkīmī kər yəmə bir yanīn
əzüm təgxürülməz yarukta ənün

AY TOLDĪ SUALI ƏLIGKƏ

C

836 bu ay toldī aydī ay əlig kutī
axasu azun əl yadilsu atī

837 mənin mə əzüm bu uzun yol yorīp
sana kəldi əmgəp həm artuk arīp

838 bu kilkin bu ərdəmlərin bar üqün
kəsəp kəldim əmdi tapuoqka küqün

839 ayu bər mana sən nətəg tapnayīn
səvinqin kayu ol anī tutnayīn

840 tapuoq bəg tapīsī əzə bolmasa
yaramaz bu tapoqī nəqə əmgəsə

841 nəgü tər əxitgil īla atlīoqī
tapuoqun bədümix kixi kutluoqī

842 tapīnsa tapuoqqī bəginə kalī
katīoq tutoqu bəglər səvinqi yolī

832 مېنىڭمۇ قىلغىم مۇشۇنداق بولۇش،
مېنىڭدىن جىمىگە تېگەر تەك ئۇلۇش.

833 يەنە بۇرجى كۇننىڭ ئۇ سابىت[88] ئىرۇر،
بۇ سابىت دىگەنىم تېگى چىڭ بولۇر.

834 بۇ كۇن بۇرجى ئارسلان، ئۇ تەۋرىمەس،
تەۋرىمەس بولغاچ ئويى ھەم بۇزۇلماس.

835 مېنىڭمۇ قىلغىم، تۇرقۇمغا قارا،
يورۇغۇم مېنىڭ ئوزگىرىشسىز بارا.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

836 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ساھىپقىران،
يېيىلسۇن ئېتىڭ ھەمدە تۇتقىن جاھان.

837 ئوزۇممۇ بۇ ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ،
ساڭا ئەمگىنىپ كەلدىم ئارتۇق ھېرىپ.

838 شۇ خۇلقۇڭ، بۇ ئەردەملىرىڭ بار ئۇچۇن،
ئۇمىت بىرلە خىزمەتكە كەلدىم كۇچۇن[89].

839 دىگىن خىزمىتىڭنى نېچۇك مەن قىلاي،
سويۇنچۇڭ سېنىڭ قايسى، شۇنى مەن تۇتاي.

840 خىزمەت بولىمغاندا، بۇ بەگ مەيلىچە،
ئىشى يوقىماس ئىشلەسمۇ نېچە.

841 ئىشتىكىن، نىمە دەر ئىلا ئاتلىغى[90]،
ئىش ئىشلەپ چوڭايغان كىشى قۇتلۇغى:

842 خادىم بەگ ئىشىگە باغلاركەن بېلىن،
قاتتىق تۇتقۇلۇق بەگ سويۇنچى يولىن.

843 bu bəğlər tapïsï özə kïl tapuoq
bəgi taplasa tapoqï aqtï kapuoq

844 tapuoqqï tapuoq bilsə tərkə təgir
tapuoq bilməsə tərdin ǝlkə kəlir

B71

845 bəgin kəd səvindürsə tapnur kulï
aqïldï bu kulka aoqïrlïk yolï

ǝLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

846 ǝlig aydï uktum mən əmdi sözün
sövinqim tilə kəd küdəzgil özün

847 sana mən ayayïn yaraoqsïzlarïoq
yaraoqsïzka yakma yorïoqïl arïoq

848 özüm taplamaz nən biri yaloqan ol
munïnda basasï bu küq kïloqan ol

849 suk ərsə kïlïnqï yig ərsə özi
əvək ərsə kïlkï uvutsuz kəzi

850 puxï ərsə ixtə yəmə övkəlig
yava ərsə borqï ya kïyoqan əlig

A35

851 bu yanlïoq kixilər yaramaz mana
ayu bərdim əmdi aqukluoq sana

852 yarayïn tǝsə sən mana bəlgülüg
bu kaq nən özündin yïrat ay külüg

853 yakïn boloqa sən kündə ötrü mana
aoqïrlïk aqïoq artoqa mǝndin sana

843 بۇ بەگلەر ئۇمىدىچە قىلغىن تاپۇغ،
رىزا بولسا بەگلەر ئاچار بەخت قوۋۇغ.

844 تاپۇغچى تاپۇغ بىلسە تورگە چىقۇر،
تاپۇغ بىلمىسە توردىن پەسكە چۈشۈر.

845 سويۇندۇرسە خىزمەتتە بەگنى قۇلى،
ئىچىلار ئۈگا قەدىر ــ ھورمەت يولى.

ئىلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

846 ئىلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم مەن ئەمدى سوزۇڭ،
سويۇنچۇم تىلە، بەك كۆزەتكىن ئۇزۇڭ.

847 مەن ئېيتاي يارامسز نىمەنى ساڭا،
ئۇزەڭ پاكىزە يۇر، يولۇما ئاڭا.

848 ئۇزۇم خالىماسىنىڭ بىرى يالغان ئول،
ئۇنىڭدىن كېيىنكى زۇلۇم قىلغان ئول.

849 بىرى ئاچكوز، تاماخور ۋە تويماس ئوزى،
بىرى ئالدىراڭغۇ، ئۇياتسىز كوزى.

850 ھەر ئىشتا غەزەپكار، ئاچچىغى يامان،
قول ئەگرى، ھاراققا بېرىلسە ھەر ئان.

851 بۇ ياڭلىغ كىشىلەر يارامىس ماڭا،
بۇنى ئېيتتىم ئەمدى ئوچۇقلا ساڭا.

852 يارايمەن دىسەڭ سەن ماڭا بەلگۈلۈك،
ئەي نامدار بۇلاردىن يىراق يۈرگۈلۈك.

853 بولۇرسەن كۇنۇ ــ كۇن يېقىن سەن ماڭا،
ئاشار قەدر ــ ئېھسان مېنىڭدىن ساڭا.

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

854 bu ay toldï aydï əxittim munï
takï bir sözüm bar ayu bər anï

855 bu əḍgü ḳayu ol nətəg ol özi
nəgü təg bolur əḍgü ḳïlḳï təzi

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏḲA

B72

856 əlig aydï əḍgü bu ḳïlḳï yanï
tusulur bolur həlḳḳa asoḳï onï

857 təzü həlḳḳa barqa ḳïlur əḍgülük
yana minnət urmaz kixikə kəlük

858 əz asoḳïn tiləməz kixikə asïoḳ
bərür ol asïoḳdïn bu ḳolmaz yanïoḳ

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

859 yana aydï ay toldï uḳtum bu səz
takï bir tiləkimni aytur bu əz

860 manа ay kənilik ḳayu ol kəni
anïŋ birlə yalŋuḳ yarutsa küni

861 ḳayunï ayurlar kənilik yolï
nəgü təg bolur bu kənilik ulï

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

854 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئىشتىتىم بۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار يېشىپ بەر ئۇنى.

855 نەدۇر ھەم نەخلدا ئېرۇر ياخشىلىق،
نېچۇكتۇر ئۇنىڭدا تەبىەت-قىلىق؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

856 ئېلىگ ئېيتتى: ياخشىلىق سۇپاتى شۇدۇر،
كى خەلقە ئۇنىڭدىن پايدىلار يېتۇر.

857 قىلۇر ياخشىلىق ئۇ پۇتۇن ئېلىگە،
يەنە مىننەت ئۇرماس كىشى يۇزىگە.

858 تىلەر نەپ ئۇ ئەلگە ئوز نەپىنى دىمەس،
يەتكۇزگەن نەپىنچۇن بەدەل كوزلىمەس.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

859 يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئۇقتۇم بۇنى،
تېخى بىر تىلەك بارىكى، ئېيتاي ئۇنى.

860 ماڭا ئېيت، دۇرۇسلۇق نېچۇك نەرسىدۇر،
ئۇنىڭدىن كىشى كۇنى قانداق يورۇر؟

861 قايۇ نەرسىنى دەر دۇرۇسلۇق يولى،
نىمەدەك بولۇر بۇ دۇرۇسلۇق ئۇلى؟

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏQA

862 ə̧lig aydï kərgil kəni ər əzi
tili kəŋli birlə birikər səzi

863 taxï təg iqi ol iqi təg taxï
bu yaŋlïoq bolur ol kəni qïn kixi

864 kəŋülin qïqarsa ayada urup
yorïsa uyaḍmasa yalŋuq kərüp

B73

865 kənilik kərək ərkə qopsa qutun
kənilik atï ol kixilik pütün

866 qïz ərməz bu yalŋuq kixilik qïz ol
az ərməz bu yalŋuq kənilik az ol

867 muŋar mənzətü aydï xa'ir bu səz
saŋa səzlədi əmdi kərgil bu əz

868 yorïoqlï bu yalŋuq ə̧di ək əküx
kəni qïn pütün ər maŋa kə̧d kəsüx

869 qïz ərməz kixi kər kixilik qïz ol
kəni qïn kixilərni əgdi uqux

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

870 yana aydï ay toldï ə̧lig qutï
maŋa aqsa əmdi bu səz bük qatï

871 bu ə̧dgü kixilər bolurmu ə̧siz
ə̧siz mə ururmu kər ə̧dgükə iz

ئېلگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

862 ئېلىگ ئېيتتى: شۇدۇر دۇرۇس ئەر ئوزى،
تىلى، كوڭلى بىرلە بىرىكەر سوزى.

863 تېشىدەك ئىچمۇ، ئىچىدەك تېشى،
بۇ ياڭلىغ بولۇر چىن ۋە توغرا كىشى.

864 چىقارىپ يۈرەكنى ئالقاندا تۇتۇپ،
ئۈياتماي يۈرەلىسە ئەلنى كورۇپ.

865 بەختلىك ياشاشقا دۇرۇسلۇق كېرەك،
كىشىلىك ئېتىدۇر دۇرۇسلۇق دىمەك.

866 كىشى قىس ئەمەستۇر، كىشىلىك قىس ئول،
ئەمەس ئازِ بۇ ئىنسان، دۇرۇسلۇق ئاز ئول.

867 بۇ ھەقتە شائىرنىڭ دىگەن بىر سوزى—
ئوخشايدۇ مەن ئېيتقان سوزۇمگە ئوزى:

868 مېڭىپ يۈرگەن ئىنسان بەكمۇ كوپ ئېرۇر،
دۇرۇس، چىن، پۈتۈن ئەر ماڭا خوپ ئېرۇر.

869 كىشى قىس ئەمەستۇر، كىشىلىك قىس ئول،
دۇرۇس، چىن كىشى ئۇ، تولا ماختىلۇر.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

870 يەنە ئېيتتى ئايتولدى: بەختيار خان،
بۇ سوزنىڭ سىرىنى ماڭا قىل ئايان.

871 بۇ ياخشى كىشىلەر بولۇرمۇ ياماڭ،
يامانلار بولۇرمۇ ياخشى بىر زامان؟

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏĶA

872 əlig aydï əḍgü iki türlüg ol
munïnda biri qïn tutar əḍgü yol

873 bir əḍgü bolur kər anadïn tooɣup
yorïr ol kəni qïn kər əḍgü bolup

874 takï biri əḍgü kər ətgünq bolur
əsizkə ḳatïlsa ol əsiz ḳïlur

875 iki türlüg ol kər bu əsiz yəmə
ikigüni bir təp əsizkə sama

B74
876 tooɣa əsiz ol kər munïnda biri
bu ər əlməginqə arïmaz kiri

877 takï biri ətgünq bolur bu əsiz
əxi əḍgü bolsa tüzər bu ma iz

A36
878 tooɣa əḍgüdin tutqï əḍgü kəlir
azun boḍnï andïn asïoɣlar alïr

879 tooɣa əsiz ərsə anar yoḳ otï
azunḳa bəla ol boḍunḳa yutï

880 munar mənzətü aydï türkqə məsəl
əxitgil munï sən ukup ətkə al

881 ərün süt bilə kirsə əḍgü ḳïlïḳ
ölüm tutmaoɣïnqa əvürməz yorïḳ

882 tadu birlə ḳatlïp tərümix ḳïlïnq
ölüm buzmaoɣïnqa buzulmaz ərinq

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

872 ئېلىگ ئېيتتى: ياخشى ئىككى تۇرلۇك ئول،
بۇنىڭدىن بىرى چىن، تۇتار ياخشى يول.

873 بىرىدۇر ئانادىن ياخشى تۇغۇلۇپ،
يۇرەر ئۇ دۇرۇس ۋە ياخشى بولۇپ.

874 بىرى دورىماق بىرلە ياخشى بولۇر،
يامانغا قوشۇلسا، يامانلىق قىلۇر.

875 يامانمۇ ئىككى خىل بولۇر دائىما،
ئىككى خىل يامانىنى بىرەك سانىما.

876 يامان بوپ تۇغۇلۇر ئۇنىڭدىن بىرى،
بۇ ئەر ئولمىگۈنچە ئېرىمەس كىرى.

877 يەنە بىرسى دوراپ يامانلىق قىلۇر،
ئەشى ياخشى بولسا، ئۇ ياخشى بولۇر.

878 كېلۇر تۇغما ياخشىدىن دائىم ياخشىلىق،
جاھان خەلقى ئالۇر ئۇندىن پايدىلىق.

879 يامان بولسا تۇغما، ئاڭا يوق داۋا،
خەلقىقە ئاپەتتۇر، جاھانغا بالا.

880 كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ تۇركچە ماقال،
ئىشتىكىن بۇنى سەن، ئۇقۇپ ئۇلگە ئال:

881 ئەگەر كىرسە ئاق سۇت بىلەن ياخشى خۇلۇق،
ئولۇم تۇتمىغۇنچە ئوزگەرمەس قىلىق.

882 قىلىقىم تەبىي تورەلگەن ئىكەن،
ئولۇم بۇزمىغۇنچە بۇزۇلمايدىكەن.

883 karïnda tərümix kïlïnq əgrətik
yaoqïz yər katïnda kətər ay tətik

884 kalï əḍgükə bolsa əsiz əxi
əsiz boldï kïlkï ol əsiz tuxï

885 əsiz mə katïlsa kər əḍgü bilə
kamuoq əḍgülükkə bu buldï yula

886 takï bir səbəb kər bu əḍgü əsiz
yakïnlïk yolïndïn tüzər tüzsə iz

887 bəgi əḍgü bolsa boḍun barqa tüz
bolur kïlkï əḍgü yorïklarï uz

888 yakïn tutsa bəglər kər əḍgü kixig
əsiz barqa əḍgü kïlur ol ixig

889 əsizlər yakïn bolsa bəglər tapa
uzadï əsiz əlgi əlkə tüpə

890 əsiz bax kətürsə kər əḍgü yitər
bu əḍgü əlig bulsa əsiz kətər

B75
891 kalï əḍgü bolsa bu bəglər kutun
kamuoq əḍgü boldï karasï pütün

892 bu bəglər əsiz bolmaoqïnqa əsiz
ol əldə səvinqin kïzartmaz mənïz

893 nə əḍgü tərü urdï bəglər bəgi
əsizkə bu kïn bərgə zindan yəgi

894 kalï əḍgü bolsa boḍun baxqïsï
kamuoq əḍgü boldï anïn ixiqisi

883 قوساقتا تورەلمش خۇلقى، ئەي چۈەر،
قوڭۇر يەر قېتىغا كىرگەندە تۇگەر.

884 ئەگەر ياخشىغا بولسا ھەمرا يامان،
يامان بولدى قىلقى يامانلارسمان.

885 يامانمۇ قوشۇلسا ياخشىغا بىراق،
پۇتۇن ياخشىلىققا تاپار ئۇ چىراق.

886 يەنە بىر سەۋەپ شۇ بۇ ياخشى-يامان،
يېقىنلىق يولىدىن تاپار ئىز ھامان.

887 بېگى ياخشى بولسا، پۇتۇن خەلقى تۇز—
بولۇر ھەم قىلىغى، يۇرۇشلىرى ئۇز.

888 يېقىن تۇتسا بەگلەر، قارا، ياخشىنى،
يامانلارمۇ ياخشى قىلار ئىشىنى.

889 ئەگەردە يېقىن بولسا بەككە يامان،
يامان قولى ئەلگە بولۇر ھوكۇمران.

890 يامان باش كوتەرسە، ياخشىلار تۇگەر،
گەر ياخشى بەگ ئولسا، يامانلار بىتەر.

891 ئەگەر بولسا بەگ ياخشى ھەمدە قۇتۇن[91]،
تامام ياخشى بولغاي ئاۋام خەلق پۇتۇن.

892 يامان بولسىمۇ بۇ بەگلەر ئوزى،
ئۇ ئەلدە يامانىڭ سويۇنمەس يۇزى.

893 نە ياخشى نىزام قويدى بەگلەر بېگى،
يامانغا جازا بەردى زىندان تېگى.

894 ئەگەر ياخشى بولسا خەلق باشچىسى،
پۇتۇن ياخشى بولۇر ئۇنىڭ ئىشچىسى.

895 apaŋ əḍgü bolsa bu bəglər əzün
bayur boḍnï barqa kər ətlür azun

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

896 yana aydï ay toldï uktum munï
əlig yarlikadï bu səzlər kəni

897 bu əḍgüg bilir ol kixi əḍgü təp
asïoqlïoq ərürin munï kïloqu təp

898 səvər barqa yalnuk tilər arzular
anï koldaqïlar nəlük buldïlar

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

899 əlig aydï əḍgü talu nəŋ turur
talu nəŋni tutqï talular kolur

900 kayu nəŋ talu bolsa əḍrüm aoqïr
anïŋ kïlmakï barqa əzkə aoqïr

901 əsizlik uquz ol anï kïldaqï
yavuz ix uquz ol əsiz boldaqï

902 kayu nəŋ uquz bolsa yərḍə yatur
aoqï quz aoqïr boldï tərdə yatur

903 bu əḍgü aoqïx təg aoqïr aoloquka
yavuz nəŋ inix ol uquz buloquka

B76
904 munar mənzətü səzlədi kər ukux
ukuxluoq səzi tutsa asoqï əküx

895 ئوزى ياخشى بولسا بۇ بەگلەر ئەگەر،
بېيىپ ھەممە خەلقى، جاھان تۇزۇلەر.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

896 يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئۇقتۇم بۇنى،
ئېلىگ ئېيتتى سۆزنىڭ توغرىسىنى.

897 بۇ ياخشىنى كىشى بىلۇر ياخشى دەپ،
تونۇپ پايدىسىنى ھەم ئەيلەر تەلەپ.

898 سويۇپ ھەممە ئادەم ئۇنى ئارزۇلار،
لېكىن ئىستىگەنلەر نېچۇكمۇ تاپار؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

899 ئېلىگ ئېيتتى: ياخشى — ئۇ نادىر ئېرۇر،
نادىرنى نادىرلارلا ئۇمىت قىلۇر.

900 نېمىكى نادىر بولسا، ئۇ خىل بولۇر،
ئۇنى قىلماقمۇ ئانچە مۇشكۇل تۇرۇر.

901 يامانلىق قەدىرسىز، قىلغان خار ھامان،
يامان ئىشنى قىلغان ھەمىشە يامان.

902 نېمىكى قەدىرسىز ئۇ، يەردە ياتۇر،
ئاغى[92] ـ چۇز[93] قىممەتلىك ئۇ تورنى ئالۇر.

903 ئېرۇر ياخشىلىق ئورلىگەندەك ئېغىر،
يامان ئىش چۇشۇشتەك، ئاساندۇر ئاخىر.

904 ئەقىل ئېيتتى بىر سوز ئۇڭا ئوخشۇتۇپ،
ئەقىلنىڭ سۆزىنى تۇت، ئۇنىڭ نەپئى كوپ:

A37

905 aoɣïx təg bu əḍgü aoɣumaz kixi
təgip təgmə yalŋuḳ kïlumaz ixi

906 aoɣïr nən ḳamuoɣï aoɣïr kïloɣuḳa
kïlumaz bu ixni biliksiz puxi

AY TOLDÏ SUALI ƏLIGKƏ

907 bu ay toldï aydï ay əlig kutï
bu ɵgdi bilə munqa əḍgü atï

908 müni barmu yalŋuḳ anï sɵzləgü
uḳuxluoɣ uḳarmu bilirmü nəgü

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏḲA

909 əlig aydï əḍgü tuqï ɵgdilür
müni bu əsizlər ara savlanur

910 yaḳïnlïḳ kïlur ər kixikə tuxï
yavuz bolmasa kïlmaz əḍgü ixi

911 bu satoɣaoɣ basïnqaḳ üqün əḍgüni
əsizlər yorïp kər yarutmaz kəni

912 kim əḍgü tilər ərsə əḍgü kïlur
basïnqaḳ ya satoɣaoɣḳa baḳmaz bolur

913 kim ərsə bu künlük tiləsə səvinq
əsizlik kïlur ol yarïn yər saḳïnq

914 bu əḍgü tiləgli nəgü tər əxit
ḳamuoɣ əḍgülük kïl ɵzünkə əx ət

905 ياخشلىق ئورلەشتەك، چىقالماس كىشى،
قىلالمايدۇ ھەركىم بۇ ئورلەش ئىشى.

906 قەدىرلىك ئىشلارنى قىلماقلىق قىيىن،
قىلالماس بۇ ئىشنى بىلىمسىز كىشى.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە سوئالى

907 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي ئېلىگ قۇتى،
ئىكەن شۇنچە ماختاشتا ياخشىلىق ئېتى.

908 قۇسۇرى بارمىكىن كىشى دەيدىغان؟
ئاقىللار بىلىپ بايقىيالايدىغان؟

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

909 ئېلىگ ئېيتتى: ياخشى ھامان ماختىلۇر،
يامانلار بۇنى بىر قۇسۇر دەپ بىلۇر.

910 يېقىندۇر كىشىگە كىشى ھەر زامان،
ئىش يوقتۇر ياخشىغا، بولمىسا يامان.

911 يامانلار كۆرەشتە يېڭىلغان ئۈچۈن،
قىلار قەست يورۇتماسقا ياخشىغا كۈن.

912 ياخشىلىق تىلەگەن ياخشىلىق قىلۇر،
زەئىپ، پەس ــ خۇنۇكلەرگە باقماس بولۇر.

913 كىمكى تىلەسە بۇ كۈن خوشلىغىن،
يامانلىق قىلىپ تاڭنا يەر قايغۇسىن.

914 نىمە دەر ياخشىلىق تىلەگەن كىشى،
پۈتۈن ياخشىلىقنى قىل ئۆزىڭ ئەشى:

B77

915 yas ərməz bu əḍgü bu künlük saṇa
yarïn boloɣa asoɣïṇ bu kün püt maṇa

916 asïoɣ kərnür ərsə əsizlik bu kün
yarïn yas ḳïlur anda ukoɣïl əgün

917 bu əḍgü on ol kər əsizlik bu sol
solunḍïn tamu ornï uxtmah oṇ ol

918 nəqə mə ərəzlənsə əsiz bu kün
əkünq birlə əmgək yarïnḳï künün

919 nəqə satoɣaoɣ ərsə bu əḍgü kixi
əkünməz yarïn anda ətlür ixi

920 ḫəḳïḳət munï bil ay ay toldï sən
əkünqsüz mən əḍgü atïn əlsə mən

921 nə əḍgü səz aymïx kəni ər tili
kəni ər tili urdï səzkə ulï

922 kim əḍgüg yərər ərsə əsiz bolup
tilər mən ay əḍgü səni mən ḳolup

923 ay əḍgü saṇar kim toḍar ay maṇa
bərü kəlgil əmdi mən aq mən saṇa

924 nəqə satoɣaoɣ ərsə bu əḍgü kixi
tapï mən bolayïn bu əḍgü əxi

925 əsizlik bilə ərsə bəglik maṇa
kərəkməz bu bəglik ḳoḍur mən saṇa

926 kixi ḳïlḳï əsiz kərür mən kəzün
ərəzi az ol kər əkünqi uzun

915 زىيان يوق بۇگۇن ياخشىلىقتىن ساڭا،
بولۇر تاڭنا پايدا، بۇگۇن پۈت بۇڭا.

916 كورۇنسه يامانلىق بۇگۇن پايدىلىق،
ئۇ تاڭنا زىياندۇر، بۇنى ئۇق ئېنىق.

917 ئېرۇر ياخشىلىق ئوڭ، يامانلىق ئۇ سول،
جەھەننەم سولىڭدا، بىيىش ئوڭدا ئول.

918 هوزۇرلانسا قانچه يامانلار بۇگۇن،
قىينىلار پۇشايمان بىلەن تاڭنا كۇن.

919 خار ئولسا نىچەكىم، بۇ ياخشى كىشى،
ئوكۇنمەس، تاڭنا كۇن بولۇر هەل ئىشى.

920 بۇنى بىل هەقىقەت، ئەي ئايتولدى سەن،
ئوكۇنچسز مەن ئولسەم ياخشى ئات بىلەن.

921 نه ياخشى دىدى توغرا ئەرنىڭ تىلى،
دۇرۇس ئەر تىلىدۇر ئۇ، سوزنىڭ ئۇلى:

922 كىمىكى يامانلاپ خارلار ياخشىنى،
ئەي ياخشى، مەن خالاپ ئىستەيمەن سېنى.

923 ئى ياخشى ساڭا كىم تويار، ئېيت ماڭا،
يېقىن كەل، مەن ئەمدى ئاچتۇرمەن ساڭا.

924 هەر قانچه خارلانسا ئۇ ياخشى كىشى،
رىزا مەن بولايىن ئۇنىڭ يولدىشى.

925 يامانلىق بىلە كەلسە بەگلىك ماڭا،
كېرەكمەس بۇ بەگلىك، قويارمەن ساڭا.

926 كورەرمەن كىشىنىڭ قىلقى گەر يامان،
هوزۇرى ئېرۇر ئاز، كوپى پۇشايمان.

927 munar mənzətü aydī xa'ir bu səz
okïsa aqïloqay yiti kïl bu kəz

928 kayu əḍgü əknür kər əḍgü üqün
atïkmïx əsiz ahir əknür küqün

929 əsiz kïlsa əsiz yanutï əkünq
usa əḍgülük kïl əsizkə əqün

B78
930 nəgü təg əgəyin bu əsiz kixig
nəgü təg tiləyin bu əsiz ixig

931 otunluk bivalïk yavalïk kamuoq
əsizlər kïlïnqï bolur ay uluoq

932 bəla miḫnət əmgək əkünqün sïoqït
əsizlik yanutï bolur ay yigit

933 kalï səvməyin kər bu əḍgü kixig
kalï əgməyin mən bu əḍgü ixig

A38
934 akïlïk kixilik asïoq əḍgülük
bu əḍgü kixidin kəlir bəlgülüg

A37
935 bu əḍgü kixi barqa əx əḍgüsi
bu əḍgü ix ol barqa ix əḍgüsi

A38
936 əxin əḍgü bolsa nəgü kolsa kol
əx əḍgü kərək ol əzün bulsa yol

937 ərəz arzu ni'mət küvənqin avïnq
bu əḍgü yanukï bolur bu səvinq

* * *

227 بۇڭا ئوخشتىپ ئېيتتى شائىر بۇ سوز،
چوڭايغاي ئوقىساڭ، ئىتتىكلىنىپ كوز:

928 ياخشىلىق قىلىپ كىم ئۇندىن ئوكىنۇر،
يامان مىڭ ئاتانسا، پۇشايمان قىلۇر.

929 يامانلىققا مۇمكىنچە قىل ياخشىلىق،
يامان قىلسا يامانلىق، پۇشايمان يانۇر.

930 نىچۇكمۇ مەدھىيەي يامان كىشىنى،
نىچۇكمۇ تىلەيىن يامان ئىشنى.

931 قوپاللىق، گۇستاخلىق، تەتۇرلۇك بولار،
ئى ئۇلۇغ، يامانلار ئىشىدۇر ئۇلار.

932 بالا، مېھنەت، پۇشايمان، زەخمەت، يىغا،
يامانلىق جاۋابى بولۇر، ئەي توڭا.

933 شۇڭا ياخشىنى مەن نىچۇك سويىمەيىن؟
نىچۇن ياخشى ئىشنى مەدھى ئەتمەيىن؟

934 سېخىلىق، كىشىلىك، پايدا، ئەزگۇلۇك ــ
كېلۇرلەر ياخشىدىن بۇلار بەلگۇلۇك.

935 بۇ ياخشى كىشى بارچە ئەش ياخشىسى،
ئېرۇر ياخشى ئىش ھەممە ئىش ياخشىسى.

936 ھەمرا ياخشى بولسا نىمە كۇتسەڭ كۇت،
تاپايىن دىسەڭ يول، ھەمرا ياخشى تۇت.

937 راھەت، نېمەت، ئارزۇ، قۇۋانچ ھەم ھوزۇر،
بۇلارغا جاۋاپ شۇ، خوشاللىق بولۇر.

* * *

938 ǝlig aydï ay toldï uḳoḳïl bu sǝz
ayïtmïx sǝzünḳǝ yanut ḳïldï ǝz

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIĠKƏ

939 yǝr ǝpti kǝr ay toldï turdï ǝrü
ayur ay ïḍuḳ ḳut ay ǝḍgü tǝrü

940 azun ǝrki bulduṇ uzun bolsu yax
ǝrǝz ǝḍgü birlǝ ǝsǝn bolsu bax

941 buzulmasu bǝglik bǝḍüklük bilǝ
avïnqïn tirilgil sǝvinqin külǝ

942 uluoḳluoḳ bilǝ bul ǝküx ǝlkǝ ǝrk
bu ǝrk birlǝ bǝglik ulï bolsu bǝrk

943 aḳa kǝlsü arzu ḳurumaz bolup
ḳapuoḳ tutsu dǝwlǝt ḳarïmaz bolup

944 sǝvinq barqa yumoḳï saṇa kǝlsüni
saḳïnq birlǝ duxman sïzïp ǝlsüni

945 sǝza ol saṇa kim tapïnsa tapuoḳ
sǝzaḳa tapïnsa aqar ḳut ḳapuoḳ

B79
946 nǝgü tǝr ǝxitgil tapuoḳ ḳïlmïx ǝr
tapuoḳ birlǝ arzu tilǝk bulmïx ǝr

947 tapuoḳ ḳïlma ḳïlsa sǝzaḳa tapïn
sǝza bǝg bilir ol tapuoḳqï ḥǝḳïn

948 tapïnma tapïnsa aḳï tapoḳï ḳïl
aḳï ǝvi altun kümüx ḳapoḳï bil

938 ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى، ئۇققىن سوزۇم،
جاۋاپ قىلدىم ئېيتقان سوزۇڭگە ئوزۇم.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

939 يەر ئۇپتى ئايتولدى، تىڭ تۇردى شۇئان،
دىدى:ئەي ياخشى قانۇن، ساھىپقىران،

940 جاھان قۇدرىتىن تاپتىڭ، ئۇزارسۇن يېشىڭ،
ھوزۇر ياخشىلىقتا تېچ ئولسۇن بېشىڭ.

941 ساق ئولسۇن بەگلىگىڭ بۇيۇكلۇك بىلە،
ياشا سەن ھوزۇردا سويۇنۇپ كۆلە.

942 ئۇلۇغلۇق بىلەن بول تولا ئەلگە بەگ،
بۇ كۇچ بىرلە بەگلىك ئۇلى بولسۇن بەك.

943 ئېقىپ كەلسۇن ئارزۇ قۇرىماس بولۇپ،
تۇرسۇن ئىشكىتە دەۋلەت قېرىماس بولۇپ.

944 يىغىلسۇن ساڭا ھەممە خوشلۇق كېلىپ،
ئەلەم ئىچرە دۇشمەنلەر ئولسۇن سىزىپ.

945 لايىقتۇر خىزمىتىڭ كىم قىلسا ساڭا،
ئېچىلۇر بەختىنىڭ ئىشىگى ئاڭا.

946 نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، خىزمەت قىلغان ئەر،
خىزمەت بىرلە ئارزۇ-تىلەك تاپقان ئەر:

947 خىزمەت قىلما، قىلساڭ لايىق بەككە قىل،
لايىق بەگ بىلۇر ئۇ خادىم ھەققىن، بىل.

948 خىزمەت قىلما، قىلساڭ سېخىلەرگە قىل،
سېخى ئويى ئالتۇن، كۇمۇش ئىشىگى بىل.

949 saranka tapïnma ay tapnur kixi
tiriglik yava bolɵa ąsiz baxï

950 ɵzünə ąsirkər saran ɵz nənin
kixikə ķaqan bąrgə ayɵïl tənin

* * *

951 sɵzin kɵsti ay toldï qïķtï turup
ɵvinə yüz urdï sɵvinqlig bolup

952 ķïyïķsïz tapuoɩ ķïldï anda naru
tüni yattï yatoɩaķta kündüz ɵrü

953 ḫəķiķət tapïndï baoɩïrsaķlïķïn
ąlig tuttï kündə ɵzinə yaķïn

954 yąmə kəqti ɵḍlər bir anqa bu yaŋ
bu ay toldï tapoɩun ķïzïl ķïldï ąŋ

949 بېخىل خىزمىتىن قىلما سەن ھېچ زامان،
ھاياتلىڭ كېتەر بوش، بولۇرسەن ياماڭ.

950 بېخىل ئۇز مېلىدىن ئۇزى قىزغىنار،
قاچان كىشى ھەققىن بېرىشكە ئۇنار؟!

* * *

951 سوزىن كەستى ئايتولدى چىقتى تۇرۇپ،
ئويىمگە يۇرۇپ كەتتى، خوشال بولۇپ.

952 قۇسۇرسىز خىزمەت قىلدى شۇندىن بېرى،
يېتىپ كەچ، تۇرۇپ ئورە كۇندۇزلىرى.

953 كويۇمچان بولۇپ قىلدى ئۇ ئىشنى چىن،
ئېلىگ كۇنسايىن تۇتتى ئۇزگە يېقىن.

954 ئوتۇپ كەتتى بىر قانچە ۋاقت ئۇشبۇ خىل،
ئىشى قىلدى ئايتولدىنى مەكزى قىزىل.

19

AY TOLDÏ ƍLIGKƏ TIL ƏRDƏMIN SƟZ ASÏƠLARÏN AYUR

955 ƍlig bir kün ay toldïnï ündədi
orun bƍrdi oldur tƍyü imlədi

A43
956 bu ay toldï oldurdï akƍru silig
kƟzin yƍrkƏ tikti bƏkütti tilig

ƍLIG SUALI AY TOLDÏKA

C37
957 ƍlig aydï ay toldï sƟzlƏ sƟzüƞ
nƏlük xük turur sƏn nƏ boldï Ɵzüƞ

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƍLIGKƏ

958 bu ay toldï aydï bu bƏglƏr bƏgi
kƍulï bƏg yüzin kƟrsƏ yitrür Ɵgi

B80
959 ƍlig yarlïkƍamaz nƏgü sƟzlƏyin
ayïtmazda axnu nƏgü ƟtnƏyin

ئون تۆتىنچى باب

ئايتولدىنىڭ ئېلىمگە تەلىمنىڭ پەزىلىتى ۋە سوزىنىڭ پايدىلىرىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

955 ئېلىگ بىر كۈن ئايتولدىنى ئۇندىدى،
ئورۇن بەردى، ئولتۇر دىبان ئىملىدى.

956 بۇ ئايتولدى ئولتۇردى ئاستا كېلىپ،
كوزىن يەرگە تىكتى، تىلىنى يىغىپ.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

957 ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى سوزلە سوزۈڭ،
نېچۈن شۇڭ تۇرۇرسەن، نە بولدۇڭ ئوزۈڭ؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

958 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئەي بەگلەر بېگى،
كېتەر بەگ يۈزىن كورسە قۇلنىڭ ئوگى[94].

959 ئېلىگ بۇيرۇماستىن نېچۈك سوز قىلاي،
سوراماستىن ئاۋال نېچۈك تىل ياراي؟

960 biliklig sözin sən əxit öznəmə
ayïtmazda axnu sözün sözləmə

961 kixig kim okïsa kərəkləp tiləp
ol ok sözləgü axnu sözni ulap

962 ayïtmazda axnu sözüg sözləsə
köni sözlədi kim ay yïlkï təsə

963 takï təlvə munduz kixi bu bilin
ayïtmadï bəglərkə aqsa tilin

964 kïzïl til kïlur kïsoqa yaxlïoq səni
əsənlik tiləsə katïoq ba anï

965 nəgü tər əxitgil özin kïsoqan ər
əsən tirlür inqin özin basoqan ər

966 kara bax yaoqïsï kïzïl tïl turur
nəqə bax yədi bu takï ma yəyür

967 baxïnnï tiləsə tilinni küdəz
tilin təgmə kündə baxïnnï yanur

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏKA

968 əlig aydï uktum sözünni tükəl
tirig sözləməsə ədi ək muhal

969 məgər iki türlüg kixi ol bilin
birisi biliksiz birisi aoqïn

970 aoqïn kəndü bərklig tili sözləməz
biliksiz tili ol sözin kizləməz

960 بىلىملىك سوزىنى ئاڭلا، ياق دىمە،
سورىماستىن ئاۋال ئوزۇڭ سۆزلىمە.

961 كىشى كىمنى قىچقارسا لازىم تېپىپ،
كېرەك سوزلىشى ئۇ ئاۋال سوز ئېچىپ.

962 سوراماي تۇرۇپلا ئاۋال سوزلىسە،
بولۇر توغراكىم، ئۇنى ھايۋان دىسە.

963 تېخى تەلۈە، ئەخمەق كىشى بىل ئۇنى،
بېگى سوزلىمەستە، ئاچسا تىلىنى.

964 قىزىل تىل قىلۇر قىسقا ياشلىق سېنى،
تىلەسەڭ ئىسەنلىكنى، چىڭ تۇت ئۇنى

965 نىمە دەر ئىشتىكىن ئوزىن يىققان ئەر،
ئىسەن-تېچ ياشايدۇ ئوزىن باسقان ئەر

966 قارا باش دۇشمنى قىزىل تىل ئېرۇر،
يىدى قانچە باشنى، يەنە ھەم يىيۇر.

967 بېشىڭنى تىلەسەڭ تىلىڭنى كۆزەت،
تىلىڭ ھەر كۇنىدە بېشىڭنى يونۇر.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

968 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم سوزۇڭنى تۇگەل،
تىرىك سوزلىمىسە، بۇ ئەمرى مۇھال.

969 ئىككى خىل كىشى سوزلىمەس ئوزلىرى،
بىرىدۇر بىلىمسىز، گاچادۇر بىرى.

970 گاچانىڭ تىلى يوق، قىلالمايدۇ سوز،
بىلىمسىز تىلى ساقلىيالمايدۇ سوز.

971 biliksiz tili tutqï bərklig kərək
biliklig kixi tilkə ərklig kərək

C38
972 biliklig səzi yərkə suv təg turur
akïtsa suvuoq yərdə ni'mət ənür

973 biliklig kixinin savï əksüməz
akïoqlï süzük yul suvï əksüməz

B81
974 üyük qim osuoqluoq bolur bilgələr
qïkar suv kayuda adak təpsələr

975 biliksiz kixi kənli kum təg turur
əgüz kirsə tolmaz ap ot yəm ənür

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

976 yana aydï ay toldï əlig ukar
bu til yasï təgsə tiriglik tükər

977 tirig bolsa yalnuk kalï səzləməz
kərəkligni səzlər kixi kizləməz

978 ayïtoqu kərək səz kixi səzləsə
ayïtmasa səzni katïoq kizləsə

979 ayïtmaklïk ərkək turur ay əlig
jəwabï tixi ol yətürsə bilik

980 tixikə bir ərkək bolur kər əri
anïndïn tooqar tooqsa iki urï

971 بىلىمسىز تىلنى دائىم بەك تۇتماق كېرەك،
بىلىملىك تىلگە ھاكىم ئولماق كېرەك.

972 بىلىملىك سوزى يەرگە سۇدەك بولۇر،
ئېقىتسا سۇنى يەردە نېمەت ئۇنۇر.

973 بىلىملىك كىشىنىڭ سوزى ئازلىماس،
ئاقار ساپ بۇلاقنىڭ سۇيى كاملىماس.

974 چىم ئوسكەن سۇلۇق يەر كەبىدۇر ئالىم،
چىقار سۇ، قەيەرگە ئاياق باسسا كىم.

975 بىلىمسىز كىشى كوڭلى قۇمدەك ئېرۇر،
دەريا كىرسە تولماس، ئوت ئۇنمەس بولۇر.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

976 يەنە ئېيتتى ئايتولدى:ئېلىگ ئۇقار،
زىيان يەتسە تىلدىن ھاياتلىق يوقار.

977 تىرىك بولسا ئىنسان نېچۇك سوزلىمەس،
كېرەكلىكنى سوزلەر، ئۇنى يوشۇرماس.

978 كىشى سوزلىمەككە سورالماق كېرەك،
سورالمىسا، سوزنى دىمەسلىك كېرەك.

979 ئەي ئېلىگ، سورىماق—بۇ ئەركەك ئېرۇر،
چۈشەنسە بۇنىكىم، جاۋاپ چىشىدۇر.

980 چىشىغا بىر ئەركەك كىشى ئەر بولۇر،
ئۇلاردىن ئىككى ئوغۇل بالا تۇغۇلۇر.

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

981 əlig aydï uqtum sözün barqa qïn
ayïtoqu sözüm bar taqï bir adïn

982 bu til yasïn aydïn əxittim anï
anïn asoqï barmu ayu bər köni

A44
983 bu til yasïna qorksa əmdi özün
yatu qaloqa barqa asïoqlïoq sözün

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

984 bu ay toldï aydï söz asoqï təlim
qalï sözləyü bilsə ux bu tilim

B82
985 yava söz biliksiz tilindin qïqar
biliksiz kixig bilgə yïlqï atar

986 qara qïlqï tənsiz yava sözləgən
yava söz turur bu qara bax yəgən

C39
987 yava sözləsə söz nəqə yas qïlur
əgər sözləyü bilsə asoqï bolur

988 qara qarnï toqsa kər uq təg yatur
yava sözkə avnur özin səmritür

989 yəsə toqsa yatsa bu yïlqï turur
bu yïlqï tədüküm bu qïlqï turur

990 biliklig kixilər ət öz yavrïtur
bilik birlə avnur janïn səmritür

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

981 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم سوزۇڭ بارچە چىن،
سوزۇم بار تېخى دەيدىغان باشقىدىن.

982 دىدىڭ تىل زىيانىن، ئىشىتتىم بۇنى،
ئۇنىڭ نەپئى بارمۇ، راست ئېيتقىن، قېنى؟

983 بۇ تىل زەرەردىن گەر قوقساڭ ئوزۇڭ،
يوشۇرۇن قالۇر ھەر پايدىلىق سوزۇڭ.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

984 دىدى ئايتولدى: سوزدە پايدا تولا،
ئەگەر سوز قىلىشنى تىلىم بىلسىلا.

985 بىكار سوز بىلىمسىز تىلدىن چىقار،
بىلىمسىزنى ئالىملار "ھايۋان" ئاتار.

986 ئاۋام خەلق قىلىغى بىكار سوزلىگەن،
بىكار سوز ئۇلارنىڭ بېشىنى يىگەن.

987 بىكار سوزلىسە سوز زىيانلىق بولۇر،
ئەگەر بىلسە سوزلەشنى پايدا ئالۇر.

988 ئاۋام خەلق قارنى توپسا ئۇيدەك ياتۇر،
بىكار سوزگە ئاۋىنىپ، ئوزىن سەمرىتۇر.

989 يىسە-توپسا، ياتسا ئۇ بىر يىلقىدۇر،
بۇ يىلقا دىگەنىم ئۇنىڭ قىلقىدۇر.

990 بىلىملىك كىشىلەر تېنىن جۇدىتۇر،
بىلىمله ئاۋىنىپ جانىن سەمرىتۇر.

991 ət əz ülgi barqa booquzdïn kirür
bu jan ülgi qïn səz kulaktïn kirür

992 bilik bəlgüsi kər iki nən turur
bu iki bilə ər kïzïl ən urur

993 biri til turur kər birisi booquz
bu iki basa tutsa asoqï əgüz

994 biliklig booquz tilkə ərklig kərək
booquz til küdəzgən biliklig kərək

ƏLIG SUALI AY TOLDÏKA

995 əlig aydï uktum bu səz bəlgülüg
səz əslï nəqə ol nəgü ol ülüg

996 kayudïn qïkar səz kayuka barïr
munï ma ayu bər mana ay bilir

997 nəqə səzləməgü nəqə səzləgü
nəgü tər biliklig ukuxluoq bəgü

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B83
998 bu ay toldï aydï səz ornï sïr ol
səz ülgi on ol səzləgüsi bir ol

999 biri səzləgü ol tokuzï tïdïoq
tïdïoq səz tüpi əslï barqa yïdïoq

991 بەدەننىڭ ئۇلۇشى ئېغىزدىن كىرۇر،
بۇ جان ئۇلۇشى چىن سوز، قۇلاقتىن كىرۇر.

992 بىلىم بەلگىسى ئىككى نەرسە ئېرۇر،
ئۇ ئىككى بىلەن ئەر قىزىل ئوڭ بولۇر:

993 بىرى تىل، ئۇ بىرسى بوغۇز-گال ئېرۇر،
ئەگەر تۇتسا چىڭ، نەپئى دەريا بولۇر.

994 بىلىملىك بوغۇز، تىلنى ساقلاش كېرەك،
بوغۇز، تىل ساق ئالىمنى تاللاش كېرەك.

ئېلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

995 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ سوز بەلگۈلۈك،
نەدۇر سوزنىڭ ئەسلى، ئۇ نەچچە تۇرلۇك؟

996 قەيەردىن چىقىپ سوز، قەيەرگە يېتەر؟
بۇنى ھەم ماڭا ئېيت، ئەي بىلگۈچى ئەر.

997 دىمەسلىك قانچىلىك، قانچىلىك دېيىش،
بۇ ھەقتە بىلىملىك ھېكىم نە دىمىش؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

998 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: سوز ئورنىدۇر سىر
سوز ئون بولسا، سوزلەشكە لازىمى بىر.

999 بىرىن سوزلىسە، توقۇزىدۇر ياساق،
ياساق سوز تېگىدىن بولۇر بەد پۇراق.

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

1000 yana aydï ə̨lig sœz asoqï nœqœ
yasï ma nœqœ ol maŋa ay aqa

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

C40

1001 bu ay toldï aydï sœz asoqï uluoɣ
yə̨rinqə tüxürsə bə̨dütür kuluoɣ

1002 sœz asoqï bilə kœr yaoqïz yə̨rdəki
yaxïl kœkkə yoklar bolur tœrdəki

1003 kälï sœzləyü bilməsə til sœzüg
yaxïl kœktə ərsə kœr indrür œzüg

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

1004 yana aydï sœznün œküxi nœqœ
azï ma nœqœ ol maŋa ay aqa

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B84

1005 bu ay toldï aydï œküx sœz ol ol
ayïtmadï sœzlœp ə̨riksə kœŋül

1006 bu az sœz ol ol kim ayïtmïxka œz
jəwap bə̨rsə sœzkə yanut kïlsa sœz

1007 muŋar mœŋzətü aydï xa'ir sœzin
tilin sœz bilə tüzdi aqtï yüzin

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا سوئالى

1000 ئېلىگ ئېيتتى: سوز پايدىسىدۇر نىچە،
ئېچىپ ئېيت ماڭا ھەم زىيانى نىچە؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1001 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: بۇ سوز نەپئى زور،
يەرىدا دىيىلسە، قۇلنى بۇيۇتۇر.

1002 بۇ سوز نەپئى بىرلە قوڭۇر يەردىكى—
يېشىل كوككە ئورلەپ، بولۇر توردىكى.

1003 نىچۇك سوز قىلىشنى گەر تىل بىلمىسە،
ئۆزىنى پەسلىتەر، ئاسمانىدا ئىسە.

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا سوئالى

1004 يەنە ئېيتتى: سوزنىڭ كوپىدۇر نىچۇك،
ئېچىپ ئېيت بۇ سوزنىڭ ئېزىدۇر نىچۇك؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1005 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: تولا سوزدۇر ئول،
سورالماستا سوزلەپ، زېرىكسە كوڭۇل.

1006 بۇ ئاز سوز شۇدۇركىم، سورالغاندا ئوز،
جاۋاپ بەرسە سوزگە ۋە ياندۇرسا سوز.

1007 بۇڭا ئوخشۇتۇپ ئېيتتى شائىر سوزىن،
بېرىپ تىلگە بىزەك ھەم ئاچىتى يۈزىن:

1008 sözüg yaḳxï sözlə ᾳdi saḳnu öz
ayïttuḳta sözlə yana tərkin üz

1009 öküx söz əxitgil təlim sözləmə
uḳux birlə sözlə bilik birlə tüz

ᾲLIG SUALI AY TOLDÏḲA

1010 ᾲlig aydï uḳtum bu sözni yᾳmə
taḳï bir sözüm bar sən ay kizləmə

1011 kimiṇdin əxitgü kərək söz qïnï
sözüg kimkə ayoḳu maṇa ay munï

AY TOLDÏ JƏWABÏ ᾲLIGKƏ

C41
1012 bu ay toldï aydï sözüg bilgədin
əxitgü biliksizkə aysa kᾳdin

1013 uluoḳdïn əxitgü kərəklik sözüg
kiḳigkə ayu bᾳrgü tutsa özüg

B85
1014 öküx tïṇlaoḳu söz birər sözləgü
maṇa mundaoḳ aydï biliklig bəgü

1015 öküx sözləyü bilgə bolmaz kixi
öküx əxtü bilgə bulur tər baxi

A45
1016 aoḳïr bolsa yalṇuḳ bilir ḥəm bilik
tuṇu bolsa təgməz bilikkə əlig

1008 ئۇزۇكنى كۆزەت بەك، ياخشى سوزلىگىل،
سورالغانـدا سوزلە، يەنە قىسقا قىل.

1009 كوپ ئاڭلا بۇ سوزنى، تولا سوزلىمە،
بىلىم بىرلە سوز تۇز، ئىشلىتىپ ئەقىل.

ئېلىگىنىڭ ئايتولـدىغا سوئالى

1010 ئېلىنگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ سوزنىڭ بارىن،
يەنە بىر سوزۇم بار، يوشۇرماي دىگىن:

1011 ئىشتىمەك كېرەك كىمدىن سوزنىڭ چىنى،
بولۇر سوزنى كىمگە دىسە، ئېيت مۇنى.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1012 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: بىلىم ئەھلىدىن ــ
ئىشت سوز، بىلىمسىزگە ئېيتقىن كېيىن.

1013 كېرەك سوزنى چوڭدىن ئىشتىمەك كېرەك،
كىچىككە دىگۈلۈك، ئۇ قىلسۇن كېرەك.

1014 بىرەر ــ بىر سوزلە، كوپ ئاڭلا سوزنىكىم،
ماڭا مۇنداق ئېيتتى بىلىملىك ھېكىم:

1015 تولا سوز بىلەن بولـماس ئالىم كىشى،
كوپ ئاڭلاپ بولۇر ئۇ ئالىم تور بېشى.

1016 گاچا بولسا ئىنسان بىلەر ھەم بىلىم،
پەقەت ساڭرو كىشى تاپالماس ئىلىم.

ƏLIG SUALI AY TOLDÏQA

1017 yana aydï ələg uquldï bu səz
taqï bir səzüm bar anï aysun əz

1018 tilig xükmü tutoqu azu səzləsə
səzüg aqsamu yəg azu kizləsə

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1019 bu ay toldï aydï əxitsü ələg
tilin səzləməsə qalur bu bilik

1020 tilig səksə bolmaz təlim əggüsi
səzüg əggüsi bar yəmə səkgüsi

1021 qamuoq təprənigli bu sansïz qalïn
tanuqluq bərür bir bayatïoq tilin

1022 tərütti tümən miŋ halayiqlarïoq
tili birlə təŋrig əgərlər arïoq

1023 ət əzlüg kixikə kərəki bu ol
birisi tilin səz birisi kəŋül

1024 kəŋül til tərütti kəni səz üqün
səzi əgri bolsa kəyər ol küqün

B86
1025 kəni səzləsə səz kər asoqï əküx
qalï səzləsə əgri barqa səküx

1026 kəni səzlər ərsə tiliŋ təprəsü
səzüŋ əgri ərsə əzüŋ kizləsü

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا سوئالى

1017 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئۇقۇلدى سوزۇڭ،
يەنە بىر سوزۇم بار، جاۋاپ بەر ئوزۇڭ.

1018 بۇ تىل تۇرسا شۇڭ خوپمۇ يا سوزلىسە،
دىسە سوزنى خوپمۇ ۋە يا دىمىسە؟

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1019 بۇ ئايتولىدى ئېيتتى: ئىشتىسۇن ئېلىگ،
تىلىڭ سوزلىمىسە قالۇر بۇ بىلىك.

1020 سوكۇۋەمە تىلنى، ماختىۋىمۇ بار،
بۇ سوز سوكۇلەر ھەم يەنە ماختىلار.

1021 بۇ سانسىز مىدىرلاپ تۇرغان ھەسمە جان،
تىلى بىرلە ئېيتار خۇداغا ئىمان.

1022 ياراتتى خالايىقنى مىڭ-مىڭ تۇمەن،
ماختايدۇ تەڭرىنى ئۇلار تىل بىلەن.

1023 تەنى بارىكشىگە كېرەكلىگى شول:
بىرى تىل ۋە سوزدۇر، بىرىدۇر كوڭۇل.

1024 كوڭۇل، تىل يارالىدى دۇرۇس سوز ئۇچۇن،
سوزى ئەگرى بولسا كويەر ئۇ كۇچۇن.

1025 دۇرۇس سوزلەنسە سوز كوپتۇر پايدىسى،
سوكۇلەر ھەمىشە سوزنىڭ ئەگرىسى.

1026 تىلىڭ تەۋرىسۇن گەر دۇرۇس سوزلىسە،
يوشۇرغىن سوزۇڭنى گەر ئەگرى ئىسە.

C42

1027 tilin səzləməsə aoɣïn tər kixi
əküx səzləsə atï yaŋxaķ baxï

1028 kixidə uquzï kixi yaŋxaķï
kixidə aoɣïrï kixi ol aķï

* * *

1029 bu səzlər əxitti səvindi ə̣lig
kəzün kəkkə tikti kətürdi əlig

1030 bayatķa xükür ķildï əgdi əküx
ayur ay iḍim sən baoɣïrsaķ kəsüx

1031 ķamuoɣ əḍgülük təgdi sə̣ndin maŋa
tapuoɣsuz ķuluŋ mən yazuķluoɣ saŋa

1032 tiləkimni bə̣rdiŋ ķamuoɣ arzular
ərəz dunya dəwlət əküx əḍgülər

1033 bu xükruoɣ nəgü təg ətəy əz əzün
munïŋ xükri sən ķïl ṣaŋa ay tüzün

* * *

1034 səzin kəsti aqtï aoɣï ķaznaķï
ülədi əküx nəŋ qïoɣaylar ḫəķï

1035 aoɣïrladï ə̣lig bu ay toldïnï
aqïoɣ bə̣rdi əlgin tilin əgdini

1036 wəzirlïķ aŋar bə̣rdi tamoɣa ayaoɣ
tuoɣï kəvrügi birlə bə̣rdi ķuyaoɣ

1027 گاچا دەر خالايىق تىل سوزلىمسە،
مەمەدانە بەشى دەر كوپ سوزلىسە.

1028 بىھۇدە سوز ئېيتقان كىشى قەدىرسىز،
قەدىرلىك كىشىدۇر سېخى، شۇبھىسىز.

* * *

1029 بۇ سوزنى ئىشتىپ سويۇنىدى ئېلىگ،
كوزىن تىكتى كوككە، كوتەردى ئىلىگ.

1030 خۇداغا شۈكۈر قىلدى، كوپ ماختىدى،
ئەزىز مېھرىۋان بىر ئىگەمسەن، دىدى.

1031 پۈتۈن ياخشىلىق تەگىدى سەندىن ماڭا،
ئۈتۈقسىز، گۈنالىق قۇلۇڭمەن ساڭا.

1032 تىلەك ـ ئارزۇلىرىمنى بەردىڭ پۈتۈن،
بۇ دەۋلەت، ھوزۇر ھەم ياخشىلىق، ئاجۇن[95].

1033 نېچۈك مەن ئوتەلەي بۇلار شۈكرىنى،
ئوزەڭگە ئوزەڭ قىل ئادا شۈكرىنى.

* * *

1034 سوزىن توختىتىپ ئۇ ئېچىپ غەزىنىنى،
ئۇلەشتۈردى يوقسۇلغا كوپ نەرسىنى.

1035 بۇ ئايتولدىنى ئېلىگ ئىززەتلىدى،
قولى بەردى ئېھسان، تىلى ماختىدى.

1036 ۋەزىرلىك ئۈنۋانى ۋە تامغا ئاڭا ــ
توغ، ناغرا ھەم ساۋۇت بەردى يانا.

1037 ḳamuoḳ ə̣lkə̄ ḳīldī kər əlgi uzun
boyun əgdi duxman ḳə̣tərdi əzün

* * *

1038 bu ay toldī sordī ḳamuoḳ ix küḍ̣ük
küvənq ḳīldī əzkə bu bulmïx əḍ̣üg

1039 bayudī boḍ̣un ḥəm ə̣tildi ə̣li
ə̣ligkə du'a ḳīldī boḍ̣nī tili

B87
1040 ḳutuldī boḍ̣un kə̣tti əmgəkləri
ḳozī birlə ḳatlïp yorïdī bəri

1041 ə̣tildi ə̣li ḥəm tüzüldi tərü
ə̣lig dəwlə̣ti boldī kündə ərü

1042 yorïdī bir anqa bu yanlïoḳ ḳutun
tüzüldi ə̣li boḍ̣nī barqa pütün

1043 tə̣lim arttï ə̣ldə yanï kənd ulux
ə̣lig ḳaznaḳī toldī altun kümüx

C43
1044 səvindi ə̣lig inqkə tə̣gdi əzi
azunda yaḍ̣ildī kər atï sözi

1037 پۇتۇن ئەلگە قىلىدى قولىنى ئۇزۇن،
چىقىپ چەتكە دۇشمەن ئېگىشتى بويۇن.

* * *

1038 بۇ ئايتولدى سۇردى پۇتۇن ئىش كۇچەپ،
بۇ ئىقبال دەۋرىنى غەنىمەت ساناپ.

1039 بېيىدى خەلقىمۇ، يېتىلدى ئېلى،
ئېلىككە دۇئا قىلدى خەلقىنىڭ تىلى.

1040 قۇتۇلدى خەلق، كەتتى زەخمەتلىرى،
قوزى بىرلە يۇردى قوشۇلۇپ بورى.

1041 يېتىلدى ئېلى ھەم تۇزەلدى قانۇن،
ئېلىگىنىڭ دەۋلىتى ئوستى كۇنمۇ-كۇن.

1042 شۇ ياڭلىغ ھوزۇردا ئوتتى بىر زامان،
تۇزەلدى ئېلى ھەم خەلقى ھەر تامان.

1043 تولا ئارتتى ئەلدە شەھەر-كەنت قۇرۇش،
جۇغلاندى غەزنىگە ئالتۇن ھەم كۇمۇش.

1044 سويۇندى ئېلىگ، تاپتى ئارام ئۇزى،
جاھاندا يېيىلدى ئېتى ھەم سوزى.

20

ḴUT ḴÏVLÏḴÏN DƏWLƏT ẒRSƏLLIKIN AYUR .

1045 tükəl buldï ay toldï arzu tilək
kïvï ḳut ḳarïp yïḳtï arḳa yələk

A46
1046 yạmə yaḳxï aymïx biliklig bəgü
tükəl bolsa ni'mət bulumaz yạgü

1047 taḳï munda yạgrək bilik səzləmix
tükəl bolsa ni'mət tükər yax tẹmix

1048 ẹḍi yaḳxï aymïx biliklig səzi
bu bilgə səzi ol biliksiz kəzi

1049 inigli aoɣar ol aoɣïoɣlï inər
yaruoɣlï tunar ol yorïoɣlï tïnar

1050 nə kim ixlər ərsə tükəlin küḍər
tükəgli tükəsə inixkə yanar

1051 bu ay toldï buldï tiləkin tükəl
tükətti tiriglig turu ḳaldï mal

يىگىرمىنچى باب

بەختسىزلىق داۋامسىزلىقى ۋە دەۋرلەتسىزلىك توغرىسىدا يايلاندا

1045 تولۇق قۇچاقلاندا ئايتولدى ئارزۇ-تىلەك،
قېرىپ بەۋاپا بەخت، يىقىلدى يولەك.

1046 ئەجەپ ياخشى ئېيتمىش دانا-بىلگۈچى:
تەل بولغاندا نېمەت، يوقار يىگۈچى.

1047 بىر ئالىم بۇندىنمۇ ياخشىراق دېمىش:
تولۇق بولغاندا نېمەت، ئۇمۇر تۈگەرمىش.

1048 ئەجەپ خوپ دېيىلمىش بىلىملىك سوزى،
بىلىملىك سوزىدۇر بىلىمسىز كوزى:

1049 ئورلىگەن چۈشەر ھەم چۈشكەنلەر چىقار،
يورىغان ئوچەر ھەم يۇرگەنلەر تىنار.

1050 نەئىشكىم قىلىنسا تولۇقلۇق كۈتەر،
تولۇقلۇققا يەتسە چۈشۈشكە يانار.

1051 بۇ ئايتولدى يەتكەندە تىلەككە تۈگەل،
تۈگەدى تىرىكلىك، قېلىپ قالدى مال.

1052 yaṇa ərlü kirdi bu tolmïx ayï
ḳaḍïr kïxḳa yandï yarumïx yayï

B88
1053 yaraxïḳ tadular karïxtï iqin
küqəndi biri tuttï bastï üqin

1054 tadu təgxürüldi aṇxï boldï yig
aoqïr boldï kənli ḳatïoq tuttï ig

1055 tadu artadï kər küqi əksüdi
ḳaoqïl təg kəni boḍ əgildi ḳoḍï

1056 tutup qaldï yərkə aoqïr ig kəlip
təxəkkə kirip yattï munluoq ulïp

1057 otaqï tərildi tamur kərdilər
ol ig kəm nə ərmix ayu bərdilər

C44
1058 ḳayu aydï ḳan tutmïx əmdi munï
aqa bərgü əkqək akïtoqu ḳanï

1059 ḳayu aydï ətrüm iqürgü kərək
əzi ḳatmïx əmdi boxutoqu kərək

1060 ḳayusï sooqïḳ ətti ḳattï julab
ḳayu ḳïldï bərdi kərəklig xərab

1061 ot əm ḳalmadï kər nəqə ḳïldïlar
yaraxïḳ nə ərsə anï bərdilər

1062 asïoq ḳïlmadï kündə arttï igi
ḳoradï küqi kündə yitti əgi

1063 nəgü tər əxitgil saḳïnuḳ kixi
saḳïnuḳ kixi ol kixilər baxï

1052 كىچىكلەپ قايتىدىن ئۇ تولغىنى ئايى،
قەھرىلىك قىشقا يانىدى يورىغان يايى[96].

1053 جىدەل باستى يارىشىق تادۇ ئىچىنى،
يېڭىپ بىرى باستى كېلىپ ئۇچىنى.

1054 مىزاجى ئوزگەردى، تاماق بى تېتىق،
كوكۇل بولىدى غەش، توتوپ بەك ئاغرىق.

1055 مىزاجى بۇزۇلغاچ كۇچى كەملىدى،
چۈنقىتەك ئېگىلدى قامىتى-قەددى.

1056 ئېغىر بىركېسەللىك يېقىتتى كېلىپ،
ئۇ ياتتى مۇك ئىچرە توشەككە كىرىپ.

1057 تىۋىپلار يىغىلىپ تۇتۇشتى تومۇر،
دېيىشتى ئۇلار: بۇ كېسەل نىمەدۇر؟

1058 بىرى دېدى: قانى تۇتۇلمىش بۇنىك،
ئېلىپ قان، تومۇرىن ئاچايلى ئۇنىك.

1059 بىرى دېدى: سۇرگە ئىچۈرمەك كېرەك،
ئىچى قاتقان ئەمدى بوشاتماق كېرەك.

1060 بىرى شەرئەت ئەتتى ۋە قوشتى جۇلاپ،
ياساپ بەردى بىرسى كېرەكلىك شاراپ.

1061 داۋا-دورا قالماي، بارىن قىلدىلەر،
نىمكى ياراشسا ئۇنى بەردىلەر.

1062 ئېشىۋەردى ئاغرىق، پايدا قىلمىدى،
خوراپ كۇچ كۇندىن-كۇن، ھوشى قالمىدى.

1063 نىمە دەيدۇ ئاكىلا ئوزى پاك كىشى،
ئوزى پاك كىشى ئۇ كىشىلەر بەشى:

1064 kərək ḳat xəliŝə kərək tiryaḳ ẹt
kərək matridus ḳat ya qurnï əgit

1065 kərək tut otaqï kərək ərsə ḳam
əlüglikə ḥərgiz asïoɣ ḳïlmaz əm

1066 usal bolmaoɣïl ay tirig boldaqï
tirig bolduɳ ərsə əzüɳ əldəqi

* * *

1067 bu ay toldï ḥalïn əxitti ẹlig
əlüm tutoɣaḳï ig təgürmix əlig

B89
1068 ẹlig aytu kəldi bu ay toldïnï
kəlip kərdi ẹlig yatur ḥalini

ẸLIG SUALI AY TOLDÏḲA

1069 ayïttï ẹlig əmdi kənlüɳ nətəg
nəgü ol igiɳ əmdi uḍḳuɳ nətəg

AY TOLDÏ JƏWABÏ ẸLIGKƏ

1070 bu ay toldï aydï ay ẹlig ḳutï
mẹni tuttï ol ig aɳar yoḳ otï

1071 tolu ərdi ayïm ẹrildi tolu
talu ərdi ḳïlḳïm barïr bu talu

1072 səvinqin tooɣar ərdi tooɣmïx künüm
künüm patoɣalïr təg yarumaz tünüm

1064 تەرياك[97] بەر ۋە مەيلى قات شەلبسە[98]،
قوشۇپ ماتريدۇس[99] يا سۇركە ئىچۈرسە؛

1065 تىۋىپنى قىچقىرغىن ۋە خاھى داخان،
ئولۇمگە داۋا نەپئى بەرمەس هامان.

1066 غاپىل بولمىغىن ئەي تىرىك يۇرگۇچى،
ئەگەرچە تىرىكسەن ئۇزۇك ئولگۇچى.

* * *

1067 بۇ ئايتولدى هالىن ئىشىتىتى ئىبلىگ،
ئولۇم خەۋەرچىسى سۇنۇپتۇ ئىلىگ.

1068 سوراشقا ئىبلىگ كەلدى ئايتولدىنى،
كىبلىپ كوردى ئۇنىڭ ياتۇر هالىنى.

ئىبلىگنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1069 ئىبلىگ ئېيتتى: ئەمدى ئەي هالىڭ نېچۇك،
نېچۇكتۇر كىبسەلىڭ ھەم ئۇيقۇڭ نېچۇك؟

ئايتولدىنىڭ ئىبلىككە جاۋابى

1070 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئىبلىگ دەي ساڭا،
مېنى تۇتتى ئاغرىق، داۋا يوق ئۇڭا.

1071 ئايىم تولغان ئەردى، كېچىكىلدى ئۇ،
ئىسسىق ئەردى خۇلقۇم، كېتەر بولدى ئۇ.

1072 خوشال تۇققان ئەردى بۇ تۇققان كۇنۇم،
كۇنۇم پاتقان كەبى يورۇماس تۇنۇم.

1073 küvənqlik tiriglik kətürdi əzin
yayïoq dunya məndin əvürdi yüzin

1074 səvinq arzu ni'mət turu qaloqalïr
saqïnq qaḍoqu miḫnət mana kəlgəlir

C45
1075 munu aḍrïlur mən səniṇdin bu kün
ulïyu barïr mən əkünqün muṇun

1076 nəgü tər əxitgil bəgü əl bəgi
boḍun baxlaoquqï kixidə yəgi

1077 nə əḍgü nən ərdi bu dəwlət kəlip
yana barmaz ərsə tiləkqə yəlip

1078 nə yaqxï nən ərdi bu bəglik ixi
ölüm tutmaz ərsə yorïsa kixi

1079 nə kərklüg kün ərdi yigitlik küni
qarïlïq yoq ərsə yorïsa kəni

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏQA

A47
1080 əlig aydï ay toldï qoḍoqïl bu səz
bu səz səzləməgil aya kənli tüz

B90
1081 kixi barqa iglər kər əḍgü bolur
sana yalnuz ərməz bu ig ay unur

1082 nəlük tildə kərksüz yorïr bu səzün
nəlük kənlüni artatur sən özün

1083 sana əmdi avnïp yorïr ərdi əz
mana tətgü təg sən aḍïn boldï səz

1073 ئېلىپ قاچتى قۇۋانچلىق، تىرىكلىك ئۈزمەن،
ۋاپاسىز جاھان ئورۇپ مەندىن يۈزىن.

1074 سويۇنچ، ئارزۇ، نېمەت قويۇپ كەتكەدەك،
ئەلەم ـ قايغۇ، مېھنەت ماڭا كەلگەدەك.

1075 سېنىڭدىن بۇ كۈن ئايرىلۇرمەن مانا،
كېتەرمەن ئىگىراپ، ئوكۇنچتە يانا.

1076 ئىشىت، ئەل بېگى بىر ئالىم نىمە دەر،
كىشى ياخشىسى، خەلقىنى باشلار ئەر:

1077 ئەجەپ ياخشى ئەردى بۇ دەۋلەت كېلىپ،
يەنە كەتمىسە ئۇ ئۈزىچە يېنىپ.

1078 ئەجەپ ياخشى ئەردى بۇ بەگلىك ئىشى،
ئولۇم تۇتمىغان بولسا، يۇرسە كىشى.

1079 نە كوركەم كۈن ئەردى يىگىتلىك كۈنى،
قېرىلىق يوق ئولسا، يورىسا كونى.

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا جاۋابى

1080 ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولدى قويغىن بۇ سوز،
بۇ سوزنى دىمەگىن ئايا كوڭلى تۇز.

1081 كىشى بارچە ئاغرىپ، ساقايغۇسى، بەس،
ئەي قابىل، بۇ ئاغرىق ساڭىلا ئەمەس.

1082 نېچۈك تىلىغا ئالدىڭ بۇ كوركسز سوزۈڭ،
نىمىشقا كوڭۈلىنى بۇزارسەن ئۈزۈڭ؟

1083 يۇرەتتىم ئۈزۈم سەن بىلەن ئاۋۇنۇپ،
مېنى قايغۇرىتتى، سوزۈڭ ئوز گۇ رۇ پ .

1084 bayat əḍgü ḳïloɣay bu səz səzləmə
tügün urma otun mənin̡ kənlümə

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1085 bu ay toldï aydï ay əlig ḳutï
bu igkə əmi yoḳ tiləmə otï

1086 ḳayu kim tooɣar ərsə əlgü kərək
ḳayu nən̡ aoɣar ərsə ilgü kərək

1087 aoɣïxḳa inix ol əḍizkə patïoɣ
səvinqkə saḳïnq ol aqïoɣḳa tatïoɣ

1088 yana ma sana aydïm ux bu səzüm
ḳïlïnqïm yayïoɣ tə̡p nə ə̡rsəl əzüm

1089 mənin̡ ḳïlḳïmï aydïm ərdi sana
kənül bamaoɣu ərdin̡ əmdi mana

C46
1090 barïr mən munar sən səzik tutmaoɣïl
tooɣuoɣlï kim əlməz tə̡sə pütməgil

1091 ïnanqsïz tə̡mə əmdi səkmə̡ mə̡ni
ïnanq ḳïlmaoɣa dunya ḳoḍoɣa sə̡ni

1092 jəfa ḳïldï tə̡p sən ilənmə mana
mənində jəfaqï bu dunya sana

1093 usanma əlür sən mənində basa
ïnanma bu dunyaḳa pütmə uṣa

B91
1094 aoɣïrladin̡ ərdi tapuoɣsuz mə̡ni
tapuoɣ yətrümədim ay əlig ḳanï

1084 خۇدا ياخشى ئەيلەر، بۇ سوز سوزلىمە،
تۆگۈن چەكمە ئوتتىن مېنىڭ كوڭلىمە.

ئايتولدىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1085 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ھەي ساھىپقىران،
بۇ ئاغرىقتا ھېچ كىم داۋا تاپمىغان.

1086 نىمەكىم تۇغۇلار ھەم ئولمەك كېرەك،
نىمە ئورلىسە، پەسكە چۈشمەك كېرەك.

1087 چىقىشقا چۈشۈش بار، ئىگىزگە باتىق[100]،
سويۇنچىكە قايغۇ-غەم، ئاچچىقتا تاتىق[101].

1088 دېگەنتىم يەنە مەن ساڭا شۇ سوزۈم،
خۇيۇم ئوزگىرىشچان، تۇراقسىز ئوزۈم.

1089 خۇيۇم ئېيتقان ئەردىم ئوزۈم مەن ساڭا،
بولاتتى كوڭۈل بەرمىسەڭ سەن ماڭا.

1090 كېتۈرمەن، بۇڭا سەن شۇبھە قىلمىغىن،
تۇغۇلغانكىم، ئولىمەس دىسە پۇتمىگىن.

1091 ئىشەنچسىز دىمە ئەمدى سوكمە مېنى،
ئىشەنمە جاھانغا، ئۇ تاشلار سېنى.

1092 جاپا قىلىدى دەپ ئەيىپ قويما ماڭا،
جاپاچى مېنىڭدىنمۇ دۇنيا ساڭا.

1093 ئولەرسەن، غاپىل ئولما مەنسىدىن كېيىن،
ئىشەنمە جاھانغا ھەم گول بولمىغىن.

1094 قەدىرلەپ ئىدىگسەن خىزمەتسىز مېنى،
ئەي ئېلىگ، بېجىرگەن خىزمىتىم قېنى؟

1095 tilək arzun ərməz mənin elməkim
bu kün bolmïx ərməz kəlip barmakïm

1096 əzəlü barïr mən əz ərksiz bolup
kutuloqu yərim yok tiriglik bulup

1097 yok ərdim tərütti igidti məni
kiqig ooqlan ərdim bədütti məni

1098 yalïn yüzlüg ərdim pütürdi sakal
kara kuzoqun ərdim kuoqu kildi qal

1099 boqum ərdi ok təg əgildi boqum
tiriglik tükədi yətildi eqüm

1100 yənə yakxï aymïx bəgü bilki kən
əxitgil munï sən aya kïzoqu ən

1101 kayu baxka kirsə kuoqu kïrtïxï
kuoqu təg ərün kïloqu kənlin kixi

1102 kimin əgri bolsa kəni tal boqï
kəni kïloqu kənlin yətildi eqi

1103 ərün boldï ərsə kara saq sakal
anunoqu pusuoqqï əlümkə tükəl

1104 munar mənzətü aydï xa'ir bu səz
əxitgil munï sən aya əqgü əz

C47
1105 kara saq ərüni əlümdin yumux
kïlur ol tirigkə tiriglik kəsüx

1106 tü ni'mət yədin mə tiriglik yədin
əlüm yər səni sən usanma əküx

1095 تىلەگىم ئەمەس بۇ مېنىڭ ئولىمگىم،
بۇگۈنلا ئەمەستۇر كېلىپ-كەتمىگىم.

1096 ئىلاجسىز كېتۇرمەن ئېرىكسىز بولۇپ،
قۇتۇلۇر يېرىم يوق ھاياتتا تۇرۇپ.

1097 يوق ئەردىم ياراتتى، ئۇستۇردى مېنى،
كىچىك ئوغلان ئەردىم بۇيۇتتى مېنى.

1098 يېلىڭ يۇزلۇك ئەردىم، چىقاردى ساقال،
قارا قۇزغۇن ئەردىم، ئاققۇ قىلدى چال.

1099 بويۇم ئەردى ئوقتەك، ئېگىلىدى بويۇم،
تىرىكلىك تۇگىدى، يېتىلدى كۇنۇم.

1100 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ ئالىم، ئىلمى چوڭ،
ئىشتىكىن بۇنى سەن، ئايا قىزىل ئوڭ:

1101 ئاقارسا ئاققۇدەك كىشىنىڭ بېشى،
دىلىن ئاققۇ كەبى ئاقارتسۇن كىشى.

1102 ئېگىلسە كىشىنىڭ تۇز تالدەك بويى،
تۇزەتسۇن دىلىنى، يېتىلدى چېغى.

1103 قارا چاچ، ساقاللار ئاقارسا تولۇق،
موكۇنگەن ئولۇمگە تەييار تۇرغۇلۇق.

1104 بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ سوز،
ئىشتىكىن بۇنى سەن، ئايا ياخشى ئوز:

1105 قاراچاچنىڭ ئېقى-ئولۇم بەلگىسى،
تىرىكتە ھاياتنى ئەزىز قىلغۇسى.

1106 يىتىڭ قانچە نېمەت، تېتىدىڭ ھايات،
غاپىل ئولما، سېنى ئولۇم يىگۇسى.

ƏLIG JƏWABÏ AY TOLDÏҚA

1107 ƏLIG AYDÏ AY TOLDÏ ƏVMƏ SƏRIN
IG OL BU YAZUҚLARҚA YULOҠÏ YARÏN

1108 ƏLÜR ƏRDI ƏRSƏ ҚAMUOҠ IGLƏGƏN
KIXI ҚALMAOҠAY ƏRDI RUZI YƏGƏN

B92
1109 BAYAT ƏԀGÜ ҚÏLOҠAY BU IGDIN SƏNI
KƏNҰLÜҢ QƏKÜRMƏ SƏN INQ YAT KƏNI

* * *

1110 DU'A ҚÏLDÏ ƏLIG KƏR AQTÏ TILIG
XIFA ҚOLDÏ RƏBDÏN KƏTÜRDI ƏLIG

1111 TURUP QÏҚTÏ ANDÏN SAҚÏNQÏN TÜGÜK
KƏLIP ҚARXÏҚA KIRDI KƏNLI TÜXÜK

1112 QÏOҠAYҚA ÜLƏDI ƏKÜX NƏN TAVAR
ASÏOҠ ҚÏLOҠAMU TƏP SAҚÏNDÏ AҢAR

1113 ASÏOҠ ҚÏLDÏ ƏRSƏ ƏLÜMKƏ KÜMÜX
KÜMÜX ҚÏLOҠAY ƏRDI ƏR ƏZKƏ YULUX

1114 ƏLÜMKƏ YULUX ҚÏLDÏ ƏRSƏ KIXI
YULUP ƏLMƏGƏY ƏRDI ƏLQI BAXI

* * *

A48
1115 BU AY TOLDÏNÏҢ KƏR IGI AOҠRUDÏ
UMÏNQSÏZ BOLUP JANDÏN ƏLGIN YUDÏ

ئېلىگنىڭ ئايتولىدىغا جاۋابى

1107 ئېلىگ ئېيتتى: ئايتولىدى سەۋىر قىل، چىدا،
كېسەلدۇر گۇنالىققا تاڭنا پىدا[102].

1108 ئولەر بولسا گەر ئۇ پۇتۇن ئاغرىغان،
بولاتتى رىزىق يەر كىشى قالمىغان.

1109 كېسەلدىن سېنى ياخشى قىلسۇن بايات،
يېپرىم قىلما كۆڭلۈڭ، تېچ-راھەتتە يات.

* * *

1110 دۇنيا قىلدى ئېلىگ ئېچىپ تىلىن ئول،
شىپا تىلەپ ھەقتىن، كوتەردى ئۇ قول.

1111 ئېلىگ چىقتى ئاندىن بەك غەمكىن بولۇپ،
كېلىپ قەسىرگە كىردى كۆڭلى سۇنۇپ.

1112 تاراتتى پېقىرلەرگە كوپ مال-تاۋار،
ئاڭا قايغۇرۇپ، دەپ پايدىسى بولار.

1113 ئولۇمگە كۆمۈشتىن پايدا يەتسە گەر،
قىلاتتى كۆمۈشنى پىدا ئوزگە ئەر.

1114 ئولۇمگە پىدا تاپقان ئولسا كىشى،
پىدا بىرلە ئولمەيتتى ئەللەر بېشى.

* * *

1115 بۇ ئايتولدى بەكمۇ قاتتىق ئاغرىدى،
ئۇمىتسىز بولۇپ قولنى جاندىن يۇدى.

1116 ökündi ayur ay tiriglik ąsiz
yavalïkka ïḍtïm ąsiz kərk bəḍiz

1117 tiriglik kəqürdüm usallïk bilə
yigitlikni ïḍtïm yavalïk bilə

1118 kürəmix kürək ərdi ux bu özüm
əjəl tuttï ąltür nə asoqï sözüm

1119 azun malï tąrdi özüm sukluḳun
ḳalïr nəṇ barïr mən bu kün yokluḳun

C48
1120 əlig til uzun ḳïldïm ərdi öküx
ölüm kəldi tuttï tïnïm ḳïstï ux

* * *

1121 bu yanlïoq ökündi öküx yïoqladï
ökünqi ölümkə asïoq ḳïlmadï

1122 nə munluoq turur bu apa ooqlanï
tilək təg bulumaz tiriglik küni

1123 tilək bulsa bolmaz tiriglik yągü
tirg bolsa bulmaz tilək ay begü

B93
1124 az əḍgükə təgsə unïtur özin
yaxïl kəktə üstün yorïtur sözin

1125 aoqïrlïkka təgsə küvəz kür bolur
ölüm tutsa uḍlur ökünqün ölür

1126 yąsə toḍsa ḳïlḳï bolur buoqraoqu
ḳalï ḳarnï aqsa bilip yąr aoqu

1116 دىدى ئۇ ئوكۇنۇپ: هاياتىم ئىست،
بىكارغا ئوتتى-كەتتى كوركۇم، ئىست.

1117 تىرىكلىك كەچۈردۇم غاپىللىق بىلە،
يىگىتلىك تۇگەتتىم زايەلىق بىلە.

1118 ئىدىم بىر قاچاقكىم، قاچاتتىم ئوزۇم،
ئەجەل تۇتتى، توستى، نە پايدا سوزۇم؟

1119 جاهان مالى يىغدىم بېخىللىق بىلە،
قالۇر مال، كېتەرمەن بۇ يوقلۇق بىلە.

1120 ئۇزارتقان ئىدىم كوپ تىلىم هەم قولۇم،
تىنىقنى مانا قىستى، تۇتتى ئولۇم.

* * *

1121 شۇ ياڭلىغ ئوكۇندى، تولا يىغلىدى،
ئولۇمگە ئوكۇنچى پايدا قىلمىدى.

1122 نە مۇهتاج ئېرۇر بۇ ئادەم ئوغلانى،
تىلەگىدەك ئولماس تىرىكلىك كۇنى.

1123 تىلەككە يېتىشسە ياشالماس كىشى،
هاياتتا تىلەككە يېتەلمەس كىشى.

1124 بىر ئاز ياخشىلىق كورسە ئۇنتار ئوزىن،
يېشىل كوكتىن ئۇستۇن يۇرۇتەر سوزىن.

1125 قەدىرلەنسە مەغرۇر، كورەك هەم بولۇر،
ئولۇم تۇتسا پۇكۇلۇپ ئوكۇنچىتە ئولۇر.

1126 يىسە، تويسا بولۇر قىلىغى بۇغرا،
ئەگەر قارنى ئاچسا، بىلىپ يەر ئوغا.

1127 saḳïnqḳa sïzar kər ərəzkə ərər
səvərin bulur bulsa ərkin yərər

* * *

1128 əkündi bu ay toldï tïndï uluoɣ
ayur mən yitürdüm kənilik yoluoɣ

1129 nəlük tərdim ərdi bu altun kümüx
nəlük ḳïlmadïm mən qïoɣayḳa ülüx

1130 nəlük ḳoḍtum ərki bu əḍgü ixig
nəlük səktüm ərki yazuḳsuz kixig

1131 burun iḍoɣum ərdi ḳamuoɣ əḍgülüg
asïoɣ ḳïloɣay ərdi yarïn bəlgülüg

1132 nəgü asoɣï bar bu əkünqüm bu kün
əlüm tuttï kəsti bu səz birlə ün

1133 nəgü tər əxitgil yiti kəzlüg ər
kixikə baoɣïrsaḳ kəni səzlüg ər

1134 təzü tïn toḳïrḳa əlüm bir ḳapuoɣ
kirür bu ḳapuoɣḳa yorïoɣlï ḳamuoɣ

1135 nəgü ol tiriglik nəgü ol əlüm
ḳayudïn kəlir mən ḳayuḳa yolum

C49
1136 nəlük tooɣdum ərki yana əlgəli
nəlüg küldüm ərki sïoɣït kərgəli

1137 azunda əlümdin ḳatïoɣraḳ ḳayu
tooɣuoɣlï kixi əldi mundaoɣ ayu

1127 راهەتتە زېرىكەر، غەم ئىچرە سىزەر،
سويگۇنىن تاپسا تېزلا ئاندىن بېزەر.

* * *

1128 ئۇلۇغ تىندى ئايتولدى، پۇشمان يىدى،
دۇرۇسلۇق يولىنى يوقاتتىم، دىدى.

1129 نېچۇن توپلىدىمكىن مەن ئالتۇن-كۇمۇش،
نېچۇن بەرمىدىم مەن يوقسۇلغا ئۇلۇش؟

1130 نېچۇن ياخشى ئىشنى مەن قويغاندىمەن،
نېمىشقا گۇناسىزنى سوككەندىمەن؟

1131 ئەۋەتسەم ئىدىم مەن بۇرۇن ئەزگۈلۈك،
قىلۇر ئەردى پايدا تاكىنا بەلگۈلۈك.

1132 نە پايدا بېرەر بۇ ئوكۇنچىم بۇگۈن،
ئولۇم تۇتتى، كېسىلدى سوز ھەمدە بۇ ئۇن.

1133 نىمە دەيدۇ ئاكىلا ئىتتىك كوزلۇك ئەر،
كىشىگە كويۇمچان دۇرۇس سوزلۇك ئەر:

1134 پۇتۇن جانى بارغا ئولۇم بىر ئىشىك،
ئۇنىڭدىن كىرەرلەر جىمى يۇرۇگلۇك[103].

1135 نىمە بۇ تىرىكلىك، نىمە بۇ ئولۇم؟
قەيەردىن كېلىپمەن، قەيەرگە يولۇم؟

1136 ئولەر جانغا نېچۇك تۇغۇلغاندىمەن،
يىغا بار ئىكەن، نېچۇن كۇلگەندىمەن؟!

1137 جاھاندا ئولۇمدىن نە باردۇر يامان؟
تۇغۇلغان كىشى ئولدى شۇنداق دىبان.

1138 munar mənzətü aydï xa'ir sözi
munïŋ mə'nisi uqsa aqïlur közi

B94
1139 nägü bar azunda ölümdin qatïoq
ölümüg saqïnsa kətər miŋ tatïoq

1140 ölüm bir təniz ol uqï yoq tüpi
baqa kərsə yətrü tüpi yoq patïoq

1141 ölümni biligli usansa özün
ölüm tutsa asoqï bulunmaz sözün

1142 ərəzlərkə avnïp usal boloquqï
ölüm tutsa oqlur yətilməz küqi

1143 öküx nənkə toqmaz közi suq kixi
əjəl tutsa öknür ətüməz ixi

1144 yayïoq qutqa avnïp küvənür kür ər
yaoqïz yər qatïnda yürəkin yərər

1145 sövinqlərkə avnïp öküx külgüqi
sïoqïtqa anunoqu aya ölgüqi

1146 nägü tər öxitgil uquxluoq bilir
bu söz ixkə tutsa kör asoqï alïr

1147 yarïnlïq orun ədgü qolsa özün
əsiz qïlmasunï bu iki azun

1148 əsiz qïlmaoqïl sən ay qïlqï tüzün
bu kün ədgü qïloqïl qïlïnqïn sözün

* * *

1138 كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ شائىرنىڭ سۆزى،
كىم ئۇقسا مەنىسىن ئېچىلۇر كۆزى:

1139 نىمە بار جاھاندا ئولۇمدىن قاتتىق؟
ئولۇمنى ياد ئەتسە كېتەر مىڭ تاتىق.

1140 ئولۇم بىر دېگىزدۇر، ئۇچى يوق تۇۋى،
قاراپ كورسە ياخشى، تۇۋى يوق پېتىق.

1141 ئولۇمنى بىلىپمۇ گەر ئولسا غاپىل،
ئولۇم تۇتسا سوز قىلماغاي پايدا، بىل.

1142 ھوزۇرغا ئاۋۇنۇپ غاپىل يۇرگۈچى،
ئويغىنار ئولۇم تۇتسا، يەتمەس كۆچى.

1143 تولا مالغا تويمأس كوزى ئاچ كىشى،
ئەجەل تۇتسا ئوكۇنۇر، يۇرۇشمەس ئىشى.

1144 تۇراقسىز بەختكە ئاۋىنغان مەغرۇر،
قوڭۇر يەر قېتىدا يۇرەكىن ياررۇر.

1145 سويۇنچكە ئاۋۇنۇپ تولا كۇلگۈچى،
يىغىغا تەييار ئول، ئايا ئولگۈچى.

1146 ئىشتىكىن، ئەقىللىق ئالىم نىمە دەر،
بۇ سوزگە ئەمەل كىم قىلسا نەپ كورەر:

1147 ئەگەر كىم تاڭنا كۇتسە ياخشى ئورۇن،
ھەر ئىككى جاھاننى يامان قىلمىسۇن.

1148 ئەي خۇلقى مۇلايىم، يامان قىلمىغىل،
قىلىغىڭ، سوزۇڭنى بۇ كۇن ياخشى قىل.

* * *

1149 bu ay toldï ɵknüp ɵküx yïoqladï
ɵkünqi bu yąrdə asïoq kïlmadï

1150 qïoqayką ülədi kər altun kümüx
kądaxlarką kïldï kumaru ɵküx

A49
1151 kəzin kəkkə tikti ayur ay iḍim
sənində aḍïn mən iḍi bilmədim

C50
1152 tərüttün igiḍtin bəḍüttün mąni
sənin fəẓlïn ərdi bilir mən munï

1153 sana tapnur ərdi mənin bu ɵzüm
munukï əjəl tuttï kəsti səzüm

B95
1154 kutuloqu yąrim yok yitürdüm bilik
sənin rəḥmətin tutsu əmdi əlig

1155 otunluk bilə kïldïm əsiz ɵküx
tüzünlük bilə sən kəqür ay kəsüx

1156 yavalïkta kəqti tiriglik əsiz
sürə ïḍtïm ɵḍ kün bu bəglik əsiz

* * *

1157 səzin kəsti anqa sakïndï turup
akïttï kəzün yax kər ooqlïn kərüp

1149 ئوكۇندى بۇ ئايتولدى كوپ يىغلىدى،
ئوكۇنچى بۇ يەردە پايدا قىلمىدى.

1150 ئۇلەشتۇردى يوقسۇلغا ئالتۇن-كۈمۈش،
قاياشلارغا قىلدى نەسىھەت ئۇلۇش.

1151 كوزىن كوككە تىكىپ، دىدى: ئەي ئىگەم،
سېنىڭدىن بولەك يوق ئىگە ماڭا ھەم.

1152 تورەتتىك، ئوستۇردۇك، بۇيۇتتۇك مېنى،
سېنىك پەزلىك ئەردى، بىلۇرمەن بۇنى.

1153 تېۋىنغان ئىدىم مەن ساڭىلا ئوزۇم،
مانا بۇ ئەجەل تۇتتى، كەستىم سوزۇم.

1154 قۇتۇلار يېرىم يوق، يوقالدى ھۇشۇم،
سېنىك رەھمىتىك تۇتسۇن ئەمدى قولۇم.

1155 يولۇپ گۇستاخ، ئەتتىم يامانلىق تولا،
كەچۇر رەھمىتىك بىرلە سەن ئەي ئىلاھ!

1156 بىھۇدە ئوتتى بۇ تىرىكلىك ئىست،
بىكار كەتتى ئاي-كۈن، بۇ بەگلىك ئىست.

* * *

1157 سوزىن كەستى، ئويلاندى بىر ئاز تۇرۇپ،
كوزىدىن ياش ئاققۇزدى ئوغلىن كورۇپ.

21

AY TOLDÏ OƆLÏ ΘGDÜLMIXKƏ PƏND BƏRMIXIN AYUR

1158 bir ək ooqlï ərdi bu ay toldïnïŋ
kiqig ərdi yaxï ux ol ooqlïnïŋ

1159 atï ərdi əgdülmix əşlï arïoq
yüzi kərklüg ərdi mə kïlkï arïoq

1160 okudï bu ooqlïn əzinə yakïn
tutup kuqtï kəzdə akïttï akïn

1161 ayur əmdi ooqlum barïr mən munu
saŋa kaldï ornum barï nəŋ unu

1162 sən ərdiŋ maŋa kəz yarukï tükəl
barïr mən səniŋdin əsən əḍgü kal

1163 yəmə yakxï aymïx bu türk buyrukï
kərü kəz yarukï ooqul kïz okï

1164 ooqul kïz sakïnqï bu tüpsüz təniz
ooqul kïz sarïoq kïldï kïzoqu məniz

يىگىرمىنچى باب

ئايتولدىنىڭ ئوغلى ئوگدۇشكە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا

1158 بار ئەردى بىر ئوغلىلا ئايتولدىنىڭ،
كىچىك ئىدى ياشى ئاشۇ ئوغلىنىڭ.

1159 ئاتى ئەردى ئوگدۇلمش، ئەسلى ئېرىنغ،
يۈزى كوركەم ئەردى قىلىغى ئېرىنغ.

1160 قىچقىردى ئوغلىنى ئوزىگە يېقىن،
تۈتۈپ قۇچتى، كوزدىن ئېقتتى ئېقىن.

1161 دىدى: ئوغلۇم ئەمدى كېتەرمەن يانا،
بۇ ئورنۇم، مالۇ-مۇلكۇم قالدى ساڭا.

1162 سەن ئەردىڭ ماڭا كوز يورۇغى تۇڭەل،
كېتۈرمەن سېنىڭدىن، ئىسەن ياخشى قال.

1163 بىر تۈركى ۋەزىر بەك ياخشى دەپتىكەن،
كورەر كوز يورۇغى ئوغۇل-قىز ئىكەن.

1164 ئوغۇل-قىز غېمى بۇ—تۈۋى يوق دېگىز،
ئوغۇل-قىز غېمىدىن سارغايدى مېگىز.

1165 kimïŋ boldï ərsə ooqul kïz kisi
nəgü təg kəlir ol kixiniŋ usï

C51
1166 ooqul kïzda ətrü ata yər ətin
ooqul kïz atamaz atasï atïn

B96
1167 bu ay toldï aydï əxit ay ooqul
sözümni unïtma maŋa tut kəŋül

1168 məni kər ata ərdim əmdi saŋa
atïm ərdi ay toldï bak kər maŋa

1169 tirigliki toldï bu ay toldïnïŋ
əkünqün ulïr kər asïoq yok anïŋ

1170 süqig bu tiriglik aqïoq bu ölüm
anundï kanï əmdi kaqoqu yolum

1171 avïndïm bu dunyaka kəŋlüm bərip
wəfa kïlmadï kər mənindin ərip

1172 məni ardï dunya okïdï səvə
kəŋül bərdim ərsə ərikti əvə

1173 jəfa kïldï dunya karïdï bu kut
səni armasunï munu sözkə püt

1174 kərəklig ixim barqa yərdə koḑup
kərəksizni kïldïm həwaka uḑup

1175 tüpi yəl kəqər təg tiriglik kəqip
asïoqsïz ulïr mən özümkə aqïp

1176 orunqun ya malïn ətilməz ixim
əlig tuttaqï yok bu kün bir kixim

1165 كىشىنىڭ بولسا ئوغلى ـ قىزى، خوتۇنى،
نېچۈك كورگەي ئۇنىڭ كوزى ئۈيقۇنى؟

1166 ئوغۇل ـ قىزنى دەپ يەر ئاتا ئوز ئېتىن،
ئوغۇل ـ قىز ئاتىماس ئاتانىڭ ئېتىن.

1167 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: ئىشت ئەي ئوغۇل،
سوزۇمنى ئۇنۇتما، بۇڭا قوي كوڭۇل:

1168 مېنى كور، ئاتا ئەردىم ئەمدى ساڭا،
ئېتىم ئەردى ئايتولدى، باققىن ماڭا.

1169 هاياتى تولدى ئەمدى ئايتولدىنىڭ،
ئوكۇنچ بىرله ئىگرار، نەپئى يوق ئۇنىڭ.

1170 تىرىكلىك چۈچۈكتۇر، ئاچچىقتۇر ئولۇم،
ئولۇم تۇتتى، قايدا قېچىشقا يولۇم؟

1171 ئاۋىندىم بۇ دۇنياغا كوڭلۇم بېرىپ،
ۋاپا قىلمىدى ئۇ، مېنىڭدىن بېزىپ.

1172 مېنى ئالدىدى دۇنيا، سويۇپ قىچقىرىپ،
كوڭۇل بەردىم ئەرسە، زېرىكتى تېزىپ.

1173 جاپا قىلدى دۇنيا، قېرىدى بۇ قۇت،
سېنى ئالدىمسۇن، مۇنۇ سوزگە پۇت:

1174 كېرەكلىك ئىشىم بارچە يەردە قويۇپ،
كېرەكسىزنى قىلدىم هەۋەسكە چۈشۈپ.

1175 تىرىكلىك ــ بوراندەك ئوتەر ئۇ كېچىپ،
ئىگرايمەن ئوزەمگە بىكار ئېچىنىپ.

1176 پارا ياكى مال بىرله پۇتمەس ئىشىم،
بۇگۈن يوق قولۇمنى تۇتۇچى كىشىم.

1177 nəgü tər əxitgil oḍulmïx kixi
ölümüg uḳup yətrü bilmix kixi

1178 bəgü bilki kətti ölümüg kərüp
uḳuxluoɣ əgi yitti əgsüz bolup

1179 nə yavlaḳ nəŋ ol bu ölüm tarmaḳï
nə yavlaḳ ərür bu kixig urmaḳï

1180 ətiklik sarayïoɣ buzuoɣlï ölüm
ḳamuoɣ yumoɣïlarïoɣ saqïoɣlï ölüm

1181 munar mənzətü aydï xi'r ayoɣuqï
oḳïoɣïl munï sən aya bilgüqi

B97 C52
1182 nəgü bar azunda anar ḫiləsiz
nəgü ḫilə bar kim anar qarəsiz

1183 ḳamuoɣ nəŋkə ḫilə ətik qarə bar
məgər bu ölümkə ölüm ḫiləsiz

ÖGDÜLMIX SUALI AY TOLDÏḲA

A50
1184 əxitti ooɣul kər atasï səzin
til aqtï ataḳa əvürdi yüzin

1185 ayur ay atam bir səzüm bar saŋa
anï aytayïn mən ayu bər maŋa

1186 bu dunya iqində tirildiŋ öküx
bilik bildiŋ ərdəm oḳïdïŋ uḳux

1187 ayïttïŋ əxittiŋ yəmə əgrənü
sïnayu tirildiŋ ḳamuoɣnï kəru

1177 نمه دەيدۇ ئاڭلا ئويغانغان كىشى،
ئولۇمنى ئونۇپ ياخشى بىلگەن كىشى:

1178 ھېكىم ئىلمى كەتتى ئولۇمنى كورۇپ،
ئاقىل ئەقلى يۇتتى، ئەقىلسىز بولۇپ.

1179 نىمانچە ياشان بۇ ئولۇم تىرىنغى،
نىمانچە ياشاندۇر ئادەم ئۇرمىغى؟

1180 زىننەتلىك سارايلارنى بۇزغان ئولۇم،
پۇتۇن جەم بولغاننى چاچقان ئولۇم.

1181 بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شېئر ئېيتقۇچى،
ئوقۇغىن بۇنى سەن، ئايا بىلگۇچى:

1182 نىمە بار جاھاندا ئاڭا ھىلە يوق،
نىمە ھىلە باردۇر، ئاڭا چارە يوق؟

1183 پۇتۇن ئىشقا ھىلە، ئۇسۇل-چارە بار،
مەگەر بۇ ئولۇمكىم، ئاڭا چارە يوق.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئايتولدىغا سوئالى

1184 ئىشتتى ئوغۇل، كور، ئاتاسى سوزىن،
سوز ئاچتى ئاتاسىغا ئورۇپ يۇزىن.

1185 دىدى: ئەي ئاتام، بىر سوزۇم بار ساڭا،
ئەيتايىن ئۇنى مەن جاۋاپ بەر ماڭا.

1186 بۇ دۇنيا ئىچىدە ياشاشڭ تولا،
بىلىم بىلىشڭ، ئەخلاق ئوقۇشۇڭ تولا.

1187 سورىشڭ، ئىشتىتىشڭ، ئۆگەنىشڭ يانا،
ياشاشڭ سىناپ، كوپنى كورۈشۈڭ يانا.

1188 nəgü ərsə barmu ölümkə ətik
anï utru tutoqïl ay bilgə tətik

1189 əgər ḫilə qarə yoḳ ərsə aḍïn
ḳamuoq nəṇ həzinə üləgil barïn

1190 həzinə bu nəṇ bolsa baxḳa yulux
əsən bol yana boloqa altun kümüx

1191 nəgü tər əxitgil kəzi toḳ kixi
tuz ətmək iḍisi aḳï ər baxï

1192 ülə nəṇ kixikə yətür ḫəm iqür
səni nəṇ kəqürgəy sən anï kəqür

1193 əsənlik kərək ərkə nəṇ əksüməz
tiriglik kərək ḳuxḳa məṇ əksüməz

1194 tirig bolsa yalṇuḳ tiləki anuḳ
ət öz bax əsən bolsa arzu yaoquḳ

AY TOLDÏ JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

B98
1195 yanut bərdi ay toldï aydï ooqul
əxitgil sözümni bu ixtin tənül

C53
1196 ölümkə asïoq ḳïlmaz altun kümüx
ölümüg tïḍumaz bilik ya uḳux

1197 ölümüg tïḍar ərsə dunya nəṇi
bolup ölməgəy ərdi bəglər bəgi

1198 ḫəkimlərkə ḫikmət asïoq ḳïlmadï
bəgülərkə bilki əlig tutmadï

1188 نەچۈك ئولسا بارمۇ ئولۇمگە چارە،
بار ئولسا، ئى زىرەك ئاختۇرۇپ كورە!

1189 ئەگەر ھىلە، چارە يوق ئولسا بولدك،
پۇتۇن مال، غەزىنى تارتىش كېرەك.

1190 غەزىنە، مۇلۇك ـ مال گەر ئولسا پانا،
ئىسەن بول، تېپىلار بۇ بايلىق يانا.

1191 نىمە دەر، ئىشتىكىن، كوزى توق كىشى،
تۇزۇ ـ نان ئىگىسى، سېخى ئەر بېشى:

1192 كىشىگە ئۇلەشتۇر مال، يمدۇر، ئىچۇر،
سېنى مال كەچۇرگەي، ئۇنى سەن كەچۇر.

1193 ئىسەنلىك كېرەك، ئەرگە مال كەم ئەمەس،
تىرىكلىك كېرەك، قۇشقا دان كەم ئەمەس،

1194 تىرىك بولسا ئىنسان تاپار مەقسدىن،
ئىسەن بولسا باش ـ تەن، تىلەگى يېقىن.

ئايتولدىنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

1195 جاۋاپ بەردى ئايتولدى، ئېيتتى: ئوغۇل،
سوزۇمنى ئىشىت، ئۇز بۇ ئىشتىن كوڭۇل.

1196 ئولۇمگە پايدا قىلماس ئالتۇن ـ كۇمۇش،
ئولۇمنى توسالماس پىلىم ھەم ئۇقۇش.

1197 ئولۇمنى توسا ئالسا دۇنيا مېلى،
ئىدى ئولمەس ھىچ چاغدا بەگلەر بېگى.

1198 ھېكىمەلەرگە ھېكمەت پايدا قىلمىدى،
ئالىملارغا ئىلىم ياردەم بەرمىدى.

1199 ölümkə asïoq kïldï ərsə ot əm
otaqï turu kaloqay ərdi ulam

1200 ölüm yüz kïlur ərdi ərsə kərüp
aoqïr savqïlar kaloqay ərdi turup

1201 tooquoqlï tiriglər ölümkə sanï
ölümkə tooquoqlï tirig kim kanï

1202 tüxün ol bu dunya kəligli kəqər
yəgən yəl bekə təg yər ərkən aqar

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ AY TOLDÏKA

1203 əxitti kər ögdülmix aydï ata
ədi kəd ukulmïx ölümüg yətə

1204 nəgülüg usandïn tiriglik ïdïp
nəgükə ilənür sən əmdi ulïp

1205 nəlük tərdin ərdi bu kaloqu nənin
nəgükə üləmədin artoqu nənin

1206 tirilsə usal bolsa yalnuk özün
ökünsü özinə ilənsü sözün

1207 bu kün öknüp asoqï nəgü ay ata
baxïn yərkə qalsa ulïp min kata

AY TOLDÏ JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

B99
1208 bu ay toldï aydï ay ooqlum əxit
mənï kər usanma yarïnlïk ix ət

1199 ئولۇمگه پايدا قىلسا ئەردى ئوت ـ ئەم[104]،
قالاتتى تۆۋىلار تىرىك مەڭگۇ ھەم.

1200 ئولۇم يۇز ـ خاتىر قىلسا ئىدى كورۇپ،
مۇبارەك رەسۇللار قالاتتى تۇرۇپ.

1201 تۇغۇلغان تىرىكلەر ئولۇر، بىل مۇنى،
ئولۇشكه تۇغۇلغان، تىرىك كىم قېنى؟

1202 بۇ دۇنيا قونالغۇ، كېلۇچى بارار،
يوغان ئەجدىھادەك يىسە، ئېچىقار.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

1203 ئوگدۇلمش ئىشتىكەچ، دىدى: ئەي ئاتا،
ئۇقۇلغان ئىكەن بۇ ئولۇم بەك يانا،

1204 نېچۇن غاپىل ئولدۇڭ تىرىكلىك تىلەپ،
نېچۇن تارتىشۇرسەن ئەمدى ئىگىرەپ؟

1205 نېچۇن بۇ قالار مالنى سەن توپلىدىڭ،
ئوشۇق مالنى نېچۇن ئۇلەشتۇرمىدىڭ؟

1206 كىشى ئوتسە غەپلەت ئىچىدە ياشاپ،
ئوكۇنسۇن ئوزىنى ئەيىپلىك ساناپ.

1207 ئوكۇنچتىن بۇ كۇندە نەپايدا ئاتا،
باشىن يەرگە ئۇرسا ئىگرەپ مىڭ قاتا؟

ئايتولدىنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

1208 بۇ ئايتولدى ئېيتتى: بالام ئاڭلىغىن،
ئۇ دۇنيا ئىشىن قىل، غاپىل بولمىغىن.

1209 usallïk mẹni alktï öknür özüm
oḍunoqïl usal bolma körklüg yüzüm

1210 tooquoqlï nöqö tooqdï ölgü üqün
nöqö barmasa ẹltür ahir küqün

C54

1211 ölügli kixi barqa öḍkö tutuoq
yötilsö öḍi kör manïtmaz putuoq

1212 munar mönzötü aydï xa'ir tili
tükäl söz turur bu ukulsa kalï

1213 kamuoq nönkö wökt ol küni bölgülüg
nöfös tïm tokïrka sanï bölgülüg

1214 yïl ay kün köqör tög tiriglik köqör
köqör kün köqürgöy sẹni bölgülüg

A51

1215 yana aydï ay toldï kör ay ooqul
nö ḥalin barïr mön mẹni kör oḍul

1216 sön ök sön sakïnqïn barïr mön munun
kiqigliktö mẹnsiz kalïr sön bu kün

1217 nögü tög bolur sön mönindö kḍdin
mönin yok sakïnqïm munïnda aḍïn

1218 ata ömgöki bolsa ooqlï özö
ol ooqlï bilir ötrü kïlk yan tüzö

1219 kïsa tutsa ooqlïn kör öḍgü bolur
atasï anasï yarunoqu bolur

1220 kalï kïstaqï bolmasa ol ooqul
yava boldï sön ol ooquldïn tönül

1209 مېنى باستى غەپلەت، پۇشايمان ئۆزۈم،
ئويغان، بولما غاپىل، گۈزەل يۈزلۈگۈم!

1210 ئولمەككە تۇغۇلدى تۇغۇلغان بارى،
كى قانچە قىلسىمۇ، كېتەر ئاخىرى.

1211 ۋاقىت تۇتقۇنىدۇر ئولۇچى ئادەم،
يېتىلسە ۋاقىت، كۆز، باسالماس قەدەم.

1212 بىر شائىر ئېيتقان سۆز بۇگا ئوخشىشۇر،
ئەگەر بۇ ئۇقۇلسا، تولۇق سۆز ئېرۇر:

1213 جەمىكى نەرسىنىڭ كۈنى بەلگىلىك،
نەپەس-تىن ئېلىشنىڭ سانى بەلگىلىك.

1214 يىل، ئاي، كۈن ئوتەردەك تىرىكلىك كېچەر،
ئوتەر كۈن تۇگەتكەي سېنى، بەلگىلىك.

1215 يەنە ئېيتتى ئايتولدى: كور، ئەي ئوغۇل،
نە ھالدا كېتەرمەن، كورۇپ ئويغاق ئول.

1216 غېمىم سەنلا ئەردىڭ، كېتەرمەن بۇگۈن،
كىچىكلىكتە مەنسىز قالارسەن بۇگۈن.

1217 نەچۈكرەك ئوتەرسەن مېنىڭدىن كېيىن،
غېمىم يوق مېنىڭكى بولەك ئۇشبۇدىن.

1218 ئاتا ئەمگىگى سىڭسە ئوغلىغا كوپ،
بولۇر بۇ ئوغۇلنىڭ خۇيى-پەيلى خوپ.

1219 ئوغۇلنى قىسىپ تۇتسا، ياخشى ئېرۇر،
ئاتاسى-ئاناسى بەختلىك بولۇر.

1220 ئەگەر چىڭ تۇتۇلماس ئىكەن ئۇ ئوغۇل،
بولۇر زايە، ئاندىن سەن ئۆزگىن كوڭۇل.

B100

1221 ooɣulluoɣ ata bolsa bilgə tətik
kïsa tutoɣu tutqï əmi bu ətik

1222 nəgü tər əxitgil ooɣulluoɣ kixi
baxïnda kəqürmïx yətilmix yaxï

1223 kimiŋ ooɣlaoɣu bolsa ooɣlï kïzï
anar yïoɣlaoɣu boldï munluoɣ əzi

1224 kiqigdə ata ïdsa ooɣlïn yava
ooɣuldïn yazuk yok atadïn jəfa

1225 ooɣul kïz əsiz bolsa kïlkï yaŋï
ol əsiz ata kïldi ïdtï oŋï

C55

1226 kïsa tutsa ooɣlïn ata əgrətü
uluoɣ bolsa səvnür ooɣul kïz yətü

1227 ooɣuluoɣ kïsa tut ata boloɣuqï
saŋa külməsüni kədïn kəlgüqi

1228 ooɣul kïzka əgrətgü ərdəm bilik
bu ərdəm bilə bolsu kïlkï silig

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ AY TOLDÏKA

1229 yanut bərdi əgdülmix aydï ata
sənin kadoɣunï yəp kəyər mən tütə

1230 sənində kədïn mən tirig turmayïn
sənin kadoɣularïn kəzün kərməyin

1231 sənin janïnï bir baoɣïrsak ïdi
maŋa bərsü kadoɣun məni koɗmadï

1221 زەكى بولسا ئالىم، ئوغۇل ئالتىسى،
ئۇنى تۆتقۇلۇق چىقىپ، شۇدۇر چارىسى.

1222 نىمە دەر ئىشتىكىن ئوغۇللۇق كىشى،
كوپ ئىشنى كەچۈرگەن ــ يېتىلگەن يېشى:

1223 كىمنىڭكى بولۇر ئەركە ئوغلى ـ قىزى،
چېكىپ ئاھ ۋە ھەسرەتتە يىغلار ئوزى.

1224 كىچىك چاغدا ئوغلىنى قويسا ياۋا[105]،
ئوغۇلدا گۇنا يوق، ئاتاغا جاپا.

1225 ئوغۇل ـ قىز خۇيى ـ پەيلى بولسا ياماں،
ياماں قىلغان ئاتا بۇلارنى ھاماں.

1226 قىسىپ تۆتسا ئوغلىنى ئاتا ئوگۈتۈپ،
ئوغۇل ـ قىز سويىنۇر چوڭايسا تولۇپ.

1227 ئوغۇلنى قىسىپ تۇت ئاتا بولغۇچى،
ساڭا كۇلمسۇنلەر كىيىن كەلگۈچى.

1228 ئوغۇل ـ قىزغا ئوگەت پەزىلەت، بىلىم،
پەزىلەتلە بولسۇن خۇلقى مۇلايىم.

ئوگدۇلمشنىڭ ئايتولدىغا جاۋابى

1229 جاۋابەن ئوگدۇلمش دىدى: ئەي ئاتا،
غەمىڭ يەپ كويەرمەن، بولۇرمەن ئادا.

1230 سېنىڭدىن كىيىن مەن تىرىك تۇرمايىن،
سېنىڭ غەملىرىڭنى كورۇپ يۇرمەيىن.

1231 سېنىڭ ئورنۇڭدا بىر شەپقەتلىك ئىگەم ــ
جېنىمنى ئالسا، مەندە قالمىسا غەم.

1232 kalï bərməz ərsə yətilsə əjəl
bitilmix bolur bu əjəlkə əzəl

1233 nərək kaḍoqurar sən nərək bu sïoqït
bayat ḫukmi kəldi sïoqïtnï aoqït

1234 kalï dunya dəwlət kalïrï üqün
sïoqït kilsa kïlma bu bolmaz küqün

1235 kalï bu tü ni'mət kalïrka yəmə
əzün yïoqlar ərsə yorï yïoqlama

B101
1236 təlim dunya yəgli sənində oza
koḍup bardï barqa bu ïnqïk əzə

1237 bilir ərdin əmdi jəfaqï azun
jəfa kïloqusïn sən usandïn əzün

1238 kamuoq dunya bolsa birəgükə tüz
kalïr dunya ülgi təgir iki bəz

1239 tiriglik üqün əkünər ərsə əzün
əkün tutqï yïoqla kurïtma kəzün

1240 yana yanoqu ərməz kəqürmix künün
nəgü kïldïn ərsə anundï tünün

1241 mana ərsə əmdi bu kaḍoqu sakïnq
sakïnq kïlma kïloqïl sən əmdi səvinq

1242 tərütülmix ərdin tərügli əlür
tərügli əlür ol tərütgən kalur

C56
1243 atam ərdin artuk baoqïrsak akï
sənində baoqïrsak tərütgən takï

1232 ئەگەر ئۇنداق ئولماي، يېتىشسە ئەجەل،
پۈتۈلمىش بولۇر بۇ ئەجەلى ئەزەل.

1233 نىمە قايغۇرۇرسەن، نىمە بۇ يىغا؟
خۇدا ھوكمى كەلدى، توختا يىغلىما!

1234 يىغلىساڭ دۇنيا-مال، دەۋلەت قالدى دەپ،
ئۇ قايتماس ھەر نىمە قىلساڭمۇ كۆچەپ.

1235 ئەگەر قالغىنغا بۇ نېمەت يانا—
يىغلىساڭ ئەرزىمەس، توختا، يىغلىما.

1236 سېنىڭدىن بۇرۇن كوپ نېمەتلەر يىگەن—
كىشىلەرمۇ كەتكەن شۇ ئىنجىق بىلەن.

1237 بىلۇر ئەردىڭ ئەمدى جاپاچى جاھان—
قىلاتتى جاپانى، غاپىل سەن ھامان.

1238 پۈتۈن دۇنيا گەر بىر كىشىنىڭ بولۇر،
تېگۈر ئىككى بوز، ھەممە دۇنيا قالۇر.

1239 تىرىكلىك ئۈچۈن سەن ئوكۇنسەڭ ئوزۇڭ،
ئوكۇن، يىغلا دائىم، قۇرۇتما كوزۇڭ.

1240 يەنە قايتا كەلمەس كەچۈرگەن كۈنۈڭ،
نە قىلغان بىلەن بولدى تەييار تۈنۈڭ.

1241 مېنىڭچۈن بولسا گەر بۇ قايغۇ-ئەلەم،
سويۇن، ئەمدى قىلما يەنە قايغۇ-غەم.

1242 يارالغان ئىدىڭ سەن، يارالغان ئولۇر،
يارالغان ئولۇر، ئۇ ياراتقان قالۇر.

1243 ئاتام ئەردىڭ ئارتۇق كويۇمچان، سېخى،
سېنىڭدىن كويۇمچان ياراتقان تېخى.

1244 səni ol tərütti sana bərdi qut
mana bərməgəymü munu səzkə püt

A52
1245 uquzka aoqïrlïk anïndïn təgir
kiqigkə uluoqluk ol ïdsa kəlir

1246 munar mənzəyür kərsə eglüg səzi
bu eglüg səzi ol kər egsüz kəzi

1247 'əziz ol 'əziz kim 'əzizlarka 'iz
anïndïn təgir 'iz 'əziz əmdi kïz

1248 uquzka aoqïr ol kiqigkə uluoq
yavuzka yələki bədükkə ədiz

* * *

1249 əxitti kər ay toldï ooqlï səzin
kətürdi əlig kəkkə tikti kəzin

B102
1250 bayatka xükür kïldï artuk ekux
bayat bərmixinə ooqulka ukux

AY TOLDÏ JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

1251 ayur ooqluma boldï kənlüm pütün
bayat fəzlï birlə tirilgil kutun

1252 qïn aymïx ukuxluoq kərü bar bu səz
anïn mə'nisi bil yiti kïl bu kəz

1253 bayat kimkə bərsə ukux eg bilik
kamuoq arzularka yətildi əlig

1244 سېنى ئۇ ياراتتى، ساڭا بەردى قۇت،
ماڭا بەرمىگەيمۇ، مۇنۇ سوزگە پۇت.

1245 قەدىرسىزگە قىممەت ئۇنىڭدىن تېگۈر،
كىچىككە ئۇلۇغلۇق ئۇنىڭدىن كېلۈر.

1246 بۇڭا ئوخشىشۇر، كور، بىر ئاقىل سوزى،
بۇ ئاقىل سوزىدۇر ئەقىلسىز كوزى:

1247 ئەزىز ئول، ئەزىز كىم، ئەزىزلەرگە ئىز[108]،
ئۇنىڭدىن تېگۈر ئىز، ئەزىز ئەمدى قىز.

1248 قەدىرسىزگە قەدىر ئۇ، كىچىككە ئۇلۇغ،
يامانغا يولەكتۇر، بۇيۇككە ئىگىز.

* * *

1249 ئىشتتى بۇ ئايتولدى ئوغلى سوزىن،
كوتەردى قولىن، كوككە تىكتى كوزىن.

1250 خۇداغا شۈكۈر قىلدى تولادىن ـ تولا،
خۇدا بەرگىنىچۈن ئەقىل ئوغلىغا.

ئايتولدىنىڭ ئوگدۈلمىشكە جاۋابى

1251 دىدى: ئوغلۇم بولدى بۇ كوڭلۈم پۇتۇن،
خۇدا پەزلى بىرلە ياشارسەن قۇتۇن.

1252 قارا، ئۇشبۇ سوزنى ئاقىل چىن دىگەن،
كوزۈڭنى قىل ئىتتىك، مەنسىن چۈشەن:

1253 خۇدا كىمگە بەرسە ئەقىل، ئاڭ، بىلىك،
پۇتۇن ئارزۇسىغا يېتىلگەي ئىلىگ.

1254 kimiŋ kïlkï ədgü kïlïnqï onay
tilək buldï barqa yaruttï kün ay

1255 kamuoq ədgükə mün bu ədgü kïlïnq
kïlïnq ədgü bolsa bolur miŋ səvinq

* * *

1256 bu ay toldï əlgin kətürdï yana
bayatïoq əküx əgdi kïldï ŝəna

C57
1257 ayur ay idim sən tərüttüŋ təzüg
yəmi birlə igdür sən sansïz əzüg

1258 tərüttüŋ məni sən kətürdüŋ kutun
yazukluoq kuluŋ mən tapuoqsuz otun

1259 əḍi ədgü tuttuŋ bu ədkə təgi
kamuoq arzu bərdiŋ bu dunya yəgi

1260 təzü arzu ni'mət tükəl mən yədim
səvinqlig mən səndin ay ədgü idim

1261 maŋa təgdi ḫukmüŋ barur mən munu
bir ək ooqlum ərdi koḍur mən unu

1262 ata ərdim əmdi əlür bu ata
idim sən tirig sən aŋar bər kuta

1263 ərəzkə yakïn tut yïrak tut bəla
ikigün azunda munï sən yula

1264 əsizdin küdəzgil ula ədgükə
muŋaḍturmaoqïl sən yəgü kədgükə

1254 كىمكى بولۇر ياخشى، يۇمشاق خۇيى،
يېتەر ئۇ تىلەككە، يورۇپ كۇن، ئېيى.

1255 پۇتۇن ياخشىلىقنىڭ مۇنى[107] ياخشى خۇلق،
بېرۇر ئۇ خوشاللىقنى مىڭلاپ، تولۇق.

* * *

1256 بۇ ئايتۇلدى قولنى كوتەردى يانا،
خۇداغا تولا ئېيتتى ھەمدۇ-سانا.

1257 دىدى: سەن ياراتتىڭ ئۇزۇڭ ھەممىنى،
بېرۇرسەن بۇ سانسىز جانلىق رىزقىنى.

1258 تورەتتىڭ، ئوستۇردۇڭ مېنى بەخت بىلەن،
ئۇتۇقسىز، گۇناكار، ئاسى قۇلۇڭمەن.

1259 جاھان نېمىتىن، ئارىزۇسىن بېرىپ،
مۇشۇ چاققىچە كەلدىڭ ياخشى قىلىپ.

1260 پۇتۇن نېمەت ئارزۇغا يەتتىم تۇگەل،
ئى ياخشى ئىگەم، مەن سېنىڭدىن خوشال.

1261 ماڭا كەلدى ھوكمۇڭ، بارۇرمەن مانا،
ئىدى بىرلا ئوغلۇم، قويۇرمەن مانا.

1262 ئاتا ئەردىم ئەمدى ئولۇر بۇ ئاتا،
ئىگەم سەن ئاڭا قىل ھايات بەخت ئاتا.

1263 بالادىن يىراق تۇت، راھەتكە يېقىن،
ھەر ئىككى جاھاندا غېمىن سەن يىگىن.

1264 ئۇلاشتۇر ياخشىغا، ياماندىن كۇزەت،
يىمەكلىك، كىيىمدىن بىھاجەتلا ئەت.

* * *

B103

1265 kəŋüldin bərü kïldï ədgü du'a
ay ədgü du'a sən bəlanï yïoqa

1266 nəgü tər əxitgil sakïnuk kixi
sakïnuk kixi ol kixilər baxï

1267 bayat kimkə kïlsa 'inayət basut
ikigü azunda bu ər buldï kut

1268 kayu kulka bolsa bayattïn yələk
bu buldï ikigün azunda tilək

1269 bayat fəzlï bolsa kim ərsə əzə
kamuoq arzu ni'mətkə təgdi tüzə

1270 munar mənzətü aydï əglüg kixi
kim əglüg səzi tutsa ətlür ixi

A53

1271 küdəzildi kimni küdəzsə idi
tilək buldï ni'mət talusïn yədi

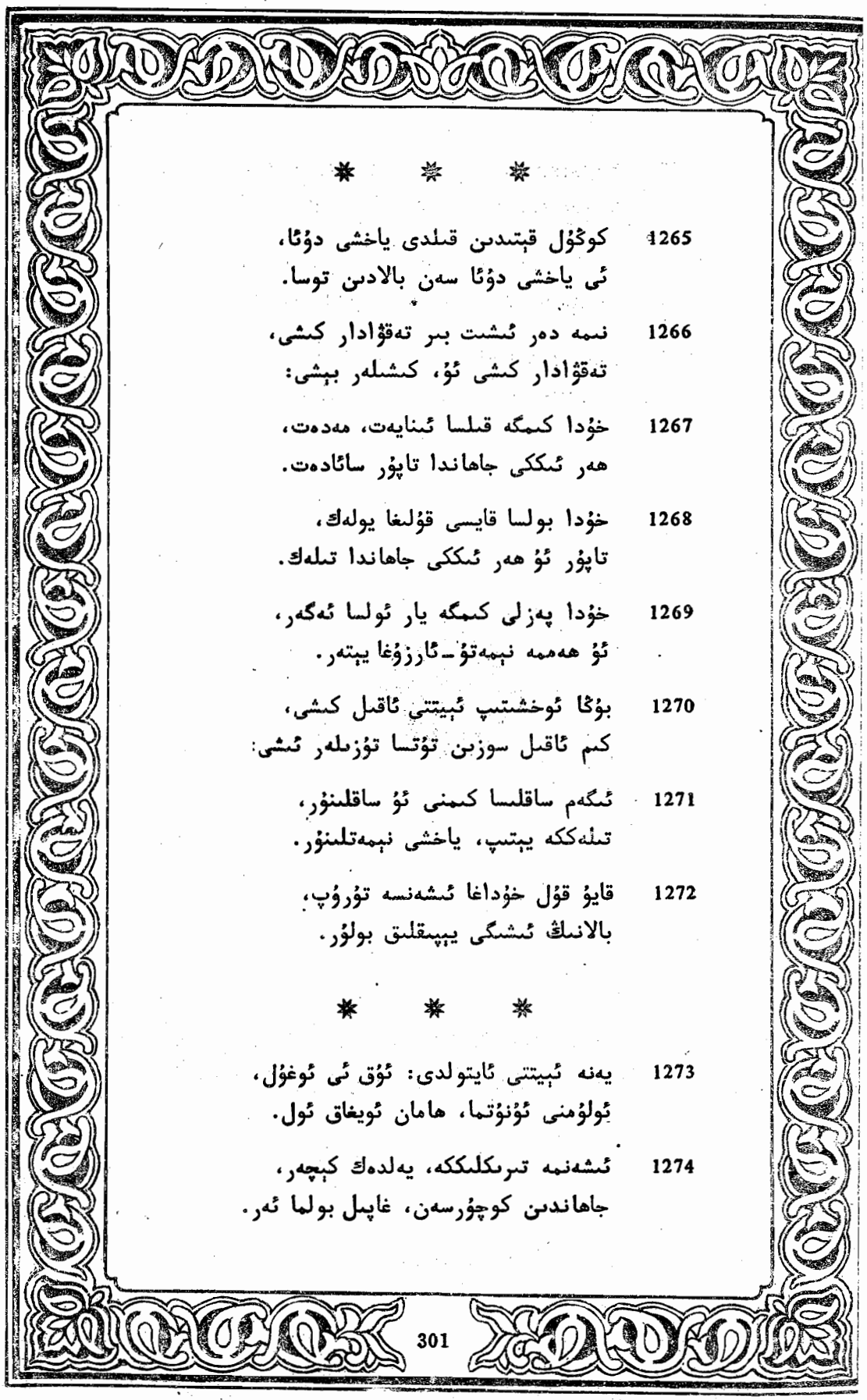
1272 kayu kul bayatka ïnansa turup
bəla kadoqu kapoqïn əzinə tudï

* * *

C58

1273 yana aydï ay toldï uk ay ooqul
ölümüg unïtma öyü tur odul

1274 ïnanma tiriglikkə yəl təg kəqər
usanma bu dunyadïn əz tərk kəqər

* * *

1265 كوكۈل قېتىدىن قىلدى ياخشى دۇنيا،
ئى ياخشى دۇنيا سەن بالادىن توسا.

1266 نىمە دەر ئىشت بىر تەقۋادار كىشى،
تەقۋادار كىشى ئۇ، كىشىلەر بېشى:

1267 خۇدا كىمگە قىلسا ئىنايەت، مەدەت،
ھەر ئىككى جاھاندا تاپۇر سائادەت.

1268 خۇدا بولسا قايسى قۇلىغا يولدك،
تاپۇر ئۇ ھەر ئىككى جاھاندا تىلەك.

1269 خۇدا پەزلى كىمگە يار ئولسا ئەگەر،
ئۇ ھەممە نېمەتۇ-ئارزۇغا يېتەر.

1270 بۇنيا ئوخشىتىپ ئېيتتى ئاقىل كىشى،
كىم ئاقىل سوزىن تۇتسا تۇزىلەر ئىشى:

1271 ئىگەم ساقلىسا كىمنى ئۇ ساقلىنۇر،
تىلەككە يېتىپ، ياخشى نېمەتلىنۇر.

1272 قايۇ قۇل خۇداغا ئىشەنسە تۇرۇپ،
بالانىڭ ئىشگى يېپىقلىق بولۇر.

* * *

1273 يەنە ئېيتتى ئايتولدى: ئۇق ئى ئوغۇل،
ئولۇمنى ئۇنۇتما، ھامان ئويغاق ئول.

1274 ئىشەنمە تىرىكلىككە، يەلدەك كېچەر،
جاھاندىن كوچۇرسەن، غاپىل بولما ئەر.

1275 bayatqa tutuzdum səni mən qatïoq
tiləsə küḑəzgəy yətürgəy tatïoq

1276 munu aḑrïlur mən sənindin bu kün
əkünqün sïoqït birlə yïoqlap əgün

1277 mənində kəḑin sən nəgü qïloqunï
ayayïn əxitgil ukulmïx təni

1275 سېنى تاپشۇردۇم مەن خۇداغا قاتتىق،
تىلەسە كۆزەتكەي، يەدۇرگەي رىزىق.

1276 بۇگۈن ئايرىلۇرمەن سېنىڭدىن مانا،
ئوكۇنچته توكۇپ ياش مەن يىغلاپ يانا.

1277 نىمە قىلىشىڭنى مېنىڭدىن كېيىن،
ئۇقۇلغان قەدەر مەن سوزلەي، ئاڭلىغىن:

22

AY TOLDÏ OƆILÏ ӨGDÜLMIXKӘ ӨTLӘMIXIN AYUR

B104

1278 kөŋül til kөni tut bayatqa tapïn
usanma yarïnlïq ixiŋni ətin

1279 qamuoq ədgü əsiz bayat ḫukmi bil
bayatqa inanoqil anïŋ tapoqï qïl

1280 nəgü kim kərəkiŋ aniŋdïn tilə
aŋïŋda adïn yoq saŋa küq bilə

1281 aoqïr tut nəgü ərsə yarlïoqlarïn
aoqïr qïloqa təŋri bu kün ḫəm yarïn

1282 ẏorïqïŋ kөni tut yaŋilma өzüŋ
kөŋül til kiqig tut bədütmə sөzüŋ

1283 tirildim bir anqa barïr mən saqïn
nəgü qïldï dunya maŋa kөr baqïn

1284 өzüŋ otqa atma bu dunya üqün
kixi nəŋin alma küqəmə küqün

يگرمه‌ئىككىنچى باب

ئايتولدىسىڭ ئوغلى ئوگدۇلشكه نه سوهبتى

1278 كوڭۈل، تىلنى توز توت، خۇداغا تەۋەن،
ئۇ دۇنيا ئىشىن قىل، غاپىل بولمغىن.

1279 يامان ـ ياخشىلىق ئۇ، خۇدا هوكمى، بىل،
خۇداغا ئىشەنسەن، ئاڭا قوللۇق قىل.

1280 تىله سەن ئۇنىڭدىن نه بولسا تىلەك،
ساڭا يوق مەدەتكار ئۇنىڭدىن بولەك.

1281 قەدىرله نىچۇك بولسا يارلىقلىرىن،
قەدىرلەر سېنى هەق بۇ كۇن هەم يارىن[108].

1282 خۇيۇڭنى توزەتكىن، يېڭىلما ئوزۇڭ،
كوڭۈل، تىل كىچىك توت، چوڭايتما سوزۇڭ.

1283 ياشادىم بىر ئانچه، كېتەرمەن بىراق،
نىمه قىلدى دۇنيا ماڭا، ئويلاپ باق!

1284 ئوزۇڭ ئوتقا ئورما بۇ دۇنيا ئۇچۇن،
كىشى مېلىنى ئالما زورلاپ كۇچۇن.

1285 tərə bildi bu əz yəyü bilmədi
künüm kəqti əknüp asïoq kïlmadï

1286 sana kaldï malïm mana boldï yük
ərəz birlə yəp yat səvinq birlə bük

C59
1287 tuta bilsə tap bu tərilmix nəniŋ
ikigün azunda kïzartoqay əniŋ

1288 tuta bilməsə sən aḍïn munqa nəŋ
sana yətməgəy kər sarïoq kïloqa əŋ

1289 kəni bol pütünlük bilə tut kïlïnq
kənilik iqində turur bu səvinq

1290 nəgü tər əxit bu kəni kïlklïoq ər
bu iki azunuoq kəni kïlklïoq yər

1291 ərəzlig tiləsə kixi əz künin
kənilik iqində tiləgü əmin

1292 əzüŋ bay bolayïn təsə bəlgülüg
kəniliktə buldï bu baylar ülüg

B105
1293 bəḍüklük tiləsə boḍunka uluoq
əzüŋkə aquk tut kənilik yoluoq

1294 onay bolsa yalŋuk kïlïnqï kəni
ikigün azunda yaruyur küni

1295 yana aydï ay toldï qoqlum əxit
əzüŋ əḍgü birlə tamudïn kəxit

1296 kamuoq əḍgülük kïl əsizdin yïra
kamuoq əḍgü kəlgəy sən oldur tura

1285 يىغىشنى بىلىپمەن، يىمىش بىلمىدىم،
كۇن ئوتتى ئوكۇنچته، پايدا تاپمىدىم.

1286 ساڭا قالدى مېلىم، ماڭا بولدى يۈك،
هوزۇر قىل، ئونى يەپ-ئىشلەتكىن تۇزۈك.

1287 تۇتا بىلسەڭ، بەس، بۇ يىغىلغان مېلىڭ،
هەر ئىككى جاهاندا قىزارغاي ئوڭۇڭ.

1288 تۇتۇش بىلمىسەڭ گەر قانچىدۇر مېلىڭ،
يېتىشمەس ساڭا ئۇ، سارغىيۇر رەڭىڭ.

1289 دۇرۇس بول، قىلىقنى پۇتۇن توغرا تۇت،
خوشاللىق-دۇرۇسلۇقتا، سەن بۇڭا پۇت.

1290 نىمەدەر ئىشىت سەن، خۇيى توغرا ئەر،
هەر ئىككى جاهاندا ئۇ ئەر بەخت كورەر:

1291 كىشىكىم هوزۇردا كۇن ئوتسۇن دىسە،
بولۇر توغرىلىقتىن داۋا ئىستىسە.

1292 ئەگەر مەقسىدىڭ بولسا بىر باي بولۇش،
دۇرۇسلۇق بىلەن تاپتى بايلار ئولۇش.

1293 تىلەسەڭ بۇيۇك بولماق-ئەلگە ئولۇق،
دۇرۇس يولنى تۇتقىن ئوزەڭگە ئوچۇق.

1294 كىشى قىلىغى بولسا مۇلايىم، كونى،
هەر ئىككى جاهاندا يورۇيدۇ كۇنى.

1295 يەنە ئېيتتى ئايتۇلدى: ئوغلۇم ئىشىت،
جەهەننەمنى ياخشى قىلىقلە بېكىت.

1296 ياماندىن يىراق بول، قىل ياخشىلىق كوپ،
كېلەر ياخشىلىقلار، يا ئولتۇر يا قوپ.

A54

1297 əsiz ixkə yakma sana kïloła kor
əsizlik yïlan ol səni tikgə kər

1298 iki yüzlüg ərkə səzün səzləmə
yadïłołay səzün sïr aqïłołay yəmə

1299 əvinkə yaołutma uxakqï kixig
pütün əlkə yadołay kərüp bilmixig

1300 sïnamïx pütülmix kixig tut katïoł
sana təggəy andïn tümən min tatïoł

1301 səzüg barqa tïnla yəmə pütmə tərk
kənül sïrrï aqma katïoł kizlə bərk

C60

1302 kixig təpsəməgil yəmə iqmə son
bu iki kïlïnqlïoł bulur tutqï mun

1303 tixig boxlaoł ïdma yapa tut kapuoł
tixidin təgir ərkə tənsiz kamuoł

1304 yatïoł əvkə ïdma qïkarma tixig
katïlmazda axnu sïnaoqïl kixig

1305 kïlïnq ədgü tut nənkə kadołurmaoqïl
kïlïnq ədgü bolsa kəlir nən təgil

B106

1306 munar mənzər əmdi bu səzni əxit
bu səz ixkə tutoqïl özünkə əx ət

1307 nərək nən kixikə kərək ədgü yan
kərək bolsa bulołay kamuoł ədgü nən

1308 əsizkə nəgülük kərək nən tavar
nəqə kirsə boloqay qïoqay birlə tən

1297 يامانغا يەتمىلاشما قىلغاي زىيان،
يامانلىق چاقار ئۇ بولۇپ بىر يىلان.

1298 سوزۇكنى ئىككى يۈزلۈك ئەرگە دىمە،
يەيىلغاي سوزۇك، سىر ئېچىلغاي يەنە.

1299 ئويۇكگە يولاتما سۇخەنچى كىشىن،
پۇتۇن ئەلگە يايغاي كورۇپ بىلمىشىن.

1300 سىنالغان ئىشەنچلىك كىشىن تۇت قاتتىق،
يېتۇر ساڭا ئۇندىن تۇمەن مىڭ تاتىق.

1301 ئىشت ھەر سوزنى، تېز پۇتۇپ كەتمىگىن،
بېكىت چىڭ، كوكۇلنىڭ سىرىن ئاچمىغىن.

1302 ھەسەت قىلما ھەمدە يىمە-ئىچمە كوپ،
قالار بۇنى قىلغان ھامان قايغۇرۇپ.

1303 ئايالنىڭنى چىڭ تۇت، يېپىپ يۇر ئىشىك،
خوتۇندىن تېگۈر ئەرگە بار ئەسكىلىك.

1304 يولاتما ئويگە ياتنى، چىقمىسۇن ئايال،
كىشىنى سىنا ھەم چۇشەن سەن ئاۋال.

1305 يىمە مال غېمىن سەن، خۇلۇق ياخشى قىل،
خۇلۇق ياخشى بولسا، كېلەر ئوزى، بىل.

1306 بۇنىڭغا ئوخشىغان بىر سوز بار، ئىشت،
بۇ سوزگە ئەمەل قىل، كوكۇلگە بېكىت:

1307 نە لازىم تاۋار-مال، كېرەك ياخشى خۇلق،
تېپىلغاي ياخشى مال، ئۇز بولسا قىلىق.

1308 يامانغا نىچۇكمۇ كېرەك تاۋار-نەڭ[109]،
نىچە يىغسىمۇ ھەم گاداي بىرلە تەڭ.

1309 uvutsuz kixidn yïrak tur təzə
mənindin min alkïx uvutluoq özə

1310 kamuoq ixtə əvmə sərin öz buka
sərimlig kixilər təgir arzuka

1311 kayu ixtə bolsa yorïk utru tut
yorïk utru tutsa sana ərgə kut

1312 tilinni küdəzgil kəzünni küdəz
booquzun küdəzgil halal yəgil az

1313 bodun munka bolsa yïrak tur saqa
kara buloqakïna katïlma kaqa

1314 tilində yorïmasu bəglər sözi
məgər ədgülüktə adïn ay kozï

1315 kixi yasï kolma özün kïlma yas
nəqə ədgülük kïl hawa arzu bas

1316 kayu ixkə kirsə qïkïxïnnï kər
qïkïx kərməsə ix bolur ərkə kor

1317 kalï kəlsə övkən katïoqlan sərin
sərimlig kixinin səvinqi yarïn

1318 nəgü tər əxitgil səringən kixi
sərinsə ətər ər buzulmïx ixi

C61
1319 sərinsə kixi öz tiləkin tapar
sərip turdaqï ər ərün kux tutar

B107
1320 kalï təgsə əmgək ya kadoqu sakïnq
sərinsə kəlir ətrü kayra səvinq

1309 ئۇياتسىز كىشىدىن تەزىپ نېرى تۇر،
ئۇياتلىققا مەندىن مىڭ ئالقىش ياغۇر.

1310 ھولۇقما ھەر ئىشتا سەۋرىلىك زوزۇر،
سەۋرىلىك كىشىلەر تىلەككە يېتۇر.

1311 ھەر ئىشتا شىرىن تىل بولۇش يولىن تۇت،
تىلىڭ بولسا شىرىن، كېلۇر ساڭا قۇت.

1312 تىلىڭنى كۇزەتكىن، كوزۇڭنى كۇزەت،
گېلىڭ يىغ، ھالالنى ئاز-ئاز لوقما ئەت.

1313 يىراق تۇر خەلقىڭ مالىمانىدىن،
يىراق قاچ ئامىمىڭ توپىلاڭىدىن.

1314 چىقارما تىلىڭدىن بۇ بەگلەر سوزى،
مەگەر ياخشىلىقتىن بولەك، ئى قوزى.

1315 كىشىگە ھەم ئوزگە قىلما سەن زىيان،
ھەۋەسنى قويۇپ، قىل ياخشىلىق ھامان.

1316 نە ئىشقا كىرەرسەن، چىقىشنى ئويلان،
چىقىشنى ئويلىماسلىق يەتكۇزەر زىيان.

1317 تىرىش، كەلسە ئاچچىق، قىلىپ سەۋرىنى،
سەۋرىلىك سويۇنۇر ئۇ تاڭنا كۇنى.

1318 نىمە دەر، ئىشتىكىن، سەۋرىلىك كىشى،
تۇزەر ئەر سەۋرىلە بۇزۇلغان ئىشى:

1319 كىشى سەۋرى قىلسا تىلەگىن تاپار،
چىداپ تۇرغان ئوۋچى ئۇ ئاققۇش تۇتار.

1320 يا مۇشكۇل، يا قايغۇ-ئەلەم يەتسە گەر،
سەۋرى قىلسا، قايتا خوشاللىق كېلەر.

1321 apaŋ ərsə dəwlət yapulsa ḳapuoɣ
sərinsə yana ixi ətlür ḳamuoɣ

1322 səringil sərinmək ərən ḳilḳï ol
sərinsə bulur ər məŝəl kəkkə yol

1323 ölümüg unïtma anuḳ tur saḳïn
özünŋni unïtma tüpünkə baḳïn

1324 ḳalïnḳa ḳatïlsa sən bəklə səzüŋ
kixilər əvində küḍəzgil kəzüŋ

A55
1325 kirixkə kərü sən qïḳïx ḳïl nəniŋ
səzüŋ səzləməgil məgər əz təniŋ

1326 tiliŋdə qïḳarma bu yaloɣan səzüg
bu yaloɣan səzün ər uquzlar özüg

1327 ḳadax yaḳ yaoɣukḳa yaḳïnlïḳ ula
uluoɣḳa kiqigkə səvüg bol külə

1328 tuz ətməkni kəŋ tut kixikə yətür
kixi 'əybï kərsə sən aqma yitür

1329 tapuoɣḳa ərig bol bayatḳa tapïn
yazuḳtïŋ yïraḳ tur özünŋni saḳïn

1330 bolu bərsə dəwlət küvəzlənməgil
usa əḍgülük ḳïl əsiz ḳïlmaoɣil

1331 avïnma bu dunyaḳa ərtər barïr
ïnanma bu dəwlətḳa tərkin ḳarïr

1332 tayanma tiriglikkə tüx təg kəqər
küvənmə ḳïvï ḳutḳa ḳux təg uqa:

1321 يېپىلسا بۇ دەۋلەت ئىشىگى ئەگەر،
سەۋرى قىلسا، ئىشلار يەنە تۈزىلەر.

1322 سەۋرى قىل، سەۋرى—ئەر كىشى قىلغى ئول،
تاپۇر سەۋرىلە ئەر مىسال كوككە يول.

1323 ئولۇمنى ئۇنۇتما تەييار تۇر ئاڭا،
ئۇزەڭنى ئۇنۇتما ئەسلىگە قارا.

1324 قېتىلغاندا توپقا، قاراپ قىل سوزۇڭ،
كىشىلەر ئويىدە كۇزەتكىن كوزۇڭ.

1325 كىرىمگە قاراپ سەرپ ئەيلىگىن پۇلۇڭ،
ئوزۇڭگە مۇناسىپ سوزلىگىن سوزۇڭ.

1326 تىلىڭدىن چىقارما ھىچ يالغان سوزۇڭ،
بۇ يالغان بىلەن خار بولۇرسەن ئوزۇڭ.

1327 قېرىنداش، تۇققانغا يېقىنلىغىڭ قىل،
ئۇلۇغ ۋە ئۇششاققا سويۇنچ بىلە كۇل.

1328 قىلىپ كەڭرى تۇز—ناننى خەلقە يىدۇر،
كىشى ئەيۇبنى كورسەڭ ئاچما، يوشۇر.

1329 ئىبادەتتە چىڭ بول، خۇداغا تېۋىن،
گۇنادىن يىراق بول، ئوزۇڭ ساقلىغىن.

1330 بەختكە ئېرىشسەڭ كىبىر قىلمىغىن،
ھامان ياخشىلىق قىل، يامان بولمىغىن.

1331 ئاۋىنما جاھانغا، ئوتەر ھەم كېتۇر،
ئىشەنمە بۇ دەۋلەتكە، چاپسان قېرۇر.

1332 تايانما تىرىكلىككە، چۇشتەك كېچەر،
قۇۋانما بۇ بوش بەختكە، قۇشتەك ئۇچار.

1333 tiriglik yava ḳïlma əḍgü ḳïlïn
kəqər kün iqində kərəkiṇ alïn

1334 bor iqmə fəsadḳa ḳatïlma yïra
zina ḳïlma fasiḳ atanma ḳara

1335 bu iki ḳïlïḳtïn ïḍuḳ ḳut ḳaqar
ol ərkə qïoɣaylïḳ yolïnï aqar

C62
1336 ṇəgü tər əxitgil sïnamïx kixi
sïnamïx kixilər biliṛ ix baxï

1337 bor iqmə zinaḳa ḳatïlma ḥəżər
bu iki qïoɣaylïḳ tonïnï kəḍər

B108
1338 bu bordïn ḳopar miṇ yazukḳa yürək
zinadïn ḳaqar ḳut yüzüṇkə suḍar

1339 səzin kəsti ay toldï aydï ooɣul
unïtma saṇa səz kərəki bu ol

1340 tükəl səzlədim mən muṇa pütsə sən
səviṇq əksüməgəy səzüm tutsa sən

1341 saṇa səzlədim səz ḳumaru atï
unïtma bu səzlər kəṇülkə biti

1333 هاياتنى زايه قىلما، قىل ياخشىلىق،
كېچەر كۈن ئىچىدىن ئال ئىبرەتنى جىق.

1334 مەي ئىچمە، بۇزۇقلۇقتىن بولغىن يىراق،
زىنا قىلما، پاسىق دەپ ئالما ئاتاق.

1335 مۇبارەك بەختىت بۇ قىلىقتىن قاچار،
ئۇ ئەرگە پەقىرلىق يولىنى ئاچار.

1336 نەمە دەر، ئىشىتكىن، سىنالغان كىشى،
سىنالغان كىشىلەر بىلۈر ئىش بېشى:

1337 مەي ئىچمە، زىنادىن سەن ئەيلە ھەزەر،
بۇ ئىشلار گادايلىق تونىن كەيدۈرەر.

1338 ھارام مىڭ گۇناغا پاتۇرغاي سېنى،
قاچار بەخت زىنادىن، يۇزۇڭ توكۈلەر.

1339 سوزىن كەستى ئايتولدى، دىدى: ئەي ئوغۇل،
ئۇنۇتما، كېرەكلىك ساڭا سوز ئۇ شول.

1340 تولۇق سوزلىدىم مەن، ئىشەنگىن ماڭا،
سوزۇم ئاڭلىساڭ، بەخت كېمەيمەس ساڭا.

1341 بۇ ئېيتقان سوزۇمنىڭ ۋەسىيەت ئىدى،
ئۇنۇتما بۇ سوزنى كوڭلگە پۇتى.

23

AY TOLDÏ KÜN TOƆDÏ ẹLIGKƏ ḳUMARU BITIK BITIMIXIN ẠYUR

1342 bitigü bilə ḳoldï ḳaoḳïd tətik
bayat atï birlə bitidi bitik

1343 bayat atï birlə səzüg baxladï
tərütgən igiḍgən kəqürgən iḍi

1344 tərütti tümən miṇ bu sansïz tirig
tirilgü bərür ḳoḍmaz aqïn birig

1345 yoritur ḳamuoḳḳa tiləmix tilək
kərək bolmaz anda kər arḳa yələk

1346 tiləsə tərütür bolur ḳolmïxï
tiləp boldï barqa anïṇ ḳïlmïxï

1347 ələmkə tərütti bu sansïz ḳonum
tirig barqa əlgü anar yoḳ ələm

1348 səvüg savqïḳa miṇ mənindin səlam
təgürsün bayatïm kəsüksüz ulam

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

ئايتولدىنىڭ پۈلگە ۋەسىيەتنامە يازغانلىغى بايانىدا

1342 قەلەم ـ قەغەز ئېلىپ، بۇ ئاقىل تىتىك،
خۇدا ئاتى بىرلە پۇتىدى بىتىك.

1343 سوزىن باشلىدى تەڭرى ئاتى بىلە،
ياراتقان، ئۇستۇرگەن، كەچۈرگەن ئىگە.

1344 ياراتتى تۆمەن مىڭ ـ سانسىز تىرىك جان،
بېرەر رىزق، ئاچ قويماي ھەچبىرىن ھامان.

1345 يۈرىتۈر ھەممىگە تىلىگەن تىلەك،
ئۇنىڭغا كېرەكمەس ھىچ ئارقا يولەك.

1346 تىلەسە ياراتۇر، بولۇر خاھىشى،
تىلەگى بويىچە بولۇر قىلمىشى.

1347 ئولۇمگە ياراتتى بۇ سانسىز قونۇم[110]،
ئولەر ھەممە تىرىك، ئاڭا يوق ئولۇم.

1348 سويۇملۇك ئەلچىگە مەندىن مىڭ سالام،
يېتۈرسۇن خۇدايىم ئۇزۇكسىز مۇدام.

1349 təzü əxlərinə yəmə ək adïn
təgürsün səlamïm idim kəsmədin

C63
1350 uzun kəq yaxaoqïl ay əlig kutï
əküx əl axaoqïl bu bəglik atï

B109
1351 atïm ərdi ay toldï kïlkïm tolu
ərildi toluluk təkər ez ölü

A56
1352 ölüm tutoqakï kəldi tuttï katïoq
kutuloqu yərim yok kətərdi tatïoq

1353 məni ədgü tuttun aqïndïn əküx
sana tapnumadïn barïr bu ez ux

1354 bu ədgü yanutï kumaru bitik
bitip kudtum əmdi sana ay tətik

1355 bu dunya ixinə əx ərdim bilə
ixinni yorïttïm kənilik bilə

1356 munu əmdi artuk baoqïrsakkïkïn
bitip kodtum ət sav kumaru okïn

1357 nəgü tər əxitgil baoqïrsak kixi
baoqïrsaklik ol kər kixilik baxï

1358 baoqïrsak kixinin səzi tut savï
bu səz sav sana boloqa dəwlət avï

1359 baoqïrsak kixi ol kixidə qïnï
baoqïrsak səzi tut bədütgəy səni

1360 ay əlig munu mən baoqïrsak sana
səzüm ixkə tutoqïl ay ərsig tona

1349 ئۇنىڭ ھەممە ئەسھاپ يارلىرىغا ھەم،
سالامىمنى ئۇزمەي يەتكۈزسۇن ئىگەم.

1350 ياشا سەن ئۇزۇن ۋاقت، ئەي بەختيار خان
كوپ ئەللەر ئۇزرە سۇر خاقانلىق زامان.

1351 ئېتىم ئەردى ئايتولدى، قىلىغىم تولۇش،
تولۇنلۇق تۇگىدى، تۇگەتتى ئولۇش.

1352 ئولۇم ئەلچىسى كەلدى، تۇتتى قاتتىق،
قۇتۇلار يېرىم يوق، يوقالدى تاتتىق.

1353 كوپ ئېھسان بىلەن ياخشى تۇتتۇڭ مېنى،
كېتەرمەن خىزمەت ئەتمەي، تاشلاپ سېنى.

1354 بۇنىڭغا جاۋابەن ۋەسىيەت بىتتىك ــ
پۈتۈپ قويدۇم ئەمدى ساڭا، ئەي تىتىك.

1355 جاھاندارچىلىقتا ساڭا يار ئىدىم،
ئىشىكىنى ئادالەتتە قىلار ئىدىم.

1356 مانا ئەمدى ئارتۇق كويۇمچان بولۇپ،
ۋەسىيەت سوز پۈتتۈم، ئوقۇغىن كورۇپ.

1357 نەدەيدۇ ئىشتىكىن، كويۇمچان كىشى،
كويۇمچانلىق ئېرۇر كىشىلىك بېشى:

1358 كويۇمچان كىشىنىڭ ئوگۈت سوزىن تۇت،
ئوگۈت سوز بېرۇر ئوۋ قىلىپ ساڭا قۇت.

1359 كويۇمچان كىشىدۇر كىشىلەر چىنى،
كويۇمچان سوزىن تۇت، زورايتۇر سېنى.

1360 ئەي ئېلىگ مانا مەن كويۇمچان ساڭا،
سوزۇمگە ئەمەل قىل، ئەي ھۇشيار توڭا.

1361 ölüm utru kəldi əkündi özüm
asïoq kïlmadï bu əkünqüm səzüm

1362 kərək boldï əmdi bu kïlmïx tapuoq
əkünq boldï kïlmïx əsizlik kamuoq

1363 yatu kaldï tərmix bu altun kümüx
mana təgdi sakïx anïndïn ülüx

1364 ulïr mən əkünüp asïoq yok əkünq
iḍim rəḥmətində aḍïn yok umunq

C64
1365 bu kün mən barïr mən munu ərksizin
yarïn sən kəlir sən uḍu xəksizin

B110
1366 ölüm tutmaz ərkən oḍun ay əlig
ixinni ətingil yətürgil bilik

1367 bəla küq yərində sən əḍgü kïlïn
boḍunuoq səvindürgil əlgin tilin

1368 əsənlik əḍində sən əḍgü tətür
tavar nən barïnda ülə həm yətür

1369 nəgü tər əxitgil kəni səzlüg ər
kiqigdə oḍunmïx yiti kəzlüg ər

1370 ölüm kəlməz ərkən ölümkə ətin
tiriglik əḍində tapuoq kïl tapïn

1371 ölüm kəlsə tutsa əkünq asoqï yok
nəqə mə ulïsa kara yər katïn

1372 ay əlig katïoqlan mənində kəḍin
yava kïlma əḍ kün tapuoqda aḍïn

1361 ئولۇم كەلدى ئۇتتۇر، ئوكۇندۇم ئوزۇم،
هىچ پايدا قىلمىدى ئوكۇنچىم، سوزۇم.

1362 كېرەك بولدى ئەمدى تائەتلىك ئىشىم،
ئوكۇنچ بولدى بارلىق ياماڭ قىلمىشىم.

1363 قېلىپ قالدى يىقىلغان بۇ ئالتۇن-كۇمۇش،
هىساپ بەرمىگىم بولدى تەكىكەن ئۇلۇش.

1364 ئولەرمەن ئوكۇنۇپ پايدىسىز، ئىسىت،
ئىگەم رەهمىتىدىن بولەك يوق ئۇمىت.

1365 بۇ كۇن مەن كېتەرمەن مانا چارىسىز،
ئارقامدىن كېلەرسەن تاڭنا شۇبهىسىز.

1366 ئولۇم تۇتماستىن ئەۋۋەل ئويغان ئېلىگ،
ئىشىڭنى تۇزەت سەن ئىشلىتىپ بىلىك.

1367 بالا-زورلۇق ۋاقتىدا قىل ياخشىلىق،
تىلىك هەم قولۇڭدىن سويۇنسۇن خەلق.

1368 ئىسەنلىك چېغىڭدا ياخشىلىق ئاشۇر،
تاۋار-مال باردا ئۇلەشتۇر، يىدۇر.

1369 نە دەيدۇ ئىشتىكىن دۇرۇس سوزلوك ئەر،
كىچىك چاغ ئويغانغان، ئىتتىك كوزلوك ئەر:

1370 ئولۇمگە هازىرلان ئولۇش ئالدىدا،
خۇداغا تائەت قىل تىرىك ۋاقتىدا.

1371 ئولۇم كەلسە تۇتسا، ئوكۇنچ پايدىسىز،
نەچە ئىگرىسا قارا يەر ئاستىدا.

1372 ئەي ئېلىگ، تىرىشقىن مېنىڭدىن كېيىن،
ۋاقىت-كۇن زايە قىلماي هەققە تېۋىن.

1373 sǝni armasun dunya dǝwlǝt bilǝ
qamuoɣ ix iqindǝ kǝnilik tilǝ

1374 tǝrü tüz yoritoɣil boḍunqa kǝni
künün ǝḍgü boloɣay kǝnilik küni

1375 ǝzün otqa atma bu dunya üqün
ḫǝwa boynï piqgil ǝt ǝzkǝ ǝqün

1376 bu dunya bǝgi sǝn anа bolma qul
sǝni qoḍmaz ǝrkǝn anï qoḍoɣu tul

1377 küvǝzlǝnmǝ artuq kǝtürmǝ kǝnül
ïnanq kïloɣu ǝrmǝz bu dunya tǝnül

1378 yaqïn tut ǝzünkǝ kixi ǝḍgüsi
ǝsizdin yïraq tur toqïoɣay yasï

1379 kixi suqïna bǝrmǝgil sǝn ixin
wǝfasïz kixikǝ yǝtürmǝ axïn

A57 C65
1380 tapuoɣqa ǝrig bol yazuqta tïḍïn
sana tǝggü ǝrmǝz tapuoɣda aḍïn

B111
1381 ǝlümüg unïtma anar yoq tolum
pusuoɣdïn qïqar tǝg qïqar bu ǝlüm

1382 nǝqǝ qaqsa ahir ǝlüm tutoɣusï
nǝqǝ qalsa ahir ǝlüm yǝtgüsi

1383 ǝlümkǝ usanma kǝnül tut tirig
nǝqǝ qǝq tirilsǝ tǝxǝngü yǝrig

1384 qanï kim qutuldï ǝlümdin qaqïp
qanï kim axundï ǝḍindin kǝqip

1373 جاهان ئالدىمسۇن سېنى بەخت بىلە،
جىمىكى ئىشىكدا توغرۇلۇق تىلە.

1374 قانۇن تۈز يۈرۈتكىن خەلقىقە كونى،
كۈنۈڭ ياخشى بولغاي قىيامەت كۈنى.

1375 بۇ دۇنيا ئۇچۇن ئوتقا ئاتما ئوزۇڭ،
ئۇزۇپ نەپس بوينىنى، ئال تەندىن ئوچۇڭ.

1376 بۇ دۇنيا بېگى سەن ئاڭا بولما قۇل،
سېنى تاشلىماستا، ئۇنى تاشلا تۇل.

1377 غۇرۇرلانما ئارتۇق، كىبىر قىلمىغىن،
بۇ دۇنيا ئىشەنچسىز، كوڭۈل بەرمىگىن.

1378 كىشى ياخشىسىنى يېقىن تۇت ھامان،
ياماندىن ھەزەر قىل، يېتەر كوپ زىيان.

1379 تاماخور كىشىگە سەن بەرمە ئىشىك،
ۋاپاسىز كىشىگە يىگۈزمە ئېشىك.

1380 تائەتكە غەيۇر بول، گۇنادىن توسال،
تائەتتىن بولەكتىن نەپ تەگمەك مۇھال.

1381 ئولۇمنى ئۇنۇتما، توسار نەرسە يوق،
موكۈكتىن چىقاردەك چىقار بىتۇيۇق.

1382 نىچە قاچساڭ ئاخىر ئولۇم تۇتقۇسى،
نىچە قالساڭ ئاخىر ئولۇم يەتكۇسى.

1383 سەگەك ئول ئولۇمدىن، غاپىل قالما سەن،
بولۇر يەر توشەك، ھەر نىچە ياشا سەن.

1384 قېنى كىم قۇتۇلدى ئولۇمدىن قېچىپ،
ئەجەلىنىڭ ۋاقتىدىن كىم قالدى ئېشىپ؟

1385 əḍi yaḳxï sözlər bilik yaṇzatu
bu əḍ kün tirigliklərig mənzətü

1386 apa ooɣlanï kərsə arḳïx sanï
ərük turoɣu bolmaz ərüklər ḳanï

1387 ata arḳasïndïn tooɣulsa ooɣul
ana ḳarnï mənzil ḳaq aylïḳ amul

1388 anasïnda tooɣsa atansa atï
musafir bolup mindi əḍlək atï

1389 küni bir maṇïm ol tüni bir maṇïm
ələtür ölümkə ḳurïtur ənïm

1390 azun bir tüxün ol gürüṇ bir tüxün
bu tüxün ḳopursa tüxün ol azun

1391 küḍər ol azunda saṇa iki yol
bu iki yoluṇda ḳayu ərki yol

1392 yoluṇ oṇqa kəlsə ətildi ixiṇ
ḳalï solqa kəlsə ulïp qal baxïṇ

1393 tarïoɣlaoɣ ərür dunya əlig ḳutï
tarïsa orar ər tirilgü otï

1394 nəgü əksə yərkə yana ol ənür
nəgü bərsə əvrə anï oḳ alur

1395 kixi nəṇi alma yəmə təkmə ḳan
bu iki yazuḳḳa ulïr qïḳsa jan

B112 C66

1396 bu tüx təg tiriglik kəqər bəlgüsüz
kərək bəg kərək ḳul barïr kəlgüsüz

1385 ئەجەپ ياخشى ئېيتقان ئالىم ئوخشۇتۇپ،
ۋاقت، كون، تىرىكلىكنى ماسلاشتۇرۇپ:

1386 كارۋانغا ئوخشار بۇ ئادەم ئوغلانى،
تۇرالمايدۇ مەنزىلده، مەنزىل قېنى؟

1387 تورەلگەندە ئوغۇل ئاتا پۇشتىدىن،
نەچە ئاي تاپار تېچ جاي ئانا قارنىدىن.

1388 ئانادىن تۇغۇلغاندا قويسا ئېتىن،
يولۇچى بولۇپ ئۇ منەر ۋاقت ئېتىن.

1389 كۇنى بىر مېڭىم ئۇ، تۇنى بىر مېڭىم،
ئولۇمگە ئاپىرار، قۇرۇتۇپ ئوڭىم.

1390 جاھان بىر قونالغۇ، گورۇك بىر تۇشۇن[111]،
قوپساك بۇ تۇشۇندىن تۇشۇن ئۇ ئاجۇن.

1391 كۇتەر ئۇ جاھاندا سېنى ئىككى يول،
بولۇركىن ئىككى يولدىن نەسىپ قايسى يول؟

1392 يولۇك كەلسە ئوڭدىن تۇزىلەر ئىشلك،
ئەگەر كەلسە سول، ئىڭراپ ئۇرارسەن بېشىك.

1393 جاھان بىر تېرىلغۇ، ئەي ئېلىگ قۇتى،
تېرىسا ئورار ئەر تىرىكلىك ئوتى.

1394 نىمە تەرسە يەرگە شۇ نەرسە ئۇنۇر،
نىمەنى تېرىسا شۇنىلا ئالۇر.

1395 كىشى مالىنى ئالما ھەم توكمە قان،
بۇ ئىككى گۇنادىن ئىڭراپ چىقار جان.

1396 بۇ چۇشتەك تىرىكلىك ئوتەر بەلگىسز،
بەگ ئولسۇن ياكى قۇل، كېتەر كەلگۇسز.

1397 kanï tüx sanï boldï kəqmix künün
əkünqtə adïn yoķ bu ķalmïx künün

1398 nəgü tər əxitgil oḍunmïx kixi
oḍunmïxta ķəḍin əkünmix kixi

1399 tüxün təg ķəqürdün tiriglik oḍuoɣ
ķanï asoɣï kərkit maņa bir boḍuoɣ

1400 kününņni kəqürdün tilək arzuķa
tiriglik tükədi əkünq ol yoḍuoɣ

1401 usanma tiriglikkə artuķ sakïn
tiriglik əlümkə əḍi ək yakïn

1402 saran bolma əlig akï bol akï
ķalïr mənü əlməz akïlïķ atï

1403 ər at sü bu nəņkə küvənmə əküx
asïoɣ kïlmaoɣay sü bu altun kümüx

1404 yuluoɣ kïlma əzni adïnlar üqün
suyurķa əzünņni keyürmə küqün

1405 səninḍə ozakï azun bəgləri
azun ķoḍtï bardï yatur kər güri

1406 saņa ma anunmïx turur bu əlüm
əḍinə küḍər ay yarumïx künüm

1407 nəgü tər əxit dunya 'əybïn bilip
saņa səzləgüqi uķuxtïn alïp

1408 aqïoɣ suv təg ol kər bu dunya nəni
nəqə iqsə ķanmaz əlimə^{z} tili

1397 قهنی ئۇ، چۇشۇگدەك كەچۇرمش كۇنۇك،
ئوكۇنچتىن بولەكمەس بۇ قالمش كۇنۇك.

1398 نە دەيدۇ، ئىشتكىن، ئويغانغان كىشى،
ئويغىنىپ كېيىن ئۇ ئوكۇنگەن كىشى:

1399 چۇشۇگدەك كەچۇردۇك تىرىكلىك چېغىك،
قهنى پايدا، كورسەت ماڭا بىر ئىزىك؟

1400 كەچۇردۇك كۇنىكنى هەۋەس-ئارزۇدا،
تۇگىدى تىرىكلىك، قالدى پۇشمىنىك.

1401 تىرىكلىككە ئالدانما، بەكمۇ ساقىن[112]،
تىرىكلىك ئولۇمگە ناھايەت يېقىن.

1402 بېخىل بولما ئېلىگ، سېخى بول سېخى،
قالۇر مەڭگۇ ئوچمەس سېخىلىق ئېتى.

1403 قوشۇن، ئات، يىگىتكە گۇۋەنمە ئوكۇش[113]،
نەپ بەرمەس ئۇلار هەم بۇ ئالتۇن-كۇموش.

1404 پىدا قىلما ئوزنى بولەكىلەرنى دەپ،
ئوزەڭگە ئېچىن، ئوتقا كىرمە كۇچەپ.

1405 سېنىڭدىن بۇرۇنقى جاهان بەگلىرى،
جاهان قويدى، كەتتى، گور ئولىدى يېرى.

1406 ماڭا هەم تۇرۇپتۇ تەيىار بۇ ئولۇم،
پەقەت ۋاقت كۇتەر ئۇ، ئەي يوروق كۇنۇم.

1407 نىمە دەر ئىشت، دۇنيا ئەيىبىن بىلىپ—
ماڭا سوزلىگۇچى، ئەقىلدىن ئېلىپ:

1408 گويا بىر تۇزلۇق سۇ بۇ دۇنيا مېلى،
كىشى قانماس ئىچىپ، نەم بولماس تىلى.

1409 kəlikə təg ol kər bu dunya toŋa
əḍərsə ḳaqar ḳaqsa yapqur saŋa

B113

1410 saḳïoɣ ol kərü barsa dunya ixi
tutayïn təyü sunsa yitrür kixi

C67

1411 ay əlig ḳatïoɣlan özüŋ əḍgü bol
bəgi əḍgü bolsa boḍun əḍgü ol

A58

1412 boḍun ḳoy sanï ol bəgi ḳoyqïsï
baoɣïrsaḳ kərək ḳoyḳa ḳoy kütqisi

1413 ḳapuoɣḍa təŗildi ḳalïn aq bəri
ay əlig ḳoyuoɣ kəḍ küḍəzip yorï

1414 puxï bolma ixtə sən övkə yïoɣïn
puxï bolsa bəglər buzar bəglikin

1415 irik səzləməgil kixikə tilin
irik til ot ol kər kəyər təg yalïn

1416 ərüg bol amul bol tüzün bol silig
ḳamuoɣ əḍgülükkə təgürgil əlig

1417 yüz utru rurur bu uzun yol səfər
uḳuxluoɣ bu yolḳa azuḳ kəḍ ətər

1418 saray ḳarxï ətmə ay əlig ḳutï
anundï saŋa əv ḳara yər ḳatï

1419 əḍiz kəŋ bəḍizlig sarayïŋ ḳalïp
ḳaraŋḳu yər əvdə yatur sən ulïp

1420 nərək gənq urur sən bu altun kümüx
saŋa təkküsi ol iki bəz ülüx

1409 بۇ دۇنيا كولەڭگە كەبى، ئەي توغا،
قاچار ئىزلىسە، قاچساڭ يېپىشۇر ساڭا.

1410 ئالۇۇنغا[114] ئوخشايدۇ بۇ دۇنيا ئىشى،
تۇتاي دەپ سۇنسا قول، يۇتۇرەر كىشى.

1411 ئېلىگ، غەيرەت ئەيلەپ ئۇزەڭ ياخشى بول،
بېگى ياخشى ئولسا، خەلق ياخشى ئول.

1412 خەلق قوي كەبدۇر، بېگىدۇر چوپان،
چوپان بولماق كېرەك قويغا مېھرىۋان.

1413 ئىشكىتە يىغلىغان تولا ئاچ بورى،
ئېلىگ سەن كۆزەت بەك قويۇڭنى، يۇرى!

1414 غەزەپلەنمە ئىشتا، سەن ئوپكەڭنى باس،
بەگ ئولسا غەزەپلىك، بۇ بەگلىك تۇرماس.

1415 كىشىگە يىرىك سوز قىلما، يىغ تىلىن،
يىرىك سوز يېلىنجاپ تۇرغان بىر يېلىن.

1416 سىلىق بول، بېسىق بول، يۇۋاش، تىنچ بول،
پۇتۇن ياخشىلىققا يەتكۈز ئوزۇڭ قول.

1417 تۇرۇپتۇ ئالدىڭدا ئۇزۇن يول-سەپەر،
ئاقىللار بۇ يولغا خوپ ئوزۇق ئېتەر.

1418 ساراي، قەسىر سالما، ئەي ئېلىگ قۇتى،
تەييارلىدۇر ساڭا ئوي، قارا يەر قېتى.

1419 ئىگىز، كەڭ، بىزەكلىك سارايىڭ قېلىپ،
ئىگرارسەن قارىڭغۇ يەر ئويدە يېتىپ.

1420 نە لازىم غەزىنە—بۇ ئالتۇن-كۈمۈش،
ساڭا تەككۈسى ئىككى بوزلا ئۇلۇش.

1421 munar mənzətü aydï xa'ir tili
bu xa'ir səzi kər aqar səz yolï

1422 usal yalnuk ooqlï əküx nən tərər
yəgükə təgirmü sakïnmaz birər

1423 bayusa tiləki bulunsa tükəl
tükətür tiriglik uqup jan yïrar

1424 avïnma ərəzkə küvənmə ay bəg
avïnqïn küvənqin udïtoqay u təg

C68
1425 tiriglik yava kïlma dunya üqün
kəqigli turur boloqa əmgək küqün

B114
1426 aoqï quz təxənür əzün ooqlaoqu
kara yər təxəngü turur ay bəgü

1427 avïnqu səvüglər bilə avnur əz
kara yər katïnda yaxïp yatoqu tüz

1428 yayïlmaz yorïoqa kəvəldin tüxüp
ədərsiz yïoqaq mingü munluoq bolup

1429 bularnï sakïnoqïl əlümkə ətin
əkünmə yarïn bu kara yər katïn

1430 kamuoq ixkə təwfik bayattïn tilə
bayat bərgə xəksiz sana küq bilə

1431 nəgü kəlsə tapla kər ədgü əsiz
boyun bər kəzaka kəni tut aoqïz

1432 əzün kolsa iki azun bəgliki
bu bəx ixkə yakma bu ol yəgliki

1421 بۇنا ئوخشتىپ ئېيتتى شائىر تىلى،
بۇ شائىر سوزى، كور، ئاچار سوز يولى:

1422 غاپىل ئادەم ئوغلى تولا مال يىغار،
يىيەلەمدۇ-يوقمۇ، چۇشەنمەي قالار.

1423 بېيىپ ئۇ تىلەككە ئېرىشكەچ پۇتۇن،
تۇگەپ بۇ تىرىكلىك، ئەزىز جان ئۇچار.

1424 ئاۋۇنما، گۇۋاھنامە ھوزۇرغا ئەي خان،
ئاۋۇنچىك، گۇۋاھنچىك ئوخلىتۇر هامان.

1425 تىرىكلىك زايە قىلما دۇنيانى دەپ،
قىينايدۇ سېنى ئۇ ئوتكۇنچى كۇچەپ.

1426 ئاغىر-چۇز پۇركەنگەن بۇ نازۇك تېنىك،
قارا يەر يېپىنار ئەي ئاقىل، بىلىك.

1427 ئوتسمۇ سويۇنچكە تېنىك ئاۋۇنوپ،
قارا يەر قېتىدا ياتار سوزۇلوپ.

1428 تەۋرەتمەس يورغا-يۇگرۇك ئاتتىن چۇشوپ،
مىنەرسەن ئىگەرسىز ياغاچ، مۇكلۇنوپ.

1429 بۇنى ئۇق، تەييارلان ئولۇمگە هامان،
يىمە يەر قېتىدا تاكنا پۇشايمان.

1430 هەر ئىشتا خۇدادىن سەن تەۋپىق تىلە،
سېنى قوللار هەق، شۇبھىسىز، كۇچ بىلە.

1431 يامانۇ-ياخشىلىق كەلسە بول رىزا،
ئېغىزنى دۇرۇس توت، بوي ئەگ قازاغا.

1432 بولاي دىسەك ئىككى جاهان باشچىسى،
يېقىنلاشما بۇ بەش ئىشقا ياخشىسى:

1433 ḫəramqa qatïlma yəmə qïlma küq
kixi qanï təkmə həşim qïlma əq

1434 bor iqmə fəsaddïn yïraq tur təzə
bu qaq nən yorïr tutqï bəglik buza

1435 əzün mənü bəglik tiləsə tuqï
tərü qïl boḍundïn kətürgil küqi

1436 boḍunqa baxï sən ay ə̈lig bu kün
boḍunuoɣ küḍəzgil oḍuoɣ tur əgün

1437 uluoɣ yük boyunqa yüḍürdi ə̈lig
usal bolma saqlan ay qïlqï silig

1438 ət əz arzu sürgən ḫəwaqa bulun
bulun bolma bolsa əzünni yulun

1439 kəqürmix tiriglik tüpi boldï yə̈l
bu qalmïx tiriglik nəqə bərgə ə̈l

1440 yava qïlma əmdi bu qalmïx künün
əzündin arïtoqïl yazuqun münün

B115 C69

1441 wəfa qïloɣu ərməz bu dunya bilin
kəqər dunyada əz azuqun alïn

1442 nəgü tə̈r əxitgil saqïnuq kixi
saqïnuq kixi ol azunda baxï

1443 bu azun tüxün ol sən arqïx sanï
tüxündə nəqə boloɣa arqïx künï

1444 səray ol azun kər bu qazoɣanq yə̈ri
nəgü bulsa munda naru ïḍ yorï

1433 هارامغا قوشۇلما ۋە كورسەتمە كۇچ،
خۇسۇمەت قىلىپ توكمە قان، ئالما ئوچ.

1434 پاساتتىن يىراق تۇر، سەن ئىچىمە شاراپ،
قىلۇر بۇ نەرسىلەر بەگلىككە خاراپ.

1435 تىلەسەڭ بەگلىكىڭ سەن مەڭگۇ مۇدام،
بول ئادىل، زۇلۇمنى يوقاتقىن تامام.

1436 ئىلىگ سەن بۇگۈن خەلقىڭ باشچىسى،
بول ئويغاق، ئەقىللىق، خەلق ساقچىسى.

1437 يۇدۇلدى بويۇنغا، ئىلىگ، ئىبىر يۈك،
غاپىل ئولما، ساقلان، ئەي خۇلقى تۇزۇك.

1438 ۋۇجۇت رەيى ئەيلەر نەپسىگە ئەسىر ئول،
ئەسىر ئولما، ئولساڭ ئۇنىڭدىن قۇتۇل.

1439 كەچۈرگەن تىرىكلىك بولدى بوران-يەل،
بۇ قالغان تىرىكلىك بىرەر قانچە ئەل؟!

1440 زايە قىلما ئەمدى بۇ قالغان كۈنۈڭ،
گۈنا ۋە قۇسۇردىن ئىبرىغدال ئۇزۇڭ.

1441 بۇ دۇنيا بىۋاپا ئىرۇر، ياخشى بىل،
كىچىك دۇنيادا ئۇز ئۇزۇغۇڭنى قىل.

1442 نىمە دەر، ئىشتىكىن، تەقۋادار كىشى،
تەقۋادار كىشىدۇر جاھانىڭ بېشى:

1443 بۇ دۇنيا قونالغۇ، ئۇزۇڭ سەن كارۋان،
قونالغۇدا كارۋان قانچىلىك تۇرغان؟

1444 بۇ دۇنيا سارايدۇر قازانماق يېرى،
نە تاپساڭ بۇ يەردىن، ئۇنى ئال، يۈرى.

1445 özün köqgü mundïn köqün axnu ïd
kərəkligni alоqïl kərəksizni tïd

1446 munu mən barur mən mәni kər oḍun
ḳatïoqlan özünkə at əḍgü ḳoḍun

1447 nəgü tər əxitgil ölügli tirig
ölürdə bərip bardï ət sav ərig

A59
1448 ölügli tirigkə bərür pənd tilin
əxitgil anï sən könülkə alïn

1449 ayur ay tirig sən usanma oḍun
usandïm ökünqün yatur mən yïlïn

1450 ay ələg bu bəglik uzun ḳolsa sən
ḳaq ix ḳïl ḳaq ix ḳoḍ kïlur ərsə sən

1451 tərü ḳïl ḳatïoqlan yulup ḳïlma küq
tapuoq ḳïl bayatḳa anïn ḳapoqï ḳuq

1452 ikinqi usal bolma saḳ tur oḍuoq
sana təgməsün bir mufaja yoḍuoq

1453 iki əḍtə kïlma ḳayu ərsə ix
ḫəwa övkə kəlsə sərip kïsoqu tix

1454 bu ḳaq nən küḍəzgil küḍəzildi əl
uzun turoqa bəglik sana bərgə əl

C70
1455 ḳamuoq əḍgülərig aoqïr tut kətür
əsizlərni tutma ələndin ḳotur

1456 əsiz əndi urma tərü əḍgü ur
künün əḍgü boloqay ḳutun baoqa ḳur

1445 كوچەرسەن، ئوزۇك كوچنى ئاۋال ئەۋەت،
كېرەكنى ئال، كېرەكسزنى تاشلىۋەت.

1446 مانا مەن كېتەرمەن، ئال ئىبرەت كۆرۈپ،
تىرىشقىن، كېتەردە گۈزەل ئات قويۇپ.

1447 ئولۇش هالدا تۇرغان تىرىك نەمە دەر،
ئولەردە ۋەسيەت قىلىپ كەتكەن ئەر:

1448 تىرىككە نەسىهەت قىلۇر ئولگۈچى،
ئىشتىكىن ئۇنى، بول كۆڭۈل قويغۇچى.

1449 ئۇ دەر: ئەي تىرىك، سەن بولمىغىن غاپىل،
غاپىل مەن، ياتارمەن ئوكۇنچته يىل-يىل.

1450 تىلەسەك ئەي ئېلىگ بەگلىك ئۇزۇن يىل،
قىلار ئىش نەچە، قىلماس نەچە، بىل.

1451 تىرىش ئادىل ئولماققا، كورسەتمە كۈچ،
خۇداغا تائەت قىل، ئىشىگىنى قۇچ.

1452 ئىككىنچى، غاپىل بولما، ساق تۇر ئاگاه،
ساڭا تەگمىگەي بىل، بىر بالا ناگاه.

1453 ئىككى ۋاقتا قىلما نەچۇك بولسا ئىش،
هەۋەس ۋە غەزەپته چىك چىشلىگىن چىش.

1454 قىلىنسا بۇ ئىشلار ئەل كۈزىتىلۇر،
بۇ بەگلىك تۇرار كوپ، ئامانلىق كېلۇر.

1455 ئەزىزلەپ ياخشىنى كوتەر يۇقۇرى،
يامانغا بەرمە ئىش، قىل ئەلدىن نېرى.

1456 يامان تۇزمە قانۇننى، بەك ياخشى تۇز،
كۇنۇك ياخشى بولغاي هەم بەختكۇمۇ ئۇز.

1457 nəgü tər əxitgil ay bilgə külüg
bu səzdin kətürgil əzünkə ülüg

1458 tərü əḍgü ur ay tərü bərgüqi
turu əldi əsiz tərü uroquqï

1459 əsiz əndi urma ay əlqi bəgü
əsiz bolsa bolmaz azunuoq yəgü

1460 əsiz əndi ursa əzi əz əḍin
əsiz ḳoḍtï atïn əzində kəḍin

B116
1461 kim ərsə urup ḳoḍsa əḍgü tərü
anïn tikti atïn aḍakïn ərü

1462 əzünni yanïlma ay əlig bakïn
tüpünni unïtma əyü tur sakïn

1463 əsiz ḳïlḳï tutma ay əlgi uzun
əsiz ḳïlḳ ulïtur ikigün azun

1464 uzun boldï əlgin boḍunka yakïn
fususun kəqər bu tiriglik bakïn

1465 kəqigli turur dunya kəqti sakïn
kəligli əlüm utru kəldi sakïn

1466 məni kər məninḍin kətür ət ərig
əkünmə yarïn sən bu kün sən tirig

1467 kixi əlsə andïn ḳumaru ḳalïr
munuḳï ḳumarum sana ay bilir

1468 səvərim sən ərdin ay əlig mana
asïoqlïoq ḳumarumnï ḳoḍtum sana

1457 نمه دەيدۇ مەشھۇر ئالىم، ئاڭلىغىن،
بۇ سوزدىن ئوزۇڭگە نەسىپ تاللىغىن:

1458 قانۇننى تۇز ياخشى قانۇن تۇزگۇچى،
يامان تۇزسە بولۇر تىرىك ئولگۇچى.

1459 يامان تەرتىپ ئورناتما، ئەي بەگ ھېكىم،
يامان بولسا قانۇن، بولالماس ھاكىم.

1460 يامان تۇزسە قانۇن كىم ئوز دەۋرىدە،
يامان ئات قويار ئۇ ئوزى كەينىدە.

1461 كىم ئۇ ياخشى قانۇننى بەرپا قىلار،
ئۇنىڭ شوھرىتى تا ئەبەتكە ياشار.

1462 دىققەت قىل، ھولۇقما ئېلىگ سەن ئوزۇڭ،
بول ئويغاق ۋە ھوشيار، ئۇنۇتما تۇۋۇڭ.

1463 يامان قىلما خۇلقۇڭ، ئەي ئىلگى ئۇزۇن،
سېنى يىغلىتۇر ئۇ ھەر ئىكىكى ئاجۇن.

1464 بولۇپ خەلقە يېقىن، ئۇزاردى قولۇڭ،
تەئەسسۇپتە كېچەر ھاياتىڭ ـ كۇنۇڭ.

1465 جاھان ئوتكۇچىدۇر، ئۇنى ئوتتى بىل،
ئولۇم كەلگۇچىدۇر، ئۇنى كەلدى بىل.

1466 مېنى كور، مېنىڭدىن سەن ئال نەسىھەت،
تىرىكسەن بۇگۇن، تاڭنا چەكمە نادامەت.

1467 كىشى ئولسە ئاندىن بىر مىراس قالۇر،
ئەي ئالىم ساڭا بۇ مىراسىم بولۇر.

1468 سويۇملۇڭ ئىدىڭ سەن ئەي ئېلىگ ماڭا،
پايدىلىق مىراسنى مەن قويدۇم ساڭا.

1469 asïoqlïoq ḳumaru kixikə səz ol
ḳumaru səzün tutsa asoqï yüz ol

C71
1470 munu səz bitip ḳoḍtum əmdi qïnï
unïtma bu səzni unïtma mạni

1471 nəqə kạq yaxap əz tirig tursa sən
ölüm boldï ahir yanïx kərsə sən

1472 sạziksiz ölüm bir kün ahir kəlir
tirilmix bu janlïoq janïn aloqalïr

1473 okïoqqï kəlürkə anunoqu kərək
uzun yol yorïrḳa ạtingü kərək

1474 ölümdin ḳutuloqu yarï yoḳ bilin
ölümkə ạtingil kərəkin alïn

1475 nəgü tạr əxitgil əgi yətmix ər
ölümüg ölürdə oza ukmïx ər

1476 kəzikqə kəlir bu ölümnün ḳurï
ölümkə əzün qïn anuḳlap yorï

B117
1477 kümüx ḳur baoquqï munu mən tạyü
ölüm tuttï ərsə üzüldi ḳurï

1478 ay ạlig munu mən ötədim ḫəkïn
tükəl kïldïm əmdi baoqïrsaḳlïḳïn

1479 bayat bərsü təwfiḳ ḳamuoq əḍgükə
ḳutaḍsu bu əḍgü yəgü kəḍgükə

1480 əsənin tirilgil öküx yïl yaxa
səvinqin avïnqïn öküx ạl axa

1469 پایدىلىق مىراستۇر كىشىلەرگە سوز،
مىراس سوزنى تۇتسا بولۇر پايدا يۇز!

1470 پۇتۇپ قويدۇم ئەمدى بۇ سوز چىنىنى،
ئۇنۇتما بۇ سوزنى، ئۇنۇتما مېنى.

1471 ياشاپ قانچىلىك كوپ، كورەرسەن كورۇم،
يانار جايىڭ ئاخىر بولۇر شۇ ئولۇم.

1472 ئولۇم شۇبھىسىز، بىر كۇن ئاخىر كېلۇر،
بۇ بارچە تىرىكنىڭ جېنىنى ئالۇر.

1473 دەۋەتچى كېلىشكە تەييارلىق كېرەك،
ئۇزۇن يول يۇرۇشكە ھازىرلىق كېرەك.

1474 ئولۇمدىن قۇتۇلۇشقا يوق ھىچ ئامال،
ئولۇمگە ھازىرلان، كېرەكلىكىنى ئال.

1475 نە دەر، ئاڭلا، ئەقلى تولۇپ يەتكەن ئەر،
ئولۇمنى ئولۇشتىن بۇرۇن بىلگەن ئەر:

1476 ئولۇم نوۋىتى ئوز پەيتىدە كېلۇر،
ئولۇمگە ئوزۇڭنى راسلا، تەييار تۇر.

1477 كۇموش قۇر باغلىبان مەن-مەن دىگەنلەر،
ئولۇم تۇتسا ئۇنى، ئۇزۇلگەي بۇ قۇر.

1478 ئەي ئىلىگ، ئوتىدىم مانا مەن ھەققىڭ،
ئادا قىلدىم ئەمدى سېنىڭ شەپقىتىڭ.

1479 خۇدا بەرسۇن تەۋپىق پۇتۇن ئەزگۇگە،
قۇتاتسۇن بۇ ئەزگۇ يىمەك-كەيگۇگە.

1480 ئېسىن بول، تىرىكلىك قىلىپ مىڭ ياشاپ،
قۇۋانچ ۋە سويۇنچتە تولا ئەل سوراپ.

A60

1481 baoqïrsaklïk ərdi mənin bu səzüm
əsən kal səlamət ay kərklüg yüzüm

1482 munu mən barïr mən ay əlig kutï
turu kaldï ooqlum bu baoqrïm oti

1483 bayatka tutuzdum munï yalvara
tiləsə küdəzgəy kəyər ot ara

1484 sana hajətim bu kərü bər munï
sürə ïdma boloqay yavalar sanï

1485 kamuoq nənkə tənri kïlur ol səbəb
kamuoq ədgü əsiz anar əz üləp

1486 ooqul kïz səbəbi ata ol ana
kïlïnq artasa ya ətilsə yana

C72

1487 munu mən atasï əlür mən bu kün
kiqig kaldï ooqlum yətim əgsüzün

1488 bar ərsə kalï bu tapuoqqï həkï
səbəb bol munï ədgü yolka okï

1489 kərü ïdma əgrətgil ərdəm bilik
bilik ərdəmin bulsu əlkə əlig

1490 ətilsü kïlïnqï tüzülsü yorïk
tusulsu tapuoqka alïnsu alïk

1491 yava ïdma boxlaoq yïoqa tut kïsa
yïoqa tutsa ooqlan bulur kut basa

B118

1492 nəgü tər əxitgil karï kəkləmix
sïnamïx ukup həm bilip səzləmix

1481 ئېرۇر مېھرىۋانلىق پۈتۈن بۇ سوزۇم،
سالامەت-ئېسەن قال گۈزەل يۈزلۈگۈم.

1482 مانا مەن كېتۈرمەن، ئەي ئېلىگ قۇتى،
قېلىپ قالدى ئوغلۇم—بۇ باغرىم ئوتى.

1483 بۇنى. تاپشۇردۇم مەن ھەققە يالۋۇرا،
تىلەسە ئۇ ساقلار كويەر ئوت ئارا.

1484 ساڭا ھاجىتىم شۇ: قاراپ قوي ئاڭا،
يىراق قىلما، بولۇپ قالمىغاي ياۋا.

1485 ھەر ئىشقا قىلۇر بىر سەۋەپنى خۇدا،
يامان-ياخشىلىقتۇر ئۇنىڭ قولىدا.

1486 ئوغۇل-قىز سەۋدۇى ئاتا ھەم ئانا،
بۇزۇلسا قىلغى، تۈزەلسە يانا.

1487 مانا مەن ئاتاسى ئولەرمەن بۇ كۈن،
كىچىك قالدى ئوغلۇم يېتىم-ئوكسۇزۇن[115].

1488 تونۇساڭ خادىم ھەققى بار مەندە دەپ،
ئۇنى ياخشى يولغا ئۇندە، بول سەۋەپ.

1489 قاراپ تۇر، ئۇگەت ئاڭا ئەردەم، بىلىك،
بىلىم پەزىلە بولسۇن ئەلگە يېتىك.

1490 يېتىلسۇن. تۈزەتسۇن قىلىق-ھەركىتىن،
لايىقەت بىرلە ئۇ تاپسۇن خىزمىتىن.

1491 ئۇنى قويمىغىن بوش، قاتتىق تۇت سەپ،
تۈتۈلسا ئوغۇل چىڭ، تاپار قۇت بېرىپ.

1492 نەمە دەر ئىشىت، چال، بىلەرمەن كىشى،
سىناپ ھەم ئۇقۇپ سوز سوزلىگەن كىشى:

1493 kiqig ərkən əgrət ooqulqa bilik
kiqigdə bilik bilsə kətrür əlig

1494 ayama ooqul kïzqa bərgə yətür
ooqul kïzqa bərgə bilik əgrətür

1495 kiqigliktə bilsə ooqul kïz nəni
qarïp əlməginqə unïtmaz anï

* * *

1496 tükəttï bitik türdi badï tutup
alïp ooqlïna bərdi əlgin sunup

* * *

1497 ayur bu bitik tut yitürmə ooqul
əligkə təgürgil qumarum bu ol

1498 bitikim okïsun səzüm tutsunï
əlümkə anunsun ixin ətsüni

* * *

1499 uluoq tïndï ətrü ooqulqa baqa
ayur sən munï uq konikə yaqa

1500 yana aldï ooqlïn qonïna quqa
əpüp yïoqladï bürnü yaxïn saqa

* * *

1501 ayur ay ooqul kərdün əmdi məni
nə halïn barïr mən unïtma munï

1493 ئوغۇلنى كىچىكتە ئوقۇتماق زورۇر،
كىچىكلىكتە بىلسە ئۇتۇغلۇق بولۇر.

1494 ئوغۇل ـ قىز ئايماي تاياق بىرلە ئۇر،
تاياق قىز ـ ئوغۇلغا بىلىم ئوگىتۇر.

1495 كىچىك چاغدا بىلسە بالا نىمنى،
قېرىپ ئولمىگۈنچە ئۇنۇتماس ئۇنى.

* * *

1496 ئۇ خەتنى تۇگەتىپ باغلىدى تۇرۇپ،
ئىلىپ ئوغلىغا بەردى قولنى سۇنۇپ.

1497 دىدى: تۇت بۇ خەتنى، يوقاتما ئوغۇل،
ئىلىككە يېتۇرگىن، مىراسمدۇر ئول.

1498 خېتىمنى ئوقۇسۇن، سوزۇم تۇتسۇن ئۇ،
ئولۇمگە بولۇپ تەخ، ئىشىن ئەتسۇن ئۇ.

* * *

1499 ئۇلۇغ بىرنى تىندى، قاراپ ئوغلىغا،
دىدى: بىل بۇنى، مالڭ ھەقلىق يولىغا.

1500 ئۇ باستى ئوغلىنى باغرىغا قۇچۇپ،
ئوپۇپ يىغلىدى كوپ يېشىنى توكۇپ.

* * *

1501 دىدى: ئەي ئوغۇل سەن كورەرسەن مېنى،
نە ھالدا كېتەرمەن، ئۇنۇتما بۇنى.

1502 saṇa ma səziksiz bu əḍ kəlgü ol
usal bolma ahir əzüṇ əlgü ol

1503 kərəklig səzüg mən tutuzdum saṇa
səzümni unïtma du'a ḳïl maṇa

C
1504 ḳalï əlig əḍləp tiləsə sənï
yorïḳ tüz tapuoɣ ḳïl basïnma anï

1505 yava bolma boxlaoɣ yügürmə əzün
kəni bol silig bol ḳïlïnqïn səzïn

1506 kəqə yatsa kəq yat yana ərtə tur
yatïp ərtə ḳopoɣan ḳutïn arturur

1507 bayat yarlïoɣïn sən aoɣïr tut aoɣïr
əligkə tapuoɣ ḳïl isingil baoɣïr

B119
1508 əśizkə yaoɣuma yïraḳ tur təzə
yorï əḍgülük ḳïl yorïḳ yol tüzə

1509 səzüṇṇi küḍəzgil səlamət yorï
əzüṇṇi küḍəzgil əsənin ḳarï

* * *

1510 səzin kəsti ooɣlïn ḳuqup yïoɣladï
ulïndï ẏana ol əkünqlər yəḍï

* * *

1511 ayur ay ïnanqsïz azun bi-wəfa
nəlük ḳïldïṇ əmdi maṇa sən jəfa

1512 tü ni'mət bilə bu igiḍmix əzüm
kirür bu ḳara yərkə kərklüg yüzüm

1502 ساڭا هەم كېلەدۇر شۇبهسىز بۇ كۈن،
غاپىل بولما، ئاخىر ئۇلىسەن بىر كۈن.

1503 كېرەكلىك سوزۇمنى مەن ئېيتتىم ساڭا،
سوزۇمنى ئۇنۇتما، دۇنيا قىل ماڭا.

1504 يېتىپ چاغ ئېلىگ گەر ئىستىسە سېنى،
هالال قىل خىزمىتىن، قەدىرلە ئۇنى.

1505 لاغايلاپ بەھۇدە يۇرمىگىن ئوزۇڭ،
سىلىق، توغرا بولسۇن قىلىغىڭ، سوزۇڭ.

1506 يېتىپ ئاخشىمى كەچ، يەنە تۇر سەھەر،
سەھەر تۇرسا بەختى كىشىنىڭ ئوسەر.

1507 خۇدا بۇيرۇغىنى ئەزىز تۇت ئەزىز،
ئېلىككە خىزمەت قىل، بېرىپ دىلنى تېز.

1508 يامانغا يولىما، يىراق تۇر هامان،
تۇزەت خۇي-پەيلىڭ، قىل ياخشىلىق هەرئان.

1509 كوزۇڭنى كۇزەتىپ، سالامەت يۇرى،
ئوزۇڭنى كۇزەتىپ، سالامەت قېرى.

* * *

1510 سوزىن كەستى، ئوغلىن قۇچۇپ يىغلىدى،
يانا ئىڭراپ تولا پۇشايمان يىدى.

1511 دىدى: ئەي ئىشەنچسىز جاهان بىۋاپا،
نېچۇك قىلدىڭ ئەمدى ماڭا سەن جاپا.

1512 يىبان نازۇ-نېمەت بېقىلغان ئوزۇم،
كىرەر بۇ قارا يەرگە كوركەم يۇزۇم.

1513 anadïn nətəg tooɣdum ərsə bu kün
anïŋ təg barïr mən yalïŋïn munun

A61
1514 nəgü tər əxitgil əlügli ək ər
əlümkə əkünüp ulïoɣlï bək ər

1515 ḳarïndïn qïḳardïŋ ḳarïnḳa kirür
xəkərdin igiḍtiŋ yïlanḳa bərür

1516 əsizim yigitlik tiriglik əsiz
əkünqün sïoɣït birlə gürkə kirür

* * *

1517 sïoɣït ḳoḍtï ay toldï yətürüp əgin
ḳumaru ülədi kixikə nənin

1518 bəhil ḳoldï barqa ḳadaxlarḳa ol
tilər boldï janï yaxïl kəkkə yol

1519 kəzin kəkkə tikti kətürdï əlig
xəḥadət bilə kəsti təprər tilig

1520 yaruḳ jan üzüldi tünərdi küni
bayat atï birlə kəsildi tïnï

1521 əḍizlik tilədi süzük jan turuoɣ
uqup bardï jan ḳaldï kalbüd ḳuruoɣ

1522 bolup tooɣmaduḳ təg yitip bardï jan
azunda atï ḳaldï bəlgü nixan

B120
1523 nəgü tər əxit əmdi kənli kəni
usallïḳ usïndïn oḍunmïx küni

1513 ئانادىن نەچۈك مەن تۇغۇلسام شۇ كۈن،
كېتەرمەن مۇڭ ئىچرە يالاڭچاچ بۇ كۈن.

1514 نەمە دەر، ئىشتىكىن، ئولۇڭاتقان ئەر،
ئولۇمگە ئوكۇنۇپ ئىڭراڭاتقان ئەر:

1515 قېرىندىن چىقاردىڭ، قېرىنغا كىرۇر،
شېكەر يىگەن تەننى ئىلانلار يىيۇر.

1516 ئىست ھەي يىگىتلىك، تىرىكلىك ئىست،
ئوكۇنچلۇك يىغى بىرلە گورگە كىرۇر.

* * *

1517 قىلىپ بەس يىغىسىن ئۇ ئەقلىن يىغىپ،
ئۇلەشتۇردى مالىن ھەدىيە قىلىپ.

1518 رىزالىق تىلەدى يېقىنلاردىن ئول،
ئالۇر بولدى جانى يېشىل كوككە يول.

1519 كوزىن كوككە تىكتى كوتەردى قولىن،
شاھادەت بىلەن كەستى تەبرەر تىلىن.

1520 يورۇق جان ئۇزۇلدى، قارايدى كۈنى،
خۇدا ئاتى بىرلە كېسىلدى تىنى.

1521 سۇزۇك جان تىلەدى ئىگىزدىن تۇرۇق[116]،
ئۇچۇپ كەتتى جان، قالدى جىسمى قۇرۇق.

1522 بولۇپ تۇغمىغاندەك يۇتۇپ كەتتى جان،
جاھاندا ئىتى قالدى بەلگۈ-نىشان.

1523 نەمە دەر ئىشت ئەمدى كوڭلى كونى،
غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغانغان كۈنى:

1524 ət öznün əvi ol bəḍizlig əvin
süzüg jan əvi ol bəḍiz təg tənin

1525 ḳuruoɣ ḳaldï kalbüd uqup barsa jan
bayat bildi ḳanqa barïr ərsə jan

1526 əḍiz boldï ornï ay ḳutluoɣ ḳuta
tənisə ḳodï insə boldï yuta

1527 ikidə biri boldï xəksiz ülüg
tirildi ölümsüz uzun mənülüg

1528 nə munluoɣ turur kərsə yalnuḳ özi
yorïrda yitər atï kəslür səzi

1529 ḳayudïn kəlir ərki ḳanqa barïr
ḳayuda turur ərki ḳayda yorïr

1530 bilikli bilirmü nəgü tər nəgü
uḳuoɣlï uḳarmu nəgü tər bəgü

1531 bilikli bayat ol bilir bu ixig
uḳuoɣlï uoɣan ol uḳar bu ixig

1532 ara bir ïqar kər yorïr bəlgüsüz
ara kəz kərüdə bolur bəlgüsüz

1533 əḍi ḳïsoɣa özlüg bu yalnuḳ özï
saḳïnqï uzun həm bəḍük til səzi

1534 kərü barsa yalnuḳ bu ərksizlikin
nəlük munqa yavlaḳ kətürdi əgin

1535 iki künlük ərtər azunuoɣ bulup
nəlük kərdi kəgsin ḳaya təg bolup

1524 ۋۇجۇدۇڭ ئويمدۇر بىرەكلىك ئويۇڭ،
سۇزۇڭ جان ئويمدۇر سۇرەتتەك تېنىڭ.

1525 قۇزۇق تەن قالۇر ئۇ ئۇچۇپ كەتسە جان،
خۇدالا بىلۇر نەگە بارغاي بۇ جان.

1526 جان ئورنى ئىگىزدە، بىل ئەي بەختيار،
توۋەن چۈشسە يامان پالاكەت بولار.

1527 ئۇ شەكسىز ئىككىدىن بىرىنى تاپار،
ئۇ ئولمەس، ئۇزۇن ھەم مەڭگۈلۈك ياشار.

1528 نە چاغلىق زەئىپتۇر بۇ ئىنسان ئوزى،
يۇرەركەن يۇتەر ئېتى، كېسىلۇر سوزى.

1529 قەيەردىن كېلۇركىن؟ قەيەرگە بارۇر؟
قەيەردە تۇرۇركىن؟ قەيەردە يۇرۇر؟

1530 بىلىملىك بىلەمدۇ؟ نىمە دەر بۇنى؟
ئەقىللىق ئۇقامدۇ؟ نىمە دەر ئۇنى؟

1531 خۇدادىن بولەك يوق بۇنى بىلگۈچى،
پەقەت بىرلا تەڭرى بۇنى ئۇققۇچى.

1532 گەھى ئۇ يوشۇرنۇپ كېزەر بەلگىسىز،
ۋە بەزى كورۇنۇپ، كېتەر بەلگىسىز.

1533 تولا قىسقا ئومۇرلۇك بۇ ئىنسان ئوزى،
غېمىلا ئۇزۇن ھەم بۇيۇك تىل-سوزى.

1534 كورەرسەن، بۇ ئىنسان زەئىپ نە قەدەر،
ئۇ شۇنچە يامانلىق نېچۈك كوتىرەر؟

1535 ئىككى كۇنلۇك ئوتكۇنچى دۇنيا كورۇپ،
نېچۈك كەردى كوكسىن قىيا تاش بولۇپ.

1536 nəgü tąr əxitgil oḍunmïx kixi
əlümüg uḳup yolḳa kənmix kixi

1537 nə tənsiz əlüm sən ay yavlaḳ əlüm
tusulmaz sana ątsə tük min tolum

B121
1538 təzükə təgir sən ḳutulmaz biri
ąsiz əḍgü nənkə sən ək sən torï

1539 kərək ərdi bilgə tirilsə ḳutun
ḳamuoɣ əlsün ərdi biliksiz otun

1540 ąsiz əḍgü ḳalmaz nəqə tüz əlür
uluoɣ ya kiqig tut ḳara yąr bolur

1541 əlümkə kəqik yoḳ tirig boldaqï
nəqə kąq tirilsə əlüm kəldəqi

1542 nə yaḳxï ayur bu boḍun baxlar ər
bilikin uḳuxun ixin ixlər ər

1543 nə əḍgü ix ərdi əlüm bolmasa
nə kərklüg ix ərdi kixi əlməsə

A62
1544 ərəzkə təgürdi məni bu əlüm
əlüm ol buzuoɣlï tüpüm ḥəm ulum

1545 əlümkə taŋ ərməz tooɣuoɣlï əlür
tooɣuoɣlï əlür kər ḳara yąr bolur

1546 kixi ąsiz ərməz kixilik ąsiz
ərən ąsiz ərməz kənilik ąsiz

1547 bu ḳurtoɣa kïlïnqï bu ol əndisi
kərək əndi tutoɣïl kərək təndisi

1536 نمه دەر، ئىشتكىن، ئويغانغان كىشى،
ئولۇمنى تونۇپ، يولغا كونگەن كىشى:

1537 ئەجەپ تەڭدىشىڭ يوق، يامان، ئەي ئولۇم،
توسالماس سېنى بولسا مىڭلاپ تولۇم[117].

1538 كېلەرسەن ئومۇمغا، قۇتۇلماس بىرى،
يامانۇ ـ ياخشىنىڭ ئوزۇڭ بىر توري.

1539 بولاتتى تىرىك قالسا ئالىم ئامان،
بولاتتى ئولۇپ كەتسە بارلىق نادان.

1540 يامان ـ ياخشى قالماس تامامەن ئولۇر،
ئۇلۇغمۇ، كىچىكمۇ قارا يەر بولۇر.

1541 ئولۇمدىن قېچىشقا كېچىك يوق چوقۇم،
ھەر قانچە ياشا سەن، كېلەدۇر ئولۇم.

1542 نە ياخشى دېمىشدۇر بۇ ئەل باشلار ئەر،
ئىشىنى بىلىپ ھەم ئۇقۇپ ئىشلەر ئەر:

1543 نە ياخشى ئىش ئەردى ئولۇم بولمىسا،
نە كوركەم ئىش ئەردى كىشى ئولمىسە.

1544 راھەتكە يەتكۈزدى مېنى بۇ ئولۇم،
ئولۇم بۇزدى مېنىڭ ئاساسىم ـ ئۇلۇم.

1545 ئەجەپ يوق ئولۇمگە، تۇغۇلغان ئولۇر.
تۇغۇلغان ئولۇر، كور، قارا يەر بولۇر.

1546 كىشىگە ئىست يوق، كىشىلىك ئىست،
ئەمەس ئەرگە ئەپسۇس، دۇرۇسلۇق ئىست.

1547 قېرى بۇ جاھاننىڭ شۇدۇر ئادىتى،
ئەمەل قىل ۋە يا قوي ئۇنى شۇ پېتى.

24

KÜN TOƣIDÏ ƤLIG ӨGDÜLMIXNI OĶÏMÏXÏN AYUR

1548 bu ay toldï yasïn kəqürdi ƥlig
okïp ooɣlïna bƥrdi ət sav ərig

1549 ayur ay ooɣul kïlma artuk sakïnq
sakïnq kəqsə ahir tüpində səvinq

1550 sana təgmədi bu sakïnq yalnuzun
mana təgdi kaḍoɣu sakïnqlar uzun

B122
1551 kənülni qəkürmə əzünni avït
baka tur mana əz tapuoɣka ƥvit

1552 atan əldi ərsə ata mən sana
atalïk kïlayïn ooɣul bol mana

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƤLIGKƏ

1553 yƥr əpti kər əgdülmix aydi ƥlig
uzun kƥq yaxaoɣïl axayu ƥlig

يىگىرمە توققىزىنچى باپ

كۈتۈلۈۋاتقان ئۇلۇغلۇقنىڭ ئۇگدۇلۇشى قىچقىرقاتلىغى باياندا

1548 ئېلىنگ ماتەم ئوتكۈزدى ئايتولدىغا،
ئوگۈت بەردى كوپ، قىچقىرىپ ئوغلىغا.

1549 دىدى: ئەي ئوغۇل قىلما ئارتۇقچە غەم،
غەم ئوتسە، بولۇرلەر ئاخىر شاتلىق ھەم.

1550 بۇ غەم كەلمىدى، قارا، يالغۇز ساڭا،
ئۇرۇن قايغۇ ـ غەملەرمۇ كەلدى ماڭا.

1551 چۈشۈرمە روھىڭنى، ئۆزەڭنى ئاۋۇت،
يېنىمدا تۇرۇپ سەن، خىزمىتىمدە ئوت.

1552 ئاتاڭ ئولگەن ئولسا، ئاتا مەن ساڭا،
ئاتالىق قىلاي مەن، ئوغۇل بول ماڭا.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1553 يەر ئوپتى ئوگدۇلمىش دىدى: ئەي ئېلىنگ،
سوراپ ئەل سەن ئۇرۇن ياشا، بول تىرىك.

1554 mən igdix kulun mən tapuoɣqï sənin
yuluoɣ bolsu janïm əligkə mənin

1555 atam janï boldï əligkə yuluoɣ
yuluoɣ kïlsu tənri sana bu kuluoɣ

* * *

1556 qïkardï atasï bitikin ooɣul
əligkə ətündi kər akru amul

1557 əlig aldï aqtï okïdï bitik
sözin uktï aydï əsiz ay tətik

1558 ayur ay baoɣïrsak kixidə burun
kapuoɣum kurïttïn kor əttin orun

1559 tiriglə tapïndïn ətədin hakim
əlürdə munadïp yədin həm oɣəmïm

1560 hakïnnï ətəyümədim mən sənin
bayat ok ətəsün sənin haklarïn

1561 nətəg kim səvinqlig mən səndin bu kün
bayat bərsüni min səvinqin kutun

* * *

1562 sözin kəsti əlig kəzi yax saqa
turup qïktï andïn sakïnqïoɣ kuqa

C73
1563 əvinə kəlip kirdi kənli tüxük
kapuoɣ yaptï kaq kün sakïnqïn tügük

1554 ئوستۇرگەن قۇلۇڭمەن، خىزمەتچىڭ سېنىڭ،
پىدا بولسۇن ئېلىككە جانىم مېنىڭ.

1555 ئاتام جانى بولدى ئېلىككە پىدا،
پىدا قىلسۇن ساڭا بۇ قۇلنى خۇدا.

* * *

1556 چىقاردى ئاتانىڭ خېتىنى ئوغۇل،
ئېلىككە ئەدەپلە سۆنۈپ بەردى ئول.

1557 ئېلىگ ئالدى ـ ئاچتى، ئوقىدى بىتىك،
سوزىن ئۇقتى، دىدى: ئىست، ئى تىتىك[118].

1558 دىدى: ئەي مېھرىۋان كىشى سەرۋىرى،
ئىشىگىم قۇرۇتتىڭ، بوش قالدى يېرى.

1559 تىرىك چاغدا ئىشلەپ، ھەققىم ئوتىدىڭ،
ئولەر چاغدا ئويلاپ، غېمىمنى يىدىڭ.

1560 ھەققىڭنى ئوتەلمەي قالدىم مەن سېنىڭ،
خۇدالا ئادا قىلسۇن ھەققىڭ سېنىڭ.

1561 نېچۇككىم، سېنىڭدىن خوشالمەن بۇ كۈن،
خۇدا بەرسۇن سېنىڭ سويۇنچىڭ قۇتۇن.

* * *

1562 سوزىن كەستى ئېلىگ، كوزى ياش چېچىپ،
تۇرۇپ چىقتى ئۇندىن، ئەلەم ـ دەرت قۇچۇپ.

1563 ئويىگە كېلىپ كىردى كوڭلى چۇشۇڭ،
نېچە كۈن ياتتى غەمكىن، يېپىپ ئىشىك.

* * *

1564 bu ay toldïnïŋ kïldï ooɣlï yooɣï
qïoɣayka ülədi kümüx həm aoɣï

1565 kəqürdi yəmə ək ata kaḍoɣusïn
yakïn kïldï əzkə kixi əḍgüsin

B123
1566 ata pəndi tuttï yorïdï kəni
kutï kündə arttï yarudï küni

1567 nəgü tər əxit əmdi əglüg kixi
baxïnda kəqürmix bilir əl ixi

1568 ata pəndini sən katïoɣ tut katïoɣ
kutaḍoɣay künün bərgə kündə tatïoɣ

1569 atannï anannï səvindür tapïn
yanut bərgə tapoɣun tümən min asïoɣ

* * *

1570 əlig mə katïoɣlandï anda naru
küninə uru bardï əḍgü tərü

1571 bayudï boḍun həm ətildi əli
əligkə du'a kïldï boḍnï tili

* * *

1572 əlig bir kün oldürdï yalnuz əzün
kəmixti kitab ətrü baktï uzun

* * *

1564 ئاتاسى ئۇچۇن قىلدى نەزرە ئوغۇل،
ئۇلەشتۇردى يوقسۇلغا ئىپەك رەخت ۋە پۇل.

1565 كەچۇردى شۇ ھالدا ئاتا قايغۇسىن،
ئوزىگە قىلدى دوست كىشى ياخشىسىن.

1566 ئاتا پەندىنى تۇتتى بولدى كونى،
ئىشىپ بەختى ھەر كۇن، يورىدى كۇنى.

1567 نىمە دەر ئىشىت ئەمدى ئاقىل كىشى،
بېشىدىن ئىش ئوتكەن بىلەر ئەل ئىشى:

1568 ئاتا پەندىنى سەن قاتتىق تۇت قاتتىق،
كۇنۇڭ قۇتلۇق بولۇر كۇنسايىن تاتىق.

1569 خەزمەتلە خۇش قىلساڭ ئاتا-ئانانى،
تاپارسەن تۇمەن مىڭ كوپ پايدا-ئاسىغ[119].

* * *

1570 ئىلىگمۇ تىرىشتى شۇنىڭدىن كېيىن،
تۇزەپ قانۇننى ياخشى ھەر كۇنسايىن.

1571 بېيىدى خەلقى ھەم تۇزەلدى ئىلى،
ئىلىككە دۇئا قىلدى خەلقى تىلى.

* * *

1572 ئىلىگ بىر كۇن ئولتۇردى يالغۇز ئوزى،
كىتاپنى قويدى، تىكتى ئۇزاققا كوزى.

1573 tügüldi ögi könli yətlümədi
tilədi ayïtoqu kixi bulmadï

1574 saqïndï kər ay toldï ərdəmləri
ayur ay dərioqa ol ərdə əri

1575 qapuoq kərki ərdi mana əḍgü əx
boḍun asoqï ərdi anar təgsə ix

1576 quruoq qaldï ornï ərildi əxim
ərüklər pütürgü qanï bir kixim

1577 yana saqnu aldï kər ögdülmixig
ayur mən unïtmïx mən əḍgü ixig

C74
5178 ölürdə ol ay toldï ooqlïn mana
tutuzdï anï mən unïttïm tana

1579 ata öldi ərsə ooqul bar tirig
birisin yitürdüm tutayïn birig

* * *

A63
1580 kixi ïḍtï tərkin kər ögdülmixig
oqïdï özinə bəkitti ixig

1573 توسالدى ئويى ھىچ ئەقلى يەتمىدى،
سوراشقا كىشى ئىستەدى، تاپمىدى.

1574 شۇئان ئەسلەپ ئايتولدى ئەردەملىرى،
دىدى:ۋاي ئىست، ئىدى ئەرلەر ئەرى.

1575 ئىشىك كوركى ھەم ياخشى ھەمرا ئىدى،
ئاڭا تەگسە ئىش، خەلقىقە پايدا ئىدى.

1576 قۇرۇق قالدى ئورنى، يوق بولدى ئەشىم،
بۇنى تولغۇزۇشقا قېنى بىر كىشىم؟

1577 يانا ئۇ ئوگدۇلمىشنى خاتىرلىدى،
بۇ ياخشى ئىشنى مەن ئۇنتۇپمەن، دىدى.

1578 ئولەر چاغدا ئايتولدى ئوغلىن ماڭا—
تاپشۇرغان ئىدىكىم، ئۇنتۇپمەن، تاڭا!

1579 ئاتا ئولدى، قويدى تىرىك ئوغلىنى،
بىرىنى يۇتتۇردۇم، تۇتاي بىرىنى.

* * *

1580 ئەۋەتتى ئوگدۇلمىشكە تەزدىن كىشى،
چاقىردى ئوزىگە، ھەل ئەتتى ئىشى.

25

ӨGDÜLMIX KÜN TOƆIDÏ ƏLIG TAPUƆIÏŊA KӨRÜNMIXIN AYUR

BÍ24

1581 yorïp kirdi өgdülmix utru turup
ƏligkӘ kөründi sөvinqlig bolup

ƏLIG SUALI ӨGDÜLMIXKӘ

1582 ƏlIg kөrdi tөrkin okïdï anï
ayïttï nөgü kïldï өdlөk sөni

1583 nөgü tөg kөqөr bu kөqigli künün
kөnimü yorïr sөn ya өgri yolun

1584 nөgü kïldï өdlөk atanda kөdin
sөvinqmü bөrür ya sakïnq kөdoqudïn

ӨGDÜLMIX JӨWABÏ ƏLIGKӘ

1585 ötündi bu өgdülmix ƏlIg kutï
uzun kөq tirilsü yaƋïlsu atï

يىگىرمە ئىككىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ كۆڭلىدىكى ئىلگىرى ھازىرغا كېلىگەنلىكى بايانىدا

1581 كېلىپ كىردى ئوگدۇلمش ئۇدۇل يۈرۈپ،
ئىلىككە كورۈندى سويۇنچلىك بولۇپ.

ئىلگىنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

1582 ئىلىگ كوردى دەرھال قىچقىردى ئۇنى،
دىدى: نىمە قىلدى زامانە سېنى؟

1583 نېچۈكرەك كېچەر بۇ كەچۈرگەن كۈنۈڭ،
يۈردۈڭمۇ دۇرۇس ياكى ئەگرى يولۇڭ؟

1584 زامانە نە قىلدى ئاتاڭدىن كېيىن،
يۈرەمسەن خوشال يا غەمكىن ـ قايغۇدىن؟

ئوگدۇلمشنىڭ ئىلىككە جاۋابى

1585 دىدى بۇ ئوگدۇلمش: ئەي ئىلىگ قۇتى،
ياشاسۇن ئۇزۇن ھەم يېيىلسۇن ئېتى.

1586 yïraḳ boldum ǝlig tapuoqïnda tax
ǝrigləndi ǝḍlək maṇa tügdi ḳax

1587 pütə boldï ǝlig yüzin kərmədim
saḳïnq ḳaḍoqu birlə yorïp külmədim

1588 bu kün ǝḍləp ǝlig mǝni ündədi
umïnqlïoqḳa dəwlət maṇa ḳur badï

1589 ǝlig yarlïoqïnï əxitti əzüm
künüm ǝḍgü boldï yarudï kəzüm

* * *

1590 ǝlig təgmə türlüg ayïttï bilik
ətündi bu əgdülmix aqtï tilig

1586 ئېلىگ ئىشىدىن چەتتە قالدىم يىراق،
زامان يۈز ئوروپ قاش تۇرگەچ بىراق.

1587 ئۇزۇن بولدى ئېلىگ يۈزىن كورمىدىم،
ئەلەم-قايغۇ بىرلە يۇروپ، كۇلمىدىم.

1588 قىچقىرغاچ بۇ كۇن خان قىلىپ ياد مېنى،
ماڭا باغلىدى بەخت ئۇمىت قۇرىنى.

1589 ئېلىگ يارلىغىنى ئىشتكەچ ئوزۇم،
كۇنۇم ياخشى بولدى، يوردى كوزۇم.

* * *

1590 ئېلىگ كوردى تۇرلۇك ئىلىمدىن سىناپ،
ئېچىپ تىلنى ئوگدۇلمىش ئېيتتى جاۋاپ.

26

ӨGDÜLMIX KÜN TOOIDÏ ƏLIG TAPUOIÏŊA KIRMIXIN AYUR

1591 əlig aydï munda naru ay ooɣul
maŋa tapnu turoɣïl qəkürmə kəŋül

C75
1592 ataŋ tapoɣï bar ərdï artuk təlim
ətəyümədim bardï ḳaldï bərim

1593 ətəgü kərək mən bu ḫəḳlar saŋa
kixilər tili bolmasa bər maŋa

B125
1594 nəgü tər əxitgil uq ordu bəgi
bilip səzləmix səzkə yətrüp əgi

1595 kixi əmgək ïḍsa saŋa bəlgülüg
unïtma ol əmgəkni bolma əlüg

1596 kixilikni ḳoḍma ay əşlï kixi
kixilik ḳïlu tur kixikə tuxï

1597 kimiŋ əmgəki kirsə kimkə birər
yanutïn əküx ḳïl sən ətrü aŋar

يىگىرمە ئالتىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ كونتوغدى ئېلىگ خىزمىتىگە كىرىشىگى بايلىدا

1591 ئېلىگ ئېيتتى: مۇندىن كېيىن ئەي ئوغۇل،
خىزمەت قىل ماڭا، سەن چۇشۇرمەي كوڭۇل.

1592 بار ئەردى ئاتاڭنىڭ تولا خىزمىتى،
ئوتۇلمەي قالدى قەرز ھەققى شۇ پېتى.

1593 بۇ ھەقنى ئوتۇشۇم كېرەكتۇر ماڭا،
كىشىلەر ئارا سوز تەگمىسۇن ماڭا.

1594 نە دەيدۇ ئۇچ ئوردۇ بېگى ئاڭلىغىل،
بىلىپ سوزلىمىش سوز، ئىشلىتىپ ئەقىل:

1595 كىشى ئەمگەك ئەتسە ماڭا بەلگۈلۈك،
ئۇنۇتما ئول ئەمگەكنى بولما ئولۇك.

1596 كىشىلىكنى قويما، ئەي ئىسىل كىشى،
كىشىگە كىشىلىك قىلغىن تەڭتۇشى.

1597 بىرەرسى سېڭۈرسە گەر ئەمگەك ماڭا،
ئۇنىڭدىن تولازاق جاۋاپ قىل ئۇڭا.

1598 kixi əmgəkini bilüməz kixi
tükəl uḍ bolur bu ay ə̱lqi baxï

1599 yorï uḍ atanma kixilik ḳïla
kixikə kixi bol kixilik bilə

1600 kixilik üqün at urundï kixi
kixilik bilə at kətürdi kixi

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ Ə̱LIGKƏ

1601 yə̱r əpti kər əgdülmix aydï ə̱lig
ə̱lig kəz yarutsa maṇa boldï ig

1602 tapuoɣqï ḳuluṇ mən bəgim sən uluoɣ
uluoɣ bəg aoɣïrlar tapuoɣqï ḳuluoɣ

1603 tiləsə aoɣïr tut tiləsə uquz
yuluoɣ ḳïldïm əmdi saṇa mən bu əz

* * *

1604 turup qïḳtï aḳru ḳapuoɣḳa kəlip
bir anqa yorïp bardï əvkə təgip

1605 ḳurïn badï əgdülmix anda naru
ḳïyïḳsïz tapuoɣ ḳïldï ə̱ldə turu

1606 tapïndï kə̱qə tanda təprəmədi
tünin yattï yatoɣaḳ ax anda yə̱di

C76
1607 ə̱lig kənliṇə sïoɣdï ərsə tapuoɣ
əlig bə̱rdi dəwlət aqïldï ḳapuoɣ

1598 كشى ئەمگىنى بىلەلمەس كشى،
پۇتۇنلەي بولۇر ئۇي، ئەي بەگلەر بېشى.

1599 يۇرى، ئۇي ئاتانما، كشىلىك تىلە،
كشىگە كشى بول كشىلىك بىلە.

1600 كشىلىككە كشى ئاتاندى كشى،
كشىلىك بىلەن ئات كوتەردى كشى.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1601 سويۇپ يەرنى ئوگدۇلمش دىدى؛ ئەي خان،
ئېلىگ خۇشلىغى خوپ ماڭا ھەر زامان.

1602 ئۇلۇغۇار بېگىمسەن، مەن خىزمەتچى قۇل،
ئۇلۇغ بەگ قەدىرلەر خىزمەتچىنى ئول.

1603 تىلەسەڭ قەدىرلە ۋە ياكى خار قىل،
پىدا قىلدىم ئوزۇم ساڭا ئەمدى، بىل.

* * *

1604 تۇرۇپ ئاستا ماڭدى ئىشكىتىن چىقىپ،
بىر ئاز ئايلىنىپ ئويگە كەتتى يېنىپ.

1605 باغلاپ بۇ ئوگدۇلمش خىزمەت كەمىرىن،
دېدىل ئىشقا كىرىشتى شۇنىڭدىن كېيىن.

1606 سەھەر ـ كەچ تەۋرىمەي راسا ئىشلىدى،
قىلىپ تۇن گۇزەت، ئاشنى ئاندا يىدى.

1607 ئېلىگ كوڭلىگە ياقتى بەك خىزمىتى،
ئېچىلدى ئىشىك، بەردى قول دەۋلىتى.

1608 nəgü tər əxit bu tapuoɣ kïloɣuqï
tapuoɣ birlə dəwlət atïn mingüqi

1609 ay bəglər səvinqi tiləgli kixi
ḳamuoɣ bəg tiləki əzə kïl ixi

B126
1610 bəgi taplamaz ixni kïlsa ḳulï
ilənq əzkə kïloɣu sərilsə ḳalï

1611 ḳalï kïlsa bəglər tapïsïz tapuoɣ
yava kïldï tapmïx tiriglik ḳamuoɣ

* * *

1612 yaḳïn tuttï ə̧lig kər əgdülmixig
tərüqə ayu bə̧rdi təgmə ixig

* * *

1613 yana bir kün oldrup muṇaḍtï ə̧lig
ayur ay dərioɣa yitürdüm ərig

1614 ḳapuoɣda ḳalïn boḍ tə̧rildi tolu
ḳanï bir iximkə yaraoɣlï talu

1615 ixim barqa sindi yoḳ ol bildəqi
ḳanï bir baoɣïrsaḳ ixim kïldaqï

1616 nəgü tə̧r əxitgil sïnamïx kixi
sïnap əḍgü ə̧sizni bilmix kixi

1617 tiləsə bulur barqa arzu kixi
tilək təg kixi bulmaz əḍgü baxï

1608 نمه دەر ئىشتكىن، خىزمەت قىلغۇچى،
خىزمەت بىرلە دەۋلەت ئېتىن مىنگۈچى:

1609 ئەي بەگلەر سويۇنچىن تىلىگەن كىشى،
پۈتۈن بەگ تىلەگى ئۈزە قىل ئىشى.

1610 بېگى خالماس ئىشنى قۇل ئىشلىسە،
گۈناسى ئۈزىگە، زەبۇنلۇق يىسە.

1611 بېگى خالماس ئىشنى قىلسا ئەگەر،
قىلۇر زايە تاپقان تىرىكلىكنى ئەر.

* * *

1612 ئېلىگ ئوگدۈلمىشنى، كور، تۈتتى يېقىن،
ئۈنىڭغا دىدى ئىشنىڭ قانداقلىغىن.

* * *

1613 ئېلىگ مۈڭلىنىپ ھەم دىدى بىر كۈنى،
دەريغا! يوقاتتىم كامىل كىشىنى.

1614 ئىشكىتە تولا خەلق يىغىلدى تولۇق،
ئىشىمغا ياراملىق لېكىن بىرى يوق.

1615 بۈزۈلدى ئىشىم، يوق ئېرۈر بىلگۈچى،
قېنى ئۇ كويۇنۇپ ئىشىم قىلغۇچى؟

1616 نمه دەر، ئىشتكىن، سىنالغان كىشى،
سىناپ ياخشى-ياماننى بىلگەن كىشى:

1617 تىلەسە تاپار ھەمە ئارزۇ كىشى،
تېپىلماس تىلەكتەك ياخشىلار بېشى.

A64

1618 bu boḍ sïn yorïoqlï ḳara bax ḳalïn
kixi tạp ïnanoqu kixi yoḳ bilin

1619 kixidə kərəki yaraoqlïsï ol
yarap ḥəm tusulup yorïoqlïsï ol

1620 nəgü tạr əxitgll bu xi'r ayoquqï
səzüg mə'ni birlə tizip ḳoḍoquqï

1621 yorïoqlï kərür mən yaraoqlïsï yoḳ
yaraoqlï bulunsa yorïoqlïsï yoḳ

C77

1622 ḳalïn boḍ ḳara bax yorïoqlï təlim
təlimdə tiləsə tusuoqlïsï yoḳ

1623 yana aydï ạlig məŝəldə kəlir
uruoqluoq kixi əlsə uroqï ḳalïr

1624 nəgü əksə yạ̈rkə yana ol ənür
ooqul tooqsa ḳïlḳï ataḳa yanur

1625 bu ay toldï ooqlï ata yurnï ol
ata barsa ornï ooqul ornï ol

B127

1626 ata bardï ornï ḳuruoq ḥəm ḳoḳuz
ḳoḳuz toloquḳa kərdüm ooqlïn kəḍ uz

1627 munï əḍləyin mən bu bolsun kixi
kixi bolmix asoqïn tusuloqay tuxï

1628 boluoqluoq kərür mən yaraoqu munï
kiqigliktə taxtïn aḍïn yoḳ müni

1629 əḍi yaḳxï aymïx ïla atlïoqï
boḍunda bəḍüki kixi ḳutluoqï

1618 كورۇنەر خىزمەتچى توپى كىشىدەك،
كىشى يوق ئىشىنىپ كىشى دېگۈدەك.

1619 كىشىنىڭ كەپرىگى ياراملىغدۇر،
ياراملىق ھەر ئىشتا پايدىلىغدۇر.

1620 نېمە دەر ئىشتىكىن، شەھەر ئەيتقۇچى،
سوزىنى مەنا بىرلە تىزىپ قويغۇچى:

1621 يۇرگەنلەر ئىچىدە ياراملىغى يوق،
بار ئولسا، يېنىمدا تۇراقلىغى يوق.

1622 خىزمەتچى توپىدا يۇرگەنلىرى كوپ،
ئەگەرچە ئىستىسەڭ پايدىلىغى يوق.

1623 يانا دىدى ئىلىگ: مەسلەدە كېلۇر،
ئۇرۇغلۇق كىشى ئولسە ئۇرۇغى قالۇر.

1624 نېمە تەرسە يەرگە يانا شۇ ئۇنۇر،
ئوغۇلنىڭ قىلىغى ئاتاغا يانۇر.

1625 بۇ ئايتولدى ئوغلى ئاتا ئوغلىدۇر،
ئاتا كەتتى ئورنى ئوغۇل ئورنىدۇر.

1626 ئاتا كەتتى، ئورنى قالدى بوش ئوچۇق،
تولۇقلانسۇن ئوغلى بىلە بۇ يوچۇق.

1627 بۇنى قەدىرلەي مەن، ئۇ بولسۇن كىشى،
كىشى بولسا، بولۇر پايدىلىق ئىشى.

1628 كورەرمەن ياراملىق ئۇنى ھەم تولۇق،
كىچىكلىكتىن ئۇزگە ھىچ ئەيىبى يوق.

1629 دىمىش بەكمۇ ياخشى ئىلى ئاتلىغى،
خەلقنىڭ كاتتىسى ــ ئەلنىڭ قۇتلىغى:

1630 əlig ursa bəglər kimi əḍləsə
yaḳur bax bolur bu bəgində basa

1631 kimi tutsa bəglər əziṇə yaḳïn
yaoɣudï tiləki kərəki baḳïn

1632 külə baḳsa bəglər kixikə turup
aṇa yïoɣlu tərlür ər at yüz urup

1633 əlig aydï əmdi maṇa qarə yoḳ
munï əḍləsə mən kixi boloɣu oḳ

1634 ətəmix bolayïn atasï ḥəḳïn
ḳïlayïn kixilik baoɣirsaklïḳïn

1635 bu ay toldï tapoɣï təlim ərdi kər
kixilik ḳïlayïn anïṇ yanoɣï kür

C78
1636 kixilik təḍüküm bolur əḍgülük
bu əḍgü bolur ol yəgü kəḍgülük

1637 kixi əṣlï əḍgüg unïtmaz bolur
kixi uroɣï kəṇlin əmitməz bolur

1638 nəgü tər əxitgil avïqoɣa səzi
avïqoɣa səzin tut unïtma ḳozï

1639 bu əḍgü ḳïlu tur ay əḍgü kixi
ḳarïmaz bolur əḍgü məṇü yaxï

1640 bu əḍgü ḳarïmaz yəmə opramaz
yaxï kəḍ uzun ol atï artamaz

* * *

1630 يېتىشتۇرسە بەگلەر سوزۇپ قول كىشىن،
يېقىنلاپ بولۇر باش بېگىدىن كېيىن.

1631 يېقىن تۇتسا بەگلەر ئوزىگە كىمنى،
يېقىنلار تىلەگى—ئارزۇ قىلغىنى.

1632 ئەگەر باقسا بەگلەر كىشىگە كۆلۈپ،
يىغىلۇر ئۇنىڭغا ئەرلەر يۈزلىنىپ.

1633 ئىلىگ ئېيتتى: ئەمدى ماڭا چارە يوق،
يېتىشتۇرسەم ئۇنى، بولۇر ئەر تولۇق.

1634 ئوتتىگەن بولاي مەن ئاتاسى ھەققىن،
قىلاي مەن كىشىلىك كويۇمچانلىغىن.

1635 كوپ ئەردى ئايتولدى خىزمىتى ماڭا،
كىشىلىك قىلىپ مەن ياندۇراي ئاڭا.

1636 كىشىلىك دېگىنىم ئېرۇر ئەزگۈلۈك،
بولۇر ئەزگۈلۈك ئۇ، يىمەك-كەيگۈلۈك.

1637 ئىسىل ئەر ياخشىلىق ئۇنۇتماس بولۇر،
ئىسىل ئەر دىلىنى قېيتماس بولۇر.

1638 نىمە دەر، ئىشتىكىن قېرىلار سوزى،
قېرىلار سوزىنى ئۇنۇتما قوزى:

1639 قىل ئەي سەن ياخشىلىقنى ياخشى كىشى،
قېرىماس ياخشىلىق، مەڭگۈدۇر يېشى.

1640 قېرىماس ياخشىلىق، قالۇر شۇ پېتى،
ئۇزۇندۇر ئومرى بەك، بۇزۇلماس ئېتى.

* * *

1641 aoqïrladï ǝlig kǝr ǝgdülmixig
anar aydï ǝdgü ǝsiz ǝz ixig

1642 aqïndï ǝlig kǝr kǝtürdi ǝrü
bolu bǝrdi ǝvrǝn yumïttï tǝrü

1643 onardï tǝrü hǝm toku iq tapuoq
aqïldï tapuoqdïn tilǝmix kapuoq

B128
1644 müni boldï ǝrdǝm sǝzi boldï sǝz
ǝlig turdï ǝrsǝ anar aqtï kǝz

* * *

1645 ǝlig aydï ǝmdi tilǝmix ixim
tǝzü ǝtlü baroqay iqim hǝm taxïm

1646 yǝlǝki bar ǝrdi munun bǝlgülüg
anïn ǝdlǝdim kïldïm aqïoq ülüg

1647 munu boldï ǝmdi tilǝk tǝg kixi
takï boloqusï bar yǝtilsǝ yaxï

1648 uluoq boloqu ooqlan nǝ ǝrsig tooqan
kiqigdǝ bolur barqa bǝlgü nixan

1649 munar mǝnzǝr ǝmdi bu bǝytig okï
uka barsa mǝ'ni aqïloqay takï

1650 kamuoq boloqu nǝnkǝ bolur bǝlgü tǝn
kiqigdǝ bǝdüginqǝ ol boloqu tǝn

1651 yǝmix yǝgü ni'mǝt qǝqǝkindǝ kǝr
kamuoq nǝnkǝ yanzaoq munï bilgü tǝn

1641 ئېلىگ ئوگدۇلمىشنى ئەزىزلەپ تولا،
يامانۇــياخشى ئىشنى ئېيتتى ئاڭا.

1642 كوتەردى ئېلىگ ئۇنى، ئەيلەپ ئېھسان،
قويۇلدى يولغا قانۇن، بولۇپ يار زامان.

1643 تۇزەلــدى ئادەت ھەم ئىچكى ئىش، قانۇن،
ئېچىلدى خىزمەتلە ئىشكلەر پۈتۈن.

1644 قۇسۇرى بولدى ئەردەم، سوزى بولدى سوز،
ئېلىگ تۇرغان ھامان ئاچار ئاڭا كوز.

* * *

1645 ئېلىگ ئېيتتى: ئەمــدى تىلىگەن ئىشىم،
تۇزۇلگەي، يېتىلــگەي، ئىچىم ھەم تېشىم.

1646 بار ئەردى يولەگى بۇنىڭ بەلگۈلۈك،
شۇڭا قىلدىم ئېھسان ئۇنىڭغا تۇزۇك.

1647 مانا بولدى ئەمدى تىلەكتەك كىشى،
تېخى يۇكسلۇر كوپ يېتىلسە يېشى.

1648 ئۇلۇغ بولغۇچى ئوغلان ئۇ مەرت تۇغۇلۇر،
كىچىك ۋاقتا ھەمــمە نىشان كورۇلۇر.

1649 ئوقى بۇ بىينىتنى ئوخشاشۇر بۇڭا،
ئوقىغانچە مەنا ئېچىلۇر ساڭا:

1650 يارامليق نىمەنىڭ بولۇر بەلگىسى،
كىچىكتىن چوڭ ئولــغۇنچە بىلىنگۇسى.

1651 چىچەكتىن بىلىنۇر دەرەخ مىۋىسى،
بۇ ھەممە ئۇچۇن بىر مىسال بولغۇسى.

* * *

C79

1652 tapïndï bu ɵgdülmix utru turup
kïyïlmadï tanda kəqə ɵd bolup

1653 kətərdi ɵzindin yaraoqsiz muhal
tusuldï kamuoq türlüg ixkə tükəl

1654 kutuldï əlig kətti əmgəkləri
bodun asoqï artti yənip ükləri

ƏLIG SUALI ɵGDÜLMIXKƏ

A65

1655 əlig ündədi bir kün ɵgdülmixig
anar sɵzlədi sɵz ukup bilmixig

1656 əlig aydï əmdi əxit ay ooqul
sɵz aytur ɵzüm sən mana tut kɵnül

1657 ayu bər kixikə tusulur kayu
kayu ol tususï mana ay sayu

ɵGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1658 yanut bərdi ɵgdülmix aydï ay bəg
bilik ordusï ay kixilərdə yəg

B129

1659 kixikə tusuloqu ikigü azun
kïlïnq ədgüsi ol kïlkï tüzün

1660 ikinqi uvut ol üqünqi kɵni
bu üq nəh bilə ər bulur kut küni

* * *

1652 ئىشلەدى ئوگدۇلمش راۋرۇس تۇرۇپ،
سەھەر ـ شام قايماستىن ۋاقتىنى تۇتۇپ.

1653 يوقاتتى ئوزىدىن يارامسزلىق ھال،
پۇتۇن ئىشقا بولدى يارامليق تۇگەل.

1654 قۇتۇلدى ئېلىگ، كەتتى غەم ـ ئەمگىگى،
خەلق نەپئى ئاشتى، يېنىكلەپ يۇكى.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

1655 ئېلىگ ئۇندەپ ئوگدۇلمشنى بىر كۇنى،
ئاڭا سوزلىدى ھەممە بىلگەنىنى.

1656 ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى ئىشت ئەي ئوغۇل،
سوز ئېيتاي ساڭا مەن، بۇڭا بەر كوڭۇل.

1657 كىشىگە پايدىلىق نەرسىلەر نىمە؟
نېچۇكتۇر پايدىسى، ساناپ بەرگىنە!

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1658 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش دىدى: بېگىم،
سەن ئەلنىڭ ئۇزى، سەندە ھەممە بىلىم.

1659 كىشىگە نەپئىلىك ھەر ئىككى جاھان ــ
ئېرۇر ياخشى خۇلق، ئەي ئىسىل خۇلق خان.

1660 ئىككىنچى ئۇياتتۇر، ئۇچىنچى كونى،
بۇ ئۇچتىن تاپۇر ئەر سائادەت كۇنى.

1661 k̈ilïnq ədgü bolsa kamuoq həlk səvər
k̈ilïk̈ï kəni bolsa tərkə aoqar

1662 uvut ol tïdïoqlï kamuoq tənsizig
uvutsuzluk ərkə ədi tənsiz ig

1663 tak̈ï bir siliglik k̈ilïnqï kəni
ikigü azunda kutadur küni

1664 kənilik uvut həm bu ədgü k̈ilïnq
üqəgün biriksə bu buldï səvinq

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

C80
1665 yana aydï əlig əxittim bu səz
tusulmaz kayu ol kixikə yavuz

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1666 yanut bərdi əgdülmix aydï əlig
bəgüləp bu səzkə yətürsü bilik

1667 kixikə tusulmaz tükəl yas k̈ilur
bu üq nən turur kər ay əlqi unur

1668 biri ark̈uk ərsə bu k̈ilk̈ï yavuz
tak̈ï biri yaloqan tüzər ərsə səz

1669 tak̈ï bir saran ol kixidə əli
bu üq nən üqəgü biliksiz tili

1670 kimin bolsa ark̈uk k̈ilïnqï otun
ixi barqa tətrü bolur tooqsa kün

1661 قىلىغى ياخشىلارنى پۈتۈن خەلق سويەر،
خۇيى-پەيلى دۇرۇسلار تورگە چىقار.

1662 ناچار ئىشتىن توسار ئۇيات ھەر مەھەل،
ئۇياتسىزلىق ئەرگە تېگى يوق كېسەل.

1663 كىشى بولسا سىلىق، قىلىغى كونى،
بولۇر ئىككى دۇنيادا بەختلىك كۇنى.

1664 دۇرۇسلۇق، ئۇيات ھەم بۇ ياخشى قىلىق،
بىرىكسە بۇ ئۇچى بولۇر خۇشچىلىق.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1665 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئىشىتتىم بۇ سوز،
نىمەدۇر كىشىگە بىپايدا ياۋۇز؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1666 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش دىدى: ئېلىگ،
بۇ سوزگە يۇگۇرتسۇن ئەقىل ھەم بىلىك.

1667 كىشىگە پايدىسىز، پۈتۈنلەي زىيان—
قىلۇر بۇ ئۇچ نەرسە، ئەي قۇدرەتلىك خان:

1668 بىرى كاجلىق ھەمدە قىلىقتا ياۋۇز،
يەنە بىرى يالغان قىلار بولسا سوز.

1669 بىرىدۇر بېخىللىق، كىشىن خار ئېتەر،
بۇ ئۇچ ئىش بىلىمسىز كىشىدىن كېلەر.

1670 كىشىكىم كاج ئولسا، قىلىغى يامان،
بولۇر ئىشى تەتۇر ئۇنىڭ ھەر زامان.

1671 qavïḳsa kim ərsə bu yalo̧an tilin
savï bardï yalṇuḳ ara sən bilin

B130
1672 saranlïḳta ïno̧a nəgü bar aḍïn
tə̧rer nən yə̧yüməz ḳalïr nən kə̧ḍin

1673 nəgü tə̧r əxitgil saranïo̧ bilik
ay qïro̧uy ay munḷïo̧ ay tügmix əlig

1674 tə̧rə bildiṇ altun yə̧yü bilmədiṇ
bu altun yïo̧ïp bir nəlük bə̧rmədiṇ

1675 ay dunya tə̧rip sən yə̧yüməz kixi
yə̧güqi anundï anuḳ tut axï

1676 ol üq nən kimiṇ bolsa kəldi ḳutï
bu üq nən kimiṇ bolsa yitti atï

ƏLIG SUALI ƟGDÜLMIXKƏ

1677 yana aydï əlig əxittim munï
taḳï bir səzüm bar ayu bə̧r anï

1678 anadïnmu bilgə to̧o̧ar bu kixi
azu ɵgrənürmü yətilsə yaxi

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

C81
1679 yanut bə̧rdi ɵgdülmix əlig ḳutï
bilik ḥəm uḳux ol bu ərdəm atï

1680 biliksiz too̧ar ol turu ɵgrənür
bilik bilsə ɵtrü ḳamuo̧ ix ɵnür

1671 كىمكى ئاتالسا بۇ يالغان بىلەن،
يوقالماس ئۇ نامى، نە قىلغان بىلەن.

1672 بېخىللىقتىن ئۆزگە يامان نىمە بار؟
يىمەستىن يىغار مال، كېيىن مال قالار.

1673 بېخىل ئۆزرە بىلىم نەدەر بۇنى ئۇق،
ئەي بەختسىز، بىچارە، ئەي قولى يۇمۇق:

1674 يىغىش بىلدىك ئالتۇن، يىيىش بىلمىدىك،
يىغىپ ئالتۇن ئەلگە نېچۇن بەرمىدىك؟

1675 يىغىپ دۇنيانى ئەي يىمىگەن كىشى،
يىگۇچى تەييارىدۇر، تەييارلا ئېشى.

1676 بۇ ئۇچ نەرسە كىمدە بولسا بەخت كېتەر،
بۇ ئۇچ نەرسە بىلەن ئېتىمۇ يۇتەر.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1677 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئىشتتىم بۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار دىگىن سەن ئۇنى.

1678 بىلىملىك تۇغۇلۇرمۇ ئانادىن كىشى،
ۋە يا ئۇگىنەمدۇ يېتىلسە يېشى؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

1679 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش؛ ئېلىگ قۇتى،
بىلىم ھەم ئەقىل—بۇ پەزىلەت ئېتى.

1680 بىلىمسىز تۇغۇلار، يۇرۇپ ئوگىنۇر،
بىلىم بىلىسە ئىشلار ئۇتۇغلۇق بولۇر.

1681 anadïn tooɣuoɣlï biliksiz tooɣar
bilik ɵgrənür ɵtrü tɵrkə aoɣar

1682 uḳux ol anï yalnuḳ ɵgrənmədi
tadu birlə ḳatlïp tɵrütür iḍi

1683 uḳuxta aḍïn barqa ɵrdəmlərig
kixi ɵgrənür ɵtrü yətlür bilik

* * *

1684 səvïndï ə̈lig kɵr ɵxitti bu sɵz
ayur ɵz tiləkini buldï bu ɵz

1685 atasïn yitürdüm munuḳï ooɣul
ata ornï tuttï bulup ɵḍgü yol

B131
1686 bayatḳa xükür ḳïloɣu ɵmdi ɵküx
boḍunḳa tɵrü ḳïloɣu ɵḍgü ülüx

A66
1687 baoɣïrsaḳ kɵrür mən bu ɵgdülmixig
pütünlük bilə ḳïldï barqa ixig

1688 anar ma bu kün ḳïloɣu ɵḍgü yanut
ol ɵḍgü yanutïn bu bulsu anut

1689 nəgü tə̈r ɵxitgil kixi ɵḍrümi
kixi ɵḍrümi hɵm boḍun kɵḍrümi

1690 kixilik ḳïlurḳa kixilik anut
kixilik tənïnqə tɵrü ḳïl yanut

1691 wɵfaḳa wɵfa ol kixilik ḥɵḳï
wɵfa ḳïl kixi bol atïnnï bɵḍüt

1681 ئانادىن تۇغۇلغان بىلىمسىز تۇغار،
بىلمىنى ئۇگىنىپ ئۇ تورگە چىقار.

1682 ئەقىلدۇر ئۇنى ئۇگىنەلمەس ئادەم،
تەبىەتكە قوشۇپ ياراتۇر ئىگەم.

1683 ئەقىلدىن بولەك بارچە ئەردەملىنى،
كىشى ئۇگىنىپ، ئاشۇرار ئىلمىنى.

* * *

1684 ئىشتىكەچ بۇ سوزنى سويۇندى خاقان،
دىدى: مەن تىلەگىم تاپتىم ئۇشبۇئان.

1685 ئاتاسىن يۇتۇردۇم، مانا بۇ ئوغۇل—
ئاتا ئورنى تۇتتى، تېپىپ ياخشى يول.

1686 خۇداغا شۇكرىلە تىلىمنى بىزەي،
خەلقەرگە ياخشى قانۇنلار تۇزەي.

1687 كورەرمەن ئوگدۇلىمشنى كوپ مېھرىۋان،
دۇرۇسلۇق بىلەن قىلدى ئىشنى هامان.

1688 قىلايكىم، ياخشىلىق جاۋاپ ئۇچۇن بىر،
بۇ ياخشى جاۋاپقا ئۇ بولسۇن هازىر.

1689 نەدەيدۇ ئىشتىكىن مۇمتاز[120] كىشىلەر،
خەلق ئىچرە خىل ۋە ساز كىشىلەر:

1690 كىشىلىكنى قىلسا كىشىلىكىنى قىل،
كىشىلىك تېگىچە جاۋاپ ئەيلەگىل.

1691 ۋاپاغا ۋاپا ئۇ كىشىلىك هەققى،
ۋاپا قىل، چىقار ئات، كىشىلىكىنى قىل.

* * *

C82

1692 küninə aoɣïrladï ə̨lig anï
ḳamuoɣ ə̨lkə toldï kər atï üni

1693 boḍunda bəḍük boldï bəlgü nixan
azunda qavï bardï əḍgü du'an

1694 uluoɣ boldï ə̨x tux ara bəlgülüg
bəḍük boldï bəglər ara bu külüg

1695 kənül til kiqig tuttï ḳïlḳï onay
yaraxtï ḳamuoɣ birlə kəqti kün ay

1696 kənül ḳoḍḳï tuttï tilin səz süqig
boḍunuoɣ isitti taxioɣ hə̨m iqig

1697 adax ḳoldax ə̨rdəx tutundï ḳalïn
adax ḳoldax ol ərkə arḳa bilin

1698 kimiŋ bolsa ḳoldax adaxï təlim
anïŋ arḳasï bək ḳaya ol yalïm

1699 kimiŋ arḳasï bolsa küqlüg bolur
bu küqlüg kixi ḳutḳa tüplüg bolur

1700 nə əḍgü bolur ḳutḳa ḳoḍḳï kənül
nə kərklüg bolur bilgə bolsa amul

1701 yə̨mə yaḳxï aymïx bu əglüg kixi
kim əglüg səzin tutsa ə̨tlür ixi

B132

1702 kimiŋ birlə dəwlət yaraxsa kəlip
kənül ḳoḍḳï tutoɣu kiqiglik ḳïlïp

* * *

1692 ئىلىگ قەدىرلىدى ئۇنى كۆنمۇ-كۆن،
يېيىلدى نامۇ-ئاتى ئەلگە پۈتۈن.

1693 ئەل ئىچرە بۇيۇدى بەلگۈ-نىشانى،
دۇئا بىرلە داڭقى تۈتتى جاھانىنى.

1694 ئۇلۇغ بولدى تەڭتۇش ئارا بەلگۈلۈك،
ھەم بەگلەر ئارامۇ ئاتالدى بۇيۇك.

1695 كۆڭۈل، تىل كىچىك تۈتىتى، قىلىغى ئوڭاي،
ياراشىپ جىمى بىرلە، كەچتى كۈن-ئاي.

1696 كىچىك دىل ۋە شىرىن بولۇپ تىل-سوزى،
ئىستىتى ئەلنى ئىچى-تېشىدا ئوزى.

1697 ئاداش-دوست ۋە قولداش تېپىپ تۈتىتى كوپ،
ئاداش-قولداش ئارقا تايانچ، ئەرگە خوپ.

1698 ئاداش ۋە قولدىشى كىمنىڭ تولادۇر،
ئۇنىڭ ئارقا يولەگىسى چىڭ قىيادۇر.

1699 يولەك كىمدە بولسا ئۇ كۈچلۈك بولۇر،
بۇ كۈچلۈك كىشىگە بەخت توپلۇنۇر.

1700 نە ياخشى بولۇر بەختكە كەمتەر كوڭۈل،
نە كوركلۇك ئالىمغا ياۋاش بولسا ئول.

1701 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بۇ ئاقىل كىشى،
كىم ئاقىل سوزىن تۈتسا تۈزىلەر ئىشى:

1702 بۇ دەۋلەت كىم بىلەن ياراشسا كېلىپ،
توۋەن تۈتقاي ئوزىن كىچىكلىك قىلىپ.

1703 kəlir ərsə dəwlət kixikə külə
tutup bərkləgüsi kiqiglik bilə

1704 kəqüt təg bolur ḳut tüpi ḥəm təzi
kəṇül ḳoḍḳïsï ol anïṇ yïldïzï

1705 nə əḍgü bolur ḳoḍḳï alqaḳ kixi
nə kərklüg bolur kündə ətlür ixi

1706 uluoɣsïoɣ küvəz kür kixi ol turï
küniṇə ḳoḍï ol küvəzlik ḳurï

1707 ḳamuoɣḳa yaraxur bu ḳut ursa yüz
uḳuxluoɣḳa artuḳ yaraxur kəḍ uz

C83
1708 muṇar mənzər əmdi bu bəytig oḳï
oḳïoɣïl uḳa bar ay əlgi aḳï

1709 biliksizkə dəwlət yaraxsa kəlip
bilikligkə artuḳ yaraxur bilip

1710 biliksiz bilə tursa dəwlət ḳalï
biliklig bilə turoɣa tüplüg ərip

1711 biliksiz bəḍük bolsa dəwlət bilə
biliklig bəḍükrək kü qav at bilə

1712 biliksizkə dəwlət kəlir ərsə ḳut
turumaz bu dəwlət anïṇ birlə püt

1713 munuḳï bu səzkə tanuḳ kəldi səz
oḳïoɣïl munï sən aya kəṇli tüz

1714 kəlir ḳut kixikə aoɣïrlar anï
siṇər ol aoɣïrlïḳ yorïsa kəni

1703 كېلۇر بولسا دەۋلەت كىشىگە كۆلۈپ،
تۆتۈپ چىك بېكىتسۇن كىچىك دىل بولۇپ.

1704 كوچ ئاتـەك بولۇر بەخت تۆۋى-نېگىزى،
مۇلايىم، كۆكۈللۈك ئۇنىك يىلتىزى.

1705 نە ياخشى بولۇر كەمـتەر مۇلايىم كىشى،
چىرايلىق بولۇر كۆندە تۆزەلۇر ئىشى.

1706 يوغانچى، تەكەببۇر تېتىقسىز بولۇر،
ئۇنى كىبرىسى كۆنمۇ-كۆن پەس قىلۇر.

1707 بۇ بەخت ئاچسا يۇز ھەممىگە يارىشۇر،
ئەقىللىققا بەكمۇ گۈزەل قامـلىشۇر.

1708 بۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ بىيتـنى ئوقى،
ئوقۇپ مەنىسىنى چۈشەن، ئەي سېخى:

1709 بىلىمسىزگە دەۋلەت ياراشسا كېـلىپ،
بىلىملىككە ئارتۇق ياراشۇر بېرىپ.

1710 بىلىمسىز بىلەن تۇرسا دەۋلەت ئەگەر،
بىلىملىكلە تۇرغاي ئاساسنى سېلىپ.

1711 بىلىمسىز بۇيۇك بولسا دەۋلەت بىلە،
بىلىملىك زورىيار نام-شوھرەت بىلە.

1712 بىلىمسىزگە كەلسە گەر دەۋلەت ۋە قۇت،
بۇ دەۋلەت تۇرماس ھىچ ئۇنىك بىرلە، پۇت.

1713 بۇ سوزنىك گۈزاسى مانا ئۇشبۇ سوز،
بۇنى سەن ئوقىغىن، ئايا كۆڭلى تۇز:

1714 كېلەر بەخت كىشىگە، قەدىرلەر ئۇنى،
سىكار بۇ قەدىر ئاڭا، بولسا كونى.

1715 bolumsuzka dəwlət kəlü bərsə kut
ətər dəwlətin ol kəqürməz küni

* * *

1716 sïnadï kər əlig bu ögdülmixig
kənilik özə buldï barqa ixig

B133

1717 aoqïrladï anqa kətürdi ərü
uquzladï anqa yavuzraq kərü

1718 aoqïrlïq ödində kixig sərmədi
uquzluq ödində tapuoq kəsmədi

1719 əligkə yïxïoq boldï kənli pütüp
aoqï kaznakï bərdi ədgü tutup

1720 əmanət yüdürdi boyunka uluoq
əmanət yüdər ərkə janïm yuluoq

1721 ixin sürdi ögdülmix artuq kəni
küninə yakïn tuttï əlig anï

1722 aqa adra tuttï kamuoq ixlərin
sakïxlïoq bitip kodtï barqa barïn

A67

1723 küdəzdi nənin kəd özin sakladï
tapïndï kayïrqa kïyïk kïlmadï

1724 nəgü tər əxitgil yətilmix yaxï
tirigliktə kïzraq pütün qïn kixi

C84

1725 aoqïr nən kixikə bu altun kümüx
özin tutoquqï ər kümüxtə kəsüx

1715 بولۇمسزغا گەر كەلسە دەۋلەت ۋە بەخت،
تىپەر دەۋلىتىنى، كەچۇرمەس كۇنى.

* * *

1716 ئىلىگ ئوگدۇلمىشنى كوردى سىناپ،
پۇتۇن ئىشنى توغرا تاپتى قاراپ.

1717 قەدىرلىدى بەزى ئىگىز كوتۇرۇپ،
توۋەنلەتتى بەزى يامانراق كورۇپ.

1718 قەدىرلەنسە، ئۇ ئەلنى رەنجىتمىدى،
خار ئولغاندا، ئۇ ئىشنى ئاقساتمىدى.

1719 ئىلىككە سۇيەر بولدى سادىق بولۇپ،
غەزىنەنى باشقۇردى ياخشى تۇتۇپ.

1720 ئۇ ئالدى ئامانەت بويۇنغا يوغان،
ئامانەت تۇتقانغا پىدادۇر بۇ جان.

1721 ئىشىن سۇردى ئوگدۇلمىش ئارتۇق كونى،
يېقىن تۇتتى ئىلىگ ئۇنى ھەر كۇنى.

1722 ئوچۇق تۇتتى ئايرىم پۇتۇن ئىشنى ئۇ،
ھىساپلاپ تۇتتى پۇتۇپ بار-يوقىنى ئۇ.

1723 كۇزەتتى مالىن بەك، ئوزىن ساقلىدى،
خىزمەتتە قىلچىلىك ئەگرى بولمىدى.

1724 نىمە دەر ئىشتىكىن يېتىلگەن يېشى،
ھاياتتا كەم ئۇچرار ھەقىقى كىشى:

1725 كىشىگە قەدىرلىك بۇ ئالتۇن-كۇمۇش،
كۇمۇشتىن ئەزىز ئەرگە ئوزنى تۇتۇش.

1726 kümüxkə ilinməgli yalŋuk pütün
təgir qĩn tükəl bu azunka kutun

1727 biliklig bilik bəṛdi bilkin kərə
kəni qĩn kixi bolsa kəzkə sürə

1728 takĩ munda yəgrək ayur kər ukux
baoqĩrsakka jan bəṛsə ərməz ökük

1729 kəni təp ayurlar kayu ol kəni
kənilik kĩlĩoqlĩ əmanət küni

1730 ərəndə kayu ol tükəl ərtəgü
kəni ərsə kĩlkĩ ani ər təgü

1731 kixidə kayu ol kixi əggüsi
akĩ əggüsi ol saran səkgüsi

1732 apa ooqlanĩn kərsə munŋluoq təgü
pütün kün təṛer nəŋ bulumaz yəgü

B134
1733 kayu yügrü tĩnmaz azun təzginür
kayu jan yuluoqlar təŋizkə kirür

1734 kayu taoq kazar kərsə tüplür kayaoq
kayu yəṛ kulaqlayu yügrür yaḍaoq

1735 kayu art axar kər əgüzlər kəqər
kayu yəṛ kazar suv kuḍuoqda iqər

1736 kayusĩ qərikdə kĩlĩq baldu yəṛ
kayusĩ turada yuluoqda karĩr

1737 kayu ooqrĩ təvlig karakqi kunuk
kayusĩ basĩmqĩ ölütqi kĩruk

1726 ئۇزىنى كۆمۈشكە ئىلىندۇرماس ئەر
جاھاندا تولۇق چىن بەختكە يېتەر.

1727 بىلىملىك بىلىم بىرلە بەردى ئۇگۈت،
دۇرۇس، چىن كىشى بولساڭ، كوزۈڭگە سۈرت.

1728 ئەقىل ئېيتتى خوپراق مۇشۇ توغرۇلۇق،
كويۇمچانغا جان بەرسە كەتمەس ئوشۇق.

1729 دۇرۇس دەپ ئاتالغان دۇرۇسلار قېنى،
دۇرۇسلۇق قىلىشتا ئامانەت كۇنى؟

1730 تولۇق ئەر قايسى ئۇ، ئۇنى بىلگۈلۈك،
قىلغى دۇرۇس بولسا ئەر دىگۈلۈك.

1731 كىشىنىڭ نېچۈگى ئەلدە ماختىلۇر،
سېخىلەر ماختىلار، بېخىل سوكۈلۇر،

1732 ئادەم ئوغلى بەكمۇ بىچارە ئېرۇر،
پۈتۈن كۇن يىغار مال، يىيىلمەي قالۇر.

1733 بىراۋلار يۇگۇرۇپ جاھان ئايلىنۇر،
بىرى جان پىدالاپ، دېگىزگە كىرۇر.

1734 بىراۋلار قازار تاغ-قىياغا چۇشۇپ،
بىراۋ يەر غولاچلار يالاڭياق بولۇپ.

1735 بىراۋلار ئېشىپ تاغ، دەريالار كېچەر،
بىراۋ يەر قېزىپ، سۇ قۇدۇقتىن ئىچەر.

1736 بىراۋلار ئۇرۇشتا قىلىچ-پالتا يەر،
بىرى قەلئە ساقلاپ قېرىپمۇ كېتەر.

1737 بىرى ئوغرى، مەككار، ئالدامچى، قاتىل،
بىرى باسمىچى، قاراقچى، قىرغىنچى، بىل.

1738 bu əmgək nəqə booqzï əgni üqün
tərər nəŋ yəməz əlsə əmgər küqün

1739 bu barqa biliksiz kixi kïlkï ol
biliksiz kixilər tükəl yïlkï ol

1740 bayatka pütügli biliklig kixi
təgürmix ədində tükəl yər axï

C85
1741 nəgü tər əxitgil ukuxluoq amul
yorïoqlï tïnïoqlï küdəzqisi ol

1742 kərək yat kərək dunya təzgin yügür
nəgü ərsə kismət sana ol təgür

1743 küŋül til kəni tut ay bilgə bəgü
sana əksüməgəy ədində yəgü

1744 bu baylïk tiləsə azun ədgüsi
kənilik bilə ol aniŋ buloqusï

1745 takï bir azunuoq bulayïn təsə
kənilik pütünlük bilə kol usa

1746 yəmə yakxï aymïx əgi yətmix ər
kənilik bilə bu azun tutmïx ər

B135
1747 bu dunyada baylïk tiləsə əzüŋ
kəni bol kənilik əzə tut səzüŋ

1748 takï bir azunuoq tutayïn təsə
kənilik bilə tut kəŋül til əzüŋ

1749 ay əlig kərü bar kixilər küni
nə kərklüg kəqər ol yorïsa kəni

1738 بۇ زەخمەت تامامەن كىيىم-گال ئۇچۇن،
يىغار مال، يىمەس، ئولسە قىنار كۇچۇن.

1739 بۇ ھەممە بىلىمسز كىشى قىلغى ئول،
بىلىمسز كىشىلەر پۇتۇن يىلغى ئول.

1740 خۇداغا ئىشەنگەن بىلىملىك كىشى،
ئۇلۇشى بويىچە تولۇق يەر ئېشى.

1741 ئىشتىكىن ئۇ ئەمگىن، ئاقىل ئىمە دەر،
پۇتۇن جانى بارنى كۇزەتكۇچى ئەر:

1742 خاھى يات، خاھى دۇنيا ئايلان، يۇگۇر،
ئىمە بولسا قىسمەت، ساڭا شۇ تېگۇر.

1743 دۇرۇس تۇت، ئەي ئالىم دىلىڭ ۋە تىلىڭ،
كېمەيمەس ۋاقىتدا رىزق-يىمىگىڭ.

1744 تىلەسە بۇ بايلىق جاھان ياخشىسى،
دۇرۇسلۇق بىلەن ئۇ ئۇنىڭ بولغۇسى.

1745 تاپاي ئۇ جاھاننى دىسە قايسى قۇل،
دۇرۇسلۇق، پۇتۇنلۇك بىلەن يۇرسۇن ئول.

1746 يانا ياخشى دەپتۇ ھۇشى يەتكەن ئەر،
دۇرۇسلۇق بىلەن بۇ جاھان تۇتقان ئەر:

1747 بۇ دۇنيادا بايلىق تىلسەڭ ئۇزۇڭ،
دۇرۇس بول، دۇرۇسلۇق ئۇزە قىل سوزۇڭ.

1748 تېخى ئۇ جاھاننى تاپايمەن دىسەڭ،
دىلىڭ ۋە تىلىڭنى دۇرۇس تۇت ئۇزۇڭ.

1749 ئېلىگ، كور، كىشىلەر گەر ئولسا كونى،
نە كورگەم ئۇتەر ئۇ نۇرلىنىپ كۇنى.

1750 kənilik pütünlük bilə ḳïl bu ix
kixilik bilə ḳïl ḳamuoɣ türlüg ix

* * *

1751 ḳopurdï ḳutï kündə əgdülmixig
sav aydï boḍunḳa əxitti kixig

1752 ə̣lig mə sïnadï ḳamuoɣ türlügün
pütünlük bilə buldï baḳtï əgün

1753 pütün buldï ə̣lig kər əgdülmixi
sə̣ziksiz kəni tə̣p nəgü ḳïlmïxï

A68
1754 nəgü tə̣r əxit əmdi bilgə əgə
biliksiz uḳup əmdi boynuṇ əgə

1755 kərü baroɣu bəglər tapuoɣqï ḳulïn
tapïnduroɣu ḳulnï sïnayu ulïn

1756 bəgiṇə yaraoɣlïoɣ kərünsə ḳulï
aṇar ətrü aqoɣu aoɣïrlïḳ yolï

C86
1757 tiləkqə bolur ix tapuoɣqï bəḍür
tapuoɣqï bəḍüsə bəg atï bəḍür

1758 ə̣ḍi yaḳxï aymïx bu yaoɣma bəgi
ḳamuoɣ ixkə bilgi yətilmix əgi

1759 aya bəg ixig ix biliklikə bə̣r
yaraoɣlïoɣ kəni tüz yorïoɣlïḳa bə̣r

1760 ḳayu bəg yaraoɣsizḳa bə̣rsə ixi
yaraoɣsïz əzi ḳïldï ḳïlmaz kixi

1761 bayat kimni ərsə kətürsə ḳutun
aṇar ixqi bə̣rür yaraoɣlïoɣ pütün

1750 دۇرۇسلۇق ۋە پاكلىقنى سەن ئەيلە ئەش،
كىشىلىك بىلەن قىل پۇتۇن تۇرلۇك ئىش.

1751 ئۇنى[121] قىلدى ئۇستۇن بەخت كۇنسايمن،
بەرىپ خەلقە بۇيرۇق، ئىشتتى سوزمن.

1752 ئېلىگ ھەر شەكىلدە سىندى ئۇنى،
كامالەتتە كوردى جىمى يېقىنى.

1753 ئىشەندى ئۇگدۇلمىشكە ئېلىگ تولۇق،
دۇرۇسلۇقتا خۇلقىن كورۇپ كېمى يوق.

1754 ئىشتىكىن بىر ئالىم، دانا نىمە دەر،
ئۇقۇپ ئەگ بويۇننى، ئايا جاھىل ئەر:

1755 خىزمەتچى قۇلىن بەگ كورۇپ تۇرغۇلۇق،
خىزمەتتە ئاساسلىق سىناق قىلغۇلۇق.

1756 بېگىگە ياراملىق كورۇنسە قۇلى،
ئېچىلغاي ئۇنىڭغا ئەزىزلىق يولى.

1757 ئىش ئولسا تىلەكتەك، خىزمەتچى بۇيۇر،
خىزمەتچى چوڭايسا بېگى نام ئالۇر.

1758 پۇتۇن ئىشقا ئەقلى، بىلىمى يەتكەن—
بۇ ياغما[122] بېگى بەكمۇ ياخشى دىگەن:

1759 ئايا بەگ ئىشىڭنى ئىش بىلگەنگە بەر،
ياراملىق، دۇرۇس، تۇز، يۇرەكلىككە بەر.

1760 قايۇ بەگ يارامسزغا بەرسە ئىشى،
يارامسز ئۇزى ئۇ، نە باشقا كىشى.

1761 كوتەرسە خۇدا ھەر كىشى بەختىنى،
بەرەر بىر ياراملىق پۇتۇن ئىشچىنى.

B136

1762 kətürmixni ilmək tiləsə yana
anar ixqi bərür yarutmaz künə

1763 yətər ol biliksiz barïr bu otun
ixi barqa buzlur qopar kək tütün

* * *

1764 aoqïrladï əlig kər əgdülmixig
ïnandï anar bərdi yumoqï ixig

1765 qamuoq əlkə qïldï kər əlgi uzun
uzun boldï əlgi yorïq til səzün

1766 ayaoq bərdi tamoqa at üstəm kədüt
aoqïrladï axru tükəl boldï qut

1767 əküx ədgü yarlïoq tümən ədgü səz
əlig yarlïqadï yaqïn boldï əz

1768 qapuoqdaqï ər at kiqig ya uluoq
tanuq tuttï barqa qïlïp jan yuluoq

1769 qamuoq ixqi barqa kəründi kəlip
tapuoq tozoqu birlə nən artut qïlïp

1770 uru bardï əgdülmix ədgü tərü
aoqïrladï təgmə kixisin kərü

1771 boqundïn kətürdi qamuoq küq basïnq
əzindin kətərdi yaraoqsïz qïlïnq

1772 tüzüldi tərü ham ətildi əli
əlig inqkə təgdi bəkip əl ulï

1762 چۇشۇرمەكچى بولسا كوتەرگەننى گەر،
ئاڭا بىر يالجماس خىزمەتچى بېرەر.

1763 بۇ نادان بىلمسز يېتەكلەپ بارار،
بۇزۇلۇر ئىشى، كوك تۇتۇنلەر قوپار.

* * *

1764 قىلىپ ئوگدۇلمشكه خاقان ئېھتىرام،
ئىشىنىپ ئۇڭا ئىشنى بەردى تامام.

1765 پۇتۇن ئەلگه قىلىدى ئۇزۇن قولىنى،
ئۇزۇن قولى ئەتتى راۋان تىلىنى.

1766 بېرىپ تامغا، ئۇنۇڭان، قوشۇن، ئات ۋە ئون،
تولا ياخشى كوردى، بەخت بولدى پۇتۇن.

1767 تولا ياخشى سوز بىرله يارلىقلىرىن—
ئېلىگ بەردى، ئوگدۇلمش بولدى يېقىن.

1768 سارايدىكى خادىم كىچىك يا ئۇلۇغ،
ئاڭا سۇندى سوغات قىلىپ جان يۇلۇغ[123].

1769 خادىملەر پۇتۇنلەي كورۇندى كېلىپ،
ئۇنى قۇتلىدى نەرسه تارتۇق قىلىپ.

1770 بۇ ئوگدۇلمش ئورناتتى ياخشى قانۇن،
قاراپ هورمەت ئەتتى كىشىسن پۇتۇن.

1771 زۇلۇمنى كوتەردى خەلق ئۇستىدىن،
يوقاتتى يارامسز قىلىق ئۇزىدىن.

1772 تۇزۇلدى قانۇن هەم يېتىلدى ئېلى،
هوزۇرلاندى ئېلىگ، چىكىپ ئەل ئۇلى.

C87

1773 səvigli təlim boldï səvməz yaoqï
ǝlin koḍtï kaqtï süzüldi tooqï

1774 kutuldï ǝlig kïldï inqin səvinq
yətildi tiriglik bu buldï avïnq

1775 bu yanlïoq asïoqlar bilikdin kəlir
ukuxluoq biliklig siligdin kəlir

1776 kalï əgməgü ol ukuxluoq kixig
nətəg yǝrməgü bu ukuxsuz ixig

B137

1777 ukuxluoq ixi barqa ülgülüg ol
biliksiz ixi barqa təlgülüg ol

1778 nə ǝḍgü yaraxur ukuxluoqka kut
ya ǝḍgü kïlïnqlïoq bilikligkə püt

1779 nəgü tǝr əxitgil ïla bəg sözi
sözi mə'nisi ol sözünkə təzi

1780 biliksizkə dəwlət kəlür ərsə kut
boḍun barqa buzlur bolur ǝlkə yut

7181 ukuxluoqka təgsə aḍïn bəgliki
ǝlin inqkə təgrür bu bir səzkə püt

* * *

1782 ǝlig inqkə təgdi yarudï küni
bayatka xükür kïldï əgdi anï

1783 kəzin kəkkə tikti kətürdi əlig
ayur ay iḍim sən bǝrigli bilik

1773 كوپەيدى سويگۇچىلەر، ئۇ سويمەس يېغى—
قويۇپ ئەلنى قاچتى، سۇزۇلدى توغى[124].

1774 قۇتۇلدى ئېلىگ غەمدىن، تاپتى هوزۇر،
هايات ياشنادى، بولدى راهەتتە تۇرۇر.

1775 بۇ خىل پايدىلار كىم، بىلىكتىن كېلۇر،
ئەقىللىق، بىلىملىك، زېرەكتىن كېلۇر.

1776 نېچۇك ماختىنىلماس ئەقىللىق كىشى،
نېچۇك ئەيىپلەنمەس ئەقىلسىز ئىشى.

1777 ئەقىللىق ئىشى ئۇ ئولچەملىك بولۇر،
بىلىمسىز ئىشنى چۇۋالچاق قىلۇر.

1778 نە ياخشى ياراشۇر ئەقىللىققا قۇت،
ئەي ياخشى قىلىقلىق بىلىملىككە پۇت.

1779 نىمە دەر ئۇ ئىلى بېگى ئاڭلىغىن،
بۇ سوز مەنىسىن سوزگە ئۇل ئەيلىگىن:

1780 بىلىمسىزگە كەلسە دەۋلەت بىلەن قۇت،
پۇتۇن خەلق بۇزۇلۇر، بولۇر ئەلگە جۇت.

1781 ئەقىللىققا تەگسە بىر ئەل بەگلىگى،
بېرەر ئەلگە هوزۇر، مۇشۇ سوزگە پۇت.

* * *

1782 راهەتلەندى ئېلىگ يوربدى كۇنى،
خۇداغا شۇكۇر قىلدى ماختاپ ئۇنى.

1783 كوزىن كوككە تىكتى، كوتەردى ئىلىگ،
دىدى:ئى ئىگەمسەن، بېرەرسەن بىلىك.

1784 bilik bərdiŋ əlkə əlig bərdiŋ ərk
kənilik əzə tut kənül bolsu bərk

1785 sən ək bər maŋa küq kamuoŋ ədgükə
əlig asrakïlar yükin yüdgükə

* * *

A69
1786 qïoŋayka ülədi əküx nəŋ tavar
kənül tüzdi rəbka kamuoŋdïn sïŋar

1787 tirildi bu yanlïoŋ səvinqin kün ay
təzü əl karasï tükəl boldï bay

C88
1788 kixi ədrümi kər bu yanlïoŋ bolur
əsizim bu yanlïoŋ kixilər əlür

1789 mənilig bodun kim bu yanlïoŋ bəgi
mənəlig bəg ol kolsa bodnï yəgi

B138
1790 əsiz ədgülər əlsə toprak bolur
nəqə bolsa toprak kər atï kalur

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

1791 əlig bir kün oldurdï yalnuz əzi
bu əgdülmixig ündəp aydï səzi

1792 ayur ay əgdülmix bak əmdi maŋa
ataŋ əmgəki kirmədi bir saŋa

1793 ataŋ əldi kaldïŋ sən ooŋlan kiqig
kiqigkə bədüktin bolur yol kəqik

1784 هوكۇمران قىلدىك كۇچ بىرىپ ھەم بىلىم،
دۇرۇسلۇق ئۇزە تۇت، چىڭسۇن دىلىم.

1785 قۇۋۋەت بەر، جىمكى ياخشىلىق قىلاي،
بۇ ئەلنىڭ يۇكىنى يۇدگۇچى بولاي.

* * *

1786 ئۇلەشتۇردى يوقسۇلغا كوپ مال بولۇپ،
دىلىن بەردى ھەققە ھەممىدىن ئۇزۇپ.

1787 ياشىدى مۇشۇنداق سويۇنچتە كۇن-ئاي،
ئاۋام خەلق ئومۇمەن پۇتۇن بولدى باي.

1788 كىشىنىڭ خىلى، كور، بۇ ياڭلىغ بولۇر،
ئىستىكىم، مۇشۇنداق كىشىلەر ئولۇر.

1789 بەگ ئولغاندا شۇنداق، تاپار بەخت خەلق،
بەختلىك خان تىلەر ئەلگە ياخشىلىق.

1790 يامان-ياخشى ئولسە، ئۇ تۇپراق بولۇر،
نىچە بولسا تۇپراق، كور، ئاتى قالۇر.

ئىلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1791 ئىلىگ بىر كۇن ئولتۇردى يالغۇز ئوزى،
قىچقاردى ئوگدۇلمىشنى، قىلدى سوزى.

1792 دىدىكىم: قارىغىن ئوگدۇلمىش ماڭا،
ئاتاڭ ئەمگىگى سىڭمىدى بىر ساڭا.

1793 ئاتاڭ ئولدى، قالدىڭ سەن ئوغلان كىچىك،
كىچىككە بۇيۇكتىن بولۇر يول كىچىك.

1794 atañ ögrətümədi ərdəm bilik
təgümədi məndin yəmə ök əlig

1795 nətəg mət yumïttï bu ərdəm saña
ayu bəргil əmdi munï sən maña

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1796 yanut bərdi ögdülmix aydï əlig
uzun kəq yaxasu bu üstəñ əlig

1797 bayat kimkə bərsə 'inayət ülüg
tiləkkə təgir boldï atlïoq külüg

1798 muñar mənzətü aydï türkqə məŝəl
baxïnda kəqürmix bu kökqin sakal

1799 bayat fəzlï birlə bəqür ol kixi
tiləkin bulur kündə ətlür ixi

1800 bayat bərmixin həlk tïqumaz küqün
yaoqïz yər yaxïl kök tərilsə öqün

B139
1801 bayattïn kərək barqa ixkə yələk
anïn bulsa ətrü kixi öz tilək

1802 yana ma ay əlig ata alkïxï
ooqulka təgir ol səvinqi tuxï

C89
1803 atam kïldï ərdi kər əqgü du'a
du'a birlə təgdim bu yərkə aoqa

1804 əligni səbəb kïldï ərklig iqim
bu ərdəm bilikdin turu kalmadim

1794 ئاتاڭ ئۇگىتەلمىدى ئەردەم-ئىلىم،
ساڭا مەنمۇ ھېچ بىر يارىدەم قىلمىدىم.

1795 قەيەردىن يېغىلدى بۇ ئەردەم ساڭا؟
سەن ئەمدى ئېيتىپ بەر بۇ گەپنى ماڭا.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىكىگە جاۋابى

1796 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش دېدى: خاقان—
ياشسۇن غالىپلىق بىلەن كوپ زامان.

1797 خۇدا كىمگە قىلسا ئىنايەت نەسىپ،
تاپار ئات-شوھرەت تىلەككە يېتىپ.

1798 بۇڭا ئوخشۇتۇپ ئېيتتى تۇركچە ماقال،
كوپ ئىشلار بېشىدىن ئوتكەن ئاقساقال:

1799 خۇدا پەزلى بىرلە چوڭايغاي كىشى،
تاپار كۇندە مەقسەت، تۇزۇلۇپ ئىشى.

1800 كۇچەپ خەلق توسالماس خۇدا بەرگىنىن،
ئوچ ئالماق بولسىمۇ ئاسمانۇ-زىمىن.

1801 خۇدادىن كېرەك ھەممە ئىشقا يولەك،
خۇدادىن تاپار كىشى بارلىق تىلەك.

1802 ئاتا ئالقىشىدىن ئوغۇل، ئەي خاقان،
چومۇلۇر خوشاللىقتا ھەر بىر زامان.

1803 خەيىرلىك دۇئا قىلغان ئىكەن ئاتام،
دۇئا بىرلە تەگدي ماڭا بۇ ماقام.

1804 ئېلىگنى سەۋەپ قىلدى قادىر ئىگەم،
قۇرۇق قالمىدىم پەزىل، بىلىمدىن ھەم.

1805 əlig urdï əlig məni əḍlədi
bolu bəṛdi əvrən əzüm yoḳladï

1806 külə baḳsa bəglər kimi əḍləsə
ava yïoɣlur arzu kərək ol yəsə

1807 kixi kənli baoɣ ol yaxaroɣu suvï
bu bəglər səzi birlə əḍgü savï

1808 ḳayu baoɣḳa təgsə suv əksümədin
qəqək yazlur anda tümən tü yïḍïn

1809 bəgi yarlïoɣï bolsa əḍgü səzə
ḳulï kənlï yüksər yazar ḳax kəzə

1810 ḳalï bolmasa əḍgü yarlïoɣ tilin
yaxarmïx qəqəklər kurïr tərk bilin

1811 bayat fəẓlï ḳoloɣu kərək ḳul ḳamuoɣ
bayat fəẓlï bolsa aqïldï ḳapuoɣ

A70
1812 muṇar mənzətü aydï xa'ir bu səz
munï uḳoɣïl əmdi aya əḍgü əz

1813 bayat fəẓlï birlə aoɣïrlar ḳuluoɣ
bilik ḳapoɣï aqlur oṇarur yoluoɣ

1814 bilik bilsə kündə ḳutaḍur küni
nəqə mə kiqig ərsə bolur uluoɣ

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

1815 yana aydï əlig ay əgdülmixə
bilik bilgüqilər nətəg bilmixə

1805 خاقان ئىزدىتىپ مېنى ئىززەتلىدى،
پەلەك باقتى، ئورنۇممۇ ئىگىزلىدى.

1806 كۆلۈپ باقسا، خان كىمنى ئىززەتلىسە،
يېتەر ئارزۇغا، قەدرىن بىلەلىسە.

1807 كىشىنىڭ دىلى باغ، ياشارتقۇچ سۈيى—
ئېرۇر بەگنىڭ نەسھەت ھەم ياخشى سوزى.

1808 قايۇ باققا كىرسە سۇ گەر ئوكسىمەي،
تۇمەن خىل خۇشپۇراق چېچەك گۇللىگەي.

1809 بېگى يارلىغى بولسا ياخشى سوزى،
ئوسۇپ دىلى قۇلنىڭ، ئېچىلۇر يۈزى.

1810 ئەگەر بەرمىسە ياخشى يارلىق تىلى،
ياشارماي چېچەك، تېز قۇرۇيدۇ گۈلى.

1811 ئەگەر قۇل ئىستەسە خۇدا رەھمىتىن،
ئېچىلغاي ئىشكىلەر ئۇنىڭ پەزلىدىن.

1812 ئېيتتى سوز بىر شائىر بۇڭا ئوخشۇتۇپ،
ئى ياخشى كىشى سەن بۇنى بىل ئۇقۇپ:

1813 ئەگەر تەڭرى قۇلنى قەدىرلىك قىلۇر،
بىلىم ئىشىگى ئېچىلۇر، يولى ئوڭشىلۇر.

1814 تاپۇر بەخت كۆنسايىن بىلىم بىلسە ئەر،
كىچىك بولسىمۇ، ئورنى كاتتا بولۇر.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1815 يانا ئوگدۇلمىشكە ئېيتتى ئېلىگ:
بىلگۈچى نېچۈك قىلىپ بىلدى بىلىك؟

1816 kixi əgrənipmü bolur ol bəgü
azu tadu birlə tooqarmu təgü

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

C90
1817 yanut bərdi əgdülmix aqtï tilin
ayur mən urayïn bu səzkə ulïn

1818 tərütürdə bərsə bayat əg kənül
tükəl mayə buldï bilikkə ooqul

B140
1819 küninə tənədür turu əglənür
nəgüni tiləsə bilür əgrənür

1820 bilikkə təgir ətrü bilgə bolur
bu bilki bilə asoqï əlkə tolur

1821 tərütür ədində kənül bərməsə
tiləkkə təgüməz bu anda basa

1822 takï bir səbəb kolsa ooqlan bilik
kiqigdə təgürgü bilikkə əlig

1823 kiqig ooqlan ərkən bilik əgrənür
uluoq bolsa ətrü tiləkkə təgür

1824 bilik ərdəm ədgü kïlïnq ya kïlïk
kixi əgrənür ətrü tüzlür yorïk

1825 bilik tut ya ərdəm kixi əgrənür
məgər bu ukux ol tadudïn ənür

1826 munar mənzətü kəldi türkqə məsəl
okïoqïl munï sən asïoq əzkə al

1816 كىشىلەر بولۇرمۇ ھېكىم ئۇگۇنۇپ،
بولۇرمۇ تەبىي ياكى تۇغۇلۇپ؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىكىكە جاۋابى

1817 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش، ئاچتى تىلىن،
دىدىكىم، قويايي مەن بۇ سوزنىڭ ئۇلىن.

1818 ياراتىشتا بەرسە خۇدا ئەقىل-كۆڭۈل،
تاپۇر دەسمايىنى بىلىككە ئوغۇل.

1819 ئوسەر كۇنمۇ-كۇن، ئەقلى كامىللىنۇر،
نىمكى خالىسا شۇنى ئۇگىنۇر.

1820 يېتىپ ئاخىر بىلمىگە، ئالىم بولۇر،
بۇ ئىلمى بىلە ئەلگە پايدا تېگۇر.

1821 يازاتقان چېغدا ئەقىل بەرمىسە،
يېتەلمەس تىلەككە ھەر نە ئەيلىسە.

1822 يەنە بىر شەرت: ئىلىم تىلەسە ئوغۇل،
كىچىك چاغدا قويغاي بىلمىگە كوڭۇل.

1823 كىچىك چاغدا ئىنسان بىلىم ئۇگىنۇر،
چوڭايسا ئۇنىڭلە تىلەككە يېتۇر.

1824 پەزىلەت، بىلىم ھەم ياخشى خۇي-پېيل،
ئۇگەنسە، تۇزىلەر كىشى خۇلقى، بىل.

1825 بىلىم يا پەزىلىنى كىشى ئۇگىنۇر،
مەگەركىم، ئەقىل ئۇ، تەبىي بولۇر.

1826 كېلۇر بۇڭا ئوخشاپ تۇركچە ماقال،
ئوقۇپ سەن، ئوزۇڭگە بۇندىن پايدا ئال:

1827 kixi əgrənür bilki artar əküx
nəqə əgrənip uḳsa bolmaz uḳux

1828 bayattïn ərür bu uḳux boloḳusï
tadu birlə kirsə bolur bəlgüsi

1829 bayattïn 'əṭa ol uḳux bəlgülüg
uḳuxtïn bulur ər miṇ əḍgü ülüg

1830 kixidə uluoḳraḳ uḳuxluoḳ kixi
uḳux boldï ərkə miṇ ərdəm baxï

1831 uḳuxsuz kixini kixi ṭəməgü
nəqə səzləsə səz yəmə pütməgü

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

B141 C91

1832 yana aydï əlig əxittim bu səz
taḳï bir səzüm bar ayïtoḳu bu əz

1833 uḳuxuoḳ aḍïrtïṇ bilikdə əṇi
nəgü təg turur ay səzüṇṇüṇ oṇï

1834 nəgü ol uḳux ornï ḳayda turur
ḳayudïn ḳopar ḳopsa ḳayda barur

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1835 yanut bərdi əgdülmix aydï uḳux
aoḳïr nəṇ turur ol kixikə kəsüx

1836 uḳux ornï üstün mənədə turur
aoḳïr nəṇ üqün ornï baxta ərür

1827 كشى ئۇگىنىپ كوپ تاپار ئىلىم، بىل،
ئۇگەنسە ھەر قانچە، تاپالماس ئەقىل.

1828 ئەقىللىق بولۇش بۇ، خۇدادىن بولۇر،
تەبىى بولسا ئۇ، بەلگە كورۇلۇر.

1829 ئەقىل ئۇ، خۇدادىن بىر ئاتا[125] ئېرۇر،
ئەقىلدىن كىشى ياخشى ھەسسە ئالۇر.

1830 كىشىنىڭ زورىدۇر ئەقىللىق كىشى،
ئەقىل ئەرگە مىڭ خىل پەزىلەت بېشى.

1831 ئەقىلسىز كىشىلەر دېيىلمەس كىشى،
ئۇ سوز قىلسا قانچە، ئىشەنمەس كىشى.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1832 ئىشىتتىم بۇ سوزنى دىدى خان يانا،
تېخى دەيدىغان بىر سوزۇم بار مانا:

1833 ئەقىلدىن بىلىمنى بولەك ئايرىدىڭ،
دۇرۇس ئېيت، نىمەدۇر بۇندىن مەقسىدىڭ؟

1834 نېچۇكتۇر ئەقىل ئۇ، ئورنى قايدادۇر؟
قەيەردىن چىقار ئۇ، قەيەرگە بارۇر؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىكىكە جاۋابى

1835 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش، دىدى: ئەقىل ــ
كىشىگە ئەزىز ھەم قەدىرلىكتۇر، بىل.

1836 ئەقىل ئورنى ئۇستۇن مىكىدە تۇرۇر،
قىممەتلىگدىن ئورنى باشتا بولۇر.

1837 kixən ol kixikə uḳux bəlgülüg
ḳïlïnqï kəni ol ixi ülgülüg

A71
1838 baoqïrsaḳ bayat kər əḍürmix ḳulïn
kixədi uḳux birlə ḳïlḳïn tilin

1839 uḳuxsuz əlüg ol uḳuxluoq tirig
uḳux munqa tənlig aḍïrtlar ərig

1840 ḳaranḳu əv ol bu kixi tün sanï
uḳux bir yula təg yarutur anï

1841 uḳuxtïn kəlür kər ḳamuoq əḍgülük
bilikin bəḍür ər bolur bəlgülük

1842 bu iki bilə boldï yalnuḳ uluoq
bu ikin onarur kənilik yoluoq

8143 bilikin səqildi kixi yïlḳïdïn
bilikdə bəḍükrək nəgü bar aḍïn

1844 munar mənzətü səzlədi kər uḳux
uḳux ixkə tutsa kər asoqï əküx

1845 kixi yïlḳï birlə aḍïrtï bilik
bilik birlə yalnuḳ kətürdi əlig

C92
1846 yorï yïlḳï bolma bilik bil uḳux
bilik birlə səzlə yorïḳ tut tilig

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

1847 yana aydï əlig taḳï bir səzüm
ərür bu ayur mən ay kərklüg yüzüm

1837 ئەقىلدۇر كىشىگە كىشەن، بەلگىلىك،
قىلىغى دۇرۇستور ئىشى ئۇلگىلىك.

1838 رەھىملىك ئىگەم ئۇ خالىغان قۇلىن،
ئەقىللە كىشەنلەر، قىلىق ۋە تىلىن.

1839 ئەقىللىق تىرىكتۇر، ئەقىلسىز ئۆلۈك،
ئەقىل ئەرنى ئايرۇر شۇ خىل تەك بولۇك.

1840 كىشى تۇن كەبى بىر قاراڭغۇ ئويدۇر،
ئەقىل بىر چىراقتەك ئۇنى يورۇتۇر.

1841 ئەقىلدىن كېلۇر، كور، پۇتۇن ئەزگۈلۈك،
بىلىمدىن چوڭلار ئەر، بولۇر بەلگۈلۈك.

1842 كىشىلەر بۇ ئىككى بىلەن زور بولۇر،
بۇ ئىككى بىلەن تۇز-توغرا يول تونۇر.

1843 بىلىملە پەرقلىنەر كىشى يىلقىدىن،
نىمە بار بۇيۇكرەك بولەك بىلىمدىن؟

1844 ئەقىل بىر سوز ئېيتتى بۇڭا ئوخشۇتۇپ،
ئىشلەتسە ئەقىلنى بولۇر پايدا كوپ:

1845 كىشىنى ئايرىغان بىلىم يىلقىدىن،
كىشى قولى ئۇستۇن بولۇر ئىلمىدىن.

1846 يۇرى، يىلقا بولما، ئەقىل، بىلىم بىل،
بىلىم بىرلە سوزلە، يورۇق تۇت تىلىك.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1847 ئېلىگ ئېيتتى: باردۇر تېخى بىر سوزۇم،
ئۇنى دەي ساڭا مەن، كوركەم يۇزلۇگۇم.

B142

1848 maṇa ayoqïl əmdi uḳux ṣurəti
nəgü təg bolur ol yərügi atï

1849 yüzi kərki ḳïlḳï ḳïlïnqï nə ol
yaxï ḳurï boḍ sïn avïnqï nə ol

1848 ماڭا ئېيتقىن ئەمدى ئەقىل سۈرىتى—
نىچۈكتۈر، تىگى ھەم نىمەدۇر ئېتى؟

1849 يۈزى، كوركى، خۇيى، قىلىغى نەدۇر؟
يېشى، دەرىجە، بويى، ئاۋۇنچى نەدۇر؟

27

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ UĶUX ŞURƏTIN AYUR

1850 yanut bərdi əgdülmix aydï uķux
ķïlïnqï kəni kər küvənqi əküx

1851 yüzi kərki kərklüg nə yaxï kiqig
ķamuoq əḍgülükkə anïndïn kəqik

1852 ərüg ḥəm silig ọl nə ķïlķï amul
ķamuoq təprənürkə baoqïrsaķ kənül

1853 ķayuķa əlig ursa ətlü barïr
ķayuķa səzi təgsə yətlü barïr

1854 isig yüzlüg ol kər ķamuoqķa şəvüg
kixilərkə andïn asïoqlar ülüg

1855 yiti kəzlüg ol kər baķïxï yïraķ
ķayu ixkə təgsə bəkitür aḍaķ

1856 nəqə buloqanuķ ixkə təgsə süzər
nəqə tərs tügün ərsə baķsa yazar

يىگىرمە ئىككىنچى باب

ئوگدۇلمىشنىڭ پۈلمىكە بېقانى سورۇلۇپ بېرىلگەنلىكى بايانىدا

1850 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: ئەقىل— قىلىغى دۇرۇس، قىممىتى تولا، بىل.

1851 يۇزى، تۇرقى كوركەم، يېشىدۇر كىچىك، پۇتۇن ياخشىلىققا بولۇر ئۇ كىچىك.

1852 سەۋرىلىك، سىلىق، خۇلقى يۇمشاق هامان، دىلى هەممە جانلىق ئۇچۇن مېهرىۋان.

1853 قەيەرگە سۇنسا قول تۇزەتىپ بارۇر، سوزى يەتسە نەگە، شۇ يەردە ئوتۇر.

1854 ئىسسىق يۇز، ئومۇمغا سويۇملۇك ئېرۇر، كىشىلەرگە پايدا ئۇنىڭدىن تېگۇر.

1855 كوزى ئىتتىك ئۇنىڭ، قاراشى يىراق، هەر ئىشقا كىرىشسە باسار چىڭ ئاياق.

1856 نىچە بۇلغۇناق ئىشنى تۇتسا سۇزەر، نىچە بولسا تۇگۇنلەر، باقسا يېشەر.

1857 bakar soldïn ondïn ham ändün käḍin
kamuoɣ ix yaraoɣïn bilir ham eḍin

1858 kaqïoɣlïoɣ yätär ol uquoɣlïoɣ tutar
sïnukuoɣ sapar ol buzukuoɣ ätär

1859 ukuxsuz ökündi ayur ay ukux
säninsiz munaḍur män artuk öküx

C93
1860 mana tägmädi bir säninḍin ülüg
säninsiz kixi könli boldï ölüg

B143
1861 yula ol ukux kör karaoɣuka köz
ölüg tänkä jan ol aoɣïn tilkä säz

1862 ukuxluoɣ ukuxka ayar ay äxim
nä äḍgü äxim sän ätikli ixim

1863 kïlïnq on tutar hiq solï yok ukux
pütün qïn turur hiq alï yok ukux

1864 ukux kimdä bolsa bu ol bälgüsi
bu bälgü bilä ol ukux bilgüsi

1865 ukuxnun än axnu kïlïkï onay
könilik bilä ol yorïkï yïl ay

A72
1866 ukuxluoɣ köni ham silig til säzi
pütünlük bilä boldï kïlkï täzi

1867 ärüg ol amul käḍ särimlig şäbur
körüp ixni yätrü ol akru tägür

1868 kïlïnqï karï körsä yaxï yigit
anar munluoɣ arzun ögä ya täḍgit

1857 سول-ئوك بىرله ئالدى-ئارقىدىن باقار،
پۈتۈن ئىشقا چاره بىلەن ۋاقت تاپار.

1858 يېتەر قاچقۇچىغا، ئۇچقانىنى تۇتار،
بۇزۇقنى تۈزەر ئول، سۇنۇقنى تاڭار.

1859 ئەقىلسىز پۇشايماندا دەر: ئەي ئەقىل—
سېنىڭسىز ئېرۇرمەن تولا غەمده، بىل.

1860 سېنىڭدىن ماڭا بىر ئۇلۇش تەگمىدى،
كىشى كوڭلى سەنسىز هايات بولمىدى.

1861 ئەقىل بىر چىراقتۇر، كوزى يوقما كوز،
ئولۇك تەنگە جان ئول، گاچا تىلغا سوز.

1862 ئەقىللىق ئەقىلغە دىگەي: يولدىشىم،
نه ياخشى ئەشىم سەن تۈزەردە ئىشىم.

1863 ئەقىل ئوك ئىشلەر، ئۇ تەتۇر ئىشلىمەس،
پۈتۈنلەي ئېرۇر چىن، ئۇ مەككار ئەمەس.

1864 ئەقىل كىمده بولسا شۇدۇر بەلگۈسى،
بۇ بەلگۇ بىلە ئۇ ئەقىل بىلگۈسى.

1865 ئەڭ ئاۋال ئەقىلنىڭ قىلغى ئوڭاي،
دۇرۇسلۇق بىلەن ئۇ يۈرەر يىل ۋە ئاي.

1866 ئەقىللىق، دۇرۇس هەم سىلىق سوز-تىلى،
دۇرۇس هەم تولۇقتۇر ئونىڭ پېيلى.

1867 يۈڭاش هەمده تىنچ كوپ سەۋرلىك ئېرۇر،
يېتەرلىك كورۈپ ئىشنى سالماق قىلۇر.

1868 قېرى قىلغى، لېكىن يىگىتتەك تۇرار،
مۇشاۋۇرمۇ، قۇلمۇ ئونى ئاختۇرار.

1869 munar mənzər əmdi bu səzni okï
uka tursa mə'ni aqïloqay takï

1870 kïlïnqï karï ooqlan ezlüg ukux
ukux kayda bolsa anar bar yapux

1871 kiqigi səviglig karïsï amul
ezi tüzün alqak kər asoqï ekük

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

1872 bu səzlər əxïtti səvindi əlig
ayur ay oḍunmïx səzi eg bilik

1873 bayat bərdi barqa tükəl əḍgülük
bayattïn 'əta sən mana bəlgülük

1874 bu əmgək yük ol bir aoqïr yüḍgükə
anï yüḍsə etrü təgir əḍgükə

C94
1875 kim əḍgü tiləsə aoqïr yük yüḍər
aoqïr yük yüḍügli tiləkin küḍər

1876 yükümni yüḍər sən tilək ix yorïr
məni tïndurur sən sana yük təgir

B144
1877 bayat bərsü təwfik mana əmdi küq
ḫəkïnnï ətəyin yanut birkə üq

1878 bilir mən bu yanlïoq tapuoq kïlduk̲un
baoqïrsaklïk ol bu məni koldukun

1879 baoqïrsak tapuoqqï tükəl ol bolur
ez asoqïn koḍup kər bəg asoqïn kolur

1869 بۇ سوزنى ئوقى ئەمدى، ئوخشار بۇڭا،
ئوقۇغانچە مەنا ئېچىلغاي ساڭا؛

1870 قىلىقتا قېرى، ئوزى ياشتۇر ئەقىل،
ئەقىل قايدا بولسا ئۇنىڭغا ئېسىل.

1871 ياشلىغى سويۇملۇك، قېرىسا بېسىق،
ئېرۇر نەپئى تولا، يۇمشاق، كىچىك دىل.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

1872 بۇ سوزنى ئىشتىكەچ سويۇندى ئېلىگ،
دىدى: ئەي ئويغانغان، سوزى ئاڭ-بىلىك.

1873 خۇدا بەردى ماڭا پۇتۇن ئەزگۈلۈك،
خۇدادىن ئاتا سەن ماڭا بەلگۈلۈك.

1874 بۇ ئەمگەك يۇدۇشكە ئېغىر يۇك ئېرۇر،
ئۇنى يۇدسە كوپلەپ ياخشىلىق تېگۈر.

1875 كىم ئەزگۈ تىلىسە ئېغىر يۈك يۇدەر،
ئېغىر يۈك يۇدۇگەن تىلەككە يېتەر.

1876 يۇكۇمنى يۇدەرسەن تىلەك، ئىش يۇرۇر،
مېنى تىندۇرۇرسەن، ساڭا يۈك بولۇر.

1877 خۇدا بەرسە تەۋپىق، ماڭا ئەمدى كۇچ،
ھەققىڭنى ئوتەي مەن قىلىپ بىرگە ئۇچ.

1878 بىلۇرمەن بۇ ياڭلىغ خىزمەت قىلغىنىڭ،
ماڭا باغلانغىنىڭ-كويۇمچانلىغىڭ.

1879 كويۇمچان خىزمەتچى شۇ خىلدا كېلەر،
قويۇپ ئوز پايدىسىن، بەگ پايدىسىن دەر.

1880 nəgü tər əxit bu tapuoɣqï tili
bəgin inqkə təgrür tapuoɣsaḳ ḳulï

1881 mənilig bolur bəg tükəl ḳut baxï
baoɣïrsaḳ ḳulï bolsa ḳilsa ixi

1882 tapuoɣqï bilə bəg kətürdi əgin
tiləḳ təg tapuoɣ ḳilsa tïndrur bəgin

1883 baḳ aoɣrïoɣ yük əmgək kətürsə ḳulï
bəginə aqa bərsə arzu yolï

1884 ḳayu bəg bulur ərsə mundaoɣ ḳuluoɣ
bayattïn 'əṭa ol anar kəḏ uluoɣ

1885 azun bəgləri əldi bizdə oza
əküxrəki bardï bu arzu əźə

* * *

1886 azun boḏnï tïndï avïnqïn ḳutun
əligkə du'a ḳildï boḏnï pütün

1887 aḏïn əl kixisi əxitti munï
yüzin kərgükə arzuladï anï

1888 kəqürdi yïl ay kün bu arzu əzə
əlin əṭti əḏgü tərüsin tüzə

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

1889 əlig bir kün ündədi əgdülmixig
ayur aytayïn səz sən ay bilmixig

1880 نمەدەر ئىشتىكىن خىزمەتچى تىلى،
هوزۇرلاندۇرار بەگنى ئىشچان قۇلى:

1881 راهەتتە ياشار بەگ بولۇپ بەخت بەشى،
كويۇمچان قۇلى بولسا، قىلسا ئىشى.

1882 خادىم بىرلە قەددىنى بەگ كوتىرەر،
ئىش ئولسا تىلەكتەك، بەگى تىنچ ئوتەر.

1883 باش ئاغرىق تۇگەر، چەكسە زەخمەت قۇلى،
بەگنگە ئېچىپ بەرسە ئۇمىت يولى.

1884 قۇلى قايسى بەگنىڭ بۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
خۇدانىڭ ئۇڭا چوڭ ئاتاسى بولۇر.

1885 بۇرۇن بىزدىن ئوتكەن جاهان بەگلىرى،
شۇ ئارزۇ بىلەن كەتتى كوپرەكلىرى.

* * *

1886 جاهان خەلقى خوشال، بەختيار، ئارام—
ئېلىپ، قىلدى خانغا دۇئالار تامام.

1887 بولەك ئەل كىشىسى ئىشتىكەچ بۇنى،
يۇزىنى كورۇشكە كۇتۇشتى ئۇنى.

1888 شۇ ئارزۇ بىلەن يىل، ئاي، كۇنلەر ئوتۇپ،
ئېلىن قىلدى ياخشى قانۇنلار تۇزۇپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

1889 ئېلىگ ئۇندەپ ئوگدۇلمىشنى بىر كۇنى،
دىدى: سوز قىلاي، ئېيت نە بىلسەڭ شۇنى.

B145 C95

1890 ət oz yəti əndamqa baqsa kər ər
tatïoq buldï barqa oz ülgin tərər

1891 kəŋül tatoqï nə ol bu kəz tatoqï nə
bu iki tatïoqdïn özüm ülgi nə

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

A73

1892 yanut bərdi ögdülmix aydï tatïoq
kəŋül arzu qolsa bəkürtsə qatïoq

1893 səvitmix yüzin kərsə kəzkə tatïoq
kəŋül arzusïn bulsa özkə tatïoq

ƏLIG SUALI ÖGDÜLMIXKƏ

1894 yana aydï əlig ay ögdülmix ay
səviglig nixanï nəgü ərmix ay

1895 səvər mən təyü barqa də'wi qïlur
bu də'wiqa mə'ni nəgü təg bolur

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1896 yanut bərdi ögdülmix aydï bolur
səvüg yüzkə baqsa səvərin bilür

1897 qamuoq nəŋkə ərtüg bolur baqsa kəz
kəŋülkə yoq ərtüg munï bilgü öz

1898 səvər səvməzin öz biləyin təsə
kəŋülkə baqa kərgü bilgəy basa

1890 ئوزى يەتتە ئەزاسغا باقسا ئەر،
ئېلىپ زەۋق ئوزىنىڭ ئۇلۇشىن تېرەر.

1891 كوڭۇل زەۋقى نىمە، بۇ كوز زەۋقى نە؟
مۇشۇ ئىككى زەۋقتىن نەسۋەم نىمە؟

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىكىكە جاۋابى

1892 دىدىكىم ئوگدۇلمش: بۇ زەۋق شول ئېرۇر،
كوڭۇل قاتتىق ئىستەپ ئۇڭا تەلپۈنۇر.

1893 كورۇش سويگۇنىنى—بۇ كوز زەۋقىدۇر،
تېپىش دىل ئۇمىدىن—بۇ ئوز زەۋقىدۇر.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

1894 ئېلىگ ئېيتتى: ئوگدۇلمش ئېيتقىن قېنى،
سويۇملۇق نىشانى نىمە، ئېيت ئۇنى.

1895 سويەرمەن دىيان ھەممە دەۋا قىلۇر،
بۇ دەۋاغا مەنا نىچۇگرەك بولۇر؟

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1896 دىدى خوپ ئوگدۇلمش: بېرەي مەن جاۋاپ،
بىلەر سويگىنىن يار يۈزىگە قاراپ.

1897 كوزۇڭ نەگە باقسا بولۇر بىر توساق،
بۇنى بىل، كوڭۇلگە توساق يوق بىراق.

1898 بىلەي دىسە سويگەن ۋە سويمەگىنىن،
كوڭۇلگە قاراسۇن، بىلەر ئۇ كېيىن.

1899 səvüglər yüzində bolur bəlgü nəŋ
kəzin kəzkə tiksə anï bilgü təŋ

1900 muŋar mənzətü aydï xa'ir səzi
uķup tïŋlayu al kixi ərbüzi

1901 səvigli kixiniŋ yüzi bəlgülüg
tili aqsa mə'ni səzi bəlgülüg

C96
1902 səvər səvməzin əz biləyin tąsə
saŋa tətrü bakąsa kəzi bəlgülüg

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

146
1903 əlig aydï uķtum əxittim bu səz
takï bir səzüm bar anï aysu əz

1904 kərəklig səz aytur mən əmdi saŋa
əḍi kəḍ bakïp səzləyü bər maŋa

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1905 yanut bərdi əgdülmix əlig ķutï
bilik birlə bəglər bəḍütti atï

1906 bilik ordusï ol bu bəglər əzi
biliksiz bolur ķul nərək ķul səzi

1907 ayïtmaķ oŋay boldï tərsi jəwab
jəwabķa əlig bilki boloqay şəwab

1908 oŋayïn əlig tuttï tərsi maŋa
kəmixməgil əmdi ay ərsig toŋa

1899 سويۇملۇك يۇزدە بولۇر بىر نىشان،
كوزى-كوزگە چۇشسە بىلىنۇر شۇئان.

1900 بۇگا ئوخشاپ كېلەر بىر شائىر سوزى،
ئۇقۇپ ئال ئۇنى، ئەي كىشى ئەربوزى[126]:

1901 سويۇملۇك كىشىنىڭ يۇزى بەلگۇلۇك،
تىلىن ئاچسا مەنا سوزى بەلگۇلۇك.

1902 سويوپ-سويمگەننى بىلەيمەن دىسەڭ،
ساڭا توغرا باقسا كوزى بەلگۇلۇك.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

1903 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم بۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار، دىگىن سەن ئۇنى.

1904 كېرەكلىك سوز ئېيتاي مەن ئەمدى ساڭا،
تازا ئويلىنىپ سەن جاۋاپ بەر ماڭا.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1905 دىدى ئوگدۇلمش: ئى بەختيار خان،
بىلىم بىرلە خان ئات چىقارۇر هامان.

1906 بىلىم ئوردىسىدۇر بۇ خانلار ئوزى،
بىلىمسىز بولۇر قۇل، كېرەك نە سوزى.

1907 سوراماق ئوگايدۇر، قىيىندۇر جاۋاپ،
جاۋاپقا ئېلىگ بىلمى بولغاي ساۋاپ[127].

1908 ئوگاينى ئېلىگ ئالدى، تەسنى ماڭا—
سۇرۇپ قويما ئەمدى، ئى هۇشيار توگا.

ƤLIG JƏWABÏ ƟGDÜLMIXKƏ

1909 ƥlig aydï aytïoqlï munluoq bolur
ezi bilmədükin anïndïn kolur

1910 kalï mundaoq ərsə səvingü kərək
ayïtmïx səzümni sən ayoqu kərək

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ ƤLIGKƏ

B147
1911 yanut bərdi aydï ay ədgü tərü
əxitmək kəd ol səzləməktə kərü

1912 səzüg səzləgüqi bu jan yavrïtur
əxitgüqi avnur ət ez səmritür

1913 nəgü tər əxitgil sïnamïx bəgü
səzüg səzləməgü əxitgü egü

C97
1914 əxitmək bilə boldï bilgə kixi
bu səz səzləməktin barïr ər baxï

1915 əxitsə bolur ol kulakka tatïoq
təlim səzləmix səzdə bolmaz asïoq

1916 səzüg səzləməsə sav altun sanï
bakïr boldï tildin qïkarsa anï

ƤLIG JƏWABÏ ƟGDÜLMIXKƏ

A74
1917 ƥlig aydï əmdi kəni səzlədin
sən əmdi ezünkə kutun kur badïn

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

1909 ئېلىگ ئېيتتى: سورغۇچى مۇھتاج ئېرۇر،
ئوزى بىلمىگەننى سوراپ ئۇ بىلۇر.

1910 بۇ شۇنداق ئىكەن سەن سويۇنسەڭ كېرەك،
سوئالىم جاۋابىنى بەرسەڭ كېرەك.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1911 جاۋاپ بەردى ئى ياخشى قانۇن دىبان،
ئىشتىمەك سوزلىمەكتىن ياخشى ھامان.

1912 بۇ سوز قىلغۇچى ئوز جانىن ئۆپرىتۇر،
ئىشتكەن سويۇنۇپ ئوزىن سەمرىتۇر.

1913 قۇلاق سال، سىنالغان ھېكىم دەر نىمە،
ئىشت ھەم ئويلا، ئەمما تولا سوزلىمە:

1914 ئىشتىمەك بىلە بولدى ئالىم كىشى،
تولا سوز قىلىشتىن كېتۇر ئەر بېشى.

1915 [illegible] بېغىشلايدۇ زەۋق،
تولا سوزلىگەن سوزدە كوپ پايدا يوق.

1916 دىمەستە سوزۇڭنى ئالتۇن ھىساپلا،
ئېغىزدىن چىقسا سەن ئۇنى مىس سانا.

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

1917 ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى دۇرۇس سوزلىدىڭ،
ئوزۇڭگە بەختىنىڭ قۇرىن باغلىدىڭ.

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1918 yanut bərdi өgdülmix əlig kutï
өzüm yəglədüki bu kulluk atï

1919 kulï jan sïzuroqu avïnsa bəgi
kalï yətlür ərsə bu kulnun өgi

1920 əxitsü ayayïn өzüm bilmixin
əlig mə kəqürsün həta bolmïxïn

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1918 جاۋاپ بەردىۋ ئوگدۇلمش: ئېلىگ قۇتى،
ئوزۇم خالىغىنىم بۇ قۇللۇق ئېتى.

1919 جان ئاتسۇن بېگىنىڭ ھوزۇرىغا قۇل،
ئەگەر يەتسە ئەقلى، ئاقىل بولسا ئول.

1920 ئىشتىكىن، مەن ئېيتاي ئوزۇم بىلگىنىن،
ئېلىكمۇ كەچۇرسۇن خاتا بولغىنىن.

28

BƏGLIKKƏ SƏZA BOLƟU TƏG BƏG NƏGÜ TƏG KƏRƏKIN AYUR

1921 əlig aydï əmdi ayïtƍu sözüm
bu ərdi munu əmdi aytur özüm

B148
1922 tərütti apa oƍlanïn bir bayat
uluoƍ bar kiqig bar əsiz ədgü at

1923 biliklig biliksiz qïoƍay bar ya bay
ukuxluoƍ ukuxsuz otun bar kəd ay

1924 nəgü təg kərək bəg munï baxlasa
qavï barsa atï ixin ixləsə

1925 ətilsə əli ham bayusa bodun
atï ədgü bolsa ol ərtər ədün

1926 həzinə urunsa kümüx ham aoƍï
yaoƍï boynï yənqsə kətərsə qooƍï

1927 yumïtsa ər at bolsa küqlüg əlig
yorïtsa tərü tüz yətürsə bilik

يىگىرمىنچى باب

بەگلىككە لايىق بەگنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى ياكى ئەمەس

1921 ئېلىگ ئېيتتى: ئەمدى دىمەكچى سوزۇم،
شۇ ئەردى مانا ئەمدى ئېيتاي ئوزۇم.

1922 ياراتتى خۇدايىم ئادەم بالىسىن،
ئۇلۇغمن، كىچىگىن، يامان ـ ياخشىسىن.

1923 بىلىملىك، بىلىمسىز، پەقىر يا گادای،
ئەقىللىق، ئەقىلسىز، جاھىل ياكى باي.

1924 نەچۇگرەك كېرەك بەگ ئۇنى باشلىسا،
ئورۇنلاپ ئىشىنى، ئېتى ياكىرىسا.

1925 بەيىپ خەلقى، ئۇنىڭ تۇزەلسە يۇرتى،
كېتەر چاغدىمۇ قالسا ياخشى ئېتى.

1926 كۇمۇش ھەم يىپەككە تولۇپ غەزنىسى،
بويۇن ئەگسە دۇشمەن، تۇگەپ پىتنىسى.

1927 ئېلى بولسا كۇچلۇك، يىغلسا قوشۇن،
يۇرۇتسە ئىلىم بىرلە ئۇ تۇز قانۇن.

C98

1928 qavïqsa azunda yaḍïlsa atï
bəḍüsə küniŋə kətürsə ḳutï

1929 ərəzin avïnsa yəsə əl uzun
pütün jan üzülsə yəsə ol azun

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

1930 yanut bərdi өgdülmix aydï əlig
əḍi tərs ayïttï maŋa bu bilik

1931 bu bəglik ixin barqa bəglər bilir
tərü өndi ḳïlḳ yaŋ olardïn kəlir

1932 anasïnda tooqsa tooqar bəglikin
kərü өgrənür ix bilür yəglikin

1933 bayat kimkə bərsə bu bəglik ixi
bərür өg kөŋül kər ol ixkə tuxï

1934 kimi bəg tərütmək tiləsə bayat
bərür axnu ḳïlḳ yaŋ ukux yüg ḳanat

B149

1935 bu bəglik ixi boldï bəglər ixi
bu bəglər ixin bildi bəglik kixi

1936 bu ixni əlig məndə yəgrək bilür
atasï bəg ərdi өzi bəg turur

ƏLIG JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

1937 əlig aydï uḳtum bu sөz barqa qïn
kөni sөzlədiŋ sөz yïpar burdï kin

1928 تېپىپ شوھرەت، جاھاندا يېيىلسا ئېتى،
بۇيۇكلەپ كۇنسايىن، كوپ ئاشسا قۇتى.

1929 ئۇزۇن يىل ياشسا ھوزۇردا ئامان،
پەدا بولسا جانلار، ئۇ سورسا جاھان.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1930 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، دىدى: ئېلىگ،
مېنىڭدىن سورىدى بۇيۇك بىر بىلىك.

1931 بۇ بەگلىك ئىشىنى ھەممە بەگلەر بىلۇر،
قانۇن، تەرتىپ، ئادەت ئۇلاردىن كېلۇر.

1932 تۇغۇلۇر بۇ بەگ ئاندىن بەگ بولۇپ،
بىلۇر ياخشى ئىشنى كورۇپ، ئۇگۇنۇپ.

1933 بۇ بەگلىك ئىشىنى كىمگە بەرسە خۇدا،
بېرۇر ھەم ئەقىل، كوڭۇل لايىغدا.

1934 كىمى بەگ ياراتماق تىلىسە بايات،
بېرۇر باشتا خۇلق، ئەقىل، قول-قانات.

1935 بۇ بەگلىك ئىشى بولدى بەگلەر ئىشى،
بىلۇر بەگلىك ئىشىنى بەگلىك كىشى.

1936 بۇ ئىشنى ئېلىگ مەندىن ئوبدان بىلۇر،
ئاتاسى بەگ ئەردى، ئوزى بەگ ئېرۇر.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

1937 ئېلىگ: ئۇقتۇم سوزۇڭنى، چىندۇر دىدى،
راست ئېيتتىڭ، سوزۇڭنىڭ ئىپارەڭ ھىدى.

1938 bu ix kïloquqï ər kïlur öz ixi
mün ərdəm bilikli kərügli kixi

1939 mən ix kïloquqï mən sən ix kərgüqi
ixig kərgüqidin bilür kïloquqï

1940 bayat bərdi əmdi saŋa əg kənül
ukux ħəm bilik birlə boldun amul

1941 maŋa ok tapïndïn kiqigdə bərü
kərü əgrənü bildin əḍgü tərü

C99
1942 kamuoq ixni uktun ma bildin özün
maŋa ma baoqïrsak sən kïlkïn səzün

A75
1943 baoqïrsakka aytur kixi öz səzin
baoqïrsak yuluoqlar kixikə özin

1944 baoqïrsak üqün sən pütər mən saŋa
baoqïrsaklïkïn ay bu səzlər maŋa

1945 nəgü tər əxitgil baoqïrsak kixi
baoqïrsaklïk ol kər kixilik baxï

1946 baoqïrsakni əgdi ukuxluoq öküx
baoqïrsak kixilər kixikə kəsüx

1947 baoqïrsakni bulsa baoqïrka urun
maŋa mundaoq aydï bilik ħəm ukux

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B150
1948 yanut bərdi əgdülmix aydï əlig
əsən' inq tirilgil ay üstən əlig

1938 بۇ ئىشنى قىلغۇچى ئۇز ئىشىن بىلەر،
بىلەر كەم-ئوشۇغىن كورۇپ تۇرغان ئەر.

1939 مەن ئىش قىلغۇچىمەن، سەن ئىش كورگۇچى،
بىلەر كورگۇچىدىن ئىشنى قىلغۇچى.

1940 خۇدا بەردى ئەقىل ھەم كوڭۇلنى ساڭا،
ئەقىل ھەم بىلىمنى قىل ئىشنى ئادا.

1941 كىچىكتىن بۇيان، خىزمىتىمدە بولۇپ،
بۇ ياخشى قانۇننى ئۇگەندىڭ كورۇپ.

1942 پۇتۇن ئىشنى ئۇقتۇڭ ۋە بىلدىڭ ئۇزۇڭ،
كويۇمچان ماڭا ھەم قىلغىڭ، سوزۇڭ.

1943 كويۇمچانغا ئېيتۇر كىشى ئۇز سوزىن،
كويۇمچان بېغىشلار كىشىگە ئۇزىن.

1944 كويۇمچانلىغىدىن پۇتەرمەن ساڭا،
سەممى سۇرەتتە جاۋاپ بەر ماڭا.

1945 نىمە دەر، ئىشتىكىن، كويۇمچان كىشى،
كويۇمچانلىق ئېزۇر كىشىلىك بېشى:

1946 ئاقىللار كويۇمچانىنى كوپ ماختىدى،
كىشىگە ئەزىزدۇر كويۇمچان زاتى.

1947 كويۇمچان ئۇچۇن بەر يۇرەكتە ئورۇن،
ئەقىل ھەم بىلىم ماڭا شۇنداق دىدى.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

1948 جاۋابەن ئوگدۇلمىش دىدى: ئەي خاقان،
ياشا تىنچ، قولۇڭ ئولسۇن ئۇستۇن ھامان.

1949 bu bəglikkə axnu tüp əşlī kərək
atīm alp katīoq kurq yana ton yürək

1950 atasī bəg ərsə ooqul tooqdī bəg
ooqul tooqsa bəg həm atalarī təg

1951 ukuxluoq kərək həm biliklig kərək
akīlīk kərək həm siliglik kərək

1952 bilik birlə bəglər boḍun baxladī
ukux birlə əl kün ixin ixlədi

1953 bəg atī bilik birlə baoqlīoq turur
bilik lamī kətsə bəg atī kalur

1954 kəḍ əglüg kərək həm bilikli ukux
biliklig kixinin yaoqīsī əküx

1955 nəgü tər əxitgil bilik bilmix ər
baxinda kəqürmix əküx yəlmix ər

C100
1956 biliklig kərək bəg ukuxluoq oḍuoq
anar təgməsə bir mufaja yoḍuoq

1957 kilīnq əḍgü ərdəm kərək min tümən
atī əḍgü bolsa tutunsa boḍuoq

1958 apa ooqlanī barqa əşlī bəḍük
bilik birlə boldī kər əḍrüm kəḍ ək

1959 uruoq əḍgü bolsa ər əḍgü tooqar
ər əḍgü bolup ətrü tərkə aoqar

1960 īḍuk ol bu bəglik aoqioqlīk tilər
arīoqlīk bilə əldə sakīlīk tilər

1949 بۇ بەگلىككە تەكتى ئىسىللىق كېرەك،
باتۇرلۇق، قۇۋۋەت-كۈچ، جەسۇرلۇق كېرەك.

1950 ئاتا بولسا بەگ، تۇغۇلۇر ئوغلى بەگ،
ئوغۇلمۇ بولۇر بەگ ئاتالىرىدەك.

1951 ئەقىللىق كېرەك ھەم بىلىملىك كېرەك،
سېخىلىق كېرەك ھەم سىلىقلىق كېرەك.

1952 بىلىم بىرلە بەگلەر ئېلىن باشلىدى،
ئەقىل بىرلە خەلقنىڭ ئىشىن ئىشلىدى.

1953 بەگ ئاتى بىلىك بىرلە باغلىق تۇرۇر،
بىلىك "لامى" كەتسە، بەگ ئاتى قالۇر.[128]

1954 بەگ ئاقىل بولسۇن ھەم بىلگىنى تولا،
بىلىملىك كىشىنىڭ دۇشمىنى تولا.

1955 نىمە دەر، ئىشتىكىن، بىلىم تاپقان ئەر،
كوپ ئىشنى كەچۈرگەن، تولا كەزگەن ئەر:

1956 بەگ ئولسۇن بىلىملىك، ئاقىل ۋە ئويغاق،
ئۇشتۇمتۇت تەگمىگەي دىسە بىر چاتاق.

1957 كېرەكتۇر ياخشى خۇلق، پەزىل مىڭ تۇمەن،
ئېتىمغا تەگمىسۇن دىسە داغ-بوياق.

1958 ئادەم باللىرى ھەممە ئەسلى بۇيۇك،
بىلىمله خىللىنىپ بولۇر كوپ تۇزۇك.

1959 ئۇرۇغ ياخشىدىن ياخشى ئەر تۇغۇلار،
كىشى ياخشى بولغاچقا تورگە چىقار.

1960 بۇ بەگلىك مۇقەددەس، ئېرىغلىق تىلەر،
ئەلدىن ھەم ئېرىغلىق، ھۇشيارلىق تىلەر.

1961 boḍunka talusï kərək alp atïm
bəḍük ixkə ətrü bu bolsa tətim

1962 nəgü tər əxitgil ətükən bəgi
sïnap səzləmix səzni yətrüp əgi

B151
1963 boḍunka bəgi artuk əḍrüm kərək
kənül til kəni kïlkï kəḍrüm kərək

1964 biliklig ukuxluoɣ boḍunka talu
akï həm kəzi tok nə kənli tolu

1965 kamuoɣ əḍgükə bolsa əlgi uzun
uvutluoɣ silig həm kïlïnqï tüzün

1966 səza bəg bolur bu boḍunka uluoɣ
munïndïn kəlir ətrü əḍgü uruoɣ

1967 bilik birlə baxlar kixi ix baxïn
ukux birlə uksa onarur ixin

1968 boḍunuoɣ bilik birlə bastï bəgi
bilik bolmasa ixkə yakmaz əgi

1969 yanïlsa bu bəglər ay əlig kutï
anïn bəgliki iglər ətgü otï

1970 bu bəglik iginə otï əg bilik
ukux birlə əmlə ay kïlkï silig

1971 biliklig ukuxluoɣ kərək bəg tətik
anïn kïlsa ətrü iginə ətik

B101
1972 biliklig ukuxluoɣ bəgü əlqi bəg
ïkigün azunda bolur ornï yəg

1961 بەگ ئولغاي خەلق ئۇچۇن جەسۇر، قەھرىمان،
بۇنىڭله قىلىنۇر چوڭ ئىشلار هامان.

1962 ئىشتىكىن، ئوتۇكەن[129] بېگى نىمە دەر،
سىناپ هەم سوزىنى بىلىپ قىلغان ئەر:

1963 خەلق بېگى تولىمۇ خىل بولماق كېرەك،
كوڭۇل، تىل تۇز، خۇلقى ئۇز ئولماق كېرەك.

1964 ئاقىل هەم بىلىملىك، ئەل سويەر تېخى،
كوزى توق، دىلى كەڭ، هەم بولسۇن سېخى.

1965 قىلىشقا ياخشىلىق قول ئولسۇن ئۇزۇن،
ئۇياتچان، سىلىق هەم قىلىغى تۇزۇن.

1966 بەگ شۇنداق بولسا، ئەلگە لايىق ئۇلۇغ،
ئۇنىڭدىن كېلەر هەم بىر ياخشى ئۇرۇغ.

1967 بىلىم بىرله باشلار ئەر ئىشىنىڭ بېشىن،
ئەقىل بىرله قىلسا هەم ئوڭلار ئىشىن.

1968 بىلىم بىرله تۇتار ئېلىنى بېگى،
بىلىم بولمىسا، ئىشقا يەتمەس ئوگى.

1969 گەر ئىشتا يېڭىلسا بەگلەر، ئەي خاقان،
بۇ بەگلىك كېسەلدۇر، داۋالا شۇئان.

1970 داۋاسى بۇ دەرتنىڭ ئەقىل ۋە بىلىم،
داۋالا ئەقىللە، خۇلقى مۇلايىم.

1971 ئەقىل هەم بىلىم بەككە بەكمۇ كېرەك،
داۋالار كېسەلنى شۇلار بىرله بەك.

1972 بىلىملىك، ئەقىللىق، دانا ئەلچى خان،
بولۇر ياخشى ئورنى هەر ئىككى جاهان.

A76

1973 ikigün azunuoq buluoqlï kixi
ǝḍi ḳutluoq ol bu tükǝl ḳut baxï

1974 muṇar mǝṇzǝtü aydï xa'ir bu sǝz
kǝrü barsa mǝ'ni biliksizkǝ kǝz

1975 mǝṇilig ḳayu ol maṇa ay yora
kixi ḳutluoqï kim kixilǝr ara

1976 yǝsǝ bǝrsǝ dunya tirilsǝ ḳutun
taḳï bir azunda bu buldï tǝrǝ

1977 ḳïlïnqï oṇay bolsa ḳilḳï kǝni
sǝvinqin kǝqǝr kǝr ux ol bǝg küni

B152

1978 bayat kimkǝ bǝrsǝ bu ǝḍgü ḳïlïḳ
bu ǝḍgü ḳïlïḳ brilǝ ǝḍgü yorïḳ

1979 anïṇ boldï dunya tü ni'mǝt bilǝ
tilǝsǝ ǝzüṇ yǝ tilǝsǝ ülǝ

1980 bayat bǝrsǝ fǝẓlï ḳulïṇa ḳutun
bolur ḳïlḳï ǝḍgü ḳïlïnqï pütün

1981 ḳïlïnq ǝḍgü ǝrdǝm kǝrǝk miṇ tümǝn
anïn tutsa ǝl kǝnd kǝtürsǝ tuman

1982 nǝ ǝḍgü turur bu ḳïlïnq ǝḍgüsi
ḳïlïnq ǝḍgü ǝrkǝ yǝgü kǝḍgüsi

1983 bayat kimkǝ bǝrsǝ ḳïlïnq arḳuḳï
anï ǝmgǝtür bu zǝmanǝ okï

1984 ḳayu bǝgdǝ bolsa bu arḳuḳ ḳïlïnq
ixi barqa tǝtrü sǝvinqi saḳïnq

1973 هەر ئىككى جاھانلىقنى تاپقان كىشى،
بولۇر كوپ بەختلىك، سائادەت بېشى.

1974 بۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى شائىر بۇ سوز،
بۇ سوز مەنىسىدۇر بىلىمسزگە كوز:

1975 سائادەت نىمەدۇر قېنى ئېيت ماڭا،
كىشى قۇتلۇغى كىم كىشىلەر ئارا؟

1976 يىسە، بەرسە دۇنيا، ياشاپ بەختلىك.
ئۇ دۇنيادا بولۇر ھەم تورده تۇرا.

1977 مۇلايىم بولسا خۇلقى، قىلىغى كونى،
سويۇنچته ئوتەر ئۇشبۇ بەگنىڭ كۇنى.

1978 خۇدا كىمگە بەرسە بۇ ياخشى قىلىق،
ھەم ياخشى قىلىق بىرلە ياخشى تۇرۇق؛

1979 جاھان بولدى بار نېمەتلە ئۇنىڭ،
تىلىسەڭ ئۇلەشتۇر، تىلە، يە ئوزۇڭ.

1980 خۇدا گەر قۇلىغا پەزىل-بەخت بېرۇر،
پۇتۇن خۇلقى-خۇيى ھەم ياخشى بولۇر.

1981 گۇزەل خۇي، پەزىلەت كېرەك مىڭ تۇمەن،
قىلىپ تېچ ئەل-يۇرتنى، يوقاتسا تۇمان.

1982 بۇ ياخشى قىلىق ئۇ ئەجەپ ياخشىدۇر،
كىشىگە يىمەك ھەم كىيىمدەك تۇرۇر.

1983 خۇدا قىلسا كىمنىڭ خۇيىنى يامان،
ئۇنى رەنجىتۇر ئوقى بىرلە زامان.

1984 ئەگەر بولسا قايسى بەگ خۇلقى ناچار،
سويۇنچى بولۇر غەم، ئىش تەتۇر ماڭار.

1985 saḳïnuḳ kərək bəg nə ḳïlḳï arïoɣ
arïoɣlïḳ tilər tutqï uroɣï arïoɣ

C102
1986 saḳïnuḳ kixi kəŋli ḳorḳlïḳ bolur
kəŋül ḳorḳsa bəglər ixig tüz ḳïlur

1987 ḳalï bolmasa bəg saḳïnuḳ süzüg
arïoɣsïz bolur barqa ḳïlḳï üzük

1988 ərüglük amulluḳ bolur bəgkə kərk
bu bəglik ixinə bu ol baoɣu ərk

1989 kəḍ əglüg kərək bəg oŋarsa ixin
bilip baxlasa ətrü ixlər baxïn

1990 bu əglüg kixilər oŋarur ixig
yïraḳ tutoɣu ixtə bu əgsüz kixig

1991 kəŋül bolmasa ər kəzi asoɣï yoḳ
əgi bolmasa ər kəŋül osoɣï yoḳ

1992 nəgü tər əxitgil ay ᾳlqi baxï
ərüg kəḍ kəŋüllüg sïnamïx kixi

B153
1993 ḳayu ərdə bolsa uḳux birlə əg
anï ər ataoɣïl nəqə əgsə əg

1994 uḳux əg bilik kimdə bolsa tükəl
yavuz ərsə kəḍ tᾳ kiqig ərsə əg

1995 nə əḍgü turur bu kixikə əgə
əgi bolsa ətrü ataoɣu əgə

1996 ᾳvəklik bəliŋ ol ḳamuoɣḳa yavuz
ḳalï bolsa bəgkə yüzi boldï boz

1985 بەگ ئولماق كېرەك تەقۋا، دىلى ئېرىغ،
ئېرىغلىق تىلەر دائىم نەسلى ئېرىغ.

1986 كىشى بولسا تەقۋا، دىل قورقماق بولۇر،
دىلى قورقسا بەگلەر ئىشىن تۈز قىلۇر.

1987 ئەگەر بولمىسا بەگ تەقۋادار سۈزۈك،
ئېرىغسىز بولۇر ھەممە قىلىغى ئۇزۇك.

1988 بېسىقلىق، سەۋرىلىك بەگنىڭ كوركىدۇر،
بۇ بەگلىك ئىشىغا ئۇ چۇلۋۇر بولۇر.

1989 كېرەك كوپ ئەقىل بەككە قىلىشقا ئىشىن،
بىلىپ باشلىسا ئۇ ھەر ئىشىنىڭ بېشىن.

1990 ئەقىللىق كىشىلەر تۈزەلتۈر ئىشىن،
يىراق تۇتسا ئىشتىن ئەقىلسىز كىشىن.

1991 ئېرۇر پايدىسىز كوز، كوڭۈل بولمىسا،
كوڭۈل پايدىسىزدۇر ئەقىل بولمىسا.

1992 نەمەدەر، ئىشتىكىن، ئى ئەلنىڭ بېشى،
دىلى كوپ سەۋرىلىك، سىنالغان كىشى:

1993 ئەگەر كىمدە بولسا ئاڭ-ئىدرەك ۋە ئوگ،
ئۇنى ئەر ساناپ سەن قانچە ئوگسەڭ ئوگ.

1994 ئەقىل، ئاڭ، بىلىم كىمدە بولسا تولۇق،
يامان بولسا خوپ دەپ، كىچىك بولسا ئوگ.[130]

1995 كىشىگە نە ياخشى تۇرۇر بۇ ئوگە[131]،
ئەگەر بولسا ئەقلى، ھىساپلا ئوگە.

1996 شاشماقلىق ئېرۇر خەۋپ، ئومۇمغا ياۋۇز،
بەگ ئولسا بۇ خىل گەر، يۇزى بولدى بوز.

1997 əvək kuroɣu kilki kilinqi puxi
biliksizkə bəlgü bolur bu ixi

1998 əvə kilmix ixlər nəqə yig bolur
əvə yəsə ax suv nəqə ig bolur

1999 kamuoɣ ix iqində amulluk ədür
məgər ṭa'ət ərsə əvingil yügür

2000 kəzi tok kərək həm uvutluoɣ tüzün
aquk həm yaruk bolsa kilkin səzün

C103
2001 toḍumsuz bolur ol kəzi suk kixi
kəzi sukka yətməz bu dunya axi

2002 bu sukluk ig ol bir oti yok əmi
ani əmləyüməz bu dunya kami

A77
2003 kamuoɣ aq yəsə iqsə ahir toḍur
kəzi aq kixi əlsə aqlik koḍur

2004 kəzi suk kixi nəŋkə bolmaz bu bay
kamuoɣ dunya bulsa ahir suk qïoɣay

2005 uvutluoɣ kərək bəg kixidə talu
uvutluoɣ kilinqi ərilməz tolu

2006 kimiŋdə uvut bolsa kilki silig
kamuoɣ tənsiz ixkə təgürməz əlig

2007 bayat kimkə bərsə uvut kəz suvi
anar bərdi dəwlət tükəl yüz suvi

B154
2008 kamuoɣ tənsiz ixtin yïoɣïoɣli uvut
kamuoɣ əḍgü ixkə ulaoɣli uvut

1997 شاشماقلىق، غەزەپ ـ بىر قىلىقتۇر يامان،
بۇ ئىشتۇر نادانلىق نىشانى هامان.

1998 ئالدىراپ قىلغان ئىش كوپ ئاچچىق بولۇر،
ئالدىراپ يىسە ئاش ئۇ، ئاغرىق بولۇر.

1999 پۇتۇن ئىشتا بېسىق بول، شۇنى تاللىۋال،
مەگەركىم ئىبادەت يۇگۇر، بولما گال.

2000 مۇلايىم، ئۇياتلىق، كوزى توق كېرەك،
قىلىق، سوزدە يورۇق ـ ئوچۇقلۇق كېرەك.

2001 بولۇر تويمىغۇر ئول كوزى ئاچ كىشى،
كوزى ئاچقا يەتمەس بۇ دۇنيا ئېشى.

2002 بۇ ئاچكوزلۇك ئاغرىق، داۋا يوق ئاڭا،
جاهاندا هېكىم چارە تاپالماس بۇڭا.

2003 پۇتۇن ئاچ يىسە، ئىچسە ئاخىر تويار،
كوزى ئاچ بۇ ئاچلىقنى ئولسە قويار.

2004 كوزى ئاچ كىشىلەر بولماس مالغا باي،
پۇتۇن بولسا دۇنيا ئۇنىڭ ئۇ گادای.

2005 بەگلەر كوپ ئۇياتچان، سەرخىل بولغۇلۇق،
ئۇياتچان قىلغى كېمەيمەس، تولۇق.

2006 ئۇيات كىمدە بولسا، سىلىق خۇيلۇق ئول،
ناچار ئىشقا هەرگىز ئۇ سۇنمايدۇ قول.

2007 خۇدا كىمگە بەرسە ئۇيات، ياخشى خۇي،
بېرەر دەۋلەت بىلەن كوپ شانۇ ـ ئابروي.

2008 ئۇيات ـ بارچە يامان ئىشتىن توسقۇچى،
پۇتۇن ياخشى ئىشقا ئۇلاشتۇرغۇچى.

2009 nə əḍgü nəŋ ol bu uvut ərkə kərk
kamuoɣ əḍgü ixkə uvut boldï ərk

2010 tili qïn kərək bolsa kəŋli kəni
boḍunka asïoɣ kïlsa tooɣsa küni

2011 kalï bolsa bəglər hiyanət kəŋül
boḍunka asïoɣ bolmaz andïn təŋül

2012 kəŋül til onay bolmasa kər kïlïk
ol əldin kaqar kutka bolmaz yorïk

2013 səzin kïyoɣuqï bəgkə tutma umunq
tiriglik yava boloɣa kïloɣay əkünq

2014 əḍi sak kərək bəg yana kəḍ oḍuoɣ
usal bolsa bəglər tokïnur yoḍuoɣ

A81
2015 iki nəŋ turur əlkə baoɣï bəki
biri saklïk ol bir tərü əl kəki

2016 kayu bəg sak ərsə əlin bəklədi
yaoɣï boynï yənqti əzə ərklədi

C104
2017 kayu bəg tərü bərsə əldə kəni
əlin ətti koḍtï yaruttï küni

2018 bu bəglik baoɣï kər bu iki bolur
bu iki tükəl bolsa bəglik kïlur

2019 nəgü tər əxitgil yaoɣïqï kür ər
bu saklïk bilə əz yaoɣïsïn urar

A82
2020 aya əlqi bəglər əlig kolsa sak
bu saklïk bilə sən təzü əlkə bak

2009 ئۇياتتۇر نە ياخشى زىننەت، ئەرگە خاس،
ئۇياتتۇر پۇتۇن ياخشى ئىشقا ئاساس.

2010 تىلى چىن كېرەك، كۆڭلى بولسۇن كونى،
بېرىپ پايدا خەلقىغە، تۇغسا كۇنى.

2011 ئەگەر بولسا بەگلەر يامان دىللىق ئۇ،
ئېرۇر پايدىسىز خەلقە، قولۇڭنى يۇ.

2012 گۇزەل بولمسا بەگدە خۇي، سوز ۋە تىل،
ئۇ ئەلدە تۇرالماي قاچار بەخت، بىل.

2013 سۇزىدە تۇرماس بەككە قويما ئۇمىت،
هاياتىڭ كېتەر بوش، قىلۇر نائۇمىت.

2014 بەگ ئولماق كېرەك ساق، يەنە بەك هۇشيار،
غاپىل بولسا بەگلەر، كوپ پىتنە قوپار.

2015 ئىككى نەرسە ئەلگە باغ، ئاچقۇچ ئوزى:
هۇشيارلىق ۋە قانۇن ــ ئەلنىڭ يىلتىزى.

2016 قايۇ بەگ ساق ئولسا ئېلىن ساقلىدى،
ياۋ بوينىن يەنچىدى هەم باغلىدى.

2017 قايۇ بەگ يۇرۇتسە قانۇننى كونى،
تۇزەتتى ئۇ ئەلنى، تۇغۇلدى كۇنى.

2018 بۇ بەگلىك ئاساسى شۇ ئىككى ئېرۇر،
بۇ ئىككى تولۇق بولسا، بەگلىك قىلۇر.

2019 نىمە دەيدۇ ئاڭلا بىر كۇرەشچان ئەر،
بولۇپ هۇشيار، ياۋنى يەكسەن قىلغان ئەر:

2020 ئايا ئەل بەگلىرى، ئەل ساقلاي دىسەڭ،
سەگەك بول، هەر ياقتىن كۇزەت ئەلنى تەڭ.

2021 bu saḳlīḳ bilə arttī bəglər ə̦li
usallīḳ kərü buzdī bəglik ulī

2022 bu saḳlīḳ bilə sən yaoḳī boynī yənq
boḍunḳa tərü ḳīl tiril kə̦nrü inq

B155
2023 iki nən bilə ə̦lqi bəglik buzar
kirür əgri yolḳa kənidin azar

2024 biri küq birisi usallīḳ ḳīlur
bu iki bilə bəg ə̦lin artatur

2025 yaoḳī boynī yənqmək tilər ərsə sən
ḳulaḳ kəz kərək saḳ ḳīlīp tursa sən

2026 bu saḳlīḳ bilə sanqtī bəglər yaoḳī
usallīḳ bilə buzdī bəglik baoḳī

2027 usal bolsa bəglər ixin pütrüməz
usal bəg pütün bilgü bəglik yə̦məz

2028 saḳ ər tutqī ə̦tnip usalīoḳ pusar
usal bolmaoḳīnqa yaoḳīoḳ kim basar

2029 saḳ ərsə bəgi ə̦lkə təgməz əlig
ḳalī təgsə yətrür uḳux eg bilik

2030 bu küqkəy kixi kəndü bəglik yə̦məz
bu küqkəy küqini boḍun kətrüməz

2031 nəgü tə̦r əxitgil biliklig səzün
yə̦yümədi küqkəy ə̦lin kə̦q uzun

C105
2032 kəyər ot turur küq yaoḳusa kəyər
tərü suv turur aḳsa ni'mət ənər

2021 سەگەكلىك بىلەن ئارتتى بەگلەر ئېلى،
بىپەرۋا بولۇش بۇزدى بەگلىك ئۇلى.

2022 ھۇشيارلىق بىلە يەنچى ياۋ بوينىنى،
سوراپ ئەل، كەڭرۇ قىل ھايات قوينىنى.

2023 بەگ ئىككى نىمە بىرلە بەگلىك بۇزار،
كىرىپ ئەگرى يولغا، رۇس يولدىن ئازار:

2024 بىرى غاپىل ئولماق، بىرىدۇر زۇلۇم،
بۇلار بىرلە ئەلنى بۇزار بەگ چوقۇم.

2025 ئەگەر ئىستىسەڭ يېغى بوينىن ئۇزۇش،
كېرەك كوز-قۇلاق بىرلە ھۇشيار تۇرۇش.

2026 سەگەكلىك بىلەن بەگ يوقاتتى يېغى،
بىپەرۋا بولۇپ ئۇزدى بەگلىك بېغى.

2027 غاپىل ئولسا بەگلەر ئىش ئولماس تامام،
غاپىل بەگدە بەگلىك ئۇ قىلماس داۋام.

2028 بىپەرۋانى دائىم باسار سەگەك ئەر،
غاپىل بولسا ياۋ، ئۇنى كىم يېڭەر؟

2029 ساق ئولسا بېگى، ئەلگە تەگمەس ئىلگ،
ئەگەر تەگسە، چارە تاپار ئاڭ-بىلىك.

2030 سۇرەلمەس زالىم بەگ بەگلىك دەۋرىنى،
كوتەرمەيدۇ خەلقى ئۇنىڭ زۇلمىنى.

2031 نىمە دەيدۇ ئاڭلا بىلىملىك سوزۇن:
بولالمايدۇ زالىم ھوكۇمران ئۇزۇن.

2032 زۇلۇم—ئوت، يېقىنلاشسا، ئۇ كويدۇرەر،
قانۇن—سۇ، ئۇ ئاقسا، نېمەتلەر ئۇنەر.

2033 uzun ǝl yǝyǝyin tǝsǝ ay bǝgü
tǝrü tüz yoritoqu boḑunuoq kügü

2034 ǝl artar tǝrü birlǝ ǝtlür azun
ǝl ǝksür bu küq birlǝ buzlur azun

2035 tǝlim ordular buzdi küqkǝy küqin
turu ǝldi ahir bu küqkǝy aqin

2036 kǝnül tüzsǝ bǝglǝr yoritsa tǝrü
bu bǝglik buzulmaz turur kǝq ǝrü

B156
2037 kamuoqda yaraoqsiz ay ǝlig kuti
bu bǝglǝr ǝzǝ kopsa yaloqan ati

2038 sǝzi qin kǝrǝk bǝg nǝ kilki pütün
inansa anar hǝlk tirilsǝ kutun

2039 bu yaloqan kixilǝr wǝfasiz bolur
wǝfasiz kixi hǝlkka tǝnsiz kilur

2040 nǝgü tǝr ǝxitgil wǝfaliog kixi
wǝfa ol kixikǝ kixilik baxi

2041 tili yaloqan ǝrnin jǝfa kilki ol
jǝfa kimdǝ ǝrsǝ ux ol yilki ol

2042 kixi yaloqaninda tilǝmǝ wǝfa
bu bir sǝz sinanmix ǝküx yilki ol

2043 yürǝklig kǝrǝk bǝg yǝmǝ alp atim
yürǝk birlǝ boldi yaoqika tǝtim

2044 sü baxlar ǝrǝn kür yürǝklig kǝrǝk
yürǝksiz ǝr at alsa andin yürǝk

2033 بولاي دىسەڭ ئەلگە ئۇزۇن ھوكۈمران،
قانۇن تۈز يۈرۈت، خەلقنى ئاسرا ھامان.

2034 ئەل ئارتار قانۇن بىرلە، تۈزىلۈر جاھان،
زۇلۇم بىرلە كېمسپ ئەل، بۇزۇلۇر جاھان.

2035 كوپ ئوردا بۇزدى زالىم زۇلۇم بىلە،
تىرىك ئولدى ئاخىر ئۇ ئاچلىق ئىلە.

2036 تۈزەپ بەگ كۆڭۈلنى يۈرۈتسە قانۇن،
بۇ بەگلىك بۇزۇلماس، تۇرار بەك ئۇزۇن.

2037 ياماندىن ياماندۇر ئەي ساھىپقىران،
ئەگەر ئاتىنىپ قالسا يالغانچى خان.

2038 سوزى چىن ئولسا بەگنىڭ، خۇلقى گۈزەل،
ئىشەنگەي، ياخشى كۈن كورۈپ ئاڭا ئەل.

2039 يالغانچى كىشىلەر ۋاپاسىز بولۇر،
ۋاپاسىزلار خەلققە ئوسالىلىق قىلۇر.

2040 نىمە دەر، ئىشتىكىن، ۋاپالىق كىشى،
ۋاپادۇر كىشىگە كىشىلىك بەشى:

2041 تىلى يالغان ئەرنىڭ جاپا قىلغى ئول،
جاپا كىمدە بولسا ئېرۇر يىلقى ئول.

2042 تەلەپ قىلما ۋاپا يالغانچىلاردىن،
بۇ سوزلەر سىنالغان ئۇزۇن يىللىق ئول.

2043 بەگلەرگە يۈرەكلىك، جەسۇرلۇق كېرەك،
تېتىغاي ئۇ ياۋغا يۈرەك بىرلە بەك.

2044 بۇ ئەسكەر بەشى بەك يۈرەكلىك كېرەك،
يۈرەكسىز كىشى ئۇندىن ئالسۇن يۈرەك.

C106

2045 yürəklig yürəksizkə bolsa baxï
yürəklig bolur ətrü təgmə kixi

2046 bu səzkə tanuqï bu bəytig oqï
bu səzkə anuq tut kənül əg taqï

2047 kər arslan bolu bərsə ïtqa baxï
bu ït barqa arslan bolur əz tuxï

2048 qalï bolsa arslanqa ït baxqïsï
ol arslan bolur barqa ït saqïxï

2049 aqïlïq kərək bəgkə qoḍqï kənül
bu qoḍqï kənül birlə qïlqï amul

A83

2050 aqï bolsa bəglər atï qavlanur
atï qavï birlə azun bəklənür

2051 ava yïoqlu tərlür ər at sü bolur
ər at sü bilə ər tiləkin bulur

2052 nəgü tər əxitgil urup yəgli ər
urup al ay alp ər yana ərkə bər

B157

2053 aqï bol baoqïxla iqür həm yətür
qalï əksüsə ur yana al yətür

2054 azïoqlïoq kür ərkə bu nən əksüməz
tutuoqlï ərün quxqa mən əksüməz

2055 qïlïq baldu oq ya qəwi küq yürək
bar ərkən kəḍ ər nənkə qorqmaz kərək

2056 azunqï bəgü bəg nəlük gənq urur
ər at qayda bolsa anuq gənq alur

2045 يۇرەكلىك يۇرەكسىزنىڭ ئولسا بېشى،
يۇرەكلىك بولۇر ئۇندا ھەممە كىشى.

2046 بۇ سوزنىڭ گۈۋاسى بۇ بېيت ئوقى،
بۇ سوزنى كوڭۈلدە ساقلاپ توت تېخى:

2047 بولۇۋەرسە ئىتقا، كور، باش ئارسلان،
بولۇر ئىتلار ھەممە ئارسلانسىمان.

2048 ئەگەر بولسا ئىت ئۇ ئارسلانغا باش،
بولۇر ئارسلانلار ھەم ئىتتەك ھامان.

2049 يانا بەگ كىچىك دىل، سېخى بولغۇلۇق،
بۇنىڭ بىرلە قىلقىن بېسىق توتقۇلۇق.

2050 سېخى بولسا بەگلەر ئېتى تارىلۇر،
ئېتى ۋە شوھرىتىلە جاھان قوغدىلۇر.

2051 ئەر، ئات توپلىنىپ ئاڭا، لەشكەر بولۇر،
بۇ لەشكەر بىلەن ئەر تىلەگىن تاپۇر.

2052 نىمە دەر، ئىشىت، جەڭ بىلەن ئوتكەن ئەر:
ئۇرۇپ ئال ئەي باتۇر، يەنە ئەزگە بەر.

2053 سېخى بول، بېغىشلا، ئىچۇر ھەم يىگۈز،
يەنە سەن ئۇرۇپ ئال، كېمەيسە ئەگەر.

2054 جەسۇر، كوزى ئوتكۈرگە مال ئوكسۈمەس،
ئالغۇر ئاق لاچىنغا يىمەك كەمسىمەس.

2055 قىلىچ، پالتا، پوقيا بىلەن كوچ، يۇرەك ــ
بار ئولسا، باتۇر مالدىن قورقماس كېرەك.

2056 جاھاندار، ئاقىل بەگ نىچوك گەنج[132] يىغۇر،
ئەر، ئات قايدا بولسا، ئېنىق گەنج ئالۇر.

2057 bu ǝl tutoɣuḳa ḳǝp ǝr at sü kǝrǝk
ǝr at tutoɣuḳa nǝṇ tavar tü kǝrǝk

2058 bu nǝṇ aloɣuḳa bir kǝrǝk bay boḍun
boḍun baylïḳïṇa tǝrü tüz ḳoḍun

2059 bularda biri ḳalsa tǝrti ḳalur
bu tǝrti yǝmǝ ḳalsa bǝglik ulur

2060 aḍïn ma bu bǝx nǝṇ yïraḳ tutoɣu bǝg
atï ǝḍgü bolsa kü qav boloɣu tǝg

2061 birisi ǝvǝklik birisi saran
üqünqi puxïlïḳ sǝrin ǝz tirǝn

2062 bu tǝrtünq yavuz bǝgkǝ arḳuḳ ḳïlïnq
bǝxinqi yaraoɣsïz bu yaloɣan ǝrinq

C107
2063 bu ḳaq nǝṇdǝ bǝglǝr yïraḳ tutoɣu ǝz
atï artamasa yorïḳ bolsa sǝz

2064 bularda ǝṇ inoɣa bu arḳuḳ ḳïlïnq
bu arḳuḳ ḳïlïnqlïoɣ nǝ munluoɣ ǝrinq

2065 muṇar mǝṇzǝtü sǝzni xa'ir ayur
bu xa'ir sǝzi tutsa sǝzkǝ bayur

2066 aoɣïr yük kixikǝ ḳïlïnq arḳuḳï
ḳïlïnq arḳuḳ ǝrsǝ bulun at okï

2067 yaoɣï ḳïlmaoɣusïn ḳïlïnqï ḳïlur
yaoɣï bu yaoɣïda nǝgü aḍruḳï

B158
2068 ǝküx ǝl tutayïn tǝsǝ ay ǝlig
üq ix ḳïloɣu ǝtrü yǝtilsǝ ǝlig

2057 تۇتۇشقا جاهان لەشكەر، ئات، ئەر كېرەك،
ئەر، ئات تۇتقىلى تولا ماللار كېرەك.

2058 بۇ مال يەقىلى بىر باي بودۇن[133] كېرەك،
بېيىسۇن دىسەڭ ئەل، تۇز قانۇن كېرەك.

2059 بۇلاردىن بىرى قالسا، توتى قالۇر،
بۇ توتى يوقالسا، بەگلىكىمۇ ئولۇر.

2060 ئالاي دىسە بەگ ياخشى شوھرەت ۋە نام،
بۇ بەشتىن يىراقتا تۇرغۇلۇق تامام:

2061 بىرى شاشماق ئېرۇر، بېخىللىق بىرى،
ئۇچىنچى، غەزەپ، قىل سەۋرى، قاچ نېرى.

2062 ئۇزەمچىل، جاھىللىق بۇ توتىنچىسى،
بى شەك يالغان ئېيتماق، بۇ بەشىنچىسى.

2063 بۇلاردىن يىراق تۇرغۇلۇق بەگ ئۇزى،
بۇزۇلماي ئېتى، ئوتسۇن دىسە سوزى.

2064 بۇلاردىن ئۇزەمچىل قىلىق ئەڭ ياماق،
چوقۇم قىينىلار كوپ ئۇزەمچىل نادان.

2065 بۇ ياڭلىغ سوزنىكىم بىر شائىر ئېيتۇر،
بۇ شائىر سوزىن تۇتسا سوزگە بېيۇر:

2066 ئېغىر يۈك كىشىگە ئۇزەمچىل قىلىق،
ئۇزەمچىل قىلىققا ئوق ئات، قارشى چىق.

2067 يېغى قىلمىغاننى شۇ قىلىق قىلار،
يېغىدىن بۇ يېغى نېچۈك پەرقلىق؟

2068 تولا ئەل تۇتايمەن دىسەڭ ئەي ئىلىگ،
بۇ ئۇچ ئىشنى قىلغىن گەر يەتسە ئىلىگ:

2069 oŋ əlgin qïlïq tutsa ursa salïp
sol əlgi bilə nəŋ üləsə alïp

2070 tilin səzləsə səz xəkərdə süqig
boyun bərdi bəg qul uluoq ya kiqig

2071 ay əlig bu qaq nəŋ kərək bəgkə kər
boḍunqa səvülsə orun bolsa tər

2072 külər yüz süqig səz silig əz kərək
qïlïnqi bularqa tükəl tüz kərək

2073 kəŋül tutsa qoḍqï həm əlgi aqï
bularqa yaraxï baoqïrsaqlïqï

2074 qamuoq türlüg ərdəm bu bilsə tükəl
yïraq ərsə andïn yaraoqsïz muḫal

2075 kixi əḍrümi bu boḍunda talu
talu əḍrüm ol bu ərüksüz tolu

2076 azun boḍnï barqa aŋar qul bolur
azun yər bu bəglər tiləkin bulur

2077 tügük yüz irik səz küvəz kür qïlïq
kixig yərgürür kəndrü bilməz yorïq

C108
2078 otunluq əvəklik yənik quroquluq
qara qïlqï ol bu yïraq turoquluq

2079 qara qïlqï bəgkə kərəksiz yaoquq
yaoquq bolsa bəgkə uquzluq anuq

2080 qara qul qarasï bolur bəg ərüŋ
qaralï ərüŋli aḍïrttï kərüŋ

2069 قىلىچ تۇتسا، ئۇرسا، سېنىڭ ئوڭ قولۇڭ،
سول ئىلگىڭ بىلە سەن ئۇلەشتۇر پۇلۇڭ.

2070 تىلىڭ سوزلىسە سوز شېكەردەك چۇچۇك،
ئېگەر بويۇن قۇل، بەگ، ئۇلۇغ ھەم كىچىك.

2071 ئەي ئىلىگ، بەككە بۇ نەرسىلەر زورۇر،
ئۇنى خەلق سويسە گەر، ئورنى تور بولۇر.

2072 كۆلەر يۇز، چۇچۇك سوز، خۇلق ئۇز كېرەك،
قىلىغى بۇلارغا ئۇيغۇن، تۇز كېرەك.

2073 كوڭۇلنى توۋەن تۇتسا، قولىن سېخى،
بۇنىڭغا يارىشا كويۇمچانلىغى.

2074 پۇتۇن تۇرلۇك ئەردەم بۇ بىلسە تۇگەل،
يىراق بولسا ئاندىن يارامسز مۇھال.

2075 كىشىلەر خىلى ھەم ياخشىنى شۇ خان،
تولۇن ئاي كەبى ئۇز، كېمەيمەيدىغان.

2076 جاھان خەلقى بارچە ئۇڭا قۇل بولۇر،
جاھانغا بولۇر خان، تىلەگىن تاپۇر.

2077 سورۇن يۇز، يىرىك سوز، تەكەببۇر كىشى،
كىشىن يىرگەندۇرەر، يۇرۇشمەس ئىشى.

2078 يىنىك ھەم ئالدىراقسان، قوپال ۋە شالاق—
بولماقلىق ئاۋامنىڭ خۇلقى، قاچ يىراق.

2079 ئاۋام خۇلقى بەگلەرگە لايىق ئەمەس،
ئەگەر يۇقسا بەككە، كېتەر قەدرى، بەس.

2080 قۇل رەڭگى قارادۇر، بەگلەر بولۇر ئاق،
قارا—ئاق شۇ خىلدا ئايرىلغانىغا باق.

2081 talu bəg bolayïn tąsə bəlgülüg
talu tutoqu ərdəm ay atlïoq külüg

2082 atï bəg bolur bolsa ķïlķï ķara
ķarada bu ïnoqa bolur həlķ ara

A84 B159

2083 yüzi kərki kərklüg kərək bəg yülüg
boḍï ortu bolsa nə qavluoq külüg

2084 kərügli yüzin kərsə səvsə kərüp
ąli boḍnï bakṣa küvənsə turup

2085 yaoqïķa ķatïoq bolsa ərsigliki
kərür kəzkə suv bąrsə kərklüglüki

2086 ayï boḍ uzun bolsa əgməs bilik
ayï ma qəküt bolsa bolmaz silig

2087 ķalï mundaoq ərṣə boḍ ortu kərək
boḍï ortu bolsa bolur əḍgürək

2088 nəgü tąr əxitgil sïnamïx kixi
baxïnda kəqürmix yaxamïx kixi

2089 boḍï ķïsoqa yunqïoq ķïlïnqï puxï
puxï ķayda bolsa tütüxkə baxï

2090 boḍ ortu kərək ḥəm tąninqə yaraoq
ixiṇ ortu tut ay biliklig kixi

2091 bor iqməz kərək bəg fəsad ķïlmasa
bu iki ķïlïķtïn ķaqar ķut basa

2092 süqigkə süqinsə azun bəgləri
aqïoq boldï ąl kün boḍun igləri

2081 تولغان بەگ بولايمەن دىسە، بەلگۈلۈك،
ئەي مەشھۇر، پەزلىنى تولۇق تۈتقۇلۇق.

2082 ئېتى بەگ بولۇپ خۇلقى بولسا قارا،
بولۇر قارىدىنمۇ يامان خەلق ئارا.

2083 بەگ ئولسۇن چىرايلىق، كېلىشكەن ساقال،
بويى ئورتا، شوھرەتتە ئۇ بەر كامال.

2084 چىرايلىق يۈزىن كورسە، سويسە كورۈپ،
پەخىرلەنسە ئېلى، خەلقلىرى تۇرۇپ.

2085 ئۇ ياۋغا ھەم قاتتىق ھەم ئولسا جەسۇر،
كورەر كوزگە بەرسە چىرايى ھوزۇر.

2086 بويى بەك ئۇزۇننى خوپ كورمەس بىلىم،
تولا قىسقا بولسا، بولماس خوشپىچىم.

2087 مۇشۇنداق ئىكەن، ئورتا بويلۇق كېرەك،
بويى ئورتا بولسا بولۇر تۈزۈگرەك.

2088 ئىشتىكىن، نىمە دەر سىنىغان كىشى،
بىشىدىن كەچۈرگەن، ياشىغان كىشى:

2089 پاكا، ئوزى ئاجىز، ئاچچىغى يامان،
بۇ ئاچچىق نەدە، شۇندا جاڭجال ھامان.

2090 بويى ئورتا بولسۇن لايىق ئوزىگە،
ئەي ئالىم ھەر ئىشنى ئورتا تۈت ھەرئان.

2091 پاساتچى بولمىغاي بەگ، يەنە مەي ئىچەر،
بۇ ئىككى قىلىقتىن قاچار بەخت، كېتەر.

2092 شاراپقا ئۇگەنسە جاھان خانلىرى،
چېكەر كوپ زىيانىنى ئېلى-خەلقلىرى.

C109

2093 oyunqa avïnsa azun tutoquqï
ǝlin buzdï boldï ǝzi qoltoquqï

2094 ǝdindǝ kǝqürsǝ bu bǝglik ixin
anï yǝtsǝ bolmaz ǝdǝrsǝ quxïn

2095 nǝgü tǝr ǝxitgil bilik bǝrgüqi
biliksizni bordïn sǝküp tïdoquqï

2096 bor iqmǝ aya borqï booqzï qulï
bor iqsǝ aqïldï qïoqaylïq yolï

2097 qara borqï boldï nǝni boldï yǝl
bǝgi borqï bolsa qaqan turoqa ǝl

B160

2098 yaoqï ol bu bor timqi ǝltür kümüx
qïlïnqï tütüx boldï kïlqï urux

2099 ǝsürsǝ kixi tǝlvǝ munduz bolur
bu tǝlvǝ ixi kǝr qaqan tüz bolur

2100 nǝgü tǝr ǝxitgil saqïnuq tili
bu sǝz ixkǝ tutoqïl ay booqzï qulï

2101 nǝqǝ qïloqu ixlǝr bor iqsǝ qalur
nǝqǝ qïlmaoqu ix ǝsürsǝ kǝlür

2102 nǝqǝ tǝnsiz ixlǝr bor iqsǝ bolur
nǝqǝ ǝdgü ixlǝr ǝsürsǝ qalur

2103 bor iqsǝ oyunqa avïnsa bǝgi
qaqan yǝtgǝy ǝl kün ixinǝ ǝgi

2104 fǝsad qayda bolsa qaqar qut tǝzǝ
fǝsad qïn yorïr tutqï bǝglik buza

2093 ئويۇننا بېرىلسە جاھان تۇتقۇچى،
بولۇر مۇھتاج ئول ھەم ئېلىن بۇزغۇچى.

2094 بۇ خانلىق ئىشىن ۋاقتىدا قىلمىسا،
تۇتالماس ئۇنى، قۇش سېلىپ قوغلىسا.

2095 نىمە دەيدۇ ئاڭلا بىلىم بەرگۈچى،
بىلىمسىزنى مەيدىن سوكۇپ توسقۇچى:

2096 مەي ئىچمە، ھاراقكەش، ئەي گالىنىڭ قۇلى،
مەي ئىچسە ئېچىلدى پېقىرلىق يولى.

2097 ھاراق ئىچسە خەلق، يەلگە كەتكەي مېلى،
خان ئولسا ھاراقكەش، تۇرامدۇ ئېلى؟

2098 يېغى، مەي ۋە مەيچى ئالۇرلەر كۇمۇش،
قىلىغى جىدەل بولدى، پەيلى ئۇرۇش.

2099 مەس ئولسا كىشى تەلۇە، ئاڭسىز بولۇر،
ئىشى تەلۇىنىڭ، كور، قاچان توز بولۇر؟

2100 نىمە دەر ئىشتىكىن، ھۇشيارنىڭ تىلى،
ئەمەل قىل بۇ سوزگە، ئەي گالىنىڭ قۇلى:

2101 نىچە [illegible] مەي ئىچسە قالۇر،
نىچە قىلمىغۇ ئىشنى مەسلەر قىلۇر.

2102 مەي ئىچسە بولمىغۇر نە ئىشلار بولۇر،
مەس ئولسا نەچچە ياخشى ئىشلار قالۇر.

2103 ئىچىپ مەي، ئويۇنغا بېرىلگەندە خان،
ئېگى دولەت ئىشىغا يەتكەي قاچان؟

2104 پاسات قايدا بولسا، قاچار بەخت توزۇپ،
پاسات دايىم يۇرەر بەگلىكنى بۇزۇپ.

2105 arïoq ol bu qut kïv arïoqlïq tilər
süzüg ol bu dəwlət süzügni yələı

2106 bəgi iqgüqi bolsa mufsid otun
qamuoq iqgüqi boldï boḍnï pütün

2107 qara tənsizin barqa bəglər ətər
bəgi kïlsa tənsiz anï kim yətər

C110
2108 arïoqsïznï yalnuq suvun yup arïr
qalï artasa suv nəgün yup arïr

2109 kixi igləsə ot otaqï bərür
otaqï iginə otïn kim kïlur

2110 arïoq tutoqu bəglər kəni kïlïq kïlïq
boḍun bəg yolïndïn tüzər yol yorïq

2111 nətəg tutsa bəglər kər əndi tərü
boḍun boldï andaoq ol əndi kərü

2112 bu səzkə tanuqï munu bu səz ol
səzinə baqa kərsə mə'ni tüz ol

B161
2113 bu bəglər nə yolqa yorïsa qalï
ux ol yorïqï bu qulnun yolï

2114 bəgi əḍgü bolsa yorïqï kəni
taqï artuq əḍgü yorïoqay qulï

2115 küvəz kər kərəksiz nə kənli uluoq
küvəzlik azïtur kənilik yoluoq

2116 uluoq boldï bəglər qutun bəlgülüg
kiqig tutoqu kənlin kətürsə ülüg

2105 ئېرىنغدۇر بۇ بەخت، ئۇ ئېرىنغلىق تىلەر،
سۈزۈكتۇر بۇ دەۋلەت، سۈزۈكنى يولەر.

2106 بېگى بولسا مەيخور، قوپال ھەم بۇزۇق،
ھاراقكەش بولۇر ھەممە خەلقى تولۇق.

2107 ئاۋامنىڭ ياراقسىز ئىشىنى بەگ تۈزەر،
بەگ ئولسا ناچار، كىم ئاڭا تەڭ كېلەر؟

2108 ئېرىنغسىزنى ئادەم يۇيۇر سۇ بىلەن،
سۇ بۇلغانسا يۇيۇپ بولۇر نە بىلەن؟

2109 ھېكىم دورا بېرەر بىر كىم ئاغرىسا،
قىلۇر كىم داۋا، گەر ھېكىم ئاغرىسا؟

2110 دىمەك، بەگ خۇلقى ساپ-توغرا بولغۇلۇق،
بولۇر ئەلگە بەگنىڭ خۇلقى يول-يورۇق.

2111 نېچۈك تۈتسا ئادەت ۋە قانۇننى خان،
بولۇر خەلقمۇ شۇنداق، شۇ ئادەتسمان.

2112 بۇ سوزگە گۈۋادۇر مۇنۇ سوز مانا،
قاراپ كورسە ئۇيغۇن مەناسى ئاڭا:

2113 ئەگەر قايسى يول ئولسا بەگنىڭ يولى،
شۇ بەگنىڭ يۈرگەنى قۇلنىڭ يولى.

2114 بېگى ياخشى بولسا، دۇرۇس ھەركىتى،
تېخىمۇ قىلۇر ياخشى ھەركەت قۇلى.

2115 تەكەببۇر بولۇش بەككە لايىق ئەمەس،
تەكەببۇرلۇق بۇزار دۇرۇس يولىنى، بەس.

2116 سائادەت بىلەن بولدى بەگلەر ئۇلۇق،
ئېلىشقا نەسىپ، دىل كېچىك تۇتقۇلۇق.

2117 nəgü tər əxitgil uqʻuxluoq yəg ər
boḍunda talusï biliklig bəg ər

A85
2118 uluoqsïoq bəḍük tutsa bəglər kənül
səziksiz uquzluq kərür ay ooqul

2119 küvəzlik bilə kəkkə aoqmaz kixi
qʻalï qʻoḍqï bolsa buzulmaz ixi

2120 küvəzlik asïoqsïz kənül tomlïtur
kənül qʻoḍqï bolsa kixig yoqʻlatur

2121 bəg alqaq kərək bolsa qʻoḍqï kənül
munï təg yoq ərsə sən andïn tənül

C111
2122 bəg alqaq kərək bolsa kənli aquq
yazuqʻluoq kixidin kəqürsə yazuq

2123 isinür ər at tərk baoqïrsaq bolur
baoqïrsaq kixilər tapuoqsaq bolur

2124 boḍun baxqï bəgḳə bu ḥimmət kərək
bu ḥimmət bilə ḥəm mürüwwət kərək

2125 bu ḥimmət mürüwwət bilə barsa qav
bolur bəg tiləki yorïr ətrü av

2126 kimiŋ ḥimməti bolmasa ol ölüg
ikigün azunda bu bulmaz ülüg

2127 bu ḥimmət bilə ḥəm siyasət kərək
siyasətqʻa bəglik riyasət kərək

B162
2128 siyasət bilə bəg tüzər əl tərü
qʻara qʻïlqï ətlür siyasət kərü

2117 نمه دەيدۇ ئاڭلا، ئاقىل ياخشى ئەر،
بىلىملىك، ئوزى بەگ، ئەلنىڭ خىلى ئەر:

2118 يوغانلىق قىلىپ بەگ، چوڭ تۇتسا كۆڭۈل،
مۇقەررەر كورۇر ئۇ خارلىق، ئەي ئوغۇل.

2119 تەكەببۇرلۇقلە كوككە چىقماس كىشى،
كىچىك دىل بولۇشلە بۇزۇلماس ئىشى.

2120 كىبىرلىك بىپايدا، كۆڭۈل توڭلىتۇر،
كىشىنى كىچىك دىللىق ئۇستۇنلىتۇر.

2121 مۇلايىم ۋە كەمتەر كىرەكتۇر بۇ خان،
ئۇ خىلدا ئەمەسكەن، قاچ ئۇندىن هامان.

2122 بەگ ئولسا مۇلايىم ۋە كوڭلى ئوچۇق،
گۇنالىق كىشىدىن كەچۇرسە يازۇق[134]؛

2123 ئىسسىنىپ قوشۇن-ئەل، كويۇمچان بولۇر،
كويۇمچان كىشىلەر ئۇ، ئىشچان بولۇر.

2124 خەلق باشچىسى بەككە همىمەت كىرەك،
شۇ همىمەت بىلەن تەڭ، مۇرۇۋەت كىرەك.

2125 يىيىلغاي شۇنىڭلە ئۇنىڭ شوهرىتى،
كىيىلىپ ئاۋ ئۇدۇل، هەل بولۇر مەقسىدى.

2126 كىشىدە يوق ئەرسە همىمەت، ئۇ-ئولۇك،
هەر ئىككى جاهاندا بولالماس بۇيۇك.

2127 بۇ هىممەت بىلەن هەم سىياسەت كىرەك،
سىياسەتكە بەگلىك رىياسەت كىرەك.

2128 تۇزەر ئەلنى قانۇن، سىياسەتلە خان،
ئاۋام خۇلقىنى هەم ئىلتەر شۇ تامان.

2129 bu sözkə yanutï bu bəyt ol tanuk
tanuk kayda bolsa bu ḫujjət anuk

2130 bu bəglər kapuoqïn siyasət bəzər
siyasət bilə bəg əlini tüzər

2131 əsizkə siyasət yorïtoqu kərək
boḍun buloqanukïn siyasət süzər

2132 bu əl tutrukï ḫəm tüpi bəkliki
iki nən turur əşlï yïldïz kəki

2133 birisi boḍunka tərü ol ülüx
birisi ər atka üləsə kümüx

2134 tərü birlə boḍnï səvinsə turup
kümüx bolsa ər at yarunsa kərüp

2135 bu iki kutu bulsa bəgdin səvinq
əli kapoqï ətlür bulur bəg avïnq

2136 kayu bəg boḍunka tərü bərməsə
küḍəzməsə boḍnïn yəgüqi yəsə

C112
2137 ot ïḍtï boḍunka buzuldï əli
yïkïldï səziksiz bu bəglik ulï

2138 kayu bəg ər atnï səvindürməsə
kïlïq kïnda qïkmaz anïnda basa

2139 kïlïq birlə bəglər uzatur əlig
kïlïqsïz usal bəg basumaz əlig

2140 kïlïq baldu boldï bu əl sakqïsï
kïlïqïn alïr əl boḍun baxqïsï

2129 بۇ سوزگه جاۋاپ هەم گۇۋا بۇ بەيت،
گۇۋا قايدا بولسا، شۇ ــ هوججەت، ئىشت:

2130 بۇ بەگلەر ئىشگىن سىياسەت بىزەر،
سىياسەت بىلە بەگ ئېلىنى تۇزەر.

2131 يامانغا سىياسەت يۇرۇتمەك كېرەك،
بۇلغانسا خەلق گەر، سىياسەت سۇزەر.

2132 بۇ دولەت تىرىگى، ئۇلى، بەكلىگى،
بۇ ئىككى نەرسىدۇر يىلتىزى ــ كوكى:

2133 بىرى، خەلقە بەرمەك قانۇندىن ئۇلۇش،
بىرى، خىزمەت ئەتكەنىگە بەرمەك كۇمۇش.

2134 قانۇن بىرلە خەلقى سويۇنسە تۇرۇپ،
كۇمۇش بولسا خىزمەتچى كۇلەر كورۇپ.

2135 شۇ ئىككىسى بەگدىن خوش ئولغان زامان،
ئەل رەتكە چۇشۇپ، بەگ ئاۋۇنۇر شۇئان.

2136 گەر قايسى بەگ خەلقە قانۇن بەرمىسە،
خەلقنى كۇزەتمەي، يىگەنلەر يىسە،

2137 بۇزۇلۇپ ئېلى، ئۇ خەلقە چاچار ئوت،
بۇ بەگلىك ئۇلى بولغاي شەكسىز نابۇت.

2138 سويۇندۇرمىسە ئەسكىرىنى خاقان،
قىلىدىن چىقمىغاي قىلىچ هېچ قاچان.

2139 قىلىچ بىرلە بەگلەر ئۇزاتۇر قولىن،
قىلىچسىز غاپىل بەگ تۇتالماس ئېلىن.

2140 قىلىچ بىرلە پالتا ــ بۇ ئەل ساقچىسى،
قىلىچ بىرلە ئالار ئەل خەلق باشچىسى.

2141 nəgü tər əxitgil azun tutoquqï
kïlïq baldu birlə yaoqïoq utoquqï

2142 aya əl tutuoqlï əlig saklaoqu
usallïk bilə yər yəgüqi aoqu

B163
2143 kïlïq baldu sakqï tutun ay unur
kïlïq sakqï bolsa bəg inqlik bolur

2144 kïlïq təprər ərkən yaoqï təprəməz
kïlïq kïnka kirsə bəg inqlik yəməz

2145 səvinqlig tut ay bəg kïlïq uroquqïoq
səvinqin tiril tutqï kərmə aqïoq

* * *

2146 yana aydï əgdülmix əlig kutï
bu əl ixləri tərs uluoq kər atï

2147 bədük ix boḍun baxlamakï aoqïr
bax aoqrïoq bilə tutqï əmgək təgir

2148 səvinqi az ol kərsə kaḍoqu əküx
az ol əggüqisi təlimrək səküx

2149 kayuka baka kərsə korkïnq turur
səvinqin sora kərsə azrak ərür

2150 əküx səvməgüqi səvəri az ol
kərixi təlimrək ərəzi az ol

A86
2151 pütünsüz bolur təgmə yərdə kənül
kənül pütməsə ərkə artuk mun ol

2141 نمه دەيدۇ ئاڭلا جاھان تۇتقۇچى،
قىلىچ، پالتا بىرلە ياۋنى ئۇتقۇچى:

2142 كېزەك ئەلنى ساقلاش، ئەي ئەل تۇتقان ئەر،
غەپلەتتە بولغانلار چوقۇم زەھەر يەر.

2143 قىلىچلە پالتىنى ساقچى قىل، ئەي ئەر،
قىلىچ ساقچى بولسا، بەگلەر تېچ ئوتەر.

2144 قىلىچ تەۋرەر ئىكەن، يېغى تەۋرىمەس،
قىلىچ قىنغا كىرسە، بەگ تېنىچيەلمەس.

2145 قىلىچ ئۇرغۇچىنى سويۇندۇر، ئى خان،
ياشا خۇش، ھامان كورمە ئاچچىق، زىيان.

* * *

2146 يەنە ئېيتتى ئوگدۇلمش: ئېلىگ قۇتى،
قىيىندۇر ئەل ئىشى، ئۇلۇغدۇر ئېتى.

2147 خەلقىقە باش ئوڭلاق ئېغىر ئىش ئېرۇر،
ھەمىشە باش ئاغرىق ۋە مېھنەت تېگۈر.

2148 سويۇنچى ئاز ئېرۇر، قايغۇسى تولا،
ماختاۋچى ئاز بولۇر، سوكۇچى تولا.

2149 قايانغا قاردىسا قورقۇنۇچلۇقتۇر،
سوراپ كورسە، خۇشلۇغى ئازراق ئېرۇر.

2150 سويمەسلەر ئېرۇر كوپ، سويەرلىرى ئاز،
جاپاسى تولاراق، ھوزۇرلىرى ئاز.

2151 ئارامسز بولۇر ھەممە يەردە كوڭۇل،
ئارامسز كوڭۇل ئەرگە بىر قايغۇ ئول.

2152 kərü barsa təgmə ixində hətər
hətərlioɣ ixig kərsə tatïoɣ kətər

A77 C113

2153 nəgü tər əxitgil uquxluoɣ səzi
uquxluoɣ səzi kərsə yinqü təzi

2154 əlig boynï qïlqa ükəkqə baxï
anar kəd ïnanmaz uquxluoɣ kixi

2155 qïlïq bax əzələ məsəl bəglik ol
küninə anar min hətərlïoɣ ixi

2156 bu yanlïoɣ turur barqa bəglik ixi
qayusï ərəz yər qayu əz baxï

2157 əzün dunya 'uqbi bulayïn təsə
bu qaq ixni qoɣma qatïoɣlan usa

B164

2158 kənül til kəni tut bayatqa sïoɣïn
idi yarlïoɣïn sən aoɣïr tut tapïn

2159 nəgü kəlsə rəbdïn tapï bol tapï
əzün qullуqï ol tapïlïq tapï

2160 təzü həlqqa kənlün baoɣïrsaq bolun
tupï ədgülük qïl sən ədgü bulun

2161 boɣunqa asïoɣ qïl bolup qïlma yas
qïlïnq ədgü tutoɣïl əsiz yasï bas

2162 sənin boldï dunya tiriglik bilə
tiriglik bulunsa yatïp yə külə

2163 pütün jan üzülsə umunq tut uluoɣ
bayat bərgə ədgükə ədgü yoluoɣ

2152 قاراپ كورسه، هەمه ئىشدا خەتەر،
خەتەر ئىشنى كورسه، لەززەتنۇ كېتەر.

2153 نمه دەيدۇ ئاڭلا ئەقىللىق سوزى،
ئەقىللىق سوزىدۇر گوهەرنىڭ ئوزى:

2154 ئېلىگنىڭ بوينى قىلدەك، مۇناردەك بېشى،
ئۇڭا بەك ئىشەنمەس ئەقىللىق كىشى.

2155 بۇ خانلىق مسالى باش ئۇزە قىلىچ،
كۇنىگە ئاڭا مىڭ خەتەرلىك ئىشى.

2156 بۇ ياڭلىغ ئېرۇر هەمه بەگلىك ئىشى،
برى كورسه هوزۇر، برى يەر بېشى.

2157 تاپايمەن دىسەڭ هەر ئىككى دۇنيالىق،
كېرەكتۇر بۇ نەچچه ئىشنى قىلماقلىق:

2158 كوڭۇل، تىلنى توز توت، خۇداغا سىغىن،
خۇدانىڭ بۇيرۇغىن مۇهىم بىل، تېۋىن.

2159 رىزا بول خۇدادىن نه كەلسه ساڭا،
رىزا ۋە رىزالىق ــ قۇللۇغىڭ ئاڭا.

2160 خەلقه دىلىڭدىن بول سەن كويۇمچان،
بول ياخشى هەم ئىسته ياخشىلىق هامان.

2161 زىيان قىلما خەلقه، يەتكۇز مەنپەئەت،
بولۇپ خوپ، ياماننىڭ زىيانىن يوق ئەت.

2162 سېنىڭ بولدى دۇنيا تىرىكلىك بىله،
هاياتلىكى بولساڭ، يېتىپ يه، كۇله.

2163 جېنىڭ چىقسمۇ توت ئۇمىدىڭنى زور،
خۇدا ياخشىغا ياخشى يولنى بېرۇر.

* * *

2164 munukï mən aydïm əxitti əlig
bu yanlïoq kərək bəgkə ərdəm bilik

2165 kayu ərdə bolsa bu ərdəm tərü
anï bəg atap əlkə tikgü ərü

2166 tükəl bəg bolur bu boḍunka baxï
anïndïn bulur təgmə əḍgü kixi

2167 nəgü tər əxitgil biliklig tətik
biliklig tətik bilki əlkə ətik

C114
2168 biliklig kərək bəg ukuxluoq kəni
yürəklig ham əglüg bəḍüsə üni

2169 akï ham tüzün ham uvutluoq silig
baoqïrsak bolup kəḍ küḍəzsə əlig

2170 kəzi tok sərimlig nə koḍkï kənül
suyurkap kəqürgən nə kïlkï amul

2171 kamuoq ərdəmi bolsa ərdə ərü
boḍunka bərür bolsa əḍgü tərü

A78
2172 kayu əlkə bolsa bu yanlïoq bəgi
kutuldï ol əl boḍnï kətti igi

B165
2173 tooqar kut küni əlkə inqlik bolur
dərioqa bu yanlïoq kixilər ölür

* * *

* * *

2164 بۇلارنى مەن ئېيتتىم، ئىشىتتى ئېلىگ،
كېرەك بەككە شۇنداق پەزىلەت، بىلىك.

2165 قايۇ ئەردە بولسا بۇ ئەردەم يوسۇن،
بولۇر بەگ ئاتاپ، بەرسە ئۇستۇن ئورۇن.

2166 بولۇر ئۇ تولۇق بەگ ھەم ئەلنىڭ بېشى،
ئۇنىڭدىن تاپار تۇرلۇك خۇشلۇق كىشى.

2167 ئىشىتكىن، نىمە دەر بىلىملىك، زېرەك،
ئۇنىڭ ئىلمى ئەلگە بولۇرلەر بىزەك:

2168 ئەقىللىق ھەم ئالىم، توغرا بولغاي خان،
ئاشۇرسۇن شوھرىتىن بولۇپ قەھرىمان.

2169 سېخى ھەم، ئىسىل ھەم ھايالىق، سىلىق،
كويۇمچان بولۇپ، بەك كۇزەتسۇن خەلق.

2170 كوزى توق، سەۋرلىك ھەمدە مۇلايىم،
ئەپۇچان، ئۇز خۇلق بولسۇن ئۇ دائىم.

2171 پۇتۇن پەزلى بولسا جىمىدىن ئۇستۇن،
بەرەلسۇن ئەلگە ئۇ ياخشى قانۇن.

2172 مۇشۇنداق بولسا قايسى ئەلنىڭ خېنى،
تۇگەپ دەرت، قۇتۇلار ئېلى ـ ۋەتىنى.

2173 تۇغار بەخت كۇنى، ئەلگە تېچلىق بولۇر.
ئىستكىم، بۇ ياخلىغ كىشىلەر ئولۇر.

* * *

2174 bu ərdi ay əlig mənin bilmixim
munukī ətündüm sana ukmīxīm

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

2175 əlig aydī uktum kəni səzlədin
kərəki bu ərdi bilik yazmadīn

2176 takī bir ayītoqu səzüm bar sana
anī ma aqukluoq ayu bər mana

2177 bu yanlïoq bəgi bolsa ərdəm tolu
wəziri nəgü təg kərək ay tolu

2178 kalïn kaznak ursa bu altun kümüx
ətilsə əli artsa ol kənd ulux

2179 əlin ətsə bassa tüz əndi urup
isinsə ər at kənli ədgü bulup

2180 boḍun inqkə təgsə əlig təgməsə
bəgi atī ədgün yaḍīlsa basa

2174 بۇ ئەردى ئەي ئىبلىق مېنىڭ بىلمىشىم،
ساڭا ئېيتتىم ئەمدى مانا ئۇقمىشىم.

ئىبلىقنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2175 ئىبلىق ئېيتتى: ئۇقتۇم، دۇرۇس سوزلىدىڭ،
كېرەك ئىدى شۇ، بىلمىدە ئازمىدىڭ.

2176 ياناپ دەيدىغان بىر سوزۇم بار ساڭا،
ئۇنى ھەم ئوچۇقلاپ دىگىن سەن ماڭا.

2177 بەگ ئولسا مۇشۇنداق سەرە، پەزىلىك،
كېرەكتۇر ۋەزىر بولسا ئۇ قانچىلىك؟

2178 تولا قىلسا ئالتۇن-كۇمۇش غەزىنى،
تۇزەپ ئەل، ئارتتۇرسا ئۇ كەنت-شەھرىنى.

2179 ئىبلىس سورىسا توغرا قانۇن بىلە،
ئىسسىسا قوشۇن كوڭلى خوشلۇق ئىلە.

2180 خەلق تېچ بولۇپ، ئۇڭا قول تەگمىسە،
بېگىنىڭ نامى ياخشى بولۇپ ئوچمىسە.

29

ӨGDÜLMIX BƏGLƏRKƏ WƏZIR BOLOIU NƏGÜ TƏG ƏR KƏRƏKIN AYUR

2181 yanut bṛdi ɵgdülmix aydï ɟlig
wəzir boldï bəglərkə sunoɳu əlig

C115
2182 sɟziksiz kərək boldï bəgkə wəzir
wəzir ɵdgü bolsa bəg inqin uḍïr

2183 wəzir ol yüḍügli bu bəglər yükin
wəzir ol bəkütügli bəglik kəkin

B166
2184 ɵḍi artuḳ ɵḍrüm talu ər kərək
ɵgi kənḷi yətsə urunsa yürək

2185 uḳuxï ɵküx bolsa bilki tənḷiz
ḳamuoɳ ix pütürsə ḳïzartsa mənḷiz

2186 uruoɳluoɳ kərəḳ ḥəm saḳïnuḳ kəni
kənilik ɵzə kəqsə ətrü küni

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

بەگلەرگە ۋەزىر بولىدىغان كىشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا ئوگدۈلمىشنىڭ بېيتقانلىرى

2181 جاۋاپ بەردى ئوگدۈلمىش ئېيتتى: ئەي خان،
ۋەزىر دۇر بېگنىڭ قولى ھەر زامان.

2182 كىرەكتۇر بۇ بەككە ۋەزىر، بىگۇمان،
ۋەزىر ياخشى بولسا، تېچ ئۇخلايدۇ خان.

2183 ۋەزىر دۇر بۇ بەگلەر يۈكىن يۇدگۇچى،
ئۇلىنى مەھكەم ئەتكۈچى.

2184 بۇنىڭغا سەرەڭخىل [illegible]
كوڭۇل، ئەقلى كامىل، كويۇنسە يۈرەك.

2185 [illegible] ئەقلى كوپ بولسا، ئىلمى دېگىز،
پۈتۈن تىنچ ئۇتۇرسە، قىزارتسا مېگىز.

2186 ئىسىل ھەم تەقۋادار ھەم بولسا كونى،
دۇرۇسلۇق بىلە ھەم ئوتكۈزسە كۈنى.

2187 uluoɣ ix bu ixkə ər əḍrüm kərək
pütünlük bilə kïlḳï kəḍrüm kərək

2188 uḳuxluoɣ kərək ḫəm biliklig kərək
tətiklik kərək ḫəm siliglik kərək

2189 uḳuxluoɣ kixi uroɣï əḍgü uruoɣ
ḳopar ḳayda bolsa bu ḳalmaz ḳuruoɣ

2190 saḳïnuḳ kərək din iḍisi arïoɣ
əmin bolsa ə̧l boḍnï andïn arïoɣ

2191 saḳïnuḳ kixi ol kixi əḍrümi
muṇaḍmïxḳa barqa bu ol ot əmi

2192 saḳïnuḳ kixi ixtə saḳlïḳ ḳïlur
yaraoɣsïzḳa yaḳmaz ix ooɣrïn bilür

2193 bəgində basa ə̧lkə əlgi uzun
wəzir ol ə̧ligkə ḳïlïnqïn səzün

2194 uruoɣsuz kixilər arïoɣsïz bolur
arïoɣsïz wəzirḳa yaraoɣsïz bolur

2195 wəfalïoɣ bolur bu uruoɣluoɣ kixi
jəfaqï bolur ol arïoɣsïz ixi

2196 nəgü tə̧r əxitgil tərülüg kixi
tərülüg kixi boldï ə̧l tər baxï

C116
2197 uruoɣluoɣ kixilər ḳïlïnqï silig
wəfa birlə həlḳḳa yaḍïoɣlï əlig

2198 arïoɣsïz ḳïlïnqï wəfasïz jəfa
nəqə mə yə̧türsə xəkər ḫəm yilik

2187 ۋەزىرلىك ئۇلۇغ ئىش، كىرەك خىل كىشى
مۇكەممەل يېتىشكەن، خۇش پېئىل كىشى.

2188 ئەقىللىق كىرەك ھەم بىلىملىك كىرەك.
سىلىغلىق كىرەك ھەم تېتىكلىك كىرەك.

2189 ئەقىللىق كىشى نەسلى ياخشى ئۇرۇق.
ئوسەر قايدا بولسا، ئۇ قالماس قۇرۇق.

2190 كىرەكتۇر تەقۋادار، ئىمانلىق. ئېرىنچ.
ئىمىن بولغاي ئەل-يۇرت ئۇنىڭدىن ئېرىنچ

2191 تەقۋادار كىشى ئول كىشىلەر خىلى.
ھاجەتمەنگە دورا، داۋا قىلغىلى.

2192 تەقۋادار كىشى ئىشتا ساقلىق قىلۇر،
ناچار ئىشتىن يىراق، ئىش ۋاقتىن بىلۇر

2193 ئۇزۇندۇر قولى ئەلدە بەگدىن كېيىن.
يەتكۈزەر ۋەزىر بەگ قىلىغىن، سوزىن.

2194 يامان نەسىل كىشىلەر ئېرىنىسىز بولۇر.
ئېرىنىسىز ۋەزىرلىككە ياراغسىز بولۇر.

2195 ۋاپالىق بولۇر نەسلى پاكىز كىشى.
جاپالىق بولۇر ئۇ ئېرىنىسىز ئىشى.

2196 ئىشتىكىن، نىمە دەر قانۇنلۇق كىشى.
قانۇنلۇق كىشى ئۇ بولۇر ئەل بېشى:

2197 ئىسىل زات كىشىنىڭ خۇي-پەيلى سىلىق.
ۋاپا بىرلە خەلقىگە ئاچار ئۇ ئىلىگ.

2198 ئېرىنىسىز قىلىغى ۋاپاسىز، جاپا،
بېرىپ باقسىمۇ ئۇڭا شېكەر ھەم يىلىك.

B167

2199 uvutluḳ kərək ḥəm kəzi toḳ pütün
uvutsuz kixi ol kixidə otun

2200 kəzi toḳ kərək nəṇkə suḳlanmasa
kəzi aq toḍumaz bu dunya yəsə

A79

2201 kixidə talusï uvutluoɣ kixi
uvutluoɣ kixi ol kixidə baxï

2202 uvut kimdə bolsa ḳamuoɣ ixni ur
uvut birlə yalṇuḳ otun ḳapoɣï tur

2203 uvutsuz kixi ol kixidə əli
kəni səzləməz sez uvutsuz tili

2204 nəgü tər əxitgil uvutluoɣ tüzün
saṇa ətlər əmdi baoɣïrsaḳ əzün

2205 uvutsuz kixidə yïraḳ tur yïraḳ
uvutsuz bolur üstərigli ḳaraḳ

2206 uvutsuz yüzi kərsə ətsiz səṇük
uvutsuz əzi kərsə pütməz ərük

2207 uvut birlə yalṇuḳ yüzi suvlanur
uvut bolsa ətrü kəzi suvlanur

2208 yüzi kərki kərklüg kərək ḥəm yülüg
ḳilïnqï kəni təgsə həlḳḳa ülüg

2209 ḳilïnqï kəni bolsa ḳilkï oṇay
munïndïn təgir həlḳḳa əḍgü yïl ay

2210 kəni bolmasa ixtə ixqi baxï
ḳamuoɣ əgri boldï bu bəglər ixi

2199 ئۇياتلىق، كوزى توق، ئىشەنچلىك كىرەك
ئۇياتسىز جىمىدىن ياماندۇر دىمەك.

2200 كوزى توق كىرەك، مالغا قىزغانمىسا،
كوزى ئاچ ئۇ تويماس، بۇ دۇنيا يىسە.

2201 كىشىنىڭ سەرخىلى ئۇياتلىق كىشى،
ئۇياتلىق كىشىدۇر كىشىلەر بەشى.

2202 ئۇياتلىق كىشىگە پۇتۇن ئىشنى بەر،
ئۇياتلە جاھالەت ئىشىگىن ئېتەر.

2203 ئۇياتسىز كىشىدۇر كىشى رەزىلى،
دۇرۇس سوز سوزلىمەس ئۇياتسىز تىلى.

2204 ئۇياتلىق مۇلايىم ئىمە دەر ئىشىت،
كويۇنگەچ ساڭا ئۇ قىلىپ بىر ئوگۇت:

2205 ئۇياتسىز كىشىدىن يىراق تۇر يىراق،
ئۇياتسىز كوزىدە خۇنۇك بىر قاراق.

2206 بىر گوشسىز سۆگەكتۇر ئۇياتسىز يۈزى،
ئېتىلمەس توشۇكتۇر ئۇياتسىز كوزى.

2207 ئۇيات بىرلە ئەر ئابرويلۇق بولۇر،
ئۇيات بىرلە ئادەم كوزى نۇرلىنۇر.

2208 چىراي ھەم كېلىشكەن ساقال-چاچ كىرەك،
ئۇز خۇلقى خەلققە ئۇلۇش بولغىدەك.

2209 قىلىغى دۇرۇس بولسا، خۇلقى ئوڭاي،
تېگەر ياخشىلىق ئەلگە ئۇندىن يىل-ئاي.

2210 دۇرۇس بولمىسا ئىشتا ئىشچى بەشى،
بولۇر ئەگرى پۇتۇنلەي بەگلەر ئىشى.

2211 kənilik pütünlük kərək ixqikə
anïn pütsə bəglər ixin bərgükə

2212 bu kərklüg kixi kïlkï kərklüg bolur
kïlïnq bolsa kərklüg əl asoqï tolur

C117
2213 kimiq bolsa kərklüg yüzi tax əzi
taxï təg yəmə kərklüg ol iq yüzi

B168
2214 nəgü tər əxitgil sïnamïx kixi
sïnap ədgü əsizni bilmix kixi

2215 kixi kərkinə iq kïlïkï əx ol
yüzi kərki birlə kïlïnqï tux ol

2216 taxï kərsə tap tut iqinə tanuk
taxï təg iqi ol iqi təg tax ol

2217 yülüg bolsa kaxïoq bolur ol wəzir
wəzir bolsa kaxïoq ixi kəd yorïr

2218 sakïxqï kərək bolsa bilgə tətik
bilik birlə bilsə bu türlüg bitik

2219 wəzir ixi barqa sakïxlar bolur
sakïx bilməsə ixqi ixi kalur

2220 sakïx birlə saklar kixi ix küdük
sakïxïn səqər ər yïl ay kün ədüg

2221 sakïx saklïkïn boldï atï sakïx
kərü barsa sakïx ədi ək sak ix

2222 tətik bolmasa ix onarmaz kixi
tətiklik bilə kïldï yalnuk ixi

2211 كېرەكتۇر دۇرۇسلۇق، ئىشەنچ ئىشچىغا،
تاپشۇرسۇن بەگ ئىشىن ئىشىنىپ ئاڭا.

2212 چىرايلىق كىشى خۇلقى كوركەم بولۇر،
گۈزەل بولسا خۇلقى، ئەلگە نەپ تېگۈر.

2213 كىشكى گۈزەلدۇر يۈزى ھەم ئوزى،
تېشىدەك چىرايلىق بولۇر ئىچ يۈزى.

2214 نەمە دەر، ئىشتىكىن، سىنىغان كىشى،
سىناپ ياخشى-يامانىنى بىلگەن كىشى:

2215 كىشىنىڭ كوركىگە ئىچىدۇر ئاداش،
يۈزى كوركى بىرلە قىلىغى قاياش.

2216 تېشىنى كورۈپ بىل ئىچىگە گۈۋا.
ئىچى ھەم بولۇر ئۇ تېشىغا ئوخشاش.

2217 ۋەزىردە بە ھەيۋەت بولغاي ساقال-چاچ،
بەھەيۋەت بولسا ئۇ، ئىش تاپار راۋاج.

2218 ھىساپ بىلىسۇن ھەم بولسۇن ئالىم، تېتىك،
بىلىم بىرلە بىلسۇن ئۇ تۇرلۇك ستىك.

2219 ۋەزىر ئىشى ھەمە ھىساپلە بولۇر،
ھىساب بىلىسە ئىشچى، ئىشى قالۇر.

2220 كىشى ئىش-كۇشىنى ھىساپلاپ قىلار،
يىل-ئاي، كۈن ۋاقتىنى ھىساپلاپ تاپار.

2221 ھىساپ ساقلىغىدىن ئاتالدى "ساقىش"،
كورەرسەن، ھىساپ ئۇ ئوزى بەك ساق ئىش.

2222 تېتىك بولمىسا، ئىش قىلالماس كىشى،
تېتىكلىك بىلە قىلدى ئىنسان ئىشى.

2223 bitik birlə yalŋuq bitir bilmixin
bitiśə bilür ər nəgü kilmïxïn

2224 bitiklik nixanï turur bu bitik
bitik bilgüqi ər bolur kəḍ tətik

2225 bitik bilməz ərsə apa ooɣlanï
nəgü bilgəy ərdi yïl ay kün sanï

2226 bitip ḳoḍmasa ərdi bilgə bitik
sakïxka nəgü ərdi al yaŋ ətik

2227 tərütməzdə axnu bayat bu 'aləm
tərütti yorïttï bu ləwḥ-u ḳələm

C118
2228 fərixtə bitir ḳul nəgü kïlmïxïn
iḍi ətrü aydur yarïn ol ixin

2229 kərək kəŋli ḳoḍkï ma yumxaḳ tili
bu ol kər kixikə səvitür yolï

A80 B169
2230 kəŋül ḳoḍkï bolsa səvitür kixig
səvitmix kixilər avïtur ixig

2231 nəgü tər əxitgil kər alqaḳ amul
nə əḍgü bolur ərkə ḳoḍkï kəŋül

2232 boḍunda səvüg boldï ḳoḍkï kixi
səvügsüz bolur künli ḳatkï kixi

2233 uluoɣluḳ uzun yər kixi ḳoḍkïsï
bəḍüklükkə təgməz boḍun ḳatkïsï

2234 wəzirlïkka artuḳ pütün ər kərək
okïoɣlï bitikli kəḍ əglüg kərək

2223 يېزىق بىرله ئادەم يازار بىلگىنىن،
يېزىشله بىلۇر ئەر نىمە قىلغىنىن.

2224 تېتىكلىك نىشانى ئېرۇر بۇ بىتىك،
يېزىقنى بىلگەن ئەر بولۇر بەك تېتىك.

2225 يېزىق بىلمەس ئەرسە ئادەم ئوغلانى،
بىلەلەيتتى قانداق يىل، ئاي، كۈن سانى؟

2226 يېزىپ قويمغان بولسا ئالىم بىتىك،
ھساپقا بولۇر ئەردى چارە نېچۈك؟

2227 ياراتماستىن ئاۋال خۇدا بۇ ئالەم،
يارانتى، يورۇتتى بۇ لەۋھۇ ـ قەلەم.[135]

2228 پەرىشتە پۈتۈيدۇ نىمە قىلسا قۇل،
خۇدا تاڭنا سورار نە ئىش قىلدى ئول.

2229 ۋەزىر بولسۇن مۇلايىم ۋە يۇمشاق تىلى،
بۇ، خەلقنە ئوزىن سويگۈزۈشنىڭ يولى.

2230 مۇلايىم بولسا ئۇ سويدۇرەر كىشىن،
سويۈندۇرگۈچى خوش قىلۇر يولدىشىن.

2231 مۇلايىم، بېسىق ئەر نىمە دەيدۇ، كور،
مۇلاينىلىق ئەرگە نە ياخشى بولۇر:

2232 سويۇلدى ئەل ئىچرە كىچىك دىل كىشى،
سويۇلمەس، تەكەببۇر، يىرىك دىل كىشى.

2233 كىچىك دىل ئۇلۇغلۇق سۇرەر كوپ زامان،
تەكەببۇرغا تەگمەس ئۇلۇغلۇق ھامان.

2234 ۋەزىرلىككە بەكمۇ پۈتۈن ئەر كېرەك،
ئۇقۇملۇق، ساۋاتلىق، بەك ئاقىل كېرەك.

2235 tili kənli bir ḫəm k̦ilïnqï kəni
uvutluoɣ baoɣïrsak̦ bo̦dunda qïnï

2236 kəzi tok̦ o̦duoɣ sak̦ biligli ixig
a̦dïroɣan yaraoɣlïoɣ yaraoɣsïz kixig

2237 tapuoɣsak̦ nə əzkəy yə̦nə əymənük
əmanət bilə bolsa kənli süzüg

2238 tükəl kimdə bolsa bu ərdəm bilik
wəzirlïk̦ anar bə̦rsə boloɣay ə̦lig

2239 bu yanlïoɣ kixi bolsa bəgkə wəzir
bəgi birlə bo̦dnï tüz inqkə təgir

2240 tiləkqə tükəl boloɣa ə̦lig ixi
ə̦tilgəy ə̦li ḫəm bayuoɣay kixi

2241 wəzir bolsa ə̦lkə yaraoɣsïz yavuz
ol ə̦l bo̦dnï buzlur qïoɣay bayï tüz

2242 wəzir ə̦dgü bolsa bo̦dunk̦a asïoɣ
bo̦dun asoɣï birlə ə̦ligkə tatïoɣ

2243 nəgü tə̦r əxitgil ay bilki əgüz
bilik birlə kənli yarunmïx kəgüz

C119
2244 bəgi ə̦dgü bolsa nə kənli tili
tutar ixqiləri kənilik yolï

B170
2245 k̦alï bolsa bəglər bu küqkəy ə̦siz
anïn̦ ixqiləri buzar ə̦dgü iz

2246 bəgi ə̦dgü bolsa anïn̦ ixqisi
bolur k̦ïlk̦ï ə̦dgü təgürməz yasï

2235 تىلى، كۆڭلى بىر ھەم قىلىغى كونى،
ئۇياتلىق، كويۇمچان ۋە خەلقنىڭ چىنى.

2236 كوزى توق، سەگەك، ساق ھەم ئىش **بىلگۈچى،**
ياراملىق، يارامسزنى پەرق ئەتكۈچى.

2237 ۋاپادار ھەم ئىشچان، ھەم ئەيمەنگۈچى،
ئامانەتتە كۆڭۈلنى ساپ تۇتقۇچى.

2238 تولۇق بولسا كىمدە بۇ پەزىلى—بىلىك،
ۋەزىرلىك ئاتا بەرسە بولغاي ئېلىگ.

2239 ۋەزىر بولسا بەككە مۇشۇنداق كىشى،
بولۇر بەگ ۋە خەلقىنىڭ ھەم ئاسايىشى.

2240 بولۇر بەگ ئىشى مەقسىددەك تولۇق،
تۇزىلىپ ئېلى، خەلقى باي بولغۇلۇق.

2241 يارامسز، يامان بولسا ئەلگە ۋەزىر،
ئۇ ئەل خەلقى بۇزۇلۇر، بولۇر باي-پەقىر.

2242 ۋەزىر بولسا ياخشى، خەلقىقە پايدىدۇر،
خەلق پايدىسىلە بەگ ھەم زەۋق ئالۇر.

2243 ئىشتىكىن، بىلىمى دېگىزدەك بىر ئەر،
بىلىم بىرلە كۆڭلى يورۇق، نىمە دەر:

2244 ئۇز بولسا بېگىنىڭ دىلى ۋە تىلى،
تۇتار خىزمەتچىسى توغرىلىق يولى.

2245 ئەگەر بولسا بەگلەر زالىم ھەم يامان،
چىقار خىزمەتچىسى تۇز يولىدىن ھامان.

2246 گەر ياخشى بولسا بەگ، خىزمەتچى ھامان—
بولۇر ياخشى پېئىل، تەككۇزمەس زىيان.

2247 əsiz bolmaoɣïnqa bu bəglər bakïn
əsizig yakurmaz özinə yakïn

2248 əsiz kayda bolsa əsizlər bilə
ay ədgü yorï sən əx ədgü tilə

2249 əsiz ədgü birlə yaraxmaz bolur
kəni əgri birlə kürəxməz bolur

2250 kara tün yaruk künkə yakmaz yaoɣuk
yaxïl suv kïzïl otka bolmaz konuk

2251 bilixməz kixig sən biləyin təsə
bilixin ayïtoqïl ukuloɣay basa

2252 kamuoɣ nən katïldï öz ügri bilə
kəni tur katïlma sən əgri bilə

2253 bu səzkə tanukï bu bəyt ol okï
bu bəytig okï sən könülkə tokï

2254 yorïoɣlï uduoɣlï kamuoɣ nənni kər
tutar özkə əx tux özi tənni kər

2255 əsiz ədgü birlə katïlmaz kaqar
kamuoɣ nənkə yanzaoɣ bu bir yannï kər

2256 wəzir bəgkə tutqï kənəxqi bolur
kənəxqi kixilər tənəxqi bolur

2257 əsizkə katïlma kara ədgüsi
əsiz boldï kïlkï aqïr yüdgüsi

2258 bu bəglər yakïn tutsa ədgü kixi
atï ədgü kaldï həm əl kün ixi

2247 يامان بولمغۇنچه بۇ بەگ، دىققەت ئەت،
يولاتماس يامانىنى ئۆزىگە پەقەت.

2248 يامان قايدا بولسا يامانلار بىلە،
ئەي ياخشى، يۇرۇپ ياخشى يولداش تىلە.

2249 يامان ياخشى بىرلە ياراشماس بولۇر،
تۆز ئەگرى بىلەن چىقىشالماس بولۇر.

2250 قارا تۇن، يورۇق كۈن ئاراسى يىراق،
يېشىل سۇ قىزىل ئوتقا بولماس قوناق[136].

2251 تونۇشسىز كىشىنى بىلەيمەن دىسەڭ،
تونۇشتىن سورىغىن، بىلۇرسەن ئۆزەڭ.

2252 يۇرەر ئۆز توپى بىرلە ھەر بىرنىمە،
دۇرۇس بول، ئەگرىگە قوشۇلۇپ يۇرمە.

2253 بۇ سوزنىڭ گۈزاسى بۇ بىيىتتۇر، ئوقى،
بۇ بىيىتنى ئوقۇپ سەن كوڭۈلگە توقى:

2254 جىمكى ماڭار ھەم ئۇچار نەرسىلەر،
ئۆزى تەڭتۇشىن ئۆزگە يولداش ئېتەر.

2255 يامان ياخشى بىرلە قوشۇلماس، قاچار،
ئۇمۇمغا مىسال ئۇشبۇ تەمسىل يېتەر.

2256 ۋەزىر بەككە دائىم كېڭەشچى بولۇر،
كېڭەشچى كىشىلەر قىياسچى بولۇر.

2257 يامانغا قوشۇلما، قارا ياخشىسى،
بولۇر يامان خۇلقى، ئېغىر بوخچىسى.

2258 ئۆزىگە يېقىن تۇتسا ياخشىنى خان،
تېپىپ ياخشى ئات، ئەل تۇزىلەر ھامان.

C120

2259 yana bəg yaḳïn tutsa ə̈siz kixi
ə̈siz ḳïldï atïn ḥəm ə̈l kün ixi

2260 bu yanlïoḳ bolunsa ay ə̈lig wəzir
bəgin inqkə təgrür ḳarasï uḍïr

B171

2261 bolur bəg tiləki anïndïn tükəl
ixi barqa ə̈tlür ḳayu ərsə ḥal

2262 bayur ətrü boḍnï ḥəm ə̈tlür ə̈li
həzinə kəpəḍür ḳutaḍur yïlï

2263 bolur atï mənü ḳarïmaz bolup
bolur ornï əḍgü ḳarïsa ulup

2264 yə̈di bu azunuoḳ yə̈gəy ol azun
tirilgəy ḳutun tutqï mənü uzun

ƏLIG SUALI ƟGDÜLMIXKƏ

2265 ə̈lig aydï uḳtum bu səzlər ögün
ə̈ḍi əḍgü səzlər yorïdï bu kün

2266 maṇa ayoḳïl əmdi sü baxlar kixi
nəgü təg kərək ḳïlsa bəglər ixi

2267 süsin baxlasa ḥəm ixin ixləsə
ixin baxḳa ə̈ltsə hə̈ṭa tuxmasa

2268 ayu bə̈r maṇa sən ḳayusï yarar
qərikin səküp ol yaoḳïsïn tarar

2259 ئەگەر بەگ يامانني يېقىن يولتۇر،
ئېتى ھەمدە دولەت ئىشى بۇزىلۇر.

2260 مۇشۇنداق ۋەزىر گەر تېپىلسا، ئى خان،
ياشار خان ھوزۇردا، خەلق ئۇخلار ئامان.

2261 يېتۇر مەقسەدىگە ئۇنىڭ بىرلە خان،
بولۇر ئىش ئوڭۇشلۇق، نە ئولسا زامان.

2262 بولۇپ باي خەلقى، ئەل ئوبدان تۇزىلۇر،
ھاياتى تاپار بەخت، غەزىنە تولۇر.

2263 قېرىماس بولۇپ ئېتى مەڭگۇ قالۇر،
قېرىپ ئولسىمۇ، ئورنى ياخشى بولۇر.

2264 بۇ دۇنيا، ئۇ دۇنيا بولۇپ بەختيار،
سائادەت ئىچىدە ئۇ مەڭگۇ ياشار.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2265 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇ سوزنى پۇتۇن،
تولا ياخشى سوزلەر قىلىندى بۇ كۇن.

2266 ماڭا ئېيتقىن ئەمدى بۇ ئەسكەر بېشى،
نېچۇك قىلماق كېرەك بۇ بەگلەر ئىشى؟

2267 ئىشىن ئىشلىسە ھەم ئەسكەر باشلىسا،
ئىشى باشقا چىقسا، خاتالاشمىسا.

2268 دېگىل سەن ماڭا كىم بۇ ئىشقا يارار،
سۇروپ ياۋ لەشكىرىن، قىلىۇر تارى-مار؟

30

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ SÜ BAXLAR ƏR NƏGÜ TƏG KƏRƏKIN AYUR

2269 yanut bərdi ögdülmix aydi əlig
yaoqïka tuqï bolsu üstən əlig

2270 səziksiz kərək bəgkə sü baxqïsï
yaraxmaz yaoqïdïn kətürsə usï

2271 bu ixkə əḍi kurq katïoq ər kərək
baxïnda kəqürmix tükəl ton yürək

2272 əḍi ək uluoq ix bu sü baxlamak
qərik tüzməki həm yaoqïnï simak

C121
2273 talu ər kərək sak bu ixkə oḍuoq
anar təgməsə bir usalïn yoḍuoq

B172
2274 akï alp atïm bolsa alqak kənül
tuzï ətməki kən nə kïlkï amul

ئوتوزبىنجى باب

ئوگدولمشنڭ ئۆلگەندىكىدە باشلىغوچى كشىنڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىگى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

2269 جاۋاپ بەردى ئوگدولمش، ئېيتتى: ئەي خان،
قولۇڭ ياۋغا ئۇستۇن ئولسۇن ھەر زامان.

2270 كېرەك بەككە جەزمەن قوشۇن باشچىسى،
ئېچىشقا ياراشماس ياۋنىڭ ئۇيقىسى.

2271 بۇ ئىشقا جەسۇر، بەك قاتتىق ئەر كېرەك،
بېشىدىن ئىش ئوتكەن ئەر يۇرەك كېرەك.

2272 ناھايەت چوڭ ئىشتۇر قوشۇن باشلىماق،
تۇزەپ لەشكىرىن، ياۋنى قىرىپ تاپشىلماق.

2273 كېرەكتۇر بۇڭا خىل ۋە ھۇشيار ئەرەن،
ئۇ توھمەت كورمىگەي غاپىللىق بىلەن.

2274 ئۇ بولسۇن مۇلايىم، باتۇر ۋە سېخى،
ۋە تەمكىن، تۇزى-نانى كەڭرى تېخى.

2275 akï boloqu artuk sü baxlar kixi
tərilsə anar ətrü ədrüm baxï

2276 üləsə ər atka kamuoq bar malïn
adax koldax ərdəx tutunsa kalïn

2277 əzinə bir at ton tolum koďsa tap
qavïksa azunda atïn yaďsa tap

2278 ooqul kïz kixim təp nənin ərkməsə
ya yər suv baoqïm təp kümüx tərməsə

2279 kïlïqïn tiləsə kamuoq arzusïn
urup alsa bərsə bəďütsə küsin

2280 yətürsə iqürsə kəďürsə kəďim
at üstəm kïz ooqlan bu bərsə təlim

2281 anar tərlür ətrü kər ərsig ərən
səvüg jan yuluoqlap yatur taoq kayan

2282 yürəklig kərək artuk əglüg kərək
kəgüzlüg kərək həm kənüllüg kərək

2283 yaoqïda kərəksiz yürəksiz kixi
yürəksiz kixi ol tixilər ixi

2284 yürəksiz kixilər qərik artatur
qərik artasa ər ərig artatur

2285 yaoqïda yürəklig səringü kərək
yaoqï at kəmixsə təringü kərək

2286 ayïkïoq turur bu ölüm bəlgülüg
əďi kəlməginqə ər ölməz külüg

2275 سېخى بولسا قوشۇننى باشلار كىشى،
يىغىلغاي ئاڭا خىل كىشىلەر بېشى.

2276 چېرىككە ئۇلەشتۇرسە بار مېلىنى،
ئاداش-دوست ۋە قولداش تۇتسا ھەممىنى.

2277 ئوزۇگە بىر ئات، تون، قورال بەس ئېتەر،
جاھانغا ئېتى بولسا مەشھۇر، يېتەر.

2278 ئوغۇل-قىز غەمىن دەپ مېلىن يىغمىسا،
بېغىم، سۇ، يېرىم دەپ كۆموش تاپمىسا.

2279 قىلىچتىن ئىستىسە پۇتۇن مەقسىدىن،
بۇلاپ ئالسا، بەرسە، يېيىپ شوھرىتىن؛

2280 يىگۇزسە، ئىچۇرسە، كىيگۇزسە كىيىم،
قورال، ئات، قىز-ئوغلان بېرىپ كوپ قېتىم.

2281 شۇ ھالدا يىغىلۇر باتۇرلار ئاڭا،
شىرىن جان پىدالاپ، ياتۇر تاغ-قىيا.

2282 ئەقىللىق كىشىك ھەم يۇرەكلىك كىشىك،
مەسۇرلۇق كىشىك، كەڭ كوڭۇللۇك كىشىك.

2283 [illegible] يۇرەكسىز كىشى،
يۇرەكسىز كىشى ئۇ چىشى ئوخشىشى.

2284 يۇرەكسىز كىشى ئۇ قوشۇنىن بۇزار،
بۇزۇلسا قوشۇن، ئەر بىر-بىرىن بۇزار.

2285 ئۇرۇشتا يۇرەكلىك، چىداملىق كىشىك،
سېلىپ كەلسە ياۋ ئات، يىغىلماق كىشىك.

2286 بولۇر ۋاقتى ئولۇمنىڭ نە ھالدا ئىسە،
يىگىت ئولمىگەي تا ئەجەل كەلمىسە.

2287 nəgü tər əxitgil azïoqlïoq kür ər
əlümüg unïtsa yaoqïsïn urar

B173 C122

2288 kixi ədsüz əlməz anadïn tooqup
nəlük qorqar əzün yaoqïnï kərüp

2289 yaoqïqa yalïn təg ərən təg urux
əjəlsiz əlüm bolmaz əzkə bolup

2290 uvutluoq kərək ər uvutï üqün
yaoqï birlə qarxur qadïtmaz əqün

A86

2291 uvut birlə yalnuq yaoqïsïn saqar
yaoqïda ən axnu uvutsuz qaqar

2292 uvutqa bolup qorqlïq alplïq qïlur
əgünqkə bolup ər əzin əldürür

2293 yürəklig təgüqi uvutluoq bolur
uvutluoq kixi əlsə urxu əlür

2294 qïlïnqï onay bolsa qodqï kənül
bodunqa səvitür əzin bu yan ol

2295 isitür kixi kənlin alqaq kixi
yïratur ərənig tili əl puxï

2296 bədük tutsa kənlin bu sü baxlar ər
səziksiz yaoqïdïn bu ər bərgə yər

2297 bu kənli bədük ər usallïq qïlur
usal ər ya buzlur ya ədsüz əlür

2298 kür ərsig kərək bolsa qaxïoq yülüg
yadïlsa atï bolsa qavluoq külüg

2287 نىمە دەر، ئىشتىكىن، غەيۇر، جەسۇر ئەر،
ئولۇمنى ئۇنۇتۇپ، ياۋنى ئۇرۇر ئەر:

2288 كىشى ۋاقتىسز ئولمەس ئانادىن تۇغۇپ،
نىچۇن قورقادۇرسەن ئوزەڭ ياۋ كورۇپ؟

2289 يېغىغا يېلىڭ تەگ، يىگىتتەك ئۇرۇش،
ئەجەل يەتمىگۇنچە، ھىچ بولماس ئولۇش.

2290 كېرەك ئەرگە ئۇيات، ئۇياتلىق ئۇچۇن،
ئۇرار ياۋنى تا ئالمىغۇنچە ئوچۇن.

2291 ئۇيات بىرلە ئىنسان ياۋنى يوق قىلار،
ئۇرۇشتا ئەڭ ئاۋال ئۇياتسىز قاچار.

2292 قورقاقمۇ ئويۇلۇپ باتۇرلۇق قىلۇر،
ماختىلىش ئۇچۇن ئۇ ئوزىن ئولتۇرۇر.

2293 يۇرەكلىك ئاتالغان ئۇياتلىق بولۇر،
ئۇياتلىق ئەر ئولسە ئۇرۇشۇپ ئولۇر.

2294 قوشۇن باشى بولسا كەمتەر، مۇلايىم،
خەلقتە سويدۇرەر ئوزىن ئۇ دائىم

2295 ئىسسىتۇر كىشىنى كىچىك دىل كىشى،
قاچۇرار كىشىنى ئىتتىك تىل كىشى.

2296 قوماندان ئوزىنى تۇتاركەن يوغان،
يىگەي دۇشمەنىدىن تاياق بىگۇمان.

2297 تەكەببۇر كىشىلەر غاپىللىق قىلۇر،
غاپىللار بۇزۇلۇر، يا بىۋاخ ئولۇر.

2298 ئېتىم چىقسۇن دىسە ئۇ، بولسۇن جەسۇر،
ساقال ـ ساچى رەتلىك، بەھەيۋەت، غەيۇر.

2299 ąsizlərkə qaxïoq kərək qorqsalar
yavaxlarqa əḍgü kərək səvsələr

2300 siyasət yorïtoqu kərək sü baxï
siyasətqa axlïoq bolur sü ixi

2301 siyasət yoritsa sü baxlïoq bolur
süsi baxlïoq ərsə ər axlïoq bolur

C123
2302 qayu sü bolur bolsa baxsïz boxaŋ
ux ol sü buzuldï əlig qəq yaxaŋ

B174
2303 əsizlərkə ḥəxmət siyasət kərək
yana əḍgükə tutqï ḥurmət kərək

2304 təgür əḍgülərkə tükəl əḍgülük
səvinqin tiləgü yüḍürməgü yük

2305 bu əḍgüg tilər barqa yalnuq turup
kixi qul bolur ərkə əḍgü bulup

2306 nəgü tər əxitgil ay qïlqï tüzün
bu bəytig oqïoqïl avïnoqïl özün

2307 box azad kixi barqa əḍgü qulï
sən əḍgü qïlu aq kənilik yolï

2308 kixilik qïlurqa kixi bol tuxï
kixi mundaoq urdï kixilik ulï

2309 kərək sü baxïna bu bir qaq qïlïq
yaoqïqa yüz ursa bu tüzsə yorïq

2310 yaoqïda kər arslan yürəki kərək
qarïxtuqta əsri biləki kərək

2299 يامانغا هەيۋەت كېرەك، قورقۇتقلى،
يۇۋاشلارغا ياخشىلىق، سويـدۇرگىلى.

2300 سىياسەت يورۇتسۇن قوشۇنـنىڭ بېشى،
سىياسەتكە باغلىق قوشۇنـنىڭ ئىشى.

2301 سىياسەتلە قالماس قوشۇن باشچىسىز،
باش ئولسا، ئۈيۇشقاقي قوشۇن شۇبھىسىز.

2302 قايۇ بىر قوشۇن بولسا باشسىز، بوشاڭ،
بۇزۇلۇر ئۇ قوشۇن، ئەي خان، كوپ ياشاڭ.

2303 يامانلارغا ھەيۋەت، سىياسەت كېرەك،
يانا ياخشىغا دائىم ھورمەت كېرەك.

2304 پۇتۇن ياخشىغا ياخشىلىق قىل تولۇق،
ئۇلارنى سويۇندۇر، سالما ئېغىر يۈك.

2305 تىلەر ياخشىلىق ھەممە كىشى ئاختۇرۇپ،
كىشى قۇل بولۇر ئەرگە، ياخشىلىق كورۇپ.

2306 مۇلايىم خۇي كىشى نە دەيدۇ، ئىشت،
تەسەللى بەر ئوزگە، ئوقۇپ بۇ بىيت:

2307 ئازات-ھور كىشىلەر ياخشىلىق قۇلى،
قىلىپ ياخشىلىق ئاچ دۇرۇسلۇق يولى.

2308 كىشىلىك قىلىشقا كىشى بول ھامان،
كىشى قۇردى شۇنداق كىشىلىك يولى.

2309 كېرەك بۇ قانچە ئىش قوماندان ئۇچۇن،
يۇرۇش قىلغانـدا ياۋغا، توزەپ يول-يوسۇن:

2310 سوقۇشقاندا يولۇاس يۇرەكلىك كېرەك،
توتۇشقاندا يىلۇز بىلەكلىك كېرەك.

2311 toŋuz təg tətimlig bəri təg küqi
aḍïoɣlayu azoɣïr ḳutuz təg əqi

2312 yana alqï bolsa ḳïzïl tilkü təg
titir buoɣrasï təg kər əq sürsə kək

2313 saoɣïzoɣanda sakṛaḳ kərək tutsa əz
ḳaya ḳuzoɣunï təg yïraḳ tutsa kəz

2314 uluoɣ tutsa ḫəmyət kər arslanlayu
üki təg usuz bolsa tünlə sayu

2315 bu yaŋlar bilə ər yaoɣïqï bolur
yaoɣïqï bolur həm yaraoɣqï bolur

C124
2316 yaoɣïqï yaraoɣqï kixi ol tuqï
yaoɣï sanqoɣuqï həm yətürgən uqï

2317 tuzï ətməki ḫəm axï kəŋ kərək
atï ton tolumï aŋar təŋ kərək

B175
2318 ax iqgü tuz ətmək yaḍar ər atï
ax iqgü turur bu tiriglik otï

2319 nəgü tər əxitgil ïla atlïoɣï
tuz ətmək kəŋüt ay kixi ḳutluoɣï

2320 kü qav at tiləsə tuz ətmək yətür
tiriglik tiləsə anï oḳ yətür

A87
2321 kixilik ḳïlïoɣlï ïnanqlïoɣ akï
tuz ətmək ḫəkï təp ətər ər ḫəkï

2322 uluoɣluḳ tiləsə ax iqgü ülə
uzun yax tiləsə bulur ax bilə

2311 توڭگۇز كەبى تەرسا، بوردەك كۇچى،
ئىيىقتەك ئېتىلغاق، قوتازدەك ئوچى.

2312 ئۇ بولسۇن ھىلىگەر قىزىل تۇلكىدەك،
ئاداۋەتچى بولسۇن بۇغرا توگىدەك.

2313 سىغىزخاندىن سەگەكرەك بولسۇن ئوزى،
كورسە قىيا قۇزغىنىدەك يىراقنى كوزى.

2314 قارا، بولسۇن ھىممەتتە ئۇ ئارسلان،
كىچەسى ھۇقۇشتەك ئويغاق ھەر زامان.

2315 مۇشۇ خىل سۇپەتلە ئۇ جەڭچى بولۇر،
بولۇر جەڭچى ھەمدە يارامچى بولۇر.

2316 بۇ جەڭچى ياراغلىق كىشىدۇر داۋام،
ئۇرۇپ ياۋنى تار-مار قىلىشتا تامام.

2317 تۇزى ھەم نەنى، ئېشى كەك بولغۇلۇق،
ئاڭا ئات، قورال، تونمۇ تەك بولۇلۇق.

2318 ئاش-ئىچمەك، تۇزۇ-نان ئەر ئاتنى يايۇر،
يىمەك-ئىچمەك تىرىكلىك ئىلاجى ئېرۇر.

2319 نىمە دەر ئىشتىكىن ئىلى ئاتلىغى:
تۇزۇ-نانىنى كەك قىل، كىشى قۇتلۇغى.

2320 يىگۇز نان-تۇزۇڭنى شوھرەت ئىستىسەك،
شۇ ئىشلارنى قىلغىن ھايات تىلىسەك.

2321 ئىشەنچلىك، سىخى-مەرت كىشىلىك ئېتەر،
تۇزۇ-نان ھەققى دەپ ئەز ھەقىقىن ئوتەر.

2322 ئۇلۇغلۇق تىلەسەك ئاش، ئىچمەك تارات،
تاپار ئاش بىلەن ئەر ئۇزۇڭراق ھايات.

2323 kərək həyl baxïŋa bu bir ķaq kïlïķ
ətilsə ixi ətrü tüzsə yorïķ

2324 səzi qïn kərək bolsa ķəwli pütün
uluoɣ bolsa yaloɣan ïnanmaz boḍun

2325 ikinqi akïlïķ kərək bərsə nəŋ
saranķa yumïtmaz kixi aloɣu yaŋ

2326 üqünqi yürəklig kərək kəgsi kür
yürəksiz yaoɣï kərsə igləp yatur

2327 bu tərtünq kərək alqï ḥilə bilir
bu ḥilə bilir ərkə arslan ulïr

2328 tətimlig kərək ḥəm topulsa qərik
yitilik kərək ḥəm ķomïtsa ərig

2329 bu ərdəm bilə bolsa sü baxqïsï
yaoɣï sanqoɣa yaḍoɣa yaoɣïnïŋ küsi

2330 bu yanlïoɣ sü baxqï bu sü baxlasa
əlig buloɣa duxman əzə ixləsə

C125
2331 yüz ursa yaoɣïķa bu sü baxqïsï
oḍuoɣ turoɣu tün kün kətərsə usï

2332 əküx ər kərəksiz ər əḍrüm kərək
ər əḍrüm bolunsa tolum tüm kərək

B176
2333 əküx sü qərik ərsə baxsïz bolur
bu baxsïz qərik sü yürəksiz bolur

2334 sïnamïx yaoɣïqï kixi tənləmix
on iki miŋ ər sü əküx sü təmix

2323 كېرەك بۇ قانچە ئىش قوماندان ئۇچۇن،
ئىشنى رەتلىسە، تۇزەپ يول-يوسۇن:

2324 سوزى چىن، ئېيتقىنى راست ئولسۇن تامام،
ئۇلۇغ بولسا يالغانچى، پۇتمەس ئاۋام.

2325 ئىككىنچى، سېخىلىق، بېرىشتۇر ئىشى،
بېخىلغا يولىماس ئالارمەن كىشى.

2326 ئۇچىنچى، يۇرەكلىك ۋە بولسۇن جەسۇر،
يۇرەكسىز ياۋنى كورسە ئاغرىپ ياتۇر.

2327 توتىنچى، ئۇ بىلسۇن ھىلە ۋە پىلان،
تۇتۇر ھىلە بىرلە كىشى ئارسلان.

2328 قوشۇننى بوسۇشكە چىك ئولماق كېرەك،
چېرىك قوزغىتىشقا تېز ئولماق كېرەك.

2329 قوماندادا بولسا بۇ خىسلەت ئەگەر،
يېڭىپ يېغىنى، ھەيۋىسىن يوق ئېتەر.

2330 قوشۇننى باشلىسا شۇ خىل قوماندان،
قولى ئۇستۇن بولۇر دۇشمەنگە ھامان.

2331 قوشۇن باشلىغى ياۋغا بولسا دۇچار،
كۇنۇ-تۇن بولغۇلۇق ئويغاق ۋە ھوشيار.

2332 كېرەكمەس كوپ چېرىك، چېرىك خىل كېرەك،
چېرىككە خىللانغان خىل قورال كېرەك.

2333 قوشۇن سانى كوپ بولسا باشسىز بولۇر،
قوشۇن بولسا باشسىز، يۇرەكسىز بولۇر.

2334 سىناغان بىر ھەربى قىياسەن دېمىش،
ئون ئىككى مىڭ ئەرلىك قوشۇن كوپ ئىمىش.

2335 qərik sanqmïx alp ər tutuzmïx ayu
maṇa tərt miṇ ər sü tükəl sü tạyü

2336 ḳalïn sü yayïlsa iqin buloɣaxur
anï ạtsə bolmaz yaraoɣsïz tuxur

2337 qavïḳmïx kür alp ər yạmə sözləmix
ər ọḍrüm kərək sü tolumluoɣ tạmix

2338 nəgü tạr atïḳmïx yaoɣïqï əxit
bu səz əxtip ətrü əzüṇkə ix ạt

2339 əküx sü tiləmə ər ọḍrüm tilə
ər ọḍrüm tilə ḥəm tolum tüm bilə

2340 ạtiklig az əḍgü əküxtə kərü
təlim tuxtï artaḳ əküx sü bilə

2341 yaoɣïḳa ḳalï yortsa sü baxlar ər
yaḳïn tutoɣu əzkə yaoɣïoɣ ixlər ər

2342 aḍïroɣu ọḍürgü yəzək tutoɣaḳï
yïraḳ tutoɣu saḳlap kəzi ḳuloɣaḳï

2343 yəzək ḥəm təlim yətsə tutoɣaḳ kạtip
yaoɣïoɣ basoɣu bolsa urunsa ḳayïp

C126
2344 süsin ạtsə yapsa ma yortuoɣ tüzüp
kạḍin ḳalmasa ər ya ənḍün ozup

2345 tüxün bilsə yortuoɣ tüzə bilsə kəḍ
ər at tutsa saḳqï oḍuoɣ tursa kəḍ

2346 yorïḳïn küḍəzəsə ‘ələm baxlar ər
əṇi turmasa bir yaoɣïoɣ ixlər ər

2335 دىمىش ياۋنى يەڭگەن بىر باتۇر چۈشەر،
ماڭا توت مىڭ ئەرلىك قوشۇن دەل يېتەر.

2336 كوپ ئەسكەر يېيىلسا، ئىچى بۇلغىشار،
تۈزەپ بولماس ئۇنى، يارامسىز بولار.

2337 ئاتاقلىق جەسۇر ئەر، يەنە سوزلىمىش:
قوشۇندا قورال-ئەر خىل ئولسۇن دىمىش.

2338 ئاتانغان سوقۇشچى نەدەر ئاڭلىغىن،
بۇ سوزنى ئىشتكەچ، ئەمەل ئەيلىگىن:

2339 قوشۇننى كوپەيتمەي، قىل ئەرلەرنى خىل،
يىگىتلەر بىلەن تەڭ قورال سەرە قىل.

2340 كوپىدىن ئېزى خۇپ، بولسا مۇنتىزىم،
يېڭىلغان سانى كوپ چېرىك كوپ قېتىم.

2341 قوماندان يېغىغا ھۇجۇم قىلسا گەر،
يېقىن تۇتسۇن ئۇزگە يېغى ئۇرار ئەر.

2342 كېرەك چارلىغۇچى قىسىم خىللىماق،
قۇلاق-كوزنى ساقلاپ، يىراق قارىماق.

2343 چارلاۋچى ئۇچراشسا تۇتاققا[137] يېتىپ،
ھۇجۇمنى قىلسۇن ئۇ ئارقىدىن بېرىپ.

2344 قوشۇننى ساقلىسۇن، قىلسۇن مۇنتىزىم،
كېيىن ۋە ئىلگىرى يۇرمىسۇن ھىچكىم.

2345 قارارگاھ ۋە يۇرتۇغ[138] تۇزۇش بىلسۇن ئۇ،
قوشۇن ساقچىلىرى ھۇشيار تۇرسۇن ئۇ.

2346 كۇزەتسۇن ھەركەتنى ئەلەم تۇتقان ئەر،
ھىچ چەتتە قالمىسۇن ياۋنى ئۇرار ئەر.

2347 tüxürsə toyuoɣ kəḏ kərüp bərk yəṛig
yïrak ïḏmasa tiḏsa yïoɣsa ərig

B177
2348 usal bolmasa bolsa artuk oḏuoɣ
usal bolsa təgrür basïmqï yoḏuoɣ

2349 yaoɣïḳa yaoɣusa yəzəkin alu
tüxürsə toyuoɣ kərsə ot suv talu

2350 süsin kəḏ küḏəzsə til ïqoɣïnmasa
süsi az əküxin yaoɣï bilməsə

2351 ḳatïoɣlanoɣu axnu til aloɣu kərək
bu tildin yaoɣï ḳïlḳï bilgü kərək

2352 aṇar tənɨəsə ətrü ạtsə ixin
yaoɣï boynï yənqsə kətərsə baxïn

A88
2353 bu saḳlïḳ bolur həm oḏuoɣluḳ bolur
yaoɣïda ḳayusï saḳ ərsə unur

2354 oḏuoɣ bəg səzi kər bəkə yolqïlïoɣ
kər arslan münügli ḳïlïq ḳamqïlïoɣ

2355 yaoɣï sanqoɣuḳa tutoɣu iki tolum
bu iki tolumdïn yaoɣï yər ölüm

2356 əṇ axnu yaoɣïḳa kərək ḫilə al
bu ḫilə bilə ḳïl yaoɣï mənzi al

2357 ikinqi bu saḳlïḳ oḏuoɣluḳ turur
ḳayusï saḳ ərsə ol üstəṇ bolur

2358 ḳayusï saḳ ərsə yaoɣïda oḏuoɣ
səziksiz yaoɣïḳa bu təgrür yoḏuoɣ

2347 قوشۇننى چۈشۈرسۇن پۇختا جاي كورۇپ،
يىراق كەتمىسۇن ئۇ، تۇرسۇن توپ بولۇپ.

2348 غەپلەتتە قالمىسۇن، بولسۇن ئۇ ھۇشيار،
غاپىل بولسا، دۇشمەن زىيانلار ئۇرار.

2349 يېقىنلاشسا ياۋغا دېرەكسىن ئېلىپ،
قارارگاھ قۇرسۇن ئۇ ئوت-سۇنى كورۇپ.

2350 قوشۇننى كۈزەتسۇن، ئۇ تىل[139] بەرمىسۇن،
قوشۇن ئازمۇ-كوپ ياۋ ئۇنى بىلمىسۇن.

2351 ئەڭ ئاۋال تىرىشىپ تىل ئالماق كېرەك،
بۇ تىلدىن ياۋ ھالىنى بىلمەك كېرەك.

2352 ئىشنى شۇنىڭغا قاراپ ئىشلىسۇن،
كېسىپ يۇۋ بېشىنى بويىنىن يەنچىسۇن.

2353 مانا شۇ ھۇشيارلىق، ئويغاقلىق بولۇر،
سوقۇشتا كىم ھۇشيار بولسا شۇ ئۇتۇر.

2354 بېگى ئويغاق قوشۇننىڭ ئەجدەر باشچىسى،
مىنەر ئۇ ئارسلان، قىلىچ-قامچىسى.

2355 كېرەك ياۋ يوقاتماقتا ئىككى قورال،
بۇ ئىككى قورالدىن كورەر ياۋ زاۋال.

2356 ئەڭ ئاۋال كېرەكتۇر ھىلىنىڭ ئۈزى،
ياۋ ئالدانغىنىدىن قىزارسۇن يۈزى.

2357 ئىككىنچى، سەگەكلىك-ئويغاقلىق ئېرۇر،
كىم سەزگۈر، ساق ئولسا، ئۇ ئۇستۇن كېلۇر.

2358 كىم جەڭدە بولۇر ساق، ئويغاق ۋە ھۇشيار،
ئۇ ياۋغا گۇمانسىز زىيانلار سالار.

C127

2359 yaoqïŋ sü təlim tutsa azraq sənin
toqïxqa əvinmə yaraoq kər anïŋ

2360 yaraxoqu yaraoqï bar ərsə yarax
yoq ərsə yarïqlan bil alxïp kürəx

2361 qatïoqlan usandur usa bas qəqə
qəqə az əküxüg nə bilgəy aqa

2362 qalï basoquqa bulmasa sən yarï
yalavaq ïdïp sən bar əlləx yorï

B178

2363 tilin arsïq əl bol küdəzgil əzüŋ
toqïxqa əvinməgü kəsgil səzüŋ

2364 taqï bolmaz ərsə yaoqï ooqrasa
toqïxmaq tiləsə kəŋül bərməsə

2365 uzatma ixiŋ sən qərik tər toqïx
ülə nəŋ ərig əg toqïx at oqïx

2366 toqïxïoq uzatsa yaoqï əglənür
əküx kərsə ərniŋ kəzi əgrənür

2367 nəgü tər əxitgil yaoqï sanqmïx ər
baxïnda kəqürmix kəzün kərmix ər

2368 kərüxməz yaoqïnïŋ küsi kəd yïraq
kərüxsə basïnur kərügli qaraq

2369 yaoqïqa yalïŋ təg nəniŋ almasu
uzatsa basïttïŋ yiti kïl adaq

2370 qərikdə bir anqa pusuoqqa kigür
yadaoq okqï tuxrup sən əndün yügür

2359 قوشۇنى كوپ ئولسا ياۋنىڭ، سېنىڭ ئاز،
سوقۇش قىلما، تېزدىن كور تەدبىرىن ساز.

2360 ياراش مۇمكىن ئولسا، ئۇرۇشما، ياراش،
يوق ئەرسە، ساۋۇت كەي، ئېلىشىپ تالاش.

2361 تىرىش، غەپلەتتە قوي، كېچە قىل ھۇجۇم،
كېچەدە كوپ-ئازلىق بىلىنمەس چوقۇم.

2362 يېڭىشقا ئەگەرچە يەتمسە كۈچۈڭ،
ئەۋەت سەن ئەلچىلەر، ياراشقىن ئۇزۇڭ.

2363 تىلىڭ بىرلە ئەل بول، ئۇزۇڭنى كۆزەت،
سوقۇشماققا ئالدىرما، سوزنى بەس ئەت.

2364 ئەگەر بۇمۇ بولماي، يېغى قۇتۇرسا،
ئۇرۇشماقنى ئىستەپ، كوڭۈل بەرمىسە،

2365 ئىشىڭنى ئۇزارتماي قوشۇن تۈز، سوقۇش،
ئاتاپ ماختا ئەرنى، تارات مال، كۈمۈش.

2366 ئۇزارسا سوقۇش، ياۋ ھۇشىنى تاپۇر،
كوزى كورسە كىشى كوپنى ئوگىنۇر.

2367 نىمە دەيدۇ ئاڭلا ياۋنى يەڭگەن ئەر،
بېشىدىن ئىش ئوتكەن، كوزى كورگەن ئەر:

2368 ياۋ داڭقى يىراقتا كورۈنمەستە زور،
بۇ شوھرەت كۈرەشكەندە كەملەپ كېتۈر.

2369 يېغىغا يېلىڭ تەگ، مېلىڭ ئالمىسۇن،
سوزۇلسا يېڭىلدىڭ، ئىتتىك بول يۇگۈر.

2370 چېرىكتىن بىرقىسمىنى قوي موكتۇرۇپ،
ياياق ئوقچىنى سال سەن ئالدىن يۇرۇپ.

2371 yaoqïqï ərün kïroqïl ərsiglərig
yaoqïka alïn kïl kətürsü qərik

2372 ərün kïroqïl artuk yaoqïqï bolur
yaoqïqï bolur həm yaraoqqï bolur

C128
2373 kiqig kur yigitlər bolur kəd yiti
kali yüz əvürsə udïtur otï

2374 ïnanur ərig kïloqïl əndün kədin
onundïn solundïn bir anqa adïn

2375 yaoqusa qərikkə ilixsə əri
tuxïnqa təgixgü kəmixsə urï

2376 ən axnu yïraktïn təgixgü okun
yaoqusa sünün təggü bərsə boyun

2377 katïlsa kïlïq baldu birlə təgix
tixin tïrnakïn təg yaka tut ilix

B179
2378 tirən arka bərmə yaoqïka bolup
yaoqïoq sanq yok ərsə urux yat ölüp

2379 nəgü tər əxitgil karïxoqan kür ər
səringil səringən yaoqïsïn urar

2380 kəlin kïz səvinqi küdən tünləri
kür alp ər küvənqi qərik künləri

2381 küvəz alp səkirtip qərik sürsə pat
laqïn kux kovar təg təkər kanlarï

2382 yaoqï kərsə alp ər kəpirtür izig
bu karxur adïnlarka təgməz kəzik

2371 يېشى چوڭ، جەسۇرلەر كۆرەشچىنىنى—
سەپ ئالدى قىل، باشلاپ ماڭسۇن جەڭچىنى.

2372 ساقال-چاچ ئاقارغان كۆرەشچى بولۇر،
كۆرەشچى بولۇر ھەم كوپ ئىشنى بىلۇر.

2373 كىچىك، ياش يىگىتلەر بولۇر بەكمۇ تېز،
ئەگەر ئورنىسە يۇز، ئوچەر ئوتى تېز.

2374 ئىشەنچلىك كىشىنى قوي ئالدىن، كېيىن،
بېكىت ئوڭ-سولۇڭغا يانا باشقىدىن.

2375 يېقىنلاشسا لەشكەر، توتۇشقاندا ئەر،
ئۇدۇلدىكىنى ئۇرسۇن، ئۇروپ نەرىلەر.

2376 ئەڭ ئاۋال يىراقتىن ئوقنى ئاتقۇلۇق،
يېقىنلاشسا نەيزە بىلەن تىققۇلۇق.

2377 كىرىشكەندە پالتا، قىلىچ بىلەن چاپ،
ياقادىن تۇت، چىشلە، تىرناقتا تاتلاپ.

2378 چىدا، ياۋغا ئارقاڭنى بەرمە توتۇپ،
يوقات ياۋ ياكى يات ئۇرۇشتا ئولۇپ.

2379 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، سەپ يارغان جەسۇر،
چىدا سەن، چىدىغان دۇشمەننى يېڭۇر:

2380 كېلىن قىز سويۇنچى نىكا-توي تۇنى،
باتۇرنىڭ سويۇنچى جەڭ قىلغان كۇنى.

2381 سۇرەر ئالغا لەشكەر باتۇر ئات چېپىپ،
لاچىن قۇش ئالۇردەك توكەر ياۋ قېنى.

2382 يېغى كورسە باتۇر قوپارتۇر توزان،
بولەكلەرگە نوۋەتنى بەرمەس ھامان.

2383 qərik kərsə alp ər kər arslan bolur
səkirtür ya əldrür ya urxu əlür

2384 yaoqï kərsə alp ər kïzartur mənïz
karïxsa boḍulur kïzïl ḥəm yaoqïz

2385 at üstəm yarïklar bolur kïp kïzïl
kïzïl kïzoqu ənlər bolur yap yaxïl

2386 yaoqï at kəmixsə sana ooqrasa
sərin arka bərmə saqïlsa basa

2387 yaoqï təprəsə sən uḍu təprəgil
ətə uḍ aḍakïn yorï turmaoqïl

A89
2388 kalï kaqsa səndin yaoqï turmasa
ərig yətgü tutoqu bulun tutmasa

C129
2389 yaoqï sanqmïx ərsig ərən bulnukup
yana əvrə sanqtï yaoqïsïn ulup

2390 yaoqï kaqsa tap kïl əḍərmə yïrak
kalï yandru yansa kaqumaz aḍak

2391 munuksa yaoqï yüz əlümkə urur
əlümkə yüz ursa kim utru turur

B180
2392 bu yərdə əzünni küḍəzgil ooqul
küḍəzgil yok ərsə əzündin tənül

2393 usal bolsa ər kər yorïrda əlür
usal bolmasa ər tiləkin bulur

2394 mana mundaoq aydï sïnamïx kixi
sïnamïx kixilər səzi səz baxï

2383 چېرىك كورسه باتۇر بولۇر ئارسلان،
قىلۇر ياۋنى يوق، يا بېرۇر ئوزى جان.

2384 يېغى كورسه باتۇر قىزارتۇر يۈزىن،
بويايدۇ قىزىل قانغا جەڭده ئوزىن.

2385 ئىگەر، ئات، ساۋۇتلار بولۇر قىپ-قىزىل،
قىزارغان قىزىل يۈز بولۇر ياپ-يېشىل.

2386 يېغى ئات سېلىپ ساڭا قىلسا ھۇجۇم،
چىدا، سەن بەرمە تەن، توزۇيدۇ چوقۇم.

2387 يېغى گەر تەۋرىسه، سەنھەم تەۋرىگىن،
ئاياق ئوره ھازىر تۇرۇپ باپلىغىن.

2388 ئەگەر ياۋ چېكىنسه قوغلاپ تۇتمساڭ،
ئۇنىڭدىن يېتەرلىك ئەسىر ئالمساڭ،

2389 جەسۇر جەڭچىلىرىڭ سېپى بۇزۇلۇپ،
كېلەر ياۋ ھۇجۇمنى باشلاپ، بۇرۇلۇپ.

2390 يېغى قاچسا قوغلاپ ئۇزاپ كەتمىگىل،
ئەگەر قايتسا دۇشمەن، قاچالمايسەن، بىل.

2391 ياۋ ئولسا ئۇمىتسىز ئولۇمگه يۇرۇر،
ئولۇمدىن قوقمغانغا كىم تەڭ كېلۇر؟

2392 شۇ پەيتته ئوزۇڭنى چىڭ تۇت، سەن كۇزەت،
گەر ئەكسى بولسا، ئۇز ئۇمىدىڭ پەقەت.

2393 غاپىل بولسا ئەر، كور، يۇرەردە ئولۇر،
غاپىل بولمسا ئەر، تىلەككه يېتۇر.

2394 ماڭا مۇنداق ئېيتتى ئىش كورگەن كىشى،
ئىش كورگەن كىشىنىڭ سوزى سوز بېشى:

2395 yaoqï qaqsa tapqïl əḍərmə uḍu
əḍərtqi yəḍi kərsə bərgə toḍu

2396 yaoqïoq bir saqïtsa yana tirlüməz
otuoq suv uḍïtsa yana tirlüməz

2397 muŋuqmïx kixilər ölümüg qolur
ölümüg qoluoqlï ər öldrü ölür

2398 kim ix qïlsa tərkin aŋar bəŗgü nəŋ
ux ol nəŋ bilə ər qïzïl qïlsa əŋ

2399 kim ər tutsa öggü aqïnoqu kərək
ol aqïoq bilə ər urunsa yürək

2400 yavuz ögdi bulsa əḍi kəḍ bolur
kəḍig ögsə kəndü qaqan kin qalur

2401 ərig ögsə əlgin kər arslan tutar
atïoq ögsə yügrür uqarïoq yətər

2402 balïqmïx bar ərsə sən əmlət kərü
bolun bolmïx ərsə yulup ol kirü

2403 qalï əlmïx ərsə aoqïrlap kətür
ooqul qïz bar ərsə aŋar ḥəq yətür

2404 ər at kərsə ətrü səvinqlig bolur
yaoqï ooqrï bolsa səvüg jan bəŗür

2405 isig söz külər yüz bilə bəŗgü nəŋ
bu üq nəŋ kixikə bolur əḍgü yaŋ

2406 box azad kixilər muŋar qul bolur
bu qul jan yuluoqlar səvinqin qolur

2395 يېغى قاچسا بارما ئۇزاق يەرگىچە،
يىراق قوغلىغان قامچا يەر تويغىچە.

2396 يېغى بىر چېچىلسا يىغىلمىغى تەس،
سۇ ئوتنى ئوچۇرسە، ئۇ يانمايدۇ، بەس.

2397 ئۇمىتسىز كىشىلەر ئولۇمنى كۆتۈر،
ئاۋال ئولتۇرۇپ، ئاندىن ئوزى ئولۇر.

2398 كىم ئىش قىلسا تېز ئاڭا مال بەرگۈلۈك،
بېرىپ مال، يۇزىنى قىزىل قىلغۇلۇق.

2399 ئەسىر ئالسا ماختاپ تارتۇقلاش كېرەك،
بۇ تارتۇق بىلەن بولسۇن ئەر خۇش يۇرەك.

2400 يامان ماختىلىش نېرىلە ياخشى بولۇر،
ماختالسا ياخشى قاچان كېيىن قالۇر؟

2401 تۇتار قول بىلەن شىر ئەرنى ماختىساڭ،
يېتەر قۇشقا ئېتىڭ ئەگەر سىلىساڭ.

2402 داۋالات يارىدار بولسا سەن كورۇپ،
قۇتۇلدۇر ئەسىر چۈشسە، سەن قايتۇرۇپ.

2403 كوتەرگىن قەدىرلەپ ئولگەن بولسا گەر،
ئوغۇل-قىزى بولسا، ئاڭا ھەقنى بەر.

2404 سويۇنگەي قوشۇنىڭ گەر كورسە بۇنى،
قىلۇر جان پىدا ئۇ، جەڭ مەيدان كۇنى.

2405 شىرىن سوز، كۆلەر يۇز، مال-نەرسە بېرىش،
كىشىگە بۇ ئۇچ نەرسە ياخشى بىر ئىش.

2406 ئازات-ئەركىن ئەرلەر ئاڭا قۇل بولۇر،
رىزاسىن تىلەپ جان پىدالىق قىلۇر.

2407 muṇar mənẓər əmdi bu səz ay bəgü
kərü barsa yətrü qïn aymïx tạgü

2408 külər yüz isig səz ülə nəṇ tavar
box azad kixilər bu üqkə avar

2409 sən altun kümüx birlə alma ḳuluoḳ
bu üq nəṇ yuluoḳ kïl ḳamuoḳnï yavar

2410 sü baxlar kixi bolsa mundaoḳ kərək
anïn baxlasa sü bolur əḍgürək

2411 sən altun kümüxni üləgil nəniṇ
yuluoḳ kïloḳa janïn sav altun təniṇ

2412 bu üq nəṇkə bolur tapuoḳqï ḳulï
munï tutsa bəglər ḳamuoḳ nəṇ ulï

2413 bu yanḷïoḳ sü baxqï bulur ərsə bəg
ixi baxḳa baroḳay küvənq boloḳu təg

2414 bu yanḷïoḳ bolur ərsə sü baxlar ər
ixi barqa ạtlip küvənqkə təgər

2415 yaraoḳlïoḳ wəzir ḳolsa andaoḳ kərək
sü baxqï tilər ərsə mundaoḳ kərək

2416 aṇar ətrü bəglər ïnansa bolur
tiləmix tiləkin bəg andïn bulur

* * *

A90
2417 yana aydï əgdülmix ạlig ḳutï
iki ix bəḍük ix uluoḳluḳ atï

2407 بىر سوز بار، ھېكىم، ئەمدى ئوخشار بۇڭا،
كۆرۈپ ئويلىنىپ چىن پۈتەرسەن ئۇڭا:

2408 كۆلەر يۈز، شىرىن سوز بىلەن بەر تاۋار،
ئازات ئەرلەر بۇ ئۇچكە كېلىپ توپلىنار.

2409 كۆمۈش بىرلە ئالتۇنغا ئالما قۇلۇڭ،
پىدا قىل بۇ ئۇچنى، ئومۇمنى يىغار.

2410 قوشۇن باشلىغى شۇنداق ئولماق كېرەك،
قوشۇن باشلىسا ئۇ بولۇر ئەزگۈرەك.

2411 گەر ئالتۇن ـ كۆمۈشنى سوغات ئەيلىسەڭ،
قىلۇرلەر پىدا جان ساپ ئالتۇنغا تەڭ.

2412 بۇ ئۇچ بىرلە خىزمەتچى بولغاي قۇلى،
بۇنى بەگ بىلگۈلۈك ھەر ئىشنىڭ ئۇلى.

2413 مۇشۇنداق قوماندان تاپسا ئەگەر خان،
ئىشى باشقا چىققاي ئىشەنچلىك ھامان.

2414 ئەگەر بولسا شۇنداق قوشۇن باشلار ئەر،
سويۇنچكە چۈشۈپ ھەر ئىشى توزىلەر.

2415 ياراغلىق ۋەزىر كۆتسەڭ، شۇنداق كېرەك،
قوشۇن باشلىغى دىسەڭ بۇنداق كېرەك.

2416 بەگ شۇنداق كىشىگە ئىشەنسە بولۇر،
تىلەك ـ مەقسەدىنى ئۇلاردىن تاپۇر.

* * *

2417 يەنە ئېيتتى ئوگدۇلمىش: ئەي ئېلىگ قۇتى،
ئىككى ئىش بۇيۇك ھەم ئۇلۇغلۇق ئېتى:

2418 wəzir bir ikinqi sü baxlar ʻələm
birisi k̦ïlïq tuttï biri k̦ələm

C131
2419 bu ə̣l baoqï ərki bu iki tüzər
bu ikí biriksə anï kim üzər

4220 ə̣di artuk̦ ə̣drüm kərək bu kixi
k̦alï əznəsə bəg̦kə ə̣ltür baxï

2421 tusulsa ə̣di ək tususï əküx
k̦alï əznəsə yasï ə̣l kənd ulux

2422 bəgi bolsa ə̣dgü kixi ə̣drümi
bu iki tapuoqqï bo̧dun kə̣drümi

B182
2423 bulardïn bolur ətrü ə̣lkə asïoq
bu asoqï bilə ətrü bəgkə tatïoq

2424 nəgü tə̣r əxitgil kər ə̣lqi bəgü
bəgü səzlərin bulsa ax təg yə̣gü

2425 k̦ïlïq birlə aldï kər ə̣l aloquqï
k̦ələm birlə bastï ol ə̣l basoquqï

2426 k̦ïlïq birlə alsa bolur tərk ə̣lig
k̦ələm bolmaoqïnqa basumaz ə̣lig

2427 k̦ïlïq birlə alsa k̦ayu ə̣l küqün
anï sürsə bolmaz əküx yïl əqün

2428 k̦ələm birlə tutsa k̦ayu kənd ulux
tilək təgrür anda təzükə ülüx

* * *

2418 ۋەزىرلىك بىرىدۇر، ئۇنىڭدا قەلەم،
قىلىچ تۇتتى بىرسى، قولىدا ئەلەم.

2419 بۇ ئىككىسى ئەلنىڭ تەرتىۋىنى تۇزەر،
بىرىكسە بۇ ئىككى ئۇنى كىم ئۇزەر؟

2420 خىللانغان بولۇشى كېرەك بۇ كىشى،
گەر بەككە زىت بولسا كېتۈرلەر بېشى.

2421 ئەگەر پايدىلىق بولسا كوپ پايدىسى،
زىت بولسا زىيانىنى ئەل- يۇرت تارتقۇسى.

2422 بەگ ئولسا ئەگەر ئەل سەرە-ياخشىسى،
خەلقنىڭ خىلى بولسا ئۇ ئىككىسى،

2423 بۇلاردىن تولا پايدا ئەلگە تېگۈر،
بۇ پايدا بىلەن بەككە يەتكەي ھوزۇر.

2424 ھېكىم-خان نىمە دەر ئاڭا سال قۇلاق،
ھېكىملەر سوزىن بىل ئۇزۇقلۇق-تاماق:

2425 قىلىچ بىرلە ئالدى، كور، ئەل ئالغۇچى،
قەلەم بىرلە تۇتۇر يۇرتنى تۇتقۇچى.

2426 بولۇر تېز قىلىچ بىرلە يۇرت ئالغىلى،
قەلەمسىز مۇمكىن ئولماس ئەل تۇتقىلى.

2427 يۇرت ئالماق مۇمكىندۇر قىلىچ-كۇچ بىلەن،
سوراپ بولماس ئۇنى كوپ يىل ئوچ بىلەن.

2428 قەلەملە تۇتۇلسا بىرەر كەنت-شەھەر،
ئومۇمغا ئۇنىڭدىن نەسىبە تېگەر.

* * *

2429 bu ərdi ay ẹlig ɵzüm bilmixī
munukī ɵtündüm ayïtmïx tuxī

ẹLIG SUALI ɵGDÜLMIXKƏ

2430 ẹlig aydī uktum munī bəlgülüg
takī bir səzüm bar anī ay külüg

4231 manạ səzlə əmdi kərüp ədgürək
uluoɪ ḥajibïoɪ ay nətəg ər kərək

2432 ḥajiblar ɵzələ bu bolsa uluoɪ
baoɪïrsaklïkïn kïlsa janïn yuluoɪ

C132
2433 küvənsə bəgi ḥəm ɵzi ḥəm ẹli
olarka du'a kïlsa boḍnī tili

* * *

2434 ẹlig aydī səzlə yẹmə bu səzüg
munī ma ayu bẹr yarut bu kəzüg

2429 ئی خاقان مۇشۇلار مېنىڭ بىلگىنىم،
سورالغان ئۈچۈن مەن بۇلارنى دىدىم.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2430 ئېلىگ ئېيىتتى: ئۇقتۇم بەلگۈلۈك بۇنى،
يانا بىر سوزۇم بار، ئېيت مەشھۇر ئۇنى.

2431 ماڭا سوزلە ئەمدى كورۇپ ئەزگۈرەك،
ئۇلۇغ ھاجىپلىققا نىچۈك ئەر كېرەك؟

2432 ئۇلۇغى شۇ بولسا، ھاجىپلار ئارا،
كويۇمچان بولۇپ قىلسا جاننى پىدا.

2433 ئىشەنسە ئاڭا بەگ ئوزى ھەم ئېلى،
ئۇلارغا دۇئا قىلسا خەلق تىلى.

* * *

2434 ئېلىگ ئېيىتتى شۇنى، سوزلە ئەمدى سەن،
يورۇتقىن كوزۇمنى جاۋابىڭ بىلەن.

31

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ ULUƣI ḤAJIB-LÏḴḴA NƏGÜ TƏG ƏR KƏRƏKIN AYUR

2435 yanut bạrdi ɵgdülmix aqtī tilin
ayur inq tirilsü ạlig miṇ yïlïn

2436 uluoı ḥajib artuḳ pütün qīn kərək
bu qïnlïḳ bilə kəḍ pütün din kərək

B183
2437 tüp əşlī kərək əḍgü ḳilḳī oṇay
tusulsa boḍunḳa tooqursa kün ay

2438 tüpi əḍgü bolsa ər əḍgü bolur
bu əḍgü kixi həlḳḳa əḍgü ḳolur

2439 kixi əḍgüsindin kəlir əḍgülük
yəgü iqgü mingü taḳī kəḍgülük

2440 ḳilïnqī oṇay bolsa tənlər səz ək
səzüg tənlər ərniṇ ixi kəḍ süzüg

ئوتتوزبەشىنچى باب

ئوگدۇلمىشنىڭ ئولوغ هاجىپلىققا قانداق كشى لازىملىغى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

2435 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش ئاغزىن ئېچىپ،
دىدى: مىڭ ياشاسۇن ئېلىنگ شاتلىنىپ.

2436 ئۇلۇغ هاجىپ ئارتۇق پۇتۇن چىن كېرەك،
بۇ چىنلىق بىلە بەك پۇتۇن دىن كېرەك.

2437 نەسەپلىك بولسۇن ئۇ، خۇلقى ئۇز، ئوڭاي،
كورۇپ ئەل نەپىنى، تۇغۇلسۇن كۇن-ئاي.

2438 تەڭگى ياخشى بولسا، بولۇر ياخشى ئەر،
بۇ ياخشى ئەر ئەلگە ياخشلىق تىلەر.

2439 كشى ياخشىسىدىن كېلۇر ئەزگۇلۇك،
يىمەك-ئىچمەك، مىنەرلىك هەم كەيگۇلۇك.

2440 خۇيى ياخشى ئەر سوزنى دەڭسەپ قىلۇر،
بۇ خىل ئەر ئىشى هەم پاك-سۇزۇك بولۇز.

2441 kəzi tok kərək ḫəm uvutluoɣ silig
tətiklik kərək ḫəm tümən tü bilik

2442 kəzi tok kixi ixtə almaz orunq
orunq alsa ḫajib bolur bəg külünq

2443 orunq ol buzuoɣlï oŋulmïx ixig
orunq yig kïlur ol pütürmix ixig

2444 uvutluoɣ silig bolsa kïlkï tüzün
kəlir andïn əḍgü kïlïnqïn səzün

C133
2445 uvutluoɣ kixi kïlmaz əsiz ixig
yaraoɣsïzka yakmaz bu sərməz kixig

A91
2446 silig ərkə dəwlət siŋimlig bolur
silig bolsa kutka təgimlig bolur

2447 tətik bolsa malka muŋaḍmaz bolur
bilik bilsə ixtə yaŋïlmaz bolur

2448 yəmə yakxï aymïx biliklig bəḍük
bilikligkə təgdi əz ülgi kəḍ ək

2449 biliklig kərək kïlsa bəglər ixi
kamuoɣka yaramaz biliksiz kixi

2450 bilik təgməsə kimkə ərsə ülüg
tirig təsə bolmaz anï tut əlüg

2451 bilik birlə yalŋuk bəḍüp qavlanur
kixilərdə üstər kamuoɣ ix ənür

B184
2452 biliksiz kixi ol kuruoɣ sïr bəḍiz
biliklig kixi ornï kəktə əḍiz

2441 كوزى توق، هايالق، نازۇكلۇق كېرەك،
تۇمەن خىل بىلىم ۋە زىرەكلىك كېرەك.

2442 كوزى توق كىشى ئىشتا ئالماس پارا،
بولۇر كۇلكۇلۇك هاجىپ ئالسا پارا.

2443 ئوكۇشلۇق هەر ئىشنى بۇزار بۇ پارا،
پىششق ئاشنىمۇ خام قىلار بۇ پارا.

2444 هايالق، سىلىق بولسا نازۇك خۇيى،
كېلەر خۇلقى، سوزىدىن ياخشىلىق بويى.

2445 ئۇياتلىق كىشى ئۇ يامان ئىش قىلماس،
قوشۇلماس يارامسزغا، كىشى تىللماس.

2446 سىلىق ئەرگە دەۋلەت سىڭىملىق بولۇر،
سىلىق بولسا، بەختكە لايىقلىق بولۇر.

2447 زىرەك بولسا، مالدىن قىينالماس بولۇر،
بىلىم بولسا، ئىشتا يېڭىلمەس بولۇر.

2448 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بىلىملىك ئۇلۇق،
بىلىملىككە تەگدى قىممتى تولۇق.

2449 بىلىملىك ئىشلەسۇن بۇ بەگلەر ئىشى،
هىچ ئىشقا يارىماس بىلىمسز كىشى.

2450 بىلىمدىن نەسىبە كىمگە تەگمىسە،
ئولۇك ئۇ، يارىماس تىرىكتۇر دىسە.

2451 بىلىمله بۇيۇكلەپ ئاتانغاي كىشى،
بولۇر ئەلدىن ئۇستۇن، ئۇنۇملۇك ئىشى.

2452 قۇرۇق بىر بويالىق هەيكەل ــ ئىلىمسز،
بىلىملىك كىشى ئورنى كوكتە ــ ئېگىز.

2453 uḳuxluoɣ kərək ixtə artuḳ oḍuoɣ
oḍuoɣluoɣ bilə ixtə tutnur boḍuoɣ

2454 uḳux bolsa asoɣï ə̣ḍi ək əkü̈x
ḳamuoɣ əḍgülük ülgi ol bu uḳux

2455 uḳuxsuz kixi ol yə̣mixsiz yïoɣaq
yə̣mixsiz yïoɣaqïoɣ nəgü̈ ḳïlsun aɣ

2456 uḳuxluoɣ yə̣sə yə̣r ikigün azun
uḳuxluoɣ atanur atansa tüzün

2457 uḳuxluoɣ biliklig kixi ol kixi
kixidə talusï boḍunda baxï

2458 yüzi kərki kərklüg kərək ḥəm yülüg
tooɣan ərsig ünlüg sözi bəlgülüg

4259 səvitür yüzi kərki kərklüglüki
yaraxur kirip qïḳsa ərsigliki

C134
2460 yülüg ərsig ərniṇ bolur ḥəxməti
bu ḥəxmət bilə ol kixi ḥurməti

2461 saḳïnuḳ kərək din iḍisi arïoɣ
arïoɣ bolsa ḳïlḳï ḳïlïnqï arïoɣ

2462 saḳïnuḳ arïoɣ din iḍisi kixi
ə̣rinməz ḳïlur barqa yalṇuḳ ixï

2463 saḳïnuḳ kixi yə̣r kixi ḳaḍoɣusï
saḳïṇuḳ kixi ol kixi əḍgüsi

2464 yüz utru bolur tutqï ḥajib özi
kərür kəzkə kərklüg kərək ol yüzï

2453 كېرەك ئىشتا ئەقىل، سەگەكلىك كېرەك،
سەگەكلىك بىلەن ئىش جىلۋە قىلۇر بەك.

2454 ئەقىل پايدىسى بەك تولا، زور ئېرۇر،
جىمى ياخشىلىقلار ئەقىلدىن بولۇر.

2455 ئەقىلسىز كىشىدۇر يىمىشسىز ياغاچ،
نە قىلغاي يىمىشسىز دەرەخلەرنى ئاچ؟

2356 ئەقىللىق تاپار ئۇ ھەر ئىككى جاھان،
ئالۇر ھەم ياخشى نام ئەقىللىق ھامان.

2457 ئەقىللىق، بىلىملىك كىشىدۇر كىشى،
كىشىنىڭ تولۇغى ۋە خەلقنىڭ بېشى.

2458 ھاجىپنىڭ ساقال-چاچى ئۇز بولسۇن يۇزى،
ئاۋازى ئەرەنچە ۋە ئوچۇق سوزى.

2459 يۇزى، ھوسنى، كوركەملىگى خۇش قىلۇر،
كىرىپ چىقسا مەردانە، ئاڭا ياراشۇر.

2460 كېلىشكەن ساقال-چاچ—كىشى ھەيۋىتى،
بۇ ھەيۋەت بولۇر ئەر كىشى ھورمىتى.

2461 كېرەك تەقۋادار، دىن ئىگىسى ئېرىنغ،
ئېرىنغ بولسا پەيلى، بولۇر خۇلق ئېرىنغ.

2462 كىشى بولسا دىندار، ئېرىنغ تەقۋادار،
كىشىنىڭ ئىشىنى ئېرىنمەي قىلار.

2463 يەر تەقۋا كىشىلەر كىشى غېمىنى،
ئېرۇر تەقۋا كىشى كىشى ئوبدىنى.

2264 تۇرار يۇزمۇ-يۇز دائىم ھاجىپ ئوزى،
شۇڭا كوزگە چىرايلىق كورۈنسۇن يۇزى.

2465 bu kərklüg yüzüg kərsə yüz suvlanur
kəŋül aqlur anda bu jan yəmlənür

2466 muŋar məŋzətü aytur əmdi bilik
biliklig səzi tut ay ḳïlḳï silig

B185

2467 əḍi əḍgü nəŋ bu kixi kərki yüz
bu yüz kərkiŋə suv iqər iki kəz

2468 ḳupa kərklügüg kər ḳïlïn əzkə fal
ixiŋ əḍgü boloɣay ḳamuoɣ səzni üz

2469 kəŋüllüg kərək ḥəm kəḍ əglüg kərək
amul bolsa ḳïlḳï taḳï əḍgürək

2470 kəŋüllüg kixi səz unïtmaz bolur
kəŋülsüz səzüg kəḍ tutumaz bolur

2471 kəŋül bolmasa ər kərüməz ixig
əgi bolmasa ər ətüməz ixig

2472 kəŋülsüz kixilər ḳuruoɣ kəp bolur
kəŋül birlə yalŋuḳ ḳamuoɣ ix ḳïlur

2473 əgi kəḍ kərək kəŋli alqaḳ amul
qïoɣay tul yətimkə baoɣïrsaḳ kəŋül

2474 tətiklik kərək ḥəm tərü kəḍ bilir
azun kərki barqa tətikdin kəlir

2475 kəŋül ḳoḍḳï bolsa ḳamuoɣḳa kiqig
tili bolsa yumxaḳ xəkərdə süqig

C135

2476 yaruḳ tutsa yüz kəz kixikə külə
ḳïlïnq əḍgü tutsa kixilik bilə

2465 گۆزەل يۈزنى كورگەن كىشى خوشلىنۇر،
كۆڭۈل ئېچىلۇر ھەمدە جان زوقلىنۇر.

2466 بىر ئالىم ئوخشىتىپ بۇڭا ئېيتتى سوز،
بىلىملىك سوزىن تۈت، ئەي قىلىغى ئۈز:

2467 كىشىچۈن نە ياخشى نەرسە—گۆزەل يۈز،
ئىچەر سۇ بۇ يۈز كوركىدىن ئىككى كوز.

2468 قوڭۇر چاچ گۆزەلنى، كور، ئەيلە بىر پال،
ئىشىڭ ياخشى بولغاي، بولەك سوزنى ئۈز.

2469 ھاجىپلىققا ئاقىل، كۆڭۈللۈك كېرەك،
بىسىق بولسا خۇلقى تېخى ئەزگۈرەك.

2470 كۆڭۈللۈك كىشى سوزنى ئۈنتۈماس بولۇر،
كۆڭۈلسىز كىشى سوزدە تۇرماس بولۇر.

2471 كۆڭۈل بولمىسا ئەر تاپالماس ئەشىن،
ئەقىل بولمىسا ئەر قىلالماس ئىشىن.

2472 كۆڭۈلسىز كىشى بىر ھەيكەلدۇر قۇرۇق،
قىلۇر ئىشنى ئىنسان كۆڭۈلله تولۇق.

2473 ھاجىپ بولسۇن ئاقىل، كەمتەر، مۇلايىم،
پېقىر، تۇل، يېتىمگە كويۇنسۇن دائىم.

2474 زىرەكلىك كېرەك، ھەم بەك قانۇن بىلەر،
جاھان كوركى ھەممە زىرەكتىن كېلەر.

2475 دىلى بولسۇن ھەممە كىشىگە كېچىك،
تىلى بولسۇن يۇمشاق، شېكەردەك چۇچۇك.

2476 ئوچۇق يۈز كورۇنسۇن كىشىگە كۈلۈپ،
كىشىلىك ساقلىسۇن خۇش پېيل بولۇپ.

A92

2477 nəgü tər əxitgil kixi alqakï
kənül til kiqig tut ay ər kïvgakï

2478 kənül kodkï tutsa bulur kut ərig
külər yüz isig səzkə tirlür tirig

2479 külər yüz isig səzkə yalnuk isir
isinsa bu yalnuk bolur kul əsir

2480 sərimlig kərək həm tuta bilsə əz
kəzin kəd küdəzsə tilin tïdsa səz

2481 kulakï sak ərsə əgi bilki kən
yorïkï tüz ərsə tili kənli tən

B186

2482 tükəl bilsə ərdəm bitisə bitik
kamuoq ixkə bilkin bu kïlsa ətik

2483 bu ərdəm bilik kər kərək barqa tüz
uluoq hajib ətrü kïzïl kïlsa yüz

2484 tapuoqlarda artuk bu yinqkə tapuoq
hajiblïk turur bakşa yətrü kamuoq

2485 bu kaq nən kərək kim atansa hajib
kixi baxlasa yolka əndün kəqip

2486 munar mənzər əmdi bu xa'ir səzi
bu xa'ir səzi ol biliksiz kəzi

2487 hajiblïkka axnu bu on nən kərək
yiti kəz kulak sak kənül kən kərək

2488 yüzi kərki bod til ukux əg bilik
kïlïnqï bularka tükəl tən kərək

2477 ئىشتىكىن، تاۋازۇ كۆڭۇللۈك نەدەر،
كۆڭۈل، تىل كىچىك تۇت، ئايا قۇچاق[140] ئەر:

2478 كۆڭۈل تۇتسا كەمتەر كىشى يەخت تاپار،
كۆلەر يۈز، ئىسسىق سوزگە خەلق توپلىنار.

2479 كۆلەر يۈز، شىرىن سوزگە ئەر ئىسسىنۇر،
ئىسسىنسا، بۇ ئىنسان ئەسىر، قۇل بولۇر.

2480 چىداملىق بولسۇن ئۇ ھەم تۇتسۇن ئۆزىن،
كوزىن بەك كۆزەتىپ، چىمچ تۇتسۇن سوزىن.

2481 قۇلاقى ساق ئولسۇن، ئەقىل، ئىلمى كەڭ،
مىجەزى تۆز ئولسۇن، تىلى-كۆڭلى تەڭ.

2482 پەزىلەتتە كامىل ۋە بىلسۇن بىتىك،
پۈتۈن ئىشتا ئەقلىن ئۇ قىلسۇن ئىتتىك.

2483 ئۇلۇغ ھاجىپ دىسە بولسۇن يۈز يورۇق،
كىرەك بۇ پەزىلەت، بىلىملەر تولۇق.

2484 تولا ئىنچىكە ئىش ئىزدۇر ئىش ئارا،
ئەگەر دىققەت ئەتسەڭ ھاجىپلىق، قارا!

2485 كىرەك شۇ نەرسىلەر ھاجىپ بولغىلى،
تۇرۇپ باشتا ئەلگە يول كورسەتكىلى.

2486 بۇڭا ئوخشار ئەمدى بىر شائىر سوزى،
بۇ شائىر سوزىدۇر بىلىمسىز كوزى:

2487 ھاجىپلىققا ئاۋال بۇ ئون نەڭ[141] كىرەك،
ئىتتىك كوز، قۇلاق ساق، كوڭۈل كەڭ كىرەك.

2488 گۈزەل يۈز، بوي، تىل، ئاڭ، ئەقىل ۋە بىلىم،
خۇلق-مىجەز بۇلارغا تولۇق تەڭ كىرەك.

2489 uzun kəq yaxasunï əlig əzi
uluoɣ ḥajib ol bəgkə kərgü kəzï

2490 tərü ḥəm tokᵘ ənḍi yinqkə tapuoɣ
uluoɣ ḥajib ətsə aqar yol ḳapuoɣ

C136
2491 munar mənzətü kəldi bilgə səzi
əxitsə kənül bərsü alsu əzi

2492 uluoɣ ix turur bu ḥajiblïḳ ixi
munï baxḳa əltməz məgər kəḍ kixï

2493 ḥajiblar ixi tut ya bəglər ixi
uluoɣ ya kiqig tut ətükqi kixi

2494 aoɣïqï bitikqi ya ix tutoɣuqï
ya tonqï ətükqi ʻamil boloɣuqï

2495 ya yat baz yalavaq kəlix ya barïx
boxuoɣ bərgü aqïoɣ olarḳa təgix

2496 ḳonuḳlarï kərgü ya booɣzï yəmi
aqïoɣlïoɣ aqïoɣsïzḳa ḳïlsa əmi

B187
2497 yol aoɣzïnda ərsə kixi baxlaoɣu
tərüsin tokᵘsïn yazïm ḳïlmaoɣu

2498 qïoɣay tul yətim ḳişşə bərsə ətük
anï barqa tïnlap ətünsə ətük

2499 məẑalim əḍində ətükqilərig
kərü alsa yol ḳïlsa bolsa ərig

2500 yana kərsə iq tax yaraoɣsïzlarïoɣ
ayu bərsə tïḍsa kətürsə arïoɣ

2489 ياشاسۇن ئۇزۇن يىللار ئېلىگ ئوزى،
ئۇلۇغ ھاجىپ ئېرۇر ئۇ بەگلەر كوزى.

2490 نازۇك ئىش ئېرۇر ئورپ، قانۇن ۋە ئۇسۇل،
بۇنى رەتلەپ ھاجىپ ئاچار ئىشىك-يول.

2491 بۇڭا ئوخشىشپ كەلدى ئالىم سوزى،
ئىشتىكەن كوڭۇل بەرسۇن ۋە بىلسۇن ئوزى:

2492 ئۇلۇغ ئىش ئېرۇر بۇ ھاجىپلىق ئىشى،
قىلالايدۇ بۇ ئىشنى لايىق كىشى.

2493 ھاجىپ ئىشى بولسۇن ۋە يا بەگ ئىشى،
كېلەر چوڭ-كىچىك ئەرز ئېيتقۇچى كىشى.

2494 غەزىنىچى، خەتچى يا ئىش تۇتقۇچى،
يا تونچى، يا موزدوز—ھۇنەر قىلغۇچى؛

2495 يا يات ئەل ئەلچىسى كەلسە ۋە كەتسە،
ھاجىپنىڭ ئىشىدۇر ئېھسانلار ئەتسە.

2496 چۇشەر جاي، بوغۇز-يەم غېمىن يىگۈلۈك،
سوغاتلار بېرىش يا بەرمەس بىلگۈلۈك.

2497 يول ئاغزىدا تۇرسا كىشى باشلىسۇن،
نىزام، ئورپ-ئادەتتە خاتالاشمىسۇن.

2498 ھال ئېيتسا پېقىر، تۇل، يېتىم ئوتۇنۇپ،
ئۇنى بەككە يەتكۈزسۇن ئۇ دەرھال بېرىپ.

2499 زۇلۇم كورگۈچىنى ئۇ ئەيلەپ قوبۇل،
سوراپ ئەھۋالىنى ئۇ كورسەتسۇن يول.

2500 ئىچ ھەم سىرتتا كورسە يارامسىز قىلىق،
ئاگاھ قىلسۇن، توسسۇن، يوقاتسۇن ئېرىغ.

2501 bu yanlïoq tü ixlər nəqə ülgülüg
uluoq ḫajib əlgi təgir bəlgülüg

2502 bu ixkə basut barqa andïn kəlir
ḳalï artasa ḳalsa andïn ḳalïr

2503 ay əlig ḫajiblarḳa saḳlanoqu ol
bu ḳaq yərdə artuḳ ḳatïoqlanoqu ol

2504 biri bəg sözini ḳatïoq tutsa bərk
ikinqi ḫəwaḳa uḳux ḳïlsa ərk

C137
2505 üqünqi kərürdə küḏəzsə özin
tilində qïḳarmasa təgmə sözin

2506 orunq olmasa ḳïlsa barqa ixig
yaoqutsa bəginə yïramïx kixig

2507 iki nən kixidə bolunsa əlig
anar bərməgil ix uzatma əlig

2508 biri tildə yaloqan qïḳarsa sözin
biri əgrilik ol səkirtsə özin

2509 bu iki ḳïlinq kimdə bolsa kəzi
özünkə yaḳurma ay əlig anï

A93
2510 aḏïn üq ix ol kər tapuoqqï ixi
küḏəzməsə andïn özi yər baxï

2511 biri söz əxitsə ḳatïoq tutsa bərk
biri kərsə tənsiz kəzin yumsa tərk

2512 üqünqi özin tutsa tursa kəni
səvinqin kəqürgəy bu bulmïx küni

2501 مۇشۇنداق بىر تالاي ئىشلارنىمۇ دەل—
ئۇلۇغ ھاجىپ قىلۇر ئوز قولىدا ھەل.

2502 دىمەك، ھاجىپ قىلۇر بۇ ئىشقا ياردەم،
قىلىنماي بۇزۇلسا، ھاجىپتىن بۇ ھەم.

2503 ئى خاقان ھاجىپلار ساقلانمىغى شەرت،
بۇ بىر قانچە يەردە تىرىشىپ قەۋەت:

2504 بىرى، بەگ سوزىدىن پەقەت چىقمىسۇن،
ھەۋەسكە ئەقىلنى چۇلۇۋۇر ئەيلىسۇن.

2505 ئۇچىنچى، بەگ ئالدىدا تۇتسۇن ئوزىن،
دىمەسۇن ئۇ ئاغزىغا كەلگەن سوزىن.

2506 پۇتۇن ئىشنى قىلسۇن، پارا ئالمىسۇن،
يىراقلارنى بەككە يېقىن ئەيلىسۇن.

2507 بۇ ئىككى نەرسە بولسا كىمدە ئەي خان،
ئاڭا بەرمە ئىش، قول تۇتقۇزما ھامان:

2508 بىرىدۇر سوزىدە ئۇ ئېيتسا يالغان،
بىرى، ئەگىلىكلە ئازدۇرسا ئىنسان.

2509 كىمكى بۇلارغا بولسا گىرىپتار،
ئەي خاقان، ئوزۇڭگە يولاتما زىنھار!

2510 يانا خىزمەتچىگە ئۇچ ئىش دۇچكېلۇر،
ھەزەر قىلمىسا، ئوز بېشىنى يىيۇر:

2511 بىرى، ئاڭلىغان سوزنى چىڭ ساقلىسۇن،
بىرى، ناچار ئىش كورسە كوز ئاچمىسۇن؛

2512 ئۇچىنچى، ئوزىن تۇتسۇن، بولسۇن كونى،
سويۇنچ بىرلە ئوتكۇزسۇن ئوتەر كۇنى.

B188

2513 nəgü tər əxitgil bəgü bilgə bəg
bu səz ixkə tutsa sanq boloqa yəg

2514 baxïn qolsa bəglər səzin səzləmə
yana əlkə yazma baxïnnï yəmə

2515 qara əlkə yazsa qurïtur baxïn
tili səzdə yazsa uxatur tixin

2516 təlim kərmixim bar təgimsiz kixi
turup əlkə yazdï kəsildi baxï

2517 əküx mə əxittim bu til səzləmix
kənül sïrrï aqlïp ərin baxlamïx

2518 yana aydï bilgə bəgü səzlədi
əzin tutnumaz ər baxïn yər tədi

2519 hajiblarqa artuq küdəzgü əzüg
kərürdə kəzüg həm ətükdə səzüg

2520 ədi bolmaoqïnqa əzi kirməsə
ayïtmazda axnu ətük bərməsə

C138

2521 nəgü tər əxitgil uquxluoq tili
uquxluoq tili aqtï mə'nï yolï

2522 ədi bolsa kərkit məliklərkə yüz
ayïttuqta səzlə tilin səzkə səz

2523 qamuoq nənkə wəqt ol ədi bəlgülüg
ədi boldï ərsə kərür iki kəz

2524 bu yanlïoq kərək barqa ərdəm bilik
uluoq hajib ətrü uzatsa əlig

2513 بىر ئالىم ھېكىم بەگ ئىشت نىمەدەر،
بۇ سوزگە ئەمەل قىل، ياخشىلىق كېلەر:

2514 بېشىڭ خالىساڭ، بەگ سوزىنى دىمە،
جىنايەت قىلىپ ئەلگە باشلىڭ يىمە.

2515 ئاۋام ئەلگە قىلسا گۇنا، باش كېتۇر،
خاتالاشسا تىل-سوزدە چىشى سۇنۇر.

2516 تولا كورگىنىم بار لايىقسىز كىشى،
جىنايەت قىلىپ ئەلگە، كەتتى بېشى.

2517 تولا ئاڭلىدىم مەن سوزلەۋېرىپ تىل،
يارا قىلدى ئەزىنى ئېچىپ سىرنى، بىل.

2518 ئالىم ۋە ھېكىملار يانا سوزلىدى،
ئوزىنى تۇتمىغان يەر بېشىنى، دىدى.

2519 ھاجىپقا كېرەك بەك كۇزەتمەك ئوزىنى،
سوزلەشتە بەككە ھەم قارىشتا كوزىنى.

2520 ۋاقىت كەلمىگۇنچە ئوزى كىرمىسۇن،
بېگى سورىماي، ئوتۇنۇش قىلمىسۇن.

2521 نىمە دەيدۇ ئاڭلا ئەقىللىق تىلى،
ئەقىللىق تىلى ئاچتى مەنا يولى:

2522 لايىق ۋاقتا كورسەت خاقانلارغا يۇز،
دىگەنگە جاۋاپ بەر، دىگىن سوزگە سوز.

2523 ھەر ئىشنىڭ ئوزىگە لايىق ۋاقتى بار،
ۋاقىت كەلگەن ئولسا، كورەر ئىككى كوز.

2524 پەزىلەت، بىلىمدە گەر بولسا شۇ خىل،
ئۇنى چوڭ ھاجىپلىققا مۇناسىپ بىل.

* * *

2525 bu ərdi ay ɐlig ɵzüm bilmixi
munuķī ɵtündüm ayïtmïx tuxï

ƏLIG SỤALI ɵGDÜLMIXKƏ

2526 ɐlig aydī uķtum əxittim bu səz
takī bir səz aytur sənindin bu ɵz

2527 maŋa ayoɣïl əmdi ķapuoɣ baxlar ər
nəgü təg kərək ay bu ix ixlər ər

* * *

2525 شۇلاردۇر ئەي ئېلىگ مېنىڭ بىلگىنىم،
سورالغان ئۈچۈن مەن بۇلارنى دىدىم.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2526 ئىشىتتىم ۋە ئۇقتۇم سوزۇڭ، دىدى خان،
يانا بىر سوزۇم بار سوراي بۇ زامان:

2527 ماڭا ئېيتقىن ئەمدى ئىشىڭ ئاغىسى—
بولۇشقا نېچۇك ئەر لايىق كەلگۈسى؟

32

B189

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ ҚAPUƱI BAXLAR ƏR NƏGÜ TƏG KƏRƏKIN AYUR

2528 yanut bərdi əgdülmix aydï əlig
əsən inq tirilgil ay kïlkï silig

2529 kapuoɪ baxlar ər kəd baoɪïrsak kərək
təni janï birlə tapuoɪsak kərək

2530 kapuoɪda yarutsa karanku tünüg
kapuoɪda patursa yarumïx künüg

2531 tərü həm toku bilsə kïlsa tapuoɪ
onay bolsa kïlkï kïlïnqï kamuoɪ

2532 tuzï ətməki kən akï bolsa kəd
kümüx bərsə altun ər at tərsə kəd

C139

2533 kəqə bolsa yatoɪak bu yatsa burun
ayu bərsə təgmə kixikə orun

تۆتۇرىنكىنچى باب

ئىشك ئاغىسىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى

ھەققىدە ئوگدۈلمىشنىڭ بۇلبۇلگە بېيتقانلىرى

2528 جاۋاپ بەردى ئوگدۈلمىش، دېدى: ئەي خان،
ئەي خۇشخۇي، ياشا تېچ-ئامان كوپ زامان.

2529 ئىشك ئاغىسى بەك كويۇمچان كېرەك،
تېنى-جانى بىرلە تىرىشچان كېرەك.

2530 ئىشكتە يورۇتسۇن قارا تۇننى ئۇ،
ئىشكتە پاتۇرسۇن يورۇق كۇننى ئۇ.

2531 خىزمەتتە ئۇ بىلسۇن ئۇسۇل ھەم قانۇن،
مۇلايىم بولسۇن ئۇز خۇلقىدا پۇتۇن.

2532 تۇزى، نانى كەڭرى، سېخى بولسۇن ئۇ،
بېرىپ كۇموش-ئالتۇن كىشى يىغسۇن ئۇ.

2533 كېچەسى ياتاقتا يېتىشتىن بۇرۇن،
نوۋەتچىلەرگە ئۇ كورسەتسۇن ئورۇن.

2534 azaḳ yat baz ərsə ayïtoɣu kərək
oḍuoɣraḳ kim ərsə yaoɣutoɣu kərək

2535 kərü bəklətip qïḳsa ḳarxï ḳapuoɣ
tükəl boldï ol künki barqa tapuoɣ

2536 yana ərtə tursa ḳapuoɣ baxlasa
kəqə taṇda turoɣaḳnï təprətməsə

2537 ḳalï yol əḍi bolsa baxlap kirip
kərünsə hilin barqa yumoɣï tərip

2538 əzi qïḳsa kərnüp əküx turmasa
ḳapuoɣda kixi ḳoḍsa əzdə basa

2539 ər at kirsə hilqə kərünsə təzü
bu kərsə yaraoɣlïoɣ yaraoɣsïz azu

2540 ḳalï yol kəsilsə ḳapuoɣ baxqïsï
yana kirgü bolsa ər at səzqisi

B190
2541 ətünsə ər at ətki ḳolsa tilək
muṇaḍmïx kixikə bu bolsa yələk

2542 alu bərsə aqïoɣ kər altun kümüx
ḳayuḳa at alsa ḳayuḳa yumux

2543 ərig tapnurï kim baoɣïrsaḳ səvə
tapïnmaz ḳayusï yorïoɣlï yava

2544 yaraoɣlïoɣ ḳayu ol asïoɣlïoɣ ḳayu
boluoɣlïoɣ ḳayu ol tusuluoɣ ḳayu

2545 ətünsə bəginə bu təgmə birig
aqa aḍra bərsə kətürsə ərig

2534 تونۇشسىز ۋە ياتلارنى تەكشۈرسۇن ئۇ،
كىم بولسا زىرەك، ئىشنغا سالسۇن ئۇ.

2535 ساراي دەرۋازىسىن بېكىتسۇن كورۇپ،
سانلۇر شۇ كۈنكى ئىش پۈتكەن بولۇپ.

2536 يانا ئەرتە قوپۇپ ئىشىن باشلىسۇن،
سەھەر-شام نوۋەتچى تەۋرەتمىسۇن.

2537 قوبۇل ۋاقتىدا ئوز قىسمىنى يىغىپ،
كورۇنسۇن ھەممىنى ئۇ باشلاپ كىرىپ.

2538 كورۇنسۇن-دە چىقسۇن، ئۇزۇن تۇرمىسۇن،
كىشى قويسۇن ئىشكىتە، خالى قويمىسۇن.

2539 ئەگەر كىرسە خىزمەتچى توپ-توپ بولۇپ،
ياراملىق-يارامسزنى تۇرسۇن كورۇپ.

2540 قوبۇل بىتكەندە، بولسا بىراۋنىڭ سوزى،
ئېلىپ كىرسۇن ئۇنى قايتىدىن ئوزى.

2541 دىسە كىم ئىستىگىن، تىلەسە تىلەك،
ئۇ بولسۇن بۇ مۇھتاج كىشىگە يولەك.

2542 ئېلىپ بەرسۇن ئېھسان، كور، ئالتۇن-كۈمۈش،
قايۇسىغا ئۇنۇڭان، قايۇسىغا ئىش.

2543 كىم ئىشنى قىلۇر چىن يۇرەكتىن سويۇپ،
كىم ئۇ زايە ئەيلەر ۋاقتىن بوش يۇرۇپ؛

2544 ياراملىغى كىمدۇر، پايدىلىغى كىم،
بولۇشلۇغى كىمدۇر، قاۋۇلراغى كىم،

2545 بۇلارنى بېگىگە دىسۇن ئۇ تولۇق،
لايىقنى ئوستۇرسۇن، ئىزاھلاپ ئوچۇق.

2546 qïḳïp əḍgü yarlïoɣ təgürsə tilin
ər at kənli mundaoɣ isitsə alïn

A94
2547 ḳapuoɣda ətə tursa oldruoɣ turuoɣ
tüzülsə orun ḳalmasa bir ḳuruoɣ

C140
2548 kərü alsa yat ḅaz kəligli kixig
aoɣïr tutsa ḳoldax ḳïlïnmïx ixig

2549 liv ax tərgi kirsə kərü ïḍsa kəz
yaraoɣsïznï kərsə anï tïḍsa əz

2550 xirəni qïḳarda kərüp saḳlasa
aṇar tooɣru yolda əlig təgməsə

2551 ḳapuoɣda qïḳarsa liv ax tərgini
kərü tüz ülətsə bəgi kərkini

2552 nəqə ḳa təgürgü kərək bu axïoɣ
ḳuruoɣ ḳoḍmasa bir iqig ḥəm taxïoɣ

2553 iki nəṇ bəḍütür bu bəglər qavï
əlində tuoɣï kər tərində livi

2554 aḍïn ma iki nəṇ ḳapuoɣ kərki ol
bəḍütür bəg atïn aqar ḳutḳa yol

2555 uluoɣ ḥajibï bolsa azad kixi
taḳï bir yaraoɣlïoɣ ḳapuoɣ əl baxï

B191
2556 bu iki kixi birlə ətlür ḳapuoɣ
uluoɣluḳ bilə atï yaḍlur ḳamuoɣ

2557 ïḍïxqï təxəkqi yəmə axqïḳa
təzü kəz kəmixsə yəmə tuoɣqïḳa

2546 چىقاردا ياخشى يارلىق يەتكۈزسۇن تىلى،
ئىسىنسۇن شۇ خىلدا خىزمەتكار دىلى.

2547 ئىشىكتە تۇرۇشقا ئورۇن راسلىسۇن،
ھىچ كىمسە ئوچۇقتا تۇرۇپ قالمىسۇن.

2548 يات كەلسە ئىشىككە، كورۇپ تۇرغۇلۇق،
ھورمەتكە لايىقنى يېقىن تۇتقۇلۇق.

2549 لىگەندە كىرسە ئاش كۈزەتسۇن كوزى،
مۇناسىپ ئەمەسنى توسسۇن ئۈزى.

2550 ئېلىپ چىقسا شىرە، كورۇپ چىقسۇن ئول،
ئاڭا تەگمىسۇن يولدا ھىچ قايسى قول.

2551 يېنىپ چىقسا ئاشلار ئىشىككە ئېشىپ،
ئۈلەشتۇرسۇن ئۇنى بەككە مۇناسىپ.

2552 يېتەر نەچچە جانغا بۇ ئاش چاغلىسا،
ئېچ ھەم تاشتىكىلەر قۇرۇق قالمىسا.

2553 زورايتۇر ئىككى نەرسە بەگ شانىنى،
ئىشكتە تۇغى، تورده بۇ داسقىنى.

2554 يانا ئىككى نەرسە ساراي ھوسنى ئول،
بەگ ئاتىن زورايتىپ ئاچۇر قۇتقا يول:

2555 ئۇلۇغ ھاجىبى بولسا ئازات كىشى،
يانا بىرسى يارامليق ئىشىك ئاغىسى.

2556 بۇ ئىككى كىشىلە ساراي گۈللىنۇر،
ئۇلۇغلۇق بىلەن نام-ئېتى يېيىلۇر.

2557 كۈزەتسۇن ئۇ دائىم شاراپچى خادەم،
توشەكچى ۋە ئاشپەز، تۇغچىنمۇ ھەم.

2558 yəmə qıxqï kixqi yəmə oq yaqï
anuq tutsa kündə qapuoɣda tuqï

2559 turup barsa əvkə hilin qoldaxïn
əzi birlə əltsə yətürsə axïn

2560 yətürsə iqürsə tōḍursa qarïn
quruoɣ ïḍmasa bərsə əzdə barïn

2561 əziŋə bir at ton tolum qïlsa tap
aḍïnïn üləsə bir az qoḍsa tap

C141
2562 tapuoɣqa kəlir ərsə yat baz kixi
kərü alsa ətsə otaoqï ixi

2563 tapuoɣqa kərünginqə kərsə anï
axï booɣzï ornï atï ḥəm tonï

2564 yəmə aytu tursa ər at ḫallarïn
aqï ḥəm toqï ya tonïn oprakïn

2565 muŋaḍïoɣlï barmu əlig tarlïkïn
muŋïŋa yarasa ətəsə ḫəkïn

2566 kim ərsə qapuoɣqa birər kəlməsə
ayïtsa tiləsə nə bolmïx təsə

2567 qalï iglig ərsə ayïtoɣu kərək
yavalïq qïlur ərsə tïḍoɣu kərək

2568 bu barqa bəgiŋə baoɣïrsaqlïq ol
səvinqin tiləp bu tapuoɣsaqlïq ol

2569 nəgü tər əxitgil tapuoɣ qïlmïx ər
tapuoɣ birlə bəgdə aoqïr bolmïx ər

2558 ئىشكىتە تۇرغۇزسۇن دائىم قۇشچىنى،
يانا ئاۋچى بىرلە تەڭ ئوقياچىنى.

2559 ئويمگە يانار ۋاقتا، قولداشلىرىن—
ئوزى بىرلە ئىلتىپ يىگۈزسۇن ئېشىن.

2560 يىگۈزسۇن، ئىچۈرسۇن، تويدۇرسۇن قېرىن،
قۇرۇق قويماي يانا ئۇ بەرسۇن بېرىن.

2561 ئوزىنگە بىر ئات، تون، قورال بولسا بەس،
ئۇلەشتۇرگەچ ئوزى ئازراق ئالسا بەس.

2562 ئەگەر كەلسە خىزمەتكە يات بىر كىشى،
ياتاق بەرسۇن ئاڭا ھەم قوشسۇن ئەشى.

2563 كورۇنگۈنچە بەككە ئۇ كۈتسۇن ئۇنى،
ئورۇن، ئاش، ئېتى ھەم كىيەر تونىنى.

2564 سوراپ تۇرسا خادىملىرىن ھالىنى،
ئاچ-توقمۇ، تونىنىڭ ئۇپرىغانىنى.

2565 قولى قىسقىلقتىن ئۇ ئولسا مۇھتاج،
بېرىپ ھەق، ئەيلىگەي ئاڭا بىر ئىلاج.

2566 كىمكى ئىشككە كەلمەس نەچە كۈن،
سوراپ ھال ئۇنىڭدىن سەۋەپنى ئۇقسۇن.

2567 ئۇ بولسا گەر ئاغرىق، كېرەك ھال سوراش،
ئۇ يۇرسە بىكار-بوش لازىمدۇر توساش.

2568 بۇ ئىشلار بېگىگە كويۇمچانلىق ئول،
سويۇنچىن دەپ قىلغان تىرىشچانلىق ئول.

2569 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، خىزمەت قىلغان ئەر،
خىزمەت بىرلە بەككە قەدىرلەنگەن ئەر:

2570 tapuoɣqï bəginə baoɣïrsaḳ kərək
baoɣïrsaḳ təgüqi tapuoɣsaḳ kərək

B192
2571 tapuoɣsaḳ bir ɵzkəy baoɣïrsaḳ ḳulï
bəkütür yarï kündə bəglik ulï

2572 ɵz asoɣï tiləməz baoɣïrsaḳ bolup
bəg asoɣï tilər kündə əḍgü ḳolup

2573 asïoɣ kïlsa azoɣan anïŋ mən ḳulï
qəqək yaslïoɣ ərsə piqər mən ulï

2574 baoɣïrsïz tusulmaz ooɣulda kərü
baoɣïrsaḳ tapuoɣqï tususï ərü

2575 asïoɣsïz tusulmaz ḳadax ərsə ḳoḍ
tusulur adax tut asïoɣ birlə toḍ

2576 tili birlə yumxaḳ süqig tutoɣu səz
kəŋül tutsa alqaḳ yaruḳ tutsa yüz

C142
2577 tügük yüz aqïoɣ səz kixig tomlïtur
tirigliktə kətməz kəŋüldə yatur

2578 muŋar mənzər əmdi bu bəytig okï
səzi mə'ni birlə uḳuloɣay taḳï

2579 səzün səksə yalŋuḳ aqïtsa tilin
səŋükkə sïzïoɣ ol kəŋülkə yalïn

2580 urup bərgə baxï pütər tərk sənər
tilin səksə pütməz aqïoɣï yïlïn

2581 ḳalï atlanur bolsa bəglər sükə
ya ḳuxḳa qəgənkə ya əl kərgükə

2570 خزمەتچى بېگنگە كويۇمچان كېرەك،
كويۇمچان بولۇشچۇن ئۇ ئىشچان كېرەك.

2571 كويۇمچان ۋە سادىق ئىشچان بىر قۇلى—
قىلۇر چىك كۇنۇ-تۇن بۇ بەگلىك ئۇلى.

2572 كويۇمچان بولۇر ئۇ، ئوز نەپسىن دىمەس،
تىلەر بەككە پايدا ۋە ياخشىلىق، بەس.

2573 گەر ئازغان پايدىلىق، ئۇنىڭ مەن قۇلى،
ئەگەر گۇل زىيانلىق، كېسەرمەن غولى.

2574 كويۇمسىز، نەپسىسز ئوغۇلدىن كورە،
كويۇمچان، نەپسلىك خزمەتچى ئورە.

2575 قېرىنداش كويۇمسىز بى نەپ ئولسا، قوي،
ئاداش تۇت نەپسلىكنى، نەپى ئىلە توي.

2576 تىلى يۇمشاق ۋە كەمتەر ئولسۇن ئوزى،
تاۋازۇلۇق ئولسۇن، ئوچۇق ھەم يۇزى.

2577 سورۇن يۇز، ئاچچىق سوز كىشىن توڭلىتۇر،
ئومۇر بويى كەتمەي كوڭۇلدە ياتۇر.

2578 ئوقى بۇ بىيتنى بۇڭا ئوخشىتۇر،
سوزى بىرلە مەناسى ھەم ئۇقۇلۇر:

2579 كىشى سوز ۋە تىلدە بېرەركەن ئازار،
سۇڭەك ئاغرىتىپ دىلگە بىر ئوت ياقار.

2580 ئۇرۇلغان تاياقنىڭ ياراسى پۇتەر،
بۇ تىل سوكسە پۇتمەس، ياراسى تۇرار.

2581 يا چەۋگەن[142]، يا ئوۋ، يا ئەل-يۇرت كورگىلى،
ئاتلانسا ئەگەر بەگ سەپەر قىلغىلى؛

2582 əḍi sak küḍəzgü bu yərdə bəgin
yoḍuoɣ təgməsə anda tənsizlikin

2583 ḳalï tuxsa bəglərkə yanluḳ həṭa
tuxar aṭ əzə ḳuxta avda südə

2584 pütünsüz bar ərsə yïratoɣu anï
səziklig bar ərsə sakïnoɣu anï

A95
2585 pütün qïn səvigli baoɣïrsaḳ kixi
yaḳïn yortsa bəgkə küḍəzsü baxï

B193
2586 sü baxqï tüzə tursa yortuoɣ ḳurïn
iriklərni yïoɣsa yətürsə soṇïn

2587 kiqig ḳur uluoɣlar ara kirməsə
yïraḳ tax yorïoɣlï yaḳïn yortmasa

2588 ḳapuoɣda nətəg ərsə oldruoɣ turuoɣ
bu yortuoɣda andaoɣ kərək ay uluoɣ

2589 ḳapuoɣ baxlar ərniṇ baoɣïrsaḳlïḳï
bu yaṇlïoɣ kərək ay azunqï aḳï

2590 bu yaṇlïoɣ kərək bu ḳapuoɣ baxlar ər
bəgi ətməki yəp ixin ixlər ər

* * *

C143
2591 munuḳï mən aydïm əxitti əlig
talu ər tiləsə əḍürsü bilik

2582 ئۇ يەردە تولا ساق كۆزەتمەك كېرەك،
يامان ھادىسلەرنى توسماق كېرەك.

2583 بىرەر ھادىسە بەككە كەلسە ئەگەر،
قۇش ئۇۋلاشتا، ئۇۋدا، سەپەردە كېلەر.

2584 ئىشەنچسىزلەر بار ئولسا قىلسۇن يىراق،
كېرەكتۇر گۇمانلىقتىن ھۇشيار تۇرماق.

2585 ئىشەنچلىك، سويۇملۇق، كويۇمچان كىشى،
تۇرۇپ خان يېنىدا كۆزەتسۇن بېشى.

2586 قوماندان قورۇغداش توپى قۇرغۇلۇق،
يىغىپ ئالدى-كەينىن رەتكە سالغۇلۇق.

2587 كىچىكلەر ئۇلۇغلار ئارا كىرمىسۇن،
يىراقتا يۇرۇچى يېقىن كەلمىسۇن.

2588 نىچۇك بولسا سارايدا قوپۇش-ئولتۇرۇش،
كېرەكتۇر بۇ يەردە ھەم شۇنداق بولۇش.

2589 ئىشىك ئاغىسىنىڭ كويۇمچانلىغى،
مۇشۇنداق بولسۇن ئەي ھوكۇمدار سېخى.

2590 بۇ ياڭلىغ كېرەك بۇ ئىشىك ساقلار ئەر،
بېگىنىڭ نېنىن يەپ، ئىشىن ئىشلەر ئەر.

* * *

2591 بۇلارنى مەن ئېيتتىم، ئىشتتى ئېلىگ،
تىلەسە يېتۇك ئەر ئىشلەتسۇن بىلىك.

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

2592 əlig aydï uḳtum munï bəlgülüg
takï bir səzüg ay maṇa ülgülüg

2593 bilir sən səziksiz azun bəgləri
yalavaq ïḍur əldin əlkə əri

2594 ayu bər maṇa bir bilik səz uzï
yalavaq ïḍur əldin əlkə əzi

2595 nəgü təg kərək bu yalavaqlïḳ ər
aṇar pütsə bəglər karïlatsa yər

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2592 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم بۇنى مەن ئېنىق،
يەنە بىر سوزۇم بار جاۋاپ بەر ئوچۇق:

2593 بىلۇرسەن، گۇمانسىز، جاھاندا بەگلەر،
ئەۋەتۇر بىر ئەلدىن ئەلگە ئەلچىلەر.

2594 بۇ ھەقتە بىلىم بەر، ئېيتقىنكى شۇنى،
بىرەر ئەلگە ئەۋەتسە بىرەر ئەلچىنى،

2595 نېچۇك بولماق كېرەك بۇ ئەلچى كىشى،
ئىشەنىپ ئاڭا بەگ تاپشۇرسا ئىشى؟

33

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ YALAVAQ ÏḌƠIUḴA NƏGÜ TƏG ƏR KƏRƏKIN AYUR

2596 yanut bərdi əgdülmix aydï əlig
bu ixkə əḍi kəḍ yətürsü bilik

2597 ḳamuoḳ ərdə əḍrüm yalavaq kərək
biliklig uḳuxluoḳ talu kəḍ yürək

2598 bayat ḳullarïnda ən əḍründüsi
yalavaqlar ərdi kixi əḍgüsi

B194
2599 yalavaqtïn ətlür təlim türlüg ix
yalavaqtïn ətrü kəlür kərklüg ix

2600 uḳuxluoḳ kərək kəḍ yalavaq ərüg
biliklig kərək səzkə bilsə yərüg

2601 yana bilsə səznün iqi ḥəm taxï
ətilsə anïn ətrü tüzmix ixi

ئوتتۇزئوچىنچى باب

ئەلچىلىككە ئۇۋەتىشكە قانداق كىشى يارايدىغانلىغى توغرىسىدائوگدۇمشىنىڭ ئىلگىكى بېيتقانلىرى

2596 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: ئېلىگ،
بۇ ئىشقا ناھايەت ئىشلەتسۇن بىلىك.

2597 بۇ ئەلچى بولۇشقا سەرە ئەر كېرەك،
بىلىملىك، ئەقىللىق، جەسۇر، تاغ يۇرەك.

2598 خۇدا قۇللىرى ئىچرە ئەڭ خىللىرى،
كىشى ياخشىسى ئەردى ئەلچىلىرى.

2599 بۇ ئەلچى بىلەن كوپ ئىشلار قىلىنۇر،
تولا ئوبدان ئىشلار ئەلچىدىن كېلۇر.

2600 ئۇ بولغاي ئەقىللىق، ھەر ئىشتا بېسىق،
بىلىم لازىم بىلىشكە سوز يولىن جىق.

2601 ئۇتۇقلۇق ئورۇنلاي دىسە ئوز ئىشىن،
تۇزۇك ئۇقماق كېرەك سوزىنىڭ ئىچ-تېشىن.

2602 nəgü tər əxitgil azunqï bəg ər
boḍun baxlaoɣuqï biliklig yəg ər

C144
2603 əküxtə talu ər uḳuxluoɣnï bil
boḍunda bəḍüki bilikligni kïl

2604 ḳayu ixtə axnu axunsa uḳux
ol iḳ baxḳa bardï sïnadïm əküx

2605 ḳayu ixkə bilgə yətürdi bilik
anï yətti tuttï təgürdi əlig

2606 uḳux ixkə tutsa bilik baxlasa
əküx ixlər ətlür kixi ixləsə

2607 baoɣïrsaḳ kərək ḥəm kəzi kəṇli toḳ
pütün qïn kïlïḳï kəni bolsa oḳ

2608 baoɣïrsaḳ tapuoɣqï bəg asoɣïn tilər
bəg asoɣïn tiləgli bəgin qïn səvər

2609 bəgiṇə asïoɣqï baoɣïrsaḳnï bil
baoɣïrsaḳnï bulsa əzüṇ baoɣrï kïl

2610 baoɣïrsaḳ tapuoɣqï baoɣïr sanï təg
baoɣïrda yaḳïnraḳ yürək ḳanï təg

2611 kəzi suḳ kixi əzkə ərksiz bolur
bu suḳlar yalavaqḳa təṇsiz bolur

2612 kəzi toḳ qïoɣay ərsə bayḳa sanur
sərinsə kixi təgmə ixtə unur

2613 suḳ ər umduqï ol yavuz umduqï
kixi umduqïsï atï ḳoltoɣuqï

2602 ئىشتكىن، جاھاندار بەگ ئەر نمە دەر،
بىلىملىك ۋە ئەلگە ئوزى رەھبەر ئەر:

2603 ئەي ئەقلى تولۇق ئەر، بىلىملىكنى بىل،
بىلىملىك كىشنى سەن ئەل چوڭى قىل.

2604 ئەقىل ئىشلەتسە ھەر ئىشتا باشتىلا،
ئۇتۇقلۇق بولۇر ئىش، سىنىدىم تولا.

2605 ئىشلەتسە ھەر ئىشتا بىلمنى ئالىم،
ئېرىشكەي ئۇ ئىشقا ئۇتۇقلە دائىم.

2606 ئەقىل ۋە بىلمنى ئىشلەتسە كىشى،
ئۇتۇقلۇق چىقار ھەر باشلىغان ئىشى.

2607 بۇ ئەلچى كويۇمچان، كوزى، كوڭلى توق،
ئىشەنچلىك، دۇرۇس ھەم ئوز خۇلق بولغۇلۇق.

2608 كويۇمچان كىشى بەگ پايدىسن تىلەر،
تىلەسە پايدىسن، بېگىنى سويەر.

2609 بېگىڭگە نەپئىلىك كويۇمچاننى بىل،
كويۇمچاننى تاپساڭ، ئوزۇڭ باغرى قىل.

2610 كويۇمچان خادىم ئول كىشى باغرىدەك،
بېغىردىن يېقىنراق، يۇرەك قانىدەك.

2611 كوزى ئاچ كىشىلەر ئوزىن تۇتالماس،
ئۇ ئەلچى بولۇشقا تېخى يارىماس.

2612 كوزى توق پەقىر بولسا، باي سانىلۇر،
چىداملىق ھەر ئىشتا ئۇتۇق قازىنۇر.

2613 ھىرىستۇر تاماخور، تاماخور يامان،
تاماخور ئاتالغاي قەلەندەر ھامان.

B195

2614 nəgü tər əxitgil kəzi tok kixi
kəzi tok kixi boldï baylar baxï

2615 qïoqay kïlsa kimni kəzi suklukï
bayutmaz anï bu azun toklukï

2616 kimi ərsə umdu kïlur ərsə kul
anïn boxlukï kər ölüm birlə oï

C145

2617 takï yakxï aymïx bilik bərgüqi
kəzi sukka ət sav ərig bərgüqi

2618 tükəl bay bolayïn təsə bəlgülüg
kənül baylïkï kol ay ərsig külüg

2619 nəqə mə kul ərsə kəzi tok bəg ol
suk əz bəglikindin bu kulluk yəg ol

2620 kayu bəg suk ərsə qïoqay ol qïoqay
kayu kul kəzi tok bəg ol kənlï bay

2621 uvutluoq kərək kəd amul həm silig
siliglik bilə bilsə türlüg bilik

2622 uvut bolmasa ər otun əl bolur
uvut birlə yalnuk pütünlük kïlur

A96

2623 amul bolsa ətrü atanür tüzün
silig bolsa kïlkï səvitür əzün

2624 tətiklik bilə bolsa ərkə bilik
təzü ixkə təgrür bu bilki əlig

2625 bu bəytig okïoqïl nəgü tər əxit
bilik birlə baxlap əzünkə ix ət

2614 نمه دەر ئىشتىكىن، كوزى توق كىشى،
كوزى توق كىشى بولدى بايلار بېشى:

2615 پەقەر قىلسا كىمنى بۇ كوز ئاچلىغى،
ئۇنى باي قىلالماس جاھان توقلىغى.

2616 كىمىكى تاماغا بولسا ئەسىر ــ قۇل،
قۇتۇلغاي ئۇنىڭدىن ئولۇم بىرلە ئول.

2617 يەنە ياخشى دەپتۇ بىلىم بەرگۈچى،
كوزى ئاچقا ئوگۈت ــ ناسات قىلغۇچى:

2618 تولۇق باي بولايىن دىسەڭ ھۇنۇز سەن،
كوڭۈل بايلىغنى ئىستە، ئەي ئەرەن.

2619 نەچە بولسىمۇ قۇل، كوزى توق ــ ئۇ، خان،
ھىرىس بەگلىگىدىن قۇل ياخشى ھامان.

2620 قايۇ خان ھىرىستۇر، گادايدۇر ــ گاداي،
قايۇ قۇل كوزى توق ــ ئۇ خان، كوڭلى باي.

2621 بۇ ئەلچى ئۇياتچان، سىلىق بولسۇن ئۇ،
ۋە تەمكىن، نەچە خىل بىلىم بىلسۇن ئۇ.

2622 ئۇيات بولمىسا، ئەر جاھىل، پەس بولۇر،
ئۇيات بىرلە ئىنسان دۇرۇس ئىش قىلۇر.

2623 بېسىق بولسا ئىنسان ھېلىم ئاتىلۇر،
سىلىق بولسا خۇلقى ئوزىن سويدۇرۇر.

2624 چىچەن ھەم بىلىملىك بولغاندا ئادەم،
ئېرىشكەي ھەر ئىشتا ئۇتۇققا ھەر دەم.

2625 ئوقى بۇ بىيتنى، نمه دەر ئاڭلا،
قىل ھەمرا ئوزۇڭگە، بىلىمله باشلا:

2626 uḳux birlə uḳ ix bilik birlə bil
künün bolsa ḳutluoḳ ḳutaḍsunï yïl

2627 tətiklik bilə ər tiləkkə təgir
bilik bil uḳux uḳ ixiṇ ətrü ḳïl

2628 tətiklik bilə bilsə türlüg bitik
bitik bilsə ətrü bolur ər tətik

B196
2629 bitisə oḳïsa əxitsə səzüg
anïn ətrü bilgə ḳïlur ər əzüg

C146
2630 ḳamuoḳ türlüg ərdəm bu bilsə tükəl
bu ərdəm bilə ər məṇiz ḳïlsa al

2631 kitablar oḳïr ḥəm bilir ərsə səz
uḳar ərsə xi'r ḥəm ḳoxar ərsə əz

2632 nujum bilsə ṭib ḥəm yora bilsə tüx
anïṇ yormïxï təg səzi kəlsə tux

2633 bilir ərsə saḳïx yəmə ḥəndəsə
'ədəd jəżri ḳïlsa misaḥət basa

2634 yana nərd-u xəṭrənj bilir ərsə kəḍ
ḥərifləri andïn ulïr ərsə kəḍ

2635 qəgənkə kəḍ ərsə atar ərsə oḳ
yəmə ḳuxqï avqï azunda ozuḳ

2636 ḳamuoḳ til bilir ərsə aqsa tilig
ḳamuoḳ həṭnï bilsə bitisə əlig

2637 bu yanlïoḳ kərək barqa ərdəm bilir
bu yanlïoḳ yalavaq tiləkkə təgir

2626 ئەقىل بىرلە ئۇق ئىش، بىلىم بىرلە بىل،
كۆنۈڭ بەخت قۇچسۇن، قۇتاتسۇن ئۇ يىل.

2627 چىچەنلىك بىلەن ئەر تىلەككە يېتەر،
بىلىم بىل، ئەقىل تاپ، كېيىن ئىشنى قىل.

2628 چىچەنلىك بىلەن بىلسە تۇرلۇك بىتىك،
بىتىك بىلسە ئادەم بولۇر ئۇ تېتىك.

2629 يېزىش ھەم ئوقۇش بىلسە، چۈشەنسە سوزىن،
كىشى ئالىم قىلۇر بۇنىڭلە ئۇزىن.

2630 ئۇ بىلسۇن پەزىلەت خىلمۇ-خىل تولۇق،
پەزىلەت قىلۇر ئەر يۈزىنى يورۇق.

2631 ئوقۇپ كوپ كىتاپلار، بىلسۇن ھەر سوزى،
چۈشەنسۇن شېئىرنى ھەم يازسۇن ئۇزى.

2632 نۇجۇم[143] ھەم تىبابەت بىلسۇن چۈش ئورۇش،
ئۇدۇل كەلسۇن يەنە ئۇ ئورۇگەن چۈش.

2633 ئۇ بىلسۇن ھىساپ ھەم گېئومېترىنى،
كەسىر ھەم يەر ئولچەش ئىلمىدىنى.

2634 يەنە دامكا-شاخماتنى ئۇ بىلسۇن خوپ،
ئويۇنغا چۈشكۈچىنى ئالسۇن ئۇتۇپ.

2635 ئۇ بىلسۇن چەۋگەننى، ئاتار بولسۇن ئوق،
يەنە قۇشچى ۋە ئوۋدا تەڭدىشى يوق.

2636 پۇتۇن تىلدا سوزلەشنى بىلسۇن تىلى،
پۇتۇن خەتنى ئۇقسۇن، پۇتۇسۇن قولى.

2637 كېرەك ئەلچى ئۇچۇن شۇنداق پەزىلەت،
بۇ خىل ئەلچى تاپار مۇۋەپپەقىيەت.

2638 yalavaq tətik bolsa bilgə oḍuoɣ
bəg asoɣï bolur anda tutnur boḍuoɣ

2639 yalavaq yavuz bolsa ḳïvqaḳ ḳovï
sə̧ziksiz tükər anda bəglər suvï

2640 yalavaq barïr ər ə̧ḍi kə̧ḍ kərək
ḳamuoɣ türlüg ixkə bu tutsa yürək

2641 ḳayu türlüg ərdəm aṇar satsalar
anï utsa ətrü aoɣïr tutsalar

2642 ḳayu türlüg ər mə səzin səzləsə
anï uḳsa bilsə yana kizləsə

2643 yalavaq bilir bolsa ərdəm ḳamuoɣ
bə̧düyür bəgi atï ə̧ldə uluoɣ

B197
2644 nəgü tə̧r əxitgil bilir kək ayuḳ
bu səz uḳmasa ər anïṇ əgi yoḳ

2645 kimiṇ ərdəmi bolsa atï yorïr
ḳalï bolmasa ərdəm atsïz ḳarïr

C147
2646 kixi ərdəmi birlə ərdin kə̧qər
əküx bolsa ərdəm ər ərlə̧p uqar

2647 əlig sunsa ərdəm bilə ər tə̧gip
uluoɣ taoɣ baxïn yə̧rkə ildrür əgip

2648 səz ukoɣan kərək bolsa ḫaẓir jəwab
jəwab ḳïlsa bə̧rmix səziṇə ṣəwab

2649 bor iqməz kərək kə̧ḍ əzin tutoɣuqï
əzin tutoɣuqï ər bulur ḳut küqi

2638 چىچەن بولسا ئەلچى ئالىم ۋە ھۇشيار،
بولۇر بەككە نەپ، ئۇندا قارشى ئېلىنار.

2639 گەر ئەلچى بولسا بوش، تۇراقسىز، يامان،
توكەر بەگ ئابرويىن ئاندا بىگۇمان.

2640 بۇ ئەلچى كىشى بەكمۇ ياخشى كىرەك،
پۈتۈن ئىشتا بولسۇن ئۇ سەزگۈر يۈرەك.

2641 نەچۈك پەزل-ھۇنەرلەر كورسەتسە ئاڭا،
ئۇنى يەڭسە، ھورمەت قىلدۇرسا ياڭا.

2642 نەچۈك بىر كىشىكىم، ئوڭا سوزلىسە،
ئۇنى ئۇقسا، بىلسە، يەنە يوشۇرسا.

2643 ئەگەر ئەلچىدە بولسا پەزىلەت تولۇق،
چوڭۇپ بەگ، بولۇر ئاتى ئەلدە ئۇلۇق.

2644 نە دەيدۇ، ئىشىت، ئىش بىلەر كوك ئايۇق[144]،
كىشىكىم بۇ سوزنى ئۇقماس، ئەقلى يوق:

2645 كىشى بولسا پازىل، نام-ئاتى چىقۇر،
ئەگەر بولمسا پەزلى، نامسز قېرۇر.

2646 كىشى پەزلى بىرلە كىشىدىن ئۇزار،
ئەقىل، پەزلى بولسا ئەر ئورلەپ ئۇچار.

2647 پەزىلەت بىلەن ئەر قولىن گەر سۇنار،
بۇيۇك تاغ ئېگسپ باشىن يەرگە قويار.

2648 ئۇ بولسۇن چىچەن، سوزگە ھازىر جاۋاپ،
سوئالغا جاۋاپ بەرسۇن ھەم توغرىلاپ.

2649 ھاراق ئىچمەس ئولسا ئوزىن تۇتقۇچى،
ئوزىن تۇتار ئەر تاپار بەخت كۇچى.

2650 biliklig bor iqsə biliksiz bolur
biliksiz əsürsə aḍïn nə ḳalur

2651 bor ol bu bilikkə uḳuxḳa yaoqï
bor atï ḫəḳïḳət tütüx ol qooqï

2652 nəqə mə biliklig uḳuxluoq kixi
baxïn borḳa soḳsa buzar əz ixi

2653 nəqə mə uvutluoq silig ḳïlḳï uz
bor iqsə otunluḳ ḳïlur barqa əz

2654 ẹsizim uvut ya uḳux əg bilik
arïoqsïz bu borḳa bẹrür ay silig

2655 bor iqmə bor iqsə barïr ər ḳutï
bor iqsə bolur tẹlvə munduz atï

2656 ḳarïnḳa süqig kirsə qïḳrur səzüg
bu qïḳmïx səz ək yandru ərtər əzüg

2657 nəgü tẹr əxitgil bu bəyt ayoquqï
oḳïoqïl aqïloqay taxï ḫəm iqi

2658 ḳalï iqtiṇ ərsə əsürgü süqig
kənül sïrrï aqtï qïḳardï iqig

B198
2659 biliklig bor iqsə biliksiz bolur
biliksiz bor iqsə bolur kənq kiqig

C148
2660 tili uz kərək ḫəm kənüllüg kərək
səzi uz kərək ḫəm kəḍ əglüg kərək

A97
2661 siṇimlig bolur ol tili uz kixi
səzi uz yorïsa yarar ər ixi

2650 هاراق ئىچسه ئالىم ئىلىمسىز بولۇر،
ئىلىمسىز مەس ئولسا نىمەلەر قىلۇر؟

2651 هاراقتۇر بىلىم ۋە ئەقىل دۇشمنى،
جىدەل ـ غەۋغا هاراقنىڭ ئېتىدۇر چىنى.

2652 نە ياڭلىغ ئەقىللىق، بىلىملىك كىشى،
بېشىن مەيگە تىقسا، بۇزۇلغاي ئىشى.

2653 نە ياڭلىغ هايالىق، ئۇز خۇلۇق، سىلىق،
مەي ئىچسە قىلۇر ئۇ پەسكەشلىك قىلىق.

2654 كىشى ئاڭ ـ بىلىم، هۇش، ئۇياتنى ئېرىتىغ ـ
نىجىس بۇ هاراقنا بېرۇر ۋا دەرىخ!

2655 مەي ئىچمە، مەي ئىچسە كېتۇر دەۋلىتى،
مەي ئىچسە بولۇر تەلۋە، ئاخماق ئېتى.

2656 قېرىنغا كىرسە مەي، چىقارۇر سوزۇڭ،
بۇ چىققان سوزۇڭدىن كويەرسەن ئوزۇڭ.

2657 نىمە دەر ئىشتىكىن، بۇ بىيت ئېيتقۇچى،
ئوقۇرسەن، ئېچىلغاي تېشى هەم ئىچى:

2658 ئىچەرسەن ئەگەر مەس قىلغۇچى شاراپ،
ئىچىڭدىن سېرىڭ چىقتى تاشقا قاراپ.

2659 بىلىملىك مەي ئىچسە بولۇر بىر قارا،
نادان ئىچسە كىچىكلەپ، بولۇر بىر بالا.

2660 بۇ ئەلچى تىلى ئۇز كوڭۇللۇك كېرەك،
ئوزى سوزگە ئۇستا، ئەقىللىق كېرەك.

2661 سىڭىملىك بولۇر ئول تىلى ئۇز كىشى،
سوزى ئۇز كىشىنىڭ يارار هەر ئىشى.

2662 kəŋüllüg kərək kəḍ unïtmasa səz
nəgü səz əxitsə ḳatïoɣ tutsa əz

2663 yüzi kərki kərklüg kərək ḥəm boḍï
yülüg bolsa boḍ sïn kixidə kəḍi

2664 əzi ərsig ərsə bəḍük ḥimməti
bu iki bilə ol kixi ḳiyməti

2665 səzi bolsa yumxaḳ xəkər təg süqig
süqig səzkə yumxar uluoɣ ḥəm kiqig

2666 yalavaq ixi kər nəqə səz bolur
səzi yaḳxï bolsa tiləkin bulur

2667 bu yaŋlïoɣ kixi bulsa əlig ḳutï
aŋar bərsə boloɣay yalavaq atï

2668 anï ïḍsa boloɣay yalavaqlïḳïn
yïraḳ ərsə yat baz əz ərsə yaḳïn

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

2669 əlig aydï uḳtum əxittim munï
taḳï bir səzüm bar ayu bər anï

2670 sənindin ətəlsün maŋa səz taḳï
mənindin ətəlsün saŋa səz ḥəkï

2671 bitikqi nəgü təg kərək ay tətik
aŋar bəg ïnanïp bititsə bitik

2662 زېھىنلىك بولۇپ ئۇ، ئۇنۇتمىسا سوز،
نەچۈك سوز ئىشتسە قاتتىق تۇتسا ئوز.

2663 بويى بولسا كوركەم، چىرايلىق يۈزى،
كېلىشكەن ساقال-چاچ، تۇرۇقى ئوزى.

2664 ئوزى بولسا باتۇر، بۇيۇك هىممىتى،
بۇ ئىككى بىلەندۇر كىشى قىممىتى.

2665 سوزى بولسا يۇمشاق، شەكەردەك چۈچۈك،
چۈچۈك سوزگە يۇمشار ئۇلۇغ هەم كىچىك.

2666 بۇ ئەلچى ئىشىنىڭ كوپى سوز بولۇر،
سوزى ياخشى بولسا تىلەگىن تاپۇر.

2667 مۇشۇنداق كىشىنى ئەگەر تاپسا خان،
ئاڭا بەرسۇن ئەلچى ئىتىنى هامان.

2668 ئەۋەتسە بولۇر ئەلچىلىككە ئۇنى،
يىراق يات ۋە ياكى بولسۇن تۇققىنى.

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2669 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم بۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار، دىگىن سەن ئۇنى.

2670 ھېنىڭدىن كېرەكتۇر سوز ئېيتماق ماڭا،
ئوتەي مەن سوزۇڭنىڭ هەم هەققىن ساڭا.

2671 پۇتۇكچى نەچۈك بولغۇلۇق ئەي تىنىك،
ئاڭا بەگ ئىشىنىپ پۇتۇتسە بىتىك؟

34

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ BITIKQI ÏLÏMƆA NƏGÜ TƏG KƏRƏKIN AYUR

B199

2672 yanut bərdi egdülmix aydï əlig
bu ixkə əḍi kəḍ yətürsü bilik

2673 etük bərdi egdülmix aydï ay bəg
yorayïn bu səznï kənültəki təg

C149

2674 nəqə mə bilik bilsə bəglər ezi
bitikqi kərək ol bitisə səzi

2675 bitikqikə ayoqu kərək iq səzin
küḍəzsə bitikqi ekük ya azïn

2676 bu iq səz tutuoqlï pütün qïn kərək
pütünlükkə artuk pütün din kərək

2677 kalï tutmasa bu bitikqi səzüg
bəgi sïrrï aqlur bu ertər ezüg

تۆتۈنچى باب
پۈتۈكچى قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا
ئوگدۈلمىشنىڭ ئېلىكىنى ئېيتقانلىرى

2672 جاۋاپ بەردى ئوگدۈلمىش، ئېيتتى: ئېلىگ،
بۇ ئىشقا تولا بەك يۈگۈرتسۈن بىلىك.

2673 ئوتۈنچ بىرلە دىدى ئوگدۈلمىش: ئەي بەگ،
يېشەي ئۇشبۇ سوزنى كوڭۈلدىكىدەك.

2674 ئەگەر بولسا خان قانچە ئالىم ئوزى،
كېرەكتۇر پۈتۈكچى يازارغا سوزى.

2675 پۈتۈكچىگە ئېيتماق كېرەك ئىچ سوزىن،
پۈتۈكچى يوشۇرغاي تولا ھەم ئېزىن.

2676 بۇ سىرنى تۈتۈشقا چىن ئىنسان كېرەك،
ئىشەنچلىك بولۇشقا چىك ئىمان كېرەك.

2677 ئەگەر سىر تۇتمىسا پۈتۈكچى سوزىن،
ئېچىپ بەگ سىرىنى يوقاتۇر ئوزىن.

2678 nəqə mə bu bəglər səzin kizləsə
bu iki kixikə kərək səzləsə

2679 birisi bitikqi birisi wəzir
bu iki kixikə səz aqmaq təgir

2680 bu iki kixikə səz aqoɣu kərək
səz aqsa avaoɣlarï yüḍgü kərək

2681 bu iki kixidə bolur barqa səz
bu səz tutmasa ez ixin buzdï ez

2682 ḍi yaḳxï aymïx etükən bəgi
tilin tutzu bṛmix saṇa səz yṛgi

2683 ay bəglər ïnanqï səzüṇ kizlə bərk
səzüṇ kizləməsə baxïṇ baroɣa tərk

2684 bu aoɣzïṇ miŝali üṇür sanï təg
səzüṇ qïḳsa andïn səḥər tanï təg

2685 yazïldï azunḳa anï tṛgüsüz
əxitti təzü həlḳ anï ertgüsüz

2686 aoɣïzdïn ara ot ara suv qïḳar
birisi ṛtikli birisi yïḳar

2687 kəyər ot təg ol bu kərəksiz səzüṇ
aoɣïzdïn qïḳarmaoɣu kəygəy ezüṇ

B200 C150

2688 aḳar suv təg ol bu tilin ḍgü səz
ḳayuḳa bu aḳsa qṛqək endi tüz

2689 aya ər atanmïx biliklig bəgü
kəṇül sirrï artuḳ ḳatïoɣ kizləgü

2678 بۇ بەگلەر يوشۇرسا قانچە سوزنىي،
كېرەك بۇ ئىككىسىگە دىمەك سىرىنى:

2679 بىرىدۇر پۇتۇكچى، بىرىدۇر ۋەزىر،
بۇ ئىككى كىشىگە ئاچار بارچە سىر.

2680 بۇ ئىككى كىشىگە سىر ئاچماق كېرەك،
سىر ئاچسا، نازىنى كوتەرمەك كېرەك.

2681 جىمى سىر بۇ ئىككى كىشىدە بولۇر،
ئەگەر سىر ساقلىماس ئوز ئىشىن بۇزۇر.

2682 ئەجەپ ياخشى ئېيتمىش ئوتۇكەن بېگى،
تىلى بىرلە ئاچتى بۇ سوزنىڭ تېگى:

2683 ئەي بەككە ئىشەنچلىك، سوزۇڭ بەك يوشۇر،
ئەگەر سىر يوشۇرماسسەن، بېشىڭ كېتۇر.

2684 بۇ ئاغزىڭ مىسالى بىر ئوڭكۇر ئېرۇر،
سوزۇڭ چىقسا ئۇندىن تاڭ يېلى بولۇر.

2685 جاھانغا تارالسا يىغىپ بولمىغاي،
ئىشتۇر پۇتۇن خەلق، يېپىپ بولمىغاي.

2686 ئېغىزدىن گەھى ئوت، گەھى سۇ چىقار،
توزەر بولسا بىرسى، ئۇ بىرسى بۇزار.

2687 كويەر ئوتقا ئوخشار كېرەكسىز سوزۇڭ،
ئېغىزدىن چىقارما، كويەرسەن ئوزۇڭ.

2688 ئاقار سۇدەك ئېرۇر چىقسا ياخشى سوز،
ئۇ ئاقسا قايانغا چىچەك ئۇنەر يۇز.

2689 ئايا ئەي ئاتانغان بىلىملىك ھېكىم،
سىرىڭنى يوشۇر چىڭ، ئۇقمىسۇن ھىچكىم.

2690 nəgü tər əxitgil bu bəytig okï
kənül sïrrï kizlə ay kənlüm tokï

2691 kənül sïrrï bərk tut sən ayma tilin
kalï aydïn ərsə əkünqï yïlïn

2692 kïzïl til kara baxka yavlak yaoqï
bu yavlak yaoqïoq bəklə inqin salïn

2693 bitikqi biliklig ukuxluoq kərək
həti uz bəlaoqət takï ədgürək

2694 bitikdə hət uz bolsa aqlur kənül
okïoqu kəlir bakşa avnur kənül

2695 bəlaoqət bilə hət tənəxsə kalï
ədi ədgü yan bu bitik səz tili

2696 nəgü tər əxitgil ïla sïr təni
ədi ədgü yan bu bitik səz yanï

2697 kamuoq ədgü səzlər bitikdə bolur
bitinmix üqün səz unïtmaz kalur

2698 bitiməmdi ərsə bitigli bitik
nəgü bilgəy ərdin bu hikmət bilik

A98
2699 bitip koqmasa ərdi bilgə bəgü
bizində ozakïoq kim ərdi təgü

2700 yok ərsə bitik bu kixilər ara
tilin səzkə kim pütgəy ərdi kərə

B201 C151
2701 kixi əldin əlkə səz ïdoqu bolur
bitik bolmasa səz nəqə səzləyür

2690 نمه دەيدۇ ئاڭلا، بۇ بىيتنى ئوقى،
يوشۇرغىن سىرىڭنى، ئەي كوڭلۇم توقى:

2691 سىرىڭنى ساقلا چىڭ، دىمە ھەچقاچان،
دىسەڭ گەر چېكەرسەن يىللار پۇشايمان.

2692 قىزىل تىل ــ قارا باشقا دۇشمەن يامان،
ئۇنىڭدىن ھەزەر قىل، ياشارسەن ئامان.

2693 پۇتۇكچى بىلىملىك بولسۇن ئەقىللىق،
خەتتى ئۇز، بالاغەتتە بەك يەقىملىق.

2694 خەتتى ئۇز يېزىلسا، كوڭۇل ئېچىلۇر،
ئوقىغانچە ئاندىن كوڭۇل ئاۋۇنۇر.

2695 بالاغەت بىلەن خەت ئەگەر تەڭ يۇرۇر،
بۇ خەتنىڭ تىلى ياخشى بىر تىل بولۇر.

2696 ئىشتىكىن، نىمە دەر ئىلى كاتىبى،
ئەجەپمۇ ياخشىدۇر يېزىش ئۇسلۇبى:

2697 پۇتۇن ياخشى سوزلەر پۇتۇكتە بولۇر،
پۇتۇلگەن ئۇچۇن سوز ئۇنتۇلماي قالۇر.

2698 ئەگەرچە پۇتۇكچى پۇتمىسە بىتىك،
نەچۇك بىلگەي ئەردىڭ بۇ ھېكمەت بىلىك!

2699 پۇتۇپ قويمىغان بولسا ئالىم ھېكىم،
بۇرۇنقىنى بىزدىن ئېيتار ئىدى كىم؟

2700 يازۇ بولمىسا ئەردى ئىنسان ئارا،
دىيىلگەن سوزگە كىم پۇتەتتى، قارا!

2701 كىشى ئەلدىن ــ ئەلگە ئەۋەتۇر خەۋەر،
يازۇ بولمىسا سوز نەچۇك سوزلىنەر؟

2702 əḍi kəḍ kərəklig turur bu bitik
bitik birlə bəglər ətər əl ətik

2703 bu bəglər ixinə tusulur kixi
bu üq türlüg ol kər ay əlqi baxï

2704 birisi biliklig uḳuxluoɣ bəgü
takï bir bitikqi turur səzləgü

2705 üqünqi kür ərsig ər ol toŋ yürək
yaoɣïḳa bərikə bu ərsig kərək

2706 uḳuxluoɣ biliklig bu əglüg bəgü
kəŋəxkə tusulur aŋar nə təgü

2707 ḳamuoɣ əl ixin barqa ətgən bitik
bitikin tutar əl kirixin tətik

2708 ḳïlïq alsa ərsig ərən ixləsə
yaoɣï boynï yənqsə əzə igləsə

2709 yumïtsa ḳayuda bu üq türlüg ər
tiləkin bulur ər tümən arzu yər

2710 bularda narukï ḳalïn bu ḳutu
bu üqkə uḍu bardaqï ol botu

2711 ḳïlïq birlə tutlur ḳalï tutsa əl
ḳələm birlə baslur ḳalï bassa əl

2712 bilikin uḳuxun təgip əl tüzər
bu üq nəŋ bilə ər azunuoɣ süzər

2713 bilik birlə baxlar bəgi əl tərü
uḳux birlə ixlər ḳamuoɣ ix kərü

2702 يازۇ ئۇ ناھايەت كېرەكلىك ئېرۇر،
يازۇ بىرلە بەگ ئەل ئىشىنى قىلۇر.

2703 بۇ بەگلەر ئىشىگە ياراملىق كىشى—
ئېرۇر ئۇ ئۇچ خىل، ئەي ئەل-يۇرت بېشى:

2704 بىلىملىك، ئەقىللىق، ھېكىمدۇر بىرى،
بىرى خەتچى، بەگنىڭ سوزلىنەر سوزى.

2705 ئۇچىنچى، جەسۇر ئەر يىگىت تاغ يۇرەك،
يېغى، بورىلەرگە بۇ باتۇر كېرەك.

2706 ھېكىم ۋە بىلىملىك، ئاقىلىق، ئەقىللىق—
كېڭەشمەككە سوزسىز ئېرۇر پايدىلىق.

2707 پۇتۇن ئەل ئىشىنى تۇزەيدۇ بىتىك،
تۇتار ئەل كىردىمن خەت بىلەن تىتىك.

2708 جەسۇر ئەر قولىغا قىلىچنى ئېلىپ،
كېسەر ياۋ بويىنىنى دەسسەپ ۋە ئېزىپ.

2709 يىغىلسا قەيەردە بۇ ئۇچ تۇرلۇك ئەر،
كىشى ھەممە ئارزۇ-تىلەككە يېتەر.

2710 بۇلاردىن بولەك كوپ نەسىلەر بىراق،
بۇ ئۇچكە ئەگىشىپ ماڭغان بوتىلاق.

2711 ئەل-يۇرتنى تۇتماغلىق قىلىچلە بولۇر،
بۇ ئەلدە ھوكۇملەر قەلەملە يۇرۇر.

2712 بىلىم ھەم ئەقىل بىرلە ئەر ئەل تۇزەر،
بۇ ئۇچ نەرسە بىرلە جاھاننى سۇزەر.

2713 بىلىم بىرلە باشلار بەگ ئەلدە قانۇن،
ئەقىل بىرلە ئىشلەر ئىشىنى پۇتۇن.

2714 kīlïq ǝl tutar ḫǝm boḍun ḳazoɣanur
kǝlǝm ǝl tüzǝr ḫǝm hǝzinǝ urur

2715 kīlïq ḳan tamuzsa bǝgi ǝl alïr
ḳǝlǝmdǝ ḳara tamsa altun kǝlir

2716 bu iki turur bu azun tutruḳï
oza kǝqmix ix ḫǝm kǝlir utruḳï

C152
2717 aya bǝg bu iki uluoɣ ǝrdǝm ol
bǝgü ǝlqi bǝglǝr munï tutoɣu yol

B202
2718 muṇar mǝṇzǝtü kǝldi ǝmdi bu sǝz
ǝxitgil munï sǝn aya ǝḍgü ǝz

2719 ǝḍi ǝḍgü ǝrdǝm bilik bilsǝ ǝr
taḳï artuḳ ǝrdǝm ḳïlïq ursa ǝr

2720 ḳïlïq birlǝ tutlur talu ǝḍgü ǝl
ḳǝlǝm birlǝ ǝtlür tilǝk arzu yǝr

2721 kǝzi toḳ kǝrǝk ḫǝm ǝzi umdusuz
baoɣïrsaḳ kǝrǝk qïn ǝzi ḳoltoɣusuz

2722 kǝzi toḳ kixi nǝṇkǝ suḳlanmaz ol
kixi nǝṇ bilǝ bolsa arsïḳmaz ol

2723 kixi umduqï bolsa boldï bulun
suyurḳa anï sǝn ay kǝrki tolun

2724 nǝqǝ mǝ bǝg ǝrsǝ ḳul ol umduqï
kixidǝ ǝli umduqï ol tuqï

2725 suḳ ǝrsǝ bitikqi bilik artatur
bitir umdu birlǝ bitik artatur

2714 قىلىچ ــ مەملىكەتنى ئېلىپ ئەل تۇتار،
قەلەم ــ مەملىكەتنى تۇزەپ، مال يېغار.

2715 قىلىچ قان تېمىتسا، بېگى ئەل ئالار،
قەلەمدىن سىيا تامسا، ئالتۇن يېغار.

2716 جاھان تۇڭرۇگمدۇر مۇشۇ ئىككىسى،
كى مەيلى ئوتمۇشتە، مەيلى كەلگۈسى.

2717 ئايا بەگ، بۇ ئىككى ئۇلۇغ پەزىل ئول،
جاھاندار ھېكىم بەگ ئۇنى قىلسا يول.

2718 بۇ سوز كەلدى ئەمدى بۇنىڭغا مىسال،
ئى ياخشى بۇنىڭغا قۇلاغىڭنى سال:

2719 تولا ياخشى پەزىلەت بىلىم بىلسە ئەر،
تېخى ئارتۇق پەزىلەت قىلىچ ئۇرسا ئەر.

2720 تۇتۇلغاي قىلىچلە تولا ياخشى ئەل،
قەلەم بىرلە تۇزەپ، تىلەككە يېتەر.

2721 پۇتۇكچى بى تاما بولسۇن كوزى توق،
كويۇمچان، ساپ كوڭۇل، مۇھتاجلىغى يوق.

2722 كوزى توق كىشى مالغا سالماس كوزىن،
مال ئولسا، ئۇ مالغا ئالداتماس ئوزىن.

2723 تاماگەر كىشىدۇر ئوزى بىر ئەسىر،
تولۇن ئاي يۇزلۇگۇم، سەن ئۇنى كېچىر.

2724 تاماگەر قۇل ئېرۇر، گەر بولسىمۇ خان،
بولۇر پەس تاماگەر كىشى ھەر قاچان.

2725 پۇتۇكچى بولسا ھىرس، بىلىمنى بۇزار،
تاما بىرلە يازار، خېتى بۇزۇلار.

2726 kümüx kərsə altun aṇar arsïḳar
iḍisi baxïn yə̣r ya bax alsïḳar

2727 baoɣïrsaḳ tapuoɣqï ixik yastanur
tilədüktə tutqï ḳapuoɣda turur

2728 baoɣïrsaḳ tapuoɣqï bəg asoɣïn tilər
təni janï malïn bəginə ular

2729 bor iqməz kərək bolsa ḳïlḳï arïoɣ
yaraoɣsïz ḳïlïnqïoɣ yïratsa arïoɣ

2730 bitikqi bor iqsə bilikdin təzər
bilikdin təzikli bitikdin azar

2731 bitikqi kə̣qə taṇda ə̣ldə kərək
nəqədə kərək bolsa anda kərək

C153
2732 kixidə talula bu iki kixig
aṇar ətrü bə̣rgil bu iki ixig

B203
2733 birisi bitikqi hə̣tï bəlgülüg
birisi yalavaq tili ülgülüg

2734 yaḳïnda yaoɣuḳta ya yat baz ara
tuxar ərsə əvkə bulardïn kərə

2735 bu iki kixidin tuxar tuxsa ix
bu iki kixilər ə̣tər ə̣tsə ix

2736 birisi bitikdə yaṇïlsa səzüg
birisi tili birlə ə̣tsə səzüg

2737 bitikqi bu yaṇlïoɣ kərək ay ə̣lig
ïnansa aṇar bə̣rsə boloɣay əlig

2726 كۆموش-ئالتۇن كورسه ئاڭا قىزىقۇر،
بېگىنىڭ بېشىن يەر، يا بېشىن بېرۇر.

2727 كويۇمچان خىزمەتچى ئىشكىته ياتۇر،
قاچان بولسا لازىم، ئىشكىته تۇرۇر.

2728 تىلەر مېھرىۋان خادىم بەگ نەپئىنى،
بېرۇر بەككە مالى، تېنى-جانىنى.

2729 پۇتۇكچى بولۇپ پاك، ئىچمىگەي ھاراق،
يامان خۇلقنى قىلسۇن ئۇزىدىن يىراق.

2730 پۇتۇكچى مەي ئىچسه بىلىم يوق بولار،
بىلىمدىن جۇدا بولسا خېتىدىن ئازار.

2731 پۇتۇكچى ئىشكىته تۇرسۇن سۇبھى-شام،
كېرەك بولسا نەدە، تېپىلغاي داۋام.

2732 ئەل ئىچره ئىككى خىل كىشى تاللىۋال،
ئۇلارنى بۇ ئىككى خىل ئىشىگه سال:

2733 بىرىدۇر يېزىشنى بىلەر پۇتۇكچى،
ئۇنىڭكىم بىرىدۇر سۇخەندان-ئەلچى.

2734 يېقىن، دوست ۋە ياكى يىراق، يات ئارا،
ئەگەر چىقسا جاڭجال، بۇلاردىن ئارا.

2735 بۇ ئىككى كىشىدىن كېلەر كەلسه ئىش،
تۇزەلسه تۇزەلۇر بۇلار بىرله ئىش.

2736 خاتا بولسا بىرىنىڭ خېتىده سوزى،
بىرى تىلده بۇنى تۇزەتسۇن ئوزى.

2737 ئەگەر بولسا شۇنداق پۇتۇكچى ئى خان،
ئىشەنسه ۋە بەرسه بولۇر قول هامان.

2738 bu yaŋlïoŋ kixikə ïnansa bolur
kixilik tiləsə anïŋdïn kəlür

* * *

A-
2739 bu ərdi ay ə̧lig mənin̨ bilmixim
ətündüm ə̧ligkə tükəndi ixim

Ə̧LIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

2740 ə̧lig aydï uk̨tum munï ma əgün
tak̨ï bir səzüm bar anï ay bu kün

2741 aoqïqï nəgü təg kərək ay maŋa
aŋar pütsə bəglər yə̧türsə nənə

2742 aoqï k̨aznak̨ï tutsa altun kümüx
ol ər baxk̨a ə̧ltsə bu aymïx yumux

2738 مۇشۇنداق كىشىگە ئىشەنسە بولۇر،
ئۇنىڭدىن ئادەملىك خىسلىتى كېلۇر.

* * *

2739 شۇ ئەردى ئى خاقان مېنىڭ بىلمىشىم،
بۇنى خانغا ئېيتتىم، تۇغدى ئىشىم.

ئېلىگنىڭ ئوغدۇلمىشكە سوئالى

2740 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، چۈشەندىم بۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار، سەن ئېيتقىن ئۇنى:

2741 غەزىنىچى بولسۇن ئىچۈك، ئېيت ماڭا،
ئىشەنچ بىرلە بەرسە بەگ مالنى ئاڭا.

2742 غەزىنىدە ئالتۇن-كۈمۈش ساقلىسا،
بېرىلگەن ئۇ ئىشنى ئوبدان ئىشلىسە.

35

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ AOIÏQÏ NƏGÜ TƏG ƏR KƏRƏKIN AYUR

2743 yanut bərdi ɵgdülmix əlig ḳutï
sɵvüg nəŋ bu altun kümüx jan otï

2744 əḍi qïn pütün kəḍ kərək ər kɵni
kɵŋül yaymasa ɵtrü tutsa muni

2745 nəgü tər əxitgil bu sartlar baxï
azun təzginip nəŋkə təgmix kixi

B204 C154

2746 sɵvüg nəŋ bu jan janda yəgrək sɵvük
kümüx altun ol janda kəḍrəg sɵvüg

2747 ətilməz kɵŋülüg ətər bu kümüx
əgilməz kixini əgər bu kümüx

2748 kümüx kɵrsə yalŋuḳ kɵŋül tutmasa
yaraoɣay anï qïn fərixtə təsə

توققۇزىنچى باب

ئوگدۇلمشنىڭ غەزنىنىد ارلتقا قانداق كشى لازملغى توغرسىدا ئىلككەنىيتقانلرى

2743 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، دىدى خانغا:
كۇمۇش-زەر سويۇملۇك، داۋا ھەم جانغا.

2744 كېرەك چىن ئىشەنچلىك، دۇرۇس، توغرا ئەر،
كوڭۇلگە شۇبھىلەر چۇشەرمىسە گەر.

2745 نىمە دەر، ئىشت، بۇ سودىگەر بېشى،
جاھاننى كېزىپ مالنى يىققان كىشى:

2746 شىرىن جان ۋە لېكىن ئۇنىڭدىن شىرىن—
بۇ ئالتۇن-كۇمۇشتۇركى، جاندىن شىرىن.

2747 ئېچىلماس كوڭۇلنى ئاچار بۇ كۇمۇش،
ئېگىلمەس كىشىنى ئېگەر بۇ كۇمۇش.

2748 كۇمۇش كورسە ئىنسان، دىلى تارتمسا،
يارايدۇ ئۇنى چىن پەرىشتە دىسە.

2749 kür ər kərdi altun əzi yumxadï
irik səzlüg ərniŋ səzi yumxadï

2750 kəzi tokˌ kərək ḫəm ḳïlïnqï pütün
barï arta barsa künïŋə ḳutun

2751 əküx nəŋ kərü toḍmïx ərsə kəzi
yana ḳorḳar ərsə bayatḳa əzi

2752 ḫəlal ḫəm ḫəram aḍrar ərsə aqa
yaraoɣlïoɣ yaraoɣsïznï bilsə səqə

2753 kəzi tokˌ kixilər nəniŋ əḍləməz
pütün qïn kixilər əzin yəgləməz

2754 kiqigdə kərü ḳalsa altun kümüx
anïŋ sukˌlukˌï bolmaz anqa əküx

2755 əzi ḳorḳar ərsə bayatḳa ḳalï
bu ər tutoɣa xəksiz kənilik yolï

2756 kənilik mün ol barqa əḍgü asïoɣ
bu asïoɣ bilə buldï mənü tatïoɣ

2757 kəni bolsa yalŋuk küni əḍgü ol
küni əḍgü bolsa ḳutï mənü ol

2758 nəgü tər əxitgil baoɣïrsakˌ səzi
bu səz ixkə tutoɣïl ay azun təzi

2759 kənül til kəni tut ḳïlïnqïn pütün
saŋa kəlgə dəwlət bu dunya pütün

C155
2760 kəni boldunˌ ərsə ḳutaḍoɣay kününˌ
səlamət tirilgil səvinqin ḳutun

2749 كشى كورسه ئالتوٚن ئوزى يوٚمشدى،
يىرىك سوزلوٚك ئەرنىڭ سوزى يوٚمشدى.

2750 تېپىپ بەخت، كوپەيسوٚن دىسە مال-تاۋار،
كوزى توق، پەيلى ئوز بولسوٚن غەزىندار.

2751 تولا مال كوروٚپ بولسا تويغان كوزى،
يەنە بولسا قورقار خوٚدادىن ئوزى؛

2752 هالال هەم هارامنى ئېچىپ ئايرىسا،
ياراملىق، يارامسزنى خوپ بايقىسا.

2753 كوزى توق كىشىلەر مېلىڭ كوزلىمەس،
دوٚروٚس چىن كىشىلەر ئوزىن بوٚلغىماس.

2754 كىچىكلىكتە كورگەن بولسا كوٚموٚش-زەر،
ئوٚنىڭدا كوپ ئولماس هېرىسلىق مەگەر.

2755 ئوزى بولسا قورقار خوٚدادىن ئەگەر،
توٚتار شوٚبهىسىز توغرا يولنى بوٚ ئەر.

2756 دوٚروٚسلوٚق ــ دەسمايە، نەپسى ياخشىلىق،
بوٚنىڭلە تېپىلغاي مەڭگوٚ تاتلىقلىق.

2757 دوٚروٚس بولسا ئىنسان، كوٚنى ئەزگوٚدوٚر،
كوٚنى ياخشى بولسا، قوٚتى مەڭگوٚدوٚر.

2758 كويوٚمچان نەدەيدوٚ، ئىشتىكىن سوزى،
بوٚ سوزگە ئەمەل قىل، جاهان يىلتىزى:

2759 كوڭوٚل، تىلنى توٚز توٚت، قىلىقنى پوٚتوٚن،
كېلوٚر ساڭا دەوٚلەت بوٚ دوٚنيا پوٚتوٚن.

2760 ئەگەر توغرا بولساڭ قوٚتاتقاي كوٚنوٚڭ،
سالامەت ياشا سەن سويوٚن هەم قوٚتوٚن.

B205

2761 baoɣïrsaḳ kərək ḥəm oḍuoɣ saḳ tətik
tətiklik bilə ər ḳïlur miṇ ətik

2762 uvutluoɣ kərək ḥəm yəmə əg kəṇül
uvutsuz kixidə yïraḳ tur təṇül

2763 uvut ol tïḍïoɣlï yaraoɣsïz ixig
uvut ol ətər ḳïlḳï artaḳ kixig

2764 bor iqməz kərək ḥəm əzin tutoɣuqï
əzin tutoɣuqï ər ḳutuoɣ tapoɣuqï

2765 bor iqsə aḳïlïḳ ḳïlur ol nəṇin
kixikə ülər nəṇ alumaz təṇin

2766 bu ixkə aoɣïqï saran əḍgürək
saranlïḳ bilə nəṇ küḍəzgü kərək

2767 baoɣïrsaḳ tapuoɣqï kər əzkəy bolur
bu əzkəy tapuoɣqï bəgin bay ḳïlur

2768 baoɣïrsaḳ kixi ol kixi əḍrümi
baoɣïrsaḳnï bək tut ay ər kəḍrümi

2769 aoɣïqï oḍuoɣ bolsa ix artamaz
saḳïxlïoɣ tutar nəṇ əzin ərtəməz

2770 əgi bolsa yalṇuḳ unïtmaz bolur
sanu saḳnu ixlər yaṇïlmaz bolur

2771 unïtoɣan bolur kərsə əgsüz kixi
bu əgsüz aoɣïqï buzar əz ixi

2772 tətiklik kərək ḳïlsa türlüg saḳïx
tətik bolmaoɣïnqa ḳalï aḍrar ix

2761 كويۇمچان، ساق، ئويغاق، كېرەك تېتىكلىك،
تېتىكلىك بىلەن ئەر قىلۇر مىڭ ئىتنىك[145].

2762 ئۇياتلىق كېرەك ھەم ئاقىل، كۆڭلى ئاق،
ھاياسىز كىشىدىن يىراق تۇر يىراق.

2763 ياماڭ ئىشتىن توسار ئەرنى بۇ ئۇيات،
ياماننى تۇزەتۇر يانا شۇ ئۇيات.

2764 مەي ئىچمەي بولسۇن ئۇ ئوزىن تۇتقۇچى،
ئوزىن تۇتقۇچى ئۇ بەخت تاپقۇچى.

2765 مەي ئىچسە مېلىغا سېخىلىق قىلۇر،
كىشىگە بېرىپ مال ئالالماي قالۇر.

2766 غەزىنە ئىشىغا بېخىل ياخشىراق،
بېخىللىقلە مالنى كېرەك ساقلىماق.

2767 كويۇمچان خىزمەتچى ۋاپالىق بولۇر،
ۋاپالىق خىزمەتچى بېگىن باي قىلۇر.

2768 كىشىنىڭ خىلى ئۇ كويۇمچان كىشى،
كويۇمچاننى چىڭ تۇت، ئەي ئوبدان كىشى.

2769 ئويغاق غەزىنچى ئىشنى بۇزماي قىلار،
ئوزىن ئورتىمەس، مال ھىساپلىق تۇتار.

2770 ئەقىللىق كىشىلەر ئۇنۇتماس بولۇر،
ھىساپلاپ قىلۇر ئىش يېڭىلمەس بولۇر.

2771 ئۇنۇتقاق بولۇرلەر ئەقىلسىز كىشى،
ئەقىلسىز غەزىنچى بۇزار ئوز ئىشى.

2772 زەكىلىك كېرەكتۇر قىلىشقا ساقىش،
زەكى بولمىسا گەر بۇزۇلۇر كوپ ئىش.

2773 bitikqi kərək uz ḳamuoɣ həṭ bilir
saḳïxïoɣ bitikin küḍəzsə ḳalïr

C156
2774 bitikqi küḍəzgü kirix ḥəm qïḳïx
bitikin küḍəzgü ḳamuoɣ türlüg ix

2775 yïl ay ɵḍ bitisə künï bəlgülüg
aquḳluoɣ aḍïrtlïoɣ sanï bəlgülüg

B206
2776 saḳïx saḳlïḳï qïn bitik birlə ol
bitip ḳoḍsa saḳïx ḳapuoɣ aqtï yol

2777 nəgü tər əxitgil baoɣïrsaḳ kixi
saḳïx birlə bək tutoɣu ixqi ixi

2778 bitiksiz ixig bək tutumaz kəŋül
kəŋülkə ïxanma biti ay ooɣul

2779 bitisə ḳalïr səz usansa barïr
usal bolsa ixqi saḳïxta ulïr

2780 bilir bolsa təgmə bu türlüg bitik
anïn saḳlasa ətrü ḳïlsa ətik

2781 saḳïxta usansa ḳayu ixqilər
saḳïx bərdükində ulïr bax qalar

2782 əlig saḳïxïn bilsə artuḳ yətə
pïxursa ɵgi kəŋli saḳïx tuta

2783 əlig saḳïxïnda kəqər ərsə sən
kərək ḥəndəsə saḳïxï tutsa sən

2784 kərü barsa yinqkə saḳïx ḥəndəsə
munï birlə yər kək bolur ol sasa

2773 ئۇ بولسۇن يېزىش ھەم چىزىش ماھىرى،
ھىساۋات تۇتۇشقا بولسۇن ھۇنىرى.

2774 بىتكچى كۇزەتسۇن كىرىش ھەم چىقىش،
يېزىپ ھەم كۇزەتسۇن پۇتۇن تۇرلۇك ئىش.

2775 يىل، ئاي، كۇن يېزىلسا ۋاقىت ھەم ئېنىق،
بىلىنگەي رەقەم-سان ئايرىم ۋە ئوچۇق.

2776 ھىساپ ساقلىغى چىن يازۇ بىرلە ئول،
ھىساۋات يېزىلسا، كەك ئېچىلۇر يول.

2777 نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، كويۇمچان كىشى،
ھىساپ بىرلە خادىم چىك تۇتسۇن ئىشى:

2778 پۇتۇلمىسە ئىشنى تۇتالماس كوڭۇل،
كوڭۇلگە ئىشەنمە، پۇتى ئەي ئوغۇل.

2779 پۇتۇلسە، قالۇر سوز، غەپلەتتە كېتەر،
ھىساۋاتتا غاپىل ئازاپلار چېكەر.

2780 غەزىنچى بىلسۇن ئۇ تۇرلۇك بىتىك،
ئۇنى ساقلىسۇن ھەم ئۇ قىلسۇن ئىتىك.

2781 خىزمەتچى ھىساپتا غاپىل بولسا گەر،
ھىساپ ۋاقتىدا باش ئۇرۇپ ئىگىرەر.

2782 ئىگەللەپ توت ئەمەلنى چىك، غەزىندار،
ھىساپتا كوڭۇلنى تۇتسۇن بەر قارار.

2783 ھىساپتا توت ئەمەل ئۇققاچ، كېيىن سەن،
شۇغۇللان يەنە ئۇ ھەندىسە[146] بىلەن.

2784 بۇ ئىلمى ھەندىسە ئىنچكە ئىشتۇر،
يەر-ئاسمان ھىساۋى شۇ بىلەن بولۇر.

2785 nəgü tər əxitgil ay bilgə bəgü
biliklig səzi bolsa ax təg yəgü

2786 əḍi mə patïoq ḥəndəsə saḳïxï
anïn təzginür kər ḥəkimlər baxï

2787 əvin təg yarïr bu yəti ḳat kəküg
aḍïrttï səqim təg yər ərsə ḳaxï

2788 biliklig uḳuxluoq kərək ḳilḳï tüz
uḳuxluoq kixilər ixi barqa uz

C157
2789 biliklig kixilər bolur qïn kəni
kəni ḳayda bolsa yaruyur küni

2790 uḳux olmasa ər əzin tutnumaz
bilik bolmasa ər ixin ətnüməz

B207
2791 bolur ḳarxï iqrə aoqïqï ixi
əzin kəḍ kəḍəzgü bu yanlïoq kixi

2792 kənül til kəni tutsa ḳilḳï pütün
anar təgməsə ot yalïnï tütün

2793 kəzi kəḍ küḍəzsə tilin bəkləsə
uḳux birlə arzu ḥəwaoq ərkləsə

2794 kəzün kərsə ətrü kənül arzular
kənül arzu ḳolsa anï kim yïoqar

2795 kənül bəg turur yəti əndam əzə
bəgi baxlasa boḍnï yügrür tüzə

2796 əḍi yaḳxï aymïx biliklig səzüg
ay ərsig küḍəzgil kənülüg kəzüg

2785 نەدەر ئالىم ھېكىم، ئىشتىكىن تولۇق،
بىلىملىك سوزى ئاش كەبى بىر ئوزۇق:

2786 بۇ ئىلمى ھەندىسە ئېرۇر بەك چوڭقۇر،
ئۇنىڭدا ھېكىملەر بېشىمۇ قايۇر.

2787 يارار ئۇ يەتتە قات كوكنى داندەك،
چوڭقۇر-دوڭنى ئۇششاق قىلىپ ئاجرىتۇر.

2788 كىشى بول بىلىملىك، ئاقىل كوڭلى توز،
ئەقىللىق كىشىلەر ئىشى بارچە ئوز.

2789 بىلىملىك كىشىلەر بولۇر چىن كونى،
دۇرۇس قايدا بولسا يورۇيدۇ كۇنى.

2790 توتالماس ئوزنى ئەر ئەقىل بولمىسا،
قىلالماس ئەر ئىشنى بىلىم بولمىسا.

2791 بارايدا بولۇر بۇ غەزىنچى ئىشى،
ئوزىن ساقلىغاي بەك بۇ ياڭلىغ كىشى.

2792 توز ئولسۇن كوڭۇل-تىل، قىلىغى پوتون،
دىسە تەگمىسۇن ئوت يالىنى-توتون.

2793 كوزىنى كۇزەتىپ، تىلىن ساقلىسۇن،
ھەۋەسنى ئەقىل بىرلە تىزگىنلىسۇن.

2794 كوزۇڭ كورسە كوڭلۇڭ ئۇنى ئارزۇلار،
كوڭۇل ئەتسە ئارزۇ ئۇنى كىم توسار؟

2795 كوڭۇل يەتتە ئەزا ئۇزە ھوكۇمران،
يۇگۇرەر ئەل چوقۇم، باشلاپ ماڭسا خان.

2796 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بىلىملىك بۇ سوز،
ئەي باتۇر، كۇزەتكىن كوڭۇل بىرلە كوز:

2797 ət ɵz yąti əndam kɵnülkə uḍar
kɵnül birlə yalnuḳ aoɣïr yük yüḍər

2798 tükəl sïr bəḍiz ol kɵnülsüz kixi
kɵnülsüz kixi bilgə atïn yoḍar

2799 kərək əlgi bərk saḳ kərəksiz aḳï
saqïlmasa ətrü aoɣï ḳaznaḳï

2800 aḳïlïḳ əḍi kəḍ anï ḳoḍmaoɣu
kixi nəɲi birlə aḳï bolmaoɣu

2801 satïoɣqï kərək bilsə türlüg satïoɣ
satïoɣ bilməsə ər ḳïlumaz asïoɣ

C158
2802 ḳamuoɣ nəɲ tavarïoɣ bilikli kərək
aoɣïrïn uquzun uḳuoɣlï kərək

2803 bilir bolsa ḳiymət ol arsïḳmasa
satïoɣda tavïoɣda nəɲ alsïḳmasa

2804 alïmḳa bərimkə oɲay bolsa ɵz
uluoɣḳa kiqigkə süqig tutsa sɵz

2805 nəgü ətnü alsa yana bərsə tərk
aɲar bərgələr nəɲ ḳaqan ḳolsa tərk

B208
2806 satïoɣḳa oɲay bolsa ḳïlḳï kɵni
aɲar əksümɵz nəɲ kərəklig küni

2807 ḳalï bərsə bəglər ər atḳa aqïoɣ
təgürsə anï bolmasa yüzdə qïoɣ

2808 aqïoɣ tïḍsa ixqi ər at kɵnli sïr
ər at kɵnli sïnsa alïr bəgkə kir

2797 ژۇجۇت، يەتتە ئەزا كۆكۈلگە باقار،
كۆكۈل بىرلە ئىنسان ئېغىر يۈك ئالار.

2798 تامام بىر سۇرەتتۇر كۆكۈلسىز كىشى،
كۆكۈلسىز كىشى ئىلىم ئاتىن بۇزار.

2799 قولى چىلك، ساق ئولسۇن ئۇ بولماي سېخى،
غەزىنە مېلىنى چاچمىسۇن تېخى.

2800 سېخىلىق بەك ياخشى، تاشلىماس كېرەك،
لېكىن خەلق مېلى بىرلە قىلماس كېرەك.

2801 ئۇ بىلسۇن تىجارەت يولىنى هامان،
ئۇنى گەر بىلەلمەس، تاپالماس هايان.

2802 پۇتۇن مال-تاۋارنى ئۇ بىلمەك كېرەك،
باهالىق، باهاسىزنى ئۇقماق كېرەك.

2803 باهانى ئۇ بىلسۇن ۋە ئالدانمىسۇن،
ئېلىپ مال-ساتاردا زىيان تارتمىسۇن.

2804 ئىلىم هەم بېزىمده بولسۇن مۇلايىم،
ئۇلۇغ هەم كىچىككه چۇچۇك سوز دائىم.

2805 نىمه ئۇتنه ئالسا، ئۇنى بەرسه تېز،
ئۇ سورسا ئۇزگىلەر بېرەر شۇبهىسىز.

2806 ئۇ بولسا ئال-ساتتا مۇلايىم كونى،
كېمەيمەس ئۇڭا مال كېرەكلىك كۇنى.

2807 ئەگەر قىلسا ئىنئام ئەسكەرلەرگه خان،
ئوچۇق يۈز بىلەن ئۇ بەرسۇن شۇ زامان.

2808 گەر ئېهسان توسالسا، قوشۇن دىل بۇزار،
قوشۇن كۆكىلى سۇنسا، بەككه داغ يۇقار.

2809 nəgü tər əxitgil akïlar baxï
kənülkə alïnoqïl ay qïroquy kixi

2810 səvərig səvügsüz kïlayin tąsə
tilin ayoqu nənni tïdïp bərməsə

2811 ayïp bərməgü nən tilin aymaoqu
tilin aydïn ərsə anï tïdmaoqu

2812 sözin kïysa bəglər umïnq kətrülür
umïnq kątti ərsə nənin kotrulur

2813 oduoq sak kərək kəd kərəksiz azak
azak bolsa ixqi bolur ix uzak

2814 bu bəglərkə tapnur tapuoqqï kamuoq
munadïp kəlip tuttï tapoqun kapuoq

2815 manadsa tapuoqqï əlig tarlïkïn
bəgi əxtip ïdsa aqïoq yarlïoqïn

2816 uzatsa aoqïqï bu nən bərməsə
munadmïx tapuoqqï tənülgəy basa

C159
2817 kərəkində bulsa kixi ez munï
yam ərsə yananqa bolur ol təni

2818 nəgü tər əxitgil bu kəkqin sana
munadmïx munïna yara ay tona

2819 tiləmixtə bulsa tiləgli nənin
yanut kïlsa bolmaz janïnda enin

2820 kərək ədtə bir yam yananqa bolur
kamuoq nənkə yanzaoq munu bu tənin

2809 نمه دەيدۇ، ئاڭلا، سېخىلەر بېشى،
بۇنى تۇت دېلىڭدە، ئەي يوقسۇل كىشى:

2810 ئەگەر دوستنى دۇشمەن قىلايىن دىسەڭ،
كىپايە، سورالغان نەرسىن بەرمىسەڭ.

2811 بېرىلمەس نەمنى دېمىسۇن تىلىڭ،
خىلاپلىق قىلما سەن نەمكى دېدىڭ.

2812 ئەگەر بەگ سوزىدە ئۇ تۇرماس بولۇر،
ئىشەنچسىز بولۇر ئۇ، مالمۇ يوقۇلۇر.

2813 بوشاڭلىق كېرەكمەس، ساق-ئويغاق كېرەك،
بوشاڭ بولسا ئىشچى ئىش ئاقسار، دېمەڭ.

2814 قىلار بەككە خىزمەتىنى خادىم پۈتۈن،
كېلىپ تۇردى ئىشكىتە هاجەت ئۈچۈن،

2815 خىزمەتچى هاجاتمەن بولسا، قىسىلىپ،
ئاڭا بەگ ئېهسان ئەتسە يارلىق قىلىپ،

2816 ئۇنى غەزىسچى گەر بەرمىسە سوزۇپ،
ئۇ مۇهتاج خىزمەتچى كېتەر يۇز ئورۇپ.

2817 كىشىگە تېپىلسا دەل كېرەك نەمە،
بىلىنگەي پىل كەبى ئۇ خەستەك نەمە.

2818 ئىشتىكىن، نەمەدەر ئاق چاچلىق ساڭا،
هاجەتمەن مۇڭغا يارا، ئەي توڭا:

2819 تىلەگەنگە تېپىلسا تىلەگى ئەگەر،
جاۋابىغا جانىن ئۇ پىدا ئېتەر.

2820 كېرەك ۋاقتا بىر خەس بولۇر پىلغا تەڭ،
جىمى نەرسىگە بۇ ئوخشىشىپ كېتەر.

B209

2821 bu yanlïoq kixi bulsa əmdi əlig
uquxluoq biliklig uvutluoq silig

2822 anar bərsə boloqay aoqï kaznakï
ïnansa yaraoqay küdəzsə ǧəkï

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

2823 əlig aydï uqtum yaruttun məni
takï bir səzüm bar ayu bər anï

2824 ayaq tərgi baxlar bu ax baxqïsï
nəgü təg kərək ayoqïl ax ixqisi

2825 səziksiz yəsə bəg anïndïn axïoq
ïnansa anar bəg küdəzsə baxïoq

2826 ədi tərs turur bu ax iqkü yəgü
səziklig kixidin yəsə ay bəgü

2827 munï ma ayu bərgil əmdi mana
biləyin ukayïn ay ərsig tona

2821 ئۇياتچان، مۇلايىم، ئاقىل، بىلىملىك ــ
كىشىنى ئەگەرچە تاپقاندا ئېلىگ،

2822 بولۇر ئۇڭا تۇتقازسا مال ـ غەزىنىنى،
ئىشەنسە ئاڭا ھەم ئۇتەپ ھەققىنى.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2823 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، يورۇتتۇڭ مۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار، دىگىن سەن ئۇنى.

2824 باش ئاشپەز سارايدا داسقان باشقۇرار،
شۇنى ئېيىت، نەچۇك ئەر بۇنىڭغا يارار؟

2825 گۇمانسىز ئۇنىڭدىن يىسە ئاشنى خان،
ئىشەنسە ئاڭا، باش ساقلانسا ئامان.

2826 ئەي دانا، ئىشەنچسىز قولدىن يىمەك ــ
يا ئىچمەك تولا تەس بىر ئىشتۇر، دىمەك.

2827 مۇنى بەرگىن ئېيتىپ سەن ئەمدى ماڭا،
بىلەيمەن، ئۇقايمەن، ئەي جەسۇر توڭا.

36

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ AX BAXQÏ HAN SALAR NƏGÜ TƏG KƏRƏKIN AYUR

2828 yanut bəṛdi ögdülmix aydï əlig
bu ixkə pütün ər kərək kəḍ silig

2829 kixidə talusï kəni qïn kixi
əḍürgü aṇar bəṛgü ax suv ixi

C160
2830 bu ixkə əḍi qïn pütün ər tilə
baoɣïrsaḳ tapuoɣsaḳ uvutï bilə

2831 baoɣïrsaḳ tapuoɣqï pütün qïn kixi
bəginə yuluoɣlar ət öz jan baxï

2832 booɣuzdïn bolur barqa bəgkə həṭər
ixin ḳïlsa axqï anï kim yətər

2833 ḳamuoɣ yəṛdə bəglər küḍəzgü özin
yəgü iqgüdə aqoɣu saḳlïḳ kəzin

ئوتتۇزىنچى باب

باش ئاشپەزنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا ئوگدۇلمشنىڭ بۇلمىكىپىتقانلىرى

2828 جاۋابەن ئوگدۇلمش دىدىكى: ئەي خان،
بۇنىڭغا كېرەك بىر كامىل، پاك ئىنسان.

2829 كىشىلەر ئارا چىن، توغرا بىر كىشى—
تېپىلسا، شۇ قىلسۇن بۇ ئاش-سۇ ئىشى.

2830 بۇ ئىشقا تولا چىن، دۇرۇس ئەر تىلە،
كويۇمچان ۋە ئىشچان ئۇياتى بىلە.

2831 كويۇمچان خىزمەتچى دۇرۇس چىن، كىشى،
بېگىگە بېغىشلار تەنۇ-جان، بېشى.

2832 كېلەر بەككە گالىدىن جىمىكى خەتەر،
ئاش ئەتكەنىدە ئاشپەزنى كىم كۆزىتەر؟

2833 پۈتۈن يەردە بەگلەر كۆزەتسۇن ئۇزىن،
يىمەكتە، ئىچىشتە ئۇ ئاچسۇن كوزىن.

B210

2834 boḍun baxlar ərkə bolur miṇ yaoqī
yaoqī bolsa kimkə yaḍīoqlīoq aoqī

2835 pütün qīn pïxïoq bolmasa bu kixi
həṭərlïoq bolur axta bəglər ixi

2836 muṇar kəqki əski tapuoqqī kərək
aqïnu süqinü axïn bərsə tərk

2837 təlim tapoqī ərsə əküx əmgəki
aṇar pütsə boloqay aqïnmïx bəgi

2838 nəgü tər əxitgil kixi əḍgüsi
kalī tənləmix təg ukux bəlgüsi

2839 kayu nənkə əmgək katïlsa əküx
səvüg boldï ol nən kamuoqda kəsüx

2840 kayu nənkə ïḍsa tiriglik kixi
səvüg boldï ol nən səvüg jan tuxï

2841 tiriglik əsiz ərməz əmgək əsiz
bu əmgəkkə bərməz tiriglik əsiz

2842 tiriglik barïr ər aqïmaz tilin
yava bolsa əmgək aqïr kəq yïlïn

2843 kəzi tok kərək kəḍ yəmə kənli bay
arïoqlïk kərək həm yüzi kərki ay

2844 sakïnuk kərək din xəri'ət bilir
bu mundaoq kixidin pütünlük kəlir

C161

2845 arïoq boldï bəglər tadusï əzi
arïoq bolmasa ax kaqan yər kozï

2834 خەلق باشلار ئەرگە بولۇر مىڭ يېغى،
ھەمىشە قۇرۇقلۇق يېغى تۇزىغى.

2835 بولمىسا پۇتۇن، چىن، پىششىق بۇ كىشى،
خەتەرلىك بولۇر ئاشتا بەگلەر ئىشى.

2836 بۇڭا لازىم كويۇمچان، كونا ئۇستا،
قىلىپ ئاشنى تەملىك بەرسە ۋاقتىدا.

2837 تولا بولسا كورسەتكەن ئىش-ئەمگىگى،
ئۇنى تەقدىرلىگەي ئىشەنسە بېگى.

2838 نىمە دەر، ئىشتىكىن، ئەقىل بەلگىسى،
بۇنىڭغا مۇناسىپ كىشى ياخشىسى:

2839 قوشۇلسا نىمىگە تولا ئىش-ئەمگەك،
سويۇملۇق، ئەزىز ھەم بولار تولا بەك.

2840 كىشىكىم نىمەگە سەرپ ئەتسە ئومۇر،
ئۇ نەرسە سويۇملۇق، جان كەبى بولۇر.

2841 ئومۇرگە نە ئەپسۇس، ئەمگەككە ئىسىت،
ئەمگەكسىز ئوتكەن بۇ ئومۇرگە ئىسىت.

2842 ئومۇر كەتسە ئەرلەر ئېچىنماس، بىراق،
زايە بولسا ئەمگەك ئېچىنغاي ئۇزاق،

2843 باش ئاشپەز كوزى توق، بولسۇن كوڭلى باي،
ئوزى پاكىزە ھەم يۇزى كوركى ئاي.

2844 ئۇ بولسۇن تەقۋادار، شەرىئەت بىلەر،
بۇنىڭدەك كىشىدىن دۇرۇسلۇق كېلەر.

2845 بۇ بەگلەر تادۇسى[147] تازا، پاك ئېرۇر.
تازا بولمىسا ئاش، نېچۇك يىيىلۇر؟

2846 arïoɣ bolsa axqï arïoɣ ax bəŋrür
arïoɣ bolsa ax suv səvə kəḏ yəlür

2847 kəzi suḳ kixi axḳa suḳluḳ ḳïlur
əlig təgrür axḳa axïoɣ artarur

2848 kəzi suḳ kixiniŋ ḳïlïnqï yig ol
ḳïlïnq yigliki ərkə təŋsiz ig ol

B211
2849 nəqə mə pütün qïn ər ərsə kəni
anïŋda pütün qïn əzüŋ bil munï

2850 pütün tutoɣu barqa kixig qïn pïxïoɣ
əzüg kəḏ saḳïnoɣu küḏəzgü baxïoɣ

2851 muŋar məŋzətü kəldi əmdi bu səz
unïtma bu səzni aya əḏgü əz

2852 ḳamuoɣnï pütüŋ tut kəḏəzgil əzüŋ
əzüŋkə baoɣïrsaḳ sənïŋ əz kəzüŋ

2853 ḳamuoɣda ʻəzizrək bu janïŋ ʻəziz
ʻəziz jannï bək tut uzatma səzüŋ

2854 yüzi kərki kərklüg kərək ḳïlḳï uz
yülüg bolsa boḏluoɣ tili kəŋli tüz

2855 bu kərklüg kixi kəzkə kərnür arïoɣ
arïoɣ bolmasa ax booɣuzḳa ḳarïoɣ

2856 arïoɣlïoɣnï səvmix turur bir bayat
arïoɣlïḳ bilə ər bulur əḏgü at

2857 arïoɣlïoɣnï barqa kixilər tilər
arïoɣ bolsa ax suv kixi arzular

2846 تازا بولسا ئاشچى، تازا ئاش بېرۇر،
تازا بولسا ئاش-سۇ، سويۇپ يېيىلۇر.

2847 كوزى ئاچ كىشى ئاشقا ئاچلىق قىلار،
تاماققا تىنىپ قول، تاماقنى بۇزار.

2848 كوزى ئاچ كىشىلەر قىلىقسىز بولۇر،
قىلىقسىزلىق كېسەلدۇر، تېڭى يوق ئېرۇر.

2849 ئىشەنچلىك بولسا ئەر قانچە چىن، كونى،
ئۇنىڭدىن ئىشەنچلىك ئوزۇڭ، بىل مۇنى.

2850 يېتۇڭ، چىن كىشىگە پۇتۇن ئىشەنچ ئەت،
بولۇپ ھۇشيار، ئوزۇڭنىڭ بېشىنى كۆزەت.

2851 كېلۇر بۇ سوز بولۇپ بۇنىڭ ئوخشىشى،
ئۇنۇتما بۇ سوزنى، ئەي ياخشى كىشى:

2852 ئىشەن ھەممىگە-يۇ، كۆزەتكىن ئوزۇڭ،
ساڭا مېھرىۋانراق سېنىڭ ئوز كوزۇڭ.

2853 ئەزىزراق ئېرۇر بۇ ھەممىدىن جېنىڭ،
ئەزىز جاننى بەك تۇت، ئۇزاتما سوزۇڭ.

2854 يۇزى، ھوسنى كوركەم بولسۇن خۇلقى ئۇز،
ساقال-چاچى رەتلىك، تىلى-كوڭلى توز.

2855 بۇ كوركەم كىشى كوزگە كورۈنۇر ئېرىغ،
ئېرىغ بولمىسا ئاش بوغۇزغا قېرىغ.

2856 سويەر پاك-ئېرىغلىقىنى ئۇ بىر بايات،
ئېرىغلىق بىلەن ئەر تاپۇر ياخشى ئات.

2857 ئېرىغلىقنى ھەممە كىشىلەر تىلەر،
قىلۇر ئارزۇ ئاش-سۇ تازا بولسا گەر.

2858 yïraḳ tutoɣu axta arïoɣsïz kixi
arïoɣsïz kixiniṇ arïoɣsïz ixi

2859 kənilik kərək ḥəm pütün qïn ḳïlïḳ
kəni bolmasa ər tüzüməz yorïḳ

C162
2860 ḳalï əgri bolsa bu ax baxqïsï
ḳamuoɣ əgri boldï anïṇ ixqisi

2861 yumïtsa ḳalïn yig bu ax ooɣrïsï
ḳaqan kərki kəlgəy bəgi tərgisi

2862 kənilik kərək ərkə əḍgü ḳïlïnq
anïn bulsa ətrü tiləmix səvinq

2863 nəgü tər əxitgil kəni ḳïlḳlïoɣ ər
kəni ḳïlḳï bolsa azun pütrü yər

B212
2864 kəni ḳayda bolsa ḳutaḍur küni
tünərməz küni ər yorïsa kəni

2865 hiyanət ḳayu yərdə ursa aḍaḳ
asïoɣ bərgü barqa ḳaqar kəḍ yïraḳ

2866 hiyanət kixi ḳayda sunsa əlig
təṇiz ərsə suoɣlur ḳurïtur yərig

2867 baoɣïrsaḳ kərək kəḍ bəgini səvər
uvutluoɣ kərək kəḍ əzini yïoɣar

2868 uḳuxluoɣ kərək ḥəm biliklig kərək
əḍi bolsa axḳa ərriglig kərək

2869 tərüqə yorïsa tapuoɣ ḳïlsa əz
kirürdə qïḳarda kəni tutsa kəz

2858 يېقىن كەلمىسۇن ئاشقا ناپاك كىشى،
ئېرىنغىسىز كىشىنىڭ ئېرىنغىسىز ئىشى.

2859 ئۇ بولسۇن توغرا، چىن، قىلىقتا راستگۇي،
دۇرۇس بولمىسا ئەر تۇزەلمەيدۇ خۇي.

2860 ئەگەر ئەگرى بولسا بۇ ئاش باشچىسى،
پۈتۈن ئەگرى بولىدى ئۇنىڭ ئىشچىسى.

2861 يىغلىسا تولا بىر توپ ئاش ئوغرىسى،
قاچان داسقىنى بەگنىڭ ئۈز بولغۇسى؟

2862 كىشىگە دۇرۇسلۇق، ئۈز خۇلۇق كېرەك،
كېلۈر بۇ بىلەن ئۇ تىلىگەن تىلەك.

2863 نىمە دەر، ئىشتىكىن، خۇلقى دۇرۇس ئەر،
دۇرۇس بولسا دۇنيا نېمىتىنى يەر:

2864 دۇرۇس قايدا بولسا قۇتاتۇر كۇنى،
قارايماس كۇنى، ئەر گەر بولسا كونى.

2865 خىيانەت قەيەرگە گەر باسسا ئاياق،
قاچار پايدىلىق ئىش ھەممىسى يىراق.

2866 خىيانەتچى نەگە قول سۇنسا ئەگەر،
دېگىزمۇ سوغىلار، قۇرۇپ كېتەر يەر.

2867 باش ئاشپەز بېگىگە بولسۇن كويۇمچان،
يىغىپ نەپسىنى ئۇ بولسۇن ئۇياتچان.

2868 ئېقىلىلىق كېرەك ھەم بىلىملىك كېرەك،
تاماق ۋاقتى بولسا، تېتىكلىك كېرەك.

2869 نىزاملىق يۇرۇپ ئۇ ئىشلىسۇن ئۇزى،
كىرەردە-چىقاردا تۇز ئولسۇن كوزى.

2870 uqux ixkə tutsa küḍəzsə əzin
bilik ixkə tutsa tīḍusa kəzin

2871 wəfa qilsa bəgkə tiləp əḍgü at
ol at birlə əḍgü qalïr mənü at

2872 uquxluoq kixilər at əḍgü qolur
biliklig kixilər ïnanqlïoq bolur

2873 uquxluoq kixidin kixilik kəlür
biliklig kixilər kixisi bolur

2874 nəgü tər əxitgil uquxluoq kixi
uquxluoq kixi ol kixidə baxï

C163
2875 uquxluoq wəfalïoq kixi tüzüni
yuluoqlar kixikə qamuoq əzini

2876 arïoqsïz jəfalïoq qilïnqï otun
qalï aydï ərsə qïyar səzini

* * *

2877 munu aydïm əmdi ay ələig kixi
bu yanlïoq kərək bolsa axqï baxï

B213
2878 kirip ətrü tərgi ayaq baxlasa
anïndïn bəgi ax səziksiz yəsə

* * *

2879 bu ərdi ay ələig əzüm bilmixin
ayu bərdim əmdi kənül bulmïxïn

2870 ئەقىل بىرلە ئىشلەپ، كۆزەتسۇن ئۆزىن،
بىلىم بىرلە ئىشلەپ، تىيىسۇن كوزىن.

2871 ۋاپا قىلسا بەككە تىلەپ ئەزگۈ ئات،
ئۇ ياخشى ئېتىلە قۇيۇر مەڭگۈ ئات.

2872 ئەقىللىق كىشى ياخشى نامنى كۆتەر،
بىلىملىك كىشىلەر ئىشەنچلىك كېلەر.

2873 ئەقىللىق كىشىدىن كىشىلىك كېلۇر،
بىلىملىك ــ كىشىنىڭ كىشىسى بولۇر.

2874 ئىشتىكىن، نىمە دەر ئەقىللىق كىشى،
ئەقىللىق كىشى ئۇ كىشىلەر بەشى:

2875 ئەقىللىق، ۋاپالىق ئەر ئىسىل ئېرۇر،
كىشىلەر ئۈچۈن ئۇ جان پىدا قىلۇر.

2876 ئېرىنغسىز، جاپالىق، يامان خۇلۇقلۇق،
ئەگەر ۋەدە قىلسا، سوزىدىن يانۇر.

* * *

2877 دىدىم بۇنى ئەمدى، ئەي ھاكىم كىشى،
مۇشۇ خىلدا بولسۇن ئۇ ئاشچى بەشى.

2878 ئۇ سۇنسا ئاش ـ ئاياق، سېلىپ داستىخان،
يىسە ئاشنى بەگ ھىچ قىلماستىن گۇمان.

* * *

2879 شۇدۇر ئەي خاقانىم، مېنىڭ بىلگىنىم،
كۆڭۈلدە نە كەچسە، مانا مەن دىدىم.

ƏLIG SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

2880 ələig aydï uḳtum əxittim munï
taḳï bir sözüm bar ayu bər anï

2881 maṇa ayoqïl əmdi ïḍïxqï baxï
nəgü təg kərək ḳïlsa iqgü ixi

2882 ïnansa aṇar bəg nə kənli pütüp
alïp iqsə iqgü anï qïn tutup

* * *

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2880 ئېلىگ ئېيتتى: ئۇقتۇم، ئىشتتىم. بۇنى،
يەنە بىر سوزۇم بار، دىگىن سەن ئۇنى.

2881 ماڭا ئېيتقىن ئەمدى ئىچىملىك بېشى،
نېچۇك قىلماق كېرەكتۇر ئىچكۇ ئىشى؟

2882 ئىشەنسە ئۇڭا بەگ كوڭۇلدىن پۇتۇپ،
ئېلىپ ئىچسە مەينى، ئۇنى چىن تۇتۇپ.

37

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ ÏḌÏXQÏ BAXÏ NƏGÜ TƏG KƏRƏKIN AYUR

2883 yanut bərdi əgdülmix aydï əlig
muṇar ma əḍi kəḍ yətürsü bilik

2884 əz igḍix kərək kəḍ sïnamïx yïlïn
kəṇül basmïx ərsə kənitmix yolïn

2885 pütün qïn baoɣïrsaḳ kəzi kəṇli toḳ
kəni bolsa ḳïlḳï məsəl atoɣu oḳ

2886 anïn ətrü bolsa ïḍïx tutoɣuqï
yaraoɣay bu ixkə yətilgəy küqi

C164
2887 ḳamuoɣ türlüg otlar ïḍïxqï tutar
guwarix ya mə'jun ya qurnï ḳatar

2888 təlim türlüg otlar anïṇda bolur
yəgü yaloɣaoɣu ot ya iqgü ḳolur

تۆتۈنچى باب

مۇھەممەت بېشىنىڭ قانداق بولۇشى لازىملىغى توغرىسىدا ئوگدۈلمۈشنىڭ پىكىر-تەكلىپلىرى

2883 جاۋابەن ئوگدۈلمىش دىدى: ئەي ئىلىگ،
بۇڭا ھەم كېرەك كوپ يۈگۈرتمەك بىلىك.

2884 قېرىنداش يا كوپ يىل سىنالغان كېرەك،
يىغىپ نەپسىن، تۈز يولدا ماڭغان كېرەك.

2885 ئىشەنچلىك، كويۇمچان، كوزى-كۆڭلى توق،
تۈز ئولسۇن خۇلقى ھەم مىسالى بىر ئوق.

2886 ئۇ بولسۇن شۇ ياڭلىغ قەدەھ تۇتقۇچى،
ياساشقا مەينىمۇ يېتىشسە كۈچى.

2887 پۈتۈن دورا-ئوتنى ئىدىشچى[148] تۇتار،
جۇۋارىش، يا مەئجۇن، يا سۇرگە قاتار.

2888 ئۇنىڭدا تېپىلسۇن تولا دورىلار،
يىيىشكە، يالاشقا، ئىچىشكە تەييار.

2889 kuruoɣ əl yəmix tut ya iqgü süqig
anïŋdïn bolur bu booɣuzka kəqik

2890 booɣuzdïn bolur barqa bəgkə hətər
booɣuz tatoɣï axqï ïdïxqï tutar

B214
2891 bu axqï ïdïxqï pütün bolmasa
ədi sarp bolur bəgkə iqsə yəsə

2892 nəgü tər əxit ay biliklig bəgü
booɣuz kəd küdəzgü ax akru yəgü

2893 booɣuzuoɣ küdəzsə baxïŋa asïoɣ
axïoɣ az yəsə bu aoɣïzka tatïoɣ

2894 əküx kərdüm ərni yava kïldï bax
küdəzmədi booɣzïn kovï kïldï yax

2895 booɣuzdïn kirür ig kixikə kəmi
booɣuzdïn bolur həm anar ot əmi

2896 ukuxluoɣ kərək həm bilik kəd bilir
ukuxluoɣ kixidin kixilik kəlir

2897 əsizkə katïlmaz ukuxluoɣ kixi
pütün qïn bolur bu biliklig ixi

2898 kəni ərməsə kəygəy ərdi ulun
kəni turmasa kər bolur ər bulun

2899 kəni bol sən ix kïl ay ərsig bəgim
kəniliktə taxtïn yok ərmix yəgim

2900 ïdïxqï baxï kəd koyuoɣ ər kərək
kəni tutsa ətrü kəŋül əg yürək

2889 قۇرۇق-هول يمىش يا ئىچىملىك شاراپ،
ئۇنىڭدىن ئالار يول گىلىڭغا قاراپ.

2890 بۇ گالدىن بولۇر بەكىكە ھەممە خەتەر،
بۇ گال تاتقى ئاشچى، ئىدىشچى تۇتار.

2891 بۇ ئاشچى، ئىدىشچى سادىق بولمسا،
بولۇر بەك قىيىن بەككە ئىچسە-يىسە.

2892 نىمە دەر بىلىملىك ھېكىم، دىققەت ئەت،
تاماقنى ئاستا يە، گىلىڭنى كۆزەت:

2893 گىلىڭنى كۆزەتسەڭ، بېشىڭ ساقلىنار،
يىسەڭ ئاشنى ئاز-ئاز، ئىغىزغا تېتار.

2894 تولا كوردۇم ئەرنى زايە قىلدى باش،
گىلىنى كۆزەتمەي ھارام كەتتى ياش.

2895 كېسەل دەردى ئەرگە گىلىدىن كىرۇر،
ئۇنىڭ دورىسى ھەم ئىغىزدىن بولۇر.

2896 ئۇ بولسۇن ئەقىللىق بىلىملىك بىر ئەر،
ئەقىللىق كىشىدىن كىشىلىك كېلەر.

2897 يامانغا قوشۇلماس ئەقىللىق كىشى،
دۇرۇس چىن بولۇر بۇ بىلىملىك ئىشى.

2898 قاياتتى بۇ ئوق تۇز بولمسا ئەگەر،
دۇرۇس بولمسا گەر بولۇر تۇتقۇن ئەر.

2899 ئى باتۇر بېگىم سەن دۇرۇس بول تىرىش،
دۇرۇسلۇقتىن بولەك يوق ھىچ ياخشى ئىش.

2900 ئىدىشچى بېشى چاققان ئەر بولغۇلۇق،
يۇرەك ھەم نىيەتنى دۇرۇس تۇتقۇلۇق.

2901 kənilik əzə ixləsə ix pütün
yaqurmasa əzkə yaraoqsïz otun

C165
2902 əz əlgi bilə ḳatsa iqgü kərüp
əzi bəkləsə ḳoḍsa tamoqa urup

2903 yəgü iqgü ḳatmïx ḳamṵoq otlarïoq
əz əlgi bilə ḳatsa tutsa arïoq

2904 kuruoq əl yəmix ya jüləngbin julab
əzi ḳatoqu tutoqu bu barqa xərab

2905 aqïnu süqinü baoqïrsaḳlïḳïn
ïḍïxïn küḍəzsə ətəsə ḥəḳïn

B215
2906 kirür ətrü əmgək bəgi tapoqïṇa
ol əmgək tusulur ḳulï asoqïṇa

2907 ḳayu nəṇkə kirṣə kixi əmgəki
ux ol nəṇdə boldï janïnïṇ kəki

2908 muṇar mənzətü səzlədï səz silig
siliglər səzi kərsə barqa bilik

2909 ḳayu nəṇkə kirsə kixi əmgəki
səvüg boldï ol nəṇ səvüg jan kəki

2910 kixi əmgək ïḍsa tiriglik ïḍïp
anï səvgü yüḍgü yüḍürsə yüki

2911 bu yaṇlïoq bulunsa ïḍïxqï baxï
aṇar bərsə boloqay ïḍïxqï ixi

2912 bu ixkə munï təg silig ər kərək
munïṇ tapoqï kərki yarutsa yürək

2901 پۇتۇن ئىش دۇرۇسلۇق بىلەن قىلسۇن ئۇ،
ياراملسز، ياماننى يۇلاتمسۇن ئۇ.

2902 كورۇپ مەينى قولىلە ياسىسۇن ئۇزى،
بەسىپ تامغا تۇتسۇن، ساقلىسۇن ئۇزى.

2903 قوشۇپ ئىچمەك-يىمەككە دارى-دەرمەك،
ئۇنى ئوز قوللىلە پاك تۇتماق كېرەك.

2904 قۇرۇق-هول يىمىش، گۇل، هەسەل يا گۇلاپ-
قوشۇپ، قىلغاي ئوزى، بۇ بارچە شاراپ.

2905 سويۇپ هەم كويۇنۇپ بولۇپ مېهرىۋان،
ئىدىشنى كۇزەتسۇن، ئوتەپ هەق هامان.

2906 شۇنىڭلە بېگىگە ئەمگىگى سىڭار،
قۇلىغا بۇ ئىش كوپ پايدىلىق بولار.

2907 قايۇ نەرسىگە سىڭسە ئەر ئەمگىگى،
بولۇر شۇ نەرسىدە جېنىنىڭ كوكى.

2908 بۇڭا ئوخشاپ كېلەر ئىسىلەر سوزى،
ئىسىللەر سوزىدۇر بىلىمىنىڭ ئوزى:

2909 نىمەگە سىڭەر بولسا ئەر ئەمگىگى،
بولۇر ئۇ سويۇملۇق شىرىن جان كوكسى.

2910 كىشى ئەمگەك ئەتسە ئۇمۇر سەرپ ئېتىپ،
ئۇنى سويسۇن، كوتەرسۇن ۋە بولسا يۇكى.

2911 تېپىلسا شۇ ياڭلىغ ئىدىشچى بېشى،
ئۇڭا بەرسە بولغاي ئىدىشچى ئىشى.

2912 بۇ ئىشقا بۇنىڭدەك تۇزۇك ئەر كېرەك،
ئۇنىڭ ئىشى، هوسنى يورۇتسۇن يۇرەك.

2913 munïnda basaḳï bu boxoɣutlarï
saḳalsïz kərək barqa kərki yarï

2914 yalïn yüzlüg ooɣlan tolun təg yüzi
boḍï tal ḳara saq bəḍiz təg əzi

C166
2915 bəli bolsa yïlmïḳ yana yarnï kən
ərün bolsa ḳïrtïx ḳïzïl ḳïzoɣu ən

2916 yaxïl kək sarïoɣ al aoɣï ton kəḍip
axaoɣu kətürsə yaraxur yorïp

2917 saḳalsïz kərək bu ïḍïxqï arïoɣ
küḍəzilsə iqgüdə ḳïl tü yamïoɣ

2918 ïḍïxta tü bolsa yaraoɣsïz bolur
tü ax suvḳa tüxsə tatïoɣsïz bolur

2919 munïn aydï boloɣay bilik bəṛgüqi
saḳalsïz kərək təp ïḍïx tutoɣuqï

2920 ïḍïxqï arïoɣ bolsa kərklüg yüzi
anïndïn sinər iqsə iqgü ḳozï

B216
2921 nəgü tutsa kərklüg kixi ḳïlḳï uz
yaraxur alïr kər bu jan ülki kəz

2922 nəgü təṛ əxitgil bu bəyt ayoɣuqï
əxitgil munï sən aya bilgüqi

2923 yüzi kərki kərklüg kərək ḳïlḳï uz
nəgü tutsa andïn tamar barqa tüz

2924 ḳarïn aqmïx ərkə yüzi kərsə ax
usup suvsamïxḳa kərüp ḳanoɣusuz

2913 ئۇنىڭدىن بولەك بارچە ساقلىرى،
ساقالسىز، گۈزەل ھەم بولسۇن يۈزلىرى.

2914 ئۇ بولسۇن ياش ئوغلان، تولۇنـدەك يۈزى،
بويى تال، قارا چاچ، سۈرەتتەك ئۇزى.

2915 بېلى نازۇك ئولسۇن، ھەم كەڭ يەلكـسلىك،
تېنى ئاق، ئوزى ھەم قىزىل مەڭزىلىك.

2916 يېشىل، كوك، سېرىق، ھال يىپەك تون كىيىپ،
ياراشۇر يىمەكنى كوتەرسە مېڭىپ.

2917 دىسە چۈشمىسۇن مەيـگە قىل، تۈك يا خەس،
ئېرىغ ۋە ساقالسىز بولـسۇن ساقى، بەس.

2918 قەدەھتە قىل ئولسا ئېرىغـسىز بولۇر،
تۈك ئاش ـ سۇغا چۈشسە تېتىقسىز بولۇر.

2919 شۇڭا ئېيتتى بولغاي بىلىم بەرگۈچى،
ساقالسىز بولغاي دەپ قەدەھ تۇتقۇچى.

2920 ئىدىشچى ئېرىغ بولـسا كوركەم يۈزى،
ئۇنىڭدىن ئىچىلسە، سىڭەر مەي، قوزى.

2921 نىمە تۇتسا كوركەم، خۇش پېيل كىشى،
ياراشۇر، ئالۇر كوز ھەم جان ئۇلۇشى.

2922 ئىشتىكىن، نىمە دەر بۇ بىيت ئېيتقۇچى،
بۇنى ئاڭلىغىن سەن، ئايا بىلگۈچى:

2923 يۈزى كوركەم ئولسا، خۇلقى ئولسا ئۇز،
نە تۇتسا ئىچەر ئەر زەۋق بىلەن ھۇنۇز.

2924 بولۇر ئاش يۈزىنى كورمەك ئاچلارغا،
ئۇسسىغان كىشىگە بولۇر قانغۇسىز.

2925 ïḍïxqï baxï kər ux andaoq kərək
ïḍïx tutoquqïlar bu mundaoq kərək

2926 ïnansa anar ətrü bəglər pütüp
yakïn tutsa boloqay pütün qïn tutup

* * *

2927 ay ǝlig kaq ixkə ər ǝḍrüm tilə
baoqïrsak kəzi tok uvutï bilə

2928 birisi yalavaq bitikqi biri
takï bir ïḍïxqï kər axqï biri

2929 bularïoq ǝḍi kəḍ talula birin
kalï tuxsa tənsiz əkünmə yarïn

C167
2930 yalavaq bitikqi kalï bolsa yig
anïn yasï ǝlkə tokïr ay tətik

2931 ïḍïxqï ya axqï yig ərsə kalï
anïn yasï jan kər tiriglik ulï

2932 katïoqlan ay ǝlig bu bir kaq kixig
talulayu ǝḍrü tutuzoqïl ixig

* * *

2933 yana aydï ǝgdülmix ǝlig kutï
bəḍük boldï bəglər ixi təg atï

2934 bəḍük ixtə tənsiz bax aoqrïoq bolur
bax aoqrïoq kətürməsə bəglik kalur

2925 ئىدىشچى بېشى، كور، مۇشۇنداق كېرەك،
قەدەھ تۇتقۇچىلار ئاشۇنداق كېرەك.

2926 ئىشەنسە ئۇلارغا بەگلەر چىن پۈتۈپ،
يېقىن تۇتسا بولغاي دۇرۇس ئەر تونۇپ.

* * *

2927 ئېلىگ بۇ نەچچە ئىشقا خىل ئەر تىلە،
كويۇمچان، كوزى توق، ئۇياتى بىلە.

2928 بىرى ئەلچىدۇر ھەم پۈتۈكچى بىرى،
بىرىدۇر ئىدىشچى، كور، ئاشچى بىرى.

2929 بۇلارنى بىرىن-بىر ئوبدان تاللىغىن،
نالايىق بولسا، سوڭ پۇشمان يىمىگىن.

2930 ئەگەر ئەلچى، پۈتۈكچى بولمىسا خوپ،
تېگۈر ئەلگە ئۇندىن زەخمەت-زىيان كوپ.

2931 ئىدىشچى ۋە ئاشچى يامان بولسا گەر،
ھايات يولى—جانغا زىيانى تېگەر.

2932 بۇ قانچە كىشىنى خىلاشقا تىرىش،
تولۇق خىلاپ ئاندىن تاپشۇر ئاڭا ئىش.

* * *

2933 يەنە ئېيتتى ئوگدۇلمىش: ئېلىگ قۇتى،
ئىشىدەڭ بۇيۇكتۇر بۇ بەگلەر ئېتى.

2934 بۇيۇك ئىشتا تۇرلۇك باش ئاغرىق بولۇر،
يوقالمىسا بۇ دەرت، بەگلىك يوقلۇر.

2935 nəgü tər əxitgil kəŋəxqi əgə
kəŋəxtə təkər bəgkə yünqü ügə

B217
2936 aya bəg ərəz qolma əmgək kətür
ərəz birlə əmgək aḍaqxu yatur

2937 bəg əmgəp əl ətsə boḍun xük bayur
bayusa boḍun bəg tiləki bolur

2938 səvinmə kəḍ artuq ərəzlig kixi
bolur ahir əmgək ərəzkə tuxï

2939 nəqə mə bu axqï ïḍïxqï saŋa
pütün ərsə artuq ay ərsig toŋa

2940 olarda baoqïrsaq əzünkə əzün
aḍïn bolmaoqay sən uzatma səzün

2941 nəgü tər əxitgil əgə buyruqï
unïtma munï sən biti ham oqï

C168
2942 səvüg jan əzələ əmində əmin
qolup bolmadïm mən əzümdə ənin

2943 qatïoqlan küḍəzgil qatïoq tut anï
qalï bardï ərsə tiləmə əmin

* * *

2944 ayïtmïxnï aydïm ay əlig qutï
nəgü təg kərəkin əmi ham otï

2945 bu yanlïoq kixi birlə bəglər bəḍür
yaoqï boynï yənqər kü qavïn ïḍur

2935 ئىشتىكىن، ئەقىللىق كېڭەشچى نەدە،
كېڭەشتە بەگ ئالدىغا ئۇنچە توكەر:

2936 ھوزۇر ئىزلىمە بەگ، جاپانى يوق ئەت،
ئەمگەك بىلەن بىللە تۇرار پاراغەت.

2937 چېكىپ رەنج بەگ تۇزسە ئەل، خەلقى بېيۇر،
باي ئولسا خەلقى بەگ تىلەگىن تاپۇر.

2938 راھەتلىك كىشى بەك كەتمە سويۇنۇپ،
كېلۇر راھەتكە ئاخىر جاپا قوشۇلۇپ.

2939 بۇ ئاشچى، ئىدىشچى ھەر قانچە ساڭا—
ئىشەنچلىك بولسىمۇ، ئەي زىرەك توڭا،

2940 كويۇمچان ئۇلاردىن ئوزۇڭگە-ئوزۇڭ—
ئېرۇر سەن، باشقا يوق، ئۇزاتما سوزۇڭ.

2941 نە ذەر خاس كېڭەشچى دانا، ئاڭلىغىن،
ئۇنۇتماي، ئۇقۇپ ھەم يېزىپ ساقلىغىن:

2942 سويۇملۇك جان ئۇزرە ئىمىندىن ئىمىن،
ئوزۇمدىن ئىمىنراق تاپمىدىم بىرىن.

2943 تىرىش ھەم كۇزەت، چىڭ تۇتقىن سەن ئۇنى،
ئەگەر ئۇ يوقالسا تىلەمە ئىمىن.

* * *

2944 دىدىم دەيدىغاننى، ئەي ساھىپقىران،
نەچۇك قىلماق ئىلاجىن ئەيلەپ بايان.

2945 مۇشۇنداق كىشى بىرلە بەگ چوڭ بولۇر،
ئۇزۇپ ياۋ ھويىنىنى شوھرەت قازىنۇر.

2946 munu səzlədim mən saŋa bəlgülüg
takï bir səzüm bar aḍïn ülgülüg

* * *

2947 ə̣lig tïŋlar ərsə anï səzləyin
yoḳ ərsə bu səzni ezüm kizləyin

Ə̣LIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

2948 yanut bə̣rdi ə̣lig ayur ay bəgü
nəgü ol maŋa ay səzüŋ səzləgü

2949 sənindin əxitgü kərək barqa səz
bilikkə təŋiz sən uḳuxḳa əgüz

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ Ə̣LIGKƏ

2950 yanut bə̣rdi əgdülmix aydï ə̣lig
ə̣ligdin təgir ə̣lkə türlüg bilik

B218
2951 ə̣ligkə ətündüm tapuoɣqï yolï
nəgü təg tapïnoɣu bəginə̣ ḳulï

2952 yə̣mə bilgü bəglər tapuoɣqï ḳulïn
nəgü təg aqïnoɣu tapïnsa yïlïn

2953 nəqə bəg ḫəkï ərsə ḳullar əzə
yə̣mə ḳul ḫəkï yoḳmu bəglər əzə

2954 ḳalï bəg ḫəkïn kərsə ḳullar turup
kərək ḳul ḫəkïn kərsə tapoɣïn kərüp

2946 مۇنى سوزلىدىم مەن ساڭا بەلـگۈلۈك ــ
بولەك بىر سوزۇم بار بۇڭا ئۇلگۈلۈك.

* * *

2947 ئېلىگ تىڭشىسا گەر، ئۇنى ئېيتايىن،
يوق ئەرسە بۇ سوزنى ئوزۇم دىمەيىن.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئـالى

2948 ئېلىگ ئېيتتى جاۋابەن، دىدى: ئەي ئاقىل،
نىمەدۇر سوزۇڭ ئۇ، بايان ئەيلىگىل.

2949 سېنىڭدىن ئىشتىمەك كېرەك بارچە سوز،
بىلىمدە دېگىزسەن، ئەقىلدە ئوگۈز[149].

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جـاۋابى

2950 جاۋابەن ئوگدۇلمىش دىدى: ئەي ئېلىگ،
ئېلىگدىن تېگەر ئەلگە تۇرلۇك بىلىك.

2951 دىدىم بەككە خىزمەتچىلەرنىڭ يولى،
نېچۇك خىزمەت ئەتسۇن بېگىگە قۇلى.

2952 خىزمەتچى قۇلنى بەگمۇ بىلگۈلۈك،
نېچۇك خەير ـ ئېھسان ئاڭا قىلغۇلۇق.

2953 نېچۇك بولسا خان ھەققى قۇلـلەر ئۈزە،
يەنە قۇل ھەققى يوقمۇ بەگـلەر ئۈزە؟

2954 بەگ ھەققىن ئوتەركەن قۇل ئىشتا تۇرۇپ،
كېرەك قۇل ھەققىنى ئوتەش ئىـش كورۇپ.

2955 tapuoqqï tapuoq kïlsa dunya üqün
kalï bulmasa dunya əmgər küqün

ƏLIG SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

2956 əlig aydï kəldür maŋa ay aqa
nəgü ol tapuoqqï ḫəkï ay səqə

2955 قىلۇر خادىم ئىشنى بۇ دۇنىيانى دەپ،
ئەگەر بولمىسا ئۇ قالۇر بوش كۆچەپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

2956 ئېلىگ ئېيتتى: بۇنى سەن ماڭا ئېيت ئېچىپ،
تەدۇر خىزمەتچى ھەققى، بىر-بىر يېشىپ.

38

ӨGDÜLMIX ƏLIGKƏ TAPUϽIQÏLAR ҢƏҚÏ BƏGLƏR ӨZƏ NƏGÜ TƏG ƏRDÜKIN AYUR

C169

2957 bu əgdülmix aydï bu bəglər əzə
tapuoɣqï ḫəkï bar tapuoɣda oza

2958 ən axnu yəgü iqgü bərgü kərək
tapïnoɣu ətiklərin ətgü kərək

2959 tapuoɣ kïlmak əmgək katïoɣ ix bolur
munï bilsə bəglər tapuoɣ yix kïlur

2960 ət əz jan yuluoɣlar tapuoɣ kïloɣuqï
tilər bəg səvinqi bu kul boloɣuqï

2961 isig tomlïoɣ aq tok yaḍaoɣ ḫəm yalïn
kïlïq baldu ok yər ay əlig bilin

2962 kəḍin ənḍün on sol bolur bu turup
bəgin inqkə təgrür bu əmgək kərüp

ئوتتۇرىگە كېيىنكى باپ

خىزمەتچىلەرنىڭ بەگلەرنى ئوستىدە قانداق ھەقلىرى بارلىغى ھەققىدە ئوگدۈلمشنىڭ يىلىكە پىتىقانلىرى

2957 دىدنكىم ئوگدۈلمش: بۇ بەگلەر ئۈزە،
خادىم ھەققى باردۇر ئىشلەشتىن ئوزا.

2958 ئەڭ ئاۋال يىمەك-ئىچمەك بەرمەك كېرەك،
ئىشلەشكە قوراللار يەتكۈزمەك كېرەك.

2959 بۇ خىزمەت مۇشەققەت، قاتتىق ئىش ئېرۈر،
مۇنى بىلسە بەگ، ئىشچى غەيرەتلىنۈر.

2960 تەنۈ-جان پىدالاپ ئىشلەيدۇ خادەم،
تىلەپ بەگ سويۇنچىن، قىلۇر قۇللۇق ھەم.

2961 سوغۇق-ئىسسىق، ئاچ-توق، ياياق ھەم يالىڭ،
قىلىچ، پالتا، ئوق يەر، ئەي خاقان بىلىڭ.

2962 گاھ ئالغا، ئارقىغا، گاھ ئوڭغا، سولغا—
يۈرەر-دە، يەتكۈزەر بەگنى ھوزۇرغا.

2963 yaoɣïka bu ǝndün bolur bǝk tolum
tiriglik tilǝr bǝgkǝ ǝzkǝ ǝlüm

B219
2964 bu yanlïoɣ bǝginiŋ sǝvinqin tilǝp
ǝzin ǝmgǝtür tünni künkǝ ulap

2965 bu tapoɣï üqün bǝg ǝtǝgü ḫǝḳïn
anï ǝḍgü tutoɣu baoɣïrsaḳlïḳïn

2966 nǝgü tǝr ǝxitgil uq ordu hanï
boḍunda talusï kixidǝ qïnï

2967 aya bǝg boluoɣlï boḍunḳa uluoɣ
bǝḍüt ǝḍgü tutoɣïl tapuoɣqï ḳuluoɣ

2968 tapuoɣqï bilǝ bǝglǝr ǝlgi uzar
tapuoɣqï bilǝ ǝrklig ǝl kǝnd tüzǝr

2969 nǝqǝ bǝg uluoɣ bolsa ǝṣlï bǝḍük
tapuoɣqï bilǝ boldï atï bǝḍük

2970 ay ǝlig kixilik mürüwwǝt bolur
mürüwwǝt kixikǝ tǝriḳǝt bolur

2971 mürüwwǝt tǝriḳǝt bu ol bǝlgülüg
kixi ǝmgǝki bilsǝ ḳïlsa ülüg

C170
2972 tapuoɣqï ḳapuoɣda umïnqḳa turur
umïnq bǝrmǝsǝ bǝg mürüwwǝt barur

2973 kǝrü baroɣu bǝglǝr tapuoɣqï nǝqǝ
tusulur nǝqǝ ol tusulmaz nǝqǝ

2974 tusular tǝnïnqǝ aqïnoɣu kǝrǝk
tapïnmïx tǝni ḫǝḳ tǝgürgü kǝrǝk

2963 يېغىغا قارشى سەپـته بىر قورال بولار،
تىلەپ بەگ ھاياتىن، ئولۇمگە ماڭار.

2964 شۇ خىلدا بەگلەرنىڭ سويۇنچىن تىلەپ،
ئوزىن ئەمگەتۇر كۇننى تۇنگە ئولاپ.

2965 شۇ خىزمەت ئۇچۇن بەگ ھەقـقىن بەرگۇلۇك،
بولۇپ مېھرىۋان ھەم ئوبدان كورگۇلۇك،

2966 نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، ئۇچ ئوردا خېـنى،
ئەل ئىچرە تاللانغان، كىشىلەر چىنى:

2967 ئەي ئەلنىڭ ئۇلۇغى، ئەي بەگ، دىققەت ئەت،
ياخشى كور خىزمەتچى قۇلۇڭنى يۇكسەلت.

2968 خادىملەر بىلەن بەگ قولى ئۇزۇرار،
خادىملەر بىلەن خان ئەل-يۇرتنى تۇزەر.

2969 ئۇلۇغ بولسا قانچە بەگ ئەسلى ھەم زور،
خىزمەتچى بىلەن بەگ ئېتى زورىيۇر.

2970 ئەي ئېلىگ، كىشىلىك مۇرۇۋەت ئېرۇر،
مۇرۇۋەت كىشىگە تەرىقەت ئېرۇر.

2971 مۇرۇۋەت، تەرىقەت شۇدۇر، شۇبھىسىز،
كىشى ئەمگىگىن بىلسە، قىلسا ئەزىز.

2972 خىزمەتچى ئىشكىتە ئۇمتتە تۇرۇر،
ئۇمت بەرمىسە بەگ، مۇرۇۋەت كېتۇر.

2973 كورۇپ تۇرسا بۇ بەگ خىزمەتچى نىچە،
يارامليغى قانچە، يارامسز نىچە.

2974 يارامسلىقلىغىچە ئېھسانلار كېرەك،
بېجىرگەن ئىشكە تەڭ ھەق بەرمەك كېرەك.

2975 kixi yïlkïda ïnoɣa ərməz ay bəg
munï tənləsə ix bolur ülgü təg

2976 booɣuz toḍrur axnu kixi yïlkïnïŋ
basa asoɣï kətrür bu yalŋuk anïŋ

2977 aqïoɣ bərsə bəglər tilin əḍgü səz
tapuoɣqï yuluoɣlar bəginə ət əz

2978 isinür tapuoɣqï baoɣïrsak bolur
əzin əmgətür bəg səvinqin kolur

B220
2979 muŋar mənzətü səzləmix səz tətik
bilik birlə yalŋuk uzatur əlig

2980 kixi əḍgülügkə səvüg jan bərür
bir əḍgü yanutï on əḍgü kïlur

2981 asïoɣ bolsa yalŋuk əzin kul kïlur
aŋar kul bolur əzkə əmgək urur

2982 tapuoɣka kərü bərgü əḍgü aqïoɣ
yalïŋnï pütürgü toḍuroɣu aqïoɣ

2983 nəgü bəg bolur ol ay əlig kutï
kətərməsə kuldïn qïoɣaylïk atï

2984 nəgü tər əxitgil avuqoɣa səzi
avuqoɣa səzi ol yigitlər kəzi

2985 kixi əmgək ïḍsa kixi yurnïŋa
yanutï kixilik kïlur ornïŋa

C171
2986 kixi əmgəki bilməgüqi kixi
kixi təp atamaoɣu yïlkï tuxï

2975 ئەي بەگ، پەس ئەمەستۇر كىشى يىلقىدىن،
ئېتىلسە قىياس، ئىش تاپۇر ئولىچەمىن.

2976 كىشى ئەۋۋەلا تويغۇزار يىلقىنى،
ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كۇتەر پايدىنى.

2977 بەگ ئېھسان قىلسا، ئېيتسا ياخشى سوزىن،
پىدا ئەيلەر بەككە خىزمەتچى ئوزىن.

2978 سويۇپ خادىم ئۇنى، جاندىن باغلىنۇر،
تىلەپ بەگ سويۇنچىن ئوزى ئەمگىنۇر.

2979 بىر ئالىم بۇ ھەقتە ئېيتمىش بىر سوزىن:
بىلىم بىرلە ئىنسان ئۇزارتۇر قولىن.

2980 كىشى ياخشىلىققا شىرىن جان بېرۇر،
بىر ياخشى ئۇچۇن ئون ياخشىلىق قىلۇر.

2981 كىشى پايدا تاپسا، ئوزىن قۇل قىلۇر،
بولۇپ قۇل ئوزگىچۇن زەخمەتلەر چېكۇر.

2982 شۇڭا، ئىشقا كورە ئېھسان قىلغۇلۇق،
يىلىڭغا كىيىم، ئاچنى تويغۇزغۇلۇق.

2983 ئىچۇك بەگ بولۇر ئۇ، ئەي ئېلىگ قۇتى،
قۇلىدىن كەتمىسە گادايلىق ئېتى!

2984 نە دەيدۇ، ئىشتىكىن قەرىلار سوزى،
قەرىلار سوزىدۇر يىگىتلەر كوزى:

2985 كىشىگە قىلسا گەر، ئەجرىنى كىشى،
جاۋابەن كىشىلىك قىلماقتۇر ئىشى.

2986 كىشى ئەمگىگىن بىلمىگۇچى كىشى،
دىيىلمەس كىشى، ئۇ يىلقا ئوخشىشى.

2987 iki türlüg ol bu tapuoɣ kïloɣuqï
biri box biri ḳul umïnq tutoɣuqï

2988 bu ḳul kəndü ərksiz tapuoɣqï bolur
tapuoɣ kïlmasa bəgdə bərgə bulur

2989 boxuoɣ kər bu tapnur ɵzin ḳul kïlïp
munïn əmgəkin yuloɣu tapoɣïn bilip

2990 box azad kixi barqa əḍgü ḳulï
bularḳa aqa bərgü əḍgü yolï

2991 boxuoɣ ḳul bilə tutsa bolmaz bu tüz
boxuoɣ box təni tut ḳuluoɣ ḳulqa üz

2992 bu bəglər ḳapuoɣï ərəz ḳapoɣï ol
ərəz ḳapoɣï tutmaḳ ɵzün asoɣï ol

2993 tapuoɣqï bayusa bəg atï bolur
bu atï du'a birlə mənü ḳalur

B221
2994 ay əlig tapuoɣqï bilə bəg məsəl
satïoɣqï osuoɣluoɣ bolur qïn tükəl

2995 satïoɣqï bərür nən anar mün sanï
alïoɣlï alïr əldə əvrər anï

2996 yïl ay kün tükəsə asïoɣ yumdarur
yüz utru ulaxur ɵz asoɣï alur

2997 munar mənzər əmdi tapuoɣqï kixi
bəgi birlə ortuḳ saḳïxlïoɣ ixi

2998 bəgi nən bərür ḳulḳa əḍgü sɵzün
tapuoɣqï ət ɵz birlə tapnur ɵzün

2987 ئىككى خىل ئېرۇر بۇ خىزمەت قىلغۇچى،
بىرى قۇل، بىرى ھور، ئۇمىت كۆتكۈچى.

2988 بۇ قۇل ئۆزى ئەركسىز خىزمەتچىدۇر، گەر—
ئۇ خىزمەت قىلمىسا بەگدىن تاياق يەر.

2989 ھور خادىم ئىشلەيدۇ ئۆزىن قۇل قىلىپ،
قەدىرلەش كېرەك ئۇنى ئەجرىن بىلىپ.

2990 ئازات—ھور كىشىلەر ياخشىلىق قۇلى،
بۇلارغا ئېچىپ بەر ياخشىلىق يولى.

2991 ئازات—ھور كىشىنى قىلما قۇلغا تەڭ،
ئازاتنى ئازات، قۇلنى قۇل تۇت ئۆزەڭ.

2992 بۇ بەگلەر ئىشىگى راھەت قاپقىسى،
راھەت ئىشىگىن تاپماق ئۆزۈڭ پايدىسى.

2993 خىزمەتچى باي ئولسا، بېگى نام تاپۇر،
بۇ نامى دۇنيا بىرلە مەڭگۇ قالۇر.

2994 بەگ بىرلە خىزمەتچى مىسالى ھامان—
ساتۇچى—ئالۇچى كەبىدۇر، ئەي خان.

2995 ساتۇچى بېرۇر مال دەسمايە قىلىپ،
يۇرىتۇر ئەلدىن—ئەل ئالۇچى ئېلىپ.

2996 يىل، ئاي، كۈن ئوتكەندە پايدا توپلىنۇر،
يەنە يۇز كورۇشۇپ پايدا بولۇشۇر.

2997 شۇڭا ئوخشار ئەمدى خىزمەتچى كىشى،
بېگى بىرلە ئورتاق ھىساپلىق ئىشى.

2998 بېگى مال بېرۇر قۇلغا، ئېيتار ياخشى سوز،
خىزمەتچى قىلۇر ئىش پىدا ئەيلەپ ئوز.

2999 urur jan yuluoɣlap tapuoɣqï kïlïq
anïŋ asoɣï ǝl kənd uluxlar ərinq

3000 yaoɣï boynï yənqər həzinə urur
tilək arzu ni'mət ulaxu kəlür

C172
3001 bu barqa asïoɣ sanï boldï təgim
asïoɣ kïloɣuqïoɣ ǝdgü tutoɣu bəgim

3002 nəgü tǝr əxitgil bu sartlar baxï
əz asoɣïn tiləp dunya kəzgən kixi

3003 asïoɣlïoɣ kul ərsə ooɣulda yakïn
asïoɣsïz ooɣulnï yaoɣï bil sakïn

3004 kamuoɣ təprənigli asïoɣka yorïr
asïoɣ bolmasa avqï əvdə karïr

3005 ər at boldï bəglər kanatï yügi
kanatsïz kux uqmaz ay bəglər bəgi

3006 ər at birlə bəglər küqin bəlgürər
ər at birlə bəglər tügünlər yərər

3007 yumïtsa kayu bəgkə ərsig ərən
azunka bu bəg boldï şaḫib kïran

3008 kayu bəgdə ərdəm yumïtsa tükəl
anar yïoɣlur arzu nə kolsa tükəl

B222
3009 azunqïka ərdəm kərək miŋ tümən
bu ərdəm bilə yǝr azunqï jəhan

3010 uquz tutma ərdəmni əgrən ooɣul
bu ərdəm yorïkï ərüŋ kux təg ol

2999 خزمەتچى قىلىپ جان پىدا، تىغ ئۇرار،
ئۇنىڭ پايدىسى شەكسىز ئەل-يۇرت بولار.

3000 يىغار ئۇ غەزىنە، ياۋ بويىنىن ئۇزەر،
تىلەك، نېمەت، ئارزۇ تۇتىشىپ كېلەر.

3001 بۇ بارچە گۈيا بىر پايدا ۋە كىرىم،
ساڭا نەپ بەرگەننى ياخشى كور، بېگىم.

3002 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، سودىگەر بېشى،
تىلەپ پايدىنى، دۇنيا كەزگەن كىشى:

3003 گەر پايدا بەرسە قۇل، ئوغۇلدىن يېقىن،
پايدىسىز ئوغۇل-ياۋ، سەن قاچ ئۇنىڭدىن.

3004 مىدىرلىغان ھەممە پايدا دەپ يۇرۇر،
نەپ بولمىسا ئۇۋچى ئۈيىدە قېرۇر.

3005 قوشۇندۇر بۇ بەگلەر قاناتى-تۈكى،
قاناتسىز قۇش ئۇچماس، ئەي بەگلەر بېگى.

3006 قوشۇن بىرلە بەگلەر كۈچى بىلىنەر،
قوشۇن بىرلە بەگلەر تۈگۈنلەر يېشەر.

3007 يىغىلسا قايۇ بەككە كوپ قەھرىمان،
جاھانغا ئۇ بەگ بولدى ساھىپقىران.

3008 پەزىلەت يىغىلسا قايۇ بەككە گەر،
يىغلىغاي ئۇ ئارزۇ قىلغان ئۇمتىلەر.

3009 كېرەكتۇر جاھاندارغا پەزل مىڭ تۇمەن،
بۇ پەزلى بىلەن ئۇ ئالادۇر جاھان.

3010 پەزىلەتنى ئوغلان كەم كورمە، ئۇگەن،
ئاققۇشقا ئوخشار ئۇ، مىجەزى بىلەن.

3011 ərün ḳux ḳutï təg bu ərdəm ḳutï
yorï ḳux ataoḳïl sən ərdəm atï

3012 nəgü tạr əxitgil ərün baxlïoḳ ər
azunuoḳ ḳarïtmïx uzun yaxlïoḳ ər

3013 bilik ərdəm ɵgrən aoḳïr tut anï
aoḳïr ḳïloḳay ahir ol ərdəm sạni

3014 bilik bil ukux uḳ yorïma yava
ɵḍi kəlsə əḍgü bạrür ol küni

ẠLIG JƏWABÏ ɵGDÜLMIXKƏ

3015 bu sɵzlər əxitti səvindi ẹlig
ayur ay ukuxluoḳ uruoḳï silig

C175
3016 ẹḍi yakxï urdun kixilik ulï
bu ol qïn wəfalïoḳ kixilər yolï

3017 boḍun ərki boldï mənin bu ɵzüm
uzun boldï əlgim yorïḳ til sɵzüm

3018 küvənməz mən əmdi bu bəglik bulup
ɵz inqlik tilәp mə tiriglik bulup

3019 tiləkim bu ol kim manạ kəlgüqi
bayusa mənindin bəḍüsə küqi

3020 bu bəglər səvinqi yarïnḳï asïoḳ
du'a tap manạ əḍgü atïn yanïoḳ

3021 bu barï həzinə bu altun kümüx
ər atḳa üləgükə tạrdim ɵküx

3011 پەزىلەت بەختى ئاققۇش قۇتىدەك ئېرۇر،
پەزىلەتنى قۇش دەپ ئاتاشتۇر زورۇر.

3012 نىمە دەر، ئىشتىكىن، بىر ئاق باشلىق ئەر،
جاھاننى قېرىنقان ئۆزۈن ياشلىق ئەر:

3013 بىلىم، پەزىل ئۇگەن، قىممەت بىل ئۇنى،
قىلۇر قىممەت ئاخىر پەزىلەت سېنى.

3014 بىلىم بىل، زىرەك بول، بىكار يۇرمىگىن،
بېرۇر ياخشىلىق ئۇ ساڭا بىر كۇنى.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3015 بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ، سويۇندى ئۇ خان،
دىدى: ئەي ئەقىللىق، ئۇرۇغى پاك جان.

3016 تولا ياخشى قۇردۇڭ كىشىلىك ئۇلى،
بۇ ئۇل چىن ۋاپالىق كىشىلەر يولى.

3017 خەلق ئۇزرە ھاكىم بولدۇم مەن ئوزۇم،
قولۇم بولدى ئۇزۇن، ئوتەر تىل-سوزۇم.

3018 بۇ بەگ بولغۇنۇمغا گۇۋاھنامەسمەن مەن،
بۇ تېچلىق ھاياتقا بېرىلمەسمەن مەن.

3019 ئۇمىدىم شۇدۇركىم، ماڭا كەلگۇچى،
باي ئولسا مېنىڭلە، زورايسا كۇچى.

3020 بۇ بەگلەر خوشلۇغى تاڭنا نەپئىدۇر،
دۇنيا، ياخشى نامىم ماڭا بەس ئېرۇر.

3021 بۇ ئالتۇن-كۇمۇشنى ھەم بۇ غەزىنى،
قوشۇنغا بەرمەككە يىغدىم مەن ئۇنى.

3022 kixikə bərür mən tiləp ədgü at
du'a artsu atïm yorïtsu bayat

3023 tiləkim bu ol kim manda tapoquqï
bayup kalsa məndə kədin kaloquqï

B223
3024 özüm köqsə barsa kalïr bu bodun
du'a birlə tapsa manda ol ödün

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

3025 yanut bərdi ögdülmix aydï əlig
yətürdi bu ixkə tükəl ög bilik

3026 ölügli kixikə nəgü bar adïn
məgər ədgü atï yorïsa kədin

3027 bu dunya tiləsə üləgü kümüx
kalï 'ukbi kolsa bu ol həm yulux

3028 bu altun kümüxüg ülə ay əlig
kayu əl tiləsə yətilgəy əlig

3029 nəgü tər əxitgil bögü bəg tili
bu bəglik ixinə ol urmïx ulï

C174
3030 üləgü nən ər tutoqu bəglər kalïn
kaqan kolsa tutoqay yaoqïsï əlin

3031 həzinə nərək kop ər at qok kərək
bəgi bay kərəksiz bodun tok kərək

3032 ər at bolsa bəglər əli əksüməz
ər at bolmasa bəg əlin kəq yəməz

3022 كىشىگە بېرۇرمەن تىلەپ ياخشى ئات،
دۇنيا ئارتسۇن، ئېتىمنى يايسۇن بايات.

3023 تىلەك شۇدۇر، ماڭا خىزمەت قىلغۇچى—
بېيىپ قالسا مەندىن كېيىن قالغۇچى.

3024 قالۇر خەلق، مەن ئاخىر كوچۇپ كېتەرمەن،
دۇنيا بىرلە ياد ئەتسە دەپ كۇتەرمەن.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىكسكە جاۋابى

3025 جاۋابەن ئوگدۇلمش دىدى: ئەي ئېلىگ—
بۇ ئىشقا بېرىپتۇ تولۇق ئاك، بىلىك.

3026 ئولۇچى كىشىگە نىمە بار بولەك،
مەگەر ياخشى نامى بولسا قالغۇدەك؟

3027 بۇ دۇنيا تىلىنسە تاراتقاي كۇموش،
ئۇ دۇنيا ئۇچۇن ھەم شۇدۇر قوتولوش.

3028 ئۇلەشتۇر بۇ ئالتۇن-كۇموشنى ئېلىگ،
دىسە قايسى ئەلگە يېتىشكەي ئىلىگ.

3029 نىمە دەر، ئىشتىكىن، ئاقىل بەگ تىلى،
ئۇنىڭلە قۇرۇلمش بۇ بەگلىك ئۇلى:

3030 كېرەك بەككە كوپ ئەر ۋە ھەم مال بېرىش،
بۇ بەككە مۇيەسسەر بولۇر ياۋ ئېلىش.

3031 غەزىنە نە لازىم، قوشۇن كوپ كېرەك،
باي ئولمسمۇ بەگ، خەلقى توق كېرەك.

3032 قوشۇن بولسا بەككە ئەل-يۇرت كەم ئەمەس،
قوشۇنسىز بەگ ئۇزاق ھاكىم بولالماس.

3033 ər at bolsa bəgdin səvinqlig yaruk
kayu əl tiləsə bulur bəg anuk

3034 akï bolsa əlgi azun bəgləri
ikigü azunnun bu buldï təri

3035 nəgü tər əxitgil biliklig tilin
saranlïk bilə bəg yəyüməz əlin

3036 iki nən karïxtï yakïxmaz kaqar
saranka yaoqumaz akïoq bərk kuqar

B224
3037 sarandïn kaqar barqa ərdəmlig ər
akïka yumïtur tilək arzu yər

3038 saranlïk bilə boldï bəglik yaoqï
saranka kopar təgmə yərdə qooqï

3039 adïn iki nən ol bu əl tutrukï
birisi sav altun kïlïq bir takï

3040 akïlïk bilə bəkləgü ol əlig
akïlïk bilə bəg bədür ay əlig

3041 kür alp ər kətürsə yaxïn təg təmür
azïoqlïoq ərənlərdə təxlür tamur

3042 sav altun bilə bərtsə bəglər əlig
kïlïqsïz tili birlə əvrər əlig

3043 bu iki bilə ətgü ux bu əlig
bu iki bilə ər bədür ay əlig

3044 sav altun yazar ol tügülmix kixig
sav altun ətər ol buzulmïx ixig

3033 قوشۇن ئوز بېگىدىن خوش بولسا ئەگەر،
تىلەگەن ئەلنى بەگ قولغا كىرگۈزەر.

3034 جاھان بەگلىرى بولسا ئوچۇق قول—سېخى،
بولۇر ئىككى دۇنيادا تورده تېخى.

3035 نىمە دەر ئىشتىكىن، بىلىملىك سوزىن،
بېخىللىق بىلە بەگ سورالماس ئېلىن:

3036 ئىككى نەرسە زىت، بىر-بىرىدىن قاچار،
بېخىلغا باقماس ئەر، سېخىنى قۇچار.

3037 بېخىلدىن قاچارلەر پەزىلەتلىك ئەر،
سېخىگە بولۇپ جەم، تىلەككە يېتەر.

3038 بېخىللىق بۇ بەگلىككە دۇشمەن ئېرۇر،
بېخىللەرگە ھەر جايدا ئىسيان قوپۇر.

3039 ئىككى نەرسە دولەت تۇتۇش يولىدۇر،
بىرىدۇر ساپ ئالتۇن، بىرى تىغ ئېرۇر.

3040 بۇ بەگلىك سېخىلىق بىلە ساقلىنۇر،
ئەي ئېلىگ، سېخىلىقلە بەگ چوڭ بولۇر.

3041 باتۇر ئەر كوتەرسە چېقىندەك تومۇر،
غەيۇر جەڭچىلەردە ئۇزۇلۇر تومۇر.

3042 ساپ ئالتۇن بىلەن بەگ سۇنسا قولىنى،
قىلىچسىز، سوزىلە سورار ئېلىنى.

3043 بۇ ئىككى بىلەن ئەل تۇزىلۇر ھامان،
بۇ ئىككى بىلەن ئەر چوڭىيۇر، ئەي خان.

3044 تۇرۇلگەن قاۋاقنى ساپ ئالتۇن ئاچار،
ئەگەر ئىش يۇزۇلسا ساپ ئالتۇن تۇزەر.

C175

3045 ḳïlïḳ ḳayda ərsə kümüx anda ol
kümüx ḳayda ərsə ḳïlïḳ tuttï yol

3046 aya bəg kümüx saq tirilsü kəḍ ər
kümüx yïoɣsa saqlur ḳïlïḳlïoɣ ḳur ər

3047 ḳïlïḳlïoɣ kür ər kər kümüxkə tutuoɣ
yumïtmïx sav altun ḳïlïḳḳa yuluoɣ

3048 saran bəg tərər nəṇ həzinə urur
aḳï bəg ḳïlïḳ birlə artlap alur

3049 bu yaṇlïoɣ turur bu azun ənḍisi
saranḳa səküxi aḳï əgdisi

* * *

3050 səzin kəsti əgdülmix əpti yərig
əligkə du'a ḳïldï əgdi birig

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

3051 bu səzlər əxitti səvindi əlig
du'a ḳïldï rəbḳa kətürdi əlig

B225

3052 ayur ay baoɣïrsaḳ ïnanoɣu iḍim
ḳatïoɣlïḳ yərində sïoɣïnoɣu iḍim

3053 səniṇdə aḍïn yoḳ yələkim maṇa
küvənqim sən ək sən umïnqïm saṇa

3054 ḳayu əḍgü ḳaldï maṇa ḳïlmadïṇ
nəgü arzu ḳaldï maṇa bərmədiṇ

3045 قىلىچ نەدە بولسا، كۆمۈش شۇندا ئول،
كۆمۈش نەدە بولسا قىلىچ تۇتتى يول.

3046 كۆمۈش چاچساڭ ئەي بەگ، يىگىت توپلىنۇر،
ئوزۇڭ يىغساڭ ئەگەر، ئەرلەر تارىلۇر.

3047 قىلىچلىق باتۇرلار كۆمۈشكە تۇتقۇن،
قىلىچقا پىدا قىل، يىغلىسا ئالتۇن.

3048 بېخىل بەگ تېرىپ مال، غەزىنە يىغار،
سېخى بەگ قىلىچ بىرلە تارتىپ ئالار.

3049 بۇ دۇنيا نىزامى شۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
بېخىللار سوكۇلۇپ، سېخى ماختىلۇر.

* * *

3050 سوزىن كەستى ئوگدۇلمىش يەرنى ئوپۇپ،
ئىلىككە دۇنيا قىلدى، ھەقنى ئوگۇپ[150].

ئىلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3051 ئىلىگ ئاڭلاپ بۇنى خوشال بولدى ئول،
خۇداغا دۇئاچۇن ھەم كوتەردى قول.

3052 دىدى: ئەي رەھىملىك، ئىشەنچىم ئىگەم،
كۇن چۇشسە بېشىمغا، سىغىنچىم ئىگەم.

3053 سېنىڭدىن بولەك يوق يولەنچۇك ماڭا،
يولەنچىم بىرلا سەن، ئۇمىدىم ساڭا.

3054 نىمە ياخشىلىق بار ماڭا قىلمىدىڭ،
نىمە ئارزۇ قالدى ماڭا بەرمىدىڭ.

3055 nətəg tapnuoɣay mən bu ol qīn səzüm
aya mənü munsuz bu munluoɣ əzüm

3056 sənindin ḳolur mən basut küq bilə
kəni yol əzə tut məni sən yələ

3057 ḳamuoɣ əḍgülüktə takï artuḳï
bu əgdülmix ol əmdi kənlüm tokï

3058 munï bərdin əmdi mana sən 'əṭa
ḳïlur mən munïn xükri yüz min ḳata

3059 ət əz jan yuluoɣlar mənin iximə
du'a arturur bu kəqər yaxïma

C176
3060 mana küq bər əmdi ətəyin ḫəḳïn
səvinsü mana bolsu kənli yaḳïn

* * *

3061 yana aydï əlig ay əgdülmixə
uḳuxluoɣ biliklig səni əgmixə

3062 uḳuxluoɣ tiləsə uḳux sən tükəl
biliklig tiləsə bilik sən kəmal

3063 ïnanqlïoɣ baoɣïrsaḳ pütün sən silig
kənilik bilə sən kətürdün əlig

3064 tapïndïn aqïoɣda axundï tapuoɣ
tapuoɣ ḳalmadï sən yətürdün ḳamuoɣ

3065 mənindin kərək əmdi əḍgü yanut
sana ḫəḳ ətəyin tiriglik anut

3055 نېچۇك قۇللۇق ئەيلەي، بۇدۇر چىن سوزۇم،
ئايا مەڭگۇ مۇڭسىز، بۇ مۇڭلۇق ئوزۇم.

3056 سېنىڭدىن كۇچ-قۇۋۋەت، مەدەت تىلەيمەن،
دۇرۇس يولغا باشلا مېنى يولەپ سەن.

3057 پۇتۇن ياخشىلىقتىن تېخى ئارتۇغى،
ئوگدۇلمش ئېرۇر ئەمدى كوڭلۇم توقى.

3058 مۇنى قىلدىڭ ئەمدى ماڭا سەن ئاتا،
قىلۇرمەن بۇڭا شۇكرە يۇزمىڭ قاتا.

3059 ئىشىمغا تېنى ھەم جېنىنى بېرۇر،
تۇگەر ئومرۇم ئۇچۇن دۇنيا ئارتتۇرۇر.

3060 ماڭا كۇچ بەر ئەمدى ئوتەي مەن ھەققىن،
سويۇنسۇن ماڭا كوڭلى بولسۇن يېقىن.

* * *

3061 ئايا ئوگدۇلمشىم دىدى بۇ ئېلىگ،
سېنى ماختار ئەقىللىق ھەم ئىلىملىك.

3062 ئەقىللىقنى دىسە، سەن ئەقىلدە تولۇق،
ئىلىملىكنى دىسە، سەن ئىلىمدە ئۇلۇق.

3063 ئوزۇڭسەن ئىشەنچلىك، كويۇمچان سىلىق،
ھەر ئىشتا نامايەن دۇرۇس، ئۇز قىلىق.

3064 ئوشۇق بولدى ئېھسانىمدىن خىزمىتىڭ،
نە خىزمەت قالدى سەن ئۇنى قىلمىدىڭ.

3065 كېرەك قىلماغىم ساڭا ياخشى جاۋاپ،
ساڭا ھەق ئوتەي، ئوت چىرايلىق ياشاپ.

3066 nətəg kim səvindi sənindin kənül
bayat bərsü andaoq səvinq ay ooqul

* * *

B226
3067 səzüg kəsti əlig sərindi turu
yər əpti tapuoqqisi qoptï ərü

3068 turup qïqtï andïn səvinqlig bolup
atïn mindi kəldi əvinə turup

3069 kïyïksïz kəqə tanda kïldï tapuoq
yaradï tapuoq aqtï dəwlət qapuoq

3070 tirildi əgi həm qoyuldï bilik
bolu bərdi əvrən uzadï əlig

3071 nəgü tər əxitgil qutï bəlgülüg
qatï birlə əldə qavïqmïx külüg

3072 kimin birlə dəwlət yaraxsa kəlip
baxïn kəkkə təgrür yoqaru kïlïp

3073 kəlü bərsə dəwlət yumïtsa bu nən
kixi kənli tirlür bolur kïzoqu ən

C177
3074 munar mənzətü aydï kəkqin sana
bu səz yaqxï tïnla ay ərsig tona

3075 kimin bolsa dəwlət uzadï əlig
qamuoq tətrüsi on səzi əg bilik

3076 azun fəyləsufï nəni bolmasa
nəqə tïldam ərsə kixədi tilig

3066 نەچۈككىم سويۇندى سېنىڭدىن كوڭۈل،
خۇدا بەرسۇن ئانداغ سويۇنچ ئەي ئوغۇل.

* * *

3067 سوزىن كەستى خان، تۇردى خيال سۇرە،
ئوپۇپ يەرنى خىزمەتچى قوپتى ئورە.

3068 يېنىپ چىقتى ئۇندىن سويۇنچلۇك بولۇپ،
مىنىپ ئېتىنى كەلدى ئويگە يۇرۇپ.

3069 ئېغىشماي كېچە-كۈندۈز قىلدى خىزمەت،
ياراپ ئىش، ئىشك ئاچتى بەختۇ-دەۋلەت.

3070 ئېشىپ ئەقلى، ئىلمى چوڭقۇرلاپ هامان،
ئۇزاردى قولى، يار بولغاچقا زامان.

3071 ئىشتىكىن، نەدەر بەختى تولغان كىشى،
بەخت بىرلە ئەلدە ئاتانغان كىشى:

3072 بۇ دەۋلەت، ئۇ، كىملە ياراشسا كېلىپ،
بېشىن كوككە كوتەرۇر يۇقۇرى قىلىپ.

3073 كېلىۋەرسە دەۋلەت، يىغىلسا مېلى،
قىزارۇر ئوڭى هەم ئاچىلۇر دىلى.

3074 مۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى بىر ئاقساقال،
ئەي باتۇر يىگىت سەن ياخشى ئاڭلىۋال:

3075 بۇ بەخت كىمدە بولسا ئۇزارۇر قولى،
بولۇر تەتۇرى ئوڭ، بىلىم، ئاڭ، تىلى.

3076 جاهان پەيلاسوپى بولمىسا مېلى،
نەچە بولسا سوزمەن، كىكەچتۇر تىلى.

3077 bu yaŋlïoq turur bu azun əndüsi
yayïoq dunya dəwlət qavïkar küsi

3078 yavuzka yüz ursa yüzi suvlanur
kiqigkə kəz aqsa bəḍüklük bulur

3079 təgir ərsə kimkə bu dəwlət kəlip
tüzər iq taxïnï bu barqa ətip

3080 kalï kəlsə kəldrür kamuoq arzular
azunda qavïkar atï bəlgürər

3081 kalï barsa əltür bu kəldürmixin
yaoqïz yərkə ildrür kətürmix baxïn

B227
3082 aya əg kənüllüg ukuxluoq oḍuoq
ayï səvmə dunya tokïoqay yoḍuoq

3083 nərək bu karanku tünərig orun
süzüg mənü əlkə axunoqïl burun

3084 tünək ol bu dunya kətürgil kənül
əḍiz ordu əl koĺ sən amrul amul

3085 nəgü tər əxitgil ay kənli süzüg
kamuoq ix iqində ay kənli tüzüg

3086 ay himmət iḍisi azun kol talu
talu koldaqï ər kutï top tolu

3087 kəqər dunya koḍoqïl tilə 'ukbini
koḍu bərməsə dunya koḍoqay səni

3088 jəfaqï bu dunya jəfa kïl anar
jəfa kïlsa ətrü yaraxur sanar

3077 جاهان قانۇنىكىم شۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
ۋاپاسىز جاهان، دەۋلەت ئاتى شۇدۇر.

3078 يامانغا يۇزلەنسە، ئۇ يۇزلۇك بولۇر،
كىچىككە كوز ئاچسا بۇيۇكلۇك تاپۇر.

3079 بۇ دەۋلەت كىلىپ كىمگە قونسا ئەگەر،
بىزەپ ئىچ-تېشىن هەر ئىشنى تۇزەر.

3080 ئۇ كەلسە جىمكى تىلەكلەر كېلۇر،
ئاتانىپ جاهاندا ئاتى يېيىلۇر.

3081 ئۇ كەتسە، جىمكى بەرگىنىن ئالۇر،
قارا يەرگە ئۇستۇن بېشىڭنى تىقۇر.

3082 ئەي ئاقىل، كوڭۇللۇك، ئويغاق، ئاڭلىق ئەر،
بۇ دۇنيانى سويمە، بالاسى تېگەر.

3083 نە لازىم قاراڭغۇ بۇ زۇلمەت ئورۇن،
يورۇق مەڭگۇ يۇرتقا هازىرلان بۇرۇن.

3084 بۇ دۇنيا بىر زىندان، كوڭۇل قويما هىچ،
ئىگىز ئوردا، يۇرت تاپ، سەن بولغىن تىنچ.

3085 نىمە دەر ئىشتىكىن ئۇ كوڭلى سۇزۇك،
پۇتۇن ئىش ئىچىدە ئۇ كوڭلى تۇزۇك:

3086 ئەي هىممەت ئىگەسى ئىستە ئۇز جاهان،
گۇزەللىك ئىستەڭچى بەختلىك هامان.

3087 تىلە ئاخىرەتنى قوي بۇ پانىنى،[151]
ئەگەر قويمىساڭ سەن، ئۇ قويغاي سېنى.

3088 بۇ دۇنيا جاپاكار، جاپا قىل ئاڭا،
جاپا قانچە قىلساڭ باقار ئۇ ساڭا.

3089 aya yolda azmïx baxï təzginük
ayï səvmə dunyaoŋ tüpi ol üyük

C178
3090 üyükkə kirigli üyüldi ḳoḍï
ərü kəlmədi ol səviŋ bulmadï

3091 ərü tartoŋïl əzni üyüktin ḳutul
əzüŋ ḳullukïn sən tapuoŋ birlə yul

3092 yana yanoŋïl əmdi tilək bərgə əz
tiliŋ əvrə yandur turu ḳaldï səż

* * *

3093 kəŋül tüzdi ə̱lig kər anda naru
boḍunḳa bərü turdï əḍgü tərü

3094 boḍun inqkə təgdi turuḳ səmridi
səvəri bəḍüdi yaoŋï yavrïdï

3095 kəqürdi küvənqin səvinqin küni
azunḳa yaḍïldï atï qav üni

3096 tirildi bir anqa yorïdï bu yaŋ
bəri toḳlï birlə ḳozï boldï təŋ

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

B228
3097 ə̱lig bir kün oldrup kər əgdülmixig
oḳïdï ayïttï kəqər kün ixig

3089 ئايا يولدىن ئازغان، بەشى ئايىنغان،
ئۇنى سويمە، ئاستى پاتقاقلىق يامان.

3090 پاتقاقتا كىرگەنچە، تۇتۇپ پاتار،
چىقالماس ئۇنىڭدىن، نە خوشلۇق تاپار؟

3091 ئوزۇڭنى تارت ئاددىن ــ پاتقاقتىن قۇتۇل،
ئىبادەت بىرلە قۇللۇق قىلغۇچى بول.

3092 يەنە توۋبە بىرلە ھەققە يونەلت يۈز،
تىلىڭنى بۇرا سەن، تۇگەپ قالدى سوز.

* * *

3093 تۇزەپ كوڭلىن ئېلىگ شۇنىڭدىن بۇيان،
يۇرۇتتى ئەلگە ياخشى قانۇن ھامان.

3094 خەلق تاپتى راھەت، ئورۇق سەمرىدى،
بېيىپ دوستى، دۇشمەن كۇچى كەملىدى.

3095 سويۇنچ ھەم قۇۋانچ ئىچرە ئوتتى كۇنى،
جاھانغا يېيىلدى ئېتى ھەم ئۇنى.

3096 ياشادى ئۇ بىر چاغ شۇ خىلدا يۇرۇپ،
قوزا ـ توقلى بىرلە بورى تەڭ بولۇپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3097 قىچقارتىپ ئوگدۇلمىشنى ئېلىگ بىر كۇنى،
سورادى كەچۇرمىش كۇنۇ ـ ئىشنى.

3098 nəgü təg kəqər kün ay ɵgdülmix ay
qïoqaymu təlim boldï ᵽldə ya bay

3099 ᵽl iqrə nəgü bar yaraoqsïz yavuz
boḍun ḥali aqoqïl maṇa ɵrtmə sɵz

3100 boḍun tillərində nəgü sɵz yorïr
sɵküxmü təlimrək ya ɵgdi kəlir

3101 münümmü ɵküxrək azu ərdəmim
ayu bᵽr maṇa sən kïlayïn əmim

ɵGDÜLMIX JƏWABÏ ᵽLIGKƏ

3102 yanut bᵽrdi ɵgdülmix aydï ᵽlig
tilək kəldi tuttï təgürdi əlig

3103 ᵽlig dəwlətində ᵽtildi azun
sakïnq kïsoqa boldï səvinqlər uzun

C179
3104 bayudï boḍun inqkə təgdi yatur
ulux kənd bəzəndi kɵṇül yᵽlkütür

3105 ərəz birlə ərtər boḍun künləri
səvinqin kəqər kɵr pütün tünləri

3106 tilin sɵzlədi barqa ɵḍgü ŝəna
du'a birlə tïnmaz tïnïoqlï tïna

3107 tɵrü suv təg ol küq kɵr oṭ təg yoḍuoq
süzüg suv akïttïṇ uḍïttï otuoq

3098 نېچۇكرەك كېچەر ئەي ئوگدۇلمش كۇن-ئاي،
بۇ يۇرتتا پەقەر كوپمۇ ۋە ياكى باي؟

3099 ئەل ئىچرە يامانلىق، يارامسز نە بار؟
خەلق ھالىنى ئېيت، يوشۇرما زىنھار!

3100 خەلقنىڭ تىلىدە نىمە سوز يۇرۇر،
سوكۇش كوپمۇ ياكى ماختاش كوپ ئېرۇر؟

3101 قۇسۇرۇم تولامۇ، يا پەزلم مېنىڭ،
دىگىن چارەسىنى، قىلايمەن ئۇنىڭ.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېيلىككە جاۋابى

3102 جاۋابەن ئوگدۇلمش دىدىكى: ئەي خان،
تىلەككە ئېرىشتى ئەل-يۇرت بۇ زامان.

3103 ئېيلىگ سايىسىدا تۇزەلدى ئاجۇن،
غەم-ئەندىش قىسقاردى، خوشاللىق ئۇزۇن.

3104 ھېيىپ ئەل، ئاسايىش بىلە ئېچ ياتۇر،
شەھەر-كەنت بىزەندى كوڭۇل شاتلىنۇر.

3105 ھوزۇردا ئوتەر بۇ خەلق كۇنلىرى،
سويۇنچتە كېچەر، كور، پۇتۇن تۇنلىرى.

3106 جىمكى تىلى بار ئوقۇيدۇ سانا،
تىنارلىق ئالار تىن دۇئاله ساڭا.

3107 قانۇن—سۇ كەبىدۇر، زۇلۇم—ئوت، بەلا،
ئېقىتتىڭ سۇزۇڭ سۇ، ئوچتى ئوت مانا.

B229

3108 tərü tüz yorïttïŋ ətildi azun
kim ərsə küqək əldə kərməz kəzün

3109 ay əlig üq ixtin təgir küq basïnq
biri bəg usal bolsa təgsə ərinq

3110 ikinqi basïnqaq boḍun baxlar ər
üqünqi suq ərsə boḍun baoqrï yər

3111 sənində yoq əmdi bu üqtə biri
qayudïn təgir əlkə küqkəy əri

3112 ay əḍgü tərülüg arïoq bəg silig
bayat bərdi ərdəm saŋa əg bilik

3113 əzün buldï təwfiq qamuoq əḍgükə
boḍun toḍtï pütti yəgü kəḍgükə

3114 xükür qïl bayatqa tapuoq qïl səvin
ərəz qïl bir anqa sən inqin avïn

3115 taxïrtïn nəgü tuxsa yanluq yazuq
munu mən yügürdəqi qul mən anuq

* * *

3116 xükür qïldï artuq səvindi əlig
Ŝəna qïldï rəbqa kətürdi əlig

3117 ayur ay baoqïrsaq iḍim sən uluoq
aoqïr qïldïn əldə bu yunqïoq quluoq

3118 təgürdün maŋa sən qamuoq əḍgülük
munïn xükri boynum əzə boldï yük

3108 ھەق قانۇن يۇرگۈزدۇڭ، تۇزەلدى جاھان،
زۇلۇم كورمەس ئەلدە ھېچكىم بۇ زامان.

3109 ئېلىگ، ئۇچ ئىش بىلەن زۇلۇم تۇغۇلار:
بىرى، بەگ ئاپىل ئولسا ئاپەت ياغار.

3110 ئىككىنچى، بوش ئولسا ئەلنى باشلار ئەر،
ئۇچىنچى، ئاچكوزلۇك، خەلق باغرىن يەر.

3111 سېنىڭدە يوق ئولغاچ بۇنىڭ ھېچبىرى،
تېگۈر نەدىن ئەلگە زورلۇق ئەرلىرى.

3112 ئەي ئادىل، ئېرىنغ-پاك، مۇلايىم بېگىم،
ساڭا ھەق بەردى ئاڭ، پەزىلەت بىلىم.

3113 سەن تەۋپىق تېپىپ بۇ ياخشىلىق ئۇچۇن،
ئەل قارنى تويۇپ، بولدى ئېگنى پۇتۇن.

3114 شۇكۇر قىل خۇداغا، تېۋىن ھەم سويۇن،
ھوزۇر قىل بىر ئاز سەن، راھەتتە ئاۋۇن.

3115 نېچۇك ئەيپ-خاتالىق كورۇلسە سىرتتا،
[illegible] قۇلۇڭ بار شۇندا.

* * *

3116 شۇكۇر قىلدى ئېلىگ تولا سويۇنۇپ،
خۇداغا سانا ئېيتتى قول كوتۇرۇپ.

3117 دىدى: ئەي رەھىملىك، ئۇلۇغ بىر ئىگەم،
بۇ ئاجىز قۇلۇڭنى قىلىپ مۇھتەرەم،

3118 نەسىپ قىلدىڭ ماڭا پۇتۇن ئەزگۈلۈك،
بۇنىڭ شۇكرى بوينۇم ئۇزە بولدى يۈك.

C180

3119 bu xükruoɣ ḳaqan ḳïloɣa ɵzüm yətə
munïŋ xükri məndin saŋa sən ɵtə

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

3120 yana aydï əlig ay ɵgdülmixim
bayat fəẓlï ərdi səni bulmïxïm

B230

3121 səbəb sən sən əmdi ḳamuoɣ əḍgükə
küqüg tïḍoɣuḳa ḥəm tərü bərgükə

3122 bayat bərdi əmdi ḳamuoɣ əḍgülük
səni bərdi artuḳ aḍïn on ülük

3123 nəqə bəg ḳatïoɣlansa yalŋuz ɵzün
bolu bərməsə ḳul ətüməz uzun

3124 bəg iqtin bolur kərgü taxtïn kəzi
baoɣïrsaḳ ḳulï ol kəzi həm səzi

3125 kəzüm sən tilim sən əlim sən maŋa
anïn əḍgü boldï atïm ay toŋa

3126 nəgü tər əxit əmdi haḳan tili
azun baxlamïx pütrü basmïx əli

3127 baoɣïrsaḳ ḳuluoɣ bolsa bəglər tiləp
anï tutoɣu altun kümüxkə ḳalap

3128 kəni qïn kixi bulsa bəglər pütün
ɵzi inqkə təgdi tirildi ḳutun

3129 tapuoɣqï talusï baoɣïrsaḳ bolur
baoɣïrsaḳ tapuoɣqïoɣ tiləp kim bulur

3119 قاچانمۇ ئوتەرمەن بۇ شۇكرىڭ سېنىڭ،
مېنىڭ شۇكرىمنى سەن ئوتەرسەن ئۆزۈڭ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3120 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئەي ئوگدۇلمىشىم،
خۇدا پەزلى ئەردى سېنى تاپمىشىم.

3121 سەۋەپ بولدۇڭ پۈتۈن بۇ ياخشىلىققا،
زۇلۇمنى توگەتىپ، قانۇن قۇرۇشقا.

3122 خۇدا بەردى كوپ ياخشىلىقلار مانا،
سېنى بەردى ئون ھەسسە ئارتۇق يانا.

3123 ھەرقانچە تىرىشسۇن بەگ يالغۇز، بىراق،
قۇل يارىمم بەرمىسە، ياشالماس ئۇزاق.

3124 بەگ ئىچتىن كۆزەتۇر، سىرتتىكى كوزى—
كويۇمچان قۇلىدۇر، كوزى ھەم سوزى.

3125 كوزۈم سەن، تىلىم سەن، قولۇم سەن ماڭا،
ئېتىم ياخشى بولدى، ئەي باتۇر شۇڭا.

3126 ئىشتىكىن، نىمە دەيدۇ ئەمدى خاقان،
ئېلىپ ئەل قولىغا، جاھان سورىغان:

3127 بېگى تاپسا سادىق قولىنى تىلەپ،
ئۇنى تۇتسۇن ئالتۇن-كۇمۇشكە كومەپ.

3128 ئىشەنچلىك، دۇرۇس، چىن كىشى تاپسا خان،
ھوزۇر-بەخت ئىچىدە ياشار ئۇ ھامان.

3129 خىل ئولسا خىزمەتچى كويۇمچان بولۇر،
كويۇمچان خىزمەتچى كىشىن كىم تاپۇر؟

3130 baoqïrsaq yoq ərsə azunda talu
kixilik qaqan turoqay ərdi tolu

3131 əsirkər mən əmdi ay oqdülmixə
bir ok sən atandïn mana qalmïxa

3132 taqï bir bar ərsə səni təg adïn
uda bərgəy ərdi kər ondün kədin

3133 bir ok sən mana kər ay qïlqï koni
səni oz yitürsə adïn bir qanï

C181
3134 bu yalnuzluqunqa özüm əymənür
taqï bir əx ərsə sana ay unur

3135 saha təgməgəy ərdi əmgək əküx
mana ma du'a təggəy ərdi ülüx

B231
3136 tilə barmu kərgil qadaxlar ara
sana udoqu təg bir ayïtoqïl kərə

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

3137 yanut bərdi oqdülmix aydï əlig
əsən bolsu ixkə yətilgəy əlig

3138 ərəzlənsü əlig tuqï inqrünü
tilək arzu kəlsü özi tïnqrunu

3139 mənin əmgərimkə əlig altunï
aoqïr qïlmasu konli tutsu köni

3140 mana təgsə əmgək ərəz mə təgir
ərəz birlə əmgək yanaxu yorïr

3130 جاهاندا يوق ئەرسە بۇ خىل كويۇمچان،
كامالغا ئېرىشكەي كىشىلىك قاچان؟

3131 ئوگدۇلمىش، مەن ئەمدى تەئەسسۇپتە مەن،
قېلىپ سەن ئاتاڭدىن ماڭا بىرلا سەن.

3132 يەنە بولسا ئەردى سېنىڭدىن بىرى،
بۇ يولدىن ماڭاردى كېيىن-ئىلگىرى.

3133 ئەي خۇلقى ئۇز، ئاران تاپقانتىم سېنى،
يۇتۇرسەم سېنى مەن ئوزگىسى قېنى؟

3134 مېنى ئەنسىرەتتى بۇ يالغۇزلىغىڭ،
يەنە بولسا كاشكى، بولەك ھەمرىيىڭ.

3135 تولا بولماس ئەردى جاپالىق ساڭا،
دۇئادىن تېگۈردى ئۇلۇش ھەم ماڭا.

3136 كور، بارمۇ، سەن ئىستە قېرىنداش ئارا،
يولۇققىدىن ماڭارلىق مۇناسىپ ساڭا؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3137 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش، ئېيتتى: ئېلىگ،
ئىسەن بولسا يەتكەي بۇ ئىشقا ئىلىگ.

3138 ھەمشە يار ئولسۇن ھوزۇر ئېلىككە،
ئاسايىش ئىچىدە يېتىپ تىلەككە.

3139 مېنىڭ ئەمگىكىمنى خان ئاللىرى—
قەدىرلىمىسۇن، بولسۇن تىنچ دىللىرى.

3140 ماڭا يەتسە زەخمەت، ھوزۇرمۇ تېگۈر،
ھوزۇر بىرلە زەخمەتكى، يانداش يۇرۇر.

3141 ḳalï ᾳl ixinᾳ tusuloᵩu kixi
tilər ərsə ᾳlig boḍun ᾳl baxï

3142 nəgü tᾳr əxitgil ay ᾳlqi bəgü
bəgüləp ḳïlur ᾳlqi kündə əgü

3143 əküx bolsa ᾳlkə basutqï tilə
ᾳl ᾳtlür bəḍük bəg yatïp yᾳr külə

3144 təlim bolsa ᾳldə tusulur tətik
bəgig inqkə təgrür ḳïlur bu ᾳtik

3145 yoḳ ərməs ḳadaxlar ara bar mənin
bu yanlïoᵩ kixi bilki artuḳ anïn

3146 ḳamuoᵩ ərdəmi bar saḳïnuḳ oḍuoᵩ
ḳayu ixkə təgsə boḍur tü boḍuoᵩ

3147 ḳïlïnqï kəni atï oḍoᵩurmïx ol
ḳamuoᵩ əḍgülükkə əlig urmïx ol

3148 wəlikin əvürdi bu dunyada yüz
turup taoᵩḳa kirdi kənül ḳïldï tüz

B232 C182

3149 bayat tapoᵩï birlə əzin əmgətür
tapuoᵩ birlə yazuḳ igin əmlətür

3150 mənində yüz üstən anïn ərdəmi
boḍunda talusï kixi kəḍrümi

3151 mᾳni birlə bolsa mənin ol ḳadax
ḳamuoᵩ ixkə boloᵩay anïn bilki bax

3152 ᾳlig altunï tïnoᵩa kənli pütüp
səvinqin tirilgəy azunuoᵩ tutup

3141 تىلەسە ئېلىنگ بىر ياراملىق كىشى،
كىشىكىم، ئەل ئىچرە خەلقىنىڭ بېشى.

3142 نىمە دەر، ئىشتىكىن، بىر دانا كىشى،
كۆنىدە ئەقىل-ئاڭ بېرىشتۇر ئىشى:

3143 ياردەمچى كوپ ئولسا، تىلە كوپ دىمەي،
بۇيۇڭ بەگ تۇزەپ ئەل، ياتار غەم يىمەي.

3144 ياراملىق تىتكەلەر كوپ ئولسا ئەلدە،
تاپۇر بەگ ئاسايىش ئىشلار ئەمەلدە.

3145 يوق ئەرمەس قېرىنداش ئارا مۇناسىق ئەر،
ئىلىمدە مېنىڭدىن ئوشۇقتۇر مەگەر.

3146 ئوزى تەقۋا ۋە ئويغاق، خىسلىتى كوپ،
نېچۈڭ ئىشنى قىلسا، گۈل كەلتۈرەر خوپ.

3147 ئودغۇرمىش ئېتىدۇر، دۇرۇستۇر خۇيى،
پۇتۇن ياخشىلىققا بېرىلمىش قولى.

3148 ۋە لېكىن ئورۇپ ئۇ بۇ دۇنيادىن يۈز،
چىقىپ ئالدى تاققا، كوڭۈل قىلدى توز[152].

3149 ئىبادەت بىلەن ئۇ ئوزىن ئەمگىتۇر،
تائەتتە گۇناھىكىسلىن ئەملىتۇر.

3150 ئۇنىڭ پەزلى مەندىن يۈز ھەسسە ئوشۇق،
كىشىلەر خىلىدۇر، گويا مىسلى يوق.

3151 مېنىڭلە بىر ئولسا ئاشۇ قېرىنداش،
پۇتۇن ئىشقا ئىلمى بولار ئىدى باش.

3152 خان ھەزرەتلىرى كوڭلى تىنغاي پۇتۇپ،
سويۇنچتە پاشاغاي جاھاننى تۇتۇپ.

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

3153 ələig aydï arzum tiləkim bu ol
anï bulsa ətrü tayanoqay kənül

3154 nəgü təg kïlur sən bu ixkə ətik
manа yakru bər sən anï ay tətik

3155 nəgü təg okïlïm anï ay bərü
kimi ïdsa boloqay okïtqï naru

3156 bitikmü kərək ya səz ïdsa tilin
yaraoqï nəgü təg sən andaoq kïlïn

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

3157 yanut bərdi əgdülmix aydï bu səz
ayïtmïxka ələig jəwab kïldï əz

3158 kadaxïm barïnï ətündi əzüm
kəlirmü ya kəlməz aqïlmaz səzüm

3159 kalï kəlsə ədgü aoqïrladï səz
apan kəlməsə boloqa yarlïoq uquz

3160 sïrïloqaymu ərki ələig altunï
iləngəymü ərki manа ol kəni

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3153 ئېلىگ ئېيتتى: ئارزۇ-تىلەك ئىدى شول،
ئۇنى تاپسام ئەردى تايانسا كوڭۈل.

3154 نە چارە قىلۇرسەن، بۇ ئىشقا دىگىل،
ئۇنى ئەپكېلىشكە چوقۇم، ئەي دېدىل.

3155 ئۇ زاتنىڭ نىمە يول بىلەن چاقىراي،
بۇ دەۋەتكە كىمنى ئاڭا ماڭدۇراي؟

3156 سوز ئېيتماق كېرەكمۇ، يا نامە يازماق؟
مۇناسىپ قايسىسى، سەن ئىشلە شۇنداق.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3157 ئوگدۇلمىش جاۋابى بۇدۇركى سوزى:
ئېلىگ ئېيتتى سوئالغا جاۋاپنى ئوزى.

3158 قېرىندىاش بارلىغىن مەن ئېيتتىم ئوزۇم،
كېلەرمۇ يا كەلمەس، بۇڭا يوق سوزۇم.

3159 ئەگەر كەلسە ياخشى، بېرىپ ئېتىۋار،
ئەگەر كەلمىسە، يارلىق ئولغاي ئۇ خار.

3160 قالارمۇ چېكىپ خان جاناپ رەنجىنى،
ئەيىپلەپ قويارمۇ، ئۇ توز ئەر مېنى؟

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

3161 ələig aydï mən səz ayïttïm saŋa
sən əz bilmixiŋ səzni aydïŋ maŋa

B233
3162 okï kəlsə kəlgəy ķalï kəlməsə
nəgükə ilәngü səzüm tutmasa

3163 sən əgdüŋ anïŋ türlüg ərdəmlərin
ol ərdəm üqün mən tilər mən ərin

3164 biliklig uķuxluoɣ tədükünŋ üqün
anï arzuladïm ħəwaķa əqün

C183
3165 biliklig uķuxluoɣ kixi ol kixi
anïŋda naru barqa yïlķï tuxï

3166 biliklig uķuxluoɣ bilir bilsə ix
biliklig uķuxluoɣ ķïlur ķïlsa ix

3167 muŋar məŋzər əmdi bu səz bəlgülüg
əxitgil munï sən ay ərsig külüg

3168 bilik birlə yazlur ķamuoɣ tərs tügün
bilik bil uķux uķ tirilgil əgün

3169 bilik ixkə tutoɣïl takï til kəni
takï əgrənü tur usanma bu kün

3170 maŋa yalŋuz ərməz anïŋdïn asïoɣ
saŋa ma ķadaxtïn asïoɣ ħəm tatïoɣ

3171 ķadaxlïoɣ bolur sən kərək bu ķadax
ķadax bolmasa tutoɣu ərkə adax

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3161 ئېلىگ ئېيتتى: سوزنى قىلدىم مەن ساڭا،
ئوزەڭ بىلگىنىڭنى دىدىڭ سەن ماڭا.

3162 قىچار، كەلسە كېلۇر، ئەگەر كەلمىسە—
نىمە ئەيىپ سېنىڭدە، ئۇ ئىشتىمىسە؟

3163 تولا ماختىدىڭ سەن ئۇنىڭ پەزلىنى،
شۇ پەزلى ئۈچۈن قىچقىرۇرمەن ئۇنى.

3164 بىلىملىك، ئەقىللىق، ھەۋەس دۇشمىنى—
دىگەچ سەن، تىلەدىم ئارزۇلاپ ئۇنى.

3165 بىلىملىك، ئەقىللىق كىشىدۇر كىشى،
ئۇنىڭدىن بولەكلەر يىنلقا تەگتۇشى.

3166 ئىش بىلسە بىلىملىك، ئەقىللىق بىلۇر،
ئىش قىلسا، بىلىملىك، ئەقىللىق قىلۇر.

3167 بىر سوز بەلگۈلۈككىم، بۇڭا ئوخشىشار،
بۇنى سەن ئىشتىكىن ئايا نامدار:

3168 بىلىمله يېشىلگەي پۇتۇن تەس تۇگۇن،
بىلىم بىل، ئەقىل ئۇق، ئاڭلىق ياشىغىن.

3169 بىلىم بىرله ئىش قىل، تىلىڭ توغرا تۇت،
ئوگەن سەن، بىكارغا ئوتمىسۇن بۇ كۇن.

3170 ئۇنىڭ نەپئى يالغۇز ئەمەستۇر ماڭا،
قاياشتىن نەپ—لەززەت تېگەر ھەم ساڭا.

3171 قاياشلىق بولۇشقا كېرەكتۇر قاياش،
قاياش بولمىسا گەر تۇتقۇلۇق ئاداش.

3172 ǝḍi yaḳxï aymïx kǝr ǝlqi baxï
ḳamuoɣda küqi bǝk ḳadaxlïoɣ kixi

3173 ḳadaxlïoɣ kixi küsi qavï bǝḍük
adaxlïoɣ kixi atï savï bǝḍük

3174 ḳadaxïn yoḳ ǝrsǝ yorï tut adax
adax ǝḍgü bolsa bu boldï ḳadax

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B234
3175 yanut bǝrdi ǝgdülmix ǝlig ḳutï
anï qïn tilǝsǝ ǝtǝyin otï

3176 ǝlig yarlïḳasa barayïn ǝzüm
oḳïyïn anï mǝn aqayïn sǝzüm

3177 tilin sǝzlǝyin mǝn tükǝl türlügün
bilikdin uḳuxtïn sǝz ǝḍrüp ǝgün

3178 ǝlig mǝ bitisü ǝz ǝlgin bitik
oḳïsu ǝlig yarlïoɣïn ol tǝtik

C184
3179 maṇa pütsü mǝndin tǝyü bilmǝsü
yǝmǝ yarlïoɣ ǝxtip kǝtǝ turmasu

3180 nǝqǝ mǝ ǝzüm sǝzlǝsǝ sǝz tilin
ǝlig yarlïoɣï bu bitik sǝz aḍïn

3181 nǝgü tǝr ǝxitgil ay ǝṣlï aoɣï
ḳara kǝṇlin avlar bǝgi yarlïoɣï

3182 takï yaḳxï aymïx biliklig ǝzi
tügülmix kǝṇülni yazar bǝg sǝzi

3172 تولا ياخشى دەپتۇ بۇ ئەللەر بەشى،
بولۇر ھەممدىن زور قاياشلىق كىشى:

3173 قاياشلىق كىشىنىڭ شان-شوھرىتى چوڭ،
ئاداشلىق كىشىنىڭ سوزى، ئېتى چوڭ.

3174 قاياشىڭ يوق ئولسا، بېرسپ تۇت ئاداش،
ئاداش ياخشى بولسا، بولۇر ئۇ قاياش.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3175 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: ئەي خان،
قىلاي چارەسىن چىن ئىستىسەڭ بۇئان.

3176 ئېلىڭ قىلسا يارلىق بارايمەن ئوزۇم،
ئۇنى دەۋەت بىلەن ئاچايىن سوزۇم.

3177 تىلسم بىرلە تۇرلۇك-تۇمەن سوز قىلاي،
بىلىملە ئەقىلنى مەن ئىشقا سالاي.

3178 ئېلىڭ ئوز قوللىلە ھەم نامە يازسۇن،
ئېلىڭ يارلىغىنى ئۇ زات ئوقسۇن.

3179 ئىشەنسۇن ماڭا ھەم مەندىن كورمسۇن،
يەنە يارلىق ئاڭلاپ، كېتىپ قالمسۇن.

3180 ئوزەمغۇ قىلۇرمەن سوزۇم ھەر نىچە،
ئېلىڭ يارلىغى-خەت بولۇر ئوزگىچە.

3181 نىمە دەر ئىشتىكىن، تىگى پاك ئاغى[153]:
ئاۋام كوڭلىن ئاۋلار بەگى يارلىغى.

3182 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ بىلىملىك ئوزى:
چىگىلگەن كوڭۇلنى ئاچار بەگ سوزى.

3183 isig sözləsə qulqa bəglər tilin
unïtmaz anï qul tirilsə yïlïn

3184 qalï bəg tili yumxaq ərsə süqig
anï səvdi boqnï uluoq tut kiqig

ƏLIG JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

3185 əlig aydï əmdi bu ərsə yaraoq
bitiyin bitikim anar bolsu aoq

3186 sana baroqu ərsə ətingil ətik
munu mən özümdin bitiyin bitik

3183 ئىسسىق سوز قىلسا قۇلغا بەگنىڭ تىلى،
ئۇنۇتماس ئۇنى قۇل ئوز ئومرى بويى.

3184 ئەگەر بەگ تىلى بولسا يۇمشاق، چۇچۇك،
سويەر ئۇنى خەلقى ئۇلۇغ ھەم كىچىك.

ئىلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3185 ئىلىگ ئېيتتى: تەدبىر گەر ئولسا شۇنداق،
يازاي مەكتۇپ ئاڭا بۇ ئولسۇن تۇزاق.

3186 بېرىش لازىم ئولسا، سەن راسلان ئاڭا،
ئوزۇممۇ يازاي مەن بىر مەكتۇپ يانا.

39

KÜN TOƆIDÏ ƏLIG OḌƆIURMÏXḴA BITIK BITIP ÏḌMÏXÏN AYUR

B235

3187 dəwat ḳoldï kaoqïd bitildi bitik
bitik birlə ətti ixinə ətik

3188 bayat atï birlə səzüg baxladï
tərütgən igiḍgən kəqürgən tədi

3189 ayur mən bitidim bayatïm atï
bu at ol ḳamuoq türlüg igkə otï

3190 əküx əgdi artuḳ təlim miṇ ŝəna
ḳilur mən bayatḳa anar yoḳ fəna

3191 tilədi tərütti ḳamuoq təprərig
tirilgü bərür yəm tutar ol tirig

3192 ooqan ol kəni qïn tərü bərgüqi
tərümix ḳamuoq həlkḳa yətrür küqi

ئۈتتۈرۈقۇنچى باپ

كۆتۈغدى بۇلمىسىنىڭ ئودغۇرىشقا خەت يېزىپ ئۇۋە تكەنلىگى بايانىدا

3187 دۇۋەت ـ قەغەز ئېلىپ پۈتىدى بىتىك،
بىتىك بىرلە ئەتتى ئىشگە ئىتىك.

3188 خۇدا ئاتى بىرلە سوزىن باشلىدى،
يا راتقان ئۇستۇرگەن، كوچۇرگەن دىدى.

3189 دىدى: مەن پۈتىدىم خۇدايىم ئېتى،
بۇ ئات ھەممە دەرتىنىڭ داۋاسى ـ ئۈتى[154].

3190 تولا كوپ، مىڭ ئارتۇق مەدھىيە ـ سانا ـــ
ئۇقۇرمەن خۇداغا، ئاڭا يوق پەنا.

3191 ياراتتى ئۇ خالاپ جىمى جانى بار،
بېرىپ رىزق، ئۇلارنى ھەم تىرىك قىلار.

3192 ئۇ قادىر ھەق ـ ئادىل قانۇن تۈزگۈچى،
ياراتقان پۈتۈن خەلقە يەتكەي كۈچى.

3193 yaxïl kək yarattï yaruttï kün ay
ḳara tün yaruḳ kün saḳïxlïoḳ yïl ay

3194 tərütti bu əvrən tuqï əvrülür
bayat ḫukmi təḳdir bilə təzginür

3195 tərütməzdə axnu yorïttï ḳəẓa
ḳəẓaḳa tapï bol boyun əg uḍa

C185
3196 nəgü ḳolsa ḳïldï nə ḳolsa ḳïlur
nəgü aysa boldï nə aysa bolur

3197 ə̈ligdin sələm kənḫül aytu bitik
bitidim əsənlik əzə ay tətik

3198 əsən barmu ərki ət əz inḫlikin
nəgü təg yüḍər ərki əḍlək yükin

3199 əxittim sənin əḍgü ḳïlḳïn yanïn
bu əḍtə yoḳ ol təp saṇa tux tənin

3200 bayat ḳïlmïx əmdi saṇa əḍgülük
bilik bərmix ərdəm uḳux og ülük

3201 bu yanlïoḳ ḳïlïnqïn əxitti əzüm
sə̈ni arzuladï ay kərklüg yüzüm

B236
3202 ḳadaxïnnï ïḍtïm bu əgdülmixig
səzümni təgürgəy uḳup bilmixig

3203 yaḳïn ḳa ḳadaxtïn yitürmix sən əz
ulux kənd boḍundïn əvürmix sən yüz

3204 turup taoḳa kirmix əzün yalnuzun
tapuoḳ ḳïloḳuḳa bu tapuoḳ kəḍ uzun

3193 يېشىل كوك ياراتتى، يورۇتتى كۇن، ئاي،
قارا تۇن، يورۇق كۇن، ساناقلىق يىل، ئاي.

3194 ياراتتى پەلەكنى، تۇرماي چورگۈلۈر،
خۇدا ھوكمى تەقدىرىلە تەۋرىنۇر.

3195 ياراتماستىن ئاۋال يۇرۇتتى قازا،
قازاغا بويۇن ئەگ، ئاڭا بول رىزا.

3196 نىمەنى تىلەركەن، ئۇ قىلدى، قىلۇر،
نىمەنى دىسە ئۇ، ئۇ بولدى، بولۇر.

3197 ئېلىگدىن سالام، ھال سوراش بۇ بىتىك
پۇتۇدۇم، ئىسەنلىك تىلەي ئەي تىتىك.

3198 تېنىك ساق-سالامەت، ئىسەندۇرمىكىن،
نېچۈكرەك يۇدۇرسەن زامانە يۇكىن؟

3199 ئىشىتتىم سېنىڭ ئۆز خۇلق-ھەركىتىڭ،
يوق ئەرمىش بۇ كۇندە سېنىڭ تۇش-تېڭىڭ.

3200 خۇدا قىلمىش ئەمدى ساڭا ئەزگۈلۈك،
[illegible]

3201 [illegible] بو ياكلىغ سۆپەتىڭ ئۇزۇم،
سېنى ئارزۇلاپ ئەي گۈزەل يۇزلۇگۈم.

3202 ئەۋەتتىم قاياشىڭ بۇ ئوگدۇلمىشىن،
سوزۇمنى دىسۇن ھەم ئۇقۇپ بىلگىنىن.

3203 يېقىن قەۋم-قېرىنداشتىن قېچىپ سەن ئوزۇڭ،
يۇرۇپسەن يۇرت-ئەلدىن ئوروپ سەن يۇزۇڭ.

3204 چىقىپ تاققا يالغۇز تائەتكە ئوزۇڭ،
ئىبادەت قىلىپسەن ئۇزۇندىن-ئۇزۇن.

3205 nəgü kïldï ərdi kadaxlar sana
nəlük yüz əvürdün aqa ay mana

3206 kalï təgdi ərsə sana küq basïnq
bərü kəl mana ay bu kadoqu sakïnq

3207 sana mən bərəyin tərü küq bilə
bu yərdə tirilgil səvinqin külə

3208 kadaxtïn kadaxka asïoqlar bolur
asïoq birlə yalnuk tatïoqlar bulur

3209 barïxoqu kərək ka kadaxlar bilə
katïloqu kərək əx adaxlar bilə

3210 kayuda yaraxïklïk ərsə yakïn
ol ixtə bolur asoqï kənlün bakïn

3211 nəgü tər əxitgil bu xi'r ayoquqï
ikigü yaraxsa asïoq yər tuqï

C186
3212 yaoqïz yər yaxïl su yaraxtï bilə
ara min qəqəklər yazïldï külə

3213 yaraxïk yorïsa kadax ya adax
olardïn bolur ka kadaxka bilə

3214 kalï bardïn ərsə tapuoq kïloqalï
tapuoq kəndtə kïloqïl bu ol din yolï

3215 ulux kəndtə ta'ət təlim bar ïduk
ux ul yərdə yətrü kərü barsa yok

3216 bilik əgrən axnu tapuoqka əküx
biliksiz tapuoq asoqï bolmaz ülüx

3205 نمه قىلغان ئەردى قېرىنداش ساڭا؟
نىمىشقا يۈز ئوردۇڭ؟ ئېچىپ ئېيت ماڭا.

3206 زۇلۇم كورگەن ئەرسەڭ بىر زورلۇق يېتىپ،
بۇ قايغۇ-ئەلەمنى ماڭا ئېيت كېلىپ.

3207 ساڭا مەن ئادالەت بېرەي كۆچ بىلە،
بۇ يەردە ياشا سەن سويۇنچتە كۈلە.

3208 قاياشتىن-قاياشقا نەپ-پايدا تېگۈر،
بۇنىڭ بىرلە ئىنسان لەززەتلەر ئالۇر.

3209 بېرىشماق كېرەكتۇر قاياشلار بىلەن،
قېتىلماق كېرەكتۇر ئاداشلار بىلەن.

3210 قەيەردە يېقىنلىق، ئىناقلىق بولۇر،
نەزەرسال، شۇ ئىشتىن كوپ پايدا كېلۇر.

3211 نىمە دەر ئىشتىكىن، شېر ئېيتقان ئەر،
ياراشسا ئىككى شەخس، ھامان نەپ تېگەر:

3212 قوڭۇر يەر، يېشىل سۇ ياراشماق بىلە،
ئارا مىڭ چېچەكلەر ئېچىلدى كۈلە.

3213 ئاداش يا قاياشلار يۇرسە ياراشىپ،
ئۇلاردىن قېرىنداش ئاداشلار كېلە.

3214 ئەگەر بارغان ئولساڭ تائەت قىلغىلى،
تائەتنى قىل كەنتتە[155]، شۇدۇر دىن يولى.

3215 مۇقەددەس ئىبادەت شەھەر-كەنتتە كوپ،
نەزەر سال، ئۇ يەردە بولماس مۇنچە خوپ.

3216 ئىبادەتكە ئاۋال بىلىم كوپ ئۇگەن،
ئىلىمسىز ئىبادەت بىپايدا، چۈشەن.

B237

3217 kixi iki türlüg kixi atanur
biri ɵgrətigli biri ɵgrənür

3218 ikidə naru barqa yïlqï sanï
tiləsə munï tut tiləsə anï

ƏLIG PƏNDI OƊOIURMÏXQA

3219 sən əmdi qayu sən mana ay aqa
ikidə biri bol üqünqtə qaqa

3220 bilik bildiŋ ərsə tükəl ɵgrənip
anï ixlət əmdi kər əmgək ïƋïp

3221 qalï bilmədiŋ ərsə ɵgrən bilik
tapuoƖlarqa ətrü təgürgil əlig

3222 nəgü tər əxitgil bilik bərgüqi
bilik birlə ṭa'ət tapuoƖ qïloƖuqï

3223 bilik birlə yaqoqïl bayat tapoqïŋa
bilik tamoƖa bolur tamu qapoqïŋa

3224 bilik birlə ṭa'ət muyanï tümən
biliksiz tapuoƖ qïlsa bulmaz muyan

3225 biliksiz tapuoƖ qïlmïxïnda kərü
biliklig uƋïmïx muyanï ərü

3226 ulux kənd iqində tapuoƖ bar təlim
ux ol yərdə qïlsa bulumaz yarïm

3227 sənin anda tapoƖun nəmaz ol biri
taqï biri ruzə tutar sən urï

3217 بۇ ئىككى خىل ئىنسان كىشى ئاتىلۇر:
بىرى ئورگىنۇچى، بىرى ئورگىنۇر.

3218 ئىككىدىن بولەكنى سەن يىلقى سانا،
يا ئۇ بول، يا بۇ بول، تاللاپ ئال مانا.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمشقا نەسىھىتى

3219 بۇنىڭ قايسىسى سەن، ماڭا سوزۇڭ ئاچ،
ئىككىنىڭ بىرى بول، ئۇچىنچىدىن قاچ.

3220 بىلىم بىلگەن ئۇلىڭ تولۇق ئۆگۈنۈپ،
ئۇنى ئىشلەت ئەمدى ئەمگەك سىڭدۈرۈپ.

3221 ئەگەر بىلىمگەن بولساڭ، ئۇگەن بىلىك،
ئىبادەتكە ئاندىن كېيىن قوي ئىلىگ.

3222 نىمە دەر ئىشتىكىن، بىلىم بەرگۈچى،
بىلىملە ئىبادەت ـ تائەت قىلغۇچى:

3223 تائەتكە بىلىملە سەن بارغىن يېقىن،
بىلىم تامغىلايدۇ دوزاق ئىشىگىن.

3224 بىلىپ قىلسا تائەت ساۋابى تۇمەن،
ساۋاپ كۆتمە بىلىمسىز ئىبادەت بىلەن.

3225 بىلىمسىز قىلىنغان تائەتنىن كورە،
گەر ئۇخلار بىلىملىك ساۋابى ئورە.

3226 شەھەر ـ كەنت ئىچىندە ئىبادەت تالاي،
ئۇ يەردە يېرىمىن قىلىپ بولمىغاي.

3227 كى ئۇندا بىرىدۇر ناماز تائىتىڭ،
بىرى روزا تۇتماق، ئەي ئوغلان سېنىڭ.

C187

3228 mununda aḍīn anda ṭa'ət ḳayu
maṇa kərkitü bər tilin səzləyü

3229 atandï əzün əmdi zahid atï
bu atïṇ saṇa bolur ṭa'ət yutï

B238

3230 muṇar arsïḳar ərsə əmdi əzün
bu ṭa'ət yava boldï kəsgil səzün

3231 tapuoɣ kïloɣu həlḳtïn anï kizləgü
əküx ṭa'ət ərsə anï azlaoɣu

3232 kixi əḍgüsi kïlsa ṭa'ət tapuoɣ
anï həlḳta kizlər yarar bu ḳapuoɣ

3233 nəgü tər əxit əmdi mə'ni bu səz
bu səz ixkə tutoɣïl aya əḍgü əz

3234 ərən ər ḳatïnda əzin kizlədi
tapuoɣ kïldï yüz yïl anï azladï

3235 tapuoɣ kizləgü kïl kixi kərməsü
bu səz sïrrïm ərdi əzüm səzlədi

3236 bərü kəl ulux kəndtə kïloɣïl tapuoɣ
ḳamuoɣ əḍgülükkə aqïlsu ḳapuoɣ

3237 boḍunḳa tusuloɣïl muṇïṇa yara
ḳadaxḳa baoɣïr bər yaḳïnlïḳ ula

3238 təlim əgsüzüg kər ya tul tulsaḳïoɣ
ya kəzsüz ya oldrum yəmə aḳsaḳïoɣ

3239 jəma'ət bilə kïl fərizə nəmaz
qïoɣaylar ḥəjï kïl ažinə nəmaz

3228 يەنە ئوزگە ئۇندا نە تائىتىڭ بار؟
ماڭا ئۇنى كورسەت، سەن ئەيلە ئىزھار.

3229 ئوزۇڭ ئالدىڭ ئەمدى زاھىت ئېتىنى،
بەلا ئىچرە سالدى بۇ تائەت سېنى.

3230 بۇڭا ئالدىنىپ گەر قالۇرسەن ئوزۇڭ،
ئىبادەت كېتەر بوش، قوي، بەس قىل سوزۇڭ.

3231 ئىبادەت قىل، يوشۇر خەلقتىن لېكىن—
ئۇ قانچە كوپ ئەرسە، يەنە ئاز دىگىن.

3232 كىشى ياخشىسكىم ئىبادەت قىلار،
خەلقتىن يوشۇرۇپ ئىشىكنى ياپار.

3233 بۇ سوز مەنىسىنى ئىشتىكىن، نە دەر،
ئۇنىڭغا ئەمەل قىل، ئايا ياخشى ئەر:

3234 كىشى ئالدىدا مەرت ئوزىن يوشۇرۇر،
قىلىپ يۇز يىل ئىبادەت، ئۇنى ئاز كورۇر.

3235 تائەت قىل، كىشىدىن تۇت مەخپى ئۇنى،
بۇ سوز بىر سر ئەردى،مەن ئاچتىم ئۇنى.

3236 تائەت قىل شەھەر-كەنت ئارا، بىرى كەل،
ئىشىك ئاچسۇن ساڭا ياخشىلىق تۇگەل.

3237 خەلقە بېرىپ نەپ، مۇڭىغا يارا،
قېرىنداش دىلىن ئاچ، يېقىنلاش ئاڭا.

3238 تۇل-ئاجىز يىتىملەر بۇ جايدا تولا،
كوزى كور، يا پالەچ، يا ئاقساق-توكا.

3239 جامائەت بىلەن قىل پەرىز ۋە ناماز،
پەقىرلەر ھەجىدۇر بۇ جۇمە ناماز.

3240 ḫəlal dunya ḳazoḳan qïoḳayḳa ülə
kixi əlgi tutoḳïl yanut ḳïl yələ

3241 bu samïx tapuoḳ barqa ṭa'ət turur
bu ṭa'ət bilə barqa raḥət turur

3242 munï barqa ḳoḍtï əzüṇ yalṇuzun
nəmaz ruzə tuttï ay ḳïlḳï tüzün

3243 nəmaz ruzə barqa əz asoḳïṇ turur
əz asoḳïn tiləgli baoḳïrsïz bolur

C188
3244 əḍi yaḳxï aymïx kixi əḍrümi
kixikə baoḳïrsaḳ kixi kəḍrümi

B239
3245 kixi əḍgüsi bu əz asoḳïn ḳoḍup
kixi asoḳï ḳolsa kər əmgək yüḍüp

3246 baoḳïrsaḳ kərək ər nə baoḳrï süqip
tərü bərsə əḍgü əsizkə aqïp

3247 tirig yalṇuḳ ooḳlï tusuloḳan kərək
tusulmaz kixi tooḳsa əlgən kərək

3248 kixikə tusulur kixi əḍgüsi
bu əḍgü kixi ol boḍun toḍoḳusï

3249 tapuoḳḳa ïnanïp ḳayu ərsə ḳul
bulumadï tənri səvinqinə yol

3250 bayatïm səvinqi tiləsə əzüṇ
musulman səvinqi tilə kəs səzüṇ

3251 sənin tapoḳïna munluoḳ ərməz bayat
əzüṇ ḳullukï ḳïl tilə əḍgü at

3240 هالالدىن تېپىپ مال پەقىرلەرگە بەر،
تۇتۇپ ئەل قولىن، بول ئۇلارنى يولەر.

3241 سانالغان بۇ ھەممە بىر تائەت ئېرۇر،
بۇ تائەت بىلە بارچە راھەت كورۇر.

3242 قىلىپ تەرك بۇلارنى، سەن ئەي خۇلقى ساز،
تۇتۇپ روزى، يالغۇز ئوقۇرسەن نامازـ.

3243 بۇ روزى ـ نامازلار ئوز پايداڭ ئېرۇر،
ئوز نەپسىن دىگەنلەر بەڭ خۇدبىن بولۇر.

3244 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ كىشىلەر خىلى،
ئۇ ئەركسىز، كىشىگە كويۇمچان دىلى:

3245 كىشى ياخشىسى ئۇ ئوز نەپسىن قويۇر،
بولەكلەر نەپسىچۇن مۇشەققەت يۇدۇر.

3246 گۇزەل ھەم كويۇمچان بولسۇن ئەر دىلى،
يامانغا ئېچىپ بەرسۇن ياخشىلىق يولى.

3247 تىرىك ئادەم ئوغلى نەپ بەرمەڭ كېرەڭ،
ئەگەر پايدىسز بولسا، ئولمەڭ كېرەڭ.

3248 كىشى ياخشىسى ئەلگە پايدا بېرۇر،
بۇ ياڭلىغ كىشىلەر خەلقىگە زورۇر.

3249 تائەتكە ئىشەنسە يۇرەر بولسا قۇل،
تاپالماس خۇدانىڭ سويۇنچىگە يول.

3250 خۇدانىڭ سويۇنچىن تىلەسەڭ ئوزۇڭ،
مۇسۇلمان سويۇنچىن تىلە، كەس سوزۇڭ.

3251 ئەمەس تائىتىڭگە ھاجەتمەن خۇدا،
تىلەپ ياخشى نام، ئەيلە قۇللۇق ئادا.

3252 kimiŋ atï qul bolsa qïlqï tapuoq
tapuoqsuz qul atï məjaz ol qamuoq

3253 tapuoq qïl tapuoq tïnma qulluq bu ol
tapuoqqa baqa kər mə bəklə bu yol

3254 ǝdi yaqxï aymïx bəgü bilki kǝŋ
munï ixkə tutoqïl aya əlgi kǝŋ

3255 tapuoq ṭa'ətim tǝp küvənmə əküx
tapuoq qïl bayatqa tapuoqluoq kəsüx

3256 tapuoq qïl bayatqa bu ol qullukuŋ
tapïndïm tǝyü sən unïtma ukux

3257 ay oḍoqurmïx əmdi oqïr mən sǝni
əz asoqï tilər tǝp saqïnma mǝni

C189
3258 qalï kəlsə asoqï tususï saŋa
yǝmə kəlməsə sən yasï yoq maŋa

3259 oqïr mən sǝni həlqqa əḍgü üqün
bu əḍgü boḍun asoqï buzma küqün

B240
3260 baqa kər mən aymïx bu səzlər tapa
qïn ərsə bərü kəlgil andïn qopa

3261 mǝni birlə turoqïl maŋa qïl basut
qïoqayïoq yələgil nənin əḍgü tut

3262 əzünkə muyan ol maŋa əḍgü at
ikigü azun bǝrgə ərklig bayat

3263 mǝni əḍgükə yǝt əzün əḍgü bol
kixi əḍgü ərdin tüzər əḍgü yol

3252 ئېتى بەندە بولسا، ئۇ تائەت قىلۇر،
تائەتسىز بەندە ئاتى بىر ماجاز[156] بولۇر.

3253 تائەت قىل تائەت، تىنما، قۇللۇغۇڭ شول،
كوڭۈل بول ئىبادەتكە، ساقلا بۇ يول.

3254 نە ياخشى دېمىشتۇر ئەقىل-ئىلمى كەڭ،
بۇنىڭغا ئەمەل قىل، ئايا قولى كەڭ:

3255 تائەتتە بولدۇم دەپ گۇۋاھنمە تولا،
تائەتلىك ئەزىز، ھەققە قىل تائەت يانا.

3256 تائەت قىل خۇداغا بۇدۇر قۇللۇغۇڭ،
تېۋىنىدىم دىبان سەن ئۇنۇتما ئۇزۇڭ.

3257 ئەي ئودغۇرمىش ئەمدى چاقىردىم سېنى،
ئوز نەپسىن ئىستەركەن دەپ قالما مېنى.

3258 كېلۇرسەن ئەگەر پايدىسىدۇر ساڭا،
مەگەر كەلمىسەڭ، يوق زەرەرى ماڭا.

3259 خەلقە ياخشىلىقچۇن، قىچاردىم سېنى،
بۇ-خەلق نەپسى، زورلاپ سەن بۇزما ئۇنى.

3260 قاراپ كور مەن ئېيتقان بۇ سوزلەر تامان،
دۇرۇس بولسا كەلگىن، قوپۇپ سەن بۇيان.

3261 كومەكلەش ماڭا، بول مېنىڭ بىرلە سەن،
پەقىرلەرنى يولە مېلىڭ بىرلە سەن.

3262 ساڭا بۇ ساۋاپتۇر، ماڭا ياخشى ئات،
بېرۇر ئىككى دۇنيانى قادىر بايات.

3263 مېنى ياخشىلىققا باشلا، ياخشى بول،
كىشى ياخشى ئەردىن تاپار ياخشى يول.

3264 səbəb boloqïl əmdi mana əḍgükə
bayat bərgə əḍgü sana ay bəkə

3265 nəgü tər əxitgil təzik bilgəsi
təzik bilgələri qavïkar küsi

3266 bəgi bolsa əḍgü boḍunka pütün
anïn asoqï barqa boḍun yər kutun

3267 əzün əḍgü kolma bəgin əḍgü kol
bəgi əḍgü bolsa boḍun asoqï ol

3268 kara əḍgü bolsa bir əzkə bolur
bəgi əḍgü bolsa boḍun kün kərür

3269 kixi təp ayurlar kayu ol kixi
kixikə asïoq kïlsa ətsə ixi

3270 təzü yalnuk ooqlï səvər əḍgüni
bu əḍgü kayu ol əgəyin anï

3271 bu əḍgü ol ol kïlsa həlkka asïoq
bu asoqï bilə bulsa boḍnï tatïoq

3272 baoqïrsak bolur həlkka əḍgü kixi
baoqïrsak bolun boldun əḍgü kixi

* * *

3273 munu səzlədim səz bitikin ulam
tükəttim səzümni kurïttïm kələm

3274 takï ma nəgü ərdi ərsə səzüm
kadaxïn təgürgəy tilin ay yüzüm

3264 سەۋەپ بول ياخشىلىق ئۇچۇن سەن ماڭا،
بەرگۇر ھەق، ئەي مەردان، ياخشىلىق ساڭا.

3265 نىمە دەر ئىشتىكىن، تاجىك ئالىمى،
ئۇنىڭكىم ئىرگۇر زور شوھرەتتە نامى:

3266 بەگى بولسا خەلقە ياخشى ۋە ئادىل،
ئۇنىڭ نەپئىدىن ئەل تاپقۇر بەخت، بىل.

3267 ئوزۇڭدىن كورە بەككە تىلە ياخشىلىق،
بەگ ياخشى ئولسا، بۇ، ئەلگە پايدىلىق.

3268 خەلق ياخشى بولسا، ئوزىگە بولۇر،
بەگى ياخشى بولسا، خەلق كۇن كورۇر.

3269 كىشى دەپ ئاتاشۇر، كىمدۇر ئول كىشى،
كىشىگە بەرمەپ نەپ، بەجىرسە ئىشى.

3270 پۇتۇن ئادەم ئوغلى سويەر ياخشىنى،
بۇ ياخشى نىمە ئۇ، مەن ماختاي ئۇنى.

3271 خەلقە بەرمىش نەپئى-ياخشىلىق ئىرگۇر،
بۇ نەپئى بىلە خەلقى تاپقاي ھوزۇر.

3272 كويۇمچان بولۇر خەلقە ياخشى كىشى،
كويۇمچان بول، بولۇرسەن ياخشى كىشى.

* * *

3273 ئۇلاپ سوز بۇ خەتنى يازدىم ئوزۇم،
تۇرۇتتۇم قەلەمنى، تۇگەتتىم سوزۇم.

3274 يەنە بولسا قانداق مەنىڭكى سوزۇم،
قاياشىڭ يەتكۇزەر ئەي ئاي يۇزلۇگۇم.

* * *

B241 C190

3275 bitik türdi badï əzə tamoqalap
sunup bəṛdi əgdülmix aldï ulap

* * *

3276 ə̧lig aydï baroqïl taḳï ma nəgü
yaraoqlïoq səz ərsə təgür ay bəgü

3277 ḳatïoqlan anï kəldür əmdi maṇa
ḳuruoq kəlmə ansïz maṇa ay toṇa

3278 biliklig nəgü tə̧r əxitgil əzün̡
yalavaq tətik ï̧d tutuz ma səzün̡

3279 nəgü tutzayïn mən saṇa əmdi səz
ḳamuoq səz sənin̡də aya kənli tüz

3280 nəgü səzləgü ərsə səzlə tilin
yaraoqï nə ərsə sən andaoq ḳïlïn

* * *

3281 ilə̇l tə̧p turup qïḳtï əgdülmixə
ol ə̧dgü ḳïlïnq birlə igḍilmixə

3282 atïn mindi əvkə yüz urdï turup
kəlip tüxti kirdi yaḳa ḳur yərüp

3283 yaxïḳ yandï yə̧rkə yaḳurdï baxïn
yaruḳ dunya mənzi kïzardï ïxïn

* * *

3275 تۇرۇپ خەتنى باغلاپ مۇھۇرلەپ ئۇ خان،
سۇنۇپ بەردى، ئوگدۇلمش ئالدى شۇئان.

* * *

3276 ئېلىگ ئېيتتى: نېچۈك بولسا بار ئوزۇڭ،
دىگىن ئەي ئاقىل ھەم كېرەكلىك سوزۇڭ.

3277 تىرىشقىن، ئۇنى ئەمدى كەلتۈر ماڭا،
ئۇنىڭسىز قۇرۇق كەلمە، باتۇر، ماڭا.

3278 زىرەك ئەلچى ئەۋەت ھەم تاپشۇر سوزۇڭ،—
دىگەنتى بىلىملىك، ئىشتىكىن ئوزۇڭ.

3279 ساڭا تاپشۇراي مەن ئەمدى نىمە سوز،
پۈتۈن سوز سېنىڭدە، ئايا كۆڭلى تۈز.

3280 نە ئېيتماق كېرەكسە، شۇ بولسۇن سوزۇڭ،
نە قىلماق كېرەكسە، ئۇنى قىل ئوزۇڭ.

* * *

3281 گۈزەل تەرىبىيلىك، يەنە خۇش ئەدەپ،
بۇ ئوگدۇلمش چىقتى "باش ئۇستىگە" دەپ.

3282 يۈنەلدى ئوي تامان مىنىپ ئۇ ئېتىن،
كىرىپ سالدى تونىنى، يېشىپ بەلۈڭىن.

3283 قۇياش ياندى يەرگە ھەم قويدى بېشىن،
يورۇق دۇنيا مەڭزى قىزارتتى تۈسىن.

3284 ḳoḍī īḍtī kəsmə yaruḳ yüz tudī
səvüg zülfi toldī yuḳaru ḳoḍī

3285 turup yandī ḳīldī bu yatoɣu nəmaz
təxək ḳoldī yattī uḍīp bardī az

3286 bəlinlər oḍundī kətürdi baxīn
ḳara zəngi ḳīlmīx yüzini īxīn

3287 turup yundī ḳīldī yana taŋ nəmaz
du'a kīldī təsbiḥ yəmə küḍti az

3288 tuma torḳu ḳalḳan kətürdi uxun
yaruḳ yüz külər təg yarudī azun

3284 يېيىپ ساچىن ساما، ياپتى نۇر يۈزىن،
گۈزەل زۇلپى قاپلاپ كەتتى يەر يۈزىن.

3285 تاھارەت ئېلىپ قىلدى خۇپتەن ناماز،
توشەك سالدى، ياتتى، ئۇخلىدى بىر ئاز.

3286 چوچۇپ ئويغاندى، باش كوتەردى شۇئان،
قارا زەڭگى[157] قىلمىش يۈزىنى تۇمان.

3287 تاھارەت ئېلىپ قىلدى بامدات ناماز،
دۇئا تەسبىھ قىلىپ، تۇردى ئۇ بىر ئاز.

3288 يېپەك قالقان بېشىن چىقارغان ھامان،
يورۇق يۈز كۆلەردەك يورىدى جاھان.

40

ӨGDÜLMIX OḌOŒURMÏX TAPA BARMÏXÏN AYUR

3289 əḍərlədi tərkin atïnï tutup
ḳadaxï tapa bardï əvdin turup

B242
3290 yaḳïn təgdi ərsə ḳadaxḳa barïp
atïndïn ḳoḍï tüxti təgdi yorïp

3291 təgip aḳru əlgin toḳïdï ḳapuoɳ
turup qïḳtï oḍoɳurmïx ïḍtï tapuoɳ

C191
3292 ḳapuoɳ aqtï qïḳtï ḳadaxïn kərüp
ḳuquxtï əsənləxti yüz kəz əpüp

3293 əlig aldï əvkə kigŭrdi pata
orun bərdi oldurdï əlgin tuta

3294 əḍi ək səvindi ḳadaxïn kərüp
bayatḳa xükür ḳïldï artuḳ əgüp

3295 nə kərklüg səvinq ol kixi aḍrïlïp
sələmət ḳavuxsa tiləyü kəlip

قىرغىنچى باب

ئوگدۈشنىڭ ئودغۇرمىش قېشىغا بارغانلىغى ھايانداً

3289 ئىگەرلىدى تېزدىن ئېتىنى تۇتۇپ،
قېرىنداش ساڑى كەتتى ئويدىن تۇرۇپ.

3290 قېرىنداش ماكانىغا بارغان ھامان،
ئېتىدىن چۈشۈپ ماڭدى پىيادە راۋان.

3291 ئىشىك قاقتى ئاستا قولىن تەككۈزۈپ،
توختاتتى ئودغۇرمىش تائەتنى، قوپۇپ.

3292 قۇچاقلاپ ئۆپتى، چىقتى، قاياشىن كورۇپ—
قۇچاغلاپ ئىسەنلەشتى، يۈز-كوز سويۇپ.

3293 قولىن تۇتتى، ئويگە باشلىدى شۇئان،
بېرىپ جاي ئولتۇردى، قولىن تۇتۇبان.

3294 ناھايەت سويۈندى قاياشىن كورۇپ،
خۇداغا شۈكۈر قىلدى كوپ مەدھى ئوقۇپ.

3295 نە خۇش بىر سويۈنچتۇر كىشى ئايرىلىپ،
سالامەت قۇۋۇشسا، گەر ئىستەپ كېلىپ.

3296 nə əḍgü bolur ol ḳadaxtïn yïrap
barïp təgsə tuxsa yaoḷuḳluḳ ulap

3297 nə kərklüg bolur kər baoḷïrsaḳ ḳadax
ḳadaxḳa yaoḷuḳluḳ ulasa adax

3298 nə kərklüg bolur kər baoḷïrsaḳlïḳïn
ḳadaxḳa ḳadax kənli bolsa yaḳïn

3299 nəgü tər əxitgil baoḷïrsaḳ ḳadax
yaḳïnlïḳ ulaoḷlï kənüldəx adax

3300 ḳamuoḷ oḷəyib əzlər kərüxsə kəzün
saḳïnq boldï ḳisoḷa səvinqi uzun

3301 nə kərklüg bolur kər kixi aḍrïlïp
sələmət ḳavuxsa iki əz əzün

OḌOIURMÏX SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

3302 ayïtti ḳadaxlarïn oḍoḷurmïxa
əsən təp həbər bərdi əgdülmixə

3303 yana aydï oḍoḷurmïx ayoḷïl mana
ḳalï kəldiṇ əmdi nə boldï saṇa

3304 əxittim səṇi mən əlig birlə təp
boḍunḳa tusulur bïlik birlə təp

B243
3305 nəlük kəldiṇ ərki olarnï koḍup
boḍun yüklərin sən boyunḳa yüḍüp

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḲA

3296 نه ياخشى بولۇركىم، قاياشتىن يىراق—
بولۇپ، سوغۇق كورۇشمەك، يانا قوۋۇشماق.

3297 نه كوركەم بولۇر، كور، كويۇمچان قاياش،
قاياشقا يېقىنلىق كورسەتسە ئاداش.

3298 نه كوركەم بولۇر، كور، كويۇمچانلىقتىن،
قاياشقا قاياش كوڭلى بولسا يېقىن.

3299 نەمە دەر، ئىشتىكىن، كويۇمچان قاياش،
كوڭۇلدىن يېقىنلىق ئۇلىغان ئاداش:

3300 جۇدالىق سوغىندا كورۇشسە ئادەم،
سويۇنچى ئۇزىرار ھەم قىسقىرار غەم.

3301 نه كوركەم بولۇر، كور، كىشى ئايرىلىپ،
سالامەت قوۋۇشسا گەر ئىككى ھەمدەم.

ئۇدغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3302 سورادى ئۇدغۇرمىش قېرىنداشلىرىن،
يەتكۈزدى ئوگدۇلمىش ساقلىق خەۋىرىن.

3303 يەنە ئېيتتى ئۇدغۇرمىش: ئېيتقىن ماڭا،
نېچۈن كەلدىڭ ئەمدى، نە بولدى ساڭا؟

3304 ئىشتىتىم سېنى مەن ئېلىگ بىرلە دەپ،
خالايمىقا نەپلىك بىلىك بىرلە دەپ.

3305 نېچۈن كەلدىڭ بۇگۈن بۇلارنى قويۇپ،
خەلق يۈكلىرىنى بويۇنغا يۈدۈپ؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئۇدغۇرمىشقا جاۋابى

3306 vanut bərdi əgdülmix aydï əzüm
sąni arzuladï ay kərklüg yüzüm

3307 turup kəldim əmdi kərəyin tąyü
sakïnq kąḍoqu baoqïn yərəyin tąyü

C192
3308 küsər ərdim artuk sąni kərgükə
bu kün buldum inqlik saną kəlgükə

3309 pütə kəqti əḍlək sąni kərmədim
tilər ərdim arzun əḍi bulmadïm

3310 əḍi əmdi ərmix munukï əzüm
saną tuxtï xükrin kïlur til səzüm

3311 əsən bolsa ərmix bu yalnuk əzi
tiləkkə təgir ay baoqïrsak kozï

3312 nəgü tər əxitgil küsəmix kixi
kəqər əḍləkig kəḍ sïnamïx kixi

3313 tirig bolsa yalnuk tiləkin bulur
tilək buloquka mün tiriglik bolur

3314 tirig bolsa yalnuk tiləp tapxur ok
əsən bolsa barmïx yana kavxur ok

3315 tiriglik tiləgil tiləmə tilək
tilək buloquka bu tiriglik yələk

3316 bayat bərdi ahir tiləkim maną
əsənlik bilə mən kavuxtum saną

3317 aḍïn ma səzüm bar bu səzdə basa
anï ma ayayïn əzün tïnlasa

3306 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: ئوزۇم—
سېنى دەپ كەلدىم، ئەي گۈزەل يۈزلۈگۈم.

3307 تۈرۈپ كەلدىم سېنى كورەيمەن دېبان،
ئەلەم-قايغۇ باغىن يېشەيمەن دېبان.

3308 قىلاتتىم ئۈمىت كوپ سېنى كورگىلى،
ۋاقىت تاپتىم بۇگۈن ساڭا كەلگىلى.

3309 ئۈزۈندىن بۇيان مەن سېنى كورمىدىم،
تىلەيتتىم كورۈشنى، ۋاقىت تاپمىدىم.

3310 بۇگۈن ۋاقتى كەپتۇ مانا، مەن ئوزۇم—
ساڭا كەلدىم، شۈكرى قىلۇر تىل-سوزۇم.

3311 كىشى گەر ئېسەن-ساق، بولۇركەن ئوزى،
تىلەككە يېتەر، ئەي كويۇمچان قوزى.

3312 نېمە دەر، ئىشتىكىن، ئارزۇ قۇچقان ئەر،
ئوتكۈنچى زامانىنى سىناپ كورگەن ئەر:

3313 تىرىك بولسا ئىنسان تىلەگىن تاپۇر،
تىلەككە تىرىكلىك سەرمايە ئېرۇر.

3314 تىرىك بولسا ئىنسان تېپىشۇر يەنە،
ئېسەن بولسا، كەتكەن قوۋۇشۇر يەنە.

3315 تىرىكلىك تىلە سەن، تىلىمە تىلەك،
تىرىكلىك تىلەككە يېتىشكە يولەك.

3316 خۇدا بەردى ئاخىر تىلەگىم ماڭا،
ئېسەنلىك بىلەن مەن قوۋۇشتۇم ساڭا.

3317 يەنە بىر سوزۇم بار بۇ سوزدىن كېيىن،
ئىشتىكىن ئۇنى سەن، ساڭا ئېيتايىن.

41

B244

OḌOIURMÏX ӨGDÜLMIX BIRLӘ MUNAŻӘRӘ ḴÏLMÏXÏN AYUR

3318 yanut bạrdï ɵgdülmix aydï sɵzün
əxittim sɵzümni əxitgil ɵzün

3319 yakïnlïḳ ulamïx üqün bir bayat
muyan bạrsü miṇ miṇ tümən ạḍgü at

3320 takï bir sɵzüg ay nə ərki aḍïn
anï ma maṇa sɵzlə ḳoḍma kạḍin

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

C193

3321 jəwạb ḳïldï ɵgdülmix aydï bu sɵz
sạni kɵrdi ərsə yaruḳ boldï kɵz

3322 kixi ɵz tiləkin yorïsa yoluoɣ
aṇar tɵgməz əmgək ay bilki uluoɣ

3323 nəgü tạr əxitgil sïnamïx sɵzi
anïṇ mə'nisi uḳ ay kɵṇli yazï

قىرىق بەشىنچى باب

ئۇدغۇرمشنىڭ ئوگلىنىمىش بىلەن مونازىرە قىلغانلىغى بايانىدا

3318 جاۋاپ بەردى ئۇدغۇرمش، ئېيتتى: سوزۇڭ ــ
ئىشىتتىم، سوزۇمنى ئىشتكىن ئوزۇڭ.

3319 بۇ قىلمىش يېقىنلىق ئۇچۇن بىر بايات،
ئەجرىڭگە تۇمەن مىڭ بەرسۇن ياخشى ئات.

3320 سېنىڭ ئۇ يەنە بىر سوزۇڭ نىمەكىن،
ئۇنى ھەم ماڭا ئېيت، قالدۇرما كېيىن.

ئوگدۇلمشنىڭ ئۇدغۇرمشقا جاۋابى

3321 ئوگدۇلمش دىدىكىم، شۇدۇركى سوزۇم،
سېنى كورمەك بىلەن يورۇشتى كوزۇم.

3322 كىشى ئوز تىلەگى بىلە يۇرسە يول،
ئەي ئىلمى ئۇلۇغ ئەر، جاپا چەكمەس ئول.

3323 نىمەدەر كوپ ئىشنى كورگەن بىر ئەرەن،
ئەي كوڭلى كەڭ، ئۇنىڭ مەناسىن چۇشەن:

3324 ḳayu ixkə arzu yorïsa tilək
aḍaḳ ursa buldï ol arzu yələk

3325 tilək birlə manṣa yïraḳ yər yaḳïn
ḳaqan kərsə yüzin bulur jan ilək

3326 yana aydï əgdülmix ux bu əzüm
saṇa ḳaḍoḳura tildə kəsməz səzüm

3327 ulux kəndni ḳoḍtuṇ yaḳïn ḳa ḳadax
kixidə yïradïṇ bilix yoḳ adax

3328 aoḳïr yük yüḍüp bu əzüṇ yalṇuzun
yalïṇ aq yorïr sən nə yunqïoḳ əzün

3329 ḳadax kənli barqa saṇa ḳaḍoḳurar
kərü ïḍsa bulmaz kənül yəlgürər

3330 apa ooḳlanï barqa yalṇuz umaz
əzüṇ munda yalṇuz ḳalï igləməz

3331 bu ḳaḍoḳu məni əvdə yatoḳurmadï
saḳïnq ḳaḍoḳu birlə əzüm umadï

3332 saṇa oḳ tərütmədi tənri tamuoḳ
saṇa aymadï bu ‘əżabïoḳ ḳamuoḳ

B245
3333 nəgü ol nəlük munqa əmgər əzüṇ
maṇa bəlgülüg ay biləyin səzüṇ

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

3334 yanut bərdi oḍoḳurmïx aydï bu səz
əxittim əxitgil jəwab bərsü əz

3324 كىشىكىم، نە ئىشتا بولۇر ئارزۇۋار،
قەدەمدە ئۇ ئارزۇ بولۇر ئاڭا يار.

3325 تىلەك بىرلە ماڭسا، يىراق يەر يېقىن،
يۇزىنى كورۇپ جان ئىگەسىن تاپار.

3326 يەنە ئېيتتىكى بۇ ئوگدۇلمىش: ئوزۇم—
ساڭا قايغۇرۇپ، ھىچ ئۇزۇلمەس سوزۇم.

3327 شەھەر-كەنت، قېرىنداش، تۇققانىنى قويۇپ،
بېزىپ ئەلدىن يىراق، دوست-يارسىز بولۇپ،

3328 ئوزۇڭ يالغۇز ئېغىر يۈك، زەخمەت يۈدۈپ،
يۇرەرسەن يېلىڭ-ئاچ دەرماندىن كېتىپ.

3329 سېنىڭچۇن قاياشلار تولا قايغۇرۇر،
كورەي دىسە سەن يوق، دىلى ئورتىنۇر.

3330 ئادەم ئوغلى ئوتمەس يالغۇز-يەككە تەن،
ئوزۇڭ مۇندا يالغۇز، ئاغرىماسمۇسەن؟

3331 بۇ قايغۇ مېنى ئويدە ياتقۇزمىدى،
بۇ قايغۇ-ئەندىشە تىنىچ قويمىدى.

3332 دەۋزەخنى ساڭلا ياراتمىدى ھەق،
ئازاپنى ساڭلا ھەم بەرمىدى ھەق.

3333 نىچۇن ھەم نىمانچە قىينىماق ئوزۇڭ؟
ماڭا ئەيلە مەلۇم، بىلەيمەن سوزۇڭ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3334 دىدىكىم ئودغۇرمىش، ئىشتتىم سوزۇڭ،
بېرەي مەن جاۋابىن، ئىشتكىن ئوزۇڭ.

C194

3335 bu sөz kim sən aydïŋ baoɣïrsaḳlïḳ ol
ḳadax bəlgüsi ḥəm yaoɣuḳ yaḳlïḳ ol

3336 ḳadax ḳaḍoɣularïn ḳadax yəməsə
aḍïn yat ḳaqan yər ḳadax bolmasa

3337 өzüm ḳa ḳadaxtïn nəqə aḍrïlïp
nəlük turoɣay ərdim bu yərkə kəlip

3338 baḳa kөrdüm əmdi dinim yəgliki
bu yərdə kөründi өzüm yəgliki

3339 anïn kəldim əmdi bu yərkə turup
bayat tapoɣï ḳïlsa mən yalŋuz bolup

3340 bu dunya ixiŋə ḳatïlmïx kixi
ḳïlumaz tapuoɣ birlə 'uḳbi ixi

3341 bu həlḳḳa tөzü yapmaoɣïnqa ḳapuoɣ
tөrütügli rəbḳa ḳïlumaz tapuoɣ

3342 ḥəwa nəfs boyunïn sïoɣu kəḍ ḳatïoɣ
өzüŋ өtrü bulsa tapuoɣda tatïoɣ

3343 nəgü tər əxitgil saḳïnuḳ kixi
ḥəwa birlə bolmaz pütün din ixi

3344 ḥəwa nəfs bilə kər yaoɣï ol uluoɣ
bu iki azïtur tapuoɣqï ḳuluoɣ

3345 ḥəwaḳa bolu bərsə tutoɣun bolur
ət өz arzu bulsa məni ḳul ḳïlur

B246

3346 ḥəwaḳa basïḳma uḳux birlə kəs
ət өz bax kөtürsə bilik birlə bas

3335 نىمىكىم، سەن ئېيتتىڭ كويۇمچانلىغىڭ،
يېقىنلىق نىشانى، قېرىنداشلىغىڭ.

3336 قاياشنىڭ غېمىنى قاياش يېمىسە،
بولەك يات قاچان يەر، قاياش بولمىسا؟

3337 جىمكى قاياشتىن ئۇزۇن ئايرىلىپ،
نېچۈن مۇنچە تۇردۇم بۇ يەرگە كېلىپ؟

3338 كى كوردۇم بۇ يەردە دىنىم خوپلۇغى،
بۇ يەردە كورۇندى ئۇزۇم خوپلۇغى.

3339 شۇڭا كەلدىم ئەمدى بۇ يەرگە يۇرۇپ،
قىلاي ھەققە تائەت دەپ يالغۇز بولۇپ.

3340 بۇ دۇنيا ئىشىگە چېتىلغان كىشى،
قىلالماس تائەتلە ئۇ دۇنيا ئىشى.

3341 پۇتۇن بۇ خەلققە ياپماستىن قوۋۇق،
ياراتقان خۇداغا تائەت قىلماق يوق.

3342 ھاۋا ـ نەپس بوينىنى سىققاندا قاتتىق،
شۇ چاغدا تاپارسەن تائەتتىن تاتىق.

3343 نىمە دەر ئىشتىكىن، تەقۋادار كىشى،
ھاۋا بىرلە بولماس پۇتۇن دىن ئىشى:

3344 ھاۋا، نەپس ـ بۇ، دىنىڭ بۇيۇك دۇشمنى،
تائەتتىن ئازدۇرار ئۇلار بەندىنى.

3345 ھاۋاغا بېرىلسە، ئەر تۇتقۇن بولۇر،
دىسەم تەن ئارزۇسىن، مېنى قۇل قىلۇر.

3346 ھاۋاغا بېرىلمە، ئەقىل بىرلە كەس،
تېنىڭ باش كوتەرسە، بىلىم بىرلە باس.

3347 bu yanlïoq üqün mən ulux kənd koḍup
bu yərkə sïoqïndïm aoqïr yük yüḍüp

3348 kixidə ənin boldum ərsə kalï
kuruoq sözləməz mən nə ‘əybət tili

3349 bu yalnuz turur sən tədin ay kadax
bayat yadï əx tap mana ay adax

3350 yakïn ka kadaxtïn yïrak bolduḳum
olarka toḍurmadïm aqïm tokum

3351 boḍun kənli yuvka küḍəzməki sarp
kənül sïnsa həşmï bayat ‘ədli tap

C195
3352 nəqə bolmasa həlkka məndin asïoq
yəmə kərməgəylər mənindin yasïoq

3353 asïoq yas nə əḍgü nə əsiz barï
bayattïn turur kər anïn təkdiri

3354 bu ‘ərxta koḍï kər ŝəraka təgi
təzü barqa bir təg bayatka munï

3355 nəgü bar kixilər ara ay külüg
asïoq tut ya kor yas sana bəlgülüg

3356 nəgü asoqï bar təp ayur sən tapuoq
tapuoq kulluk ol kulka aqtï kapuoq

3357 kul atï anïn boldï kulka ataoq
tapuoq kïlsa tün kün ulanulsa taoq

3358 yaratsa yaratmasa ərklig bayat
tapuoq atï tildə atamasa at

3347 ئاشۇنداق سەۋەپتىن شەھەرنى قويۇپ،
بۇ يەرگە كېلىپمەن ئېغىر يۈك يۈدۈپ.

3348 يۇرۇپمەن كىشىدىن ئەگەر ئايرىلىپ،
قۇرۇق سوزلىمەسمەن، نە غەيۋەت قىلىپ.

3349 كى يالغۇز تۇرۇرسەن دىدەك ئەي قاياش،
خۇدا يادى ھەمرا، ماڭا بەس، ئاداش.

3350 قېرىنداش-يېقىندىن گەر ئولدۇم بىراق،
تۇيدۇرماي ئوتەرمەن ئاچ-توقۇم بىراق.

3351 خەلق كۆڭلى نازۇك، ئالماق ئۇنى تەس،
كۆڭۈل سۇنغانغا قارشى، خۇدا ئەدلى بەس.

3352 خەلق گەرچە مەندىن نەپ-پايدا كورمەس،
ئۇلارغا مېنىڭدىن زىيانمۇ يەتمەس.

3353 زىيان-نەپ، نە ياخشى-يامانلىق، بارى،
خۇدادىن كېلۇر بۇ، ئۇنىڭ تەقدىرى.

3354 بۇ ئەرشتىن توۋەن يەر ئاستىغچە تا،
ئېرۇر ھەممە بىر دەك مۇھتاج خۇداغا.

3355 زىيانمۇ، يا پايدا، كىشىلەر ئارا—
نىمە بار، ئەي مەشھۇر، بۇ مەلۇم ساڭا.

3356 سورايسەن نە پايدا تائەتتىن دېبان،
بۇدۇر قۇللۇق، ئىشىك ئاچار قۇل سايان.

3357 قۇل ئاتى نام ئولدى قۇلغا شۇنىڭچۇن،
بېرىپ تاقما قىلسۇن تائەت كۇنۇ-تۇن.

3358 قوبۇل قىلسۇن خۇدا ۋە يا قىلمىسۇن،
بۇ تائەت زىكرى ھېچ تىلدىن چۈشمىسۇن.

3359 bu yalnuzluqumdïn mana yasï yoq
ət əz din əsənin munïn buldum oq

3360 nəgü tər əxitgil bu bəyt ayoquqï
taxï kərmə mə'ni baqa kər iqi

3361 yorï yalnuz əxsiz ay yalnuq uzï
tuti qïldï yalnuz tili kər səzi

3362 tapuoqqï tapïnsa bu yalnuz əzün
nəgü qor qïlur künkə yalnuz əzi

B247
3363 kixikə qatïlmaqnï əgdün qadax
nəgü təg qatïloqu ya bolsa adax

3364 mana kəlmixində bərü mən bu kün
tapuoqdïn kəsildim baqa kər əgün

3365 tək ək bir sana əz qatïlmïx üqün
yasï munqa ərsə küqəmə küqün

3366 əzüm kirsə əmdi kixilər ara
qaqan təggə əlgim tapuoqqa kərə

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OĐOIURMÏXQA

C196
3367 yanut bərdi əgdülmix aydï səzün
əxittim əxit sən əvürmə yüzün

3368 sən aymïx bu səz barqa andaoq turur
ħəqiqət kərü barsa tïldaoq turur

3369 kixikə tusuloqu kərək bu tirig
tirig tutsa atïn qopursa ərig

3359 بۇ يالغۇزلۇغۇمدىن ماڭا يوق زىيان،
بۇنىڭلە بولۇندى تەنۇ-دىن ئامان.

3360 نە ياخشى دەر ئاڭلا، بۇ بەيت ئېيتقۇچى،
تېپشىغا باقما، كور مەناسىن-ئىچى.

3361 ئەي ماهىر كىشى سەن يۇر تەنها بولۇپ،
توتى سوز ئۇگەندى ئۇ يالغۇز يۇرۇپ.

3362 تائەتچى تائەت قىلسا يالغۇز ئەگەر،
بولۇر نە زىيانى ئۇ يالغۇز تۇرۇپ؟

3363 كىشى سوھبتىنى ماختارسەن قاياش،
نېچۇكمۇ قېتىلماق ئۇلارغا ئاداش؟

3364 ماڭا كەلگىنىڭدىن بېرى مەن بۇ كۇن،
تائەتتىن قېلىپمەن، بۇنى كور، چۇشۇن.

3365 قوشۇلغانلىغىمدىن ئوزۇم بىر ساڭا،
زىيان شۇنچە بولسا، كۇچەنمە بۇڭا.

3366 ئوزۇم كىرسەم ئەمدى كىشىلەر ئارا،
نېچۇك تەككەي قولۇم تائەتكە، قارا.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3367 ئوگدۇلمىش دىدىكىم: ئىشىتتىم سوزۇڭ،
مەن ئېيتاي، ئىشىت سەن، ئورنىمەي يۇزۇڭ.

3368 سەن ئېيتقان بۇ سوزلەر ھەقىقەت ئېرۇر،
قاراپ كورسە بىراق، بىر باھانەدۇر.

3369 ئېتىم مەڭگۇ تىرىك بولسۇن دىسە ئەر،
تىرىك چاغدا كىشىگە نەپ يەتكۇزەر.

3370 tiriglik nixanï nə ol bəlgüsi
kixi kərməsə bir anïŋ əḍgüsi

3371 kixi aloɣu tooɣsa ooɣul kïz əküx
ooɣulsuz tąsə ərkə kərksüz səküx

3372 nəgü tər əxitgil kixi əḍrümi
uruoɣ kəsməgükə kisi ol əmi

3373 ooɣulsuz əlürdə əkündi tilin
aya kin kəligli ooɣuḷ kïz kïlïn

3374 kimiŋ ooɣlï ḳalsa atada kəḍin
atama anï sən tirigdə aḍïn

3375 ooɣulsuz kixi əlsə kəsti uruoɣ
azunda atï yitti ornï ḳuruoɣ

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

B248
3376 yanut bərdi oḍoɣurmïx aydï bu qïn
muniŋda aḍïnsïoɣ yąmə bar aḍïn

3377 ḳalï əḍgü bolsa ooɣul kïz silig
anï təg bolur kim yorïttïŋ tilig

3378 ḳalï bolsa əsiz ulïtoɣay sąni
əzüŋ əlsə tərkin unïtoɣay sąni

3379 əsiz kïloɣa atïŋ əzə ḳaroɣïxïn
sąni səkgə yat baz uluoɣlar baxïn

3380 ooɣul kïz yaoɣï ol yaoɣï nə kərək
yaoɣïsïz tiriglik takï əḍgürək

3370 يوق ئەرسە تىرىكلىك نىشان بەلگۈسى،
ئۇنىڭ ياخشىلىغىن نەدىن بىلگۈسى؟

3371 خوتۇن ئال، ئۇ تۇغسۇن ئوغۇل-قىز قەۋەت،
دىسە ئەۋلادى يوق، ئەرەن ئۇچۇن سەت.

3372 نىمە دەر، ئىشتىكىن، كىشىلەر خىلى:
خوتۇندۇر نەسلىنى ئۇزمەسلىك يولى.

3373 ئوغۇل-قىزسىز ئوتكەن پۇشايمان يىدى:
كېيىن كەلگۈچى قىل ئوغۇل-قىز، دىدى.

3374 ئوزىدىن بىر ئەۋلات قالدۇرسا كېيىن،
ئۇنى ئولدى دىمەي، تىرىكتۇر دىگىن.

3375 نەسلسىز ئولسە ئەر، تۇگەيدۇ ئۇرۇق،
جاھاندا ئات، ئورنى قالۇر بوش-قۇرۇق.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3376 جاۋاپ بەردى ئودغۇرمىش: بۇ ھەقىقەت،
بۇنىڭدا يەنە بار بولەكچە ھالەت:

3377 ئەگەر ياخشى بولسا ئوغۇل-قىز زىرەك،
سېنىڭ ئېيتقىنىڭدەك بولۇر ئۇ، دىمەك.

3378 يامان بولسا لېكىن، يىغلاتقاي سېنى،
سەن ئولگەندە، تېزلا ئۇنۇتقاي سېنى.

3379 يامانلاپ ئېتىڭنى، قاغىش ياغدۇرار،
بولۇپ چوڭلارمۇ باش، ياتلار تىللىشار.

3380 ئوغۇل-قىز يىغدۇر، يىغى نە كېرەك؟
يىغىسىز تىرىكلىك تېخى ئەزگۈرەك.

3381 yaoqïdïn nägü täg yarukluk bolur
yaoqï atï yaska tanukluk bärür

3382 nä ädgü bilik bärdi bilki koyuoq
ooqul kïz atï ärkä kätmäz oyuoq

C197
3383 munar mänzär ämdi biliklig sözi
käni sözläміx körsä känli yazï

3384 özün sizoqurur sän ooqul kïz täyü
bu ämgäk bilikli ooqul kïz kayu

3385 tärär sän haramïoq barïr sän kalïr
sän inqïk yäyü bar ol arzu yäyü

3386 kämä mindi sakïn kisi aloquqï
täniz otra kirdi kämä mingüqi

3387 ooqul kïz törüsä käməsi sïnur
kämä sïnsa suvda tirig kim kalur

3388 ooqul kïz atasïn suyurkaoqu ol
ooqul kïz atasï yämi aoqu ol

B249
3389 ooqul kïz äsizi atada kädin
atamaz atasïn anasïn adïn

3390 bu yanlïoq 'iyaldïn kaqar bar wäfa
kïlïkï yavuz ol kïlïnqï jäfa

3391 ooqul kïz atasï tü ämgäk kärär
bäla miḫnät ärsä yanan täg yüdär

3392 adax koldax ärdäx tutunoqu tädin
bu ädgü ädi tärs yüki yüdmäkin

3381 يېغىدىن نېچۈكمۇ راھەتلەر كېلۈر؟
يېغى ئاتى زىيانغا گۇۋالىق بېرۈر.

3382 نە ياخشى بىلىم بەردى ئىلمى چوڭقۇر:
ئوغۇل-قىز ئېتى ئوچمەس كولەڭگە ئېرۈر.

3383 بۇڭا ئوخشۇشۇر بىر بىلىملىك سوزى،
سوزى توغرا، كوڭلى تولا تۈز ئوزى:

3384 ئوغۇل قىزنى دەپ سەن، دىلىڭ سېرىلۈر،
قەيەردە ئوغۇل-قىز بۇ دەرتنى بىلۈر؟

3385 يىغارسەن ھارامنى كېتەرسەن، قالۈر،
سەن يىغلاپ كېتەرسەن، ئۇ ھوزۈر كورۈر.

3386 كىمگە چۈشكۈچى—خوتۇن ئالغۇچى،
دېگىز ئىچرە كىرەر ئاڭا چۈشكۈچى.

3387 تۇغۇلسا ئوغۇل-قىز، كىمسى سۈنۈر،
كىمە سۈنسا سۈدا تىرىك كىم قالۈر؟

3388 ئوغۇل-قىزغا ئاتا بولغانىنى كەچۈر،
ئۇنىڭكىم، يىگەنى بىر زەھەر ئېرۈر.

3389 ئوغۇل-قىز يامانى ئاتادىن كېيىن،
ئاتىماس ئاتاسى، ئاناسى ئېتىن.

3390 بۇ ياڭلىغ ئوغۇل-قىز قىلۇرمۇ ۋاپا؟
ياماندۇر پەيلى ھەم قىلىغى جاپا.

3391 ئوغۇل-قىز ئاتاسى كوپ ئەمگەك چېكەر،
بەلا بىرلە مېھنەتنى پىلدەك يۈدەر.

3392 ئاداش، دوست، قېرىنداش تېپىپ تۇت دىدىك،
بۇ ياخشى، ئۇ بىر يۈك، تەستۇر يۈدمىگىك.

3393 yəmə yaḳxï aymïx bəgü bilki yarp
kixi kənli yuvḳa küḍəzməki sarp

3394 sïrïnqoɣa saḳïxï turur bu kənül
əḍi kəḍ küḍəz sïnmasu ay ooɣul

3395 kənül ooɣlaoɣu ol sïnaoɣï munar
isigkə ərir tərk sooɣukḳa tonar

3396 adax kənli sïnsa bolur ḳïr yaoɣï
yaoɣï ḳayda bolsa bolur min qooɣï

3397 yaoɣïdïn tiriglik tatïoɣsïz bolur
yaoɣï ḳayda ərsə yaraoɣsïz bolur

3398 nəqə mə kiqig ərsə duxman sana
anï sən uluoɣ tut ay ərsig tona

C198
3399 qïbun boldï duxman yanankə bəḍük
isïrsa yananïoɣ suqïtur kəḍ ək

3400 nəgü tər əxitgil yaoɣïlïoɣ kixi
yaoɣï birlə urxu tükəmix yaxï

3401 kiqig duxmanïm təp usanma əzün
nəlük ḳorḳayïn təp küvənmə səzün

3402 yaoɣïn boldï ərsə usal bolmaoɣïl
yaoɣïḳa yaoɣï bol tüzünkə tüzün

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḲA

B250
3403 yanut bərdi əgdülmix aqtï tilin
ayur səz əxitgil kənülkə alïn

3393 مۇنەۋۋەر، بىلىملىك، ھېكىم نە دىمىش:
كىشى كۆڭلى نازۇك، كۆزەتمەك تەس ئىش.

3394 گويا كى بىر شىشە ئېرۇر بۇ كۆڭۈل،
سۇنۇپ كەتمىسۇن ئۇ، ئاۋايلا ئوغۇل.

3395 كۆڭۈل نازۇك نىمە، تەجرىبە شۇدۇر،
ئىسسىقتا ئېرىپ تېز، سوغۇقتا توڭۇر.

3396 ئاداش كۆڭلى سۇنسا، بولۇر زور يېغى،
يېغى بىرلە بولماس ھوزۇر ھېچ چېغى.

3397 يېغى بولسا، تۇرمۇش تېتىقسىز بولۇر،
يېغى قايدا بولسا، زىيانى تېگۇر.

3398 نەچەكىم، كىچىكتۇر ئۇ دۇشمەن ساڭا،
ھىساپلا ئۇنى زور، ئەي باتۇر توڭا.

3399 چۈن بولدى پىلنىڭ يوغان دۇشمىنى،
چېقىۋەرسە، ئاخىر سەكرىتۇر ئۇنى.

3400 نەدەر، ئاڭلا، دۇشمەنلىك ئولغان كىشى،
ئۇرۇشۇپ يېغىلە تۇگىگەن يېشى:

3401 غاپىل ئولما، دۇشمەن كىچىك دەپ ئوزۇڭ،
نىچۇن قورقايىن دەپ، چوڭ ئېيتما سوزۇڭ.

3402 ئەگەر بولسا دۇشمەن، غاپىل بولمىغىن،
يېغىغا يېغى بول، دوستقا ئاچ يۈزۇڭ.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3403 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش ئاغزىن ئېچىپ،
دىدى: ئاڭلا سوزۇم، كۆڭۈلنى بېرىپ.

3404 tərütti bayat bu azunuoɣ bilip
yəgü iqgü ïḍtï ḥəlaldïn kïlïp

3405 ḳatïlsa ḳarïlsa tutup əḍgü əx
əxi əḍgü bolsa kïlur əḍgü ix

3406 kixi asoɣï bolsa kixikə ḳatïl
kixikə tusulmaḳ kixi asoɣï bil

3407 bu yalnuz yorïoɣlï kixi kïvqaḳï
kixikə tusulmaz bolur ay aḳï

3408 kixikə tusulmaz kixi ol əlüg
tusuloɣïl əlüg bolma ərsig külüg

3409 təlim bolsa ərkə adax ḳoldaxï
yaḍïldï atï əlkə ətti ixi

3410 bu dunya iqində bulur bu tiləḳ
ḳalï 'uḳbi ḳolsa bu ol həm yələk

3411 saḳinq ḳaḍoɣu bolsa yuluoɣlar əzüg
səvinq bolsa səvnür yarutur kəzüg

3412 yaḍar ərdəmin barqa həlḳḳa ayur
münin kərsə kizlər til aqmaz tuyur

3413 yaoɣï ol ərig yatsa oḍoɣuroɣuqï
münin ərdəmin əlkə bildürgüqi

C199
3414 yaoɣï bolmaoɣïnqa ər ərsigliki
ḳaqan bəlgürər əldə atï kəki

B251
3415 əküx bolsa əmdi bu ərdəm kimiṇ
əküx boldï tənsiz yaoɣïsï anïṇ

3404 ياراتتى خۇدا بۇ جاهاننى بىلىپ،
يىمەك بەردى ئىچمەك هالالدىن قىلىپ.

3405 كىشىكىم، قوشۇلسا تەپسپ ياخشى ئەش،
ئەشى ياخشى بولسا، قىلۇر ياخشى ئىش.

3406 كىشى نەپئى بولسا، كىشگە قېتىل،
كىشگە بېرىش نەپ هەر كىم نەپئى، بىل.

3407 بۇ يالغۇز يۇرۇچى ياۋايى ئېرۇر،
ئۇنىڭدىن كىشگە نىمە نەپ يۇقۇر؟

3408 كىشگە نەپى يوق كىشدۇر ئولۇك،
يىگىت بولسا، ئەلگە نەپئى بەرگۈلۈك.

3409 تولا بولسا ئەرنىڭ ئاداش-قولدىشى،
ئېتى تارقاپ ئەلگە، يۇرىشۇر ئىشى.

3410 بۇ دۇنيا ئىچىندە تاپار ئۇ تىلەك،
ئۇ دۇنيا تىلەسە بولۇر هەم يولەك.

3411 ئېغىر كۇندە دوستلار پىدالار ئوزىن،
سويۇنچتە سويۇنۇپ، يورۇتۇر كوزىن.

3412 خەلقەرگە ئېيتىپ يايار پەزلىنى،
قۇسۇر كورسە ئېيتماي، يىغار تىلىنى.

3413 يىگىتنى غەپلەتتىن دۇشمەن ئويغىتار،
پەزىلەت-قۇسۇرىن دۇشمەن تارقىتار.

3414 يېغى بولمىغۇنچە، كىشى مەرتلىكى—
قاچانمۇ بىلىنگەي ئېتى هەم تېگى؟

3415 پەزىلەت كىمنىڭكى بولۇركەن تولا،
تەڭداشسىز بولۇر كوپ دۇشمەنىمۇ ئاڭا.

3416 kimiŋ ərdəmi bolsa əşlī aoqī
yətiz ə̨l kixisi ol ərkə yaoqī

3417 kə̨d ərkə bolur kər yaoqī bəlgülüg
yavuzka yaoqī yok yavuz ər ölüg

3418 ka̧yu ərkə duxman yumītsa ka̧līn
ol ər ərdəmi ərdə artuk bilin

3419 yaoqī birlə təgxip ər atī bə̨dür
yaoqīsīz kixi atī ka̧pmaz yatur

4320 nəgü tə̨r əxitgil kər ərdəmlig ər
bu ərdəm bilə ər tilək arzu yə̨r

3421 nəgü ər bolur kər miŋ ər duxmanī
miŋər səzləməsə küniŋə anī

3422 bərimü bolur kərgil ītta ka̧yar
u̧dula ə̨xitsə miŋ ītlar üni

3423 kixig soŋdamaz mən tə̨diŋ yalŋuzun
ka̧ruoq səzləməz mən tə̨diŋ til səzüŋ

3424 kimi səzləgəy sən kixi bolmasa
kixilər arala özüŋ turmasa

3425 ər ol ər turur kər kixilər ara
yorīp til kü̧dəzsə bu bulsa tərə

3426 irik səzkə yumxak yanut kīlsa öz
aqīoq səzləsələr süqig tutsa səz

3427 kixi yüki yü̧dsə yü̧dürməsə yük
jəfa kīlsalar bu wəfa kīlsa xük

3416 كىم ئاسىل بولۇركەن پەزىل-نەسەپتە،
بولۇر كوپ دۇشمىنى تەرەپ-تەرەپتە.

3417 بولۇر ياخشى ئەرگە يېغى بەلگۈلۈك،
يامانغا يېغى يوق، ئۇ چۈنكى ئۇلۇك.

3418 قايۇ ئەرگە دۇشمەن يىغلسا تولۇپ،
بىلىڭكىم، ئۇ ئەرنىڭ پەزىلىتى كوپ.

3419 دۇشمەنلە كۆرەشكەن ئەر شوھرەت تاپۇر،
دۇشمەنسىز ئەر ئاتى قوپالماي ياتۇر.

3420 نە دەيدۇ ئىشتىكىن، پەزىلەتلىك ئەر،
پەزىلەت بىلەن ئەر تىلەكىكە يېتەر:

3421 نېچۈك ئەر سانالۇر مىڭەر دۇشمىنى—
مىڭ غەيۋەت قىلمىسا ئۇنى ھەر كۈنى.

3422 كور، ئىتتىن قاچقان ئۇ بورى بولۇرمۇ،
ئاڭلانسا كەيندىن مىڭ ئىتنىڭ ئۇنى.

3423 دىدىڭ يالغۇز ئوتسەم، ئارلاشماي ئوزۇم،
تىلمىدىن چىقارماسمەن قۇرۇق سوزۇم.

3424 قېشىڭدا كىشى يوق كىم ئاڭلار سوزۇڭ،
كىشىلەر ئاراسەن تۇرمىساڭ ئوزۇڭ؟

3425 يىگىت شول ئېرۈكى، ئەل ئىچرە ياشار،
كۆزەتىپ تىلىنى ھەم تورگە چىقار.

3426 يىرىڭ سوزگە يۈمشاق جاۋاپ بېرەر ئۇ،
ئاچچىق سوز ئېيتقانغا شىرىن سوزلەر ئۇ.

3427 يۈدەر ئەل يۈكىنى، يۈدكۈزمەس ئۇ يۈك،
جاپاغا قىلار ئۇ ۋاپا، يۈرۈپ شۈك.

3428 kəŋüldə kətərsə kər əq kəklərin
tilində yorïtsa kəŋildə barïn

3429 nəgü tər əxitgil kixi əḍgüsi
bu əḍgü bilə yaḍmïx atï küsi

C200
3430 irik səzləməgil ḳixikə tilin
irik səzkə aoqrïr kəŋül kəq yïlïn

B252
3431 səni kim səkər ərsə əgkil anï
otun ol bolur sən tüzünlər sanï

3432 jəfa ḳïloquqïḳa ḳïlu tur wəfa
wəfa ər ḳïlur ol əsizlər jəfa

3433 kəsilsə sənindin yaḳïn ḳa ḳadax
yaḳïnlïḳ ula sən ana ay adax

3434 saŋa küq ḳïlur ərsə küqkəy ḳalï
kəqürgil anï sən bu ol din yolï

3435 yazuḳ ḳïlsa ḳul kün kəqür ol yazuḳ
bu yazuḳ kəqürmix muyan ḳïl azuḳ

3436 bu ol ərlik anïn ərən yük yüḍüp
yorïr şəbrï birlə ölümüg küḍüp

3437 bu kün sən bir əvkə kirip yalnuzun
nə əḍgü bulur sən ay ḳïlḳï tüzün

3438 ərəz arzu ni'mət kəzin kərmədiŋ
kümüx gəwhər altun baḳïr bulmadïŋ

3439 saray ḳarxï yər suv səni birlə yoḳ
at üstəm ḳïz ooqlan ḳanï birlə yoḳ

3428 كۆڭۈلدىن چىقارۇر ئوچ-كەك كىرىشى،
تىلىدا ئېيتار ئۇ دىلدا بېرىنى.

3429 كىشى ياخشىسى ئۇ، ئىشت نىمە دەر،
قىلىپ ياخشىلىقنى، ئېتى چىققان ئەر:

3430 كىشىگە يىرىك سوز دىمىگۈچى بول،
يىرىك سوزدىن ئاغرار كوپ يىللار كۆڭۈل.

3431 سېنى سوكسە كىم، گەر، سەن ماختا ئۇنى،
بولۇر ئۇ نادان، دەر ئەقىللىق سېنى.

3432 جاپا قىلغۇچىغا قىلىپ تۇر ۋاپا،
ۋاپانى قىلۇر مەرت، يامانلار جاپا.

3433 يىراقلاشسا سەندىن يېقىن ۋە قاياش،
ئۇلارغا يېقىنلاش ئوزەڭ، ئەي ئاداش.

3434 ئەگەر قىلسا زالىم ساڭا زۇلمىنى،
ئېرۇر دىن يولى بۇ: كەچۈرگىن ئۇنى.

3435 خاتا قىلسا دىدەك، قۇل، ئۇنى كەچۈر،
كەچۈرۈپ ساۋاپ ئال، بۇ ئوزۇق بولۇر.

3436 مەردانىلىق شۇ بولغاچ، يىگىت يۈك يۈدۈپ،
يۈرەر سەۋىر بىرلە ئولۇمىنى كۈتۈپ.

3437 بۇگۈن بىر ئوي ئىچرە سەن يالغۇز تۇرۇپ،
نە پايدا تاپارسەن، سەن ئەي خۇلقى خوپ؟

3438 يا راھەت، يا ئازرۇ، نېمەت كورمىدىڭ،
كۆموش-زەر، يا گوھەر ۋە مىس تاپمىدىڭ.

3439 ساراي-قەسىر، يەر-سۇ نە سەندە بولسا،
ئات-ئۇستەم[158]، قىز-ئوغلان نە بىللە بولسا؛

3440 kixilər əzə yoḳ saṇa ərk əlig
əzūṇ yïoḳsa sən bolsa atïṇ silig

3441 ḳayu nəṇ bulup ḳoḍtuṇ əmdi anï
ḳayu tạlvə zaḥid atadï sạni

3442 əküxüg ḳoḍup ər azïoḳ taplasa
bu ər ətrü zaḥid bolur ḳur basa

3443 tiləp bulmasa barqạ zaḥid bolur
şəbirda aḍïn ḥilə bulmaz turur

3444 ər ol ər bolur kər miṇ arzu bulup
aṇar yüz əvürsə ərən təg bolup

3445 yạtürsə iqürsə qïoḳayḳa üləp
bayatḳa tapuoḳ ḳïlsa kəṇlin ulap

B253 C201

3446 kəlir bolsa dunya kəṇül bamasa
barïr ərsə aoḳrïp ḳaxïn tügməsə

3447 ḳalï üstəsə əlgi arzu əzə
əzini tutunsa kəṇül til tüzə

3448 bu səzkə yaḳar kərsə mə'ni bu səz
əxit ixkə tutoḳïl aya ḳïlḳï tüz

3449 ərəndə əri ol ḳamuoḳ nəṇkə ərk
bulup ḳïloḳu yạrdə əzin tutsa bərk

3450 taḳï ərdə yạgrək ərən ol turur
miṇ arzu bulup bu əzin tïḍsa tərk

3440 قولۇڭ خەلقلەر ئۆزرە يا ئۇستۈن ئەمەس،
تۇتۇپ ئوزنى، ئالساڭ ئاتاق ياخشى، بەس.

3441 نىمە يېغدىڭ ئەمدى قويۇرسەن ئۇنى،
قايۇ تەلۈە ئاتار زاھىت دەپ سېنى؟

3442 يېتىپ كوپكە كۆچى، ئازنى خالسا،
بولۇر شۇنداق ئەرنى زاھىت ئاتسا.

3443 تىلەككە يەتمىگەنلەر زاھىت بولۇر،
بولەك ھىلىسى يوق، ئۇ سەۋىر قىلۇر.

3444 يىگىت شۇ ئېرۇركى، مىڭ ئازرۇ تېپىپ،
ئۇنىڭدىن يۇز ئورسە، مەردانە بولۇپ.

3445 يىدۇرسە، ئىچۇرسە پەقىرگە بېرىپ،
تائەت قىلسا ھەققە دىلى باغلىنىپ.

3446 كېلۇر بولسا دۇنيا. كوڭۈل بەرمىسە،
كېتەر بولسا ئاغرىپ، يۇزىن پۇرمىسە.

3447 ئەگەر ئازرۇ ئۆزرە يېتىشسە قولى،
تۇتۇپ ئوزنى، تۇزەلسە كوڭلى-دىلى.

3448 كېلەر مەنا ئۇزە ئۇيغۇن ئۇشبۇ سوز،
ئىشىت سەن، ئەمەل قىل، ئايا خۇلقى تۇز:

3449 ئەر شۇكى، جىمگە قۇدرەتلىك تۇرۇپ،
قىلالسا ئىشنى ئوزىن چىڭ تۇتۇپ.

3450 ئۇندىنمۇ مەردانراق يىگىت شول ئېرۇر،
مىڭ ئازرۇ ئۆزە ئالسا نەپسىن توسۇپ.

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƟGDÜLMIXKƏ

3451 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï qïn ay
nəgü ol tiləkiṇ aya kərki ay

3452 nəgü səzləsə mən səzümni yirip
jəwabïn ḳïlur sən ƟzümniSərip

3453 aquḳluoq maṇa ay tiləkiṇ nə ol
nəgü ḳoloqu ərsə aqa səzlə ḳol

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

3454 yanut bərdi Ɵgḍülmix aydï Ɵzüm
tilək birlə kəldi aqayïn səzüm

3455 bu kün tooqdï ə̧lig əxitti sə̧ni
Ɵziṇə kərəkləp kər ïḍtï mə̧ni

3456 ḳatïoq arzuladï sə̧ni kərgükə
mə̧ni sƟzqi ïḍtï okïp ə̧ltgükə

B254

3457 nəqə mə aoqïr kəlsə baroqu kərək
ə̧ligkə təgip bir kərüngü kərək

3458 ə̧lig mə ə̧di əḍgü sulṭan turur
boḍunḳa baoqïrsaḳ səvüg jan turur

3459 kim ə̧lig yüzin kərsə ḳutluoq bolur
ikigün azunda tükəl ḳut bulur

C202

3460 nəgü tər əxitgil bu ə̧l kənd bəgi
azun baxlap ə̧lkə yətilmix Ɵgi

ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكه جاۋابى

3451 جاۋابەن ئودغۇرمش دىدى: ئېيت چىنىڭ،
نەدۇر ئاي يۈزلۈگۈم، تىلەگىڭ سېنىڭ؟

3452 نىمە سوزلىسەم مەن، سوزۇمنى يىرىپ،
جاۋاپنى قىلۇرسەن مېنى رەنجىتىپ.

3453 ئوچۇقراق ماڭا ئېيت، تىلىگىڭ نىمە؟
نىمە كۆتسەڭ ئۇنى ئېچىپ سوزلەۋە.

ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا جاۋابى

3454 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: ئوزۇم،
تىلەك بىرلە كەلدىم، ئاچايىمەن سوزۇم.

3455 بۇ كۆنتۈغدى ئېلىگ ئىشتتى سېنى،
ئوزىگە كېرەك دەپ، ئەۋەتتى مېنى.

3456 تولا ئارزۇ قىلىپ كورۈشكه سېنى،
دەۋەتچى قىلىبان ئەۋەتتى مېنى.

3457 ئىغىر كەلسە قانچە، بىر بارماق كېرەك،
بېرىپ ئۇ ئېلىككە كورۈنمەك كېرەك.

3458 ئېلىگ بەكمۇ ياخشى بىر سۈلتان ئېرۈر،
خەلقىپەرۋەر، ئوزى كويۈمچان ئېرۈر.

2459 كىم ئېلىگ يۈزىن كورسە قۇتلۇق بولۇر،
ھەر ئىككى جاھاندا تولۇق بەخت تاپۇر.

3460 نىمەدەر، ئىشتىكىن، بۇ ئەل-كەنت بېگى،
جاھاننى تۇتۇپ كەلگەن يېتىلمىش ئوگى:

3461 tərülüg kəni bəg kut ol bəlgülüg
kutï birlə təgrür təzükə ülüg

3462 kayuda qavïksa kəni bəg atï
anar baroqu andïn bulur ər kutï

3463 bu kək tirgüki ol kənilik tərü
tərü artasa kək turumaz ərü

3464 tərülüg bu bəglər yok ərsə tirig
bayat buzoqay ərdi yəti kat yərig

3465 kəni bəg yüzi kərsə kutluoq bolur
muyanka təgir həm yazukï yulur

3466 bilir sən bu kün mən kixi bolduk̲um
səbəb əlig ərdi yələkim tok̲um

3467 bayat bərdi ərdi uk̲ux əg bilik
təzü əd̲gülükkə təgürdüm əlig

3468 bayat bərdi təwfik̲ k̲amuoq əd̲gükə
bod̲un asoqïna həm yüki yüd̲gükə

3469 səni mə tilər əmdi əlig bu kün
əlig bir k̲ïlïp yazsa bəglik tügün

3470 ok̲ïtqï məni ïd̲tï əmdi sana
məni yalnuz ïd̲ma ay ərsig tona

3471 bitik ïd̲tï əlig əz əlgin bitip
nəgü səzlədi ərsə kərgil ok̲ïp

* * *

3461 قانۇنلۇق ئادىل بەگ چىندىن بەخت ئېرۇر،
ئۇ بەختتىن ھەممىگە نەسىبە تېگۈر.

3462 ئادىل بەگ ئېتى قايدا بولسا مەشھۇر،
ئاڭا بارغۇلۇق، بەخت ئۇنىڭدىن تېگۈر.

3463 ئادىل قانۇن كوككە بىر توۋرۇك ئېرۇر،
بۇزۇلسا ئۇ قانۇن ئاسمان يېقىلۇر.

3464 يوق ئەرسە قانۇنلۇق بەگلەر مۇبادا،
يەتتە قات زېمىننى بۇزاتتى خۇدا.

3465 ئادىل بەگ يۈزىن كورسە، قۇتلۇق بولۇر،
ساۋابىن تاپۇر ھەم گۇنا يوقۇلۇر.

3466 ئادەم بولغۇنۇمغا، بىلسەڭ، بۇ زامان—
سەۋەپچى، يولەكچى ماڭا بولدى خان.

3467 خۇدا بەرگەچ ماڭا ئەقىل-ئاڭ، بىلىم،
پۈتۈن ياخشىلىققا يېتىشتى قولۇم.

3468 بېرىپ تەۋپىق خۇدا ياخشىلىق ئۇچۇن،
خەلق نەپئىنى دەپ كوتەردىم يۈكىن.

3469 سېنى ھەم تىلەر ئەمدى خاقان بۇ كۇن،
تۇتۇپ قولغا-قول يەشسە خانلىق تۇگۇن.

3470 قىلىپ دەۋەتچى مېنى ئەۋەتىتى ساڭا،
مەن يالغۇز كەتمەيىن، ئەي باتۇر توڭا.

3471 ئەۋەتتى ئۇ خەت ئۇز قولىلە پۈتۈپ،
نىمە سوزلىگەن بولسا، كورگىن ئوقۇپ.

* * *

B255

3472 qïqardï bitik bərdi əlgin sunup
bitik aldï oḍoɣurmïx aqtï tunup

OḌOIURMÏX SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

3473 oḳïdï bitik kəq saḳïndï uzun
ayur kəḍ bilik bərmix əlig sözün

A99

3474 oḳïmïx əlig əmdi kəlgil təyü
ḳamuoɣ əḍgülükni atamïx sayu

3475 bəḍük ix turur kər bu ixlər maṇa
nətəg ḳïloɣu ayoɣïl kənəx bər muṇa

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXKA

C203

3476 yanut bərdi өgdülmix aydï əlig
səni sözləyü xük ḳurïtmaz tilig

3477 tili təprəsə sözdə atïṇ qïqar
səni kərgükə ol kəz aqtï baḳar

3478 kimi səvsə ərmix kəṇül arzulap
tilin sözdə atï yorïr söz ulap

3479 səvitmix nəgü tər bu bəytig okï
səvüglüg yüzi ol kəṇül toḳlukï

3480 kəṇül kimni səvsə kərür kəzdə ol
kəzün ḳanqa baḳsa uqar yüzdə ol

3481 kəṇüldə nəgü ərsə arzu tilək
aoɣïz aqsa barqa tilin sözdə ol

3472 چىقاردى ئۇ خەتنى ھەم بەردى سۇنۇپ،
ئودغۇرمش ئالدى، ئاچتى، ىىر ئاز ئويلۇنۇپ.

ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

3473 ئوقۇپ خەتنى ئاستا، ئۇزۇن ئويلىدى،
بېرىپتۇ ئېلىگ خەتتە كوپ بىلىم، دىدى.

3474 مېنى كەلگىن دىيان قىچقىرىپتۇ خان،
پۇتۇن ياخشىلىقلارنى ئەيلەپ بايان.

3475 بۇيۇك ئىش ئېرۇر، كور، بۇ ئىشلار ماڭا،
نىمە قىلغۇلۇق، ئېيت، كېڭەش بەر ماڭا.

ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا جاۋابى

3476 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: خاقان—
تىلى شۇڭ تۇرماس سېنى سوزلەپ ھامان.

3477 تەۋرەتسە تىلىنى، ئېتىڭنى ئېيتار،
سېنى بىر كورەي دەپ توت كوزلە باقار.

3478 كوڭۇل كىمنى سويسە تولا ئارزۇلاپ،
ئۇنىڭ تىل ھەر سوزدە ئېتىنى ئاتاپ.

3479 سويدۇرگەن نىمە دەر، بۇ بېيتنى ئوقى،
سويۇملۇك يۇزىدۇر كوڭۇل توقلۇغى:

3480 كوڭۇل كىمنى سويسە، كوز ئالدىدا شۇ،
كوزى نەگە باقسا، نىگاھىدا شۇ.

3481 كوڭۇلدە نە ئولسا ئارزۇ ۋە تىلەك،
ئېغىز ئاچقان ھامان بولۇر تىلدا شۇ.

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

3482 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï maṇa
kəṇəx bər yaraoqï nə ol ay toṇa

3483 baoqïrsak ḳadaxïm sən ək sən yaḳïn
kəṇəx bər ətəgil ḳadaxlïḳ ḫəḳïn

3484 səniṇdin ḳolur mən bu ixkə kəṇəx
bilik birlə sən bu kəṇəxkə təṇəx

B256
3485 ḳadax sən tiləsə yəmə tut adax
adaxlï ḳadaxlï ikigün tudax

3486 baoqïrsak sən ək sən bu kün qïn mana
nəgü ḳïloqu ayoqïl pütər mən saṇa

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḲA

3487 yanut bərdi əgdülmix aydï bu səz
ayïtma maṇa sən aya ḳutluoq əz

3488 məni ïḍtï əlig okïtqï saṇa
nəgü təg kəṇəxü sən əmdi maṇa

3489 baralïm təməktə aḍïn yoḳ səzüm
nətəg ayoqa barma təyü bu əzüm

3490 səni birlə bolsa kər asoqï əküx
əz asoqïn tilərkə kəṇəxməz uḳux

C204
3491 nəgü tər əxitgil biliklik qigil
biliksiz əxitgil boyun bər əgil

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3482 جاۋابەن ئودغۇرمش دىدى: ئەي توڭا،
ئىلاجى نىمەدۇر، كېڭەش بەر ماڭا.

3483 كويۇمچان قاياشىم ئوزۇڭسەن يېقىن،
كېڭەش بەر، ئادا قىل قاياشلىق ھەققىن.

3484 بۇ ئىشتا قىلۇرمەن كېڭەشنى ساڭا،
بىلىملە مۇناسىپ كېڭەش بەر ماڭا.

3485 مېنى سەن قاياش بىل ۋە ياكى ئاداش،
ئاداشلىق، قاياشلىق ئىككىسى ئوخشاش.

3486 بۇگۈن چىن كويۇمچان ئېرۇرسەن ماڭا،
نىمە قىلغۇلۇق، ئېيت، پۈتەرمەن ساڭا.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمشقا جاۋابى

3487 ئوگدۇلمش بۇ ياڭلىغ قايتۇردى جاۋاپ:
تۇرما ئەي قۇتلۇق ئەر، مېنىڭدىن سوراپ.

3488 مېنى خان دەۋەتكە ئەۋەتتى ساڭا،
سالۇرسەن كېڭەشنى نىچۇك سەن ماڭا؟

3489 بارايلى دىمەكتىن بولەك يوق سوزۇم،
نىچۇك بارما دەيسەن ساڭا مەن ئوزۇم؟

3490 سېنىڭ بىرلە بولسام، تولا پايدا، بىل،
ئوز نەپىمن دىگەندە، كېڭەشمەس ئەقىل.

3491 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، بىلىملىك چىگىل[159]،
بىلىمسز ئىشتىكىن، بېرىپ بوي ئېگىل:

3492 əz asoɣï tilərkə kąnəxməgü səz
saną asoɣï bolmaz aya ḳutluoɣ əz

3493 kąnəx ol kixikə kąnəx ay ḳadax
ol ər ḳolmaz ərsə əz asoɣïn adax

3494 əz asoɣïn tiləgil əz ülgi üqün
yaraoɣlïoɣnï tənsiz turur tər küqün

3495 nəqə ix kixikə kąnəxkü kərək
kənül taplamïx ixni ḳïloɣu kərək

3496 əzünkə baoɣïrsak sənin ol əzün
kixikə ïnanma kəsildi səzün

3497 sən ək bil nəgü ḳïloɣu ərsə kąnəx
tiləmə mənindin bu ixkə kąnəx

B257
3498 sąni aloɣalï kəldim andïn turup
kąnəx bu yorï baroɣïl əmdi ḳopup

3499 kixilər araḳï muyan əḍgülük
bu yərdə bulunmaz munu bəlgülük

3500 ulux kənd iqindəki əḍgü nəqə
saną səzlədim əmdi aḍra səqə

A100
3501 bilir sən bu səzlər kəni səzlədim
saną əḍgü ḳoldum bilir bir iḍim

3502 kixidin ḳaqar sən nə ḳïldï kixi
kixikə ḳatïl ąt kixilər ixi

3503 musulman ixin ąt muną̈na yara
bayat bərgə uqmaḳ kər ornun tərə

3492 ئوز نەپئىن دىگەنگە سالما مەسلىھەت،
ئەي قوتلۇق، ئۇنىڭدىن تەگمەس مەنپەئەت.

3493 شۇ ياڭلىغ كىشىگە كېڭەش سال قاياش،
ئول ئەركىم ئوز نەپئىن كوزلىمەس، ئاداش.

3494 ئوز نەپئىن دىگەنلەر ئوز نەپسىنى دەپ،
ياراملىقنى يارامسز دەيدۇ كوچەپ.

3495 ۋە بەزى ئىشلاردا كېڭەشمەك كېرەك،
لېكىن دىلغا ياققانىنى قىلماق كېرەك.

3496 ئوزۇڭگە كويۇمچان سېنىڭ ئوز-ئوزۇڭ،
كىشىگە ئىشەنمە، تۇگەت، بەس سوزۇڭ.

3497 ئوزۇڭ بىل، بۇ ئىشقا نەچۇكتۇر كېڭەش،
بۇ ئىش ئۇزرە مەندىن ھېچ يوقتۇر كېڭەش.

3498 سېنى ئالغىلى كەلدىم ئاندىن يۇرۇپ،
كېڭەش شۇكى بارغىن، سەن ئەمدى قوپۇپ.

3499 ئەل ئىچرە تاپارسەن ساۋاپ، ياخشىلىق،
بۇ يەردە تېپىلماس، ساڭا بۇ ئېنىق.

3500 ھەر-كەنتە نەچچە ياخشىلىقلار بار،
ساڭا ئېيتتىم ئوچۇق-تەكرار ۋە تەكرار.

3501 ساڭا خوپلۇق تىلەپ، ئېيتقان بۇ سوزۇم—
بىلەرسەن، ئېرۇر راست، تەجرىمگە مەلۇم.

3502 كىشىدىن قاچارسەن، نە قىلدى كىشى،
كىشىگە قوشۇل، قىل كىشىلەر ئىشى.

3503 مۇسۇلمان ئىشىن قىل، چىقار ھاجىتىن،
بولۇر تۇردە جاي، ھەق بېرىپ جەننەتىن.

3504 kənül til kəni tut kilinqin pütün
kayuda tiləsə tirilgil kutun

3505 kixisiz tirilmə kixilər ara
kixi 'əybi kərmə əzünni kərə

3506 munar mənəzər əmdi bu bəyt ay bəgü
okioqu muni ətrü ixkə baoqu

C205
3507 kayuda tiləsə yori əḍgü bol
tüpi əşli kolma əzün əḍgü kol

3508 kixi əḍgüsi kər unitmaz əzin
kayuda yorisa tilər əḍgü yol

3509 ər əḍgü kərək tutsa əḍgü kilinq
kayuda tiləsə bulur min səvinq

3510 bu əḍgü kamuoq yərdə əḍgü bolur
ol əḍgü yanuti həm əḍgü bulur

3511 sən əḍgü kilinq tut əsiz bolmaoqil
kayuda tiləsə yori korkmaoqil

3504 كوڭۇل، تىلنى رۇس تۇت، خۇلقۇڭنى بەلەن،
ياشا قايدا بولساڭ سائادەت بىلەن.

3505 كىشىسىز يۇرمە، تۇر كىشىلەر ئارا،
كىشى ئەيبى كورمە، ئوزۇڭگە قارا.

3506 مۇنۇ بىر بىيىتكىم، كېلەر ماس بۇڭا،
ئوقى ئەي ھېكىم ھەم ئەمەل قىل ئاڭا:

3507 قەيەردە يۇرسەڭ يۇر، لېكىن ياخشى بول،
نەسەپكە ئەمەس، بول ياخشىغا كوڭۇل.

3508 ئۇنۇتماس ئوزىنى كىشى ياخشىسى،
قەيەردە يۇرسە ئۇ تىلەر ياخشى يول.

3509 كىشىكىم، ئۇز خۇلقىنى مەگەر قىلار يار،
قەيەردە تىلەسە، مىڭ خوپلۇق تاپار.

3510 كى ياخشى جىمىكى يەردە ياخشىدۇر،
بۇ ياخشى جاۋابىمۇ ياخشى بولۇر.

3511 خۇلقۇڭنى ياخشى قىل، يامان بولمىغىن،
قەيەر بولسا شۇندا يۇرى، قورقمىغىن.

42

B258

OḌ01URMÏX ӨGDÜLMIXKӘ DUNYANÏṆ ‘ӘYÏBLARÏN AYUR

3512 yanut bẹ̀rdi ӧgdülmix aydï ӧzüm
sӧzünṇi ӧxitti ӧxitgil sӧzüm

3513 bu dunya ӧzin kӧḍ sӧvitmix saṇa
ḳamuoḳ ‘ӧybï ӧrdӧm kӧrünmix saṇa

3514 taṇ ӧrmӧz sӧniṇdin mӧŝӧldӧ kӧlir
ḳayu nӧṇ sӧvüg bolsa ‘ӧybï barïr

3515 sӧvitmix üqün dunya ‘ӧybï ḳamuoḳ
saṇa bolmix ӧrdӧm ay ẹ̈ldӧ uluoḳ

3516 nӧgü tẹ̀r ӧxitgil bu sӧvmix kixi
sӧvügkӧ sӧvüg ‘ӧybï ӧrdӧm baxï

3517 sӧvüglüg nixanï bu ol bӧlgülüg
sӧvüg ‘ӧybï ӧrdӧm bolur ay külüg

قىرىق ئىككىنچى باب

ئودغورمىشنىڭ ئوگدۇلوشكە دۇنيانىڭ ئىپلىسىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

3512 جاۋابەن ئودغۇرمىش دىدى: مەن ئۆزۈم—
ئىشىتتىم سوزۈڭنى—ئىشتىكىن سوزۈم.

3513 بۇ دۇنيا ئۆزىن بەك سويدۇرمىش ساڭا،
پۇتۇن ئەيبى ئەردەم كورۈنمىش ساڭا.

3514 تاڭ ئەرمەس سېنىڭدىن، مەسلدە كېلۇر:
سويۇلسە نىمكى، ئەيبى يوق بولۇر.

3515 سەن سويگەچ جاھاننى، ئەي ئەلدە ئۇلۇق،
بار ئەيبى كورۈندى، پەزىلەت تولۇق.

3516 ئىشتىكىن، نىمە دەر بۇ سويگەن ئادەم:
ئاشىق ئۇچۇن مەشۇق ئەيبى زور ئەردەم.

3517 بۇ سويگۇ نىشانى شۇدۇر، ئەي شەۋكەت،
ھەر مەشۇق قۇسۇرى بولۇر پەزىلەت.

3518 əzün dunya səvmix nixanï bu ol
kamuoq ‘əybïn ərdəmkə tutmïx kənül

3519 nəgü təg əgər sən bu dunya mana
anïn ‘əybïnï mən ayayïn sana

3520 apa yazdï ərsə bayat kïnadï
bu dunya tünək kïldï ərklig idi

C206
3521 tünəktə nə arzu tïlər sən tilək
tilək uqmak iqrə bolur kut yelək

3522 apa uqmak iqrə yədi kər əvin
arïnoqu kïlïndï bu dunya əvin

3523 bayat yərmixi ol bu yək səvmixi
takï artukï ol səvüp salmïxï

3524 ədürsə bayat bir tiləmix kulïn
anar dunya bərməz arïtur yolïn

3525 ayï ədgü ərməz bu dunya kutï
bayattïn yïratur bu ol din yutï

B259
3526 bayat mən təgüqi kixidə həxï
azun koldï bardï ol ït sakïxï

3527 bayusa bolur ol bodun kətkisi
qïoqaylïk bilə ol kənül kodkïsï

3528 yalïn tooqmïx ər kər yalïn baroqu ol
nəlük dunya tərmək yana kodoqu ol

3529 nəlük arsïkar sən aya əldəqi
əzün iki künlük konuk boldaqï

3518 سويۇپسەن جاھاننى، نىشانسى شول—
كى، بار ئەيبىن پەزىلەت دەپتۇ كوڭۇل.

3519 جاھاننى نېچۈكمۇ ماختارسەن ماڭا،
ئۇنىڭ ئەيبىنى مەن ئېيتايىن ساڭا.

3520 گۈنا قىلغاچ ئادەم[160] تەڭرى قېينىدى،
قىلىپ دۇنيانى زىندان، ئۇنى قامىدى.

3521 بۇ زىنداندا قانداق تىلەرسەن تىلەك؟
بولۇر جەننەت ئىچرە تىلەك، بەخت، يولەك.

3522 ئادەم بولدى جەننەتتە بۇغداينى يەر،
بۇ دۇنيا قىلىندى ئېرىغلانغۇ يەر.

3523 ھەق لەنەت قىلغاننى سويمىدۇ شەيتان،
ھەق قوغلاپ ئەتكەننى ئۇنىدىنمۇ چەندان.

3524 خۇدا تاللىسا خالىغان قۇلىنى،
ئاڭا دۇنيا بەرمەي، پاكلار يولىنى.

3525 جاھان بەختى ياخشى بىر نەرسە ئەمەس،
قىلۇر ھەقتىن يىراق، دىنغا بەلا، بەس.

3526 "خۇدا مەن" دىگۈچى ئۇ تەلۈە كىشى،
بۇ دۇنيانى دەپ كەتتى، ئىت ئوخشىشى.

3527 كىشىكىم باي ئولسا، كىبرلىك قىلۇر،
پەقىرلىق بىلەن ئۇ مۇلايىم بولۇر.

3528 يالاڭغاچ تۇغۇلدى، ئەر يېلىك كېتۇر،
نىمەگە كېرەك مال، ئۇ ھامان قالۇر.

3529 نېچۈن ئالدىنارسەن ئايا ئولگۈچى،
ئۇزۇك ئىككى كۈنلۈك قونۇق بولغۇچى.

3530 bilir sən tiriglik ölümkə turur
anundï ölüm ux öḍinə küḍür

3531 ḳapuoḳ aqtï dunya taḳï bir ḳapuoḳ
ölüm ḳapoḳï aqlur kirür hölḳ ḳamuoḳ

3532 özüṇ iki künlük arïnoḳu üqün
kərürdə kəyürmə özüṇni küqün

3533 yayïoḳ dunya ərsəl ḳutï əvrülür
nəgü bərdi ərsə yana tərk alur

3534 aḍïrmaz kixisin ḳuluoḳ ya bəgig
öḍürməz talusïn yavuz ma yəgig

3535 birig bəglənür kər taḳï bir bəgin
oḳïyu turur təgmə kündə öṇin

A101
3536 kərü barsa dunya kəlikə sanï
öḍərsə ḳaqar ḳaqsa öḍrər səṇi

3537 muṇar mənzər əmdi kərü bar bu səz
munïṇ mə'nisi uḳ aya kəṇli tüz

3538 bu dunya ḳaqar kim öḍərsə anï
ḳalï ḳaqsa andïn öḍərür səṇi

C207
3539 yana dinḳa öqlüg bu dunya nəṇi
yəsə dunya din yər baḳa kər munï

3540 bəzənip bu dunya özin kərkitür
ətinmix kəlin təg kəṇül yəlkitür

3541 kəṇül bərsə ḳurtoḳa bolur bir turï
yaḳa yəṇ tutar kündə kəsməz urï

3530 بىلۇرسەن، تىرىكلىك ئولۇمگە ئېرۇر،
بۇ تۇرغان ئولۇم بىر ۋاقىتنى كوتۇر.

3531 ئىشىك ئاچتى دۇنيا، يەنە بىر ئىشىك ـ
ئولۇم ئىشىگى ئېچىلۇر، كىرۇر چوڭ ـ كىچىك.

3532 ئوزۇڭ ئىككى كۇنلۇك ئاۋۇنچاقنى دەپ،
كويەر ئوتقا سالما ئوزەڭنى كۇچەپ.

3533 بۇ دۇنيا ۋاپاسىز، بەخت بى قارار،
نىمە بەرگەن ئولسا، يانا تېز ئالار.

3534 دىمەس ئۇ كىشىنى قۇل ۋە ياكى خان،
نە ياخشى، ياماننى پەرق ئەتمەس هامان.

3535 بىرىنى قىلىپ بەگ، يانا بىرىنى ـ
ئوزىگە قىچقىرىپ تۇرار هەر كۇنى.

3536 كولەڭگە كەبىدۇر دۇنيا، قارىساڭ،
قاچار ئۇ ئىزلىسەڭ، ئۇ ئىزلەر قاچساڭ.

3537 مۇڭا ئوخشار ئەمدى قارالسا بۇ سوز،
بۇنىڭ مەنىسىن ئۇق، ئايا كوڭلى توز:

3538 بۇ دۇنيا قاچاركىم ئىزلەركەن ئۇنى،
ئەگەر قاچساڭ ئوندىن، ئۇ ئىزلەر سېنى.

3539 بۇ دۇنيا مېلى دىنغا ئوچتۇر يانا،
مېلىڭ يەيدۇ دىننى، سەن كورگىن مانا.

3540 بىزەكلەپ بۇ دۇنيا ئوزىن كورستۇر،
ياسانغان كېلىندەك دىلىنى ئوينىتۇر.

3541 كوڭۇل بەرمەڭ بولۇر، هاياسىز قېرى،
تۇتۇپ يەڭ ـ ياقاڭدىن، بىتمەس گەپلىرى.

3542 yana kïlkï ərsəl kïlïnqï yayïoq
bəgi birlə turmaz tükəl üq ayïoq

B260
3543 kim ərsə kənül badï ərsə anar
yava kïldï əsiz tiriglik munar

3544 əḍi kïz ərür bu tiriglik küni
yava ixkə ixlətsə bolmaz munï

3545 tiriglik mün ol kər kamuoq əḍgükə
yava kïlmaoqïl sən anï ay bəkə

3546 bu üqtə aḍïn yok bu dunya nəni
ḥəlal ol ya xübḥə ḥəram ol əni

3547 ḥəlalka sakïx ol ḥəramka ma kïn
kalï xübḥə ərsə yəmə kəḍ sakïn

3548 səvitsə kimi dunya ahir sürər
avïtsa ərəz birlə tərkin ərər

3549 səvinq birlə igḍip tükəl səmritür
sakïnq kaḍoqu birlə yana yavrïtur

3550 səvinqin kərü barsa ahir sakïnq
sakïnqïn tirilsə bolur kin səvinq

3551 uqï ni'mət ərsə tüpi miḥnət ol
baxï miḥnət ərsə sonï ni'mət ol

3552 nəgü tər əxitgil sakïnuk oḍuoq
yïrak tur bu dunya təgürgəy yoḍuoq

3553 sənin baylïkïn kər qïoqaylïk turur
sana kim qïoqay ərsə baylïk turur

3542 جاپادۇر قىلىغى، ئۇندا ۋاپا يوق،
ئۇ تۇرماس بىر ئەردە ئۇچ ئايـمۇ تولۇق.

3543 كىمكى كوڭۈل بەرگەن بولسا ئاڭا،
قىلۇر زايە، ئەپسۇس، ھاياتىن مۇڭا.

3544 ئەجەپ ياخشىدۇر بۇ تىرىكلىك كۇنى،
بىكار ئىشقا ئىشلەتسە بولماس ئۇنى.

3545 ھايات ــ ياخشىلىقلار ئۇچۇن دەسمايە،
ئەي ئالىم ئۇنى ھىچ قىلما سەن زايە.

3546 بۇ ئۇچتىن بولەك يوق بۇ دۇنيا مېلى،
ھالال يا ھارامـدۇر ۋە يا شۇبھەلى.

3547 ھالالغا ھىساپ بار، ھارامغا ئازاپ،
گەر ئولسا شۇبھەلىك، ساقلان سەن قاراپ.

3548 جاھان كىمنى سويدۇرسە، قوغلار ئاخىر،
ئاۋۇتقاچ ھوزۇردا، ئۇ تاشلار ئاخىر.

3549 سويۇنچ بىرلە ئاسراپ تولۇق سەمرىتۇر،
يانا قايغۇ ـ ھەسرەت بىلەن يادىتۇر.

3550 سويۇنچىن كورەرسەن، ئاخىرى ئەلەم،
ئەلەمدىن كېلۇر سوڭ سويۇنچىسى ھەم.

3551 ئۇچى بولسا نېمەت تۇۋى مېھنەت ئول،
بېشى بولسا مېھنەت، سوڭى نېمەت ئول.

3552 ئىشىت، بىر تەقۋادار ئويغاق نىمە دەر،
يىراق تۇر، بۇ دۇنيا تەكـكۇزەر زەرەر:

3553 سېنىڭ بايلىغىڭ، كور، پېقىرلىغىڭدۇر،
ساڭا كىم پېقىر ئولسا، شۇ باي ئېرۇر.

5354 sąni kim yąṣə yər sən ahir ətin
əqünni alïr sən ḳara yər ḳatïn

3555 buzuloḳu turur bu ątilmixlərin
saqïloḳu turur bu yumïtmïxlarïn

C208
3556 barïoḳlï turur bu azun tərk əḍün
kəligli turur ol azun kəḍ oḍun

3557 barïoḳlï barur kündə sąndin yïrar
kəligli kəlir tərk saną əz ular

B261
3558 barïoḳlïḳa bərməz biliklig kənül
kəliglikə ątnür uḳuxluoḳ amul

3559 əlümüg bilikli səvinməz əzün
əlürüg kərügli avïnmaz uzun

3560 yorïoḳlï kixi yolda ątməz əvin
kəqügli kixi əvdə ḳoḍmaz nąnin

3561 ḳonuḳ sən bu dunya saną bir tüxün
tüxündə saḳïnq tutma artuḳ uzun

3562 ayï əḍgü ərməz bu dunya nəni
kimin bolsa əvrər ḳïlïnqï yanï

3563 bədəl ḳïldï əbdal nąnin ḥəm malïn
baḳïp ḳoḍtï zaḥid bu dunya ulïn

3564 kərünməz təg ol bu tuzaḳqï saną
bu dunya nəni ol saqïlmïx mənə

3565 usayuḳ bu yalnuḳ əḍi suḳ kəzi
ḳalï torḳa kirməz bu yalnuḳ əzi

3554 سېنى كىم يىسە، يەيسەن ئۆتتىن ئۆنۈڭ،
قارا يەر قېتىدا ئالۇرسەن ئوچۇڭ.

3555 بۇ تۇزگەن نىزامىڭ بۇزۇلغۇچىدۇر،
بۇ يىققانلىرىڭ ئۇ چېچىلغۇچىدۇر.

3556 بۇ دۇنيا يېقىندا كېتىپ قالغۇچى،
سەن ئويغان، ئۇ دۇنيا ئېرۇر كەلگۈچى.

3557 كېتۈچى ئۇ ھەر كۈن يىراقلاپ بارار،
كېلۈچى كېلىپ تېز ساڭا ئۇلىشار.

3558 كېتۈچىگە بەرمەس بىلىملىك كۆڭۈل،
كېلۈچىگە ئاقىل بولۇر ھازىر ئول.

3559 ئولۇمنى بىلەر ئەر، سويۈنمەس ئۇزۇن،
ئولۇمنى كورەر ئەر، ئاۋۇنماس ئۇزۇن.

3560 يۇرۇچى كىشى يولغا ئوي سالمىغاي،
كوچۇپ كەتكۈچى ئويدە مال قويمىغاي.

3561 جاھان ساڭا چۈشكۈن، ئوزۇڭ بىر قونۇق،
بۇ چۈشكۈندە ئوزنى يېنىڭ تۈتقۇلۇق.

3562 ھىچ ياخشى ئەمەستۇر بۇ دۇنيا مېلى،
ئۇ كىمدە بولۇركەن، ئوزگىرەر خۇيى.

3563 بەدەل قىلدى ئابدال[161] ئۇ مالۇ ـ مېلىن،
بىلىپ تەرك ئەتتى زاھىت بۇ دۇنيا ئۇلىن.

3564 ساڭا بىر تۇزاقتۇر كورۈنمەيدىغان،
بۇ دۇنيا مېلى ئۇ چېچىلغۇچى دان.

3565 غاپىلدۇر بۇ ئىنسان، ھىرىس بەك كوزى،
نىچۈڭ تورغا چۈشمەس بۇ ئىنسان ئوزى؟

3566 nəgü tər əxitgil sakïnuk baxï
bu dunya ixindin sakïnmïx kixi

3567 tuzakqï kərinməz mənin kərkitür
bəzənmix kəlin təg kənül yəlkitür

3568 kəzi suk sərimsiz usayuk özün
mənin tattïn ərsə adak bərkitür

3569 kamuoq dunya birkə yumïtsa pütün
ərəz birlə min yïl tirilsə kutun

3570 nəgü asoqï ahir kara yər koyï
anïn tüxnəki ol yaoqïz-yər oyï

3571 kəqürmix tiriglik sana boloqa tüx
nəgü kïldïn ərsə yanut kəlgə tux

C209
3572 ux ol kün ökünsə ökünq asoqï yok
nəgü kïldïn ərsə yïl ay kün tanuk

3573 azun tatoqï barqa bu üq nən turur
üqəgü tatïoqlarï tüz tən turur

A102
3574 yəmək iqmək ol kər bu üqtə biri
takï bir tixi ol avïtsa əri

3575 üqünqi əsənin tiriglik turur
bu üqtə bu bir kəd kərəklig turur

3576 bu üq nən səvinqi tatïoqï kamuoq
adïn üqkə təgməz ay əldə uluoq

3577 yəmək iqmək ol bir tatïoq ay kadax
yanutï qïkarda yavuz ay adax

3566 نه دەيدۇ، ئىشتىكىن، تەقۋادار بەشى،
جاھان ئىشلىرىدىن ساقلانغان كىشى:

3567 تۇزاقچى كورۇنمەس، دېنىن كورسىتۇر،
بىزەلگەن كېلىندەك كوڭۈل تەۋرىتۇر.

3568 سەۋىرسىز، غاپىل سەن، ئاچكوز سەن ئۇزۇڭ،
چوقىساڭ دانىنى گەر پۇتۇڭ باغلىنۇر.

3569 پۇتۇن دۇنيا مېلى يىغىلغان بىلەن،
ھوزۇر ـ بەختتە مىڭ يىل ياشىغان بىلەن،

3570 نە پايدا، ئاخىرى قارا يەر تېگى ـــ
بولۇر چۈشكۈن ئاڭا قوڭۇر يەر ئويى.

3571 كوچۇرگەن تىرىكلىك ساڭا چۈش ئېرۇر،
نە قىلساڭ، تېگىشلىك جاۋابىڭ بولۇر.

3572 ئۇ كۈن پايدىسىزدۇر پۇشايمان يىمەڭ،
يىل، ئاي، كۈن گۇۋادۇر نە ئىش ئەيلىمەڭ.

3573 جاھان تاتلىغىكىم بۇ ئۇچ نەرسىدۇر،
بۇ ئۇچنىڭ لەززىتى باراۋەر تۇرۇر:

3574 يىمەك ـ ئىچمەك ئېرۇر بۇ ئۇچنىڭ بىرى،
خوتۇندۇر ئۇ بىرسى، سويۇنسە ئېرى.

3575 ئۇچىنچى، تەن ساقلىق، تىرىكلىك شۇدۇر،
بۇ ئۇچ ئىچرە بۇ بەك كېرەكلىك ئېرۇر.

3576 بۇ ئۇچتە بار ئولغان لەززەت ھەممىسى،
بولەك، ئۇچكە يەتمەس، ئەي ئەل كاتتىسى.

3577 يىمەك ـ ئىچمەك ئۇ بىر لەززەتتۇر، قاياش،
ۋە لېكىن بېنىقى يامانـدۇر، ئاداش.

3578 bu tatoɣïn üq ərnək booɣuzqa turur
anïnda naru barsa qarnïn tolur

3579 qalï sïnməsə ax tadu artatur
tadu artasa ər kər igləp yatur

B262
3580 ig ol axnu ərkə ölüm tutoɣaqï
ölümdə tatïoɣ yoq aya ər saqï

3581 taqï bir tatïoɣ bu tixi tatoɣï ol
sooɣuq suvqa yunmaq anïn yanoɣï ol

3582 anïnda basa kər ooɣul qïz turur
ooɣul qïz yükin yüdmək əmgək ərür

3583 nəgü tər əxitgil bu bəyt ayoɣuqï
tixi həm ooɣul qïz üzər ər küqi

3584 tixi birlə şuḫbət ədi kəd tatïoɣ
sooɣuq suvqa yunmaq yanutï qatïoɣ

3585 tatïoɣ qayda ərsə tatïoɣsïz bilə
süqig qayda ərsə sonïnda aqïoɣ

3586 tiriglik tatïoɣï bu ərsə qalï
tatïoɣsïz turur dunya miḫnət yolï

3587 süqig bu tatïoɣlïoɣ tiriglik künüm
tatïoɣsïz qïlur ahir aqïoɣ ölüm

C210
3588 bu üq nən turur dunya tatoɣï pütün
yanutï əxittin ay qïlqï tüzün

3589 bu dunya yaoɣï ol ət öz bir yaoɣï
bu iki yaoɣïnïn yadïoɣlïoɣ aoɣï

3578 ئۇچ بارماق بىلەن ئۇ بىر گال ئۇچۇندۇر،
ئۇنىڭدىن نېرى بارسا قارنىڭ تولۇر.

3579 يىگەن ئاش سىڭمىسە، مىزاج بۇزۇلۇر،
بۇزۇلسا مىزاج، ئەر كېسەل بوپ ياتۇر.

3580 ئولۇمدىن خەۋەردۇر كېسەلنىڭ ئىشى،
ئولۇمدە لەززەت يوق، ئەي ھوشيار كىشى.

3581 يەنە بىر لەززەتكى—خوتۇن لەززىتى،
سوغۇق سۇغا چۈشمەك ئۇنىڭ مېھنىتى.

3582 ئۇنىڭدىن كېيىن، كور، ئوغۇل-قىز ئېرۇر،
بۇ يۇكنى كوتەرمەك مۇشەققەتلىكتۇر.

3583 ئىشىت، بۇ بىيتنى ئېيتقان نىمە دەر،
ئوغۇل-قىز، خوتۇن ئەر كۇچنى كېسەر:

3584 خوتۇن بىرلە سوھبەت تولا بەك تاتىق،
سوغۇق سۇغا چۈشمەك جاپاسى قاتتىق.

3585 لەززەت نەدە بولسا، جاپاسى بىللە،
چۈچۈك قايدا بولسا، كېلۇر سوك ئاچچىق.

3586 تىرىكلىك تاتىغى ئەگەر شۇ ئېرۇر،
بۇ دۇنيا تاتىقسىز، جاپا يولدۇر.

3587 شىرىن ھەم تاتىقدۇر تىرىكلىك كۇنۇم،
تېتىقسىز قىلۇر ئاخىر ئاچچىق ئولۇم.

3588 بۇ دۇنيا تاتىغى شۇ ئۇچ نەرسىدۇر،
ئۇنىڭكى جاۋابى ئىشىتتىك نەدۇر.

3589 بۇ دۇنيا يېغىدۇر، ۋۇجۇت بىر يېغى،
بۇ ئىككى يېغىنىك يېيىغلىق ئاغى[162].

3590 üqünqi yaoqī yək bu din ooqrīsī
təgürməsü tənri bularnīn yasī

3591 bularda əḍi sərp bu yavlaḳ yaoqī
ət özdin təgir ol öküxrək qooqī

3592 bayat atī aysa təzər yək barīr
ḳodu barsa dunya sənindin ḳalīr

3593 ət özni nəgü təg kətərgü bolur
məgər kim ölüm tutsa ḳalsa ḳalur

3594 əḍi yaḳxī aymīx biliklig bəgü
biliklik bəgülər sözin tīnlaoqu

3595 məni munḳa təgrür ət öz əmgətür
ara küldürür kər ara yïoqlatur

B263
3596 azun təzginür mən tiləkin uḍu
ara aq yatur mən arala toḍu

3597 bir arzu yətürsə taḳī bir ḳolur
taḳī birni bulsa tükəl bəg bolur

3598 basumaz özüm bu ət özni utup
basa bər baoqīrsaḳ iḍim sən tutup

3599 bu yavlaḳ osuoqluoq turur bu ət öz
səmiz tutsa artuḳ bolur bu yavuz

3600 bulaḳ səmrisə kər munar ḥəm azar
iḍisin qalar yərkə andīn təzər

3601 tükəl avqī it təg ət özkə baḳīn
səmiz bolsa bilməz iḍisi ḥəḳīn

3590 ئۇچىنچى، شەيتاندۇر، ئوغۇرلايدۇ دىن،
ئامان قىلسۇن خۇدا بۇلارنى زىيىنىدىن.

3591 بۇلار ئىچرە قاتتىق، يامانراق يېغى—
ۋۇجۇت—نەپس، چىقارۇر پىتنە ھەر چېغى.

3592 خۇدا ئاتىن ئېيتقاندا شەيتان قاچۇر،
بۇ دۇنيانى قويساڭ ئۇ، سەندىن قالۇر.

3593 بۇ نەپسنى نېچۈك يوق قىلىشقا بولۇر؟
مەگەركىم ئولۇم تۇتسا، قالسا قالۇر.

3594 بىلىملىك بىر دانا دەپتۇ ياخشى بەك،
دانالار سوزىنى بەك ئاڭلاش كېرەك:

3595 مېنى نەپس قايغۇغا سېلىپ ئەمگەتۇر،
ئارا كولدۇرۇر، كور، ئارا يىغلىتۇر.

3596 تىلەپ ئارزۇسىنى كېزەرمەن جاھان،
گەھى ئاچ، گەھى توق يۇرەرمەن ھامان.

3597 بىر ئارزۇغا يەتسە كۆتەر بىرىنى،
ئۇنى تاپسا سۇرەر تولۇق ھوكمىنى.

3598 باسالمايمەن نەپسىمنى ھېچ چاغدا مەن،
بېسىپ بەر رەھىملىك ئىگەم ئۇنى سەن.

3599 يامان پەسكەش كېلۇر بۇ نەپسىنىڭ ئوزى،
سېمىز تۇتقانسېرى چىقۇر مۇڭگۇزى.

3600 شاش ئات سەمرىسە، ئۇ مۇڭەر ھەم ئازار،
ئىگەسىن ئۇرۇپ يەرگە ئۇندىن قاچار.

3601 بۇ نەپسكە ئاۋچى ئىت دىبان قارىغىن،
بىلمەس ئۇ سەمرىسە ئىگەسى ھەققىن.

3602 karïn toḍsa avḳa yügürməz bolur
iḍisi tiləkinqə barmaz turur

3603 kiqig ooqlan əzlüg ət əz mənzəgi
booquz toḍsa yügrür tilər əz tənı

3604 karïn toḍsa ət əz bolur ərməgü
tiləkqə tiləsə tilək bərməgü

C211
3605 tiriglik tükəli tükəl üq kün ol
anïnda narusï nəqə tüx tün ol

3606 birisi yarïn ol biri kəqti tün
yarïnka təgirmü tiriglik bu kün

3607 anïnda narukï tiriglik nəqə
tiriglikkə tutma səz aydïm aqa

A103
3608 tixi şuḫbəti mə bu ərlik otïn
əqürmək üqün ol birər sa'ətïn

3609 bu otuoq nəgü təg əqürsə eqər
kərək ərsə kərklüg ya kərksüz ḳuqar

3610 booquz tatoqï barqa karïn toḍmaḳ ol
karïn toḍsa artuḳ asïoq ḳoḍmaḳ ol

3611 karïn toḍsa arpa ya ḫəlwa bir ol
kalur barqa artïp tolur kirgü yol

B264
3612 xəkər ḫəlwa yəgli ya arpa üyür
toḍup yatsa tanda yana aq turur

3613 nəgü tər əxitgil saḳïnuḳ qïoqay
qïoqay ərsə nənkə kəzi kənli bay

3602 قوساق تويسا ئاۋغا يۈگۈرمەس بولۇر،
ئىگىسى رايىغا ئۇ ماڭماس بولۇر.

3603 بۇ نەپسىنىڭ ئوخشىشى كىچىك بالىدۇر،
قوساق تويسا تەڭ-تۆشكە يۈگۈرۈر.

3604 قوساق تويسا بولغاي بۇ نەپس بىر هورۇن،
ئۇنىڭكى رايىغا سەن بەرمە ئورۇن.

3605 تىرىكلىك تامامەن تولۇق ئۆچلا كۆن،
ئۇنىڭدىن نېرىسى نىچە چۈش يا تۈن.

3606 بىرى تاڭنا، بىرسى ئوتۇپ كەتكەن تۈن،
يېتەرمۇ تاڭنىغا هاياتلىق بۇ كۈن؟

3607 ئۇنىڭدىن نېرى بۇ تىرىكلىك نەدۇر،
تىرىكلىك دەپ ئېيتما، ئۇچۇق سوز بۇدۇر.

3608 خوتۇن سوهبىتى ئۇ بۇ ئەرلىك ئوتىن—
ئۇچۇرمەك ئۇچۇندۇر، بىرەر سائەتتىن.

3609 بۇ ئوتنى قانداقچە ئوچەرسە، ئوچەر،
ئۇ سەتمۇ، چىرايلىق قۇچسىلا بولار.

3610 بۇ گالنىڭ تاتلىغى قوساق تويماق ئول،
قوساق تويسا بولدى، تارتماق كېرەك قول.

3611 قوساق تويسا ئارپا يا هالۋا بىر ئول،
قالۇر بارچە ئېشىپ، تولسا كىرەر يول.

3612 شېكەر، هالۋا، ئارپا يەپ ياتسا تويۇپ،
قوپار تاڭنا يانا قوساغى ئېچىپ.

3613 مېلى يوق بولسىمۇ، كوزى، كوڭلى توق—
بىر تەقۋا كەمبەغەل نە دەر، بۇنى ئۇق:

3614 xəkərlig yądiŋ sən azun ni'məti
ḳavuḳ yür yądim mən ezüm ṭaḳəti

3615 ikigün toḍup təŋ kęqə yattïmïz
kəqip bardï kəlmix künüm sa'ətï

3616 azunuoɣ nəqə tərsə ez elgülüg
iki bez təgir ol saŋa bəlgülüg

3617 qïoɣay bay ikigün elümdə kędin
yana tüz bolurlar ḳara yər ḳatïn

3618 iki künki ərtər ərəzḳə bolup
nəlük arsïḳar sən tiriglik bulup

3619 ezüŋ suḳlanur sən azun tərgəli
elüm saḳlanur kər səni tutoɣalï

3620 tiriglik barïr kündə sęndin ḳaqar
yavuz bu elüm kər ulunnï pïqar

C212
3621 sęziksiz elür kər tirig boldaqï
ḳayu kün elürüg yoḳ ol bildəqi

3622 kiqig ərsə umnur saḳal engükə
saḳal ensə umnur ərüŋ boloɣuḳa

3623 saḳalïŋ ərüŋ bolsa kəldi elüm
elümkə asïoɣ ḳïlmaz oḳ ya tolum

3624 kərürdə kəyürmə ezünni küqün
ezüŋ otḳa atma bu dunya üqün

3625 aqïoɣ suv təg ol kər bu dunya nəŋi
nəqə iqsə ḳanmaz eliməz əŋi

3614 يەتتىسەن شېكەرلىك جاھان نېمىتى،
تېرىقلە كىپەك بولدى ئۇزۇم تاقىتى.

3615 تويۇپ ئىككىمىز تەڭلا ياتتۇق كېچە،
ئۇتتۇەدى كەلمىش كۇنۇم سائىتى.

3616 ھەر قانچە يىغارسەن دۇنيا، مال-مۇلۇك،
ئىككى بوز تېگەدۇر ساڭا بەلگۇلۇك.

3617 پەقىر-باي بۇ ئىككى ئولۇمدىن كېيىن،
باراۋەر بولۇرلەر قارا يەر قېتىن.

3618 ئىككى كۇنلۇك ئۇتەر ھالاۋەتنى دەپ،
نېچۇك ئالدىنۇرسەن تىرىكلىك تىلەپ؟

3619 ئۇزۇك تىرىشۇرسەن دۇنيا يىققىلى،
ئولۇم تىرىشۇر، كور، سېنى تۇتقىلى.

3620 تىرىكلىك كېتەر كۇندە، سەندىن قاچار،
ياۋۇز بۇ ئولۇم، كور، ئۇلۇڭنى قازار.

3621 ئولۇر شۇبھىسز، كور، تىرىك يۇرگۇچى،
قايۇ كۇن ئولۇشنى ئەمەس بىلگۇچى.

3622 كىچىكتە كۇتەر ئەر چىقىشنى ساقال،
ساقال چىقسا كۇتەر بولۇشىنى چال.

3623 ئولۇم كەلدى دىمەك ئاقارسا ساقال،
نەپ قىلماس ئولۇمگە ئوق يا ۋە قورال.

3624 قاراپ تۇرۇپ كويدۇرمە ئۇزۇڭنى كۇچەپ،
ئۇزۇك ئۇتقا ئاتما بۇ دۇنيانى دەپ.

3625 بۇ دۇنيا مېلىدۇر ئاچچىق سۇدەك[163] ئول،
نېچە ئىچسە قانماس، دىماق بولماس ھول.

3626 ḳuruoɣ ḳumḳa oḳxar bu yalnuḳ ɵzi
ɵgüz kirsə toḍmaz bu suḳluḳ kəzi

B265
3627 saḳïoɣ ol bu dunya kəzündə uqar
nəqə ɵz əḍərsə ol anqa ḳaqar

3628 ət ɵz arzu sürgən tapuoɣḳa təzik
kərünməz yaoɣïḳa bu bərməz kəzik

3629 ət ɵzkə alïḳ bərmə əgmə boyun
avïnqï saḳïnq ol tiləki oyun

3630 kəqürmix tiriglik barïr kəlgüsüz
nəqə ol bu ḳalmïx yəmə bəlgüsüz

3631 bu bolmïx künün barï ḳïlma yava
ɵlümkə ətingil tapuoɣ ḳïl əvə

3632 nəgü tər əxitgil oḍunmïx kixi
ḳamuoɣ buloɣanuḳtïn süzülmix kixi

3633 kəqürdün kəqigli bu tünki tünün
kəqərmü səziklig kəligli künün

3634 kəqürmix kəqürgü ara bir tüxün
tiriglikkə munqa bəḍütmə ünün

3635 pütə boldï munda tiriglik yəḍim
ɵḍ ɵḍlək ïḍïp nəfs putïnï sïdïm

C213
3636 bu kün kənd uluxḳa oḳïr sən məni
bulun ḳïlsa nəısim yuluoɣlï ḳanï

A104
3637 ət ɵz bir yaoɣï ol əḍi sarp yaoɣï
ḳamuoɣ yərdə yaḍmïx tuzaḳï aoɣï

3626 قۇرۇق قۇمغا ئوخشار بۇ ئىنسان ئوزى،
دەريا كىرسە تويماس، ھىرىسلىق كوزى.

3627 بۇ دۇنيا بىر ئالۋۇن كوزۇكىدىن ئۇچار،
سەن قانچە قوغلارسەن، ئۇ شۇنچە قاچار.

3628 قويۇپ كىم نەپسىنى قىلسا ئىبادەت،
ئۇ بەرمەس كورۇنمەس يېغىغا پۇرسەت.

3629 نەپسىگە ھەۋەس قىلما، ئەگمە بويۇن،
ئاۋۇنچى بولۇر غەم، تىلەگى ئويۇن.

3630 كوچۇرگەن تىرىكلىك كېتۇر كەلگۈسز،
يەنە قانچىلىك قالدى ئۇ بەلگۈسز.

3631 بۇ تاپقان كۇنۇكنى زايە قىلمىغىن،
ئولۇمگە تەييارلان، تائەت ئەيلىگىن.

3632 نەمە دەر، ئىشتىكىن، ئويغانغان كىشى،
پۇتۇن بۇلغىنىشتىن سۇزۇلگەن كىشى؛

3633 كەچۇردۇك بۇ ئوتكەن ئوتكۇنچى تۇنۇك،
كېچەرمۇ يوقمۇ ئۇ كېلۇچى كۇنۇك.

3634 كەچمىشلەر كېچەرلىك ئارا بىر قونۇق،
تىرىكلىككە مۇنچە زورايتما ئۇنۇك.

3635 ئۇزۇن بولدى بۇندا تىرىك ياشىدىم،
زامان ئوتكەچ نەپسىنىك پۇتىن قايرىدىم.

3636 بۇگۇن كەنت-شەھەرگە ئۇندەيسەن مېنى،
ئەسىر قىلسا نەپسىم، نىجاتچىم قېنى؟

3637 بۇ نەپس بىر يېغى، بەك قۇۋۇەتلىك يېغى،
پۇتۇن يەردە ئۇنىڭ توري-توزىغى.

3638 tiləkinqə ïḍma ḳatïoḳlan tirən
ət əz ülgi bạrməz uḳuxluoḳ ərən

3639 nəgü tạr əxitgil əzin basmïx ər
ḥəwa boynï yənqip əzin tutmïx ər

3640 ət əzkə bulun bolma bilki uluoḳ
ət əz bulnasa kər ḳolur din yuluoḳ

3641 biliklig tạsə bolmaoḳay ol kixig
ḥəwasï uḍu ḳïlsa barqa ixig

3642 uḳuxluoḳ tạsə bolmaoḳay ol ərig
ət əz bulnï bolsa ay kənḷi tirig

B266
3643 biliksiz kixi ol bolur bəlgülüg
ət əzkə bạrür bolsa tutqï ülüg

3644 uḳuxsuz kixilər ol ol ay ḳadax
ḥəwa arzularḳa əzin ḳïlsa bax

* * *

3645 munuḳï bu yanḷïoḳ turur bu azun
münin barqa aydïm sən uḳoḳil əzün

3638 تىلەگىگە قويما، تىرىش قۇنت بىلەن،
پەنا بەرمەس بۇ نەپسكە ئەقىللىق ئەرەن.

3639 نىمە دەر ئىشتىكىن، ئۇزىن باسمىش ئەر،
ھاۋا بويىنىن ئۇزگەن، ئۇزىن تۇتمىش ئەر:

3640 ئەي ئالىم بۇ نەپسكە ئەسىر بولمىغىن،
ئەسىر قىلسا نەپسىڭ، قۇربان بولۇر دىن.

3641 ھاۋايۇ-ھەۋەسلە قىلسا ئىشىنى،
بىلىملىك دەپ بولماس ئۇنداق كىشىنى.

3642 ئەقىللىق دىيىلمەس ئۇ ئەرەن ئەخىر،
ئەي كۆڭلى تىرىك، بولسا نەپسكە ئەسىر.

3643 كىمكى بۇ نەپسكە يول قويسا ھامان،
بىلىمسىز كىشى ئۇ، بۇ روشەن ئايان.

3644 ئەقىلسىز كىشىلەر شۇدۇر ئەي قاياش،
ھاۋايۇ-ھەۋەسكە ئۇزىن قىلسا باش.

* * *

3645 شۇ ياڭلىغ ئىرۇرلەر بۇ دۇنيا مانا،
بار ئەيبىن مەن ئىيتتىم، چۇشەن سەن بۇڭا.

43

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏXḴA DUNYA BIRLƏ ‘UḴBÏ ḴAZOIANOIUSÏN AYUR

3646 yanut bẹ̀rdi ɵgdülmix aydï bu sɵz
ɵxittim sɵn aydïṇ aya ḳutluoɪ ɵz

3647 munï ma ɵxitgil takï bɵlgülüg
bilikkɵ ukuxḳa bu sɵz ülgülüg

3648 nɵqɵ andaoɪ ɵrsɵ bu dunya ḥali
aqïoɪ ḳïlma ɵzkɵ tiriglik yolï

3649 bu kẹ̀ṇ dunya ɵzkɵ küqün ḳïlma tar
yazukluoɪ ḳulïṇa bayat fɵẓlï bar

C214
3650 ‘ɵżabï tɵlim ɵrsɵ rɵḥmɵt ɵküx
yazukluoɪ üqün boldï rɵḥmɵt kɵsüx

3651 ‘ɵżabḳa ḳatïoɪ ḳorḳ umïn rɵḥmɵtin
tapuoɪ ḳïl yɵtürgil bu ḳulluḳ atïn

قىرق ئۈچىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ ئودغۇر مىشقا دۇنياۋاستىسى بىلەن ئاخىرەتنى تەپسىر مۇمكىنلىگىنى ئېيتقانلىغى بايانىدا

3646 ئوگدۇلمىش جاۋابەن دىدى: قۇتلۇق ئەر،
ئىشىتتىم سۆزۈڭنى، سەن ئېيتتىڭ مەگەر.

3647 بۇنى ھەم ئاڭلىغىن تېخى بەلگۈلۈك،
بىلىمگە، ئەقىلغە بۇ سوز ئۈلگۈلۈك:

3648 نەچە شۇنداق ئەرسە بۇ دۇنيا ھالى،
ئاچچىق قىلما ئۆزگە تىرىكلىك يولى.

3649 بۇ كەڭ دۇنيا ئۆزگە كۇچەپ قىلما تار،
گۇناكار قۇلىغا خۇدا پەزلى بار.

3650 ئازاۋى كوپ ئەرسە رەھمىتىمۇ كوپ،
گۇناكار ئۇچۇن ئۇ رەخمەت ئەزىز خوپ.

3651 قاتتىق-قورق ئازاپتىن، كۇتكىن رەھمىتىن،
تائەت بىرلە يەتكۈز بۇ قۇللۇق ئېتىن.

3652 azun boḍnï barqa ulux kənd ḳoḍup
turup taoɣḳa kirsə uluoɣ yük yüḍüp

3653 buzuloɣay azun barqa ḳaloɣay ḳuruoɣ
apa ooɣlanï barqa kəsgəy uruoɣ

3654 iki əv yarattï bu həlḳḳa ḳamuoɣ
biri atï uqmaḳ birinin tamuoɣ

3655 yana barqa yalnuḳ bu dunya tiləp
yügürsə tüni barqa künkə ulap

3656 tapuoɣ ḳoḍsa dunya tiləsə tamuoɣ
yəmə ḳalmaoɣay ərdi bu uqmaḳ ḳuruoɣ

B267
3657 bayat bərdi ḳulḳa iki kəz ḳulaḳ
biri dunya baḳsa biri ‘uḳbi baḳ

3658 əlig bərḍi iki sunup tutoɣuḳa
biri dunyaḳa tut biri ‘uḳbiḳa

3659 aḍaḳ bərdi iki yorïoɣu üqün
bərü mənsa biri naru manɳ küqün

3660 yəmə yaḳxï aymïx bəgü bilki kənɳ
azunda qavïḳmïx akï əlgi kənɳ

3661 aya ḳul boluoɣlï uḳuxluoɣ oḍuoɣ
usal bolma saḳlan tokïoɣay yoḍuoɣ

3662 tərütti bayat bu ikigün azun
munï bulsa tavrat anï ḳol əzün

3663 apa ooɣlanïn barqa ərklig bayat
aqïoɣlï toḍuoɣlï tərütti bu at

3652 جاهان خەلقى بارچە شەھەر-كەنت قويۇپ،
چىقىپ ئالسا تاقتا بۇيۇك يۇك يۈدۈپ،

3653 بۇزۇلغاي جاهان، بارچە قالغاي قۇرۇپ،
ئادەم باللىرىدا كېسىلگەي ئۇرۇق.

3654 ئىككى ئوي ياراتتى بۇ خەلقە پۈتۈن،
بەھىش ھەمدە دەۋزەخ بۇ ئىككى ئورۇن.

3655 يەنە ھەممە ئادەم بۇ دۇنيانى دەپ،
ئۇلاپ كۇننى تۇنگە، يۇگۇرسە ھەدەپ،

3656 قويۇپ تائەت، دىسە مال، بولۇپ دوزىخى،
يەنە بوش قالماس ئۇ تەگرى ئۇجمىغى.

3657 خۇدا بەردى قۇلغا ئىككى كوز، قۇلاق،
بىرىن دۇنياغا، بىرىن ئاخىرەتكە، باق.

3658 ئىككى قول بىرىلدى سۇنۇپ تۇتقىلى،
بىرى دۇنياغا، ئاخىرەتكە بىرى.

3659 ئاياق بەردى ئىككى، يۇرۇگلار دىيان،
بىرىن قۇي مۇنىدا، بىرىن كۇچەپ ئۇ تامان.

3660 نەچەپ ياخشى ئېيتمىش بىلىم-ئىلمى كەك،
جاهاندا ئاتانغان سەخى-ئىلگى كەك:

3661 ئايا قۇل ئەقىللىق، ئويغاق بولغۇلۇق،
گۇنا يۇقمىسۇن بىل، ھۇشيار تۇرغۇلۇق.

3662 ياراتتى خۇدايىم بۇ ئىككى جاهان،
بىرىن تاپساك ئىزلە ئۇ بىرىن هامان.

3663 قادىر ئاللا بارلىق ئادەم ئوغلىنى،
بۇ ئات بىرلە ئاچ-توق ياراتتى ئۇنى.

3664 əginkə kəḍim ya booɣuzḳa yạ̈mi
kərək ay ḳadax bu tiriglik əmi

3665 tirigkə bu nəṇdin kəqix yoḳ ḳadax
əgin pütgü ton ḥəm ḳarïn toḍoɣu ax

3666 ḥəlal dunya bulsa yạ̈sə ḳazoɣanïp
qïoɣayḳa üləsə anïṇdïn alïp

A105 C215
3667 kixi aoɣruḳï bolmasa bu booɣuz
kixi ənməzi ol bu aoɣruḳ booɣuz

3668 bayat ‘ədliṇə tutqï ḳorḳu yorï
umïn fəẓlïṇa tutqï təgnü yorï

3669 bu iki ara boldï ḳulluḳ bilin
bu ol yol yaṇïlma bu ḳulluḳ yolïn

3670 əḍi yaḳxï aymïx bilik bərgüqi
biliksizkə ət sav ərig bərgüqi

3671 rija birlə həwfnï ḳanat sən ḳïlïn
bu iki araḳï yoluoɣ sən alïn

3672 bayat yarlïoɣïn ḳïl əzüṇ ḳulluḳï
uqup kir sarayḳa ərəzin salïn

B268
3673 rija həwf bu iki ḳanat sanï ol
bu ikin uquoɣlï bulur kəkkə yol

3674 yazuḳum əküx tạ̈p umïnq kəsməgü
tapuoɣḳa ïnanïp tapuoɣ yasmaoɣu

3675 tapuoɣ ḳïl tapuoɣ boldï ḳulluḳ ḳamuoɣ
kimiṇ atï ḳul bolsa ḳïlḳï tapuoɣ

3664 بەدەنگە كىيىم ھەم قوساقتا يىمەك،
قېرىنداش، تىرىكلىك ئۈچۈن بۇ كېرەك.

3665 بەدەن ياپقىلى تون، تويىماق ئۈچۈن ئاش،
تىرىككە بۇنىڭدىن كېچىش يوق، قاياش!

3666 ھالالدىن تېپىپ مال يىمەكلىك كېرەك،
يوقسۇلغا بىر قىسمىن بەرمەكلىك كېرەك.

3667 يوق ئەرسە كىشىدە كاشكى گال غېمى،
ۋە لېكىن زورۇردۇر بۇ غەملەر تېخى.

3668 چوچۇپ يۇر ھەمىشە خۇدا ئەدلىدىن،
ھەمىشە ئۇمىت كۈت ئۇنىڭ پەزلىدىن.

3669 بۇ قۇللۇق شۇ ئىككى ئاراسىدا، بىل،
يېڭىلما بۇ يولدىن، قۇللۇغۇڭ شۇ خىل.

3670 تولا ياخشى دەپتۇ بىلىم بەرگۈچى،
نادانغا نەسىھەت ـ ئوگۈت ئېيتقۇچى:

3671 ئۇمىت ۋە خەۋپنى سەن قانات ئەيلىگىن،
بۇ ئىككى ئارادا يولۇڭ تاللىغىن.

3672 ئوتەپ قۇللۇقنى، قىل خۇدا بۇيرۇغىن،
بەھىشكە ئۈچۈپ كىر، كورگىن ھوزۇرىن.

3673 ئۇمىت، خەۋپ ـ بۇ ئىككى قاناتتەكلا ئول،
كىم ئۇچسا بۇنىڭلە تاپۇر كوككە يول.

3674 گۇنايىم تولا دەپ ئۇمىت ئۇزمىگىن،
ئىشەنىپ تائەتكە ھەددىن ئاشمىغىن.

3675 تائەت قىل، بۇ تائەت بەندىلىك پۇتۇن،
تائەت قىلسۇن ھەر كىم بەندىلىك ئۈچۈن.

3676 aoɣïr tutoɣu yarlïoɣ uquz ḳïlsa ɵz
uquzluḳtïn ɵtrü aoɣïr bolsa ɵz

3677 tapuoɣḳa ɵzünṇi qïoɣay bil qïoɣay
tapuoɣḳa qïoɣay bil yazuḳlarḳa bay

3678 kixidə yavuzï ɵzüṇ bil ɵzüṇ
məgər əḍgü bolsa ɵzüṇ ḥəm səzüṇ

* * *

3679 munu bilmiximni ayu bərdim ux
səzüm ixkə tutoɣïl yarïn kəlgə tux

3680 ḳalï tutmasa sən bu aymïxlarïm
jəwab ḳïl yanayïn ay ərsig ərim

3681 uzun boldi səzlər nəṇi asoɣï yoḳ
taḳï ma uzatïp aḍïn tusoɣï yoḳ

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

C216

3682 əlig baxḳa urdï bu oḍoɣurmïxa
saḳïndï uzun ḳəq kətürdi baxa

3683 ayur ay ḳadax təgdi əmgək saṇa
ḳadaxlïḳ ḳïlïp səzlədiṇ sən maṇa

3684 maṇa əḍgü saḳnïp bu səz səzlədiṇ
muyan bərsu tənri saḳïnqïm yədiṇ

3685 baḳa kərdüm əmdi bu ixtə maṇa
şəlaḥï kərünməz ay ərsig toṇa

3676 ھەق ئەمرىن ئەزىز بىل، ئۆزۈڭنى توۋەن،
ئاشار قەدرىڭ سېنىڭ بۇنىڭلىق بىلەن.

3677 تائەتكە ئۆزۈڭنى گادايى بىل، گادايى،
تائەتكە گادايى بىل، گۈنالارغا بايى.

3678 كىشى يامانى بىل ئۆزۈڭنى-ئۆزۈڭ،
مەگەر ياخشى بولسا، ئۆزۈڭ ھەم سۆزۈڭ.

* * *

3679 دىدىم مەن بىلگىنىم ساڭا مەن مانا،
ئەمەل قىل، تاڭنا كور ئەجرىنى پانا.

3680 قوبۇل قىلمىساڭ سەن دىگەنىمنى گەر،
يانايمەن ئايا مەرت ئەرمەن جاۋاپ بەر.

3681 ئۆزۈن بولدى سۆزلەر، تولا پايدا يوق،
بۇنىڭدىن ئۆزارسا يانا پايدا يوق.

ئۇدغۇرمىشنىڭ ئوگدۈلمىشكە جاۋابى

3682 ئۇدغۇرمىش بېشىنى قولىدا تۆتۈپ،
كوتەردى ئاخىرى ئۆزۈن ئويلۇنۇپ.

3683 دىدى: ئەي قاياشىم كوپ چەكتىڭ جاپا،
قېرىنداشلىق ئەيلەپ، سۆز ئېيتىپ ماڭا.

3684 تىلەپ ياخشىلىقلار ماڭا، سۆزلىدىڭ،
خۇدا بەرسۇن ئەجرىڭ، غېمىمنى يىدىڭ.

3685 قاراپ كوردۇم، ئەمدى بۇ ئىشتا ماڭا—
كورۇنمەس چىقار يول، ئەي مەردان توڭا.

3686 kəŋül taplamadï bu ixtin ḳaḳar
kəŋül taplamaz ixkə yaḳsa həṭər

B269
3687 nə əḍgü bilik bəṛdi biliki bəḍük
səvitmix səvüglərkə kəŋli süzüg

3688 ḳayu ixni ḳïlmaḳ tiləsə əzüŋ
kəŋül birlə axnu kəŋəxgil səzüŋ

3689 kixikə kəŋəxgil ayït barqa səz
kəŋül taplamasa yïraḳ tutoɣïl əz

3690 ḳamuoɣda baoɣïrsaḳ əzüŋkə əzüŋ
kəŋül taplamaz ixni ḳoḍ kəs səzüŋ

3691 kəŋül taplamasa ḳayu ixlərig
asïoɣ bolmaz anda ay kəŋli tirig

3692 kəŋül taplamadï bu ixni səvə
əzüm yandï əmdi bu səzdin ə̧və

3693 sənindin ḳolur mən munu ʻuẓrümi
ḳoḍu bəṛ məni ay kixi keḍrümi

3694 ə̧ligkə tusuloɣu yoḳ ərdəmlərim
nə ḳïlḳïm ḳïlïnqïm savïm səzlərim

3695 əzüm dunyadïn ḳaqtï kəldi bərü
yana mən nəgü təg barayïn naru

A106
3696 bayat tapoɣïna bu ulanmïx əzüm
kixi tapoɣï ḳïlmaḳ yararmu tüzüm

3697 ḳoḍu bəṛgil əmdi məni təŋrikə
duʻaqï bolayïn sana əḍgükə

3686 بۇ ئىشنى خالىماس دىل ئۇندىن قاچار،
كۆڭۈل خالىماس ئىشنى قىلماق خەتەر.

3687 ئۆزىن سويدۇرگۈچى ھەم كۆڭلى سۇزۇك،
نە ياخشى بىلىم بەردى ئىلمى بۇيۇك:

3688 قايۇ ئىشنى قىلماق ئىستەرسەك ئۇزۇك،
كۆڭۈل بىرلە ئاۋال كېڭەشكىن سوزۇك.

3689 كىشىگە كېڭەش سال، دىگىن ھەممە سوز،
كۆڭۈل ئىستىمەس گەر، يىراق تۇتقىن ئوز.

3690 جىمىدىن كويۇمچان ئوزۇڭگە-ئوزۇك،
كۆڭۈل خالىماس ئىشنى قوي، كەس سوزۇك.

3691 كۆڭۈل قايسى ئىشنى ياقتۇرمىسا گەر،
چىقماس نەپ ئۇنىڭدىن، كۆڭلى تىرىك ئەر.

3692 كۆڭۈل خالىمدى بۇ ئىشنى سويۇپ،
ئوزۇم ياندىم ئەمدى بۇ ئىشتىن سوۋۇپ.

3693 كىشىلەر خىلى ئەي، ئۇمىدىم شۇدۇر،
ئوز ھالىم بىلەن قوي، ئوزۇرۇم شۇدۇر.

3694 بېرەلمەس خانغا نەپ پەزىلەتلىرىم،
نە خۇلقۇم، مىجەزىم، سوز-ھەركەتلىرىم.

3695 كېچىپ دۇنيادىن ئوزۇم كەلدىم بۇيان،
يەنە مەن نىچۇكمۇ بارايمەن ئۇيان.

3696 خۇدا تائىتىگە بېغىشلاپ ئوزۇم.
كىشىگە تېۋىنسام يارارمۇ، تۇزۇم[164]؟

3697 مېنى قوي، خۇداغا ئىبادەت قىلاي،
تىلەپ ياخشىلىقنى دۇئاچىك بولاي.

3698 iki ɵz kərüxmək tiləsə küsəp
manar kəlmə sən mən barayïn tiləp

C217
3699 mana təgsü əmgək sən inqin tiril
tilig tapoqï birlə boḍun asoqï kïl

3700 nəgü tər əxitgil baoqïrsak kixi
yakïnlïk ulaoqlï tapuoqsak kixi

3701 komïtsa kənül kər yorïtsa kixig
yakïn boldï sakïn tiləmix ixig

3702 tilək birlə mansa kixi arzulap
arïp yolda kalmaz tiləkin ulap

B270
3703 tiləkkə barur ərsə yalnuk yorïp
bulur ol tiləkin bu kalmaz arïp

3704 əḍi yakxï aymïx səvitmix kixi
wəfaka qavïkmïx səvüglər baxï

3705 yakïn bolsa kənlün yïrak yər yakïn
yakïnlïk wəfasïn kənülkə bakïn

3706 tooqardïn patarka bir ərləm yər ol
wəfa birlə bilsə yakïnlïk ḫəkïn

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOQURMÏXKA

3707 yanut bərdi ɵgdülmix aydï səzüm
əxitgil əxitti səzünni ɵzüm

3708 tiləkin bu ərsə sənin ay kadax
küqəməz mən əmdi kənül kïlma bax

3698 كورۇشمەك تىلەسەڭ گەر مۇشتاق بولۇپ،
ماڭا كەلمە، سېنى باراي ئاختۇرۇپ.

3699 مەن ئەمگەك چېكەي، سەن هوزۇردا تىرىل،
ئېلىگ خىزمىتىلە ئەلگە نەپئى قىل.

3700 نىمە دەر ئىشتىكىن كويۇمچان كىشى،
يېقىنلىقنى قىلغان ئۇ ئىشچان كىشى:

3701 هاياجانلىنىپ دىل، قوزغالسا كىشى،
يېقىن كەلدى دېمەك، تىلەگەن ئىشى.

3702 كىشى ماڭسا مەقسەتكە ئۇمتىلىنىپ،
تىلەككە يېتەر، يولدا قالماس هېرىپ،

3703 تىلەككە يېتىشكە ئەر بولسا دادىل،
هېرىپ قالماي، بولۇر مەقسەتكە نائىل.

3704 تولا ياخشى دەپتۇ سويۇتمىش كىشى،
ۋاپا بىرلە مەشھۇر مەھبۇپلەر بېشى:

3705 يېقىن بولسا كۆڭلۈڭ، يىراق يەر يېقىن،
يېقىنلىق ۋاپاسىز ئىستە كۆڭۈلدىن.

3706 شەرقتىن-غەربكە بىر ئورلەم يول ئول،
ۋاپا بىرلە بىلسە يېقىنلىق هەقىن.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3707 دىدىكىم ئوگدۇلمىش: ئىشتىتىم سوزۇڭ،
مەن ئېيتاي، ئىشتىكىن سوزۇمنى ئوزۇڭ:

3708 گەر مەقسەت شۇ بولسا، ئايا قاياش، بىل،
سېنى زورلىمايمەن، يارا قىلما دىل.

3709 kəsildi səzüm sən əsən əḍgü ḳal
əligkə bitik bəṛ yüzüm ḳīlma al

3710 bitik ïḍtï əlig əz əlgin bitip
səzüṇ barmasa sən bitik bəṛ ətip

3711 tutayïn mən əmdi maṇa bəṛ jəwab
səzüṇ səzləyük əz tilin ülgüləp

3712 tilin səzləgil ḥəm bitigil bitik
əligkə yanayïn ay bilgə tətik

3709 كېسلدى سوزۇم، سەن ئىسەن ـ ياخشى قال،
ئېلىككە بىتىك ياز، يۇزۇم قىلما ھال.

3710 ئەۋەتتى ئېلىگ خەت ئوز قولىدا يېزىپ،
ئوزۇڭ بارمىساڭمۇ، خەت بەرگىن پۈتۈپ.

3711 سوزۇڭ ئولچەپ ماڭا ھەم بەرگىن جاۋاپ،
قىلاي مەن ئىشىمنى ئۇنىڭغا قاراپ.

3712 تىلىڭ بىرلە سوزلە، ھەم يازغىن بىتىك،
باراي خان قېشىغا، ئەي ئالىم تىتىك.

44

OḌOIURMÏX ƏLIGKƏ BITIK BITIP ÏḌMÏXÏN AYUR

3713 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï bitik
bitiyin kər anqa ay bilgə tətik

* * *

3714 dəwat ḳoldï kaoqəż kətürdi ḳələm
əligkə bitik baxladï səz ulam

C218

3715 bayat atï birlə səzüg baxladï
tərütkən igiḍgən kəqürgən tḍdi

* * *

3716 əküx əgdi sansïz ŝəna bu tilin
ḳïlur mən bayatḳa ayïn ḥəm yïlïn

3717 yaoqïz yər yaxïl kək yarattï kün ay
ḳaranḳu yaruḳluḳ qïoqay tut ya bay

قىرىق توققۇنچى باپ

ئودغۇرمۇشنىڭ ئېلىگە جەزمەن ئېرىشىدىغانلىقى بايانىدا

3713 ئودغۇرمش ئېيتتىكى: ئەي ئالىم تىتىك،
كۆتۈپ تۇر بىر ئاز سەن، يازاي مەن بىتىك.

* * *

3714 دۇئەت ـ قەغەز تېپىپ، ئېلىپ ئۇ قەلەم،
يازا باشلىدى خانغا مەكتۇپ شۇدەم.

3715 خۇدا ئاتى بىرلە سوزىن باشلىدى،
ياراتقان، ئۇستۇرگەن، كەچۈرگەن دىدى.

* * *

3716 تىلمىدە ھىساپسىز كوپ ھەمدۇ ـ سانا ـــ
ئوقۇيمەن خۇداغا يىل، ئاي ھەم مانا.

3717 ياراتتى قوڭۇر يەر، يېشىل كوك، كۈن ـ ئاي،
قاراڭغۇ، يورۇقلۇق، پېقىر ياكى باي.

3718 tərütti ḳalïn boḍ bu sansïz tirig
tirilgü bəŗür ḳoḍmaz aqïn birig

B271
3719 bir ol bir iḍi kim tərütti iki
sakïxḳa ḳatïlmaz anïn birliki

3720 bir ol bar səzikṣiz ḳalï ḳanqasïz
kənüldə yïraḳ tutoɣu okxaoɣ mənïz

3721 uluoɣluḳ anar ol bəḍüklük anar
uoɣan ərklig ol bir ḳamuoɣdïn sïnar

3722 yarattï ḳalïn barqa sansïz ḳuluoɣ
tiləmixkə bəŗdi aoɣirlïḳ ḳamuoɣ

3723 ḳaranḳu titiksig bu bərk əv iqi
yaruttï yaxïḳ birlə ərklig küqi

3724 yaxïl kək tərütti kətürdi əḍiz
kün ay birlə yulduz bəzədi bəḍiz

3725 ḳoḍïsï yaoɣïz yəŗ yaxïl suv bilə
ərüsi süzüg yəl əzə ot ula

3726 isig tomlïoɣïoɣ ḥəm ḳuruoɣ ya əlüg
yaraxturdï həlḳḳa təgürdi ülüg

3727 tərütti tilək təg tiləmix tilək
kərək bolmadï anda arḳa yələk

A107
3728 tiləsə aoɣïrlar tapuoɣsuz ḳuluoɣ
tiləsə uquzlar tusulmaz tapuoɣ

3729 tiləmix tiləki bolur bol tṣsə
yorïtur ḳəẓasïn nə ərsə kəsə

3718 ياراتتى هساپسز بارلىق، تىرىك جان،
بىرىن قويمايىن ئاچ، رىزىق بېرىبان.

3719 ئۇ بىردۇر، ياراتتى ئالەمنى ئىككى،
قېتىلماس هساپقا ئۇنىڭ بىرلىگى.

3720 ئۇ بىر، بار شۇبهىسىز، قانداق، قانچىسىز،
چۈشەنمەك كېرەك دىلدا تەڭ-تۇشسىز.

2721 ئۇلۇغلۇق ئاڭادۇر، بۇيۇكلۇك ئاڭا،
ئۇ قادىر، هاكىمدۇر، هەممىدىن سىڭا.

3722 ياراتتى بۇ سانسىز جىمى قۇلنى ئۇ،
ئۇ بەردى تىلەگەن ئىززىتىنىمۇ.

2723 بۇ گۈمبەزلىك لاي ئوي، قاراڭغۇ ئىچى،
يورۇتتى قۇياش بىرلە قۇدرەت كۈچى.

2724 يېشىل كوك ياراتتى ئىگىز كوتىرىپ،
كۈن-ئاي هەمده يۇلتۇزلە زىننەت بېرىپ.

3725 تىگىدۇر قوڭۇر يەر بىلەن يېشىل سۇ،
ئۇستى سۇپ-سۇزۇك يەل بىلەن ئوتتۇر ئۇ.

3726 قۇرۇق-هول بىلەن بۇ ئىسسىق، سوغۇقنى—
ياراشتۇردى، بەردى خەلقە رىزىقنى.

3727 ئوزى خالىغانچە ياراتتى تىلەك،
كېرەك بولمىدى ئاڭا ئارقا يولەك.

3728 تىلەسە تائەتسىز قۇلىن قەدىرلەر،
بۇ تائەت گەهى نەپ بەرمەس، خار كېتەر.

3729 ئۇ خالاپ نىمەنى، دىسە بول بولۇر.
نە بولسا قارارى، چوقۇم يۇرىتۇر.

3730 ökük min sälamïm sävüg savqïka
ol ädgü kulawuz könі yolqïka

3731 äligkä du'aqï bitidim bitik
sälamïn äsänlik özä ay tätik

C219
3732 älig yarlïkamïx bitik birlä säz
okïdïm bitikin yaruk boldï käz

3733 ökük ädgü yarlïoq tümän ät ärig
mana yarlïkamïx kamuoq säzlärig

3734 yämä wä'dä kïlmïx ökük ädgülük
aoqïrlïk aqïoqlar yägü kädgülük

3735 yorïoqlï bu yalnuk bu arzu özä
yorïrlar tiläyü azunuoq käzä

B272
3736 tapuoqsuz özüm bulsa ädgü aqïoq
kalï taplamaz män bu dawlät yaxïoq

3737 wälikin bu bir kaq müni bar adïn
özim barsa yasï ma kälgäy kädin

3738 ularda biri bu tapuoq bilmäz öz
barïp tapnumasa yarumaoqa yüz

3739 törü yok toku yok yämä kïlk kïlïnq
törüsüz tapuoqqï yaramaz ärinq

3740 ikinqi jäfaqï bu dunyaoq bilip
jäfa kïldïm axnu jäfa kïloqa täp

3741 bayatka sïoqïndïm özüg bäklädim
bu din birlä iman küdäzsü idim

3730 سالام مىڭ، سويۇملۇك رەسۇلغا تولا،
ئۇ ياخشى يېتەكچى، دۇرۇس يولچىغا.

3731 ئېلىككە دۇئا بىرلە يازدىم بىتىك،
ئىسەنلىك تىلەيمەن، سالام ئەي تىتىك.

3732 ئېلىنگ مەرھەمەت قىلدى خەت بىرلە سوز،
ئوقۇپ خەتنى روشەن بولۇپ كەتتى كوز.

3733 تولا ياخشى يارلىق ئۇزە كوپ ناسات—
ئوگۇتلەر قىلىنمىش ماڭا ئىلتىپات.

3734 يەنە ۋەدە قىلمىش تولا ئەزگۇلۇك،
ئىززەت، قەدىر، ئېھسان، يىمەك، كەيگۇلۇك.

3735 يۇرەرلەر شۇ ئارزۇ بىلەن بۇ ئىنسان،
شۇنى ئىستەپ كېزەر جاھاننى ھامان.

3736 ئېرىشسەم بىخىزمەت مەرھەمەتكە مەن،
نېچۇك رازى بولماي بۇ دەۋلەتكە مەن؟

3737 ۋە لېكىن بىرقانچە قۇسۇرۇمۇ بار،
ئوزۇم بارسام ئاخىر زىيانى بولار.

3738 بىرى، مەندە خىزمەت قىلىش ئىلمى يوق،
بېرىپ ئىشلىمىسەم، يۇز بولماس يورۇق.

3739 يوق مەندە مۇناسىپ قايدە-يوسۇن، خۇلق،
يوسۇن بىلمەس كىشى ئىشقا نالايىق.

3740 ئىككىنچى، بۇ دۇنيا جاپاچى، بىلدىم،
جاپانى ئاۋال مەن ئاڭا ئەيلىدىم.

3741 خۇداغا سىغىندىم، نەپسىمنى يىغدىم،
كۇزەتسۇن خۇدايىم ئىمانىم-دىنىم.

3742 booɣuzқa əginkə barïm yətgəy ək
nərək anda naru maŋa boloɣa yük

3743 booɣuzқa yəyim ḫəm əginkə kəḍim
maŋa kïlmaz əksük tərütgən iḍim

3744 tərütti igiḍti bu əḍkə təgi
takï ma igiḍgəy ay dunya bəgi

3745 saŋa bərdi dunya əsirkəmədi
maŋa bərməgəymü bərigli iḍi

3746 қamuoɣ əḍgü əsiz qïoɣay baylïқïm
bayattïn kərür mən ay ərsig aқïm

3747 bayat қapoɣï tuttum қïlur mən tapuoɣ
қamuoɣ həlқ yumïtoɣu bu ol qïn қapuoɣ

3748 saŋa ay sənin қapoɣïŋa mən barïp
nəgüni tiləyin tiriglik ïḍïp

C220
3749 ikigü bayat қullarïmïz biz ək
bu қulluқ iqində қurumïz tüz ək

3750 bu қul қulқa қulluқ yaraoɣsïz bolur
tapuoɣqïқa tapsa uquzluқ bulur

3751 kixi ḫimməti bolsa mundaoɣ kərək
bayat tapoɣï қïlsa urunsa yürək

3752 əḍi yaқxï aymïx süzülmix kəŋül
əxitgil ay bilgə uқuxluoɣ amul

B273
3753 aqïoɣlï toḍuoɣlïқa қïlma tapuoɣ
nəgükə kïlur sən tapuoɣқa butuoɣ

3742 گېلىمغا، بويۇمغا يېتەر بار-يوقۇم،
كېرەكمەس باشقىسى، ئۇ بولغاي يۈكۈم.

3743 گېلىمغا يىمەكلىك، بويۇمغا كىيىم،
ماڭا كەم ئەيلىمەس ياراتقان ئىزىم.

3744 ياراتتى، ياشارتتى ئۇ تاكى بۇ دەم،
ئەي دۇنيا بېگى ئۇ ئاسرار يەنە ھەم.

3745 ساڭا بەردى دۇنيا، دەرىغ تۇتمىدى،
سېخى ئۇ ئىگەم ماڭا بەرمەسمىدى؟

3746 پۇتۇن ياخشى-يامان، پېقىر-بايلىغىم،
بىلۇرمەن خۇدادىن دەپ، ئەي سېخىيىم.

3747 خۇدا ئىشىگى تۇتتۇم، قىلۇرمەن تائەت،
پۇتۇن خەلق يىغىلۇر ئىشىك شۇ، پەقەت.

3748 ساڭا يا سېنىڭ ئىشىگىڭگە بېرىپ،
نىمەنى تىلەرمەن ھاياتنى بېرىپ؟

3749 خۇدانىڭ قۇلى بىز ھەر ئىككىلىمىز،
بۇ قۇللۇقتا ئوخشاش مەرتىۋىدە بىز.

3750 قۇل قىلسا قۇلغا قۇللۇق ياراقسىز بولۇر،
خىزمەتچىگە خىزمەت قەدىرسىز بولۇر.

3751 كىشى ھىممىتى بولسا مۇنداق كېرەك،
كى، ھەق تائىتىگە چىڭ تۇتسا يۈرەك.

3752 بىر ئالىم، ئەقىللىق، سۈزۈك پاك كۆڭۈل—
كىشى ياخشى ئېيتمىش، بۇنى ئاڭلىغىل:

3753 خىزمەت قىلما ئاچ-توق بولۇچى ئۈچۈن،
تېۋىنماقتا بىر يۇت ئىزلىمەك نېچۈن؟

3754 tapïn bir bayatka tuxï tïnmadïn
tünün kündüzün bul aqïoqlïoq kapuoq

3755 ay əlig bu tərt ḥajətim kïl rəwa
sana tapnayïn mən əlig yüz ova

3756 tiriglik kolur mən özüm əlgüsüz
yigitlik tilər mən karï boloqusuz

3757 əsən tut məni sən tuqï igsizin
bayutoqïl qïoqay kïlmaoqïl nənsizin

3758 bu tərt nən mana bər sana tapnayïn
səvüg jan yuluoqlap özüm ətnəyin

3759 bu nənlər mana bərsə sən ay əlig
özüm kul kïlayïn birəyin əlig

3760 munï bərgükə bər küqün yətməsə
nə artuklukun bar mana ay kəsə

3761 yəgü kədgü ərsə yəgüm bar kədim
takï ma kərək bolsa bərgəy idim

3762 aoqïrlïk uquzluk bayattïn turur
ölüm ya tiriglik həm andïn ərür

3763 munï qïn bilikli ukuxluoq kixi
adïnsïoq bolurmu ay əlqi baxï

3764 məni bir bayatïm küdəzmixi təg
küdəzüməgəy sən aya əşlï bəg

A108 C221

3765 səni mən küdəzgü kərək mən kəqə
məni ol küdəzür səz aydïm aqa

3754 تائەت قىل خۇداغا هامان، تاپارسەن—
كېچەيۇ-كۈندۈزى ئوچۇق ئىشىگىن.

3755 بۇ توت هاجىتىم، خان، راۋا قىل ماڭا،
ئوپۇپ يۈز-قولۇڭ، خىزمەت ئەيلەي ساڭا.

3756 تىلەرمەن تىرىكلىكنى ئولمەيدىغان،
يىگىتلىك تىلەيمەن قېرىمايدىغان.

3757 هەمىشە كېسەلسىز، مېنى ئەيلە ساق،
باي ئەت، ئەيلە يوقسۇل بولۇشتىن يىراق.

3758 بۇ توت نەرسە بەرسەڭ ساڭا ئىش قىلاي،
تۇتۇپ بۇيرۇغۇڭنى پىدايىڭ بولاي.

3759 ماڭا بەرسەڭ ئەگەر شۇلارنى ئەي خان،
بېرىپ قول ساڭا قۇل بولاي مەن هامان.

3760 بۇلارنى بېرىشكە كۈچۈڭ يەتمىسە،
نىمە ئارتۇقلۇغۇڭ بار، ئېيت ئەمىسە؟

3761 يىمەك، كىيمەككە كەلسەك، بار يىمەك، كىيىم،
يەنە لازىم ئولسا، بېرۈر ئۇ ئىزىم.

3762 ئەزىزلىك ۋە خارلىق خۇدادىن بولۇر،
ئولۇم يا تىرىكلىك هەم ئاندىن ئېرۈر.

3763 مۇنى ياخشى بىلگەن ئەقىللىق كىشى،
يۈرەرمۇ بولەكچە، ئەي خانلار بېشى؟

3764 مېنى بىر خۇدايىم ئاسرىغىنىدەك،
سەن ئاسرىيالماسسەن، ئايا ئىسىل بەگ.

3765 كېچەلەر قوغدىشىم كېرەكتۇر سېنى،
ئوچۇق ئېيتسام سوزۇم، ئۇ قوغدار مېنى.

3766 əzün toḍmaoɣïnqa maṇa təgməz ax
məni toḍrur əṇdün əzi yəməz ax

3767 ətükqi kərəksiz muṇaḍsa əzüm
tilim təprəmədin əxitür səzüm

B274
3768 ḳapuoɣqï tïḍumaz ya yol ḳïloɣuqï
təgürməz maṇa bir küvəz kür küqi

3769 saṇa yazsa mən sən kəqürməgə sən
kəqürgəy iḍim miṇ yazuḳ ḳïlsa mən

3770 nəgü tər əxitgil yazuḳluoɣ ḳulï
kəṇül sïrrï aqtï kər ətnür tili

3771 aya qïn wəfalïoɣ baoɣïrsaḳ iḍim
səniṇdə baoɣïrsaḳ aḍïn bulmadïm

3772 muṇaḍmïx əzümkə bərür sən tilək
yavuz arḳasïzḳa sən arḳa yələk

3773 igimkə xifa sən saḳïnqḳa səvinq
muṇumḳa tayanqïm əriksə avïnq

3774 küvənqim avïnqïm səvinqim ḳamuoɣ
səvinqiṇ iqində turur ay uluoɣ

3775 əküx ḳïldïm əmdi saṇa mən yazuḳ
səniṇ rəḫmətiṇdə bu yazuḳ az oḳ

3776 kəqürgil yazuḳum saṇa yasï yoḳ
ḳïnama məni sən saṇa asoɣï yoḳ

3777 yazuḳum təlim ərsə rəḫmət mə bar
anï ḳïl məniṇ birlə səndin yarar

3766 ئوزۇڭ تويمىغۇنچە ماڭا تەگمەس ئاش،
مېنى ئۇ تويغۇزۇر، ئوزى يىمەس ئاش.

3767 كېرەكمەس ئارىچى، مۇڭلانسام ئوزۇم،
تىلىم تەۋرىمەستىن، ئۇ ئاڭلار سوزۇم.

3768 ئىشكچى ۋە يا يول باشلار توسالماس،
قىلىپ كىبىر بىراۋ زورلۇق قىلالماس.

3769 كەچۈرمەسسەن ساڭا گۇنا ئەيلىسەم،
گۇنا ئەيلىسەم مىڭ، كەچۈرگەي ئىگەم.

3770 ئىشتىكىن، نىمە دەر گۇناكار قۇلى،
كوڭۈل سىرىن ئېچىپ ئوتۇنۇپ تىلى:

3771 ئايا چىن ۋاپالىق، كويۇمچان ئىزىم،
سېنىڭدىن كويۇمچان بولەك تاپمىدىم.

3772 ئوزۇم قايغۇلانسام بېرۇرسەن تىلەك،
تىيەگى يوقلارغا، سەن ئارقا يولەك.

3773 كېسەلگە شىپاسەن، غېمىنگە سويۇنچ،
مۇڭۇمغا تايانچ سەن، زېرىكسەم ئاۋۇنچ.

3774 قۇۋانچىم، ئاۋۇنچىم، سويۇنچىم ئېرىغ،
سويۇنچىڭ ئىچىدە تۇرۇر، ئەي ئۇلۇغ.

3775 تولا قىلدىم ئەمدى ساڭا مەن گۇنا،
سېنىڭ رەھمىتىڭ ئالدىدا ئاز يانا.

3776 گۇنايىم كەچۈرگىن، ساڭا يوق زىيان،
مېنى قىينىما، يوق ساڭا نەپ ھامان.

3777 گۇنايىم تولا بولسا، رەھمەتمۇ بار،
شۇنى قىل، ساڭا بۇ تولا يارىشار.

3778 əgər ḳīnasa sən yaraoḳlīoḳ ma mən
kəqürsə kəqür sən yaraoḳlīoḳ ma sən

3779 bilir sən bilir mən sẹni bir iḍim
bilir mən bilir sən sẹni bir tẹdim

3780 otun mən otunluḳ bilə əz ulīr
tüzün sən tüzünlük mə sẹndin kəlir

3781 orunqaḳ turur bu səvüg jan rəwan
orunqaḳ yana bẹr kətürməz bu jan

C222
3782 ay ẹlig bu dunya kəqimlig turur
tiriglik küniṇə tükər alḳīnur

3783 nəgükə īnanīp saḳīnoḳu uzun
nəgükə süqinip avīnoḳu əzün

3784 ata bardï ẹx tux ẹqi ya ini
ana bardī ooḳluṇ ḳīzīṇ kər ḳanī

3785 əlüglig kərür sən əlüg sən tirig
sẹzik tutma bir kün əxüngəy yẹrig

3786 usanma ay ẹlig uḍïma oḍun
əzündə kẹḍin əḍgü atīṇ koḍun

3787 yava ḳīldīṇ ərsə kəqürmix künüṇ
yava ḳīlma əmdi kəligli tümüṇ

3788 kəqər kün iqində kərəkiṇ alīn
kəqütqi kəlirkə ẹtikin ḳīlīn

3789 bu ḥalīoḳ kərürdə mənin bu kəzüm
nəgü təg baruoḳay saṇa bu əzüm

3778 ئەگەر قىينىساڭ سەن، لايىق ئاڭا مەن،
كەچۈرسەڭ لايىقسەن، كەچۈرمەككە سەن.

3779 بىلۈرسەن، بىلۈرمەن سېنى بىر ئىزدىم،
بىلۈرمەن، بىلۈرسەن سېنى بىر دىدىم.

3780 گۈستاخمەن، گۈستاخلىق ئازاپقا سالۇر،
ھېلىم سەن، ھېلىملىق سېنىڭدىن كېلۇر.

3781 ئامانەت، كېتۈچى سويۇملۇق بۇ جان،
بولەككە قويۇلماس ئامانەت ھامان.

3782 ئەي ئېلىگ بۇ دۇنيا بىر ئوتكۈنچىدۇر،
ھايات كۈنسايىن ئۇ كېمىپ تۈگىشۈر.

3783 نىمەگە ئىشەنىپ، ئۇمۇنماق ئۈزۈن،
نىمەگە سويۇنۇپ، گوللىماق ئوزۇڭ.

3784 ئاتاڭ كەتتى، تەڭ-تۇش ئاكا يا ئىنى،
ئاناڭ كەتتى، ئوغلۇڭ، قىزىڭ كور، قېنى؟

3785 ئولگەنلەرنى كوردۇڭ سەن ھەم ئولەرسەن،
كىرەر يەرگە بىر كۈن تىرىكمۇ جەزمەن.

3786 غاپىل قالما ئۇخلاپ، ئويغان سەن ئەي خان
ئوزۇڭدىن كېيىن قوي ياخشى ئات ھامان.

3787 زايە قىلدىڭ ئەرسە كەچۈرگەن كۈنۈڭ،
زايە قىلما ئەمدى كېلۈچى تۈنۈڭ.

3788 ئال ئوتكەن كۈنۈڭدىن كېرەكلىگىنى،
كوچۇتچى[165] كېلەر، قىل تەييارلىغىنى.

3789 بۇ ھالىڭنى كورۈپ تۇرغاچقا كوزۈم،
نىچۈكمۇ بازايىن ساڭا مەن ئوزۈم.

3790 jəfalïoq azundïn kətürdüm kənül
vəfalïoq iḍimkə sïoqïndïm amul

3791 ḳoḍu bər ay əlig məni sən maṇa
du'aqï bolayïn bu yərdə saṇa

3792 nəgükə tusuloqay saṇa bu özüm
özünḳə özün ək tusul tut səzüm

3793 kixidin tənüldüm tənül sən yəmə
kixidin asïoq yoḳ saṇa ya maṇa

B275
3794 mən əmdi bu ḳalmïx tiriglik ïḍïp
bayatïm səvinqin tilər mən tapïp

3795 barï tap kərəksiz aḍïn artuḳum
bu dunya tüpi kəḍ üyük ol suḳum

3796 tüpi yəl kəqərtəg tiriglik kəqip
oḍundum mən əmdi kəyər mən aqïp

A109
3797 əgin pütti booqzum yəmə boldï toḳ
təbün barsu dunya aḍïn asoqï yoḳ

3798 nəgü tər əxit booqzï əgni pütün
barïm tap təsə ər bolur bəg ḳutun

C223
3799 əḍi yaḳxï aymïx tapï bolmïx ər
tapïlïḳ iqində ḳutï tolmïx ər

3800 booquzḳa yəyimqə azunda yədim tap
əginkə kəḍimqə əgində kəḍim tap

3801 tiriglik bolurqa yəgümni bulur mən
kərək bolsa bərgəy maṇa bir iḍim tap

3790 ئۇزۇپ دىل جاپالىق جاھاندىن بۇ دەم،
سىغىندىم ۋاپالىق ئىگەمگە دىلجەم.

3791 قويۇپ بەر، ئەي ئېلىگ مېنى سەن ماڭا
دۇئاچى بولايىن بۇ يەردە ساڭا.

3792 نېچۈك نەپ بېرۇرمەن ساڭا مەن ئۇزۇم؟
ئۇزۇڭگە-ئۇزۇڭ نەپ بەرگىن، تۈت سوزۇم.

3793 كىشىدىن چېكىندىم، ئۇزۇڭ ھەم چېكىن،
ساڭا يا ماڭا يوق پايدا كىشىدىن.

3794 مەن ئەمدى بۇ قالغان كۈنۈم سەرپ ئېتىپ،
خۇدايىم سويۇنچىن تىلەرمەن تېپىپ.

3795 يېتەرلىك بار-يوقۇم، باشقا كېرەكمەس،
بۇ دۇنيا تۈۋى بىر پېتىق، ئۇ تويماس.

3796 ئومۇر كەتتى بوران سوققاندەك ئوتۇپ،
ئويغانغاچ، كويەرمەن ئەمدى ئېچىنىپ.

3797 پۈتۈن بولدى ئەگىنىم، قارنىم بولدى توق،
[illegible] بولماق نەپتى يوق.

3798 ئىشىت، ئەگىنى-قارنى پۈتۈن ئەر نە دەر:
بولۇر بەختىيار بەگ، دىسە بار يېتەر.

3799 تولا ياخشى ئېيتىمىش قانائەتلىك ئەر،
قانائەت ئېچىندە بەخت قۇچقان ئەر:

3800 گېلىمغا يىگۈدەك جاھاندا يىمدىم، بەس،
ئىگىنلەرنى يەتكۈنچە، كىيدىم كىيىم، بەس.

3801 ھاياتلىكى بولسام، يىمەكنى تاپارمەن،
كېرەك بولسا بەرگەي ماڭا بىر ئىگەم، بەس.

3802 tusulmaq üqün ündər ərsə əlig
mənində tusuloqu uqux yoq bilik

3803 kalï əl ixinə tusulsu təsə
tusuloqu yəri yoq səz aydïm kəsə

3804 kalï ix küdükdin tər ərsə mana
min ər ixi kïloqay kadaxïm sana

3805 apan ədgü tər ərsə əlig məni
ədün ədgü bolsu yarutoqay səni

3806 min ədgüg adakïnï tutoqïnqa sən
yakannï bir ək yolï tutoqïl əsən

3807 azunda qavïqmïx nə türlüg ərən
əligkə yumïtmïx turur min tümən

3808 nəgü boloqa məndin əligkə asïoq
asïoqsïz ixig kïlsa bolmaz tatïoq

3809 əzüm 'użri koldum mən əmdi sana
koqu bər məni sən sarïlma mana

3810 takï ma nəgü səz yorïmïx alïn
kadaxïm əxitti ətüngəy tilin

* * *

3811 tükətti səzin türdi badï bitik
sunup bərdi aldï kadaxï tətik

* * *

3802 قىچقىرسا مېنى نەپ ئېلىشقا ئېلىگ،
مېنىڭدە نەپئىلىك ئەقىل يوق بىلىك.

3803 دىسە ئەل ئىشىغا نەپ بەرسۇن كېلىپ،
نەپئىلىك يېرىم يوق، ئېيتاي مەن كېسىپ.

3804 ئەگەر ئىش قىلىشتىن گەپ ئاچساڭ ماڭا،
قىلۇر مىڭ ئەر ئىشىن قايىشىم ساڭا.

3805 ئەگەر ياخشى دەر بولسا ئېلىگ مېنى،
ئۇزۇڭ ياخشى بول، بۇ يورۇتقاي سېنى.

3806 مىڭ ئەزگۈ ئايىغىنى تۇتقۇنچە سەن،
ئۇزۇڭنىڭ ياقاڭنى تۇت بىراق ئىسەن.

3807 جاھاندا ئاتانغان نەچە خىل ئەرەن،
يىغىلمىش ئېلىككە ئۇلار مىڭ تۇمەن.

3808 مېنىڭدىن ئېلىككە نە پايدا تېگەر،
زەۋق بەرمەس بى پايدا ئىش قىلسا ئەگەر.

3809 ئۇزۇم ئۇزرى قويدۇم مەن ئەمدى ساڭا،
قويۇپ بەر مېنى سەن، ئىسىلما ماڭا.

3810 بۇنىڭدىن بولەك سوز يەنە چاردىنى،
قايىشىم ئىشتىتى، دىگەي بارىنى.

* * *

3811 تۇگەتتى سوزىن، تۇردى باغلاپ بىتىك،
سۇنۇپ بەردى، ئالدى قايىشى تىتىك.

* * *

B276

3812 ayur mən bitidim tiləkim sözüm
tilin sözləmix söz əxittiŋ tüzüm

3813 tilin mə ötüngil əxitsün əlig
qoḍu bərsu məndin kətürsü əlig

3814 yalavaq söz əltür yanutï qolur
yanut söz əxittiŋ tägür ay unur

3815 nägü tər əxitgil uq ordu hanï
tözü əlkə yaŋzap söz aymïx köni

C224

3816 yalavaqqa mün yoq sözin kïymasa
tutuzmïx sözüg qïn tükəl sözləsə

3817 takï munda yəgrək ayur türk hanï
kïnama yalavaq söz aysa köni

3818 yalavaqqa bolmaz ölüm ya kïyïn
əxitmix sözin qïn tägürsə tilin

3819 yalavaq tədüküm bu əlqi turur
bu əlqi sözin aysa əlməz qalur

3820 yaḷavaq tutuzmïx sözin sözləsə
aqïoq bər tilin əg söz aydïm kəsə

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXQA

3821 yanut bərdi əgdülmix aydï sözüŋ
əxittim nägü sözlədi söz özüŋ

3822 bitidiŋ bitikkə yanutï bitik
maŋa bər bərəyin ay bilgə tətik

3812 دىدى: سوز ـ تىلەگىم پۈتۈدۈم ئۇزۇم،
ئىشىتتىڭ ئەي ئىسىل، ئېيتىلغان سوزۇم.

3813 ئوتۇنگىن ئېلىگدىن، ئىشتىسۇن بۇنى،
ئۇزۇپ قول، ئۇ قويسۇن رەيمگە مېنى.

3814 ئەلچى سوز ئەپكېلەر، جاۋابىن كۆتەر،
ئىشىتتىڭ جاۋابىم، يەتكۈز جەسۇر ئەر.

3815 نىمە دەر ئىشتىكىن، ئۇچ ئوردۇ خېنى،
ئۇنىڭ ئەلگە مەشھۇر دۇرۇس سوزىنى:

3816 ئەيىپ يوق ئەلچىگە سوزدىن يانمىسا،
ئامانەت سوزنى چىن، تولۇق سوزلىسە.

3817 مۇنىڭدىنمۇ خوپراق دەپتۇ تۈرك خېنى:
راست گەپ قىلسا ئەلچى، قىينىما ئۇنى.

3818 بۇ ئەلچىگە بولماس ئولۇم يا قىيىن،
ئىشتەكەن سوزىنى يەتكۈزسە ئۇ چىن.

3819 بۇ ئەلچى دېگەنىم شۇ خىل ئەلچىدۇر،
نىمىكى سوز ئېيتسا ئۇ ئولمەي قالۇر.

3820 ئامانەت قىلىنغان سوزىن ئېيتسا ئۇ،
قىلىپ ئېھسان، ئۇنى ماختا، سوزۇم شۇ.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3821 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش، ئېيتتى: سوزۇڭ ـ
ئىشىتتىم، نىمە سوزلىدىڭ سەن ئوزۇڭ.

3822 سەن يازدىڭ ئۇ خەتكە جاۋابەن بىتىك،
ماڭا بەر، بېرەيمەن، ئەي ئالىم تېتىك.

3823 wəlikin səzikim bu ol ay kadax
əlig kĭlmaoɣay kər səni əzdə tax

3824 yanamu məni ĭdoɣay ərki əlig
okĭoɣalĭ yandru ay kĭlkĭ silig

3825 yana yandru tərkin məni ĭdoɣa ol
əgər barmasa sən kənül koḍoɣa ol

OḌOIURMĬX JƏWABĬ ƏGDÜLMIXKƏ

B277

3826 yanut bərdi oḍoɣurmĭx aydĭ kadax
bu səz səzləməgil kənül boloɣa bax

3827 əzüm baroɣu ərməz bu yərdin naru
əzün əmgətip kəlmə yandru bərü

3828 tiləp bulmaoɣu nən tiləsə yavuz
yorĭmaoɣu səz səzləsə sən uquz

3829 nəgü tər əxit əmdi bilki koyuoɣ
sĭnap bilgüqi əḍgü əsiz kamuoɣ

C225

3830 kolup bərməgü nənni kolma küqün
tiləp bulmaoɣu nən tiləmə küqün

3831 yorĭp təgməgü yərkə barma yaḍaoɣ
kalĭ bardĭn ərsə əz əmgər küqün

* * *

3832 yana aydĭ oḍoɣurmĭx əmdi yorĭ
yana ərsə kəlmə ay ərsig urĭ

3823 مېنىڭ ئەي قاياشىم، شۇبھەم شول بىراق،
ئېلىگ قويماس سېنى ئوزىدىن يىراق.

3824 ئەي خۇلقى مۇلايىم، مېنى يەنە خان—
دەۋەتكە ئەۋەتكەي چوقۇم بىگۈمان.

3825 ئەگەر بارمىساڭ، ئۇ كوڭۈلنى بولۇپ،
كېچىكمەي ئەۋەتۇر مېنى ياندۇرۇپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3826 ئودغۇرمىش دىدىكىم، قاياشىم ماڭا—
بۇ سوزنى دىمەگىن، بولۇر دىل يارا.

3827 بۇ يەردىن ئوزۇم ھىچ بارماسمەن ئۇيان،
ئوزۇڭ قىينىلىپ ھىچ كەلمە سەن بۇيان.

3828 تىلەپ بولماس ئىشنى تىلىمەك يامان،
كىم قىلسا ئاقماس گەپ، بولۇر خار ھامان.

3829 يامانۇ-ياخشىنى سىناپ بىلگەن ئەر،
ۋە ئىلمى تولا زات، ئىشت نىمە دەر:

3830 تېپىپ ئالمىغۇرنى ئىزدىمە كۇچەپ،
تىلەپ بولمىغۇرنى تىلمە كۇچەپ.

3831 يېتەلمەيدىغان يەرگە بارما ياياق،
ئەگەر بارساڭ ئەمگەك چېكەرسەن ھە دەپ.

* * *

3832 يەنە ئېيتتى ئودغۇرمىش ئەمدى يۇر، كەت،
يەنە كەلمە قايتىپ، ئايا جەسۇر مەرت.

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

3833 ərü turdï ögdülmix aydï sözüm
kəsildi sənindin barayïn özüm

* * *

3834 ḳadaxï uzattï kör ögdülmixig
tutuzdï taḳï söz ömix bilmixig

A110
3835 atïn mindi ögdülmix övrə yanïp
övinə kəlip tüxti yattï tïnïp

3836 yaxïḳ yərkə yandï yüzin ḳizlədi
ḳalïḳ mənzi kix təg bolup ərlədi

3837 azun türtti yüzkə kömür təg boḍuoɣ
kərür kəz yumuldï uḍïdï oḍuoɣ

3838 təxək ḳoldï yattï kör ögdülmixə
uḍïp bardï anqa kətürdi baxa

3839 tooɣardïn putïḳlandï ot təg yalïn
yarudï yanï yüz aqar təg kəlin

3840 ḳopa kəldi ərləp sïta ḳalḳanï
azun mənzi boldï ərün ərdini

* * *

B278
3841 qïḳïp ḳarxïḳa bardï övdin turup
əligkə kəründi özi yol ḳolup

ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا جاۋابى

3833 ئوره تۇردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: سوزۇم—
كېسلدى، سېنىڭدىن كېتەيىن ئوزۇم.

* * *

3834 ئۇزاتتى ئودغۇرمش قېرىندىشىنى،
ئامانەت قىلدى هەم ئوز بىلمىشىنى.

3835 ئېتىن مىندى ئوگدۇلمش، قايتتى يېنىپ،
ئويىمگە كېلىپ چۇشتى، ياتتى تىنىپ.

3836 قۇياش يەرگە ياندى، يوشۇردى يۇزى،
پۇركەندى قامىغا پەلەكنىڭ مەڭزى.

3837 جاهان سۇردى يۇزگە كومۇردەك بويىاق،
كورەر كوز يۇمۇلدى، ئۇخلىدى ئويغاق.

3838 ئوگدۇلمشمۇ ياتتى توشەكنى سېلىپ،
كوتەردى بېشىن ئازلا ئۇخلاپ ئېلىپ.

3839 شەرقتىن پۇتاقلاندى ئوتتەك يېلىن،
يورىدى جاهان يۇز ئاچقاندەك كېلىن.

3840 قوپۇپ كەلدى ئورلەپ ستا[166] قالقىنى،
جاهان مەڭزى بولدى برئاق ئەردەنى[167].

* * *

3841 ئوگدۇلمش ئوردىغا كىردى ئويدىن چىقىپ،
ئېلىككە كورۇندى ئوزى يول تېپىپ.

ƏLIG SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

3842 ayïttï ƏLig axnu oḍoqurmïxïoq
ayur sözlə kəltür sözünni pïxïoq

3843 nəgü söz yorïdï nə boldï ixiŋ
tiləkiŋ nə boldï kəlürmü Əxiŋ

* * *

3844 bitik bƏrdi ögdülmix axnu turup
ƏLig aldï aqtï oḳïdï ḳorup

3845 yüzi ḳïzdï oŋdï yana külqirip
saḳïndï bir anqa uzun ḳƏq ərip

* * *

3846 ayur bu ḳadaxïŋ irik sözləmix
aŋar torḳu ïḍtïm tikən qiknəmix

C226
3847 müni yoḳ bu sözkə köni sözləmix
köni söz irik ol irik qooqlamïx

3848 nəgü ərdi sözlər tilin sözləmix
maŋa ayoqïl əmdi əxitmix ömix

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

3849 ötündi ƏligkƏ əxitmix sözin
nə yaŋlïoq yorïtmïx sözin tüp tözin

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3842 ئېلىگ ئودغۇرمىشتى ئاۋال سوربدى،
سوزۇڭنى پىششىقلاپ بايان قىل، دىدى.

3843 نىمە سوز ئېيتتى ئۇ، نە بولدى ئىشىك؟
تىلىگىك نە بولدى، كېلۇرمۇ ئەشىك؟

* * *

3844 بىتىك بەردى ئوگدۇلمىش ئاۋال تۇرۇپ،
ئېلىگ ئالدى، ئاچتى، ئوقىدى كورۇپ.

3845 قىزاردى، ئوڭدى، ئاندىن كولۇمسىرىدى،
چومۇپ ئويغا بىر دەم خىيالمۇ سۇردى.

* * *

3846 دىدى: بۇ قاياشىڭ يىرىك سوزلىمىش،
مەن تورقۇ ئەۋەتسەم، تىكەن ئىشلىمىش.

3847 زەرەر يوق بۇ سوزدىن، دۇرۇس سوزلىمىش،
دۇرۇس سوز يىرىكتۇر، ئۇ يىرىك ئېيتمىش.

8348 تىلى بىرلە نىمە سوز ئېيتتى قېنى،
ماڭا ئېيت ئىشتىكەن، چۈشەنگىنىڭنى.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3849 ئىشتىكەن سوزىن خانغا ئەرز ئەيلىدى،
نە ياڭلىغ بولسا سوز، ئوز ئەينىن دىدى.

3850 ayur sөz yorïdï nөqө türlügün
ol aydï mөn aydïm uқuxun өgün

3851 mөniң sөzqө barqa yanut қïldï sөz
taқï tuttum өrsө қatïoқ yumdï kөz

3852 nөgü қïldïm өrsө bөrü kөlmөdi
kөsө sөzlөdi sөz kөnүl bөrmөdi

* * *

3853 өxitti anïң sөzlөrin kөr өlig
sөzi өrdi barqa uқux өg bilik

3854 taқï arzuladï қomïdï kөnүl
қomïsa kөnүl kөr kixikө muң ol

3855 kөrü barsa yaқxï ayur өr baxï
kөnүl bulnasa boldï өrksiz kixi

B279
3856 bөg ol bu kөnүl kөr қamuoқ өz қulï
bөgi қanqa barsa uдu қul yolï

3857 қomïsa kөnүl kөr tilөsө tilөk
tilөk bolmaoқïnqa bu bulmaz yөlөk

ӨLIG JӨWABÏ ӨGDÜLMIXKӨ

3858 yana aydï өlig ay өgdülmixө
қadaxïң tükөl өk kixi өrmixө

3859 өxitmөgüm өrdi anïң sөzlөrin
nө қilқï қilinqï nө bilki barïn

3850 دىدى: سوز ئارادا بولدى نەچچە خىل،
ئۇ ئېيتتى، ئىشىتتىم يېتىشچە ئەقىل.

3851 پۈتۈن سوزلىرىمگە جاۋاپ قىلدى سوز،
دىيىشسەم تولاراق، قاتتىق يۇمدى كوز.

3852 نەچۈك ئەيلىسەممۇ، بۇيان كەلمىدى،
ئۇزۇپ ئېيتىپ سوزىن، كوڭۈل بەرمىدى.

* * *

3853 ئىشتتى ئۇنىڭ ھەر سوزىن، كور، ئېلىگ،
ئىدى بارچە سوزى ئەقىل ۋە بىلىك.

3854 يەنە ئارزۇ قىلىپ، تەۋرەندى كوڭۈل،
كوڭۈل تەۋرىسە گەر كىشىگە دەرت ئول.

3855 كورەرسەن نە ياخشى دىمىش ئەر بېشى،
ئەسىر بولسا دىل، ئەركسىز بولۇر كىشى:

3856 كوڭۈل بەگ، پۈتۈن تەن ئۇنىڭكى قۇلى،
بېگى نەگە بارسا، ئۇ يول قۇل يولى.

3857 كوڭۈل جۇشقۇنلىنىپ، تىلەسە تىلەك،
تىلەككە ئېرىشمەي، ئۇ تاپماس يولەك.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3858 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئايا ئوگدۇلمىش،
سېنىڭ ئۇ قاياشىڭ تولۇق ئەر ئىمىش.

3859 ئىشتىمگەن بولسام سوزىنى كاشكى،
نە خۇلقى-مىجەزى، ئىلمىنى كاشكى.

3860 əxittim kəŋülkə sïoqurdum anï
katïoqlan tiləkkə təgürgil məni

3861 mənin̡ əz ə̡limdə tiləkim bolup
yaraoqsïz bolur bulmasa mən ḳolup

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ Ə̡LIGKƏ

3862 yanut bə̡rdi əgdülmix aydï ə̡lig
boḍunda talu bəg ay ḳïlḳï silig

3863 yanarda ḳadaxïmḳa aydïm bu səz
yana ïḍoqay ə̡lig sana kəlgəy əz

C227
3864 ḳoḍu bə̡rməgəy ahir ə̡ltgəy sə̡ni
bu kün bar tə̡dim mən aoqïrlap anï

3865 tənüldürdi aydï yana kəlmə tə̡p
əzüm baroqu ərməz küqün ḳolma tə̡p

Ə̡LIG JƏWABÏ ƟGDÜLMIXKƏ

3866 ə̡lig aydï uḳtum əxittim səzün̡
bu səz ixkə kirməz yobatma əzün̡

3867 nəgü bəg bolur ol tiləkin tiləp
anï bulmasa ol tuqï arzulap

3868 nə ərklig bolur ol boḍunḳa uluoq
yorïtmasa ə̡ldə bu yarlïoq ḳamuoq

B280
3869 bəḍüklük nixanï bu ol bəlgülüg
tiləmix tiləktin bu bulsa ülüg

3860 ئىشتەكچ، كۆڭۈلگە سىغدۇردۇم ئۇنى،
تىرىش سەن، تىلەككە يەتكۈزگىن مېنى.

3861 ئۇزۇمنىڭ ئېلىدە تىلەك ئىستىسەم،
مۇناسىپ بولۇرمۇ ئاڭا يەتمىسەم؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3862 ئوگدۇلمىش دىدىكىم، ئايا خان، بېگىم،
خەلقىنىڭ سەرخىلى، خۇلقى مۇلايىم.

3863 يانارداغ قاياشىمغا شۇ سوزنى دىدىم،
ئەۋەتكەي مېنى يەنە ساڭا بېگىم.

3864 دىدىم مەن: بۇگۈن بار قەدىرلەپ ئۇنى،
ئۇ كەچمەس، ئاخىرى ئاپىرار سېنى.

3865 ئۇمىدىمنى كەستى يەنە كەلمە، دەپ،
ئۇزۇم بارمىغايمەن، كۆچەپ يۇرمە، دەپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3866 ئېلىگ ئېيىتتى: ئۇقتۇم، ئىشىتتىم سوزۇڭ،
بۇ سوز ئىشقا ئاشماس، ئاۋۇتما ئۇزۇڭ.

3867 نېچۈك بەگ بولۇر ئۇ تىلەگىن تىلەپ،
يېتەلمەي قالسا كىم، ئارزۇسىنى يەپ؟

3868 ئۇ قانداق بولۇر ئەل چوڭى ۋە خانى،
بۇ ئەل ئىچرە ئوتمەس ئىكەن پەرمانى؟

3869 ھەقىقى ئۇلۇغلۇق نىشانى شۇدۇر،
تىلەگەن تىلەكتە ئۇ ھەسسە ئالۇر.

3870 kəŋül arzu ḳolsa nəgü ərsəni
əmi ol tiləkkə təgürsə anī

3871 yana ma bu arzu maŋa boldī ig
munī əmləməsə əzüm baroḳu yəg

3872 nəgü tər əxitgil bu bəytig okī
anīŋ mə'nisi uḳ ay kəŋlüm toḳī

A111
3873 ḳamuoḳ igkə ot ol əmi bəlgülüg
ol ig əmləgüqi ḳamī bəlgülüg

3874 keŋül arzu birlə ḳalī igləsə
tilək bulsa oŋlur kəmi bəlgülüg

ƏGDÜLMIX JƏWABĪ ƏLIGKƏ

3875 yana aydī əgdülmix əlig ḳutī
azunda nəgü bar aŋa yoḳ otī

3876 əlig inḳ əsənin tirilsün uzun
saŋa mən bolayīn yuluoḳ bu əzün

3877 bu səz mən ətündüm əligkə tilin
asīoḳ yoḳ bu kün əz əkünsə yīlīn

3878 nəgü tər əxitgil uḳuxluoḳ saŋa
səzüg saḳnu səzlə ay ərsig toŋa

C228
3879 tilin səzləməsə səz asoḳī təlim
əkündürdi səzləp məni bu tilim

3880 səzüg səzləməsə saŋa ḳul bolur
ḳalī səzləsə sən səni ḳul ḳīlur

3870 دىلى ئارزۇ قىلسا ھەر نە نەرسىنى،
داۋاسى ــ يەتكۈزمەك تىلەككە ئۇنى.

3871 كېسەل بولدى يەنە بۇ ئارزۇ ماڭا،
بۇنى ئەملىسە، بارايمەن ئاڭا.

3872 نىمە دەر ئىشتىكىن، بۇ بىيتنى ئوقى،
ئۇنىڭ مەنىسىن ئۇق، ئەي كۆڭلۈم توقى:

3873 ھەر قانداق كېسەلگە دورا ــ داۋا بار،
ئۇنى ئەملىگۈچى ھېكىممۇ چىقار.

3874 كۆڭۈل ئاغرىسا گەر بىر ئارزۇ بىلەن،
تىلەگى تېپىلسا، شۇ شىپا بولار.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3875 دىدىكىم، ئوگدۇلمىش: ئېلىگ بەختيار،
داۋاسى تېپىلماس جاھاندا نە بار؟

3876 ئۇزۇن يىل ياشاسۇن ئېلىگ تېچ ــ ئىسەن،
ئوزۇمنى قىلايىن پىدا ساڭا مەن.

3877 ئېلىككە دىگەنتىم بۇ سوزنى ئوزۇم،
نە پايدا بۇگۈن مىڭ پۇشايمان يىسەم؟

3878 ئىشتىكىن، ئەقىللىق كىشى نىمە دەر،
سوزۇڭ سوزلە بايقاپ، سەن ئەي باتۇر ئەر:

3879 بۇ تىل سوز قىلمىسا، ئۇنىڭ نەپئى كوپ،
ئوكۇندۇردى تىل مېنى سوزلەپ قويۇپ.

3880 ئېيتىلماستا بۇ سوز ساڭا قۇل ئېرۇر،
ئەگەر سوزلىسەڭ سەن سېنى قۇل قىلۇر.

3881 səzüg saḳnu səzlə sən ạvmə sərin
ạvə səzləmix səz əkünqi yarïn

3882 sạzinmədim ərdi kər oḍoḳurmïxïoḳ
okïp kəlməgüsin ər ərdi pïxïoḳ

3883 ạlig bir tiləsə əzüm miṇ tilər
tusuloḳay maṇa təgmə kündə onar

3884 tiləkim bu oḳ mən bilə bolsa mən
ạlig bir kïlïp kəḍ tapuoḳ kïlsa mən

B281
3885 nəqə tuttum ərsə anï mən ḳatïoḳ
ol anqa tirəndi ạlətti tạtïoḳ

3886 yana baroḳu ərsə baryïn əzüm
nəgü ayoḳu ərsə ayayïn səzüm

3887 ạlig mə yana bir bitik bạrsüni
okïsun bitik ol maṇa pütsüni

ẠLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

3888 ạlig aydï ïḍtïm bitik bir yolï
bitikkə yanut ḳïldï tax təg tolï

3889 yana oḳ nəgü təg bitiyin bitik
bitik ornïṇa sən bitik sən tətik

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ẠLIGKƏ

3890 yanut bạrdi əgdülmix ạlig ḳutï
nəqə andaoḳ ərsə bitik mə biti

3881 بايقاپ قىل سوزۇڭنى، سەن ئالدىرمىغىن،
سوز ئېيتساڭ ئالدىراپ، پۇشايمان كېيىن.

3882 ئودغۇرمىش ئىدى بىر يېتىلگەن ئادەم،
قىچقارسا كېلىشكە يوق ئەردى شۇبھەم.

3883 ئېلىگ بىر تىلەسە، مىڭ تىلەر ئىدىم،
ماڭا كۆندە ھەر خىل نەپ تېگەر ئىدىم.

3884 تىلىگىم ئۇنىڭلە بىر ئوتمەك ئىدى،
تۆتۇپ قولنى ـ قولغا ئىشلىمەك ئىدى.

3885 ئۇنى قانچە قاتتىق تۇتۇپ ئۇندىسەم،
تۇرۇپ ئالدى شۇنچە، ھېچ قالمىدى تەم.

3886 بېرىش لازىم ئولسا، باراي مەن يەنە،
نە سوز لازىم ئولسا، قىلاي مەن يەنە.

3887 ئېلىگمۇ يەنە خەت يېزىپ بەرسىكەن،
بۇ خەتنى ئوقۇپ ئۇ، ماڭا پۇتسىكەن.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3888 ئەۋەتتىم ئىدى خەت ئېلىگ بىر يولى،
بۇ خەتكە جاۋاپ قىلدى تاش ۋە تولى.

3889 نېچۈكمۇ يازاي مەن ئاڭا يەنە خەت،
ئوزۇڭ سەن تېتىك ئەي، خەت ئورنىدا خەت.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

3890 ئوگدۇلمىش دىدىكىم، ئەي ئېلىگ قۇتى،
ھەرقانداق بولسىمۇ، بىر مەكتۇپ پۇتى.

3891 yalavaq nəqə qīn kəḍ ərsə amul
bitik bolmasa səzkə pütməz kənül

3892 tanïoqlï kixikə tanuḳ ol bitik
tanuḳ bolsa ḫilə yorïmaz ətik

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

3893 əlig aydï arzuṇ bu ərsə ḳalï
bitik mə bitiyin aqïp səz yolï

3894 bitik mə bitiyin munuḳï səzün
bitikkə ïxanma ḳatïoqlan əzün

C229
3895 nəgü səzləgü ərsə səzlə tilin
anï ündəgil sən maṇa bər alïn

3891 بۇ ئەلچى قانچە تەمكىن بولسىمۇ ئول،
بىتىك بولمىسا، سوزگە پۇتمەس كوڭۇل.

3892 ئىشەنمەس كىشىگە دەللىدۇر بىتىك،
دەلىل بولسا، ھىلە تاپالماس ئىتىك.

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3893 خان ئېيىتتى: ئارىزۇ قىلساڭ ئەگەر سەن،
ئېچىپ سوز يولىنى يازاي خەتنى مەن.

3894 يازاي خەتكە، بوپتۇ بۇ سوزلەرنى مەن،
ئىشەنسە خەتكىلا قالما، تىرىش سەن.

3895 نە سوزلەش كېرەكسە، سوزلەرسەن ئاڭا،
ئۇنى بىر ئىلاجلە كەلتۈرگىن ماڭا.

45

KÜN TOƆDÏ ƏLIG OḌƆURMÏXḴA IKINQ BITIK ÏḌMÏXÏN AYUR

B282

3896 dəwat ḳoldï ḳaoɣəż yana oḳ əlig
ḳələm aldï əlgin bitidi bitik

3897 bayat atï birlə səzüg baxladï
tərütgən igiḍgən kəqürgən tḍdi

3898 ayur miṇ ŝəna ol ooɣan tənrikə
əzəl ḥukmi təgrür kəni əgrikə

3899 bir ol bir ḳatïḳsïz ḳarïḳsïz arïoɣ
yoḳuoɣ bar ḳïlur ol ḳïlur yoḳ barïoɣ

3900 bir ək bil tilïṅ əg pütürgil kəṇül
tapuoɣ ḳïl kəṇül til kəni tut amul

3901 nəgü ḳolsa ḳolmïx tiləkin bulur
nəgü bol tḍsə ol tiləmix bolur

قىرق ئىنچى باب

كۆتۈرگەدى ئىلگىنىڭ ئۇدغۇرمىشقا ئىلگىنىچى قېتىم خەت يازغانلىغى بايانىدا

3896 دۇۋەت بىرلە قەغەز سوربدى ئېلىنگ،
قولىغا قەلەم ئالدى، يازدى بىتىك.

3897 خۇدا ئاتى بىرلە سوزىن باشلىدى،
ياراتقان، ئوستۇرگەن، كەچۈرگەن دىدى.

3898 دىدى مىڭ سانا ئول قادىر تەڭرىگە،
ئەزەل ھوكمى يۈرۈتكەن تۈز ـ ئەگرىگە.

3899 ئۇ بىردۇر، ئېرىنخ ـ پاك، قېتىشسىز ئېرۈر،
قىلۇر يوقنى بار ئۇ، بارنى يوق قىلۇر.

3900 ئۇنى بىر بىلمپ سەن، ماختا، دىلدە پۇت،
ئىبادەت قىل، كوڭۈل ـ تىلنى ئەمىن تۇت.

3901 نىمەنى ئىرادە قىلسا ئۇ، قىلۇر،
نىمەنى دىسە بول، دىگەنى بولۇر.

3902 tüzü təprənürkə tirilgü bərür
tiriglik tuxï bu ölüm ol ïḍur

3903 aoɣïrlïḳ uquzluḳ anïŋ ḫukmi ol
uluoɣḳa kiqigkə yəmə aqsa yol

3904 tiləmix tiləkin biliklisi yoḳ
yorïtur ḳəẓasïn tïḍïoɣlïsï yoḳ

A112
3905 tümən miŋ səlamïm səvüg savqïḳa
təgürsün bayatïm kəni yolqïḳa

3906 təzü əxlərinə yəmə ək səlam
təgürsün bayatïm kəsüksüz ulam

3907 əligdin əküx əgdi aytïoɣ səlam
ïḍur mən saŋa ay uḳuxï təmam

3908 kəŋül aytu ïḍtïm bitidim bitik
nəgü təg ərür sən ay bilgə tətik

3909 saŋa ïḍtïm ərdi ḳadaxïŋnï mən
tiləkim ol ərdï maŋa kəlsə sən

C230
3910 əzüŋ taplamaduḳ bərü kəlməkiŋ
maŋa tuxmaḳïŋ ḫəm yüzüm kərməkiŋ

B283
3911 bitikkə yanut səz bitimix əzüŋ
tilin mə ḳadaxïŋ təgürdi səzüŋ

3912 okïdïm bitikiŋ uḳuldï bu səz
səzümni əxitgil ḳaqurmaoɣïl əz

3913 xəkərdə süqigrək səz ïḍtïm saŋa
aoɣuda aqïoɣ kəldi yanoɣï maŋa

3902 جسمی جانی بارغا ئۇ رىزقىن بېرۇر،
تىرىك قىلغىنىدەك، ئۇلۇم ئىبەرۇر.

3903 ئەزىزلىك ۋە خارلىق ئۇنىڭ ھوكمى ئول،
ئۇلۇغلۇق، كىچىكلىككە ئۇ ئاچتى يول.

3904 ئۇنىڭكى خاھىشىنى بىلگۈچى يوق،
يۇرۇتەر قازاسىنى، توسقۇچى يوق.

3905 تۇمەن مىڭ سالامىنى دوست ئەلچىگە ــ
يەتكۈزسۇن خۇدا ئۇ، دۇرۇس يولچىگە،

3906 پۈتۈن يارۇ ـ ئەسھابلىرىگە سالام،
تەككۈزگەي خۇدايىم ئۇزمەستىن داۋام.

3907 ئەۋەتتىم ئەي ئەقلى تامامى كامال،
ساڭا كوپ سالامىم، مەدھىم، سوراپ ھال.

3908 سوراپ ھال ۋە ئەھۋال پۈتۈدۇم بىتىك،
نىچۈكرەك تۇرۇرسەن ئەي ئالىم تېتىك؟

3909 قاياشكى، ساڭا مەن ئەۋەتكەن ئىدىم،
سېنى دەۋەت ئەردى تۇپكى مەقسىدىم.

3910 ئوزۇڭ خالىماپسەن بۇيان كەلگىلى،
مېنىڭ بىرلە ئۇچراپ، يۇزۇم كورگىلى.

3911 خېتىمگە جاۋاپ سوز يېزىپسەن ئوزۇڭ،
قاياشىڭمۇ ئېيتتى سەن ئېيتقان سوزۇڭ.

3912 ئوقۇدۇم خېتىڭنى، ئۇقۇلدى سوزۇڭ،
سوزۇمنى ئىشتكىن، قاچۇرماي ئوزۇڭ.

3913 شېكەردىن چۈچۈگرەك سوز ئېيتتىم ساڭا،
جاۋاپ كەلدى ئاچچىق ـ زەھەردەك ماڭا.

3914 əxitgil yana bu mənin sözlərim
kəŋülkə alïn ay baoqïrsak ərim

3915 özüŋ koldï ərsə bu zahid atïn
atïŋ boldï zahid özüŋ taoq katïn

3916 bu qav birlə atïŋ yaḍïldï kərə
bəḍük bəlgü boldï kixilər ara

3917 tapuoq kïlmïxïŋ barqa atïŋ üqün
yava kïlmaoqïl sən öz ülgüŋ küqün

3918 boḍun kəzi təgsə tapuoqka kalï
buzuldï bu tapoqunŋ yïkïldï ulï

3919 bayat tapoqï barqa kərək ertügün
aqïlmasa həlkka bu ertü bu kün

3920 bayat kizlədi kər səvügrək kulïn
bu kullar ara həlk tanumaz tilin

3921 öz özin mə ol kul bilüməz bakïn
yaoqïmu bayatka biləmü yakïn

3922 bərü kəl ulux kənd iqində tiril
səni bilməsü həlk katïloqïl karïl

3923 ḫəlal dunya kazoqan özünni yətür
toḍur aq yalïŋni həm oprak pütür

3924 ḫəlal dunya bulsa kixi əḍgüsi
bulur iki azun yəgü kəḍgüsi

3925 bu sözin əxit ay maŋa kəlmədük
nəgü tər arïoq bilgə baoqï bəḍük

3914 مېنىڭ سوزلىرىمنى يەنە ئاڭلىغىن،
كويۇمچان يىگىت ئەي دىلدا ئويلىغىن.

3915 زاھىتلىق ئېتىنى ئوزۇڭ خالىدىڭ،
يۇرۇپ تاغ قېتىدا، شۇ بولدى ئېتىڭ.

3916 يېيىلدى ئېتىڭ شۇ شوھرەتلە، قارا،
بۇيۇك بەلگۇ بولدى كىشىلەر ئارا.

3917 شۇ ئاتچۇن ئىبادەت قىلۇرسەن ھەدەپ،
نەسىۋەگنى زايە قىلما سەن كۇچەپ.

3918 تائەتكە چۇشسە ئەل كوزى بىر يولى،
بۇزۇلغاي بۇ تائەت، يىقىلغاي ئۇلى.

3919 يېپىغلىق كېرەكتۇر خۇدا تائىتى،
بۇگۇنمۇ ئەلگە سىر بولسۇن شۇ پېتى.

3920 سويۇملۇك قۇلنى يوشۇردى خۇدا،
تونۇلماس بۇ قۇللار خەلق ئالدىدا.

3921 ئۇ قۇلمۇ بىلەلمەس ئوزىنى ئوزىن،
خۇداغا يېغمۇ ۋە ياكى يېقىن.

3922 بۇيان كەل، شەھەر-كەنت ئىچىدە تىرىل،
سېنى بىلمىسۇن خەلق، ئارىلاش-قېتىل.

3923 ئوزۇڭنى تويۇندۇر ھالال مال تېپىپ،
يېلىڭ-ئاچنى تويدۇر، كىيىملەر بېرىپ.

3924 ھالال مال تاپقان ئەرھەر ئىككى جاھان،
يىمەك ۋە كىيىمدىن قىسىلماس ھەرئان.

3925 بۇ سوزنى ئىشىت، ئەي ماڭا كەلمىگەن،
ئوزى پاك، ئىلىملىك سىر زات نە دىگەن:

3926 tuxar ərsə dunya ḳalï əḍgükə
arar iki azun yəgü kəḍgükə

C231
3927 bulup dunya malïn yəyü bilməsə
saḳïx təgdi ülgi aoɣïr yüḍgükə

B284
3928 bayat ḳullariṇa tusul ay bəgü
kixikə tusulur ərig ər təgü

3929 səni mən musulman tususï üqün
oḳïr mən bu yərkə ay zahid küqün

3930 bərü kəl tusuloɣïl kixikə yara
tusulmaz əlüg ol tiriglər ara

3931 əz asoɣïn tiləgli kiximü bolur
kixi ol bolur kər əl asoɣïn ḳolur

3932 aḳïlïḳ ol ərməz üləsə nəṇin
aḳï ol yuluoɣ ḳïlsa janïn tənin

3933 baoɣïrsaḳ ol ərməz əzin bəkləsə
baoɣïrsaḳ ol ol kər kixig əḍləsə

3934 kixi əḍgü tərlər bu əḍgü ḳayu
maṇa ayu bərgil ay bilgə bəgü

3935 kixi əḍgü tərlər bu əḍgü kim ol
bu əḍgü kixi muṇda ərkə əm ol

3936 ay kəṇli süzüg ər ay bilki əküx
baḳa kər bu səzkə yətürgil uḳux

3937 bu aymïx səzüm qïn ərürmü kərə
qïn ərsə ḥəwa bas bərü kəl tura

3926 بۇ دۇنيا مېلى گەر ياخشىغا چۈشەر،
ھەر ئىككى جاھان ئۇ ھالاۋەت كۆرەر.

3927 تېپىپ دۇنيا مېلىن، يېيىش بىلمسە،
بولۇر بەك ئېغىر يۈك يۈدۈپتۇ دىسە.

3928 خۇدا قۇللىرىغا نەپئى بەر، ھېكىم،
دىگىن ئەر، كىشىگە نەپئى بەرسە كىم.

3929 سېنى مەن مۇسۇلمان پايدىسىنى دەپ،
بۇ يەرگە قىچقاردىم، ئەي زاھىت، كۆچەپ.

3930 بۇيان كەل، نەپئى بەر كىشىگە، يارا،
نەپئىسىز ئولۇك ئول تىرىكلەر ئارا.

3931 ئۆز نەپئىن دىگەنلەر ئادەم بولۇرمۇ؟
ئەل نەپئىن دىسە كىم چىن كىشىدۇر ئۇ.

3932 مېلىنى تاراتماق سېخىلىق ئەمەس،
سېخى شول پىدا قىلسا جان تەننى، بەس.

3933 كويۇمچان ئەمەس ئول ئۆزىنى دىگەن،
كويۇمچان شۇكى، ئەل نەپئىن ئىزلىگەن.

3934 كىشى ياخشىسى دەر، ئۇ ياخشىلار كىم؟
ماڭا دەپ بەرگىن ئەي ئالىم ـ ھېكىم.

3935 كىشى ياخشىسى دەر، كىمدۇر ئۇ ياخشى،
كىشى دەردىگە داۋا بولسا، شۇ ياخشى.

3936 ئەي كۆڭلى سۇزۇك ئەر، ئەي ئىلمى تولا،
قاراپ كور بۇ سوزگە، ئەقلىڭنى ئۆلا.

3937 قارا سەن، بۇ ئېيتقان سوزۈم راستمۇدۇر،
راست ئولسا ھەۋەس قوي، كېلىپ مۇندا تۇر.

3938 uzun sözləsə söz ärinqig bolur
uquxluoq kixilər sözüg az qilur

3939 bu söz tap qil əmdi adin sözləmə
uquxqa bilikkə tilin öznəmə

3940 taqi ma nəgü ərsə qalmïx sözüm
qadaxïn təgürgəy tutuzdï özüm

* * *

3941 tükətti bitik türdi badï qatïoq
qalïq tanï əsti qurïttï hətïoq

3942 kətürdi bilik kər özə tamoqalap
sunup bärdï ögdülmix aldï ulap

* * *

B285
3943 yana aydï älig ay ögdülmixə
bitik bär yämə ay tilin bilmixə

3944 qatïoqlan yaraoqï nə ərsə taqï
anï qil anï kənd uluxqa oki

C232
3945 tiləki nə ərsə bu yärkə kəlip
anï mən bärəyin ätikin qilip

* * *

A113
3946 ilәl täp turup qïqtï ögdülmixə
yorïp kəldi əvkə ol ädgü ixə

3938 ئۇزۇن سوزلىسە سوز، ئۇ زېرىكتۈرۈر،
ئەقىللىق كىشىلەر سوزىن ئاز قىلۇر.

3939 بۇ سوز بەس قىل ئەمدى بولەك سوزلىمە،
ئەقىل ۋە ئىلىمگە قارشى سوز دىمە.

3940 يەنە باشقا قانداقكى قالمىش سوزۇم،
قاياشىك دىگەيكىم، تاپشۇردۇم ئوزۇم.

* * *

3941 ئۇ خەتنى تۇگەتتى، تۇردى بەك چىگىپ،
قۇرۇتتى بۇ خەتنى ئىللىق يەل ئېسىپ.

3942 قولىغا ئالدى ئۇ خەتنى تامغىلاپ،
سۇنۇپ بەردى، ئوگدۇلمىش ئالدى ئۇلاپ.

* * *

3943 يەنە ئوگدۇلمىشكە قاراپ ئېيتتى خان:
بۇ خەتنى بېرىپ، سەنمۇ قىلغىن بايان.

3944 نە لازىم كورۇلسە، تىرىش، قىل شۇنى،
شەھەر ـ كەنتكە كەلتۇر دەۋەتلەپ ئۇنى.

3945 تىلەگى نە بولسا، بۇ يەرگە كېلىپ،
ئۇنى مەن بېرەيىن پۇتۇن تەل قىلىپ.

* * *

3946 دىدى: باش ئۇستىگە، ــ ئوگدۇلمىش تۇرۇپ،
ئويىگە كەلدى بۇ ياخشى ئەش يۇرۇپ.

3947 təgip tüxti oldurdï əvkə kirip
yəḍi iqti tïndï bir anqa sərip

3948 yüzin kizlədi yərkə rumi kïzï
azun kïrtïxï boldï zəngi yüzi

3949 kalïk pütrü tuttï kara kux ənï
azun barqa toldï kara kux yunï

3950 təxək koldï yattï sakïndï əzün
nəgü səzləgüsi kadaxï kəzün

3951 oḍup bardï azrak oḍundï yana
əqükmix kəmür təg karanku tünə

3952 usï uqtï koptï aḍakïn ərü
kara tün kətürmix ətəkin ərü

3953 yaxïk koptï yərdin kətürdi baxïn
yaruk yüz külər təg yirixti tixin

3954 kopup yundï kïldï yana tan nəmaz
yəmə turdï anqa du'a kïldï az

3955 atïn tuttï tərkin bir ooɣlan bilə
turup qïktï əvdin səvinqin külə

3956 barïp təgdi ərsə kadaxka yakïn
yïrak tüxti attïn küḍəzdi ḫəkïn

* * *

3957 yorïp bardï akru tokïdï kapuoɣ
kadaxï ərü turdï koḍtï tapuoɣ

3947 كېلىپ چۈشتى، ئولتۇردى ئويگە كىرىپ،
يىدى، ئىچتى، تىندى، بىر ئاز دەم ئېلىپ.

3948 يوشۇردى يۈزىن يەرگە رۇمى قىزى،
جاھانىنىڭ تۈسى بولدى زەڭگى يۈزى.

3949 ھاۋا ئالدى پۈتكۈل قارا قۇش ئوڭى،
جاھانغا تولدى ھەم قارا قۇش يۈڭى.

3950 توشەك راسلاپ ئۇ ياتتى ئويلاپ ئۇزۇن،
كورۇشكەچ قاياشقا نىمەلەر دىسۇن...

3951 يۈمۈپ كوز بىر ئازلا، ئويغاندى يانا،
كويۇپ ئوچكەن كومۇردەك قارا تۇن مانا.

3952 قېچىپ ئۇيقۇ، قوپتى ئۇ ئوره بولۇپ،
قارا تۇن كوتەرگەن ئىتەگىن تۇرۇپ.

3953 قۇياش قوپتى يەردىن كوتەرىپ بېشىن،
ئوچۇق يۈز كولەردەك كورسەتتى چىشىن.

3954 قوپۇپ ئالدى تەرەت، ئوقۇپ تاڭ ناماز،
دۇئا قىلدى ئاندىن يەنە ئۇ بىر ئاز.

3955 ئېتىنى توقۇتتى ئوغلانغا دەرھال،
ئويىدىن چىقتى ھەم كۈلۈپ ئۇ خوشال.

3956 قاياشى قېشىغا ئۇ بارغاچ يېقىن،
يىراقتا چۈشتى ئاتتىن، ئۇ ساقلاپ ھەقىن.

* * *

3957 بېرىپ چەكتى ئىشكىنى ئاستا شۇدەم،
تائەتنى قويۇپ، قوپتى قېرىنداشى ھەم.

B286

3958 qapuoq aqtï tərkin ol utru qïqïp
səlam qïldï tuttï kər əlgin alïp

3959 yana kirdi oḍoqurmïx əlgin tutup
orun qïldï tərdə aoqïrlap əpüp

OḌOQURMÏX SUALI ƟGDÜLMIXKƏ

3960 ayur ay qadaxïm nəlük əmgədiŋ
yana ok maŋa sən təkin kəlmədiŋ

3961 kəsə sözlədim söz əxittiŋ anï
nəlük əmgətür sən küqəyü məni

C233

3962 nəgü tər əxitgil bilik bərgüqi
sïnap əḍgü əsiz kixig bilgüqi

3963 kixikə sïnaoqï bir ək kərsə tap
tilək bilgükə bir tilin yərsə tap

3964 bakïr altunuoq ər kərüp bilməsə
alïp azqïna bir taxïoq sürsə tap

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOQURMÏXQA

3965 yanut bərdi əgdülmix aydï qadax
maŋa puxmaoqïl sən koŋül qïlma bax

3966 tapuoqqï köz aqsa bəgini kərür
nəgü aysa bəglər anï ok qïlur

3967 əligkə bitikin təgürdüm sözüŋ
tilin mə nəgü aydï ərsə özüŋ

3958 ئىشكنى ئاچتى تېز ئۇ ئۇتتۇر چىقىپ،
سالام قىلدى، تۇتتى قولىنى ئېلىپ.

3959 ئېلىپ كىردى ئودغۇرمىش قولىدىن تۇتۇپ،
ئورۇن بەردى توردىن قەدىرلەپ، ئوپۇپ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3960 دىدى: ئەي قايىشىم نېچۇن ئەمگىدىڭ؟
بىلۇرمەن، ماڭا سەن بىكار كەلمىدىڭ.

3961 كېسىپ سوزلىدىم مەن، ئىشىتتىڭ ئۇنى،
نىمىشقا قىينايسەن بەك زورلاپ مېنى؟

3962 نە دەيدۇ ئىشتكىن، بىلىم بەرگۈچى،
يامانۇ-ياخشىنى سىناپ بىلگۈچى:

3963 كىشىنى سىناشقا بىر كورمەك يېتەر،
بىلىشكە تىلەك، سوز ئىشىتمەك يېتەر.

3964 كورۇپ مىس، ئالتۇننى ئايرالمىسا ئەر،
ئېلىپ ئازغىنا تاشقا سۇرتمەك يېتەر.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

3965 ئوگدۇلمىش دىدىكىم، قايىشىم، قارا،
ماڭا كايىپ، قىلما كوڭۇلنى يارا.

3966 خىزمەتچى كوز ئاچسا بېگىنى كورۇر،
نىمە دىسە بەگلەر شۇنىلا قىلۇر.

3967 ئېلىككە خېتىڭنى بېرىپ، ھەم سوزۇڭ—
نى تىلدا مەن ئېيتتىم، نە ئېيتساڭ ئوزۇڭ.

3968 sözünkə yanut kïldï ïdtï bitik
qïkardï bitik bərdi əlgin tətik

OĎOIURMÏX SUALI ÖGDÜLMIXKƏ

3969 bitik aldï oďoqurmïx aqtï turup
okïdï bitikin sakïndï kərüp

3970 ayur ay kadaxïm nə ərki igiŋ
məni munqa yavlak əďərdi bəgiŋ

3968 سوزۇڭگە جاۋابەن ئۇ بەردى بىتىك،
دەپ خەتنى چىقاردى ھەم سۇندى ئىتتىك.

ئۇدغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

3969 ئېلىپ خەتنى ئۇدغۇرمىش ئاچتى تۇرۇپ،
ئوقىدى بۇ خەتنى، ئويلاندى كورۇپ.

3970 دىدى: ئەي قاياشىم نەدۇر كەم يېرىڭ؟
مېنى شۇنچە قاتتىق ئىزلەيدۇ بېگىڭ؟

46

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏX BIRLƏ IKINQ ḴATA MUNAẐƏRƏ ḴÏLMÏXÏN AYUR

3971 yanut bạrdi ɵgdülmix aqtï tilin
ayur ay ḳadaxïm əxit səz bilin

B287

3972 ạlignin tiləki saṇa əḍgü ol
bu əḍgü iqində tilər əḍgü yol

3973 bilür sən bu yạrdə bu ṭa'ət tapuoɪ
ḳilurun nəqə əḍgü aqoɪay ḳapuoɪ

3974 yana kənd uluxta mən aymïxlarïm
nəqə türlüg əḍgü turur ay ərim

3975 yavuz ərməz əmdi bu dunya ḳutïn
bulup tirlü bilsə ḳopursa atïn

A114 C234

3976 ɵzün 'uḳbï ḳolsa ay zaḥid bulur
muyan əḍgü mundïn ələtsə bolur

قىرق ئالتىنچى باب

ئوگدۇشناڭ ئۇدغۇرمىش بىلەن ئىككىنچى قېتىم مۇنازىرە قىلغانلىغى بايانى

3971 جاۋابەن ئوگدۇلمش سوزگە ئېچىپ تىل،
دىدى: ئەي قاياشىم ئىشىت سوزنى، بىل.

3972 كى، خاننىڭ تىلەگى ساڭا ياخشى ئول،
تىلەر ياخشىلىق ئىچرە ئۇ ياخشى يول.

3973 بىلۇرسەنكى، بۇندا ئىبادەت قىلىش،
مۇرات ـ ياخشىلىقلار ئىشگىن ئېچىش.

3974 يەنە كەنت ـ شەھەردە ئېيتقانلىرىمدەك،
نېچە خىل ياخشىلىق بار، ئەي ئەر يۇرەك.

3975 يامان ئەرمەس ئەمدى بۇ دۇنيا قۇتىن ـ
تېپىپ، بىلسە ياشاشنى، چىقارسا ئېتىن.

3976 ئەي زاھىت، ئىستەرسەن ئوزۇڭ ئاخىرەت،
ساۋابى بولۇر ھەم ياخشى ئاقىۋەت.

3977 yavuz tąsə bolmaz bu dunya **nəŋin**
yąsə bąrsə həlkḳa kïzartsa əŋin

3978 yąmə yaḳxï aymïx aḳïlar baxï
əxitgil munï sən ay əḍgü kixi

3979 ḳamuoɣ əḍgülükkə nəŋ ol yolqïsï
ḳamuoɣ ig tooɣaḳa nəŋ ol əmqisi

3980 nəŋi bolsa yalŋuḳ bulur əg bilik
ḳamuoɣ əḍgülükkə uzatur əlig

3981 bu nəŋ birlə yalŋuḳ tiləsə tilək
yaxïl kəkkə yoḳlar nəŋ ol kəḍ yələk

3982 ḫəj ərsə tiləkiŋ kərək nəŋ tavar
oɣazilïḳ tiləsə yąmə bu yarar

3983 nəŋi bolmasa ər alïp bąrgükə
əlig ḳïsoɣa boldï ḳamuoɣ əḍgükə

3984 nəgülük ḳoḍur sən bu əḍgülərig
nəlük taplamaz sən bu ət sav ərig

3985 tapuoɣḳa nəgü təg ïnansa bolur
tapïndïm tąyü bilsə muflis ḳalur

3986 bayatïoɣ tapuoɣ birlə bulmaz ḳulï
əḍi yinqkə yol bu tapuoɣqï yolï

3987 nəqə miŋ tapuoɣqï tapïndï yïlïn
qïḳar jan əḍində yitürdi yolïn

3988 nəqə miŋ tapuoɣsuz yazuḳluoɣ ḳulï
ahir tïn kəsərdə oŋardï yolï

3977 لېكىن دۇنيا مېلىن دىمەگىن ياماڭ،
يىسە، بەرسە ئەلگە سويۇنگەي ھامان.

3978 يەنە ياخشى ئېيتقان سېخىلەر بېشى،
بۇنى ئاڭلىغىن سەن، ئەي ياخشى كىشى:

3979 جىمى ياخشىلىققا يولچى ئېرۇر مال،
جىمى دەرتلەر ئۇچۇن ئەچچى ئېرۇر مال.

3980 بىلىم-ئاڭ بولۇر ئەرنىڭ بولسا مېلى،
پۇتۇن ياخشىلىققا يېتەدۇر قولى.

3981 بۇ مال بىرلە ئادەم تىلەسە تىلەك،
يېشىل كوككە ئورلەر، مال ياخشى يولەك،

3982 تىلەگىڭ ھەج ئولسا، كېرەك مال-تاۋار،
غازىلىق تىلەسەڭ مال ئىشقا يارار.

3983 ئىلىپ، بەرمەككە يوق بولسا ئەر مېلى،
پۇتۇن ياخشىلىققا قىسقىدۇر قولى.

3984 مۇشۇ ياخشىلىقنى قويارسەن نېچۇن،
بۇ پەندۇ-ئوگۇتنى تۇتماسسەن نېچۇن؟

3985 ئىبادەتكە قانداق ئىشەنسە بولۇر،
تەمەننا ئاڭا قويسا قۇرۇق قالۇر.

3986 خۇدانى تائەت بىرلە تاپماس قۇلى،
ناھايەت نازۇك يول تائەتچى يولى.

3987 نېچە مىڭ تائەتچى تېۋىندى يىلىن،
چىقار جان مەھەلدە يۇتتۇردى يولىن.

3988 نېچە مىڭ تائەتسىز گۇناكار قۇلى،
ئاخىرقى تىنىقتا ئوڭشالدى يولى.

B288

3989 bilir mən bayatïm səvinqi ḳamuoḳ
tapuoḳ ṭa'ət iqrə turur ay uluoḳ

3990 bilüməsə əmdi bu ṭa'ət qïnï
ḳayu ṭa'ət ərki uḳumaz munï

3991 ḳalï mundaoḳ ərsə ḳamuoḳ ṭa'ətïoḳ
tükəl ḳïloḳu bulsa bu aymïx tatïoḳ

3992 baḳa kər bu səzlər kim aydïm saṇa
bu yaṇlïoḳ ərürmü ayu bər maṇa

3993 ḳalï mundaoḳ ərsə kim aydïm bu səz
tilin kən səzüm tut aya kəṇli tüz

C235

3994 ḥəwaḳa bulun bolma kəndür kəṇül
kixikə ḳatïloḳïl yorïoḳïl amul

OḌOḲURMÏX JƏWABÏ ƟGDÜLMIXKƏ

3995 yanut bərdi oḍoḳurmïx aydï ḳadax
muṇaḍturduṇ əmdi aoḳu ḳildïṇ ax

3996 tutayïn sən aymïx səzüg tïṇladïm
əligkə barïp mən tapuoḳ baxladïm

3997 tapuoḳḳa əṇ axnu tərü bilgü əz
yəmə ḳïlḳ ḳïlïnqï səzi səzkə tüz

3998 kirü ḥəm qïḳa bilsə oldruoḳ turuoḳ
tapuoḳ bilməsə ər tək əmgər ḳuruoḳ

3999 nəgü tər əxitgil tapuoḳ bilgüqi
sïnap bilmixin aydï azraḳ üqi

3989 بىلۇرمەن، ئىبادەت-تائەت ئىچرە شات—
بولۇر ئۇ خۇدايىم، ئايا ئۇلۇغ زات.

3990 كىشى گەر بىلمىسە چىن تائەت نىمە،
ئۇقالماس قىلغىنى ئىبادەت نىمە.

3991 شۇڭا، تاپماق ئۈچۈن لەززەتنى تولۇق،
قىلىش لازىم جىمى تائەتنى تولۇق.

3992 قاراپ كور، بۇ سوزلەرنى ئېيتتىم ساڭا،
شۇ ياڭلىغ ئەمەسمۇ، جاۋاپ بەر ماڭا.

3993 ئەگەر مۇنداق ئولسا مەن ئېيتقان بۇ سوز،
قىل ئىقرار، سوزۇم تۇت، ئايا كوڭلى تۇز.

3994 ھەۋەسكە بېرىلمە، كوڭۈلنى كوندۇر،
كىشىگە قوشۇل ھەم تىنچ ياشاپ يۇر.

ئۇدغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

3995 جاۋابەن ئۇدغۇرمىش دىدى: ئەي قاياش،
مېنى غەمگە سالدىڭ، زەھەر بولدى ئاش.

3996 قىلايكى پەرەز، مەن سوزۇڭ ئاڭلىدىم،
ئىلىككە بېرىپ مەن خىزمەت باشلىدىم.

3997 خىزمەتتە ئەڭ ئاۋال يوسۇن بىلگۈلۈك،
مىجەز-خۇلقى، سوزى ئۇيغۇن كەلگۈلۈك.

3998 ئۇ بىلسۇن كىرىش، چىقماق، تۇرۇش، ئولتۇرۇق،
ئەر خىزمەت بىلمىسە، چېكەر رەنج قورۇق.

3999 خىزمەتنى بىلگەن ئەر، ئاڭلا نىمە دەر،
سىناپ بىلگىندىن ئۇچنى كورسىتەر:

4000 bu bəglərkə tapmaq tiləsə özün
kənül til kəni tut küdəzgil səzün

4001 tərü həm toku birlə əgrən tapuoı
tapuoı bildin ərsə yarudï yüzün

4002 kixidə yïramïx turur bu özüm
tərü yok toku yok nə kïlkïm səzüm

4003 nəgü təg kïlur mən bəginkə tapuoı
yapïlmïx turur kər mana bu kapuoı

B289
4004 nəgükə küqər sən məni bərk tutup
əligkə tapïn təp səzümni utup

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ODOIURMÏXKA

A115
4005 yanut bərdi əgdülmix aydï bu səz
yəmə ədgü ərməz aya kənli tüz

4006 sənindin kətürgəy əlig bu tərü
kərək ərsə oldur kərək tur ərü

ODOIURMÏX JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

C236
4007 yanut bərdi odoıurmïx aydï bu səz
ədi yakxï ərməz aya kïlkï tüz

4008 nəgü təg yaraxur sana ya mana
tərü bilməsə əz yorïsa ana

4009 bu əl ətgü tutoıu bodun tüzgükə
bu bəglər tikildi azun süzgükə

4000 بەگلەرگە خىزمەتچى گەر ئولساڭ ئوزۇڭ،
كوڭۇل، تىلنى توز توت، كۇزەتكىن سوزۇڭ.

4001 ئۇسۇل ھەم يوسۇن بىرلە ئىشلەش ئۇگەن،
بۇ خىزمەتنى بىلسەڭ يورۇيدۇ يۇزۇڭ.

4002 بولۇپمەن كىشىدىن يىراق مەن ئوزۇم،
يوسۇن ۋە ئۇسۇلسىز قىلغىم، سوزۇم.

4003 بېگىنگە نېچۇك ئىش قىلالايمەن مەن،
يېپىنغلىق ماڭا بۇ ئىشىك، قارا، سەن.

4004 نىمشقا كۇچەيسەن مېنى بەك توتوپ،
قىل بەككە خىزمەت دەپ سوزۇمنى بۇزۇپ؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4005 جاۋابەن ئوگدۇلمىش ئېيتتى: ھەي بۇ سوز—
ئورۇنلۇق ئەمەستۇر، ئايا كوڭلى توز.

4006 سېنىڭدىن يوسۇننى ئېلىپ كوتۇرۇر،
كېرەك بولسا ئولتۇر، ۋە يا ئورە تۇر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

4007 جاۋاپ بەردى ئودغۇرمىش، ئېيتتى: بۇ سوز—
تازا ياخشى ئەرمەس، ئەي قىلىقى توز.

4008 توۇرامدۇ ساڭا ۋە ماڭا ياريشىپ،
يوسۇننى چۇشەنمەي توۇرماق ھاڭۇبقىپ؟

4009 بۇ ئەل-يۇرتنى تەرتىپتە توزمەڭ ئۇچۇن،
بۇ بەگلەر تىكلەندى سۇزۇشكە ئاجۇن.

4010 bu ǝl kün ǝtiki bu bǝglǝr ixi
tǝrü ḫǝm toḳu birlǝ ǝtti kixi

4011 anïn ǝtrü bǝglǝr uzattï ǝlig
uḳux utru tuttï yorïttï tilig

4012 ǝḍi yaḳxï aymïx azun ǝlqisi
biliklig uḳuxluoɣ boḍun baxqïsï

4013 azun tutoɣuqï ǝr uḳuxluoɣ kǝrǝk
boḍun basoɣuqïḳa kǝrǝk kǝḍ yürǝk

4014 bu iki bolunsa basa tapoɣuqï
tǝrülüg toḳuluoɣ kǝrǝk bilgüqi

4015 anïn ǝtrü bǝglǝr bǝḍütür küqin
yaoɣï boynï yǝnqǝr alïr ǝz ǝqin

4016 biz ǝmdi bu ǝnḍi tǝrü ursamïz
nǝgü tǝg yaruxur tǝrü buzsamïz

ǝGDÜLMIX JǝWABÏ OḌOIURMÏXḴA

B290
4017 yanut bǝṛdi ǝgdülmix aydï ḳadax
ǝḍi tǝrs ix ǝrmǝz patar ḳilsa ax

4018 munu mǝn bilir mǝn bu ǝnḍi tǝrü
ayayïn mǝn ǝmdi sǝn ǝgrǝn kǝrü

4019 kixi bilmǝsǝ ǝgrǝnür kǝr bilir
bilip ǝtrü yalŋuḳ tilǝkkǝ tǝgir

4020 muŋar mǝŋzǝtü aydï bilki aquḳ
bu sǝz tutmaz ǝrniŋ biliki pïquḳ

4010 كىشلەر ئەل تۇتۇش ۋە بەگ ئىشىچۇن،
تۇزەپ چىقتى قانۇن، ئۇسۇل ھەم يوسۇن.

4011 ئۇزاتتى بۇنىڭ بىرلە بەگلەر قولىن،
يۇرۇتتى ئەقىل بىرلە ھەم بۇيرۇغىن.

4012 تولا ياخشى دەپتۇ جاھان ئېلچىسى،
بىلىملىك، ئەقىللىق خەلق باشچىسى:

4013 جاھان تۇتقۇچى ئەر ئەقىللىق كېرەك،
ئەل-يۇرتنى سوراشقا كېرەك بەك يۇرەك.

4014 بۇ ئىككىسىدىن سوڭ خادىملار ئۇچۇن،
بىلىمەكلىك زورۇردۇر ئۇسۇل ۋە قانۇن.

4015 بۇنىڭ بىرلە بەگلەر چوڭايتۇر كۇچىن،
يېڭىپ ياۋلىرىنى ئالۇر ھەم ئوچىن.

4016 قانۇن بىرلە تەرتىپنى بىز تۇزىمىز،
ياراشقايمۇ بۇزساق ئۇنى ئوزىمىز؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4017 جاۋابەن ئوگدۇلمىش دىدى: ئەي قاياش،
ئەمەس بۇ قىيىن ئىش، يىسە سىكۇر ئاش.

4018 بۇ قانۇن-يوسۇننى ئوزۇم بىلىمەن،
ئۇنى ئېيتايىن مەن، ئۇگەن ئەمدى سەن.

4019 كىشى بىلمىگەننى ئۇگەنسە بىلۇر،
بىلىش بىرلە ئىنسان تىلەككە يېتۇر.

4020 مۇڭا ئوخشىتىپ ئېيتتى ئىلمى ئوچۇق،
بۇ سوزنى تۇتمغاننىڭ بىلمى پۇچۇق:

4021 tooɣa bilgə tooɣmaz kixi əgrənür
tooɣa səzləməz til turu səzlənür

C237
4022 kixi əgrənip ətrü bilgə bolur
bilik bilsə ətrü ḳamuoɣ ix ənür

OḌOɪURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

4023 yanut bəṛdi oḍoɣurmïx aydï sənin̨
tiləkin̨ bu ərsə tilək yoḳ mənin̨

4024 ayï munḳarur sən bu kün sən mən̨i
nəgü təg bolur ay bu tapoɣun̨ ḳanï

4025 kən̨ülkə kirürmü səzün̨ tïn̨layïn
əzüm əgrənürmü anï an̨layïn

4026 man̨a ayoɣïl əmdi tərüni nəqə
tokularnï sayu atayu piqə

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOɪURMÏXḲA

4027 yanut bəṛdi əgdülmix aydï tükəl
kəni səzlədin̨ səz aya əḍgü fal

B291
4028 uḳuxḳa yïraḳ ərdi axnu yolun̨
kənilikkə urdun̨ sən əmdi ulun̨

4029 mən əmdi ayayïn əxitgil əgün
sən əgrən yazïlsu san̨a bu tügün

4030 ḳalï əgrənür ərsə əmdi əzün̨
tilin tïldama əmdi kəsgil səzün̨

4021 بىلىملىك تۇغۇلماس كىشى، ئۆگىنۈر،
تۇغۇپ سوزلىمەس تىل، تۇرۇپ سوز قىلۇر.

4022 كىشى ئۆگىنىش بىرلە ئالىم بولۇر،
بىلىم بىلسە بارچە ئىشلار ئوڭلىنۇر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

4023 جاۋابەن ئودغۇرمىش دىدى: گەر سېنىڭ—
تىلەگىڭ شۇدۇر، يوق تىلەگىم مېنىڭ.

4024 سالۇرسەن بۇ كۇن غەم ئىچرە سەن مېنى،
بۇ خىزمەت ئىچۈكتۇر، قېنى ئېيت، قېنى.

4025 كوڭۈلگە كىرۇرمۇ سوزۇڭ تىڭلايىن،
ئورگەنىپ بولۇرمۇ، ئوزۇم ئاڭلايىن.

4026 ماڭا ئېيتقىن ئەمدى قانۇنلار نېچە،
يوسۇنىي ساناپ بەر بىر—بىر ئېيتىچە.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4027 بۇ ئوگدۇلمىش ئېيتتى مۇشۇنداق جاۋاپ:
تولۇق توغرا سوز قىلدىڭ ئەمدى جاناپ.

4028 ئەقىلغە يىراق ئەردى ئاۋال يولۇڭ،
قويۇپسەن دۇرۇسلۇققا ئەمدى ئۇلۇڭ.

4029 مەن ئېيتاي، ئىشىت ئاڭ—ئەقىللە بۇگۇن،
ئۇگەنگىن، يېشىلسۇن ساڭا بۇ تۇگۇن.

4030 ئۇگەنمەكچى بولساڭ، ئەگەردە ئوزۇڭ،
تۇرۇپ شۇڭ، سوزۇم ئاڭلا، بەس قىل سوزۇڭ.

47

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏXḴA BƏGLƏRKƏ TAPÏNMAḴ TӨRÜSIN TOḴUSÏN AYUR

4031 iki türlüg ol bu tapuoqqï kixi
tapuoq kïlsa ətlür küninə ixi

4032 biri ooqlan ərkən tapuoqḳa kirür
taḳï bir bəḍük bolsa ətrü kïlur

4033 ikidə talu əḍgürəki ol ol
kiqigdə tapuoq kïlsa bassa kənül

4034 nəqə mə bu kün sez sana aysa ez
kiqiglərkə baxlap ayayïn bu sez

4035 sezüg ərtə tutsa sonï yig bolur
ḳayu nən yig ərsə tüpi ig bolur

4036 pïxïoqlïoq tiləsə pïxuroqu sezüg
pütünlük tiləsə pütürgü ezüg

قرق تۆتىنچى باب

نوگدۇمشناڭ ئودغۇرمشقابەگلەرنى خىزمەتقىلىشناڭ

قائىدە-يوسۇنلىرىنى بېيتقانلىغى بايانىدا

4031 ئېرۇر ئىككى تۆرلۈك خىزمەتچى كىشى،
خىزمەتتە تۇزەلگەي كۇندىن-كۇن ئىشى:

4032 بىرى، باللىق ۋاقتا ئىشقا كىرۇر،
بىرى، چوڭ بولۇپ بۇڭا مەنسۇپ بولۇر.

4033 بۇ ئىككى خىلىدىن ياخشىراغى شول،
كىچىك خىزمەت قىلىپ تۇزەتسە كوڭۇل.

4034 بۇگۇن ساڭا ئېيتار سوزۇمنى ئوزۇم،
كىچىكتىن باشلابان قىلاي بۇ سوزۇم.

4035 بولۇر ئاخىرى خام، سوز بولسا يېپىق،
نەمىكى خام ئولسا، كەلتۇرەر ئاغرىق.

4036 يېتىلمەك تىلەسەڭ پۇشۇرغىن سوزۇڭ،
دۇرۇسلۇق تىلەسەڭ توغرا بول ئوزۇڭ.

C238

4037 tapuoɣḳa aqayïn tạsə ər ḳapuoɣ
kiqig ooɣlan ərkən ḳïlïnoɣu tapuoɣ

4038 tərü ḥəm toḳu bilsə tüzsə yorïḳ
kirü ḥəm qïḳa biisə ạtsə ḳïlïḳ

4039 tapuoɣḳa ạrik bolsa ərtə turup
kənül til kiqig tutsa ḳoḍḳï bolup

4040 yumuxḳa ạrik bolsa yügrü turu
ḳulaḳ kəz yiti tutsa axru kərü

4041 əzində uluoɣḳa tapuoɣ ḳïlsa əz
tilin bəkləsə kəḍ ḳatïoɣ tutsa səz

B292

4042 tapuoɣuoɣ onarsa bu yanḷïoɣ kiqig
bəginə yaoɣudï onardï kəqik

4043 kirür ḥəm qïḳar bolsa anda naru
ətünsə ətük sav tərüqə kərü

4044 kiqig ḳur bu yạrkə təgə türqisə
nəgükə yararïn səqər bəg basa

4045 tapuoɣqï tətik ərsə ḳïlḳï pütün
ətükkə yarar bu ḳopar tərk ḳutun

4046 atïm ərsig ərsə bolur oḳ yaqï
kəni ərsə ḳïlḳï bolur tamoɣaqï

4047 ḳïlïnqï arïoɣ ərsə kərklüg yüzi
ïḍïxqï ḳïlur bəg ay kənli yazï

4048 bitik bilsə saḳïx aoɣïqï bolur
uḳux əg kəḍ ərsə bitikqi bolur

4037 دىسه كىم خىزمەتكە ئاچايىن ئىشىك،
قىلىشقا ئۇ خىزمەت كىرىشكەي كىچىك.

4038 بىلىپ قائىدە-يوسۇن، ئۇگەنسۇن ئۇسۇل،
كىرىپ-چىقماق بىلەن ھەم ئەدەپنى ئول.

4039 تەييار ئولسۇن ئىشقا سەھەردە تۇرۇپ،
كىچىك تۇتسۇن تىلۇ-دىل، مۇلايىم بولۇپ.

4040 ئۇ خىزمەت قىلغۇلۇقتۇر يۇگرەپ يۇرۇپ،
قۇلاق-كوزنى ئىتتىك قىلغاي ئۇ كورۇپ.

4041 خىزمەت قىلغاي ئوزدىن ئۇلۇغقا ئوزى،
تۇتۇپ چىڭ تىلنى، كۇزەتسۇن سوزى.

4042 مۇشۇنداق بەجىرسە ئەگەر ئىش كىچىك،
بەگگە يېقىنلاپ، ئاسانلار كېچىك.

4043 كىرىش ھەم چىقىشتا، ئوتۇنچە ئۇ دەل،
يوسۇن-قائىدىلارغا ئۇ قىلغاي ئەمەل.

4044 شۇ ھالغا ئېرىشسە ئورلەپ كىچىكلەر،
نە ئىشقا يارىسۇن بىگى بەلگۇلەر.

4045 تېتىك ھەم ئۇز خۇلقلىق بولسا خادەم،
ئوتۇنچكە يارار، تېز كۇلۇپ بەختى ھەم.

4046 جەسۇر مەرگەن ئولسا، بولۇر ئوقياچى،
دۇرۇس بولسا خۇلقى، بولۇر تامغىچى.

4047 خۇيى پاك، يۇزى ھەم گۇزەل بولسا گەر،
بولۇر بەككە ساقى، ئەي ئۇز كوڭۇل ئەر.

4048 ھىساپ، خەتنى بىلسە غەزنىچى بولۇر،
ئەگەر بولسا ئاقىل، پۇتۇكچى بولۇر.

4049 bularda ḳayuḳa ulansa bu ɵz
ə̣di ḳorḳu aynu tapuoɣ ḳïloɣu uz

4050 nəgü tə̣r ə̣xitgil tapuoɣ ḳïloɣuqï
tapuoɣ yətrüp ɵtrü tilək buloɣuqï

4051 yüz utru turur bolsa bəgkə ɵzün
ə̣di ḳorḳu turoɣïl küḍəzgil kɵzün

4052 ḳïlïnq ə̣t yorïḳ tüz ɵzünni küḍəz
kɵnül til kɵni tut ḳïsuroɣïl sɵzün

C239
4053 tapuoɣ birlə ə̣tlür ḳamuoɣ türlüg ix
tapuoɣ birlə ḳavxur sanḳa ə̣dgü ə̣x

4054 nəgü ə̣dgü ḳolsa sanḳa bu ɵzün
tapuoɣ ḳïl tapuoɣun yarutoɣay yüzün

4055 ḳalï bəgkə utru turur ərsə sən
kɵzün yə̣rdə tutoɣïl ḳulaḳ tɵrdə sən

4056 əlig ḳavxuru tut aḍaḳïn tüzə
bu oɳ əlgiɳ uroɣïl sol əlgiɳ ɵzə

4057 ḳapuoɣda kirürdə oɳuɳ axnu maɳ
tilin yarlïḳarda ɵgüɳ birlə aɳ

4058 ɵtük ɵtnür ərkən kɵni tut əlig
iki tiz bilə sɵk tüzün bol silig

4059 ḳïya baḳma anda solun ya oɳun
ɵzüɳ ə̣ymənü tur ə̣xit sɵz ɵgün

B293
4060 sanḳa sɵz ayïtsa ɵtün sɵz qïnï
jəwap bə̣rsə yarlïoɣ təgürgil kɵni

4049 بۇلاردىن قايسىسىغا ئۇلاشسا كىشى
دەققەتلە ئەيمىنىپ، ئۇز قىلغاي ئىشى

4050 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، خىزمەت قىلغۇچى،
خىزمەت يەتكۈزۈپ ئۇ تىلەك تاپقۇچى:

4051 ئەگەر يۇزمۇ-يۇز بەككە تۇرساڭ ئۇزۇڭ،
تولا بەك ئەيمىنىپ، كۇزەتكىن كوزۇڭ.

4052 تۇزەپ خۇلق-ھەركىتىڭ، ئۇزەڭنى كۇزەت،
كوڭۇل، تىلنى رۇس تۇت ۋە قىسقارت سوزۇڭ.

4053 تۇزۇلۇر بۇ خىزمەت بىلەن تۇرلۇك ئىش،
قوشۇلغاي خىزمەتلە ساڭا ياخشى ئەش.

4054 نەچۇك ياخشىلىقنى تىلەسەڭ ئۇزۇڭ،
خىزمەت قىل، يورۇتقاي بۇ خىزمەت يۇزۇڭ.

4055 بېگىڭگە روبىرو تۇرساڭ ئۇ زامان،
قۇلاق تۇردە بولسۇن، كوزۇڭ يەر سايان.

4056 قولۇڭنى قوۋۇشتۇر، پۇتۇڭنى تۇزۇپ،
بۇ سول قول ئۇزە ئوڭ قولۇڭنى قويۇپ.

4057 ئىشكتىن كىرۇردە كىر ئوڭ پۇت بىلەن،
ئەمىر قىلسا ئاڭلا، پاراسەت بىلەن.

4058 ئوتۇنچىڭ قىلاردا توۋەن تاشلا قول،
ئىككى تىز بىلەن چوك، سىلىق، يۇمشاق ئول.

4059 چەپ-ئوڭ ياقتا ئۇندا قىيا باقمىغىن،
ئوزۇڭ ئەيمىنىپ تۇر، سوزىنى ئاڭلىغىن.

4060 سوئال سورسا سەندىن، دىگىن سوزنى چىن،
جاۋاپ بەرسە، يارلىقنى راست ئىشلىگىن.

4061 süqig iqmə boxlaoq yorïma yava
yaraoqsïz yavuz ixtə qaqoqïl ạvə

4062 əxitmix səzüg sən əxütmədük ạt
kəzün kərmixin sən kərünmədük ạt

4063 bu yanlïoq tapïnsa yaransa kixi
qutï kündə artar kər ạtlür ixi

4064 qayusï alur hil bolur hil baxï
qayusï at aḍoqïr əzə ạl baxï

4065 qayusï sü baxï qayusï ḥajib
qayusï ïlïmoqa bolur səz aqïp

A117
4066 bu qurqa təgip uz tapïnsa bu ər
uluoqluqqa yətlür tükəl arzu yạr

4067 qayuqa əgəlik təgir əg bolur
qayu kək ayuqluq əzə at alur

4068 qayusï ïnanq bəg qayu qaoqrï bəg
qayusï tạgin bəg qayu qavlï bəg

4069 qayu yavoqu yuoqrux bolur ạl bəgi
qayu atï tənsiz bolur ər əgi

C240
4070 bu yạrkə təgi ol tapuoqqï qurï
mununda naru yoq aoqïrlïq qurï

4071 bu qurqa təgürsə tapuoqqïoq bu bəg
ətədi tapuoqqï ḥəkïn əggü təg

4072 bu qurqa təgip ər tapïnsa birər
ạḍi kəḍ tusulur bəgi arzu yạr

4061 بىكار يۇرمە بوشقا، سەن ئىچمە ھاراق،
ياراملىق، ياماندىن ئۆتكەن ئۇلغىن يىراق.

4062 ئۆتكەنكە سوزۇكنى ئۆتكىمگەن بول،
كوزۇڭ كورگەن ئىشنى سەن كورمىگەن بول.

4063 خىزمەتكە مۇشۇنداق ياراشا كىشى،
ئىشىپ بەختى كۇندە، تۇزىلەر ئىشى.

4064 بىرى توپ چېرىككە بولۇر توپ بېشى،
بىرىسى ئات ئۇزرە بولۇر ئەل بېشى.

4065 بولۇر بىرسى ھاجىپ، قوماندان بىرى،
بىرى كاتىپ بولۇپ، يازار سىرلىرى.

4066 يېتىشسە خىزمەتتە بۇ ئورۇنغا ئەر،
ئۇلۇغلۇق تېپىپ ئۇ مەقسەتكە يېتەر.

4067 بىرى ئەقلى بىرلە كېڭەشچى بولۇر،
بىرى "كوك ئايۇق"لىق ئۇنۇتقانىن ئالۇر.

4068 ئۇ بىرسى ئىنانچ بەگ[168]، بىرى چاغرى بەگ[169]،
ئۇ بىرسى تېكىن بەگ[170]، بىرى چاۋلى بەگ[171].

4069 بىرى يابغۇ[172]، يۇغرۇش[173] بولۇر ئەل بېگى،
قىلۇر بىرى نامىز مۇشاۋۇرلىگى.

4070 شۇ يەرگە قەدەردۇر خادىم دەرجىسى،
بۇنىڭدىن يوق ئارتۇق ئوسەر رۇتبىسى.

4071 يەتكۇزسە شۇ ھالغا بەگ ئوز خادىمىن،
ئادا قىلدى دىمەك ئۇ خادىم ھەققىن.

4072 يېتىپ بۇ ئورۇنغا خىزمەت قىلسا ئەر،
بېگى نەپ ئىلىپ كوپ، ئارزۇغا يېتەر.

4073 ḳalï ornasa bu otun ər ə̧li
ə̧di ək uluoɣ yas ḳïlur bu ḳulï

4074 ə̧di yaḳxï aymïx uḳuxluoɣ bəgü
təgimsiz kixikə bu ḳur bə̧rməgü

4075 taḳï munda yə̧grək ayur bu bilik
biliksizkə bə̧rmə aya bəg əlig

4076 uḳuxsuz kixilər bilik artatur
biliksiz kixilər boḍun yavrïtur

4077 biliksizkə bə̧rsə bəgi ḳur orun
bəgin̡ə yazïoɣlï ṃunï bil burun

B294
4078 uluoɣlukḳa təgsə uḳuxsuz kixi
iḍisi baxïn yə̧r ay ə̧lqi baxï

4079 kərək əmdi bəglər tapuoɣqï ḳulïn
biliki tən̡inqə bəḍütsə ulïn

4080 ḳuluoɣ kəḍ sïnaoɣu ḳïlïnqï yan̡ï
uḳuxï tən̡inqə təgürgü ən̡i

4081 baoɣïrsaḳ kərək ḳul bəgin̡ə aqïr
an̡ï ətrü bəglər aqïnsa təgir

4082 nəgü tə̧r əxitgil tərü bə̧rgüqi
tərü birlə bəglik ixin ə̧tgüqi

4083 nəqə ḳul bəḍüsə ḳul atï ḳul oḳ
bəḍütmix bəgin̡ə tapuoɣqï ol oḳ

4084 nəqə bəg kiqig ərsə atï bəg ək
tapuoɣqï atïnda bəg atï yə̧g ək

4073 بىر گۇستاخ ئەر چىقسا بۇ دەربجىگە،
ئۇنىڭدىن زىيان چوڭ تېگەر بېگىگە.

4074 بىر ئاقىل ۋە ھېكىم ئېيتمىش ياخشى بەك:
نالايىققا بۇ دەربجە بەرمەس كېرەك.

4075 مۇنىڭدىنمۇ ياخشى دىمىشتۇر بىلىم،
قولۇڭنى بىلىمسىزگە بەرمە بېگىم:

4076 ئەقىلسىز كىشىلەر بىلىمنى بۇزار،
بىلىمسىز كىشى خەلقنى ۋەيران قىلار.

4077 بىلىمسىزگە بەرسە بەگ ئۇستۇن ئورۇن،
بېگىگە مۇخالىپ كېلۇر، بىل بۇرۇن.

4078 ئۇلۇغلۇققا يەتسە بىلىمسىز كىشى،
ئىگەسى بېشىنى يەر، ئى ئەل بېشى.

4079 كېرەك بەككە شۇڭا خىزمەتچى قۇلىن—
بىلىمى تېگىچە چوڭايتسا ئۇلىن.

4080 ئىش-ھەركەتتە قۇلنى سىناپ كورگۈلۈك،
قاراپ ئەقلىغە، سوڭ ئورۇن بەرگۈلۈك.

4081 قۇل ئولسا بېگىگە سادىق، كويۇمچان،
بولۇر توغرا ئاڭا بەگ قىلسا ئېھسان.

4082 نەدەيدۇ ئىشتىكىن، قانۇن تۇزگۈچى،
قانۇن بىرلە بەگلىك ئىشىن قىلغۇچى:

4083 نىچە قۇل چوڭايسا قۇل ئاتىدۇر قۇل،
چوڭايتقان بەگ ئالدىدا خىزمەتچى ئول.

4084 كىچىك بولسا قانچە بەگ ئاتىدۇر بەگ،
خىزمەتچى ئېتىدىن بەگ ئاتى خوپ ئول.

4085 ay bəglər aoɣïrlap bəḍük bolmïx ər
basïnma bəginŋni bəḍük tut aoɣïr

4086 əqəxmə bu bəglər bilə sən bolup
səzin səzləməgil məgər kəḍ kərüp

C241
4087 olar ḳut tururlar ḳut əlgi uzun
kəyər ot tururlar kəyürgəy əzün

4088 zəmanə tururlar zəmanə bilə
yaraxïḳ kərək ər səvinsə külə .

4089 taḳï yaḳxï aymïx sïnap bilmix ər
tapuoɣ birlə ḳopmïx tilək bulmïx ər

4090 külə baḳsa bəglər saŋa əz kəzün
səvinmə aŋar sən küvənmə əzün

4091 tapuoɣḳa tayanma kətürmə kəŋül
saŋa tüggə bəglər yaŋïlsa yüzün

B295
4092 kiqig ya uluoɣ tut nə qavluoɣ külüg
tapuoɣqï tapuoɣqï turur bəlgülüg

4093 ḳatïoɣlanoɣu bəgkə tapuoɣ yazmasa
tapuoɣqï yolïnda oŋïn azmasa

4094 nəqə mə yaḳïn tutsa bəglər səni
əzüŋni unïtma yorïoɣïl kəni

4095 nəqə əḍgü tutsa əzüŋ ḳorḳu tur
ə̧ximsinməgil sən ḳïya baḳnu tur

4096 ara ot bolur kər ara suv bolur
ara küldürür kər ara yïoɣlatur

4085 ئى بەگلەر قەدىرلەپ بۇيۇك بولغان ئەر،
بېگىڭنى ھەقىر كورمە، كاتتا قەدىر بەر.

4086 بۇ بەگلەر بىلەن سەن ئوچەشمە تۇرۇپ،
يامان سوزلىمە، سوزلە ياخشى كورۇپ.

4087 ئۇلار ــ بەخت، ئۇزۇندۇر بۇ بەختنىڭ قولى،
ئۇلار ــ ئوت، كويدۇرەر ئوزۇڭ بىر يولى.

4088 ئۇلاردۇر زامانە، زامانە بىلە ــ
ياراشماق كېرەك ئەر سويۇنۇپ كۇلە.

4089 تېخى ياخشى دەپتۇ سىناپ بىلگەن ئەر،
خىزمەت بىرلە ئورلەپ، تىلەك تاپقان ئەر:

4090 ساڭا باقسا بەگلەر كوزىلە كۇلۇپ،
سويۇنمە ئۇنىڭغا ئوزۇڭ گول بولۇپ.

4091 خىزمەتكە گۇۋاھنىپ، مەغرۇرلانما سەن،
يېڭىلساڭ، قارار بەگ قاۋاغىن تۇرۇپ.

4092 كىچىك، چوڭ يا مەشھۇر ئاتانغان ئىرۇر،
ئېنىقكىم، خىزمەتچى خىزمەتى تۇرۇر.

4093 تىرىش، بەككە خىزمەتتە يېڭىلماسقا سەن،
خىزمەتنى قىلىشتا يولدىن ئازما سەن.

4094 يېقىن تۇتسا قانچەكى بەگلەر سېنى،
ئوزۇڭنى ئۇنۇتما ۋە يۇرگىن كونى.

4095 نەچە ياخشى كورسە، ئوزۇڭ قورقۇپ تۇر،
ئۇنى تۇتما ھەمرا، قاراپ قىياتۇر.

4096 بولۇر ئوت بەزىدە، بەزەن سۇ بولۇر،
گەھى كۇلدۇرەرلەر، گەھى يىغلىتۇر.

4097 bu üq nəŋkə bolma yaqïn qoxnïsï
kəyər ot aqar su bu bəglər küsi

4098 kür arslanqa oqxar kərü tursa bəg
əgə tursa yumxar bolur torqu təg

4099 qalï basnu təgsə puxar bax kəsər
tamurïn təxər kər sorup qan iqər

A118
4100 puxar əḍtə barma bəginkə yaoquq
qalï bardïŋ ərsə uquzluq anuq

4101 ayïttuqta səzlə oqïduqta kir
səlamət tirilgil tuqï bol aoqïr

4102 təlim səzni əxtip əxitməz ətin
kəzün kərmixinni yətürgin qatïn

C242
4103 nəgü tər əxitgil əzin tutnur ər
əḍində kirip kər ətük ətnür ər

4104 kirü tur təsələr aoqïrlïq əküx
qïqa tur təsə kər yüzünkə səküx

4105 kəzünni küḍəzgil əzünni tutun
əzin tutoquqï ər azunda kəsüx

4106 üq ixtə yïraq tur qatïoqlan usa
biri qïlma bəglik səz aydïm kəsə

4107 taqï biri yaloqan biri suqluq ol
bu üq ix üqəgü tüpi yoqluq ol

4108 yoŋama kixig sən uxaq səzləmə
kəni səzləgil səz barïn kizləmə

4097 بۇ ئۇچ نەرسنى قىلما خوشنا يېقىن:
كويەر ئوت، ئاقار سۇ، بۇ بەگ شوھرىتىن.

4098 بۇ بەگلەر گويياكى جەسۇر ئارسلان،
ماختاپ بەرسە يۇمشار بىر يىپەكسمان.

4099 ھەقىر كورسەك ئاچچىقلىنۇر، باش كېسەر،
تومۇرنى تېشەر، كور، شوراپ قان ئىچەر.

4100 غەزەپ چاغدا بارما بېگىگە يېقىن،
ئەگەر بارساك خارلىق يېتەر ساڭا چىن.

4101 سورالغاندا سوزلە، قىچقارغاندا كىر،
سالامەت تىرىلگىن، ھامان بول ئېغىر.

4102 تولا سوزنى ئاڭلاپ ئىشتىمەسكە سال،
كوزۇك كورسە باقما، ئۇنى كورمەي قال.

4103 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئوزىن توتقان ئەر،
كىرىپ ئوز پەيتىدە ئوتۇنچ قىلغان ئەر:

4104 دىسە "كىر" بولار ئۇ قەدىرلىك تولا،
دىسە، "چىق" يۇزۇگگە تولا سەت بولا.

4105 كوزۇگنى كۇزەتكىن، ئوزۇگنى توتۇپ،
ئوزىنى توتقان ئەر ئەزىز دۇنيادا.

4106 يىراق تۇر ئۇچ ئىشتىن بولسا تىرىشپ:
بىرى، قىلما بەگلىك، سوز ئېيتتىم كېسپ.

4107 يەنە بىرسى يالغان، ئاچكوزلۇك بىرى،
ئېرۇر يوقلۇق بۇ ئۇچنىك ئۇچى ۋە تۇۋى.

4108 ئۇششاق سوز قىلما سەن كىشنى چېقىپ،
دۇرۇس سوزلە، تۇرما بارىنى يېپىپ.

B296

4109 əzünni arïoɣ tut ḳamuoɣdïn sïnar
arïoɣ ol bu bəglər arïoɣ nən səvər

4110 əzün ḳarxïḳa kirsə baḳnu yorï
sẹni kim aoɣïrlar aoɣïrla anï

4111 küvəzlənmə əlgin sala kirməgil
əlig alxu tutxu yẹmə turmaoɣïl

4112 əzün oldurur ərsə ornun bilin
kixig satoɣamaoɣïl siliglik ḳïlïn

4113 ḳaḳïrma sən anda ya suḍma ḳatïoɣ
otunluḳ bolur bu kẹtərür tatïoɣ

4114 yana baoɣdax ilmə yanïn yatmaoɣïl
ünün ḳatoɣura sən ḳatïoɣ külməgil

4115 yana alma tïrnaḳ aḍïxma putun
uquzluḳ təgürgəy ələtgəy ḳutun

4116 sənində uluoɣraḳ səzin səzləsə
səzüg barqa ḳoḍoɣu anï tïnlasa

4117 kəni səzlə səzni ḳizartoɣay ənin
səzüg səzləməgil məgər əz tənin

4118 iqip ḳarxïḳa kirmə əzni tutun
yaraoɣsïz bolur ol iqigli otun

C243

4119 bu üq nən turur ər küḍəzməsə əz
baxïn alsïḳar tərk əxit ux bu səz

4120 birisi bu bəglər səzin tutoɣu bəg
küḍəzgü anï əz səvüg jänï təg

4109 ئېرىنغ تۇت ئۇزۇڭنى سەن مۇمكىن قەدەر،
بۇ بەگلەر ئېرىنغدۇر، ئېرىنغلىق سويەر.

4110 سارايغا كىرگەندە بايقاپ چىچەن يۇر،
سېنى كىم قەدىرلەر، ئۇنى ئەزىز كور.

4111 كورەڭلەپ قولۇڭنى سېلىپ كىرمىگىن،
ئىلىك ئال سالامنى، غاپىل بولمىغىن.

4112 ئۇزۇڭ ئولتۇرار بولساڭ ئورنۇڭنى بىل،
سىلىق بول، كىشىلەرنى رەنجىتمىگىل.

4113 تۇكۇرمە، گېپىڭنى قاقىرتما قاتتىق،
نادانلىق بولۇر ئۇ، يوقاتۇر تاتىق.

4114 باداشقاننى قۇرما، يانچە ياتمىغىل،
قاقاھلاپ قاتتىق ئۇن بىلە كۇلمىگىل.

4115 يەنە تىرناق ئالما، مىنگەشتۇرمە پۇت،
قىلىپ خار، قاچۇرغاي سېنىڭدىن ئۇ قۇت.

4116 سېنىڭدىن بۇيۇكلەر مەگەر قىلسا سوز،
قۇلاق سال ئۇنىڭغا، ئوز سوزۇڭنى ئۇز.

4117 دۇرۇس سوزلە سوزنى، يۇزۇڭ سويىنۇر،
ئۇزۇڭگە مۇناسىپ سوز ئېيتساڭ بولۇر.

4118 ئىچىپ مەس بولۇپ قەسىرگە كىرمىگىل،
بولۇر ئىچكۇچى ئۇ يارامسز، جاھىل.

4119 ئىشىت، ئەر ئوزىنى كۇزەتمىسە گەر،
ئۇنىڭكىم بېشىنى بۇ ئۇچ نەرسە يەر:

4120 بىرىدۇر بۇ بەگلەر سوزىن تۇتماق بەك،
كۇزەتسە ئۇنى ئوز شىرىن جانىدىك.

4121 ikinq yazmasa əlkə tursa kəni
əzin kəḍ küḍəzsə bu buloɣaḳ küni

4122 üqünq ḳarxï iqrə kəni tutsa əz
yïraḳ tutsa təṇsiz yaraoɣsïzda kəz

4123 bu üqtə birisin ḳïlïoɣlï kixi
nəqə mə bəḍük ərsə kəslür baxï

B297
4124 aḍaḳïn yorïoɣlï ay ḳïlḳï tüzün
əḍi bolmaoɣïnqa kərünmə əzün

4125 ḳalï oldurur ərsə əz ḳur bulup
oḳïp baxlasa ətrü kirgil turup

4126 ḳaqan səz sorar ərsə bəglər saṇa
uzatma səzüṇṇi ay ərsig toṇa

4127 ayïtsa ətüngil bilirin əzüṇ
səzin kəssə ḳoḍoɣïl uzatma səzüṇ

4128 ḳalï axḳa bəglər oḳïsa sən̨i
ədəp birlə ax yə̨ kəḍ əgrən munï

4129 oṇ əlgiṇ bilə sən kətürgil yə̨gü
bayat atï axnu ayït ay bəgü

4130 kixi utruḳï axḳa sunma əlig
əzüṇ utruḳï ax yə̨gil ay silig

4131 piqək tartma anda səṇük kəmdimə
axïoɣ tartmaoɣïl sən kixig ündəmə

4132 təxi təg yə̨məgil yə̨mə tavraḳïn
silig bolma artuḳ tixi təg saḳïn

4121 ئىككىنچى ساداقەت، ئەلگە بول كونى،
ئوزىن بەك كۆزەتمەك توپۇلاڭ كۆنى.

4122 ئۇچىنچى، سارايدا تۆز تۇتماق ئوزىن،
يىراق قىلماق يارامسز ئىشلاردىن كوزىن.

4123 بۇ ئۇچتە قالسا گەر غەپلەتتە كىشى،
بۇيۇك بولسا قانچە، كېسلگەي بېشى.

4124 سارايدا يۇرۇچى ئى تەبئى نازۇك،
ۋاقىت كەلمىگۈنچە كورۇنمىگۈلۈك.

4125 ئەگەر ئولتۇرارسەن ئوز تەڭ-تۇش بىلەن،
كىرىپ بار شۇئانلا قىچقىرىش بىلەن.

4126 قاچان بىر سوئال بەرسە بەگلەر ساڭا،
ئى باتۇر يىگىت سوز ئۇزارتما ئاڭا.

4127 سوراپ قالسا، ئېيتقىن بىلگەنىڭ ئوزۇڭ،
سوزىن كەسسە، قويغىن، ئۇزارتما سوزۇڭ.

4128 ئەگەر ئاشقا بەگلەر قىچقىرسا سېنى،
ئەدەپ بىرلە ئاش يە، بەك ئۇگەن بۇنى.

4129 يىمەكنى ئال ئوڭ قول بىلەن، ئى هېكىم،
ئاۋال ئېيت بىسمىللاهىر راخمانىررەهىم.

4130 كىشىنىڭ ئالدىغا قولۇڭ سۇنماغىل،
ئى زىرەك، ئوز ئالدىڭدىكىنى يىگىل.

4131 چىقارما پىچاق هەم سوڭەك غاجىما،
كىشىنى ئىندىمە، يىمەك ئۇزاتما.

4132 يىمە تويمىغۇردەك ئالدىراپ تىقىپ،
ئايالالاردەك يەنە تۇرما ناز قىلىپ.

4133 nəqə mə tokˌ ərsə yągü bəg axï
bu bəgłər axï ol aoqïrlïkˌ baxï

A119
4134 nə türlüg bu ixkə təgir ərsə oz
baoqïrsakłïkˌïn təg yaruk ˌkïloqa kəz

4135 ądi yakˌxï aymïx biliklik kixi
bu səz tutsa asoqï sav altun tuxï

C244
4136 ˌkalï təgsə bəglik saˌna bəlgülüg
bilik birlə ixlət ixig ay külüg

4137 ˌkalï yavoqu tənˌsiz bolur ərsə sən
wəfa ˌkïl nəqə küq bulur ərsə sən

4138 apanˌ təgsə əmdi sü ərki saˌna
akï bol oąuoq tur ay ərsig toˌna

4139 təgir ərsə hil ya saˌna on otaoq
əlig taroqu malïn ˌkïlïq tutoqu yaoq

B298
4140 wəzirlïkˌ təgip bolsa əlginˌ uzun
tərü urma ąsiz silig bol tüzün

4141 əgəlik təgir ərsə əgləngü ol
yaˌnïlsa bəgi bu ayu bąrsə yol

4142 ˌkalï kək ayukˌluk təgir ərsə kər
əzin kəą küąəzgü ˌkutï badï ˌkur

4143 sü baxï ya ąl baxï bolsa əzünˌ
kəni bol yiti tut ˌkulakˌïnˌ kəzünˌ

4144 əzünˌ bolsa ˌhajib orunq almaoqu
qïoqay tul yətimlər səzin tïnlaoqu

4133 هەرقانچە توق ئولساڭ يىگىن بەگ ئېشى،
بۇ بەگلەر ئېشىدۇر ئىززەتىنىڭ بېشى.

4134 نەچۈك ئىشقا سەن بۇيرۇلساڭ ئۇزۇڭ،
سەمىمى ئىشلە سەن، پارلايدۇ كۆزۈڭ.

4135 بىر ئالىم دىمىش بۇ ئەجىپ ياخشى گەپ،
بۇ گەپتىن ساپ ئالتۇن كەبى تېگەر نەپ:

4136 ھەقىقەتتە بەگلىك ساڭا تەگسە گەر،
بىلىم بىرلە ئىش قىل، ئى شوھرەتلىك ئەر.

4137 تېڭى يوق بىر يابغۇ بولساڭمۇ سەن،
ۋاپا قىل، نەچە كۆچكە تولساڭمۇ سەن.

4138 ئەگەر تەگسە لەشكەر بېشىلىق ساڭا،
سېخى بول، تۇر ئويغاق، ئايا مەرت توڭا.

4139 ساڭا خەيل[174]، ئون ئوتاغ[175] قالسا تېگىپ،
قىلىچ، يانى قولغا ئال، مال تارىتىپ.

4140 ۋەزىرلىك تېگىپ، قول گەر بولسا ئۇزۇن،
ھېيلىم بول، تۇزمە سەن ھىچ يامان قانۇن.

4141 كېڭەشچى بولۇركەن، كېڭەش بەرسۇن ئول،
يېڭىلسا بېگى، بۇ ئايان قىلسا يول.

4142 ئاڭا "كوك بايۇق" لۇق تېگىپ قالسا گەر،
كۆزەتسۇن ئوزىنى، باغلار بەخت كەمەر.

4143 ۋىلايەت يا لەشكەر باش ئولساڭ ئوزۇڭ،
دۇرۇس بول، چىچەن قىل قۇلاغىڭ، كوزۇڭ.

4144 ئوزۇڭ ئولساڭ ھاجىپ، پارا ئالمغىن،
پەقىر، تۇل، يىتىملەر سوزىن تىڭلاغىن.

4145 aoɣïlïkḳa ḳïlsa aoɣïqï sǝni
pütün qïn bolup sǝn yorïoɣïl kǝni

4146 bitikqi ïlïmoɣa bolunsa ǝzüṇ
kǝṇül sïrrï bǝk tut qïḳarma sǝzüṇ

4147 bu ol atḳa tǝgmix tapuoɣ ḳïloɣuqï
munïṇda narusï uda bǝrgüqi

4148 bir anqa yǝmǝ bar taḳï ixqilǝr
tǝxǝkqi ya ḳuxqï yǝmǝ axqïlar

4149 bu yaṇlïoɣ tapuoɣda yïraḳ tur saṇa
ǝrǝzi birǝr ol kǝr ǝmgǝk miṇǝ

4150 aoɣïrlïḳ tilǝsǝ ǝzüṇkǝ tuqï
aoɣïrla kixig sǝn ayą ḳoptaqï

4151 uluoɣuoɣ uluoɣla küḍǝz ḫurmǝti
saṇa kǝlgǝ dǝwlǝt uluoɣluḳ ḳutï

4152 nǝgü tą̈r ǝxitgil avuqoɣa sǝzi
avuqoɣa sǝzi tutsa aqlur kǝzi

C245
4153 uluoɣ ḫurmǝti bar azunda tǝrü
uluoɣ kǝlsǝ ḳopoɣïl aḍaḳïn ǝrü

4154 yaraxur uluoɣḳa kiqig ḫurmǝti
uluoɣ ma kiqigkǝ ḳïlur oḳ kǝrü

* * *

B299
4155 sǝzin kǝsti ǝgdülmix aydï munu
bu yaṇlïoɣ bolur bǝg tapuoɣqï unu

4145 غەزىنە ئىشگە گەر قويسا سېنى،
ئىشەنچلىك ۋە چىنلىق بىلە قىل ئۇنى.

4146 ئەگەر خاس كاتىپلىق قىلۇرسەن ئوزۇڭ،
كۆڭۈل سىرى بەك تۇت، چىقارما سوزۇڭ.

4147 شۇلاردۇر ئۇنۇانلىق خىزمەت قىلغۇچى،
بۇلەكلەر بۇلارغا تەۋە بولغۇچى.

4148 تېخى بار يەنە بىرقانچە ئىشچىلار،
توشەكچى ۋە قۇشچى يەنە ئاشچىلار.

4149 بۇ ياڭلىغ ئىشلاردىن يىراق بول، يىراق،
جاپاسى مەڭ ئولسا، هوزۇر بىر بىراق.

4150 تىلەسەڭ ئوزۇڭگە دائىم ئېھتىرام،
كىشىنى ئەزىزلە سەن، ئەي مۇھتەرەم.

4151 ئۇلۇغنى ئۇلۇغلاپ، قىل هورمەت ئاڭا،
كېلۇر بەختۇ ـ دەۋلەت، ئۇلۇغلۇق ساڭا.

4152 نەمە دەيدۇ ئاڭلا، قېرىلار سوزى،
قېرى سوزى تۇتسا، ئېچىلغاي كوزى:

4153 ئۇلۇغقا هورمەت بۇ، جاهان قانۇنى،
ئۇلۇغ كەلسە قوپۇپ كۇتۇپ ئال ئۇنى.

4154 كىرەكتۇر كىچىكتىن ئۇلۇغقا هورمەت،
ئۇلۇغمۇ كىچىككە قىلۇر ئەيىنىي.

* * *

4155 ئۇزۇپ سوزنى ئوگدۇلمىش، ئېيتتى: بۇدۇر—
كى بەگ ۋە خىزمەتچى شۇ ياڭلىغ بولۇر.

4156 mən aydïm əxittiŋ sən əgrəndiŋ ul
nəgü təg tapïnoɣu tükəl bildiŋ ul

4157 bu yanlïoɣ turur bəgkə kïloɣu tapuoɣ
tapuoɣ siŋsə ətrü aqar kut kapuoɣ

4158 tusuloɣu tapuoɣ bu munu bilgü tap
kalï bildiŋ ərsə əzüŋ bəgkə sap

OḌOIURMÏX SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

4159 yanut bərdi oḍoɣurmïx aydï bu səz
əxittim mən əmdi aya əḍgü əz

4160 takï bir səzüm bar ayïtoɣu saŋa
anï ma ayu bərgil əmdi maŋa

4161 əzüm kəndkə kirsə əlig tapoɣïŋa
baru turoɣu kündə anïŋ kapoɣïŋa

4162 nəgü təg yorïkïn bilingü adax
tiriglik olardïn turur ay kadax

4163 ər at birlə xəksiz katïloɣu kərək
olarka yaraxï tirilgü kərək

4164 munï ma ayu bər maŋa sən bu kün
nəgü təg katïloɣu ukayïn əgün

4156 مەن ئېيتتىم، سەن ئاڭلاپ ئۇگەندىڭ ئۇنى.
چۈشەندىڭ تولۇق ھەم خىزمەت يولىنى.

4157 قىلىش بەككە خىزمەت شۇ ياڭلىغ بولۇر،
ئەگەر سىڭسە خىزمەت، بەخت ئىشىك ئاچۇر.

4158 بۇ خىزمەت پايدىلىق، بىلسەڭ ئۇنى، بەس،
بىلىپ بەككە بولغىن ئوزۇڭ يېقىن، بەس.

ئۇدغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

4159 دىدىكى ئۇدغۇرمىش بېرىبان جاۋاپ،
ئىشىتتىم سوزۇڭنى، ئى ئالىجاناپ.

4160 تېخى بىر سوزۇم باردۇر ئېيتاي ساڭا،
ئۇنى ئەمدى ئېيتىپ بېرەرسەن ماڭا.

4161 ئېلىگ خىزمىتىگە شەھەرگە كىرسەم،
ئۇنىڭ ئىشىگە كۈندە بېرىپ يۈرسەم.

4162 ئۇلار ھەركىتىنى بىلگۈلۈك، ئاداش،
ئۇلار بىرلە ئوتەر تىرىكلىك، قاياش.

4163 خادىملەرگە شەكسىز قوشۇلماق كېرەك،
ئۇلارغا يارىشا ياشىماق كېرەك.

4164 بۇنى ھەم ماڭا سەن بايان قىل بۇگۈن،
ئۇقايىن ئۇلارغا قوشۇلماق يولىن.

48

ӨGDÜLMIX ḲAPUOŒDAḲÏ ƏR AT BIRLƏ NƏGÜ TƏG TIRILGÜSIN AYUR

4165 yanut bạrdi ɵgdülmix aydï bu ma
kərəklig turur ay ḳadax aysama

B300 C246

4166 munï ma saṇa ɵmdi ɵgrətgü ol
nəgü təg yorïoḳu anï bilgü ol

A120

4167 tiriglik olarnïṇ bilə ol ḳadax
ḳayusïn ḳadax tut ḳayusïn adax

4168 ḳapuoḳdaḳï birlə yaraxoḳu kərək
ḳatïloḳu kəlixgü barïxoḳu kərək

4169 ḳapuoḳdaḳï birlə yaraxmasa uz
tiriglik tatïmaz aya ɵḍgü ɵz

4170 nəgü tạr ɵxitgil tapuoḳ ḳïloḳuqï
tərü birlə baxlap ḳapuoḳ tüzgüqi

قىرىق بەشىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ سارايى ئەھلى بىلەن قانداق مۇئامىلە بولۇش توغرىسىدا ئېيتقانلىرى

4165 جاۋابەن ئوگدۇلمش دىدى: ئەسلىسەم،
كېرەكلىك ئېرۇر، ئى قېرىنداش بۇ ھەم.

4166 بۇنىمۇ ساڭا ئەمدى ئۆگەتكۈلۈك،
نېچۈك يۈرگۈلۈكتۇر، ئۇنى بىلگۈلۈك.

4167 تىرىكلىك ئۈلارلە ئوتەر، ئى قاياش،
قايۇسىن قاياش توت، قايۇسىن ئاداش.

4168 ساراي ئەھلى بىرلە چىقىشماق كېرەك،
قېتىلماق، كېلىشمەك، بېرىشماق كېرەك.

4169 ساراي ئەھلى بىرلەن ياراشمساڭ گەر،
ھاياتىڭ تېتىقسىز بولۇر، ياخشى ئەر.

4170 نەدەيدۇ، ئىشتىكىل، خىزمەت قىلغۇچى،
نىزام بىرلە دەرگاھ ئىشىن تۇزگۈچى:

4171 yaḳïnlïḳ tiləsə əzün bəg bilə
ḳapuoɣdaḳï birlə yaḳïnlïḳ tilə

4172 uluoɣluḳ tapayïn tąsə sən əzün
ər at birlə yaḳxï yorï ay tüzün

4173 nəqə mə yaḳïn tutsa bəglər sąni
yaraxoɣïl ər at birlə turoɣïl kəni

4174 tükəl üq ḳutu ol ḳapuoɣda kixi
bularnïn bilə ol tiriglik ixi

4175 bularda biri əzdə uloɣun turur
uluoɣḳa tapïnsa əzün ḳut bulur

4176 uluoɣla olarnï aoɣïrla səzin
sąni əḍgü tutoɣay yarutoɣay yüzin

4177 əḍi yaḳxï aymïx biliklig bəgü
bəgülər səzini uquz tutmaoɣu

4178 kiqigkə uluoɣluḳ uluoɣdïn kəlir
uluoɣḳa tapïnsa kiqig ḳut alïr

4179 uluoɣlar səzin tut yumux ḳïl yügür
uluoɣ səzi tutsa tiləkkə təgir

4180 uluoɣlar ḳut ol kər tiləsə ḳutuoɣ
tapïnoɣïl tapuoɣḳa turur ḳut tutuoɣ

B301
4181 taḳï bir saṇa tən tux ol ay ḳadax
ÿïratsa yaoɣï ol yaoɣutsa adax

4182 əxiṇ həm tuxuṇ bu ḳatïloɣu kixi
yanutḳa yanut ḳïl əxiṇə tuxï

4171 يېقىنلىق تىلەسەڭ ئوزۇڭ بەگ بىلە،
ساراي ئەھلى بىرلە يېقىنلىق تىلە.

4172 ئوزۇڭگە ئۇلۇغلۇق تاپاي مەن دىسەڭ،
ئەي ئۇز ئەر، خادىم بىرلە خوپ ئوت ئوزەڭ.

4173 يېقىن كورسە قانچە بەگلەر گەر سېنى،
ياراشقىن خادىم بىرلە، يۇرگىن كونى.

4174 ساراي ئەھلىدۇر دەل ئۇچ گۇرۇھ كىشى،
بۇلار بىرلە ئوتەر تىرىكلىك ئىشى:

4175 بىرىدۇر ئوزۇڭدىن چوڭلار، ئۇلۇغلار،
ئۇلارغا ئىشلىسەڭ، بەختىڭ ئېچىلار.

4176 ئۇلارنى ئۇلۇغلا، قەدىرلە سوزىن،
سېنى ياخشى كورگەي، يورۇتۇپ يۇزىن.

4177 بىلىملىك ھېكىملەر خوپ ئېيتىمش گۇزەل،
ھېكىملەر سوزىگە سەن قىلغىن ئەمەل:

4178 كىچىككە ئۇلۇغلۇق ئۇلۇغدىن كېلۇر،
خىزمەت قىلسا چوڭغا، كىچىك بەخت تاپۇر.

4179 ئۇلۇغلار سوزىن تۇت، ئىشىن قىل، يۇگۇر،
سوزىنى تۇتقان ئەر تىلەككە يېتۇر.

4180 ئۇلۇغلار ئېرۇر بەخت، سەن ئىستەسەڭ بەخت،
خىزمەتكە تۇتقۇ بەخت، سەن خىزمىتىن ئەت.

4181 تېخى تەڭ-تۇشۇڭ بار سېنىڭ، ئى قاياش،
يىراقلاتساڭ يېغى، يېقىنلاتساڭ ئاداش.

4182 ئەشىڭ، تەڭ-تۇشۇڭدۇر بۇخىل كىشىلەر،
جاۋاپقا مۇناسىپ جاۋابىنى بەر.

C247

4183 takï bir sənində basa ol kiqig
bularnïŋ bilə ol aqïoɣ ya süqig

4184 basïtma katïoɣlan kiqigkə əzüŋ
tilin oynamaoɣïl tïda tut səzüŋ

4185 tapuoɣ kïlsa bər nəŋ yazuk kïlsa ur
yava ïdma boxlaoɣ ixin aytu tur

4186 adax koldax ərdax kalïn tut katïl
kalïn bolsa koldax əgər təgmə til

4187 yaoɣï kïlma əzkə kixig bilmədi
yaoɣïlïoɣ kixilər səvinq bulmadï

4188 nəqə az yaoɣï ərsə yasï təlim
yaoɣïda asïoɣ bar təp aymaz tilim

4189 nəgü tər əxitgil ay kənli oduoɣ
yaoɣï yasï təgrüp tokïmïx yoduoɣ

4190 bir ək ərsə duxman miŋ ol yaslïkï
miŋin dostuŋ ərsə bir ol azlïkï

4191 kixi duxmanïndïn asïoɣ kïlmadï
kali kïldï ərsə əzi uzlukï

4192 nəgü təg kïlïnsa saŋa koldaxïŋ
sən andaoɣ kïlïnoɣïl səvinsü əxiŋ

4193 əzüŋkə təŋəxi tutunoɣïl adax
təŋəxlig təŋəxi bilə ol tudax

4194 əsiz əx tutunma yïraq tur təzə
əsiz əx azïtur səni yol əzə

4183 يەنە بىرسى سەندىن ئېرۇرلەر كىچىك،
بۇلار بىرلە ئوتكەي ئاچچىق يا چۇچۇك.

4184 تىرىشقىن، كىچىككە بوزەك بولماغىل،
تىلىكىنى تېيىپ تۇت، ھەزىللەشمىگىل.

4185 خىزمەت قىلسا مال بەر، گۇنا قىلسا ئۇر،
قويۇپ بەرمە بوشقا، بۇيرۇپ ئىشقا تۇر.

4186 ئاداش ـ دوست، قولداشنى كوپ تۇت، قېتىل،
تولا بولسا دوست، ماختار قانچە تىل.

4187 كىشىنى چۈشەنمەي يېغى قىلماغىل،
يېغىلىق كىشى خۇش ئوتمەس، بۇنى بىل.

4188 يېغى بولسىمۇ ئاز، تولا زېيىنى،
دىمەس بۇ تىلىم ھېچ پايدىلىق ئۇنى.

4189 ئايا كوكلى ئويغاق، ئاكلا، نىمە دەر،
يېغى ۋەجىدىن كوپ زىيان كورگەن ئەر:

4190 يېغى بىر بولسىمۇ، مىڭدۇر زېيىنى،
مىڭ بولسىمۇ دوست، ئاز دەپ بىل ئۇنى.

4191 كىشى كورمىدى پايدا دۇشمەنىدىن،
ئەگەر كورسە كوردى ئوزىدىن ئۇنى.

4192 نېچۇك ئىشنى قىلسا ساكا قولدىشىڭ،
سەن ھەم قىل شۇنى، خوش بولۇر يولدىشىڭ.

4193 ئوزۇڭنىڭ تىلىكىلە سەن ئولغىن ئاداش،
كىشى تەكتۇشىگە بولۇر ئۇ ئوخشاش.

4194 ياماننى قىلما ئەش، قېچىپ نېرى بار،
يامان ھەمرا سېنى يولدىن ئازدۇرار.

4195 əzün əḍgü atlïoq bolayïn tąsə
əsizkə ḳatïlma ḳatïoqlan usa

B302
4196 ḳamuoq nənni kərdüm əz ügrün yorïr
kixi yïlḳï ḳux ḳurt əz ügrin bilir

4197 nəgü tər əxitgil ay əlqi baxï
sïnap əḍgü əsiz kəqürmix yaxï

4198 sïoqïrquḳnï kərdüm uqar ḳaḳ ara
tənin baḳtïm ərsə ikigü ḳara

4199 ḳuoquḳa ḳatïlmaz kərü tur yuoqaḳ
ḳara ḳux ərün ḳux bilə kəḍ yïraḳ

4200 uqar ḳux əxin bildi tuttï ügür
kixi sən ḳatïloqu kixinni əḍür

A121 C248
4201 iki türlüg ol bu yaḳïnlïḳ ixi
bu iki üqün dost tutar ol kixi

4202 birəgü tutar əx kixig tənrilig
bu əxlik iqində yoḳ ol əgrilik

4203 taḳï bir tutar əx əz asoqï üqün
bu əxlik tüpükməz bolur ol küqün

4204 ḳalï tənrilik əx tutunsa əzün
yükin yüḍ aqïoq ḳïlma tügmə yüzün

4205 munïn asoqï munda tiləmə sərin
bu asoqïn bayat bərgə anda yarïn

4206 apan dunya asoqï üqün ərsə əx
bu ixkə ḳatïlma ḳatïlsa səxix

4195 ئۆزۈڭ ياخشى ئاتلىق بولايمەن دىسەڭ،
يامانغا قوشۇلما، تىرىشقىن ئۆزەڭ.

4196 جىمى جاننى كوردۇم ئۆيۈرلە يۈرەر،
كىشى، يىلقى، قۇش-قۇرت ئۆيۈرىن بىلەر.

4197 نىمەدەر، ئىشتىكىن، بۇ خانىلار بەشى،
سىناپ ياخشى-ياماننى ئوتكەن يەشى:

4198 سىغۇرچۇقىنى[176] كوردۇم ئۇچار قاق[177] ئارا،
تېڭىگە قاراسام، ئىككىسى قارا.

4199 قوغۇغا قوشۇلماس، قاراپ كور، يۇغاق[178]،
قارا قۇش ئۇ ئاققۇش بىلەن بەك يىراق.

4200 ئۇچار قۇش بىلىپ ئەش، ئۆيۈر تۇتتى، بىل،
كىشى سەن قوشۇلۇر كىشىڭ ئايرىغىل.

4201 ئېرۇر ئىككى تۈرلۈك يېقىنلىق ئىشى،
شۇ ئىككى ئىش ئۇچۇن تۇتار دوست كىشى:

4202 بىرى، يولداش تۇتار تەڭرىلىك ئۇچۇن،
بۇنىڭدا ئورۇن يوق ئەگىرىلىك ئۇچۇن.

4203 تۇتار دوستنى نەپئى ئۇچۇن ئۇ بىرى،
بۇ دوستلۇق نېگىزسىز، ئېرۇر مەجبۇرى.

4204 ئەگەر تەڭرىلىك ئەشنى تۇتساڭ ئۆزۈڭ،
يۇكىن يۇد، ئاچچىق قىلما، پۇرمە يۇزۈڭ.

4205 مۇنىڭ پايدىسىن بۇندا كۇتمە، چىدا،
بۇنىڭ ئەجرىسىن تاڭنا بەرگەي خۇدا.

4206 جاھان نەپئى چۇن بولسا دوستلۇق ئەگەر،
قېتىلما، قېتىلساڭ قول ئۆز ئۇندىن ئەر.

4207 nəgü tər əxitgil adax tutmïx ər
adax asoqï yasï sïnap bilmix ər

4208 adaxïoq asïoq yas iqində sïna
bu yərdə aḍaḳ tiksə bək tuṭ sənə

4209 adax kənḷi bilmək tiləsə əzün
puxuroqïl səzün sən yəmə tüg yüzün

4210 səvər səvməzin sən biləyin təsə
səvügrək nənin ḳol uḳuloqay basa

B303
4211 ḳaxïn tügməsə ol bu iki yərig
bu jan birlə tüz tutoqu ux bu ərig

4212 ozunqï kixikə ḳatïlma yïra
ozunqï tilində kəyər ot kərə

4213 ozundïn ḳopar ol azun buloqaḳï
ozunqï baxïn kəs ay ərsig aḳï

4214 yana umduqï birlə bolma yaoquḳ
səziksiz sana bu yaoqï boloqay oḳ

4215 ḳalï umdusïn bulsa ol umduqï
ataoqay sənï ol ini ya ərqi

4216 ḳalï bulmasa ol əvürgəy yüzin
tooqup kərmədük təg yïratoqay əzin

4217 adax ḳoldax ərdəx tutun umdusuz
ïnanoqïl anar sən tiril ḳaḍoqusuz

C249
4218 adax-ḳoldax ərdəx səvinq ḳaḍoquda
tusulur kixikə əsiz əḍgüdə

4207 نمه دەر، ئىشتكىن، ئاداش تۇتقان ئەر،
ئاداش نەپئى-زەرەرىن سىناپ بىلگەن ئەر:

4208 ئاداشنى سىنا سەن زەرەر، پايدىدا،
سىنالسا بۇ ھالدا، ئىسىل بەك ئاڭا.

4209 ئاداش كۆڭلى بىلمەك تىلەسەڭ ئۇزۇڭ،
تەرىكتۇر ئۇنى، تۇر ئاڭا قاش-كۇزۇڭ.

4210 سويۇپ، سويمگەننى بىلەيمەن دىسەڭ،
بىلىنگەي مۇھىم بىر نەرسە سورىساڭ.

4211 ئاشۇ ئىككى ئىشتا قاۋاق تۇرمىسە،
بولۇر ئۇنداق ئەرنى جان دوستۇم دىسە.

4212 قوشۇلما پىتىنخورغا، بارما يەڭىن،
ئۇنىڭكىم، تىلىدىن چىقار ئوت-چېڭىن.

4213 جاھان پىتىنسىنى تەرەر پىتىنچى،
ئۇنىڭ سەن بەشىن كەس، ئايا مەرت، سەخى.

4214 تاماخورغا بولما يەڭىن سەن تەخى،
ساڭا ئۇ، شۇبھىسىز، بولۇر بىر يەغى.

4215 تاماخور سىنىڭدىن كورسە نەپئىنى،
ئاتايدۇ سىنى ئۇ ئاكا يا ئىنى.

4216 ئەگەر كورمىسە نەپ ئۇ ئورۇپ يۇزىن،
تۇغۇلۇپ كورمىگەندەك تارتار ئۇ ئوزىن.

4217 تاماسىز كىشىنى دوست تۇت-ئاداش تۇت،
ياشاپ غەمسىز ئۇزۇڭ، ئىشەن ئاڭا، پۇت.

4218 ئاداش، قولداش، قېرىنداش سويۇنچ، قايغۇدا-
بىرۇر نەپ كىشىگە يامان-ياخشىدا.

4219 səvigli əküxrək tiləsə əzün
tuz ətmək yətürgil aquk tut yüzün

4220 bu iki kilikka isinür kixi
əsiz ədgüdə bu kilur əz ixi

4221 munar mənzətü səzləmix səz bilik
bu səz ixkə tutoqil ay kilki silig

4222 tuz ətmək yətürgil kixikə külə
yüzünni yaruk tut süqig səz bilə

4223 kixig kul kilioqli bu iki kilinq
adin bulmadim mən bulunsa tilə

4224 iki türlüg ol kər yəmə ol yaoqi
yaoqi bolsa ərkə yadildi aoqi

4225 biri tənrilik ol yaoqi boldaqi
bu kafir yaoqilar yaoqi ol tuqi

B304
4226 taki bir yaoqilik asioq yas üqün
bolur bu yaoqilik kilur ər əqün

4227 yaoqilaoqu kafir yaoqisin katioq
yuluoqla bu ixkə ət əz kil satioq

4228 asioq yas üqün bolsa əmdi yaoqi
anar kod ol asoqin yarax ay aoqi

4229 yaoqika asioq kilsa boldi yaoquk
yaoqi yasi kətgəy kər asoqi anuk

4230 katioqlan yaoqinni yakin kil yarax
sələmət tirilgil əsən boloqa bax

4219 تېخى كوپ يېقىنلىق تىلەسەڭ ئوزۇڭ،
يىدۇر نان بىلەن تۇز، ئوچۇق تۇت يۇزۇڭ.

4220 بۇ ئىككى قىلىقتىن ئالۇر زەۋق كىشى،
يامان ــ ياخشى كۇنده قىلۇر ئوز ئىشى.

4221 بۇڭا ئوخشىتىپ سوز ئېيتمىشتۇر بىلىم،
بۇ سوزگه ئەمەل قىل، خۇلقى مۇلايىم:

4222 يۇزۇڭنى ئوچۇق تۇت كىشىگه كۇله،
نېنىڭنى يىدۇرگىن، چۇچۇڭ سوز بىله.

4223 كىشىنى قىلۇر قۇل بۇ ئىككى قىلىق،
بولەڭ تاپمىدىم مەن، سەن ئولسا تىله.

4224 يېغى ھەم كورەرسەن، ئىككى خىل ئېرۇر.
يېغى بولسا ئەرگه تۇزاق قۇرۇلۇر:

4225 بىرى دىن يولىدا ئۇ دۇشمەن بولۇر،
بۇ ــ كاپىر، يېغىلىقنى دائىم قىلۇر.

4226 بىرى ياۋ بولۇرلەر زەرەر، پايدا دەپ،
يېغىلىق قىلۇر ئول ئوچ ئالماق تىلەپ.

4227 ئۇ كاپىرغا قاتتىق دۇشمەن بولغۇلۇق،
ئۇنىڭ بۇ ئىشقا بىدا قىلغۇلۇق.

4228 زىيان ـ پايدا چۇن بولسا دۇشمەن تېخى،
ئاڭا قوي پايدىنى، ياراش، ئى سېخى.

4229 ئەگەر نەپ يەتسه دۇشمەن بولغاي يېقىن،
بولۇپ يوق زىيانى، يېتەر پايدا چىن.

4230 يېغىنى تىرىشىپ يېقىن قىل، ياراش،
سالامەت تىرىلگىن، بولۇر ساق بۇ باش.

4231 yaoqïda asïoq yoḳ yətürgil bilik
asïoq bolmaz ixkə təgürmə əlig

C250
4232 tapuoq əz ḳïlïn ḳïlma əzkə yaoqï
yaoqïlïoq kixikə ḳopar miṇ qooqï

4233 adax tut kixidə talusïn kəḍin
yavuz bolsa əx tux əkünq yər kəḍin

4234 talu ər tiləsə yaḳïn tutoquḳa
iki türlüg ol bu tilək buloquḳa

4235 biri əṣlï əḍgü kixi əḍrümi
bolunsa adax tut ay ər kəḍrümi

4236 taḳï bir saḳïnuḳ bayatïoq bilir
kixi ol kixilik munïndïn kəlir

A122
4237 yaḳïnlïḳ bu iki kixi birlə tut
bulardïn sana təggəy əḍgü yanut

4238 əsizkə qavïḳmïx kixidin yïra
bu yanlïoq kixilər ḳïlïnqï ḳara

4239 ḳaraḳa yaoquma ay ḳïlḳï ərüṇ
ərüṇkə ḳara tərk yuḳar ol kərüṇ

4240 nə əḍgü bilik bərdi bilgə əgə
biliklig okïsa saḳïnoqa əgə

B305
4241 əsizkə ḳatïlma ay əḍgü kixi
əsiz boloqa ḳïlḳïṇ ol əsiz tuxï

4242 yavuzḳa yaoquma ay əḍrüm talu
yavuz boloqa atïṇ ərilgəy tolu

4231 دۇشمەنلىكتە يوقتۇر پايدا، بۇنى بىل،
قولۇڭنى بىنەپ ئىشقا سەن سۇنمغىل.

4232 ئىشىك ياخشى ئىشلە، تاپما سەن يېنى،
يېغىلىق كىشىنىڭ كوپ باش ئاغرىغى.

4233 ئاداش تۇت كىشىنىڭ تاللاپ ياخشىسىن،
يامان بولسا دوستۇڭ، پۇشايمان كېيىن.

4234 تولۇق ئەر تىلەسەڭ يېقىن بولغىلى،
ئىككى خىل كىشى بار بۇڭا يەتكىلى:

4235 بىرى، ئەسلى ياخشى، كىشى تولغۇنى،
تېپىلسا ئاداش تۇت، ئى ئەر سەن ئۇنى.

4236 بىرى، تەقۇادارىكىم، خۇدانى بىلۇر،
كىشىلىك شۇنىڭدەك كىشىدىن كېلۇر.

4237 يېقىنلاش شۇ ئىككى خىل ئەرگە تولا،
يانار ياخشىلىقلار شۇلاردىن ساڭا.

4238 يامان ئات كىشىدىن يىراق بول تولا،
بۇ ياڭلىغ كىشىلەر قىلىغى قارا.

4239 قاراغا يولۇقما، ئەيا قىلغى ئاق،
يۇقۇرلەر بۇ ئاقنا قارا تېزلا، باق.

4240 بىلىملىك مۇشۇڭۇر خوپ بەردى بىلىم،
بولۇر ئېھتىياتچان ئوقسا ئالىم:

4241 قوشۇلما يامانغا، ئى ياخشى كىشى،
بولۇر خۇلقىڭ يامان ئۇنىڭ ئوخشىشى.

4242 يامانغا يولۇقما، ئى خىل ــ سەرە ئەر،
يامان ئات بولۇرسەن، زىيانى يېتەر.

4243 yaraoɣsïz kixikə yorïma yaḳa
yaraoɣsïz saṇa kəlgə tutoɣa yaḳa

4244 əküx kərdüm əḍgü atanmïx kixi
əsizkə ḳatïldï buzuldï ixi

4245 təlim kərdüm əḍgüg əsiz əx üqün
yoḍuoɣḳa ilindi yoḳaḍtï küqün

4246 bu bəglər əvi atï ḳarxï turur
bu ḳarxï iqindəki ḳarxï turur

4247 təpizlik bolur bu ḳapuoɣda əküx
təpiz ḳayda ərsə tütüx ol urux

4248 səniṇdə uluoɣuṇ səṇi təpsəgəy
uquz boloɣa əzüṇ əkünqlər yəgəy

C251
4249 yəmə təpsəgəy kər saṇa təṇ tuxuṇ
kərülməgə əḍgüṇ tünərgəy künüṇ

4250 səniṇdə kiqigiṇ saṇa tapsula
tiləməgəy əḍgüṇ təpizlik bilə

4251 bu yaṇlïɣ üqün ḳarxï ḳarxï bolur
ikigün ḳarïxsa birisi əlür

4252 ḳatïoɣlan sən əmdi ay kənlüm küni
kixig təpsəməgil yorïoɣïl kəni

4253 təpizlik ig ol bir otatoɣu uzun
yəmixi anï yər sïzar bu əzün

4254 bayat ḫukmi ol barqa əḍgü əsiz
bayat bərsə təpsəp tïḍumaz təpiz

4243 يارامسز كشىدىن يىراق تۇر قېچىپ،
ياقاڭدىن تۇتار ئۇ يارامسز كېلىپ.

4244 تولا كوردۇم ياخشى ئاتانغان كىشى—
قوشۇلغاچ يامانغا، بۇزۇلدى ئىشى.

4245 يامان ئەش تۇپەيلى تولا ياخشى ئەر،
قېلىپ توھمەتكە كوپ، يۇزىن كەتكۈزەر.

4246 بۇ بەگلەر ئويىنىڭ ئېتى "قارشى" دۇر،
بۇ "قارشى" ئەھلى ئوز-ئارا قارشىدۇر.

4247 بۇ دەرگاھتا كوپرەك ھەسەتچى بولۇر،
ھەسەت قايدا بولسا ئۇرۇش قوزغىلۇر.

4248 سېنىڭدىن ئۇلۇغلار كورەلمەس سېنى،
خار ئولغاچ، يىيەرسەن پۇشايمانىنى.

4249 كورەلمەس سېنى ھەم يەنە تەڭ-تۇشۇڭ،
كورۈنمەي ياخشىلىق، قارايغاي كۈنۈڭ.

4250 سېنىڭدىن كىچىكمۇ ھەسەتلەر قىلۇر،
ساڭا ياخشىلىقنى كۈتمەس، ئوچلىشۇر.

4251 ساراي ئەھلى ئۇڭا قارمۇ-قارشىدۇر،
ئىككىسى قارشىلاشسا، ئۇ بىرسى ئولۇر.

4252 تىرىشقىن سەن ئەمدى ئەي كوڭلۇم كۈنى،
كىشىگە ھەسەت قىلما، يۇرگىل كونى.

4253 ھەسەت بىر كىسەلدۇر، داۋاسى ئۇزاق،
ئوزىنى ئوزى يەپ، سىزەر ئۇ ئاداق.

4254 خۇدا ھوكمى بارچە ئۇ ياخشى-يامان،
خۇدا بەرسە ھەسەت، توسالماس ھامان.

4255 nəgü asoqï ətrü kixig təpsəmək
kixig təpsəgüqi soŋï igləmək

4256 uoqïnqa ķamuoqķa əzüŋ əḍgü ķïl
saŋa əḍgü boloqay səzik tutmaoqïl

B306
4257 səvinq bolsa kimkə əzüŋ səvnü bər
saķïnq ķaḍoqu təgsə yəmə saķnu bər

4258 atïŋ əḍgü boloqay səni səvgələr
saŋa ķatlayïn təp təzü əvgələr

4259 yaoqï ķïlma əzkə ķatïoqlan ķadax
nəqə tutoqïl əmdi ķadax ya adax

4260 ķalï bolsa əmdi saŋa bir yaoqï
usal bolmaoqïl sən anuķ tut aoqï

4261 nəgü tər əxitgil yaoqïlamïx ər
yaoqïsï əzələ əlig bulmïx ər

4262 usanma yaoqïķa yaķïn turma kət
yaoqïoq sən usandur anï torķa yət

4263 sïnama yaoqïoq sən bəḍük bil uluoq
tayaķlïķ yaoqïķa təmür ķalķan ət

4264 bu əx tux yükin yüḍ sïma kəŋlini
səzümni unïtma küḍəzgil munï

C252
4265 yaoqï bolsa əxiŋ əŋər janïŋa
ya tərmix yumïtmïx anuķ malïŋa

4266 iqiŋni taxïŋnï adaxïŋ bilir
bu iq tax bilikli kixi nəŋ alïr

4255 نه پايدا كىشگه هەسەت ئەيلىمەك؟
هەسەتخور ئاخىرى كېسەللىك، دېمەك.

4256 كۇچۇك يەتسە هەممىگه ياخشىلىق قىل،
يانار ياخشىلىق هەم شۇبهه قىلماغىل.

4257 كىشىلەر سويۇنسە، سويۇنگىن سەن هەم،
غەم-قايغۇ يەتسە گەر، يىگىل سەنمۇ غەم.

4258 ئېتىك ياخشى بولغاي، سېنى ماختىشار،
ساڭا قوشۇلاي، دەپ بارى ئالدىرار.

4259 ئۇزۇڭگه تاپما ياۋ، تىرىشقىن قاياش،
تولا تۇتقىن ئەمدى قېرىنداش-ئاداش.

4260 ئەگەر چىقسا دۇشمەن بىرەرتە ساڭا،
سەن غاپىل قالما هەم تۇزاق قۇر ئاڭا.

4261 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، يېغىلاشقان ئەر،
يېڭىپ دۇشمىنىنى توۋەن قىلغان ئەر:

4262 غاپىل بولما ياۋدىن ئۇزۇڭ نېرى تۇر،
غاپىل ئەيله ياۋنى، تورۇڭغا چۇشۇر.

4263 كەمستىمە دۇشمەننى، زور ۋە بۇيۇك بىل،
تاياق تۇتسا ياۋ، ئەيله قالقان تومۇر.

4264 ئاداش-ئەش يۇكىن يۇد، قىسما كوڭلىنى،
سوزۇمنى ئۇنۇتما، چىك تۇتقىن بۇنى:

4265 ئەشىك بولسا دۇشمەن، جانغا قەست قىلۇر،
ۋە يا توپلىغان نەق مېلىكنى ئالۇر.

4266 ئېچىكنى-تېشىكنى ئاداشىك بىلۇر،
مېلىكنى بۇ ئېچ-تاشنى بىلگەن ئالۇر.

4267 tiləsə nəŋiŋkə təgürgəy əlig
tiləsə janïŋka yətürgəy yilik

4268 özünni nəgü əg küḍəzsə özüŋ
əxiŋni anï təg küḍəz kəs səzüŋ

4269 adax tutmaq asan küḍəzməki sarp
yaoqï bolmaq asan yaraxmaqï sarp

4270 yaoqïŋ boldï ərsə ət öz jan küḍəz
yaoqïlïoq kixilər qutulmaqï az

4271 iki türlüg ərkə qatïlma yïra
qatïldïŋmu buloqaq qopuroqay kərə

B307
4272 birisi ozunqï yoŋaoq qïloquqï
biri iki yüzlüg kixi umduqï

4273 yəmə tutma borqï kixi sən adax
wəfa qïlmaoqay ol kənül qïloqa bax

4274 öz asoqï tilər dostqa bərmə kənül
asïoq bulmasa boldï duxman təŋül

A123
4275 yaqïnlïq qïlu tursu təsə özün
yolup qoltoqu qolma bolu bər səzün

4276 səvinqin tiriglik bulayïn təsə
kixig təpsəməgil qatïoqlan usa

4277 yaoqïoq qul qïlayïn təsə sən tükəl
təküp ïḍ sav altun sunup tut saqal

4278 yaqïnïoq yïratmaq tiləsə özüŋ
nəgü qolsa bərmə irik tut səzüŋ

4267 ئەگەر ئۇ تىلەسە سۇنار مالغا قول،
تىلەسە جېنىڭغا قىلار قەستنى ئول.

4268 ئوزۇڭنى نېچۈكرەك كۆزەتسەڭ ئوزۇڭ،
كۆزەت ھەمرىينىڭنى ۋە بەس قىل سوزۇڭ.

4269 ئاداش تۇتماق ئاسان، كۆزەتمەك قىيىن،
يېغى بولماق ئاسان، ياراشماق قىيىن.

4270 دۇشمەنلىك ئەر ئولساڭ، ساقلا جان-تېنىڭ،
ئۇنىڭدىن قۇتۇلماق ئېرۇر بەك قىيىن.

4271 قېتىلما ئىككى خىل ئەرگە، يىراق تۇر،
قېتىلساڭ كور ئەمدى، چاتاق چىقارۇر:

4272 بىر-دۇر چېقىمچى، پىتنە-پاساتچى،
بىرى، ئىككى يۈزلۈك، ئوز مەنپەئەتچى.

4273 يەنە سەن تۇتمىغىن مەيخورنى ئاداش،
ۋاپاسىز بولۇر ئۇ، قىلۇر دىلنى غەش.

4274 كوڭۈل بەرمە خۇدبىن دوستقا ھېچقاچان،
ئەگەر تەگمىسە نەپ، بولۇر ياۋ ھامان.

4275 يېقىنلىق تىلەسەڭ كىشىدىن ئوزۇڭ،
قارا رەيىگە، دىمە ھاجەت سوزۇڭ.

4276 خوشال ھاياتتا ياشايمەن دىسەڭ،
تىرىشقىن، ھەسەتتىن يىراق بول ئوزەڭ.

4277 دىسەڭ سەن قىلايىن دۇشمەنمنى قۇل،
ساپ ئالتۇن بېرىپ سەن، ساقالدىن ئىل.

4278 يىراقلاتماقچى بولساڭ يېقىننى ئوزۇڭ،
نىمە سوزىسا بەرمە، يىرىك قىل سوزۇڭ.

4279 tiriglik uzunïn tilər ərsə sən
akï bol tuz ətmək yətür usa sən

4280 kamuoqka səvitmək tiləsə özün
kənül til biriktür süqig tut sözün

4281 aoqïrlïk bulayïn təsə sən özün
aoqïrla kixig sən ay kïlkï tüzün

C253
4282 tükəl bay bolayïn təsə bəlgülüg
barïna tapï bol kətürdün ülüg

4283 kixi tutqï ögmək tiləsə özün
kïlïnq ədgü tutoqïl yaruk tut yüzün

4284 bu yanlïoq bolur ol kixi əşlïsï
kixikə kixilik kixi bəlgüsi

4285 kixi əşlï bilmək tiləsə özün
kïlïnqïnda kərgil aqïloqay sözün

4286 ədï yakxï aymïx bu bəyt ayoquqï
sözin mə'ni birlə tanuk kïloquqï

B308
4287 kixi əşlï bilmək tiləsə aquk
kənül til kïlïnqï bu ixkə tanuk

4288 kïlïnq ədgü bolsa kənül til köni
tüpi əşlïna bu tanuk ol anuk

4289 otunka katïlma ay əşlï arïoq
yüzünnün suvïn əltgə səndin arïoq

4290 nəgü tər əxitgil tərülüg kixi
otundïn yïramïx ukuxluoq baxï

4279 ئۇزۇن بولسۇن دىسەڭ بۇ ئومرۇڭ ھامان،
سەۋى بول ھەمىشە، يىدۇر تۇز ۋە نان.

4280 سويۇملۇك بولۇشنى تىلەسەڭ ئۇزۇڭ؛
كۆڭۈل، تىل بىرىكتۇر، چۇچۇك قىل سوزۇڭ.

4281 تىلەسەڭ ئۇزۇڭگە ھامان ئەزىزلىك،
قەدىرلە كىشىنى، ئەي خۇلقى سىلىق.

4282 تولۇق باي بولۇشنى ئىستەرسەن ئەگەر،
ئۇزۇڭ قىل قانائەت، نەسۋەڭ يەتەر.

4283 مېنى ماختىسۇنلەر دىسەڭ سەن ئۇزۇڭ،
مىجەز-خۇلقۇڭنى ئۇز قىل، ئۇچۇق تۇت يۈزۇڭ.

4284 شۇ ياڭلىغ بولۇر ئول كىشى ئەسلىسى،
كىشىگە كىشىلىك — كىشى بەلگىسى.

4285 كىشى ئەسلىنى بىلمەك تىلىسەڭ ئۇزۇڭ،
قىلىغىنى كورگىن، ئىچىلغاي سوزۇڭ.

4286 تولا ياخشى دەپتۇ بۇ بىيت ئېيتقۇچى،
سوزىن مەنا بىرلە ئىسپات قىلغۇچى:

4287 كىشى ئەسلى بىلمەك تىلىسەڭ ئوچۇق،
بۇ ئىشقا گۇۋادۇر كۆڭۈل، تىل، قىلىق.

4288 خۇيى ياخشى، كۆڭلى، تىلى بولسا تۇز،
ھەسەپ-نەسەبىگە گۇۋا بۇ ئېنىق.

4289 قوشۇلما نادانغا، ئەي ئەسلى ئېرىغ،
توكەر ئابرۇيىڭنى سىنىڭدىن ئېرىغ.

4290 نە دەيدۇ ئىشتىكىن، قانۇنلۇق كىشى،
ناداندىن يىراق ئۇ ئاقىللار بېشى:

4291 otunqa qatïlma silig bol amul
tütüx əşlï barqa otundïn ooqul

4292 puxï birlə bolma yəmə kəḍ yaqïn
qalï puxsa buzoqay yaqïnlïq ḫəqïn

4293 kənül sïrrï aqma səzün təgməkə
qalï aqtïn ərsə özün əmgəkə

4294 yaqïnlïq tiləsə tuqï üstigü
kətürgil ṭəmə'ni tirilgil bəgü

4295 qalï qolsa sən tutqï mənzin qïzïl
kəni bol qutuldun sən inqin tiril

C254
4296 uzunluq tiləsə özün həm səzün
əlig qïsoqa tutoqïl qutuldï özün

4297 yüzün tutqï suvluoq tutayïn təsə
tilin səzləmə səzni yaloqan usa

4298 qayu yərdə dəwlət kətürsə baxï
bolu bər anar sən ay əḍgü kixi

4299 əqəxmə bu dəwlət bilə sən yarax
yaraxmazsa dəwlət aoqu qïloqa ax

4300 qalï qolsa sən səz yorïq boloqusïn
ayïttuqta səzlə kəni bolsu qïn

4301 quruoq səzləmə sən kixig sondama
uxaq səz əḍərmə yəmə kəknəmə

B309
4302 tüpi yəl turur səz kənül aoqrïtur
kənül aoqrïsa ər səni yavrïtur

4291 ئەدەپسىز پەسكە سەن قوشۇلما ئوغۇل،
پۈتۈن غەۋغا شۇلاردىن كېلۇر، تىنچ بول.

4292 مىجەزى چۈس، قوپالغا بولما يېقىن،
غەزەپلەنسە بۇزغاي يېقىنلىق ھەقىن.

4293 كوڭۈلنىڭ سىرىنى ئاچما كىشىگە،
گەر ئاچساڭ، قويۇرلەر زەخمەت ئىشىگە.

4294 ئېشىپ بارغاي دىسەڭ يېقىنلىقىنكىم،
تاماسىز ياشا سەن، ئەي ئالىم، ھېكىم.

4295 تىلەسەڭ ھەمىشە بولۇش شادىمان،
بولۇپ تۈز، ھوزۇردا ياشا سەن ئامان.

4296 ئەزىز بولغاي دىسەڭ ئوزۇڭ ھەم سوزۇڭ،
قىسىلما ھەر ئىشقا، قۇتۇلدۇر ئوزۇڭ.

4297 ياشاي ئابرۇي بىلەن دىسەڭ سەن ھامان،
يالغاننى چىقارما تىلىڭدىن ھەرئان.

4298 قەيەردە كوتىرىلسە دەۋلەت بېشى،
ئۇڭا سەن بولۇشقىن، ئى ياخشى كىشى.

4299 ئوچەشمە بۇ دەۋلەت بىلەن، سەن ياراش،
ياراشماسا دەۋلەت قىلۇر زەھەر ئاش.

4300 تىلەسەڭ سوزۇڭنىڭ ئوتكۇر بولۇشىن،
سورالغاندا سوزلە سوزنى توغرا، چىن.

4301 كىشىلەرنى چاقما، قۇرۇق سوزلىمە،
كىنە ساقلىما ھەم ئۇششاق سوز دىمە.

4302 بوراندەك ئېرۇر سوز كوڭۈل ئاغرىتۇر،
كوڭلى ئاغرىغان ئەر سېنى يوق ئېتۇر.

4303 əzündə uluoɣqa tilin əznəmə
jəwab kīloɣu yərdə irik səzləmə

4304 uluoɣuoɣ aoɣīrla küḍəz ḫurməti
uluoɣluk saŋa kəlgəy yukoɣay kutī

4305 saŋa təŋ tuxuŋ birlə əltix barīx
katīloɣīl karīloɣīl alīx həm bərix

4306 aoɣīrla səni ol aoɣīrlasa qīn
uquzla uquzlasa barma yakīn

4307 nəgü təg kilīnsa sən andaoɣ kilīn
süqig səzləsə səz süqig bol tilin

4308 kamuoɣ əḍgükə bol sən əḍgü kixi
əsizkə əsiz bol ol əsiz tuxī

4309 əḍi yakxī aymïx tərü bilmix ər
tərü əndi birlə boḍun tüzmix ər

4310 səni siz təsələr anī siz təgil
takï anda yəgrək yanut səzləgil

4311 kaya yaŋkusīndīn koḍī bolmaoɣīl
səni sən təsələr anī sənləgil

* * *

4312 bu yanlīoɣ bolur kər ər at şuḫbəti
katïlmak tiləsə əmi bu otī

C255
4313 ayu bərdim əmdi əxitti əzüŋ
kəŋülkə alīnoɣīl uzatma səzüŋ

4303 ئوزۇڭدىن ئۇلۇغنىڭ سوزىن قىلما رەت،
يىرىڭ قىلما بەرگەن جاۋابىڭ پەقەت.

4304 ئۇلۇغنى قەدىرلە ئۇنى ھورمەت ئەت،
ساڭا ھەم ئۇلۇغلۇق كېلىپ يۇقماي بەخت.

4305 سەن ئوز تەڭ-تۇشۇڭ بىرلە قىل كەل-بېرىش،
قېتىلغىن، قوشۇلغىن، قىل ئىلىش-بېرىش.

4306 قەدىرلە ئۇنى سەن، قەدىرلىسە چىن،
ھەقىرلە، ھەقىر كورسە، بارما يېقىن.

4307 ئۇلار قىلسا قانداق، سەن ئانداقنى قىل،
چۇچۇك سوزلىسە سوز، چۇچۇك سوزلىگىل.[1]

4308 پۇتۇن ياخشىغا بول سەن ياخشى كىشى،
يامانغا يامان بول، يامانلىق تۇشى.

4309 تولا ياخشى دەپتۇ قانۇن بىلگەن ئەر،
نىزام-قانۇن بىلەن ئەلنى تۇزگەن ئەر:

4310 سېنى سىز دىسەلەر، ئۇنى سىز دىگىل،
ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى جاۋاپ سوزلىگىل.

4311 قىيا ياڭقۇسىدىن[179]توۋەن بولمىغىل،
سېنى سەن دىسەلەر، ئۇنى سەنلىگىل.

* * *

4312 بۇ خادىم سوھبىتى ئاشۇنداق بولۇر،
قوشۇلماق تىلەسەڭ، داۋاسى شۇدۇر.

4313 دىدىم مەن بۇلارنى، ئىشتىتىڭ ئوزۇڭ،
كوڭۇل ئىچرە ساقلا، ئۇزاتما سوزۇڭ.

OḌOIURMÏX SUALI ӨGDÜLMÏXKӘ

4314 yanut bẹ̈rdi oḍoɪurmïx aydï bu sөz
өxittim mөn өmdi aya kөnli tüz

B310
4315 munïnda aḍïn ma takï bar sөzüm
anï ma ayu bẹ̈r ay kөrklüg yüzüm

A124
4316 bu kün bu өzüm kөnd uluxka kirip
katïloɪu karïloɪu boḍunka yorïp

4317 nөgü tөg yorïoɪu olarnïn bilө
munï ma ayu bẹ̈r maṇa sөz ula

ӨGDÜLMIX JӘWABÏ OḌOIURMÏXḴA

4318 yanut bẹ̈rdi өgdülmix aydï bu sөz
kөrөklig өrür qïn aya kïlkï tüz

4319 kөrөk boloɪu sөzni ayïttïn maṇa
ayayïn өxitgil munï mөn saṇa

ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۇلمشكه سوئالى

4314 جاۋابەن ئودغۇرمش دىدىكى بۇ سوز:
ئىشىتتىم مەن ئەمدى، ئايا كوڭلى توز.

4315 مۇنىڭدىن بولەك بار يەنه بىر سوزۇم،
ئۇنى هەم دىگىل سەن گۇزەل يۇزلۇگۇم.

4316 كىرەر ئولسام ئەمدى شەهەر-كەنت ئارا،
خەلققه قوشۇلماق كېرەكتۇر ماڭا.

4317 نىچۇكرەك يۇرەيىن ئۇلار بىلەن مەن؟
بۇنى هەم ئۇلاپلا سوزله ماڭا سەن.

ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا جاۋابى

4318 ئوگدۇلمش جاۋابەن دىدى: كوڭلى توز،
دەرۋەقه، كېرەكلىك ئېرۇر ئۇشبۇ سوز.

4319 كېرەكلىك بۇ سوزنى دىدىڭ سەن ماڭا،
ئىشتكىن، مۇنى مەن ئېيتايىن ساڭا.

49

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏXҚA ҚARA ‘AM BOḌUN BIRLƏ NƏTƏG ҚATÏLOIU KƏRƏKIN AYUR

4320 ҚARA ‘AM BOḌUN BARQA KÏLKÏ ƏNI
BILIKI UҚUXÏ KÏLÏNQÏ TƏNI

4321 KÏLÏKSÏZ BOLURLAR ҚARA ‘AM BOḌUN
TƏRÜ YOҚ TOҚU YOҚ ҚATÏLMIX ƏḌÜN

4322 WƏLIKIN BULARSÏZ YƏMƏ BOLMAZ IX
TILIN ƏḌGÜ SƏZLƏ ANAR BOLMA ƏX

4323 ҚARA KÏLKÏ BARQA BOLUR ҚAP ҚARA
ҚARA KÏLMA ƏZNI KÜḌƏZÜ TURA

4324 ҚARA KÏLKÏ BAXSÏZ KÏLÏNQÏ SAXÏ
IXI KÜḌKI BARQA KÏLÏNQÏ TUXÏ

4325 YƏMƏKIG BILIRLƏR ҚARÏN TOḌOIUSÏ
BOOIUZDA AḌÏN YOҚ OLAR ҚAḌOIUSÏ

قىرىق توققۇزىنچى باب

ئاكىنۇشنىڭ ئودۇغۇر مشقا ئاۋام بىلەن قاندىق مۇناسىۋەتتە بولۇش توغرىسىدائېيتقانلىرى

4320 ئاۋامنىڭ مىجەزى تامامەن بولەك،
بىلىم، ئەقلى، خۇيى ئېرۇر ئوزىدەك.

4321 قىلىقسىز بولۇرلەر بۇ ئاما ــ بودۇن،
قوشۇلغاندا بولماس قانۇن ۋە يوسۇن.

4322 ۋە لېكىن بولۇنماس بولارسىز ھىچ ئىش،
سوزۇڭ ياخشى بولسۇن، تۇتما ئۇنى ئەش.

4323 ئاۋام قىلقى يارچە بولۇر قاپ ـ قارا،
كۆزەتكىن، ئوزۇڭنى قىلما سەن قارا.

4324 ئاۋام پەيلى ئۇچسىز چۈۋالماق ئېرۇر،
ئىشى ھەم ھەركىتى خۇيىدەك بولۇر.

4325 يىمىشنى بىلۇر، بەس، قوساق بولسا توق،
گېپىدىن بولەك غەم ـ قايغۇسى يوق.

B311 C256

4326 nəgü tər əxitgil ḳara ḳïlḳïnï
sïnap səzləgüḳi kixi barḳïnï

4327 ḳara ḳaḍoḳusï barqa ḳarnï üqün
boḍun təvxigi barqa booḳzï üqün

4328 təlim ḥəlḳlar əldi bu booḳzï üqün
ḳara yər ḳatïnda yəyür ot əqün

4329 ḳara ḳarnï toḍsa tili baxsïrar
basa tutmasa bək əzi ərk sürər

4330 olarḳa yəmə ək ḳatïl ay ḳadax
bərü tur olarḳa yəgü iqgü ax

4331 tilin səzlə yumxaḳ nəgü ḳolsa bər
bərigli alïr kər anïn asoḳï yər

4332 əküx səzləmə səz sərin til küḍəz
əküx səzləmix səz suvï ḳaldï az

4333 nəgü tər əxitgil əzin tutmïx ər
tilin bək tutuoḳlï bilik bilmix ər

4334 səzüg barqa səz təp qïḳarma tilin
əyü saḳnu səzlə kərəkin bilin

4335 uḳuxluoḳnï kərdüṁ kər az səzlədi
əküx səzlədim təp əkündi yïlïn

4326 يولدىن ئاداشماي سناپ يۇرگەن ئەر،
ئاۋام خۇلقى ئۇچۇن، ئىشت نىمە دەر:

4327 ئاۋامنىڭ غېمى ـ قايغۇسىدۇر قېرىن،
ئۇنىڭكىم ھەركىتى شۇ بىر گال ئۇچۇن.

4328 تالاي خەلق ئولۇپ شۇ بىر گال ئۇچۇن،
قارا يەر قېتىدا ئالار ئوت ئوچۇن.

4329 ئاۋام قارنى تويسا، بىۋاشتۇر تىلى،
ئۇرۇنغاي تۇتمساڭ چىڭ، ھاكىم بولغىلى.

4330 ئۇلارغا يەنەلا قوشۇل، ئى قاياش،
بېرىپ تۇر ئۇلارغا يىمەك ـ ئىچمەك، ئاش،

4331 قىلىپ سوزنى يۇمشاق، نىمە سورسا بەر،
بېرۇچى ئالۇر ئوز پايدىسىن كورەر.

4332 تولا سوزلىمە سوز، تىلىڭنى كۇزەت،
تولا سوزدە بولماس قەدىر ۋە قىممەت.

4333 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئوزىن تۇتقان ئەر،
تۇتۇپ بەك تىلىنى، ئىلىم بىلگەن ئەر:

4334 پۇتۇن سوزنى سوز دەپ سوزلەۋەمگىن،
كېرەك سوزنى ئويلاپ، ئۇرۇنلۇق دىگىن.

4335 بىر ئاقىلنى كوردۇم، ئۇ ئاز سوزلىدى،
تولا سوزلىدىم دەپ، كوپ پۇشمان يىدى.

50

ʻƏLƏWILƏR BIRLƏ ḲATÏLMAḲNÏ AYUR

4336 ər atta ənin bəg kixisində tax
ḳatïloḳu kixilər bu ol ay ḳadax

4337 olarda biri savqï uroḳï turur
bularnï aoḳïr tutsa ḳut ḳïv bulur

4338 bularnï ḳatïoḳ səv kənüldə bərü
nənin əḍgülük ḳïl baḳa tur kərü

B312 C257

4339 bular əhl-i bəyt ol ḥəbibḳa ḳadax
ḥəbib savqï ḥəḳḳï üqün səv adax

4340 iqin irtəməgil ya ḳïlḳïn təzin
məgər tildə tənsiz yorïtsa səzin

ئەللىكىنچى باب

پەيغەمبەرنىڭ ئۇلاتلىرى بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇشى بايان

4336 خادىم ۋە بەگ خاسلىرىدىن تاشقىرى،
قوشۇلماقتا تېگىش كىشىنىڭ بىرى:

4337 پەيغەمبەر ئەۋلادى — ئۇرۇغى ئېرۇر،
بۇلار قەدىرلەنسە، سائادەت كېلۇر.

4338 قاتتىق سوي ئۇلارنى كۆڭۈل تېگىدىن،
بېرىپ مال، ئال ياخشى خەۋەر هالىدىن.

4339 بۇلاردۇر ئەهلى بەيت، رەسۇلغا قاياش،
هەبىپ ئەلچى هەققى ئۈچۈن سوي ئاداش.

4340 سۇرۇشتۇرمە ئېچ هەم تېشى، ئەسلىنى،
ناچار سوزلىسە گەر، سۇرۇشتۇر ئۇنى.

51

BILGƏ ‘ALIMLƏR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

4341 takï bir qutu bilgə ‘alimlər ol
olar ‘ilmi həlqqa yaruttaqï yol

4342 olarnï qatïoq səv aoqïrla səzin
biliklərin əgrən əküx ya azïn

4343 bular ol yarar ya yaramazlarïoq
səqip aḍra tutoqan kəni yol arïoq

4344 usa ‘ilmi əgrən bilikləri bil
nənin əḍgülük qïl küḍəz bəkrü til

4345 bular ol ḫəqiqət bu din tirgüki
olar bilki ol qïn xəri‘ət kəki

4346 yoq ərsə azunda bu ‘alim bəgü
tikip ənməgəy ərdi yərdə yəgü

4347 olar ‘ilmi boldï boḍunqa yula
yarusa yula tünlə azmaz yola

ئالەملەرنىڭ پەيدا بولۇشى بايانىدا

4341 يەنە بىر گۈرۈھ ئۇ ئالەملار ئىچرۇر،
ئۇلار ئىلمى خەلقنىڭ يولىن يورىتۇر.

4342 قاتتىق سوي ئۇلارنى، قەدىرلە سوزىن،
تولا ياكى ئازدۇر ئۇگەن بىلگىنىن.

4343 ياراملىق ـ يارامسزنى قىلىپ پەرق ئۇلار،
تۇتار پاك ـ پاكىزە يولىنلا شۇلار.

4344 ئۇلارنىڭ ئىلمىنى ئۇگەن، تىرىش، بىل،
قىلىپ ياخشىلىق كۆڭ، ئۇزاتمىغىن تىل.

4345 ئىچرۇر چىندىن ئۇلار بۇ دىن توۋرۇگى،
ئۇلارنىڭ ئىلمى، چىن شەرىئەت كوكى.

4346 يوق ئەرسە جاھاندا ھېكىم، ئىلمىلىك،
تېرىپ، ئۇنمەس ئەردى يەردە يىگۈلۈك.

4347 ئۇلار ئىلمى بولدى جاھاندا چىراق،
يول ئازماس كېچەدە يورىسا چىراق.

4348 nəŋində ülüg kīl süqig səz bilə
ax iqgü yətürgil tapuoɣ kīl külə

4349 tilin sərmə ərmə bolun əymənük
aoɣu ol olarnīŋ əti birtəm ək

4350 tilin ərmə sərmə tuz ətmək yətür
aoɣīr tut olarīoɣ aoɣīrla kətür

4351 əxit 'ilmi ixlət tilin soŋdama
ya kīlkīn kīlīnqīn yavuz təp təmə

B313
4352 olardīn kərəki saŋa 'ilmi ol
kənilikkə yətsə ayu bərsə yol

4353 bular ol sürük koyka ərkəq sanī
koyuoɣ baxlasa sürsə yolqa kəni

C258
4354 katīloɣīl bularnīŋ bilə əɖgüləx
kutaɖoɣay saŋa iki azun ulax

4348 مېلىڭدىن بېرىپ تۇر چۇچۇك سوز بىلە،
يىگۇز ئاش-نېنىڭنى، خىزمەت قىل كۆلە.

4349 ئىگىز-پەس سوز ئېيتما، تۇرغىن ئەيمىنمپ،
زەھەردۇر ئۇلارنىڭ گوشى قال بىلمپ.[180]

4350 قوپال سوزلىمە، ئاش-تۇزۇڭنى يىمدۇر،
ئۇلارنى قەدىرلەپ، ئەزىزلەپ كوتۇر.

4351 ئىشت گەپ-سوزىنى، ئىشلەت ئىلمىنى،
يامانلاپ يۇرمە سەن خۇيى-پەيلىنى.

4352 ئۇلاردىن كېرەكى ساڭا ئىلمدۇر،
يېتەكلەپ، ساڭا ھەق يولىن كورسىتۇر.

4353 ئۇلار قوي پادىسى ئىچرە سەركەدۇر،
ئۇ باشلاپ ماڭسا قوي تۇز يولغا يۇرۇر.

4354 قوشۇل ھەم ئۇلار بىرلە سەن ياخشلاش،
قۇتاتقاي ساڭا ئىككى دۇنيا تۇتاش.

52

OTAQÏLAR BIRLƏ ḲATÏLMAḲNÏ AYUR

A125

4355 bularda basa ḳaq ḳutu bar aḍïn
baḳa kərsə bilki bilikdə ənin

4356 olarda birisi otaqï turur
ḳamuoɣ ig tooɣaḳa bu əmqi ərür

4357 yəmə ək kərəklig saŋa bu kixi
anïŋsïz oŋulmaz tiriglik ixi

4358 tirig bolsa yalŋuḳ yəmə iglər ək
igin əmqi kərsə otun əmlər ək

4359 ig ol kər kixikə ölüm ḳoldaxï
ölüm ol kixikə tiriglik tuxï

4360 bularnï yəmə əḍgü tutoɣïl yaḳïn
kərəklig kixi bu küḍəzgil ḥəkïn

ئاللىق تۈگىنىچى باپ

تەۋپىلارنىڭ مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانى

4355 بۇلاردىن بولەكمۇ نەچچە گۇرۇھ بار،
كورەرسەن بىلمىدە، پەرقىدە گەپ بار.

4356 ئۇلاردىن بىرسى تەۋپىلار ئىبرۇر،
پۈتۈن دەرت ــ كېسەلگە داۋالار قىلۇر.

4357 يەنە بەك كېرەكلىك سائا بۇ كىشى،
ئوڭشالماس ئۇنىڭسىز تىرىكلىك ئىشى.

4358 تىرىك بولسا ئادەم ئۇ كېسەل بولۇر،
تەۋپىلار كېسەلگە داۋالار قىلۇر.

4359 كېسەللىك ــ كىشىچۈن ئولۇم قولدىشى،
كىشىگە ئولۇم بار، هايات ئوخشىشى.

4360 ئۇلارنى سەن ياخشى كورۈپ، تۈت يېقىن،
ئۇلاردۇر كېرەكلىك، كۈزەت سەن هەقىن.

53

MU'ƏZZIMLƏR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

4361 bularda basa kəldi əfsunqïlar
bu yəl yəklig igkə bu ol əmqilər

4362 bularqa yəmə ək qatïloqu kərək
bu yəl yəklig igkə okïoqu kərək

B314
4363 qalï asoqï təgsün təsə sən sanq
yəmə ədgü tutoqïl ay ərsig tonq

4364 otaqï unamaz mu'əzzim səzin
mu'əzzim otaqïqa əvrər yüzin

4365 ol aymïx otuoq yəsə igkə yarar
bu aymïx bitik tutsa yəklər yïrar

ئەللىك ئۈچىنچى باب

ئەپسۇنچىلار بىلەن مونا سۇھبەتتە بولۇش بايانىدا

4361 بۇلاردىن قالسا، باردۇر ئەپسۇنچىلار،
پەرى-جىنلىق كېسەل داۋالاۋچىلار.

4362 ئاشۇلار بىلەن ھەم قوشۇلماق كېرەك،
پەرى-جىنلىق كېسەلنى ئوقۇتماق كېرەك.

4363 دىسەڭ پايدىسى گەر يېتىشسۇن ماڭا،
ياخشى بول ئۇلارغا، ئايا مەرت توغا.

4364 تىۋىپلار تەن ئالماس ئۇلار سوزنىنى،
ئۇلارمۇ، تىۋىپقا ئورەر يۈزنىنى.

4365 بىرى دەر: دورا يەپ كېسەل ساقىيار،
بىرى دەر: قاچار جىن، ئېسىلسا تۇمار.

54

TÜX YOROIUQÏLAR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

C259

4366 takï bir bilik kər bu tüx 'ilmi ol
tüxəsə yoruoqlï aqar əḍgü yol

4367 uḍïsa bu yalnuk tüxər ək bu tüx
yora bilsə tərkin kəlir aoqzï tux

4368 tüxüg əḍgü yorsa bu tüx yoroquqï
ol əḍgü kəlir kər bu səvnür tuqï

4369 qalï tənsiz ərsə tüxi kəḍ yavuz
qïoqayqa bərip nən küḍəzgü ət oz

4370 bu tüx 'ilmi kərgil baoqïrsak bayat
qulï əḍgüsin qoldï bərdi ayat

4371 tüxi əḍgü bolsa səvinsə kərüp
əsiz kərsə rəbqa sïoqïnsa turup

4372 qïoqayqa üləsə kümüx nən tavar
bayat qolsa andïn bəlanï yïoqar

ئەللىك تۆتىنچى باب

چوڭ ئورگۇچىلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى بولۇش بايلىنىدا

4366 يەنە بىر ئىلىمدۇر بۇ چۈش ئىلمى ئول،
چۈشۈسەڭ، ئورۇچى ئاچار ياخشى يول.

4367 كىشى ئۇخلىغاندا مەگەر چۈش كۆرەر،
ئورۇشنى بىلسە، تېز دېگەنى كېلەر.

4368 بۇ چۈش ئورگۇچىلەر ئۇنى ئورسە خوپ،
يۇرەر ياخشىغا، ئەر قالۇر خوش بولۇپ.

4369 بىمەنە بولسا چۈش ۋە يا بەك يامان،
بېرىپ سەدقە ئوزىن كۆزەتسۇن شۇئان.

4370 قارا، چۈش ئىلمىنى رەھىملىك خۇدا—
قۇلىغا ياخشىلىق دەپ قىلدى ئاتا.

4371 چۈشۈڭ ياخشى كۆرسەڭ، سويۇنگىن ھامان،
يامان بولسا ھەققە سىغىنغىن شۇئان.

4372 پېقىرلەرگە بەرسەڭ كۆمۈش، مال تاۋار،
خۇدا خالسا گەر بالانى توسار.

4373 yərügkə barïr tüx tüxüg yakxï yər
aya tüx yərügli tüxüg yinqkə kər

4374 bu yanlïoq tüxüg uz yərügli bular
biliklig baoqïrsak bolup ədgülər

4375 bularïoq yəmə ədgü tutoqïl kadax
tiləsə kadax tut tiləsə adax

4373 نەمەگە جورىسا، چۇش ماڭار شۇڭا،
ئايا چۇش ئورگۇچى، كوكۇل بول بۇڭا.

4374 كىشىكىم، بۇ چۇشنى ياخشىغا جورار،
ئىلىم ۋە مېھرىلە ياخشىلىق قىلار.

4375 بۇلارنى ھەم ياخشى كورۇپ، تۇت قاياش،
تىلەسەك قاياش تۇت، تىلەسەك ئاداش.

55

YULDUZQÏLAR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

B315

4376 munïnda basa əmdi yulduzqï ol
baqa kərsə yətrü əḍi yinqkə yol

4377 yïl ay kün saqïxï bularda bolur
kərəklig turur bu saqïx ay unur

4378 biləyin təsə sən oqï ḥəndəsə
aqïloqay saqïx qapoqï munda basa

4379 oqï ẓərb-u qismət tükəl bil küsür
tükəlkə tükəl imtiḥan ol yətür

4380 ya təẓ'if ya tənşif əzün yətrü bil
qalï bildin ərsə 'ədət jəẓri q.

C260

4381 yana jəm'-u təfrik misaḥətqa ət
yəti qat fələkni yatur yamqa tut

4382 taqï qolsa jəbr-u muqabəl oqï
yəmə oqlidis qapoqï yətrü toqï

ئەللىك بەشىنچى باب

مۇنەججىملارنىڭ مۇنداسىۋەتتە بولۇشى بايانىدا

4376 بۇلاردىن سوڭ ئەمدى بۇ يۇلتۇزچىدۇر،
كورەرسەن، بۇ يول بەڭ ئىنچىكە ئىشۇر.

4377 يىل، ئاي، كۈن ھىساۋى بۇلاردىن بولۇر،
كېرەكلىك ئىشۇر بۇ ھىساپ، ئەي جەسۇر.

4378 ئۇقى ھەندىسەنى دىسەڭ بىلەيىن،
ئېچىلغاي ھىساپ ئىشىگى شۇندىن كېيىن.

4379 تولۇق بىل كوپەيتىش، بولۇش ۋە كەسىر،
كامالغا يېتىشتە ئىمتىھاندۇر بىر.

4380 بۇ تەزئىق[181] يا تەنسىفنى[182] سەن ياخشى بىل،
ئەگەر بىلسەڭ ئاندىن ساناق جەزىر[183] قىل.

4381 يەنە جەمئى تەفرىق[184]، مىساھەتكە[185] ئوت،
يەتتە قات پەلەكنى بىر تال چوپچە توت.

4382 تىلەسەڭ يەنە سەن ئالگىبرانى ئوق،
يەنە ئوقلىدىسىنىڭ[186] ئىشگىنى سوق.

4383 kərək dunya ixi kərək ʻuḳbi tut
sakïx birlə aḍra tutar bilgə püt

4384 sakïx artasa dunya ʻuḳbi ixi
nəqə birlə artar ay əḍgü kixi

4385 ḳïlayïn tąsə sən əzüṇ ix küḍük
ayïtoqu kərək əḍgü əsiz əḍüg

4386 kün ay ḳutluoqï bar yąmə ḳutsuzï
ayït ḳutʻuoqïn tut ay yalṇuḳ tüzi

4387 əḍi yaḳxï aymïx biliklig ḳarï
bilikligkə aytïp ixiṇ ḳïl yorï

4388 bilik birlə yalṇuḳ ixin baxlasa
tilək boldï sakïn nəgü ixləsə

B316
4389 tükəl ixtə axnu tusulur bilik
kinilsə bilik ixkə yətməz əlig

4390 ayït sөz olarḳa yąmə pütmə tərk
biligli bayat ol munï tutoqu bərk

4391 bularïoq yąmə əḍgü tutoqïl yarax
tilin sərmə ərmə kөṇül ḳïlma bax

4383 بۇ دۇنيا، ئاخىرەت ئىشىنى، ئىشەن،
قىلۇر بۇنى ئالىم ھىساپلاش بىلەن.

4384 بۇزۇلسا ھىساپ گەر، ئەي ياخشى كىشى،
بۇزۇلغاي ھەر ئىككى دۇنيانىڭ ئىشى.

4385 بولۇرسەن ئۇزۇڭ گەر بىر ئىش ئىشلىمەك،
يامان-ياخشى ۋاقتى ھىساپلاش كېرەك.

4386 كۇن، ئايىنىڭ قۇتلۇغى ھەم نەسلىرى بار،
مۇبارەك چاغنى تاپ، ئەي قەلبى پاك ئەر.

4387 تولا ياخشى دەپتۇ بىلىملىك قېرى:
ئىشىڭنى بىلىملىككە دەپ قىل، يۇرى.

4388 بىلىم بىرلە ئىنسان ئىشىن باشلىسا،
تاپار مەقسىدىنى نىچۇك ئىشلىسە.

4389 ھەر ئىشتا پايدىلىق ئاۋال ئىلىم ئول،
كېيىن قالسا ئىلىم، يەتمەس ئىشقا قول.

4390 ئۇلاردىن سورا، تېز پۇتۇپ كەتمە چىن،
بىلۇچى خۇدادۇر، سەن تۇت ئۇنى چىڭ.

4391 بۇلارغا ھەم ياخشى قارا، سەن ياراش،
تىلىڭنى تېيىپ تۇت، دىلىن قىلما غەش.

56

XA'IRLƏR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

4392 basa kəlḍi xa'ir bu səz tạrgüqi
kixig əggüqilər yạmə yạrgüqi

4393 kḭlïqta yitigrək bularnïn̡ tili
yana kḭlda yinqkə bu haṭir yolï

A126
4394 patïoq yinqkə səzlər ukạyïn tạsə
bulardïn əxit səz ukuloqay basa

4395 tən̡izkə kirür kərsə kən̡lün tükəl
güḫər yinqü yakut qïkarur məŝəl

C261
4396 olar əgsələr əgdi ạlkə barïr
kalï səksələr atï artap kalïr

4397 usa əḍgü tutoqïl bularnï kadax
bularnïn̡ tilinə ilinmə adax

4398 kalï əḍgü əgdi tiləsə əzün̡
bularnï səvindür kəsildi səzün̡

4399 nəgü kolsa bərgil bularka tükəl
bularnïn̡ tilindin əzün̡ satoqïn al

ئەللىك ئالتىنچى باب

شائىرلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى بىلۈش بايانى

4392 كېلۈر ئەمدى شائىر، بۇ سوز تەرگۈچى،
كىشىلەرنى ماختاپ ۋە ھەم سوككۈچى.

4393 قىلىچتىن ئىتتىگرەك بۇلارنىڭ تىلى،
قىلدىنمۇ نازۇكراق تەپەككۇر يولى.

4394 نەپىس ھەم تەرەن سوز دىسەڭ ئۇقايىن،
بۇلاردىن ئىشتىكىن، ئۇقۇلۇر كېيىن.

4395 كورەرسەن، دېگىزگە كىرۇر كىشىدەك،
گوھەر، ئىنجۇ، ياقۇت چىقارۇر، دىمەك.

4396 ئۇلار ماختىسا، ئەلگە تارار شۇ پېتى،
ئەگەر سوكسە كىمنى، سېسىيدۇ ئېتى.

4397 تولا ياخشى تۇتقىن بۇلارنى قاياش،
بۇلارنىڭ تىلىغا ئىلىنما، ئاداش.

4398 ئەگەر ماختىلىشنى تىلەسەڭ ئوزۇڭ،
بۇلارنى سويۇندۇر، بەس ئەمدى سوزۇڭ.

4399 نىمەنى تىلەسە، بەرگىن سەن تۇگەل،
ئۇلارنىڭ تىلىدىن ئوزىنى سېتىۋال.

57

TARÏOIQÏLAR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

B317

4400 tarïoqqï turur kər takï bir qutu
kərəklig kixilər turur bu botu

4401 bularnïŋ bilə sən qatïl həm qarïl
booquzdïn sïŋar sən sakïnqsïz tiril

4402 qamuoq təprənürkə bulardïn asïoq
təzükə təgir yəm iqimdin tatïoq

4403 təzü tïn tokïoqlï aqïp toḍoquqï
muŋar boldï munluoq tirig boloquqï

4404 saŋa ma səziksiz kərək bu kixi
ətilsə anïn ətrü booqzuŋ ixi

4405 bularnïŋ bilə mə qatïl ay qadax
arïoq boloqa booqzuŋ ḫəlal boloqa ax

4406 nəgü tər əxitgil sakïnuk baxï
qamuoq türlüg ixtin sakïnmïx kixi

ئالتىنچى باب

دىخانلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بولۇشقا بايانات

4400 يەنە بىر گۇرۇھ ئۇ دىخانلار ئىدى،
بۇلار بەك كىچىككىنە كىشىلەر ئىدى.

4401 بۇلار بىرلە ھەم سەن قوشۇل ۋە قېتىل،
گېلىڭ توغرىسىدا سەگىلمايلا تىرىل.

4402 پۈتۈن جانى بارغا بېرىۇر پايدىنى،
تاپار ھەممە ئاندىن يىمەك تەمىنى.

4403 پۈتۈن جانى بار ئاچ بولۇر ھەم تويۇر،
تىرىك بولسىلا ئوڭا مۇھتاج ئىدى.

4404 ساڭا ھەم، شۇبھە يوق، كىچىك بۇ كىشى،
پۈتەركسىم، ئۇنىڭلە گېلىڭنىڭ ئىشى.

4405 ئاشۇلار بىلەن ھەم قوشۇل ئى قايناش،
گېلىڭ پاك بولۇپ ھەم ھالال بولغاي ئاش.

4406 نەمە دەر ئىشتىكىن تەقۋالار بېشى،
پۈتۈن ئىشنى تەدبىرلە قىلغان كىشى:.

4407 kəni yol tutayïn tąsə yinqkəlig
booquzuoq arïtoqu ay kïlkï silig

4408 sakïnuk bolayïn tąsə bəlgülüg
booquzka əginkə ḥəlal bər ülüg

4409 qïoqay bolmayïn bay bolayïn tąsə
zina kïlma hərgiz katïoqlan usa

4410 aoqïrlïoq bulayïn tąsə sən əzün
fəsadka katïlma ay kïlkï tüzün

C262
4411 fəsad ol buzuoqlï tüpüg yïldïzïoq
fəsad ol buzuoqlï bu əḍgü ïzïoq

4412 fəsaddïn kürər ol bulunmïx kutuoq
fəsad tamdurur ol uḍunmïx otuoq

4413 əḍi yakxï aymïx kïlïnqï silig
bilik birlə ixkə yətürmïx əlig

B318
4414 fəsad təgrə turma yorïma yaoquk
fəsad kayda bolsa uquzluk anuk

4415 fəsad birlə dəwlət turumaz kaqar
kalï tursa tan yok tünərqə konuk

4416 tarïoqqï kixilər bolur əlgi kən
bayat bərmixindin tutar kənli kən

4417 kamuoq təprənigli təzü yər əni
yorïoqlï axï ol uquoqlï məni

4418 bularka katïloqïl karïloqïl əzün
tilin yakxï səzlə aquk tut yüzün

4407 ئىنچىكە ۋە تۇز يول تۇتاي مەن دىسەڭ،
ئى پاك دىل، بولۇر گالغا ھالال يىسەڭ.

4408 بولاي تەقۋادار مەن دىسەڭ بەلگۈلۈك،
گېلىڭنى، ئىگىننى ھالال ئەتكۈلۈك.

4409 دىسەڭ باي بولايىن، پېقىر بولمايىن،
تەرىشقىن، سەن ھەرگىز زىنا قىلمىغىن.

4410 بولۇشنى تىلەسەڭ ئۇزۇڭ قەدىرلىك،
پاساتتىن يىراق قاچ، ئى خۇلقى سىلىق.

4411 تۇپىڭ-يىلتىزىڭنى پاساتلىق قىلار،
بۇ ياخشى ئىزىڭنى پاساتلىق بۇزار.

4412 سائادەتنى تاپقان پاساتتىن قاچار،
ھەر ئوچكەن ئوتنى بۇ پاسات ياندۇرار.

4413 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ سىلىق خۇيلۇق ئەر،
بىلىم بىرلە ئىشقا قولى يەتكەن ئەر:

4414 پاساتنىڭ يېنىغا يېقىن بارمىغىل،
پاسات ئەدە بولسا خارلىق شۇندا، بىل.

4415 پاسات بىرلە دەۋلەت تۇرالماس، قاچار،
تۇنەپ ئوتسە مېھمان، سەن تاڭ قالمىغىل.

4416 بۇ دىخان كىشىلەر بولۇر قولى كەڭ،
خۇدا بەرگىنىدىن تۇتار دىلنى كەڭ.

4417 نەسىبە ئالۇرلەر تۇمەن مىڭلىغان—
يۇرۇچى يەر ئاشنى، ئوچقانلىرى دان.

4418 بۇلارغا قوشۇلغىن، قېتىلغىن ئۇزۇڭ،
قىلىپ ياخشى سوزنى، ئوچۇق تۇت يۇزۇڭ.

58

SATÏOIQÏLAR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

4419 munïnda basasï satïoqqï turur
satïoq birlə tïnmaz asïoqqï turur

4420 azun təzginürlər tirilgü tiləp
əgi kənli pütrü bayatqa ulap

4421 olarqa qatïloqïl kəlix həm barïx
nəgü qolsa bərgil alïx həm bərix

4422 olarda bolur bu azun arzusï
boqun kərki əqrüm talu əqgüsi

4423 tooqardïn patarqa yorïp təzginür
tiləmix tiləkin sana kəldürür

4424 tümən tü aoqïlar azun tansuqï
olarda bolur ay biliklig aqï

C263
4425 satïoqqï yoq ərsə azun kəzgüqi
qaqan kəqgəy ərdin qara kix iqi

4426 hïtay arqïxï kəssə arqïx tooqï
qayun kəlgəy ərdi tümən tü aoqï

ئەللىك تەڭگىنچى باب

سودىگەرلەرنىڭ مونا سۇھبەتتە بولۇش بايانىدا

4419 بۇنىڭدىن كېيىنكى تىجارەتچىدۇر،
قەلبى ئال-سات ئۇ تىنماي پايدا تاپقۇر.

4420 جاھاننى كېزەرلەر تىرىكلىك ئىلەپ،
ئەقىل، كۆڭلىنى بىر خۇداغا ئۇلاپ.

4421 ئۇلارغا قوشۇل، قىل كېلىش ھەم بېرىش،
نەمە ئىستىسە بەر، ئېلىش ھەم بېرىش.

4422 ئۇلاردا بولۇر بۇ جاھان ئارزۇسى،
خەلق كۆركى، سەرخىل جىمى ياخشىسى.

4423 شەرقتىن-غەربكە يۈرۈپ ئايلىنۇر،
تىلەگىنى نە ئەرسە ساتقا كەلتۈرۈر.

4424 تۇمەن خىل غەزىنە، جاھان تاڭسۇقى،
ئۇلاردا بولۇر، ئى بىلىملىك سېخى.

4425 ئەگەر كەزمىسە سودىگەرلەر جاھان،
قارا قاما جۇۋا كىيەتتىمۇ قاچان؟

4426 توزۇتماس بولسا چاڭ قىتان كارۋىنى،
قەيەردىن كېلەتتى تۇمەن خىل ئاغى؟

4427 satïoqqï yorïmadï ərsə kəzip
kəzün kim kərür ərdi yinqü tizip

4428 saqa barsa mundaoq bu yanlïoq təlim
uzun boloqa səz təp tirəldi tilim

4429 bu yanlïoq bolur bu satïoqqï qamuoq
qatïloqïl olarqa aquq tut qapuoq

4430 qatïoqlan olarïoq əḍi əḍgü tut
sənin atïn əḍgün yïraq baroqa püt

4431 bular ol azunda kər at əltgüqi
əsiz əḍgü ərsə anï yaḍoquqï

4432 sana az əküx nən tərü qïlsalar
yanut qïloqu ətrü səvinq bulsalar

4433 asïoq yasta yinqkə bolur qïlqlarï
ıtïlsa munï kəḍ küḍəzip yorï

4434 nəgü tər əxitgil azun kəzmix ər
baxïnda kəqürmix təlim kərmix ər

4435 azunda atïnnï yaḍayïn təsə
üməg əḍgü tutoqïl qatïoqlan usa

4436 qavïqmaq tiləsə özün bəlgülüg
satïoqqïqa əḍgü yanut qïl ülüg

A127
4437 at əḍgü tiləsə özün ay urï
üməg arqïxïoq əḍgü tutoqïl yorï

4438 bu yanlïoq qatïloqïl satïoqqï bilə
tiril əḍgü atïn səvinqin külə

4427 كېزىپ گەر سودىگەرلەر يۈرمىسىدى،
بۇ ئۇنچە تىزىقنى كىم كورەر ئىدى؟

4428 سانـاۋەرسەم ئەمدى مىسال تۈگمەس،
ئۈزاتماي سوزۈمنى، قىلاي ئەندى بەس.

4429 تىجارەتچى ھەممە مۇشۇنداق تۇرۇر،
ئېچىپ سەن ئىشىكنى، قوشۇلساڭ بولۇر.

4430 تىرىش سەن، ئۇلارنى تولا ياخشى تۇت،
كېتەر ياخشى نامىڭ يىراقلارغا، پۇت.

4431 شۇلاردۇر جاھانغا ئېتىڭ يايغۇچى،
يامانۇ-ياخشىنى ھەم تارقاتقۇچى.

4432 ساڭا ئاز-تولا گەر ئۇ قىلسا سوغات،
جاۋابەن سويۇنچلۇق قىلىپ سەن ئۈزات.

4433 زىنھارلاپ ھىساپلار زەرەر-پايدىنى،
قوشۇلساڭ، نەزەردە تۇتقىن سەن بۇنى.

4434 نىمە دەر، ئىشتىكىن، جاھان كەزگەن ئەر،
بېشىدىن كوپ ئىشلار كېچىپ ئوتكەن ئەر:

4435 تىلەسەڭ ئېتىڭنى جاھانغا يېيىش،
مۇساپىرنى ياخشى كۈتۈشكە تىرىش.

4436 ئاتانماق تىلەسەڭ ئۇزۇڭ بەلگۈلۈك،
سودىگەرگە ياخشى نەسىھ ۋ. رگۈلۈك.

4437 تىلەسەڭ ئۇزۇڭگە ياخشى ئات، ئوغۇل،
مۇساپىر ۋە كارۋان ئۈچۈن ياخشى بول.

4438 بۇ ياڭلىغ قېتىلغىن سودىگەر بىلە،
ياشا، ياخشى ئاتلىق بولۇپ سەن كۆلە.

59

IGDIXQILƏR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

4439 munïnda basa ol bu igdixqilər
qamuoq yïlqïlarqa bular baxqilar

B320 C264

4440 pütün qïn bolurlar qatï yoq büki
kixilərkə təgməz bularnïn yüki

4441 yəgü qəḍgü mingü at aḍoqïr sülük
bulardïn qïqar həm yüdürgü kəlük

4442 qïmïz süt ya yun yaoq ya yooqrut qurut
yaḍïm ya kiḍiz həm ərəz əvkə tut

4443 asïoqlïoq kixilər bolur bu qutu
bularïoq yəmə əḍgü tut ay botu

4444 qatïloqïl qarïloqïl yətür həm iqür
kənilik əzələ tiriglik kəqür

4445 nəgü qolsa bərgil kərək bolsa al
kəni kərdüm ux bu qutu bilməz al

ئەللىك تۆققۇزىنچى باب

چارۋىچىلار بىلەن مونا سۇھبەتتە بولۇش بايانىدا

4439 بۇلاردىن كېيىن سوئال بۇ چارۋىچىلار،
پۇتۇن يىلقىلارغا بولۇر باشچىلار.

4440 بۇلار بەك ئاقكۆڭۈل، چىن راستچىل ئىنسانلار،
كىشىگە يۇكىنى يۇكلىمەس بولۇر.

4441 يىمەك ـ كىيىمەك، ئۇلاغ ـ ئات، ئايغىر ۋە يۇك ـــ
توشۇچى بۇلاردىن چىقار بەلگۈلۈك.

4442 قىمىز، سۈت، يا يۇڭ، ياغ، قېتىق يا قۇرۇت،
بىسات يا كىگىز ھەم ھوزۇر ئۈيگە تۈت.

4443 بۇلاردۇر پايدىلىق كىشىلەر تامام،
تولا ياخشى كورگىن ئۇلارنى بوتام.

4444 قېتىلغىن، قوشۇلغىن، يىدۇر ھەم ئىچۇر،
دۇرۇسلۇق ئىچىندە تىرىكلىك كوچۇر.

4445 نىمە سوراسا بەرگىن، كىرەك بولسا ئال،
ئۇلار ھىلە بىلمەس، كوردۇم ئۇشبۇ ھال.

4446 bularda tiləmə tərü ya bilik
yorïḳlarï kẹnṛü bolur ay silig

4447 bularḳa ḳatïlsa əzünṇni tutun
tərüsüz toḳusuz bolurlar otun

4448 tilin əḍgü səzlə ẹximsinməgil
basïnoḷan bolurlar biliksiz qigil

4449 ẹḍi yaḳxï aymïx tərü bẹrgüqi
boḍun birlə ḳatlïp sïnap bilgüqi

4450 biliksizni artuḳ yaḳïn tutmaoḷu
yaḳïn tutsa xəksiz ḳïlur ḳïlmaoḷu

4451 taḳï munda yaḳxï ayur kər bilik
bilik birlə ixkə təgürgü əlig

4452 biliksizkə yaḳma əzünṇni tutun
əzin tutoḷuqï ər tirildi ḳutun

4453 biliksiz kixidin yïraḳ tur təzə
biliksiz səzi ḳïlḳï barqa otun

4454 bu yaṇlïoḷ bolur əmdi igdixqilər
ḳatïlmaḳ tiləsə səzüm yolqïlar

B321
4455 ayu bẹrdim əmdi saṇa bəlgülüg
nəgü təg tirilgü alïnoḷu ülüg

4446 بۇلاردىن تىلەمە بىلىم يا يوسۇن،
مىجەزى ئېرۇر تۇز، ئەي خۇلقى پۇزۇن.

4447 ئۇلارغا قوشۇلساڭ، ئۇزنى تۇتۇپ ئال،
بۇلاردۇر يوسۇنسز، ئۇسۇلسز، قوپال.

4448 سوزۇڭنى ياخشى قىل، ئاداش بولماغىل،
بۇ ئاددى كىشىلەر، بىلىمسز، جاھىل.

4449 تولا ياخشى دەپتۇ قانۇن تۇزگۇچى،
خەلقىقە قوشۇلۇپ سىناپ بىلگۇچى:

4450 بىلىمسزنى ئارتۇق يېقىن تۇتماغىل،
قىلۇر قىلماس ئىشنى، يېقىن تۇتسا، بىل.

4451 مۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئېيتمىشتۇر بىلىك،
بىلىم بىرلە ئىشقا تەككۈزگىن ئىلىگ:

4452 تۇت ئۇزنى، بىلىمسزگە بولما يېقىن،
ياشار بەخت ئىچىدە تۇتسا ئەر ئۇزىن.

4453 قوپالدۇر بىلىمسز سوزى، خۇلقى ھەم،
يىراق تۇر، تېزىپ يۇر بىلىمسزلىدىن.

4454 شۇ ياڭلىغ بولۇرلەر بۇ چارۋىچىلار،
قوشۇلساڭ، سوزۇم ساڭا يولچى بولار.

4455 ياشاپ قانداق، ھەسسە ئېلىشنى نېچۇك—
بايان قىلدىم، ساڭا بۇنى بەلگۈلۈك.

60

UZLAR BIRLƏ QATÏLMAQNÏ AYUR

C265

4456 takï bir qutusï bu uzlar turur
tirilgü tiləp əzkə uzluq qïlur

4457 kərəklig kixilər yəmə bu sana
yaqïn tut bularïoq tusuloqay tona

4458 təmürqi ətükqi yana qïrmaqï
ya sïrqï bəḍizqi ya oqqï yaqï

4459 bu dunya ətiki bulardïn turur
azunda tanı ixlər bulardïn tərür

4460 təlim bar bu yanlïoq sasa səz uzar
əzünı sən uqa bar əzüm səz üzər

4461 bularnï bilə mə qatïl həm qarïl
səvindür olarïoq səvinqin tiril

4462 ixinı qïlsalar tərk tərin təgrü bər
yətürgil iqürgil axïn qənrü bər

ئاتمىشىنچى باب

قول هۇنەرۋەنلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى بايان قىلىدۇ

4456 يەنە بىر گۇرۇھ ئۇ هۇنەرۋەن ئىكەن،
تىرىكلىك يولىدا هۇنەرلەر قىلغۇر.

4457 كېرەكلىك كىشىلەر يەنە بۇ ساكا،
بېرىلىپ پايدا يەكتۇ، يەقمۇ بول ئۇكا.

4458 تومۇرچى، ئوتۇكچى، يەنە تېرىچى،
يا سىرچى، بوياقچى، يا ئوقچى، ياچى،

4459 بۇ دۇنيا زىننىتى بۇلاردىن بولغۇر،
جاهاندا تاك ئىشلار بۇلاردىن كېلغۇر.

4460 سانائەسە كوپتۇر، سوزۇم ئۇزىرار،
ئۇزەيمەن سوزۇمنى، ئوزۇك سەن ئاڭقار.

4461 ئاشۇلار بىلەن هەم قوشۇل ۋە قېتىل،
ئۇلارنى سويۇندۇر، سويۇنچىتە تىرىل.

4462 ئىشىڭنى قىلسا، ئىش هەققىنى تېز بەر،
يەمدۇرگىن، ئىچۇرگىن، ئاشنى كەڭرۇ بەر.

4463 ayïŋlamasunlar sẹni həlk ara
atïŋ artamasun munï kəḍ kərə

4464 yẹmə yakẋxï aymïx biliklig süzüg
boḍunka baoǫïrsak nə kənli tüzük

4465 tiriglik tiləmə at əḍgü tilə
at əḍgü kərək bu tiriglik bilə

4466 əzüŋ əlgü ahir bu atïŋ ḳalïr
atïŋ əḍgü bolsa tiriglik tatïr

4467 kimiŋ atï ẹsiz bolup artasa
anar yẹgrəki ol tirig turmasa

B322
4468 mün ol bu tiriglik tilə əḍgü at
ẹsiz ḳïlma əḍgün ḳïlïn mənü at

4463 ئەيىپ قىلمىسۇنلەر سېنى خەلق ئارا،
ئېتىك بۇزۇلمىسۇن، بۇڭا خوپ قارا.

4464 يەنە ياخشى دەپتۇ بىلىملىك، سۇزۇك،
خەلققە كويۇمچان ۋە كۆڭلى تۇزۇك:

4465 تىرىكلىك تىلەمە، ياخشى نام تىلە،
كېرەك ياخشى نام بۇ تىرىكلىك بىلە.

4466 ئۇزۇڭ ئۇلىسەڭ ئاخىر بۇ نامىڭ قالۇر،
ئېتىك ياخشى بولسا ھايات تەم بېرۇر.

4467 يامانلىق بىلە كىم ئېتىن داغلىسا،
ئۇڭا ياخشىراقتۇر تىرىك تۇرمىسا.

4468 ھايات دەسمايىدۇر، تىلە ياخشى ئات،
يامانلىق قىلما، ياخشى بول ئومۇرىات.

61

QÏOIAYLAR BIRLƏ ḲATÏLMAḲNÏ AYUR

4469 bularda basasï qïoɣaylar turur
nəṇin əḍgülük ḳïl iqür ḥəm yətür

4470 du'aqï tururlar saṇa ay ḳadax
əḍi əḍgü nəṇ bu du'a ay adax

C266
4471 olardïn tiləmə tavarïn yanut
yanutï bayat bərgə əḍgü ḳonut

* * *

4472 bu ol əldə türlüg ḳatïloɣu kixi
saṇa tüxsə ix ya ularḳa ixi

4473 tərü bər ixidə baoɣïrsaḳlïḳïn
saṇa boloɣa barqa kixilər yaḳïn

4474 əzüṇ buloɣa iki azun əḍgüsi
atïṇ əḍgü boloɣay yaḍïloɣay küsi

ئاتمش بىرىنچى باب

پېقىرلارنىڭ مۇناسىۋەتتە بولۇش بايانى

4469 بۇلاردىن كېيىنكى پېقىرلار ئېرۇر،
قىلىپ ياخشىلىقلار، يىدۇر ھەم ئىچۇر.

4470 ئۇلارىدۇر دۇئاچى ساڭا، ئى قاياش،
تولا ياخشى نەرسە دۇئا، ئى ئاداش.

4471 تىلەمە ئۇلاردىن جاۋاپقا تاۋار،
جاۋابەن بېرۇر جەننەت پەرۋەردىگار.

* * *

4472 شۇدۇر ئەلدە تۇرلۇك قوشۇلغۇ كىشى،
ئىشىك بولسا ياكى ئۇلارنىڭ ئىشى،

4473 كويۇمچان بولۇپ ھەل قىلساڭ ئىشىن گەر،
ساڭا ھەم يېقىنلاپ كېلەر كىشىلەر.

4474 ئىككى ئالەمدە ياخشى بولۇرسەن ئۇزۇڭ،
ئېتىڭ ياخشى بولغاي، تارالغاي ئۇنۇڭ.

62

ƏVLIK NƏGÜ TƏG ALMAQNÏ AYUR

4475 kalï əvlik almak tiləsə əzün
talusïn tilə kəd yiti kïl kəzün

4476 kəki ədgü bolsun uruoı həm tarïoı
uvutluoı sakïnuk tiləgil arïoı

A128
4477 usa əv kïzï al əlig təgmədük
sənində adïn ər yüzin kərmədük

4478 sani səvgə səndin adïn bilməgəy
yaraoısïz ya tənsiz kïlïk kəlməgəy

B323
4479 əzündə kodï al kisi alsa sən
bədük tüpkə yakma bulun boloıa sən

4480 nəgü tər əxitgil sïnamïx kixi
sïnamïx kixinin pïxïoı ol ixi

4481 kisi alsa əzdə kodï al kəni
səvinqin kəqürgəy sən ədlək küni

ئاتىش تىكىنىڭ پاپ

ئويلونۇشنىڭ قانداق بولۇشى بايلىندا

4475 ئەگەر ئويلىنىشنى خالىساڭ ئوزۇڭ،
تاللىۋال خىلىنى، ئىتتىك قىل كوزۇڭ.

4476 تېگى ياخشى بولسۇن تۇخۇم ھەم ئۇرۇغ،
ئۇياتچان ۋە تەقۋا ئوزى بەك ئېرىنچ.

4477 تىرىش، ئوي قىزىنى ئال، قول تەگمىگەن،
سېنىڭدىن بولاك ئەر يۇزىن كورمىگەن.

4478 سېلا سويۇپ، باشقا بىلمىگەي،
يارامسز، قىلىقسز ئىشلار قىلمىغاي.

4479 خوتۇن ئالساڭ ئالغىن ئوزەڭدىن توۋەن،
ئېسىلما ئىگىزگە ئەسىر بولۇرسەن.

4480 ئىشتىكىن، نىمەدەر سىناغان كىشى،
سىناغان كىشىنىڭ پىششىقتۇر ئىشى:

4481 خوتۇن ئالساڭ ئالغىن، توۋەن، توغرىنى،
سويۇنچ بىرلە ئوتكەي ھاياتىڭ كونى.

4482 yüzi kərki ḳolma ḳïlnq əḍgü ḳol
ḳïlïnq əḍgü bolsa yarutoɣay sənï

4483 kisi alma alsa səzünḳə ḳurï
sən aloɣïl saḳïnuḳ ərənlər əri

4484 yüzi kərki ḳolma ḳïlïnq əḍgü ḳol
ḳïlïnq əḍgü bolsa tükəl boloɣa ol

C267
4485 ay kərklüg ḳoluoɣlï muni ḳolmaoɣïl
ḳïzïl mənzini sən sarïoɣ ḳïlmaoɣïl

4486 kim əvlik alayïn təsə tərttə tax
aḍïn almaz əvlik aya ərdə bax

4487 birəgü bay əvlik tilər üstikip
taḳï biri kərklüg tilər kəz tikip

4488 taḳï br uruoɣluoɣ tüp əşlï ḳolur
uluoɣluḳ atïna küvənür bolur

4489 taḳï biri yinqkə saḳïnuḳ tilər
anï bulsa tərkin anar əz ular

4490 bularda talusïn ayayïn sana
kisi aloɣu ərsə ḳulaḳ tut mana

4491 aya bay tiləgli sən əvlik talu
bulun bolmaoɣïl sən ay bilki tolu

4492 bəḍütgəy tilin kənli nənkə bolup
kətürgü kərək nən tiləsə ḳolup

4493 aya kərk tiləgli kixi əḍgüsi
kisi kərki ḳolma boḍun külgüsi

4482 چىرايلىقنى دىمە، خۇلقى ئۇزنى دە،
كى خۇلقى ياخشى بولسا، يورۇتقاي سېنى.

4483 خوتۇن ئالما، ئالساڭ ئوز تېڭىنى ئال،
ئى، ئەرلەر ئەرى سەن تەقۋادارنى ئال.

4484 گۈزەل خۇيىنى ئىستە، ئاختارما جامال،
خۇيى ياخشى بولسا، تاپار ئۇ كامال.

4485 گۈزەللىك قىدىرغان ئايا سەن ئىنسان،
ئۇنى قوي، يۇزۇڭنى قىلما زەپىران.

4486 دىسە كىم ئويلىنەي، ئەي.ئەرلەر بېشى،
ئالار شۇ توت خىلدىن بىرىن ئۇ كىشى:

4487 بىرى، باي خوتۇننى ئالماقنى ئىستەر،
ئۇ بىرسى، چىرايلىق ئۇچۇن كوز تىكەر.

4488 يەنە بىرسى، ئىسىل نەسەپلىك تىلەر،
ئۇلۇغلۇق ئېتىغا قۇۋانىپ يۇرەر.

4489 بىرى، ئىستەر نەپس، تەقۋادارنى،
ئۇنى تاپسا باغلار ئاڭا كارىنى.

4490 بۇلارنىڭ ئوبدىنىنى مەن ئېيتاي ساڭا،
ئالۇر بولساڭ خوتۇن، قۇلاق سال ماڭا:

4491 ئايا باي خوتۇنغا ئىنتىلگۈچى جان،
ئەسىر بولما ئاڭا، ئى ئالىم ئىنسان.

4492 ئۇ مالغا سويەنسە، تىلىن ئۇزاتۇر،
ئۇنىڭ رەيى سېنى ھەر كويغا سالۇر.

4493 گۈزەلنى تىلەگەن، ئى ئەر ياخشىسى،
ئۇنى ئالساڭ ياغار ئەلنىڭ كۈلكىسى.

B324

4494 tɵzü hɵlk sɵvɵr ol kisi kɵrkini
mɵgɵr tɵnri fɵẓli küḍɵzsɵ anï

4495 aya tüp tilɵgli bɵḍüklük bilɵ
uquz kïlmaoqu ɵz bɵḍük tüp bilɵ

4496 uruoqluoq tarïoqlïoq bɵḍüklɵr tili
bɵḍükrɵk bolur bolma ɵvqi kulï

4497 ay yinqkɵ sakïnuk tilɵgli ïnal
munï bulsa bulduṇ bu tɵrt nɵṇ tükɵl

4498 kalï bulsa ɵḍgü sakïnuk tixi
yava kïlma aloqïl ay ɵḍgü kixi

4499 tilɵk baylïk ɵrsɵ tɵrɵ bɵrgɵ nɵṇ
bayutoqay sɵṇi ol kïzïl boloqa ɵṇ

4500 kïlïnqï kɵni ɵrsɵ kɵrki kɵlir
tixi kɵrki kïlk ol bilikli bilir

4501 sakïnuk arïoq bolsa ɵşlï bolur
ol üq nɵṇ bu yɵrdɵ bolur ay unur

C268

4502 sakïnuk tilɵ sɵn kisi ay bɵgü
sakïnuk bolunsa bolur tɵrtɵgü

4503 munï tɵg bulur ɵrsɵ sɵn bir tixi
katïoqlan yava ïḍma ɵrsig kixi

4494 چىرايلىق ئايالنى پۈتۈن خەلق سۈيەر،
ئۇنى تەكرى پەزلى ساقلىسا مەگەر.

4495 ئەي ئەسلى بۇيۇككە ئىنتىلگۈچى سەن،
ئومرۇڭنى خار ئەتمە بۇنىڭلىق بىلەن.

4496 ئۇرۇغ-نەسلى بۇيۇكنىڭ سوزى ھەم تىلى—
ئۇزۇندۇر، بولما سەن خوتۇننىڭ قۇلى.

4497 ئەي تەقۋادار خوتۇننى ئىستەر بەگزادە،
تېپىلسا ئۇ، بولغاي توت شەرت ئىپادە.

4498 تېپىلسا تەقۋادار ياخشى بىر چىشى،
غەنىمەت بىلىپ ئال، ئەي ياخشى كىشى.

4499 تىلەك بايلىق ئولسا، بېرۇر مال يېغىپ،
بېيىتقاي سېنى ئۇ قىزىل يۈز قىلىپ.

4500 دۇرۇس خۇيلۇق ئولسا، گۈزەلمىك كېلۇر،
خوتۇننىڭ كوركى ئەخلاق، بىلىملىك بىلۇر.

4501 ئېرىڭ، تەقۋا بولسا، ئۇ ئىسىل بولۇر،
قالغان ئۇچ نەرسىمۇ ئۇندا تېپىلۇر.

4502 ھېكىم سەن، بىر تەقۋا خوتۇن ئىستىگىل،
ئۇ بولسا، بولۇر جەم بۇ توت شەرتىمۇ، بىل.

4503 تېپىلسا ئەگەرچە بۇ يالڭلىغ چىشى،
تىرىش، قىلما زايە، ئى باتۇر كىشى.

63

OOIUL KÏZ TOOISA NƏTƏG IGIḌGÜSIN AYUR

4504 ooɣul kïz tərüsə sənin ay tənin
əvində igiḍgil igiḍmə ənin

4505 avurtasï əḍgü kixi tut arïoɣ
ooɣul kïz arïoɣ kopoɣa turoɣay karïoɣ

4506 ooɣul kïzka əgrət bilik həm ədəb
anar iki azun anïn asoɣï tap

B325
4507 ooɣulka kisi al kïzïoɣ ərkə bər
sakïnqsïz tirilgil aya kutluoɣ ər

4508 kamuoɣ ərdəm əgrət ooɣulka tükəl
ol ərdəm bilə bu tərə bərgə mal

4509 sürə ïḍma boxlaoɣ ooɣuluoɣ yava
yava boloɣa boxlaoɣ yügürgəy əvə

4510 kïzïoɣ tutma əvdə uzun bəgsizin
əkünq birlə əlgəy əzün igsizin

ئاتىش ئوچىنىڭ پاپ
پەرزەنتلەرنى قانداق تەربىيلەش بايانىدا

4504 تۇغۇلسا ساڭا ئاي كەبى قىز-ئوغۇل،
ئاڭا تەربىيچى سەن ئوزۇڭلا بول.

4505 ئېرىڭ ياخشىنى ئال ئىنىگە قىلىپ،
ئوغۇل-قىز ئوسەر پاك ۋە ساغلام بولۇپ.

4506 ئوغۇل-قىزغا ئۆگەت بىلىم ھەم ئەدەپ،
بەرۇر بۇ ئاڭا ئىككى دۇنيادا نەپ.

4507 ئوغۇلنى ئويلەندۈر، قىزنى ئەرگە بەر،
ياشا دەرت-ئەلەمسىز، ئايا قۇتلۇق ئەر.

4508 پەرزەنتنى قويماي ئوغۇلغا ئۆگەت،
ئاڭا مال بەرگۈسى يىغىپ پەرزەنت.

4509 ئوغۇلنى بىكار-بوش يۈرمە سەن قويۇپ،
بىكارچى بولۇر ئۇ لاغايلاپ يۈرۈپ.

4510 قىزىڭ ئويدە ئەرسىز ئۆزاق تۇرمىغاي،
ئولەرسەن پۇشايماندا سەن ئاغرىمايى.

4511 aya ḳoldax ərdəx səz aydīm kəsə
bu ḳīz tooɣmasa yəg tirig turmasa

4512 ḳalī tooɣsa yəgrək aṇa yər ḳoyī
əvi bolsa ḳoxnī ölüglər toyī

4513 tixilərni əvdə küḍəzgil tuqī
tixiniṇ taxī təg bolumaz iqi

4514 yatïoɣ əvkə ïḍma qīḳarma tixig
kərüp yolda aloɣan kəz ol bu kixig

4515 kəzün kərməsə arzu ḳolmaz kəṇül
kəzüṇ kərsə kəṇlün ḳolur ay ooɣul

4516 kəzüṇṇi küḍəzgil kəṇül ḳolmaoɣay
kəṇül ḳolmasa əz bulun bolmaoɣay

C269
4517 tixig ḳatma ərkə yəgü iqgüdə
ḳalī ḳattīṇ ərsə kəqər kəqgüdə

4518 tixig ïḍma əvdə ənin qīḳoɣalī
ḳalī qīḳsa yitrür kənilik yolī

A129
4519 tixi əşlī ət ol küḍəzgü ətig
yīḍīr ət küḍəzməsə bolmaz ətik

4520 aoɣīr tut tixig sən nəgü ḳolsa bər
əviṇ ḳapoɣī bəklə yīraḳ tutoɣīl ər

4521 wəfa yoḳ bularda ozadīn bərü
kəzi ḳanqa baḳsa bu kəṇli naru

B326
4522 jəfa birlə ənmix igiḍmix yïoɣaq
yəmixi aoɣu ol aṇar bolma aq

4511 ئايا قولداش، ئاداش سوز ئېيتاي كېسىپ،
تۇغۇلماس بولسا قىز، يا ئولسە كېتىپ.

4512 تۇغۇلسا، ئاڭا ياخشى يەرنىڭ تېگى،
ئويى بولسا خوشنا ئولۇك گورلۇگى.

4513 خوتۇنغا بول ئويدە دائىم كۇزەتچى،
تېشىدەك بولالماس چىشىنىڭ ئىچى.

4514 ئويگە يات كىرمىسۇن، چىقمىسۇن خوتۇن،
ئاڭا چۇشسە يات كوز، بۇزۇلغاي پۇتۇن.

4515 كوزۇڭ كورمىسە گەر، تەلپۇنمەس كوڭۇل،
كوزۇڭ كورسە، كوڭلۇڭ ئاغار، ئى ئوغۇل.

4516 كوزۇڭنى كۇزەتكىن، كوڭۇل تاتمىغاي،
كوڭۇل تاتمىسا، ئوز ئەسىر بولمىغاي.

4517 ئايال-ئەر بولمىسۇن ھەرگىز ھەمداسقان،
ئەگەردە قوشۇلسا بۇزۇلغاي مىزان.

4518 خوتۇننى قويمىغىن سىرتقا چىققىلى،
يوقاتقاي چىقسا گەر دۇرۇسلۇق يولى.

4519 خوتۇننىڭ ئەسلى گوش، كۇزەتمەك زورۇر،
كۇزەتمەي قويارسەن، ئۇ گوش بۇزۇلۇر.

4520 ئەزىز كور خوتۇننى، نىمە دىسە بەر،
ئويۇڭ ئىشىگىن ئەت، يولاتمىغىن ئەر.

4521 ۋاپا يوق بولاردا ئەزەلدىن بېرى،
نە كورسە، دىلدىمۇ ئاغار ئۇ سېرى.

4522 ئۇ گويا جاپادا يېتىلگەن ياغاچ،
يىمىشى زەھەرلىك، ئۇڭا بولما ئاچ.

4523 nəqə miŋ azïoqlïoq ərən ərkəki
tixilərdə ətrü üzüldi kəki

4524 nəqə kǐzoqu ənlig yüzi suvluoq ər
tixilərdə ətrü əzi boldï yąr

4525 tümən miŋ külüg qavlïoq ərsiglərig
tixilər anï yąrkə kəmdi tirig

4526 nəgü təg küḍəzgü olarïoq tutup
küḍəzigli tənri küḍəzsü utup

4523 نەچە مىڭ جەسۇر ئەر يىگىتلەر ئۆزى،
خوتۇنلار تۇپەيلى قۇربىدى يىلتىزى.

4524 تالاي ئابرويلۇق قىزىل يۈزلۈك ئەر،
خوتۇنلار تۇپەيلى ئۆزى بولدى يەر.

4525 تۇمەن مىڭ ئاتاقلىق باھاتۇرلارنى
خوتۇنلار تىرىك يەرگە كومدى ئۇنى.

4526 كۆزەتكىلى بولسۇن نەچۈكمۇ تۇتۇپ،
كۆزەتسۇن كۆزەتچى خۇدالا ئۇتۇپ.

64

ƏLIG ASRAQÏLARÏOI NƏGÜ TƏG TUTOIUSÏN AYUR

4527 yəmə ədgü tutoqïl əlig asrakïoq
yəgü iqgü bərgil pütür oprakïoq

4528 küqinə tənəxi yüdürgil yükin
ayïtoqay sənindin bayat ərkligin

4529 ayï artük əmgək təgürmə anar
bayat ol sana həşmi andïn sïnar

4530 olar ma bayat kullarï ol kamuoq
anar küq kïlïp əzkə alma tamuoq

4531 uluoq sən olar boldï səndə kiqig
kiqigkə uluoq boldï aqïoq süqig

4532 uluoq boldun ərsə kiqig tut kənül
uluoqka kiqiglik yaraxur ooqul

4533 nəgü tər əxitgil ukuxluoq sana
bu səz ixkə tutoqïl ay bilki kənə

ئاتمش تۆتىنچى باب

خىزمەتچىلەرنىڭ قانداق مۇئامىلە قىلىشقا ئايىدا

4527 يەنە ياخشى تۇتقىن بۇ خىزمەتچىنى،
يىمەك-ئىچكۈ بەر، قىل پۇتۇن ئەگىنىي.

4528 كۆچىگە مۇناسىپ يۈكلە سەن يۈكىن،
سېنىڭدىن سورايدۇ خۇدا ھىساۋىن.

4529 تولا ئارتۇق ئەمگەك يۈكلىمە ئاڭا،
غەزەپ قىلغۇسى ھەق بۇنىڭلە ساڭا.

4530 ئۇلارمۇ تامامەن خۇدانىڭ قۇلى،
زۇلۇم ئەيلەپ ئاچما جەھەننەم يولى.

4531 ئۇلۇغسەن، ئۇلار بولدى سەندىن كىچىك،
كىچىككە ئۇلۇغلار رەھىم ئەتكۈلۈك.

4532 ئۇلۇغ بولدۇڭ ئەرسە كىچىك تۇت كۆڭۈل،
ئۇلۇغقا كىچىكلىك يارىشۇر، ئوغۇل.

4533 ئەقىللىق نىمە دەر ساڭا، ئاڭلىغىل،
ئى دانا بۇ سوزگە ئەمەل ئەيلىگىل:

B327 C270

4534 ḳalï bolsa sən bəg boḍunḳa uluoɣ
kənül til kiqig tut əzünḳə yuluoɣ

4535 əzünni unïtma yanïlma yorïḳ
kəlir ḳutḳa yapma səlamət yoluoɣ

4536 əviṇ barḳïṇï kəḍ arïoɣ tut silig
saṇa kəlgə dəwlət akï kəṇ əlig

4537 ax iqgü tuz ətmək yəmə kənrü tut
atïṇ əḍgü boloɣay kəlü bərgə ḳut

4538 kirixkə yaraxï qïḳïx ḳil yaḳïn
qïḳïx bolsa tərkin kirixkə baḳïn

4539 alïmḳa bərimkə oṇay əḍgü bol
ḳayu əḍtə ḳilsa aquḳ boloɣa yol

4540 əlig tarlïḳï təgsə əmdi saṇa
kixikə muṇaḍma ay ərsig toṇa

4541 səvəriṇ əxitgəy əlig tutmaoɣay
səṇi səvməgüqi külə tïnmaoɣay

4542 uquz tutoɣa ḳoldax adax ya ḳadax
anïṇ aoɣrïoɣïnda kənül boloɣa bax

4543 kixi əḍgüsinə ḳatïloɣïl ḳarïl
kixi bol kixilər arala tiril

4544 ülüxlərdə turma ya tutma nəniṇ
əkünqün sarïoɣ boloɣa ḳizoɣu əniṇ

4545 uluoɣ yolḳa tutma sən əv barḳ yaḳïn
tokïoɣay yoḍuoɣ sən munï kəḍ saḳïn

4534 بەگ ئولساڭ ۋە ياكى خەلققە ئۇلۇق،
ئۇزۇڭنى مۇلايىم، كىچىك تۇتقۇلۇق.

4535 ئۇزۇڭنى ئۇنۇتما، ھەق يولدىن ئازما،
كېلەر بەخت يولغا سەن سالما توسۇق.

4536 ئويۇڭ-مۇلكۇڭنى پاك-ئېرىغ تۇت ھامان،
ئايا مەرت، كېلەر بەخت ساڭا ھەر زامان.

4537 ئېشىڭ، توز-نېنىڭ ۋە چېپىڭ كەڭرۇ قىل،
ئېتىڭ ياخشى بولۇپ، بەختىڭ كېلەر، بىل.

4538 كىرىمگە ياريشا چىقىم ئەيلىگىل،
چىقىم بولسا، دەرھال كىرىم يولىن قىل.

4539 ئېلىمغا-بېرىمگە يۇمشاق ياخشى بول،
بولۇر ھەر زامانكىم، ساڭا ئوچۇق يول.

4540 قولۇڭ قىسقا بولۇپ قالسا بىر ۋاقىت،
زارلانما كىشىگە، ئەي باتۇر يىگىت.

4541 ئۇنى دوست ئاڭلىسا، قولۇڭ تۇتمىغاي،
ساڭا دوست ئەمەسلەر كۇلۇپ تىنمىغاي.

4542 كورەر خار سېنى دوست، قولداش يا قايناش،
ئۇنىڭ ئاغرىغدىن بولۇر دىلىڭ غەش.

4543 كىشى ياخشىسىغا قوشۇل ھەم قېتىل،
كىشى بول، كىشىلەر ئارا سەن تىرىل.

4544 قوشۇپ مال بىراۋغا سەن بولما شېرىك،
قىزىل رەڭگىڭ بولۇر پۇشماندا سېرىق.

4545 ئويۇڭنى يېقىن سالما چوڭ يولغا سەن،
ئۇنىڭدىن ھەزەر قىل، زەرەر كورىسەن.

4546 bəgig ḳoxnï ḳïlma ya yaḍoḳun əgüz
ḥişarḳa yaḳïn turma ay kənli tüz

4547 bu üq ḳoxnïlïḳtïn saṇa asoḳï yoḳ
anïṇ yasï təgsə aṇar osoḳï yoḳ

4548 əv almaḳ tiləsə ayït ḳoxnïsïn
yər almaḳ tiləsə ayïtoḳïl suvïn

B328
4549 əsizkə ḳatïlma sələmət yorï
ḳïlïnqïṇ kəni tut kəvəl təg küri

C271
4550 barïoḳ tap ḳïl əmdi bəg atïn alïn
saḳïnq ḳïsoḳa tutoḳïl səvinqin salïn

130
4551 ələmüg unïtma oḍuloḳay əzüṇ
iḍinni unïtma aqïloḳay kəzüṇ

4552 səzüṇ saḳnu səzlə saḳïnq kəlməgəy
yava ḳïlma əḍ kün əküṇq bolmaoḳay

4553 küvəzlənmə artuḳ turï boloḳa sən
saran bolma artuḳ səküx buloḳa sən

4554 nəgü tər əxit kənli alqaḳ kixi
kixilik ḳïlïoḳlï kixilik tuxï

4555 əzüṇ əḍgü atlïoḳ bolayïn təsə
aḳï boloḳïl artuḳ ḳatïoḳlan usa

4556 boxuoḳ ḳul ḳïlayïn təsə bəlgülüg
aḳï bol ülə nəṇ kətürdüṇ ülüg

4557 baxïm kəkkə təgsün təsə sən turup
bilik birlə ixlə ḳamuoḳ ix kərüp

4546 تاشار دەريا يا بەگنىڭ بولما خوشنسى،
يېقىن تۇرما ھسارغا ئەقىل ئىگسى.

4547 بۇ ئۇچ خوشنالىقتىن ساڭا پايدا يوق،
زىيان تەگسە ئۇنى توسار چارە يوق.

4548 ئوي ئالماق تىلەسەڭ، خوشنىغا قارا،
يەر ئالماق تىلەسەڭ، سۇيىنى ئارا.

4549 يامانغا قوشۇلماي ئامانلىقتا تۇر،
بولۇپ تۇز خۇلۇقلۇق، ئاغماقتەك يۇگۇر.

4550 قانائەت قىل بارغا، بەگ ئاتىنى ئال،
قويۇپ ئەندىشىنى، ياشا سەن خوشال.

4551 ئولۇمنى ئۇنۇتما، ئويغاق تۇت ئۇزۇڭ.
ئىگەڭنى ئۇنۇتما، ئېچىلغاي كوزۇڭ.

4552 سوزۇڭنى قىل ئويلاپ، غەمىڭ ئاشمىغاي،
زايە قىلما ۋاقتىڭ، پۇشمان بولمىغاي.

4553 غۇرۇرلانما ئارتۇق، لاۋزا بولۇرسەن،
بېخىل بولما ئارتۇق، تىلگە قالۇرسەن.

4554 مۇلايىم كوڭۇل ئەر، ئىشت نىمە دەر،
كىشىلىكنى قىلغىن كىشىلىك قەدەر:

4555 ئۇزۇڭ ياخشى ئاتلىق بولاي مەن دىسەڭ،
سېخىلىق قىلىشقا تىرىش تۇرۇپ يەڭ.

4556 قىلاي قۇل دىسەڭ ھور كىشىنى ئۇزۇڭ،
سېخى بول، تاراتقىن مېلىڭنى ئۇزۇڭ.

4557 بېشىم كوككە يەتسۇن دىسەڭ سەن تۇرۇپ،
بىلىمله ئورۇنلا ھەر ئىشنى كورۇپ.

4558 azunqa yaḍïlmaq tiləsə atïŋ
ümәg әḍgü tutoqïl yügürdi atïŋ

4559 ərəzlig bolayïn tąsə sən өzün
usallïqnï qoḍoqïl ay qïlqï tüzün

4560 qïlayïn tąsə sən bayatqa tapuoq
әt өzkә өmix bąrmə yapoqïl qapuoq

4561 qamuoq әḍgülükkә təgəyin tąsə
әt өzni qïsa tut ḥəwanï basa

4562 әḍi yaqxï aymïx saqïnuq kixi
bu səz ixkə tutoqïl ay qïlqï saxï

B329
4563 bu әt өzkə bərmə tilək arzusïn
tilək bulsa yąyür iḍisi baxïn

4564 muŋar әḍgü qïlsa bu ąsiz qïlur
ąsiz qïlsa boynïn әgər ərksizin

* * *

4565 səzin kəsti өgdülmix aydï qadax
bu yaŋlïoq turur 'am yorïqï adax

C272
4566 ayu bąrdim әmdi әxitti өzüŋ
munï uqtuŋ ərsə kəsildi səzüŋ

OḌOIURMÏX SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

4567 yanut bąrdi oḍoqurmïx aydï bu səz
әxittim tükəl mən aya qïlqï tüz

4558 جاهانغا يېيىلسۇن دىسەڭ سەن ئېتىڭ،
مۇساپىرنى كۆتكىن، تارار شوھرىتىڭ.

4559 ھوزۇرنىڭ ئىچىدە بولاي مەن دىسەڭ،
غەپلەتنى تاشلا، ئەي مۇلايىم، ئۇزەڭ.

4560 ئەگەر مەخسەت ئېرۇر ھەققە ئىبادەت،
ئىشىك ياپ، بۇ نەپسكە بەرمە سەن مەدەت.

4561 دىسەڭ ياخشىلىققا ئالاي مەن يېتىپ،
بۇ نەپسنى قىسىپ تۇت، ھەۋەسنى بېسىپ.

4562 نە ياخشى دىمىشتۇر تەقۋا تۇتقۇچى،
ئەمەل قىل بۇڭا ئەي تەۋرەپ تۇرغۇچى:

4563 بۇ نەپسنىڭ بەرمە سەن تىلەك ئارزۇسىن،
تىلەك تاپسا يەيدۇ ئىگەسى بېشىن.

4564 ئاڭا ياخشى قىلسا، يامانلىق قىلۇر،
يامانلىق قىلسىسا، ئۇ بويۇن ئېگۈر.

* * *

4565 ئۇزۇپ سوز ئوگدۇلمىش، دىدى: ئەي قاياش،
ئاۋام خۇلقى شۇنداق ئېرۇر، ئەي ئاداش.

4566 دىدىم مەن بۇنى ئەمدى، ئىشىتتىڭ ئوزۇڭ،
بۇنى ئۇقساڭ، ئولماس بولەكچە سوزۇڭ.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

4567 جاۋابەن ئودغۇرمىش دىدىكى: بۇ سوزنى
تولۇق ئاڭلىدىم مەن، ئايا كوڭلى توز.

4568 takï bir sözüm bar ayïtoqu sanа
anï ma ayu bər aqa sən manа

4569 qatïlsa özüm mən kixilər bilə
barïxoqu kəlixgü kərək mən külə

4570 səziksiz məni axqa ündəgələr
mən ündəp olar ma manа kəlgələr

4571 nətəg baroqu axqa nətəg yəgü ax
oqïsa nəgü təg oqïoqu adax

4572 munï ma ayu bər manа bəlgülüg
bu ixtin yəmə ök alayïn ülüg

4568 يانا بىر سوزۇم بار مەن ئېيتاي ساڭا،
ئۇنى بەرگىن ئېيتىپ، ئېچىپ سەن ماڭا.

4569 ئوزۇم مەن قوشۇلسام كىشىلەر بىلە،
بېرىشىم، كېلىشىم كېرەكتۇر كۆلە.

4570 مېنى شۇبھەسىزكى، چايغا چاقىرۇر،
قىچقىرسام مەن ئۇندەپ، ئۇلارمۇ كېلۇر.

4571 بېرىپ چايغا قانداق، نېچۈك يەيمەن ئاش،
ئۇلارنى نېچۈك ھەم قىچقىراي ئاداش؟

4572 ئوچۇقچە بايان قىل ماڭا ھەم بۇنى،
بۇ ئىشتىن ئالاي مەن تېگىش ھەسسىنى.

65

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏXḴA AXḴA BARMAḴ TӨRÜSIN AYUR

4573 yanut bạrdi ögdülmix aydï bu ma
kərəklig turur bu ḳadax aysa ma

B330
4574 ökük türlüg ol bu okïoqu kixi
təlim türlüg ol bu ḳonuḳluḳ axï

4575 olarda birisi küḍənkə ax ol
ya sünnət axï ya tooqursa ooqul

4576 ya ạx tux okïoqay ya ḳoldax adax
uluoq ya kiqig tụt yaḳïn ya ḳadax

4577 yooq axï bolur ya ölüg atïṇa
ya ol at bulup ax bạrür yatïṇa

4578 bularda ḳayu ərsə ax suv yạgü
anï tənlə baroqu azu barmaoqu

ئاتىش ئىنىڭ باپ
ئوگدۇلوشنىڭ ئوغۇرلىقچە ياپقىغا بېرىش قائىدە-
يوسۇنلىرىنى بىيتقا تالغى يالىندا

4573 جاۋابەن ئوگدۇلمش دىدى: بۇ ئىش ھەم-
كېرەكلىك ئىرۇر، ئى قېرىنداش، دىسەم.

4574 چاقىرغان كىشىنىڭ كوپتۇر خىللىرى،
بولۇر خىلمۇ-خىل ھەم زىيادەت تۇرى.

4575 ئۇلاردىن بىرىكسم، نىكا تويى ئول،
يا سۇننەت تويى يا تۇغۇلسا ئوغۇل؛

4576 يا تەڭ-تۇش قىچقىرغاي يا قولداش، ئاداش،
كىچىك-چوڭ، يېقىنلار ۋە ياكى قاياش؛

4577 يا ئولگەن كىشىگە نەزىر ئاتىماق،
يا ئوسكەچ مەرتىۋە، ياتقا ئاش تارتماق.

4578 بىلىش لازىم بۇلاردىن قايسىسىغا-
بېرىش ۋە ياكى بارماسلىقنى تەڭلا.

C.

4579 adax ḳoldax ərdəx ḳadax axlarï
bolur ərsə kərgü barïp ixləri

4580 turu bərgü axta kərüp yat bazïoɣ
ax iqgü təgiri əküx ya azïoɣ

4581 yaḳïn ḳoxnï axnï ax ətsə saŋa
azu tənrilik ə̀x oḳïsa toŋa

4582 olarḳa yəmə bar küḍəzgil kəŋül
səvindür olarnï səvin ay ooɣul

4583 ḳalï ətsələr ax saŋa ooɣrayu
ol axḳa yəmə bar səvindür yəyü

4584 apaŋ munda taxtïn bolur ərsə ax
aŋar barmasa yəg kəŋül boloɣa bax

4585 yarïm ya yitim boloɣa oldruoɣ turuoɣ
yavuz boloɣa kəŋlüŋ ay əḍgü uruoɣ

4586 ya əsrük türüx ḳïloɣa ahsumlaoɣay
axïŋ siŋməgəy tək kəŋül aoɣrïoɣay

4587 ḳamuoɣ bir toḍum yəm ax iqgü üqün
əzünni uquz ḳïlmaoɣïl sən küqün

4588 nəgü tər əxitgil booɣuz tïḍoɣuqï
əzi booɣzïŋa ərk bolup tutoɣuqï

B331
4589 booɣuzuŋ küḍəz bolma ərniŋ əli
bu booɣzuŋ üqün bolma yalŋuḳ ḳulï

A331
4590 təlim kərdüm əmdi aoɣïr bolmïx ər
tïḍumadï booɣzï üqün boldï yər

4579 ئاداش، قولداش، قاياش، دوستلار ئېشىنى—
يىمەك لازىم بېرىپ، كورگەچ ئەشىنى.

4580 زىياپەتتە ياتقا قاراپ تۇرغۇلۇق،
ئاش ئازمۇ ياكى كوپ دىققەت قىلغۇلۇق.

4581 يېقىن خوشنا ساڭا بەرسە زىياپەت،
ۋە يا تەكرىلىك دوست گەر قىلسا دەۋەت،

4582 ئۇلارغا بېرىپ سەن، سەن ئالغىن كوڭۈل،
سويۇندۇر ئۇلارنى، سويۇن، ئى ئوغۇل.

4583 ئەگەر خاس زىياپەت ئاتاركەن ساڭا،
يەپ ئاشنى خوشال قىل، بېرىپ سەن ئاڭا.

4584 بۇلاردىن تاشقىرى بولسا زىياپەت،
بارماسلىق تۇزۇكرەك، دىل چەكمىگەي دەرت.

4585 كى ئۇندا يېرىم-ياتا بولۇپ ئولتۇرۇق،
دىلىك رەنجىپ قالۇر، ئەي ئىسىل ئۇرۇق.

4586 يا مەسلەر تۇتۇشۇپ جىدەل باشلىغاي،
ئېشىك سىكمىگەي ھەم دىلىك ئاغرىغاي.

4587 دىمەك بىر تويۇم ئاش ۋە ئىچكۈنى دەپ،
بېرىپ خار ئەيلىمە ئوزۇڭنى كۇچەپ.

4588 نىمە دەر ئىشتىكىن، گېپىن يىققۇچى،
ئوزىنىك گېپىغا ئىگە بولغۇچى:

4589 گېپىڭنى كۇزەتكىن، بولما پەسكەش ئەر،
دەپ گالنى كىشىگە قۇل بولما، يېتەر.

4590 تولا كوردۇم ئەمدى ئەزىز كىشىلەر،
گېپىنى يىغالماي بولۇپ كەتتى يەر.

4591 өküx kərdüm ᵩldə bəḍümix ərig
bulun kᵢldï booqzï təxəndi yᵩrig

4592 təlim baynï kərdüm booquz bulnadï
əzi boldï muflis qïoqaylïḳ yᵩdi

4593 booquzḳa bulun bolma booqzï uluoq
booquzḳa bulun bolsa bolmaz yuluoq

4594 ḳayu türlüg axḳa barïr ərsə sən
ədəb birlə ax yᵩ bilir ərsə sən

4595 tərü bilməz əgsüz kᵢlïḳsïz kixi
tərülüg kixi kərsə tanlur baxï

4596 sənində uluoq axḳa sunsa əlig
sən ətrü əlig sun bu ol kər bilik

4597 oṇ əlgiṇ bilə sun bayat atï ay
yᵩgü üḍrəgəy həm əzüṇ boloqa bay

4598 kixi utruḳï türmək alma tᵩgü
əz utru nəgü ərsə aloqu yᵩgü

4599 pïqaḳ tartma anda kətürmə səṇük
ayï bolma ḳovḍax nə silkim səpük

4600 nəqə mə toḳ ərsə yᵩyü turoqu ax
kixi ax kixikə kərü bᵩr ḳadax

4601 yᵩgü alsa tixlə uxaḳ tanqula
isig axnï ürmə sən aoqzïṇ bilə

4602 yᵩr ərkən axïoq türtmə tᵩrgi əzə
kixi kərki buzma kᵢlïnqïṇ tüzə

4591 تولا كوردۇم ئەلدە چوڭايغانلىنى،
ئەسىر ئەتتى گېلى، يەر قىلدى ئۇنى.

4592 تولا باينى كوردۇم قىلىپ گال ئەسىر،
ئۇزى كوپ بۇلغىنىپ بولۇشتى پېقىر.

4593 گېلىڭغا ئەسىر بولما، ئى نەپسى چوڭ،
ئەسىر بولساڭ، تېپىلماس قۇتۇلۇش يولۇڭ.

4594 قايۇ تۇرلۇك ئاشقا بارار ئىكەن سەن،
يىگىن ئاندا ئاشنى ئەدەپ بىلەن سەن.

4595 يوسۇنسىز، ئەقىلسىز، قىلىقسىز كىشى،
يوسۇنلۇقنى كورسە، گاڭگىراپ بېشى.

4596 سېنىڭدىن ئۇلۇغ ئاشقا سۇنسا قولىن،
يوسۇن شۇكى، قولۇڭنى ئۇزاتقىن كېيىن.

4597 سۇنۇلغاي بىسمىللا بىلەن ئوڭ قولۇڭ،
بولۇپ بەركەت يىمەكتە، بېيىسەن ئوزۇڭ.

4598 كىشىنىڭ ئالدىدىن لوقما ئالمىغىن،
نىمە بولسا ئالدىڭدا شۇنى يىگىن.

4599 پىچاقنى چىقارما، غاجىما سوڭەك،
بولۇپ كەتمە چاپىقاق، تۇزۇت قىلما بەك.

4600 توق ئولساڭمۇ قانچە يىگۈلۈك ئۇ ئاش،
ئېشىلە كىشىگە هورمەت قىل، ئاداش.

4601 يىمەكلەرنى چىشلەپ ئۇششاق چاينىغىل،
قىزىق ئاشنى ئاغزىڭدا پۈدىمىگىل.

4602 سۇرۇنمە يىمەكتە داستىخان سېرى،
تۇزەت خۇلق، كەتمىسۇن كىشى پەيزلىرى.

4603 tərüsüzlük ol bu tərüqə yorï
tərüsüz kixilər kixikə ḳorï

B332
4604 ə̧di yaḳxï aymïx tərülüg kixi
tərü bilsə yalŋuḳ bulur tər baxï

4605 ḳamuoɣ nəŋkə əndi tərü bar səzi
tərü tüz yorïtsa yarur ər yüzi

4606 ḳïlïḳsïz tərü əndi bilməz kixi
kixikə ḳatïlsa ə̧tilməz ixi

4607 axïoɣ tatoɣanu yə̧ sən əlgiŋ sunup
sə̧ni kərsə əvlik səvinsün turup

4608 kixi əmgək ïḑsa saŋa ə̧tsə ax
yava ḳïlma əmgək anï ḳïlma bax

4609 kəni səzləmix kərsə kənli oḑuoɣ
səzi kərsə mə'ni bə̧rür tü boḑuoɣ

4610 kixi kənli yuvḳa sïrïnqoɣa sanï
ə̧di kə̧d küḑəz sïnoɣa sərmə anï

C273
4611 sərilsə kixi kənli kə̧tti tatïoɣ
yaḳïnlïḳ yïradï kəsildi asïoɣ

4612 yaḳïnlïḳ tiləsə küḑəzgil kənül
kənül sïnsa kə̧tti yaḳïnlïḳ tenül

4613 axïoɣ tənləyü yə̧ yə̧mə ax əküx
maŋa mundaoɣ aydï uḳuxluoɣ kəsüx

4614 əküx yə̧gililərniŋ axi yig bolur
axï yig kixi tutqï iglig bolur

4603 يوسۇنسىزلىق شۇدۇر، يوسۇنلۇق يۇرى،
يوسۇنسىز كىشىنىڭ يېتەر زەرەرى.

4604 تولا ياخشى ئېيتقان يوسۇنلۇق كىشى:
يوسۇن بىلسە ئىنسان بولۇر تور بېشى.

4605 پۇتۇن نەرسىنىڭ تەرتىپ-يوسۇنى بار،
يوسۇنلۇق بولسا ئەر، يۇزى نۇرلىنار.

4606 يوسۇن-قائىدە ئۇقماس قىلىقسىز كىشى،
كىشىگە قوشۇلسا، تۇزەلمەس ئىشى.

4607 غىزانى زەۋق بىلەن يىگەن قول سۇنۇپ،
كورۇپ ئوي خانىمى سويۇنسۇن تۇرۇپ.

4608 كىشى قىلسا مېھمان سېنى ئەمگىنىپ،
زايە قىلما ئەمگىگىن سەن رەنجىتىپ.

4609 دۇرۇس سوزلىمىش، كور، بىر كۆڭلى بىدار
بۇ سوز كوپ مەنىلىك ھەم تولا رەڭدار:

4610 كىشى كۆڭلى نازۇك گويا شىشەدۇر،
كۆزەت بەك تۇتال سوز قىلما ئۇ سۇنۇر.

4611 كىشى كۆڭلى سۇنسا، تەم-لەززەت كېتۇر،
يېقىنلىق تۇگەپ ھەم نەپئى كېسىلۇر.

4612 يېقىنلىق تىلەسەڭ كۆڭۈلنى ئايا،
كۆڭۈل قالسا بولغاي يېقىنلىق زايا.

4613 غىزانى يە ئولچەپ، يىمە تولا كوپ،
ئاقىل بىر ئەزىز سوز ئېيتتى بۇڭا خوپ:

4614 تولا يىگۈچىنىڭ ئېشى سىڭمىغاي،
ھەزىم بولمىسا ئاش، ھەر يان ئاغرىغاي.

4615 booquzdïn kirür ig booquzuoq küḍəz
axïoq tənləyü yᾳ yᾳgü iqgü az

4616 bu ig tutsa tərkin kixig yavrïtur
anï əmləməsə əlüm tavratur

4617 yəmə yakxï aymïx otaqï ḥəkim
ḥəkimlər səzini yavuz təgli kim

B333
4618 əlümdin yumuxqï ig ol axnusï
kixi iglədimü əlüm koxnïsï

4619 bəla miḥnət ol ig əlüm tutoqakï
əlümdə tatïoq yok azu yakxïsï

4620 kixi mən təgüqi apa ooqlanï
isig tomlïoqïoq bilgü aḍra anï

4621 tadu bilgü axnu yaraxïk yᾳsə
taduka yaraxmaznï koḍoqu usa

4622 isig artsa tərkin sooqïk iq əzə
sooqïk artar ərsə isigin tüzə

4623 yigit ərsə yaxïn yaz ərsə yïlïn
sooqïk ixkə tutoqïl isitür kanïn

4624 yaxïn kïrkta kəqsə kün ay ərsə küz
isig nən bilə sən əzün ṭəb'i tüz

4625 yaxïn ərsə altmïx əḍün ərsə kïx
isig ixkə tutoqïl sooqïk kïlma ix

4626 kuruoq tomlïoq artsa isig əl anut
bu iki anar kïloqa əvrə yanut

4615 كېسەل گالدىن كىرەر، ئۇنى چىلك كۆزەت،
يىگىن ئاشنى تەڭشەپ، ئاز-ئاز يە پەقەت.

4616 كېتەر كۆچ ئەگەر قىلسا ئاغرىق ھۆجۈم،
ئۇنى ئەملەتمىسەك، ئالدىرتار ئولۇم.

4617 يانا ياخشى دەپتۇ داۋاچى ھېكىم،
ھېكىملەر سوزىنى يامان دەيدۇ كىم؟

4618 كېسەلدۇر ئولۇمنىك باش خەۋەرچىسى،
كىشى ئاغرىدىمۇ، ئولۇم خوشنىسى.

4619 كېسەلدۇر بالا-مېھنەت، ئولۇم جارچىسى،
ئولۇم زەۋقسىز ئېرۇر، يوقتۇر ياخشىسى.

4620 كىشى مەن دىگۈچى ئادەم بالىسى،
كېرەك بىلسە ئىسسىق-سوغاق قايسىسى.

4621 مىزاجغا ياققانىنى بىلىپ يىگۈلۈك،
مىزاجغا ياقمىسا، ئۇنى قويغۇلۇق.

4622 سوغۇقلۇقنى ئىچ ئاشسا ئىسسىق ئەگەر،
سوغۇقلۇق ئەگەر ئاشسا ئىسسىق تۇزەر.

4623 يېشىك ياش بولۇپ، ئومرۇك ئولسا باھار،
سوغۇقنى كوپ ئىشلەت قېنىك سوۋۇتار.

4624 ياشىك قىرىقتىن ئېشىپ، كۈن-ئاي بولسا كۆز،
ئىسسىق نەرسە بىرلە مىزاجىڭنى تۇز.

4625 يېشىك بولسا ئاتمىش، ۋاقتىك بولسا قىش،
ئىسسىقلىق قىل، تۇتما سوغۇقلۇقنى ئەش.

4626 قۇرۇق سوغۇق ئاشسا، ھول ئىسسىقنى تاپ،
بولۇر بۇ ئىككىسى ئۇنىڭغا جاۋاپ.

4627 bu əl tomlïoq artsa sana kïlsa yas
isigin kuruoqun anï yandru bas

4628 tadun tomlïoq ərsə isigin küqə
isig ərsə tomlïoq yəyü tur iqə

C274
4629 kalï samduy ərsə tadun bəlgülüg
isigli sooqïklï ara bər ülüg

4630 bu yanlïoq küdəzgil tadunnï kəni
əsən boloqa inqin tiriglik küni

4631 nəgü tər əxitgil otaqï səzi
munïn mə'nisi uk tirilgil kozï

A132 B334
4632 əzün təb'ini mən ayayïn yora
kïzïllï sarïoqlï ərünli kara

4633 bularda birisi birinə yaoqï
yaoqusa yaoqïka yaoqï adrara

4634 ukuxluoq kərək əz taduoq tənləsə
yaraxïk nə ərsə anï ok yəsə

4635 kixi yïlkï birlə adïrtï bu ol
taduka yaraxïk yəsə ay ooqul

4636 nəgü tər əxit əmdi kəkqin sakal
uka bar munï sən turu kalma kal

4637 kixi kïrk yaxap əz tadu bilməsə
tükəl yïlkï ol bu nəqə səzləsə

4638 sïnayu kərü bilməsə ər bilik
kixikə samaoqu anï ay silig

4627 ئېشىپ بۇ ھول سوغۇق گەر سالسا زىيان،
ئاڭا ئىسسىق قۇرۇق بىلەن قارشىلان.

4628 سوغۇق بولسا تەبئىڭ ئىسسىقلىق كۈچەيت،
ئىسسىق بولسا، ئاڭا سوغۇقلۇق ئىشلەت.

4629 مىزاجىڭ ئەگەركىم بولۇر موتىدىل،
ئىسسىقلىق، سوغۇقلۇق ئارا چارە قىل.

4630 مىزاجنى شۇ ياڭلىغ دۇرۇس تەڭشىسەڭ،
ھاياتىڭ ئوتەر تېچ، ياشارسەن ئىسەن.

4631 نىمە دەيدۇ تېۋىپ، سوزىن ئاڭلىغىن،
قوزام، مەنىسىگە ئەمەل ئەيلىگىن:

4632 مىزاجىڭنى ئېيتاي ئوچۇق ساڭا، بىل،
سېپرىق، ئاق، قارادۇر ۋە ياكى قىزىل.

4633 بۇلارنىڭ بىرىسى بىرىگە يېغى،
يېغىلارنى بۇ رەڭ بىلەن ئايرىغىل.

4634 مىزاج تەڭشىمەككە ئەقىللىق كېرەك،
يارىشا نىمە، ئۇنى بىمەكلىك كېرەك.

4635 كىشى بىرلە ھايۋان ئايرىمىسى شول:
مىزاجىگە مۇناسىپ يىسە، ئى ئوغۇل.

4636 نىمە دەيدۇ ئاڭلا ئەمدى ئاقساقال،
ئۇقۇپ تۇر مۇنى سەن، تۇرۇپ قالما چال:

4637 قىرىققا كىرىپمۇ مىزاج بىلمىسە،
تولۇق ھايۋان ئېرۇر، گەرچە سوزلىسە.

4638 سىناپ ۋە كورۇپ ئەر بىلمىسە بىلىم،
ئى پاك قەلب، بولماس ئۇنى ئىنسان دىسە.

4639 baxïnda kəqip ər yorïķ tüzməsə
kəni səzləmix boldï yïlķï tąsə

4640 əḍ əḍlək kəqip bolmasa ər bəgü
kixi tąp atamaoqu yïlķï tągü

4641 kərü barsa yakxï ayur əmqilər
axïoq az yąsə ər əsənin külər

4642 əsənlik tiləsə kər igsizlikin
az atlïoq otuoq yą tiril ay tągin

4643 əz inqlik tiləsə ərəzi uzun
til atlïoq ətig yą tiril ay tüzün

4639 كەچمىشتىن ئېلىپ ئاڭ، خۇلق تۈزەتمىسە،
بولۇر توغرا ئۇنى بىر ھايۋان دىسە.

4640 ئوتۇپ كوپ زامان ئەر ھېكىم بولمىسا،
بولۇر ئادەم دىمەي، بىر ھايۋان دىسە.

4641 نە ياخشى دىمىش، كور، تۈپ-ئەچىلەر،
يىسە ئاشنى ئاز، ئەر، ئىسەن-ساق، كۆلەر.

4642 تىلەسەڭ كېسەلسىز ئۇمۇر، ئەي تېگىن[187]،
ئېتى "ئاز يە" دىگەن دورىنى يېگىن.

4643 تىلەسەڭ ھوزۇردا ئۇزۇن ياشىماق،
يېگىن تىل گوشىنى، ئەيا قەلبى ساق.[188]

66

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏXḴA AXḴA OḴÏMAḴ TӨRÜSIN AYUR

C275

4644 ḳalï sən oḳïyïn tąsə sən kixig
oḳïoqïl wəlikin kəḍ ətgil ixig

B335

4645 ayaḳ tąrgi əv bark arïoɣ tut təxək
təxəgil ax iqgü yąmə kəḍ kərək

4646 arïoɣ ət ax iqgü tatïoɣlïoɣ silig
yąsə arzu birlə sunuoɣlï əlig

4647 oḳïmasa ax suv müni bir bolur
oḳïsa kərügli birig yüz ḳïlur

4648 usa əḍgü ətgil sən ax suv arïoɣ
toḍup ḳopsu barsu kəligli arïoɣ

4649 adaxïoɣ ḳadaxïoɣ yïraḳ ya yaḳïn
təzüg axḳa ündə küḍəzgil ḫəḳïn

ئامىش ئالتىنچى باب

ئوگدۇشنىڭ ئۇدغۇر مشقازىيا پەيتىدە چاقىرىش قائىدىلىرى توغرىسىدا بايىتقانلىرى

4644 قىچقىرماق بولۇرسەن ئەگەر كىشنى،
قىچقىر، ياخشى قىلغىن كۆتۈش ئىشنى.

4645 سېلىپ كورپە، داسقان، قاچا تازا قىل،
يىمەك ـ ئىچمىگىنى ئوبدان خىللىغىن.

4646 غىزانى ياسا پاك، ھەم تاتلىق قىلىپ،
يىسۇن زەۋقى بىرلەن قوللىنى سېلىپ.

4647 چاقىرمىساڭ ئاشقا، قۇسۇر بىر بولۇر،
چاقىرساڭ، كورگەنلەر بىرىن يۈز قىلۇر.

4648 ئىلاج بار يىمەكنى شۇڭا راسلا خوپ،
يېنىشسۇن مېھمانلار پۈتۈنلەي تويۇپ.

4649 ئاداشىڭ، قاياشىڭ، يىراق يا يېقىن،
تۈز ـ ئاشقا قىچقارغىن كۆزەتىپ ھەقىن.

4650 kəliglisi kəlgəy ḳalï kəlməsə
kənül ḳalmaoḳay kər anïnda basa

4651 booḳuz əvkəsi bolsa yavlaḳ bolur
əqəp kək sürər əlsə ətrü ḳalur

4652 kərü bar təzükə ax iqgü təgür
kinikmix bar ərsə yạmə ax yạtür

4653 kixi ax yạsə sən əzə iqgü tut
anï iqsə iqgü yạmə ək anut

4654 ḳayuda yạgü bolsa iqgü kərək
yạgü iqgü birlə tənəxgü kərək

4655 yạgü bolsa iqgü anuḳ bolmasa
aoḳu boldï saḳïn ol axnï yạsə

4656 tiləsə fuḳa 'bạr tiləsə mizab
tiləsə jülənbin tiləsə julab

4657 munïnda naruḳï nəgü bạrgünï
manạ sən ayïtma ayïtoḳïl ənï

4658 uluoḳlar yạsə ax tüḳəsə yạyü
kiqiglərkə bạrgü ax iqgü yạgü

4659 təzükə təgür ax kərü ḳoḍmaoḳïl
səkə barmasunlar aqïn ïḍmaoḳïl

B336 C276

4660 ax iqgü yạsələr nuḳul ur yạmix
ḳuruoḳ əl yạmix ur bir anqa simix

4661 pïqïx ḳïl küqün yətsə pïqoḳïl aoḳï
usa tix təri bạr kəsilsü qooḳï

4650 كېلەلىگەن كەلگەي، ئەگەر كەلمىسە،
كوڭۇل قالمىغاي، كور ۋە ھەر نە ئىسە.

4651 بولۇر بەك يامان گال-بوغۇز رەنجىگى،
قالۇر ئولگىچىلىك ئوچى ھەم كېكى.

4652 دىققەت قىل، يېتىشسۇن تاماق ھەممىگە،
يانا تارت غىزانى كېچىككەنلىگە.

4653 يىسە ئاش كىشى سوڭ ئىچكۇ تەڭلىگىن،
تۇگەتسە يەنە قايتا ھازىرلىغىن.

4654 نە يەردە يىمەك بولسا، ئىچكۇ ھەم كېرەك،
يىمەك بىرلە ئىچمەكنى تەڭشەش كېرەك.

4655 يىمەكلىك بار يەردە ئىچكۇ بولمىسا،
بولۇر بىر زەھەر، ئۇق، ئۇ ئاشنى يىسە.

4656 تىلەسە فۇقا[189] بەر، تىلەسە مىزاپ،
ھەسەل-گۇل شاراپ بەر، تىلەسە جۇلاپ.

4657 بېرىش لازىم بولەك نىمەنى يانا،
مېنىڭدىن سورىما، بولەكتىن سورا.

4658 ئۇلۇغلار يەپ بولۇپ يىغىلسا يىمەك،
كىچىكلەرگە ئاندىن ئاش تارتماق كېرەك.

4659 ئاش يەتسۇن ھەممىگە، كورۇپ تۇر ھامان،
قېلىپ ئاچ يانمىسۇن سېنى تىللىبان.

4660 غىزادىن كېيىن تارت شىرىنلىك يىمىش،
قۇرۇق-ھول يىمىش قوي ۋە ئازراق سىمىش.

4661 يىرتىش قىل، كۇچۇڭ يەتسە يىرتقىن يىپەك،
بېسىلسۇن چىش ھەققى بىلەن سوز-چوچەك.

4662 tükəl boldï əmdi ax iqgü ixi
aqa bər ḳapuoḳ barsa tïḍma kixi

4663 bu axḳa oḳïoḳlï bolur tərt ḳutu
barïoḳlï yəmə tərt bolur ay botu

4664 birəgü barïr axḳa ündəsələr
ax iqgü iqər yər nəgü bərsələr

4665 yana ez əviṇə oḳïmaz kixi
baxï bürnü yər əvdə yalṇuz axï

4666 taḳï bir kixi kərsə axḳa barïr
axïn yər anï yandru axḳa oḳïr

4667 taḳï bir kixi axḳa barmaz bolup
kixig mə əviṇə oḳïmaz kərüp

4668 elüg ol munï sən tirigkə sama
ḳatïlma muṇar sən tiriglik yəmə

4669 taḳï bir ḳutu axḳa barmaz oḳïp
kixig axḳa ündər toḳïmlar toḳïp

4670 bularda əṇ əḍgü yorïḳ bu turur
bəgü bilgə egmix ḳïlïḳ bu turur

4671 kərək axḳa baroḳïl kərək barmaoḳïl
booḳuz tïḍ ax az yə əsənin tiril

4672 ekük yəgli yalṇuḳ kər igqil bolur
sarïoḳ mənzi ḳovdaḳ atï əl bolur

4673 muṇar mənzəyür kər otaqï səzi
tadu bilgüqi kənli bilki yazï

4662 ئاياقلاشسا شۇنداق زىياپەت ئىشى،
ئىشىك ئاچ، توسما سەن، گەر قايتسا كىشى.

4663 بولۇر توت خىل تەكلىپ قىلىنغان ئادەم،
بارۇر جايمۇ توت خىل بولۇر، ئى بوتام:

4664 بىرى، ئاشقا تەكلىپ قىلىنغان ھامان—
بارۇر ۋە نە بەرسە، ئىچەر، يەر ھەر ئان.

4665 بىراق، ئوز ئويىگە قىچقارماس كىشى،
تاماقنى ئوزىلا يىيىشتۇر ئىشى.

4666 يانا بىرسى، قىچىرسا ئاشقا بارۇر،
ئېشىن يەر، ئوزىمۇ ئويگە قىچقىرۇر.

4667 بىرىكسە، كىشىنىڭ بارماس چېيىغا،
ئوزى ھەم كىشىنى ئېيتماس چېيىغا.

4668 ئولۇك ئۇ، ئۇنى سەن تىرىكتۇر دىمە،
تىرىكلىكتە ھەرگىز ئاڭا قېتىلما.

4669 يەنە بەزىلەر بار، بارمايدۇ پەقەت،
سويۇپ قانچە مالنى، بېرۇر زىياپەت.

4670 بۇلارنىڭ ئىچىندە ئەڭ ياخشىسى شۇ،
ھېكىم، ئالىم ماختىغان قىلىقمۇ شۇ.

4671 كېرەك ئاشقا بارغىن، كېرەك بارمىغىن،
يىغىپ گالنى ئاز يە، ئىسەن ياشىغىن.

4672 تولا يىگەن ئادەم كېسەلچان بولۇر،
سېرىق يۈز، ياداڭغۇ، ئوزىن خار قىلۇر.

4673 مىزاجنى بىلگۈچى ئىلمى كەڭ تىۋىپ—
سوزى دەل كېلۇر، كور، مۇڭا ئوخشىشىپ:

A133 B337

4674 booquzdïn kirür ig kixikə axïn
kixig ig qarïtur tükəməz yaxïn

4675 booquzuoq küḍəz tutqï igsiz yorï
qïlur ig kixinin yüzini yixin

4676 bu yanlïoq bolur kər ax iqgü ixi
okïoqlïqa barsa ya kəlsə kixi

* * *

4677 munu səzlədim mən əxitti özün
munï tap qïl əmdi uzatma sözün

C277

4678 bu ol dunya ḥali yorïqï yolï
kixikə qatïlmaq tiləsə qalï

4679 ay kənlüm yaruqï ḥəqiqət yaqïn
səẓüm mə'nisin uq yəmə kəḍ saqïn

4674 ئېغىزدىن كىرۇر ئاش بىلەن بۇ كېسەل،
قېرىنتۇر كىشىنى يېشىدىن ئەۋەل.

4675 گېلىڭنى يىغىپ سەن، دائىم ئىسەن يۇر،
قىلۇر يۇزنى سۇلغۇن كېسەل ھەر مەھەل.

4676 شۇ ياڭلىغ بولۇر، كور، زىيادەت ئىشى،
زىيادەت ئوتكۈزسۇن يا بارسۇن كىشى.

* * *

4677 بۇنى سوزلىدىم مەن، ئىشىتتىڭ ئوزۇڭ،
يېتەر دەپ بىل ئەمدى، ئۇزارتما سوزۇڭ.

4678 جاھان ھالى، مىجەزى، يولدۇر شۇلار،
كىشىگە قوشۇلماق تىلەسەڭ ئەگەر.

4679 ئەي كوڭلۇم يورۇغى، ھەقىقى يېقىن،
چۈشەن ھەم تازا ئۇق سوزۇم مەنىسىن.

67

OḌOIURMÏX ӨGDÜLMIXKƏ DUNYADÏN YÜZ ƏVRÜP BARÏŊA TAPÏ BOLMAḲÏN AYUR

4680 yanut bərdi oḍoɣurmïx aydï bu səz
əxittim mən əmdi əxit əvrə səz

4681 sən aymïx bu səzlər kim ɵgrənsələr
azun iqrə buloɣay tilək arzular

4682 wəlikin tiriglik bolurmu yəgü
munï bilgü axnu ay bilgə bəgü

4683 kixi munqə əmgək bilə ḳazoɣanïp
uzun ḳalmaz ərsə nərək nən yïoɣïp

4684 bu dunya tiləyü yügürsə kixi
yatu ḳaldï ṭa'ət tapuoɣlar ixi

4685 bu kün sən maŋa kəlmixində bərü
baḳa kər tapuoɣ barqa ḳaldï turu

بالتمش تۆتىنچى باب

ئودغورمۇشنىڭ ئوگدۇلوشكە دۇنياسىدىن يۇرئورۇپ بارغانلىقى قانائەت قىلىش ھەققىدە پىتقانلىرى

4680 جاۋابەن ئودغۇرمش ئېيتتىكى: سوزۇڭ ــ ئىشىتتىم، ئىشىت قايتا بۇ سوز ئوزۇڭ.

4681 كىمكى سەن ئېيتقانلىرىڭ ئوگىنەر، جاھاندا تىلەك ۋە ئارزۇغا يېتەر.

4682 ۋە لېكىن تىرىكلىك يەپ ـ ئىچىشلىمۇ، بۇنى بىل ئاۋال سەن، ئەي ئالىم بوگۇ[190].

4683 ئەمەس مۇمكىن كىشى ئۆزۈن چاغ قېلىش، نە لازىم چېكىپ رەنج، شۇنچە مال يىغىش؟

4684 بۇ دۇنيانى ئىزدەپ يۈگۈرسە كىشى، يېتىپ قالغاي تائەت ـ ئىبادەت ئىشى.

4685 بۇ كۈن سەن ماڭا كەلگىنىڭدىن بۇيان، قاراپ كور، تائەت بارچە قالدى ئۇيان.

4686 ḳamuoḳ bir kixikə ḳatïlmïx üqün
yasï munqa ərsə küqəmə əqün

B338
4687 ulux kəndkə kirsə mənin bu əzüm
kixi birlə boloḳa ixim ḫəm səzüm

4688 nəgü təg ḳïlur mən bu ṭa'ət tapuoḳ
yapuloḳay maṇa bu sïṇardïn ḳapuoḳ

4689 kiqigliktə yandïm ḳarïdïm bu kün
bayat tapoḳï birlə tirildim əgün

4690 yana yandru yanmaḳ yavalïḳ tapa
yararmu maṇa ay baoḳïrsaḳ apa

4691 nə əḍgü bilik bəṛdi bilki əgüz
əxitgil munï sən aya kənḷi tüz

4692 yigitliktə ḳïloḳïl ḳarïlïḳ ixi
ḳarïsa barïr küq yətilməz kïxi

C278
4693 yigitliktə tavrat bayat tapoḳï ḳïl
ḳarïlïḳta bolmaz munï yətrü bil

4694 kiqig ooḳlan ərkən ḳïlïnq əḍgü tut
uluoḳluḳḳa təgsə uḍïnur bu ot

4695 nə əḍgü bolur kər yigitlik əḍün
ülüg alsa əzkə ḳamuoḳ əḍgüdün

4696 nə tənṣiz bolur kər ḳarïmïx kixi
yava bolsa ḳïlsa yigitlər ixi

4697 tiriglik üqün boldï dunya nəṇi
tiriglik tükəsə tükər nən munï

4686 قوشۇلماق بىلەن بىر كىشىگە مانا،
زىيان شۇنچە بولسا، مېنى زورلىما.

4687 شەھەر-كەنتكە كىرسەم ئەگەر مەن ئۇزۇم،
كىشى بىرلە بولغاي ئىشىم ھەم سوزۇم.

4688 تائەتنى نېچۈكمۇ قىلارمەن ئادا،
يېپىلغاي ئىشك يان تەرەپتىن ماڭا.

4689 كېتىپ ياشلىغىم، مەن بۇ كۈن قېرىدىم،
خۇدا تائىتى، شۇكرىلە ياشىدىم.

4690 يەنە قايتماق ئۇ بىھۇدىلىك تامان،
مۇناسىپمۇ ماڭا، مېھرىۋان ئىنسان؟

4691 نە ياخشى بىلىم بەردى ئىلمى ئوگۈز،
ئىشتىكىن بۇنى سەن، ئايا كۆڭلى تۇز:

4692 يىگىتلىكتە قىلغىن قېرىلىق ئىشى،
قېرىسا كېتەر كۈچ، قىلالماس ئىشى.

4693 يىگىتلىكتە ھەققە تىنماي تائەت قىل،
قېرىلىقتا بولماس بۇ ئىش ياخشى، بىل.

4694 كىچىكلىكتە ياخشى خۇلق يولىن تۇت،
چوڭايغان چېغىڭدا ئوچەر ئۇشبۇ ئوت.

4695 ئەجەپ ياخشى بىر پەيت يىگىتلىك چېغى،
پۈتۈن ياخشىلىقتىن ئۇلۇش ئالغىلى.

4696 قېرىغان كىشىگە ياراشمايدۇ بەك،—
بىھۇدىچە ياشلار ئىشىن ئىشلىمەك.

4697 تىرىكلىك ئۇچۇندۇر جاھان نەرسىسى،
ھايات تۇگىسە، بىتەر مال قايغۇسى.

4698 tiriglik uquḳtï tərip bu nəṇiṇ
anuḳ kimkə ḳoḍoḳu kəsilsə tïnïṇ

4699 tutayïn sən aymïx əlig tapoḳïnï
tükəl bildim əx tux boḍun ḳïlḳïnï

4700 nəgü asoḳï ahir əlür ərsə ez
saṇa təggüsi yoḳ məgər iki bez

4701 bu munqa isinmək azu tomlïmaḳ
tilək iki boldï ay ərsig qomaḳ

B339
4702 biri dunya malïn bəḍüsə ezüṇ
taḳï bir yorïḳ bolsa əldə sezüṇ

4703 əḍi əḍgü ərdi bu iki bulup
əlüm tutmasa ḳalsa mənü bolup

4704 əlüm aldï məṇdin bu iki tatïoḳ
nərək əmdi dunya ay bilki patïoḳ

4705 kixi ḳutluoḳïniṇ bolur bəlgüsi
küniṇə yəgəḍür anïṇ əḍgüsi

4706 ḳalï ḳutsuz ərsə kixig tomlïtur
ḳarïlïḳ eḍində ḳïlïnq artatur

4707 əḍi yaḳxï aymïx bəgü bilki kəṇ
əxitgil munï sən aya ḳïzoḳu əṇ

4708 kixi ḳutluoḳï ol nəqə uloḳaḍu
baru əḍgü bolsa əsizlik ḳoḍu

C279
4709 tükəl bəlgülüg bil kixi ḳutsuzï
ḳarïp yügrür ərsə ḫəwasï uḍu

4698 هاياتىك ئاخىرلاشتى مالنى يىغىپ،
قالۇر كىمگە، كەتسە نەپەس كېسىلىپ؟

4699 ماقۇل، سەن دىگەن بۇ ئېلىنىڭ خىزمىتىنى—
قىلاي ھەم بىلەي ئىش ۋە ئەل خۇلقلىرىنى.

4700 نىمە پايدا ئاخىر ئۇلەر بولسا ئۆز،
ساڭا تەككۈسىدۇر پەقەت ئىككى بوز.

4701 توڭۇپ گاھى تەرلەپ يۇرمەكتىن ئۇمىت،
پەقەتلا ئىككىدۇر، مۇسۇلمان يىگىت:

4702 بىرى، دۇنيا يىغىپ چوڭايتىماق ئۆزۈڭ،
بىرى، ئەل ئىچرە ئاقىتۇرماق سوزۈڭ.

4703 نە ياخشى ئىدى بۇ ئىككى تېپىلغاچ،
ياشاش بولسا مەڭگۇ، ئولۇم تۇتمىغاچ.

4704 ئولۇم ئالدى مەندىن بۇ ئىككى لەززەت،
ئەي ئالىم، بۇ دۇنيا ماڭا نە ھاجەت؟

4705 بەختلىك كىشىنىڭ بولۇر بەلگۈسى،
ئۇنىڭ ياخشىلىغى ھەر كۇن ئاشقۇسى.

4706 ئەگەر بولسا بەختسىز، كىشى سوۋىتۇر،
قېرىغاندا خۇلقى ئۇنىڭ بۇزۇلۇر.

4707 نە ياخشى دىمىش كەڭ بىلىملىك ھېكىم،
ئىشتىكىن بۇنى ئەي قىزىل يۇزلۇگۇم:

4708 بەختلىك كىشىكىم، چوڭايغانسېرى،
بولۇپ ياخشى، قويۇر يامانىنى نېرى.

4709 ئېنىق بىل شۇنىكىم، كىشى بەختسىزى،
قېرىسا ھەم يۇگرەر ھەۋەسكە ئۇزى.

4710 kanï ol bu dunya tiläp tutoquqi
özinä tämür känd tura yapoquqï

4711 kanï ol otun ït bu dunya bulup
yaxïl kökkä sändi kara kux münüp

4712 kanï ol bayat män tägüqi otun
tänizdä koḍï ïḍtï tänri täbün

4713 kanï ol bu dunya nänin tärgüqi
nänï birlä yärdä koḍï baroquqï

4714 kanï oḷ tooqardïn patarka tägi
yorïp äl tutuoqlï bu dunya bägi

4715 kanï ol tayakï yïlan boloquqï
täniz yarlïp ötrü yorïp käqgüqi

4716 kanï ol päri kux bu yalnuk özä
uluoqluk kïlïoqlï kïlïnqï tüzä

B340
4717 kanï ol ölüg tirgürügli kixi
ölümkä tutuoq boldï ahir ixi

4718 kanï ol kixidä öḍürmix talu
kokuz kaldï dunya ärildi tolu

A134
4719 ölüm tuttï ältti bu samïxlarïoq
sänimü koḍur kör ay kïlkï arïoq

4720 bu yanlïoq turur bu azun öndisi
käräk öndisi tut käräk tändisi

4721 baka körgil ämdi yaoqïz yär koyï
nä yanlïoq kixi kirdi tolmaz oyï

4710 قېنى ئۇ بۇ دۇنيا تىلەپ تاپقۇچى،
ئۇزىگە تومۇر تۇر، شەھەر قۇرغۇچى[191]؟

4711 قېنى ئۇ گۈستاخ ئىت[192] دۇنيا دەپ يۇرۇپ،
يېشىل كوككە ئۇچقان قارا قۇش منىپ؟

4712 قېنى ئۇ خۇدامەن دىگۈچى جاھىل[193]؟
خۇدا قىلدى دەرياغا غەرق ئۇنى، بىل.

4713 بۇ دۇنيا مېلىنى يىققۇچى قېنى[194]؟
مېلى بىرلە كەتتى يۇتۇپ يەر ئۇنى.

4714 قېنى شەرقتىن-غەربكە قەدەر بارغۇچى،
بۇ دۇنيانى كېزىپ جاھان تۇتقۇچى[195]؟

4715 قېنى ئۇ تاياغى يىلان بولغۇچى،
دېگىز يېرىلىپ ئۇنا يول بەرگۈچى[196]؟

4716 قېنى ئۇ پەرى، قۇش ۋە ئىنسان ئۇزە،
ئۇلۇغ بولغۇچى ئۇ خۇلقى پاكىزە[197]؟

4717 قېنى ئۇ، ئولۇكنى تىرگۈزگەن كىشى؟
ئولۇمگە تۇتۇق بولدى ئاخىر ئىنشى[198].

4718 قېنى ئۇ، كىشىلەر ئارا خىل ئۇلۇق[199]؟
بوشاپ قالدى دۇنيا، كېمىپ تولۇقلۇق.

4719 ئېلىپ كەتتى ئولۇم شۇ ھەممىسىنى،
ئەي پاكىزە قەلب، ئۇ قويامدۇ سېنى؟

4720 مۇشۇنداق ئېرۇر بۇ جاھان قانۇنى،
خاھى سەن ئەمەل قىل، خا قىل ئەكسىنى.

4721 قاراپ كورگىن ئەمدى قوڭۇر يەر تۇڭى،
نە ياڭلىغ كىشى كىردى، تولماس ئويىسى.

4722 aqïp kərsə ərdiŋ ḳara yə̱r ḳatïn
nə ə̱ḍrüm talular yatur ïnqï̱ḳïn

4723 nə bəglər yaturlar ḳara yə̱r bolup
nə bilgə bəgü sïzdï yə̱rdə ə̱lüp

4724 bəgin ḳulda aḍra bilüməz ə̱züm
qïoqayïoq bayïnda səqüməz kə̱züm

4725 nəqə kür küvəzlər bir ig igləməz
ḳara yə̱rkə kirdi ḳanï təprəməz

C280
4726 bu yaŋlïoq kixilər təxəndi yə̱rig
ya sənmü ḳalïr sən ya mənmü tirig

4727 yorïyu turuoqlï bu barḳïn kixi
uluoq yolda ə̱tməz bu əv barḳ ixi

4728 ə̱züməin kətürdüm bu arzu tilək
ḳoḍu bə̱r bayatïm maŋa tap yələk

4729 kixig ḳul kïlïoqlï bu suḳluḳ turur
kə̱tərdim bu suḳluḳ kə̱züm toḳ turu

4730 nəgü tə̱r əxit dunya ḳoḍmïx kixi
yayïoq dunyaḳa kəŋli toḍmïx kixi

B341
4731 azunda tiləkin bulundï ə̱züm
ḫərişlïḳ ə̱zindin kə̱tərdi kə̱züm

4732 ə̱züm ḳoḍtï dunya tilək arzusïn
tiləkim tükəndi kəsildi sə̱züm

4733 bu dunya iqi bir tarïoqlaoq turur
nəgü əksə munda yarïn ol ənür

4722 ئېچىپ كورسەڭ ئەردىڭ قارا يەر قېتىن،
كورەتتىڭ نى-نى خىل ئەرلەر جەسەتىن.

4723 نى بەگلەر ياتۇرلەر قارا يەر بولۇپ،
نى ئالىم، ھېكىم سىڭدى يەرگە ئولۇپ.

4724 بىلەلمەيمەن ئايرىپ بەگ-قۇلنى ئۇزۇم،
پېقىر، بايىنمۇ پەرق ئېتەلمەس كوزۇم.

4725 يۇرگەن قانچە باتۇر، جەسۇر ئاغرىماي،
قارا يەر قېتىدا ياتۇر مىدىرماي.

4726 شۇ ياڭلىغ كىشىلەر توشەنگەندە يەر،
قالۇرمىزمۇ سەن-مەن تىرىكچە مەگەر؟

4727 تىنىپ ئوتكۈچى بىر يولۇچى كىشى،
بۇ چوڭ يولغا قۇرماس ئۇ ئوي-ۋاق ئىشى.

4728 ئۇزەمدىن تۇگەتتىم بۇ ئۇمىت-تىلەك،
قويۇپ بەر، خۇدايىم ماڭا يار-يولەك.

4729 كىشىنى قۇل ئەتمەك ھىرىسلىق ئېرۇر،
ھىرىسلىقنى قويدۇم، كوزۇم توق تۇرۇر.

4730 نە دەر ئاڭلا، دۇنيانى قويغان كىشى،
ۋاپاسىز بۇ دۇنياغا تويغان كىشى:

4731 جاھاندا تىلەككە ئېرىشتىم ئۇزۇم،
ھىرىسلىق يۇزىدىن يۇمۇلدى كوزۇم.

4732 ئۇزۇم تەرك ئەتكەچ بۇ دۇنيا ئارزۇسىن،
تىلەگىم تۇگەدى، قىلاي بەس سوزۇم.

4733 بۇ دۇنيا ئىچى بىر تېرىلغۇ ئېرۇر،
نىمە ئەكسە تاڭنا شۇ نەرسە ئۇنۇر.

4734 uruoɣ əḍgü əksə ənür əḍgülük
ol əḍgü bolur ol yəgü kəḍgülük

4735 uruoɣ əsiz əksə əsiz ək ənür
ol əsiz boyunka yarïn yük bolur

4736 bu kün ḳoḍmaoɣïnqa ḥəwa arzular
yarïn buloɣu ərməz əzüm əḍgülər

4737 səni ḳoḍmaz ərkən bu dunyanï ḳoḍ
sana toḍmaz ərkən sən ər axnu toḍ

4738 anï ḳoḍmasa sən səni ḳoḍoɣa ok
anar toḍmasa sən sana toḍoɣa ok

4739 bulup ḳaloɣu ərsə nərək bu azun
səni ḳoḍoɣu ərsə anï ḳoḍ əzün

4740 munï ḳoḍ tilə ol azunuoɣ turup
ərəzin tiril anda mənü bolup

4741 takï munda yəgrək tiləyin təsə
ikigün azunuoɣ tiləmə usa

C281
4742 yörï iki azun iḍisin tilə
nərək dunya 'uḳbi ikigün bilə

4743 tərütgənni bulsa tərümix sənin
yaratoɣannï bulsa yaratmïx sənin

4744 tərümixkə ḳorḳma tiləmə tilək
tərütgənkə ḳorḳoɣïl anï tut yələk

4745 tərütgən iḍi tapoɣï əvrə ḳoḍup
tərümixkə tapmaḳ bolurmu uḍup

4734 ئۇرۇغ ياخشى بولسا ئۇنەر ياخشلىق،
بولۇر ياخشلىق ئۇ، يىمەك-كەيگۈلۈك.

4735 يامان ئۇرۇغ ئەكسە يامانلىق ئۇنۇر،
بويۇنغا قىيامەت كۇنى يوك بولۇر.

4736 بۇ كۇن قويمغۇنچە ھەۋەس-ئارزۇنى،
تاپالمايمەن خوپلۇق قىيامەت كۇنى.

4737 سېنى تاشلىماستا، ئۇنى تاشلا سەن،
تويۇشتىن بۇرۇن ئۇ، تويۇش باشلا سەن.

4738 ئۇنى قويمساڭ سەن، سېنى ئۇ قويۇر،
ئۇڭا تويمساڭ سەن، ئۇ سەندىن تويۇر.

4739 قالۇر بولسا ئاخىر، نە لازىم جاھان؟
قويارگەن سېنى، سەن ئۇنى قوي ھامان.

4740 بۇنى قوي، تىلە، ئۇ جاھاننى تۇرۇپ،
ھوزۇردا ياشا ئۇندا مەڭگۇ بولۇپ.

4741 تىلەسەڭ ياخشىراقنى مۇندىن ئوبدان،
ئىمكان بولسا تاشلا سەن ئىككى جاھان.

4742 يۇرى، ئىككى دۇنيا ئىگەسىن تىلە،
نە لازىم بۇ دۇنيا، ئۇ دۇنيا بىلە.

4743 تورەتكەننى تاپساڭ، تورەلگەن سېنىڭ،
ياراتقاننى تاپساڭ، يارالغان سېنىڭ.

4744 تورەلگۇچىدىن قورقما، كۇتمە تىلەك،
تورەتكۇچىدىن قورق، ئۇنى قىل يولەك.

4745 ياراتقان ئىگەمگە قىلماي ئىبادەت،
بولامدۇ مەخلۇققا قىلىنسا خىزمەت؟

B342

4746 ikidə aḍïn yoḳ tapuoɣqï ixi
ya tapoɣï yaraoɣay kətürgəy baxï

4747 ya tapoɣï yaramaoɣa əmgəkləri
yava boloɣa əḍ kün tirigliḳləri

4748 yarasa tapuoɣ bəg kətürsə anï
bolur əzkə ərksiz bu bulmïx küni

4749 ara aq ara toḳ yügürgü kərək
bəgi yatsa əmgək bu kərgü kərək

4750 ḳalï siṇməsə kər bu kïlmïx tapuoɣ
yava boldï əsiz tiriglik ḳamuoɣ

4751 ḳayu ol tapuoɣqïḳa ayoɣïl asïoɣ
bu tapoɣï iqində nəgü ol tatïoɣ

4752 nəgü tər əxitgil ïla ərkini
tapuoɣqï tərüsin ayur kər anï

4753 baḳa barsa tərs ix bu bəglər ixi
tapïnsa təlim tərk yaranmaz kixi

4754 yarasa tapuoɣ əzkə ərksiz bolur
yaramasa tapoɣï küniṇə ilür

4755 tapuoɣḳa ïnanma ay tapoɣï təlim
tapuoɣ kïloɣa ahir baxïṇnï ḳalïm

4756 səvindi tḍüktə sasïtur səkər
yazïldï tḍüktə puxup ḳax tügər

4757 tükəl bilsə bolmaz kïlïḳlarïnï
yəmə alsa bolmaz alïḳlarïnï

4746 ئىككىدىن بولەكمەس خىزمەتچى ئىشى،
ياراپ يا خىزمىتى يۇكسەلگەي بېشى؛

4747 ۋە ياكى يارىماي خىزمەت-ئەمگىگى،
كېتۇر بىھۇدە ئومرى-تىرىكلىگى.

4748 يارايمەن خىزمىتى-بەگ كوتەرسە ئۇنى،
بولالماس ئوزىگە ئىگە شۇ كۇنى.

4749 گەھى ئاچ، گەھى توق يۇگۇرمەك كېرەك،
بېگى ياتسا، ئەمگەك ئۇ قىلماق كېرەك.

4750 يارامايمەن قالسا گەر خىزمەتى ئۇ كۇن،
بولۇر زايە، ئەپسۇس، ھايات پۇتۇن.

4751 قېنى ئېيت، خىزمەتچى نە پايدا ئالۇر،
بۇ خىزمەت ئىچىندە نە لەززەت تاپۇر.

4752 نىمە دەر ئىشتىكىن، ئىلى ئەركىنى[200]،
ئۇ ئېيتار خىزمەتچى قايدە-يوسۇنى:

4753 كورەرسەن، قىيىن ئىش بۇ بەگلەر ئىشى،
ھەرقانچە كوپ ئىشلەپ يارامايمەن كىشى.

4754 يارايمەن قالسا ئىش، ئوزگە ئەركسىز بولۇر،
يارىمسا ئىش ئېتىبارسىز قالۇر.

4755 خىزمەتكە گۇۋاھنامە ئەي خادىم تولا،
بولۇر خىزمەت ئاخىر بېشىگا بالا.

4756 سويۇندى دېگەنچە، سېستىپ سوكەر،
ئېچىلدى دېگەنچە، قاۋاغىن تۇرەر.

4757 مىجەزىنى بولماس تولۇق بىلگىلى،
ناچار ياقلىرىنى بولماس دېگىلى.

4758 tüpi yąl turur bu azun kər ooɣul
kəlikə turur kər ḳərarī yoḳ ol

C282
4759 saḳïm oḷ kərü barsa kərnü turur
tutayïn tądüktə yitər yoḳ bolur

4760 kəzikqə kəlir kər bu dəwlət ḳurï
təzik ol yayïoɣ ḥəm bolur tərk ḳarï

B349
4761 kərək bolmaz əmdi bu dunya maṇa
ya dəwlət kəziḳi kəzik ay toṇa

4762 iḍim yadï ix tap səvingü səvinq
anïṇ yarlïoɣï tap avïnoɣu avïnq

A135
4763 səvüg bolmasa tap iḍim səvmixi
yaoɣïm yək turur əz yaoɣïlamïxï

4764 tiləkim anïṇdïn umïnqïm aoɣar
sïoɣïnoɣu iḍim ol küvənqim aṇar

4765 tonum ḳoy yuṇï tap yągüm arpa ax
tükəl boldï dunya maṇa ay ḳadax

4766 nəgü tər əxitgil baoɣïrsaḳ sözi
üṇürdə turuoɣlï saḳïnuḳ əzi

4767 azunda alïndïm əzümkə əṇi
ḳavuḳ sökti yąm tap tonum ḳoy yuṇï

4768 xəkərdə tatïoɣlïoɣ ḳavuḳ yür maṇa
quz ol bu ərüm ton aoɣïlar təṇi

4769 ḳarïn toḍoɣuqa yə ḳamuoɣ yąm iqim
kərək arpa yür tut toḍuroɣu aqïm

4758 جاهان بىر بوراندۇر، قارا، ئەي ئوغۇل،
تۇراقسىز كولەڭگە ئېرۇر، كورگىن ئول.

4759 ساراپ ئول، قاراساڭ كورۇنۇپ تۇرۇر،
تۇتايمەن دىگەندە، يۇتۇپ يوق بولۇر.

4760 گىزەكلە كېلۇر، كور، بۇ دەۋلەت قۇرى،
ۋاپاسىز، قاچاق ئۇ، بولۇر تېز قېرى.

4761 كېرەك بولماس ئەمدى بۇ دۇنيا ماڭا،
كىزىكتەك بۇ بەختنىڭ نوۋىتى، توڭا.

4762 ئىگەم يادى بىر ئەش، يېتەر خوشلۇغى،
يېتەرلىك ئاۋۇنچىم ئۇنىڭ بۇيرۇغى.

4763 كىپايە قىلماسكەن گەر ھەق سويگىنى،
دۇشمەنىم ــ شەيتان بار يېغلاشقىلى.

4764 تىلەگىم خۇدادىن، ئۇمىدىم شۇدۇر،
سىغىنار ئىگەم ئول، قۇۋانچىم شۇدۇر.

4765 تونۇم ــ قوي يۇڭى، بەس، غىزا ــ ئارپا ئاش،
تولۇق بولدى دۇنيا ماڭا، ئەي قاياش.

4766 نە دەر بىر مېھرىۋان، ئىشتىكىن سوزى،
ماكانى ئېرۇر غار، تەقۋادار ئوزى:

4767 نەسۋەم تېپىپمەن جاھاندىن بۇنى،
يىيىشكە كىپەكنى، تونغا قوي يۇڭى.

4768 كىپەك كوپ لەززەتلىك شېكەردىن ماڭا،
بۇ ئاق تون باسار ئۇ يىپەك ئورنىنى.

4769 قوساق تويغىچەدۇر بۇ ئىچكۇ ــ يىمەك،
تېرىق ياكى ئارپا تويارلىق دىمەك.

4770 turu əlməgüqə yəgil ay ḳadax
yəmə uḍlayu sən taduṇ boloɣa bax

4771 tatïoɣ sürmə tatïoɣ ḳïnï kəḍ ḳatïoɣ
tatïoɣḳa yanut ornï tənsiz patïoɣ

4772 aqïoɣ süqig axlar booɣuz tatoɣï ol
booɣuz tatoɣï sürgən kixi yïlḳï ol

4773 aoɣï quz kəḍim ton kixi kəḍgüsi
ət əz ərtgü tap ḳïl ay ər əḍgüsi

4774 booɣuz bir toḍunsa iki kün barïr
əgin kəḍsə bir ton iki yïl ḳalïr

C283
4775 bu iki üqün mən əzüm ḳul ḳïlïp
kixi tapoɣï ḳïlmaḳ yararmu bilip

B344
4776 əḍiz ‘ərxta altïn ŝəraḳa təgi
təzü barqa muṇluoɣ turur bir təṇi

4777 məgər bir bayat ol tükəl muṇsuzun
muṇuoɣ bildəqi ol baoɣïrsaḳ tüzün

4778 kəṇül bir bayatḳa uladïm kəni
tiləkqi bolup mən tilər mən anï

4779 barï boldï xəksiz maṇa bəlgülüg
kəṇül pütti yïrlar tilim ülgülüg

4780 barïṇa mukir mən tilər mən usuz
ḳayuda tiləgü əzüm bəlgüsüz

4781 iḍimni tilər mən əzüm usï yoḳ
nixanïn bulur mən kərüglisi yoḳ

4770 يه ئاشنى قهرىنداش ئولمەسلىكىكه تەڭ،
بۇزۇلغاي مزاجىڭ گەر ئۇيدەك يىسەڭ.

4771 زەۋق-ساپا قوغلاشما، قاتتىقتۇر جازا،
ساپانىڭ جاۋابى پاتقاقلىق تازا.

4772 ئاچچىق، چۇچۇڭ ئاشلار گال تاتلىغى ئول،
بۇ لەززەتكه بەرىلگەن كىشى يىلقى ئول.

4773 كىشىلەر يىپەك يا شايى تون كىيەر،
يېپىلسا تېنىڭ بەس قىل، ئەي ياخشى ئەر.

4774 قەبرىن تويسا بىر-ئىككى كۇنگه بارۇر،
كىيىم كەيسه بىر-ئىككى يىلغا يېتۇر.

4775 ئۇزۇمنى شۇ ئىككى ئۇچۇن قۇل قىلىپ،
كىشى خىزمىتىن قىلسام بولۇرمۇ بىلىپ؟

4776 ئىگىز ئەرشتىن تاكى يەر ئاستىغىچه،
نىمه بولسا مۇھتاج ئېرۇر ئۇ بارچه.

4777 مەكەر بىر خۇدادۇر ئۇ مۇھتاج ئەمەس،
بىلىپ ھاجەتنى ئۇ رەھىم قىلار، بەس.

4778 كوڭۇلنى خۇداغا ئۇلۇدۇم كونى،
تىلەكچى بولۇپ مەن، تىلەرمەن ئۇنى.

4779 ئۇنىڭ بارلىغى شەكسىز ئايانداۇر ماڭا،
كوڭۇل پۇتتى، تىل زىكىر ئېيتار ئاڭا.

4780 مەن ئىقرار ئۇ باردۇر، ئىستەيمەن ھامان،
بىلەلمەيمەن قەيەردىن تېپىشنى بۇئان.

4781 ئىگەمنى ئىستەيمەن، كوزده ئۇيقۇم يوق،
تاپسامۇ نىشانىن، ھىچ كورگۇنۇم يوق.

4782 tiləgli uḍïmaz tilə tïnmaoqïl
tiləp bulmadïm tạp yətip yanmaoqïl

4783 tilə tutqï tïnma tiləp yətgü yoḳ
tiləp bulmadïm tạp yanïn yatoqu yoḳ

4784 tiləgli yügürgü kərək tïnmadï
tïnïp yatoquqïlar tilək bulmadï

4785 tiləp tïnmaoquqï nə bulmaz bolur
tïnïp yatsa arzu tilək kim bulur

4786 mạni ol tilədi ən axnu səvip
anï mən tilər boldum əmḍi əvip

4787 mạni axnu ol ḳoldï ərdi əzəl
anïn mən ḳolur boldum əmdi tükəl

4788 bu mundaoq iḍimni ḳalï səvməyin
tiləp buloquḳa əz ḳalï əvməyin

4789 muṇumḳa takïmḳa maṇa ol yarar
bəla ḳaḍoqu təgsə mạni ol yular

4790 mạni ol əḍürdi ən axnu tiləp
anïn əz tilər boldï kənlïn ulap

B345
4791 mạni ol tərütti bu ol qïn sezüm
mạni ol igiḍti bəḍüdi əzüm

C284
4792 tənüldüm bu həlḳtïn sïoqïndïm aṇar
küḍəzgəy mạni ol ḳamuoqdïn sïṇar

4793 əzüm ḳalsa yalṇuz iḍim yadï tap
əzüm səzləgükə iḍim atï tap

4782 ئستىگەن ئۇخلىماس، تىنماي ئىستىگىن،
تاپالماي قالدىم دەپ يېتىپ قالمىغىن.

4783 ھەمىشە تىلە، يوق تىلەپ تاپقۇچى،
يوق ھەم تاپمىدىم دەپ بىغەم ياتقۇچى.

4784 تىلەگۈچى تىنماي يۈگۈرسۇن ھامان،
تىلەككە يېتەلمەس ئارام ئەپياتقان.

4785 تىلەگەن نەچۈكمۇ تاپالماي قالار،
تىنىپ ياتسا ئارزۇ-تىلەك كىم تاپار؟

4786 ئەگ ئاۋال سويۇپ ئۇ تىلەدى مېنى،
مەن ئەمدى تىلەرمەن ئالدىراش ئۇنى.

4787 ئاۋال ئۇ ئەزەلدىن خالىغاچ مېنى،
مەن ئەمدى ئىستەيمەن پەقەتلا ئۇنى.

4788 مۇشۇنداق ئىگەمنى نەچۈك سويىمەيىن،
تېپىشقا ئۇنى مەن نەچۈك شاشمايىن؟

4789 بېشىم قاتسا غەمدىن ماڭا ئەسقاتار،
بالا كەلسە، مېنى ئۇ خالاس قىلار.

4790 مېنى تاللىدى ئۇ ئەگ باشتا خالاپ،
تىلەيمەن شۇڭا مەن، ئۇنى دىل ئۇلاپ.

4791 سوزۇم راستى شۇ، ئول يارانتى مېنى،
يىگۈزدى، ئىچۈردى، چوڭايتتى مېنى.

4792 چېكىندىم بۇ خەلقتىن، سىغىندىم ئاڭا،
ئۇ ھەممە جەھەتتە پانادۇر ماڭا.

4793 ئەگەر يەككە قالسام ئىگەم يادى، بەس،
ئوزۇم ياد ئېتەرگە ئىگەم ئاتى، بەس.

4794 avïnoqum sïoqïnoqum yələkim toḳum
ol ol bir iḍi toḍoqu aqïm toḳum

4795 nəgü tər əxitgil süzülmix kixi
iḍisi bilə qïn tüzülmix kixi

4796 kəṇüldəki sïrrïm aqar mən saṇa
tilək arzu birlə uqar mən saṇa

4797 küvəngü avïnoqu sïoqïnoqu iḍim
ḳamuoqdïn üzüldüm ḳaqar mən saṇa

4798 ol azunḳa ornuṇ bu azun turur
munï ḳoḍmaoqïnqa anï kim bulur

4799 yüz utru kətərgü bu dunya salïp
anïn bolsa 'uḳbi bolunoqay alïp

4800 yayïoq dunya bəkrü əligdə tutup
nəgü təg bulur mənü azun yatup

4801 hətərlïoq turur dunya nuxï aoqu
arïoqïn tilə barqa iqgü yəgü

4802 ḳoḍu bərgü dunya tilək arzusïn
anïn bulsa 'uḳbi orun əḍgüsin

4803 ḥəḳikət munï bil ay əgdülmixim
ayayïn saṇa mən əzüm bilmixim

4804 bu tərt nəṇ tükəl ḳoḍmaoqïnqa kixi
aḍïn tərt ḳïlumaz kixi uz ixi

4805 bu dunya ixin ḳoḍmaoqïnqa tükəl
ḳïlumaz bu 'uḳbi ixin ay ïnal

4794 سغىنچىم، ئاۋۇنچىم، يولەنـچىم، تايانچ ـ
شۇ بىرلا ئىگەم، ساقلار بولسام توق ـ تاچ.

4795 نە دەر ئاڭلا، كۆڭلى سۇزۇلگەن كىشى،
ئىگەسى بىلەن چىن تۇزەلگەن كىشى:

4796 كۆكۈلنىڭ سىرىنى ئاچارمەن ساڭا،
تىلەك ـ ئارزۇ بىرلە ئۇچارمەن ساڭا.

4797 قۇۋانچىم، سويۇنچىم، ئاۋۇنچىم ئىگەم،
جىمىدىن قول ئۇزدۇم، قاچارمەن ساڭا.

4798 ئۇ دۇنيادا ئورنۇڭ بۇ دۇنـيادا بار،
بۇنى قويمىغۇنچە ئۇنى كىم تاپار؟

4799 يۇز ئوروپ، بۇ دۇنيانى تاشـلاش زورۇر،
شۇ چاغدا ئۇ دۇنيا قولۇڭغا كېلۇر.

4800 ۋاپاسىز جاهاننى چىڭ تۇتـسا بۇ ئان،
نېچۈك تاپقاي كىشى مەڭـگۈلۈك جاهان؟

4801 خەتەرلىك بۇ دۇنيا، شەربىتى زەھەر،
يىمەك ـ ئىچكۈدە ئىستە پاكىزنى، ئەر.

4082 ئۇ دۇنيادا تاپماق ئۈچۈن ياخشى جاي،
جاهان ئارزۇسىنى تامام تاشلىغاي.

4803 ھەقىقەت دەپ بىلگىن، ئەي ئوگدۇلمىشىم،
ساڭا ئېيتاي ئۇزۇمنىڭ پۈتۈن بىلمىشىم.

4804 بۇ توتتىن تامامەن ۋازكەچمەي كىشى،
مۇنۇ توتتە ياخشى بولالماس ئـىشى:

4805 بۇ دۇنيا ئىشىنى تەرك ئەتمەي تولۇق،
قىلىنماس ئۇ دۇنيا ئـىشى، ئەي ئۇلۇق.

B346
4806 kixidə yïraq bolmaoqïnqa kadax
bayat tapoqïna təgsə bolmaz adax

4807 həwa arzu boynï sïmaoqïnqa əz
kənilik yolïna kirüməz ət əz

C285
4808 kənüldin qïkaroqu kamuoq dunyasïn
anar ətrü kirsə bayat səvgi qïn

A136
4809 tünək ol bu dunya musulman əzə
tünəktə ərəz kolma kənlün tüzə

4810 ət əz ülgi bərmə katïoqlan usa
əzün yolka kəngəy anïnda basa

4811 yava kïlmaoqïl bu kəqər əd künün
yana buloqu ərməz kəqigli tünün

4812 kəqər kün yava bolsa əknür kədin
tiriglik yava kïlsa bulmaz adïn

4813 nəgü tər əxit kər ay bilki təniz
əzi kodkï alqak nə kənli ədiz

4814 uluxtïn uluxka kəqügli kixi
kəqin əndün ïdsa ətər uz ixi

4815 bu kəqməzdə axnu kəq ïdsa oza
kəqüp barsa asoqï yarutur kəzə

4816 kərək ïd kəqünni kərək ïdmaoqïl
əzün kəqgü ahir usal bolmaoqïl

4817 kərək ərsə bəg bol kərək ərsə kul
uzun kaloqu ərməz əlüm tuttï yol

4806 كشىدىن يىراق بولمىغۇنچە قاياش،
قىلىپ بولمىغاي ھەققە تائەت، ئاداش.

4807 ئۇزۇپ ئەتمىگۈنچە ھەۋەس بوينىنى،
تاپالماس ۋۇجۇت ھەق-رۇسلۇق يولىنى.

4808 راستىن ھەق سويگۈسى كىرمىگى ئۇچۇن،
چىقار دىلدىن جاھاننىڭ ئارزۇسى پۈتۈن.

4809 بۇ دۇنيا مۇسۇلمانغا بىر زىندان ئېرۇر،
كۆڭۈل ئۇز، بۇ زىندانىدا كۇتمە ھوزۇر.

4810 تىرىش، بەرمە نەپسىڭگە دىگەن نەرسەسىن،
كىرەرسەن دۇرۇس يولغا شۇندىن كېيىن.

4811 زايە قىلما سەن بۇ ئوتكۇچى كۇنۇڭنى،
يېنىپ كەلمەيدۇ قايتا ئوتكەن تۇنۇڭ.

4812 ۋاقىت بولسا زايە، پۇشايمان كېيىن،
ھايات بولسا زايە، كەلمەس باشقىدىن.

4813 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، بىلىمى دېگىز،
ئوزى كەمتەر، ھېلىم ۋە كوڭلى ئىگىز:

4814 بۇ يۇرتتىن ئۇ يۇرتقا كوچۇچى كىشى،
كوچ ئالدىن ئەۋەتسە تۇزىلەر ئىشى.

4815 كوچىنى ئەۋەتسە كوچۇشتىن ئەۋەل،
كوچۇپ بارسا پايدا تېگۈر دەرمەھەل.

4816 كوچۇگنى ئەۋەت، خاھى ئەۋەتمىگىن،
كوچۇرسەن ئاخىرى، غاپىل بولمىغىن.

4817 سەن مەيلى بەگ بول يا مەيلى بول بىر قۇل،
قالالماسسەن ئۇزاق، ئولۇم توسار يول.

4818 kərək miŋ yaxaoɣïl kərək on səkiz
əzüŋ əlgü əḍgü atïŋ ḳoḍoɣïl iz

4819 kərək ərsə bay bol kərək yoḳ qïoɣay
tiriglikni yəŗ bu kəqər yïl kün ay

4820 baxïŋ kəkkə təgsə bəḍüklük atïn
kirip yatoɣu ornuŋ ḳara yəŗ ḳatïn

B347
4821 tiriglik bulup ər yava ḳïlsa əḍ
əzin otḳa attï ux ol yïlḳï uḍ

4822 əsənlik bulup ər yava ḳïlsa yax
bu kərksüz tiriglik bolur ay ḳadax

4823 mənïŋ ḳaḍoɣumï sən yəmə ay ḳadax
sən əz ḳaḍoɣuŋï yə təküp kəzdə yax

4824 bu dunya ixi bək tuzaḳqï turur
tuzaḳḳa ilinmə səni bərkitür

C286
4825 bu kün kəldi dəwlət tiləkqə yorïr
ïnanma aŋar sən yana tərk barïr

4826 usanma əlümkə saḳïnma uzun
pusuoɣdïn qïḳar təg qïḳar əḍsüzün

4827 əküx miŋ usalïoɣ əlüm basmïx ol
təlim yumoɣïlarïoɣ əlüm saqmïx ol

4828 nəgü təŗ əxit əmdi kənli oḍuoɣ
əlümkə usal bolma təggəy yoḍuoɣ

4829 əküx təŗnəkig kər taradï əlüm
əlümüg saḳïnsa aḳar kəz yulum

4818 سەن مەيلى مىڭغا كىر، مەيلى ئون سەككىز،
ئولەرسەن، قويۇپ كەت سەن بىر ياخشى ئىز.

4819 سەن خاھى بولغىن باي، خاھى بول گادای،
ئوتۇپ يەر ئومرىڭنى يىللار ۋە كۈن-ئاي.

4820 بېشىڭ كوككە ئۇلانسا ئۇلۇغلۇق ئېتى،
ياتار جايىڭ بولۇر قارا يەر قېتى،

4821 هاياتلىق تېپىپ ئەر، گەر زايە قىلار،
ئوزىن ئوتقا ئاتار، هايۋان سانىلار.

4822 سالامەت بولۇپ ئەر زايە قىلسا ياش،
بۇ كوركسىز تىرىكلىك بولۇر ئەي قاياش.

4823 قېرىنداش، غېمىمنى يەمە سەن مېنىڭ،
يىگىن ئوز غېمىڭنى، توكۇپ كوز يېشىڭ.

4824 بۇ دۇنيا ئىشى چىڭ تۇزاقچى ئېرۇر،
تۇزاقىغا ئىلىنما، سېنى بېكىتۇر.

4825 بۇ كۈن دەۋلەت كېلىپ رەيىڭچە ماڭۇر،
ئۇڭا سەن ئىشەنمە، يانا تېز كېتۇر.

4826 غەپلەتتە ئولۇمنى سەن كورمە يىراق،
چىقار پىستۇرمىدىن چىققاندەك بىراق.

4827 تولا مىڭ غاپىلنى باسمىشتۇر ئولۇم،
تولا مىڭ توپلارنى چاچمىشتۇر ئولۇم.

4828 ئىشىت، كوڭلى ئويغاق كىشى نىمە دەر:
ئولۇمدىن ئولما غاپىل، زەرەرى يېتەر.

4829 تاراتتى ئولۇم تولا توپلارنى، باق،
ئولۇمنى ئەسلىسەم كوز يېشىم بۇلاق.

4830 mənin kəksəgüqi mẹni ḳalmadï
asïoq ḳïlmadï sü ẹtiklig tolum

4831 usanma tiriglik barïr bəlgüsüz
kəqər ux bu ọḍ kün yana yanoqusuz

4832 ərəzkə avïnma yava boloqa kün
bu ḳutḳa ïnanma yayïoq ol otun

4833 bəḍük mən tẹgüqini tuttï ölüm
uluoq mən tẹgüqini uttï ölüm

4834 ölüm buzdï ordu təlim kənd ulux
ölüm buzdï ḳarxï saray əv öküx

4835 nəqə miṇ tirig öldi tulup patur
biziṇ kəlgümizni küḍəzip yatur

B348
4836 baḳa kər olarïoq sən aqoqïl kəzüṇ
bəgig ḳulda aḍra bilürmü özüṇ

4837 uluoqluḳ ölümkə asïoq ḳïlmadï
ölümdin ḳaqïoqlï kəqik bulmadï

4838 aoqïr savqïlarïoq ẹlətti ölüm
aḍïn kim ẹtügəy ot əm ya tolum

4839 ïnanqsïz turur bu jəfaqï azun
yayïoq ḳïlḳï ẹrsəl ḳïlïnqï otun

4840 nəgü təg kəqürsə kəqər tərk küni
barïr əḍgü ẹsiz nə əgri kəni

C287
4841 toḳun ma kəqər ḥəm aqïnma kəqər
nə bəgkə ḳïlur yüz nə bay ḳul səqər

4830 مەن دىبان كوككە ئۇچماق بولغانىنىڭ "مەن"ى،
قالمىدى، كار قىلماي لەشكەر ۋە ياراق.

4831 غاپىل بولما، ھايات بىلىنمەي ئوتەر،
ۋاقىت-كۈنمۇ ھىچ چاغ قايتماسقا كېتەر.

4832 ھوزۇرغا ئاۋۇنما، زايە بولۇر كۈن،
بەختكە ئىشەنمە، تۇراقسىز ئوتۇن[201].

4833 بۇيۇك مەن دىگەننى تۇگەتتى ئولۇم،
ئۇلۇغ مەن دىگەننى ھەم ئۇتتى ئولۇم.

4834 ئولۇم بۇزدى شەھەر-كەنتلەرنى تالاي،
ئولۇم بۇزدى نۇرغۇن قەسر ۋە ساراي.

4835 نىچە مىڭ تىرىك ئولدى، يەرگە تولۇپ—
ياتۇر كەلمەگىمزنى ئاندا كۇتۇپ.

4836 قاراپ كور ئۇلارغا، ئېچىپ سەن كوزۇڭ،
قىلالامسەن پەرق قۇل ۋە بەگنى ئوزۇڭ؟

4837 ئولۇغلۇق ئولۇمگە ھىچ كار قىلمىدى،
ئولۇمدىن قاچارغا كېچىك بولمىدى.

4838 ئەپكەتتى ئولۇم ئەزىز پەيغەمبەرلىنى،
توسار كىم ئەم-داۋا، قوراللە ئۇنى؟

4839 ئىشەنچسىز ئېرۇر بۇ جاپاچى جاھان،
ۋاپاسىز ۋە گۇستاخ ۋە پەيلى ياماڭ.

4840 نىچۇك كەچسە كەچسۇن، كېچەر تىز كۇنى،
ياماڭ، ياخشى بولسۇن يا ئەگرى-كونى.

4841 توق ئولساڭ كېچەر ھەم ئاچ بولساڭ كېچەر،
نە بەگۇ- باي بىلەن قۇلنى پەرق ئېتەر؟

4842 ərəzi uzamaz nə əmgəkləri
nərək ətrü munqa qooqï ün urï

4843 ẹdi yaḳxï aymïx bəgü bilki kẹn
ḳïlïḳï yorïḳï bilə kənli tən

4844 az ədgükə yalṅuḳ unïtur ətzin
yaxïl kəktə üstün yorïtur səzin

4845 nəqə kür kəgüzlüg küvənür ərig
ölüm yənqti kəgsin aqïttï kəzin

4846 bu ərdi saṇa qïn baoqïrsaḳlïḳïm
munu səzlədim mən saṇa ay aḳïm

4847 kim ərsə bu ḥalïoq bilür ərsə qïn
aṇar boloqu ərməz bu dunya yaḳïn

4848 yitürdüm yigitlik yətildi yaxïm
yïpar kẹtti kafur axundï baxïm

4849 səziksiz ölümkə anunoqu ədi
bu kündə naru ol ay yalṅuḳ kədi

B349
4850 ölüm ḳaḍoqusï tuttï kẹtti səvinq
ölümdə kẹḍin ix nəgü təg ərinq

4851 bu ḳaḍoqu saḳïnq birlə ərkən ətzüm
nəgü təg ẹligkə barïr mən tüzüm

4852 ẹligkə mənindin asïoq bolmaoqay
tusulsu tẹsə ḥəm tusu bulmaoqay

4853 ḳalï ol azunluḳ tiləsə mẹni
mẹni bardï saḳnïp yorïsu kəni

4842 تۇرار نە ھوزۇرى، تۇرار نە مېھنەت،
ئەي ئوغلان، بۇ شاۋقۇن شۇنچە نە ھاجەت؟

4843 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ ئالىم، ئىلمى كەڭ،
قىلغى، يۇرۇشى بىلەن كۆڭلى تەڭ:

4844 بىر ئاز بەختكە ئىنسان ئۇنۇتار ئۆزىنى،
يېشىل كوكتىن ئۈستۈن يۇرتتەر سوزىنى.

4845 نى باتۇر ۋە مەغرۇر غادايغانلارنىڭ
ئولۇم كوكسىن يانچىپ، چىقاردى كوزىنى.

4846 بۇ ئەردى ساڭا چىن كويۇمچانلىغىم،
بۇنى سوزلىدىم مەن ساڭا، ئەي سېخىم.

4847 كىمكى بىلسە بۇ ئەھۋالاتنى چىن،
دۇنياغا ئۆزىنى ئۇ قىلماس يېقىن.

4848 يوقاتتىم يىگىتلىك، يېتىلدى يېشىم،
ئىپار كەتتى، كافۇر پۇركەندى بېشىم.

4849 بۇنىڭدىن كېيىن ئەي كىشى ياخشىسى،
ئولۇمگە راسلانماق ئىشىم بولغۇسى.

4850 سويۇنچ كەتتى، تۇتتى ئولۇم قايغۇسى،
ئولۇمدىن كېيىن ئىش نېچۈك بولغۇسى؟

4851 شۇ قايغۇ ئەلەم بىرلە تۇرۇپ ئۆزۈم،
بارالايمەن بەككە نېچۈك، ئەي تۇزۈم؟[202]

4852 ھېنىڭدىن ئېلىككە ھېچ پايدا تەگمەس،
نېپى يەتسۇن دىسە ھەم نەپئى يەتمەس.

4853 تىلەسە ئەگەر ئۇ جاھانلىق مېنى،
مېنى كەلدى بىلسۇن ۋە يۇرسۇن كونى.

4854 apa ooɣlïnï əmdi ərkḷig bayat
tərütti iki ix üqün bərdi at

4855 tamuoɣḳa ya uqmaḳ bəgi boloɣuḳa
aoɣïrlïḳ üqün ya uquz ḳïloɣuḳa

C288
4856 aoɣïrlïḳ tiləsə ayu bərdi yol
uquzluḳ yolïn ma səqə bərdi ol

A137
4857 kərək əmdi ḳulḳa əzi ḳullukïn
tükəl kïloɣu bulsa bayat təwfikïn

4858 ḳalï bulsa təwfiḳ bayattïn ḳulï
ḳamuoɣ əḍgülükkə aqïldï yolï

4859 ḳatïoɣlanoɣu ətrü yətürgü tapuoɣ
tümən əḍgülükkə aqïloɣay ḳapuoɣ

4860 bu ərdi munuḳï mənin bilmixim
saṇa səzlədim mən ay əḍgü əxim

4861 silərkə mənindin asïoɣ səz kərək
əzümdə kərü bu səzüm əḍgürək

4862' ḳalï 'ukbi ḳolsa yoriḳï bu ḥal
ḳalï dunya ḳolsa bilir sən tükəl

4863 bolu bərdi əvrən kəlü bərdi ḳut
nəgü ḳolsa arzu kəlü bərgə püt

4864 mənində nəgü bar aḍïn əḍgü ix
silərkə asïoɣ kïlsa ay əḍgü əx

B350
4865 ḳoḍu bərsü əlig məni təṇrikə
du'aqï bolayïn anar əḍgükə

4854 بۇ ئادەم ئوغلىنى قۇدرەتلىك بايات،
ياراتتى ئىككى ئىش ئۈچۈن قويۇپ ئات:

4855 دوزاققا، يا جەننەت بېگى بولۇشقا،
بۇ دۇنيادا خار يا ئەزىز تۇرۇشقا.

4856 ئەزىزلىك تىلەسەڭ، ئۇ كورسەتتى يول،
خارلىقنىڭ يولىن ھەم ئايرىپ قويدى ئول.

4857 كېرەك ئەمدى قىلماق ئوز بەندىلىگىنى،
تېپىپ تەۋپىق ھەقتىن بېجىرسە ئۇنى.

4858 ئەگەر تاپسا تەۋپىق خۇدادىن قۇلى،
ئېچىلغاي جىمكى ياخشىلىق يولى.

4859 شۇڭا تىرىشىپ قىلسا تائەت بولۇر،
تۇمەن ياخشىلىق ئىشىگى ئېچىلۇر.

4860 شۇلاردىن ئىبارەت مېنىڭ بىلمىشىم،
ساڭا سوزلىدىم مەن، ئەي قېرىندىشىم.

4861 سىلەرگە پايدىلىق سوزلىرىم كېرەك،
ئوزۇمگە كورە بۇ سوزۇم ئەزگۈرەك.

4862 تىلەسەڭ ئاخىرەت يولى شۇدۇر، ئۇق،
دۇنيالىق تىلەسەڭ، بىلۇرسەن تولۇق.

4863 پەلەك باقتى ساڭا، كېلىۋەدى قۇت،
نىمەنى تىلەسەڭ، كېلۇر يەنە، پۇت.

4864 مېنىڭدە نە ئىش بار ياخشى دىگۈدەك،
قاياشىم، سىلەرگە نەپئى قىلغۇدەك؟

4865 قويۇپ بەرسۇن ئېلىگ مېنى تەڭرىگە،
دۇئادا بولايمەن ئۇنىڭ ھەققىگە.

4866 bilik aytur ərsə unï bilmixim
əxittiŋ ayu bəŗ nəgü aymïxïm

4867 səzümni tutuŋlar ḳalï tutmasa
yarïn kəlgə barqa bu kün pütməsə

4868 bu səz yaḳxï aymïx ay bilki təŋiz
munï ixkə tutsa ḳizartur məŋiz

4869 bu kün bu səzüm kər saŋa tux bolur
yarïn anda kərgil saŋa tüx bolur

4870 usanma ḳatïoḳlan səzüm ixkə tut
ḳalï tutmasa sən munu ux bolur

4871 əḷigdin ḳolu bəŗ mənin̆ ‘użrümi
yaraoḳï nə ərsə otï ḳïl əmi

C289
4872 saŋa təgdi əmgək kəlü ḥəm baru
yanutï bayat bəŗsü kün təg yaru

4873 aoḳïr ḳïlma kənlün̆ maŋa ay ḳadax
yaḳïnlïḳ iqində məni tutma tax

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḲA

4874 yanut bəŗdi өgdülmix aydï tilin
өzüm ukṭï əmdi kənilik yolïn

4875 əxittim səzünni өgün tïnladïm
səzüm kəstim əmdi səzün̆ tənlədim

4876 kəni səzlədiŋ səz pütünlük bu ol
munïnda naruḳï nəqə əgri yol

4866 بىلىم دىسە مەندىن، شۇدۇر بىلگىنىم،
ئىشىتتىڭ، ئوڭا ئېيت، نىمە دىگىنىم.

4867 سوزۇمنى تۇتۇڭلار، گەر تۇتمىساڭلار،
كېلۇر تاڭنا-بۇگۈن پۇتمىگىنىڭلار.

4868 بىلىمى دېڭىزدەك خوش ئېيتىتى بىر سوز،
ئەمەل قىلسا، كۇلەر بەخت ئىچرە يۇز:

4869 بۇ كۇن بۇ سوزۇم، كور، ساڭا يار بولۇر،
قىيامەتتە ساڭا ئەجرى بار بولۇر.

4870 تىرىش، بولما غاپىل، ئەمەل قىل ئاڭا،
ئەگەر تۇتمىساڭ بۇ دىگەنىم كېلۇر.

4871 ئېلىگدىن سورا سەن ئوزرۇمنى مېنىڭ،
نېچۇك بولسا قىل بىر ئىلاجىن ئۇنىڭ.

4872 ساڭا يەتتى زەخمەت كېلىپ ھەم بېرىپ،
خۇدا بەرسۇن ئەجرىڭ، يۇر كۇندەك يورۇپ.

4873 قېرىنداش، دىلىڭغا ئېغىر ئالمىغىن،
مېنى ئوز سويگۇڭدىن چەتتە قويمىغىن.

ئوگدۇلمىشىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

4874 ئوگدۇلمىش جاۋاپقا تەۋرەتكەچ تىلىن،
دىدىكىم، چۇشەندىم ھەقىقەت يولىن.

4875 سوزۇڭنىڭ ئىشىتتىم، ئۇقۇپ تىڭلىدىم،
سوزۇم كەستىم ئەمدى، سوزۇڭ دەڭسىدىم.

4876 دۇرۇس سوزلىدىڭ، سوز، ھەقىقتى شول،
بۇنىڭدىن بولەكى تامام ئەگرى يول.

4877 səninḍə turur qïn mənïnḍə oyun
oyun ḳaldï qïnḳa bərür mən boyun

B351
4878 barayïn mən əmdi əsən əḍgü ḳal
ikigün azunluḳ aya əḍgü fal

4879 bayat bərsü təwfiḳ saṇa küq ḳadax
du'ada unïtma kəṇül tutma tax

4880 məṇi mə bayattïn ḳolu bər turup
aqa bərsə kəṇlüm bayat oḍoḳurup

* * *

4881 səzin kəsti ḳoptï aḍaḳïn ərü
əsənləxti əvkə yüz urdï kərü

4882 atïn mindi əvrə əviṇə kəlip
tüxüp kirdi turdï bir anqa tïnïp

4883 yəḍi iqti anqa saḳïndï əzün
əxitmiẋ səzini pïxurdï uzun

4884 yaxïḳ badï yüzkə ḳara yüz baoḳï
azun toldï pütrü ḳara yər tooḳï

4885 küzək yazdï rumi ḳïzï ərtti yüz
ḳara saq boḍuoḳï azun toldï tüz

4886 tükəl zəngi yüzi urundï ḳalïḳ
uqar tïndï ḳoḍtï yorïoḳlï yorïḳ

C290
4887 yunup ḳïldï yatoḳu nəmazïn turup
təxək ḳoldï yattï yaraoḳïn kərüp

4877 هەقىقەت سېنىڭدە، مېنىڭدە ئويۇن،
ئويۇننى قويۇپ، چىنغا ئېگەرمەن بويۇن.

4878 ئوزۇڭ ياخشى قالغىن، مەن ئەمدى كېتەي،
ھەر ئىككى جاھاندا، ئەي ئەزگۈ تەلەي.

4879 ساڭا كۇچ ۋە تەۋپىقىنى بەرسۇن خۇدا،
ئۇنۇتما مېنى ھەم ئەسلە دۇئادا.

4880 مېنى ھەم خۇدادىن تىلىگىن تۇرۇپ،
خۇدايىم دىلىمنى ئاچقاي ئويغۇتۇپ.

* * *

4881 سوزىنى تۇگەتكەچ ئورۇندىن تۇرۇپ—
ۋىدالاشتى، ئويگە ئۇ كەتتى يۇرۇپ.

4882 ئېتىغا مىنىپ، ئويگە ئۇ قايتىپ كېلىپ،
چۇشۇپ، ئويىگە كىرگەچ بىر ئاز دەم ئېلىپ،

4883 يىدى، ئىچتى، تۇردى ئۇ بىر ئاز ئويلاپ،
ئىشتىكەن سوزىنى ئۇزۇن پىششىقلاپ.

4884 قۇياش ياپىتى يۇزگە قارا چۇمبەلىن،
جاھان ئالدى پۇتكۇل قارا چاڭ رەڭىن.

4885 يۇزىن ياپتى رۇمى قىزى چاچ يېيىپ،
قارايدى جاھان چاچ رەڭىنى ئېلىپ.

4886 بولۇپ زەڭگى يۇزى پۇتۇن ئاسمان،
تىنىپ قۇشلار، ياتتى ھەممە ماڭار جان.

4887 تاھارەت ئېلىپ، سوڭ خۇپتەننى ئوقۇپ،
ئورۇن سالدۇردى، ياتتى، ئىشىن تۇگۇتۇپ.

4888 uḍïp bardï azraḳ oḍundï yana
tәpüdin savïlmïx baḳïrsuḳuna

4889 yana kәrdi ülkәr savïlmïx baxï
tooɣardïn qaḍan ḳopmïx әrlәp tuxï

4890 yana yattï anqa usï kәlmәdi
kәziklig kixi tәg kәzin yummadï

4891 usuz yattï saḳnu bir anqa oḍuoɣ
ḳalïḳ ḳïrtïxï tuttï kafur boḍuoɣ

4892 'әbir bürkirәr tәg tünәrdi ḳalïḳ
sïta ḳoptï yәrdin yaḍildï putïḳ

B352
4893 yaxïḳ әrlәdi yәrdә ḳoptï tooɣï
yaḳa kәldi axnu toḳuz al tuoɣï

4894 turup ḳoptï yundï kәr әgdülmixә
nәmazïn yәtürdï oḳïp bilmixә

4895 ḳïza baḳtï yәrdin sïta ḳalḳanï
turuɒ ḳarxïḳa bardï kirdi kәni

* * *

4896 әxitti әlig kәr aɳar ḳildï yol
bu kirdi әligkә ḳavuxturdï ḳol

4897 әlig imlәdi bәrdi oldruoɣ orun
bu kәqti orunḳa siliglik ḳurun

4888 بىر ئازلا ئۇخلىدى، ئويغانسدى يانا،
ئىگىشكەن ئىدى پەسكە مىرىخ مانا.

4889 يانا كوردى ھوكەر ئىگىشكەن توۋەن،
شەرقتىن چىقىپتۇ كوتىرىلىپ چايان[203].

4890 يەنە ياتتى، ئەما ئۇيقۇ كەلمىدى،
قاراۋۇل كىشىدەك كوزىن يۇمىدى.

4891 خىيال سۇردى بىر دەم يېتىپ ئۇ ئويغاق،
بۇ ئاسمان رېڭى بولدى كافۇر بوياق.

4892 ساما ئالدى ئەنبەر رېڭىنى بىراق،
ئۇنۇپ نەيزە يەردىن، يېيىلىدى پۇتاق.

4893 قۇياش ئورلىدى، قوپتى يەردىن توزان،
توققۇز رەڭدە ھال تۇغ يېقىنلاپ ھامان.

4894 ئوگدۇلمىش قوپتى ھەم تاھارەت ئېلىپ،
ئوقىدى نامازىن، دۇئاسىن قىلىپ.

4895 قىزىل نەيزە بىلەن چىقاندا قالقان،
سارايغا كىردى ئۇ توپ-توغرا شۇئان.

* * *

4896 ئېلىگ ئاتلاپ كەلگىنىنى بەردى يول،
كىرىپ ئۇ ئېلىككە قوۋۇشتۇردى قول.

4897 ئېلىگ ئىملىدى، ئولتۇرۇق جاي بېرىپ،
ئۇ باردى ئورۇنغا ئەدەپلە، كېلىپ.

ƍLIG SUALI ΘGDÜLMIXKƏ

4898 bir anqa turup sөz ayïttï ƍlig
ayur sөzlө kөldür ay qïlqï silig

4899 nөgü tƍr qadaxïn nө boldï ixin
nө boldï tilөkin kƍlirmü ƍxin

ΘGDÜLMIX JƏWABÏ ƍLIGKƏ

4900 yanut bƍrdi өgdülmix aydï sөzi
nөgü tөg yorïmïx sөzi tüp tөzi

4901 ikigün arala yorïmïx sөzüg
өtündi ƍligkө qamuoq tüp tөzüg

* * *

A138 C291
4902 ƍlig turdï anqa saqïndï өzün
kөnül bƍrtti yaxï yuvuldï kөzün

ƍLIG JƏWABÏ ΘGDÜLMIXKƏ

4903 ayur ol qadaxïn kөni sөzlөmix
sөz ol sөz turur kim ol aymïx tƍmix

4904 bu kün biz qïlurmïz өzümizkө küq
anar ma taqï küq qïlurmïz hƍm өq

4905 kөqikli turur bu azun qaloqusuz
bu qalmïx tiriglik yƍmө bөlgüsüz

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلىمىشكە سوئالى

4898 تۇرۇپ بىر ئاز ئېلىگ سوزىن باشلىدى،
ئەي خۇلقى ئۇز، سوزلە، نىمە گەپ؟ دىدى.

4899 قاياشىڭ نە ئېيتتى، نە بولدى ئىشىڭ؟
تىلەگىڭ نە بولدى، كېلەمدۇ ئەشىڭ؟

ئوگدۇلىمىشنىڭ ئېلىكىكە جاۋابى

4900 ئوگدۇلمىش جاۋابەن سوزىنى دىدى،
نىمكى سوز بولسا، ئوزىنى دىدى.

4901 ئىككىيلەن نىمەلەر دىيىشكەنلىگىن،
دىدى ئۇ ئېلىككە ئەينەن ھەممىسىن.

* * *

4902 ئېلىگ تۇردى بىردەم ئوزى ئويلۇنۇپ،
توكۇپ ياش كوزىدىن، دىلى بۇزۇلۇپ.

ئېلىگىنىڭ ئوگدۇلىمىشكە جاۋابى

4903 دىدى: ئول قاياشىڭ دۇرۇس سوزلىمىش،
سوز ئول سوز تۇرۇركىم، ئۇ ئېيتمىش، دىمىش.

4904 بۇ كۇن ئوزىمىزگە بىز زۇلۇم ئېتتىپ،
ئاڭا ھەم قىلۇرمىز زۇلۇم، رەنجتىپ.

4905 بۇ دۇنيا كېتەر، قايتا كەلمەس يېنىپ،
ئومۇر قانچىلىك قالدى، بولماس بىلىپ.

B353

4906 səziksiz kəlir utru mənü azun
ərəz ərsə əmgək uzalmaz uzun

4907 mənilik ol ol anda bulsa ərəz
bolur ədgü ornï bolur ədgü iz

4908 odunmïx turur ol kadaxïn tükəl
anï biz okïmak ədi kəd muhal

4909 bizin bu özümiz həwaka bulun
yavalïkka ödlək kəqip bardï kün

4910 nəgü tər əxit əmdi könli tirig
sana yakxï səzləp bərür öt ərig

4911 həwa nəfs yaoqï ol kalï bulsa küq
yətürgəy səziksiz sana əski oq

4912 həwa nəfs tirilsə ölür bu könül
könül olsə ta'ət kalur ay ooqul

4913 bizin könlümiz öldi boloqa bu kün
həwa nəfs mə kïldï boyun kəd yooqun

4914 uluoqluk bədüklük bu dəwlət küni
uzun turoqu ərməz ay könli köni

4915 ərəzi az ol kərsə əmgək öküx
bax aoqrïoq təlim bar ma karoqïx səküx

4916 ədi yakxï aymïx biliklig kixi
azunuoq sïnayu yətilmix yaxï

4917 uluoqlukka artuk küvənmə külə
uluoq boldun ərsə bax aoqrïoq bilə

4906 كېلۇر توغرا، شۇبھىسىز، مەڭگۈ جاھان،
ھوزۇر ياكى ئەمگەك يېقىن ئۇ زامان.

4907 قەيەردە بولسا بەخت، ھوزۇر شۇنىدادۇر،
كىشى ئورنى، ئىزى ھەم ياخشى بولۇر.

4908 ئويغانغان ئىكەن ئول قاياشىڭ تولۇق،
ئۇنى بىز قىچقىرماقنىڭ ئىمكانى يوق.

4909 ھاۋاغا ئەسرىمىز بۇ بىز ھەممىمىز،
بىھۇدە ئوتۇپ كەتتى ۋاقىت كۇنىمىز.

4910 ئىشىت سەن، تىرىك دىل كىشى نىمە دەر،
ساڭا ياخشى سۆزلەپ نەسىھەت بېرەر:

4911 ھاۋا ـ نەپس دۇشمەندۇر، ئەگەر تاپسا كۇچ،
سېنىڭدىن ئالۇر شۇبھىسىز، كونا ئوچ.

4912 ھاۋا ـ نەپس تىرىلسە ئولەر بۇ كۆكۇل،
كۆكۇل ئولسە تائەت قالار، ئەي ئوغۇل.

4913 بىزنىڭ كۆڭلىمىز ئولدى بولغاي بۇ كۇن،
ھاۋا ـ نەپس يوغان قىلدى بەكمۇ بويۇن.

4914 ئۇلۇغلۇق، بۇيۇكلۇك بۇ دەۋلەت كۇنى ـــ
ئۇزۇن توختىمايدۇ، ئەي كۆڭلى كونى.

4915 جاھاننىڭ ھوزۇرى ئاز، كوپ مېھنىتى،
ئېرۇر كوپ باش ئاغرىغى، قارغىش ـ لەنىتى.

4916 تولا ياخشى دەپىتۇ بىلىملىك كىشى،
سىناپ بۇ جاھاننى، يېتىلگەن يېشى:

4917 ئۇلۇغلۇققا ئارتۇق گۇۋاھنمە كۇلۇپ،
ئۇلۇغ بولدۇڭ ئەرسە، باش ئاغرىغى كوپ.

C292

4918 səvinq ḳayda ərsə soṇïnda **bəla**
ərəz ḳayda ərsə miṇ əmgək **bilə**

ƏLIG SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

B354

4919 yana aydï əlig ay **ögdülmixim**
tiləkim bu ərdi anï ḳolmïxïm

4920 səbəb bolsa ərdi maṇa əḍgükə
tirilgəymü ərdi kəṇül ay **bökə**

4921 tirəndi unamaz bərü kəlgəli
nə əx tux ḳadaxlar yüzin **kərgəli**

4922 ol aymïx səzüg kərsə barqa **kəni**
küqəsə yəmə bolmaz əmdi **anï**

4923 saṇa ma ökük təgdi əmgək **yorïp**
tilin səzlədiṇ ḥəm yügürdüṇ **arïp**

4924 küḍəlim kərəlim yəmə ay **aḳï**
nəgü ol ahir ḥal əḍ əḍlək **taḳï**

4925 ḳara tün iqində turur kəlgü ix
yarutur yaruḳ kün aya əḍgü əx

4926 ḳuruoḳluoḳ turur bu zəmanə **yasï**
ara asoḳï təgrür arala yasï

4927 bayat ḫukmiṇə ḳoḍ ḳamuoḳ ixlərig
əḍi kəlsə ətlür aqar ay tirig

4928 ḳayu ix **ḳïlïp** bulmasa ol **tatïoḳ**
ḳoḍu bərgü anqan ay bilki **patïoḳ**

4918 سويۇنچ قايدا بولسا، بالامۇ شۇندا،
هوزۇر قايدا بولسا، مىڭ زەخمەتكە جۇپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

4919 يانا ئېيتتى ئېلىگ: ئەي ئوگدۇلمىشىم،
ئىدى مەقسەت مۇنۇ، ئۇنى ئىستىشىم:

4920 ماڭا ياخشىلىققا سەۋەپچى بولۇر،
تىرىلگەيمكىن بۇ كوڭۇل ئەي جەسۇر.

4921 تۇرۇپ ئالدى كونمەي، بۇيان كەلگىلى،
يا دوست-يار، قاياشلار يۇزىن كورگىلى.

4922 قاراساڭ، ئۇ ئېيتقان جىمى سوز كونى،
يانا زورلاشقا بولماس ئەمدى ئۇنى.

4923 ساڭا ھەم يەتتى زەخمەت كوپ يول يۇرۇپ،
دىدىڭ قانچە سوزلەر، ھاردىڭ يوگۇرۇپ.

4924 كۇتەيلى، كورەيلى يەنە ئەي سېخى،
[illegible] ئاخىر نە بولغاي تېخى.

4925 كېلەر ئىش، قارا تۇن ئىچىدە تۇرار،
ئەي دوستۇم، ئۇنى نۇر-قۇياش يورىتار.

4926 قۇرۇقلۇق تۇرار بۇ زامانە ياسى،
تېگۇر گاھ زەرەرى، گەھى پايدىسى.

4927 جىمى ئىشنى قويغىن خۇدا ھوكمىگە،
ۋاقىت كەلسە چۇشەر ئۇزى ئىزىگە.

4928 بىر ئىشتىن نەتىجە، تەم چىقمىسا گەر،
قويۇپ تۇر ئۇنى، ئەي ئىلمى تىرەن ئەر.

4929 bu dunya yanï bu ədərsə ḳaqar
ḳoḍu bərsə əvrə sana yol aqar

4930 küḍəlim bir anqa sïnalïm anï
nəgü təg ahir ḥal zəmanə küni

4931 yana boloɣa bizni tiləgəy turup
əzi əz yəgin kïloɣa yətrü kərüp

* * *

4932 muna̧r təgdi kəsti səzini əlig
turuṗ qïḳtï əgdülmix akru silig

4933 yəmə kəqti ḳaq kün bu səzkə aḍïn
saḳïndï əlig baḳtï əndün kəḍin

4929 بۇ دۇنيا خۇيى شۇ: ئەگەشسە قاچار،
قويۇپ قويسا ئاخسر، ساڭا يول ئاچار.

4930 بىر ئازۇ بىز كۆتەيلى، سنايلى ئۇنى،
نە بولغاي ئاخىر ھال زامانە كۇنى.

4931 يەنە بەلكى بىزنى ئۇ ئستەر تۇرۇپ،
ئوزىگە نىمە ياخشى، ئويلاپ كورۇپ.

* * *

4932 شۇنىڭ بىرلە ئېلىگ سوزىن تۇگەتتى،
ئوگدۇلمىشۇ ئاستالا چىقىپ كەتتى.

4933 شۇ سوزدىن يەنە بىر نىچە كۇن كېيىن،
ئېلىگ ئويلىدى ئىشنىڭ ئالدى-ئارقىسىن.

68

KÜN TOƟIDÏ ƏLIG OḌƟURMÏXNÏ ÜQÜNQ YOLÏ ÜNDƏYÜ ÏḌMÏXÏN AYUR

B355 C293

4934 oḳïdï ƫlig bir kün ɵgdülmixig
ayur ḳïloqu boldï saṇa bir ixig

4935 oḳïdïm ḳadaxïṇ maṇa kƫlmədi
ol arzu tilƫkni ɵzüm bulmadï

4936 kƫtərdim mən ux bu tilƫmix tilƫk
aḍïn boldï ƫmdi tilƫkkƫ yƫlƫk

4937 bu ol kər bu künki tilƫkim mənïṇ
ɵzüm bir yüzini kərƫyin anïṇ

4938 aṇar mən barayïn ya kƫlsün maṇa
ziyarƫt üqün ol ay ḳïzoqu ƫnƫ

4939 maṇa tuxsa bƫrsü bir ɵt sav ƫrig
yana yansu ḳïlsu ḳïlur ixlƫrig

ئاتىش گۈنچى باپ

كونتوغدى بىلگىنىڭ ئودغورمىشنى ئوچىنىچى قېتىم دەۋەت قىلغانلىغى بايانىدا

4934 لازىم بولدى بىر ئىش قىلىشقا دىبان،
قىچقىرتتى ئوگدۈلمىشنى بىر كۈن بۇ خان.

4935 چاقىرتسام قاياشقا ماڭا كەلمىدى،
بۇ ئارزۇغا يەتمەي كۆڭۈل تىنمىدى.

4936 قويۇپ مەن بۇ ئارزۇ-تىلەگىم بۇگۈن،
بولەك يول تالىلدىم ئىپرىشمەك ئۈچۈن.

4937 شۇدۇركى، بۇگۈنكى تىلەگىم مېنىڭ،
بېرىپ مەن كورەيىن يۈزىنى ئۈنىڭ.

4938 ئۇ كەلسۈن ماڭا، يا بولاي مەن بارار،
زىيارەت قىلىشقا، ئايا بەختيار.

4939 كېلىپ ئۇ ماڭا پەندىنەسىھەت قىلىپ،
يېنىپ كەتسۈن ۋە قىلسۈن ئىشنى بېرىپ.

4940 maŋar asoqī təgsün aŋar yasī yoķ
süzülsün əzümdin ķamuoq buloqanuķ

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

A193
4941 yanut bərdi əgdülmix aydï bu səz
osuoqluoq turur qïn aya ķutluoq əz

4942 bu ix kïloqa əlig tiləsə anï
okïyïn yana yarlïķasa məni

4943 barayïn bu səzni aŋar səzləyin
əlig barmasun mən anï kəldrəyin

4944 yana bir bitik yarlïķasun əlig
okïp pütsü kəlsü saŋa ol silig

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

B356
4945 əlig aydï əmdi nərək bu bitik
bitikdə pütünrək pütün sən tətik

4946 bitik pütməgü təg kixikə bolur
səniŋdə pütünrək aķïn kim bulur

4947 nəgü tər əxit yaķxï yaoqma bəgi
ķamuoq ix iqində yətilmix əgi

C294
4948 yalavaqķa pütsə bitik nə kərək
pütünlük bulunsa ətik nə kərək

4949 səzünŋni tilin ay səzini əxit
taķï bir bitik ay tətik nə kərək

4940 ماڭا پايدا تەگسۇن، ئۇڭا يوق زىيان،
سۇزۇلسۇن بۇ كۆڭلۈم، يوقاپ چاڭ-تۇمان.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

4941 بۇ سوز چىن ئورۇنلۇق، بەختيار جاناپ،
بولدى، -دەپ قايتۇردى ئوگدۇلمش جاۋاپ.

4942 بۇ ئىشنى قىلاي، خان خالسا ئۇنى،
قىلاي دەۋەت يەنە بۇيرۇسا مېنى.

4943 بېرىپ مەن بۇ سوزنى ئۇڭا يەتكۈزەي،
ئېلىگ بارمىسۇن، مەن ئۇنى كەلتۈرەي.

4944 يانا خەت ئىلتىپات قىلسۇنكىم ئېلىگ،
ئىشەنسۇن ئوقۇپ، كەلسۇن ئۇ خۇلقى توزۇك.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

4945 نە لازىم بۇ مەكتۇپ، -دەپ ئېيتتى ئېلىگ، —
ئۇنىڭدىن ئىشەنچلىك ئوزۇڭسەن تىنىڭ.

4946 بۇ خەت چىن پۈتىمگەن كىشىگە بولۇر،
سېنىڭدىن ئىشەنچلىك بولەك كىم ئېرۇر؟

4947 پۈتۈن ئىشنى ئەقلى بىلەن ئىشلىگەن—
ئۇ ياغما بېگى، ئاڭلا، نە ياخشى دېگەن:

4948 گەر ئەلچى ئىشەنچلىك، بىتىك نە كېرەك؟
ئىشەنچلىك تېپىلسا ئىتىك نە كېرەك؟

4949 تىلىڭ بىرلە سوزلە، سوزىنى ئىشت،
يەنە خەت يېزىش، ئى تىنىڭ نە كېرەك؟

4950 bu anqa ix ərməz aoqïr kəlgü təg
bu ixtin bəlinləp yïrak təzgü təg

4951 nərək munqa səzkə bitik ya ətik
pütün sən bitik sən mana ay tətik

4952 mana kəlsü tuxsu yana barsu tərk
küqün tïdmaoqay mən ana bərdim ərk

4953 ïdur mən səni kər bu hajət üqün
okï ədgü birlə okïma küqün

4954 bərü kəlməsə mən barayïn naru
yüzini kərəyin yanayïn bərü

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

4955 yanut bərdi ögdülmix aydï tilək
tükəl boloqa bolsa bayattïn yələk

4956 özümdin yana ok katïoqlanoqa mən
bu arzu tiləkin tükəl kïloqa mən

4957 əlig altunï inq əsən bolsunï
bayat bərgə barqa tilək kolsunï

* * *

B357
4958 turup qïktï atlandï kəldi yana
tüxüp kirdi əvkə suquldï tona

4959 kizïl yüz əni əndi boldï sarïoq
azun boldï altun əni təg arïoq

4950 ئەمەس ئانچە ئىش بۇ، ئېغىر كەلگۈدەك،
تولا ھۇركۈپ ئۇندىن يىراق تەزگىدەك.

4951 نە لازىم مۇنىڭچە سوزگە خەت، ئىتتىك؟
ئىشەنچلىك كىشىم سەن، خەت سەن، ئى تىتىك.

4952 ئۇ كەلسۇن، كورۇشسۇن ۋە قايتسۇن يانا،
ئۇنى زورلىمايمەن، ئۇ ئەزكىن مانا.

4953 بۇ ھاجەت ئۇچۇن مەن ئەۋەتەي سېنى،
دەۋەت قىل چىرايلىق، زورلىما ئۇنى.

4954 بۇيان كەلمىسە مەن بارايىن ئۇيان،
يۇزىنى كورۇپلا يانايىن بۇيان.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

4955 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمىش، ئېيتتى: تىلەك ــ
تەل ئولغاي، خۇدا بولسا يارۇ ـ يولەك.

4956 بۇ ئارزۇ ـ تىلەككە ئېرىشمەك ئۇچۇن،
ئوزۇم شەخسەن قىلۇرمەن غەيرەت پۇتۇن.

4957 جانابى ئېلىگ ھەم تىنچ بولسۇن ئامان،
خۇدا بارچە تىلەگىن بەرسۇن ھامان.

* * *

4958 ئۇ چىقتى، ئاتلاندى ئويىگە يانا،
چۇشۇپ، كىردى ئويگە، يېشىندى مانا.

4959 قىزىل يۇزى بولدى پەلەكنىڭ سېرىغ،
جاھان بولدى ئالتۇن رەڭدەك ئېرىغ.

4960 yaxïḳ türtti yüzkə sarïoḳ zə'fəran
əzin ḳïldï mina əni təg jəḥan

4961 ḳalïḳ pütrü tuttï səvüglər ḳaxï
azun boldï zəngi ḥəbəx ḳïrtïxï

4962 yəḍi iqti yumdï yətürdi nəmaz
təxək ḳoldï yattï uḍïp bardï az

4963 sarïoḳ sandvaq ətti ünün sayradï
bəliṇləp oḍundï usï kəlmədi

4964 oḍuoḳ yattï anqa ani tïṇlayu
avïndï ol ünkə turup taṇlayu

C295
4965 usï yitti artuḳ uzadï tüni
kəsüx boldï arzun yaruoḳu künï

4966 ḳalïḳ yïrttï kəḍmix ḳara kəṇləkin
aqïldï yaruḳ yüz kətürdi əgin

4967 külə baḳtï ərləp talu ḳïz yüzi
yarudï bu dunya iri ḥəm ḳuzï

4968 tooḳa kəldi ərləp qïḳardï yüzin
yaruḳ ḳïldï dunya ḳolïn ḥəm əzin

4969 yana ḳoptï yundï tonandï tükəl
nəmaz ḳïldï əzkə yorup əḍgü faḷ

* * *

A140
4970 atïn tuttï mindi bir ooḳlan bilə
ḳadaxï tapa bardï səvnü külə

4960 قۇياش سۇرتتى يۇزگه سېرىق زەپىران،
هاۋا رەڭ ششىغا پۇركەندى جاهان.

4961 مەشۇقلار قېچىشدەك بولۇپ ئاسمان،
هەبەش-زەڭگى تۇسگه كىردى جاهان.

4962 يىدى، ئىچتى، يۇيۇندى، قىلدى ناماز،
توشەك سالدۇردى، ياتىتى ئۇخلاپ بىر ئاز.

4963 سېرىق بۇلبۇل ئۇنلۇك گۈزەل سايرىدى،
چوچۇپ ئويغاندى ئۇ، ئۇيقۇ كەلمىدى.

4964 ئويغاق ياتتى بىر ئاز قۇلاقنى سېلىپ،
ئەجەپلەندى بۇ ئۇنگه هەيران قېلىپ.

4965 قېچىپ ئۇيىقسى بەك ئۇزاردى كېچه،
تەقەززا بولدى تاڭغا يورۇپ بولغىچه.

4966 پەلەك يىرتتى كەيگەن قارا كوڭلەگىن،
كوتەرىپ پەرەنجه، ئۇ ئاچىتى يۈزىن.

4967 كۈلۈپ باقتى ئورلەپ گۈزەل قىز يۈزى،
يورىدى جاهانىنىڭ هەر ئىككى يۈزى.

4968 قۇياش چىقتى ئورلەپ، كورسەتتى ئۇزىن،
يورۇتتى ۋادى هەم دەريالار يۈزىن.

4969 يانا قويتى، يۇيۇندى، كىيىندى تۇگەل،
ناماز قىلدى، ئۇزگه جورۇپ ياخشى پال.

* * *

4970 ئاتىن تۇتتى، مىندى بىر ئوغلان بىلە،
قاياشى ياقتا ماڭدى خۇشهال كۈلە.

4971 yaqïn təgdi ərsə anïŋ üskinə
tüxüp bardï aqru yorïp qapoqïŋa

4972 toqïdï qapuoq aqru əlgin tutup
turup qïqtï tərkin qadaxï uqup

OḌOIURMÏX SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

4973 kəzün kərdi ərsə kər əgdülmixig
ayur ay qadaxïm uzattïŋ ixig

4974 nəlük əmgətürsən əzüŋni küqün
nəgükə qarïxïŋ maŋa bu əqün

B358
4975 yorï kəl kirəlim maŋa ay səzüŋ
nəlük əvrə kəldi yana bu əzüŋ

* * *

4976 turup əvkə kirdi bu iki qadax
qadaxïŋa zahid alïn tügdi qax

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXQA

4977 kəligli qadaxï ayur ay tüzüm
qaxïŋ tügmə axnu əxitgil səzüm

4978 sən aymïx səzüŋ barqa əksüksüzün
əligkə təgürdüm ətündüm əzün

4979 əxitti əlig səz tükəl tïŋladï
səzüŋni əxitti əküx tənlədi

4971 يېقىن بارغىنىدا ئېتىدىن چۈشۈپ،
ئىشىك ئالدىغا بارىدى ئاستا يۈرۈپ.

4972 ئۇ چەكتى ئىشكىنى ئاستا-قول بىلە،
قاياشئ تۈيۈپ چىقتى تەزلىك ئىلە.

ئۇدۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

4973 دىدى ئوگدۇلمىشكە ئۇ، چۈشكەچ كوزى،
قاياشىم ئۇزارتتىڭ بۇ ئىشنى ئوزى.

4974 نىمانچە قىينايسەن ئوزۇڭنى كۆچەپ؟
نىمانچە قېرىشتىڭ ماڭا سەن ئوچەپ؟

4975 يۈرى، كەل كىرەيلى، ماڭا ئېيت سوزۈڭ،
نېچۈن قايتا كەلدىڭ يەنە سەن ئوزۈڭ؟

* * *

4976 بۇ ئىككى قاياش ئويگە كىردى تۇرۇپ،
زاھىت قارشى ئالدى قاۋاغىن تۇرۇپ.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئۇدۇرمىشقا جاۋابى

4977 كېلۈچى قاياشى دىدى: ئەي تۇزۇم،
قاۋاق تۇرمە، ئاۋال ئىشتىكىن سوزۇم.

4978 سېنىڭ سوزلىرىڭنى ئېلىككە دىدىم،
كېمىتمەي، ئوزۇم ھەم رىجا ئەيلىدىم.

4979 ئىشتىتى ئېلىگ سوز، تولۇق تىڭلىدى،
سوزۇڭنى ئىشتىكەچ ئوزۇن ئويلىدى.

4980 kọḍu bạrdi əmdi sạni ay kadax
munïnda aḍïn bir tiləḳ koldï tax

4981 mạni səzqi ïḍtï bu ixkə sana
uvut kïlmaoqïl sən mạni ay tona

4982 kamuoq nənkə ḥəd ol tənị bəlgülüg
tənịndə kəqürmə ixin ay külüg

C295
4983 nəgü tạr əxitgil ukuxluoq tili
kamuoq nənkə yanzaoq bu ol səz ulï

4984 tənịndə kəqürmə kamuoq ixni sən
tənịndə kəqürsə yana kaqoqa san

4985 kamuoq ixkə yanzaoq tənị ol yanï
kamuoq nən tənị birlə boldï əsən

4986 əlig koḍtï əmdi ozakï tiləḳ
okïr bir ziyarətka boloqïl yələk

4987 barïp tux anar sən ya kəlsün sana
yüzün kərsüni bir ay kənli kənə

4988 munïnda yasï yoḳ sana ay kadax
bolu bạr mana sən aya baoqrï tax

4989 əlig mə ə̣ḍi əḍgü sulṭan turur
qïoqayka yavuzka səvüg jan turur

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

B359
4990 yanut bạrdi oḍoqurmïx aydï bu səz
ukuxka yakïn ol aya kənli tüz

4980 قويۇپ مەيلىڭگە سېنى، قاياش، ئەمدى ئۇ،
بولەك بىر تىلەكنى ئۇ قىلدى ئارزۇ.

4981 مېنى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى ساڭا،
ئەي باتۇر، ئۇيات قىلما ئەمدى ماڭا.

4982 جىمى نەرسىنىڭكىم، چېكى-چېنى بار،
قاچۇرما بۇ ئولچەمنى، ئەي نامدار.

4983 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئەقىللىق تىلى،
بۇ سوز ھەر نەرسىنىڭ قىياسى، ئۇلى:

4984 چىقارما ھېچ ئىشنى ئولچىمىدىن سەن،
قاچار ئىش، چىغىردىن ئۇ چىقىقان ئىكەن.

4985 پۇتۇن ئىشتا ئولچەم، ئۇسۇل، قايدە بار،
ھەر ئىش ئورتا ھال بولسا-بولغاي ئىسەن.

4986 ئېلىنگ قويىدى ئەمدى بۇرۇنقى تىلەك،
تىلەر بىر زىيارەتنى، سەن بولغىن يولەك.

4987 ئۇ كەلسۇن قېشىڭغا، يا بارغىن ئۇزۇڭ،
ئايا كوڭلى كەڭ، ئۇ بىر كورسۇن يۇزۇڭ.

4988 بۇنىڭدىن زىيان يوق ساڭا ئەي قاياش،
بولۇشقىن ماڭا سەن، ئايا باغرى تاش.

4989 ئېلىگمۇ تولا ياخشى سۆلتان ئېرۇر،
يوقسۇل ۋە ئەيىپلىككە جان كويدۇرۇر.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

4990 جاۋابەن ئوگدۇلمىش دىدىكى بۇ سوز—
ئەقىلغە مۇۋاپىق ئايا كوڭلى توز.

4991 musulman ḳadaxḳa musulman ḳadax
ziyarət ḳïlur oḳ ay kənli tudax

4992 bu səzkə əgildim bərür mən boyun
ziyarət ḳïlayïn anar mən bu kün

4993 munïnda oza barmadïm mən anar
əz asoɣï tilər ərdi məndin sïnar

4994 anï ḳoḍtï tuttï kənilik yolïn
kirür mən kənilikkə kəndüm bilin

4995 barayïn əligkə əlig kəlməsün
manar təgsü əmgək anar təgməsün

4996 əlig əl bəgi ol boḍunḳa uluoɣ
anar ḳïloɣu ḫurmət aoɣïrlïḳ ḳamuoɣ

4997 yorïḳ tüzsə ətrü kənitsə səzi
arïtsa əlində əsizlər izi

C297
4998 nəgü tər əxitgil ay bilki tənïz
uḳuxluoɣ amul kənli yüksək əḍiz

4999 rə'iyətḳa wajip bəgi yarlïoɣï
aoɣïr tutsa əxtip kiqig uluoɣï

5000 aoɣïrlaoɣu bəglər əzin ḫəm səzin
kərək ḫindu bolsun kümüx yuluoɣï

5001 aoɣïrlar mən əmdi əlig yarlïoɣïn
ziyarət ḳïlur mən bolur mən yaḳïn

A141
5002 yorï yanoɣïl əmdi əligkə səzüm
təgürgil kəlür təp munu bu əzüm

4991 مۇسۇلمان قاياشنى مۇسۇلمان قاياش—
زىيارەت قىلۇر، ئەي ماڭا قەلبداش.

4992 بۇ سوزگە ئېگىلدىم، بېرۇرمەن بويۇن،
زىيارەت قىلايىن ئۇنى مەن بۇ كۇن.

4993 ئۇڭا بارمىدىم مەن، بۇنىڭدىن بۇرۇن—
مېنىڭدىن ئوزى پايدا كۇتكەن ئۇچۇن.

4994 ئۇنى قويدى، تۇتتى دۇرۇسلۇق يولىن،
كىرۇرمەن دۇرۇسلۇققا، بولغىن ئىمىن.

4995 بارايمەن ئېلىككە، ئېلىگ كەلمىسۇن،
چېكەي مەن جاپا، ئۇ جاپا چەكمىسۇن.

4996 ئېلىگ—ئەل بېگى، خەلق ئۇلۇغى، تامام،
ئۇڭا قىلغۇلۇقتۇر پۇتۇن ئېھتىرام.

4997 بۇنىڭلە تۇزەپ خۇي سوزىدە تۇرار،
يامانلار ئىزىنى ئۇ ئەلدىن يۇيار.

4998 نە دەيدۇ ئىشتىكىن، ئەي ئىلمى دېڭىز،
بىر ئاقىل ۋە تەمكىن، كوڭلى بەك ئىگىز:

4999 يۇقراغا ۋاجىپتۇر بېگى يارلىغى،
قەدىرلەپ ئۇنى چوڭ-كىچىك تۇتمىغى.

5000 هورمەتلەش كېرەك بەگ سوزىن هەم ئوزىن،
سېتىپ ئالغان هىندۇ قۇل ئولسا تېخى.

5001 قەدىرلەرمەن ئەمدى ئېلىگ يارلىغىن،
زىيارەت قىلۇرمەن، بولۇرمەن يېقىن.

5002 قېنى قايت، ئېلىككە سەن يەتكۇز سوزۇم،
كېلۇر دەپ بايان قىل، بارارمەن ئوزۇم.

B360

5003 yaruq dunya yüzkə əxünsə əxük
mən ətrü barayïn ay əski tüxük

5004 kixi kərsə kündüz məni sondaoqa
özin otqa atoqa məni sözləgə

5005 yorï baroqïl əmdi sən əvdə küdəz
sana kəlgə mən anda yatma sən az

5006 ən axnu sana mən tuxayïn barïp
nətəg kïloqu andïn kïlalïm yorïp

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ODOIURMÏXQA

5007 səvindi kər ögdülmix aydï jəwab
ədi kərklüg ol bu yəmə kəd şəwab

5008 barayïn mən əmdi əligkə turup
ayayïn bu sözlər səvinsün ukup

5009 mənində basa sən pütürgil sözün
umïnq kïlmïx ödtə yətürgil özün

* * *

5010 ikigü sözi tïndï bir söz özə
səvinqin turup qïktï qaxïn yaza

* * *

5011 yana ok tutuzdï ayur ay qadax
sözün kïyma kəlgil ay kənli tudax

5003 يېپىنسا قاچان پەردە يورۇق جاھان،
مەن ئۇتتۇر باراي ئول قەدىمي ماكان.

5004 كىشى كورسە كۇنىدۇزدە سوڭدار مېنى،
مېنى سوزلەپ ئوتقا ئاتار ئوزىنى.

5005 بار ئەمدى مېنى ئويدە سەن ساقلىغىن،
بارارمەن، كۇت بىر ئاز، يېتىپ قالمىغىن.

5006 ئەڭ ئاۋال ساڭا مەن تۇشەيىن بېرىپ،
كورەيلى نە قىلماقلىغىن ئويلىشىپ.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5007 بولۇپ خوش بۇ ئوگدۇلمىش، قىلدى جاۋاپ،
دىدى: بەك گۇزەل بۇ، يەنە بەك ساۋاپ.

5008 باراپسەن مەن ئەمدى ئېلىككە تۇرۇپ،
بۇ سوزلەرنى ئېيتاي، سويۇنسۇن ئۇقۇپ.

5009 مېنىڭدىن كېيىن چىڭ تۇتۇپ ئۇ سوزۇڭ،
قارار قىلغان پەيتتە يېتىپ بار ئوزۇڭ.

* * *

5010 شۇ سوزگە توختىشىپ ھەر ئىككىلىسى،
خوشال چىقتى ئوگدۇلمىش، كۇلۇپ چىھرىسى.

* * *

5011 قوشۇمچە قىلىپ ئۇ، دىدى: ئەي قاياش،
يېنىپ ئالما سوزدىن يەنە، قەلبداش.

5012 yaxïḳ yạrkə yansa yüzin kizləsə
kəmür ḳïrtïxï dunya yüzkə basa

5013 sạni küḍgə mən əvdə kəlgil maṇa
yaraoḳïn kərüp ix ḳïlayïn saṇa

* * *

C298
5014 atïn mindi kəldi ạligkə turup
tüxüp kirdi ạlig tapa yol ḳolup

5015 təgürdi ạligkə uḳulmïx sözin
səvindi ạlig yazdï ḳaxïn kəzin

ẠLIG SUALI ƟGDÜLMIXKƏ

5016 ayur əḍgü boldï bu bir ix barï
sözüṇ təg qïn ərsə ol aymïxlarï

B361
5017 yana aydï ạlig nə əḍtə kəlir
ḳayuda tuxar mən aṇar ay bilir

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ ẠLIGKƏ

5018 yanut bạrdi ɵgdülmix aydï kạqə
yaruḳ dunya mənzi tünərsə qəqə

5019 mənïṇ əvkə kəlmək turur ol maṇa
ḳaqan kạl təsə sən kəlir ol saṇa

5012 قۇياش ئولتۇرۇپ يۇز يوشۇرغان زامان،
كومۇردەك قارا تۇس ئالغانـدا جاهان،

5013 سېنى ئويده كۆتەرمەن، كەلگىن ماڭا،
نه لازىم بولسا مەن هازىرلاي ساڭا.

* * *

5014 ئېتىن مندى، كەتتى ئېلىككه قاراپ،
چۈشۈپ ئاتتىن، كىردى ئۇ رۇخسەت سوراپ.

5015 ئېلىككه دىدى ئۇ، بۇ ئۇقتان سوزىن،
سويۇندى ئېلىگ، ئاچتى قاشىن ـ كوزىن.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلـمشكه سوئالى

5016 دىدى: ياخشى بولدى، بۇ بىر ئىش بارى،
سوزۇڭدەك راس ئولسا گەر ئېيتقانلىرى.

5017 ئېلىگ ئېيتتى يەنه: ئۇ قاچان كېلۇر؟
ئى ئالىم، قەيەردە كورۇشـسەك بولۇر؟

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىكـكه جاۋابى

5018 ئوگدۇلمش ئېيتتىكى: باشلانغاندا تۇن،
يورۇق دۇنيا مەڭزى قارايسا پۈتۈن،

5019 ئۇ كەلمەكچى بولـدى ئويۇمگه ـــ ماڭا،
قاچان كەل دىسەڭ سەن، كېلۇر ئۇ ساڭا.

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

5020 ələig aydï əmgəp yügürdün əküx
yanut bərsü tənri ol əmgəkkə tux

5021 bu ərdi mənin bu igimkə əmi
səvindürdi əmdi mənin kənlümi

5022 sən əvdə küdəz kəlsə əxtür mana
kixi baroqa məndin okïtqï sana

5023 kadaxïnnï aloqïl mana kəl turup
ziyarət kïlayïn yüzini kərüp

5024 munar mənzətür əmdi bilgə sözin
nəgü tər əxitgil bu tüpi təzin

5025 kixi kənli tutqï tilər arzunï
avïtur tilək buloquka özini

5026 kalï bulsa arzu tiləkin tükəl
kənül kətrür anda kəsər sözini

* * *

5027 iləl təp turup qïktï əgdülmixə
əvinə kəlip kirdi kïldï tüxə

5028 yaxïk yərkə indi yüzin kizlədi
kararïp tuman tozdï dunya tudï

C299
5029 azun tul tonïn kədtï kaxïn tügüp
kalïk yək yüzi təg karardï onup

B362
5030 kamuoq təprənür tïndï yumdï kəzi
qooqï ün kəsildi tiriglər sözi

ئىبلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5020 ئىبلىگ ئېيتتى: ئەمگەپ يۈگۈردۈڭ تولا،
بۇ ئەمگەككە ئەجرىڭ تەڭ بەرسۇن خۇدا.

5021 مېنىڭ دەرت-غەمىمگە داۋا شۇ ئىدى،
بۇ كۆڭلۈمنى ئەمدى خوشال ئەيلىدى.

5022 كۆزەت ئويدە، كەلسە سەن ئاڭلات ماڭا،
مېنىڭدىن قېچقىرغۇچى بارغاي ساڭا.

5023 قاياشىڭنى ئىلىپ ماڭا كەل تۇرۇپ،
زىيارەت قىلايىن يۈزىنى كورۇپ.

5024 بۇڭا ئوخشار ئەمدى بىر ئالىم سوزى،
نىمە دەر ئىشتىكىن، بۇ سوزنىڭ ئوزى:

5025 كىشى كۆڭلى دائىم بىر ئارزۇ تىلەر،
ئاۋۇنغاي ئۇنىڭغا ئېرىشكەن قەدەر.

5026 ئېرىشسە بۇ ئارزۇ-تىلەككە تولۇق،
كۆڭۈلدىن چىقارۇر، سوزىنى ئۇزەر.

5027 ئوگدۇلمىش چىقتى "باش ئۇستىگە" دىبان،
كېلىپ ئويگە توشەك سالدۇردى شۇئان.

5028 يۈزىنى يوشۇردى پېتىپ يەرگە كۇن،
قارايىپ، تۇمان تولدى دۇنيا پۈتۇن.

5029 جاھان تۇل تونىن كىيدى قاۋاغىن تۇرۇپ،
قارايدى كوك، شەيتان يۈزدەك ئوگۈپ.

5030 تىنىپ مىدىرغانلار، يۇمۇلدى كوزى،
كېسىلدى شەپە-ئۇن، تىرىكلەر سوزى.

69

OḌOIURMÏX ӨGDÜLMIX TAPA KƏLMIXIN AYUR

A142

5031 turup aḳru kəldi kər oḍoḳurmïxa
küḍəzip kərü aldï өgdülmixə

5032 səlam ḳïldï ətrü alïxtï əlig
turup əvkə kirdi bu iki silig

5033 ax iqgü qïḳardï yətürdi kərü
kixi ïḍtï ᾳlig tapa uḳturu

5034 əxitti ᾳlig ḳïldï yandru jəwab
oḳïdï olarïoḳ yaḳïnlïḳ ulap

ئاتمىش تۆتىنچى باب

ئودغورمىشنىڭ ئوگدۈلمىش سېنىغا كەلگەنلىكى بايانىدا

5031 تۇرۇپ كەلدى ئودغۇرمىش ئاستاغىنا،
كۈتتۈپ ئالدى ئوگدۈلمىش ئۆنى مانا.

5032 سالاملاشتىلەر قول ئېلىشىپ شۇئان،
كىرىشتى ئويگە بۇ ئىككى پاك ئىنسان.

5033 غىزا-چاي بېرىپ ئوبدان يىدۈردى كۈتتۈپ،
ئەۋەتتى ئېلىككە كىشى، ئۇقتۇرۇپ.

5034 ئىشتەچ ئېلىگمۇ ياندۇرۇپ جاۋاپ،
قىچقارتتى ئۇلارنى يېقىنلىق ئۇلاپ.

70

KÜN TOƆIDÏ ƏLIG OḌOƆURMÏX BIRLƏ KƟRÜXMIXIN AYUR

5035 ikigü turup bardï əlig tapa
kərü aldï əlig yorïdï ḳopa

5036 səlam ḳïldï əlig ən axnu kərüp
'ələyk bərdi zaḥid səlamḳa turup

5037 əligləxti əlig bu zaḥid bilə
ayïttï əlig yazlu səvnü külə

5038 orun ḳïldï artuḳ əzinə yaḳïn
aoƣïrladï axru baoƣïrsaḳlïḳïn

5039 ayur əmgədiṇ sən ay oḍoƣurmïxa
yaḍaoƣïn bu yərkə əzüṇ kəlmixə

يەتتىنچى باب

كۆنۇغدى ئېلگىنىڭ ئۇدغۇرمىش بىلەن كۆرۈشكەنلىگى

بايانداا

5035 ئىككىيلەن تۇرۇپ باردى ئېلىگ تامان،
كورۇپ قارشى ئالدى ئېلىگ شۇ زامان.

5036 سالام قىلدى ئېلىگ ئەگ ئاۋال كورۇپ،
ئىلىگ ئالدى زاھىت سالامنى تۇرۇپ.

5037 ئېلىگ قول ئېلىشتى بۇ زاھىت بىلە،
ھال-ئەھۋال سورادى، سويۇنۇپ كۆلە.

5038 ئورۇن بەردى بەكمۇ ئوزىگە يېقىن،
كورسەتتى قەدىرلەپ كويۇمچانلىغىن.

5039 دىدى: سەن ئۇدغۇرمىش كوپ جاپا چېكىپ،
قىينالدىگ پىيادە بۇ يەرگە كېلىپ.

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B363

5040 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï kəzüm
sənï kərdi əmgək unïttï əzüm

5041 əzüm arzulap kəldi əmdi sana
nəlük təggəy əmgək ay əlig mana

5042 kixi əz tiləkin yorïsa barïp
təgir tərk tiləkkə bu ḳalmaz arïp

C300

5043 nəgü tər əxitgil bəkə yavoqusï
ukux birlə yaḍmïx azunka küsi

5044 kənül arzulasa yïrak yər yaoquk
bolur tərk tiləkin bulur ol anuk

5045 kənül birlə manṣa kixi arzulap
təgir arzuka tərk yaoqukluk ulap

5046 kənülsüz ḳayu yərkə manṣa aḍak
nəqə yər yakïn ərsə boldï yïrak

5047 aḍakïn yorïoqlïka əmgək təgir
kənül birlə manṣa ol əmgək barïr

5048 kənül birlə kəldim sana ay əlig
ḳaqan təggə əmgək yətürgil bilik

5049 kənül kimni səvsə tiləsə bakïn
nəqə yər yïrak ərsə boldï yakïn

ئودغۇرمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5040 جاۋابەن ئودغۇرمش ئېيتتىكى: كوزۇم—
سېنى كورگەچ، ئۇنۇتتۇم جاپانى ئوزۇم.

5041 ئوزۇم ئارزۇلاپ كەلدىم ئەمدى ساڭا،
نېچۇك يەتكەي ئەمگەك ئەي ئېلىگ ماڭا؟

5042 كىشى ئوز تىلەگىچە يۇرسە بېرىپ،
يېتەر ئارزۇغا تېز، قالماس ھېرىپ.

5043 نىمە دەر ئىشتىكىن بوكە[204] يابغۇسى،
جاھانغا يېيىلغان ئەقىل داڭقىسى:

5044 يىراق يەر يېقىندۇر، دىل قىلسا ئارزۇ،
تىلەككە يېتەر ئەر ئېنىق تېزلا ئۇ.

5045 كىشى ماڭسا يولغا خالاپ، ئارزۇلاپ،
يېتەر تېز ئۇمتىكە يېقىنلىق ئۇلاپ.

5046 كوڭۇل تارتمىغان يەرگە قويسا ئاياق،
يېقىن بولسا يەر قانچە، بولغاي يىراق.

5047 ياياق ماڭسا يولنى ئۇ، مېھنەت چېكەر،
دىل تارتىپ ماڭسا يول ئۇ، مېھنەت كېتەر.

5048 كوڭۇل بىرلە كەلدىم، ئى ئېلىگ ساڭا،
نېچۇن زەخمەت چېكەي، نەزەر سال بۇڭا.

5049 كوڭۇل كىمنى سويسە، تىلەسە، قارا،
يىراق بولسا قانچە يېقىندۇر ئارا.

ƏLIG SUALI OĎOIURMÏXĶA

5050 ƏIig aydï sözdə ən axnu sana
ayïtoqu sözüm bar ayu bər mana

5051 sən əmdi könül birlə kəldin mana
wəlïkin nətəg ol bu ix ay tona

B364
5052 bilir sən səlam fəzlï artuk uluoq
kim axnu axunsa aqar bu yoluoq

5053 məni kördün ərsə səlam kïlmadïn
bu fəzlïoq muyanïoq kalï kolmadïn

OĎOIURMÏX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

5054 yanut bərdi oďoqurmïx aydï səlam
bilip kïlmadïm mən ən axnu ulam

5055 səlam ol kixikə səlamət yolï
səlam kïldï ərsə uruldï ulï

5056 səlam ol kixikə əminlik əman
səlam kïlsa ətrü əmin boldï jan

5057 munar mənzətü kəldi əmdi bu söz
əxitgil munï sən aya könli tüz

C301
5058 əman bərdi ərkə səlam kïloquqï
səlamət bolundï 'ələyk aloquqï

5059 səlam ol səlamət kixi xərrinə
səlamətlïk aldï yanut kïloquqï

ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5050 ئېلىگ ئېيتتى: سوزلەشتىن ئاۋال ساڭا ــ
ئېيتار بىر سوزۇم بار، جاۋاپ بەر ماڭا.

5051 سەن ئەمدى كوڭۈل بىرلە كەلدىڭ ماڭا،
ۋە لېكىن بۇ قانداق ئىش بولدى توڭا؟

5052 ببلۇرسەن، سالام پەزلى بەك چوڭدۇر ئول،
كىم ئاۋال سالام بەرسە ئاچتى بۇ يول.

5053 مېنى كورگەنىڭدە سالام قىلمىدىڭ،
بۇ پەزىل ساۋابىن نىچۇن كۇتمىدىڭ؟

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5054 جاۋابەن ئودغۇرمىش ئېيتتىكى: سالام ــ
بىلىپ قىلمىدىم، مەن باشتا ئېھتىرام.

5055 سالامدۇر كىشىگە ئىسەنلىك يولى،
سالامله قويۇلۇر ئىسەنلىك ئۇلى.

5056 سالامدۇر كىشىگە ئىمىنلىك ــ ئامان،
قىلىنسا سالام، ساق بولۇر ئۇشبۇ جان.

5057 بۇڭا ئوخشىشىپ كەلدى ئەمدى بۇ سوز،
ئىشىتكىن مۇنى سەن، ئەي كوڭلى توز:

5058 ئامان بەردى ئەلگە سالام بەرگۈچى،
سالامەت بولۇر ئۇ ئىلىك ئالغۇچى.

5059 سالام ساقلار ئامان كىشى شەرىدىن[205]،
سالامەتلىك ئالدى جاۋاپ قىلغۇچى.

5060 uluoqlar kərək kim kiqigkə səlam
axundursa ətrü bolur ix təmam

A143
5061 kiqig tutsa kilsa uluoqlar sözi
səlamət tirildi kutuldi özi

5062 kiqig bolsa əmin uluoq xərrindin
səlamət bolunsa umup həyrindin

5063 məninqdin əligkə kaqan təggə xər
kiqig mən kiqigdin nəgü yasi bar

5064 əlig əlgi barqa boqunka uzun
nəgü kolsa kiloqay tügülsə yüzün

5065 kərü bar kara bəgkə kilmaz səlam
bu mə'ni üqün ol ay bilki təman

B365
5066 məni sən ən axnu tapuoqka tiləp
özünkə okidin əküx arzulap

5067 bolu bərmədim mən sözün tutmadim
bu alqi azunka özün pütmədim

5068 ani koqtun əmdi ziyarət üqün
okidin munu kəldim əmdi bu tün

5069 taki əymənür ərdim əmdi sana
səlamin əman bərdin əmdi mana

5070 yana axnuki sözkə yanoqay təyü
taki korkur ərdim sana əymənü

5071 tükəl püttüm əmdi sana bəlgülüg
mana ədgü təggəy sənindin ülüg

5060 كىچىككە ئۇلۇغدىن كېرەكتۇر سالام،
شۇ بىرلە جىمى ئىش بولۇرلەر تامام.

5061 كىچىك تۇتسا، قىلسا ئۇلۇغلار سوزى،
سالامەت ياشاپ ھەم قۇتۇلغاي ئوزى.

5062 كىچىك بولسۇن ئىمىن ئۇلۇغ شەرىدىن،
سالامەتلىك تېپىپ ئۇنىڭ خەيرىدىن.

5063 مېنىڭدىن ئېلىككە تېگەر شەر قاچان،
كىچىكمەن، كىچىكتىن تېگەر نە زىيان؟

5064 ئېلىگ قولى بارچە خەلقە ئۇزۇن،
نە قىلسا قىلۇر، گەر ئۇ تۇرسە يۇزىن.

5065 نەزەر سال، ئەي ئىلمى كەك ئالىم، ئاۋام—
بەگلەرگە شۇنىڭچۇن قىلمايدۇ سالام.

5066 مېنى سەن ئەك ئاۋال خىزمەتكە چىللاپ،
يېنىڭغا قىچقىردىك تولا ئارزۇلاپ.

5067 قوبۇل قىلمىدىم مەن، سوزۇك تۇتمىدىم،
بۇ ئالدامچى دۇنياغا مەن پۇتمىدىم.

5068 ئۇنى قويدۇك ئەمدى، زىيارەت ئۇچۇن—
قىچقىردىك مېنى، كەلدىم ئەمدى بۇ تۇن.

5069 يەنە ئەيمىنەتتىم كېلىشتىن ساڭا،
سالامىك ئامان بەردى ئەمدى ساڭا.

5070 يەنە باشتىكى سوزگە يانغايمۇ دەپ،
ھۇنۇز قورقار ئىدىم شۇڭا ۋەھمە يەپ.

5071 تولۇق پۇتتۇم ئەمدى ھەقىقى ساڭا،
سېنىڭدىن تېگۇر خوپ نەسۋە ساڭا.

ƏLIG JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

5072 əlig aydï bəgkə əḍi kəḍ yavuz
tilin səzləmixtin yana yansa əz

5073 uluoɣluḳ yəməsün ol əlgi uzun
yanar ərsə tildə yorïtmïx səzün

5074 azunḳa əlig bolmasun ol kixi
tili yaloɣan ərsə ḳïlïnqï puxï

C302
5075 nətəg bəg bolur ol boḍunḳa uluoɣ
tili yaloɣan ərsə kər əlgi ḳuruoɣ

5076 taḳï munda yəgrək bilik səzləmix
səzüg ḳïysa ḳïylur ḳaqar ḳut təmix

5077 kixidə yavuzraḳï yaloɣan bolur
yavuzda yavuz wə'də ḳïyoɣan bolur

5078 əḍi yaḳxï aymïx kəni səzlüg ər
kəni səzlüg ərkə bayat bərsü tər

B366
5079 səzi qïn kərək bəg ḳïyïḳsïz kəni
səzində yanïoɣlïoɣ təmə ər anï

5080 tilin səzləmix səzdə yanmaz ərən
səzində yanïoɣlï ixilər sanï

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

5081 yanut bərdi oḍoɣurmïx aydï əlig
bu əḍgü ḳïlïḳlarḳa boldï əlig

ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5072 ئېلىگ ئېيتتى: بەككە بولۇر بەك ياماندىن ئالسا دىگەن سوزىدىن قاچان.

5073 بولالماس بەھرىمەن ھىچ چوڭلىغىدىن، يېنىپ ئالسا ئوزى ئېيتقان سوزىدىن.

5074 جاھانغا ئېلىگ بولمىسۇن ئول كىشى، سوزى بولسا يالغان، غەزەپلىك ئىشى.

5075 نەچۈك بەگ بولۇر ئول خەلقىگە ئۇلۇق، سوزى بولسا يالغان، قولى، كور، قۇرۇق؟

5076 مۇنىڭدىنمۇ خوپراق بىلىم سوزلىمىش، يېنىپ ئالسا سوزىدىن، قاچار بەختى، دىمىش.

5077 كىشىنىڭ ياماندۇر ئېيتسا يالغان، قىلىپ ۋەدە يانغان ياماندىن ياماندىن ياماندىن.

5078 تولا ياخشى دەپتۇ دۇرۇس سوزلۇك ئەر، دۇرۇس سوزلۇك ئەرگە خۇدا بەرسۇن ئەجىر:

5079 بەگ راس سوز بولغۇلۇق ۋە تانماس كېرەك، سوزىدە تۇرماسنى ئەر دىمەس كېرەك.

5080 بىر ئېيتقان سوزىدىن يانمايدۇ ئەرەن، سوزىدىن يانغۇچى خوتۇندۇر، دىمەك.

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5081 جاۋاپ بېرىپ ئودغۇرمىش، ئېيتتى: ئېلىگ— بۇ ياخشى قىلىقلارغا يەتكۈزدى ئىلىگ.

5082 bayat arturu bərsü əlig sana
bu əḍgü kilikler bu əḍgü yana

5083 boḍunda talu ol bu bəglər əzi
əzi təg talu tutoɣu kilki sözi

5084 biliklig bilik bərdi mundaoɣ ayur
bəg əḍgü kəni bolsa boḍni bayur

5085 nəgü tər əxitgil ərün baxlioɣ ər
azunuoɣ kəqürmix uzun yaxlioɣ ər

5086 kilinq əḍgü tut ay azun tutoɣuqi
kəligli turur kut yana baroɣuqi

5087 katioɣlan əzünkə koḍun əḍgü at
wəfa kilmaoɣay kut səni kiloɣa yat

5088 əsiz kilmaoɣil sən ay əlgi uzun
kamuoɣ əḍgülük kil kilinqin sözün

5089 uluoɣluk bu bəglik yüz əvrür sana
məgər əḍgülük yüz əvürməz tona

C303
5090 bu kün əḍgü kazoɣan boḍun yüki yüḍ
yarin əḍgü kəlgəy kəqip barsa eḍ

5091 tüpi yəl turur bu tiriglik küni
inanqsiz turur kut kəqürgəy səni

ƏLIG JƏWABI OḌOIURMIXKA

B367
5092 əlig aydi ukoɣil ay bilki uluoɣ
tiləkim bu ol səndə aqoɣil yoluoɣ

5082 ساڭا بەرسۇن خۇدا يەنە ھەم ئوشۇق،
بۇ ياخشى قىلىقلار ۋە بۇ ياخشى خۇلق.

5083 بۇ بەگلەر خەلقنىڭ خىلىدۇر ئوزى،
ئوزىدەك خىل ئولغاي خۇلق ھەم سوزى.

5084 بىرىپ تەلىم بىر ئالىم شۇنداق ئېيتۇر:
بېگى ياخشى، ئادىل بولسا، خەلق بېيۇر.

5085 نىمەدەر، ئىشتىكىن، بىر ئاق چاچلىق ئەر،
جاھاننى كوچۇرگەن ئۇزۇن ياشلىق ئەر:

5086 قىل ياخشى خۇلقىڭنى، جاھان تۇتقۇچى،
بۇ بەخت كەلگۈچى ۋە ھەم كەتكۈچى.

5087 قىلىپ ئىجتىھات سەن، قازان ياخشى ئات،
ۋاپا قىلمىغاي بەخت، كورۇر سېنى يات.

5088 ئەي قۇدرەت ساھىبى قىلما يامانلىق،
قىلىق-سوزدە ياخشى بولغىن داۋاملىق.

5089 يۇز ئورەر ئۇلۇغلۇق، بۇ بەگلىك ساڭا،
پەقەت ياخشىلىق ئورنىمەس يۇز، توڭا.

5090 بۇ كۇن خەلق يۇكىنى يۇد، قىل ئەزگۇ ھامان،
كېلۇر ياخشىلىق تاڭنا، ئوتكەچ زامان.

5091 بوراندەك كېچەر بۇ تىرىكلىك كۇنى،
ئىشەنچسىز ئېرۇر بەخت، تاشلار ئۇ سېنى.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5092 ئېلىگ ئېيتتى: ئى ئىلمى چوڭ ئوق بۇنى،
تىلەگىم شۇ، ئاچ ياخشىلىق يولىنى.

5093 sǝni munqa bǝkrü tutup qolduqum
bu ǝrdi tilǝkim mǝnin ay toqum

5094 maŋa bǝrgil ǝmdi bu ǝt sav ǝrig
mǝgǝr ǝdgülükkǝ yǝtilgǝy ǝlig

A144
5095 kixi bar qalïn boḑ booquz aoquqï
kǝni qïn baoqïrsaq yoq ol ay aqï

5096 bu bǝglǝr bulur barqa arzu tilǝk
ǝzi kǝnliŋǝ sïoqoqu bulmaz yǝlǝk

5097 qapuoqda qalïn bax yumïttï yorïr
tusulur kixi yoq maŋa ay bilir

5098 muŋar mǝnzǝr ǝmdi bu bǝyt ay aqï
uqayïn tǝsǝ sǝn munuqï oqï

5099 kixi tǝp yorïoqlï tǝlim bar sanï
kixikǝ tusuloqu tiläsǝ qanï

5100 qïlur bir kixi miŋ kixiniŋ ixin
ǝküx miŋ yumïtsa qïlumaz anï

* * *

5101 yana aydï ǝlig ay oḑoqurmïxa
bayat fǝzlï barqa ǝzüŋ bulmïxa

5102 atïŋqa yaraxï qïlïnqïŋ pütün
tilǝkiŋ tükǝl bǝrsü tǝŋri qutun

5103 bayat bǝrmixindin maŋa qïl ülüg
tirilsü kǝŋül bolsu nǝfsim ǝlüg

5093 سېنى مۇنچه قاتتىق تۇرۇپ ئىستىدىم،
ئى كۆڭلۈم توقى، شۇ ئىدى مەقسىدىم.

5094 مەگەر ئەزگۈلۈككە ئېرىشمەك ئۇچۇن،
ماڭا ئەيله پەندۇ-نەسىھەت پۇتۇن.

5095 چورەمده كىشى كوپ، گېلىدۇر غېمى،
دۇرۇس، چىن، كويۇمچان يوقتۇر، ئەي سېخى.

5096 يېتەر بەگلەر جىمى مەقسەت-تىلەككە،
يېتەلمەس كۆڭلگە ئەرزەر يولەككە.

5097 بۇ دەرگاهتا بىر توپ كىشىلەر يۇرەر،
ۋە لېكىن ياراملىق ماڭا يوق بىرەر.

5098 بۇڭا ئوخشاپ كېلەر بۇ بېيت، ئەي سېخى،
ئوقۇيچۇ دىسەڭ سەن مۇشۇنى ئوقى:

5099 تولادۇر كىشى دەپ يۇرۇچى سانى،
كىشىگە ياراملىق دىسەڭ، ئۇ قېنى؟

5100 قىلۇر بىر كىشى مىڭ كىشىنىڭ ئىشىن،
تولا مىڭ يىغىلسا قىلالماس ئۇنى.

* * *

5101 دىدى: ئەي ئودغۇرمىش، بۇ ئېلىگ يانا،
يىغىلمىش خۇدا پەزلى سەندە مانا.

5102 ئېتىڭغا يارىشا خۇلقۇڭمۇ پۇتۇن،
تىلەك، بەختىڭنى ھەق تولۇق ئەيلىسۇن.

5103 خۇدا بەرگىنىدىن ماڭا بەر ئۇلۇغ،
تىرىلسۇن كۆڭۇل، نەپس بولسۇن ئولۇك.

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

C304

5104 yanut bərdi oḍoɣurmïx aydï ay bəg
taxïmnï kərür sən kixi əggü təg

B368

5105 ḳalï bildiŋ ərsə iqim ay bəkə
bu kün sürgəy ərdiŋ məni miŋ səkə

5106 maŋa at uruldï bu zaḥid atï
bu atïm maŋa boldï ṭa'ət yutï

5107 məni alḳtaqï kər bu atïm turur
bu atïm üqün nəfs maŋa bəg bolur

5108 kəbiṭ kəḍ bəzədim kixi kərgüsi
asïoɣ yoḳ kəbittə satïoɣ bəlgüsi

5109 taxïn kərməgil sən ay əlig kixig
kixiniŋ iqin kər yaxutluoɣ ixig

5110 nəqə kərklüg ərsə ḳaoɣun tax yüzi
yïdï ya bəḍizi ya mənzi təzi

5111 iqində tatïoɣ bolmasa ol ḳaoɣun
anï taxtïn atoɣu bolur ay sïoɣun

5112 nəgü tər əxit əmdi kənli oḍuoɣ
iqiŋni bəzə tutma tax sïr boḍuoɣ

5113 ḳamuoɣ nəŋ kətürgüsi iqtin bolur
iqi bolmasa tax yaramaz ḳalur

ئودغۇرمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5104 جاۋاپ بەردى ئودغۇرمش، ئېيتتى: ئەي بەگ،
تېشىمنى كورەرسەن، ئۇ ماختىغۇدەك.

5105 ئەي قۇدرەت ساھىبى كورسەڭ ئىچىمنى،
بۇ كۇن لەنەت ئوقۇپ، قوغلايتتىڭ مېنى.

5106 تاقالدى ماڭا بۇ زاھىتلىق ئېتى،
ماڭا بولدى بۇ ئات تائەت ئاپىتى.

5107 مېنى يوق قىلۇچى شۇ ئاتىم ئېرۇر،
شۇ ئاتىم ئۇچۇن نەپس ماڭا بەگ بولۇر.

5108 بىزەدىم كىشىلەر كورەرگە دۇكان،
ئۇنىڭدا تىجارەت، پايدا يوق ھامان.

5109 ئېلىگ سەن قارىما كىشى تېشىغا،
ئىچىگە قارا ھەم مەخپى ئىشىغا.

5110 قوغۇننىڭ تېشى ياكى رەڭگى-يۇزى،
ھىدى، مەڭزى كوركەم نە چاغلىق ئۇزى.

5111 بى تەم بولسا لېكىن ئىچىدىن قوغۇن،
ئۇنى تاشلاش كېرەك، ئى چاققان سوغۇن[206].

5112 نىمە دەر ئىشت ئەھدى كوڭلى ئويغاق:
بىزەپ ئىچىنى، تېشىڭغا بەرمە بويىاق.

5113 پۇتۇن نەرسە ئۇستۇنلۇكى ئىچىدە بولۇر،
ئىچى بولمىسا، تاش يارامسز قالۇر.

ƏLIG JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

5114 yanut bərdi əlig ayur ay süzüg
iqiŋ mə taxïŋ birlə barqa tüzük

5115 əzüŋ yük yinitti bu dunya ḳoḍup
ilindim mən əmdi aoqïr yük yüḍüp

5116 bu dunya ixi ḳïldï məxoqul məni
bayat tapoqïŋa əz təgüməz ḳanï

5117 maŋa ət ərig bər tutunsu əzüm
ḳutaḍsu səzün qïn süzülsü əzüm

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B369
5118 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï bəgə
ḳamuoq əḍgülükkə sən əḍgün təgə

5119 bayat ḳullarïnda məniŋdə yavuz
aḍïn bilməgil sən ay bilki əgüz

5120 məniŋdə yavuzraḳ bayatïm ḳulï
mən ək mən ay əlig tiləsə ḳalï

5121 nəgü asoqï boloqay məniŋ səzlərim
tusuloqaymu ərki saŋa ətlərim

5122 yana mən iḍimdin umïnq kəsmədim
yazuḳ yarlïḳaoqlï ol ol bir iḍim

5123 nəgü tər əxitgil yazuḳluoq ḳulï
yazuḳïn bilip 'użri ḳoldï tili

ئېلىگىنىڭ ئودغۇرمىشىغا جاۋابى

5114 جاۋاپ بېرىپ ئېلىگ دىدى: ئى سۈزۈك،
ئىچىڭمۇ تېشىڭ بىرلە بىردەك تۈزۈك.

5115 يېنىكلەتتىڭ يۈكۈڭ، دۇنيانى قويۇپ،
ئىلىندىم مەن ئەمدى ئېغىر يۈك يۈدۈپ.

5116 بۇ دۇنيا ئىشى قىلدى مەشغۇل مېنى،
تائەت قىلغىلى ھەققە ۋاقتىم قېنى؟

5117 ماڭا بەر نەسىھەت، ئۇزۇمنى تۈتاي،
قۇتاتسۇن سۈزۈڭ چىن، ئۇزۇم ساپ بولاي.

ئودغۇرمىشىنىڭ ئېلىگكە جاۋابى

5118 ئايا بەگ، ـ دەپ جاۋاپ قىلدى ئودغۇرمىش، ـــ
پۈتۈن ياخشىلىققا ياخشىلىقلە يېتىش.

5119 خۇدا قۇللىرى ئىچرە مەندەك يامان،
ئى ئىلمى دېڭىز، يوق ئېرۇر ھېچقاچان.

5120 مېنىڭدىن يامانراق خۇدا قۇلىنى،
ئەگەر ئىزدىسەڭ سەن، تاپارسەن مېنى.

5121 مېنىڭ سۆزلىرىم پايدا قىلغاي نېچۈك؟
ئوگۈتۈم ساڭا نەپ قىلارمۇ تۈزۈك؟

5122 شۇڭا مەن ئىگەمدىن ئۇمىت ئۈزمىدىم،
ئەپۇ ئەيلەر گۇنايىم شۇ بىرلا ئىزىم.

5123 نەدەيدۇ ئىشتىكىن، گۇناكار قۇلى،
گۇنايىن تىلەپ ئۇزرە ئېيتىپ تىلى:

5124 yazuḳluoɣ jəfalïoɣ ḳuluṇ mən otun
baḳa kərsə barqa yazuḳ mən pütün

5125 səniṇdə aḍïn yoḳ sïoɣïnoɣu iḍim
yazuḳum baoɣïxla yələgil ḳutun

ƏLIG JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

A145
5126 yanut bərdi əlig ayur ay oḍuoɣ
bu kïlkïṇ boḍudï bu ədgü boḍuoɣ

5127 əzüṇṇi yavuzraḳ bilirin üqün
boḍunda sən ədgü bolur sən küqün

5128 kənül til arïttïṇ arïdï əzüṇ
məni ətləgil bər tusulsu səzüṇ

5129 ay ədgü kïlïḳlïoɣ pütün ixi qïn
maṇa ət ərig bər baoɣïrsaḳlïḳïn

5130 bayat bərdi barqa saṇa ədgülük
bu ədgü yolïn aq maṇa ay külüg

B370
5131 ay ədgü kixi ətlə əmdi maṇa
yanut bərgə təṇri yarïnlïḳ saṇa

5124 گۇناكار، جاپاكار،قۇلۇڭمەن نادان،
قارالسا گۇنالىق ئۇزۇم مەن هامان.

5125 سېنىڭدىن بولەك يوق سىغىنار ئىگەم،
گۇنايىم كەچۈرسەن، يولە بەخت تامان.

ئېلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5126 جاۋابەن دىدىكىم ئېلىگ: ئەي ئويغاق،
بۇ خۇلقۇڭ ساڭا بەردى ئەزگۇ بويىاق.

5127 ئۇزۇڭنى يامانراق بىلەرىڭ ئۇچۇن،
خەلق ئىچرە ياخشى ئېرۇرسەن بۇ كۇن.

5128 كوڭۇل، تىل ئېرىتتىڭ، ئېرىدىڭ ئۇزۇڭ،
ئوگۇت بەر، ماڭا نەپئى قىلسۇن سوزۇڭ.

5129 ئى ياخشى قىلىقلىق، پۇتۇن ئىشى چىن،
ماڭا بىر نەسنەەت شەپقەت ئەيلىگىن.

5130 خۇدا ياخشىلىقلارنى بەردى ساڭا،
ئى نامدار، تاچ ياخشى يولنىمۇ ماڭا.

5131 ئى ياخشى كىشى كەل، ئوگۇتلە مېنى،
خۇدا ئەجىر بەرسۇن قىيامەت كۇنى.

71

OḌ0IURMÏX ẒLIGKƏ PƏND BƏRMIXIN AYUR

C306

5132 yanut bərdi oḍoɣurmïx aydï ẓlig
bayat bərsü barqa tiləkkə əlig

5133 bu kïvqaḳ ḳovï dunya kəqki azun
nəqə bəg ḳarïttï ḳarïmaz əzün

5134 sẹni təg təlim bəg kəqürdi səvip
saṇa ma anundï kəqürgəy əvip

5135 bamaoɣïl muṇar sən ḫəḳikət kənül
wəfa kïloɣu ərməz ḫəḳikət tenül

5136 mənindin nərək əmdi ət sav ərig
bu əḍlək əti tap saṇa ay tirig

5137 sənində ozaḳï azun tutoɣuqï
ḳanï ḳanqa bardï ḳanï ol küqi

5138 olar ḳanqa bardï kərü bar saḳïn
saṇa, ma naru baroɣu əḍ kün yaḳïn

يەتمىش بەشىنچى باب

ئودغۇرمىشنىڭ ئېلىكخانىغا قىلغانلىغى بايانىدا

5132 جاۋابەن ئودغۇرمىش ئېيتتى ئېلىككە:
يېتىشتۇرسۇن سېنى ھەق ھەر تىلەككە.

5133 بۇ مەشئۇم، ئىچى بوش، ئوتۇچى جاھان،
قېرىتتى قانچە بەگنى، ئوزى نەۋجۇۋان.

5134 سېنىڭدەك قانچە بەگنى ئۇ ئوتتى سويۇپ،
ساڭا بولدى تەييار، كېتەر تېز قويۇپ.

5135 ئوسكا ھەقنى كۆڭۈل بەرمىگىن،
ۋاپا ئەيلىمەيدۇ ھەقنى، چېكىن.

5136 مېنىڭدىن ئوگۈت ساڭا لازىم ئەمەس،
ئى ئىنسان، پەلەكنىڭ ئىبرىتى، بەس.

5137 سېنىڭدىن بۇرۇنقى جاھان تۇتقۇچى،
قېنى، نەگە كەتتى، قېنى ئۇ كۈچى!

5138 ئۇلار نەگە كەتتى قاراپ ئويلىغىن،
سېنىڭمۇ كېتىشكە كۇنىڭدۇر يېقىن.

5139 saŋa təgdi əmdi bu bəglik ḳurï
uzun ḳaloḳu ərməz ix ə̦tnip yorï

5140 olarḳa nəgü ḳïldï ərsə asïoḳ
bu kün sən anï ḳïl yarïn bul tatïoḳ

5141 nəgükə əkündi əlürdə olar
sən andïn yïraḳ tur tilə əḍgülər

5142 ə̦di yaḳxï aymïx biliklig bəgü
biliklig səzi yinqü yaḳut tə̦gü

5143 əlügni kərügli mə ḳalmaz tirig
əlümkə anun tutma ḳïlkïŋ irik

B371
5144 əlümüg bilikli ay ḳïlḳï usal
kəqər bu tiriglik əzüŋ ülgi al

5145 usanïp yorïoḳlï ay arzu ḳulï
əlümkə basïḳma kəlir aloḳalï

5146 baḳa kər kəqürmix kününŋni bu kün
tükəl boldï tüx tə̦g saḳïnoḳïl əgün

5147 ḳalï ḳïldï ərsə əzüŋ əḍgülük
asïoḳ ḳïldïŋ əzkə aqu mənülük

C307
5148 yava ḳïldïŋ ərsə tiriglik ḳalï
əküŋq birlə tün kün uḍïma ulï

5149 tiləp buloḳu ərməz tiriglik tuqï
yana yanoḳu ərməz yigitlik küqi

5150 bu bulmïx ədüg barï ḳïlma yava
əlümkə anunoḳïl tapuoḳḳa ə̦və

5139 ساڭا تەگدى ئەمدى بۇ بەگلىك ئورۇن،
تەييارلان ئىشىڭگە، ئۇ تۇرماس ئۇزۇن.

5140 ئۇلارغا نىمە پايدا قىلغان ئىكەن،
شۇنى قىل، لەززىتىن تاڭىنا كورەرسەن.

5141 ئوكۇندى ئولەردە ئۇلار نىمىدىن،
تىلەپ ياخشىلىق سەن، يىراق تۇر ئۇندىن.

5142 بىلىملىك ھېكىم ياخشى ئېيتىپتۇ بەك،
بىلىملىك سوزىدۇر ياقۇت، ئۇنچىدەك:

5143 ئولگەننى كورگەنمۇ ھىچ قالماس تىرىك،
ئولۇمگە تەييارتۇر، بولما خۇلقى يىرىك.

5144 ئولۇمنى بىلىپ سەن، يۇرگەن ئەي غاپىل،
تۇگەر بۇ ھايات، ئوز نەسىۋەڭنى بىل.

5145 غاپىللىقتا يۇرگەن ئەي ئىستەك قۇلى،
ھوجۇم قىلمىسۇن ئۇ، كېلۇر ئالغىلى.

5146 قاراپ كور كەچۇرگەن كۇنۇڭنى بۇ كۇن،
ئەقىل بىرلە ئويلا، چۇش بولدى بۇ تۇن.

5147 ئەگەر قىلغان ئولساڭ ئوزۇڭ ئەزگۇلۇك،
ئوزۇڭگە تاپارسەن ئەجىر مەڭگۇلۇك.

5148 زايە قىلغان ئولساڭ ئومۇرنى ئەگەر،
تۇنۇ-كۇن پۇشايمانلە بول ئاھ چېكەر.

5149 تېپىلماس داۋاملىق ھايات ئارزۇلاپ،
يىگىتلىك كۇچمۇ يانماس قايتىلاپ.

5150 زايە قىلما بۇ بار كۇنۇڭنى، قارا،
ئولۇمگە ھازىرلان، تائەتكە ئالدىرا.

5151 ay əlig bakа kər sənində oza
bəg ərdi atan əldə ərk türk tüzə

5152 nəzinə ḫəxəm sü idisi bolup
tirildi bir anqa tiləkin bulup

5153 ölüm tutti ahir ələtti ani
asïoɣ kïlmadï ol bədümix üni

5154 atan öldï bardï sana bərdi pənd
ata pəndi tutsa xəkər boloɣa kənd

5155 munar mənzər əmdi əxit ux bu səz
asïoɣ kïloɣa tutsa aya özkə kəz

A146
5156 atan öldi ərsə kalï nə ödün
sana aydukï ol ooɣul kər odun

5157 ölüm tuttï bardïm kəlir ux sana
katïoɣlan kədin ədgü atïn kodun

5158 atanïn ananïn ölümi tükəl
ooɣul kïzka pənd ol ukup özkə al

B372
5159 atannï anannï ölüm kodmadï
sənimü kodur kər yətilsə ödi

5160 olarka jəfa kïldï dunya tətip
sanamu wəfa kïloɣa kïlkïn ətip

5161 kösüx tut tiriglik kərək ixkə ïd
ülə nən kixikə muyan özkə tïd

5162 kəqər kün iqində kərəkin alïn
kəqürgəy səni öd ətikin kïlïn

5151 ئەي ئىلىگ قاراپ كور سېنىڭدىن بۇرۇن،
ئاتاڭ بەگ ئىدى ئەلدە كۇچلۇك پۇتۇن.

5152 غەزىنە، ھەشەم[207]، لەشكرى بار ئىدى،
تىلەگىن تېپىپ قانچە ۋاق ياشىدى.

5153 ئولۇم تۇتتى ئاخىر، ئەپكەتتى ئۇنى،
ئۇڭا قىلمىدى پايدا چوڭلۇق ئۇنى[208].

5154 ئاتاڭ ئولدى، كەتتى، ساڭا بەردى پەند،
ئاتا پەندى تۇتساڭ، بولۇر شېكەر ـ قەند.

5155 بۇڭا ئوخشار ئەمدى، ئىشت، ئۇشبۇ سوز،
يېتەر پايدا ئۇندىن، بولۇر ساڭا كوز؛

5156 ئولەر چاغدا ئاتاڭ ۋە بەلكى شۇئان ـــ
دېگەندۇر، كور، ئوغلۇم بول ئويغاق ھامان.

5157 ئولۇم تۇتتى، كەتتىم، كېلەر ساڭمۇ،
تىرىشقىن، كېيىن سەن ياخشى نام قازان.

5158 ئاتانىڭ، ئانانىڭ ئولۇمى تولۇق،
ئوغۇل ـ قىزغا پەنددۇر، بۇنى ياخشى ئۇق.

5159 ئاتاڭنى، ئاناڭنى ئولۇم قويمىدى،
ۋاقىت كەلسە سېنى ھەم قويارمىدى.

5160 جاپا قىلدى دۇنيا ئۇلارغا تېتىپ،
ۋاپا قىلغايمۇ ساڭا، قىلىق ئوزگەرتىپ.

5161 ئەزىز تۇت ھاياتنى، كېرەك ئىشقا سال،
قىلىپ ئەلگە ئېھسان، ساۋابىنى ئال.

5162 ئوتەر كۇندىن ئالغىن كېرەكلىگىنى،
تەييارلان، زامان ھەم توڭىتەر سېنى.

5163 өzün yüḍti munqa boḍun yükləri
oḍuoɣ tur usal bolma saḳnu yorï

C308
5164 ḳalïn aq bərilər yïoɣïldï saṇa
ḳoyuoɣ kəḍ küḍəzgil ay əlqi toṇa

5165 əliṇdə birəgü kəqə ḳalsa aq
anï səṇdin aytur bayat kəzni aq

5166 yula təg kəyər sən bu kün ay əlig
yaruḳluḳ aḍïnḳa turur ay silig

5167 tiriglik uquḳsa yətilsə yaxïn
nəgükə tusuloɣay saṇa bu kixiṇ

5168 өzün otḳa atma kixilər üqün
өzünṇi kəyürmə kərürdə küqün

5169 uluoɣluḳ bəḍüklük bu bəglik ḳamuoɣ
ḳalïr bu əlüm kəlsə aqsa ḳapuoɣ

5170 kəni bol kənilik əzə ḳïl tərü
uzun turoɣa bəglik aḍaḳïn ərü

5171 nə əḍgü bilik bərdi bilki uluoɣ
bu səz ixkə tutnup yorï bu yoluoɣ

5172 bəkütmək tiləsə bu bəglik ulï
tərü bərgü tutoɣu kənilik yolï

5173 taḳï bir azunuoɣ tutayïn təsə
kənilikni tutoɣu səz aydïm kəsə

B373
5174 ay bəg mən təgüqi bəḍütmə kənül
wəpasïz turur dunya dəwlət tənül

5163 ئۇزۇڭ يۇددۇڭ مۇنچه خەلق يۇكلىرى،
تۇر ئۇيغاق، غاپىل بولما، ھۇشيار يۇرى.

5164 تولا ئاچ بورىلەر يىغىلدى ساڭا،
كۆزەت قوينى بەك، ئەي ھوكۇمدار توڭا.

5165 كېچەسى ئېلىگدە بىرى قالسا ئاچ،
سورار تەڭرى سەندىن ئۇنى، كوزنى ئاچ.

5166 چىراغدەك يانۇرسەن ئەي ئېلىگ بۇ كۇن،
ئەي پاك قەلپ، يورۇغى بولەكلەر ئۇچۇن.

5167 تۇگسە ھاياتىڭ يېتىلسە يېشىڭ،
نىمە پايدا بېرەر سېنىڭ ئۇ كىشىڭ؟

5168 ئۇزۇڭ ئوتقا ئاتما كىشىلەرنى دەپ،
كۇيدۇرمە ئۇزۇڭنى بىلىپ سەن كۇچەپ.

5169 ئۇلۇغلۇق، بۇيۇكلۇك بۇ بەگلىك تۇگەل،
قالۇر، بۇ ئولۇم ئىشىك ئاچقان مەھەل.

5170 دۇرۇس بول، دۇرۇسلۇق بىلەن ھوكۇم قىل،
تۇرالايدۇ بەگلىك ئۇزۇن ئۇرە، بىل.

5171 بېرىپتۇ نە ياخشى بىلىم-ئىلمى زور،
ئۇنىڭغا ئەمەل قىل ۋە شۇ يولدا يۇر:

5172 چىڭىتماق تىلەسەڭ بۇ بەگلىك ئۇلىن،
ھوكۇمدە چىڭ تۇتقىن ئادالەت يولىن.

5173 تاپايمەن دىسەڭ ئۇ جاھانىنى يانا،
ئادالەت يولىن تۇت، سوزۇم بەس، مانا.

5174 ئى "بەگمەن" دىگۇچى غۇرۇرلانمىغىن،
ۋاپاسىز ئېرۇر دۇنيا-دەۋلەت، چېكىن.

5175 bu dunya ḳutïŋa ïnanma ayïoɣ
ïnanqsïz turur kər ḳïlïnqï yayïoɣ

5176 ay ᵩlig bu ḳarxï bu ordu orun
saŋa təgmixi bir tüxün ol kərün

5177 sənində ozaḳï tüxüp kəqtilər
yᵩrikmədi tüxtə uḍu kəqtilər

5178 saŋa təgdi əmdi bu ordu orun
kəqünni özündə oza ïḍ burun

5179 bu kün munda ᵩtmə bu ḳarxï saray
sᵩni ḳoḍmaoɣay bu kəqər yïl kün ay

5180 özüŋ yatoɣu ornï kər ol bəlgülüg
anï ᵩtgü əḍgü bilə ay külüg

C309
5181 mənin təp bilir sən bu ḳarxïoɣ bu kün
ḫəḳiḳət baḳa kərsə ərməz əgün

5182 nəgü tᵩr əxitgil bu ḳarxï saŋa
baḳa kərsə qïn oḳ ayur ay toŋa

5183 munï sən ayur sən mənin təp mənin
nəgükə ayur sən nəgü təg sənin

5184 sənində basaḳï saŋa qïḳ təyür
anundï küḍər ux mənin tᵩr mənin

5185 tünək ol bu dunya ay dunya bəgi
tünək iqrə bolmaz saḳïnqta əni

5186 tünəktə sən artuḳ tiləmə səvinq
səvinq ornï uqmaḳ turur ḫəm avïnq

5175 ئىشەنمە بۇ دۇنيا، بەخت بىۋاپا،
ئىشەنچسىز ئېرۇر، كور، ئۇ قىلماس ۋاپا.

5176 ئەي ئېلىگ بۇ قەسىر، بۇ ئوردا-ساراي،
ساڭا تەككەن پەقەت بىر تۇرالغۇلۇق جاي.

5177 سېنىڭدىن بۇرۇنلار چۈشۈپ ئوتتىلەر،
تۇرالماي مەنزىلدە كوچۇپ كەتتىلەر.

5178 ساڭا تەگدى ئەمدى بۇ ئوردا—ئورۇن،
ئەۋەتكىن كوچۇڭنى ئوزۇڭدىن بۇرۇن.

5179 بۇ كۈن مۇندا قىلما قەسىر ھەم ساراي،
سېنى ھەم قويمىغاي ئوتكۈچى يىل-ئاي.

5180 ياتار جايىڭ ئېنىق بىلىنىپ تۇرار،
بىزە ياخشىلىقلە ئۇنى، نامدار.

5181 مېنىڭ دەپ بىلۈرسەن بۇ قەسرىنى بۇ كۈن،
قاراساڭ، ھەقىقەت ئەمەس بۇ، چۈشۈن.

5182 ئىشتىكىن، نىمە دەيدۇ بۇ قەسر ساڭا،
قارالسا، تازا راستىنى دەر، ئى توڭا:

5183 بۇنى ئېيتادۇرسەن مېنىڭ دەپ مېنىڭ،
نېچۈن دەيسەن ئۇنداق، نېچۈك ئۇ سېنىڭ؟

5184 سېنىڭدىن كېيىنكىلەر دەر ساڭا: "چىق!"
كىرمەكنى كۆتۈپ دەر: "مېنىڭدۇر مېنىڭ".

5185 ئى دۇنيا بېگى، زىندان ئۇشبۇ جاھان،
بۇ زىندان—ئۇ، ئەندىشەسىز بولمىغان!

5186 بۇ زىندانىدا ئارتۇق تىلەمە سويۇنچ،
سويۇنچ ئورنى جەننەت ئېرۇر ھەم ئاۋۇنچ.

5187 bu ərtər ərəzig ərəz tutmaoɣïl
ay kəqgü səvinqig səvinq təməgil

5188 nə yanlïoɣ bu dəwlət turumaz ḳaqar
tərilmix nənɨnni tükəl ol saqar

A147 B374
5189 anï ḳïl tutaxï tirilgü orun
bu azun nənɨn ḳoḍ anar yüz urun

5190 ərəz ḳoḍ tilək arzu mənü tilə
bu mənü ərəz ḳolsa əmgək bilə

5191 bayat fəẓlïna bir baḳa kər saḳïn
nəqə əḍgülük ḳildï yətrü baḳïn

5192 ḳalïn həlḳ əzə ḳildï əlgin uzun
tilək arzu bərdi yorïḳ til səzün

5193 səni təg ət əzlüg bayat ḳullarïn
sana ḳildï munluoɣ kərür sən barïn

5194 munïn xükri ḳïloɣu bu kün ay əlig
bayat həlḳïna boloɣïl əḍgü silig

5195 kənilik üqün tənri tikti səni
kəni bol kənilik əzə tur ḳanï

5196 uḳux birlə ixlə ḳamuoɣ ixlərig
ḥəwaḳa basïḳma kənül tut tirig

C310
5197 baoɣïrsaḳ bolun barqa boḍnun əzə
tərü ḳïl uluoɣḳa kiqigkə tüzə

5198 boḍun ḳïlḳï tənsiz bolup artasa
kərü ïḍma ətgil ḳïsa tut basa

5187 ئوتەر بۇ ھوزۇرنى ھوزۇر بىلمىگىن،
ئوتەر بۇ سويۇنچنى سويۇنچ دىمىگىن.

5188 سائادەت مۇشۇنداق، ئۇ تۇرماس، قاچار،
يىغىلغان مېلىكنى پۇتۇنلەي چاچار.

5189 ئۇ دۇنيانى بىلگىن بىر مەڭگۇ ماكان،
يۇزۇڭنى ئۇڭا قىل، قويۇپ بۇ جاھان.

5190 قويۇپ ئارزۇ، ھوزۇر، تىلە مەڭگۈلۈك،
بۇ مەڭگۇ ھوزۇرچۇن جاپا چەككۈلۈك.

5191 خۇدا پەزلىن چۈشەن، نەزەر سال، قارا،
نېچۈك ياخشىلىقلار قىلىندى ساڭا.

5192 سېنى خەلق ئۇزە ئۇ قىلدى ھوكمران،
بېرىپ ئارزۇ، سوزۇڭ ئۇ قىلدى راۋان.

5193 سېنىڭدەك ۋۇجۇتلۇق تەڭرى قۇللىرىن،
ساڭا قىلدى مۇھتاج، كورۇرسەن بارىن.

5194 ئېلىگ ئەي، شۇكرى قىل بۇڭا سەن بۇ كۇن،
بول ياخشى قىلىقلىق خۇدا، خەلقىچۇن.

5195 ئادالەت ئۇچۇن تىكتى تەڭرى سېنى،
ئادىل بول، ئادالەت بىلە تۇر، قېنى.

5196 پۇتۇن ئىشنى ئەقىل، ئىدراك بىلەن قىل،
ھاۋاغا بېرىلمە، تىرىك ساقلا دىل.

5197 پۇتۇن خەلق ئۇچۇن سەن بولۇپ مېھرىۋان،
كىچىك ـ چوڭغا ئادىل ھوكۇم قىل ھەر ئان.

5198 بۇزۇلسا خەلقىڭ خۇيى ئوزگۇرۇپ،
تۇتۇپ قاتتىق، تۇزەت ئۇنى تەكشۇرۇپ.

5199 nəgü tər əxitgil ay bilki təniz
bilik birlə ixləp kïzartoɣïl məniz

5200 bu kün əḍgü bolsun təsə sən kamuoɣ
əzün əḍgü boloɣïl ay əldə uluoɣ

5201 kamuoɣ buloɣanukni süzəyin təsə
əzüg süzgü boḍnun süzülgəy basa

5202 bu bəglər bax ol kanqa barsa baxï
uḍula barïr barqa uḍmïx kixi

5203 boḍun artasa anï bəglər tüzər
kalï artasa bəg anï kim süzər

5204 sən əz kïlkïn ətgil kïlïnqïn kənit
boḍun kïlkï ətlür sən əzni avït

B375
5205 yaraoɣlïoɣnï ətmək tiləsə əzün
yaraoɣsïzka yakma kəsildi səzün

5206 otunka katïlma fəsaddïn yïra
bu iki kïlïktïn bolur ər kara

5207 yaraoɣsïz yavuz nən əzün kolmasa
yaraoɣsïznï kïlma səz aydïm kəsə

5208 ərəzkə avïnma sən iqmə süqig
təniz ol bu iki anar yok kəqik

5209 kïlïkïn kəni tut kïlïnqïn silig
ukux bolsu yolqïn kənəxqin bilik

5210 kənül til kəni tut kər ərdəm uluoɣ
əzünni unïtma yanïlma yoluoɣ

5199 نمه دەر ئىشتىكىن، ئى بىلمى دېگىز،
بىلىم بىرلە ئىشلەپ قىزارتقىن مېگىز:

5200 بۇ كۈن ياخشى بولسۇن دىسەڭ بارچىسى،
ئۇزۇڭ ياخشى بولغىن، ئى ئەل كاتتىسى.

5201 دىسەڭ بۇلغىنىشلارنى بولسۇن سۇزۇڭ،
سۇزۇل سەن، كېيىن خەلقمۇ بولغاي تۈزۈڭ.

5202 بەگلەر ــ باش، قاياقتا ماڭسا ئەل بېشى،
ئاڭا ئەگىشۈرلەر بۇ بارچە كىشى.

5203 بۇزۇلسا خەلق، ئۇنى بۇ بەگلەر تۈزەر،
ئۇنى كىم تۈزەر بەگ بۇزۇلسا ئەگەر؟

5204 تۈزەپ ئوز قىلىغىڭ، خۇيۇڭنى تۈزەت،
تۈزەلۈر خەلقمۇ، ئۇزۇڭ راھەت ئەت.

5205 يارامليق ئىشلارنى تىلەسەڭ ئوزۇڭ،
يارامسزنى تاشلا، كېيسلدى سوزۇڭ.

5206 جاھىلغا قوشۇلما، پاساتتىن يىرا[209]،
بۇ ئىككى قىلىقتىن بولۇر ئەر قارا.

5207 يارامسز ياۋۇز نەڭ يۇرمە ئىزدىنىپ،
يارامسزلىق قىلما. سوز ئېيتتىم كېيسپ.

5208 ھوزۇرغا بېرىلمە، ھاراق ئىچمىگىل،
كېچىكسز دېگىزدۇر بۇ ئىككىسى، بىل.

5209 قىلىغىڭ توغرى تۈت، خۇلقىڭنى سىلىق،
ئەقىل يولداش ئولسۇن، كېڭەشچىڭ بىلىك.

5210 پەزىلەتنى زور قىل، دۇرۇس تۈت كوڭۇل،
ئوزۇڭنى ئۇنۇتما، خاتا باسما يول.

5211 kətürmə kənül sən küvəzlənməgil
ər at sü təlim tạp kəgüz kərməgil

5212 nəqə kür kəgüzlüg küvənür ərig
ölüm yạrkə kəmdi əxüdi yạrig

5213 yạmə yakxï aymïx biliklig bədük
biliklig səzi tutsa tuxlar kəḍ ək

C311
5214 həzinəm əküx tạp küvənmə nənin
ḫəxəm sü təlim tạp kətürmə əgin

5215 küqinə küvənip kəgüz kərgüqi
yorïtumadï bir qïbunka alïn

5216 puxï bolma ixtə sən əvkə yïoïn
kalï kəlsə əvkən əzün kïl aoïn

5217 ạvə ixləmə ix məgər din ixi
ạvək ixtə asoïn bulumaz kixi

5218 aqïoï bərgü ərsə ạvit tərk təgür
kïnïn bərgə ursa amulluk əḍür

5219 ạvək kuroqu bolma kïlïnqïn səzün
səringil səringən atanur tüzün

B376
5220 akï bol boḍunka ülə nən yətür
saran bolsa bəglər atïn artatur

5221 irik səzləməgü əzüg tutoqu bərk
irik səzkə tomlïr kixi kənli tərk

5222 süqig səzlə barqa kixikə tilin
aquk tut yüzünni yaruk tut alïn

5211 كۆڭۈلنى كىچىك تۇت، غۇرۇرلانمىغىل،
قوشۇن، خادىم كوپ دەپ كىبىرلەنمىگىل.

5212 نى مەغرۇر، تەكەببۇر، جەسۇر ئەرلىنى،
ئولۇم تۇتتى تۇپراققا كومدى ئۇنى.

5213 يەنە ياخشى دەپتۇ بىر ئالىم بۇيۇك،
بىلىملىك سوزىن تۇتسا بولۇر ئىش تۇزۇك:

5214 غەزىنەم تولا دەپ كورەڭلىمگىل،
قوشۇن، خادىم كوپ دەپ غۇرۇرلانمىغىل.

5215 كۇچمگە گۇۋەنىپ كوكرەك كەرگۇچى،
قىلالمىدى چارە بىر پاشغا[210]، بىل.

5216 غەزەپلەنمە ئىشتا، ئوپكەڭ بېسىۋال،
غەزەپ كەلسە، گويا گاچا بولۇۋال.

5217 ئالدىراپ قىلما ئىش، مەگەر دىن ئىشى،
تاپالماس پايدىنى ئالدىراپ كىشى.

5218 قىلۇر چاغدا ئېھسان تولا ئالدىرا،
ئىغىر بول تاياقلاش، بېرىشته جازا.

5210 هولۇقما سوزـ هەركەتته، بولما يېنىك،
هىلىم دەپ ئاتىلۇر هەر بىر سەۋىرلىك.

5220 سېخى بول، خەلققە بېرىپ مال، يىمدۇر،
بېخىل بولسا بەگلەر ئېتىنى بۇزۇر.

5221 يىرىك سوزلىمە سەن، ئوزنى چىك تۇتۇپ،
يىرىك سوز قويۇر خەلق دىلىن توڭلۇتۇپ.

5222 سوزۇڭ بولسۇن پۇتۇن كىشىگە چۇچۇك،
پىشانەڭ يورۇق تۇت، يۇزۇڭنى ئوچۇق.

5223 boḍunda talu sən talu tut ḳïlïḳ
kəṇül til kəni tut kəni tut yorïḳ

A148
5224 ḳara əḍgü bolsa anïṇ əḍgüsi
əziṇə bolur ay boḍun bəlgüsi

5225 ḳalï əḍgü tutsa bu bəglər ḳïlïnq
ḳamuoɣ əḍgü əlkə bolur miṇ səvinq

5226 apaṇ bolsa bəglər ḳïlïnqï əsiz
əsizlər küqəyür buzar əḍgü iz

5227 əsiz bolma atïṇ əsiz ḳïlmaoɣïl
əsizlərni ḳïsoɣïl bolu bərməgil

5228 əsizlik aoɣu ol yəmə bu aoɣu
aoɣu yəgli bolmaz tiriglik yəgü

5229 uḳuxluoɣ kim ərsə anï tut yaḳïn
biliklig səzin tut küḍəzgil ḫəḳïn

C312
5230 pütün qïn kəni əḍgü atlïoɣ kixig
əzünkə yaḳïn tut aṇar bər ixig

5231 bu alqï azun ḳïlḳï ərsəl yayïoɣ
usal bolma saḳlan yolï kəḍ tayïoɣ

5232 bəzənip kər ətnip kəṇülüg alïr
kəṇül bərdiṇ ərsə yüz əvrər barïr

5233 əlümüg unïtma saḳïnq ḳïsoɣa tut
əlümkə basïḳma aya əlqi ḳut

5234 uḍïma bu oɣəflət bilə ay əlig
əsürmə bu bəglik bilə ay silig

5223 خىلى سەن خەلقنىڭ، خۇلقىڭنى ئۆز قىل،
تۆزەتىپ خۇيۇڭنى، رۇس قىل كوڭۇل-تىل.

5224 ئاۋام ياخشى بولسا، ئۇنۇڭ ئەزگۈسى—
ئوزۇڭگە بولۇر، ئى خەلق بەلگۈسى.

5225 بۇ بەگلەر خۇيىنى ئۆز قىلسا ئەگەر،
ئېلى ياخشى بولۇپ، مىڭ-مىڭ سويۇنەر.

5226 يامان بولسا بەگلەر ھەركىتى، يەنە—
يامانلار كوچىيىپ، بۇزار ئەنئەنە.

5227 يامان بولما، نامىڭ يامان قىلمىغىل،
يامانىنى قىسىپ تۇت، سەن يول قويمىغىل.

5228 يامانلىق زەھەردۇر، يىمە بۇ زەھەر،
زەھەرنى يەپ بولماس، تىرىكلىك كېتەر.

5229 ئەقىللىق كىم ئولسا، ئۇنى تۇت يېقىن،
بىلىملىك سوزىن تۇت، ئادا قىل ھەققىن.

5230 پۇتۇن چىن، دۇرۇس، ياخشى نام كىشىلەر،
ئوزۇڭگە يېقىن تۇت، ئۇڭا ئىشنى بەر.

5231 بۇ مەككار جاھاندا يوق ۋاپا، تۇراق،
غاپىل بولما، ساقلان، يولى بەك تايغاق.

5232 ياسانىپ قىلىپ جىلۋە دىلنى ئالار،
كوڭۇل بەرگىنىگدە يۇز ئورۇپ قاچار.

5233 ئولۇمنى ئۇنۇتما، چەكمە كوپ ئارمان،
سېنى باسمىسۇن ئۇ، ئەي ساھىپقىران.

5234 ئۇخلىما بۇ غەپلەت ئىچرە، ئەي خاقان،
ھەس بولما بۇ بەگلىككە، ئەي ئىسىل جان.

B377

5235 bu künki ərəzkə avïnma saḳïn
yarïnḳï ərəzig tilə kəḏ baḳïn

5236 səvinqi uzun ol ərəzi ökük
ərəz bolsa mundaoq kərək bolsa tux

5237 ərəz əḏgü ḳolsa yorï əḏgü bol
ökük ni'mət iqrə yorï mənü bol

5238 nəgü tər əxitgil bilik bulmïx ər
bilik birlə əldə aoqïr bolmïx ər

5239 bayat bərsə 'izzin yoḳ ol oqayəti
ökük rəḥmət iqrə əzün raḥəti

5240 ḳalï əz kürəsə uquzluḳ anuḳ
uquzluḳ kïyïnḳa kimiṇ ṭaḳəti

5241 ay əlig otaqï sanï sən bu kün
boḏun barqa iglig sana munluoqun

5242 ḳayusï kətürmix bolur küq ərinq
ḳayusï qioqaylïḳ bilə yər saḳïnq

5243 ḳayu aq ḳayusï yalïnmïx bolur
ḳayu ḳaḏoqu birlə ulïnmïx bolur

5244 sənində turur kər bularnïṇ əmi
otaoqïl daru birlə boloqïl ḳamï

5245 ḳalï kïlmasa sən əmi ya otï
boḏunḳa bolur sən tiriglik yutï

C313

5246 sənindin ayïtoqay yarïn bir bayat
jəwabïn anutoqïl əzünkə bərat

5235 بۇگۈنكى هوزۇرغا ئالدانمغىن سەن،
قىيامەت هوزۇرىن تىلە زەۋق بىلەن.

5236 سويۇنچى ئۇزۇندۇر، هوزۇرى تولا،
مانا شۇ هوزۇرنى هوزۇر دەپ بولا.

5237 تىلەسەڭ ئەزگۈلۈك، راهەت، ئەزگۇ بول،
تولا نېمەت ئىچرە يۈرى، مەڭگۇ بول.

5238 نە دەيدۇ ئىشتىكىن بىلىم تاپقان ئەر،
بىلىم بىرلە ئەلدە ئەزىز بولغان ئەر:

5239 خۇدا بەرسە ئىززەتنى يوق غايىتى،
تولا رەھمەتىدە ئۇزۇڭ راهىتى.

5240 ئەگەر قاچساڭ ئۇندىن خارلىغىڭ ئېنىق،
بۇ خارلىققا كىمنىڭ يېتەر تاقىتى؟

5241 ئېلىگ سەن تەۋپىقا ئوخشارسەن بۇ كۈن،
ساڭا مۇهتاج ئېرۇر ئاغرىق — خەلق پۈتۈن.

5242 بىرى چەككەچ زۇلۇم، بەختى قارادۇر،
بىرى يوقلۇق غېمىدە بىنەۋادۇر.

5243 بىرى ئاچ، ئۇ بىرسى يالاڭغاچ يۈرۈر،
بىرى قايغۇ-غەمدە پىغانلار چېكۈر.

5244 سېنىڭدە تۇرۇر، كور، بۇنىڭ دوربىسى،
داۋالات بولۇپ سەن هېكىم-ئۇستىسى.

5245 بېرىپ دورا-داۋاسىن قىلمىساڭ گەر،
سېنىڭدىن بۇ خەلقتە پالاكەت كېلەر.

5246 قىيامەتتە تەڭرى سېنىڭدىن سورار،
خالاسىڭ ئۇچۇن قىل جاۋاپىنى تەييار.

5247 tiriglik kəqər tərk bu bəglik ḳalur
kərəklig saṇa əḍgü atïṇ turur

5248 tarïoḳlaoḳ turur bu azun ay ẹlig
nəgü əksə anda alïr bu əlig

5249 yorï əḍgülük ḳïl əkin əḍgülük
saṇa əḍgü boloḳay aqu mənülük

B378
5250 nəgü tər əxitgil bəgü ẹlqi bəg
bu bəglik ixini bilir yolqï bəg

5251 aya bəg boluoḳlï boḍunḳa uluoḳ
kənül til kiqig tut əzünkə yuluoḳ

5252 aya bax boluoḳlï ay üstəṇ əlig
ḳamuoḳ ixkə axnu sən ixlət bilik

5253 bilik birlə ixlə ḳamuoḳ türlüg ix
bilikdin kəlir ol ḳamuoḳ kərklüg ix

5254 barïoḳlï turur bu azun ḳaloḳusuz
əzüṇ əḍgülük ḳïl yitip baroḳusuz

5255 ḳalïr dunya ahir tooḳuoḳlï əlür
ẹsiz əḍgü ərsə kər atï ḳalur

5256 ẹsizkə ḳatïlma kəyürgəy ẹsiz
atïṇ əḍgü bolsa ḳalïr əḍgü iz

5257 ay ẹlig ḳatïoḳlan oḍuoḳ tur oḍuoḳ
usayuḳ kixikə tokïnur yoḍuoḳ

5258 bu bəglik kəki saḳ oḍuoḳlïḳ turur
takï bir azun ḳolsa mundïn bulur

5247 تىرىكلىك كېتىپ تېز، بۇ بەگلىك قالار،
ساڭا لازىمى شۇ ياخشى ئات بولار.

5248 ئېلىگ، بۇ جاھان بىر تېرىلغۇ ئېرۇر،
نىمە تەرسە، قولۇڭ شۇنىلا ئالۇر.

5249 يۇرى، ياخشىلىق قىل، تېرى ئەزگۈلۈك،
ساڭا ياخشى بولغاي ھامان مەڭگۈلۈك.

5250 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئالىم ئېلچى بەگ،
بۇ بەگلىك ئىشىنى بىلۇر يولچى بەگ:

5251 خەلق چوڭى بولغان ئەي بەگ، كىچىك دىل—
شىرىن سوز بولۇشنى ئوزگە بەدەل قىل.

5252 ئى، باش بولغۇچى قولى ئۇستۇن كىشى،
ئەڭ ئاۋال بىلىم بىرلە قىل ھەر ئىشى.

5253 بىلىم بىرلە ئىشلە پۈتۈن تۇرلۇك ئىش،
پۈتۈنلەي ئىلىمدىن كېلۇر كورىكلۇك ئىش.

5254 كېتەر كەلمەيدىغان بولۇپ بۇ جاھان،
ئوزۇڭ ياخشىلىق قىل يوقالمايدىغان.

5255 قالۇر دۇنيا ئاخىر، تۇغۇلغان ئولۇر،
يامان-ياخشى بولسۇن بىر نامى قالۇر.

5256 يامانغا قوشۇلما، يامان كويدۇرۇر،
ئېتىڭ ياخشى بولسا، ياخشى ئىز قالۇر.

5257 ئېلىگ سەن بول ئويغاق، تىرىشقىن ھامان،
غەپلەتتە يۇرگەنگە تېگەدۇر زىيان.

5258 بۇ بەگلىك ئاساسى ئويغاقلىق ئېرۇر،
بۇ بىرلە ئۇ دۇنيا ھەم قولغا كېلۇر.

A149

5259 usanma usansa bu bəglik barïr
usayuk ikigün azunda ulïr

5260 həşim kïlma əzkə yəmə təkmə kan
bu iki yazukka ulïr qïksa jan

5261 ḫəramka katïlma küḍəz əz katïoɣ
ḫəram yəgli ornï tamu ol patïoɣ

5262 baoɣïrsak bolun barqa yalnuk əzə
kixi yasï kolma yorïma aza

C314

5263 bor iqmə fəsadka katïlma yïra
bu iki buzar karxï ordu tura

5264 əlümkə tooɣar bu tooɣuoɣlï kixi
atïn iz koḍur bu əlügli kixi

B379

5265 tutamqa tiriglik tükər alkïnur
əsiz əḍgü ərsə kər atï kalur

5266 avïnq birlə əgrir bu dunya səni
usanma uḍïtmasu oɣəflət küni

5267 bu oɣəflət turur kər uḍïtur kixig
uḍïoɣlï kixi koḍtï yumoɣï ixig

5268 bu oɣəflət yok ərsə kixikə kamuoɣ
fərixtə bolup kïloɣay ərdi tapuoɣ

5269 əḍi yakxï aymïx biliklig səzi
uka baroɣïl əmdi ay kənli yazï

5270 kamuoɣ oɣəflət ol bu səvinqin ṭərəb
bu oɣəflət bilə əz yakaḍur ʻəjəb

5259 غاپىل بولما، بولساڭ بۇ بەگلىك كېتەر،
ھەر ئىككى جاھاندا غاپىل ئاھ چېكەر.

5260 دۇشمەن قىلما ئۇزگە، يانا توكمە قان،
بۇ ئىككى گۇناھدىن داتلار چىقسا جان.

5261 ئۇزىنى ھارامدىن كېرەك توسمىغى،
ھارام يىگۈچى ئورنى دوزاخ تېگى.

5262 جىمىكى كىشىگە سەن بول مېھرىبان،
ئازدۇرما يولىدىن، سەن ئۇرما زىيان.

5263 مەي ئىچمە، پاساتتىن يىراق قېچىپ تۇر،
بۇلار ئوردا، قەلئە، سارايىنى بۇزۇر.

5264 ئولۇمگە تۇغۇلۇر تۇغۇلغان كىشى،
قويۇر نامىدىن ئىز بۇ ئولگەن كىشى.

5265 تۇتامچە تىرىكلىك ئاخىر يوقىلار،
يامان ـ ياخشىدۇر، كور، بىر ئاتى قالار.

5266 ئاۋۇنچ بىرلە گوللايدۇ دۇنيا سېنى،
سېنى ئۇخلاتمىسۇن، تۇر، ئۇ غەپلەت كۇنى.

5267 بۇ غەپلەت كىشىنى ئۇخلاتقۇچىدۇر،
كىشىكىم گەر ئۇخلار ھەممە ئىش قالۇر.

5268 ئىدى ئالمىسا ئەرنى غەپلەت تۇتۇپ،
قىلاتتى ئىبادەت پەرىشتە بولۇپ.

5269 تولا ياخشى ئېيتقان ئالىم سوزىنى،
ئى، كوڭلى ئوچۇق ئەمدى ئۇققىن بۇنى:

5270 غاپىللىق پۇتۇنلەي سويۇنچى تەرەپ[211]،
بۇ غەپلەتتە ئۇخلار كىشىلەر ئەجەپ.

5271 usanma uḍïtmasu oŋəflət usï
bu oŋəflət usïndïn küḍəzgil ya rəb

5272 əlinḍə yiti tut kəzün ḳuloŋakïn
təzükə təgürgil baoŋïrsaḳlïḳïn

5273 saṇa boloŋa ahir bayat aytïoŋï
bayat aytïoŋï ol yazuḳluoŋ aoŋï

5274 baḳa tur nəgü tər saḳïnuḳ kixi
saḳïnuḳ səzïn tutsa ətlür ixi

5275 ay boxlaoŋ yorïoŋlï boḍun əktəmi
bayat aytïoŋï bar anutoŋïl əmi

5276 kənülqə yorïoŋlï ay təltük münə
ayïtoŋay sənindin bayat bir künə

5277 ay yəgli iqigli yavalïḳ bilə
saḳïxḳa anunoŋïl qïḳïx yol tilə

5278 ayïtoŋu turur kər bayat barqanï
ḳutuloŋu yərin barmu ḳaqoŋïl ḳanï

5279 ay əlig kïlïq bərgə səndə turur
bu bərgə kïyïnlar əsizkə ərür

B380 C315
5280 əsizlər əsizliklərin əsməsə
sən əsmə kïnïn bərgə tutoŋïl basa

5281 əsizlərkə bərgə urup kənməsə
əzün saḳnu turoŋu olardïn usa

5282 əlig bolsa əsiz azunuoŋ buzar
kïsïoŋlïsï bolmasa yoldïn azar

غاپىل بولما، سېنى ئۇخلاتمىسۇن ئۇ،
بۇ غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ساقلا يا رەب!

ئىتتىك بولسۇن ئەلدە كوزۇ-قۇلاغىك،
پۇتۇن خەلقە يەتسۇن كويۇمچانلىغىك.

بولۇر ئاخىر ساڭا خۇدادىن سوراق،
گۇناكارغا خۇدا سوراغى تۇزاق.

دىققەت قىل، نىمە دەر تەقۋادار كىشى،
تەقۋادار سوزىن تۇتسا تۇزىلەر ئىشى:

ئەي بەكۇاش يۇرگۇچى خەلق ئوكتىمى،
جاۋاپىنى تەييارلا، بار ھەق سورىغى.

مەيلىچە يۇرگەن ئى گۇناكار مەئيۇپ[212]،
سورار بىر كۇنى ھەق سوراقچى بولۇپ.

ئەي ئومۇر ئوتكۇزگەن يەپ-ئىچمەك بىلە،
ھىساپقا تەييارلان، چىقىش يول تىلە.

سورىغۇچىدۇر ئۇ، خۇدا ھەممىنى،
قۇتۇلار يېرىڭ بارمۇ قېچىپ قېنى؟!

قىلىچ ھەم تاياق، ئى ئىلىگ سەندىدۇر،
بۇ قامچا، جازالار يامانلارغىدۇر.

يامانلىقنى تاكى قويمىسا يامان،
كىمەيتمە جازانى، ئۇر قامچا ھامان.

تۇزەلمەس يامانلار تاياق يەپمۇ گەر،
ساقلانغىن ئۇلاردىن سەن مۇمكىن قەدەر.

يامان بولسا ئىلىگ جاھاننى بۇزار،
توسۇچى بولمىسا، يولىدىن ئازار.

5283 aoɣïrla sən əḍgüg təgür əḍgülük
boḍun əḍgü boloɣay təzü ay külüg

5284 oyunḳa avïnma əzünṇi küḍəz
ərəzḳə səvinmə künün ḳaldï az

5285 kənilik əzə sən turu ḳïl tərü
tərü birlə bəglik turur ol ərü

5286 küqi yətmixinqə ḳatïoɣlansu əz
yava ḳïlsa ʻużri ḳolu tursu əz

5287 nəgü tər əxitgil boḍun baxqïsï
tərü birlə əldə yaḍïoɣlï küsi

5288 aya bəg ḳatïoɣlan bu ṭaḳət təṇi
tərü ḳïl boḍunḳa təgürgil oṇï

5289 ḳalï tuxsa təkṣir yana ʻużri ḳol
tilin kündə təwbə ḳïlïnoɣïl yaṇï

A150
5290 əküx ḳaznaḳ urma sən altun kümüx
nəgü bolsa bərgil üləgil əküx

5291 səniṇdə kəḍin ḳaloɣa tutsa əlüm
ooɣul ḳïz əsizlikkə buloɣay tolum

5292 ḳatïoɣlan tirigliktə mal axnu ïḍ
saḳïxtïn ḳutuloɣïl muyan əzkə tïḍ

5293 əḍi yaḳxï aymïx boḍunlar bəgi
boḍunda bəḍüki kixidə yəgi

5294 ay ḳaznaḳ uruoɣlï azun bəgləri
əzündə kəḍin ḳoḍma ḳaznaḳ yorï

5283 ئەزىزلەپ ياخشىنى بەرسەڭ ئېتىۋار،
بولۇر خەلق پۈتۈن ياخشى، ئى نامدار.

5284 ئويۇنغا ئاۋۇنما، كۆزەتكىن ئوزۇڭ،
ھوزۇرغا سويۇنمە، قالدى ئاز كۈنۈڭ.

5285 ھوكۈم قىل دۇرۇسلۇق بىلەن سەن دۇرۇس،
تۇرار بەگلىك ئوره قانۇن بىلەن رۇس.

5286 كۆچۈڭ يەتكىنىچە تىرىشقىن ئوزۇڭ،
زايە كەتسە، ئوزۇر ئېيت خۇداغا ئوزۇڭ.

5287 نىمە دەر ئاڭلا، خەلققە باش بولغۇچى،
قانۇن بىرلە ئەلذە شوھرەت تاپقۇچى:

5288 ئايا بەگ، تىرىشقىن كۆچۈڭ يەتكىچە،
قانۇننى خەلققە يەتكۈز ئوڭىچە.

5289 قۇسۇرۇڭ كورۇلسە، ئېيت ئوزرۇڭنى سەن،
تىلىڭ بىرلە تەۋبە قىل كۈندۈز ـ كېچە.

5290 تولا يىغما ئالتۇن ـ كۈموش غەزىنىنى،
نىمە بولسا بەرگىن ئۇلەشتۇر ئۇنى.

5291 ئولۇم تۇتسا قالغاي سېنىڭدىن بۇ مال،
يامانلىققا قىلۇر ئوغۇل ـ قىز قورال.

5292 تىرىكلىكتىن ئاۋال ئەۋەت مالنى سەن،
ھىساپتىن قۇتۇلۇپ ساۋاپ ئالسەن.

5293 تولا ياخشى ئېيتمىش خەلقلەر بېگى،
خەلق ئىچره ياخشى ۋە ئەل بۇيۇگى:

5294 غەزىنە توپلىغان ئى دۇنيا بېگى،
ئوزۇڭدىن كېيىن سەن قويمىغىن ئۇنى.

5295 ərəz aḍnaoɣu ḳïloɣa saḳïx saŋa
ülüg təgməsü ay uruoɣluoɣ ḳarï

B381 C316

5296 aya bay boluoɣlï boḍunda talu
ḳoḳuz ḳïl bu baylïḳ muyan al tolu

5297 wəfasïz azunḳa kənül bamaoɣïl
jəfa ḳïloɣa ahir bolu bərməgil

5298 aya bəg boluoɣlï boḍunda burun
burun ïḍ bu bəglik sən ətgil orun

5299 kəzi suḳ ay artuḳ uzun saḳnur ər
ölüm tutmaz ərkən barïŋ barqa bər

5300 ölüm tutsa ahir bu nən asoɣï yoḳ
turu ḳaloɣa malïŋ saŋa tatoɣï yoḳ

5301 ax az yə ay ɸlig öküx ḳïl tapuoɣ
səz az səzlə əgrən sən ərdəm ḳamuoɣ

5302 qïoɣay tul yətimig baḳa tur kərü
bularïoɣ küḍəzsə bolur qïn tərü

5303 uxaḳqï kixig ḳïlma özkə yaḳïn
ozunqïoɣ özündin yïraḳ tut saḳïn

5304 bu yaŋlïoɣ kixi ol kixi yaslïoɣï
kixi yaslïoɣïn sən yaoɣï bil yaoɣï

5305 kixi sukïŋa bərmə ɸldə əlig
səzik tutma buzoɣay ətilmix ɸlig

5306 ḳatïoɣlan özünni tamudïn yïrat
ḳamuoɣ əḍgülük ḳïl küḍəzgəy bayat

5295 هوزۇرى باشقىغا، ھىناۋى ساڭا —
بولۇر، ئەي مويسىپىت، تارتما دەرددىنى.

5296 ئايا خەلق ئىچرە باي بولغان خىل ئەرەن،
ساۋاپ تاپ مېلىكنى تارقىتىش بىلەن.

5297 ۋاپاسىز جاھانغا كۆڭۈل بەرمىگىن،
جاپا قىلغاي ئاخىر، بىنا قويمىغىن.

5298 ئى، خەلقتىن ئاۋال بەگ بولغان سەن، بۇرۇن —
تاشلا بۇ بەگلىكنى، راسلا بىر ئورۇن.

5299 ئەي ئاچكۆز، تاماخور، ئايا بېخىل ئەر،
ئولۇمدىن بۇرۇن مال ئولەشتۇرۇپ بەر.

5300 ئولۇم تۇتسا ئاخىر، پايدىسىز مېلىك،
قالۇر مال، ساڭا يوق لەززىتى ئۇنىڭ.

5301 ئېلىگ، ئاز يەپ غىزا، كوپ قىل ئىبادەت،
بولۇپ كەم سوز، ئۇگەن بارچە پەزىلەت.

5302 پېقىر، تۇل، يېتىمنى قورۇغدا ئامان،
شۇ چاغدا بولۇر چىن قانۇن نامايەن.

5303 يېقىن تۇتما ئۇششاق گەپلىك سۇخەنچىن،
پىتىنخور بولسا قاچ، كەلتۇرمە يېقىن.

5304 مۇشۇنداق كىشى ـ كىشى زىيانلىغى،
زىيانلىق كىشىنى يېغى بىل، يېغى.

5305 كوزى ئاچقا بەرمە ئورۇن، ئىقتىدار،
ئۇ شەكسىز، تۇزۇلگەن ئېلىكنى بۇزار.

5306 دوزاقتىن يىراقلاشقا تىرىشقىن ئۇدا،
ھامان ياخشىلىق قىل، ساقلايدۇ خۇدا.

5307 bu künki künündə yarïnkï künün
barï əḍgü bolsun yarïnkï tünün

5308 əḍi yaḳxï aymïx bilikli tüzün
bitimix bu ḳïloɣu ixinɲni səzün

5309 bu künkə yarïn bar ayïtoɣu küni
yarïnka saḳïnsa yorïoɣïl kəni

5310 usanma oḍuoɣ tut uḍïma oḍun
uḍïr kəz oḍuoɣ tut unït bu unï

5311 bu din dalï dunya dalï ḳarxï ol
yaoɣuxmaz ikigün yolï yarxï ol

5312 bu din dunya birlə birikməki sarp
ḳavuxmaz ikigün munï bilsə tap

B382 C317

5313 birisi yaoɣusa birisi təzər
iki birlə tutsa kixi yol azar

5314 tüpi yəl turur dunya yaoɣmur sanï
kəlir qooɣlayur az əqər tərk üni

5315 kəlir ḳut ḳapuoɣda kalïn yumdarur
kənül basa yumoɣïoɣ aḍïnka bərür

5316 bayudum təsə sən qïoɣay boloɣu bir
aoɣïr mən təsə sən uquz kïloɣa yər

5317 azun tokluḳï barqa aqlïḳ turur
ərəzi səvinqi kər əmgək ərür

5318 ay əlig bu nəfsiɲ yaoɣïla ḳatïoɣ
tiləkini bərmə yətürmə tatïoɣ

5307 بۇگۈنكى كۈنىڭدىن ئەتىكى كۈنۈڭ—
پۈتۈن ياخشى بولسۇن ئەتىكى تۈنۈڭ.

5308 بىر ئالىم،مۇلايىم بەك ياخشى ئېيتىمىش،
قىلۇر ھەر ئىشىڭنى يېزىپ سوزلىمىش:

5309 قىيامەت—بۇ كۈننىڭ ھىساۋات كۈنى،
دۇرۇسلۇق بىلەن يۈر، چۈشىنىپ ئۇنى.

5310 غاپىل بولما ئۇخلاپ، تۇرغىن سەن ئويغاق،
ئويغاق تۈت كوزۈڭنى، ئۇنۇت ئۇيقىنى.

5311 بۇ دىن "دالى" دۇنيا "دالى" قارىشىدۇر،
يېقىنلاشماس، يولى كېسىشمەس ئېرۇر.

5312 بۇ دىن دۇنيا بىرلە بىرىكمىگى تەس،
قاۋۇشماس ئىككىسى، بۇنى بىلسە، بەس.

5313 يېقىنلاشسا بىرى، ئۇ بىرسى تېزەر،
تەك تۈتسا ئىككىسىن كىشى يول ئازار.

5314 بۇ دۇنيانى بوران يا يامغۇر سانا،
گۇرۇلدەپ بىر ئاز ئۇ، توختار تېز يانا.

5315 بەخت كەلسە دەرگاھىڭ ئادەمگە تولۇر،
كوڭۈل بەرسەڭ ئاڭا، بولەككە بېرۇر.

5316 بېيىدىم دىسەڭ سەن، بولۇرسەن پېقىر،
ئەزىزمەن دىسەڭ، خار قىلار يەر ئاخىر.

5317 جاھان توقلىغى بارچە ئاچلىق ئېرۇر،
ھوزۇزى، سويۇنچى قىيىنلىق ئېرۇر.

5318 ئېلىنگ، قاتتىق ئۇرۇش ئوز نەپسىڭ بىلەن،
تىلەگىنى بەرمە، زەۋقلاندۇرما سەن.

5319 kamuɣda əsizrək yaoɣï bu turur
muŋar əḍgü kïlsa bu əsiz kïlur

5320 wəfa kïlsa yandru yanutï jəfa
jəfa kïlsa ətrü kïlur bu wəfa

5321 bu nəfsiŋ uquzla aoɣïr boloɣa jan
bilik bəg bolup kər ukux boloɣa han

A151
5322 bu dunya yaoɣï ol bu nəfsiŋ yaoɣï
bu iki yaoɣïnïŋ yaḍïoɣlïoɣ aoɣï

5323 bu kutka küvənip kətürmə kəŋül
inanma tiriglikkə artuk təŋül

5324 bəḍüklük uluoɣluk bu kəqgü turur
bu dəwlət otï barqa əqgü turur

5325 nəgü tər əxitgil ay əşlï bəḍük
baoɣïrsak səzi tutsa asoɣï kəḍ ək

5326 bu bəglik bilə sən kətürmə əgin
kəgüz kərmə artuk əzüŋni sakïn

5327 yərindi ajunuoɣ süründikə koḍ
bayat bərgə anda tü ni'mət yəgin

B383
5328 ay əlig kəḍ ədrüm tilə üq kixig
anïŋda basa bir bu üqkə ixig

C318
5329 bularda biri kazï yinqkə arïoɣ
sakïnuk kərək təgsə həlkka asïoɣ

5330 ikinqi həlifət kərək qïn pütün
boḍun bulsa inqlik tirilsə kutun

5319 هەممىدىن يامانراق يېغى شۇ ئېرۇر،
قىلساڭ ياخشىلىق گەر، يامانلىق قىلۇر.

5320 ۋاپا قىلساڭ ئاڭا، ئۇ ئەيلەر جاپا،
جاپا قىلساڭ ئاڭا، ئۇ ئەيلەر ۋاپا.

5321 خار ئەتسەڭ بۇ نەپسنى، ئىززەت تاپۇر جان،
بىلىم بەگ بولۇپ، كور، ئەقىل بولۇر خان.

5322 بۇ نەپس بىر يېغىدۇر، جاھان بىر يېغى،
قۇرۇغلۇق بۇ ئىككى يېغى تۇزىغى.

5323 بۇ بەختكە گۇۋاھنىپ غۇرۇرلانمىغىن،
تىرىكلىككە ئارتۇق ئىشەنمە، چېكىن.

5324 بۇيۇكلۇك، ئۇلۇغلۇق ھامانە ئوتەر،
بۇ دەۋلەت ئوتمۇ ھېچ قالماي ئوچەر.

5325 ئىشتىكىن، ئۇ ئىسىل بۇيۇك نىمە دەر،
كويۇمچان سوزىن تۇتسا پايدا تېگەر:

5326 بۇ بەگلىككە تولا مەغرۇر بولمىغىن،
ئۇزۇڭنى كۇزەت كوپ، كىبىر قىلمىغىن.

5327 بۇ پەسكەش جاھاننى قوغلا، نېرى سۇر،
بېرۇر ھەق ئاندا تۇرلۇك نېمەت، يىگىن.

5328 ئېلىگ بەك خىللا بۇ ئۇچ خىل كىشىنى،
كېيىن تاپشۇر ئاڭا قىلار ئىشىنى:

5329 بىرى قازى، بولسۇن ئۇ بەك پاك ئېرىغ،
ۋە تەقۋا بولسۇن ئۇ، خەلققە پايدىلىق؛

5330 ئىككىنچىسى خەلپەت، تولۇق بولسۇن چىن،
تېپىپ خەلق بەختىنى، كۇن كورسۇن ئىمىن؛

5331 üqünqi kəḍ əḍrüm kərək bu wəzir
boḍunḳa nəgü təgsə mundïn təgir

5332 bu üq ixtə bolsa kixisi kəni
boḍun inqkə təgdi yarudï küni

5333 ətilgəy əlin ḥəm bayuoɣay boḍun
sana artoɣa əḍgü du'a ol əḍün

5334 bu üq ixtə bolsa yaraoɣsïz kixi
yaraoɣsïz bolur barqa əl kün ixi

5335 munar mənzətü kəldi əmdi sözüm
əxitgil munï sən ay kərklüg yüzüm

5336 bu bəgkə wəzir ol tutup yətgüqi
əli ḳapoɣï atï bu ol ətgüqi

5337 ḳalï tətrü yətsə burunduḳ wəzir
ḳamuoɣ tətrü boldï özüm ayoɣuqï

5338 bu dunya ətiklig bu tərgi sanï
yorïoɣlï bu yalnuḳ nəqə yər anï

5339 bizində ozakï ḳutu baroɣuqï
yədi toḍtï ḳandï ölüp yatoɣuqï

5340 uluoɣ toy bakïp kər yaturlar küḍü
okïr bizni baroɣu səziksiz uḍu

5341 takï bir ḳutu ol ḳarïndaḳilar
bizində basa tərgi yəgli olar

5342 bizin ḳopoɣumïznï küḍər bu ḳutu
küḍər kəlgümizni olar ay botu

5331 ئۇچىنچى ۋەزىر، بەك خىل ئولماق كېرەك،
نە تەگسە تېگۈر خەلقە بۇندىن، دىمەك.

5332 بۇ ئۇچ ئىشنىڭ ئولسا كىشىسى كونى،
تېپىپ خەلق پاراغەت، يورۇيدۇ كۇنى.

5333 تۇزەلسە ئېلىڭ ھەم خەلق بەيغاي،
ئۇ چاغدا ساڭا خوپ دۇئا يوللىغاي.

5334 بۇ ئۇچ ئىشتا بولسا يارامسز كىشى،
يارامسز بولۇر ھەممە خەلقىڭ ئىشى.

5335 مۇڭا ئوخشىشىپ كەلدى ئەمدى سوزۇم،
ئىشتىكىن مۇنى سەن گۇزەل يۇزلۇگۇم:

5336 ۋەزىردۇر ئۇ بەگنى يېتەكلىگۇچى،
خەلق، ساقچى، خىزمەتچىگە نىزام تۇزگۇچى.

5337 بۇرۇندۇقنى ۋەزىر گەر تارتسا تەتۇر،
بولۇر تەتۇر ھەممە دەپ مەن ئېيتقۇچى.

5338 بۇ دۇنيا يېيىغلىق گويا بىر داسقان،
كىشىلەر يەر ئۇندىن نېمەتلەر ھامان.

5339 كى بىزدىن بۇرۇنقى ئەۋلات كەلدىلەر،
ئۇنىڭدىن يىدى، تويدى، ئولۇپ كەتتىلەر.

5340 ياتۇر بىر توپ كۇتۇپ مەھشەرنى ھامان،
قىچقىرۇر، بارارمىز بىزمۇ بىگۇمان.

5341 تېخى بىر گۇرۇھدۇر قېرىندىكىلەر،
كى بىزدىن كېيىن ئۇ داسقانغا كېلەر.

5342 كېتىشنى كۇتەر ئەمدى بىزدىن بۇلار،
بېرىشنى كۇتەر، بوتام، بىزدىن ئۇلار.

5343 bu kün bizkə təgdi bu tərgi yəmi
nəqə bərgə ərki yəgü kədgümi

B384
5344 okïrlar ölüp yatoquqïlar naru
sürərlər karïndakïlar kop təyü

5345 birisi sürər kər birisi okïr
bu ikin ara kim ərəzkə təgir

C319
5346 ay əlig usanma sakïnma uzun
uzun kaloqu ərməz ay kïlkï tüzün

5347 haramka katïlma ay əlig sakïn
haramka kararur könül bil yakïn

5348 sakïnuk bolayïn təsə ay külüg
halal yə halaldin kətürgil ülüg

5349 nəgü tər əxitgil halal yəgli ər
sakïnuk baxï qïn halal təgli ər

5350 halal yəgli kïlmaz bayatka yazuk
halal yə halal kïl yarïnlïk azuk

5351 kimin booqzï əgni bar ərsə arïoq
arïdï anïndin yazukï arïoq

A152
5352 arïoqlïk tiləsə arïtoqïl booquz
arïtsa booquz boldï asoqïn əgüz

5353 əzün asoqï kolma bodun asoqï kol
bodun asoqï iqrə əzün asoqï ol

5354 nəgü tər əxitgil uluoq kənd bəgi
kamuoq ix iqində yətürmix əgi

5343 بۇ كۈن بىزگە تەگدى بۇ داسقان يېمى،
بېرۇر قانچە كىيمەك-يىمەكلىك تېخى.

5344 چاقىرار ئۇ تامان بىزنى ئولگەنلەر،
قوپ-كەت، دەپ قوغلايدۇ تۇغۇلمىغانلار.

5345 ئۇ بىرسى چاقىرار، ئۇ بىرسى قوغلار،
بۇ ئىككى ئارادا كىم راھەت تاپار؟

5346 ئېلىگ بولما غاپىل، ئۇمىت سۇرمە كوپ،
ئى ئىسىل، بولۇنماس ئۇزۇن ۋاقىت تۇرۇپ.

5347 ھارامغا قوشۇلما ئېلىگ، ئۇزنى تۇت،
قارايتۇر كوڭۈلنى ھارام، بۇڭا پۇت.

5348 تەقۋادار بولايچۇ دىسەڭ نامدار،
ھالال يە، ھالالغىلا بول ھەسسىدار.

5349 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ھالال يىگەن ئەر،
تەقۋالىق بېشىدۇر ھالال دىگەن ئەر:

5350 ھالال يىگەن ھەققە گۇنا ئەيلىمەس،
ھالال يە، ئۇنى قىل تاڭنا ئۇزۇق، بەس.

5351 كىمنىڭكى گېلى، ئەگنى بولسا ئېرىغ،
ئېرىيدۇ ئۇنىڭدىن گۇنايى ئېرىغ.

5352 ئېرىغلىق تىلەسەڭ، پاك تۇت گالنى بەك،
ئېرىغ بولسا بۇ گال، نەپئى دەريادەك.

5353 دىمە ئۇز نەپئىڭ سەن، ئەل نەپئىنى دە،
ئۇزۇڭ نەپئى ئەلنىڭ نەپئى ئىچىدە.

5354 نىمە دەر ئىشتىكىن، ئۇلۇغ كەنت بېگى،
پۇتۇن ئىشقا يەتكەن ئەقىل ئىدرىگى:

5355 ḳut ol bəg boḍunḳa ḳutaḍoɣu kərək
ḳutaḍsa boḍun ḳarnï toḍoɣu kərək

5356 bu bəglər təŋiz ol tüpi yinqülüg
təŋizkə yaoɣuoɣlï bayuoɣu kərək

5357 bu bəglər taoɣ ol kani altun kümüx
kümüx kan ḳazïoɣlï bayur ol əküx

5358 asïoɣlïoɣ kərək bəg kər əlgi aḳï
azun boḍnïŋa təgsə andïn tokï

B385
5359 ẏaxïḳ təg yaruoɣïl ay ə̧lqi bəgü
boḍun bulsu sə̧ndin kər iqgü yə̧gü

5360 əmanət yüḍürdi bayat boynuŋa
küḍəz bu əmanət ayïtoɣa saŋa

5361 ay ə̧lig baḳa kər sən əzkə kəzün
bir əzkə nəqə nəŋ tə̧rər sən əzün

C320
5362 təŋizdəki gəwḫər tükəməz saŋa
tüpindəki yinqü tuyumaz saŋa

5363 yaoɣïz yə̧r ḳatïndaḳï altun kümüx
tə̧rər sən həzinə urur sən əküx

5364 bu taoɣlar ḳatïnda qïkar gəwḫərïoɣ
ḳazïp yətrüməzlər saŋa ay arïoɣ

5365 yaoɣïz yə̧r əzələ ənügli əvin
tə̧rip sən tolular sən ḳazna- əvin

5366 uquoɣlï yorïoɣlï suv iqrə balïḳ
ḳutulmaz sənindin aya sarp kïlïḳ

5355 بەگدۇر بەخت، ئەلگە بەخت بەخش قىلماق كېرەك،
بەخت تاپسا ئەل قارنىن تويدۇرماق كېرەك.

5356 بۇ بەگلەر دېگىزدۇر، تۇۋى ئۇنچىلىك،
دېگىزگە يېقىنلار بېيىماق كېرەك.

5357 بۇ بەگلەر بىر تاغدۇر ئالتۇن-كۈمۈشلۈك،
كۈمۈش كان قازغۇچى بېيىپ كەتكۈلۈك.

5358 بۇ بەگ پايدىلىق ھەم سېخى بولغۇلۇق،
جاھانىنىڭ خەلقىنى ئۇ توق قىلغۇلۇق.

5359 قۇياشتەك مۇنەۋۋەر بول، ئى ھېكىم بەگ،
سايەڭدە ئەل تاپسۇن كېيىم ھەم يېمەك.

5360 ئامانەت يۈكلىدى بوينۇڭغا خۇدا،
سورايدۇ، ئۇنى سەن ساقلا، قىل ئادا.

5361 ئېلىگ ئى، ئوزۇڭگە ئوزۇڭ كور قاراپ،
توپلايسەن ئوزۇڭگە مالنى مۇنچىلاپ.

5362 دېگىزدىكى گوھەر تۇگىمەس ساڭا،
تۇۋىدىكى ئۇنچە يېتىشمەس ساڭا.

5363 قوڭۇر يەر قېتىداكى ئالتۇن-كۈمۈش،
تېرەرسەن، تىلەگىڭ غەزىنە قۇرۇش.

5364 بۇ تاغلار قاتىدە جاۋاھىر-گوھەر،
قېزىپ يەتكۈزەلمەس ساڭا، ئەي پاك ئەر.

5365 قوڭۇر يەردە ئۇنگەن ئۇ دانلارکى، بار،
تېرىپ تولدۇرسەن ئۇنىڭدىن ئامبار.

5366 ئۇچارلىق، يۇرەرلىك ھەم سۇدا بېلىق،
قۇتۇلماس سېنىڭدىن ئەي مۇشكۈل قىلىق.

5367 azun təzginür əldə arkïx yorïp
aoqï quz təyiŋ kix alïr sən tərip

5368 kəşəb tozï rumi azun taŋsukï
saŋa kəlsə tolmaz aoqï kaznakï

5369 kəvəl tazï büktəl taoqï arkunï
akur toldï tolmaz bu sukluk kanï

5370 tərildi tümən miŋ talu kəp titir
yazïda kalïn yond akurda katïr

5371 yazï taoq yərig tut yorïr koy sürük
ya kul kün tapuoqqï ay kilkï ərüg

5372 ya kuzda yorïoqlï kalïn kəp kutuz
ya tüzdə yorïoqlï uḍ inək əküz

5373 kayada yorïoqlï bu ïmoqa təkə
kutulmaz səniŋdin ay ərsig bəkə

B386
5374 sïoqun muyoqak ərsə sukak ya ïvïk
saŋa yəm tükəməz ay əḍgü kilïk

5375 kulan ya taoqï tut takï kək təkə
tutup kəldürürlər saŋa ay bəkə

5376 bəri tilkü arslan aḍïoq ya toŋuz
səniŋdin kutulmaz əlür avda tüz

5377 kuoqu korday ərsə ya turna yuoqak
ya toy tut ya yügdik ya toḍlïq ya kak

5367 يۇرەر كارۋان جاھاندا ئەللەر كېزىپ،
يىپەك، سەۋسەر، تىيىن ئالۇرسەن تېرىپ.

5368 قەسەپ[213]، تۇزى رۇمى[214] ــ جاھان تاڭسۇقى،
ساڭا كەلسە، تولماس غەزنەڭ قازنىقى.

5369 كەۋەل تازى[215]، بوكتەل[216]، ئارغۇنغا[217] مانا،
ئوقۇر تولدى، تويماس ئاچكوزلۇك يانا.

5370 يىغىلدى تۇمەن مىڭ سۇپەتلىك تېتىر[218]،
دالادا تولا ئات، ئوقۇردا خېچىر.

5371 يۇرەر قىر ـ تاغلاردا يەرنى قاپلاپ قوي،
قۇل، چورە، خىزمەتچىڭ ئەي مۇلايىم خۇي.

5372 تەسكەيدە يۇرگەن ئۇ نۇرغۇنلاپ قوتۇز[219]،
تۇزلەڭدە يۇرەر كوپ ئىنەك، ئۇي ـ ئوكۇز.

5373 قىيالاردا يۇرگەن كىيىك ـ تاغ تىكە،
سېنىڭدىن قۇتۇلماس، ئى باتۇر ـ بوكە.

5374 چىشى، ئەركەك تاغ ئوچكە، ئىۇن[220]، ئاق كىيىك،
ساڭا تۇگىمەس يەم، ئى ئۇز مىجەزلىك.

5375 تۇتۇلسا قۇلان يا ياۋا كوك تىكە،
ساڭا كەلمۇرۇنەر شۇئان، ئى بوكە.

5376 بورى، تۇلكە، توڭگۇز، ئېيىق، ئارسلان،
ئۇلار ئاۋدا سەندىن قۇتۇلماس ھامان.

5377 قوغۇ ـ قورداي ئولسۇن يا تۇرنا ـ يۇغاق،
يا توي، يۇگدىك ۋە ياكى تودلىچ يا قاق؛[221]

5378 kalïkta uquoqlï kara kux yorï
sənindin kəqüməz aya kək bəri

C321
5379 uqarïoq uqurmaz sənin kuxlarïn
yorïrïoq yorïtmaz kər əsrin ïtïn

5380 atalïoq atasïz kalïr yalnuzun
analïoq anasïz bolur əgsüzün

5381 bu munqa azun barqa pütrü sana
tükəməz tükər sən ay küqlüg tona

5382 kamuoq bir booquzka əginkə bolup
azun barqa tərdin kodur sən ölüp

5383 nəgü asoqï ahir azun tərdükün
əjəl jan tərər kər üzər bu kökün

5384 kərü barsa barqa bu sukluk turur
sukun aqmïx ezlər kaqan tok bolur

A153
5385 nəgü tər əxitgil kəzi tok kixi
bu kəz toklukï ol bu baylïk baxï

5386 azun pütrü bulsa kəzi suk tükəl
anï bay təsə bolmaoqay bu muhal

5387 qïoqay təp ayurlar kayu ol qïoqay
kəzi suk qïoqay ol nəqə ərsə bay

5388 kəzi suk kixikə bayup asoqï yok
sukuoq yarlïkaoqïl aya kənli tok

B387
5389 kəzi sukka tütməz bu dunya pütün
barï tap təgüqi tirildi kutun

5378 هاۋادا ئۇچار قارا قۇش توپلىرى،
قاچالماس سېنىڭدىن، ئايا كوك بورى.

5379 قاچۇرماس ئۇچارلىقنى سېنىڭ قۇشلىرىڭ،
يۇرگۈزمەس يۇرەرلىكنى ئالغۇر ئىتلىرىڭ.

5380 ئاتالىق، ئاتاسىز قالۇر ئۇ يالغۇز،
ئانالىق، ئاناسىز بولۇر بىر ئوكسۇز.

5381 مۇشۇنچە جاھان ھەممە يەتمەس ساڭا،
توگمەس، توگەرسەن، ئى باتۇر توڭا.

5382 ئومۇمەن شۇ بىر قۇر كىيىم، گالنى دەپ،
بۇ دۇنيانى يىغدىڭ، كېتەرسەن ئولەپ.

5383 جاھان يىققىنىڭدىن نە پايدا بولۇر،
ئېلىپ جاننى ئەجەل، يىلتىزىڭ قۇرۇر.

5384 قاراپ كورسە ھەممە ھېرىسلىق ئېرۇر،
بۇ ئاچكوز كىشىلەر قاچانمۇ تويۇر؟

5385 نەمەدەر ئىشتىكىن، كوزى توق كىشى،
كوزى توقلۇق ئېرۇر بۇ بايلىق بېشى:

5386 تامام ئوتسە ئاچكوز قولىغا جاھان،
مۇھالدۇر ئۇنى باي دەمەكلىك ھامان.

5387 "گادای" دەر، ئۇ كىمدۇر ئاتالمىش گادای،
كوزى ئاچ گادای شۇ ھەر قانچىدۇر باي.

5388 باي ئولسا ئاچكوزلەر، ئاڭا پايدا يوق،
ئېچىنغىن كوزى ئاچقا، ئەي كوڭلى توق.

5389 كوزى ئاچقا يەتمەس پۇتۇن بۇ جاھان،
قانائەت قىلغانلار بەختلىك ھامان.

5390 kəzi suk kixi nənkə toḍmaz kəzī
məgər tolmaoɣïnqa ḳara yər tozī

* * *

5391 bu ərdi ay əlig mənin bilmixim
sana səzlədim mən nəgü ukmïxïm

5392 munu səzlədim səz əxitti əzün
yətə bakṣa kənlün aqïloɣa kəzün

5393 səzüm tutsa asoqī yarïn təggəy ək
ḳalï tutmasa sən sana boloɣa yük

5394 nəgü tər əxitgil ukuxluoɣ tili
sana ətlər əmdi əxitsə ḳalï

C322
5395 nəşiḫət kixikə kïlur ol tusu
nəşiḫət təgülə tiləsə yəsü

5396 ḳalï bu təgüni yəyü bilməsə
ḳatïlma koḍu bər kəyər ot yəsü

ƏLIG JƏWABÏ OḌOIURMÏXḲA

5397 bu səzlər əxitti əlig yïoɣladï
ayur ay əḍürmix kixidə kəḍi

5398 mənilig sən əmdi ay kənli oḍuoɣ
bu bəglig mana boldï əmdi yoḍuoɣ

5399 mən əmdi bilindim aqïldï kəzüm
məni otḳa atmïx mənin bu əzüm

5400 kəniliktə azmïx əzüm ay uluoɣ
ayu bərdin əmdi kənilik yoluoɣ

5390 كوزى ئاچ كشى مالغا تويماس كوزى،
مەگەر تولمغۇنچە قارا يەر توزى.

5391 ئىلىگ ئى، شۇدۇر مېنىڭ بىلگەنلىرىم،
ساڭا سوزلىدىم بارچە ئۇققانلىرىم.

5392 بۇنى سوزلىدىم مەن، ئىشىتتىڭ ئوزۇڭ،
كوڭۈل ياخشى ئۇقسا، ئېچىلغاي كوزۇڭ.

5393 سوزۇم تۇتساڭ تېگەر تاڭنا پايدىلار،
بولۇر يۇڭ ساڭا ئۇ تۇتمساڭ ئەگەر.

5394 ئەقىللىق نە دەيدۇ قۇلاق سال ئۇڭا،
ئەگەر ئاڭلىساڭ ئۇ نەسىھەت ساڭا:

5395 بېرۇر پايدا نەسىھەت كىشىگە پۇتۇن،
نەسىھەت لوقما قىل، تىلەسە يىسۇن.

5396 بۇ لوقما يىمىشنى ئەگەر بىلمىسە،
قويۇپ بەر، قوشۇلما، كويەر ئوت يىسۇن.

ئىلىگنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5397 بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ ئىلىگ يىغلىدى،
ئەي ئىنسانلار ئارا ياخشىسى، دىدى.

5398 تېپىپسەن، ئەي ھوشيار، راھەت-پاراغەت،
بولدى بۇ بەگلىگىم ماڭا پالاكەت.

5399 مەن ئەمدى چۈشەندىم، ئېچىلدى كوزۇم،
ئوزۇمنى بۇ ئوتقا ئېتىپ مەن ئوزۇم.

5400 ھەق يولدىن ئېزىپمەن ئوزۇم، ئى ئۇلۇق،
ماڭا توغرا يولنى دىدىڭ سەن تولۇق.

5401 du'a kïl ay oḍoqurmïx əmdi maṇa
bayat bərsü təwfiḳ kər əḍgü yaṇa

OḌOQURMÏX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

B388

5402 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï ay bəg
bayat bərsü təwfiḳ tiləkiṇkə təg

5403 ḳatïoqlan uḳux birlə basoqïl ḫəwa
ḫəwaḳa basïḳsa bolur ər yava

5404 səṇi alḳtaqï bu ət əz tatoqï ol
ət əz kïlkï barqa saṇa ḳatoqï ol

5405 əḍi kəqki dunya turur bu ḳarï
təlim bəg kəqürdi bu kïlkï turï

5406 təlim bəg ḳarïttï səniṇ təg ərig
səṇi mə uzun tutmaoqay bu tirig

5407 olar bardï ḳaldï saṇa bu orun
yava kïlma əḍ kün kərəkiṇ kərün

5408 əlümüg unïtma ay əlig oḍun
səzik tutma kəlgəy saṇa tərk əḍün

5409 əzüṇṇi unïtma ay əlig saḳïn
ḳalï əz unïtsa tüpüṇkə baḳïn

5410 bu iki nəṇig kim unïtsa ḳalï
anïṇdïn yïradï kəniłik yolï

C323

5411 nəgü tər əxitgil əzin bilmix ər
ḫəwasïn uḳuxḳa bulun kïlmïx ər

5401 سەن ئەمدى ئودغۇرمش ماڭا قىل دۇئا،
ياخشىلىققا تەۋپىق ھەق بەرسۇن ماڭا.

ئودغۇرمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5402 ئودغۇرمش جاۋابەن دىدى ئۇ بەككە:
خۇدا تەۋپىق بېرىپ، يەتكىن تىلەككە.

5403 تىرىش، ئەقلىڭ بىلەن يېڭىلسۇن ھاۋا،
ھەۋەستىن يېڭىلسە، بولۇر ئەر ياۋا.

5404 سېنى يوق ئېتەر شۇ نەپسانى لەززەت،
كەچ ئۇندىن، دىمەي سەن، كەچمەك مۇشەققەت.

5405 بۇ دۇنيا ئېرۇر كونا، تولامۇ قېرى،
تولا بەگنى ئوتكەزدى بۇ خۇلقى تۇرى[222].

5406 قېرىتتى سېنىڭدەك تولا ئەرلىنى،
قويارمۇ ئۇزۇن ۋاقت تىرىك ئۇ سېنى؟

5407 ئۇلار كەتتى، قالدى ساڭا مۇشۇ جاي،
تەييارلان، ۋاقتىنى سەن زايە قىلماي.

5408 ئولۇمنى ئۇنۇتما، ئى ئېلىگ ئويغان،
كېلۇر تېزلا بىر كۇن، سەن قىلما گۇمان.

5409 ئېلىگ ئەي، ئۇنۇتما ئوزنى، ھوشيار تۇر،
ئۇنۇتساڭ ئوزۇڭنى، ئەسلىڭ ئويلاپ كور.

5410 ئۇنۇتسا بۇ ئىككى نىمەنى گەر ئەر،
دۇرۇس يول ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كېتەر.

5411 ئوزىنى بىلگەن ئەر، ئىشىت نىمە دەر،
ھەۋەسنى ئەقلىغا ئەسىر قىلغان ئەر:

5412 ölümüg unïtma gürün yurtun ol
özünni unïtma savï yurtun ol

5413 mənidin tərümix özün mən təmə
özün mən təsə ay unu ornun ol

5414 pusuoɣda turur bu kərünməz ölüm
qïqa tuxsa hərgiz unïtmaz yolum

5415 tirigkə aḍïn ḥiq yoḳ ərsə ḳïyïn
tap ərdi bu aqïoɣ ölümkə baḳïn

B389
5416 tap ərdi yana bu ölümdə basa
ḳara yər ḳatïnda ölüp oprasa

A154
5417 anïnda basa kər nəqə ixlər ol
anï barqa kərgü ölüm aqsa yol

5418 bu ḫalïoɣ bilirdə uḳuxluoɣ kixi
nəgü təg uḍïr inq nətəg yər axï

5419 nəgü tər əxitgil bilik bərgüqi
bilik birlə ḫimmət uluoɣ tutoɣuqï

5420 bəḍük tut bu ḫimmət əḍiz tut könül
ḳoḍu bər bu dunya munïndïn tönül

5421 tünək ol bu dunya iqi oḳ yïlan
munï ḳoḍ yaruḳ qïn azunḳa ulan

5422 süzük jan kəpi bu ḳara yər tuoɣï
ḳara yər kəp ərtnür ay ḳïlḳï aoɣï

5423 bu dunya tünək ol ḳaranḳu ḳuḍuoɣ
bəla miḫnət ol barqa munda yoḍuoɣ

5412 ئولۇمنى تۇنۇتما، گوردۇر ئورنۇڭ، بىل،
"ئوزۇڭنى ئۇنۇتما"نى سەن تەكرار قىل.

5413 "مەنى"دىن تورەلگەن ئوزۇڭ "مەن" دىمە،
ئەگەر مەن دىسەڭ سەن، قىممىتىڭ شۇ، بىل.

5414 كورۇنمەي ئولۇم پىستىرمىدا تۇرار،
ئەگەر چىقسا يولىنى ئازماي تاپار.

5415 جاپا بولمىسا ھېچ تىرىككە ئەگەر،
بۇ ئاچچىق ئولۇمگە بىر قاراش يېتەر.

5416 بەس ئەردى ئولۇمدىن كېيىنلا يانا،
قارا يەر قېتىدا چىرىمەك مانا.

5417 بۇنىڭدىن بولەكمۇ يەنە ئىش تولا،
ئولۇم كەلسە كورەر بارچە بىر يولا.

5418 بۇ ھالنى چۈشەنگەن جىمى ئاقىل ئەر،
نېچۈكمۇ تىنچ ئۇخلاپ، ئاش-ئوزۇغىن يەر؟

5419 نە دەيدۇ ئىشتىكىن، ئىلىم بەرگۈچى،
ئىلىم بىرلە ھىممەتنى چوڭ توتقۇچى:

5420 زورايت ھىممەتىڭنى، ئىگىز ئەيلە دىل،
بۇ دۇنيانى تاشلا، ئۇنىڭدىن چىكىل.

5421 بۇ دۇنيا ئۇ زىندان، ئىچىدۇر يىلان،
بۇنى قوي، يورۇق چىن جاھانغا ئۇلان.

5422 قارا يەرگە پۈگەت بۇ پاك جان قېپى،
قارا يەر شۇنىڭلە تولۇر، ئەي سېخى.

5423 بۇ دۇنيا بىر زىندان، قاراڭغۇ قۇدۇق،
ئۇنىڭدا پالاكەت ۋە مېھنەت تولۇق.

5424 nə inqlik tilər sən tünəktə turup
nə arzu qolur sən kəŋül əg urup

5425 qoḍu bər avutqa qara toprakïoq
uluoq mənü əl qol nərək bu sakïoq

5426 bu tooq toz tumandïn ərü art əzüŋ
süzüg mənü əl qol sən aqoqïl kəzüŋ

C324
5427 nəqə miŋ yaxasa sən ahir ölüm
yətər ək tutar oq səni ay künüm

5428 nəqə artsa dunya bax aoqrïoqlarï
takï artuq artar ay ərsig urï

5429 nəqə miŋ yaxap ər tiləsə tilək
tükəl ək bolumaz bulunsa tilək

5430 nəgü tər əxitgil ay qïlqï arïoq
bu əḍlək oqï birlə kəŋli balïoq

B390
5431 tükəl miŋ yaxasa tiləkin təmam
tükəl ək bulumaz kərəkin təmam

5432 tiləkin tiləgli tükəlin tilər
tiləkin tükətsə tükər qïn təmam

5433 səz asoqï ol ərməz əküx səzləsə
ya səzni taŋïrqap əküx tïŋlasa

5434 səz asoqï ol ol kər əxitmix səzüg
alïp ixkə tutsa kənitsə əzüg

* * *

5424 نه تىنچلىق تىلەرسەن بۇ زىندان ئارا،
نىمە ئارزۇلايسەن دىلىڭغا قارا.

5425 سەن قۇي بۇ بىر سىقىم توپىنى تاشلاپ،
ئۇلۇغ مەڭگۇ يۇرت كۆت، نە لازىم ساراپ؟

5426 غۇبار چاڭ-توزاندىن نېرى تارت ئۆزۈڭ،
سۈزۈك مەڭگۇ ئەل كۆت، ئېچىپ سەن كوزۇڭ.

5427 نەچە مىڭ ياشىساڭ، ئاخىرى ئۆلۈم—
كېلەر-دە تۇتار ئۇ سېنى، ئى كونۇم.

5428 كوپەيگەنچە دۇنيا-مېلى، دەرتلىرى—
تېخىمۇ بولۇر كوپ، ئى ئەرلەر ئەرى.

5429 نەچە مىڭ يىل ياشاپ ئەر تاپسا تىلەك،
يانا قانماس ئارزۇ كۆڭۈلدىكىدەك.

5430 ئى كۆڭلى ئېرىنج سەن، نە دەيدۇ قارا،
زامانە ئۇقى بىرلە كۆڭلى يارا:

5431 كىشى مىڭ ياشسا، تىلەككە تولۇق—
يېتەلمەس ئۆزىگە كېرەككە تولۇق.

5432 تىلەر ھەر تىلەكنى، كىشى ئارزۇلاپ،
تىلەككە يەتكىچە بولۇر ئۆمۇ يوق.

5433 بۇ سوز پايدىسى جىقلىقتا ئەمەس.
يا سوزنى ھەيرەتتە ئاڭلاشتا ئەمەس.

5434 بۇ سوز پايدىسى شۇ ئىشتىكىنىنى—
تۇتۇپ چىڭ، ئەيلىسە دۇرۇس ئۆزىنى.

* * *

5435 əküx sözlədim söz əxiṭṭiṇ tükəl
sözüm ixkə tutoqïl anïṇ asoqï al

5436 tilim tïḍnumadï təlim sözlədï
sözüm əksümədi suvï əksüdi

5437 bayat bəṛsə təwfiḳ saṇa ay əlig
ḳamuoq əḍgülükkə təgürgil əlig

5438 tilək bəṛsü təṇri küḍəzsü səṇi
du'ada unïtma ay əlig məṇi

* * *

5439 sözin kəstï ḳoptï aḍaḳïn ərü
əlig tïḍtï aydï az oldur təyü

5440 qïḳardï yəgü iqgü türlüg axï
ayur azkïna tat ay əḍgü kixi

5441 əlig sundï oḍoqurmïx aldï təgü
yəḍi iqtï azraḳ ol iqgü yəġü

5442 əlig tarttï axtïn yəmədi aḍïn
xükür ḳïldï rəbḳa atadï atïn

* * *

C325
5443 ərü turdï oḍoqurmïx aydï səlam
əlig mə yanut bəṛdi ḳïldi kïyam

5444 turup qïḳtï oḍoqurmïx andïn yorïp
uḍu qïḳtï əlig uzatu barïp

5435 تولا سوزلىدىم سوز، ئىشىتتىڭ تۈگەل،
ئۇنىڭ پايدىسىن ئال، قىلىپ سەن ئەمەل.

5436 تۇتالماي تىلىم ئوزنى، كوپ سوزلىدى،
سوزۇم ئازلىمىدى، قەدرى ئازلىدى.

5437 ئېلىگ، ساڭا تەۋپىق بەرسۇن ئۇ بايات،
پۇتۇن ياخشىلىققا قولۇڭنى ئۇزات.

5438 تىلەگىڭ بېرىپ ھەق كۇزەتسۇن سېنى،
دۇئادا ئۇنۇتما، ئى ئېلىگ مېنى.

* * *

5439 سوزىنى ئۇزۇپ ئورە قوپقان ئىدى،
ئېلىگ توستى، "بىر ئازراق ئولتۇر" دىدى.

5440 چىقاردى يىمەك-ئىچكۇ، تۇرلۇك ئېشى،
دىدىكىم: تېتىپ كور، ئەي ياخشى كىشى!

5441 سۇنۇپ قول ئودغۇرمش ئېلىپ لوقمىدىن—
يىدى-ئىچتى ئازراق يىمەك-ئىچكۇدىن.

5442 يىمەكتىن قولىن تارتتى، كوپ يىمىدى،
خۇداغا قىلىپ شۇكر، زىكىر ئەيلىدى.

* * *

5443 ئورە تۇردى ئودغۇرمش، قىلدى سالام،
ئېلىگ ئورە قوپتى قىلىپ ئېھتىرام.

5444 تۇرۇپ چىقتى ئودغۇرمش ئۇندىن يۇرۇپ،
ئېلىگ چىقتى بىللە ئۇزاتماق بولۇپ.

5445 əsənləxti əlig bilə ol kərə
əligləxti qaldī əlig qaḍoqura

* * *

B391
5446 turup bardī andīn yana taoq tapa
qadaxī uḍu bardī əlgin əpə

5447 əvürdi qaḍaxīn kər oḍoqurmïxa
əsənləxti yandī kər əgdülmixə

5448 əviŋə kəlip kirdi kəŋli qoquz
sakïnq qaḍoqu birlə uḍïtmadī kəz

* * *

A155
5449 tooqardīn yaxīk bax kətürdi ərü
quoqu kïrtïxī boldī dunya tolu

5450 yaxïk qoptī kəgsin kətürdi ərü
azun toldī kafur saqar təg tolu

5451 fərixtə yüzi təg yarudī azun
kalïk boldī kafur saqar təg yüzün

* * *

5452 yana qoptī tərkin təxəktin turup
ma yundī yükündi kəŋül tüz urup

5453 tonīn kəḍtī atlandī əvdin kərə
yana qarxīqa bardī andīn kərə

5454 قەسرگە كىردى ئۇ ئېتىدىن چۈشۈپ،
ئېلىگ ئىنىددى، ئۇ كورۇندى كىرىپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

5455 ئېلىگ سورىدى ئاۋال ئودغۇرمىشىن،
نىچە ۋاق تۇرغىنىن، قاچان كەتمىشىن.

5456 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: ئى ئوگدۇلمىشىم،
ئاچچىق بولدى ئەمدى ماڭا يەر ئېشىم.

5457 نىچۈكرەك ياشارمەن بۇنىڭدىن بۇيان،
چۈشۈپ بارماقتا يەلكەم توۋەنلەپ هامان.

5458 بۇ بەگلىك، بۇ خەلقنىڭ يۈكى نە كېرەك،
يۇرەك يىلتىزىن قىردى بۇ قايغۇ بەك.

5459 خادىمسىز خەلقنى باشقۇرۇپ بولماس،
بەگلىكنىڭ ئىشلىرىن بەگمۇ قىلالماس.

5460 خادىم ئۈچۈن، شەكسىز، كېرەك مال ـ تاۋار،
بۇ مال بولمىسا، ئەر يىغىلماس بۇلار.

5461 ئىشتىكىن، بىر لەشكەر بېشى نىمە دەر،
هاياتىنى بەگ ئىشىغا بەرگەن ئەر:

5462 غەزىنە ۋە لەشكەر بەگنىڭ كۈچىدۇر،
بۇ ئىككى بىلەن ئەر ئۇز ئوچىن ئالۇر.

5463 بولۇر بەگ بۇيۇك بۇ ئىككىسى بىلە،
جەم ئولسا بۇ ئىككى، تاج ـ تەخت زورايۇر.

5464 قوشۇن يىغىماق ئۈچۈن تولا مال كېتەر،
يىغىش ۋاقتىدا مالنى زۇلۇم ـ جەۋر ئوتەر.

5465 bir əgnim mənin mə bir ək bu boqquz
nəlük munqa yalnuk yüki yüdmək əz

5466 nəqə mə qïoqay ərsə kalmaz aqïn
alïr bu əlüm kər tirigdə əqin

5465 مېنىڭ بىرلا بويۇم بار، بىرلا قوسۇغۇم،
نىچۈن مۇنچە يۇكنى يۈدەرمەن ئوزۇم؟

5466 پېقىر بولسىمۇ قانچە، ئاچ قالماس ئول،
ئوچ ئالماي تىرىكتىن ئولۇم قويماس ئول.

72

ӨGDÜLMIX ẹLIGKƏ ẹL ẹTGÜ TƏRÜSIN AYUR

5467 yanut bẹrdi ɵgdülmix aydï ẹlig
ḳamuoɣ ixkə ənḍün yorïtsun əlig

5468 yaraoɣsïz yorïtma tilinḍə yavuz
bayat taplamaoɣay ay bilki ɵgüz

5469 bu bəglik küqün almadïn sən tiləp
bayat bẹrdi fəẓlï bilə bəlgüləp

5470 aoɣïrladï bẹrdi bu bəglik sanə
munïn xükri ḳïloɣïl ay bilki kənə

5471 kənül tüz ɵzün süz bayatḳa tapïn
boḍunḳa tərü ḳïl baoɣïrsaḳlïḳïn

5472 ḥəwannï uḳux birlə basoɣïl utup
bu nəfsin bilik birlə yənqgil tutup

يەتمش تۆتىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ پۈتۈن مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇللىرى

ھەققىدە پىتىقانلىرى

5467 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمش، ئېيتتى: ئېلىگ،
پۇتۇن ئىشكە تەدبىرلە سۇنسۇن ئىلىگ.

5468 ئېغىزدىن چىقارما يامان سوزلىنى،
ئى ئىلمى دەريا، ھەق كەچۇرمەس ئۇنى.

5469 بۇ بەگلىكنى كۆچەپ ئالمىدىڭ تىلەپ،
خۇدا بەردى پەزلى بىلەن بەلگۈلەپ.

5470 قەدىرلەپ سېنى، بەردى بەگلىك ساڭا،
ئەي ئىلمى كەڭ، قىلغىن سەن شۈكرى بۇڭا.

5471 تۇزەپ دىلنى پاكلاپ، تېڭىن ھەققە سەن،
ئادالەت ۋە شەپقەتنى قىل خەلققە سەن.

5472 ھەۋەسنى ئەقىل بىرلە باسقىن ئۇتۇپ،
بىلىم بىرلە يانچقىن نەپسىڭنى تۇتۇپ.

5473 nəgü tər əxitgil bilik bərgüqi
bilik birlə nəfsig ḫəwaoɣ basoɣuqï

B393 C327
5474 ət əz tüz tiləsə ḫəwa boynï sï
ḫəwa əlsə kənlür ət əz əgrisi

5475 ḳatïoɣlan ḫəwaḳa bulun bolmaoɣïl
ḫəwa nəfs ikigün bu din ooɣrïsï

5476 nəlük boldï 'ajiz əzün ay əlig
ḳamuoɣ əḍgü ḳïloɣu küqün bar əlig

5477 nəgükə muṇaḍur sən munqa ḳatïoɣ
nəgükə ḳïlur sən tiriglik aqïoɣ

5478 həzinə təlim bar ər at sü əküx
ḳamuoɣ ixkə yolqï bilik bar uḳux

A156
5479 ər atnï səvindür həzinə ülə
olardïn əzüṇkə miṇ arzu tilə

5480 nəgü tər əxitgil yaoɣïqï kür ər
kümüx bərsə altun yaoɣïsïn urar

5481 ḳalï ḳolsa sən tutqï üstəṇ əlig
ər atnï səvindür əgə bər ərig

5482 ər atnï səvindür tiləgil tilək
tilək barqa kəlgəy yaoɣï boynï əg

5483 ər at kəp ḳalïn tut səvindür sənə
səvüg jannï bərgəy saṇa bir künə

5484 ər at sü bilə yənq bu kafir yaoɣïoɣ
bayattïn tilə küq sən arḳaṇ arïoɣ

5473 نىمە دەر ئىشتىكىن، بىلىم بەرگۈچى،
بىلىم بىرلە ھاۋا-نەپسنى باسقۇچى:

5474 تۈزەلمەك تىلەسەك ، ھەۋەس بوينىن كەس،
تۈزىلۈر ئەگرىلىك گەر ئولسە ھەۋەس.

5475 تىرىش، بولمىغىن سەن ھەۋەسكە ئەسىر،
ھاۋا-نەپس ئىرور بۇ دىن ئوغرىسى، بەس.

5476 ئى ئىلىگ، نىچۈن بۇنچە ئاجىز ئۈزۈك،
يېتىپ تۇرسا بارچە ياخشىلىققا قولۇك؟

5477 نىچۈن قايغۇرارسەن مۇشۇنچە قاتتىق،
قىلۇرسەن ھاياتىك نىمىشقا ئاچچىق؟

5478 غەزىنە تولا ھەم خادىم-قوشۇن كوپ،
ھەر ئىشقا بىلىم، ئەقىل بار يولچى بولۇپ.

5479 خادىمنى سويۇندۇر غەزىنەك بىلە،
ئۇلاردىن مىك ئارزۇ ئۈزۈگە تىلە.

5480 نىمە دەر، ئاڭلا، جەك قىلغان جەسۇر ئەر،
ئالتۇن-كۈمۈش بەرسە ئۇ ياۋنى يېگەر:

5481 تىلەسەك ئۇستۇنلۇك ئەگەر ھەر زامان،
خادىمنى خۇش ئەت، ماختا، بەر شەۋق ھامان.

5482 خوشال قىپ ئۇلارنى، سەن قويساك تىلەك،
كېلىپ مەقسەت، ئېگەر باش ياۋمۇ شۇئان.

5483 خادىمنى كوپەيت ھەم سويۇندۇر ئۇنى،
شىرىن جاننى بەرگەي ساڭا بىر كۇنى.

5484 كاپىر ياۋنى يانچى لاۋ-لەشكەر بىلە،
تۇتۇپ دىلنى پاك، كۇچنى ھەقتىن تىلە.

5485 bu kafir üqün tut ər at sü tolum
ölüp tüxsə kafirdə bolmaz ölüm

5486 əvin barkïn ərtə sïoqïl burhanïn
anïŋ ornï məsjid jəma'ət kïlïn

5487 bulun kïloqïl ooqlïn kïzïn kul künin
həzinə ur anda sən almïx nəŋin

5488 musulmanlïk aqoqïl xəri'ətnï yaḍ
atïŋ boloŋa əḍgü özüŋ boloŋa kəḍ

B394
5489 musulmanka yakma təgürmə əlig
anïŋ həşmï təŋri turur ay əlig

5490 musulman musulman bilə ol kadax
kadaxka katïlma ulam əḍgüləx

C328
5491 tərü bər boḍunka ərəz kïlsunï
saŋa əḍgü birlə du'a bolsunï

5492 bayat bərgə ətrü səvinqin saŋa
sənïŋ boloŋa iki azun ay toŋa

ƏLIG JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

5493 əlig aydï kərklüg ayur sən bu söz
özüm mə munï ok tilər kïlsa öz

5494 kanïkï muŋar təggü ixim ay ər
munï kïloquka sən maŋa yarï bər

5495 əl ətgü boḍun süzgü axnu turup
bu iq tax yorïoqlï yaraoqïn kərüp

5485 كاپىرچۇن خادىم تۇت ۋە لەشكەر، تولۇم،
بۇ جەڭدە ئولسە گەر، ئۇ بولماس ئولۇم.

5486 ئويى-مۇلكى كويدۇر، بۇتىنى يىقىت،
ئۇنىڭ ئورنىغا قۇرغىن جامە-مىچىت.

5487 ئەسىر ئال ئوغۇل-قىزنى، قىلىپ قۇل-دىدەك،
ئېلىپ ئولجىلار غەزنە قۇرماق كېرەك.

5488 ئېچىپ ئىسلامنى سەن، شەرىئەتنى ياي،
بولۇپ ياخشى ئوزۇڭ، نامىڭ تارىغاي.

5489 مۇسۇلمانغا تەگمە، ئۇزاتما ئىلىگ،
ئاڭا ھەق دەۋاگەر ئېرۇر، ئەي ئېلىگ.

5490 مۇسۇلمان مۇسۇلمان بىلەندۇر قاياش،
قاپاشقا توقۇنما، داۋام ياخشىلاش.

5491 قانۇن تۇز خەلقە، ھوزۇر ئەيلىسۇن،
ساڭا ياخشىلىقلە دۇئالار دىسۇن.

5492 بېرۇر تەڭرى ئەجرىڭ، خوشاللىق ساڭا،
سېنىڭ بولغاي ئىككى جاھان، ئى توڭا.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5493 ئېلىگ ئېيتتى: ئوبدان دىدىڭ سەن بۇنى،
خالايتتىم ئوزەمۇ قىلىشنى شۇنى.

5494 قېنىكىن بۇنى قىلماققا ئەش، ئى ئەر،
قىلىشقا بۇنى سەن ماڭا يارى بەر.

5495 سۇزۇپ خەلقنى ئاۋال ئەلنى توزگۇلۇك،
ئىچكى-تاشقى ئىشقا دىققەت ئەتكۇلۇك.

5496 səvərig səvindür kər aqïoq bərip
sẹni səvməgüqini sürgil sərip

5497 munïnda ən axnu ẹl ẹtgü kərək
bu iq tax kəbitlər arïtoqu kərək

5498 boḍunuoq tərü birlə tüzgil tükəl
süzülsü kər ẹldə yaraoqsïz muḥal

5499 ḳanï inq ẹl ẹtgü təgüməz özüm
bu ix ix özə boldï yummaz közüm

ÖGDÜLMIX JƏWABÏ ẸLIGKƏ

B395
5500 yanut bərdi ögdülmix aydï ay bəg
uzatma ixig sən ḳamuoq ixkə təg

5501 nəgükə uzatur sən ḳïloqu ixin
uzatma ixin ḳïl kəqər bu yaxïn

5502 bu kün ḳïlmasa ix yarïn ix bolur
ixin ix özə bolsa ərklip ḳalur

5503 bu künki ixin koḍma ḳïlma yarïn
yarïn bolsa ixin ḳalur ḳïlmadïn

5504 ẹtə tur süzə tur bu ẹl ixlərin
boḍun inqkə təggəy özün mə yarïn

5505 ẹsiz bolma ẹsiz ẹsizkə yorït
ẹsizlərni barqa ẹlindin arït

5506 kəni bol kəni ḳïl kəni tut yorïḳ
ẹsiz əgri kəngəy əvürgəy ḳïlïḳ

5496 خوشال ئەيله دوستلارنى ئېهسان قىلىپ،
سېنى سويمگەنلەرنى هەيده سۇرۇپ.

5497 بۇنىڭدا ئاۋال ئەل تۇزەتمەك كېرەك،
پۇتۇن مەيخانىلارنى بۇزماق كېرەك.

5498 تۇزەت قانۇن بىلەن سەن خەلقنى تولۇق،
بولۇنسۇن يارامسز قىلىق ئەلده يوق.

5499 نەچۇك ئەل تۇزەرمەن يېتىشمەي ئۇزۇم،
ئىش ئۇستىگه ئىشتۇر، يۇمۇلماس كوزۇم.

ئۇگدۇلمىشنىڭ ئېيلىككه جاۋابى

5500 جاۋاپ بەردى ئۇگدۇلمش ئېيتتى: ئى بەگ،
بۇ ئىشلارنى سوزما، پۇتۇن ئىشقا تەگ.

5501 نەچۇن ئۇزارتۇرسەن قىلۇر بۇ ئىشىڭ؟
تولا سوزما ئىش قىل، كېتەر بۇ يېشىڭ.

5502 بۇ كۇن قىلمىساڭ، ئەتە يەنه ئىش بولۇر،
ئىش ئۇزره ئىش ئولسا يىغىلىپ قالۇر.

5503 بۇگۇنكى ئېشنى ئەتە ئۇچۇن قويمغىل،
ئەتە ئىش بولسا، ئۇ قالۇر يەنه، بىل.

5504 تۇزەپ تۇر، سۇزۇپ تۇر بۇ ئەل ئىشلىرىن،
كورەرسەن ئەتە ئەل بىلەن هوزۇرىن.

5505 يامان بولما، يامانىنى يامانغا يۇرت،
يامانلارنى هەممه ئېلىڭدىن ئېبرىت.

5506 دۇرۇس بول، دۇرۇس قىل، دۇرۇس تۇت خۇلق،
تۇزەتۇر يامانۇ ــ ئەگرىمۇ قىلىق.

5507 bu tətrü kïlïnqlïoq bu tətrü kixi
əsiz təgməginqə onarmaz ixi

5508 əsizig yaoqutma tokïoqay yoduoq
kənilər bilə sən tirilgil oduoq

5509 nəgü tər əxitgil kəni kənli tüz
kənül til kïlïnqï kamuoq kïlkï uz

C329
5510 əsizkə katïlma yorïoqïl kəni
kəni əgri birlə küni tar küni

5511 kim əsiz kïlïnsa yolïnda yoduoq
kənikə kəni bol kənilik küni

5512 ay əlig ər attïn sana qarə yok
ər at birlə bəglər süzər buloqanuk

5513 ər at tərgü yïoqoqu aqïnoqu aqïoq
qïoqayïoq bayutoqu toduroqu aqïoq

5514 tapuoqda yorïoqlï umïnqka yorïr
tapuoqqï umïnq kəssə turmaz barïr

A157
5515 ay əlig tapuoqqï bu kaq türlüg ol
səqə adra tutoqïl yanïlmasu yol

5516 olarda birisi tilər yüz suvï
anar yüz suvï kïloqu kansa kïvï

B396
5517 takï bir kutusï tilər nən tavar
yuluoq kïlsu janïn tavar bər anar

5518 takï bir tilər nən yəmə yüz suvï
həm at ton tilər kər yorïsa savï

5507 ئۇ تەتۇر قىلىقلىق زەردىلىك كىشى—
يامان، تۇگىمگۇنچە ئوڭارماس ئىشى.

5508 يامانغا يولۇقما يالا يۇقۇشار،
دۇرۇسلار بىلەن سەن ياشىغىن بىدار.

5509 نەمە دەر ئىشتىكىن، دۇرۇس، كوڭلى تۇز،
كوڭۇل، تىل، قىلىغى، پۈتۈن خۇلقى ئۇز:

5510 يامانغا قوشۇلما ۋە يۇرگىن كونى،
تۇز-ئەگرىلە بولسا قارايۇر كۇنى.

5511 كىم قىلسا يامانلىق بالاغا قالۇر،
يولۇق ھەققە توغرا قىيامەت كۇنى.

5512 ئىلىگ ئى، قوشۇن يىغ، بولەك چارە يوق،
ئۇلار بىرلە بەگلەر سۇزەر بۇلغۇنۇق.

5513 خادىملارنى توپلاپ ئىھسان قىلغۇلۇق،
پىقىرنى قىلىپ باي، ئاچنى تويغۇزغۇلۇق.

5514 خىزمەت قىلغۇچىلار ئۇمىتلە قىلۇر،
ئۇمىت ئۇزسە خىزمەتچى تۇرماس كېتۇر.

5515 ئىلىگ ئى، خىزمەتچى نەچچە تۇرلۇك ئول،
ئىشلەت ئىلغاپ، ئايرىپ، ئاداشمىسۇن يول:

5516 ئۇلاردىن بىرىكىم تىلەر يۇز-ئابرۇي،
ئۇنىڭ بۇ تىلەگىن سەن قاندۇرۇپ قوي.

5517 يەنە بىرسى سەندىن تاۋار-مال تىلەر،
تاۋار بەر، پىدا جان ئەيلىسۇن ئۇلار.

5518 يەنە بىرسى ئىستەر ھەم مال ھەم شەرەپ،
قىلار ئات ۋە تون ھەم نام-ئۇنۋان تەلەپ.

5519 kalï alp atïm ərsə bərgil kümüx
kïlïq ursu aqsu sanа kənd ulux

5520 biliklig uкuxluoq ər ərsə silig
aoqïrla təgür nən uzatoqïl əlig

5521 əsiz ərsə küqkəy kətürmə anï
əlig bərmə əlkə ulïtoqay səni

5522 kətürmə bayutma əsiz əktəmig
aoqu kïlma xəksiz sanа ot əmig

5523 nəgü tər əxitgil bəkə yavoqusï
bayusa bax əgməz boдun yuvoqasï

5524 əsizig bayutma ay kïlкï unur
əsizlər bayusa kïlïnq artatur

5525 əlig tarlïкï bolsa əдgü yəmə
kïlïnq artatur kər munaдïp bu ma

C330
5526 munaдsa ma əдgü kïlïkлïoq kixi
kïlïnq artatur həm ol əдgü tuxï

5527 əsizig uquzla kənitgəy yorïк
aoqïrlaoqïl əдgüg ol ətgəy kïlïк

5528 baoqïrsak kixig tut özünkə yakïn
uvutsuznï özdin yïrak tut sakïn

5529 asïoqlïoq kayu ol asïoqsïz kayu
sən aдra səqə tut ay bilgə bəgü

5530 səvər səvməzig mə səqə tut ənin
səvərkə səvüg bol yaoqïka yalïn

5519 ئۇ بولسا بىر جەسۇر، ئاڭا كۈمۈش بەر،
قىلىچ ئۇرسۇن، ئالسۇن ساڭا كەنت- شەھەر.

5520 بىلىملىك، ئەقىللىق بولسا پاك يۈرەك،
بېرىپ مال، قەدىرلەپ، ئاۋايلاش كېرەك.

5521 ئۇ زالىم، يامان بولسا، كوتەرمە ئۇنى،
نوپۇز بەرمە ئەلدە، ئىگىرتار سېنى.

5522 كوتەرمە، بېيىتما، يامان ئوكتەمنى،
زەھەر قىلغاي ساڭا دورا ۋە ئەمنى.

5523 نىمە دەيدۇ ئاڭلا بوكە يابغۇسى:
ئاجىزلار بېيىسا باش ئەگمىگۈسى.

5524 يامانىنى بېيىتما، جەسۇر ھوكۈمدار،
يامان بولسا گەر باي خۇيىنى بۇزار.

5525 قولى قىسقا بولسا ھەتتا ياخشىلار،
بۇ مۇھتاجلىق بىلەن خۇيىنى بۇزار.

5526 مۇھتاج ئولسا ياخشى قىلىقلىق كىشى،
بۇزار خۇلقىنى ئۇ، ياخشىلىق تۇشى.

5527 تۇزەر خۇيىنى يامان، ئۇ تۇتۇلسا خار،
قىلىقنى تۇزەر ياخشى، بەرسە ئېتىۋار.

5528 كويۇمچانىنى تۇتقىن ئوزۇڭگە يېقىن،
ئۇياتسىزنى ئوزگە يېقىن تۇتمىغىن.

5529 زەرەرلىگى كىم ئۇ. پايدىلىغى كىم—
ئايرىپ تاللىغىن سەن، ئەي ئالىم ھېكىم.

5530 سويەر-سويمەسنى سەن ئاجرىم قىلىپ تۇت،
سويگەنلەرگە دوست بول، دۇشمەنلەرگە ئوت.

5531 yïraḳ tut səvinqiṇ tiləməz kixig
səvitmə aṇar bəṛmə ḳïloɣu ixig

5532 əminig hiyənət bilə ḳatmaoɣïl
yaraoɣlïoɣ yaraoɣsïz bilə tutmaoɣïl

5533 bir ixni ikigükə ayma tilin
ixəngü bolur ix ḳalur ḳïlmadïn

5534 ixiṇ ix bilikli kixilərkə bəṛ
ḳïlu bilməsə ix sïnïp ḳaḍoɣu yəṛ

5535 tapuoɣḳa bolup bəṛmə ərkə ixig
өzünḳə tusuloɣu üqün tut kixig

5536 ə̣l asoɣï tilə mə өz asoɣïṇ tilə
kixi asoɣïṇa baḳma turma ilə

5537 kixi kənli kərmə ol asoɣï üqün
ə̣l asoɣï tilə өzni buzma küqün

5538 saṇa kim tusulur tusuloɣïl aṇar
tusulmaz kixig ḳïl өzündə sïṇar

5539 aoɣïrlayu tut sən asïoɣlïoɣ kixig
aṇar bəṛ ay ə̣lig kərəklig ixig

5540 saṇa ḳïloɣu ixlər bu ol ay ə̣lig
munï ḳïldïṇ ərsə sən ə̣ttiṇ ə̣lig

5541 atïṇ əḍgü boloɣa ḳutuloɣay өzüṇ
səniṇdə kə̣ḍin ḳaloɣa atïṇ səzüṇ

5542 bayuoɣay boḍun ə̣l ə̣tilgəy orun
nəqə ḳolsa ḳaznaḳ həzinə urun

5531 يىراق قىل سويۇنچىڭ تىلەمەس كىشىڭ،
سويدۇرمە ئۇنى ھەم بەرمە ھېچ ئىشىڭ.

5532 ساداقەتنى خىيانەت بىلەن قوشمىغىن،
يارامسىز، يارامليقنى بىر تۇتمىغىن.

5533 بىر ئىشنى ئىككى شەخسكە بۇيرۇما تەڭ،
قىلىنماي قالۇر ئىش ئىتتىرىش بىلەن.

5534 ئىشىڭنى ئىش بىلگەن كىشىلەرگە بەر،
قىلىشنى بىلمەسە، سۇنۇپ قايغۇ يەر.

5535 خىزمەت دەپ بولۇپ بەرمە ھەر كىمگە ئىش،
ئۇزۇڭ نەپسىگە ئەر تۇتۇشقا تىرىش.

5536 ئەل نەپسىن تىلە ھەم ئوز نەپسىڭ تىلە،
باغلىنىپ يۇرمە سەن كىشى نەپسىلە.

5537 كىشى كۆڭلىگە باقما نەپسىنى دەپ،
ئەل نەپسىن تىلە، ئوزنى بۇزما كۆچەپ.

5538 ساڭا پايدا قىلغانغا بەر پايدىنى،
يىراق قىل ئوزۇڭدىن بىنەپ كىشىنى.

5539 قەدىرلە پايدىلىق بولسا ئەگەر ئەر،
ئىلىگ ئى، ئۇنىڭغا كېرەك ئىشنى مەر.

5540 قىلىشقا تېگىش ئىش، ئى ئىلىگ، شۇدۇر،
بۇلارنى ئىشلىسەڭ، ئىلىڭ توزۇلۇر.

5541 ئىتىڭ ياخشى بولسا، قۇتۇلدۇڭ ئوزۇڭ،
قالۇر سەندىن كېيىن ئىتىڭ ھەم سوزۇڭ.

5542 بېيىپ خەلق، مەملىكەت ــ تەختىڭ توزىلۇر،
غەزىنەنى قانچە دىسەڭ تېپىلۇر.

C331

5543 nəgü tər əxitgil baoqïrsaq kixi
baoqïrsaqlïqï kər səzinə tuxï

5544 qayu əl bəgi bolsa ədgü kəni
bayudï ol əl boqnï tooqdï küni

5545 boqun baylïqï bəgkə baylïq turur
tiləsə anï tut tiləsə munï

5546 ulux kənd iqində sən ooqrïoq arït
üməg arqïxïoq yolda əmin yorït

B398

5547 iq əldə kətürgil boqun küqlərin
taxïrtïn arïtoqïl qaraqqï barïn

5548 əsiznin qïnï birlə qïlqïn əvür
əsizkə əsizlik yaraxur təgür

A158

5549 əsizig ya qooqda oruda kərək
yorïq bolsa ədgü aya sarp yürək

5550 adïn ma bu əl boqnï qaq türlüg ol
munï adra tutoqu aquq bolsu yol

5551 olarda biri bilgə 'alim turur
bu alim bilə ərkə qut qïv bolur

5552 aoqïrla bularïoq nəgü aysa qïl
xəri'ət yolï tut boyun bər əgil

5553 bularnïn qəqï tïdma iqgü yəgü
bərü tur munadmasu əlqi bəgü

5554 kənül inqliki birlə əgrətsülər
biliksizlər andïn ma əgrənsülər

5543 ئىشتىكىن، كويۇمچان كىشى نىمە دەر،
دىلى بىرلە تىلى ئوخشاش كەلگەن ئەر:

5544 قايۇ ئەل بەگى بولسا ياخشى كونى،
ئۇ ئەل خەلقى بەيسپ، تۇغۇلغاي كۇنى.

5545 خەلق بايلىغى بەككە بايلىق ئېرۇر،
خاھى سەن ئۇنى تۇت، خاھى سەن بۇنى.

5546 شەھەر-كەنت ئىچىدىن ئوغرىنى ئېرىت،
كارۋانۇ-مۇساپىرنى ئىمىن يۇرىت.

5547 يوقات ئەل ئىچىدە زوراۋاننى سەن،
تۇگەت يۇرت تېشىدا قاراقچىنى سەن.

5548 يامانىنىڭ خۇلقىنى جازالە تۇزەت،
يامانغا يامانلىق ياراشۇر پەقەت.

5549 يامانغا يا زەنجىر يا زىندان كېرەك،
تا ياخشى بولسۇن ئەركىن، ئى داۋ يۇرەك.

5550 ئېرۇر نەچچە خىل مەملىكەت خەلقى ئول،
كېرەكتۇر پەرق ئېتىش، تا يورۇغاي يول.

5551 ئۇلاردىن بىرى بىلگە-ئالىم تۇرۇر،
ئالىملار بىلەن ئەركە دەۋلەت كېلۇر.

5552 قەدىرلە بۇلارنى، نىمە دىسە قىل،
شەرىئەت يولىن تۇت، بويۇن بەر، ئېگىل.

5553 ساقلا سەن ھەققىنى، ئاش-ئوزۇق بېرىپ،
قالمىسۇن ئەي دانا، ئۇلار قىسىلىپ.

5554 ئاسايىشتا ئۇلار ئىلىم ئۇگەتسۇن،
بىلىمسىز ئۇلاردىن بىلىم ئۇگەنسۇن.

5555 bularda basa muḫtəsiblər turur
bular əlgi küqlüg kərək ay unur

5556 kïsa tutsa fasiq yava boxlaoqïoq
tolu tutsa məsjid jəma'ətlarïoq

5557 basaqï qutu ol saŋa tapoquqï
tïḍa tutmasa sən bu ol qopoquqï

5558 bular yük kətürməz bularnïŋ yüki
saŋa yüḍgü təgsə munïŋ əmgəki

C332
5559 bularda basa qaldï boḍnuŋ qara
bularnï tərü birlə əḍgü kərə

5560 bu ma üq qutu ol munï aḍra tut
küqəmə küqəsə bolur əlkə yut

5561 bularda birisi bu baylar turur
boḍun küqlügi bu ay qïlqï unur

B399
5562 bularda basasï kər ortu kixi
bu ortu qïlumaz bu baylar ixi

5563 qïoqaylar turur kər bularda basa
bularïoq küḍəzgü qamuoqdïn oza

5564 yüḍürməgü baylar yükin ortuqa
bu ortu buzuloqa tükəl artaoqa

5565 qïoqayqa yüḍürməgü ortu yüki
qïoqay əlgə aqïn üzülgə kəki

5566 qïoqayïoq küḍəzilsə ortu bolur
bu ortu birər tïnsa baylïq bulur

5555 بۇلاردىن كېيىن موتۇسۇپلار ئېرۇر،
ئۇلار ئەلدە كۆچلۈك بولغاي، ئى جەسۇر.

5556 بىكارچى ۋە پاسىقنى تۇتسۇن قىسىپ،
مىچىتنى جامائەت بىلەن تولدۇرۇپ.

5557 يانا بىر گۇروھ ئۇ خىزمەتچىلەردۇر،
توساپ تۇتمىساڭ ساڭا قارشى بولۇر.

5558 بۇلار يۇك كوتەرمەس، ئۇلارنىڭ يۇكىن—
يۇدۇرسەن ئوزۇڭ، سەن بىلىپ ئەمگەگىن.

5559 بۇلاردىن كېلۇر سوڭ ئاۋام—خەلق قارا،
قانۇن بىرلە ئۇلارغا سەن ئوبدان قارا.

5560 بۇلار ئۇچ گۇروھتۇر، پەرق ئەتسەڭ بولۇر،
زۇلۇم قىلما، قىلساڭ پالاكەت كېلۇر:

5561 بۇ ئۇچنىڭ بىرىكسم ئۇ بايلار ئېرۇر،
خەلقنىڭ كۆچلۈگى شۇلار، ئەي جەسۇر.

5562 كېلىدۇ ئۇلاردىن سوڭ ئورتا كىشى،
بۇلار قىلالمايدۇ ئۇ بايلار ئىشى.

5563 كېلۇر ئۇندىن كېيىن خەلق يوقسۇللىرى،
كۇزەتكىن ئۇلارنى سەن ئەڭ ئىلگىرى.

5564 يۇتكۇزمە بۇ بايلار يۇكىن ئورتىغا،
چۇشەر بۇلار بۇزۇلۇپ خاراپ ھالىغا.

5565 پېقىرگە يۇتكۇزمە ئورتىلار يۇكىن،
ئولەر ئاچتىن، بۇ ھال قىرىپ يىلتىزىن.

5566 كۇزەتسەڭ پېقىرنى ئۇ ئورتا بولۇر،
بىر ئاز تىنسا ئورتا، ئۇ بايلىق تاپۇر.

5567 qïoqay ortu bolsa bu ortu bayur
bayusa bu ortu əlin bay tolur

5568 əl ətlür ərəzkə təgir bu boḍun
du'a artar ətrü sana ol əḍün

5569 nəgü tər əxitgil uq ordu ḫanï
at əḍgü tilə ay ətügli kanï

5570 kimin əḍgü atï bilə qïksa jan
kəsilməz anin atï əḍgü du'an

5571 ətüp kim kalur ərsə əḍgü du'a
yana bir tiriglik bular bu tooqa

5572 kərək yər əzə tur kərək yər katïn
qavïksa əzün kər bu əḍgü atïn

5573 at əḍgü kərək kər əz ətgü turur
ətür əz atï kalsa mənü turur

5574 rə'iyyət ḫəkï bar sənində kər üq
bu ḫəknï ətəgil əzün kïlma küq

5575 birisi əlində arïoq tut kümüx
'iyarïn küḍəzgil ay bilki əküx

C333
5576 takï bir boḍunka tərü bər kəni
kətür bir ikidin küqin kər anï

B400
5577 üqünqi əmin tut kamuoq yollarïoq
karakqïoq səkərqig arïtoqïl arïoq

5578 ətəmix bolur sən rə'iyyət ḫəkï
sən ətrü ḫəkïn kol ay əlqi akï

5567 پېقىر ئورتا بولسا، بولۇر ئورتا باي،
باي ئولسا ئورتىلار بۇ ئەل بېيىغاي.

5568 تۇزۇلۇپ بۇ ئەل، خەلقمۇ تاپقاي هوزۇر،
ساڭا شۇ چاغدا كوپ دۇئالار بولۇر.

5569 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئۇچ ئوردۇ خېنى،
تىلە ياخشى نام، ئى ئولۇچى، قېنى:

5570 كىم ئولسە كېتەردە قويۇپ ياخشى نام،
ئاڭا ياخشى دۇئا بولۇرلەر داۋام.

5571 ئولۇپ كىم قالۇر بولسا ياخشى دۇئا،
تۇغۇلغان بولۇر ئۇ يېڭى هاياتقا.

5572 خاهى يەر ئاستىدا، يا ئۇستىدە تۇر،
ئوزۇڭ ياخشى نامله ئاتانساڭ يېتۇر.

5573 كېرەكتۇر ياخشى ئات، ئولەر بۇ ۋۇجۇت،
قالۇر مەڭگۇ نامىڭ، بولسا تەن نابۇت.

5574 سېنىڭدە پۇقرانىڭ هەققى ئېرۇر ئۇچ،
بۇ هەقنى ئوتەسەن، هىچ ئىشلەتمە كۇچ:

5575 بىرى ئوز ئېلىڭدە كۇمۇشنى پاك ئەت،
ئەي ئىلمى كوپ ئەرسەن، ئايارىن[223] كۇزەت.

5576 بىرى، توغرا قانۇننى خەلقىڭغە بەر،
بىرىن-بىرى ئەزمەكنى ئەلدىن كوتەر.

5577 ئۇچىنچى، ئىمىن قىل پۇتۇن يوللىنى،
يوقاتقىن قاراقچى ۋە ئوغرىلىنى.

5578 ئوتەپ بۇ خەلقىنىڭ هەقلىرىن، كېيىن—
ئوزۇڭمۇ ئەي مەردان، هەققىڭ تىلىگىن.

5579 rə'iyyət əzə ol sənin üq ḫəkin
tiləgü olardïn sən aq kuloqakin

5580 biri yarlïoqïnnï aoqïr tutsalar
nəgü ərsə tərkin anï kïlsalar

5581 ikinq tïḍmasalar həzinə ḫəkï
əḍində təgürsə ay əlgi akï

5582 üqünqi yaoqïka yaoqï bolsalar
səvərin kim ərsə anï səvsələr

5583 ətəmix bolur sən əzün ḫəklarïn
olar ma ətəmix bolur əz ḫəkin

5584 bu yanlïoq kərək bəg yorïsa yoluoq
rə'iyyət ux andaoq kərək ay uluoq

A159
5585 boḍun bulsa ətrü bəgi əḍgüsin
bəgi bulsa inqlik yorïtsa küsin

5586 ay ə̈lig bu ol bu kutun bəlgülüg
sana iki azun təgürgü ülüg

5587 anïnda basa bilgə 'alim turup
boḍunka bilik bərsü yətrü kərüp

5588 yana əlgi küqlüg bolur muḫtəsib
ə̈sizlərni yïoqsu jəma'ət kəzip

5589 satïoqqï küḍəzsü əmanətlərin
kïlu tursu uzlar nəsiḫətlarïn

5590 tarïoqqï tarïoqka ə̈rik bolsunï
yə̈mə yïlkïqï igdix əklitsüni

5579 پۇقرالار ئۇزە بار سېنىڭ ئۇچ ھەققىڭ،
ئۇلاردىن سورا، ئاچ ئەمدى قۇلاغىڭ:

5580 بىرى، يارلىغىنى ئەزىز تۇتسالەر،
نىمە بولسا تېزدىن ئۇنى قىلسالەر.

5581 ئىككىنچى، غەزىنە ھەقتىن توسمىسا،
ئەي مەردان، ھەقنى دەل چاغدا تاپشۇرسا.

5582 ئۈچىنچى، يېغىغا يېغى بولسالەر،
سېنى سويگۈچىنى ئۇ ھەم سويسەلەر.

5583 ئوتۇغەن بولۇرسەن ئوزۇڭ ھەقلىرىن،
ئۇلارمۇ ئوتۇغەن بولۇر ئوز ھەقىن.

5584 ئى ئۇلۇغ، بەگ شۇنداق يۇرمىگى كېرەك،
پۇقرامۇ ئاشۇنداق بولمىغى كېرەك.

5585 خەلق شۇندا بەگنىڭ خوۋلىغىن كورەر،
ھوزۇر ئىچرە بەگمۇ شوھرىتىن يايار.

5586 ئېلىگ ئەي، شۇلاردۇر سېنىڭ دەۋلىتىڭ،
ھەم ئىككى جاھانلىق ئۇلۇش-قىسمىتىڭ.

5587 ئۇنىڭدىن كېيىن بىلگە-ئالىم تۇرۇپ،
بىلىم بەرسۇن ئەلگە ئىخلاسمەن بولۇپ.

5588 يەنە قولى كۇچلۇك بولۇپ موتۇسۇپ،
يامانلارنى يىغسۇن جامائەت كېزىپ.

5589 سودىگەر كۇزەتسۇن ئامانەتلىرىن،
ھۇنەرۋەن يېتىشتۇرسۇن شاگىرتلىرىن.

5590 دىخانلار تېرىلغۇغا قىلسۇن ئەجرىنى،
چارۋىچى كوپەيتسۇن چارۋىلىرىنى.

5591 ər at ḳaldï əmdi saṇa tapoɣuqï
yaoɣïḳa bərikə bu ol yortoɣuqï

B401
5592 səvindür bularïoɣ aqïn nəṇ bilə
kərü tur aḍïn ixkə ḳatma yula

5593 tusulur təṇinqə aoɣïrla aqïn
bayutoɣïl nəṇin sən bəḍütgil küqin

5594 yaoɣïḳa bərikə ətinsü tolum
adaxḳa bolup əz yaoɣïḳa ölüm

5595 aqïloɣay səqilgəy ḳamuoɣ əxlərïṇ
süzülgəy ətilgəy ḳamuoɣ ixlərïṇ

5596 saṇa boloɣa iki azun əḍgüsi
bayatïm səvinqi əzüṇ boloɣusï

5597 kənilik bu ol kər kəni bol kəni
tiləkkə təgürgəy kənilik səṇi

5598 səṇi təṇri səvgəy kənilik üqün
kənidə aḍïn ḳïlma həlḳḳa əqün

5599 nəgü tər əxitgil ay kənḷi yaruḳ
munïṇ mə'nisi kər bu səzkə anuḳ

5600 kənilik üqün kək aḍakïn turur
yayïlmaz üqün yərdə ot yəm ənür

5601 yayïlma kəni tur kənül tut kəni
kənḷi iki azun kənilik bulur

5602 ay əlig munuḳï əzüm bilmixin
ətündüm saṇa mən iqin həm taxïn

5591 مانا قالدى ساڭا خزمەت قىلغۇچىلار،
بورى، ياۋغا قارشى قويۇلغۇچىلار.

5592 بۇلارنى سويۇندۇر سەن ئېھسان قىلىپ،
ئۇلارنى بولەك ئىشقا يۈرمە سېلىپ.

5593 نەپئىگە مۇناسىپ ئېھسانلار تارات،
قەدىرلەپ، بىنىت ھەم كۆچىنى زورايت.

5594 يېغىغا، بورىگە قورال راسلىسۇن،
بولۇپ دوستقا ئوز، ياۋغا ئولۇم يوللىسۇن.

5595 بولۇر تاللىنىلغان پۇتۇن ئەشلىرىڭ،
سۇزۇلگەي، تۇزۇلگەي پۇتۇن ئىشلىرىڭ.

5596 بولۇر ساڭا ئىككى جاھان خوۋلۇغى،
سېنىڭ بولغۇسىدۇر تەڭرى خوشلۇغى.

5597 دۇرۇسلۇق شۇدۇر، كور، دۇرۇس بول كونى،
تىلەككە يەتكۈزگەي دۇرۇسلۇق سېنى.

5598 سېنى تەڭرى سويگەي دۇرۇسلۇق ئۈچۈن،
دۇرۇستىن بولەك قىلما خەلقە ئۈچۈن[224].

5599 ئىشتىكىن، نىمە دەيدۇ كوڭلى يورۇق،
بۇنىڭ مەنىسىدۇر بۇ سوزگە ئېنىق:

5600 دۇرۇسلۇق ئۈچۈن كوڭ ئاياقتا تۇرۇر،
تەۋرەنمەس ئۈچۈن يەردە ئوت-چوپ ئۇنۇر.

5601 تەۋرەنمە، دۇرۇس تۇر، كوڭۈل توت دۇرۇس،
دۇرۇس ئىككى دۇنيا دۇرۇسلۇق تاپۇر.

5602 ئېلىگ ئى، شۇلاردۇر مېنىڭ بىلىمىشىم،
ساڭا ئېيتتىم ئەمدى ئىچىم ھەم تېشىم.

5603 ikigün azunluk asïoq kïloqu söz
bu ärdi munukï ayu bärdi öz

5604 bu azun äräzi bilä äḍgü at
saṇa boloqa dunya ya ‘ukḅi ulat

5605 bu dunya näṇi barqa ḳaloqu turur
atïṇ äḍgü kïloqïl öz ölgü turur

5606 bilik yakxï sözlär muṇa mänzätü
sözi mä‘ni birlä aṇar yaṇzatu

B402
5607 atïm äḍgü bolsun özüm ölsüni
tirig ölgü ahir atïm ḳalsunï

C335
5608 usa äḍgülük kïl at äḍgü tilä
özüṇ mäṇü atïn tirig bolsunï

* * *

5609 äxitti ǝlig söz sävindi ḳatïoq
köṇül köz yaruttï bulundï tatïoq

ǝLIG JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKÄ

5610 öküx alkïtu ögdi ögdülmixig
ayur sözlädiṇ sän özüṇ bilmixig

5611 bayat bärsü täwfiḳ bu kündä naru
sän aymïx bu sözlär tutayïn körü

5612 säṇi täg basutqï maṇa bärdi räb
umar män tiläsä tilök bärgä täp

5603 هەر ئىككى جاھان، ئەي، قىلارلىق سوزۇم—
مۇشۇلار ئىدى، ئېيتتىم ئەمدى ئوزۇم.

5604 بۇ دۇنيا مېلى ھەممىسلا قالۇر،
ئولۇرسەن، ئېتىك ياخشى بولسا بولۇر.

5605 قالۇر بۇ جاھاننىك ھەممە نەرسىسى،
ئولۇرسەن ياخشى نام تاپ، شۇلا قالغۇسى.

5606 بىر ئالىم بۇنىڭغا قىياسەن قىلىپ،
شۇ مەنا ئۇزە سوز ئېيتمىش ئوخشتىپ:

5607 ئېتىم ياخشى بولسۇن، ئوزۇم ئولسەمۇ،
تىرىك ئولەر ئاخىر، ئېتىم قالسۇن ئۇ.

5608 تىرىش، ياخشىلىق قىل، ياخشى ئات تىلە،
ئوزۇڭ مەڭگۇ، ئاتىڭ تىرىك بولسۇن ئۇ.

* * *

5609 ئېلىگ ئاڭلاپ بۇ سوزنى سويۇندى بەك،
كوڭۇل-كوكسى يورۇپ، لەززەتلەندى بەك.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5610 ئۇ ماختاپ، ئالقىشلاپ ئوگدۇلمىشنى كوپ،
دىدىكىم، سەن ئېيتتىڭ بىلگىنىڭنى خوپ.

5611 بۇ كۇندىن بۇيان بەرسە تەڭرى خۇدا،
سەن ئېيتقان بۇ سوزلەرنى ئەيلەي ئادا.

5612 ماڭا بەردى سەندەك ياردەمچىنى رەب،
كۇتەرمەن بەرۇر باشقا مەقسەتنىمۇ دەپ.

5613 bayat bərsü arzu tiləkiŋ tükəl
tükəl kildiŋ arzum aya əḍgü fal

5614 bu kündə naru sən baoqïrsaklïkïn
basut kïl maŋa sən ay kənli yakïn

5615 pütər mən saŋa qïn ïnanur əzüm
səzüŋ ərtmə məndə ay kərklüg yüzüm

5616 maŋa kün nəgü təg yarumïx künüm
səniŋdə kərür mən mən əmdi münüm

5617 əḍi yakxï səzlər kənül bulmïx ər
kənül til birikip yakïn bolmïx ər

5618 kənül kimkə pütsə anï kəznü tut
əzüŋ kərgə sən təp anï utru tut

5619 baoqïrsak kixi əzkə kəznü bolur
anar bakxa kïlk yannï tüzgü bolur

5620 kimiŋ kənli kimkə bakïn bolsa qïn
anar pütgü əzkə yakïn bolsa qïn

5621 pütülmix kixikə ayïtoqu səzüg
pütülmix kixi aysa tutoqu səzüg

* * *

5622 əxitti kər əgdülmix əlig səzin
səvindi ilə təp yaruttï kəzin

B403
5623 səzin kəsti əlig əzi amrulup
kopup qïktï əgdülmix andïn turup

5613 خۇدا بەرسۇن ئارزۇ-تىلەكنىڭ تۆگەل،
ئۈمىدىم تولۇق قىلدىڭ، ئى ياخشى پال.

5614 كويۇمچان بولۇپ سەن، ئەي كۆڭلى يېقىن،
داۋاملىق ياردىمىڭ قىل بۇندىن كېيىن.

5615 ساڭا چىن پۈتەرمەن ئىشىنىپ ئۆزۈم،
سوزۇڭنى يوشۇرما، كۆرىكىم يۇزلۇگۈم.

5616 قۇياشتەك يورۇغان قۇياش ماڭا سەن،
مەن ئەمدى سايەڭدە ئەيىسم كۆرەرمەن.

5617 ئەجەپ ياخشى ئېيتمىش دىلىرەبا كىشى،
تىلى-كۆڭلى بىردەك بىر ئاشنا كىشى:

5618 قىل ئەينەك ئۇنى كىمگە پۈتسە كۆڭۈل،
كورۇشكە ئۇز ئەيبىڭنى تۇتقىن ئۇدۇل.

5619 كويۇمچان كىشى ئۇزگە ئەينەك بولۇر،
ئۇڭا باقسا خۇلقىڭ-خۇيۇڭ تۇزىلۇر.

5620 يېقىن بولسا كىمنىڭ دىلى كىمگە چىن،
ئۇڭا پۈتكۈلۈك گەر يېقىن بولسا چىن.

5621 سوزۇڭنى ئىشەنگەنگە ئېيتساڭ بولۇر،
سوزىنى ئىشەنگەننىڭ تۇتساڭ بولۇر.

* * *

5622 ئوگدۇلمىش ئىشتىكەچ، كور، ئېلىگ سوزىن،
سويۇندى، دىدى "خوش"، يورۇتتى كوزىن.

5623 ئېلىگ ئۇزدى سوزىن راھەتكە چومۇپ،
قوپۇپ چىقتى ئوگدۇلمىش ئاندىن تۇرۇپ.

* * *

A160
5624 ǝlig anda naru kǝr inqlik ḳoḍup
ǝlin ǝtti tüzdi kǝp ǝmgǝk yüḍüp

C336
5625 ǝsizig yïrattï kǝr ǝḍgüg ḳamuoɣ
ǝzinǝ yakïn ḳildï bǝrdi yoluoɣ

5626 tüzüldi boḍun ḥǝm süzüldi ǝli
tïnïp inqkǝ tǝgdi yïl ay kün tili

5627 tatïdï tiriglik ǝl asoɣï bilǝ
ǝrǝzin avïndï sǝvinqin külǝ

5628 ǝlig mǝ aoɣïrladï ǝgdülmixig
ïnandï anar bǝrdi barqa ixig

* * *

5629 yorïdï bir anqa bu ǝgdülmixǝ
ǝrildi sakïnq ḳaḍoɣu birlǝ pïxa

5630 ǝzinǝ baka kǝrdi ḳilkïn ixin
tiriglik yigitlik yava ḳilmïxïn

5631 aqïldï yarup kǝnli kǝgsi kǝzi
arïtmaḳ tilǝdi bu kǝnli tǝzi

* * *

5624 شۇنىڭدىن بېرى خان راھەتنى قويۇپ،
تۇزەتتى ئېلىن تۇزدى ئەمگەك يۇدۇپ.

5625 ياماننى يېراق قىلدى، ياخشىنى ئول—
ئۇزىگە يېقىن قىلدى ھەم بەردى يول.

5626 تۇزۇلدى خەلق ھەم سۇزۇلدى ئېلى،
جەمئىيەت تىنچلاندى يىل، ئاي، كۈن تىلى.

5627 ھايات شىرىنلەشتى ئەل نەپئى بىلە،
ھوزۇردا سويۇندى ئېلى خوش كۆڭلە.

5628 ئېلىگ ئۇگدۇلمىشنى قەدىرلىك قىلىپ،
جىمى ئىشنى بەردى ئۇنۇڭا ئىشىنىپ.

* * *

5629 شۇ ھالدا ئۇگدۇلمىش يۇردى بىر زامان،
پىشىپ قايغۇ-ئەلەم ئىچرە ئۇ ھامان.

5630 ئۇزىگە باقتى، كوردى قىلىغىن-ئىشىن،
تىرىكلىك، يىگىتلىك زايە قىلمىشىن.

5631 ئېچىلدى يورۇپ كۆڭلى-كوكسى، كوزى،
ئېرىتماق تىلەدى كۆڭۈلنىڭ توزى.

73

ӨGDÜLMIX KƏQMIX TIRIGLIKKƏ AQÏP TƏWBƏQA OƆIRAMÏXÏN AYUR

5632 ayur mən yorïdïm usalïn külə
tiriglik yava boldï oɣəflət bilə

5633 tiriglik küqi bardï məndin kətip
tayaq tuttï əlgim bu tirgin atïp

5634 ökündi ayur bardï əsiz künüm
tiriglik tükədi qararur tünüm

5635 yədi arzu ni'mət özüm uḍlayu
tirildim həm uḍ təg bilü bilməyü

B404
5636 ayur mən yorïdïm usalïn külə
künümni kəqürdüm yavalïq bilə

5637 yigitlik küqi bardï məndin kətə
aqïr mən yigitlikkə kəyüp tütə

يەتمش ئۈچىنچى باب

ئوگدولەشنىڭ ئوتكەن ھاياتىغا ئېچىنىپ تەۋبە قىلغانلىغى

بايانىدا

5632 يۇرۇپمەن دىدى: غەپلەت ئىچرە كۆلە،
تىرىكلىك زايە بولدى غەپلەت ببلە.

5633 تىرىكلىك كۆچى قالدى مەندىن كېتىپ،
ھاسا قولغا ئالدىم ھايات تەرك ئېتىپ.

5634 ئوكۇندى، دىدى: كەتتى ئىست كۆنۈم،
تىرىكلىك تۈگەدى، قارايدى تۈنۈم.

5635 مەن ئارزۇ-نېمەتنى ھوكۇزدەك يىدىم،
بىلىپ بىلمەيىن مەن ئۈيدەك ياشىدىم.

5636 دىدى: غەپلەت ئىچرە يۇرۇپمەن كۆلۈپ،
كۆنۈمنى بىھۇدە يۇرۇپ ئوتكۈزۈپ.

5637 يىگىتلىك كۆچى كەتتى مېنى تەرك ئېتىپ،
قېلىپمەن يىگىتلىككە كويۇپ-ئېچىنىپ.

5638 tiriglik uquḳtī yaoḳudī ölüm
ölümkə ətik yoḳ ya ötgü yolum

5639 saqīm boldī soṇḳur tüsi təg xaxut
saḳal boldī yazḳī güləf təg orut

5640 otuz iki tixim ərüṇ yinqülər
üzüldi yipi kər saqīldī birər

C337
5641 kərür ərdi kəzlər bu künlük yəṛig
tünərdi kərüməz ḳatīnda ərig

5642 yïraḳ əxtür ərdi ḳulaḳ tutsa ma
bu kün boldī əlgin özüm imləmə

5643 ḳara ərdi ḳuzoḳun tüsi təg baxīm
ḳuoḳu ḳondī baxḳa yətildi yaxīm

5644 özüm yanoḳu boldī bayatḳa bu kün
yazuḳlar üqün yïoḳlasa mən ünün

5645 özüm yanoḳu boldī bayatḳa turup
yazuḳlarḳa ʻużri tiləsə ḳolup

5646 özüm ḳoḍsa əmdi yaraoḳsïzlarïoḳ
kəṇül buloḳanuḳtīn süzülsə arïoḳ

* * *

5647 özi təwbə ḳïlmaḳ tilədi turup
bayatḳa sïoḳïnsa yazuḳīn ḳolup

* * *

5648 yana saḳnu aldī ayur əvməyin
əvəkliktə yas ol anī ḳïlmayïn

5638 تىرىكلىك تۇگەدى، يېقىنلاپ ئولۇم،
ئولۇمگە چارە يوق ئوتۇشكە يولۇم.

5639 چېچىم بولدى شۇڭقار تۇسدەك ئالا،
ساقالىم كۆزدىكى ئوتتەك بولدىلا.

5640 ئوتتۇز ئىككى چىشىم—ئاپپاق ئۇنچىلەر،
ئۆزۈلدى يىپى، كور، چېچىلدى ئۇلەر.

5641 كورەتتى كوزۇم كۇن چۇشكەن يەرنى ھەم،
قارايدى، كورەلمەس تۇرغان ئەرنى ھەم.

5642 قۇلاق سالسام ئاڭلار ئىدىم كوپ يىراق،
ئىشارەت قىلۇرمەن بۇ كۇن قوللە، باق.

5643 قارا ئەردى قۇزغۇن تۇسدەك بېشىم،
قوغۇ قوندى باشقا، يېتىلدى يېشىم.

5644 يانار ۋاقتىم ئولدى، خۇداغا بۇ كۇن—
سېلىپ ئۇن يىغلايىن گۇنايىم ئۇچۇن.

5645 مەن ئەمدى تۇرۇپ ھەق تەرەپكە ياناي،
گۇنايىم ئۇچۇن مەن مەغپىرەت سوراي.

5646 يارامسىز ئىشلىرىم تاشلايىن پۇتۇن،
سۇزۇلگەي بۇ كوڭلۇم غۇباردىن بۇ كۇن.

* * *

5647 تىلەدى ئۇ تەۋبە قىلماقنى شۇ تاپ،
خۇداغا سىغىنغاچ، گۇنايىن سوراپ.

5648 يەنە ئويلىدى: ئالدىراپ كەتمەيىن،
ئالدىراش—زىيانلىق، ئۇنى قىلمايىن.

5649 ən axnu bu ixkə kənəxgü kərək
yaraoɣsïznï özdin kəmixgü kərək

5650 kənəx birlə kïloɣu kərək ix bilip
ökündi kənəxməgli ixtə ulïp

5651 nəgü tər əxitgil kixi tildəmi
kamuoɣ kïloɣu ixkə kənəx ol əmi

5652 kənəxgü kərək öz yakïnka kənəx
kənəx birlə ətlür kamuoɣ türlüg ix

B405
5653 kənəxsə onarur kixi öz ixi
öküngliig bolur kin kənəxməz kixi

5654 barayïn mən əmdi kadaxïm tapa
kənəyin anar mən bu ix ay apa

5655 yaraoɣlïoɣ təsə mən kïlayïn bu ix
yaraoɣsïz təsə kalsunï bu kənəx

5656 kixi öz ixin öz bilüməz kərüp
adïnka ayïtoɣu kərək əxtürüp

5657 kənəxsə kənür ol kixikə bilik
kənəxkə bilik kirsə yətlür əlig

5658 nəgü tər əxitgil kənəxür kixi
kənəxin ətər ol kixi öz ixi

C338
5659 nəgü ix kïlurun kixikə kənəx
kənəxməz kixikə katïlma yïrax

5660 kayu ixkə təgsə kənəx ətrü kïl
tiləmix tiləkkə kənəxin tənəx

* * *

5649 ئەڭ ئاۋال بۇ ئىشتا كېڭەشمەك كېرەك،
يارامسىزلىق ئۇزدىن تۇگەتمەك كېرەك.

5650 قىلىش لازىم ھەر ئىشنى كېڭەشلە بىلىپ،
كېڭەشمەس كىشى ئۇ ئىڭرار ئوكۇنۇپ.

5651 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، پەيغەمبەر ـ نەبى،
كېڭەش ـــ ھەممە ئىشنىڭ داۋاسى ـ ئەمى.

5652 يېقىنلار بىلەن سەن ئەيلىگىن كېڭەش،
يېشىلگەي كېڭەش بىرلە ھەر تۇرلۇك ئىش

5653 كېڭەش بىرلە تۇزىلۇر كىشىنىڭ ئىشى،
پۇشايمانلىق ئولغاي كېڭەشمەس كىشى.

5654 قاياشىم قېشىغا مەن ئەمدى باراي،
ئۇنىڭلە بۇ ئىشتا كېڭەشلەر قىلاي.

5655 ئۇ ماقۇل دىسە مەن قىلاي ئۇشبۇ ئىش،
ئۇ ماقۇل دىمەسە قويماي بۇ كېڭەش.

5656 كىشى ئوز ئىشىنى بىلەلمەس كوروپ،
كېرەك باشقىلارغا ئېيتماق ئىشتىتوروپ.

5657 كېڭەشسە كىشىدە بىلىم كېڭىيۇر،
كېڭەشكە قوشۇلسا بىلىم، ئىش ئوڭۇر.

5658 ئىشتىكىن كېڭەشلىك كىشى نىمە دەر،
كىشى ئوز ئىشىنى كېڭەشلە ئېتەر:

5659 نە ئىش قىلماق ئولساڭ كېڭەش ئەر بىلە،
كېڭەشمەس كىشىدىن يىراقلىق تىلە.

5660 نىچوك ئىشنى قىلساڭ كېڭەش بىرلە قىل،
كېڭەش بىرلە كوتكەن تىلەكلەر كېلە.

5661 kəqə yattï ərtə turup yundï kər
atïn mindi əlig tapa bardï kər

5662 yorïp kirdi əlig tapa yol kolup
orun bərdi əlig aoqïrlap kərüp

ӨGDÜLMIX SUALI ƏLIGKƏ

A161
5663 əligkə ətündi ayur mən bu kün
kadaxïmka baroqum kəlir ərtügün

5664 kalï yarlïkasa barayïn naru
ziyarət kïlïp tərk yanayïn bərü

ƏLIG JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

5665 əlig aydï baroqïl mənindin sələm
təgürgil anar sən ay bilki təmam

5666 unïtmasunï ol du'ada məni
bayatka uladukta sïrrïn kəni

5667 bayattïn kolu bərsü yazuklarïm
du'a birlə boloqay kəqürgəy kərim

* * *

B406
5668 ilə̈l tə̈p turup qïktï ə̈gdülmixə̈
ə̈vinə̈ kəlip tüxtï yazdï kaxa

5669 azun kïrtïxï boldï altun ə̈ni
yaxïk zə'fəran kildï yakut ə̈ni

5661 كېچه ياتتى، يۇيۇندى سەھەر تۇرۇپ،
ئاتىن مىندى، ئېلىككە باردى يۇرۇپ.

5662 ئېلىنگ يانىغا كىردى رۇخسەت سوراپ،
ئورۇن بەردى ئېلىنگ ئۇنى قەدىرلەپ.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە سوئالى

5663 ئېلىنگدىن ئوتۇنۇپ دىدى: مەن بۇ كۇن—
قاياشىمغا بارغۇم كېلۇر بەس، پۇتۇن.

5664 ئەگەر بولسا رۇخسەت بارايمەن ئۇيان،
زىيارەت قىلىپ تېز يانايمەن بۇيان.

ئېلىنگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5665 ئېلىنگ ئېيتتى: بارغىن، ئى ئىلمى تامام،
ئۇڭا يەتكۇزۇپ قوي مېنىڭدىن سالام.

5666 ئۇنۇتمىسۇن ھەرگىز دۇئادا مېنى،
سەنىڭ خۇداغا دەل ئاھقان كۇنى.

667 خوتەندىن سوراپ بەرسۇن گۇنالىرىم،
دۇئا بىرلە بەلكى كەچۇرگەي كەرىم.

* * *

5668 يېنىپ چىقتى ئوگدۇلمىش "ماقۇل" دىيان،
ئويىغە كېلىپ چۇشتى ھەم شادىمان.

5669 جاھان يۇزى ئالدى ئالتۇن رېڭىنى،
قۇياش زەپىران قىلدى ياقۇت ئوڭىنى.

5670 kalïk tügdi kaxïn tünärtti yüzin
tutup badï barqa kixilär kəzin

5671 nəmaz kïldï yattï təxəkkə kirip
bir anqa uḍïdï ol anqa ərip

5672 bir anqa uḍïdï bir anqa oḍuoɣ
kopa kəldi saḳnu tooɣa kəldi tuoɣ

5673 təxək koldï yattï uḍïdï uzun
bəlinləp oḍundï əzi yalnuzun

5674 yumulmadï yandru ikilə kəzi
oḍuoɣ yattï saḳnu ərikti əzi

5675 baḳa kərdi ənḍün kara kux tooɣup
kopa kəldi yərdin yalïn təg bolup

5676 yarudï basa yïldrïk aḍoɣïr bilə
tizildi ərəntir əzin bəlgülə

C339
5677 sükiq koptï ərləp kalïkka aoɣïp
ünün sumlïdï surï 'ibri okïp

5678 kətürdi yaxïk baḳtï məxrik tapa
kərür aoɣdï yərdin yoḳaru kopa

5679 putïklandï yərdə yoḳaru sïta
kalïk mənzi boldï yalïn təg ota

5680 səvüg külqirər təg yarudï azun
sakïnq kïsoɣa boldï səvinqlər uzun

5681 yana turdï yundï nəmazïn kïlïp
atïn mindi taoɣka yüz urdï yəlip

5670 تۇرۇپ كوك قېشىنى قارايتتى يۇزىن،
تۇتۇپ باغلىدى بارچە ئىنسان كوزىن.

5671 ناماز قىلدى، ياتىتى توشەككە كىرىپ،
خىيالغا چومىدى ھەم بىر ئاز كوز يۇمۇپ.

5672 بىر ئاز ئۇخلىدى، ياتتى بىر ئاز ئويغاق،
خىيال-ئوي تۇغلىرى تىكلەندى بىراق.

5673 توشەكتە يەنە ياتتى ئۇخلىدى كوپ،
يېتىپ يالغۇز ئوزى ئويغاندى چوچۇپ.

5674 يۇمۇلىمدى قايتا ھەر ئىككى كوزى،
يېتىپ ئويغاق ئويلاپ، زېرىكتى ئوزى.

5675 قاراپ كوردى ئاۋال قارا قۇش[225] تۇغۇپ،
قوپۇپ كەلدى يەردىن ئۇ ئوتتەك بولۇپ.

5676 كېيىن يىلدىرىق ۋە ئايغىر[226] تۇغۇلۇپ،
قوشۇلىدى ئىرىنىتىر ئوزىن كورسۇتۇپ.

5677 سەھەر قۇشى قوپتى ئەگىپ ئۇچۇپ،
ناۋا قىلدى ساپراپ مىزامىر[227] ئوقۇپ.

5678 كوتەردى بېشىن، كوردى شەرقتە قۇياش—
قوپۇپ يەردىن ئۇستۇن كوتەرىش ئۇ باش.

5679 نۇر نەيزە چېچىلىدى يەردىن پۇتاقلاپ،
پەلەك مەڭزى ئوتتەك بولدى يىلىنجاپ.

5680 جانان كۇلگەن كەبى يوردى جاھان،
تاراپ قايغۇ، شاتلىق بولدى نامايەن.

5681 يەنە قوپتى، يۇيۇندى، ناماز ئوقىدى،
مىنىپ ئاتقا "چۇ" دەپ تاققا جونىدى.

5682 təgip tüxti akru tokïdï kapuoq
kadaxï kapuoq aqtï koḍtï tapuoq

* * *

5683 səlam kïldï ətrü kər əgdülmixə
yanut bərdi yandru kər oḍoqurmïxə

B407
5684 turup kirdilər əvkə alxïp əlig
kadaxï ayïttï kər aqtï tilig

OḌOQURMÏX SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

5685 ayur ay kadaxïm kalï kəldiŋ ay
saŋa tuxoqalï mən takï kəqməz ay

5686 tüxükrək kərür mən sənin kəŋlüŋi
sarïoqrak kərür mən kïzïl məŋziŋi

5687 nəgü kaḍoqu təgdi nə ərki ḥalïŋ
maŋa səzləgil səz sən aqoqïl tiliŋ

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOQURMÏXKA

5688 yanut bərdi əgdülmix aydï kadax
okun urdï əḍlək kəŋül kïldï bax

5689 əḍ əḍlək yarutsa bərip ət ərig
kəŋül əlmix ərsə bolur təp tirig

5690 uḍïmïx bu kəŋlüm əzüm oqəfləti
məni oḍoquru bərdi əḍlək əti

5691 kəŋül kəzi birlə bakïp tənlədim
əzüm yolda azmïx turup taŋladïm

5682 بىرىپ يەتكەچ، ئۇ ئاستا چەكتى ئىشىك،
قويۇپ تائەت قاياشى، ئاچتى ئىشىك.

5683 سالام بەردى دەرھال مانا ئوگدۇلمش،
ئىلىك ئالدى سالامىن ھەم ئودغۇرمش.

5684 كورۇشكەچ، ئوي ئىچرە كىردىلەر شۇدەم،
قاياشى سوز ئاچتى، سوراپ سوئال ھەم.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

5685 يەنە كەلدىڭ نېچۇن، قاياشىم؟ دىدى،
تېخى بىز كورۇشكەنىگە ئاي تولمىدى.

5686 چۇشكۇنرەڭ كورەرمەن روھىڭنى سېنىڭ،
سېرىغراق كورەرمەن قىزىل ئۇ رەڭىڭ.

5687 نىمە قايغۇ تەگدى، نە كەچتى ھالىڭ؟
ماڭا سوزلىگىن سوز، سەن ئاچقىن تىلىڭ.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5688 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمش، ئېيتتى: قارا،
زامان ئوق ئېتىپ قىلدى دىلنى يارا.

5689 يورۇتسا كوڭۇلنى ئوگۇتلە زامان،
كوڭۇل ئولگەن ئولسا تىرىلۇر ھامان.

5690 ئوزۇم غاپىل ئەردىم، دىلىم ئۇخلىغان،
مېنى پەندى بىرلە ئويغاتتى زامان.

5691 كوڭۇل كوزى بىرلە قاراپ بايقىدىم،
ئوزۇم يولدىن ئېزىپ، مەن تېڭىرقىدىم.

5692 tiriglik uquḳtī yüküm aoɣrudī
yazuḳtīn ɵzüm boldī yanoɣu ɵḍi

C340
5693 kixi tapoɣī ḳīldīm tiriglik īḍīp
bayat tapoɣī ḳaldī usandīm uḍīp

5694 kəlü bəṛdi dunya tiriglik barīr
tiriglik tükər kər bu dunya ḳalīr

5695 tiriglik üqün mən tilədim azun
tiriglik tükədi nərək bu otun

5696 kəqər ux munuḳī bu künki künüm
bulurmu ɵzüm bu kəligli tünüm

B408
5697 saqīm boldī yazḳī güləf təg orut
saḳal boldī soṇḳur tüsi təg xaxut

A162
5698 ətingü kərək mən yarīnḳī ətik
ətilsə yarīnḳī ixim ay tətik

5699 muṇar mənzətü kəldi əmdi bu sɵz
bu sɵz ixkə tutoɣīl aya kɵṇli tüz

5700 bu kəqmix tiriglikkə ɵknür ɵzüm
nəqə ərki ḳalmīx künüm ay yüzüm

5701 yava bardī əsiz yigitlik küni
yava barmasu bu kəligli tünüm

5702 yarīn boloɣu ixkə bu kün ət ətik
maṇa mundaoɣ aydī biliklig tətik

5703 bu kün ət usanma bu tapoɣun ixig
bu kün ətsə ətlür yarīnḳī ətik

5692 تىرىكلىك تۇگەپ بولدى يۇكۇم ئېغىر،
گۇنادىن يانار ۋاقىت بولىدى ئەخىر.

5693 ھاياتىمچە قىلىدىم كىشى خىزمىتى،
غاپىل ئۇخلىدىم، قالدى ھەق تائىتى.

5694 كېلىۋەردى دۇنيا، تىرىكلىك كېتۇر،
تىرىكلىك تۇگەر، كور، بۇ دۇنيا قالۇر.

5695 جاھاننى تىلەدىم ھاياتلىق ئۇچۇن،
ھاياتسىز نە ھاجەت بۇ گۇستاخ ئاجۇن؟

5696 كېچەر مانا شۇنداق بۇگۇنكى كۇنۇم،
تاپارمەنمۇ ئۇزۇم كېلىچەك تۇنۇم؟

5697 چېچىم بولدى يازدا قۇرىغان قاخشال،
ھەم شۇڭقار تۇكىدەك چارلاشتى ساقال.

5698 كېرەك تاڭنا ئۇچۇن تەييارلىق قىلىش،
ئى زىرەك، تۇزەتمەككە ئەتىكى ئىش.

5699 بۇڭا ئوخشىشپ كەلدى ئەمدى بۇ سوز،
ئەمەل قىل بۇ سوزگە، ئايا كوڭلى تۇز:

5700 بۇ ئوتكەن تىرىكلىككە پۇشمان ئۇزۇم،
كۇنۇم قانچە قالدىكىن، ئاي يۇزلۇگۇم.

5701 زايە كەتتى ئەپسۇس يىگىتلىك كۇنى،
زايە كەتمىسۇن ئەمدى قالغان تۇنۇم.

5702 تەييارلان بۇگۇن ئەتىكى ئىشقا سەن،
بىلىملىك ماڭا نە دىدى، ئاڭلا سەن:

5703 غاپىل ئولما، بۇ كۇن تائەت قىل كىشى،
بۇگۇنكى ئەتىچۇن تەييارلىق ئىشى.

5704 yəḍim iqtim uḍ təg yorīdīm yava
aqīp suvsatayīn munī mən əvə

5705 əküx arzu ni'mət yəyü səmridi
bu kün arɑqurayīn yətildi əḍi

5706 təlim yattī inqin tiləkqə turu
bu kün tursu əmdi aḍakīn ərü

5707 həşim kīldī əzkə ḳalīn kəp kixig
səvinqlig kīlayīn ətəyin ixig

5708 əlig til uzattīm kixikə təlim
anīn 'uzri kīlsu bu kün bu tilim

5709 kixig satoɣayu mən yorīdīm əküx
əzüg satoɣayīn mən ay ərdə kəsüx

C341
5710 kürək mən iḍimdin kürəmix otun
ḳamuoɣ əz yazukḳa kəmüldi pütün

5711 bu kün təwbə birlə yanayīn mənə
iḍimdin bu 'uzruoɣ ḳolayīn mənə

5712 əlüm tutmaz ərkən kīlayīn tapuoɣ
əlüm tutsa ḳaloɣay tapuoɣlar ḳuruoɣ

5713 nəgü tər əxit tīnla bilki patīoɣ
saṇa ətlər əmdi ay kənli ḳatīoɣ

5714 əlümdə oza yan əzünni yīoɣa
əlüm tutsa əknüp asīoɣ kīlmaoɣa

B409
5715 əlümüg unītma anun təwbəḳa
usanma əlüm kəlgə tutoɣa yaḳa

5704 يىدىم، ئىچتىم ئۇيىدەك، يۇردۇم مەن بىكار،
ۋۇجۇتنى رىيازەتتە تۇزسەم بولار.

5705 ئۇ كوپ ئارزۇ-نەمەت يىدى، سەمرىدى،
ئۇنى يادىتايمەن دەل ۋاقتى كەلدى.

5706 تولا ياتتى راھەت-تىلەككە كورە،
بۇ كۇن تۇرسۇن ئەمدى ئاياقتا ئورە.

5707 ئوزىگە قىلدى ياۋ ئۇ كوپ كىشنى،
قىلاي خوش ئۇلارنى تۇزەپ ئىشنى.

5708 قول ھەم تىل ئۇزاتىتىم كىشلەرگە كوپ،
بۇ كۇن بۇ تىلىم ئوزرە ئىيتىسۇن تۇرۇپ.

5709 كىشلەرگە ئازار بەردىم ھىساپسىز،
بەرەي ئوزگە ئازار مەن ئەمدى، ئەزىز.

5710 نادان بىر قاچاقمەن، ئىگەمدىن قاچاق،
جىمكى گۇناغا كومۇلگەن بىراق.

5711 بۇ كۇن تەۋبە بىرلە يانايمەن مانا،
ئىگەمدىن بۇ ئوزرۇم تىلەيمەن مانا.

5712 ئولۇم تۇتمىغان چاغدا تائەت قىلاي،
ئولۇم تۇتسا، تائەت قىلىپ بولمىغاي.

5713 بىر ئىلمى كەڭ كىشى، ئىشت نىمەدەر،
ئى باغرى قاتتىق، ئۇ نەسىھەت بەرەر:

5714 يىغ ئوزنى ئولۇمدىن ئاۋال، ھەققە يان،
ئولۇم تۇتسا پايدا بەرمەس پۇشايمان.

5715 ئۇنۇتماي ئۇنى، بول تەۋبىگە تەييار،
غاپىل بولما، ئولۇم ياقاڭدىن تۇتار.

5716 yigitlik əḍində yətürgil tapuoɣ
ḳarïlïḳ yətilsə barïr küq ḳamuoɣ

5717 tiriglik kəsüx tut əvə kïl tapuoɣ
əlüm tutmaz ərkən baḳa tur oḍuoɣ

5718 əlüm tutmaz ərkən oḍuoɣ bol saḳïn
əlüm tutsa asoɣï bulumaz baḳïn

5719 mən əmdi saŋa kəldim andïn turup
bu ixkə kəŋəx bər əḍi kəḍ kərüp

5720 baoɣïrsaḳ ḳadaxïm sən əmdi maŋa
yaraoɣlï nəgü ol ayu bər toŋa

5716 يىگىتلىك چېغىدا سەن قىل ئىنبادەت،
قەبرىسىڭ كېتۈرلەر ھەممە كۈچ-قۇۋۋەت.

5717 غەنىمەت ھايات، قىل تائەت ئالدىراپ،
ئولۇم تۇتمىغان ئىكەن، تۇر ئويغاق قاراپ.

5718 ئولۇم تۇتقىغاندا ئويغان، دىققەت ئەت،
ئولۇم تۇتسا يوق پايدا، كورگىن پەقەت.

5719 مەن ئەمدى ساڭا كەلدىم ئاندىن تۇرۇپ،
بۇ ئىشقا كېچىكىش بەر، ئوبدان ئويلۇنۇپ.

5720 كويۇمچان قاياشىم ئەي جەسۇر توڭا،
نە قىلماق كېرەكتۇر، سەن ئېيتقىن ماڭا.

74

OḌOIURMÏX ΘGDÜLMIXKƏ KẠNƏX BƏRMIXIN AYUR

5721 yanut bərdi oḍoɪurmïx aydï ḳadax
əxitgil səzümni ay kənli tudax

5722 əḍi əḍgü niyətni ḳïlmïx ezün
bayat bərsü təwfiḳ yarutsu kəzün

5723 bir ək türlüg ərməz bu ixkə bilik
pütə türlüg ix bar təgürgü əlig

5724 olarda biri bu ayayïn əxit
yaraoɪï kərüp bil sən ətrü ix ət

5725 bu kün anda turmaḳ sana əḍgürək
yana munda turmaḳ mana əḍgürək

5726 sənindin bu kün əlkə asoɪï əküx
buzulsa asïoɪ boloɪa ḳaroɪïx səküx

C342
5727 əlig ḳïldï əlkə kər əlgin uzun
ḳïlür sən ḳamuoɪ əḍgü atïn tüzün

يەتمش تۆتىنچى باب

ئودغۇرمشنىڭ ئوگدۈلمشكە كېڭەش بەرگەنلىگى بايانىدا

5721 جاۋاپ بېرىپ ئودغۇرمش ئېيتتى: قاياش—
سوزۇمنى ئىشتىكىن، ئايا قەلبداش.

5722 قىلىپسەن تولا ياخشى نىيەت ئوزۇڭ،
خۇدا بەرسۇن تەڭپىق يورۇتسۇن كوزۇڭ.

5723 پەقەت بىر ئىلىملا يېتىشمەس بۇڭا،
قىلىشقا تېگىشلىك يەنە ئىش تولا.

5724 ئۇلاردىن بىرىكسم، ئىشت، ئەيتايىن،
ھازىرلىق كورۇپسەن ئەمەل ئەيلىگىن.

5725 بۇ كۇن ئاندا تۇرماق ساڭا ياخشراق،
يەنە مۇندا تۇرماق ماڭا ياخشراق.

5726 بۇ كۇن سەندىن ئەلگە يېتەر پايدا كوپ،
بۇ پايدا بۇزۇلسا قاغايدۇ سوكۇپ.

5727 ئېلىگ قىلدى ئەلگە قولۇڭنى ئۇزۇن،
قىلىپسەن ياخشىلىقلار نام ئالدىڭ پۇتۇن.

A163

5728 boḍun inqkə təgdi ətildi əli
du'a birlə tïnmaz rə'iyyət tili

B410

5729 nəgü tər əxitgil tusulur kixi
tusulur kixi ol kixidə baxï

5730 kixilər ara kər kixi ol bolur
anïndïn kixilər asïoḷlar bulur

5731 asïoḷsïz kixilər kixidə turï
asïoḷlïoḷ kixi asoḷï əlkə tolur

5732 niyət əḍgü kïlsa kənüldə kixi
azunda tilək təg ətildi ixi

5733 niyət əḍgü kïloḷanka əḍgü bolur
nəqə kïlmasa ol muyanïn bulur

5734 əminlik tərü əlkə inqlik turur
əlig boḍnï səndin səvinqlig turur

5735 tərü əndi əḍgü uruldï tükəl
əsiz yitti əldə koḍup ḫilə al

5736 bularïoḷ koḍup sən bərü kəlsə sən
ol ixlər buzuloḷay əkünq buloḷa sən

5737 yana təgxürülgəy bu əndi tərü
buzuloḷa əlin kalmaoḷay bir ərü

5738 sənin ornunka bir əsiz ornaoḷay
boḍunuoḷ ulïtoḷay bir inq ïḍmaoḷay,

5739 əsiz yolka tartoḷay əligni əsiz
əsizlər ixini tüzüp koḍoḷa iz

5728 خەلق تاپتى راھەت، تۈزەلسدى ئېلى،
دۆتا برلە تىنماس رەئىيەت تىلى.

5729 نىمەدەر ئىشتكىن، نەپئىلىك كىشى،
نەپئىلىك كىشدۇر كىشلەر بەشى:

5730 كىشلەر ئارا، كور، كىشى ئول بولۇر،
ئۇنىڭدىن كىشلەر كوپ پايدا ئالۇر.

5731 نەپئىسز كىشدىن كىشدۇر بىزار،
نەپئىلىك كىشى نەپئى ئەلگە كېلۇر.

5732 نىيەت ياخشى قىلسا كۆڭۈلدە كىشى،
جاھاندا بولۇر، كور، تىلەكتەك ئىشى.

5733 نىيەت ياخشى بولسا، ياخشىلىق بولۇر،
قىلالمسا ھەم ئۇ ساۋابىن تاپۇر.

5734 ئىمىنلىك ۋە قانۇن ئەل راھەتىدۇر،
ئېلىڭ ھەم خەلق ھەم سەندىن سويۇنۇر.

5735 قانۇن ۋە نىزامىلار ئىشقا ئېشىپ كەڭ،
يوقالدى يامانلار، تۈگەپ ھىلە-رەڭ.

5736 ئەگەردە كېلۇرسەن بۇلارنى قويۇپ،
پۇشايمان بولۇرسەن، ئۇ ئىش بۇزۇلۇپ.

5737 يەنە تېگىشلىگەي بۇ قانۇن-نىزام،
بۇزۇلغاي ئۇ ئىشلار تامام ۋەسسالام.

5738 ئورنىڭغا سېنىڭ بىر يامان ئورنىغاي،
خەلقنى ئېزەر، ھىچ ھوزۇر قالمىغاي.

5739 يامان يولغا تارتقاي ئېلىگىنى يامان،
يامان ئىشلار قىلىپ، قويۇر ئىز ھامان.

5740 sənindin ayïtoɣay munï bir bayat
bayat aytïoɣï bar yəmə əḍgü at

5741 əsiz kïlmaoɣu ḫəm tərü urmaoɣu
əsiz kïloɣuqïka bolu bərməgü

C343
5742 nəgü tər əxit kïlkï kənli kəni
sana ətlədi kər unïtma munï

B411
5743 əsizkə katïlma tərü urma sən
əsiz kïloɣuqïka bolu bərmə sən

5744 əzün əḍgülük kïl tərü əḍgü ur
tiril iki azun əsiz kərmə sən

5745 bayat bərdi təwfik sana əḍgükə
kamuoɣ əḍgülükkə sunup təggükə

5746 nəgükə buzar sən bu əḍgülərig
sana yasï təggəy ay kənli tirig

5747 əl asoɣïn buzup sən əz asoɣïn koḍup
nə əḍgü tilər sən bu yərkə uḍup

5748 mana munda yəgrək təḍüki əzüm
ayayïn sana mən ay kərklüg yüzüm

5749 əzüm dunya dəwlət bolup kərmədi
tilək arzularka kənül bərmədi

5750 boḍun birlə katlïp yorïk tüzmədim
ya bəglər bilə mən kïlïk bilmədim

5751 əzüm kərmədi bu azun malïnï
ya əḍgü əsiz bu kixi ḫalïnï

5740 سېنىڭدىن سورايدۇ بۇنى بىر بايات،
يەنە قالدۇرۇش بار بىرەر ياخشى ئات.

5741 ياماندىن قاچ، نىزامنى تۇزمە يامان،
يامانغا بولۇشما ھەم بەرمىگىن يان.

5742 نە دەيدۇ ئىشت، كۆڭلى، قىلغى كونى،
ساڭا قىلدى ناسات، ئۇنۇتما مۇنى:

5743 يامانغا قوشۇلما، تۇتما يامان يول،
يامانلىق قىلغۇچىغا بولۇشماس بول.

5744 نىزامنى ياخشى تۇز ھەم ياخشىلىق قىل،
يامانلىق كورمەي ئىككى دۇنيا تىرىل.

5745 ساڭا بەردى تەۋپىق ھەق ياخشىلىققا،
جىمىكى ياخشىلىقنى ھەم قىلىشقا.

5746 مۇشۇ ياخشىلىقنى نېچۇن بۇزارسەن،
ئى كۆڭلى تىرىك، سەن زىيان كورەرسەن.

5747 بۇزۇپ ئەل نەپئىنى ۋە پايداڭ قويۇپ،
نە خۇۋلۇق تىلەرسەن بۇ يەردە تۇرۇپ.

5748 بۇ يەر ماڭا خوپراق دىگەنىتىم ئۇزۇم،
سەۋەبىن ساڭا دەي، گۇزەل يۇزلۇگۇم.

5749 ئۇزۇم دۇنيا-دەۋلەت تېپىپ كورمىگەن،
تىلەك-ئارزۇغا ھەم كوڭۇل بەرمىگەن.

5750 خەلق بىرلە بىللە ھەركەت قىلمىدىم،
يا بەگلەرگە لايىق قىلىق بىلمىدىم.

5751 ئۇزۇم كورمۇدۇم مەن جاھان مالىنى،
يا ياخشى يامان يا كىشى ھالىنى.

5752 bu ḫalïoḳ bilirdə naru barsa mən
ə̈di artaḳ ərdi tapuoḳ ḳoḍsa mən

5753 kixi kərmədük bolsa altun kümüx
kərüp bulsa ḳïlḳï ḳïlur miṇ səküx

5754 nəgü tə̈r əxit əmdi sartlar baxï
azun təzginigli hïtay arḳïxï

5755 qïoḳayïn tirilsə kixi nəṇsizin
bayusa ḳoḍur ol ḳïlïnq ə̈ḍgüsin

5756 qïoḳay bay bolup ol bayusa ḳalï
anïndïn kə̈tər tərk kənilik yolï

5757 bu ḳut bulmaduḳ ər ḳalï bulsa ḳut
baru ḳïlḳï artar ḳïlur ə̈lkə yut

B412 C344

5758 ə̈lig bulmaduḳ bulsa ə̈lkə ə̈lig
uzatur boḍunḳa ə̈lig ḫəm tilig

5759 sən əmdi tükəl dunya dəwlət yə̈diṇ
kəṇül bastïṇ arzu ḫəwa bəklədiṇ

5760 kəzün toldï kəṇlüṇ yə̈mə amrulup
yorïr sən ə̈lig birlə ə̈ḍgü bolup

5761 bu barqa bayat fə̈zlï ərdi saṇa
ḳamuoḳ ə̈ḍgülük bə̈rdi ḳïzdï ənə

5752 بىلىپ تۇرغاچ بۇ ھالەت، ئۇياقىغا بارسام،
بولۇر بەك يامان ھەم تائەتنى قويسام.

5753 كىشى كورمىگەن بولسا ئالتۇن-كۈموش،
كورۈپ تاپسا خۇلقى بولۇر مىڭ سوكۇش.

5754 جاھاننى كېزۈچى قىتان كارۋىنى—
ئۇ سارتلار[228] بېشى، نەدەر ئىشت ئۇنى:

5755 پەقىرلىقتا ئوتكەن گاداي-كەمبەغەل،
بېيىسا قويۇر ئۇز خۇلقىنى دەل.

5756 تېپىپ قالسا بايلىقنى يوقسۇل ئەگەر،
دۇرۇسلۇق يولى تېز ئۇنىڭدىن كېتەر.

5757 بۇ بەخت كورمىگەن گەرچە دەۋلەت تاپۇر،
خۇيى بۇزۇلۇپ ئەلگە ئاپەت بولۇر.

5758 ھوكۈمداپ بولمىغان گەر بولسا ھاكىم،
بولۇر قول-تىلىلە ئۇ خەلقە زالىم.

5759 سەن ئولساڭ، بۇ دۇنيا-دەۋلەتكە تويۇپ،
بېسىپ سەن كوڭۈلنى، نەپسىڭنى قويۇپ.

5760 كوزۈڭ تويدى كوڭلۈڭمۇ ھوزۇرلۇنۇپ،
يۇرۇرسەن ئېلىڭ بىرلە ياخشى بولۇپ.

5761 بۇ ھەقتە ساڭا تەگرى پەزلى ئىدى،
بېرىپ ياخشىلىقلار سېنى خوشلىدى.

75

KΘNILIKKƏ KΘNILIK KIXILIKKƏ KIXILIK ḴÏLMAḴÏN AYUR

5762 bu bir türlügi ol taḳï birsini
ayayïn əxitgil aqa mən anï

5763 unïttïnmu ərki azu ərtülüp
bu ix ətrü tuttun nə asoɣï kərüp

5764 bilir sən azunda bu əgdi əküx
wəfalïoɣ kixikə bolur ay kəsüx

A164
5765 azun boldï ərsə tərü əndisi
kixikə kixilik bolur bəlgüsi

5766 kixi əḍgülükkə ḳïlur əḍgülük
birinə yanutï ḳïlur on ülük

5767 kimin əşlï bolsa atadïn arïoɣ
anïndïn kəlir əḍgü əlkə asïoɣ

يەتمش بەشىنچى باب

توغرا مەقسەت توغرا ئادەمگە چىلىككە ئادەمگە چىلىك

قىلىش بايانىدا

5762 بۇ بىر تۇرلۇكىدۇر، يەنە بىرسىنى،
ئىشتىكىن، ئېچىپ مەن ئېيتايىن ئۇنى:

5763 ئۇنۇتتۇڭمۇ ياكى سىر قالدىمۇ گەپ؟
بۇ ئىشقا تۇتۇندۇڭ نە پايدىسى دەپ؟

5764 بىلۇرسەن جاھاندا بۇ ماختاش تولا،
ئەزىزىم، ۋاپالىق كىشىگە بولا.

5765 جاھاندا بولۇركەن قانۇن ۋە نىزام،
بەلگىسى كىشىگە كىشىلىك تامام.

5766 كىشى ياخشىلىققا قىلۇر ياخشىلىق،
بىرىگە ئون ھەسسە قايتۇرماق ئېنىق.

5767 نەسلىدە كىمكى ئاتادىن ئىسىل،
ئۇنىڭدىن كېلۇرلەر پايدا ئەلگە، بىل.

5768 ana ooɣrïlïḳ suv alïnsa yaxut
ooɣul tooɣsa andïn bolur ᾳlkə yut

5769 baḳa kər sən əmdi ᾳlig əḍgüsin
əzün buldï ni'mət yᾳgü kəḍgüsin

5770 bu ərdəm bilik ya uḳuxḳa ḳamuoɣ
səbəb boldï ᾳlig aqïldï ḳapuoɣ

5771 sᾳni at ayaoɣ birlə ḳïldï uluoɣ
saᾳa əḍgülükkə ol aqtï ḳapuoɣ

B413
5772 unïttïᾳmu ərki bu əḍgülərig
yanut ḳïlmaoɣumu ay kᾳnli tirig

C345
5773 irik səzlədim mən səzüg ay adax
ᾳrilmə sərilmə kᾳnül ḳïlma bax

5774 kəni səz irik ol kᾳnülkə aqïoɣ
siᾳürsə anïᾳ asoɣï bᾳrgəy tatïoɣ

5775 irik səzkə puxma ḳalï təgsə səz
kəni səz irik ol ᾳriglənmə əz

5776 muᾳar mənzətü kəldi əmdi səzüm
əxitgil munï sən ay kərklüg yüzüm

5777 kəni səz aqïoɣ ol siᾳürgil anï
yarïn asoɣï kəlgəy süqitgəy sᾳni

5778 kəni səz kᾳnülkə kər aqïoɣ irik
irik səz kəni ol kəni səz ḳanï

5779 sən ooɣlan kiqig ərkən əldi ataᾳ
bilik ərdəm üstəp ḳïzartmadïᾳ ən

5768 ئانا ئالسا يوشۇرۇنچه ئوغرى سۇ،
ئوغۇل تۇغسا ئەلگه بولۇر ئاپەت ئۇ.

5769 كور ئەمدى ئېلىگنىڭ ياخشىلىقلىرىن،
سەن ئالدىڭ يىمەك ـ كىيمەك نېمەتلىرىن.

5770 بۇ پەزىل، ئاڭ، بىلىم ھەممىگه ئېلىگ ـــ
سەۋەپ بولدى، ساڭا ئېچىلدى ئىشىك.

5771 ئۇلۇغ قىلدى ئۇنۇڭان ـ نام بىلەن سېنى،
ساڭا ياخشىلىققا ئېچىپ ئىشكىنى.

5772 ئەي كۆڭلى تىرىك سەن بۇ ياخشىلىقنى ـــ
ئۇنۇتتۇڭمىكىن يا ياندۇرغۇلۇقنى؟

5773 يىرىك سوزلىدىم مەن، قېرىنداش، قارا،
ئاچچىقلانما قىزىپ، دىل ئەتمە يارا.

5774 دۇرۇس سوز يىرىكتۇر، كۆڭۈلگه ئاچچىق،
سىڭۈرسه ئۇنىڭ نەپسى بولغاي تاتىق.

5775 تېرىكمه ئەگەرچه يىرىك بولسا سوز،
دۇرۇس سوز يىرىكتۇر، يىرىك بولما ئوز.

5776 بۇڭا ئوخشاپ كېلۇر ئەمدى بۇ سوزۇم،
مۇنى سەن ئاڭلىغىن، گۇزەل يۇزلۇگۇم:

5777 دۇرۇس سوز ئۇ ئاچچىق، سىڭۇرگىن ئۇنى،
بېرىپ تاڭنا نەپسىن خۇش ئەتكەي سېنى.

5778 دۇرۇس سوز كۆڭلگه، كور، ئاچچىق يىرىك،
يىرىك سوز دۇرۇس ئۇ، دۇرۇس سوز قېسىنى؟

5779 سەن ئوغلان كىچىك چاغدا ئولدى ئاتاڭ،
قۇچمىغان ئىدىڭ بەخت، تېپىپ بىلىم ـ ئاڭ.

5780 ǝlig aldï kǝrgil igiḍti sǝni
anïn boldun ǝmdi kixilǝr sanï

5781 bu ḳul kün at aḍoɣïr bu yǝr suv ḳamuoɣ
ǝligdin tǝgip aqtï dǝwlǝt ḳapuoɣ

5782 ǝzün buldï ni'mǝt ḳamuoɣ ǝḍgülük
yaḍïldï atïn ǝldǝ boldun külüg

5783 yararmu saṇa ǝmdi yandru turup
ǝzün yüz ǝvürsǝ yaoɣï tǝg bolup

5784 tusuloɣu ǝḍindǝ sǝn andïn ḳaqïp
ǝṇin tursa sǝn ḳaloɣa kǝṇli aqïp

5785 saṇa ḳïldï ǝlig ḳamuoɣ ǝḍgülüg
yanutï kǝrǝksizmü yandru külüg

5786 kixi kǝrsǝ ǝgsǝ sǝni alḳayu
atïn barsa ǝldǝ wǝfalïoɣ tǝyü

B414
5787 nǝgü tǝr ǝxitgil kixi ǝḍgüsi
kixilik bolur qïn kixi bǝlgüsi

5788 kixilik ḳïl ay ǝr kixi bol uluoɣ
kixi mundaoɣ urdï kixilik yoluoɣ

C346
5789 kixi bol kixikǝ kixilik ḳïlïn
kixi atï ǝgdi ǝzünḳǝ alïn

5790 saṇa ǝḍgü ḳïldï ǝlig miṇ yanut
ol ǝḍgü yanutï sǝn ǝḍgü anut

5791 yanutluoɣ kixi ol kixi ǝḍgüsi
boḍunda talusï kixi bǝlgüsi

5780 ئېلىگ تەربىيەتكە ئالغانلىغىچۇن،
كىشىلەر قاتارى سەن ئالدىڭ ئورۇن.

5781 ئات، ئايغىر، سۇ، يەر، قۇل ـ دىدەڭ ھەممىسى،
ئېلىگدىن كېلىپ، ئاچىتى بەخت قاپقىسى.

5782 جىمى نېمەت ـ ياخشىلىققا ئېرىشتىڭ ئۇزۇڭ،
تارالدى ئېتىڭ ئەلدە مەشھۇر ئۇنۇڭ.

5783 يارارمۇ ساڭا ئەمدى قايتا تۇرۇپ،
يۇزۇڭ ئورىسەڭ سەن، يېغدەڭ بولۇپ؟

5784 تېگەر پايدا چاغدا سەن ئۇندىن قېچىپ،
يىراقلاشساڭ قالۇر دىلى ئېچىشىپ.

5785 ئېلىگ قىلدى بار ياخشىلىقنى ساڭا،
كېرەكمەسمۇ جاۋاپ، ئەي مەشھۇر ئاڭا؟

5786 سېنى كورسە ماختاپ ئەل ئالقىشلىسۇن،
ۋاپادار دەپ ئېتىڭ ئەلگە تارىسۇن.

5787 نىمە دەر ئىشتىكىن، كىشى ياخشىسى،
كىشىلىك ئېرۇر چىن كىشى بەلگىسى:

5788 كىشىلىك قىل، ئى ئەر، ئۇلۇغ كىشى بول،
كىشىلىككە شۇنداق كىشى تۇتتى يول.

5789 كىشى بول، كىشىگە كىشىلىكنى قىل،
كىشى ئاتىن ئۇزگە سۇپەت ئەيلەگىل.

5790 ئېلىگ ياخشىلىق قىلدى مىڭلاپ ساڭا،
جاۋابەن ھازىرلا ياخشىلىق ئاڭا.

5791 يانۇتلۇق كىشى[229] ئۇ كىشى ياخشىسى،
خەلقىڭ خىلىدۇر، كىشى بەلگىسى.

5792 kiqig ərdiŋ ooqlan biliksiz otun
sǝni ol yələdi qopurdï qutun

5793 yuluoq qïl anar əmdi janïŋ tənin
uḍïp yatma tün kün ixin qïl anïŋ

5794 ol əḍgü yanutï bu əḍgü anut
sanа ma bayat bǝrgə əḍgü yanut

5795 nəgü tǝr əxitgil ay kənli yaqïn
kixilik qïlïoqlï baoqïrsaqlïqïn

5796 kimiŋ sən axïn yǝsə sən qïl ixin
baoqïrsaqlïk artur ḫəlal yǝ axïn

5797 tuz ətmək ḫəkïnï küḍəzip ərən
yǝtürmix kixikə yuluoqlar baxïn

5798 tilək buldun arzu qamuoq əḍgü yol
bu kün əḍgü birlə anar sən tusul

5799 aoqï kəḍti ḫərir əzüŋ ərtti əz
sǝni yansaoquqï kərüp qamdï kəz

A165
5800 sən əmdi əligkə kəḍür əḍgü at
kərüp sïzsu duxman boyun əgsü yat

5801 tümən arzu ni'mət yǝdiŋ inqlənip
boyun yal bǝḍüttüŋ buka təg qïlïp

B415
5802 bu küq tutoqïl əmdi əlig ixinə
du'a artsu əḍgü uzun yaxïna

5803 azun malï tǝrdiŋ əzüŋ boldï bay
kəvəl mindiŋ arqun yǝmə tazï tay

5792 ئىدىك سەن بىلمىسىز، نادان بىر بالا،
يولەپ ھەم يۇكسەلتتى بەختتە مانا.

5793 پىدا قىل سەن ئەمدى ئاڭا جان-تېنىك،
سەن ياتما، ئىشنى كۇن-تۇن قىل ئۇنىك.

5794 ئۇ ياخشىلىق ئۇچۇن سەن قىل ياخشىلىق،
بېرۇر تەڭرى ساڭا ھەم بىل، ياخشىلىق.

5795 كىشىلىك قىلۇچى كويۇمچان بىر ئەر،
ئى كوڭلى يېقىن سەن ئاڭلا، نىمەدەر:

5796 يىسەك كىم ئېشىنى، سەن قىلغىن ئىشىن،
كويۇمچانلىق ئارتار، ھالال يە ئېشىن.

5797 كۇزەتىپ تۇز-ئاشنىك ھەققىنى كىشى،
يىدۇرگەن كىشىگە پىدالار بېشىن.

5798 يېتىپسەن تىلەككە، تېپىپ ياخشى يول،
ئاڭا ياخشىلىقلە پايدىلىق بول.

5799 كىيىپ دۇردۇن-تاۋار پۇركەندىك ئوزى،
ھەسەتخورلىرىڭنىك قاماشتى كوزى.

5800 سەن ئەمدى ئېلىككە كەلتۇر ياخشى ئات،
كورۇپ ياۋ سىزىلسۇن، ئەگسۇن بويۇن يات.

5801 تۇمەن ئارزۇ، نېمەت تاپتىك تىنچلىنىپ،
بويۇننى يوغارتتىك بۇقادەك قىلىپ.

5802 كۇچۇڭنى سەن ئىشلەت ئېلىگ ئىشغا،
كوپەيسۇن دۇئالار ئۇزۇن يېشىغا.

5803 جاھان مالى يىغدىك، بولدۇڭ ئوزۇڭ باي،
مىندىك ھەم ئارغىماق يانا تازى تاي[230].

5804 əligkə yuluoɣ kïloɣïl ixlət bu nən
tiləkləri bolsu kïzïl kïlsu ən

C347
5805 əlig təhtka minsün bu kün inqrünüp
yaoɣïsï yər əpsü yïrak yinqrünüp

5806 uzun kïldï əlgin yorïk kïldï səz
səvər səvməz ərsə sana aqtï kəz

5807 sən əmdi du'a artur ədgü adax
sənin bolsu dəwlət uzun bolsu yax

5808 kixi əşlï mundaoɣ kïlur ədgülüg
ol atï azunda kalïr mənülük

5809 ədi yakxï aymïx bu tazï tili
kixi əşlï bilgükə aqmïx yolï

5810 kixi əşlïna kər kïlïnqï tanuk
kïlïnqï nə ərsə kər əşlï ol ok

5811 kimin əşlï ədgü kïlïnqï onay
əsiz əşlïna kəndü kïlkï tanuk

5812 əlig kïlk əvürsə ay kïlkï silig
anï əvrə yandur ayu bər bilik

5813 kamuoɣ ədgülükkə əlig boldï bax
bu ədgüg koɗup sən əzün kïlma tax

5814 kənəx kïldïn əmdi ïnanïp mana
əzüm bilmixim barqa aydïm sana

5815 mən aymïxlarïm həm əzün bilmixin
bakïp tənləyü kər aqïloɣay ixin

5804 ئېلىككە پىدا قىل بۇ مال ئىشلىتىپ،
تىلەككە ئېرىشسۇن مەڭزى قىزىرىپ.

5805 ئېلىگ تەختكە چىقسۇن بۇ كۇن بەھوزۇر.
ئېگىپ باش دۇشمنى، بولسۇن يەر ئۆپۈر.

5806 قولۇڭنى ئۇزارتتى، سوزۇڭنى راۋان،
قارايدۇ ساڭا دوست-دۇشمەنلەر ھامان.

5807 ئاشۇر ئەمدى ياخشى دۇئانى ئاداش،
سېنىڭ بولدى دەۋلەت، ئۇزۇن بولغاي ياش.

5808 ئىسىل كىشى قىلۇر شۇنداق ئەزگۈلۈك،
ئول ئاتى جاھاندا قالۇر مەڭگۈلۈك.

5809 تولا ياخشى ئېيتمىش ئەرەپنىڭ تىلى،
بىلىشكە كىشى ئەسلىن ئاچمىش يولى:

5810 كىشى ئەسلىگە ئىش-ھەركىتى گۇۋا،
ئىش-ھەركەت نە ئولسا، ئەسلى شۇ بولا.

5811 كىم ئۇ ئەسلى ياخشى، ئىش-ھەركىتى ئۇز،
ياماننىڭ ئەسلىگە ئوز خۇلقى گۇۋا.

5812 ئېلىگ خۇلقى ئوزگەرسە، ئەي مۇلايىم،
ئۇنى ياندۇر، تۇزەت، بېرىپ سەن بىلىم.

5813 پۇتۇن ياخشىلىقلار ئېلىگ قېشىدا،
ئۇنى تەرك ئېتىپ سەن قالما تېشىدا.

5814 كېڭەش سالدىڭ ئەمدى ئىشەنىپ ماڭا،
ئوزۇم بىلگىنىمنى دىدىم مەن ساڭا.

5815 مەن ئېيتقانلىرىم ھەم ئوزۇڭ بىلمىشىڭ،
قىياسلاپ كورەرسەن، يۇرۇشكەي ئىشىڭ.

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

5816 səvindi kər ögdülmix aydï ḳadax
bu yanlïoḳ kərək ay kixilikkə bax

B416
5817 ə̣di yaḳxï aydïn bu sözlər bu kün
yazïldï manạ bu tügülmix tügün

5818 manạ ərtüg ərdi bu sözlər nəqə
kətürdün bu ərtüg sən aydïn aqa

5819 özüm ḳoḍtï əmdi bu arzu tilək
bayat oḳ bolu bərsü arḳa yələk

5820 küḍəzsü iḍim tutsu kənlüm tüzə
nə ḳïlḳïm ḳïlïnqïm kənilik özə

C348
5821 du'a birlə yarï basut kïl manạ
unïtma mạni sən tutuzdum sanạ

* * *

5822 sözin kəsti ḳoptï aḍaḳïn ərü
əsənləxti atlandï kəldi bərü

5823 əviṇə kəlip tüxti kirdi yorïp
ax iqgü yə̣di tïndï anqa sərip

5824 ḳoḍï ïḍtï kəsmə yaruk yüz tudï
ḳalïḳ tul tonï kə̣dtï bə̣lin badï

5825 yaxïḳ yazdï boloḳay ərüklüg saqï
tə̣yiṇ kix ənị tuttï dunya iqi

ئوگدۇلمشنىڭ ئودغۇرمشقا جاۋابى

5816 سويۇنۇپ، قېرىنداش، دىدى ئوگدۇلمش،
بۇيۇكلەر شۇ ياڭلىغ بولۇشقا تېگىش.

5817 تولا ياخشى ئېيتتىڭ بۇ سوزلەر بۇ كۈن،
يېشىلدى ماڭا بۇ تۈگۈلگەن تۈگۈن.

5818 ماڭا پەردەلىك ئەردى بۇ سوز، ئېچىپ—
كوتەردىڭ بۇ پەردەنى سوزلەپ-يېشىپ.

5819 ئوزۇم قويدۇم ئەمدى بۇ ئارزۇ-تىلەك،
خۇدايىم بولۇپ بەرسۇن ئارقا يولەك.

5820 كۈزەتسۇن ئىگەم، تۇتسۇن كوڭلۇم تۇزە،
خۇيۇم ھەمدە پەيلىمنى تۇزلۇك ئۇزە.

5821 دۇئا بىرلە سەن ھەم مەدەت بەر ماڭا،
ئۇنۇتما، مېنى سەن، سوز ئېيتتىم ساڭا.

* * *

5822 سوزىن كەستى، قويتى ئاياقتا ئۇرە،
خوش ئېيتتى، ئاتلاندى، ياندى يول يۇرە.

5823 ئويمگە كىلىپ چۈشتى، كىردى يۇرتىپ،
غىزالاندى، دەم ئالدى بىر ئاز تىنىپ.

5824 پەلەك تۇل تونىن كېيدى باغلاپ بېلىن،
چېچىنى يېيىپ، ياپتى يوروق يۈزىن.

5825 قۇياش يەشتى بولغاي ئورۇگلۇك چېچى،
قاما، قۇندۇز رەڭ ئالدى دۇنيا ئىچى.

5826 təxək ḳoldï yattï bir az inqrünüp
uḏïdï bir anqa süqig amrulup

5827 oḏundï baḳa kərdi kətrüp baxïn
ḳalïḳ ḳïz külər təg yirixti tixin

5828 yaxïḳ bax kətürdi yüz aqtï yaṇï
azun pütrü tuttï ərün ḳux ǝni

5829 turu kəldi tərkin kər ǝgdülmixə
yunup taṇ nəmaz ḳïldï tattï axa

5830 atïn mindi bardï yana ḳarxïḳa
tüxüp kirdi ǝlig taparu oḳa

ƏLIG SUALI ƟGDÜLMIXKƏ

5831 ayïttï ǝlig andïn oḏoɣurmïxïoɣ
ayur inq əsən barmu ḳïlḳï pïxïoɣ

A166 B417

5832 nəgü tǝr mǝni üxgürürmü du'an
du'a ol bayattïn bəlaḳa əman

5833 du'a birlə yalṇuḳ bulur ǝḏgülük
du'a birlə uqmaḳ bulur mǝṇülük

5834 azunda yoḳ ərsə bu ǝḏgü du'a
ǝsiz yǝr koḏï baroɣay ərdi tooɣa

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

5835 yanut bǝrdi ǝgdülmix aydï bu sǝz
kəni yarlïḳadï bilik birlə tüz

5826 توشەك سالدۇردى، ياتتى بىر ئاز سوزۇلۇپ،
شىرىن ئۇخلىدى خېلى ۋاقىت تىنچلىنىپ.

5827 ئويغاندى، قاراپ كوردى كوتىرىپ بېشىن،
كورسەتتى پەلەك قىز كۇلەردەك چىشىن.

5828 قۇياش باش كوتەردى يۇز ئاچتى يېڭى،
جاھان ئالدى ھەر ياندا ئاق قۇش رەڭى.

5829 قوپۇپ تېز ئۇگدۇلمش تاھارەت ئېلىپ،
ئوقىدى ناماز، سوڭ نانۇشتا قىلىپ.

5830 مىنىپ ئاتقا ماڭدى قەسرگە يانا،
ئېلىگ قاشىغا كىردى توغرى مانا.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە سوئالى

5831 ئېلىگ ئاندىن ئودغۇرمشنى سورىدى،
سالامەتمۇ ئۇ كامىل ئىنسان؟ دىدى.

5832 دۇنيا قىلغىنىنى قىلدىمۇ بايان؟
دۇنيادۇر خۇدادىن بالاغا ئامان.

5833 دۇنيا بىرلە ئىنسان تاپۇر ئەزگۇلۇك،
دۇنيا بىرلە جەننەت بولۇر مەڭگۇلۇك.

5834 جاھاندا يوق ئولسا بۇ ياخشى دۇنيا،
ياماندا يەر چوكەتتى ئاپەت ئاستىغا.

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5835 جاۋابەن ئوگدۇلمش بۇ سوزنى دىدى:
بىلىم بىرلە ئېلىگ ھەقنى سوزلىدى.

5836 kadaxīm bu kün anda yalnuzlukun
du'a birlə bizni kolur munluoqun

5837 bizində usalrak adīn kim bolur
yazuk biz kīlurmïz du'a ol kilur

5838 bu kün ol əligkə baoqïrsaklikīn
du'a tildə kəsməz nə kənli yakīn

C349
5839 anīnda baoqïrsak takī kim bolur
əzi kadoqusīn kodtī bizni kolur

5840 bizində usalrak kim ol ay əlig
yava boldī ədi kün təgüməz əlig

5841 əzüg arzu ni'mət bilə səmritip
ərəz birlə avnur əzümiz yatïp

5842 ət əz elgü ahir yəgəy kurt yïlan
əkünqtə adīn yok qikip barsa jan

5843 nəgü tər əxitgil ukuxluoq səzi
bu səz ixkə tutsa tap ol ay kozī

B418
5844 ət əz səmrir ərsə yïlan kurt anuk
əzün səvnür ərsə kəqikli konuk

5845 tüxün təg kəqər bu tiriglik barīr
tiriglik kəqərkə kəqər kün tanuk

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

5846 yanut bərdi əlig ayur ay bəgü
nətəg tutoqu əzni nəgü təg kügü

5836 قاياشىم بۇ كۇن ئۇندا يالغۇز ئوتەر،
ئۇ مۇڭلۇق دۇنيادا بىزنى ياد ئېتەر.

5837 بىزدىنمۇ غاپىلراق بولەك كىم بولۇر؟
قىلۇرمىز گۇنا بىز، ئۇ دۇنيا قىلۇر.

5838 بۇ كۇن ئۇ ئېلىككە كويۇمچان بولۇپ،
تىلىدىن چۈشۈرمەس دۇنيالار ئوقۇپ.

5839 ئۇنىڭدىن كويۇمچان تېخى كىم بولۇر،
قويۇپ ئوز غېمىن، بىز ئۇچۇن قايغۇرۇر؟

5840 بىزنىڭدىن غاپىلراق، ئېلىگ، كىمدۇر ئول؟
ۋاقىت زايە، تائەتكە تەگمەيدۇ قول.

5841 سەمرىتىپ ۋۇجۇت ئارزۇ-نېمەت بىلەن،
يېتىپمىز ئاۋۇنۇپ بۇ راھەت بىلەن.

5842 بۇ تەن ئولگەي ئاخىر، يىگەي قۇرت-يىلان،
ئوكۇنچتىن بولەك يوق چىقىپ بارسا جان.

5843 نىمەدەر ئىشتىكىن ئەقىللىق سوزى،
بۇ سوزگە ئەمەل قىلسا، كېپايە، قوزى:

5844 سەمرىگەن ۋۇجۇتقا تەييار قۇرت-يىلان،
سويۇنسەڭ قانچە سەن ئوتكۇنچى مېھمان.

5845 چۈشىگدەك كېچەر بۇ تىرىكلىك كېتەر،
بۇنىڭغا ئوتەر كۇن گۇۋادۇر هامان.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5846 ئەي ئاقىل،—دىدى ئوز جاۋابىدا بەگ،—
تۇتۇپ ئوزنى نېچوك ساقلىماق كېرەك؟

5847 sənində baoqïrsak aḍïn yok mana
ïnanïp ïxanur mən əmdi saṇa

5848 mən əmdi əv iqrə yatur mən usal
ixim barqa taxtïn ay bilki tükəl

5849 kəzüm sən kulakïm sən kərgil əxit
nə tənsiz kərünsə kərü ïḍma ət

5850 mənindin kərək bolsa yarï basut
maṇa ay kïlayïn ol ixkə mən ot

C350
5851 nü kïlsun ər at bər əkindi bilə
yava kïlma məni səvinqim tilə

5852 boḍundïn yïrak tutsu küqkəy əlig
biliksiz əsiz əlsü kalsu bilik

5853 bayusu boḍun həm ətilsü əlim
anïṇ xükri kïlsu mənin bu tilim

ƟGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

5854 yanut bərdi əgdülmix aydï ay bəg
bayat bərsü təwfik aya ərdə yəg

5855 tiləkim bu ol kər kərəkim bu ol
aqa bərsü tənri kəni əḍgü yol

5856 ərəzlənsü əlig tirilsü kutun
maṇa təgsü əmgək bax aoqrïoq pütün

B419
5857 saṇa kïldïm əmdi əzümni yuluoq
sən inqin tirilgil ay əlqi uluoq

5847 سېنىڭدىن كويۇمچان كىشى يوق ماڭا،
پۈتۈن چىن ئىشەنىپ يۈرەرمەن ساڭا.

5848 مەن ئەمدى ياتۇرمەن ئوي ئىچرە غاپىل،
ئىشىم تاشقىرىدا، ئى ئىلمى كامىل.

5849 كوزۇم سەن، قۇلاغىم ھەم ئاڭلا، كۈزەت،
نىمكى نالايىق بولسا سەن تۈزەت.

5850 كېرەك بولسا ياردەم مېنىڭدىن ساڭا،
ماڭا ئېيت، قىلاي چارە-تەدبىر ئاڭا.

5851 خادىملار چىقىشسۇن بىر-بىرى بىلە،
مەشغۇل قىلما مېنى، سويۇنچىم تىلە.

5852 يىراق تۇتسۇن خەلقتىن قولىنى زالىم،
بىلىمسىز يامان ئولسۇن، قالسۇن ئالىم.

5853 بېيىسۇن ھەم خەلق، ھەم تۈزەلسۇن ئېلىم،
ئۇنىڭ شۈكرىنى ئېيتسۇن مېنىڭ بۇ تىلىم.

ئوگدۈلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

5854 ئوگدۈلمىش ئايا بەگ، ــ دەپ بەردى جاۋاپ،
خۇدا بەرسۇن تەۋپىق، ئى ئالى جاناپ.

5855 تىلەگىم ئىدى شول، كېرەگىمۇ شول،
ئېچىپ بەرسۇن تەگرى توغرا-ياخشى يول.

5856 ياشاسۇن ئېلىگ بەخت ئىچىدە راھەت،
ماڭا قالسۇن ئەمگەك، باش ئاغرىق ۋە دەرت.

5857 ساڭا قىلدىم ئەمدى ئۈزۈمنى پىدا،
ئەي ئەلچى ئۇلۇغ سەن ھوزۇردا ياشا.

5858 bir ək ḫajətim bar sənindin bu kün
yorïḳ ḳïl anï sən səvinqin əgün

5859 bilir sən kimi tutsa bəglər yaḳïn
kixi barqa soṇdar anïṇ bar yoḳïn

5860 nəqəmə mṇni əḍgü tutsa əzüṇ
yoṇaoɣqï yoṇasa tügülgəy yüzüṇ

5861 nəgü tər əxitgil toṇa alp ərig
bilip səzləmix kər bu ət sav ərig

5862 ət ol bu kixi kənli artar yïḍïr
anï kəḍ küḍəzgü ay ḳïlḳï ḳaḍïr

5863 nəqə kəḍ ər ərsə yoṇaoɣ tïnlamaz
ozunqï ara kirsə sərnü umaz

5864 nəqə kəḍ bəg ərsə uḳuxluoɣ oḍuoɣ
yaṇaoɣqï yaḳïn bolsa təgrür yoḍuoɣ

5865 kənül bəg turur bu ət əz ḳul əsir
ara səzkə tomlïr arala isir

A167
5866 kixi təb'ï tərt ol ḳarïxma yaoɣï
biri küldürür bir ḳïlur ün qooɣï

C351
5867 biri ᵩvsə biri amulluḳ tilər
biri külsə biri sïoɣïtḳa ular

5868 səvinqlig təḍüktə saḳïnq kəldürür
saḳïnqlïoɣ təsə bu səvinq küldürür

5869 muṇar əymənür mən ay ᵩlig ḳutï
yoṇaoɣlï yoṇasa bu yalṇuḳ ïtï

5858 برلا هاجتىم بار سېنىڭدىن بۇ كۈن،
قوبۇل قىل شادىمان، ئىچىڭدىن چۈشۈن.

5859 بىلۈرسەنكى، بەگ كىمنى تۈتسا يېقىن،
قىلۇر غەيۋەت كىشى ئۇنىڭ بار-يوقىن.

5860 مېنى قانچىلىك ياخشى كورسەڭ ئۇزۇڭ،
چېقىمچى چاقسا گەر، تۈرۈلۈر يۈزۈڭ.

5861 جەسۇر بىر باتۇر ئەر، ئاڭلا نە دىمىش،
بۇ پەند ۋە ناساتنى بىلىپ سوزلىمىش:

5862 كىشى كوڭلى گوشتۇر، سېسىپ بۇزۇلۇر،
ئۇنى بەك كۆزەتمەڭ كېرەك، ئەي جەسۇر.

5863 ھەر قانچە غەيۋەتنى ئاڭلىماس بۇ ئەر،
چېقىمچى ئاراغا كىرسە ئۇزگىرەر.

5864 ھەر قانچە ئەقىللىق، ھۇشيار بولسا بەگ،
چېقىمچى يېقىن بولسا، تېگەر زىيان بەك.

5865 كوڭۈل—بەگ، ۋۇجۇت ئۇ ئەسىر-قۇل ئېرۇر،
ئىسسىپ بەزىسىگە، بەزىگە سوۋۇر.

5866 كىشى تەبئى توت قارمۇ-قارشى يېغى،
بىرى كۆلدۇرۇر، بىرى قىلۇر ئۇن چوغى[231].

5867 بىرى شاشسا، بىرى بېسىقلىق تىلەر،
بىرى يىغلىتسىپ، ئۇ بىرى كۈلدۈرەر.

5868 خوشاللىق دېگەن چاغدا غەم كەلتۈرۈر،
خاپىلىق دىسە بۇ خوشال كۆلدۈرۈر.

5869 مۇڭا ئەيمنۇرمەن، ئەي ساھىپقىران،
چېقىمچى بۇ ئىتلار چاقسا ناگىھان،

5870 aqïr boloqa kənlün tənülgəy əzün
yava boloqa tapoqum əvürgəy yüzün

5871 tiləkim bu ol ḫəm ətügüm saŋa
məni kim yoŋasa ayïtoqïl maŋa

B420
5872 tüpiŋə təgü irtə artuk ayït
nəgü bəlgürər ərsə kïloqïl əvət

5873 saŋa kim yoŋasa əxitgil səzin
qïnïn yaloqanïn kəḍ ayït tüp təzin

5874 əḍi yakxï aymïx kixidə burun
səzüg tïŋla kïlma kənüldə orun

5875 takï munda yəgrək ayur ux bu səz
munï ixkə tutoqïl aya əḍgü əz

5876 səzüg barqa tïŋla kərəkini al
kərəksiz səzüg sən yana əvrə sal

5877 əxitgil səzüg irtə yaloqan qïnïoq
qïnïoq əzkə aloqïl kïna yaloqanïoq

5878 bu yaloqan kixi birlə artar azun
kəni qïn kixi tut ay əlgi uzun

ƏLIG JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

5879 yanut bəṛdi əlig ayur ay kixi
rəwa boldï ḫajət tiləkiŋ tuxï

5880 kixilik saŋa bəṛdi ərklik bayat
kənül til kïlïk ḫəm kəni boldï at

5870 دىلماق سەلىپ، ئوزگىرەرسەن ئوزۇڭ،
كېتەر زايە خىزمەت، ئورەرسەن يوزۇڭ.

5871 تىلەگىم شۇدۇر ھەم ئوتۇنچىم ساڭا،
مېنى كىمكى چاقسا دىگىن سەن ماڭا.

5872 تېگى-تەكتىگىچە تەكشۈرگىن سوراپ،
نە چىقسا قارار بەر شۇنىڭغا قاراپ.

5873 ساڭا كىمكى چاقسا ئىشتىكىن سوزىن،
سۈرۈشتۈر ئاسايسىن، چىن ۋە يالغانىن.

5874 تولا ياخشى دەپتۇ كىشىلەر بۇرۇن،
سوز ئاڭلا، لېكىن دىلدا بەرمە ئورۇن.

5875 تېخى ياخشى مۇندىن دىيىلگەن بۇ سوز،
ئەمەل قىل بۇنىڭغا، ئايا ياخشى ئوز:

5876 جىسمى سوزنى ئاڭلا، كېرەگسىز ئال،
كېرەكسىز سوز ئولسا، يىراق تاشلا، قال.

5877 ئىشىت سوزنى، تەكشۈر راسۇ-يالغانىن،
يالغانىنى جازالا، قوبۇل قىل چىنىن.

5878 بۇ يالغانچى بىرلە بۇزۇلۇر ئاجۇن،
دۇرۇس چىن كىشى تۇت، ئى قولى ئۇزۇن.

ئېلىگنىڭ ئوگدۈلمىشكە جاۋابى

5879 جاۋاپ بېرىپ ئېلىگ دىدى: ئى كىشى،
راۋا بولدى ھاجەت تىلەگىڭ تۇشى.

5880 ساڭا بەردى ئىنسانىيلىقنى بايات،
كوڭۈل، تىل، قىلىق ھەم دۇرۇس بولدى ئات.

5881 sənıŋdin ḳaqan kəlgə ə̱siz yorīḳ
ərün süt bilə kirdi əḍgü ḳīlīḳ

5882 sə̱ni səzləgüqi kixilər mana
yaoɣī təg yaoɣī ol ay bilki ḳə̱nə

C352
5883 ḳaqan tīnlaoɣay mən olarnīŋ səzin
apan səzləsələr əküx ya azīn

5884 nəgü təg bolur ə̱ldə ə̱lqi uluoɣ
aḍīrmasa əḍgü ə̱sizig ḳamuoɣ

B421
5885 nətəg bəg bolur ol boḍun ərkligi
kəni əgrini aḍra tutmaz əgi

5886 ḳaqan yə̱r ə̱lin ol tünərmix künə
sīnamïx kixig ol sïnasa yana

5887 ḳalï arzu yə̱r ol tərü bə̱rgüqi
kəni yaloɣanïoɣ aḍra tutmaz tuqï

5888 bayattïn mana qïn ‘ə̱ta sən bu kün
sənıŋdin yazīldï ḳamuoɣ bərk tügün

5889 tapuoɣ ḳildïŋ artuḳ baoɣïrsaḳlïḳïn
ətədiŋ mana sən tuz ətmək ḫəḳïn

5890 məniŋdin kərək əmdi əḍgü yanut
sana təgsə sən yə̱ tiriglik anut

5891 nəgü tə̱r əxitgil kixi əḍgüsi
kənilik bilə həlḳḳa yaḍmïx küsi

5892 kixi əḍgüsi kim kixilər baxï
kixilik ḳīlïoɣlï kixikə tuxï

5881 سېنىڭدىن قاچان كەلگەي يامانچىلىق،
ئۇ ئاق سۈت بىلەن كىردى ياخشى قىلىق.

5882 ئەي ئالىم كىشىكىم، چاقسا گەر سېنى،
بىلۈرمەن ئوزۇمگە بىر دۇشمەن ئۇنى.

5883 قاچان ئاڭلىغايمەن ئۇلارنىڭ سوزىن،
ئەگەر سوزلىسەلەر تولا يا ئازىن.

5884 نېچۈك بولغاي ئەلدە ئۇ ئېلچى ئۇلۇق،
يامانۇ-ياخشىنى پەرق ئەتمەس ئوچۇق؟

5885 بولۇرمۇ ئۇنى خەلق ئۇزرە بەگ دىسە،
تۇز ھەم ئەگرىنى ئەقلى پەرق ئەتمىسە؟

5886 قاچان ئەل سورارىكىم، ئۇ بەختى قارا،
سىنىغان كىشىنى سىنىسا يانا.

5887 نېچۈك تاپقاي ئارزۇ، قانۇنچى ھاكىم،
ئايرالماس بولسا راست-يالغاننى دائىم.

5888 خۇدادىن ماڭا چىن ئاتا سەن بۇ كۇن،
يېشىلدى سېنىڭلە ھەممە چىڭ تۇگۇن.

5889 خىزمەت قىلدىڭ ئارتۇق كويۇمچانلىغىن،
ئوتۇدۇڭ ماڭا سەن تۇزۇ-نان ھەقىن.

5890 ماڭا ئىشلەپ ئوتكەن ھاياتىڭ ئۇچۇن،
كېرەك ياخشى جاۋاپ بېرىشىم بۇ كۇن.

5891 ئىشتىكىن، خەلقىڭ ياخشىسى نەدەر،
دۇرۇسلۇق بىلەن ئەل ئىچرە مەشھۇر ئەر:

5892 كىشى ياخشىسىدۇر كىشىلەر بېشى،
كىشىلىك قىلۇچى كىشىگە تۇشى.

5893 kixikə yanut kïl kixilik təŋi
yanutluoq üqün at urundï kixi

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

5894 yanut bərdi ögdülmix aydï əlig
ərəzlənsü əlkə yətürsü bilik

5895 bayat bərsü iki azun ədgüsi
ava kəlsü arzu tilək umdusï

5896 bolu bərsü əvrən onay əvrülüp
udu bərsü ədlək tiləkqə bolup

A168
5897 ay kənli kəni kïlkï alqak pütün
tirig bol əsən tur tirilgil kutun

C353
5898 mana təgdi səndin kamuoq ədgülük
aoqïrlïk ya baylïk yəgü kədgülük

5899 munu kur badïm mən tapuoqka katïoq
bayat bərsü təwfik ay bilki patïoq

B422
5900 yana aydï ögdülmix əlig kutï
azunka bayat yadtï ədgü atï

5901 at ədgü tiləgil bayat bərdi kut
kutuoq buldun ərsə kənül ədgü tut

5902 tuqï bəg bolayïn təsə bəlgülüg
bu tərt nən kərək ətrü təgsə ülüg

5903 birï til kəni bolsa kəwli pütün
ikinqi tərü kïlsa əlkə kutun

5893 كىشىگە جاۋاپ قىل كىشىلىككە تەڭ،
شۇنىڭچۇن ئاتالدى كىشى دەپ كىشى.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئۆلۈمىگە جاۋابى

5894 جاۋابەن ئوگدۇلمىش دىدىكىم: ئۆلۈم —
ھوزۇرلانسۇن، يەتكۈزسۇن ئەلگە بىلىك.

5895 خۇدا ياخشىلىق بەرسۇن ئىككى جاھان،
ئۇمىت-ئارزۇسىغا يەتسۇن ھەر زامان.

5896 پەلەك دەۋر قىلسۇن ئۇنىڭ مەيلىچە،
يۇرتسۇن زامانە تىلەكلەرىچە.

5897 ئى كۆڭلى دۇرۇس، پاك، خۇلقى مۇلايىم،
ئىسمەن بول، ياشا سەن بەختتە دائىم.

5898 ماڭا تەگدى سەندىن پۇتۇن ياخشىلىق،
ئىززەت ياكى بايلىق يىمەك-كەيگۈلۈك.

5899 خىزمەتكە بېلىمنى مەھكەم باغلىدىم،
ئىگەم بەرسۇن تەۋپىق ماڭا، ئەي ئالىم.

5900 دىدى: بەختيار بەگ، ئوگدۇلمىش يانا،
خۇدا ياخشى ئىتنىڭنى يايدى مانا.

5901 تىلە ياخشى نام، ھەق بەردى ساڭا بەخت،
بەخت تاپقان ئولساڭ، كۆڭۈل ياخشى ئەت.

5902 ھەمىشە بولاي بىر مەشھۇر بەگ دىسە،
كېرەكتۇر مۇنۇ توتتىن ئالماق ھەسسە:

5903 بىرى، تىل دۇرۇس بولسا، سوزى پۇتۇن،
بىرى، قۇتلۇق قانۇن تەتبىق قىلىنسۇن.

5904 üqünqi əlig yazsa bolsa akï
təgürsə boḍunka baoqïrsaklïkï

5905 bu tərtinq tətimlig kərək bolsa alp
yaoqï boynïn əgsə ixin kïlsa yarp

5906 kayu bəg bu tərt ix tükəl kïlmasa
ərüklük kirür əlkə anda basa

5907 bu ol əmdi bəglik kəki yïldïzï
bu ol əḍgü bəglər yorïkï izi

5908 yorïk buzmaoqïl sən bu izqə yorï
bu ərdi sənində ozakï kurï

5909 kayu bəg bu yol koḍsa tutsa ənin
buzar bəglikin ol alumaz onïn

5910 aoqïr tut ay əlig bu üq türlügüg
ayayïn sana mən mana tut əgüg

5911 biri alp atïm kurq yürəklig ərən
kïlïq birlə əlkə tusulur tümən

5912 ikinqi bəgü bilgə əlqi kixi
kənəxkə tusulur ətər əl ixi

5913 üqünqi tətik uz bitikqi bolur
kirix həm qïkïx bilsə kaznak tolur

5914 səqə tut bularïoq sən aḍra ənï
aoqïrla aqïnoqïl kər asoqï tənï

B423 C354

5915 turu ətlü baroqay kamuoq ixlərin
əlin arta baroqay kənügəy yərin

5904 ئۇچىنچى، ئوچۇق قول ۋە بولسۇن سەخى،
يەتتىپ تۇرسۇن ئەلگە كويۇمچانلىغى.

5905 توتىنچى، قەيسەرلىك بىلەن ئىشلىمەك،
ياۋ بويىنىن ئېگىشكە جەسۇرلۇق كېرەك.

5906 قايۇ بەگ بۇ توت ئىش ئولۇق قىلمىسا،
چۈشەر مەملىكەت چۈشكۈن ھالغا راسا.

5907 شۇدۇر ئەمدى بەگلىك ئىشى يىلتىزى،
شۇدۇر ياخشى بەگنىڭ ئىش-ھەركىتى ئىزى.

5908 بۇ يولنى بۇزما سەن، مۇشۇ ئىزدا يۈر،
بۇ ئەردى سېپىنىڭدە بۇرۇنقىدىن قۇر.

5909 قايۇ بەگ بۇنىڭدىن بولەك يول تۇتار،
نەسىبىن ئالالماس ئۇ، بەگلىك بۇزار.

5910 ئېلىگ ئى، بۇ ئۇچ خىل كىشىن ئەزىزلا،
مەن ئېيتاي، بۇنى سەن دىققەتلە ئاڭلا:

5911 بىرى، قەھرىمان، قۇرچ يۈرەكلىك ئەرەن،
قىلىچ بىرلە ئەلگە نەپ بېرەر تۇمەن.

5912 ئىككىنچى، ھېكىم، ئالىم، ئېلچى كىشى،
كېڭەشكە نەپئىلىك، تۇزەر ئەل ئىشى.

5913 ئۇچىنچى، زىرەك ئۇستا كاتىپ ئېرۇر،
كىرىم ھەم چىقىم بىلسە، ئەزنە تولۇر.

5914 بۇلارنى سەن خىللاپ، پەرقلىق تۇت ھامان،
قەدىرلە، نەپئىگە قىل لايىق ئېھسان.

5915 بارا، بارا تۇزىلۇر پۇتۇن ئىشلىرىڭ،
ئېلىڭ ئارتىپ ھامان، كېڭەيگەي يېرىڭ.

5916 atïŋ əḍgü boloɣay qavïqoɣay əzüŋ
azun boḍnï kərmək tiləgəy yüzüŋ

5917 yəmə yaqxï aymïx kixi bilgəsi
kixi əlsə əlməz kər at əḍgüsi

5918 nə əḍgü bolur kər at əḍgü bolup
əlüp barsa barmaz kər atï əlüp

5919 tirig tə kim əlsə kər əḍgü atïn
nəqə yatsa oprap qara yər qatïn

5920 tiriglik tiləmə at əḍgü tilə
atïŋ əḍgü bolsa tirig sən külə

5921 tiriglik qayu ol kər əḍgü qayu
ayu bər maŋa sən ay bilgə bəgü

5922 bu əḍgü turur kər kənilik qïnï
tiriglik turur kərsə əḍgü anï

5923 kim əḍgü qïlïnq tutsa boldï tirig
kim əsiz qïlïq tutsa əldi tirig

5924 kəqər dunya kəqməz bu əḍgü qïlïq
bu əḍgü qïlïq birlə əḍgü yorïq

5925 yayïoɣ dunya səndin əvürsə yüzi
kərək boloɣu əḍgü turur ay qozï

5926 avïnma bu dunya bilə ay əlig
wəfa qïloɣu ərməz yətürgil bilik

5927 oyun saqïxï ol bu dunya ixi
aḍaqïn tiləsə bərür bu baxï

5916 ئېتىك ياخشى بولغاي، ئاتىنىپ ئوزۇك،
جاهان خەلقى كورمەك تىلەگەي يۈزۈك.

5917 ئەجەپ ياخشى دەپتۇ كىشى بىلگىسى،
كىشى ئولسە، ئولمەس بۇ نام ياخشىسى:

5918 نە ياخشى بولۇر بىر ياخشى نام تېپىپ،
كىشى ئولسە ئاتى يوقالماس بولۇپ.

5919 تىرىكتۇر، ياخشى ناملىق ئەر ئولگەن بىلەن،
چىرىپ ئۇ قارا يەردە ياتقان بىلەن.

5920 تىرىكلىك تىلەمە، ياخشى نام تىلە،
ئېتىك ياخشى بولسا تىرىكسەن، كۆلە.

5921 هايات نىمەدۇر، ياخشىلىق ئول نەدۇر؟
ئى ئالىم، هېكىم سەن ماڭا چۈشەندۇر.

5922 ئېرۇر ياخشىلىق ئۇ، دۇرۇسلۇق چىنى،
تىرىكلىك دەل شۇدۇر، كورەرسەن ئۇنى.

5923 كىم قىلسا ياخشى قىلىق ئۇ بولدى تىرىك،
كىمكى يامان خۇلق، ئۇ ئولدى تىرىك.

5924 كېتەر دۇنيا، بۇ ياخشى قىلىق كەتمىگەي،
بۇ ياخشى قىلىقنىك ئىزى ئوچمىگەي.

5925 ۋاپاسىز جاهاننىك ئورۇلسە يۈزى،
كېرەك بولغۇسى ياخشىلىق، ئى قوزى.

5926 ئېلىگ ئەي، گول بولما، بۇ دۇنياغا سەن،
ۋاپاسىز ئېرۇر ئۇ، بۇنى سەن چۈشەن.

5927 بۇ دۇنيا ئىشى ئۇ ئويۇنىدەك ئېرۇر،
دىسەك سەن ئاياغىن، ئۇ باشىن بېرۇر.

5928 oyunka katïlma usa ay unur
oyunka katïlsa boyun baoqlanur

5929 kərü barsa yakxï bitimix bitik
unïtma bu səzni ay kənli tətik

B424
5930 bu dunya ixi kər oyun ol oyun
oyunka katïlma nərək bu oyun

C355
5931 iqin yarlïoqï kïl özün kullukï
kali kïlmasa sən anuk tut boyun

* * *

A169
5932 munukï ay ǝlig özüm bilmixin
ötündüm sana mən iqin hǝm taxïn

5933 sözüm tutsa tutoqïl kalï tutmasa
özün kərgə xəksiz mana pütməsə

ǝLIG JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

5934 ǝlig aydï təwfik kolur mən turup
bayattïn bu ixkə kənül tüz urup

5935 tiləsə bayat bǝrgə yarï basut
mana ərtlür ərsə anï sən yarut

5936 katïoqlan taxïrtï kamuoq ixkə bak
oquoq bol kulak kəz yiti tut ma sak

5937 küqün yətmixin kïl ïnanma mana
takï kalsa yarï kïlayïn sana

5928 ئويۇنغا قوشۇلما پەقەت، ئى جەسۇر،
قوشۇلساڭ ئويۇنغا بويۇن باغلىنۇر.

5929 نەزەر سال، كىتاپتا پۈتۈلگەن بۇ خوپ،
ئى ھۇشيار، ئۇنى سەن قالما ئۇنۇتۇپ:

5930 بۇ دۇنيا ئىشى، كور، ئويۇندۇر ئويۇن،
ئويۇنغا قېتىلما، نە لازىم ئويۇن؟

5931 ئىگەڭ يارلىغىن قىل، ئۇزۇڭ قۇللىغىن،
ئەگەر قىلمىساڭ سەن، تەييار تۇت بويۇن.

* * *

5932 مانا ئى ئېلىگ، مەن نە بىلسەم شۇنى—
بايان قىلدىم ساڭا ئىچى-تېشىنى.

5933 سوزۇم تۇتساڭ تۇتقىن، ئەگەر تۇتمىساڭ،
كورەرسەن، شۇبھىسىز، ماڭا پۇتمىسەڭ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5934 ئېلىگ ئېيتتى: تەۋپىق تىلەرمەن تۇرۇپ،
خۇدادىن بۇ ئىشقا، كوڭۈل تۇز قىلىپ.

5935 بەرەر خالسا تەڭرى يارۇ-مەدەت،
ماڭا مەخپى ئولسا، ئۇنى يوروق ئەت.

5936 تىرىش سەن، سىرتتىكى جىمى ئىشقا باق،
ئويغاق ئول، ئىنتىك قىل قۇلاق، كوزىنى ساق.

5937 كۇچۇڭ يەتكەنىن قىل، قارىما ماڭا،
يەنە قالسا، ياردەم قىلۇرمەن ساڭا.

* * *

5938 səzüg kəsti əlig tilin tïndï ol
turup qïktï əgdülmix akru amul

5939 atïn mindi kəldi əvinə yana
tüxüp kirdi əvkə suquldï tona

5940 kəqə yattï ərtə yana atlanïp
turup karxïka kirdi attïn inip

5941 katïoqlandï əgdülmix anda naru
kamuoq ixni kïldï adakïn ərü

5942 boqun inqkə təgdi ətildi azun
ərəzləndi əlig avïndï əzün

B425
5943 əlï toldï əqgü du'a birlə səz
atï kaldï mənü bolup yitgüsüz

5944 nə əqgü turur kər bu əqgü tərü
tərü birlə bəglik turur ol ərü

5945 bu yanlïoq bəg ərsə boqun baxqïsï
mənilig bolur boqnï əl barqasï

5946 boqun ma muti' bolsa kïlkï kəni
anïn ətrü bəglər yarutur küni

C356
5947 bu bəglər bayattïn musəllət turur
boqun əqgü bolsa bəg əqgü bolur

5948 əsiz kïlsa boqnï bəg əsiz kïlur
əsizkə əsiz kïlsa ətrü tïlur

* * *

5938 سوزىن كەستى ئېلىگ، تىلى شۇك بولۇپ،
بۇ ئوگدۇلمش چىقتى ھەم ئاستا تۇرۇپ.

5939 ئاتىن مىندى، كەلدى ئويىگە يانا،
چۇشۇپ كىردى ئويگە، يېشىندى مانا.

5940 كېچە ياتتى، ئەرتە يەنە ئاتلىنىپ،
بېرىپ قەسىرگە كىردى ئاتتىن ئىنىپ.

5941 قىلىپ غەيرەت ئوگدۇلمش شۇندىن بۇيان،
تۇرۇپ تىك ئىشلىدى تىنماي ھەر زامان.

5942 خەلق تاپتى راھەت، تۇزەلدى جاھان،
پاراغەتتە ئېلىگ بولدى شادىمان.

5943 تولۇپ ئەلگە ياخشى دۇئا بىرلە سوز،
ئېتى قالدى مەڭگۇ بولۇپ يۇتكۇسز.

5944 قارا، ياخشى قانۇن ئەجەپ ياخشىدۇر،
قانۇن بىرلە بەگلىك ئۇ ئورە تۇرۇر.

5945 بۇ ياڭلىغ بەگ ئولسا بۇ خەلق باشچىسى،
راھەتكە ئېرىشۇر يۇرت-ئەل بارچىسى.

5946 خەلق بولسا ئىتائەتچى، خۇلقى كونى،
بۇنىڭ بىرلە بەگنىڭ يورىغاي كۇنى.

5947 بۇ بەگلەر خۇدادىن قويۇلغان ئېرۇر،
خەلق ياخشى بولسا، بېگى خوپ بولۇر.

5948 يامان قىلسا خەلق، بەگ ھەم يامان قىلۇر،
يامانغا يامان قىلسا، ئۇ توسۇلۇر.

5949 yorïḳ tüzsə boḍnï bəgi ḳïlḳ tüzər
ḳïlïḳ tüzsə bəglər tüzün ə̹l süzər

* * *

5950 bir anqa yə̹mə kəqti əḍlək kün ay
azun kərki kəldi boḍun boldï bay

5951 tuman toz arïdï aqïldï tanuḳ
tüzüldi süzüldi ḳamuoɣ buloɣanuḳ

5952 xükür ḳïldï ə̹lig bayatḳa yana
təlim əgdi birlə okïdï ŝəna

5949 خەلق تۇزسە پەيلىن، بەگ خۇلقىن تۇزەر،
قىلىق تۇزسە بەگ، پاك ئەرلەر ئەل سۇزەر.

* * *

5950 يەنە ئوتتى شۇ ھالدا ۋاقت، كۇن ۋە ئاي،
گۇزەللەندى دۇنيا، خەلق بولدى باي.

5951 تۇمان ـ چاڭ تاربدى ھەم كەتتى تاڭۇق[232]،
تۇزەلدى، سۇزۇلدى جسمى بۇلغانۇق.[233]

5952 شۇكۇر قىلدى ئىلىگ خۇداغا يانا،
تولا مەدھى بىرلە ئوقىدى سانا.

76

OḌOIURMÏX IGLIG BOLUP ӨGDÜL-MIXNI ÜNDƏMIXIN AYUR

5953 bu künlərdə bir tün bu ɵgdülmixə
turup yatoɣalïr ərdi yastap baxa

5954 ḳapuoɣda ün ətti bəḍük ündədi
kixi ïḍtï tavraḳ baḳa kɵr tədi

OOILAN JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

A170
5955 yumuxqï baḳïp aydï bir ər turur
sɵzüm bar tuxayïn təyü yol ḳolur

ӨGDÜLMIX SUALI OOILANḲA

B426
5956 yana aydï baroɣïl ayïtoɣïl sɵzi
nə ərmix nəgü tər kim ərmix ɵzi

يەتمش ئالتىنچى باب

ئودغورمۇشنىڭ ئاغرىپ قېلىپ ئوگدۇشنى چاقىرغانلىغى

بايانىدا

5953 بۇ كۈنلەر بىردە، ئوگدۇلمش كېچە،
بېشىن قويدى ئۇخلاي دېبان، ئاڭغىچە—

5954 ئىشكتە ۋاقىراپ بىرى ئۇندىدى،
كىشى بۇيرۇپ، ئىتنىڭ "چىقىپ كور" دىدى.

خىزمەتچىنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

5955 خىزمەتچى كىرىپ ئېيتتى: بىر ئەر تۇرار،
سوزۇم بار، كىرەي دەپ رۇخسەت سورار.

ئوگدۇلمشنىڭ خىزمەتچىگە سوئالى

5956 يەنە ئېيتتى: چىققىن ۋە ئېيتقىن: سوزى—
نېمىكەن، نەدەركەن، كىمكەن ئوزى؟

OOlLAN SUALI YUMUXQÏĶA

5957 yana qïķtï ooɳlan ayïttï sözin
ķayun kälmixin hәm tiläkin özin

YUMUXQÏ JƏWABÏ OOlLANĶA

5958 bu ər aydï oḍoɳurmïx ïḍtï mәni
sözüm bar ķadaxïn körәyin ķanï

OOlLAN JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

5959 uķup kirdi aydï nägü aymïxïn
ķadaxï anïnḍïn yumux ïḍmïxïn

ÖGDÜLMIX SUALI YUMUXQÏĶA

5960 ķopa käldi tärkin anar ķïldï yol
bu ər kirdi ötrü sälam ķïldï ol

C357
5961 ayïttï ķayudïn kälir sän tәyü
tiläkiɳ nä ärki sözüɳ ay bögü

YUMUXQÏ JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

5962 bu aydï mәni ïḍtï oḍoɳurmïxa
saɳa aydï kälgil maɳa bir tuxa

5963 aoɳïr boldï könli yatur ïnqïķïn
tägip tux anar bir ay könli yaķïn

خىزمەتچىنىڭ خەۋەرچىگە سوئالى

5957 يەنە چىقتى خىزمەتچى، دىدى سوزىن،
نەدىن كەلمىشىن ھەم تىلەكىن ئوزىن.

خەۋەرچىنىڭ خىزمەتچىگە جاۋابى

5958 دىدى ئۇ: ئودغۇرمىش ئەۋەتتى مېنى،
سوزۇم بار، قاياشىن كورەيمەن، قېنى؟

خىزمەتچىنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

5959 ئۇقۇپ كىردى، ئېيتتى نىمە دىگەنىن،
قاياشى ئۇنىڭدىن خەۋەر بەرگەنىن.

ئوگدۇلمشنىڭ خەۋەرچىگە سوئالى

5960 قويۇپ تۇردى بەك تېز، ئۇڭا بەردى يول،
ئۇ ئەر كىردى، دەرھال سالام قىلدى ئول.

5961 قەيەردىن كېلۇرسەن دىيان سوردى،
نىمەدۇر تىلەگىك، ئەي ھېكىم دىدى.

خەۋەرچىنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

5962 دىدى ئۇ: ئودغۇرمىش ئەۋەتتى مېنى،
ماڭا كەلسۇن ئۇ، بىر كورەي دەر سېنى.

5963 ئېغىرلاشتى ھالى، ياتۇر ئىنجىقىن،
بېرىپ كەل قېشىغا، ئى كوڭلى يېقىن.

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ YUMUXQÏĶA

5964 yanut bąrdi өgdülmix aydï kələ
nəgü ərsə yągil baralïm bilə

YUMUXQÏ JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

5965 unamadï aydï ķadaxïŋ ĥalï
yavuzraķ ay bilgəm kənər təg yolï

5966 mən axnu barayïn sənindin oza
sən aķru uḍu kəl ay ķïlkï tüzə

* * *

5967 ķapuoɣdïn yana əvrə yandï ąvə
əŋip ķaldï өgdülmix əlgin ova

5968 turup əvkə kirdi ąḍi ķaḍoɣuluoɣ
səvinq kątti boldï saķïnqï uluoɣ

5969 yatu kərdi anqa usï kəlmədi
tüni boldï yïlqa yitip bolmadï

5970 kəzin yumdï ərsə uḍïmaķ tiləp
usï uqtï bardï kəzindin yïrap

B427
5971 yana turdï anqa bu oldurdïya
sarïoɣ taŋ ata kəldi өndürdi ya

5972 qąqəkliktə sandvaq ünün sumlïdï
üḍiklig əxitti kөŋül yalŋudï

ئوگدۇلمشنىڭ خەۋەرچىسگە جاۋابى

5964 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمش ئېيتتى: كېلە،
نىمە بولسا يىگىن، بارايلى بىللە.

خەۋەرچىنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

5965 ئۇنۇماي دىدىكىم، قاياش ھالى بەك ــ
ياماندۇر، ئەي ئالىم، يولغا چىقاردەك.

5966 مەن ئاۋال بارايىن سېنىڭدىن ئۆزا،
ئارقامدىن بارارسەن، ئى كوڭلى تازا.

* * *

5967 ئوگدۇلمش ئىشكىتىن ياندى يېنىشلاپ،
تېگىرقاپ قالدى ئۇ قولىن ئۇۋۇلاپ.

5968 تۇرۇپ ئويگە كىردى ئۇ بەك قايغۇلۇق،
سويۇنچ كەتتى، بولدى غەمى بەك ئۇلۇق.

5969 يېتىپ باقتى، لېكىن ئۇيقۇ كەلمىدى،
تۈنى بولدى يىلپچە، تۈگەپ بولمىدى.

5970 كوزىن يۇمدى بىر ئاز بولۇپ ئۇخلىماق،
ئۇچۇپ ئۇيقۇسى كەتتى كوزدىن يىراق.

5971 يەنە تۇردى، بىرەر دەم ئولتۇردىيا،
سەرىق تاڭ ئېتىشقا باشلاپ قۇردى يا.

5972 چىچەكلىكتە بۇلبۇل يوچۇن سايرىدى،
ئۇدۇكلۇك ئىشتتى، دىل يېلىنجىدى.

* * *

5973 atïn mindi bardï ḳadaxï tapa
təgip kirdi tuxtï əlig yüz əpə

5974 ḳadaxïnï kərdi uzatu yatur
qəgəsin təxənmix yəŋin yastanur

ƏGDÜLMIX SUALI OḌOIURMÏXḴA

5975 ayïttï nə boldï əzüŋ ay ḳadax
səni kərdüm əmdi kəŋül boldï bax

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

5976 ayur ay ḳadaxïm yolum kəngəlir
ölüm tutoɣaḳï tuttï əz baroɣalïr

5977 sənin bir yüzünni kərəyin təyü
saŋa təgdi əmgək oḳïdïm bərü

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḴA

C358
5978 yanut bərdi əgdülmix aydï ay jan
tirig bolsa yalŋuḳ yorïr ig toɣan

5979 yavuz ḳïlma kəŋlüŋ tiliŋni yïoɣa
yazuḳḳa kəfarət bolur ig tooɣa

5980 nəgü tər əxitgil biliklig səzi
bilik ol kətərdəqi kəŋül tozï

* * *

5973 ئېتىن مىندى ماڭدى قېرىنداش سېرى،
بېرىپ كىردى، ئوپتى ئۇ قول-يۇزلىرى.

5974 قاياشىن كوردى ئۇ ئۇزۇنۇپ ياتۇر،
جۇۋاسىن يېپىنىپ، يېڭىن ياستىنۇر.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا سوئالى

5975 دىدى: ئەي قاياشىم، نە بولدى ساڭا؟
دىلىم بولدى كورگەچ سېنى كوپ يارا.

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5976 دىدى: ئى قاياشىم كورۈنەر يولۇم،
ئولۇم تۇتقىغى تۇتتى، كېتەرمەن ئوزۇم.

5977 يۇزۇڭنى سېنىڭ بىر كورەيىن دىيان،
سېنى ئەمگىتىپ مەن قىچقىرتتىم بۇيان.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5978 جاۋاپ بەردى ئوگدۇلمىش: ئەي جانىم دىيان،
بولۇر دۇچار كېسەلگە ھەر تىرىك جان.

5979 يامانلىق ئويلىما، سەن تىلىكنى يىغ،
گۇناغا كاپارەت بولۇر بۇ ئاغرىق.

5980 ئىشتىكىن، بىلىملىك كىشى نىمە دەر،
تۇزاننى كوڭۇلدىن بىلىم يوق ئېتەر:

B428

5981 yazukka kəfarət ig ol kər sana
yazuksuz kixi kim ayu bər mana

5982 kixi igləsə barqa təklür yazuk
yazuk təksə kutlur kixi ay tona

5983 kixi barqa yazuk kilur az əküx
yazuksuz kixi bu azunda kəsüx

5984 igin əqgü bolqa əsən bolqa sən
yazukun arïqay muyan bolqa sən

5985 nəlük tildə kərksüz yorïtur sən səz
əlürün nə bildin aya kənli tüz

OQOIURMÏX JƏWABÏ ƏGDÜLMIXKƏ

5986 yanut bərdi oqoqurmix aydï səbəb
əlümüg tüxümdə yaruk kildï rəb

5987 tüxədim tüxümdin aqildï mana
əlürüm ukuldï mana ay tona

5988 bayat əqgü əsiz yorïtsa kəza
yorïtur anï yatsa tünlə uda

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ OQOIURMÏXKA

A171

5989 yanut bərdi əgdülmix aydï bu səz
yəmə əqgü ərməz aya kənli tüz

5990 əlür ərsə igləp kixi təgmə ig
kixi kalmaqay ərdi yərdə tirig

5981 گۈناغا كاپارەت كېسەللىك ساڭا،
گۈناسىز كىشى كىم؟ دىگىن سەن ماڭا.

5982 گۈنايى توكۈلۈر، كىشى ئاغرىسا،
تۈگۈسە گۈنا ئەر قۇتۇلغاي، توڭا.

5983 گۈنا ئەيلەر ھەممە كىشى ئاز-تولا،
جاھاندا گۈناسىز كىشى كەم بولا.

5984 ساقايۇر كېسەلىك، بولۇرسەن ئىسەن،
گۈنايىمك ئېرىنغاي، ساۋاپ تاپارسەن.

5985 نىمىشقا تىلىگدىن چىقار يامان سوز،
ئولۇشنى قەيەردىن بىلدىك، كوڭلى توز؟

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

5986 جاۋاپ بېرىپ ئودغۇرمىش، ئېيتتى: سەۋەپ—
ئولۇمنى چۈشۈمدە ئايان قىلدى رەب.

5987 چۈشۈدۈم، چۈشۈمدە بىلىندى ماڭا،
ئولۇرۇم ئۇقۇلدى ماڭا، ئى توڭا.

5988 يامان-ياخشى قازانى بىلدۇرسە خۇدا،
ئايان ئەيلەر ئۇنى ياتسا ئۇيقۇدا.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

5989 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمىش، ئېيتتى: بۇ سوز—
ھەم ياخشى ئەمەستۇر، ئايا كوڭلى توز.

5990 كىشى ھەر ئاغرىقتىن گەر ئولسە ئىدى،
تىرىك كىشى قالمايتتى يەردە زادى.

C359

5991 tirig yalnuk ooɣlï igin iglər ək
ḳamuoɣ ig ölüm birlə kəsməz bu kək

B429

5992 tüxər ək kixi tüx uḍïsa yatïp
anï yərgüqilər yərər uz ətip

5991 هایات ئىنسان ئوغلى ئۇ ئاغرىر ئوزى،
كېسىلمەس ھەر ئاغرىق بىلەن يىلتىزى.

5992 كىشى ياتسا ئۇخلاپ ئۇ چۈشلەر كورۈر
ئۇنى تەبىرچىلەر ئۇز-ياخشى ئورۇر.

77

ӨGDÜLMIX OḌOꞮURMÏXḴA TÜX YӨRÜGIN AYUR

5993 bu tüx ‘ilmi bilgü kərək axnu kəḍ
yərə bilsə ətrü əḍi saḳnu kəḍ

5994 təlim türlüg ol əmdi tüxkə yərüg
anï bilgü barqa ay kïlḳï ərüg

5995 biliksizkə ayma tüxünṇni aqa
bilirkə ayït tüx ayïtma kəqə

5996 kəqəki tüxünkə yərügi aḍïn
yana kərsə kündüz kərügi aḍïn

5997 bu tüx ‘ilminə bakṣa xərţï əküx
munï bilgü axnu yətürsə uḳux

5998 tüxüg yərməgü əz kənülqə kərüp
yəmə aymaoqu təgmə ərkə turup

يەتمىش تۆتىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ ئودغۇر مىشقا چوڭ تەرىنى ئېتىقانلىغى

بايانىدا

5993 كېرەك ياخشى بىلمەك بۇ چۇش ئىلمىنى،
قىلىپ ئېھتىيات، خوپ ئوردىسە ئۇنى.

5994 كوپ خىللىق ئېرۇر بۇ چۇش ئوردىمەك،
ئى تەمكىن ئەر، ئۇنى بىلمەكلىك كېرەك.

5995 بىلمىسزگە چۇشنى ئېچىپ دېمىگىن،
كېچىكتۇرمەي ئۇنى بىلگەنگە دېگىن.

5996 كېچەدىكى چۇش تەبىرى باشقادۇر،
يەنە كورسە كۇندۇز، ئۇ باشقا بولۇر.

5997 كورەرسەن، بۇ چۇش ئىلمىنىڭ شەرتى كوپ،
ئاۋال بىلگۇلۇك بۇنى ئەقىل يۇرۇتۇپ.

5998 ئوزۇڭچە ئوردىمە كورگەن چۇشۇڭنى،
ھەم ئېيتما كورۇنگەن كىشىگە ئۇنى.

5999 tüxüg barqa tüx tąp tilin yərməgü
bu tüxnüŋ yərügi təlim ay bəgü

6000 tüxüŋ yərmə yərsə bilik birlə yər
ḳiyas mə'ni birlə ąḍi yətrü kər

6001 kixi tüx tüxəsə yərügkə barïr
yərə bilməsə tüxnüŋ asoḳï ḳalïr

6002 nəgü tąr əxitgil ay bilki təŋiz
bu səz ixkə tutoḳïl ḳïzartoḳïl mənïz

6003 yərügkə barïr tüx' tüxüŋ yaḳxï yər
tüpi əṣlï bilgil uḳux birlə kər

6004 nətəg yərsə tüxni anï təg bolur
yavuz yərmə tüxni saŋa ḳïloḳa ḳor

B430
6005 təlim tüx bolur yąm iqimkə barïr
yaraoḳsïz yąmix bolsa təŋsiz kəlir

6006 taḳï bir tüx ol kər bu yïl fəṣlïŋa
tadusï küqənip barïr əṣlïŋa

C360
6007 yïl ülgi yaz ərsə kiqig ərsə ər
ḳïzïl kərsə barqa yaoḳïz kərsə yąr

6008 anï ḳan küqəmix bolur bəlgülüg
ayu bąr ḳan alsun aŋar ülgülüg

6009 yïl ülgi yay ərsə tüxəgli yigit
sarïoḳ al tüxəsə ya kürḵüm əgit

6010 sarïoḳï küqəmix bolur ay bəgü
əzini boxutoḳu tərəŋbin yągü

5999 ئورتۇمە چۇش دەپ چۇشنىڭ ھەر بىرى،
ئى ئالىم، بۇ چۇشنىڭ كوپتۇر تەبىرى.

6000 ئورتۇمە چۇشنى، بىلىم بىرلە ئور،
قىياسەن مەنسىنى چۇشىنىپ كور.

6001 كىشى چۇش چۇشىسە ئورۇشكە بارۇر،
ئورۇش بىلمىگەندە نەپئى يوقىلۇر.

6002 نىمە دەر ئىشتىكىن بىلىمى دېگىز،
بۇ سوزگە ئەمەل قىل، قىزارسۇن مېگىز:

6003 چۇشۇڭ ئورى خوپ، چۇش ئورۇشكە باقۇر،
بىلىپ تۇپ ۋە ئەسلىن ئەقىل بىرلە كور.

6004 ياماڭ ئورمە چۇشنى، زىيانى تېگۇر،
نەچۇك ئورسە چۇشنى ئۇ شۇنداق بولۇر.

6005 تالاي چۇشلەر بارىكى، غىزاغا قارار،
ئۇ بولسا يارامسز، چۇش خۇنۇك بولار.

6006 يانا بىر چۇشكى، ئۇ پەسلگە قارار،
كۇچەيسە تادۇسى ئاڭا ئۇ باقار.

6007 باھار پەسلى بولۇپ، كىچىك بولسا ئەر،
كورۇنسە قىزىل ھەممە ھەم قوڭۇر يەر.

6008 ئۇنىڭ قانى كۇچەيگەن بولۇر بەلگۇلۇك،
دىگەن سەن ئۇنىڭكى قېنىن ئالغۇلۇق.

6009 گەر ئولسا پەسلى ياز، چۇش كورسە يىگىت،
چۇشىسە سېرىق، ھال يا كۇركۇم ئوگىت[234]،

6010 ئېشىپتۇر ئۇنىڭ، ئى ھېكىم سەپراسى،
سۇركە ھەم تەرەنجىۇبىل ئۇنىڭ دورىسى.

6011 yïl ülgi küz ərsə ər ərsə orut
qara kərsə taoɣ ya quḍuoɣ kərsə üt

6012 bu səwda küqənmix bolur ay qadax
ot iqgü mənəsin arïtoɣu adax

6013 qïx ərsə yana tüx kərügli qarï
aqar suv tüxəsə ya buz qar tolï

6014 küqənmix bolur kər anïŋ bəloɣəmï
isig nəŋ yətürgü iqürgü əmi

6015 taqï biri əẓoɣaŝ-u əḫlam bolur
bu tüxkə yərüg yoq ay qïlqï unur

6016 qəqə saqnu yatsa anï kərsə tüx
anar ma yərüg yoq anïŋ yanoɣï tux

6017 taqï bir tüx ol kərsə yəktin bolur
tüxəgli anï kərsə suvqa yunur

6018 yana pixəsin kərsə tüxtə kər ər
anar ma yərüg yoq ay qïlqï kür ər

6019 munï barqa bilgü yətürgü uqux
aḍïroɣu eḍürgü anïn yərsə tüx

B431
6020 nəgü tər əxitgil mu'əbbir ḫəkim
ayïtoɣu kərək ər tüxər ərsə kim

6021 bu tüx kərsə yərmə bilü bilməyü
nətəg yərsə tüxni bolur anlayu

6022 saqïnq kərsə tüxtə yanutï səvinq
səvinq kərsə qaḍoɣu bolur yïoɣlayu

6011 كۆز پەسلى چۈشسە ئورتا ياش بىر ئەر،
چۈقۇر، تاغ، قۇدۇق يا قارا نەرسەلەر،

6012 سەۋداسى كۆچەيگەن بولۇر، ئەي قاياش،
يىسۇن دورا مىكە ساپلاشقا، ئاداش.

6013 قىش پەسلى بولۇپ چۈش كورسە گەر قەبرى،
ئاقار سۇ چۈشسە يا مۇز، قار، تولى،

6014 ئۇنىڭ بەلغەمى، كور، كۆچەيگەن بولۇر،
ئىسسىقلىق ئىچۈرۈپ-يىدۈرسە بولۇر.

6015 ئېلىشمان، بىتەرتىپ چۈشلەردۇر بىرى،
جەسۇر ئەر، بۇنىڭ يوق ئېرۇر تەبىرى.

6016 نىمە ئويلاپ يېتىپ، چۈشسە شۇنى،
بولۇر ئورنىسە بۇ خىل چۈشلىنى.

6017 يەنە بىر چۈشكى، ئۇ شەيتانى چۈشتۇر،
بۇ چۈش كورگۈچى غۇسلە قىلسا بولۇر.

6018 هونەرىنى بىر كىم چۈشىدە كورۇر،
ئۇنىڭ تەبىرى يوق ئېرۇر، ئى جەسۇر.

6019 بۇلارنىڭ بارچىسىن بىلمەكلىك زورۇر،
ئاپىرىپ تاللاپ ئاندىن ئورنىسە بولۇر.

6020 نىمە دەر ئىشتىكىن، چۈش ئورۇر هېكىم،
سوراسۇن ئۇزى چۈش كورگەن بولسا كىم:

6021 بىلىپ ياكى بىلمەي بۇ چۈش ئورمىگىل،
نىچۈك ئورسە چۈشمۇ بولۇر دەل شۇ خىل.

6022 ئەگەر غەم چۈشسە بولۇر خوشچىلىق،
خوشاللىق چۈشسە كېلۇر قايغۇ، بىل.

A172 C361

6023 bir ək yanlïoq ərməz bu tüxkə yərüg
munï kəḍ sakïnoqu ay kïlkï ərüg

6024 ḳara ʻam tüxinə yərügi aḍïn
aḍïn boldï bəglər tüxi kər aḍïn

6025 səvinq kərsə tüxtə oyun ya büḍik
sakïnq ḳaḍoqularḳa aqïldï kəzik

6026 yana yïoqlasa tüxtə kərsə sakïnq
ərəz birlə avnur bulur miṇ səvinq

6027 yana tüx bolur kər yərügi anïṇ
aḍïnḳa bolur asoqï bolmaz sənïṇ

6028 kixikə kərüp yərlür əmdi bu tüx
aṇar yakxïoq ərsə yaoqutur uḳux

6029 tüx ol kər anï kərsə bəklig bolur
ol oḳ tüx takï birni iglig kïlur

6030 munï barqa bilgü kərək ay ḳadax
anïn ətrü yərsə tüxüg ay adax

6031 nəgü ol tüxünṇni maṇa ay aqa
anï mən yərəyin kər aḍra səqə

6023 ئەمەس بىرلا خىلدا بۇ چۈش تەبىرى،
ئى تەمكىن، چۈشەنمەك كېرەك ھەر بىرى.

6024 ئاۋامنىڭ چۈشىگە تەبىر بولەكتۇر،
بولەكتۇر بەگ چۈشىنىڭ تەبىرى. كور.

6025 سويۇنچ كورسە چۈشتە ئويۇن يا ئۇسۇل،
ئېچىلغاي ئەلەم ۋە قايغو ئۇچۇن يول.

6026 يەنە يىغلىسا چۈشتە كورسە ئەلەم،
ھوزۇردا ياشار مىڭ، كېتىپ قايغۇ-غەم.

6027 يەنە بەزى چۈش بار تەبىرى ئۇنىڭ،
بولەككە بولۇر، نەپئى بولماس سېنىڭ.

6028 كىشىگە قاراپ چۈش تەبىرى بولۇر،
ئاڭا بولسا لايىق، ئەقىل چۈش ئورۇر.

6029 بۇ چۈشكى، كىشى كورسە ساغلام بولۇر،
شۇ چۈش بەزىلەرنى كېسەلمۇ قىلۇر.

6030 بىلىشلىك كېرەكتۇر بۇلارنى قاياش،
ئۇنىڭدىن كېيىن سەن ئورى چۈش، ئاداش.

6031 نەچۇكتۇر چۈشۈڭ ئۇ، سەن ئېيتقىن ئېچىپ،
بەرەي تەبىر ئاڭا مەن ئاجرىم قىلىپ.

78

OḌƆIURMÏX ƟGDÜLMIXKƏ TÜX KƟRMIXIN AYUR

6032 yanut bᵩrdi oḍoɪurmïx aqtï tilin
ayur sözləyin mən kənülkə alïn

B432
6033 xatu kərdüm əlig anïŋ baoɪnasï
yüz utru uruoɪluoɪ əḍiz həm yasï

6034 aŋar aoɪdïm əmdi birər baoɪnaqa
baxïŋa təgi baoɪna sadïm nəqə

6035 baxïnda bir ətqi maŋa suv bᵩrür
alïr mən tükətü iqip əz ḳanur

6036 anïŋda basa kəkkə uqtum tənip
özüm bəlgüsüz boldï ərləp siŋip

یەتتىنچى باب

ئودغورمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكە خوش كۆرگەنلىكىنى بىتىقانلىغى

بايانداً

6032 جاۋاپ بېرىپ ئودغۇرمىش ئاچتى تىلىن،
دىدى: چىن قۇلاق سال، ئۇنى سوزلەيمن.

6033 شوتا كوردۇم ئىگىز، ئەللىك ۋاختىلىق،
ئالدىمدا تۇراتتى يانتۇ قويۇغلۇق.

6034 چىقىپ باردىم ئاڭا بىر-بىردىن ئورلەپ،
ساناپ تا باشقىچە ۋاختا نەچچە دەپ.

6035 بېشىدا بىر ئەتچى[235] سۇ بەردى ماڭا،
ئېلىپ ئىچتىم تۇگەتتىم، قاندىم ئاڭا.

6036 كېيىن كوككە ئۇچتۇم، ئىگىز يۇكسىلىپ،
يوقالدىم ئۇزۇم ئۇندا ئورلەپ سىڭىپ.

79

ӨGDÜLMIX OḌ0IURMÏX TÜXINƋ TƏ'BIR ḴÏLMÏXÏN AYUR

C362

6037 yanut bəṛdi ɵgdülmix aydï bu tüx
əḍi əḍgü tüx ol kər asoḳï ɵküx

6038 nəlük ɵzkə tənṣiz yərər sən yərüg
yərügkə barïr tüx ay kɵnḷi ərüg

6039 aoḳïx barqa tüxtə aoḳïrlïḳ bolur
aoḳarï tənınqə uluoḳluḳ bulur

6040 nəqə aoḳsa tüxtə aoḳar ḳut ḳïvï
aoḳïrlïḳ bulur kəḍ bulur yüz suvï

6041 xatuḳa aoḳar təg aoḳar ol ḳutï
uluoḳluḳ bilə əldə yaḍlur atï

6042 munuḳï bu sɵzkə tanuḳ kəldi sɵz
tüxüg yərgüqi tüx yərüp ḳoḍtï ɵz

6043 xatu tüxtə 'izz ol aoḳarï tənı
birər baoḳna sayu aoḳïrlïḳ ɵnı

يەتتىنچى باب

ئوگدۇلۇشنىڭ ئودغۇرىش چوشكىسىنى بەرپا قىلغانلىقى بايانىدا

6037 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمىش ئېيتتى: بۇ چۈش،
تولا پايدىلىقتۇر، ئېرۇر بەكمۇ خۇش.

6038 نېمىشقا بېرۇرسەن تەبىر بولمىغۇر؟
ئەي ئاقىل، بۇ چۈشكى، ئورۇشكە ماڭغۇر.

6039 جىمى چۈشتە ئورلەش ئەزىزلىك بولۇر،
بۇ ئورلەش تېگىمچە ئۇلۇغلۇق كېلۇر.

6040 ئىگىزلەپ چۈشەسە ئوسەر دەۋلىتى،
ئەزىزلىك تېپىپ بەك ئاشۇر شوھرىتى.

6041 شوتىغا چىقاردەك ئېشىپ بەخت-قۇتى،
ئۇلۇغلۇقلە ئەلدە يېيىلغاي ئېتى.

6042 گۇۋادۇر بۇ سوزگە توۋەندىكى سوز،
قويۇپتۇر ئورۇچى ئورۇپ ئۇنى ئۈز:

6043 شوتا چۈشتە ئىززەت يۈكسەلگەن قەدەر،
ھەر ۋاختا تېگىمچە بولۇر موتىۋەر.

6044 nəqə aoɣsa anqa aoɣirlïḳ bulur
azun malï ḳut ḳïv bulur ɵz ɵnï

6045 ïḍïxlïoɣ suvuoɣ sən alïp iqtükün
tiriglik uzun boloɣa yïldïz kɵkün

B433
6046 uqup kɵkkə ɵrləp tükəl aoɣduḳun
tilək bəŗgə tənri nəgü ḳoldukun

6044 نەچە چىقسا ئورلەپ شۇنچە قەدر تاپۇر،
جاھان مالى، تەلەي ۋە بەختكە يېتەر.

6045 قاچادىكى سۇنى ئىچكىنىڭ پۇتۇن،
ھايات يىلتىزىڭ بولغۇسدۇر ئۇزۇن.

6046 ئۇچۇپ كوككە ئورلەپ تولۇق چىققىنىڭ،
خۇدا بەرگۈسدۇر ئۇمىت قىلغىنىڭ.

80

OḌOIURMÏX BU TÜXKƏ AḌÏN YƏRÜG AYUR

6047 yanut bərdi oḍoqurmïx aydï tüxüm
yərügi bu ərməz ay əxim tuxum

6048 özüŋ kərmix ərsə bu tüxni yatïp
yərügi ol ərdi kim aydïŋ ətip

6049 sənïŋ himmətiŋ barqa dunya turur
bu dunya tiləgli bu dunya bulur

C363
6050 mənïŋ bu özüm qaqtï dunya qoḍup
bu yərdə turur mən kər əmgək yüḍüp

6051 tükəl yərmədiŋ tüx yərügin maŋa
əxitgil bu tüx mən yərəyin saŋa

6052 əḍiz baoqnalïoq mən xatu kərdüküm
tiriglik turur ay qadax yərdüküm

6053 xatunuŋ baxïŋa təgi yoqladïm
yaxïmnï tükəttïm tiriglik yədim

سەكسەنچى باب

ئودغورمشنىڭ بۇيۇشكە باشقاتەرىپەرگەنلىگى بايانىدا

6047 جاۋابەن ئودغۇرمش دىدى: بۇ چۈشۈم—
تەبىرى ئۇ ئەمەس، ئەزىز يولدۇشۇم.

6048 ئۇزۇڭ كورگەن ئولساڭ بۇ چۈشنى يېتىپ،
شۇ ئەردى تەبىرى، دىدىڭ سەن يېشىپ.

6049 كى بارچە هممىتىڭ دۇنيا ئۈچۈندۇر،
بۇ دۇنيا تىلەگەن، بۇ دۇنيا تاپۇر.

6050 قېچىپ مەن ئۇزۇم بۇ جاهاننى قويۇپ،
بۇ يەردە يۇرەرمەن جاپالار يۇدۇپ.

6051 تولۇق ئورمىدىڭ سەن بۇ چۈشنى ماڭا،
ئىشتىكىن، بۇ چۈشنى ئورەي مەن ساڭا:

6052 ئىگىز ۋاخىنلىق بىر شوتا كورگىنىم،
ئېرۇر ئەي قاياش ئۇ تىرىك يۇرگىنىم.

6053 شوتانىڭ بېشىغا قەدەر ئورلىدىم،
كى ئومرۇم تۈگەتتىم، رىزقىمنى يىدىم.

6054 baxïŋa aoqïp mən ol ətqi kəlip
maŋa bərdüki suvnï iqtim alïp

6055 ol ətqi turur kər ataliöqlarïoq
atasïz kïlïöqlï ay kïlkï arïoq

6056 ol ətqi turur kər ətilmixlərig
buzuoqlï yoritmaoqlï janlïoq tirig

B434
6057 ïdïxlïoq suvuoq mən tükəl iqmixim
tiriglikkə yərdün uzattïŋ yaxïm

6058 tiriglik bolur suv sən aymïx təg ək
yarïm iqsə kalsa yarïmï ülüg

6059 yarïm suv iqip kodtum ərsə yarïm
yarïm kaloqay ərdi tirigliklərim

A173
6060 ïdïxlïoq suvuoq iqtim əmdi tükəl
tükəttim tiriglik əsən ədgü kal

6061 nəgü tər əxitgil ukuxluoq bəgü
bəgülər səzin səzkə ul tüp təgü

6062 ïdïxlïoq suvuoq tüxtə iqsə yarïm
tükədi tiriglik yarïmï bərim

6063 kalï iqsə suvnï tükətü tükəl
tükədi tiriglik kazïldï kïrïm

6064 yokaru uqup bu əzüm təndüki
yaxïl kəkkə ərləp təŋip sindüki

6065 süzük jan turur ol bu kəptin qïkïp
yana yandï kəlməz yərinə aoqïp

6054 بېشىغا چىققاندا، ئۇ ئەتچى كېلىپ،
ماڭا سۇنى بەردى، ئىچىپمەن ئېلىپ.

6055 ئۇ ئەتچى ئېرۇر، كور، ئاتالىقلىنى ــ
ئاتاسىز قىلۇچى، ئى پاك، بىل بۇنى.

6056 ئۇ ئەتچى ئېرۇر، كور، ئابادانلىقنى ــ
بۇزار ھەم يۇرۇتمەس يۇرگەن جانلىقنى.

6057 قاچادىكى سۇنى تولۇق ئىچىشىم ــ
نى جورۇپ ھاياتقا، ئۇزارتتىڭ يېشىم.

6058 ھاياتلىق ئىدى سۇ سەن ئېيتقان كەبى،
يېرىمى ئىچىلىپ، قالسا يېرىمى.

6059 يېرىمىن ئىچىپ قويسام ئەردىم يېرىم،
يېرىم قالغاي ئەردى تىرىكلىكلىرىم.

6060 ئىچىپمەن ئۇ سۇنى تامامەن بىراق،
تۇغمدى ھاياتىم، سەن قال ئىسەن ـ ساق.

6061 نىمەدەر ئەقىللىق ھېكىم، ئاڭلىغىن،
ھېكىملەر سوزىن سوزگە ئاساس دىگىن:

6062 گەر چۈشتە بىر قاچا سۇ ئىچسە يېرىم،
تۇگەدى تىرىكلىك يېرىمى يېرىم.

6063 ئەگەر ئىچسە سۇنى تۇگىتىپ ئېرىغ،
تۇگەدى تىرىكلىك، قېزىلدى قەۋرىم.

6064 يۇقۇرى ئۇچۇپ ھەم غايىپ بولغىنىم،
يېشىل كوككە ئورلەپ سىڭىپ كەتكىنىم.

6065 ئېرۇر ئۇ سۇزۇك جان قېپىدىن چىقىپ،
كېتىپ قالدى، كەلمەس يېرىگە يېنىپ.

C364

6066 bayat tüxtə bəlgürtti əmdi maŋa
əlümkə anunoqu kərək ay toŋa

6067 bu tüxnün yərügi bu yanlïoq turur
aḍïnsïoq yərər sən maŋa ay unur

6068 sən əḍgü kïlur sən mənin kənlümi
əlüm utru kəldi otï yoḳ əmi

6069 baḳa kərgil əmdi ay kənli tirig
əlüm kətki kïldï yaoqïz yərlərig

6070 nəqə ḳarxï ordu bəzəklig səray
əlüm buzdï barqa turu ḳaldï ḫay

6071 nəqə kür küvənür bəḍük bəglərig
əlüm yərkə soḳtï baḳa kər tirig

B435

6072 nəqə küq biləklig yumïtmïxlarïoq
əlüm tuttï saqtï yïrattï arïoq

6073 taŋ ərməz əlüm tooqsa yalnuḳ əlür
ḳamuoq tïn toḳïoqlï əlümkə turur

6074 tanï bu turur kər əlügli ət əz
əlümüg unïtïp ḳoḍur tildə səz

6075 usayuḳ bu yalnuḳ bilir əlgüsin
əzindin kətərməz usallïḳ usïn

6076 əlüm ḫəḳ turur kər kəqix yoḳ aḍïn
nəgü ərki ḫalim əlümdə kəḍin

6077 saḳïnqïm bu ol ay kənüldəx əxim
əlümdə kəḍin tənri ətsü ixim

6066 خۇدا چۈشتە بىلدۇردى ئەمدى ماڭا،
ئولۇمگە تەييارلىق كېرەك، ئى توڭا.

6067 بۇ چۈشنىڭ يورۇغى شۇ ياڭلىغ ئېرۇر،
بولەكچە ئورەرسەن ماڭا، ئى جەسۇر.

6068 تەسەللى بېرەرسەن ياساپ كوڭلىمنى،
ئولۇم تۈتتى ئەمدى يوق دورا-ئەمى.

6069 ئى كوڭلى تىرىك سەن دىققەت بىرلە كور،
قوڭۇر يەرنى قىلدى ئولۇم دوۋە-گور.

6070 نەچە قەسىر، ئوردا، بىزەكلىك ساراي—
نى بۈزدى ئولۇم، قىلدى ۋەيرانە، ۋاي!

6071 نەچە باتۇر، مەغرۇر بۈيۈك بەگلىنى،
ئولۇم يەرگە تىقتى تىرىك، كور ئۇنى.

6072 نى كۈچلۈك بىلەكلەر توپلاپ يىققىنىن،
ئولۇم ئالدى، چاچتى، تاراتتى بارىن.

6073 تاڭ ئەرمەس ئولۇم، تۈغسا ئىنسان ئولۇر،
جىمكى تىنارلىق ئولۇچى ئېرۇر.

6074 ئاجايىپى شۇكى، ئولۇچى بۇ جان،
ئۇنۇتۇپ ئولۇمنى ئۇرار لاپ هامان.

6075 غاپىلدۇر بۇ ئىنسان، بىلۇر ئولۇشن،
يوقاتماس ئوزىدىن غەپلەت ئۇيقۇسىن.

6076 ئولۇم هەق ئېرۇر، يوق ئوزگە ئامالىم،
نە بولغاي ئولۇمدىن كېيىن بۇ هالىم.

6077 شۇدۇر ئەندىشەم، ئى كوڭۇلداش ئەشىم،
ئولۇمدىن كېيىن هەق ئوڭلىسۇن ئىشىم.

6078 barïn tap ḳïlïp mən kəqürdüm künüm
ərəz əmgək ərtti yarudï tünüm

6079 əlig ḳïsoɣa tuttum tavar tərmədim
ḫəwa arzularḳa kənül bərmədim

6080 bu künkə saḳïndïm əzüm yüklərin
yənitmək tilədim yazuḳum barïn

6081 nəgü tər əxitgil bilik bərgüqi
baoɣïrsaḳ bu ət sav ərig bərgüqi

C365
6082 usanma ḳatïoɣlan yükünni yənit
yoluḳ ḳïlda yinqkə əzünni kənit

6083 bu kün yatma əmgə ixinni ətin
kəqər əmgəkiḳ sən kəqərdə unït

6084 yana aydï ay qïn baoɣïrsaḳ ḳadax
barïr mən uḍu sən kəlir sən adax

6085 saṇa ḳaq aoɣïz səz əzüm səzləyin
unïtma anï sən mənində kəḍin

6086 tirigdə baoɣïrsaḳ əzüm bolsunï
əzümdə kəḍin bu əzüm ḳalsunï

6078 قانائەت قىلىپ بارغا كەچۈردۇم كۇنۇم،
ھوزۇر، مېھنەت ئوتتى، يورۇدى تۇنۇم.

6079 قولۇم قىسقا تۇتتۇم، تاۋار يېغمىدىم،
ھاۋا-ئارزۇلارغا كوگۇل بەرمىدىم.

6080 بۇ كۇننى چۈشەنگەچ، ئوزۇم يۇكلىرىم،
يەڭگىتمەك تىلەدىم بارچە گۇنايىم.

6081 نىمە دەيدۇ، ئاڭلا، بىلىم بەرگۇچى،
كويۇمچان بولۇپ پەندـناسات قىلغۇچى:

6082 تىرىش، بولما غاپىل، يېنىكلەت يۇكۇڭ،
تۇزەت ئوزنى، قىلدىن نازۇكتۇر يولۇڭ.

6083 بۇ كۇن ياتما، قىينال، ئىشىڭ تەييار ئەت،
كېچۇچى جاپانى ئۇنۇتقىن ئوزۇڭ.

6084 يەنە ئېيتتى: ئى چىن كويۇمچان قايناش،
كېتۇرمەن، سوگۇمدىن بارۇرسەن ئاداش.

6085 ساڭا بىر قانچە سوز سوزلەپ ئوتەيىن،
ئۇنۇتما ئۇنى سەن مېنىڭدىن كېيىن.

6086 تىرىكمەن، كويۇمچانلىغىم بولسۇن ئۇ،
ئوزۇمدىن كېيىن بۇ سوزۇم قالسۇن ئۇ.

81

OḌOIURMÏX ӨGDÜLMIXKӘ PӘND BẒRMIXIN AYUR

B436

6087 sөzüm bu usal bolmaoqïl ay ḳadax
ẹsizkӘ tiriglik yava ḳïlma yax

6088 kөni bol yitürmӘ kөnilik yolïn
bu yol ẹltgӘ arzu tilӘkkӘ bilin

6089 baoqïrsak bolun barqa tïnlïoq өzӘ
tapuoq ḳïl bayatḳa kөṇül til tüzӘ

6090 sakïnq ḳïsoqa tutoqïl tapuoq ḳïl uzun
ẹvӘrdӘ amul bol puxarda tüzün

6091 өlümüg unïtma ẹtikiṇ ḳïlïn
өzünṇi unïtma tüp ẹşlïṇ bilin

A174

6092 ḳaraoqurma dunyaḳa sukluk ḳïlïp
ḳalïr bu barïr sӘn өkünqün ulïp

6093 bayat ḥukmi tapla nӘgü kӘlsӘ yüḍ
boḍunḳa asïoq ḳïl bolu bẒrsӘ eḍ

سەكسەن بەشىنچى باب

ئۇدغۇرمىشنىڭ ئۆگدۈشكە نەسىھەت قىلغانلىغى بايانىدا

6087 سوزۈم شۇ قاياشىم، غاپىل بولمىغىن،
هاياتنى يامانغا زايە قىلمىغىن.

6088 يوقاتما دۇرۇسلۇق يولىن، توغرا بول،
تىلەككە ئىلىتكەي سېنى ئۇشبۇ يول.

6089 كويۇمچان بول جىمى تىنارلىق ئۈچۈن،
تۇزەپ دىل، تىلىڭنى سەن هەققە تېڭىن.

6090 غېمىڭنى قىسقا قىل، تائەتنى ئۇزۇن،
شاشقاندا تەمكىن بول، غەزەپتە تۇزۇن.

6091 ئولۇمنى ئۇنۇتما، تەييارلىقنى قىل،
ئۇزۇڭنى ئۇنۇتما، تۇپ ـ ئەسلىڭنى بىل.

6092 بۇلغانما دۇنياغا هىرىسلىق قىلىپ،
قالۇر بۇ، كېتۇرسەن، ئوكۇنچته ئىگرىپ.

6093 خۇدا هوكمىگه كون، نه كەلسه كوتەر،
خەلقته نەپئى قىل، پەيت تاپساڭ ئەگەر.

6094 kəni səzlə ḳəwliŋ tükəl kïl pütün
bolur ḳəwli yaloɣan kixilər otun

6095 külər yüz isig səz ḳïlïnq əḍgü tut
bolu bəṛgə əḍlək kəlü bəṛgə ḳut

6096 aḳï boloɣïl alqaḳ tuz ətmək yəṭür
kixi ʻəybi aqma sən ərtüp yəṭür

C366
6097 ḥəwa basoɣïl əvkəŋ kəlir ərsə yïoɣ
ət əz əgri yolḳa barïr ərsə yïoɣ

6098 əzüŋ asoɣï ḳolma boḍun asoɣï ḳol
yüḍürmə yük əlkə əzüŋ yükqi bol

6099 tavar nəŋ barïn kïl əzünkə yuluoɣ
boḍunuoɣ səvündür ay bilki uluoɣ

B437
6100 kixi əḍrümi kər kixini yular
səvüg jan yuluoɣlap səvinqin tilər

6101 əḍi yaḳxï aymïx kər əḍrüm talu
biliklig uḳuxluoɣ məŋəsi tolu

6102 asïoɣlïoɣ kixi ol kixi əḍrümi
baoɣïrsaḳ kixi ol boḍun kəḍrümi

6103 kixilik atï kər iki nəŋ turur
baoɣirsaḳ biri bir aḳï nəŋ bəṛür

6104 taḳï munda yəgrək ayur kər uḳux
uḳux yolï tutsa asïoɣlar əküx

6105 aḳï təp ayurlar ḳayu ol aḳï
aḳï jan yuluoɣlap ətər ər ḥəḳï

6094 دۇرۇس سوزله سوزنى تولۇق قىل پۇتۇن،
بولۇر سوزى يالغان كىشىلەر ئوتۇن[236].

6095 كۆلەر يۇز، ئىسسىق سوز، خۇيۇڭ ياخشى قىل،
كىلۇر بەخت ئايلىنىپ دەۋر ساڭا، بىل.

6096 سېخى ھەم مۇلايىم بول، تۇز-نان يىمدۇر،
كىشى ئەيبىن ئاچما، يوشۇر سەن يوشۇر.

6097 يىغ نەپسىڭ، غەزەپتە باسقىن ئۆزۈڭنى،
گەر نەپسىڭ ئەگرىگە ماڭسا يىغ ئۇنى.

6098 ئۆزۈڭ نەپئى كۆتمە، خەلق نەپئى كۆت،
يۇكۇڭنى يۇتتۇرمە ئەلگە، ئۆزۈڭ يۇت.

6099 تاۋار-مال بارىنى قىل ئۆزگە يۇلۇغ[237]،
خەلقنى سويۇندۇر، ئەي ئىلمى ئۇلۇغ.

6100 كىشىنىڭ خىلى ئۇ كىشى قۇتقۇزار،
سويۇنچتىن تىلەپ ئۆز جانىن پىدالار.

6101 تولا ياخشى ئېيتمىش كىشى ياخشىسى،
ئەقىللىق، بىلىملىك، پىكىرلىك كىشى:

6102 كىشىلەر خىلىدۇر پايدىلىق كىشى،
خەلقنىڭ ئۇلۇغى كويۇملۇك كىشى.

6103 كىشىلىك دىگەن ئات ئىككى نەرسەدۇر،
كويۇمچان بولۇش ھەم سېخىلىق ئېرۇر.

6104 قارا، ئېيتار ئەقىل بۇنىڭدىنمۇ خوپ،
ئەقىلنىڭ يولىن تۇتسا پايدىسى كوپ:

6105 سېخى دەپ ئاتارلەر، كىمدۇر ئول سېخى؟
سېخى جان پىدالاپ، ئوتەر ئەر ھەققى.

6106 akïlïk ol ərməz üləsə kümüx
akï janï həlkka kïlur ol yulux

6107 akïtsa akï ər boḍunka tavar
aka yïoqlu tərlür anar həlk avar

6108 iki nən turur dunya atï qavï
biri nən tavar ol biri yüz suvï

6109 bu iki bulup min yaxasa tükəl
ölüm tutsa ahir aḍïn boloqu ḥal

6110 kara tapsa bəglər bəḍüyür kopar
üzəngü bar ərsə qigən bərk kapar

6111 bu ol dunya dəwlət karanïn kurï
bulunmaz bulunsa bolur bəg karï

6112 özün kəqgü atïn sənin kəqkün ol
kəqütqi ölüm kəlgü ahir kün ol

6113 kəqügli kixi ətməz ordu saray
yorïoqlï kixi yolda kalmaz yïl ay

6114 özünni yol ötgən sakïn ay kadax
səvinq kïlma artuk yazuk tutma kax

B438 C367
6115 kəqikli turur bu azun kaloqusuz
ölügli turur öz küni bəlgüsüz

6116 anunmïx turur bu ölüm tarmakï
usanïp yorïrda ilər karmakï

6117 bu dunya ax ol bir bu ax yəglinin
atïnï sən ök ay xatïm yok mənin

6106 سېخىلىق ئەمەستۇر تاراتماق كۆمۈش،
سېخىلىق ــ خەلقە جانپىدا بولۇش.

6107 ئېقىتسا سېخى ئەر خەلقە تاۋار،
ئېقىپ خەلق ئۇنىڭغا كېلىپ توپلىنار.

6108 جاھان شوھرىتى ئىككى نەرسە ئېرۇر،
بىرى مال، بىرسى يۈز ئابرۇي بولۇر.

6109 تېپىپ ئىككىنى مىڭ ياشسا تۇگەل،
ئولۇم تۇتسا ئاخىر، ئوزگە بولۇر ھال.

6110 ئاۋام ئىشلىسە، بەگ ئوسەر ــ زورىيۇر،
ئۇزەڭگۇ بار ئەرسە يۇگەن چىڭ تۇتۇر.

6111 بۇدۇر دۇنيا، دەۋلەت ۋە خەلق ھاللىرى،
تېپىلماس، تېپىلسا بولۇر بەگ قېرى.

6112 كوچۇرسەن، سېنىڭ ئۇ ئېتىڭ ھەم كوچەر،
كوچۇرگۈچى ئولۇم، ئاخىرى كېلەر.

6113 كوچۇچى كىشى قىلماس ئوردا ـ ساراي،
يۇرۇچى كىشى يولدا قالماس يىل ـ ئاي.

6114 ئوزۇڭنى يولۇچى ھىساپلا قاياش،
خوشال بولما ئارتۇق ھەم ئويناتما قاش.

6115 كېتۈچى ئېرۇر بۇ جاھان قالغۇسز،
ئولۇچى ئېرۇر جان، كۆنى بەلگۈسز.

6116 تۇرۇپتۇ تەييار بۇ ئولۇم تىرنىغى،
غاپىل يۇرگىنىڭدە ئىلار قارمىغى.

6117 بۇ دۇنيا ــ بىر ئاشتۇر، سەن يىگۈچىنىڭ ــ
ئېتىنى ئوزۇڭ ئېيت، چامام يوق مېنىڭ.

6118 tilək arzu sürmə həwanni yïoqïn
kixig sondamaoqïl tilin kïl aoqïn

6119 nəgü tər əxitgil ay kənli oduoq
bu səz ixkə tutsa tokïnmaz yoduoq

6120 tilək arzu sürmək ədi kəd tatïoq
tatïoq aytïoqï bar yarïnlïk katïoq

6121 tatïoqka tatïoqsïz süqigkə aqïoq
aoqïxka inix ol ədizkə patïoq

6122 tükəl kïz kïlïnqlïoq turur bu azun
səni armasunï ay kïlkï tüzün

6123 təlim yəlkə bərdi səni təglərig
kəqürdi əlig təg təlim bəglərig

6124 kəz aqtï silərkə bu bərdi əlig
usal bolmaoqïl sən ay kïlkï silig

6125 nəgü bərdi ərsə yana aloqay ok
nəqə tərdi ərsə yana saqoqay ok

6126 nəqə külsə bir kün yana sïoqtatur
nəqə ətsə əvrə buzar artatur

A175
6127 kïlïkï jəfa ol kïlïnqï otun
yaruklukï azrak əküxi tütün

6128 bəzənür kixikə əzin kərkitür
kənül bərdin ərsə adak bərkitür

6129 xəkər birlə igdür bərür kin aoqu
yayïoq kut kïlïnqï bu ol ay bəgü

6118 قوغلاشما سەن ئارزۇ، سەن قىلما ھەۋەس،
غەيۋەتتىن تىلىك يېغ، بولغىن گاچا، بەس.

6119 دىلى بىدار كىشى، ئاڭلا، نىمە دەر،
ئەمەل قىلسا بۇڭا، دۇچكەلمەس زەرەر:

6120 بۇ ئارزۇ قوغلىماق بەك تاتلىق ئېرۇر،
سوراغى بۇنىڭ تاڭنا قاتتىق ئېرۇر.

6121 تاتلىققا تېتىقسىز، چۈچۈككە ئاچچىق،
ئورلەشكە چۈشۈش بار، ئىگىزگە باتىق.

6122 قىلىقتا دەل قىزغا ئوخشايدۇ ئاجۇن،
سېنى ئالدىمسۇن، ئەي خۇلقى تۇزۇن.

6123 تولا يەلگە بەردى سېنىڭدەكلىنى،
كوچۇردى ئېلىگدەك تولا بەگلىنى.

6124 كوز ئاچتى سىلەرگە، ئۇ قول بەردى، بىل،
ئى خۇلقى سىلىق سەن بولمىغىن غاپىل.

6125 نىمە بەرگەن ئولسا، يەنە ئالغاي ئۇ،
نىمە يىققان ئولسا، يەنە چاچقاي ئۇ.

6126 نېچە كۈلمە بىر كۇن يەنە يىغلىتار،
نېچە تۇزسە بىر كۇن ئورەر ۋە بۇزار.

6127 قىلىغى جاپادۇر، مىجەزى جاھىل،
نۇرى ئاز، تولاسى تۇتۇن ئۇنى بىل.

6128 بىزەنىپ كىشىگە ئوزىن كورستۇر،
كوڭۇل بەرگەنىڭدە پۇتۇك بېكىتۇر.

6129 شېكەر بىرلە ئاسراپ، بېرۇر سوك ئاغۇ،
ئەي ئالىم، ۋاپاسىز بۇ بەخت خۇيى شۇ.

B439

6130 nəgü tər əxitgil saḳïnuḳ baxï
saḳïnoqïl ay dəwlət iḍisi kixi

C368

6131 ḳalïr dunyaḳa bərmə saḳlan kəṇül
jəfaqï turur bu ay ḳïlḳï amul

6132 əḍi yaḳxï aymïx kər eḍrüm talu
biliklig uḳuxluoq hirədi tolu

6133 yayïoq ḳutḳa ilnip yaṇilma yorïḳ
ïnanqsïz turur ḳut kər əvrər ḳilïḳ

6134 kəlikə turur dunya dəwlət küni
kəlikə bir ək yərdə turmaz kəni

6135 dininṇi aoqïr tut bu dunyaṇ uquz
aoqïr ḳiloqa diniṇ ay bilki əgüz

6136 ərəzkə avïnma səvinmə saḳïn
bayat yadï birlə tapuoq ḳil baḳin

6137 əsürtməsü dəwlət səni ay ḳadax
aḍïldukta xəksiz kəzüṇ toloqa yax

6138 nəgü tər əxitgil bu boḍun bəgi
sïnap səzləmix səzni yətlip əgi

6139 kimi ərsə dəwlət əsürtsə kəlip
yaoqïz yərdə yarlur yürəki ulïp

6140 uluoqlukḳa əsrüp kim ahsumlasa
ḳara yər ḳatïnda ḳïyïn yər basa

6141 yigitlik ya baylïḳ bu ḳut əsrüki
süqig əsrükinda bətər ay bəki

6130 نه دەيدۇ ئىشتكىن، تەقۋالار بېشى،
چۈشەنگىن، ئى دەۋلەت ئىگەسى كىشى:

6131 قالۇر بۇ جاھانغا سەن بەرمە كۆڭۈل،
ئەي ۋەزمىن قىلىقلىق، جاپاچىدۇر ئول.

6132 ئەقىل، ئاڭ، بىلىمدە سەرەـخىل بىر ئەر،
ئەجىپ ياخشى ئېيتمىش، ئىشت، نىمەدەر:

6133 ۋاپاسىز بەختنى كورۇپ ئازمىغىل،
ئۇزگىرىپ تۇرار بەخت، ئىشەنچسىز ئۇ، بىل.

6134 كولەڭگە ئېرۇر دۇنياـدەۋلەت كۆنى،
كولەڭگە ئۇ بىر يەردە تۇرماس كونى.

6135 دىنىڭنى ئەزىز تۇت، بۇ دۇنيانى خار،
ئى ئىلمى دەريا، دىن قەدىرلىك قىلار.

6136 ھوزۇرغا گول بولما، سويۇنمە، چۈشۈن،
خۇدا يادى بىرلە تائەت قىل پۈتۈن.

6137 سېنى مەس قىلمىسۇن بەختـدەۋلەت، قاياش،
ھۇشۇڭ يىققاچ، شەكسىز، تولۇر كوزگە ياش.

6138 نىمەدەر ئىشتكىن خەلىقنىڭ بېگى،
سوزىنى سىناغان، يېتىلگەن ئوگى:

6139 كىمنىكى مەس قىلسا بىر دەۋلەت، كېلىپ،
قوڭۇر يەردە ئىڭرار يۇرەك يېرىلىپ.

6140 بولۇپ مەس ئۇلۇغلۇققا كىم گوۋىنەر،
قارا يەر تېگىدە جازاسىنى يەر.

6141 يىگىتلىك يا بايلىق يا بەخت مەسلىگى،
شاراپ مەسلىگىدىن يامان، ئەي بەكى[238].

6142 əsürsə ḳalï borqï bornï iqip
uḍïp ḳopsa aḍlur usïnda kəqip

6143 bu dəwlət əsürtsə aḍïn aḍlumaz
ölüm tutmaoɣïnqa uḍïr oḍnumaz

6144 atïṉ boldï ḳul ḳïlma bəglər ixi
özüṉ ḳulluḳï ḳïl ay əḍgü kixi

B440
6145 təlim ḳaloɣu ərməz tiriglik küni
uzun baroɣu ərməz uluoɣluḳ üni

6146 nəqə miṉ yaxasa əz əlgü turur
ulaxmïx ət özlər üzülgü turur

6147 muṉar mənzər əmdi əxit bu səzüg
kəṉülkə alïnoɣïl əvürmə yüzüg

C369
6148 tiləḳ arzu ni'mət tükəl yəsə sən
tiriglik suvïn sən bulup iqsə sən

6149 sunup tutsa əlgiṉ əgər kək kəzin
baxïṉ kəkkə təgsə yana yərdə sən

6150 kəni səzləyin səz saṉa ay ḳadax
nəgü kizləyin mən ay kəṉli tudax

6151 ḳalï səvməz əz kər bu dunya nəṉin
tü ni'mət talu yüz ḳïlïnqïn yaṉïn

6152 ərəz arzu ni'mət bu ḳoḍmaḳ ḳamuoɣ
yayïoɣ dunya yaptï maṉa bu ḳapuoɣ

6153 bayattïn yïratur bu dunya kixig
tïḍar ḳïldru ïḍmaz bu əḍgü ixig

6142 هاراقكەش مەس ئولسا هاراقنى ئىچپ،
ئۇخلاپ قوپسا تۆزىلەر ھۇشنى تېپىپ.

6143 مەس قىلسا بۇ دەۋلەت ئەگەر كىشىنى،
ئويغانماس، ئولۇم تۇتمىغۇنچە ئۇنى.

6144 ئېتىك بولدى قۇل، قىلما بەگلەر ئىشى،
ئوزۇك قۇللىغى قىل، ئى ياخشى كىشى.

6145 تۇرمايدۇ تولا بۇ تىرىكلىك كۇنى،
ئۇزۇن جايغا يەتمەس بۇيۇكلۇك ئۇنى.

6146 نەچە مىڭ ياشاسا، ئوز ئولگۇچىدۇر،
ئۇلانغان ئەزالار ئۆزۇلگۇچىدۇر.

6147 بۇكا ئوخشار ئەمدى ئىشت ئۇشبۇ سوز،
تۇتۇپ دىلدا مەھكەم، ھەرگىز ئورمە يۇز:

6148 جىمى ئارزۇ-نېمەتكە يەتسەڭمۇ گەر،
تېپىپ ئابىھايات ئىچسەڭمۇ گەر؛

6149 قولۇڭ يەتكەندىمۇ يۇلتۇزغا هامان،
بېشىڭ كوككە تەگسە، ئورۇن ساكا يەر.

6150 ساكا توغرا سوزنى ئېيتاي، ئى قاياش،
نەچۇنمۇ يوشۇراي مەن ئەي كوڭۇلداش؟

6151 نەچۇك سويمەس ئىنسان بۇ دۇنيا مېلىن،
ئۇ نېمەت، گۇزەل يۇز ۋە ئىشۋەلىرىن؟

6152 هوزۇر-راھەت، نېمەتنى قويغاچ هامان،
ماكا ياپتى ئىشكنى ۋاپاسىز جاهان.

6153 جاهان هەقتىن ئەزنى يىراق تاشلىغاي،
توساپ ياخشى ئىشلارنى قىلدۇرمىغاي.

6154 bu ḳorḳïnq üqün bilgə dunya ḳoḍup
azun təzginü yügrür əmgək yüḍüp

6155 ḳayu taoɣda yügrür ünürdə əvi
yəmi ot kəki iqgü yaoɣmur suvï

6156 ḳayusï biyabanda yügrür kəzip
bayatḳa bu ḳorḳu saḳïnqïn sïzïp

6157 ḳayusï ərüm kəḍti bükri uqa
ḳayu yər kəzər bu kəzi yax saqa

6158 ḳayusï yəməz ax əzin sïzoɣurur
ḳayu tünlə yatmaz aḍaḳïn turur

6159 bu yanlïoɣ yorïrlar oḍunmïx kixi
uḍïmïx tururmïz usayuḳ baxï

B441
6160 sən əmdi küḍəzgil əzün ay ḳadax
sənin boldï dunya əzün boldï bax

A176
6161 ḥəwa bas uḳux birlə nəfs boynï sï
bu ol ər nixanï uḳux bəlgüsi

6162 bu iki bilə ər yoḳaḍur küqün
munar kim bulun bolsa əmgər eqün

6163 munuḳï barïr mən bu kün aḍrïlïp
sənin mə yolun bu kəl əḍgü ḳïlïp

C370
6164 əsizkə ḳatïlma ḳïlïnq əḍgü tut
əsiz iki azun ḳïlur əzkə yut

6165 nəgü tər əxit kənli pïxmïx kixi
ölümdə oza ixin ətmix kixi

6154 ئالىم شۇ تەشۋىشتە دۇنيانى قويۇپ،
جاھاننى كېزەر ھەم جاپانى يۇدۇپ.

6155 قايۇسى يۇرەر تاغدا ئوڭكۇر ئويى،
يەپ يىلتىز، ئىچەر ئۇ ھەم يامغۇر سۇيى.

6156 قايۇسى بايۇاندا يۇرەرلەر كېزىپ،
خۇدادىن قورقۇشۇپ ئەندىشە سېزىپ.

6157 بىرى، ئەگنى جۇلجۇل يۇرەر دۇمچۇيۇپ،
بىرى زار، كېزەر يۇرت، كوزى ياش توكۇپ.

6158 بىرى، ئاش يىمەستىن ئوزىن ياداتۇر،
بىرى، تۇندە ياتماي ئاياقتا تۇرۇر.

6159 مۇشۇنداق يۇرەرلەر ئويغانغان كىشى،
بىز ئۇخلاپ ياتۇرمىز، غاپىللار بېشى.

6160 سەن ئەمدى كۇزەتكىن ئوزۇڭنى قاياش،
سېنىڭ بولدى دۇنيا، ئوزۇڭ ئەمدى باش.

6161 ھەۋەس باس، ئەقىل بىرلە نەپس بوينىن كەس،
ئەقىل بىرلە ئەرلىك نىشانى بۇ، بەس.

6162 بۇ ئىككى بىلەن ئەر ئوزىن يوقاتۇر،
بۇڭا كىم ئەسىر بولسا، كوپ جاپا چېكۇر.

6163 مانا مەن كېتۇرمەن بۇ كۇن ئايرىلىپ،
سېنىڭ ھەم يولۇڭ شۇ، كەل ئەزگۇ قىلىپ.

6164 يامانغا قوشۇلما، پەيلى ياخشى بول،
يامان ئىككى ئالەم پالاكەتتە ئول.

6165 نەمە دەر ئىشتىكىن، يېتىلگەن كىشى،
ئولۇمدىن ئاۋال ئىش رۇسلىغان كىشى:

6166 ⱬsizkə yürəklig aya buoɣraoɣu
ⱬsiz ḳïlma ⱬsiz yⱬmi ol aoɣu

6167 aya kⱬn yorïḳlïoɣ boḍun əktəmi
əlüm yətgəlir tərk otï ḳïl əmi

6168 aya mən tⱬgüqi mⱬni sav mⱬni
əlümkə anunoɣïl yanur kəḍ sⱬni

6169 aya aq kəzi suḳ bu dunya ḳulï
əlüm suḳlanur kər sⱬni tutoɣalï

6170 ayur ay ḳadaxïm barïr mən munun
iki nəṇkə artuḳ aqïr mən bu kün

6171 biri bir bayat tapoɣï mⱬndin ḳalïr
ikinqi iḍim yadï tildə barïr

6172 bu kün ya yarïn tut yumulsa bu kəz
silərniṇ du'aḳa bolur munluoɣ əz

6173 du'ada unïtma mⱬni ay ḳadax
mənində kⱬḍin sən kəlir sən ulax

6174 munuḳï kərür sən mənin ḥalimi
saṇa bolsu 'ibrət otï ḳïl əmi

B442
6175 əlüm kəldi ⱬltür barïr mən munun
saṇa kəlgə mⱬndə basa sən anun

6176 bu kün aḍrïlur mən munun əz barïr
ḳavuxoɣum ḳaqan ərki tənri bilir

6177 nəgü tⱬr əxitgil əlügli kixi
əlürdə ulïp yⱬrkə qalmïx baxï

6166 بۇغرىدەك كۆچ بىلەن ياماڭلىق قىلغان،
ياماڭلىق قىلما، ئۇ زەھەردۇر ھامان.

6167 ئى بىشەم ھەركەتلىك خەلق ئوكتىمى،
ئولۇم كېلۇر، تېز قىل سەن ئۇنىڭ ئەمى.

6168 ئايا مەن دىگۈچى "مەن"نى قوي، "مەن"نى،
ئولۇمگە تەييارلان ئۇ دەيدۇ سېنى.

6169 ئى ئاچكوز ۋە پىخسىق، بۇ دۇنيا قۇلى،
ئولۇم خىرس قىلماقتا سېنى تۇتقىلى.

6170 قاياشىم، ـــ دىدى مۇڭ ئىچرە كېتۇرمەن،
بۇگۈن ئىككى نەرسىگە ئېچىنۇرمەن:

6171 بىرى، ھەق تائەتى مېنىڭدىن قالۇر،
ئىككىنچى، ئىگەم يادى تىلدىن كېتۇر.

6172 بۇ كۈن ياكى تاڭنا يۇمۇلسا كوزۇم،
دۇنايىڭغا ھاجەت بولۇرمەن ئوزۇم.

6173 دۇنادا ئۇنۇتما مېنى، ئى قاياش،
مېنىڭدىن كېيىن سەن كېلۇرسەن تۇتاش

6174 مانا، ئەي كورەرسەن ھالىمنى مېنىڭ،
ساڭا ئىبرەت ئۇ، قىل داۋاسىنى ئۇنىڭ.

6175 ئولۇم كەلدى يېتىپ، ئەمكىن كېتەرمەن،
كېلەر ساڭا مەندىن كېيىن، سەن ئىشەن.

6176 بۇ كۈن ئايرىلۇرمەن، جېنىم مۇڭلىنار،
قوشۇلغايمىز قاچان بىز، تەڭرىم بىلەر.

6177 نىمە دەيدۇ ئاڭلا، ئولۇچى كىشى،
ئولەردە ئىڭراپ يەرگە ئۇرغان بېشى:

6178 ölür mən ökünqün akar kөz yulum
tatïoqlar tatïoqsïz kïlur bu ölüm

6179 ölümdə basa kөr iki yol küḍər
ikidə ḳayu ərki baroqu yolum

C371
6180 yaṇa oḳ ayur ay baoqïrsaḳ ḳadax
mənin ḳaḍoquma sən kөṇül kïlma bax

6181 ulïma kөṇül bərtmə mṇdə basa
kөṇül bas du'a kïl ḳatïoqlan usa

6182 sïoqït kïlma artuḳ tïḍa tut өzün
bu ixni bayat ïḍtï kəsgil səzün

6183 yorï yanoqïl əmdi yana əvkə bar
saḳïnq ḳaḍoqu birlə kөṇül kïlma tar

6184 kərəklig tutuzdum saṇa barqa səz
unïtma səzümni aya kөṇli tüz

6185 əligkə təgürgil mənindin səlam
bu ahir səlam ol ay bilki təmam

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ OḌOIURMÏXḲA

6186 yanut bərdi өgdülmix aydï turup
nəgü təg barayïn sṇi mən ḳoḍup

6187 aoqïr ig bilə sən өzün yalṇuzun
nəgü təg kïlur sən ay uroqï tüzün

OḌOIURMÏX JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

B443
6188 yana aydï oḍoqurmïx əmdi yorï
mənin ḳaḍoqumï sən yṇmə ay urï

6178 ئوكۇنچته ئوله‌رمه‌ن، ئاقار كوز يۇلۇم[239]،
تاتلىقنى تېتىقسىز قىلۇر بۇ ئولۇم.

6179 ئولۇمدىن سوڭ ئه‌رنى ئىككى يول كۇته‌ر،
بۇنىڭدىن قايسىسى بولۇركىن يولۇم؟

6180 يه‌نه ئېيتتى: ئه‌ي جان قېرىنداش، قارا،
غېمىم يه‌پ مېنىڭ، قىلما كوڭلۇڭ يارا.

6181 دىمه ئاھ، كوڭۇل بۇزما مه‌ندىن كېيىن،
بېسىپ ئۇزنى، تىرىش، دۇنيا ئه‌يلىگىن.

6182 يىغا سالما ئارتۇق، توساپ تۇت ئۇزۇڭ،
خۇدانىڭ ئه‌مرى بۇ، بەس قىلغىن سوزۇڭ.

6183 قېنى يانغىن ئه‌مدى، يېنىپ ئويگه بار،
ئه‌لەم ـ قايغۇ بىرله كوڭۇل قىلما تار.

6184 ساڭا ئېيتتىم ئه‌مدى كېره‌كلىك سوزۇم،
سوزۇمنى ئۇنۇتما، ئى كوڭلى تۇزۇم.

6185 ئېلىككه دىگىن سه‌ن مېنىڭدىن سالام،
ئاخىرقى سالام بۇ، ئى ئىلمى تامام.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئودغۇرمىشقا جاۋابى

6186 جاۋاپ به‌ردى ئوگدۇلمىش، ئېيتتى تۇرۇپ:
نىچۇكمۇ كېته‌رمه‌ن سېنى مه‌ن قويۇپ؟

6187 ئېغىر بۇ كېسه‌ل بىرله ئۇزۇڭ يالغۇزۇڭ،
نىچۇكمۇ قىلۇرسه‌ن پاك نه‌سىل ئۇزۇڭ؟

ئودغۇرمىشنىڭ ئوگدۇلمىشكه جاۋابى

6188 يه‌نه ئېيتتىكى "ماڭ" ده‌پ ئودغۇرمىش ئول،
مېنىڭكى غېمىمنى يىمه، ئى ئوغۇل.

6189 iḍim yadï tap ol avïnoɣu ixim
kərü ïḍmaoɣay tənri ətgəy ixim

6190 kimi əḍgü tutsa bayat əḍləsə
ḳamuoɣ əḍgü boldï anïnda basa

6191 əḍi yaḳxï aymïx kəni səzlüg ər
ixig axru kərmix yiti kəzlüg ər

6192 bayat kimkə ḳïlsa 'inayət basut
anïn boldï azun bolu bərdi ḳut

A177
6193 bayat fəẓlï kimkə yətilsə tükəl
bulur iki azun bolur əḍgü ḥal

6194 kimi ḳoḍtï ərsə ay ərsig urï
kərək bolsunï ït kərək kək bəri

6195 səzin kəsti oḍoɣurmïx aydï ḳadax
yorï bar əsən tur kəzün təkmə yax

* * *

C372
6196 turup ḳuqtï əgdülmix oḍoɣurmïxïoɣ
əpüp yïoɣladï yərkə təkti yaxïoɣ

6197 sïoɣït birlə qïḳtï kər andïn turup
atïn mindi kəldi yüz əvkə urup

6198 tüxüp kirdi əvkə saḳïnqïn tügük
səvinqi kətip kənli ḳaḍoɣun ügük

6199 nə munluḳ turur kərsə yalnuḳ əzi
səvinqi az ol barqa ḳaḍoɣu təzi

6189 ئىگەم يادى تەسەللى ئۇچۇن ماڭا بەس،
تۇزەر ھەر ئىشمنى، مېنى تاشلىماس.

6190 ئەزىز قىلسا كىمنى خۇدا لۇتپىدىن،
بولۇر ياخشى بارچە ئىش ئاندىن كېيىن.

6191 تولا ياخشى دەپتۇ دۇرۇس سوزلۇك ئەر،
ئىشىن باشتا كورگەن ئىتتىك كوزلۇك ئەر:

6192 خۇدا كىمگە ياردەم-ئىنايەت ئېتەر،
ئۇنىڭ بولدى دۇنيا، سائادەت كېلەر.

6193 خۇدا پەزلى كىمگە يېتىلسە تۇگەل،
تاپار ئىككى دۇنيا، بولۇر ياخشى ھال.

6194 خۇدا كىمنى تاشلاپ ئەتسە، ئەي جەسۇر،
كوك بورى ۋە يا ئىت بارى تەڭ بولۇر.

6195 ئۇزۇپ سوزنى ئودغۇرمىش ئېيتتى: قاياش،
قېنى، كەت، ئىسەن تۇر، تولا توكمە ياش.

* * *

6196 ئوگدۇلمش قوپتى ۋە قاياشىن قۇچۇپ،
يېشىن يەرگە توكتى، ئۇ يىغلاپ ئوپۇپ.

6197 يىغى بىرلە چىقتى ئۇ ئاندىن تۇرۇپ،
ئېتىن مىندى كەلدى، ئويگە يۇزلۇنۇپ.

6198 چۇشۇپ كىردى ئويگە غەمدە بۇرچۇلۇپ،
سويۇنچى كېتىپ، دىل قايغۇغا تولۇپ.

6199 نە چاغلىق زەئىپ بۇ، كور، ئىنسان ئوزى،
سويۇنچى ئاز، ھەر ئىش قايغۇ يىلتىزى.

6200 tilək barqa bulsa səvinq küldürür
kalï kaḍoɣu kəlsə sakïnq yïoɣlatur

6201 səvərin bulup kərsə səvnü külə
kalïr aḍrïlurda bu kaḍoɣu bilə

B444
6202 arala avïtur səvinqin wişal
ara yïoɣlatur kər firakïn tükəl

6203 nəgü bar azunda firakta katïoɣ
firak kaḍoɣularï tənizdə patïoɣ

6204 tiriglə firak bolsa kavxur yana
tiləp irtəxü yandru tapxur yana

6205 kamuoɣda katïoɣrak firak bu ölüm
ölümkə ətik yok ya tutmaz tolum

6206 kamuoɣnun firakï yakïn ya yïrak
ölümnün firakï yïrak bu firak

6207 munar mənzər əmdi bu bəytig okï
okïsa aqa bərgə mə'ni takï

6208 kamuoɣda katïoɣrak ölüm ol firak
firakïn təkər yax kərügli karak

6209 tiriglə firakka wişal bar umïnq
ölügli wişaldïn səziksiz yïrak

* * *

6210 yəḍi iqti əgdülmix az inqrünüp
nəmazïn yətürdi aḍakïn turup

6200 تىلەككە ئېرىشسە سويۇنچ كۆلدۈرۈر،
ئەگەر قايغۇ كەلسە ھەسرەت يىغلىتۇر.

6201 گەر كورسە سويگىنىن سويىنۇر كۆلۈپ،
قالۇر ئايرىلار چاغدا غەمكىن بولۇپ.

6202 خوشاللىقلە بەزمەن بەزلەيدۇ ۋىسال،
گەھى يىغلىتۇر، كور، پىراقتا تۆگەل.

6203 جاھاندا پىراقتىن قاتتىق نىمەدۇر؟
پىراق قايغۇسىدۇر دېگىزدىن چوڭقۇر.

6204 تىرىكلەر جۇدا بولسا قوۋىشۇر يەنە،
تىلەپ ئىستەپ، قايتا كورىشۇر يەنە.

6205 ئولۇم بارچىدىنمۇ قاتتىقراق پىراق،
ئولۇم چارەسىزدۇر، يوق قارشى ياراق.

6206 پۈتۈن ئىش پىراقى يېقىن يا يىراق،
ئولۇمنىڭ پىراقى يىراق بىر پىراق.

6207 بۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ بىيت، ئوقى،
ئوقۇساڭ، ئېچىلغاي مەناسى تېخى:

6208 ھەممىدىن قاتتىقراق ئولۇم ئول پىراق،
توكەر ياش پىراقنى كورۈچى قاراق.

6209 قوشۇلماق ئۈمىت بار ئايرىلسا تىرىك،
ئولۇچى ۋىسالدىن ئۈ شەكسىز يىراق.

* * *

6210 يىدى، ئىچتى ئوگدۈلمىش تىنجىپ بىر ئاز.
تۇرۇپ ئورنىدىن سوڭ، ئوقىدى ناماز.

6211 yaxïk yərkə indi yüzin kizlədi
kalïk karxu kəldi izin izlədi

C373
6212 təxək koldï yattï usï kəlmədi
sakïnq kaḍoqu birlə kəzin yummadï

6213 kopup qïktï ǝlkə yuvuldï yaxï
azun mənzi boldï ḥəbəx kïrtïxï

6214 yana yandï əvkə təxəkkə kirip
yatïp bardï bir az sakïnqïn sərip

6215 yüzin kïzlədi yərkə rumi kïzï
azun mənzi boldï bu zəngi yüzi

6216 usï kəlmədi turdï baktï yana
kər ülkər savulmïx uquqınïx tünə

B445
6217 kəzin kəkkə tikti baka turdï kəq
kara tün tünərdi yarumadï ḥiq

6218 yatïp bardï azrak oḍundï turup
yaxïl kəkkə baktï yokaru kərüp

6219 tooqardïn kara kux kopup ərlədi
yaoqï ot kətürmix təg ot yïldradï

6220 yətikən kətürdi yana bax ərü
tənitti yana yïldrïk aḍoqïr naru

6221 ərəntir baxï indi yərkə yaoquk
yaxïk bax kətürdi yüz aqtï yaruk

* * *

6211 قۇياش يەرگە پاتتى، يوشۇردى يۇزىن،
پەلەك باشلىدى ئىستىمەكنى ئىزىن.

6212 توشەك سالدۇردى، ياتتى، ئۇخلالمىدى،
ئەلەم-قايغۇ بىرلە كوزىن يۇممىدى.

6213 قوپۇپ چىقتى ئىشككە، توكۇلدى ياشى،
جاھان مەكزى بولغان گويا ھەبەشى.

6214 يېنىپ ئويگە يەنە توشەككە كىرىپ،
يېتىپ ئالدى بىر ئاز تەسەللى تېپىپ.

6215 يوشۇردى يۇزىن يەرگە رۇمى قىزى،
جاھان مەكزى بولدى ئۇ زەكگى يۇزى.

6216 كەلمەي ئۇيقۇسى، تۇردى، باقتى يانا،
قىكغايغان ھوكەر، تۇن ئاخىرى مانا.

6217 كوزىن كوككە تىكتى قارادى ئۇزۇن،
ھىچ يورۇي دىمىدى، قارا ئىدى تۇن.

6218 يېتىپ ئالدى ئازراق ئويغاندى تۇرۇپ،
يېشىل كوككە باقتى بېشىن كوتۇرۇپ.

6219 ئەنە شەرقتە قارىقۇش[240] قوپۇپ ئورلىدى،
يېغى ئوت كوتەرگەندەك ئوت چاقنىدى.

6220 يىتىكەن[241] كوتەردى ئوره باش يانا،
يىلدىرىق[242] ئايغىرغا[243] ئىگىلدى مانا.

6221 ئېرەنتىر[244] بېشى ئىندى يەرگە يېقىن،
قۇياش باش كوتەردى ئۇ چاچتى نۇرىن.

* * *

6222 yana ḳoptï yundï tarandï arïoɣ
nəmaz ḳïldï wirdin oḳïdï arïoɣ

6223 azuṇ ḳïrtïxï boldï altun əṇi
yalïn təg bolup dunya ḳïzdï əṇi

6224 tonïn kəḍti tərkin atïnï tutup
yana ḳarxïḳa bardï əvdin turup

6225 tüxüp kirdi ḳarxïḳa tərkin yorïp
oḳïdï ə̧lig kirdi kənlin tə̧rip

6226 baḳa kərdi ə̧lig kər əgdülmixig
tüxük kərdi kənlin ol əḍgü kixig

ƏLIG SUALI ƏGDÜLMIXKƏ

A178
6227 ayïttï ə̧lig əmdi ḥaliṇ nə ol
saḳïnqlïoɣ kərür mən əzüṇ ay amul

6228 nəgü yük kətürdüṇ künülkə bu kün
nixanïn kərür mən alïnda tügün

6229 nəlük al boḍudun ḳïzïl mənzini
nəgü bə̧rdi dunya saṇa əz əṇi

C374
6230 taḳï ḳut əvürmədi sə̧ndin yüzin
yayïoɣ dunya dəwlət yarutur kəzin

6231 oṇay əvrilür əmdi əvrən saṇa
tiləkqə tooɣar ay kün əḍlək toṇa

B-
6232 saṇa tügmədim mən bu ḳaxïm kəzüm
külər yüz tutar mən səvinqlig əzüm

6222 يەنە قوپتى، يۈيۈنۈپ-تاراندى ئېرىغ،
نامار قىلدى، ۋەردىن[245] ئوقىدى ئېرىغ.

6223 ئالتۇن رەڭگە كىردى دۇنيانىڭ رېڭى،
يېلىندەك قىزاردى بۇ ئاسمان ئوڭى.

6224 تونىنى كىيىپ تېز، ئېتىنى مىنىپ،
يەنە قەسىرگە باردى ئويدىن مېڭىپ.

5225 چۈشۈپ كىردى تېزدىن ئۇ قەسىرگە مېڭىپ،
قىچقاردى ئېلىگ، كىردى كوڭلىن يىغىپ.

6226 ئېلىگ ئوگدۇلمىشنى كوردى قاراپ،
ئىدى بۇ خوپ ئەرنىڭ كوڭلى غەش-خاراپ.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

6227 ئېلىگ ئېيتتى: ھالىڭ نېچۈك، ئېيت قېنى،
ئەي بېسىق ئەر، غەمكىن كورەرمەن سېنى.

6228 نىمە دەرت سېلىپسەن كوڭۈلگە بۇ كۈن،
كورەرمەن نىشانىن، پىشانەڭ تۈگۈن.

6229 قىزىل مەڭزىڭ نېچۈن بويالدى سېرىق؟
ساڭا بەردى دۇنيا نە ئەندىشەلىق؟

6230 سېنىڭدىن ئورمىدى بەخت تېخى يۈزىن،
ۋاپاسىز جاھان بەخت يورۇتۇر كوزىن.

6231 بېقىپ چەرخ دەۋر ئېتەر رەيىگە توڭا،
تۈغار ۋاقت، ئاي، كۈن ھەم تىلەكچى ساڭا.

6232 ساڭا تۇرمىدىم مەن بۇ قاشىم-كوزۈم،
كۈلەر يۈز تۈتارمەن، سويۇنچلىك ئوزۈم.

6233 saŋa kim təgürdi bu qaḍoqu sakïnq
nəgü ərki ḫaliŋ səzüŋ nə ərinq

6234 nəgü qaḍoqu wəqtï turur ay ooqul
maŋa ay biləyin ay qïlqï amul

6235 saŋa təgsə əmgək ya qaḍoqu sakïnq
maŋa ma qaqan boloqa anda səvinq

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

6236 yanut bərdi ögdülmix aqtï səzin
qadaxï igi ḫali nə ərdükin

6237 özi barmïxïn ḫəm nətəg kərmixin
ayu bərdi ət sav nəgü aymïxïn

ƏLIG SUALI ӨGDÜLMIXKƏ

6238 kənül bərtti əlig yuvuldï yaxï
ayur ay dərioqa ol əḍgü kixi

6239 baoqïxlasu tənri anïŋ janïnï
qoratmasu andïn əti qanïnï

6240 yana aydï ḫali nəgü ol anïŋ
nəgü təg qoḍup kəldi kənlüŋ sənin

6241 anï kim küḍəzür igin kim kərür
ol ig birlə yalŋuz nəgü təg yatur

6242 nəlük sərmədiŋ anda anqa turup
anï kimkə qoḍtuŋ bu yanlïoq kərüp

6233 ساڭا كىم سالدىكىن بۇ دەرت-قايغۇنى؟
نىمە كەچتى ھالىڭ، دىگىن سەن ئۇنى.

6234 نىچۈك قايغۇ ۋاقتى ئېرۇر بۇ، ئوغۇل؟
ماڭا ئېيت، بىلەي مەن، ئەي خۇلقى ئامۇل.[246]

6235 ئەگەر تەگسە قايغۇ ۋە مېھنەت ساڭا،
قاچان بولغۇسدۇر خوشاللىق ماڭا؟

ئوگدۇلمىشىنىڭ ئېلىككە جاۋابى

6236 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمىش ئېيتتى سوزىن،
قاياشى كېسەلى، ھالىن نەلىگىن.

6237 ئوزى بارغانىن ھەم نەلەر كورگەنىن،
دىدى پەندىنى ھەم نەلەر ئېيتقىنىن.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

6238 بۇزۇپ كوڭلىن ئېلىگ، توكۇلدى يېشى،
دىدى: ۋاي ئىستە، ئەردى ياخشى كىشى.

6239 بېغىشلاسۇن تەڭرى ئۇنىڭ جانىنى،
قۇرۇتماسۇن ئاندىن ئېتى-قانىنى.

6240 يەنە دىدى: ھالى نىچۇكتۇر ئۇنىڭ،
نىمىشقا قويۇپ كەلدى كوڭلۇڭ سېنىڭ؟

6241 ئۇنى كىم كۇتەر، كىم كېسەلىن كورۇر؟
ئۇ يالغۇز، كېسەل ھالدا قانداق ياتۇر؟

6242 نەچۇن قىلمىدىڭ سەۋىر، ئۇندا تۇرۇپ،
ئۇنى كىمگە قويدۇڭ، شۇ ھالدا كورۇپ؟

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƤLIGKƏ

6243 yanut bƣrdi ɵgdülmix aydï bu sɵz
aŋar sɵzlədim mən ay bilki ɵgüz

6244 mƣni ɵvrə sürdi sɵzüm tutmadï
sɵzin kƣdra kɵrdüm küqüm yətmədi

ƤLIG JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

6245 ƣlig aydï tənri küdƣzgəy anï
xifa bƣrgə kolsa kopuroqay anï

6246 bayatka ulamïx turur ɵg kɵŋül
yava kïlmaoqay bir bayat ay ooqul

6247 kayu kul kamuoqdïn ɵvürsə yüzi
yaratmïx idikə sïoqïnsa ɵzi

6248 sƣziksiz küdƣzür anï bir bayat
tiləkin bƣrür hƣm bulur ɵdgü at

6249 muŋar mɵŋzər ɵmdi bu sɵzni ɵxit
kɵŋülkə alïn ɵtrü ɵzkə ix ƣt

6250 bayatka sïoqïnoqïl kamuoqdïn üzül
kɵŋül til arïoq tut kïlïnqïn süzül

6251 bayat bƣrgə barqa tiləkiŋ tükəl
yəkig kƣd yaoqïla bayatka tüzül

6252 yana aydï ƣlig ay ɵgdülmixə
sakïnq kadoqu birlə yorïma puxa

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

6243 جاۋاپ بېرىپ ئوگدۇلمش ئېيتتى. بۇ سوز:
دىدىممەن ئۇنىڭغا، ئى ئىلمى ئوگۇز.

6244 مېنى ھەيدەپ تولا، سوزۇم تۇتمىدى،
سوزىن قايرىپ كوردۇم، كۇچۇم يەتمىدى.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

6245 ئېلىگ ئېيتتى: تەڭرى كۇزەتسۇن ئۇنى،
شپالىق بېرىپ ھەم قوپارسۇن ئۇنى.

6246 خۇداغا باغلىغان ئۇ ئەقلۇ-كوڭۇل،
كى زايە قىلماس بىر خۇدا، ئى ئوغۇل.

6247 قايۇ قۇل گەر ئورۇپ ھەممىدىن يۇزىن،
ياراتقان خۇداغا تاپشۇرسا ئوزىن،

6248 بى شۇبھە، قورۇغدار ئۇنى بىر بايات،
بېرەر ھەم تىلەگىن، تاپار ياخشى ئات.

6249 بۇ سوزنى ئىشىت ئەمدى ئوخشار بۇڭا،
تۇتۇپ سەن كوڭۇلدە، ئەمەل قىل ئۇڭا:

6250 خۇداغا سىغىنغىن، ھەممىدىن ئۇزۇل،
كوڭۇل، تىل ئېرىنغ تۇت، قىلىقتا سۇزۇل.

6251 خۇدا بەرگۇسىدۇر پۇتۇن تىلەكنى،
شەيتانغا ئوت ئاچقىن، خۇداغا تۇز ئول.

6252 ئېلىگ ئېيتتى يەنە: ئەي ئوگدۇلمشىم، بەس،
چوكۇپ غەم-قايغۇغا يۇرگۇلۇك ئەمەس.

6253 ol əḍgü kixi ərdi əḍgü baxï
kalï əlsə ətgəy bayatïm ixi

6254 bizinə turur ix yarïn ay bəgü
nə ərki tiriglik nə ərdi tạgü

6255 əsiz əz yıgitlik yava kïldïmïz
əsiz kəp kənül əg əsizdə əsız

6256 kəqürmix tiriglik bu kün boldï tüx
nətəg kəqti ərsə yanut kəlgə tux

6257 bu kalmïx tiriglik yava kïlmaoqu
həwa arzularka kənül bərməgü

6258 nəqə kïlsa ahir əz əlgü turur
əlümdə kəḍin min əküngü turur

6259 bu kündə naru sən taxïrtï turup
boḍun küqlərin kər baoqïrsak bolup

6260 məni kutoqaru bər əzünni bilə
yanutï bayat bərgə əḍgü yola

6261 nəgü tər əxitgil ay kïlkï amul
bayat kullarïna baoqïrsak kənül

6262 kim əḍgü kïlïnsa həm əḍgü yanut
bayat ok bərür əḍgü kəzni yarut

A179
6263 kim əsiz kïlïnsa əzinə kïlur
ol əsiz yanutï həm əsiz bolur

6264 əsizlik tiləsə bar əsiz kïlïn
ol əsiz yanutï ulïtoqay bilin

6253 ئۇ ياخشى كىشىدى، ياخشىلار بەشى،
ئەگەر ئولسە، تۇزگەي ھەق ئۇنىڭ ئىشى.

6254 ھېكىم ئەي، تاڭنا بۇ بىزگە ھەم كېلۇر،
تاپارمىز نىمە ھەم ھايات نە بولۇر؟

6255 ئىست، بىز يىگىتلىك زايە قىپتىمىز،
ياماندىن ياماڭ تەڭ، ئەقىل، دىلىمىز.

6256 كەچۈرگەڭ تىرىكلىك بۇ كۈن بولدى چۈش،
نېچۈك كەچكەن ئولسا، جاۋاپ تېڭى-تۇش.

6257 زايە قىلمىغۇلۇق بۇ قالغان ئۇمۇر،
ھەۋەسكە كۆڭۈلنى بەرمەسلىك زورۇر.

6258 نېچۈك قىلسىمۇ، جان ئاخىرى ئولۇر،
ئولۇمدىن كېيىن مىڭ پۇشايمان بولۇر.

6259 بۇ كۈندىن بۇيان تاشقىرىدا تۇرۇپ،
خەلق دەردىنى كور كويۇمچان بولۇپ.

6260 تىرىش قۇتقۇزۇشقا ئۇزۇڭنى، مېنى،
بېرەر ھەق ئەجرىگە خوۋلۇق يولىنى.

6261 ئىشتىكىن، نىمە دەر بىر خۇلقى ئامۇل،
خۇدا قۇللىرىغا مېھرىۋان كۆڭۈل:

6262 قىلۇر ياخشىلىق كىم، بىر ياخشى يانۇت[247]،
بېرۇر ھەق، ئەي ياخشى كوزۇڭنى يورۇت.

6263 ياماڭلىق قىلۇر كىم، ئۇزىگە قىلۇر،
ياماڭلىق جاۋابى ياماڭلىق بولۇر.

6264 ياماڭلىق تىلەسەڭ، مەيلىڭ ئۇنى قىل،
جاۋابى ئىگرىتۇر ئۇنىڭ سېنى، بىل.

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

6265 yanut bᵲrdi ögdülmix aydï ᵲlig
bu yanl̈ïoɣ bᵲrü tursa ət sav ərig

6266 ḳamuoɣ ᵲḍgü boloɣay boḍunḳa tərü
tuta bᵲrgə tənᵲri bu bəglik ərü

6267 ᵲlig kəḍ yaxasu ḳutaḍsu ḳutun
yuluoɣ bolsu janïm tənim öz pütün

6268 ölür özkə təgməz məgər ᵲḍgü at
bu atïn tirig tutsu ərklig bayat

6269 anunmïx turur bu ölüm tutoɣalï
özün̈ ïḍmaoɣïl sən uḍïp yatoɣalï

6270 ᵲḍi yakxï aymïx biliklig tili
bu yanl̈ïoɣ bolur kər saḳïnuḳ yolï

6271 pusuoɣda küḍər bu kərünməz əjəl
usalïn basïḳur umïnqïn ‘əməl

6272 ᵲsiz ᵲḍgü barqa ḳara yᵲr bolur
bitilmix əjəlkə yətilsə əzəl

ᵲLIG JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

6273 ᵲlig aydï tənᵲri bu kündə naru
mana bᵲrsə təwfiḳ ḳïlayïn tərü

* * *

ئوگدۇلمشنىڭ ئىلىككە جاۋابى

6265 ئوگدۇلمش ئىلىككە دىدى: ھەر بارى،
بولۇپ تۇرسا شۇنداق نەسىھەتلىرى،

6266 بولۇر ئەلدە قانۇن ياخشى تامامەن،
قىلۇر ھەق بۇ بەگلىكنى ئۇرە جەزمەن.

6267 ئىلىگ بەخت ئىچىدە ياشسۇن ئۇزۇن،
پىدا بولسۇن جېنىم، ۋۇجۇدۇم پۈتۈن.

6268 ئولۇچىگە ياخشى ئاتتەك نىمە بار،
شۇ ئاتنى مەڭگۇ قىلغاي پەرۋەردىگار.

6269 تۇرۇپتۇ ھازىر بۇ ئولۇم تۇتقىلى،
ئوزۇڭنى قويماغىن ئۇخلاپ ياتقىلى.

6270 تولا ياخشى دەپتۇ بىلىملىك تىلى،
شۇ ياڭلىغ بولۇرلەر تەقۋادار يولى:

6271 يوشۇرۇن كۈتەر بۇ كورۇنمەس ئەجەل،
باسۇر بىتۈيۇق تۇرسا ئۇمىتتە دەل.

6272 يامان-ياخشى ھەممە قارا يەر بولۇر،
يېتىلسە پۈتۈلگەن ئەجەلى ئەزەل.

ئىلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

6273 ئىلىگ ئېيتتى: بەرسە ھەق تەۋپىق ماڭا،
قىلاي شۇ يولدا مەن ھوكۇمنى ئىجرا.

* * *

6274 sözin kəsti ƣlig özi amrulup
yorïp qïkti ögdülmix andïn turup

6275 yƣmə sərdi ķaq kün bu ögdülmixə
saķïnq ķaḍoqu birlə yorïdï tuxa

6276 saķïnqïn ķadaxï üqün ķaḍoqurup
sarïoq ķïldï mənqzin özin sïzoqurup

6277 turup sərnümədi ķadaxï üqün
yana baroqusï kəldi əvrə küqün

6278 turup bardi ƣlig taparu yorïp
oķïdï ƣlig bu kəründi kirip

ÖGDÜLMIX SUALI ƢLIGKƏ

6279 ötündi ƣligkƏ ayur mən bu kün
barayïn ķadaxïm taparu yoḍun

6280 nəgü ərki ḥali kərəyin anïn
tirig barmu ərki ķadaxïm mənin

ƢLIG JƏWABÏ ÖGDÜLMIXKƏ

6281 ƣlig aydi barsa yaraoqlïoq turur
ķadaxlïķ yaķïnlïķ ulaxu bolur

6282 yorï bar mənindin yƣmə ök ayït
nəgü ol igin kər mə kənlin avït

* * *

6274 ئىلىنگ سوزىن كەستى، ئوزىن توختۇتۇپ،
يېنىپ چىقتى ئوگدۇلمش ئۇندىن تۇرۇپ.

6275 سەۋىر قىلدى ئوگدۇلمش بىر قانچە كۈن،
ئىچىگە سىلىپ غەم-ئەندىشە پۈتۈن.

6276 قېرىنداش غېمىدە تولا قايغۇرۇپ،
سىزىپ كەتتى ئوزى سېغىنىپ يۈز بولۇپ.

6277 چىدالمىدى ئاخىر قېرىندىشىغا،
يەنە بارغۇسى بەك كەلدى قېشىغا.

6278 تۇرۇپ باردى ئىلىنگ يېنىغا، يۇرۇپ،
قىچقىردى ئىلىنگ، ئۇ كورۇندى كىرىپ.

ئوگدۇلمشنىڭ ئىلىنگكە سوئالى

6279 ئوتۇندى ئىلىنگدىن، دىدى: مەن بۇ كۈن،
بارايىن قاياشنى زىيارەت ئۈچۈن.

6280 نەچۈككىن هالى، مەن كورەيىن ئۇنىڭ،
تىرىك بارمىكىن ئۇ قاياشىم مېنىڭ.

ئىلىنگنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

6281 ئىلىنگ دىدى: بارساڭ، بەك ياخشى بولۇر،
قاياشلىق، يېقىنلىق زىيادىلىشۇر.

6282 قېنى بار، مېنىڭچۈن هەم هالىن سورا،
ئاۋۇت كوڭلىنى سەن، كېسىلىن قارا.

* * *

6283 ilәl tąp turup qīķtī andīn yana
әvinә kәlip tüxti aldī tīna

6284 ax iqgü yądi az yana at tutup
ķadaxī tapa bardī ķąḍoqu yutup

6285 yȧķīn tәgdi tüxti yorïp bardī ol
ķapuoqķa tәgip ündәdi ķoldī yol

6283 دىبان "خوش" تۇرۇپ چىقتى ئۇندىن يېنىپ،
تىنىم ئالدى بىردەم ئويمگە كېلىپ.

6284 غىزالانغاچ بىر ئاز، يەنە ئات توقۇپ،
قاياشى تامان ماڭدى قايغۇ يۇتۇپ.

6285 ياياق ماڭدى يېقىن بارغاندا چۈشۈپ،
ئىجازەت سورىدى ئىشكىتە تۇرۇپ.

82

ḲUMARU ӨGDÜLMIXKӘ OḌ0IURMÏXNÏN̡ ӨLMIXIN AYUR

6286 ḳadaxï muridi ḳumaru qïḳïp
sәlam ḳïldï ətrü kәzi yax saqïp

6287 yorïp kәldi utru ayur ay ḳadax
muyan bәrsü tәnri kөnül ḳïlma bax

6288 ḳadaxïn̡ kәqip bardï ḳoḍtï azun
sәn inqin tirilgil yaxaoqïl uzun

6289 ulïma sәn әmdi sәringil tïḍïn
tirigkә qïḳïx yoḳ ölümdә aḍïn

6290 ṭooquoqlï ölür ək sәvüg jan barur
kәrәk bәg kәrәk ḳul nә savqï ḳalur

6291 bizinә anunmïx turur bu ölüm
ölümkә ətik yoḳ azu bərk tolum

سەككىزىنچى باب

قومارۇنىڭ ئوگدۇلۇشكە ئود-غورمىشىنىڭ ئولگە-نامىنى

ئېيتقانلىغى بايانى

6286 قاياشى مۇرىدى قۇمارۇ[248] چىقىپ،
سالام قىلدى كوزدىن ياشلىرى ئېقىپ.

6287 يېقىن كەلگەچ دىدى: قېرىنداش، قارا،
خۇدا بەرسۇن ئەجرىن، قىلما دىل يارا.

6288 قاياشىڭ ئوتۇپ كەتتى تاشلاپ ئاجۇن،
تىرىك سەن هوزۇردا، ياشا سەن ئۇزۇن.

6289 ئاھ ئۇرما، چىدا، ئەمدى تۇت ئوزنى بەك،
تىرىككە ئامال يوق ئولۇمدىن بولەك.

6290 تۇغۇلغان ئولۇر، بۇ شىرىن جان كېتۇر،
نە بەگۇ-نە قۇل ۋە رەسۇللار قالۇر؟

6291 ئولۇم بىز ئۇچۇن هەم تەييار، بۇنى ئۇق،
ئولۇمگە قورال يا ياراغ چارە يوق.

* * *

6292 ünün sïoqtadï əxtip əgdülmixə
urundï tokïndï akïttï yaxa

* * *

6292 ئوگدۇلمش ئىشتكەچ، ئۇن سەپ يىغلىدى،
يېشىنى ئېقىتىپ ئوزىنى ئۇردى.

83

ḲUMARU ӨGDÜLMIXKƏ TƏ'ZIYƏT ḲÏLMÏXÏN AYUR

6293 ḳumaru təgip tïḍtï aydï sərin
bayat ḫukmi tapla kənül əg tilin

6294 təzükə turur bu əlüm kəlgü kün
ol əldi sən əmdi əlümkə anun

6295 nəgükə ḳïlur sən sïoqït ay urï
kim urdï ya kim səkti nə ol ḳorï

6296 bayat bəṛdi ərdi anar jan rəwan
yaṇa yandru aldï qïḳïp bardï jan

6297 ol əvrə yana yanoqu ərməz bərü
saṇa ḫəm maṇa baroqu tərk ol naru

6298 ayur tur ḳadaxïṇ gürin kərgilə
ziyarət ḳïlïp sən yana yanoqïla

ئەركەن ئوچىنچى باب

قۇمارۇنىڭ ئوگدۇلوشكە تەزىيە بىلدۈرگەنلىكى بايانى

6293 قۇمارۇ توساپ ئېيتتى: ئاچما ھازا،
بول ھەق ھوكمىگە تىل ۋە دىلدىن رىزا.

6294 جىمىگە ئولۇمنىڭ كېلەر كۈنى بار،
ئۇ ئولدى، سەن ھەم بول ئولۇمگە تەييار.

6295 نىمىشقا قىلۇرسەن يىغا، ئى ئوغۇل،
ئۇرۇپ-سوقتى كىم، زەربە ئۇرغان كىم ئول؟

6296 ئۇڭا تەڭرى بەرگىنى روھىي راۋان،
يەنە ياندۇرۇپ ئالدى، كەتتى ئۇ جان.

6297 ئۇ قايتىپ كېلۈچى ئەمەستۇر يانا،
سەن ھەم بىزمۇ قايتىپ كېتەرمىز مانا.

6298 دىدى: تۇر، قاياشىڭ گۈزىن كورگىنا،
زىيارەت قىلىپ سەن يەنە قايتقىنا.

84

ӨGDÜLMIX OḌOIURMÏXḴA YAS TUTMÏXÏN AYUR

A180

6299 turup bardï kərdi ḳadaxï gürin
ḳuqup yïoḷadï yaxï saqtï barïn

6300 ayur ay ḳadaxïm maṇa baḳ turup
üḍiklərim uqsun yüzünṇi kərüp

6301 küsəp kəldim ərdi sẹni kərgəli
nəlük kizlədiṇ yüz maṇa kəlgəli

6302 ay kẹnlüm talusï səvüg janḳa jan
sẹniṇsiz nəgü təg tirilsü rəwan

6303 tüxümdəmü kərdüm sẹni mən yatïp
kərürdə yitürdüm yïradïṇ patïp

سەككىزىنچى باب

ئوكتەبرىشناڭ ئوتتۇرىسىغىچە ماتەم توققانلىغى بايانىدا

6299 تۇرۇپ باردى، كوردى قاياشى گورىن،
قۇچۇپ يىغلىدى، توكتى ياشىن بارىن.

6300 دىدى: ئى قاياشىم ماڭا باق تۇرۇپ،
بۇ ھەسرەتلىرىم ئۇچسۇن يۇزۇڭ كورۇپ.

6301 ئۇمىت بىرلە كەلدىم سېنى كورگىلى،
نەچۇن يۇز يوشۇردۇڭ، كورۇنمىگىلى؟

6302 ئى كوڭلۇم تاجى، بۇ شىرىن جانغا-جان،
نىچۇكمۇ ياشار سەنسىز بۇ روھ راۋان؟

6303 چۇشۇمدىمۇ كوردۇم سېنى مەن يېتىپ،
كوزۇمدىن يوقاتتىم، يوقالدىڭ يۇتۇپ.

(تېكىست ئۇزۇك)

85

ƏLIG ӨGDÜLMIXKƏ TƏ'ZIYƏT KĬLMĬXĬN AYUR

A-
C375

6304 əxitti əlig kəldi əvdin turup
anar tə'ziyət kĭldĭ kənlin urup

6305 əlig aydĭ əglən ay əgdülmixə
du'a birlə ətgil anar sən ixə

6306 bayat yarlĭkasu ol oḍoqurmĭxĭoq
kəqürsü anĭndĭn yazuk kĭlmĭxĭoq

6307 bu kaḍoqu üqün bərsü tənri muyan
bayattĭn səvinq bul təmudĭn əman

6308 kapuoq bəkləmix sən yəmə yol kəsip
yüzün kizləmix sən tilin səz basĭp

6309 sənindin yaramaz bu yanlĭoq kĭlĭk
ukuxluoq yorĭmaz bu yolqa yorĭk

سەككىزىنچى باب

ئىلىمنىڭ ئوگىنىلىشىگە تەرىبە بىلدۈرگەنلىكى بايانىدا

6304 ئىشىتتىڭ ئىلىم، كەلدى سازايدىن تۇرۇپ،
ئۇنىڭا تەزىيەت قىلدى كۆڭلىن بۇزۇپ.

6305 ئىلىم ئېيتتى: ئوگدۈلمىش ئەقلىڭغە كەل،
دۇنيا بىرلە قىلغىن ياردەم ھەر مەھەل.

6306 خۇدا يارلىقاسۇن ئۇ ئودغۇرمىشىن،
كەچۈرسۇن ئۇنىڭدىن خاتا قىلمىشىن.

6307 خۇدا ئەجىر بەرسۇن بۇ قايغۇڭ ئۈچۈن،
بولۇپ رازى، ئوتتىن سېنى ساقلىسۇن.

6308 ئىشىكنى ئېتىپ سەن يەنە يول كېسىپ،
يۈزۈڭ يوشۇرۇپسەن، تىلىڭ بېكىتىپ.

6309 ياراشماس ساڭا ھېچ بۇ ياڭلىغ قىلىق،
بۇ خىل ھەركەتتە بولماس ھېچ ئەقىللىق.

6310 saŋa kim təgürdi maŋa ay bu küq
ya kim əvkələdi ya kim ḳïldï əq

6311 bayat ḫukmi ərdi ḳadaxïŋ əzə
yorïttï ḳəẓasïn sən əz ḳïlḳ tüzə

6312 nəgükə ulïr sən nəgü bu sïoqït
bu ḳïlḳ əḍgü ərməz munï sən aoqït

6313 tooquoqlï əlür ol aoqïoqlï ilür
yorïoqlï tïnur ol bərigli alur

6314 ḳadaxïŋ əlümi saŋa bolsu pənd
səringil muyan ur xəkər bolsu ḳənd

6315 əlürüg kərügli tirig ḳaloquqï
kərək pənd tutunsa ḳanï tutoquqï

6316 əlüg pəndini baḳ ayur kər məni
əlüm tuttï bardïm tutar ux səni

6317 munar mənzər əmdi bu bəytig okï
okïp kəḍ kəŋülkə alïnoqïl taḳï

6318 səninḍə ozakï əlügli minə
bərür pənd ayur ux maŋa kər maŋa

6319 usanïp yoridïm avnïdïm əküx
əlüm tuttï bardïm kəlir ux saŋa

* * *

C376
6320 ayïttï əlig əvrə oḍoqurmïxïoq
nətəg əlmixin ḫal nəgü bilmixig

6310 ماڭا ئېيتقىن، ساڭا كىم ئىشلەتتى كۇچ،
كىم ئاچچىق قىلدى يا كىم ساقلىدى ئوچ؟

6311 خۇدا ھوكمى ئەردى قاياشقا ئۇزە،
يۇرۇتتى قازاسىن، سەن پەيلىگە تۇزە.

6312 يىغا نە ئۇچۇندۇر، نەچۇن ئىكراماق؟
ئەمەس ياخشى خۇلق بۇ، كېرەك تاشلىماق.

6313 تۇغۇلغان ئولەر ئول، چىققۇچى چۈشۈر،
يۇرۇچى تىنۇر ئول، بېرۇچى ئالۇر.

6314 قاياشقا ئولۇمى ساڭا بولسۇن پەند،
سەبىر قىل، ساۋاپ تاپ، شېكەر بولغاي قەند.

6315 ئولۇمنى كورۇچى ــ تىرىك قالغۇچى،
ئىبرەت ئالسا ئەردى، قېنى ئالغۇچى؟

6316 ئولۇك پەندىگە باق، دەر: قارا مېنى ــ
ئولۇم تۇتتى، كەتتىم، تۇتار ئۇ سېنى.

6317 مۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ بىيتنى ئوقى،
ئوقۇپ ياخشى ساقلا دىلىڭدە تېخى:

6318 سېنىڭدىن بۇرۇن مىڭ ئولگۈچىلەر،
"ماڭا باق، ماڭا" دەپ، ساڭا پەند بېرەر.

6319 يۇرۇپ غەپلەت ئىچرە ئاۋۇندۇم تولا،
ئولۇم تۇتتى، كەتتىم، ساڭامۇ كېلەر!

* * *

6320 ئېلىگ ئودغۇرمىشنى يەنە سوردى،
نېچۇك ئولدى، بىلگەنىڭنى ئېيت، دىدى.

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

6321 ətündi əligkə nəgü kərmixin
ölürdə wəşiyət ətip koḑmïxïn

6322 turup rəkwə birlə tayakïn alïp
əlig utru urdï kumaru kïlïp

6323 ayur ux kadaxïm maṇa koḑmïxï
bu ərdi nəṇi ux turu kalmïxï

6324 əlig mə kətürsü kumaru birin
kutaḑoḳay bu kün həm tusuloḳay yarïn

ƏLIG JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

6325 əlig sundï aldï tayak əlginə
ayur bu kumaru kutaḑsu maṇa

6326 sən aloḳïl bu rəkwə kadaxïṇ özin
munïṇ birlə üxgür tiləsə yüzin

* * *

6327 sunup aldï rəkwə kər ögdülmixə
kəṇül bərtti kəzdə yuvuldï yaxa

* * *

6328 əlig aydï kərgil bu 'ibrət bu kün
biriṇə tap əmdi sakïnsa ögün

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

6321 ئېلىككە ئەرز ئەتتى نەلەر كورگىنىن،
ئولەردە ۋەسىيەت پۇتۇپ قويغىنىن.

6322 قوپۇپ ئۇ، ھاسا بىرلە ئۈرىق ئېلىپ،
ئېلىگ ئالدىغا قويدى يادىكار قىلىپ.

6323 دىدى: بۇ قاياشنىڭ ماڭا قويغىنى،
مۇشۇدۇر ئۇنىڭدىن مىراس قالغىنى.

6324 ئېلىگ ئالسۇن بۇ يادىكارلىقتىن بىرەر،
قۇتاتقاي بۇ كۇن ھەم تاڭنا نەپ تېگەر.

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمشكە جاۋابى

6325 ئېلىگ قول سۇنۇپ ئالدى قولغا ھاسا،
دىدى: بۇ يادىكارلىق قۇتاتسۇن ماڭا.

6326 ئۈرىقنى سەن ئالغىن، سېغىنساڭ ئۇنى
شۇنىڭ بىرلە ئەسلە ئۇنىڭ يۇزىنى.

* * *

6327 ئۈرىقنى ئالدى، كور، بۇ ئوگدۇلمىشى.
دىلى بەك بۇزۇلغاچ توكۇلدى يېشى.

* * *

6328 ئېلىگ ئېيتتى: كورگىن بۇ ئىبرەت بۇ كۇن،
يېتەرلىك ھەر ئاقىل ئاڭلىق ئەر ئۇچۇن.

6329 ol andaoɣ tirildi tükədi azun
takï ḳaldï artïp ay kïlkï tüzün

6330 nəgü tər əxitgil ḳïlïnqï silig
uḳux birlə ixkə yətürmix əlig

6331 əküx bolsa artmaz bu dunya nəŋi
nəqə mə az ərsə yətər əz təŋi

6332 bu dunya müni miŋ bir ol ərdəmi
nəgü təg kəqürsə kəqər adəmi

6333 əküxlük nə asoɣï ölümdə ḳəḍin
anï yəgli səvnür səniŋdə aḍïn

6334 ḳadaxïŋ ḳoḍup ḳaqtï dunya nəŋin
ərüm kəḍti arpa yəḍi əz təŋin

6335 kəqürdi tiriglik turu əlmədi
anuḳ yəglilərkə nəŋin ḳoḍmadï

6336 ḳatïoɣlandï tün kün yənitti yüki
kəqip bardï andïn azun əmgəki

C377
6337 ol ətti ixin kər ḳutuldï bu kün
biziŋ ix nə ərki yazïlmaz tügün

* * *

6338 əlig ətlədi kər miŋ əḍgü səzün
kəŋül həm ḳarïn urdï ətləp uzun

6339 yana ḳarxïḳa bardï əlig turup
tüxüp kirdi əvkə saḳïnqlïoɣ bolup

6329 ئۇ ئانداق ياشادى، تۇغەدى جاھان،
ئى پاك دىل، قالدى بۇ دۇنيالىق ھامان.

6330 ئىشتىكىن، خۇلقى ئۇز كىشى نىمە دەر،
ھەرئىشنى ئەقىل-ئاقىل بىلەن قىلغان ئەر:

6331 تولا بولسا ئاشماس بۇ دۇنيا مېلى،
ئاز ئولسامۇ قانچە يېتەر ئوز يولى.

6332 جاھاننىڭ پەزلى بىر، قۇسۇرى مىڭدۇر،
ئىچۇك ئوتكۇزسە كىشى، ئۇ شۇنداق ئوتۇر.

6333 ئولۇمدىن كېيىن مال كوپلۇك نە كېرەك؟
يىگەنلەر سويۇنەر، سېنىڭدىن بولەك.

6334 قاياشىڭ ئېتىپ تەرك جاھان مېلىنى،
كىيىپ جۇلدۇر، يىدى ئارپا نېنىنى.

6335 شۇ ھالدا ياشىدى، ئولۇپ قالمىدى،
تەييارتاپلارغا مالمۇ قالدۇرمىدى.

6336 تىرىشتى كېچە-كۇن، يېنىكلەپ يۇكى،
ئوتۇپ كەتتى ئۇندىن جاھان ئەمگىكى.

6337 ئۇ قىلدى ئىشنى، قۇتۇلدى بۇ كۇن،
نە ئەلغا سېلىق ھال، بېشىمىدىن تۇگۇن.

* * *

6338 ئېلىگ ئەيلەپ تولا ياخشى نەسىھەت،
بوشاتتى ئىچىنى ھەم تاپتى راھەت.

6339 ئېلىگ باردى يەنە قەسرگە تۇرۇپ،
چۇشۇپ كىردى ئويگە ئۇ غەمكىن بولۇپ.

* * *

6340 sakïnq kïldï qaq kün bu ögdülmixə
kəqürdi bu qadoqu yazïldï qaxa

6341 unïttï bu qadoqu sakïnqïoq yəmə
yədi iqtı küldi səvindi yana

6342 ədi yaqxi aymïx boqun baxlar ər
bilik birlə əl kün ixin ixlər ər

6343 nəqə qadoqu sakïnq səni bulnasa
yana oq külər kəz nəqə yïoqlasa

6344 azun əndisi bu təlimdə bərü
əsiz ədgü ərtər nəqə yïllasa

6345 sakïnqïn kəqürdi kər ögdülmixə
tapuoqqa baqa turdï ətti ixə

6346 hərişlïq bilə ol tapuoq baxladï
kəqə tanda bardï ixin ixlədi

ƏLIG SUALI ÖGDÜLMIXKƏ

6347 okïdï əlig bir kün əgdülmixig
ayïttï boqun hali əl kün ixig

6348 ayur əl hali nə boqun hali nə
nəgü təg kəqər əmdi ədlək künə

6349 mana kəz kulaq sən iximni qamuoq
sənindin tilər mən aqa bər qapuoq

* * *

6340 ئوگدۇلمش نىچە كۈن ماتەملەر تۇتۇپ،
ئاخىر تاپتى ھۇشىن، بۇ غەمنى قويۇپ.

6341 ئۇنۇتتى بۇ قايغۇ-ئەلەمنى مانا،
يىدى، ئىچتى، كۆلدى، سويۇندى يانا.

6342 تولا ياخشى دەپتۇ خەلق باشلار ئەر،
بىلىم بىرلە خەلقنىڭ ئىشىن ئىشلەر ئەر:

6343 سېنى قانچە قىلسا ئەسىر قايغۇ-غەم،
كۆلەر بۇ كوزۇڭ، يىغلىسا قانچە ھەم.

6344 جاھان قانۇنى شۇ ئۇزۇندىن بۇيان،
ئوتەر قانچە تۇرسا ھەم ياخشى-يامان.

6345 ئوگدۇلمشمۇ قىلدى ماتەمنى تامام،
ئىشىگە كىرىشتى ئۇ قايتا داۋام.

6346 ھىرىسلىق بىرلە ئۇ خىزمەت باشلىدى،
ئۇلاپ تاڭنى تۇنگە ئىشىن ئىشلىدى.

ئىلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە سوئالى

6347 ئىلىگ ئوگدۇلمشنى بىر كۈن ئۇندىدى،
ئەل-يۇرتنىڭ ئەھۋالىن-ھالىن سورىدى.

6348 دىدى: ئەل ھالى نە، يۇرت ھالى نەدۇر؟
زامانە ۋە كۈنلەر نىچۇگرەك كېچۇر؟

6349 ماڭا كوز-قۇلاقسەن، ئىشىمنى پۇتۇن—
سېنىڭدىن تىلەرمەن، ئىشىك ئاچ بۇ كۈن.

6350 saṇa təgdi ḳaq kün bu ḳaḍoḳu saḳïnq
təgümədiṇ ixkə ixiṇ nə ərinq

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

6351 yanut bərdi өgdülmix aydï ay bəg
boḍun ḥali əḍgü du'a artoḳu təg

ӨGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

A180 C_

6352 biri səz booḳuz kəz bu xəḥwət otï
bular ol kixikə bu ṭa'ət yutï

6353 biri booḳzï tïḍsa bir az səzlèsə
yïraḳ tutsa өzdin yaraoḳsïz usa

6354 ḥəwa arzularḳa bolur ərsə ərk
puxup өvkə kəlsə өzin tutsa bərk

6355 uḳuxluoḳ bu ol ḥəm biliklig bu ol
munï alsa boloḳay uḳuxluoḳ amul

6356 uḳuxluoḳ kixilər өzi өggü təg
kөni tûz bolur ol өzi bəlgü təg

6357 yaraoḳsïzḳa yaḳmaz yïratur өzïn
kərəksizni kөrməz yumïtur kөzin

ƏLIG JƏWABÏ ӨGDÜLMIXKƏ

6358 ələg aydï kөrklüg ayur sən bu səz
asïoḳlïoḳ turur bu səzüṇ artuḳ өz

6350 ساڭا يەتتى بۇ نەچچە كۈن قايغۇ-غەم،
سەن ئىشلەلمىدىڭ، قانداق ئىشلار بۇ دەم؟

ئوگدۇلمىشنىڭ ئىلىككە جاۋابى

6351 ئوگدۇلمىش جاۋابەن دىدىكى: ئى بەگ،
خەلق ھالى ياخشى، دۇئا ئارتقۇدەك.

(تېكىست ئۈزۈك)

ئوگدۇلمىشنىڭ ئىلىككە جاۋابى

(تېكىست ئۈزۈك)

6352 بىرى: سوز، گال ۋە كوز ھەم شەھۋەت ئوتى،
بۇلاردۇر كىشىگە، تائەت ئاپىتى.

6353 كىمىكى يىغسا گال ۋە ئاز سوزلىسە،
يارامسزنى ئوزدىن يىراق ئەيلىسە،

6354 ھەۋەس-ئارزۇسىغا ھەم بولسا ئىگە،
غەزەپ ۋاقتىدا بولسا ئۇ چىڭ ئوزىگە،

6355 ئەقىللىق شۇدۇر ھەم بىلىملىك شۇدۇر،
ئاقىل ۋە تەمكىن ئەر ئاڭا ئېرىشۇر.

6356 ئەقىللىق كىشىلەر سوزى ئوگكىدەك[249]—
دۇرۇس، توز بولۇر ئۇ ئوزى بەلگۈدەك.

6357 يارامسزغا تۇتماس ئوزىنى يېقىن،
كېرەكسزنى كورمەس، يۇمار ئۇ كوزىن.

ئىلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە جاۋابى

6358 ئىلىگ ئېيتتى: بەكمۇ گۈزەل سوزلىدىڭ،
سەممى ھەم نەپلىك ئېرۇر سوزلىرىڭ.

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

6359 jəfaqï turur bu ət əz mə otun
jəfaḳa jəfa ḳïl əzünṇni tutun

6360 nəqə əḍgü ḳïlsa ət əzkə səvə
aṇar anqa yavlaḳ ḳïlur bu jəfa

6361 yəmə yaḳxï aymïx kixi əḍrümi
jəfaqï ət əzkə otï ḥəm əmį

6362 wəfa kimkə ḳïldïṇ jəfaḳa anun
jəfaqï jəfasïn təgürgəy künün

6363 kimi əḍgü tuttuṇ aṇar ḳorḳu tur
səṇi əsizin ol ulïtoɣay ünün

6364 ay əlig bu üq ara səmzi yavuz
biri ït biri ḳux birisi ət əz

6365 aquroɣu bularïoɣ yolïn tutsa kəḍ
anïn yolḳa kirsə boyun əgsə kəḍ

6366 yolïn ḳïsmasa ḳux məṇin əḍləməz
səmiz bolsa ït toḳ avïn avlamaz

6367 ət əz toḍsa ḳansa bolur buoɣraoɣu
ḳaqar əḍgülərin sürə ïḍmaoɣu

(تېكست ئۇزۇك)

ئوگدۇلمشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

(تېكست ئۇزۇك)

6359 جاپاچى ۋە گۇستاخ ئېرۇر ئۇشبۇ نەپس،
جاپاغا جاپا قىل، تۇتۇپ ئوزنى، بەس.

6360 كىشى ياخشىلىق قىلسا نەپسكە، سۇيۇپ،
جاپا شۇنچە ئەيلەر يامانلىق ئۇرۇپ.

6361 تولا ياخشى دەپتۇ كىشى سەرەسى،
بۇ سوزدۇر جاپاچى ۋۇجۇد چارەسى:

6362 ۋاپا كىمگە قىلساڭ، جاپاغا تەخ ئول،
جاپاچى جاپاسىن قىلۇر بىر كۇن ئول.

6363 كىمى ياخشى تۇتتۇڭ، سەن قورق ئۇنىڭدىن،
ئىگراتقاي يامانلىق بىلەن سېنى شۇل.

6364 ياماندۇر بۇ ئۇچنىڭ، ئېلىگ، سېمىزى،
بىرى ئىت، بىرى قۇش، بىرى نەپس ئوزى.

6365 سالاي يولغا دىسەڭ، ئاچ قويماق كېرەك،
كىرىپ يولغا ئېگەر ھەم بويىنىن، دىمەك.

6366 يولىن قىسمىسا قۇش، ئۇ دان ئىزلىمەس،
سېمىز بولسا ئىت توق، ئاۋىن ئاۋلىماس.

6367 بولۇر بىر بۇغرىدەك تويۇپ، قانسا نەپس،
قاچار، ياخشىلىقنى تاشلار، قويما، بەس.

6368 ḳuxuŋ avlamasa bir ərdək yas ol
ïtïŋ ḳoḍsa avïn yasï bir as ol

6369 əzüŋ buoɣraoɣursa bəḍütsə boyun
səni otḳa tartar ulïtur ünün

6370 mənilig turur kər məni yoḳ qïoɣay
barïn tap ḳïlïp ol yorïr kənli bay

6371 əgin pütsə booɣzïn toḍursa axïn
ḳïlur tənri tapoɣï ətər ol ixin

6372 uluoɣluḳ bu dəwlət bu ḳut ḳïv kixig
küvəzlikkə tartar ḳoḍup əz ixig

6373 küvəzlik bayattïn yïratur ḳuluoɣ
uḳuxluoɣ yorïmaz bu yanlioɣ yoluoɣ

6374 qïoɣay ma ərür ək yəmə bay ərür
iki bəz ələtür ḳara yər bolur

6375 qïoɣay ərsə ḳutlur kətər əmgəki
bay ərsə ḳalur nən ələtür yüki

6376 muŋar mənzər əmdi bu səz bəlgülüg
bu səzdə əzüŋkə kətürgil ülüg

6377 ay ni'mət iḍisi ərlüm miḫnətiŋ
ay miŋnət iḍisi ərlüm ni'mətiŋ

6378 qïoɣay ərsə ḳutlur kətər əmgəki
ərlüm tutsa ay bay saḳïx bərməkiŋ

6368 قۇشۇڭ ئاۋلىمسا، بىر ئوردەك زەرەر،
ئىتىڭ ئاۋلىمسا، بىر سەۋسەر كېتەر.

6369 كىرىپ نەپس بۇغرىغا، بويىنىن يوغىنتار،
سېلىپ ئوتقا سېنى ئۇنلۇك يىغلىتار.

6370 هوزۇردا يۈرەرلەر، كور، يوقسۇل ـ گاداي،
باريغا قىلىپ شۇكر، ئوتەر كوڭلى باي.

6371 گېلى ئاشقا تويۇپ گەر ئەگنى پۈتەر،
قىلىپ هەققە تائەت، ئىشىنى ئېتەر.

6372 بۇ دەۋلەت، بۇيۇكلۇك، بۇ بەخت كىشىنى ـــ
تەكەببۇر قىلۇر، قويدۇرۇر ئىشىنى.

6373 غۇرۇر قۇلنى ئەيلەر خۇدادىن يىراق،
بۇ خىل يولنى تۇتماس ئاقىللار هىچ ۋاق.

6374 پېقىرمۇ ئولۇر، كور ۋە بايمۇ ئولۇر،
ئىككى بوزگە ئېلىپ، قارا يەر بولۇر.

6375 قۇتىلۇر پېقىر ئولسە، مېهنەت تۇگەر،
باي ئولسا قالۇر مال، يوق ئېلىپ كېتەر.

6376 بۇڭا ئوخشار ئەمدى بۇ سوز بەلگۈلۈك،
بۇ سوزدىن ئوزۇڭگە ئۇلۇش ئالغۇلۇق:

6377 ئى نېمەت ئىگەسى، ئولۇم مېهنەتىڭ،
ئى مېهنەت ئىگەسى، ئولۇم نېمەتىڭ.

6378 پېقىر ئولسە قۇتىلۇر، كېتۇر ئەمگىگى،
ئولۇم تۇتسا باي، بار هىساپ بەرمىگىڭ.

ƏLIG SƏZI ƏGDÜLMIXKƏ

6379 yana aydï ƫlig bu dunya iqi
yïlanï qaḍanï tƏlim tikgüqi

6380 axï az yƫgükƏ aoqusï Əküx
yana Əgdisi az Əküxi sƏküx

6381 ukuxluoq sunup aloqusï az nƏnį
biliklig aqïp az yƫgüsi mƏnį

6382 biliksizkƏ uqmaḳ turur bu azun
ƏrƏz birlƏ avnur yorïr munsuzun

6383 tikƏn ol ukuxluoqḳa dunya tolu
aḍaḳ ursa yƫrkƏ kirür saḳlaoqu

6384 aqqu ol bilikligkƏ dunya iqi
anïn ax yƫyümƏz üzƏr Əz küqi

6385 anïn ḳaqtï zahid ooqul kïz ḳoḍup
munïn ḳoḍtï 'abid tapuoqḳa uḍup

6386 bu kün biz ilinmix tururmiz munar
küḍƏzsün bayat bu bƏladïn sïnar

ƏGDÜLMIX JƏWABÏ ƏLIGKƏ

A181
6387 yanut bƫrdi Əgdülmix aydï bu sƏz
tükƏl sƏz qïnï ol ukux birlƏ tüz

6388 kƏrü barsa dunya ḳïlïnqï tƏnį
yƫgƏn yƫl bƏkƏ tƏg bu ḳïlḳï yanį

ئېلىگنىڭ ئوگدۇلمىشكە ئېيتقان سوزى

6379 يەنە ئېيتتى ئېلىگ: بۇ دۇنيا ئىچى—
يىلانى، چايانى تولا دىگۈچى.

6380 يىيىشكە ئېشى ئاز، زەھەرلىرى كوپ،
ماختارلىق يېرى ئاز، قاغار يېرى كوپ.

6381 ئاقىل قول ئۈزىتىپ ئالۇر نەرسە كەم،
ئالىم ئاچ ئېرۇر، ئاز يىمەكلىرى ھەم.

6382 بىلىمسىزگە جەننەت ئېرۇر بۇ جاھان،
ھوزۇردا ئۇ مۇھتاج ئەمەس ھىچ زامان.

6383 ئاقىلغا تىكەن بىرلە دۇنيا تولۇق،
ئاياق باسسا سانچار، دىققەت قىلغۇلۇق.

6384 ئاغۇدۇر بىلىملىككە دۇنيا ئىچى،
شۇڭا ئاش يىيەلمەي ئاجىزلار كۆچى.

6385 شۇڭا قاچتى زاھىت ئوغۇل-قىز قويۇپ،
شۇڭا كەتتى ئابىد، بىر ئابىد بولۇپ.

6386 مۇڭا بىز ئىلىنغان تۇرۇرمىز بۇ كۈن،
خۇدا بىزنى بۇندىن ئامان ئەيلىسۇن.

ئوگدۇلمىشنىڭ ئېلىككە جاۋابى

6387 ئوگدۇلمىش دىدىكىم: بۇ سوز ئېرۇر چىن،
تولۇق، ھەم ئەقىلغە مۇۋاپىق يېقىن.

6388 ھەركەتتە خۇلقىغا ئوخشار بۇ جاھان،
گويا كى ئەجدىھا يەپ تويمايدىغان.

6389 özi igḍür ök san özi sämritür
özi ök ätin yär özi yavrïtur

6390 baḳa barsa yätrü azun ḫalini
äṇip ḳaloḳu taṇlap kör uḳsa anï

6391 apalï ḫäwalï azunḳa ilip
uruoḳ yaḍtï dunya iqindä kälip

6392 olarda bärü tut bu öḍkä tägi
nä yaṇlïoḳ ärän ḳoptï bäglär bägi

6393 ḳayu bilgä tooḳdï ḳayu alp atïm
ḳayu kür küväz är ḳayu täg yalïm

6394 ḳayusï uḳuxluoḳ ḳayusï bögü
ḳayu tälwä munduz ḳayu ärmägü

6395 näqä savqï tooḳdï oḳïtqï amul
bayat ḫukmi birlä ayu bärdi yol

6396 ḳayu az yaxadï ḳayusï uzun
ḳayu bax kätürdi bäḍükräk säzün

6397 ḳayusï tärütmix iḍikä turup
yaoḳï täg oḳ attï yasïnï ḳurup

6398 oḳïoḳïl bu bäytig nägü tär äxit
uḳa baroḳïl ämdi özüṇ kïlkï ät

6399 käräk bilgä boloḳïl käräk miṇ yaxa
tutup pütrü azun äräzin axa

6400 ahir ölgü özüṇ ḳara yär bolup
ölüm tutsa ältür ökünqün yaxa

6389 ئوزى شەخسەن ئاسرار، ئوزى سەمرىتۇر،
ئوزى يەپ گوشىنى ۋە ئاجىزلىتۇر.

6390 دىققەت بىرلە كورسە قاراپ ھالىنى،
قالۇر ھەيرەتتە كىشى گەر ئۇقسا ئۇنى.

6391 ئادەم بىرلە ھاۋا جاھانغا چۇشۇپ،
ئۇرۇغ چاچتى دۇنيا ئىچىگە كىلىپ.

6392 ئۇلاردىن بۇيان تا مۇشۇ ۋاقتىچە،
نى ئەرلەر كىلىپ كەتتى، بەگلەرگىچە.

6393 تۇغۇلدى بىرى ئالىم، بىرى قەھرىمان،
بىرى تىك قىيادەك مەغرۇر ھەر زامان.

6394 بىرىدۇر ئەقىللىق، دانىشمەن پۇتۇن،
بىرى تەلۇە، ئەخمەق، بىرىدۇر ھورۇن.

6395 تۇغۇلدى قانچە ئەلچى، دەۋەتچى ئامۇل،
خۇدا ھوكمى بىرلە بايان قىلدى يول.

6396 بىرى ئاز ياشادى، بىراۋلار ئۇزۇن،
بىرى باش كوتەردى، زورايتىپ سوزۇن.

6397 قايۇسى ياراتقان ھەققە قارشى بوپ،
يېغدەك ئوق ئاتتى يايىنى قۇرۇپ.

6398 ئوقى بۇ بىيتنى، ئىشت نىمەدەر،
ئۇنىڭغا مۇناسىپ تۇزەت ئوزنى ئەر:

6399 خاھى ئالىم ئول، خاھ ياشا كوپ زامان،
خاھى كور ھوزۇرىن ئىلىپ سەن جاھان،

6400 ئاخىرى ئولەرسەن، قارا يەر بولۇپ،
ئولۇم تۇتسا ياقاڭ، يەيسەن پۇشايمان.

C378

6401 nəqə əḍgü ḳoptï bu bilgə bəgü
tilə̱p bulmadïlar tiriglik yə̱gü

6402 bu kün kər nəqə tooɣmaduḳ təg bolup
ḳara yə̱r ḳatïnda yaturlar ölüp

6403 nə türlüg nə yanlïoɣ kixi ḳoptï kər
yaoɣïz yə̱r olarïoɣ yə̱di optï kər

6404 ə̱tiklig səray ordu ḳarxï ḳoḍup
yaoɣïz yə̱r təxənip yaturlar küḍüp

6405 uḍïrmu üni yoḳ ya tïnmaz tïnï
nəgü ərki ḥali bilikli ḳanï

6406 olar barqa munluoɣ bu kün əḍgükə
əligləri yətməz yə̱gü kəḍgükə

6407 əkünqün yaturlar kər ïnqïḳlayu
küsəp əḍgülükni miṇ arzu yə̱yü

6408 bayat bə̱rdi bizkə bu kün bu künüg
yava ḳïlsa bolmaz bu bulmïx əḍüg

6409 bayat bə̱rsü təwfiḳ bu kündə naru
ḳamuoɣ əḍgülükkə ay əḍgü tərü

* * *

6410 tilin bə̱rdi alḳïx kər əgdülmixə
ayur ay bəgü bəg uzun kə̱q yaxa

6411 azun ḳalmasunï sənïṇsiz ḳuruoɣ
bayat kəsməsüni sənïṇdin uruoɣ

6401 نی ئالىم، ھېكمىلەر، نى ياخشىلار كېلىپ،
كېتىشتى ئەبىدى ياشالماي قېلىپ.

6402 بۇگۈن كور، جاھانغا كەلمىگەن كەبى،
قارا يەر قېتىدا ياتارلەر ئولۇپ.

6403 نە ياڭلىغ، نە تۇرلۇك كىشى كەلدى، كور،
قارا يەر ئۇلارنى يىدى، يۇتتى، كور.

6404 بىزەلگەن ساراي، ئوردا، قەسرنى قويۇپ،
قارا يەر توشەنىپ ياتۇرلەر كۇتۇپ.

6405 ئۇلار ئۇيقۇدىمۇ، ئۇنى يوق، تىنى،
نېچۇككىن ھاللىرى، بىلۇچى قېنى؟

6406 بۇ كۇن مۇھتاج ئۇلار ھەر ئەزگۇلۇككە،
قولى يەتمەس يىمەكلىك، ئىچكۇلۇككە.

6407 ياتۇرلەر پۇشايماندا ئىنجىقلىشىپ،
كۇتۇپ ياخشىلىقنى مىڭ ئارزۇ قىلىپ.

6408 خۇدا بەردى بۇ كۇننى بىزگە بۇگۇن،
زايە قىلسا بولماس، پۇرسەتنى پۇتۇن.

6409 خۇدا بىزگە تەۋپىق ئاتا ئەيلىسۇن،
پۇتۇن ياخشىلىققا، ئى ياخشى قانۇن.

* * *

6410 ئوگدۇلمىش ئېلىگنى مەدھىيىلىدى،
ئۇزۇن ياشىغىن، ئى ھېكىم بەگ، دىدى.

6411 سېنىڭسىز بۇ ئالەم قۇرۇق قالمىسۇن،
ئۇرۇغ-نەسلىڭنى خۇدا ھىچ ئۇزمىسۇن.

6412 nəgü ərsə arzu tiləkiŋ ḳamuoḳ
aqa bərsü təŋri saŋa ol ḳapuoḳ

6413 nəgü ərsə arzu tiləkiŋ takï
tükəl bərsü təŋri saŋa ay akï

6414 səvinqin avïnqïn tirilgil uzun
ərəzləngil anqa ay ḳïlḳï tüzün

6415 dərioḳa sənin təg kixilər ölüp
ḳara yərdə yatsa sənüki ulup

6416 nəgü ḳïloḳu təŋri bu dunya ixi
bu yanlïoḳ tərütmix ay ələi baxï

6417 nəqə ölsə bolmaz səni təg ölüg
özüŋ ədgülərdin ilindi ülüg

C379
6418 kərək öl kərək kəq yaxaoḳïl uzun
atïŋ ədgü birlə yaḍïldï sözün

6419 səvərin öküx bolsu səvməzlərin
saqïlsu birərin kənüsü yərin

* * *

6420 yər öpti turup qïktï kəsti sözin
atïn mindi urdï əviŋə yüzin

6421 kəlip tüxti kirdi əviŋə yorïp
yədi iqti yattï bir anqa sərip

6422 yana ḳoptï ərtə ixin baxladï
ayu bərdi kərdi özi ixlədi

6412 نمه بولسا سەندە تىلەك-ئارىزۇ،
ساڭا ئۇ ئىشكىنى ئېچىپ بەرسۇن ئۇ.

6413 نمه بولسا ئۇمىت-تىلەكنىڭ تېخى،
تولۇق بەرسۇن تەڭرى، ساڭا ئى سېخى.

6414 سويۇنچ بىرلە خوشال ياشا سەن ئۇزۇن،
پاراغەت ئىچرە ئوت، ئەي خۇلقى تۇزۇن.

6415 دەربخا، سېنىڭدەك كىشىلەر ئولۇپ،
قارا يەردە ياتسا سوڭەك ئۇۋۇلۇپ.

6416 نە چارە، خۇدايىم بۇ دۇنيا ئىشى—
مۇشۇنداق يارىتمىش، ئى خانلار بېشى.

6417 ئوزۇڭ ياخشىلىقلار قىلغاچ ھەر زامان،
گەر ئولسەڭ، دىيىلمەس ئولدى ھېچقاچان.

6418 خاھى ئول ۋە خاھى ياشا سەن ئۇزۇن،
ئېتىڭ ياخشىلىقتا يېيىلدى پۇزۇن.

6419 كوپەيسۇن دوستلۇرۇڭ، سەن سويگەنلىرىڭ،
چېچىلسۇن دۇشمنىڭ، كېڭەيسۇن يېرىڭ.

* * *

6420 يەر ئوپتى، تۇرۇپ چىقتى، كەستى سوزىن،
ئېتىن مىندى، ئويگە ئوردى يۇزىن.

6421 كېلىپ چۇشتى كىردى ئويىگە يۇرۇپ،
يىدى، ئىچتى، ياتتى بىر ئاز دەم ئېلىپ.

6422 يەنە قويتى ئەرتە ئىشىن باشلىدى،
بېرىپ بۇيرۇق، كۇزەتتى، ئوزى ئىشلىدى.

6423 kənül til kəni tuttï tüzdi yorïḳ
ḳamuoḳ əgrilər kəndi ətti ḳïlïḳ

6424 ətildi azun arttï əḍgü du'a
ḳutaḍtï küni kündə əḍgü du'a

6425 olar bardï ḳaldï ol əḍgü atï
yitip baroḳu ərməz atï ḥurməti

* * *

6426 kərü baroḳïl əmdi bu yanlïoḳ kixi
kiximü bolur bu fərixtə ixi

A182
6427 kixi ərdi ərsə olar nə eḍün
nəgü ol ayu bər bu künki boḍun

6428 ḳalï biz kixi ərsəmiz ay bəgü
olarïoḳ səziksiz fərixtə təgü

6429 olarnïn ḳïlïnqï nə ḳïlḳï səzi
əxitip ḳutaḍoḳu ol əḍgü izi

6430 uḳuxluoḳ uḳar ol biliklig bilir
ölür əz bu dunya səziksiz ḳalïr

6431 bulunmïx bu eḍ kün yava ḳïlmadin
tapuoḳ ḳïloḳu təgməz munïnda aḍin

6432 munïnda uluoḳ pənd taḳï nə bolur
sənində ozaḳï ölür kəz kərür

6433 ḳalïr ḳarxï ordu səraylar ḳamuoḳ
anï pənd tutumaz bu əz ay uluoḳ

6423 قىلىپ تۇز كۆكۈل، تىل، تۇزدى ھەركىتىن،
پۈتۈن ئەگرىلەرمۇ، تۇزەتتى خۇيىن.

6424 تۇزەلدى جاھان، ئارتتى ياخشى دۇنيا،
قۇتاتتى كۇنى ئەلنىڭ كوپەيگەچ دۇنيا.

6425 ئۇلار ئولدى، قالدى ئۇ ياخشى ئىتى،
يوقالماس ئۇلارنىڭ ئىتى-ھورمىتى.

* * *

6426 نەزەر سالغىن ئەمدى بۇ ياڭلىغ كىشى،
كىشمۇ، بولار-ھە، پەرىشتە ئىشى.

6427 ئۇ چاغدا ئۇلارگەر دىيىلسە ئادەم،
بۇگۇنكى خەلق نىمە، قېنى ئىيت بۇ دەم.

6428 ئى ئالىم، بىز ئىنسان ئىكەنمىز ئەگەر،
گۇمانسىز، پەرىشتە ئىبرۇرلەر ئۇلار.

6429 ئۇلارنىڭ خۇيى-پەيلى ھەمدە سوزى،
چۇشەنسەك ئىبرۇر بىر سائادەت ئىزى.

6430 ئەقىللىق ئۇقار ئول، بىلىملىك بىلۇر،
ئولەر، شەكسىز، ئىنسان، بۇ دۇنيا قالۇر.

6431 بۇ قالغان ۋاقىتنى زايە ئەيلىمەي،
تائەت قىل، ئوزگىدىن ھىچ نەپ تەگمىگەي.

6432 سېنىڭدىن بۇرۇنلار ئولدى، كوز كورۇر،
بۇنىڭدىن ئۇلۇغ پەند يەنە نە بولۇر.

6433 قالۇر قەسر-ئوردا، سارايلار پۈتۈن،
قىلالماس بەنت ئۇنى ھىچ قولدا ئۇزۇن.

6434 nəqə ḳarxī ordu nəqə bərk tura
ölüm buzdī ḳildī ḳara yər kərə

C380
6435 nəqə kənd ulux baoɣ qəqəkliklərig
ḳuruoɣ ḳoḍtī kər bu ölüm ay tirig

6436 ḳalīr ḳarxī ordu səray pak saṇa
alīp sən tutar sən bu bənd təp maṇa

6437 ḳalīn sü iḍisi azunqī ḳanī
süsin ḳoḍtī boldī ḳara yər sanī

6438 ḳanī ol suḳ əlqi əlim az tədi
öküx əl küqədi yəyü bilmədi

6439 ḳanī ol küqəgli kixilər yərin
ḳulaq yər alīndī yatur inqīkīn

6440 ḳanī ol musulman ḳanī tökgüqi
nəlük kirdi yərkə ḳanī ol küqi

6441 ḳanī ol kixig satoɣaoɣuqī kixi
nəlük boldī satoɣaoɣ ḳara yər tuxī

6442 ḳanī ol tütüxügli dunya üqün
turu ḳaldī dunya ol öldi küqün

6443 ḳanī ol tərigli tavar ḳoḍmadīn
iki bəz ələtti tiləməz aḍīn

6444 ḳanī ol öküx yər tiləgli kixi
ḳara yər təxəndi ətildi ixi

6445 bu yaṇlīoɣ turur dunya ḥali ḳamuoɣ
uḳux birlə kərgil aqīloɣay ḳapuoɣ

6434 نەچە قەسىر، ئوردا، نەچە چىلەك نورا،
ئولۇم بۇزدى، قالدى قارا يەر، قارا.

6435 نەچە كەنت-شەھەر، باغ-بوستانلىنى،
ئى تىرىك، قۇرۇتتى ئولۇم، كور ئۇنى.

6436 قالۇر قەسىر، ئوردا، ساراي بوش ساڭا،
قىلارسەن تەسەررۇپ، قالدى دەپ ماڭا.

6437 تولا لەشكرى بار جاھاندار قېنى،
قارا يەر بولدى ئۇ، قېلىپ لەشكرى.

6438 قېنى كوزى ئاچ بەگ، ئېلىم ئاز دىدى،
تولا ئەلنى ئالدى، بەھەر ئالمىدى.

6439 قېنى باشقىلارنىڭ يېرىن كوزلىگەن،
غۇلاچ يەردە ياتۇر ئەمدى ئىگرىسىبان.

6440 قېنى ئول مۇسۇلمان قېنىن توككۈچى،
نىچۇك يەرگە كىردى، قېنى ئۇ كۇچى؟

6441 قېنى ئۇ پىتىنخور، بوھتانچى كىشى،
نىچۇك بولدى ئۇ قارا يەر ئوخشىشى؟

6442 دۇنيا دەپ ئۇرۇشقان ئۇرۇشقاق قېنى،
بۇ دۇنيا قالدى، ئۇ ئولدى ئاخىرى.

6443 قېنى مالنى قويماي يىققانلار تامام،
نەسىبى بولدى بەس، پەقەت ئىككى خام.

6444 قېنى ئۇ تولا يەر تىلەگەن كىشى،
قارا يەر يېپىندى، تۇگەدى ئىشى.

6445 جاھان ھالى پۇتكۇل مۇشۇنداق تۇرۇر،
ئەقىل بىرلە كورگىن، ئىشىك ئېچىلۇر.

6446 ərəzləri əmgək səvinqi saḳïnq
aoqïrï uquzluḳ avïnqï ạrinq

6447 nəgü kəlsə yüḍgil sən ïnqïḳlama
ərəz ərsə ərtər nə əmgək yạmə

6448 əxitgil nəgü tạr bilik bạrgüqi
ay əmgək bilə sən şəbir ḳïloquqï

6449 ay ni'mət iḍisi xükür ḳïl yạgil
ay miḫnət iḍisi şəbir ḳïl əgil

8450 şəbir ḳïlsa miḫnət bolur ni'mətiḫ
xükür ḳïlsa ni'mətḳa artar tạgil

* * *

C381
6451 kərü bar ay bilgə bu künki əḍüg
əniḫ boldï barqa ḳamuoq ix küḍük

8452 biliklig uquz boldï tutnur əzin
uḳuxluoq aoqïn boldï aqmaz səzin

6453 təlim boldï əldə bu yavlaḳ kixi
yavax boldï satoqaoq kətürməz baxï

6454 borun yüz yuoquqï nəmaz ḳoḍoquqï
kər ərsig atandï yorïtur küqi

6455 fəsad fisḳ iḍisi atandï ərən
bor iqməz kixi atï boldï saran

6456 nəmaz ruzə birlə yorïoqlï kixi
munafiḳ atandï ay əlqi baxï

6446 هوزۇرى مۇشەققەت، خوشاللىغى غەم،
ئەزىزلىغى خارلىق، ئاۋۇنچى ئەلەم.

6447 نىمە كەلسە يۇت سەن، داتلانما، مەگەر—
ھالاۋەت يا مېھنەت ئوتەر-دە كېتەر.

6448 ئايا، ئەي جاپاغا سەۋرى قىلغۇچى،
ئىشتىكىن، نىمە دەر بىلىم بەرگۈچى:

6449 ئى نېمەت ئىگەسى شۇكۇر قىل، يىگىل،
ئى مېھنەت ئىگەسى سەۋرى قىل، ئىگىل.

6450 سەۋرى قىلساڭ مېھنەت بولۇر نېمىتىڭ،
بولۇر نېمەت ئارقۇق، شۇكۇر قىلسا، بىل.

* * *

6451 ئى ئالىم قاراپ كور، بۇگۈنكى زامان—
ئۇزگەردى، ئىش-ھالەت پۇتۇنلەي بۇ ئان.

6452 بىلىملىك خار ئولدى، چەتلەتتى ئۇزىن،
ئەقىللىق گاچا بولدى، ئاچماس تىلىن.

6453 كوپەيدى ئەل ئىچرە يامان-پەس كىشى،
ياۋاش بولدى دەپسەندە، چۇشتى بېشى.

6454 يۇزىنى شاراپتا يۇغان بىنامازـــ
ئاتاندى يىگىت-ئەر تېپىپ ئىمتىياز.

6455 پاسات-پىسقى ئىگەسى ئاتالدى ئەرەن،
مەي ئىچمەس كىشىلەر ئاتالدى ساران[250].

6456 نامازـ، روزا بىرلە يۇرۇچى كىشى،
مۇناپىق ئاتالدى، ئى بەگلەر بېشى.

6457 ḫəlal yitti barqa ḫəram üstədi
ḫəram yəgli kənlin qara kir tudī

6458 ḫəlal atī qaldī kərüglisi yoq
ḫəram qarma boldī toquoqlīsī yoq

6459 qanī bu ḫəramīoq ḫəram təgüqi
ḫəramīoq koqup bir ḫəlal yəgüqi

6460 saqīnuq təgüqi kim ol qīn kəni
kənilik küni bar yarutur küni

6461 ḫəram birlə artuq qarardī kənül
ḫəlal qayda buloqu tiləp ay ooqul

6462 munar mənzətü kəldi əmdi bu səz
munī yaqxī tīnla aya kənli tüz

6463 ḫəram birlə kənlüm qara boldī kir
bilik ixkə tutmaz əzüm yüzdə bir

6464 ət əz əglü bərməz ḫəwa bulnadī
tapuoqka təgüməz əzüm aqtī sīr

6465 azun qīlqī barqa adīn boldī kər
kixi kənli tildə ənin boldī kər

6466 wəfa kətti həlqta jəfa üstədi
tiləp bir īnanoqu kixi qalmadī

C382
6467 wəfa kətti həlqta jəfa urdi iz
īnanoqu tayanoqu kixi boldī qiz

A183
6468 yaqīnlīq yaoquqluq yīrattī qadax
baoqirsaqlīqīn koqtī əqgü adax

6457 هالال بىتتى پۈتكۈل، هارام غولدىدى،
هارام يەر كوڭلىنى قارا قاپلىدى.

6458 هالالنىڭ ئىتلا قالـدى، ئوزى يوق،
هارام بولدى قاراقچى، تۈيغۇچى يوق.

6459 قېنى بۇ هارامنى هارام دىگۈچى،
هارامنى قويۇپ بىر هالال يىـگۈچى.

6460 هەقىقى تەقۋادار كىشى كىم، قېنى،
قىيامەت كۈنى بار يورۇتۇر كۈنى.

6461 هارام بىرله ئارتۇق قارايدى كوڭۈل،
هالالنى قەيەردىن تاپارسەن ئوغۇل؟

6462 بۇڭا ئوخشىشپ كەلدى ئەمدى بۇ سوز،
بۇنى ياخشى ئاڭلا، ئايا كوڭلى توز:

6463 هارام بىرله كوڭلۈم قارا بولدى كىر،
بىلمىگە ئەمەل قىلمىـدىم يۈزده بىر.

6464 ئېگىلمەس ۋۇجۇدۇم هەۋەسـكە ئەسىر،
مەن تائەت قىلمىدىم، ئاچاي ئەمدى سىر.

6465 جاهان پەيلى پۈتكۈل بولەك بولدى، كور،
كىشى كوڭلى تىلدىن بولەك بولدى، كور.

6466 ۋاپا كەتتى خەلقتىن، جاپا غولدىدى،
ئىشەنچ قىلغۇدەك بىر كىشى قالمىدى.

6467 ۋاپا كەتتى خەلقتىن، جاپا ئالدى ئىز،
ئىشەنچ ۋە تايانچقا لايىق كـىشى قىز.

6468 تۇققانلىق، يېقىنلىقنى تاشـلاپ قاياش،
ساداقەتنى ئەتتى تەرك ياخـشى ئاداش.

6469 kiqigdə ədəb yoḳ uluoɣda bilik
otunlar əküx boldï yitti silig

6470 yaḳïnlïḳ nəqə boldï yarmaḳ üqün
ḳanï ix ḳïlïoɣlï kəni ḫəḳ üqün

6471 əmanət atï bar ḳanï ḳïldaqï
nəṣiḥət səzi bar ḳanï tuttaqï

6472 ḳanï əmr-u mə'ruf ḳïlïoɣlï kixi
ḳanï nəḥy-u münkər tïḍïoɣlï kixï

6473 satïoɣqï kətürdi əmanətlərin
bu uzlar kətürdi nəṣiḥətlərin

6474 biliklig kəni səzləyüməz səzin
tixidə uvut ḳətti ərtməz yüzin

6475 kəni bardï kəldi nəqə əgrilik
ḳanï ḳalmadï bir kixi tənrilik

6476 kixi barqa yarmaḳ ḳulï boldïlar
kümüx kimdə ərsə boyun bərdilər

6477 jəma'ət kep ərdi bu məsjidlər az
ḳalïn boldï məsjid jəma'ətlər az

6478 nəgü tər əxitgil saḳïnuḳ kixi
kənülkə alïn sən ay əḍgü baxï

6479 ḳanï bir kənilik ḳïlïoɣlï ḳanï
ḳanï tənrilik ix yorïoɣlï ḳanï

6480 azun barqa pütrü tükəl artadï
kərüp tanladaqï ḳanï bir munï

6469 كىچىكتە ئەدەپ يوق، ئۇلۇغدا بىلىك،
قوپاللار كوپەيدى، يوقالدى سىلىق.

6470 يېقىنلىق بولدى، بەس، پۇل-يارماق ئۈچۈن،
قېنى ئىش قىلۇچى دۇرۇس، ھەق ئۈچۈن؟

6471 ئامانەت ئېتى بار، قېنى قىلىغۇچى،
نەسىھەت سوزى بار، قېنى تۇتىقۇچى؟

6472 قېنى ئەمر-مەرۇپ[251] قىلۇچى كىشى،
قېنى ئۇ يامانلىق توسۇچى كىشى؟

6473 سودىگەر ئامانەت ۋەسپىن يوقاتتى،
ھۇنەرۋەن نەسىھەت-ئوگۈت تەرك ئەتتى.

6474 بىلىملىك قىلالماس دۇرۇس سوزىنى،
ئۇيات كەتتى، ياپماس ئايال يۈزىنى.

6475 دۇرۇسلۇق كەتتى، كەلدى نىچە ئەگرىلىك،
قېنى، قالمىدى بىر كىشى تەگرىلىك[252].

6476 كىشى بارچە يارماق قۇلى بولدىلەر،
كۇمۇش كىمدە بولسا بويۇن ئەگدىلەر.

6477 جامائەت كوپ ئەردى، بۇ مەسچىتلەر ئاز،
تولا بولدى مەسچىت، جامائەتلەر ئاز.

6478 نىمە دەر ئىشتىكىن، بىر تەقۋا كىشى،
بۇنى دىلدا تۇت، ئەي ياخشىلار بېشى:

6479 قېنى بىر دۇرۇسلۇق قىلۇچى قېنى؟
خۇدالىق ئۈچۈن ئىش قىلۇچى قېنى؟

6480 جاھان باشتىن-ئاخىر بۇزۇلدى پۈتۈن،
كورۇپ تاڭ قالغۇچى ئەر بارمۇ مۇنى؟

6481 musulman ḳarïxtï iqin ət yəxür
tükəl inqkə təgdi bu kafir yatur

6482 ḳapux ḳarma boldï musulman nəni
ḳanï aḑra tutoɣan ḥəramïoɣ ənï

6483 fəsad fisḳ üni kər uḑïtmaz kəqə
ḳanï 'ilm-u ḳur'an üni az qəqə

C384
6484 kənüllər ḳatïoɣ boldï til yumxadï
kənilik əzi bardï ḳaldï yïḑï

6485 atalïḳ ḳïlur kər ataḳa ooɣul
ooɣul bəg bolup kər ata boldï ḳul

6486 tiriglik ḳïsïldï uzadï saḳïnq
baru arttï suḳluḳ ḳoradï səvinq

6487 qïoɣay tul yətimig suyurḳaoɣlï yoḳ
azun təgxürüldi taniïrḳaoɣlï yoḳ

6488 əḑi yaḳxï aymïx bəgü bilki kən
azunuoɣ sïnaoɣlï aḳï əlgi kən

6489 azun boldï ahir tərü artadï
əsizlərig əḑgü kərü artadï

6490 uḳuxluoɣ uḳar ol biliklig bilir
yïl ay kün küninə baru artadï

6491 ooɣul ḳïz kəmixti ata ḥurməti
səküx boldï ərkə avuqoɣa atï

6492 ḳamuoɣ təgxürüldi tərü ənḑilər
ḳaralï ərünlï bir ək boldïlar

6481 مۇسۇلمان ئوچەشىپ، گوشىن يېيىشۇر،
يېتىپ تىنچ، كۇپارلار راھەت كورىشۇر.

6482 بۇلاندى، تالاندى مۇسۇلمان مېلى،
قېنى ئەر، ھارامنى بىلىپ يەتكىلى؟

6483 ئۇخلاتماس كېچەلەر پاسات شاۋقۇنى،
قېنى ئىلمۇ-قۇرئان، بەك ئازدۇر ئۇنى.

6484 كوكۇللەر قېتىشتى، تىللار يۇمشىدى،
دۇرۇسلۇق ئوزى كەتتى، قالدى ھمدى.

6485 ئاتالىق قىلۇر، كور، ئاتاغا ئوغۇل،
ئوغۇل بەگ بولۇپ، كور، ئاتا بولدى قۇل.

6486 ئېغىرلاشتى تۇرمۇش، كوپەيدى تەشۋىش،
ئېشىپ كەتتى ھىرسلىق، ئازلاپ سويۇنۇش.

6487 پېقىر، تۇل، يېتىملەرگە شەپقەتچى يوق،
جاھان ئوزگەردى ھەيران بولغۇچى يوق.

6488 تولا ياخشى ئېيتىمىش ئالىم ئىلمى كەك،
جاھاننى سىناغان سېخى قولى كەك:

6489 ئاخىرلاشتى دۇنيا، بۇزۇلدى قانۇن،
يامانىنى كورۇپ ھەم ياخشىلار بۇگۇن.

6490 ئەقىللىق ئۇقار، كور، بىلىملىك بىلۇر،
بۇزۇلدى جاھان، بىل، ئوتۇپ ئاي ۋە كۇن.

6491 ئوغۇل-قىز قويۇشتى ئاتا ھورمىتى،
سوكۇش بولدى ئەرگە قېرىنلىق ئېتى.

6492 ئوزگەردى جەمئىكى نىزام ۋە قانۇن،
قارا پىرلە ئاق بولدى پەرقسىز پۇتۇن.

6493 bu barqa uluoɣ kün nixanï turur
nixanï kərünsə kəligli kəlür

6494 küḍəzsü uoɣan tənri imanïmïz
kətürsü bu fitnə bəla əsiz iz

* * *

6495 yïl altmïx iki ərdi tərt yüz bilə
bitiyü tükəttim bu səz ülgülə

6496 əgüm yətmixi səz bitidim tükəl
okïoɣlï uḳuoɣlï əzün ülgi al

6497 ḳayu türlüg ərsə yorïḳïn yoluṇ
ayu bərdim azraḳ bəkütgil uluṇ

6498 bu ol diṇ yolï həm bu dunya yolï
bu yolqa yorï yolda azma ulï

6499 ḳalï dunya ḳolsa yolï ux unu
apaṇ 'ukbi ḳolsa izi ux munu

C385
6500 əzün ḳullukï ḳïl bayat bərgə küq
ḳayusïn tiləsə tilə ḳïlma üq

6501 ilahi əzüm bu səzüg baxladï
tiləkim nə ərdi bilir sən iḍi

6502 tiləmədim əzkə kü qav əḍgü at
kixi asoɣï ḳoldum əz ərsə ya yat

6503 okïoɣlï okïsa məni üxgürüp
du'a ḳïloɣamu təp maṇa bir turup

6493 بۇ ھەممە قىيامەت نىشانى ئېرۇر،
نىشانى كورۇنسە كېلۇچى كېلۇر.

6494 كۇزەتسۇن بىر ئاللا بۇ ئىمانسىز،
يوقالسۇن بۇ پىتنە بەلا، ياماں ئىز.

* * *

6495 يىل ئاتمىش ئىكى ئەردى توت يۇز بىلە،
تۇگەتتىم سوزۇمنى پۇتۇپ ئۇلگۇلە.

6496 يېتىشچە ئەقلىم پۇتۇدۇم تۇگەل،
ئوقۇغان، ئىشتىكەن ئوزۇك ھەسسە ئال.

6497 نەچۇك بولماق كېرەك ئىش-ھەركەت يولۇك،
ئېيتىپ بەردىم ئازراق، بېكتىكىن ئۇلۇك.

6498 بۇدۇر دىن يولى ھەم بۇ دۇنيا يولى،
مۇشۇ يولچە يۇرگىن، ئازما ھىچ يولى.

6499 تىلەسەك بۇ دۇنيا، يولىدۇر مۇشۇ،
دىسەك ئاخىرەتنى ھەم يولى مۇشۇ.

6500 ئوزۇك قوللىغىن قىل، خۇدا بېرۇر كوچ،
قايۇسىن تىلەسەك، تىلە، قىلما ئوچ[253].

6501 ئىلاھا بۇ سوزنى ئوزۇم باشلىدىم،
تىلەگىم نە ئەردى، بىلۇرسەن ئىزىم.

6502 تىلەگىم ئەمەس شان-شوھرەت، ياخشى ئات،
كىشى نەپىنى كوتتۇم، ئوز ئولسۇن يا يات.

6503 ئوقۇچى ئوقۇسا، مېنى ياد ئېتەر،
ئومىدىم: ماڭا ھەم دۇئاسىن بېرەر.

6504 tiləkim bu ərdi umīnqīm bu oḳ
okïoɣlï mana bir du'a ïḍoɣa uḳ

A184
6505 tilim səzlədi səz bitidi əlig
əlür bu əlig til ay ḳïlkï silig

6506 əlig til nixanï munu bu bitik
sana ḳoḍtum əmdi bitïp ay tətik

6507 unïtma məni ay okïoɣlï tirig
özüm dunya ḳoḍsa təxənsə yərig

* * *

6508 aya mənü munsuz iḍim sən uluoɣ
sən ək yarlïḳaoɣïl bu munluoɣ ḳuluoɣ

6509 kürəmix ḳul ərdim yazuḳum təlim
yazuḳ yarlïḳaoɣïl sən ək sən iḍim

6510 ḳuluɳ mən iḍim sən ḳul atï ḳul oḳ
iḍim sən tüzün sən iḍilik kïl oḳ

6511 ḳuluɳ mən iḍim sən mana ay oɣəfur
məni yarlïḳaoɣïl yazuḳum kəqür

6512 yəmə yarlïḳaoɣïl ḳamuoɣ mu'minïoɣ
tooɣardïn batarḳa təgi ay arïoɣ

6513 otun mən otundïn otunluḳ kəlir
tüzün sən yazuḳum kəqür ay bilir

6514 yïpardïn yïpar oḳ yïḍïr ol ïḍï
pəliddin kəlir ol arïoɣsïz yïḍï

6504 تىلەگىم بۇ ئەردى، ئۇمىدىم شۇلا،
ئوقۇغان ماڭا بىر دۇئادا بولا.

6505 تىلىم سوزلەپ بۇ سوزنى يازدى قولۇم،
بۇ تىل ۋە قولۇمغا ھەم باردۇر ئولۇم.

6506 قول ھەم تىل نىشانى مانا شۇ بىتىك،
ساڭا قويدۇم ئەمدى پۈتۈپ، ئەي تىتىك.

6507 ئۇنۇتما بۇنى سەن ئوقۇپ تىرىكلەر،
قويۇپ دۇنيانى مەن يېپىنغاندا يەر.

* * *

6508 ئى مەڭگۇ بىھاجەت ئىگەمسەن ئۇلۇغ،
كەچۈرگىن ئوزۇڭ سەن بۇ مۇھتاج قۇلۇغ[254].

6509 گۇنايىم تولا، يول ئازغان بەندىمەن،
گۇنايىم كەچۈرگىن، بىرلا ئىگەم سەن.

6510 ئىگەم سەن، قۇلۇڭ مەن، قۇل ئاتى، قۇل ئول،
ئىگەم سەن رەھىملىك، ماڭا ئىگە بول.

6511 قۇلۇڭمەن، ئىگەم سەن ماڭا، ئى غوپۇر[255]،
مېنى ئەپۇ ئەت سەن گۇنايىم كەچۈر.

6512 كەچۈرگىن يەنە ھەممە مومىنلىنى،
شەرقتىن غەرپكە قەدەر ھەممىنى.

6513 گۇستاخمەن، گۇستاختىن گۇستاخلىق كېلۇر،
رەھىملىك ئېرۇرسەن، گۇنايىم كەچۈر.

6514 ئىپاردىن ئىپارنىڭ ھىدى تارىلۇر،
پەلىددىن[256] ئېرىغسىز پۇراق چېچىلۇر.

6515 umïnqïm sən ək sən manа ay umïnq
umïnq kəsməgəy mən sanа ay umïnq

6516 yazukluq kuluŋ mən kïlïnqïm jəfa
wəfalïoq iḍim sən manа kïl wəfa

C386
6517 jəfadïn jəfa ok kəlir ay iḍim
wəfada wəfadïn aḍïn bilmədim

6518 təzü yarlïkaoqïl kamuoq mu'minioq
yazukum olarka baoqïxla arïoq

6519 tümən miŋ səlamïm təgür savqïka
ol əḍgü kulawuz kəni yolqïka

6520 təzü tərt əxinə mənidin səlam
təgür ay bayatïm tutaxï ulam

6515 ئۇمىدىم سەنلا-سەن، ماڭا سەن ئۇمىت،
ئۇمىت ئۇزمىگەيمەن، سەندىن ئى ئۇمىت.

6516 گۇناكار قۇلۇڭمەن، قىلغىنىم جاپا،
ۋاپالىق ئىگەمسەن، ماڭا قىل ۋاپا.

6517 جاپادىن جاپالا كېلۇر، ئى ئىزىم،
ۋاپادا ۋاپادىن بولەك بىلمىدىم.

6518 كەچۇرسەن ئۇزۇڭ بارچە مومىنلىنى،
ئۇلار هورمىتىچۇن ئەپۇ قىل مېنى.

6519 تۇمەن مىڭ سالامىم، يەتكۇز ئەلچىگە،
ئۇ شول ياخشى رەھبەر دۇرۇس يولچىغا.

6520 ئۇنىڭ توت ياريغا مېنىڭدىن سالام،
يەتكۇزگىن، ئىلاها، تۇتاش ۋە داۋام.

I

A-

YIGITLIKKƏ AQÏP AVUQƠIALÏĶÏN AYUR

6521 yorïoqlï bulït təg yigitlikni ïdtïm
tüpi yəl kəqər təg tiriglik tükəttim

6522 əsizim yigitlik əsizim yigitlik
tuta bilmədim mən səni tərk ķaqittïm

6523 yana kəlgil əmdi yigitlik maņa sən
ayada tutayïn aoqï quz təxəttim

6524 əsiz bu yigitlik ķanï ķanqa bardï
tiləp bulmadïm mən nəqə mə tiləttim

6525 tiriglikkə tatoqï süqig jan səvinqi
yigitlik təg ədgü yoķ ərmix ayïttïm

6526 kiqiglik tatïoqï yigitlik ərəzi
yitürdüm mən əmdi tutarda kürəttim

6527 ķarïlïķta ķor yoķ kəni turdum ərsə
yavalïķķa əsiz tiriglikni ïdtïm

6528 əsirkəp aqïr mən sana ay yigitlik
ķamuoq kərkümi sən yïrattïņ yïrattïm

E

I

يىگىتلىككە ئىچىنىپ، قېرىلىق مۇقەددەر ئېتىقادىدىن

6521 ئوتۇچى بۇلۇتتەك، يىگىتلىكنى ئىدىتىم[257]،
بوزان-يەل ئوتەردەك ھاياتنى تۈگەتتىم.

6522 ئىست ھەي يىگىتلىك، ئىست ھەي يىگىتلىك،
تۈتۈش بىلمىدىم مەن سېنى تېز قاچىتتىم[258].

6523 يەنە كەلگىن ئەمدى يىگىتلىك ماڭا سەن،
تۈتاي ئالقىنىمدا، ئاغى-چۇز توشەتتىم.

6524 ئىست، بۇ يىگىتلىك قېنى، نەگە كەتتى؟
تىلەپ تاپمىدىم مەن، شۇنچە تىلەيتتىم.

6525 ھايات تاتلىغى ئۇ شىرىن جان سويۇنچى،
يىگىتلىكتەك ئەزگۈ يوق ئەركەن، ئايتتىم[259].

6526 كىچىكلىك لەززىتىن، يىگىتلىك ھوزۇرىن—
يۈتۈردۈم، مەن ئەمدى تۈتالماي كۆرەتتىم[260].

6527 قېرىلىقتا ئەيپ يوق ئىدى توغرا ئوتسەم،
ئىستىكىم، ئومۇرنى ئەجەپ زايە ئەتتىم.

6528 دەريغ! ئىچىنۈرمەن ساڭا ئەي يىگىتلىك،
جىمى ئۇزلىغىمنى يوقاتتىڭ، يوقاتتىم.

6529 təmam əroɣuwan təg ḳïzïl mənzim ərd
bu kün zə'fəran uroɣïn əndə tarïttïm

6530 yïparsïoɣ ḳara baxḳa kafur axudum
tolun təg tolu yüz ḳayuḳa ələttim

6531 yaruḳ yaz təg ərdim tümən tü qəqəklig
həzanmu tüxüttüm ḳamuoɣnï kurïttïm

C387
6532 ḳaḍïn təg boḍum ərdi oḳ təg kəni tüz
ya təg əgri boldï əgildim tənittim

6533 yava' ḳïldïm əsiz tiriglik avïnqïn
əkünq birlə kəzdə ḳanïn yax aḳïttïm

6534 kiqiglik kəqürdüm yigitlik yitürdüm
künüm qəlilədim əzümni qəkittim

6535 yəmək iqmək ərsə yədim iqtim uḍ təg
tilək sürmək ərsə tümən tooɣ tozïttïm

6536 nəqə ḳuxḳa avḳa avïndïm səvindim
uqar ḳux təg arḳun aoɣïmda kürəttim

6537 adax ḳoldaxïmḳa səvüg jan təg ərdim
yaoɣïm boldï ərsə tosun təg suqïttïm

6538 sərə səktüm əmdi nəqə yalnuḳuoɣ mən
yazuḳsuzḳa yarlïoɣ əlig til uzattïm

6539 kəgüz kərdim anqa yaoɣï sanqmïx ər təg
küvəz təg kür ərip ḳaya təg ḳaḍïttïm

6540 iqip yatmïx ər təg uḍïp oḍlu kəldim
əzüm yolda azmïx bayatḳa uyaḍtïm

6529 قىزىل ئەردى مەكزىم تامام ئەرغىۋاندەك،
بۇگۈن ئاڭا زەپەر ئۇرۇغىن سۇرۇتتىم.

6530 ئىپارەدەك قارا باشقا مەن كافۇر پۇركۈدۇم،
تولۇندەك تولۇق يۈزنى نەگە ئەۋەتتىم.

6531 يورۇق يازدەك ئەردىم تۇمەن رەڭ چىچەكلىك
خازان بولدىمكىن، ھەممنى قۇرۇتتۇم.

6532 قېيىندەك بويۇم ئەردى، ئۇقتەك دۇرۇس ـ تۈز،
بولۇپ ئەگرى يادەك ئېگىلدىم، ئىگىشتىم.

6533 ئىست، زايە قىلدىم تىرىكلىك ئاۋۇنچىن،
پۇشايماندا قان ياشنى كوزدىن ئېقىتتىم.

6534 كىچىكلىك كەچۈردۇم، يىگىتلىك يۈتۈردۇم،
كۇنۇمنى قارايتتىم، ئۆزۈمنى چوكۈتتىم.

6535 يىمەك ـ ئىچمەك ئولسا، يىدىم، ئىچتىم ئۇيدەك،
ھەۋەس قوغلىشىپ مەن تۇمەن چاڭ توزىتتىم.

6536 نەچە قۇشقا، ئاۋۇغا ئاۋۇندۇم، سويۇندۇم،
ئۇچار قۇشتەك ئاتلارنى دوڭدە يۈگۈرتتىم.

6537 ئاداش، قولدىشىمغا شېرىن جانىدەك ئەردىم،
گەر ئولسا رەقىبىم توسۇندەك ھۇركۈتتىم.

6538 كايىپ تىللىدىم مەن نەچەلەپ كىشنى،
گۇناسىزغا قول ھەم تىلمنى ئۈزاتتىم.

6539 كېرىلدىم شۇنچە مەن ياۋنى يەڭگەن ئەردەك،
بولۇپ مەغرۇر ئۆزنى قىيادەك غادايتتىم.

6540 ئىچىپ مەس ياتقان ئەردەك، ئۇيغانغىنىمدا ـــ
سېزىپ ئازغىنىمنى، خۇدادىن ئۈيالىتىم.

6541 bayat tapoqī qaldī kixi tapoqī qīldīm
azun təgrə yügrə əzümni kürəttim

6542 tilək arzu birlə yügürdüm nəqə mən
quturmïx bəri təg azunnī ulïttïm

6543 kixig tuttum aldïm küqün yarmaqïn mən
kimig sərdim ərdim kimi mə aqïttïm

6544 mana rəbbïm aysa nəlük qïldïn andaoq
nəgü tïldaoqïm bar uvutqa tuxïqtïm

6545 qayu təlvə qïlqï bolur munda tətrü
kəqər künkə avnïp tiriglikni ïdtïm

6546 səvinq kəqti əmgək yəmə kəqgəy ərdi
yava boldï kün ay əkünqkə basïqtïm

6547 tutayïn ya kisra ya qəyşərqa boldum
ya xəddad-u 'ad təg taqï uqmaq əttim

6548 azun pütrü tuttum sikəndər tutarqa
tükəl nuh yaxïn mən yaxadïm yaxattïm

C388
6549 əzüm ḫəydər ərsə yaxïn təg qïlïqlïoq
ya rustəmləyü mən azunda qavïqtïm

6550 ya 'isa bolup kəkkə aoqdïm taqï mən
ya nuxin rəwan təg tərü tüz yorïttïm

6551 ya gənqim tükəl boldï qarun nəni təg
ya əṣḥab-i rəs təg təmür kənd toqïttïm

6552 nəgü asoqï ahir yanïx yərkə boldï
turu qaldï dunya iki bəz ələttim

6541 خۇدا تائىتى قالدى، كىشى خىزمىتىچۇن،
كېزىپ مەن جاھاننى، يولدىن ئېزىقتىم.

6542 ھەۋەس-ئارزۇ قوغلاپ يۈگۈردۈم نەچە مەن،
قۇتۇرغان بوزىدەك جاھاننى ئىگىراتتىم.

6543 كىشىنى تۇتۇپ مەن، كۇچەپ پۇلىن ئالدىم،
بېرىپ ئازار بىرىگە، بىرىنى رەنجىتىتىم.

6544 ماڭا تەگرى ئېيتسا نەچۇك قىلدىڭ ئانداغ،
بولۇر نە جاۋابىم، ناھايەت ئۇياتتىم.

6545 قايۇ تەلۋە خۇلقى بولۇر مۇنىدىن ئارتۇق،
بولۇپ گول ئوتەر كۇنگە، ئومرۇم تۇگەتتىم.

6546 سويۇنچ كەتتى، بۇ مېھنەتمۇ كەتسە ئەردى،
بىكار كەتتى كۇن، ئاي، ئوكۇنچكە بېسىقتىم.

6547 قىلاي پەرەزكى، كىسرا[261] يا قەيسەرچە[262] بولدۇم،
يا شەددادۇ-ئادتەگ بېيىشمۇ ياساتتىم؛

6548 ئىسكەندەردەك ئالدىم جاھاننى پۈتۈنلەي،
نوھ ئومرىنى پۈتۇن ياشىدىم، ياشاتىتىم؛

6549 چېقىندەك قىلىچلىق ھەيدەر[263] ئەرسەم ئوزۇم،
يا رۇستەمدەك جاھانغا داڭقىم تاراتىتىم؛

6550 بولۇپ ياكى ئەيسا ئۇچۇپ كوككە چىقتىم،
يا نوشىرۋاندەك قانۇن ئەدىل يۈرۇتتىم؛

6551 يا غەزنەم تولۇق بولدى قارۇن مېلىدەك،
يا ئەسھابى رېستەك تومۇر شەھەر ياساتتىم؛

6552 نە پايدا بۇلاردىن، كىردىم ئاخىر يەرگە،
جاھان قالدى، مەن ئىككى بوز ئىلە كەتتىم.

6553 yalïŋ kəldim ərdi yalïŋ kirgü yəŗkə
nəlük dunyaķa özni munqa isittim

6554 kəqər dunya kəqti tüpi yəl kəqər təg
kəqər dunyaķa öz usalïn basïttïm

6555 tiriglikkə asoqï ķanï əḑgü ķïlķïm
tirigliktə tarlaoq ķayu yəŗkə əktim

6556 nəgü əktim ərsə anï oroqu ahir
nəgü ordum ərsə anïn öz süqittim

6557 yigitlikni ïḑtïm ķarïlïkķa təgdim
yana yanoqïl əmdi nəgü səz taoqïttïm

6558 uzun tünlə yatma iḑikə tapïn sən
oḑun yïoqla tïnma yazukķa basïttïm

6559 yïlan ķurt ķoŋuz yəmi öz igḑiləyü
bu ni'mət bilə mən nəgükə igiḑtim

6560 aya usrïķ öz sən oḑun yïoqla tïnma
bayatķa tapuoq ķïl yoķ ərsə yoķaḑtïm

6561 ķarïlïķ ķavurdï yigitlik yïradï
tatïoq bardï baroqu uḑu yol kənittim

6562 əḑi kəqki dunya öküx ardï həlķïoq
ķayusïnda mən mən nə munqa səvittim

6563 ya rəb oḑoquru bər məni ay iḑim sən
sürə ïḑmaoqïl mən kənülni arïttïm

6564 sən ək sən yazuķ yarlïķaoqlï iḑim bir
suyurķa məni sən yazuķum unïttïm

6553 يالاڭغاچ تۇغۇلدۇم، شۇ خسل يەرگە كىرگۈم،
نەچۈن دۇنياغا ئوزنى مۇنچە ئىسستىتىم؟

6554 ئوتەر دۇنيا ئوتتى بوران سوققىنىدەك،
پانى دۇنياغا ئوزنى غاپىل باستىتىم[264].

6555 نە قىلدىم ياخشىلىق هاياتقا پايدىلىق،
تىرىكلىكتە داننى نە يەرلەرگە ئەكتىم.

6556 نىمە تەرگەن ئولسام، ئۇنى ئورغۇم ئاخىر،
نىمە ئورغان ئولسام، ئوزۇمگە تېتىتتىم.

6557 يىگىتلىك قاچۇردۇم، قېرىلىققا چۇشتۇم،
يەنە يانغىن ئەمدى، نە سوزلەر تاراتتىم.

6558 ئۇزۇن تۇندە ياتماي، تېڭىن تەڭرىگە سەن،
ئويغان، يىغلا تىنماي، گۇناغا بېسىقتىم.

6559 يىلان، قوڭغۇز-قۇرۇت يېمى بۇ بەدەننى،
بۇ نېمەت بىلەن نېچۇك شۇنچە سەمرىتتىم.

6560 ئەي، مەس ۋۇجۇدۇم ئويغان، يىغلا سەن تىنما،
تېڭىن هەققە، بولمىسا ئوزنى يوقاتتىم.

6561 قېرىلىق قورۇپ تۇتتى، ياشلىق يوقالدى،
هايات تەمى كەتتى، بارار يول تۇزەتتىم.

6562 تولا كونا دۇنيا كوپ ئالدىدى خەلقنى،
ئۇنىڭ قايىسىن دەي، نىمانچە سويەتتىم.

6563 مېنى ئەيلە ئويغاق ئەي رەببىم، ئىگەم سېن،
مېنى قوغلىما سەن، دىلىمنى ئېرىتتىم.

6564 گۇنايىم كەچۈرگۈچى بىرلا ئىگەم سەن،
كەچۈرگىن مېنى سەن، گۇنايىم ئۇنۇتتىم.

II

ӨḌLƏK ARTAḴÏN DOSTLAR JƏFASÏN AYUR

C389

6565 turayï barayï azunuoɣ kəzəyi
wəfalïoɣ kim ərki azunda tiləyi

6566 kixi ḳïzlïḳï boldï ḳayda tiləgü
tiləp buloɣu ərsə tiləyü kərəyi

6567 ḳamuoɣ arzu buldum kixi bulmadïm mən
ḳalï bulsa arzum yüziŋə baḳayï

6568 wəfa ḳəḫtï boldï jəfa toldï dunya
wəfa kimdə ərki mən azraḳ ḳolayï

6569 apaŋ bulsa mən bir jəfalïoɣ aḳï ər
əginkə yüḍəyi kəzümkə urayï

6570 ḳalï bulmasa mən wəfa birlə yalŋuḳ
kəyik taoɣï birlə tiriglik ḳïlayï

6571 yəgüm ot kəki bolsu yaoɣmur suvï tap
əḍiz ḳum tünəyi taoɣar ton kəḍəyi

II

زامانىڭ بۇزۇقلىغى ۋە دوستلارنىڭ جاپاسىنى تونۇغىسىدا

6565 قوپاي مەن، ماڭاي مەن، جاھاننى كېزەي مەن،
جاھاندا ۋاپالىق ئىزدۇر كىم، ئاپاي مەن.

6566 كىشى قىلىغى بولدى، ئىستەي قەيەردىن؟
تىلەپ تاپقالى بولسا ئىستەپ كورەي مەن.

6567 جىمى ئازرۇ تاپتىم، كىشى تاپمىدىم مەن،
بۇ ئازرۇنى تاپسام، يۇزىگە باقاي مەن.

6568 ۋاپا قەھتى بولدى، جاھانغا تولۇپ جەۋر،
ۋاپا كىمدە بارىكىن، مەن ئازراق تىلەي مەن.

6569 ئەگەر تاپسام ئەردى ۋاپالىق سېخى ئەر،
يۈدۈپ ئۇنى يەلكەمدە، كوزگە سۇرەي مەن.

6570 ئەگەر تاپمىسام مەن ۋاپادار كىشىنى،
ياۋايى كىيىك بىرلە ئومۇر سۇرەي مەن.

6571 يىمەك ئوت كوكى بولسا، يامغۇر سۇيى، بەس،
قىلىپ قۇمنى توشەك، تاغار تون كىيەي مەن.

6572 ya wəḫxi bolup mən biyabanda yügrü
kixidə yïrayï azunda yitəyi

6573 takï bolmaz ərsə azun barqa koḍtum
əgüz təg akayï tüpi təg tooqayï

6574 iḍim munka təgdim wəfasïzka tuxtum
wəfalïoq kim ərki səvüg jan bərəyi

6575 atï kaldï yalnuk kixi kïlkï bardï
bu kïlk kanqa bardï uḍu mən barayï

6576 baoqïrsak kixi yok azunda tilədim
baoqïrsïzka kənlüm nəgü təg ulayï

6577 kimi əzkə köz təg yakïn tuttum ərsə
yaoqï qïktï yək təg yəkig nə kïlayï

6578 kimi səvdim ərsə səvüg janqa tuttum
jəfa kəldi andïn kimi mət səvəyi

6579 kixi kənlï bilgü tanuk ərdi til səz
kənül til ala boldï kimkə pütəyi

6580 bu kün munda mənqə kimi əx kïlayï
ya kimkə pütəyi kimi dost tutayï

C390
6581 kənül kimkə bərgü munum kimkə ayoqu
munaḍtïm mən əmdi bir azrak ayayï

6582 adax koldaxïmda umïnq bilmədim mən
kadax kïlkï yat təg nəgü təg aqayï

6583 apan andka ərsə əminlik pütünlük
bu and tutoquqï kim anï ər atayï

6572 بولۇپ ياكى ۋەھشى، بايا‌ۋاندا يۈگرەپ،
كىشىدىن يىراقلاپ، جاھاندىن يۈتەي مەن.

6573 بۇ ھەم بولمىسا گەر، بۇ دۇنيانى تاشلاپ،
ئېقىندەك ئاقاي مەن، شامالدەك ئۇچاي مەن.

6574 ئىگەم، مۇڭغا چومدۇم، ۋاپاسىزغا ئۇچراپ،
ۋاپالىق كىم ئولسا، شىرىن جان بېرەي مەن.

6575 كىشى ئاتى قالدى، يوقالدى كىشىلىك،
قايان كەتتى كىشىلىك، كەيىندىن باراي مەن.

6576 قىدىردىم، جاھاندا كويۇمچان كىشى يوق،
كويۇمسىزگە كۆڭلۇمنى قانداق ئۇلاي مەن.

6577 كوزۇمدەك يېقىن كورسەم مەن كىمنى ئوزگە،
شەيتاندەك ياۋ بولدى، ئۇنى نە قىلاي مەن.

6578 كىمنى سويدۇم ئەرسەم، شىرىن جانچە تۇتتۇم،
جاپا كەلدى ئۇندىن، كىمنىمۇ سويەي مەن.

6579 كىشى كۆڭلى بىلمەكىكە گۇۋا ئىدى تىل،
كۆڭۇل، تىل ئالا بولدى، كىمگە پۇتەي مەن.

6580 بۇ كۇن مۇندا كىمنى قىلاي ئوزگە ھەمرا،
پۇتۇپ كىمگە ياكى كىمنى دوست تۇتاي مەن.

6581 بېرەي كىمگە كۆڭۇل، مۇڭۇم كىمگە ئېيتاي،
مەن مۇڭلاندىم ئەمدى بىر ئاز مۇڭ توكەي مەن.

6582 ئاداش-قولداشمىدىن ئۇمىت تاپمادىم مەن،
قاياش قىلبىغى ياتتەك، نەچۇك تىل ئاچاي مەن.

6583 ئەگەر ئانت بىلەن بولسا، ئىشەنچ، ئىمىنلىك،
بۇ ئانتنى تۇتقۇچى كىم؟ ئۇنى ئەر ئاتاي مەن.

6584 tuz ətmək ḫəkī təp küḍəzigli barmu
kümüx gəwḫər altun bilə mən ḳalayī

6585 ḳanī ḳoxnī axnī səvinq ḳaḍoḳuḳa əx
ḳamuoḳum bərəyi mən əvdin qīḳayī

6586 adax ḳoldaxīm təp inanq boldaqī kim
anī bəg kilip mən özüm ḳul bolayī

6587 kixi bulmadīm mən munaḍur ma yalnuz
saḳinqin sīzar mən səvinqin küləyi

6588 nəlük artadī həlḳ nəgü əndi ḳoḍtī
ḳayu ədkə tuxtum ya ḳayda turayī

6589 azu təlvə munduzmu boldum ya mundum
nəgü səzlədim mən ayu bər uḳayī

6590 ya səwda küqəḍip mənim artadī ol
kəzümkəmü kərnür özüm ḫəb iqəyi

6591 mana oḳmu tuxtī bu yanlioḳ kixilər
azu mənmü tətrü kixi mən yanayī

6592 əsizim əsizim ḳanī ol kixilər
wəfa atī ḳoḍtī azunda əgəyi

6593 bu kün kərsə ərdi bu əndi tərü kilk
olar ḳoḍmīx ərsə səvinqlig bolayī

6594 yoḳ ərsə ayu bərsü əndi tərü kilk
tüzün tərkə kəqsü otunuoḳ sürəyi

6595 ḳamuoḳ əḍgü bardī tərü əndi əltti
kixi soni ḳaldī nə əḍgü bulayī

6584 تۇزۇ-نانىڭ ھەققىنى ساقلاۋچى بارمۇ؟
كۆموش، جەۋھەر، ئالتۇن بىلەن غەرق قىلاي مەن.

6585 قېنى، غەم-سويۇنچكە ھەمرا خوشنا-خولۇملار،
بېرىپ بارلىغىمنى، مەن ئويدىن چىقاي مەن.

6586 ئاداش-قولدىشىمدىن كىمىم بار ئىشەنچلىك،
ئۇنى مەن قىلىپ بەگ، ئۇزۇم قۇل بولاي مەن.

6587 كىشى تاپمىدىم مەن، مۇڭلاندىم يالغۇز،
سىزىپ كەتتىم غەمدە، سويۇنۇپ كۇلەي مەن.

6588 بۇزۇلدى نېچۇن خەلق، نىزامنى ئېتىپ تەرك،
نېچۇك بىر زامانغا قالدىم، قايان كېتەي مەن.

6589 يا تەلۇە يا ئەخمەق بولۇپ، ئايىندىم مەن،
نىمە سوزلىدىم مەن، سەن ئېيتقىن، ئۇقاي مەن.

6590 يا سەۋدا كۇچىيىپ بۇزۇلغانمۇ مېڭەم،
كورۇندىمۇ كوزگە شۇنداق، دورا ئىچەي مەن.

6591 ماڭا دۇچكەلدىمۇ ياكى شۇنداق كىشىلەر،
ئۇزۇم ياكى تەتۇرمۇ، بۇندىن ياناي مەن.

6592 ۋاپادىن قويۇپ ئات ئوتكۇچىلەر قېنى،
قېنى ئۇلار؟ ئەپسۇس، مەن بىر ماختاي مەن.

6593 ئۇلار قويغان قانۇن، يوسۇن، قىلىقلارنى—
بۇگۇن كاشكى كورسەم ئىدىم، خوش بولاي مەن.

6594 يا بولمسا تۇزسۇن يوسۇن، قىلىق، قانۇن،
ھېلىم تورگە ئوتسۇن، جاھىلنى سۇرەي مەن.

6595 جىمى ياخشى كەتتى، يوسۇن-قانۇنمۇ ھەم،
رەزىل قالدى، ياخشىنى نەدىن تاپاي مەن.

6596 bu boḏ sīn yorïoqlï kixi ərsə barqa
fərixtəmü ərdi olar nə biləyi

6597 olar bardï ḳaldïm bularnï bilə mən
nəgü təg yorïyï nə ḳïlḳïn yarayï

C391
6598 nəqə səzləsə mən tükəməz taḳï səz
bu munqa tap əmdi səzün nə barayï

6599 maṇa munda yəgrək aḏïn bulmadïm mən
ulux kənd ḳoḏayï kixidə yïrayï

6600 atïm bilməsünlər məni kərməsünlər
tiləp bulmasunlər səzümni kəsəyi

6601 qaḏan təg tikərlər qïbun təg sorarlar
kəpək təg ürərlər ḳayusïn urayï

6602 ulïṇdïm mən əmdi otunlarḳa tuxtum
əküṇq birlə tün kün nəqə yük yüḏəyi

6603 jəfa jəwri barï maṇa təgməsüni
otun bifalardïn sïṇardïn bolayï

6604 ilaḥi ruzi ḳïl səvüg savqï yüzin
yəmə tərt əxiniṇ yüzini kərəyi

6596 بويى بارنىڭ جىمىسى گەر بولسا ئىنسان،
پەرىشتە ئىدىمۇ ئۇلار، نە بىلەي مەن.

6597 ئۇلار كەتتى، قالدىم بۇلار بىرلە ئۇزۇم،
نىچۇكمۇ يۇرەي مەن، نە ئىشقا ياراي مەن.

6598 نىچە سوزلىسەم مەن تۇگمەس يەنە سوز،
قىلاي بەس، سوزۇڭ بارمۇ، ئەمدى كېتەي مەن.

6599 تاپالمىدىم مۇندا ئوزگە ياخشىلىقنى،
شەھەر-يۇرتنى تاشلاپ، كىشىدىن قاچاي مەن.

6600 ئاتىم بىلمىسۇنلەر، مېنى كورمىسۇنلەر،
تىلەپ تاپمىسۇنلەر، سوزۇمنى كېسەي مەن.

6601 چايانىدەك چاقۇرلەر، چۈننىدەك شورارلەر،
ئىتتەك قاۋارلەر، قايىسىنى ئۇراي مەن.

6602 ئەلەم يەتتى ماڭا بۇ جاھىللار ئارا،
پۇشايماندا كۇن-تۇن نىچۇك يۇك يۇدەي مەن.

6603 ماڭا مەكەلمىسۇن ھەممە جەۋرۇ-جاپالار،
بۇ گۇستاخ، پەسلەردىن يىراقراق تۇراي مەن.

6604 ئىلاھا، نەسىپ قىل ئۇ سويۇملۇك رەسۇل،
ۋە توت يار دىدارىنى مەن بىر كورەي مەن.

III

KITAB IḌISI YŪSUF ULUƟI ḤAJIB ƟZIṆƏ PƏND BƏRÜR

6605 bilik bil əzüṇkə orun kīl tərə
bilik bilsə əzkə ə̱di bərk tura

6606 biliksiz yürək til nəgükə yarar
bilik birlə suv təg ḳamuoḳa yara

6607 nəqə bildiṇ ərsə takī bir tilə
bilikli təgir kər tiləkkə sora

6608 bilir mən tə̱sə sən bilikdin yïraḳ
biliksizkə sandīṇ bilikli ara

6609 bilik bir təniz ol uḍī yoḳ tüpi
nəqə suv kətürgəy səmürgük sora

6610 bu bilkiṇ bilə əz baxïṇ təzginür
bilüməz əzüṇni əzündə yïra

III

كتاپ ئاڭسىز يۈسۈپ ئۇلۇغ خاس ھاجىپنىڭ ئۇزۇنغە سەپىتى

6605 بىلىم بىل، ئۇزۇڭ بول تۇردە ئولتۇرا،
بىلىمدۇر كىشىگە ئۇ مەھكەم تۇرا.

6606 بىلىمسىز يۈرەك، تىل نىمىگە يارار،
بىلىم بىرلە سۈدەك ئومۇمغا يارا.

6607 نىچە بىلگەن ئولساڭ، يەنە ھەم تىلە،
بىلىملىك يېتەر، كور، تىلەكىكە، سورا.

6608 بىلۇرمەن دېسەڭ، سەن بىلىمدىن يىراق،
بىلىمسىز سانالدىڭ بىلىملىك ئارا.

6609 بىلىم بىر دېڭىزدۇر، ئۇچى يوق تۇۋى،
نىچەلىك سۇمۇركەي سۇ سۇندۇڭ شورا.

6610 بۇ ئىلمىڭ بىلەن باش ئۇزۇڭگە يانۇر،
بۇ بىلمەس ئۇزۇڭنى ئۇزۇڭدىن يىرا.

6611 bilik bil kixi bol bəḍütgil ezün
ya yïlkï atanoqïl kixidə yïra

6612 biliklig yazïlmaz saḳïnqïn tügük
biliksiz səvinqin külər ḳatoqura

6613 bilik bilsə ḳaḍoqun ḳalï ḳatoqurar
biliksiz sïoqun sən aoqïnap yora

6614 biliklig kixəldi turup yügrüməz
biliksiz yorïr kər tiləkin sürə

C392
6615 ay bilgə kixəldin biliksiz yorïr
biliksiz kixəlsə kixənin bura

6616 əlig sundum ux mən bilikni tiləp
səzüg səzkə tizdim xaxurdum ura

6617 kəyik taoqï kərdüm bu türkqə səzüg
anï aḳru tuttum yaḳurdum ara

6618 sïḳadïm səvittim kənül bərdi tərk
taḳï ma bəlinlər birərdə yərə

6619 sunup tutmïxïmqa əḍərdim səzüg
kəlü bərdi ətrü yïparï bura

6620 kəni səzlədim səz irik həm aqïoq
kəni səzni yüḍgən uḳuxluoq ərə

A185
6621 okïoqlïḳa artuḳ aoqïr kəlməsün
ezüm ‘użri ḳoldum aqa həm yora

6622 kəni səzdə taxtïn səzüg səz təmə
kəni əgri fərkï ərünli ḳara

6611 بىلىم بىل، كىشى بول ئوزۇڭنى چوڭايت،
يا هايۋان ئاتالغىن كىشىدىن يىرا.

6612 بىلىملىك خىيالچان، ئېچىلماي يۈرەر،
بىلىمسىز سويۇنچتىن كۆلەر قاتقارا.

6613 بىلىملىك غەم ئىچرە ئىچۈكسۇ كۆلەر،
بىلىمسىز ـ سوغۇن[265] سەن، ئويناقلاپ يۈرەر.

6614 بىلىملىك ـ كىشەنلىك، يۈرەلمەس ئازات،
بىلىمسىز تىلەككە بېرىلگەن، قارا.

6615 كىشەنلەندىڭ ئالىم، بىلىمسىز ئازات،
كىشەنلەنسە ئۇ گەر چىڭىت، سەن بۇرا.

6616 مانا قولنى سۇندۇم ئىلمنى تىلەپ،
قېتىپ سوزنى ـ سوزگە تىزىپمەن ئۇرا[266].

6617 بۇ تۈركى سوزنى كوردۇم ياۋايى كىيىك،
ئۇنى ئاستا تۇتتۇم، ئوگەتتىم ئارا.

6618 سىلاپ ئەكىلەتتىم، كوڭۈل بەردى تېز،
تېخى بەزى قورقۇپ، هۇركۇپلا تۇرا.

6619 سوز ئالدىم قولۇمغا چىققىنىچە مەن،
كېلىۋەردى خۇش هىد ئىپارەڭ پۇرا.

6620 دۇرۇس سوزلىسەم سوز، ئاچچىق هەم پىرىڭ،
دۇرۇس سوز كوتەرگەن ئۇ ئاقىل، قارا.

6621 ئوقۇچىغا ئارتۇق ئېغىر كەلمىسۇن،
ئوزرۇمنى مەن ئېيتتىم ئېچىپ هەم يورا[267].

6622 دۇرۇس سوزدىن ئوزگە سوزنى سوز دىمە،
دۇرۇس ـ ئەگرى پەرقى ئېرۇر ئاق ـ قارا.

6623 yïl altmïx iki ərdi tərt yüz bilə
bu səz səzlədim mən tutup jan sürə

6624 tükəl on səkiz ayda aydïm bu səz
əḍürdüm aḍirdïm səz əvdip tərə

6625 yaḍïm tü qəqək təg yïdï kin burar
ətündüm mən ətnü tükəttim tura

6626 səzüg kim tükətür nəqə səzləsə
aḳa tïnmaz ərtər bulaḳlar ara

6627 ay yusuf kərək səzni səzlə kəni
kərəksiz səzüg kizlə ḳïloɣa ḳora

6628 əküx səzlədiṇ səz suvï barmasun
əküx səzkə yalḳar bu yalṇuḳ ərə

6629 ïnanqsïz azun ḳïlḳï ərsəl yayïoɣ
uḳuxluoɣ əzindin yïraḳ tur yïra

6630 sən əmdi yapuxtuṇ bu dunyaḳa bərk
ḳatïoɣlan kəṇül mundïn üzgil bura

6631 əmin bolma dunyaḳa artuḳ əmin
bayatḳa sïoɣïnoɣïl ḳatïoɣ yalvara

6632 əküx həlḳnï ïḍtï bu ərsəl azun
kəni yolda azdï kixi kəḍ kərə

6633 saṇa ma ətindi bəzənip külər
ayï səvmə azraḳḳïna ḳatoɣura

6634 nəqə dunya yəgli azun bəgləri
ölüm tuttï bardï kəzi təlmirə

6623 يىل ئاتمش ئىككى ئەردى توت يۈز بىلە،[268]
بۇ سوز سوزلىدىم مەن تۈتۈپ جان سۈرە[269].

6624 تولۇق ئون سەككىز ئايدا تۈگەتتىم بۇ سوز،
يىغىپ سوز تالىلىدىم ھەم تىزدىم تېرە.

6625 ئېچىلغان چىچەكتەك ئىپار ھىد پۇراپ،
تىزىپ سۈندۇم بۇنى تامامىلاپ، پۇرا.

6626 نەچچە سوزلىسەكىم، تۈگەرمىدى سوز،
ئاقار توختىماستىن بۇلاقلار ئارا.

6627 يۇسۇپ، سەن ياراملىق، دۇرۇس سوزنى ئېيت،
يارامسىزنى يوشۇر، زەرەرلىك، قارا.

6628 تولا سوزلىدىك سوز، سۇيى كەتمىسۇن،
تولا سوزدىن ئىنسان زېرىكىپ بارا.

6629 جاھان بۇلاپادۇر، خۇلقى ئىشەنچسىز،
ئى ئاقىل، ئۇنىڭدىن يىراق تۇر، يىرا.

6630 سەن ئەمدى يېپىشتىك بۇ دۇنياغا چىك،
تىرىش، ئۇندىن ئۇزگىن كۆڭۈلنى، بۇرا.

6631 ئىشەنمە جاھانغا، ئىشەنمە ئارتۇق،
خۇداغا سىغىنغىن قاتتىق يالۋۇرا.

6632 ۋاپاسىز جاھان كوپ خەقنى تاشلىدى،
ھەق يولدىن ئاداشتى نى ئەرلەر، قارا.

6633 راسلاندى ساڭا ھەم بىزەنىپ، كۆلۈپ،
ئاگاھ بول، سويمە بەك كۆلۈپ-قاتقارا.

6634 نەچچە دۇنيا يىققان جاھان بەگلىرىن—
ئولۇم تۇتتى، كەتتى، كوزى تەلمۈرە.

6635 yigitlik yava boldï əsiz künüm
tükər bu tiriglik əkün kaḍoɣura

6636 nəqə miŋ yaxasa ahir əlgülüg
nəqə tərsə dunya kalïr arkara

6637 saŋa okˌ sïoɣïndïm bayat sən küḍəz
bu oɣəflət usïndïm məni oḍoɣura

6638 uvutsuz kuluŋ mən yazukˌum təlim
tüzünlük sənindin kəlür bəlgürə

6639 saŋa yazdï sən̡din kürədi əzüm
bu kün sïoɣnu kəldim saŋa yalvara

6640 nəgükə inandïŋ aya munluoɣ əz
kayuka tayandïŋ kərür kəz kərə

6641 yoluŋ tüzgil əmdi yorïkïŋ kəni
əzüŋ iki azunda buloɣïl tərə

6642 səvinqin süzülmix bu dunya pütün
munï koḍ takï bir azunka kərə

6643 tiliŋ tïḍ booɣuz yïoɣ uḍïma əküx
kəzüŋ yum kulak tu bər inqin tura

6644 ya rəb yarlïkaoɣïl kamuoɣ mü'minïoɣ
təlim rəḥmətindin tükəl turoɣura

6645 təgür savqïmïzka tümən miŋ səlam
təzü tərt əxiŋə takï ərtürə

6635 يىگىتلىك زايە بولدى، ئىسىت ھەي...كۆنۈم،
تۆگەر بۇ تىرىكلىك، ئوكۇن، قايغۇرا.

6636 نەچە مىڭ ياشسا، ئاخىر ئولگۈلۈك،
نەچە يىغسا دۇنيا قالۇر ئارقارا[270].

6637 ساڭلا سىغىندىم، خۇدا سەن كۆزەت،
بۇ غەپلەت ئۇيقۇدىن مېنى ئودغۇرا[271].

6638 ئۇياتسىز قۇلۇڭمەن، گۇناھىم تولا،
رەھىملىك سېنىڭدىن كېلۈر بەلگۈرە.

6639 سېنىڭدىن قېچىپ، ساڭا قىلىدىم گۇنا،
سىغىندىم بۇگۈن مەن ساڭا يالۋۇرا.

6640 نىمىگە ئىشەندىڭ ئەي مۇھتاج ۋۇجۇت،
نىمىگە تايانىدىڭ، كوزۇڭدە كورە.

6641 يولۇڭنى تۇزەتكىن، خۇي-پەيلىڭ تۇزەت،
بول ئىككى جاھانىدا تورده ئولتۇرا.

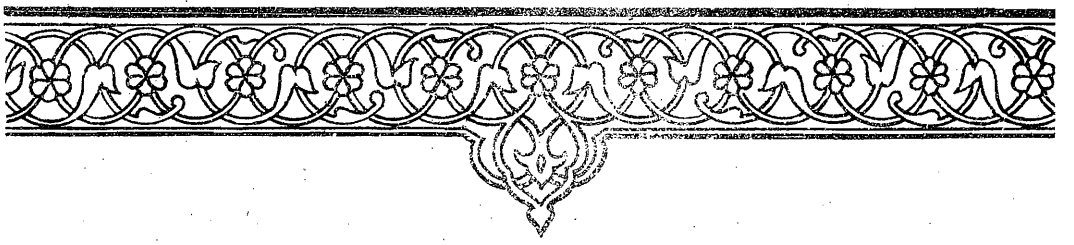
6642 سويۇنچ بىرلە تولغان بۇ دۇنيا پۈتۈن،
بۇنى قوي، يەنە بىر جاھانغا قارا.

6643 تىلىڭنى، گېلىڭنى يىغ، كوپ ئۇخلىما،
كوزۇڭ يۇم، قۇلاق ئەت، بول راھەت تۇرا.

6644 جىمى مومىنىنى سەن كەچۈر، ئەي خۇدا،
تولا رەھمىتىڭدىن تولۇق تۇرغۇرا[272].

6645 يەتكۈزگىن رەسۇلغا تۇمەن مىڭ سالام،
ئۇنىڭ توت ياريغا يەنە ئەرتۇرە[273].

(تۈگىدى)

زاهاتلار

] ئېلىگ — (ق. ئۇ) هوكۇمدار، پادىشا، خان، خاقان مەنىلىرىدە.
] سازا — (ئە) لايىق، مۇناسىپ.
] زۇلجەلال — (ئە) ئاللانىڭ بىر سۈپىتى.
] روزى — (ئە) رىزىق.
] قامۇغ — (ق. ئۇ) ھەممە، پۈتۈن، بارچە.
] بەگ — (ق. ئۇ) ئەلنىڭ بېشى، خان، ھوكۇمدار.
] ئەنسۇل مەمالىك — (ئە) سەلتەنەت سىردىشى.
] كونى — (ق. ئۇ) توغرا، دۇرۇس، ھەق.
] بايات — (ق. ئۇ) خۇدا.
] قۇز ئوردۇ — بالاساغۇن شەھرىنىڭ بىرخىل ئاتىلىشى.
] خىلىئەت — (ئە) بۇ يەردە "مۇكاپات" مەنىسىدە.
] يارلىقا — (ق. ئۇ) ئەپۇ قىل، كەچۈر.
] لىقا — (ئە) دىدار.
] ئىزىم — (ق. ئۇ) ئىگەم، تەكرىم.
] پەنا — (ئە) يوقالماق، زاۋال تاپماق.
] ھەققۇلىيەقىن — (ئە) ئىنسانىنىڭ ئوز ۋۇجۇددا ئىسپاتلانغان ھەقىقەت.
] تانۇق — (ق. ئۇ) گۇۋا[1]، شاھىت.
] ئىسلام ئەقىدىسى بويىچە، خۇدانىڭ تۇرار جايى يوق، ئۇ ھەممە جايدا ھازىر، ھەممە جاي ئۇنىڭغا ئورۇن دىمەكچى.
] ئەقىل بىلەن ئويلىما، چۇنكى قانچە ئويلىساڭمۇ ماھىيىتىگە يېتەلمەيسەن، دىمەكچى.
] ساۋچى — (ق. ئۇ) ئەلچى، پەيغەمبەر. بۇمىسرادىن مەقسەت مۇھەممەت پەيغەمبەر ھەممىدىن كېيىن كېلىپ، بارلىق پەيغەمبەرلەرگە ئامغا بولدى، يەنى بىرەر ھوجىجەتنىڭ ئاخىرىغا ئامغا بېسىلغاندىن كېيىن خەت يېزىلمىغىنىدەك، ئۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر كەلمەيدۇ، دىمەكچى.

[21] پاروق — (ئە) ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىشتا بەك ماھىر، ئادىل دىگەن مەنىدە بولۇپ، ئومە بېرىلگەن لەقەم ئىدى.
[22] پەيغەمبەرنىڭ شەرىئىتىنى خەلقە چۈشەندۈردى، دىمەكچى.
[23] كوك — (ق. ئۇ) نېگىز، ئاساس، ئۇل.
[24] توت تادۇ — (ق. ئۇ) ئوت، سۇ، ھاۋا، تۈپراقتىن ئىبارەت توت زات ياكى ماددا.
[25] كافۇر — ( ) ئاق، خۇشپۇراق ۋە تەبىئى سوغاق بىر خىل دورا.
[26] ئېسىن — (ق. ئۇ) شامال.
[27] ئوتمۇشتىكى مۇنەججىملەر ئاسمانىنى 12 بۇرجقا بولگەن، بۇنىڭ ئەرەپچە ئاتىلىشى: ھەمەل، سەۋرا، جەۋزا، ئەسەد، سۇنبۇل، سەرەتان، مىزان، ئەقرەپ، قەۋس، جەدى، دەلۋە، ھوت؛ ئۇيغۇر ئاتىلىشى: قوزا، ئۆي، قوش كېزەك، يولۋاس، تىمساخ، بۇغداي بېشى، تارازا، چايان، ياچا ئوغلاق، سوغا، بېلىق. دىمەك بېلىق قىشىنىڭ ئاخىرقى ئېيى، قوزا باھارنىڭ باشلانغۇچ ئېيى شائىر بۇ يەردە "قىش كېتىپ باھار كەلدى" دىگەن ئوقۇمنى شائىرانە تىلدا "بېلىق قۇيرۇغىدا قوزى بۇرنىغا" دەپ كىنايە سەنئىتى بىلەن ئىپادىلىگەن.
[28] يىپۇن — (ق، ئۇ) توق قىزىل رەڭ.
[29] قىل — (ق. ئۇ) بىرخىل قۇش، "قىل قۇيرۇق" دەپمۇ ئاتىلىدۇ.
[30] كوكىش — (ق. ئۇ) بىرخىل قۇش.
[31] قاتقارا — (ق. ئۇ) قاقاخلىماق.
[32] قارا قۇچقاچ ئۇچلۇق تۇمشۇغى بىلەن سايرىدى، دىمەكچى.
[33] سورى ئەبرى — (ئە) داۋۇت پەيغەمبەرنىڭ مۇقام بىلەن ئوقۇغان زابۇر سۈرىلىرى.
[34] ئاس — (ق. ئۇ) سەۋسەر.
[35] مۇئىن — (ئە) تۇۋرۇك، ھامى، تايانچ.
[36] ئورك — (ق. ئۇ) چۇلۇۋۇر.
[37] رايى ھىندى — بىرخىل قۇشنىڭ نامى.
[38] قەيسەرى — بىرخىل قۇشنىڭ نامى.
[39] ئارمىغان — (ق. ئۇ) ھەدىيە، سوغات.
[40] قىيامەتكىچە دىمەكچى. چۈنكى قىيامەت بولغاندا يەر مىستەك قىپ-قىزىل بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئۇنمەسمىش.
[41] لوقمان يىلى — لوقماندەك ئۇزۇن ئومۇر كورسۇن، دىمەكچى.
[42] يەزەك — (ق. ئۇ) خەۋەرچى؛ چاپارلىغۇچى.
[43] سەكەنتىر — (ق. ئۇ) زۇھەل (ساتۇرن). يۇلتۇزى.
[44] ئوكاي — (ق. ئۇ) مۇشتىرى (يۇپىتىر) يۇلتۇزى.
[45] كۇرۇد — (ق. ئۇ) مېرىخ (مارس). يۇلتۇزى.
[46] سەۋىت — (ق. ئۇ) زوھرا، چولپان (ۋېنېرا). يۇلتۇزى.
[47] ئارزۇ — (ق. ئۇ) ئاتارۇت (مېركۇرى). يۇلتۇزى.

] يالچىق — (ق. ئۇ) ئاي.
] ھەمەل، سەۋر، جەۋزا — باھار بۇرجى؛ ئەسەد، سەرەتان، سۇنبۇل — ياز بۇرجى؛ قەۋس، مىزان، ئەقرەپ — كۆز بۇرجى؛ جەدى، دەلۋە، ھوت — قىش بۇرجى.
] ئىلىگ — (ق. ئۇ) قول.
] ياز — (ق. ئۇ) يەش (بۇيەق پىل).
] پاساھەت — (ئە) روشەنلىك، سەنئەتلىك.
] يالقۇق ياكى يالاڭۇق — قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا "ئادەم" دەمەكتۇر. بۇ سوز "يېڭىل" (يېڭىلماق) سوزىدىن ئىلىنغاچقا، ئادەم يېڭىلغاق، يەنى ئېزىپ، يېڭىلىپ تۇرىدىغان نەرسە، دەمەكچى.
] ئەزىز — (ئە) بۇ يەردە نادىر، يەنى ئاز تېپىلىدىغان دېگەن مەنىدە.
] ئىندى (ئىنمەك) — (ق. ئۇ) چۇشتى (چۇشمەك).
] ئەزگۈلۈك — (ق. ئۇ) ياخشىلىق.
] زاھاك — ئىراننىڭ "پىشدادىيان" سۇلالىسىدىن زالىم شاھ ئىسمى.
] پەرىدۇن — ئىراننىڭ "پىشدادىيان" سۇلالىسىدىن ئادىل شاھ ئىسمى.
] تۇرا — (ق. ئۇ) قورغان، قەلئە. بۇ سوز ھازىرمۇ قۇمۇل شۇۋىسىدە "تۇر" شەكلىدە ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، "پالگان تۇر"، "توۋەن تۇر" دېگەنگە ئوخشاشلار.
] ئۇلۇغ — (ق. ئۇ) ئۇلۇش، نەسەبە. ھەسسە.
] توڭا ئالپ ئەر — (ق. ئۇ) قەھرىمان ئەر - يىگىت.
] نوشىن راۋان — (نوشىروان) مىلادى 6 - ئەسىردە ياشىغان ۋە ئادالەت بىلەن تونۇلىغان ئىران شاھى.
] ئىسلام ئەقىدىسى بويىچە، كىچىك بالىلار يەتتە ياشقا تولمىغىچە، ئۇلارنىڭ قىلمىشى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن قەلەمگە ئېلىنماس ئىمىش. بۇ مىسرا شۇنىڭدىن ئىشارەتتۇر.
] كىمىيا — (ئە) قەدىمقى كىشىلەر ماددىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ مىسنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇش مۇمكىن دەپ ئويلىغان ۋە بۇ ساھەدىكى ئىلمىنى "كىمىيا" دەپ ئاتىغان.
] ئەش — (ق. ئۇ) يولداش، ھەمرا.
] ياۋۇز — (ق. ئۇ) يامان، ۋەھشى.
] قوغۇ — (ق. ئۇ) ئاققۇ.
] ھەبىپ — (ئە) سۆيۈملۈك، دوست. بۇ يەردە مۇھەممەت پەيغەمبەرنى دەمەكچى.
] بۇ پىيل قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا "سۇچۇل" (سۇچۇلماق)، يەنى سالماق، يەشمەك (كېيىم كېچەكنى) مەنىسىدە بولۇپ، ھازىر قۇمۇل شۇۋىسىدە "چۇچۇل" (چۇچۇلماق) شەكلىدە ساقلىنىپ قالغان.
] ئوگاي — (ق. ئۇ) مۇلايىم، سىلىق، يۇمشاق.
قۇت — (ق. ئۇ) بەخت - دەۋلەت، سائادەت؛ مۇبارەك.
] ئىتتىندى ئىتتىك — (ق. ئۇ) بىرىشقا تەييارلاندى. دەمەكچى
ئىچىنسۇن — بۇ يەردە خەير - ئىھسان قىلسۇن مەنىسىدە.
مۇن — (ق. ئۇ) قۇسۇر، كەمچىلىك.

[75] ئەردەم — (ق. ئۇ) پەزىلەت.
[76] تۇزۇن — (ق. ئۇ) تۇزۇك، ياخشى، ئىسىل.
[77] قۇر — (ق، ئۇ) كەمەر، بەلۋاغ.
[78] قىز — (ق،ئۇ) ① قىس، كەم؛ ② قىز (قىزبالا).
[79] تاپۇغ — (ق. ئۇ) خىزمەت.
[80] شاشماق — ئالدىراڭغۇلۇق قىلماق.
[81] تاڭلىدىم — (ق. ئۇ) تاڭ قالدىم، ھەيران قالدىم.
[82] قوزى — (ق. ئۇ) ئامراق، سويۇملۇك دېگەن مەنىلەردە.
[83] باغ — بەرەر نەرسىنى باغلايدىغان باغ.
[84] قەدىمقى مۇنەججىملەر كىشىلەرنىڭ تەلىيىنى يۇلتۇزلارغا قاراپ ئايرىيتتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە ئاي بەخت ـ سائادەت يۇلتۇزى قاتارىغا كىرەتتى. شائىر بۇ بېيتتە ئەنە شۇ پىكرىنى ئېيتماقچى.
[85] مۇنقەلىپ — (ئە) يوتكىلىپ، ئايلىنىپ تۇرغۇچى، تۇراقسىز.
[86] ئۇراغۇن — ھىندىستاندىن چىقىدىغان بىرخىل ئاچچىق (زەھەرلىك) ئوسۇملۇك.
[87] قۇرۇم — (ق. ئۇ) قورام تاش.
[88] سابىت — (ئە) تۇرغۇن، قىمىرلىماس.
[89] كۇچۇن — (ق. ئۇ) كۇچۇنۇپ.
[90] ئىلا ئاتلىغى — ئىلى (ۋىلايىتى) دە ئات چىقارغان مەشھۇر شەخس، دىمەكچى.
[91] قۇتۇن — (ق. ئۇ) بەختلىك.
[92] ئاغى — (ق. ئۇ) ئالتۇن ۋە كۈمۈش قوشۇپ ئىشلەنگەن بىرخىل يىپەك رەخت؛ قىممەتلىك ماللا بىلەن تولغان غەزنە.
[93] چۇز — (خەنزۇچە) جۇڭگودىن چىقىدىغان بىرخىل رەڭدار تاۋار.
[94] ئوگ — (ق. ئۇ) ئەقىل، ئىدراك.
[95] ئاجۇن — (ق. ئۇ) دۇنيا، جاھان.
[96] ياي — (ق. ئۇ) ياز (پەسىل).
[97] تەرياك — (ئە) زەھەرنى قايتۇرۇش دورىسى.
[98] شەلىسە — (ئە) بىرخىل دورا، يەنى مۇمىيا.
[99] ماتىرىدۇس — (سانسكىرىتچە) بىر تۇرلۇك دورا.
[100] باتىق — (ق. ئۇ) چوڭقۇرلۇق، ئوي يەر.
[101] تاتىق — (ق. ئۇ) تاتلىق، لەززەت.
[102] پىدا — (ئە) بۇ يەردە "پىدىيە" يەنى بەدەل مەنىسىدە.
[103] يۇرۇگلۇك — يۇرۇپ تۇرغان، مېڭىپ تۇرغان.
[104] ئوت ـ ئەم — (ق. ئۇ) دورا ـ داۋا.
[105] ياۋا — بۇ يەردە بەگۈاش مەنىسىدە.
[106] ئىز — (ئە)ئىززەت.

[107] مۇن — (ق. ئۇ) بۇ يەردە دەسمايە مەنىسدە.
[108] ياربن — (ق. ئۇ) تاڭنا، ئاخىرەت.
[109] نەڭ — (ق. ئۇ) نەرسە، مال ـ مۈلۈك.
[110] قونۇم — (ق. ئۇ) ئەسلىدە يۇرت ياكى قونالغۇ مەنىسدە، بۇ يەردە شائىر "مەخلۇقات" مەنىسدە ئىشلەتكەن.
[111] تۇشۇن — (ق. ئۇ) قونالغۇ، چۇشكۇن، ئوتەڭ.
[112] ساقىن — (ق. ئۇ) ساقلانماق، ھۇشيار بولماق.
[113] ئوكۇش — (ق. ئۇ) تولا، كوپ، جىق.
[114] ئالۇۋۇن — (قۇمۇل شۇۋسى) سەراپ، ۋىلۇىل، ئېزىنتقۇ.
[115] ئوكسۇز — (ق. ئۇ) باشپاناسىز.
[116] تۇرۇق — (ق، ئۇ) ئورۇن، تۇرار جاي.
[117] تولۇم — (ق. ئۇ) قورال ـ ياراق.
[118] تىتىك — بۇ يەردە ئالىم مەنىسدە.
[119] ئاسىغ — (ق. ئۇ) پايدا، مەنپەئەت.
[120] مۇمتاز — (ق. ئۇ) تاللانغان، خىل.
[121] ئۇنى — ئوگدۇلمىشنى. دىمەكچى
[122] ياغما — تۇركى قەبىلىلەرنىڭ بىرى.
[123] يۇلۇغ — (ق. ئۇ) پىدا.
[124] توغى — تۇمان، توزاڭ.
[125] ئاتا — (ئە) بېرىلگەن، ئېھسان قىلىنغان.
[126] ئەر بۇزى — (ق. ئۇ) ئەرلەرنىڭ ئەرەنى، جەسۇرى؛ سېرىيە يىلۇنزى.
[127] ساۋاپ — (ئە) بۇ يەردە توغرا، دەل دېگەن مەنىدە.
[128] "ل" ھەرپى ئەرەپچىدە "لام" دەپ ئوقۇلىدۇ. شائىر بۇ يەردە كونا ئىملا قائىدىسى بويىچە "بىلىك" سوزىنىڭ "بلك" "شەكلىدە، بەگ" سوزىنىڭ "بك" شەكلىدە يېزىلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، "بلك" سوزىدىن "ل" كەتسە، "بك" قالىدۇ، يەنى بەگ ئېتى بىلىم بىلەن باغلىقتۇر، بەگلەر بىلىملىك بولۇشى لازىم، دىمەكچى.
[129] ئوتۇكەن — كوك تۇركلەرنىڭ ئورخۇن ۋادىسىدىكى مۇقەددەس ئانا ۋەتىنى.
[130] شائىر بۇ ئىككى بېيتتە شېرىيەتتىكى تۆيۇق سەنئىتىدىن ئۇستۇلۇق بىلەن پايدىلانغان. چۇنكى قەدىمقى ئۇيغۇرچىدا "ئوگ" سوزى بىرىنچى، ئەقىل ـ ئىدراك؛ ئىككىنچى، ماختاش ـ مەدھىيىلەش؛ ئۈچىنچى، چوڭ دېگەن مەنىلەردە ئىشلىتىلەتتى.
[131] ئوگە — (ق. ئۇ) ئاقىل؛ مۇشاۋىر.
[132] گەنج — (پ) غەزنە، بايلىق.
[133] بودۇن — (ق. ئۇ) خەلق.
[134] يازۇق — (ق. ئۇ) گۈنا.

[135] ئسلام دىنى ئېتىقادى بويىچە، خۇدا ئالەمنى يارىتىشتىن ئىلگىرى بىر تاختا بىلەن قەلەمنى يارىتىپ، ھەممە ئىشنى ھىساپلاپ، ھىلىقى قەلەم بىلەن تاختىغا يازغان ۋە داۋاملىق يازىدۇ. بۇ تاختا لەۋھى مەھفۇز (ساقلىغۇچى تاختا)دىيىلىدۇ. شائىر بۇ بەيتتە شۇنى دىمەكچى.

[136] قونۇق (قوناق) — (ق. ئۇ) قونۇچى، مېھمان.

[137] تۇتقاق — (ق. ئۇ) دۇشمەننىڭ ئالدىنقى قىسمى.

[138] يۇرتۇغ — (ق. ئۇ) مۇھاپىزەتچى قىسىم.

[139] تىل — خەۋەر؛ ئەسىر مەنىسىدە.

[140] قۇچاق — (ق. ئۇ) ئىچى بوش، كاۋاك.

[141] نەگ — (ق. ئۇ)نەرسە.

[142] چەۋگەن — (ق. ئۇ) ئاتلىق ئويىنىلىدىغان توپ ئويۇنى.

[143] نۇجۇم — (ئە) يۇلتۇزلار توغرىسىدىكى ئىلىم.

[144] كوك ئايۇق — تۇركمەن چوڭلىرىغا بېرىلگەن ئۇنۋان.

[145] ئىتتىك — (ق. ئۇ) قىلىشقا تېگىشلىك ئىش.

[146] ھەندىسە — (ئە) گېئومېترىيە.

[147] تادۇ — (ق. ئۇ) بۇ يەردە تەبىئەت، مىجەز، زات مەنىسىدە.

[148] ئىدىشچى — (ق. ئۇ) ئىچىملىك بېشى، يەنى ئىچىملىك ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى شاراپدار.

[149] ئوگۈز — (ق. ئۇ) دەريا.

[150] ئوگۈپ — (ق. ئۇ) ماختاپ.

[151] پانى — (ئە) ئوتۇپ كېتىدىغان دۇنيا، دىمەكچى.

[152] دۇنيا ئىشلىرىدىن كوڭلىنى ئۈزدى،دىمەكچى.

[153] ئاغىي — (ق. ئۇ) سېخى، مەرت.

[154] ئوتى — (ق. ئۇ) دورىسى.

[155] كەنت — (ق. ئۇ) شەھەر، يۇرت.

[156] ماجاز — مېتافورا، سوزنىڭ كوچىمە مەنىدە ئىشلىتىلىشى. بۇ يەردە "ئەسلى ئوزى ئەمەس دىمەكچى.

[157] قارا زەڭگى — ھەبەشلەرنىڭ يۈزىدەك قارا ئاسمان، دىمەكچى.

[158] ئۇستەم — (ق. ئۇ) ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ئىشلەنگەن ئىگەر ـ جابدۇق.

[159] چىگىل — تۇركى قەبىلىلەرنىڭ بىرى.

[160] ئادەم ئاتىنى دىمەكچى.

[161] ئابدال — (ئە) تەرىقەت ئەھلى، دەرۋىش.

[162] ئاغ — (ق. ئۇ) تور.

[163] دېڭىز ياكى تۇزلۇق كول سۈلىرىدەك دىمەكچى.

[164] تۇزۇم — (ق. ئۇ) ئىسىل تەبىەتلىگىم.

165] كوچۇتچى ــ (ق. ئۇ) كوچتۇرگۈچى، كوچۇرۇپ ماڭغۇچى.
166] سىتا ــ (ق. ئۇ) بۇ يەردە نۇر نەيزىسى مەنسىدە ئىشلىتىلگەن. شائىر كۈننىڭ ئوزىنى قالقانغا، ئۇنىڭ چېچىلىپ چىققان نۇرىنى نەيزىگە ئوخشىتىدۇ.
167] ئەردەنى ــ (سانسكرىتچە) ئۇنچە؛ گوھەر.
168] ئىنانچ بەگ ــ (ق. ئۇ) مەنسەپ نامى.
169] چاغرى بەگ ــ (ق. ئۇ) مەنسەپ نامى.
170] تېكىن بەگ ــ (ق. ئۇ) مەنسەپ نامى.
171] چاۋلى بەگ ــ (ق. ئۇ) مەنسەپ نامى.
172] يابغۇ ــ (ق. ئۇ) خەلق ئىچىدىن چىقىپ، خاقاندىن ئىككى دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغانلارغا بېرىلىدىغان ئۇنۋان.
173] يۇغرۇش ــ (ق. ئۇ) مەنسەپ نامى.
174] خەيل ــ (ئە) بىر توپ لەشكەر.
175] ئون ئوتاغ ــ (ق، ئۇ) ئون چادىر باشلىقلىغى.
176] سىغۇرچۇق ــ بىرخىل قۇش نامى.
177] قاق ــ غازنىڭ بىر خىلى.
178] يۇغاق ــ غازنىڭ بىر خىلى.
179] قىيا ياڭقۇسى ــ (ق. ئۇ) ئاۋازنىڭ تاققا ئۇرۇلۇشىدىن چىقىدىغان ئەكس سادا.
180] ئىسلام شەرىئىتىدە بىراۋنىڭ غەيۋىتىنى قىلىش ئۇنىڭ گوشىنى يېيىش بىلەن تەڭ دېيىلىدۇ. شائىر بۇ يەردە كىشىنىڭ غەيۋىتىنى قىلما، دېمەكچى.
181] تەزئىق ــ (ئە) ئىككى قاتلاش، قاتلىما.
182] تەنسىق ــ (ئە) كېمەيتىش، ئىلىش.
183] جەزىر ــ (ئە) يىلتىز تېپىش.
184] جەمئى تەفرىق ــ (ئە) قوشۇش ــ ئايرىش.
185] مىساھەت ــ (ئە) يەر مەيدانى.
186] ئوقلىدىس ــ قەدىمقى يۇنان ھېكىملىرىدىن بىرى.
187] تېگىن ــ (ق. ئۇ) شاھزادە.
188] بۇ مىسرادىن مەقسەت تىلىكنى يىغ دېمەكچى.
189] قۇقا ــ بىر تۈرلۈك شاراپ.
190] بۇگۇ ــ (ق. ئۇ) دانا، ھېكىم.
191] شەددىاتنى دېمەكچى.
192] نەمرۇتنى دېمەكچى.
193] فىرئەۇننى دېمەكچى
194] قارۇننى دېمەكچى.
195] ئىسكەندەر زۇلقەر نەيىننى دېمەكچى.

[196] مۇسا پەيغەمبەرنى دېمەكچى.
[197] سۇلايمان پەيغەمبەرنى دېمەكچى.
[198] ئەيسا پەيغەمبەرنى دېمەكچى.
[199] مۇھەممەت پەيغەمبەرنى دېمەكچى.
[200] ئىلى ئەركىنى ــ ئىلى رايونىنىڭ چوڭى، يورت باشلىغى.
[201] ئوتۇن ــ (ق. ئۇ) گۈستاخ؛ ئەھمىيەتسىز.
[202] تۇزۇم ــ (ق. ئۇ) پاك قەلبلىك كىشىم.
[203] چايان ــ (ئەقرەپ) يۇلتۇز نامى.
[204] بوكە ياكى بۇگە ــ (ق. ئۇ) قەھرىمان، جەسۇر، باتۇر.
[205] شەر ــ (ئە) ياماناتلىق.
[206] سوغۇن ــ (ق. ئۇ) تاغ تېكسى.
[207] ھەشەم ــ (ئە) سەلتەنەت داغدۇغىلىرى.
[208] ئۇنى ــ شوھرىتى.
[209] يىرا ــ (ق. ئۇ) يىراقلاش (بۇيرۇق پېئىل).
[210] بۇ جايدا نەمرۇت ۋەقەسىگە ئىشارەت قىلىندۇ.
[211] تەرەپ ــ (ئە) خوشاللىق، نەشئە، ھوزۇر.
[212] مەئيۇپ ــ (ئە) قۇسۇرلۇق، ئەيىپلىك.
[213] قەسەپ ــ (ئە) ھىندىستان شايىسى.
[214] تۇزى رۇمى ــ (ئە) رۇم (ۋىزانتىيە) كىمخاپلىرى.
[215] كەۋەل تازى ــ (پ) يۇگرۇك ئەرەپ ئېتى.
[216] بوكتەل ــ (ق. ئۇ) بىرخىل چىرايلىق ئات.
[217] ئارغۇن ــ (ق. ئۇ) ياۋا ئات بىلەن نەسىللەنگەن ئارغىماق.
[218] تېتىر ــ (ق. ئۇ) ھىڭگاك،چىشى توگە.
[219] قوتۇز ــ (ق. ئۇ) قوتاز.
[220] ئۇۋىن ــ (ق. ئۇ) كىيىكنىڭ بىر خىلى.
[221] قورداي، يوغاق، توي، يۇگدىك، تودلىچ، قاق ــ (ق. ئۇ) قۇشلارنىڭ نامى.
[222] خۇلقى تۇرى ــ (ق. ئۇ) قىلىغى سوغاق، تېتىقسىز.
[223] ئايار ــ (ئە) ئالتۇن ـ كۈمۈش پۇلنىڭ ساپلىغى.
[224] ئوچۇن ــ ئوچلۇك.
[225] قاراقۇش ــ مۇشتىرى (يۇپىتىر) يۇلتۇزىنى دېمەكچى.
[226] يىلدىرىق، ئايغىر، ئىرىنتىر (ق.ئۇ) ــ يۇلتۇز ناملىرى.
[227] مىزامىر ــ (ئە) سورە ئەبرى.
[228] سارت ــ بۇ يەردە سودىگەر مەنىسىدە.
[229] يانۇتلۇق كىشى ــ (ق. ئۇ) ياخشىلىققا ياخشىلىق ياندۇرغۇچى كىشى.

[230] تازی تای — نەسللىك ئەرەپ ئېتى.
[231] ئۇن چوغى — (ق. ئۇ) غەۋغا قىلماق.
[232] تاكۇق — (ق. ئۇ) زۇلۇم، ئېزىش - ئېزىلىش.
[233] بۇلغا نوق — (ق. ئۇ)قالايمىقانچىلىق، ئىسيان، توپىلاك.
[234] كۇركۇم ئوگىت — ئۇگۇتۇلغان (كۇكۇم تالقان قىلىنغان) نەرسىلەر.
[235] ئەتچى — (ق. ئۇ) مال سويغۇچى ياكى گوش ساتقۇچى، قاسساپ. بۇ يەردە "ئەزرائىل" دېمەكچى.
[236] ئوتۇن — (ق. ئۇ) جاھىل، گۇستاخ، پەس، رەزىل.
[237] يۇلۇغ — (ق. ئۇ) فىدىيە، يەنى دىنىي ئېتىقات بويىچە، گۇناھلارنىڭ كاپارىتى ئۈچۈن بىرەر نەرسىنى قۇربان قىلماق.
238] بەكى — (ق. ئۇ) مۇستەھكەم، ساغلام، بەك، پۇختا (كىشى).
239] يۇل — (ق، ئۇ) بۇلاق.
240] قاراقۇش — مۇشتىرى (يۇپىتىر) يۇلتۇزىدىن كىنايە.
241] يىتكەن — چوڭ ئېيىق ياكى يەتتە قاراقچى يۇلتۇزى.
242] يىلدىرىق — چوڭ پىسا يۇلتۇزى.
243] ئايغىر — سىرىئوس يۇلتۇزى.
244] ئېرەنتىر — مۇشتىرى يۇلتۇزى.
245] ۋىردىن — (ئە) بەلگىلىك چاغلاردا ئوقۇلىدىغان بىرخىل دۇئا.
246] ئامۇل — (ق. ئۇ) تەمكىن، ۋەزمىن، ئېغىر - بېسىق.
247] يانۇت — (ق. ئۇ) جاۋاپ.
248] قۇمارۇ — (ق. ئۇ) ۋەسىيەت، نەسىھەت، مىراس، بۇ يەردە ئودغۇرمىشنىڭ خىزمەتچىسى مەقسىدە.
249] ئوگكىدەك — (ق.ئۇ) ماختىغۇدەك.
250] ساران — (ق. ئۇ) پىخسىق.
25] ئەمىر - مەرۇپ — (ئە) ياخشىلىققا بۇيرۇماق.
25] تەڭرىلىك — خۇداگوي.
25] قىلما ئۇچ—ئۇچمىچى بىر يولنى ئىزدەپ يۇرمە دېمەكچى.
25] قۇلۇغ — (ق.ئۇ) قۇلنى يەنى بەندىنى دېمەكچى.
25] غوپۇر — (ئە) ئەپۇ قىلغۇچى.
25] پەلىد — (پ) پاسكىنا نەرسە.
25] ئىدىتىم — (ق.ئۇ) ئوتكۇزۇۋەتتىم.
25] قاچىتتىم — (ق.ئۇ) قاچۇرۇۋەتتىم.
25] ئايتتىم — (ق.ئۇ) سوردىم، سوراشتۇردۇم.
26] كۇرەتتىم — (ق.ئۇ) قولدىن چىقىرىۋەتتىم.
26] كسرا — ئىران شاھلىرىنىڭ ئۇنۋانى.

[262] قەيسەر — رۇم شاھلىرىنىڭ ئۇنۋانى.
[263] ھەيدەر — ھەزرىتى ئەلىنىڭ لەقىمى.
[264] باستىتىم — (ق.ئۇ) باستۇردۇم.
[265] سوغۇن — تاغ ئوچكىسى.
[266] ئۇرا — رەتلەپ.
[267] يورا — يورۇتۇپ، ئىزاھلاپ.
[268] ھىجرىيە توت يۈز ئاتمىش ئىككىنچى يىلى.
[269] جان سۇرە — (ق. ئۇ) جان بىلەن تىرىشىپ.
[270] ئارقارا — (ق. ئۇ) ئارقىدا.
[271] ئودغۇرا — (ق. ئۇ) ئويغىتىپ.
[272] تۇرغۇرا — (ق.ئۇ) بەھرىمەن قىلىپ.
[273] ئەر تورە — ئۇلاشتۇرۇپ.

يۇسۇپ خاس ھاجىپ

قۇتادغۇبلىك

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائى پەنلەر ئاكادېمىيسى مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئىنستىتۇتى تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلاندى

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.
شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1984 ـ يىل 5 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
1984 ـ يىل 5 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
قاتتىق مۇقاۋىلىغىنىڭ باھاسى: 10.00 يۈەن

21500004710

福 乐 智 慧

（维吾尔文）

尤素甫·哈斯·哈吉甫著

新疆社会科学院

民族文学研究所编

民族出版社出版 新华书店发行

民族印刷厂印刷

787×1092毫米1/16 印张：88

1984年5月第1版

1984年5月北京第1次印刷

精装本印数：0001—25,000册 定价：10.00元

书号：M10049（4）169

中央民族学院 書 图书馆